DEDICATED

to

GEORG BÜHLER, Esq. Ph.D. LL.D., C.I.E.

do. de

PROFESSOR OF SANSKRIT IN THE UNIVERSITY OF VIENNA

AS A TOKEN OF GRATITUDE AND ADMIRATON

काल-बसा णासम् उषागयस्स सप्पुरिस जस-सरीरस्स । महि-लवायिक कर्हिषि विरल्ल-विरला गुणुग्गारा ॥ (वाक्पतिराजस्य । स्रोकः ९४५ तमः)

When ages have destroyed the renown of a great and good man, praises of his virtues are met with very rarely, like the osseous of Buddha.

(Vakpati, Gaüdavaho, S'loka 945)

Prefatory Note to

THE SECOND EDITION.

The present Edition is practically a page to page reprint of the First Edition edited by the late Rao Bahadur Shankar Pandurang Pandit. I have however added tour Supplementary Notes, dealing with some of the more important points treated of by the late Rao Bahadur Pandit, especially with regard to the original frame-work or form of the poem, the date of Yas'ovarman, which depending as it does on that of the Kashmirian King Lalitaditya, is the basis of the dates of Våkpatiråja and Bhavabhûti. It will also be seen that Pandit strenuously contends against accepting the correction (based on Chinese accounts) of thirty-one years to Kalhana's chronology, but the correction seems justified on independent grounds, such as the mention by Vâkpatirâja of the Solar Eclipse in his Pandit's plea based on a searching analysis of Kalhana's chronology, however, remains, if I may say so, forceful.

One more point only may be alluded to viz. the interesting question about the personality of Umveka, which name Pandit found (Introduction pp. cevi ff.) in a MS of the Målati-Mådhava in place of Bhavabhûti in two of the colophons of the ten acts of that play. As I have tried to make out, relying on the researches of Professors Jha and Kupuswami Shastri (Supplementary Note III, pp. celx ff.), the personality of Umbeka or Umveka has now become more distinct and his identity with Bhavabhûti highly possible. It

this could be further substantiated, Bhavabhûti's relations with Kumârilabhatta would derive great significance. Even now, the chronological implications of the equation, Umbeka = Bhavabhûti = one of the disciples of Kumârila do not conflict with accepted dates.

The English Synopsis of the poem will be found helpful in readily forming an idea of the framework of the poem, the accessories in which, according to some scholars, far outweigh the essentials.

Nasik February 1927.

CRITICAL NOTICE

Account of the Mss. Material

The following edition of the Gaüdavaho is based upon four manuscripts written in Devanâgarî characters, viz:—

J, a copy of an old palmyra leaf manuscript in the Jain Bhândâra or sacred library of manuscripts at Jesselmere in Rajputana, obtained by my friend Professor G. Buhler. Ph. D. C. I. E., in the year 1874 during his tour in Rajputana and Northern India, undertaken in search of Sanskrit MSS. It consists of 224 large folio leaves of country paper, written on one side, with thirtythree lines to a page, each line containing thirty to thirty-five letters. It begins thus ६०॥ नमः श्रीजिनेन्द्रभ्यः । and ends thus: ॥ ठ ॥ गौडवधसारटीका समाप्ताः ॥ छ। छ॥ ६०३॥ छ॥ छ॥ ग्रुभं भवतु॥ छ॥ छ॥ छ॥ संवत् १९३१ वैसाखसुदी १३ । ॥ १३ ॥ श्री ॥ It contains the text and a commentary by what appears to be a Jain author named Upendra-Haripâla or Haripâla, son of When the circumstances under which the tran-Upendra. script was made are remembered, it is no wonder that it is not so correct as Jain manuscripts usually are. Dr. Buhler having come across the original manuscript of the work in the Jesselmere Bhàndara, caused a copy to be made at once, with instructions that it should be finished during his short stay of less than a week at that place. A very ordinary scribe hurriedly finished the copy within the prescribed time, and Dr. Buhler, after such cursory revision as he could ensure to it, brought it away with him, and kindly gave it to me that I might edit it. I gladly undertook the task, though I did not feel by any means sure that it would be possible to prepare a satisfactory edition from a single indifferent manuscript of a work of considerable difficulty (to me) connected with the Prakrit language in which the poem is written. I began my labours, but I had not worked for many months at the manuscript

▲ (Gaüdavaho)

when I found that the imperfections and faults of commission and omission which were in it were very great, indeed too great to allow any hope to be entertained that I could make anything out of it. Fortunately, shortly after this, news was received by Dr. Bühler that a copy of the poem existed in an old manuscript library at Pâtan near Sidhpur, in the territory of H. H. the Gaekwad—a library which, it is believed, once belonged to and was actually used by, the celebrated Jain scholar, Hemachandra. This welcome news was conveyed to me by Dr. Pühler, and I at once sent my own copyist to Pâtan to make a copy from the manuscript for me. The copy I thus procured is called

P, a very correct and reliable transcript containing the text of the poem most carefully transcribed, page for page, and line for line, according to the original. The latter has never been seen by me, but my writer reports to me that he found it so old that it often crumbled to pieces to the touch in the process of copying, and that many leaves of it had already had their ends worn away by age and use; a result well accounted for when we remember that the MS. is, as will presently be seen, over tix hundred and fifty years old. P begins at once with the first couplet, preceded merely by what appears like the sign for the figure sixty, thus || ६० ||, and ends thus:—कहावीड समर्त || गाधात: || ११६८ || श्लोकत: १४९० मंगलं भवतु सर्वेज...तथा च लेल्कपाउकाम्यां || छ || संवत् ११८६ वर्षे स्वी गोडवर्ष नाम महाकाब्धं समाप्तामिति || छ ||

It contains seventy-four pages, of thirteen lines to the page, each line containing about fifty letters, and has the stanzas numbered. The accession of P materially brightened my prospects of making out a fair text of the poem, and I again began to work at the edition, though, as every scholar concerned with the study of the Prâkrit languages might easily understand, I still felt at would be better to have some more manuscripts, of the text at least. Just at this time Dr. F. Kielhorn acquired for the Deccan College Government collection of manuscripts, a palmyra leaf manuscript of the poem which I designate by the letters

Dc. a most beautiful little manuscript about fourteen inches in length by one and three-quarter inches in breadth, having 110 leaves with four to five (sometimes three) lines to the page. each line containing about fifty-three letters. It begins thus: सरस्वरो ॥ and ends thus ॥ छ ॥ छ ।। इड १। 野川 器 川 瑟川 This is a very old manuscript. Dr. Kielhorn very properly remarks upon the use of letters in this manuscript to express numerals, in connection with the question of its age. In appearance it is much older than K. older by one or two centuries. Its age may, therefore, be fully seven or seven and half centuries. It is in a good state of preservation, except that in parts it is eaten through by moths which in several places have, as usual, left regular lines of their destructive action. The letters are of the old Jain style, and the numerals on the leaves are expressed on the left margin by means of letters, and on the right by ordinary For fuller details of the method of expressing numbers by means of letters, the reader may refer to Dr. F. Kielhorn's report" on Sanskrit manuscripts published at Bombay in the year 1881. When I received this manuscript all that could be reasonably desired for establishing the text of the poem Was obtained. The manuscript is exceedingly carefully written in beautiful Jain characters, and appears to have been revised with care, and also now and then contains short marginal notes in Sanskrit, explaining words and phrases in the text. While the edition was being printed after the materials for making out the text of the poem had been strengthened as above set forth, I heard from Dr. Bühler that the great Jain Bhandara at Khambayat or Cambay was reported to possess a manuscript of the Gaüdavaho, which appeared to contain a longer poem than was known to be contained in those manuscripts that had been discovered till then. After a good deal of somewhat lengthened negotiations I succeeded, through my venerable friend the late Rao Bahadur Bholanath Sarabhai of Ahmedabad. and Mr. Shamrao Narayan

^{*} Also see Pandit Bhagvanlal Indraji. indian Antiquary, Vol. VI. p. 42.

Lâd, Divan to H. H. the Nawab of Cambay, in inducing the custodians of the Bhandara to lend me the manuscript for collation. I received at first only the first half of the manuscript and when I returned this I got the second half. I have designated this manuscript by the letter

K, written on palmyra leaves of about twelve and half inches in length by a little less than one and half inches in breadth, containing 232 leaves with three lines to the page, each line containing thirty seven letters on an average. It is in old Jain characters, and is very beautifully and correctly written. Like Dc it appears to have been carefully revised and corrected, containing as it does short marginal notes in Sanskrit, explanatory of words and expressions in the text. It ends as follows: कहरायछंछणस्य वपहरायस्य गउडवहे॥ गाहा-बीढं समर्च॥ इति महाकाव्यं समासमिति॥ कथानिलानानादिव्य॥ छ॥ मंगलं महाश्री॥ संवत् १२८९ वर्षे पौष शुद्धि ८ भीमे अग्रेह वहपट्टके गौडवहमहा। Here follow about fifteen letters which are so worn out as to be illegible.

K is, therefore, six hundred and fifty-three years old. But it is in a very excellent state of preservation, owing probably to the care which is taken of the Bhandara in which it is deposited.

Of the four manuscripts upon which we base this edition of the Gaüdavaho two are thus a little more than six hundred and fifty years old, one is between six hundred and fifty to seven hundred and fifty years old, and the date of one is unknown, but it is certain that it is not modern, as no palmyra leaf MSS. are written by the Jains, I believe, on this side of the fifteenth century.

Out of the four manuscripts **J** is the only one that contains the commentary, the rest giving merely the text. While the text of the poem has, accordingly, been made out from very excellent, independent, and reliable sources, I cannot but regret that that of the commentary has had to depend upon nothing but the Jesselmere copy, mended by my own frequent conjectures.

Account of the commentary and commentator.

Nothing is known as to who Haripâla the commentator was, or when he wrote. All that we know of him is from what is said in the only MS. of his commentary that we have got. It is said that he is the son's of Bhatta (scholar) Upendra of Jalandhara, and that in his childhood he read the poem with his father, who, in the course of his teaching, appears to have explained some of the passages to him in a manner different from that of other teachers. It is not certain that Haripâla was a Jain, though the commentary as given by the single MS. begins with an invocation to Jina. But this oircumstance may be due to the fact that the original MS., coming as it does from a Jain library, was copied by a Jain scribe. Pesides the circumstance that he commented upon a Prâkrit poem,—and it is usually Jain scholars who do so-the only fact that might go to show him to have been a Jain is his peculiar Jainish style, marked by such peculiarities, for instance, as the use of the particle kilu at the head of a sentence, a use which, so far as I know, is only found in Sanskrit works by Jain writers.

The commentary of Haripala is in many places hardly a commentary, but merely a Sanskrit construction of the Prâkrit text, word for word, in the order of the original, or a chhâyâ (shadow) as such a version is usually called. It rarely explains, though it often makes remarks, on points connected with allusions contained in the text. Indeed, it is often prolix. But whenever it does explain the text it can hardly be said to be clear and to the point. Even if it had at least given the Sanskrit rendering in the order of the components of ordinary Sanskrit sentences, instead of merely running in the order of the necessarily complex arrangement of the original verse, it might have been more serviceable to popularise the poem. course in the present state of Prâkrit studies, even such a commentary as Haripala has given us must be welcome, and I have accordingly done my best to restore it as far as I could from the scanty material furnished by the manuscript J and incorporated it in the edition. But I am far from being satisfied

^{*} See comment on stanza 788 (and the colophon at the end of the Com -N. B. U.)

with all my numerous emendations of the text of Haripâla. I have invariably given in footnotes what I found in J under the letters MH. signifying the commentary text of Haripâla as found in the Manuscript J. I made an attempt, through the Government of Bombay, to move the political authorities in Rajputana with a view to obtain for me a loan of the original manuscript from which J had been copied; but the custodians of the Jesselmere Bhândâra would not part with the manuscript out of their town, and being unable to proceed to Jesselmere myself I had to do without it as best I could.

Haripala generally comments upon the text which is given by J. But I have to explain that I have not invariably adopted his text as given in that manuscript, but have very often preferred the reading of one or more of the other manuscripts according as I thought proper, with a view to restore what appeared most probable as the reading of the poet. Whenever, therefore, the reading in the text of the poem is different from that explained by Haripala, I have put a star over the word or expression in the commentary, which corresponds to the latter, in order to prevent the reader from being confounded, and to guard him against presuming that the commentator is explaining the text as given in the stanza above.

Wherever the commentary has not only been emended, but has also been supplemented by what appeared to have been obviously left out by the copyist, the words interpolated have been englosed within brackets.

Although, however, the text of Vakpati has not been invariably adopted from J or rather from the commentary of Haripâla (for Haripâla often differs from the reading of J) but frequently as it was exhibited by the other manuscripts, it is necessary to state that the order of the verses as commented upon by Haripâla has been preserved in the edition as I found it in the manuscript J. The manuscripts do not all agree as to the order of the verses, but in some places they each give them in one slightly different from that observed by the others. They agree as to the sequence of the main course of the poem,

giving the large divisions or mahakulakas in the same order, but there is considerable variety in the position assigned in a few of the kulakas to individual verses in the different manuscripts. And where there is not much logical sequence between the couplets forming any particular kulaka, except that they belong to and from part of that kulaka, and therefore relate to the same subjects, such as a landscape, a particular season, and so on, the verses follow each other in different orders in the different manuscripts. This variety in the order of the verses caused very considerable difficulty in the work of collation.

Recensions of the Text.

It is remarkable that the commentary of Haripala is called hereof हरिपास्तविरचितगौदवधसारटोका at the end ' Commentary composed by Haripala' on the sara (substance) of the Gaudavadha. Mark the word गोडवधसार (Gaudavadha-sâra). What can the word sara be intended to mean? Ordinarily it means substance, and, as applied to a composition, abstract. In the present case it can hardly be taken with tîkâ (commentary), so as to signify substance-commentary or short commentary giving the substance of the Gaudavadha, as that would be a most unusual compound. The word sara must, therefore, be taken with Gaudavadha, and this makes us conclude that Haripâla considered that he was commenting upon a sura of the Gaudavadha, and not upon the Gaudavadha itself. When news of the manuscript K was received by me and it was thought that it contained more matter than did the other manuscripts, I was led to imagine that a clue to the sense of the expression Gaudavadha-sâra would be obtained. But on examining into the contents of the manuscript, I found that it contained no more than did the MSS, previously found. Nor can sâra be interpreted in the sense of a part such as the prologue or prelude to a large work. The meaning of Haripâla could, therefore, be either that the text or version of text he was acquainted with contained portions that he could not reconcile with each other, and therefore, rejected such as he considered inconsistent with his idea of the poet's executing his design,

styling what remained a $s\hat{a}ra$ or substance, not wishing to be responsible for regarding the rejected portions as spurious; or that he was acquainted with various versions or redactions of the work, each differing from the others by the number of verses it contained, its readings, and the order in which the verses were found to follow each other in it. He might, in the latter case, have considered the additional verses found in the other versions known to him as interpolations, or the arrangement of the stanzas as being apocryphal, and believed, that both an expurgation of the supposed or real interpolations, and a rearrangement of the verses were necessary to restore the poem to its original purity—in fact, an edition of the text. Such an interpretation of the word $s\hat{a}ra$ would not, I think, be farfetched, and it is only in this way that I can understand the phrase.

I am not satisfied, however, that all the additional verses found in the other MSS. we have are interpolations. Many of them are of as good merit as those accepted by Haripâla, and there are no circumstances, internal or external to the poem, which might justify their being suspected to be spurious. am far from being in a position to assert that some of them may not be spurious, but it would be difficult to say which, if any, might be so condemned. And as I felt that a great many of them, especially those that were found in all the other MSS., had quite as good a title to be considered as genuine as those forming the version of Haripala, and as I did not, I must confess, feel much confidence in the judgment of the commentator, as far as I could judge from his commentary, I have incorporated most of them in the edition, and subjoined a commentary or a chhâya of my own enclosed in brackets. A few that were accidentally left out at first, or were too fragmentary, owing to the condition of the manuscript. viz., P, which contained them have been given in an appendix (A) with a chhâya of my own in Sanskrit. I have had the less hesitation in embodying the additional verses in the edition, because all the MSS. which contained any or all of them are very old and otherwise very reliable. If, however, the discovery of further materials in the shape of more manuscripts of the text, or other and more ancient commentaries, should unquestionably show that any of the verses are really apported there would be no difficulty in expunging them hereafter, as the present edition clearly shows what they are, and where they were found.

If we except J, which, owing most probably to the hurry in which it was copied, contains numerous blemishes and is very imperfect on that account, all the other MSS, are excellent, and form independent sources whence to derive authority for forming a text. I have adopted whatever readings appeared to me to be most acceptable as being probably the original readings, and have carefully preserved all difference of lection in a collection of "Various Readings" attached to the elition. Great care has been taken to preserve all real variety of reading or even spelling found in the various MSS.

I have added an $Index\ Verborum$ at the end of the book which I trust will prove useful to readers of Prak it literature and students of the Prakrit language, and will serve as an humble contribution towards the compilation of a Prakrit dictionary which it is much to be wished, some scholar may, as soon as materials are available, undertake, as the want of such a work is keenly felt by all students of Prakrit. I have marked all roots by the usual sign of root, thus $\mathcal{J}$, and have further endeavoured to distinguish Prakrit roots from Sanskrit ones by adding the letter p to the former, occasionally referring them to places in Hemachandra's Prakrit Grammar (H. P.). Hemachandra's $De\hat{sindmamaila}$, sometimes quoted, is referred to under the letters H. D.

I had once proposed to myself to add to the edition explanatory Notes on the poem, but for various reasons have not been able to carry out my intention.

System of orthography followed in the Text.

The mode of orthography observed in my text of the poem is mostly that of the best manuscripts when they agreed with the rules recognised by the chief of the Prakrit grammarians, Hemachandra. The only innovation I have made is the addition of a semi-circular sign placed over letters which, though B (Gaüdavaho)

they might be expected optionally to be pronounced long, are intended to be prorcupced thort, as for example, विसरेहि, परं-सितिराओं. सयसाओं. पराओं. The grammarian would at once write परंपराह, सिसिराइ, संयलाइ, and व ाइ, But the manuscripts mostly write w and an instead of and s, though the metre requires the vowel to be pronounced short. I have accordingly adopted the orthography of the MSS, and modified it as indicated, to help the metrical reading. It may as well be explained here, why particles like पि (अपि), वि (अपि), वेअ or चैय or चित्र (एव) are written not separately, but as if they formed part of the words which they follow. I consider that they are all used as enclitics, and the forms, which they assume in passing from Sanskrit into Prâkrit, can only be explained from such a consideration. That is to say, they more often than not take their corrup ion into the Prakrit forms along with the words to which they cling, and not as independent words. Otherwise तंचेय could not come from तम एव, i, e, if each of the latter had been corrupted separately. Besides, many of them are acutally used as enclitics in the Vedic language, i. e. without accents, though written inaccurately as separate independent words. and in classical Sanskrit, which does not write accents, they are pronounced like enclitics, that is to say, without stress.

As the poem is not divided into chapters or any division which might have facilitated the reader's comprehension of its contents at a glance. I have thought it necessary to prefix an analysis in Sanskrit of the whole book, and trust that it may help the reader to forms an idea of its contents and arrangement before and without going through it from the beginning to the end. It is of course needless to say that I am personally responsible for both the index and the analysis.

Of the four MSS, used, two, viz. I and Dc, which belong to the Government of Bombay, have been returned for safe custody to the Superintendent of the collection of manuscripts in the Deccan College at Poona; K has been returned to the Jain Bhandara at Cambay, and P, which belongs to me, is in my possession.

I cannot but regret that this edition which I began ten years ago should have been so long delayed. But besides the want of leisure in the midst of my official engagements. I have to plead, in extenuation of the long delay, the circumstance that I began the edition with most imperfect materials (those furnished by the Jesselmere manuscript), and was doubtful for a considerable time whether I should after all publish such a one as could be made out from a single imperfect manuscript, and was, therefore, looking out for more manuscripts. And every time that I succeeded in getting a new manuscript. I found it necessary to revise my previous labours, and to give them the benefit of the new material, and also found that I had not delayed the work without some real advantage. And though I am quite conscious that the edition cannot be free from many imperfections even as it is now issued, I have only the consolation of being sure that I have made the best use of the materials I have had the good fortune to obtain, and that if I had to depend upon nothing but the Jesselmere transcript and my own conjecture, the book would have been still more imper. fect than I have been able with the additional ma erials to make it.

In conclusion, it affords me sincere pleasure to express my sense of gratitude to my friend Dr. G. Bübler, for placing at my disposal the first materials for the edition and for afterwards as isting me to find two of the other manuscripts. I am also ind-bted to Mr. K. M. Chatfield, Director of Public Instruction, for his liberality in enabling me to edit the work as a contribution to the Bombay Sanskrit Series. And lastly, I cannot conclude this notice without warmly acknowledging the assistance rendered me by my learned friend Sivrâm Sâstrî Tâtke in compiling the Index.

INTRODUCTION

1 ABSTRACT OF THE POEM.

The Gaudavaho or Gaudavadha is a historical poem in Prâkrit by Vâkpati, composed in the Âryâ metre, celebration of the glory of his patron king Yas'ovarma of Kanauj. The name of the poem has reference to the slaying of the king of Gauda or Upper Bengal by Yas'ovarma; for it literally means, 'the slaying of the Gaiida, 'that is to say, the king of the Gaiida country, and must obviously have been suggested by the great Prâkrit poem $R\hat{a}vanvaho$. The poem, as given out in this edition, contains just twelve hundred and nine couplets or two thousand four hundred and eighteen Before making any remarks upon the author, or his patron Yas'ovarma, or the time when they flourished, or the position they occupy in the history of the country, or the language in which the poet has shosen to write, or the merits of his poetry, or lastly, upon his contemporaries, it appears to me that it will be advisable to give here a short analysis of the poem, especially as the latter is not, as is the case with most similar poems in Sanskrit and Prakrit, divided into chapters, called sargas, adhyavas, or utchchhvasas, but is one long continuous composition, now and then interrupted by kulakas of unequal lengths, which can hardly be called divisions. A kulaka is a group of couplets, sometimes very short and sometimes very long, which has often to be construed as forming one sentence, each couplet thereof generally making an adjectival or similarly dependent clause, and rarely an independent and complete sense. The shortest kulaka in the poem consists of five couplets, and the longest contains one hundred and tifty couplets.* It is only the longer kulakas, embodying some episode or story taken from the Sanskrit epics or the Purânas, that contain independent sentences.

INVOCATIONS.

The poem opens with a long series of invocations in honour of various deities or ideas. The first sixtyone couplets are so devoted. It must not be supposed, however, that the invocations are long, formal, unmeaning, dull and insipid praises, but mostly afford to the poet opportunities for the display of much poetical imagery or of lively yet philosophical observations. The first deity invoked in BRAHMADEVA. Then come in order the following, the popular myth connected with each of them being utilized by the poet for some brilliant stroke of imagination: HARI, NRISIMHA (the Man-Lion Incarnation), Mahavaraha (the Boar Incarnation), VÂMANA (the Dwarf Incarnation), KÛRMA (the Tortoise Incarnation), the MOHINI (the Apsaras Incarnation), KRISHNA, BALABHADRA (brother of KRISHNA), Bâla-Krishna (the last two taken together), Madhu-MATHA(the slayer of the Asura MADHU, or Vishnu), S'IVA, GAURÍ (the spouse of S'IVA), SARASVATÍ (the goddess of learning), CHANDRA (the moon), SÛRYA (the sun), AHIVARAHA(the Serpent-Boar Incarnation), GANAPATI, LAKSHMÎ (the goddess of wealth), Kâma (the god of love), and GANGÂ.

ABOUT POETS.

Then follow thirty-seven couplets about poets gene.

^{*} See 857-1006. † 62-98.

rally, their excellences, defects, aspirations and disappointments. This part opens thus: 'Victory to the poets on whose tongues this world with all its changes seems to lie either [to be shown] as full of joy or as contemptible.' The effect of poetry on susceptible hearts is described thus: 'Those persons feel happy in the midst of adversity, and distressed in the midst of prosperity, whose hearts are susceptible to the pathos of poetry. '* Describing the powers of good poets Vâkpati says: '[When described by poets] that which exists seems as if it did not exist, and that too which does not exist seems as if it did exist; that which exists appears just as it exists: such are the powers of [description] of good poets. 't The comparison between Lakshmî (riches) and Sarasvatî (learning) is characteristic: 'Even a particle of Lakshmî, being enjoved, illumines as well as it comforts [the enjoyer]; but the goddess Sarasvatî, if not perfect, makes [the possessor] ridiculous in a strange manner. 't Describing the advantages derived by the detractors of virtues in the course of their study of virtues, undertaken with a view to criticise them unfavourably, the poet says: 'By repeatedly running down the merits of others, detractors of merits come to know merits in such a manner that of those very merits they become the possessors.' Of ordinary critics it is said: 'Most people, having only common intelligence, appreciate common poets: that is why common poets attain to great renown.' But with competent critics it is other. wise: 'Merit, how small soever, existing in others, delights; merit, how great soever, existing in them-

^{64. † 66. ± 68. § 71.}

selves, does not satisfy. Of virtue and discrimination this is the substance.'* Speaking of the errors of poets ancient and modern, Vâkpati complains: 'The primitive poets committed mistake owing to the times in which they lived, when there were no beaten paths for them to follow; whereas now many poets are led in viin to attempt difficult tasks executed by their predecessors', t so that both ancient and modern poets have had their pitfalls. Vâkpati does not, however, think that modern poets have no fields left them; on the contrary, he says their predecessors have not touched more than the borders of the poets' fields: 'Where, it is asked, is there anything, indeed, previously unseen in the regions travelled by former poets? But in truth the borders being excepted, everything is new [to modern poets].' The difference between bad poets, who are always at a loss to find a subject, and good poets, upon whom subjects crowd is thus stated: 'The minds of indifferent poets wander greatly in search of a subject; whereas subjects come to the hearts of good poets without any labour on their part to find them.' Masters of language end by becoming in effect mute for want of those who can hear them; so that few people know personally their In ordinary men the knowledge of the excellences. merits of those masters is confined to that of their names: 'Good poets with a single purpose cultivate their language to such an extent that owing to their being without equals they become as it were dumb. For who examines the extent of great men's excellence? In their name, when once it is established among the people, and simply in their name their virtues shine.'||

^{75, 76. 1 84. 1 85. 9 86. | 88, 89.}

The enchanting powers of good poets are depicted in this verse: 'Victory to the net of fancies of great poets, which, causing illusion, resembles darkness, and which, affording instruction, resembles light, and which is thus at once full of contrarieties.'

THE PRAKRIT LANGUAGE.

Speaking of the capacity of the Prâkrit language the poet says: 'New subjects, rich compositions sweet on account of the softness! of their words: these have nowhere abounded, since the world began, except in Prâkrit. All languages enter Prâkrit, all languages are derived from it; for all waters resort to the ocean alone, and, from the ocean alone all waters take their origin.' Here, (i. e., in Prâkrit), 'a peculiar pleasure is felt by the heart, that causes the eyes both to expand and to close, that extends within and extends without.' Vâkpati describes the condition of his heart in reference to the task of writing the Gaudavaho in the following manner: 'Here my heart is as if it were frightened, as if it were ashamed, as if it were stopped, as if it were tired, as if it were distressed, as if it were emaciated, as if it were clated with delight.' §

THE POEM BEGINS. YAS OVARMA, THE HURO.

After the above preliminary introduction the poem, such as it is, begins in the way usual with narrative

^{* 91. ‡ 92–94. § 98. ‡}

[†] In commenting upon couplet 65, which relates to the interdependence of Sanskrit and Prakrit, the commentator quotes the following lines to show how harsh Sanskrit can sometimes be:

Damshtrúg) arddhyd prúgyo drák lishmúnampaktvastkýmus ichilehsepa i

Devadhrugbhid riturkstutých socyadrojah sa: pát ketuh (1 C (Gaudavaho)

poems of this kind: 'There is a king named Siri Jasavammo(S'ri Yas'ovarınâ), who delights the great Indraby destroying all sorrow from the earth, and whose virtues are renowned as far as the end of the four quarters of the globe; who, when he marched with his army, caused the dust to rise to the heavens; who, when he marched with his army, made by the weight of the latter the great serpent that supports the earth feel distressed under it.'* The next ninety-three couplets are devoted to a description of the great prowess, handsomeness and impetuosity of Yas ovarma; in one place the praise being this: 'so great was the valour of that hero, that when he fought on the battlefield, and the damsels of the gods saw him fight, they were fascinated by his bravery and his puissance, and are, I should think,' says the poet, 'still mad with what they used then to see.' Even the great Indra, who hacked away the wings of the mountains of the earth, felt honoured when Yas'ovarmâ sat on the same seat with himself. Taking this occasion, the poet describes, how the mountains fled from place to place when pursued by Indra's thunderbolt, how they s ught shelter in the waters of the ocean, how they in vain flew into the air towards the heavens to save themselves from destruction; howeven the great Meru. the abode of the gods, was seen burning with the fire of the thunderbolt; how the great Malaya mountain of the south, with its snakes coiling themselves round the sandal trees, suffered from the thunderbolt: how the mountains, falling upon the earth after their wings were cut, made the subterranean S'esha (the great earth-supporting snake), feel the shock, and made it almost shake

^{* 39-101. † 113. † 114-160.}

off the earth from its head; how the enormous mountains falling into the sea, made the waters thereof dash up high into the air; how a mighty mountain, trying to enter the ocean, found that, instead of itself being able to be merged in the ocean, the ocean, being smaller, itself entered into its enormous caves and disappeared; and how the mountains, being struck by Indra's thunderbolt, began to burn and appeared to melt all at once.

This description is followed by seven* couplets, in which the poet describes how the courtesans of Yas'ovarma enjoyed their baths (jala-krida) in the bathing places (vapis) of his conquered enemies.

YAS'OVARMÂ, AN INCARNATION OF BALA-HARI.-

A DESCRIPTION OF THE WORLD'S CONFLAGRATION.

Then follows a kulaka of fifteen! couplets in which a description is given of the world's periodical conflagration (pralaya), and the poet says that Yas'ovarmâ is the incarnation of the Bâlaka-Hari (Hari in the shape of an infant) who alone survives the conflagration. As usual, except the last verse, there is nothing that refers to Yasovarma. But as elsewh re the description, viz. of the burning of the world, is truly grand and touching. Here are a few specimens of the scen s: 'From the golden Meru mountain great streams of melted gold issuing from its cavities, flowed down towards the nether regions, and appeared like a great fire with its flames burning downwards." The garden of the gods (Nandanavana) burns together with the palms of the hands of the goddesses that covered the tender buds and sprouts [for the purpose of saving them], and with the bees involved in the smoke. The fire, with its flames

^{* 161-166. † 167-181. 1 167 \$ 168.}

shaking with the air of the châmaras plied by the Apsarases, burns the king of the gods (Indra) with some difficulty, as if trembling with fear.'* 'The fire burns slowly the treasures of Kubera, with the guardian snakes spouting heavy showers of their liquid poison; and thereby checking the rise of its flames.'

THE WIDOWS OF YAS'OVARMA'S ENEMIES.

The above is followed by a short! description of the widowed condition of the wives of Yas'ovarma's enemies killed by him, intended to show that he was skilled in destroying his adversaries.

YAS'OVARMÂ'S EXPEDITION OF CONQUEST.

Yas'ovarmâ starts at the end of a rainy season, in the manner of king Aja in the Raghuvams'a, on an expedi tion of conquest (vijayayatra). When he leaves, he is met by good omens, such as showers of heavenly flowers dropped down by the gods, cool breezes wafting perfums from the garden of the gods, and treasures moving with their guardian serpents. At the same time the damsels of his capital, more beautiful than the wife of Kâma, came out to the windows to witne-s the king's procession, and in the joy of the spectacle many forgot to finish their toilets, and many wore their ornaments in the wrong places. Also the great poets and bards of the court and of the city came forth to sing auspicious hymns, and praised Yas'ovarmâ to the effect, that even that Indra, who lopped the wings of the mountains, nodded his head in admiration when he thought of him. Taking this opportunity, the poet returns to his favourite theme of the destruction by Indra of the wings

^{* 1,3. † 178. ‡ 182-19. § 192. | 193-201. ¶ 202-211.}

of the flying mountains, and gives us some excellent original scenes without repetition.* This is followed by a description of Yas'ovarmâ's steeds as they go forth with the rest of the procession, after which comes a description of his stately elephants.

As Yas'ovarma proceeded with his army, first the harvest and then the cold season soon set in. This gives the post an opportunity to treat us to some excellent specimens of description of the season. Yas'ovarmâ arrives in the valley of the S'ona or Sone. He proceeds to the Vindhya Mountains, a few reflections on which lead him to the temple of the celebrated non-Aryan deity Vindhyavâsinî Devî or 'the goddess residing in the Vindhyas,' whose seat has for so many centuries been established on the slopes of those hills, north of the range. The king offers a hymn of fifty-two couplets to the goddess. The following will give an idea of the king's address to the famous non-Aryan 'Kâlî of the Vindhya. 'Thy arched gate is adorned with strings of bells, as if they were removed from the necks of the family of the Buffylo-Demon (Myhisha) brought away by thee as captives. The head of the Buffalo-Demon, whitened by the effulgence of the toes of thy feet, looks as if surmounted by a block of snow given by the Himâlava, thy father, to help thee. Strings of the black bees lie about in the perfumed yard of thy temple as if they were the chains of people set free by thee I from the misery of the world of innumerable births] on their simply offering a praise to thee.' 'The Himâlaya became great in name, because he is thy father; the Vindhya too becomes

^{* 212-254. † 2.0-279. † 280-284. § 285-338. | 285-287.}

great, because thou livest in one of its caves. Walking about in thy temple, attracting to thyself the flamin. goes by the noise of thy foot-ornaments, thou seemest as if thou lovedst to walk in a burning ground covered over with human skulls.* Thy gate-yard, besmeared in every place with the offerings of blood, appears as if it were covered with bits of the twilight torn to pieces by Hara [to gratify thy jealousy.'] If. O Kali, thou didst not cause the destruction of life. how would the whole person of thy endless form be covered with strings of skulls?" 'Not even for a twinkling of an eye is the garden round thy temple abandoned by the peacocks as if attached by friendship to the peacock of thy Kumara who is hard by.'s "The inner part of thy temple, darkened by the black, shining, unsheathed knives, bows and swords offered to thee by warriors does not frighten the owls even during day time.' The reflections of the red banners having fallen upon the glossy slabs of stone here [in thy temple:], the jackals lick the slabs mistaking the reflections for streams of the b'ood of the plentiful offerings [made to thee]." "Thy lamps, dim on account of the deep innermost part of thy temple where they are, seem to burn dimly on account of the darkness caused by the hair of the numerous heads offered to thee.' ** 'The Koli women, anxious to get a sight of the human victim as he is being slaughtered, and crowding together so as to mount upon one another, can only offer thee from on high the perfume they bring with them, instead of at thy foot.' † 'The branches of the trees, red with the blood of the pieces

^{* 290.91. † 294. ‡ 297. § 293. ¶306. ¶ 310. ** 318. †† 319.} The commentator is wrong in interpreting these lines as referring to the figures in the ceiling.

of human flesh, which were hung from them [during the previous night], testify to some great achievement, in these nocturnal cemeteries, by means of the sale of a hero's flesh,'* an allusion to the practice of slaying a hero, and selling his flesh near Kâlî's' temple, with a view to the attainment of some difficult object of the seller's desires. Referring to the daily sacrifices of human beings it is said, 'Here Revati, thy attendant, naturally lean, goes before thee, as if she had lost flesh by the frightful spectacle of a dead human body always lying before thee.'! 'In this manner the king, who was guided to the temple by a S'abara having a turmeric leaf for his garment, paid with due ceremonies his homage to the goddess who lived in a cave of the Vindhya.'!

The hymn to the goddess is followed by an address to a human skeleton, which the king saw lying rotten and dried up before the goddess. Says he: 'Why even now does this redness appear in the region of thy heart, the bones of which have become reddened by exposure to the elements for a long time, as if it were the redness of wrath? In that same forehead, covered over with worms 'issuing from the joint, cruel death seems to have drawn a line of ripple as if in place of a smile. On the face, the crooked and circular lines of dust. drawn by the white ants, are now the ornamental lovelines painted with the sandal paste of the Malaya . Alas! that same lotus-like head, which would not rest except on the arms, resembling the young shoots of a bambu, of the beloved one, is resting on a pillow made of an ant-hill. In place of the large and soft crown of hair there have risen, alas! from the skull, filled with mud

^{*} **327**. | 329. ‡ 338.

large tufts of hard grass. Alas! One shudders at that line of teeth marked with yellow-red dirt, as if it were the yellow-red colour of many a scroll of betel-leaf chewed by them. Those wings of the black bees resting on him show, as if Kâma still shot violently this one with his arrows of manjari (long clusters of blossoms) furnished with the feathers. To this poor man the world, though illumined by the sun, though brightened by the moon, though supplied with fire, though having the brilliance of gems, became all of a sudden filled with unbroken darkness. In this manner did the king, whose heart was softened at the sight of the dead human body, long meurn, full of feeling thoughts and reflections.'*

The above is followed by a description of what he and his army observed in the regions of the Vindhya. It is said, in a somewhat obscure passage, that the king of the Magadhas, that is, the Gauda whose destruction has supplied the name to the poem, fled before him through fear, 'darkening the space before him with the dâna (the liquid oozing from the temples) of his elephants in rut, as if he carried before him the darkness of a night which he created by charms.'

The heroes of Yas'ovarmâ's army, observing the scenes around them in the summer or hot season, and affected by some of them, indulge in many a reflection on the loves they had left at home.

As Yas'ovarma proceeded further, the rainy season came. And here the poet treats us to some of his characteristic descriptions of all that the king and his army saw at that time in the places, through which they were passing. Everything strikes the poet in an

original manner, as it does every true poet. Just before the rains come, occasional showers allay the thirsty sides of the mountains, from the fissures of which begin to rise the wild plantain trees. When the rains are heavy 'the rivers carry waters, which are struck by violent torrents of rain,' in which, owing to the destructive cranes, the small fishes run about, and which are undrinkable and yellowish with mud;'* 'the cobras, burned with their own fiery poison, and longing for the first rain to cool them, bear the first heavy torrents of rain, though they strike and hurt their hoods;' 'even a single fall of rain improves the colour of the sugar-canes, green after the dust has been washed away from them, and having parts of their blades still yellow on account of the recent heat;" 'owing to the new clouds, the days appear as just begun, though the sun has risen high, and as going to close immediately, though yet far from the end: \(\) 'strange is the appearance of the plains, as they look large on account of the absence of all cattle, and as the paths look deep on account of the grass growing up on both sides thereof: the nights are preceded by long twilights, and are accompanied by the doubly loud noise of the mountain streams and by the unbroken chirping of the crickets;'¶ 'the regions of the woods gladden the heart with the gladdened trees, with the breezes cool after the rain has ceased, and with the cattle returning home by the dry footpaths.'**

The vassals and nobles of the king of the Gaudas, who took to flight with him, felt ashamed of their conduct, and immediately returned to fight Yas'ovarma,

^{* 384. † 390. ‡ 392. § 400. ¶ 401. ¶ 402. * * 411.} d (Gaŭdavaho)

'shining,' as the poet says, 'like the sparks of light issuing from a shooting star, and running in the opposite direction.'* A great battle ensued, and the blood of Yas'ovarmâ's enemies, the allies of the Gaudian king, reddened the field. The gods saw the great battle from the skies, and strewed heavenly flowers upon the victor. The king of the Gaudas, or Magadhâdhipa, was pursued and slain by Yas'ovarmâ, who then proceeded to that coast which was covered with woods perfumed by the cardamom. He enjoyed his wanderings through the long and extensive plantations of the cocoa-palms.

Yas'ovarmâ then conquers the king of the Vangas. The Vangas were powerful in the possession of a large number of warlike elephants, But Yas'ovarmâ subdues them, and they submit to him and acknowledge him as their suzerain. The conquering hero proceeds, passing through fields chequered by gourds and by flocks of deer sitting at their ease. Distressing S'esha (the earth-supporting snake) with the weight of his marching army, he went by the road across the Malaya mountain (the southern Sahyâdri), accepting the submission of the king† of the Deccan. Who this king of the southern quarter or country was, it is not possible to say, as the only reference to his subjugation takes no more than part of one single couplet.

Then Yas'ovarma arrived on that shore of the sea, where Vali, taking under his arm-pit the mighty Râvaṇa who could root up the Kailasa from its foundations, roamed about at ease. This gives the poet an opportunity to describe how Râvaṇa had ingratiated him self into the favour of S'iva by offering him his heads.‡

^{* 414. † 423. † 42 4430.}

Yas'ovarmâ then marches upon the Pâras'ikas, and conquers them after a very long and hard-fought battle, in which many of his enemies were slain.*

Then our hero is said to have levied tribute in those regions also which were made inaccessible by the western mountains (the Ghauts). These had once been removed from the plains of the Deccan and thrown back towards the sea. This refers to a Paurânic legend, according to which king Prithu, wishing to measure the earth with his great bow, found the spaces to be measured smaller than his bow, being straitened by the mountains that stood on the east and on the He, accordingly, pushed out the mountains in both directions, and cleared the intermediate space for purposes of measurement. This legend gives the poet another opportunity of exhibiting his powers of describing mighty events connected with great phenomena, in which he so wonderfully excels. He describes how Prithu found, that, when with the end of his bow he threw a great mountain towards one direction. it caused by its heavy fall the earth to sink under it in that direction, so as to cause the mountains on the opposite side to roll further back from the sea, and how therefore he could only partially succeed in clearing the Deccan, and how he put the mountains close together near the seas on the east and the west.†

Yas'ovarmâthen comes to the banks of the Narmadâ, and passes some time there. This gives the poet a pretence for singing the unrequited love of that sacred river for the kingly sage Kârtavîrya.

The hero then comes to that part of the sea-shore

where the gods, who churned the ocean, first saw the jar of nectar, and stays there for a while.

He then marches to Marudes'a or Mârvâd. Thence he proceeds towards S'rikantha, or Thanesar, in the Punjab, and makes a long stay there in memory of the sarpasattra (snake-sacrifice) performed in that place by Janamejaya to avenge his father Parîkshiti's wrongs. Taking the occasion, the poet gives one of his grand descriptions. The destruction of the snakes and the impending ruin of Indra afford him great opportunities of description, which he certainly does not neglect.

Yas'ovarmâ then enjoyed with his damsels a bath (jalakridâ)in the pond at Kurukshetra, where Bhîmasena had struck Duryodhana as he lay hidden therein, and recalled to his mind, while there, the scenes of the war of the Mahâbharâta. Yas'ovarmâ, full of compassion, then makes some reflections on the folly and the consequent misery of Duryodhana. He thence visits the place where Karna, one of the great heroes of the Mahâbhârata had fought, and makes some reflections upon him and his valour, and also upon his unbounded generosity.*

Yas'ovarmâ thence proceeded to the site of Ayodhyâ, the city of Haris'chandra, with whom it had ascended bodily into heaven, and built a new temple (suraprâsâda) there in one day. The mention of the ascension of Haris'chandra's city into heaven leads the poet to some of the most beautiful descriptive passages in the poem, in which he gives a life-like picture of what might naturally happen if a living city with all its

appurtenances, gardens, houses, wells, temples, gates, birds, and animals were suddenly to go up high into the air, and if the inhabitants were to suddenly find themselves changed into residents of a region where the conditions of life were so different from what they were accustomed to before. 'Although there was the celestial garden (Nandana), delightful with the divine trees, and with its juicy blossoms and fruit, the earthly trees, and not the heavenly garden, were tondled, owing to previous attachment,'* says the poet, referring to the trees that had accompanied the citizens of Ayodhyâ.

Yas ovarma then received the submission of the people living on the Mandara mountains, † and proceeded towards the north, which is known in connection with the lord of the Yakshas, and there especially his valour became more unbearable, i.e., his prowess was felt even more than it had been during the previous parts of the expedition. 'There he was welcomed by regions, which were perfumed with the gum exuding from fissures in the devadarus, and which were cooled with the smell of the new liquor scented with spices'! The Himalayan regions are alluded to.

And now follows a kulaka of one hundred and forty-six couplets, § giving a description of the various objects, scenes, temples, lakes, forests, rivers, trees, and other things that his army had seen in the course of their expedition. It does not appear that the objects are taken up for description in any particular order, such as geographical, or the order of the line of his journey, or of the seasons, but are mentioned at random. Nor is it possible to indentify many of the localities referred to

by the descriptions given, as few names are mentioned. To convey an idea of the manner in which the poet treats this part of his subjects, it will suffice to say that first come certain lake scenes, then follows a description of some high mountains, followed by that of villages on the banks of large lakes; then come marshy lands, followed by shores covered with little shells, and so on. The poet shows, as usual, an utter disregard of conventionalities, and seems to care for nothing that does not strike his own senses or his own imagination. One or two specimens may here be given of the poet's look at what others might have considered not very noteworthy Referring to village life and the periodical festivities thereof, he says, 'Happy are the days of village festivities, when the children are adorned, when the women are heavy with pride at the newly dyed sadis worn by them, and when the ignorant villagers stand motionless and enjoy the sports.'* Referring to half ripened mangoes still hanging on the trees, the poet says: 'Here pleases the mango fruit, of the colour of the somewhat dusky, full cheek of a young Tamil woman, painted with turmeric, and hanging on the tree on account of its being not vet completely ripened,'t the custom of covering the cheeks with turmeric being still very common, and cherished among Tamil women. Speaking of forest villages, the poet says: 'Here are these charming villages in the forests, in which the boys are delighted by the fruit they have received, which look beautiful with their houses of good timber, and which are not overcrowded with people.' Referring to abandoned villages, the poet says: 'The heart somewhat clings to the abandoned villages, in which the trees

^{\$ 598.} † 601. ‡ 607.

have burst through the walls, in which the smoke rises only from the sheds of the cowherds, and in which a few crows perch here and there.* Here is a grove of vast trees, in which the deserted lingam is sometimes washed by a passing recluse coming from a distant village, which is near a mountain, which smells strongly with the dropped leaves, and in which there is a pond of water, deep and somewhat green.' HOf the condition, during the rains, of monks living in the mountain caves, it is said, here in caves, of which the stones have become loose owing to the leaking of the stream water therethrough, dwell monks wearing yellow-brown garments as pale as an old seed of a jujube fruit.' ‡

When Yas'ovarmâ returns home after 'having thus conquered the world,' he dismisses, to return to their homes, the numerous kings whom he had compelled to accompany him after they had been conquered by him. The poet here describes in what sad, neglected, and mournful condition they found their homes. The flowerplants he says, flowered, and there beging nobody to pluck the flower, it dropped down when propelled by the rise of the fruit: 'Here, propelled by the fruit, drops to the ground the flower of those plants, the buds of which once used to decorate the hair of young women.' 'Those same halls of the houses became like oblong wells without water, having lost their roofs, but still retaining the naked walls standing high.'¶ 'Those same terraces, of which the pillars were once variegated with many precious gems, are now only ornamented with the gem in the hood of a cobra chancing to wander in them. *** Referring to the fields once so well culti-

^{* 608, ¶ 609, ‡ 615, § 659-688, ∥ 661, ¶ 662, ** 663,}

vated he says: 'The fields, not being visited by the ploughshare for a long time, are now overgrown with excessive harita grass, and with many bushes of the arka, which, owing to the quality of the soil, have grown so vigorously.'*

The above is followed by a short description of how the wives of Yas'ovarmâ's soldiers enjoyed themselves in the rains, after the return home of their husbands.†

After Yas'ovarmâ returned to Kanauj, the panegyrists sing this praises and his glorious victories. From the first three verses of this kulaka, it would appear that after he had killed the king of the Gaudas, or rather of the Magadhas, he carried the ladies of his harem into slavery, and made them ply the châmaras over him in public darbar. For referring to the greatness of the mighty foe whom he had killed, and to the want of any smile on the faces of the royal slaves, the panegyrist sings as follows: \(\sigma \) 'So puissant was the king of the Magadhas, that when he struck a blow on the head of his enemies' elephants, and the elephants, smarting with pain shook their heads, the bees rose therefrom and at once fondly repaired to the flowers which the gods, pleased with his bravery, threw down upon him; the shines of smiles do not appear on the faces of these damsels of that Magadha-Lord, because they are driven away by the resplendence of thy great glory.' The ladvslaves dared not weep or show that they sorrowed, while king Yas'ovarmâ was sitting full of joy over his victories. The poet says, the little reflections of the hairs of the châmaras plied by them, which fell into

^{* 667. † 689-694. † 1695-737.}

[§] The translation is not literal, but gives the sense of the text. #695-696.

their transparent cheeks, looked as if they were streams of the tears which, for fear of giving offence, they were drinking, and which were, while being drunk, seen through their transparent cheeks.* The panegyrist goes on to say, that Yas'ovarmâ's victorious war elephants having no more enemies left to conquer, try their strength with the sides of the hills.†

Then follows a short kulaka of twelve! couplets describing Yas'ovarmâ's love to the ladies of his haremafter which comes another of twenty-seven couplets which also describes his loves to young women. Another kulaka of elevens couplets describes the toilet of young damsels after ablutions in the bathing ponds (jalakrîdû).

The above ends by a statement that at the end of spring, the king goes to live outside the city in a summer retreat, followed by a description of the beauty of young damsels.

PERSONAL HISTORY OF THE POET.

Here begins an important part of the poem, a part, that is to say, in which are given some particulars of the personal history of the poet. These particulars are, that Vâkpati was poet laureate or head poet at the court of Yas'ovarmâ, and enjoyed his favour; that he was either a pupil or friend of Kamalâyudha, another poet; that he was either a pupil or a personal admirer of Bhavabhuti; that he was an admirer of the works of Bhâsa, Jvalanamitra, Kuntîdeva of the author of the Raghuvańs'a, of Subandhu and Harichandra; and that he was read in the Nyâyas'âstra (logic or dialectics), the

^{*697. †698, 699. †738-749. §771-787.} || 792-796. **†797-804**.

science of poesy, in the Purânas or legendary works, and in the works of many poets, and admired them; and that his hearers 'nodded their heads with admiration of his excellent words which filled up their ears, as if shaking those words down in order to make room for the excellences of more of his poetry;'* and that he was once requested by an assembly of learned people, fond of poetry and elegant literature, while speaking of good men, to celebrate the life of Yas'ovarmâ.

THE POET REQUESTED TO WRITE HIS POEM.

They said that Yas'ovaramâ was an emanation of Harif (Vishnu) nay, that he was Hari himself;‡ that as he was the lord of the world,he was the same as Kṛishna,§ for he was an expert in the art of love and was rich in the possession of exquisite beauties;that he was endowed with excellent qualities,|| and that he was so handsome that he was beloved even of the women of his enemies; and that such being his qualities and his good fortune, they, the lovers of fine letters, were desirous of hearing from Vakpati a complete narrative of the manner in which he had killed the lord of the Magadhas.¶

VAKPATI'S REPLY.

Våkpati replies as follows. He feels delighted at the idea of singing the exploit of Yas'ovarmå, and could hardly conceal his joy; Yas'ovarmå was no ordinary king, but was even greater than Prithu of ancient renown, who came to the succour of the Mother Earth and restored her to her former condition of fixity, when she was threatened and distressed by the Dânavas, and thus was immortalized by her being called (Prithvî) after

his name. *The poet goes on to say that in this mortal life of short duration, full of misery and imperfection Yas'ovarmâ was the only man whose deeds and virtues were worth hearing; and taking this occasion, he dilates in one hundred and fifty couplets on the vanity of this life, on the wickedness of the bad and the supportability of life derived from virtue. This is one of the best and most remarkable parts of the poem, and abounds in sentiments of the very highest order. † 'See this paradox: much liquor intoxicates, not little; but Lakshmi, when plentiful, does not intoxicate as it does when paltry.' Good men are filled with two sorrows always, viz. that they are not born in the time of good people. and that they are born in the time of bad people.'S Referring to the fact that kings are usually surrounded by bad people and not by good ones, the poet says: 'if any virtuous men ever find any place at all in the palaces of kings, it must be that they are there because others also are there, or on account of some other reason, but not because of their virtues!'. With reference to the fact that none honour those whom the king dislikes. the poet says: 'why do good men seek to be honoured [by the people] for those same virtues, which make them hateful to kings?" To illustrate that success in life belongs to mediocrity, it is said: 'who does not turn away from those who have no merits at all? or, who does not distress himself with jealousy of those who have excellent merits? He lives happy who is neither excellent in merits nor altogether devoid of them.'** The sign of the highest virtues a man may possess is given as follows: '[In their presence] even

^{* 848-856 † 857-1006.} **1** 864 § 872. **1** 876. **4** 877. ** 878

the wicked behave like good men, even good men, seem to betray wickedness: this is the boundary-line of virtues that shine afar.'* 'Although greatness is the result of virtues, ignoble persons place great-'ness in that which is not the result of virtues. They thus expect that virtues should spring from that from which they do not spring.'t 'The world will be devoid of virtues in proportion that virtues do not shine, and in proportion that vices prosper.' Thankful for some little virtue that is still to be seen in the world, the poet observes: I consider that it is the foreshadow of the krita-yuga (the krita-age) that will next begin, that even in the height of this kali age there is some purity to be seen.' Speaking of misers who are never tired of praising the liberality of their ancestors the poet observes: 'Praising the liberality of others as to giving, how is it that misers, who do not feel the desire themselves to give, do not feel shame?' Adverting to the question as to what constitutes happiness the poet observes: 'absence of sorrow is not pleasure. nor is that which is called pleasure true pleasurer: that which is pleasure when you have given up pleasure is alone pleasure. The most dreadful sorrows rise in the midst of the greatest enjoyment of pleasure. For it is in the greatest light that shadow is the thickest.' compassionate hearts of the great, even when distressed, enjoy happiness by means of their sorrows, even as those of poets do by means of their compositions. The wise, who are born first in this and then in that . good family in this endless world, regard them as merely temporary lodgings.'** Of vulgar people who lighten

^{* 886. † 894. ‡ 912. § 919. ¶ 935, 936 ** 938, 939.}

their grief caused by the loss of relations,&c., by lamenting, the poet says: 'With nothing but sighs, born of sorrow, does the world lighten sorrow, like an elephant that lightens his fatigue with sprays produced by fatigue.'* Equally vain, and, besides, destined to be short-lived, is the joy that melts into tears at the meeting of relations: 'When at the meeting of dear relations tears flow down, it is really because, I suppose, the hearts trickle for fear of the [approaching] separation.'t The more does the worldly man try to extricate himself, the more tight become his bonds: 'Oh fool, to thee bound by the ties of affection, how can there be any laxity of thy ties? The bond of him who struggles to be loose becomes the more firm.' On the vanity of fame, even in the case of the good. Vâkpati says: 'Of the body of renown of the good. destroyed by the effect of time, rare remembrances are to be met with at times here and there, like little bits of bones.' What is the true giving up of the world? 'Then is the true giving up of worldly pleasures, when the heartlis satisfied with any circumstances that may happen to surround a man; as for reviling Lakshmi, why, that is nothing but love of worldly pleasures, combined with unshaken jealousy.'|| As for calling that 'giving up of worldly pleasures,' which consists in retirement into the forest, our poet says: not call that which some men practise love of worldliness, namely, they give up homes full of troubles, and delight themselves in forest regions adorned with perennial streams?' For, to a man retreating, for example, to the Vindhya, much pleasure is afforded by rivers with their numberless birds, crystal waters of

^{* 940. † 941. ‡ 942. § 945. | 947. ¶ 948.}

which the bottom can be seen, and mountains noisy? with young elephants.* Says our author, 'Indeed even his own wife abandons a man who has lost his wealth and importance. For does the night, the spouse of the moon, remain with him throughout when he is not full?' Alluding to men who run after many gods, the poet says: 'Oh heart, rest in some one. Unfortunate one! how much distress wilt thou undergo? Even a beggar is better if he belongs to one man than if he belongs to the whole world.'t .'May you,' says the poet, 'who live in the world full of such vanity, attain to precious fruit by hearing the [celebration of the] sacred virtues of this king,' i. e., Yas'ovarmâ.‡

The poet goes on to say that Yas'ovarmâ, to test whose puissance S'iva assumed the form of a lion' excelled in valour, greatness, piety, in all the good qualities of his family and in compassion. It is possible that this self-imposed metamorphosis of S'iva into a lion refers to some fancied or true encounter, that Yas'ovarmâ had had with a lion.

Then follows a small kulaka|| in which the poet says, that Yas'ovarma is no less than an incarnation of Hari (Vishnu). And in order to characterize Hari, he gives one of his grand descriptions of the churning of the ocean by that deity.

A set of four¶ couplets then gives a description of Yas'ovarmâ's kingly prowess, and his power of striking terror by his presence.

Yas'ovarma is Kes'ava himself, that is to say, identical with Vishnu, as his renown extends to all the quarters of the globe.**

^{• 950. † 954. ‡1006. § 1007-1015. § 1016-1039. ¶ 1040-1043; • • 1044-1045,}

Nor is Yas'ovarmâ deficient in the qualities which usually adorn a protector of the religion of his fore-fathers. As in many former instances, the Mother Earth assumed the form of a cow and came to him, supplicating protection for herself and for the religion of the world from her oppressors.*

Yas'ovarmâ was an ornament to the lunar race of kings to which he belonged.†

The above is followed by four touplets describing the saubhâgya of Yas'ovarmâ, that is to say, his great personal attractions, which fascinate all beauty even in the harem of his conquered enemies.

The poet sums up and says, that such being the greatness of Yas'ovarmâ, even the two-thousand-tongued S'esha would not be able to do justice to it, if he were to attempt the task. Who was he that he should venture upon that stupendous undertaking?

THE POET PROMISES TO SING YAS'OVARMA'S GLORY.

'Nevertheless,' he goes on, 'Hear at the end of the night this poem, the mirror of the proud valour of the king's arm, which is distinguished for the slaying of the eastern king. I now compose this Gaüdavaho which has a great beginning, and which being heard, both kings and poets shall give up all pride.'|| 'But just now,' says he, 'it is evening time.' The refusal to narrate the story of the slaying of the Gauda king in the evening, and not till the next morning, is merely a contrivance to get an opportunity of describing the circumstances under which the evening and the morning present themselves to the eye of a poet, such as our author is. And he describes in his graphic manner the scenes

^{* 1043-1068. † 1064. 1065. ‡ 1066-1069. § 1070-1072. || 1073, 1074.}

of the evening hour, at the end of which description he resorts to his bed, 'as if unable to properly sing the deeds of the king.'*

In the following verse he says, that as the renown of great men encourages a man to celebrate it, so the same discourages him from undertaking the task for fear that he may not be able to accomplish it as well as it ought to be accomplished.

Then follow seventeen: verses devoted to the amorous actions of young people, suited to that time of the evening. This is followed by a similar kulaka of twenty-five couplets.

When it dawns next morning a kulaka of twenty scouplets is devoted to the portraying of the scenes of the hour.

THE POET PREPARES TO SING HIS POEM.

The poet then commences to sing 'the deeds of him whose deeds were like the deeds of Chânakya,' i. e., of Yas'ovarma, great in the art of polity.

This is followed by twenty || couplets describing how everything in the world appeared perfectly calm, as if all attention to hear the poet sing his poem. The four quarters of the globe, free from darkness, and clear, appeared as if ready to receive the writing in which the poem was going to be imprinted on them. The young sun, which was just then rising, appeared like an auspicious pitcher, put forth by the East as by a young damsel. The goddesses in heaven suddenly rushed out to hear the poet sing Yas'ovarmâ's deeds, regardless of the embraces of their divine spouses. The gods plucked the flowers in the Nandana garden to throw them down

^{* 1120. † 1121. † 1122-1138. § 1164-1483. † 1185-1204.}

in token of congratulation. The skies sent down shower in auspicious manifestation of joy. The forest recluses started forth in great hurry to hear the poem. The birds left their perching places on the trees, as if to hear the poet sing the deeds of the king The people crowded to the poet, and, being reflected. in the great hanging mirror, appeared to show as if the citizens rose to the top of their houses to hear The gods came down in their balloons to take part in the hearing. The poets addressed the king and congratulated him on the victory of his arms and on the acknowledgment of his supremacy by all his enemies. When the day had become as golden as if it had all been strewed over with gold dust, and as the poet was going to commence, as if wholly possessed by Sarasvati (the muse of poetry), the people became, as it were, dumb through curiosity."

And now 'he who directly gave away to his favourite dependents the Lakshmis (riches) of his enemies, as if he did not, on account of their natural hostility as being the spouses of enemies, believe in them [and, therefore, did not care to bring them to his house]; he at whose re-coronation with victory at the end of the successful expedition, the queens of his enemy, just reduced to slavery, drank their tears after they had concealed them by immediately plying the châmaras: of that king this purifying, and new, and beautiful, and wonderful, and excellent life is being celebrated. Do ye hear it.

2 THE PRESENT POEM IS MERELY A PRELUDE.

Such are the contents of the Gaudavaho. The first question that occurs to the reader at the end of the

^{* 1205, 6. † 1207-1209.}

above couplets is: where is the Gaudavaho, the life, the history, the celebration of Yas'ovarmâ's exploits for which the poet prepared the reader, and to hear which he brought down even the gods themselves? Or, in other words, is the poem of 1209 couplets that we have the whole poem, or is it merely the prelude to the main poem which we have not yet got? It would appear at first, that neither the manuscripts nor the commentator Haripâla enable us to answer the question decisively either one way or the other, although so far as can be learnt from the commentator's remarks, in spite of himself, his language would, in one or two places, seem to prove, as will presently appear, that what we have is only a prelude, and that the poem is or was to be a continuation. Before stating, however, the conclusion to which I have come, it will be necessary to recapitulate somewhat fully those passages in the poem which bear upon the question at issue.

The poem bears the name of Gaüdavaho, or 'the slaying of the Gaudian king,' called the king of the Magadhas. But up to couplet 797, which begins the personal history of the poet, and which marks the end of the expedition of conquest forming the chief burden of the previous part, and where the second part, with the circumstances under which Vâkpati undertook the task of celebrating the slaying by Yas'ovarmâ of the Gaudian king, begins, the only mention of the Gaudian king or of his death, after the solitary and short statement in 354, that he fied through fear, is contained in—

(1) Couplet 414, page 119, where it is said that 'the multitude of the [allied] kings of the lord ot Magadha who gave himself up to flight

having returned at once, appeared like the sparks of fire [issuing from a] shooting star [and running in the opposite direction.']

But this mention of the Magadha king is made in the most incidental manner, and with no direct purpose to refer to him as the hero who has given the name to the poem. The reference to him is no better than that to the king of the Vangas in 419-421, indeed it is much more incidental. It is less as a mention of the king whose killing has given the name to the poem, than that of the kings of the Deccan (422-423), or of the Pârasîkas, (431-439), or of the kings of the Mahendra mountain, (509-510). The next time we hear of the Gaudian king is in—

(2) Couplet 417, page 120, where we are told, that 'the king (i.e., Yas'ovarmâ having slain the king of the Magadhas who was fleeing, proceeded to those woods on the seashore which were perfumed by the cardamom.'

Even the commentator feels that this is too short a mention of the slaying of such an enemy as has supplied the name to the poem, and quoting from a work on Alamkara he observes: "although it has been laid down "that 'the family, the valour, the learning, &c., of the "enemy conquered should be described, and thereby the "greatness of the victorious hero should be heightened." "still that direction applies to the first conquest by a "hero. As for Yas'ovarına, who had won numerous vic-"tories, such a description of his enemy, as is here "given, does not fail to redound to his glory, since the "greatness of his enemy may be inferred from his "(Yas'ovarma's) valour." Such a slaying, without

mention of the Gaudian king's family, &c., may be free from the objection referred to by the commentator; but it certainly is not enough by any means to justify the name Gaüdavaho given to the poem.

The next mention we meet with of the king of the Gaudas or Magadhas is in the panegyric (695-697) which is addressed to Yas'ovarmâ when he returns home, and, sitting in public darbar, makes the queens of the king of Magadha ply the châmaras over him in token of their reduction to be his slaves. This clearly shows that the Gaudian king had been already killed, and that his ladies had been taken prisoners and turned into slaves by Yas'ovarmâ; but there is nothing more said about him.

This is all that occurs about the slaying by Yas'o-varma of the Gaudian king in the whole of the account of the expedition of conquest, undertaken and successfully carried out by him, but which was neither led for the express purpose of slaying or subduing him, nor dealt with him in a special manner.

We then come to the second part of the poem, which begins with the personal history of the poet, at the beginning of which we are told that the poet was, while sitting in an assembly of learned people, requested by them to describe fully the manner in which Yas'ovarma slew the king of the Gaudas. Here is the request:—

'These persons (i.e, we) wish to hear sung by you at full length the death, as it was formerly accomplished, of the king of the Magadhas by this Yas'ovarma [who is] so high [as we have just described'*].

Mark the words 'at full length.' The word in the original is niscsam, which literally means, 'without anything being omitted or left unsaid.' This request appears directly to refer to the bare mention made before (417, 695-697) of the slaying, and to imply that that bare mention is not enough, and that, therefore, the event should be described more fully, and without leaving any circumstance connected therewith undescribed. What is the poet's reply to that request?

The poet replies that Yas'ovarmâ is greater than the great Prithu himself; that he is one who alone deserves to be sung in this world, which is full of imperfections and vices and miseries; that to test his valour even S'iva metamorphosed himself into a lion, and found that he stood the test; that, in short, he is an incarnation of Vishnu, of Kes'ava; that he is full of royal puissances; that he is pious and strong, and willing to support the religion; that he is descended from the lunar race of kings; that he is handsome. This being so, even the two-thousand-tongued S'esha would not be able to do justice to his great virtues and deeds. "How can I sing "his life and his conquest of the king of the Gaudas? "Still I will sing to-morrow morning, at the end of "this night, this poem, the mirror of the proud valour " of the king's arm, distinguished for the destruction " of the eastern king. I now compose this Gaüdavaho " having a great beginning, which being heard, both-"kings and poets shall give up all pride." Even after this he feels uncertain, whether he ought to undertake such a difficult task, and goes to sleep. When the morning dawns, every thing, every being, every god, and every goddess comes to hear the poet sing the

great exploit of Yas'ovarmâ. 'When all darkness, like a very Kali-Age, unable to bear the relation of the noble doings of a virtuous man, the ornament of all pure men and of all performers of good deeds, and as if, with its heart broken, has fled away.'* and when the whole world, mortal and immortal, animate and inanimate, is thus ready and anxious to hear the poet, the latter after having performed the duties of the morning began to relate to them (the learned people who had requested him to that effect) the exploit of him whose exploits were like those of Chanakya.' The poets of the court congratulate Yas'ovarmâ's virtues and his prowess that had accomplished the death of the Gaudian king, upon their good fortune in being celebrated by Vâkpati. It is further said, that, as the day began to be golden, i.e., it began to shine, and as the poet was going to relate the exploit, the world began to look dumb with expectancy. And, lastly, the poet finishes his reply by saying, 'The exploits of him, who gave the wealth of his conquered enemies to his favourite dependents and who brought away the wives of his enemy into slavery, are now being sung by me. Hear the same.'§

The above leaves little doubt that the poem is still to come, which is to give a full description of how Yas'ovarmâ killed the king of Magadha.

It may be added further, that if we are to take the present poem as the whole poem, and not merely as the prelude, it is a singular one. For we have neither the name of the Gaudian king, nor that of his capital, nor the reasons! why he was killed, nor the circumstances

^{* 1179. † 1184. ‡ 1205-1206. § 1207-1209.}

I The kings of part of the Gaudian country appear to have been great supporters of Buddhism about Yas'ovarmâ's time. The latter

under which, nor the manner in which, he was killed. It is improbable in the highest degree that the killing of an unnamed and, therefore, obscure king who is disposed of in three or four couplets out of twelve hundred and more—most of which have no concern with him or his death—could have given the name to the poem which it bears.

Then we may remark that in couplet 1074, where the poet promises to relate the story of the slaying of the Gaudian king, i.e., sing the Gaudavaho, the latter is designated as 'having a great beginning,' maharâmbho, just such a beginning as the poem we have got, forms. Further, in couplet 1168, the poet says, that in the early morning when he was going to relate the exploit of Yas'ovarma, this happened: 'Then from ' the sky fell small stars, as if they were a shower of ' flowers dropped by the gods, who gathered at the 'hour of the great narration of the king's brave exploit.' 'Viyada'' (vikata) is the word used in the original. That word mostly bears the sense of 'large' in size, 'great.' 'grand.' in importance and surroundings, the idea of largeness in size never being altogether forgotten. Viyada could only apply to a long, great, and grand narration that was to come after the great prelude, and not to a short incidental mention of the Gaudian king and his death, such as has already been made in the previous part of the poem.

There is, therefore, no force in the suggestion that might occur to some, in the absence of any more parts

was a great patron of Brahminism. Is it probable the foud, which ended in the slaying by Yas'ovarmâ of the king of the Gaudas, had its origin in religious hatred? It may be the Gaudian king killed by Lalitâditya was a Buddhist.

of the poem, that the Gaüdavaho, to hear which the poet called together all heaven and earth, is that which he had already been singing in the portions preceding, the portions in which the greatness of Yas'ovarmâ had already been celebrated, and the death of the Gaudian king had already been incidentally mentioned. If such were the case, what could Vâkpati mean by telling his interlocutors in 1073 to hear the story of the destruction of the eastern king the next morning? What was he going to narrate the next morning? that which he had already sung? Surely, our poets are not in the habit of giving a reading of their poetry which is already before the public, and calling it new!

The commentator in explaining the word 'eyam,' (this, viz., the poem Gaüdavaho) uses the words, etam vakshyamânakathâprabandham, i.e., 'this poem, namely, the poem that is to come hereafter,' containing a narration. In his comment on the next couplet, he observes on the words, rayaṇi-viramammi ('at the end of the night'): rajanîvirama iti upodghâtaprâyam âbhâshitam, which appears to mean, the expression 'at the end of the night,' shows that what has been said [so far] is like an introduction.

The conclusion, accordingly, to which the materials and consideration set forth above lead me is, that what we now have of the poem is merely the preface or prelude, and that the real poem, giving a full account of the circumstances under which Yas'ovarmâ slew the king of the Magadhas, has not been found, if it was ever written, or, it may be, has not come down to us; and that the bare reference to, and short mention, in one or

two places, the flight and death, of the king of the Gaudas, before the second part of the present poem begins, are merely made to serve as incidents which make the learned friends of Vâkpati prefer their request to him that he should narrate fully the story of the slaying by Yas'ovarmâ; and that there is nothing to militate against this conclusion either in the MSS. or in the commentary; indeed, the latter directly supports the conclusion so far as it says anything on the subject.

3 PRAKRIT STUDIES.

A few observations may not be out of place here on the importance of the studies in Prakrit. After the excellent edition by S. Goldschmidt of the Râvanavaho or the Setukâvya, the present work is the only one in the Prâkrit language that is being given out to the public, that is to say, a Prâkrit composition not being a grammatical or a lexicographical treatise. The importance of Prâkrit studies can hardly be overestimated in the present state of philological research in India. In the first place, we have the most important part of the vast Jain literature in the Prakrit language. We look forward with hope to the results which will be yielded by a close and systematic study of the Jain literature, results which may tell favourably upon our present hazy ideas on the subject of ancient Indian history, biography, and bibliography. The connection between works like the present and the religious literature of the Jains is illustrated by the fact that whatever Prakrit poetry, lexicography, or grammar has been preserved to us, we owe to the Jains, who have naturally taken care of it because it forms the key to the

proper comprehension of their religious books, which are mostly in Prakrit. Secondly, the elucidation of the construction of the modern vernaculars of India will be a nearly hopeless task, but for the medium between them and Sanskrit, furnished by Prakrit. The modern vernaculars would be full of insolvable riddles, if Prâkrit did not come to our help. Thirdly, Prâkrit works, being written in a language much better if not quite fully understood by the people when they, a great many of them at least, were composed, must be valuable to us as sources of our knowledge of the period between the rise of Buddhism and the invasion of the Mahomedans; because they, having appealed more directly to the people than could have been done by Sanskrit works of the same time, have a better claim than the latter to inform us about many things concerning that period. I purposely speak measuredly about their having appealed to the common people directly. For Prakrit literature and Prâkrit language had already in the latter part of the above period, attained to a form and style considerably above the understanding of the ordinary people, as it is impossible to suppose that the long compounds of Bhavabhati in the Prakrit speeches of his plays, or the highly-worked expressions of Vakpati were within the easy comprehension of ordinary folks even of their own time. But there can be no doubt, they were intelligible to a very much larger class than Sanskrit could have been. Fourthly, the study of Prakrit is a better medium for the acquisition of many of the present vernaculars of India than anything else: a knowledge of Sanskrit and of Prakrit would introduce a student to the study of the vernaculars with a facility which would not be attainable

by any other means. Fifthly and lastly, if we succeed in unearthing and bringing to light works like the present, they might directly furnish us with some valuable dates that might throw light on many parts of the genesis of Sanskrit literature.

Pråkrit poetry rightly boasts of certain charms which are peculiarly its own. It possesses a softness and sweetness which comes nearer home to us than the artificial adornments in Sanskrit. It justly lays claim to a larger amount of reality of thought and expression than ought to be assigned to later Sanskrit. as nearly the whole of the literature written in the latter was composed in a language foreign to the writers. using, as they did, a language rich in forms and conventional phrases and figures, they naturally cared less for personal observation and personal sentiments than did their Prakrit brother poets. The latter, having to use a language less rich, less plastic, less conventional, less used by poets and writers, less learned and less esteemed, had necessarily to study their matter more carefully, in order to make up thereby the deficiencies and the disadvantages attendant upon the use of the vulgar tongues. Accordingly, we find much less conventionalism, less commonplace verse, less ready-athand set phrases, set ideas and set sentiments, to suit set circumstances in their poetry, than in the Sanskrit compositions of the corresponding class of writers. To illustrate these positions we may observe, that Vâkpati rarely speaks of the conventional lotus in describing the feet, hands, faces, eyes, or heads of his heroes. He does not speak of objects or things that he had not seen or felt himself, except when he de scribes imaginary Paurânic events, such as the destruc

tion of the snakes in the sacrifice by Janamejaya, or the smashing of the wings of the mountains by Indra, when his imagination runs as lively as if he were describing events which he had personally witnessed. He describes little homely scenes and circumstances and little chapters in village and country life, such as we do not see noticed often in Sanskrit poetry.

4 VAKPATI'S PRAKRIT FOETRY.

Vâkpati has little incident in the Gaiidavaho: indeed, there is none beyond a very meagre programme of Yas'ovarmâ's expedition of conquest. But he is a master in bringing a master-poet's eye to look upon ordinary things, and finding out all the poetry that is in them. He has a wonderful way of laying under contribution some mythical event, and of giving an original description of it from the stand-point of his own imagination. Thus he takes up the myth of Indra having hacked the wings of all the mountains (which is a myth based upon the Vedic allegory of Indra fighting the rain-withholding cloud and felling it into rain), and gives a most vivid and life-like picture of what happened. The snake sacrifice of Janameiava. Prithu's battle with the mountains in the Deccan plains undertaken with a view to remove them, in order that he might measure the plains with his immense bow, the churning of the ocean by Vishnu, the final but periodical destruction of the world when everything including the gods themselves is burned away, and the bodily ascension to heaven of Haris'chandra and his capital, Ayodhayâ, may be referred to. as having been described in a perfectly original manner by the poet. Nor is Vâkpati wanting in knowledge as to what is the sentiment to which he should appeal when he comes upon some famous ancient spot, connected with the story of the Mahâbhârata or Râmâyaṇa or with current facts, so as to awake in his readers a lively recollection of past history. His reflections upon the dried up human skeleton lying before the Kâlî of the Vindhya, his appropriate observations addressed to Duryodhana and Karna when he passed through Kurukshetra, and his reminiscences of the loves of Narmadâ may be referred to as instances in point.

The observations and unsparing condemnations, which he passes upon the vanity of this world, are in keeping with the idea of what a poem ought to contain in I rakrit. There is a great deal of wisdom, such as must have passed for philosophical truth in those centuries, and still passes for popular wisdom, in what he says; and he neither spares king nor peasant, neither the scholar nor the ignorant, neither learning nor wealth.

I cannot conclude these remarks on the poetry of Vakpati without alluding to his beautiful picture of country scenery of all kinds, when he passes in review what Yas'ovarmâ's army saw on their march out and on their way back home. All that part of the poem seems full of country life, and to embody nothing, as it were, but what the poet had witnessed with his own eyes, and what none but a true poet of nature like him could picture in such life-like colours.

The style of Vâkpati is highly cultivated, and very pregnant, but often presents difficulties to an early Prâkrit student, which would at first discourage him. Though learned, however, Vâkpati is not pedantic, in-

deed, like his fellow Prakrit poets and unlike his Sanskrit confreres, he is free from puns or plays upon words, and from analogies or similes drawn from grammatical or dialectical quibbles. He chiefly delights in two figures of speech, the simile and the utprekshâ, and once the reader has become acquainted with the poet's partiality for the last figure, he has only to separate the fact or what the poet has to predicate, from the utprekshå in order to easily understand him. The uncertainty about the identification of the words in Prakrit with their Sanskrit equivalents is, in the eye of a modern reader, a great disadvantage from which Prâkrit poetry suffers, and Vakpati can claim no exemption from this misfortune. But the greater is the student's acquaintance with Prâkrit literature and the rules of Prakrit grammar, the less will be his difficulty in reading Pråkrit poetry. Perhaps, in many places Våkpati might have used words more easy to identify, and shorter compounds of words; but he might not then have been so sententious, or so exact, or so free from prolixity, or so approprate. As it is, it appears, there is no word used by him which could have been dispensed with, no expletives, no tautologies. The partiality for long compounds is a vice of the age to which he belonged, and though it considerably detracts from the merits of his otherwise most excellent poem, we must not judge him independently of what the scholarship of his age considered as essential and beautiful.

Vâkpati's own opinion, however, about the Gaüdavaho appears to be, that it is inferior to his earlier poem entitled Mahumaha-viyayo (Madhumatha-vijaya), mentioned in couplet 69, where he says, 'How can my language, which attained its perfection in the

Mahumaha-viyayo, be again young like a bud in this poem? The after-flower of wild plants is [more] meagre than the first-flower'.* Nothing is known of this other poem, except that the Jains call it a Prabandha; from its name it would appear that it probably had the death of the demon Madhu by the hand of Vishnu for its subject. Enquiries made in parts of Gujrath and Kathiavar have hitherto failed to elicit any information regarding it, though there is no reason why we should give up all hope that it may yet come to light.

5 Is PRAKRIT A GENUINE LANGUAGE?

The remarks I have just made on the style of Vâkpati, and the justification of his long compounds, which I have sought to derive from the kind of style appreciated by people in his age, and still appreciated in our own days, naturally lead me to a question which is sometimes suggested to a reader of Prâkrit, as, indeed, it is sometimes suggested to a reader of Sanskrit compositions of a certain kind also; the question, namely, whether Prâkrit, such as that presented to us by works like the Gaiidavaho, was ever a real language, or was it made by the writers of Prâkrit works, assisted by Prâkrit grammarians? The following are among the circumstances which give rise to the question.

First, the words found in Prakrit compositions appear so airy, so unreal, and so unidentifiable, that it seems difficult to explain how they could have formed the vocabulary of a people requiring any preciseness. Take,

^{*} The latter part of Haripâla's comment on this couplet is not very clear, and the verse he quotes seems to have no application to the sense which he gives rightly enough.

for example, the words, अय्यउत for आयेपुत्र; अविओअ for अवियोग; ओआस for अवकाश; ओआर for अवतार, अपवार, and अपकार; केअअ for केतक; गअ for गज, गद, and गत; कअ for कृत and कच; मअ for मृत, मृत, मृत, मृत, and मृय; वाअ for वात, वाद, वाक, and वाज.

Secondly, the grammars, explaining the corruption which Sanskrit words and forms undergo in the course of becoming Prâkrit, appear to teach rather how to make Prâkrit out of Sanskrit words than the simple fact how they became Prâkrit by the natural process of decay and corruption.

Thirdly, the form in which Prâkrit compositions have come down to us is so artificial, so made up, and so difficult, that the ordinary people, to whom Prâkrit belonged as a vernacular, could not have used or understood it.

Fourthly, we know that long after Prâkrit had ceased to be spoken as vernacular, authors wrote in it, and even the grammars, which seem to teach how to make Prâkrit out of Sanskrit words, were themselves written many centuries after the language had ceased to be spoken as a living speech, understood by the common people.

Fifthly, the rules given by grammarians on the formation of Prâkrit words appear too few and too general to embody the numerous and various laws, under the operation of which a rich language becomes corrupted and assumes a new living and growing shape.

Sixthly, the Prakrit works which have come down to us appear to possess too few forms of popular speech, idiom and phrase, to be evidence of a onca really true vernacular.

Seventhly, the Prâkrit literature appears, to a great extent, too exclusively to confine itself to words derived from Sanskrit, and to ignore the mixture of many non-Aryan words which it must certainly have possessed from the earliest times, and which are seen in almost all the modern vernaculars of India of the present day; so that if the works which are in Prâkrit were really in the vernacular of the people, they could not but have contained a large number of those words.

It is true, it might be added, that all the above considerations may not apply to all Prakrit compositions equally, but most of them do to every one of those known to us, as having any pretension to literary character.

Now I do not propose to do more than merely touch upon the question which I have tried to state above, chiefly because the materials for a satisfactory solution are not yet available. The complete means, with which to answer the question, would only be afforded by very old specimens, especially if written in prose, of the different modern vernaculars which arose from the several forms in which Prâkrit once existed. Not only do many such specimens not exist, but even those that do exist, though comparatively very modern, have not been published, and are not available for comparison. But I may indicate in brief what I think of the doubts raised by the several considerations set forth above. We will proceed to deal with them in the same order in which they are given.

As to the airiness and the apparent unreality of Prâkrit words. It is quite true that one and the same Prâkrit form stands for several Sanskrit originals,

н (Gaüdavaho)

and it is often puzzling to find out which of these it represents. Pâa, or pâya, as it is often written, might mean påda, foot; or påta, fall; or påka, ripening, cooking. Våsa might stand for Sanskrit pårsva, side; or pâsa, snare; or vâsa, residence; or vâsa, smell: or vârsha, relating to a year; or vyâsa, a compiler. But whatever the airiness that we see at first sight in these words, it is not singular to Prakrit, but has taken place in the derivation of other languages from their ancient originals. The French language is full of instances of this kind. Thus, for example, e', (though written et) stands for et; a for habet; vu (though written veut) for vult; pu (written peut) for potest; and voi (written voit) for videt. A priori, therefore, there is nothing singular in the fact that in Prâkrit, words lose most of their single consonants, and are often so weakened as to appear to possess many hiatuses, though in practice the last seeming defect is remedied by such contrivances as the insertion of a consonantal y between two vowels. But an answer exists more satisfactory than the analogy of other languages. It is, that in the modern Arvan and even non-Arvan vernaculars of India, many of these airy sounds are actually found, and are in use in those very senses which the Sanskrit words to which they are referred bore. Thus pâya, or pâ, pâä or pâü, a foot, exists in most of the Aryan vernaculars. So rây, râi, rây, râü, a king (râjâ); mây, mâi, mâya, mâ (mâtâ), mother; bhûy, bhui (bhûmi), ground; mûh, môh, muha, mû (mukha), face or mouth; sahî, saî, saî, (sakhî), a female friend; mäy mai (mriga), a deer; and numerous similar instances may be quoted of words used to this day in the current tongues. But when we are on this subject we must

not forget that only a few of the dialects in which the Prakrit of ancient days existed, have been cultivated by being written in by some celebrated poets or authors and thereby brought to the front, while others which existed side by side with them have been neglected and allowed to die away. Thus of the various dialects once spoken and still partially spoken in Mahârâshtra, that which was spoken in the Deccan has come to the front, whereas those spoken in Konkan. Khandesh, the Berars, and Nagpur, have been left uncultivated and are dying away. Some of the latter have preserved old Prâkrit words which pure Marâthî does not possess and does not therefore recognise; e.g., mâî for mâlî (gardener), koî for kolî (a caste of aborigines), dhui or dhûy for dhûli (dust) in the Khandeshî, and nat for nadi (river), vai or väy for vriti (fence), râi or rây for râji (a grove of trees), asaga or asagi for asoka (an asoka tree) in the Konkani dialect. These instances would seem to justify the conclusion, that not only are forms, which appear so boneless in Prâkrit, actually found in use, but also that those words which appear peculiar to Prakrit compositions would be found in some form or other in old vernacular works, if these be thoroughly examined, or in some dialect or other in the country.

As regards the suspicion that the grammatical rules teach how to make Prakrit words instead of explaining Prakrit words made by natural processes, it may be remarked, that the rules are indeed so sententious and so few, as at first sight to give rise to that suspicion; but there is nothing in them which necessarily implies any justification for such a suspicion. The fault is rather of the style and of the intended want of thorough

ness in the grammars. Till Hemachandra wrote his chapter on Prâkrit Grammar, Vararuchi was the chief authority on the construction of the Prakrit dialects, and lucid and useful as his aphorisms are, they are not thorough, and appear to have been intended rather to explain the chief features of the corruption through which the more striking Prâkrit words and forms derived their origin, than to give a complete treatise on the formation of all or even most Prakrit words and forms, such as that which Hemachandra endeavoured many centuries after, to write regarding one of the Prâkrit dialects. It is, therefore, easy to suppose that after the Prakrit dialects ceased to be vernacular. and, indeed, even during their currency, Prakrit writers may have used in their compositions words formed by themselves or by others according to the rules given by Vararuchi. For on the authority of grammatical rules-originally intended to explain words which actually existed--it has, strange as it may seem, always been the custom in India to form words and use them in poetry and prose, somewhat regardless of the question whether they had ever existed in the speech of the educated or of the uneducated. But the presence of such vocables and forms-more of the former than of the latter-does not, I think, justify any doubts as to the legitimacy of the bulk of Prakrit words and forms, when the greater portion of them are proved to be genuine by the evidence of living vernaculars.

The third consideration is, that a good many of the Prâkrit works are too artificial and difficult in their style to have been intelligible to vernacular audiences or readers. This is a fault of the writers, and not so much of the language. We must not forget, that nearly

all who wrote Prâkrit were Sanskrit scholars, and it may be said that we have probably no Prâkrit compositions—the works of purely vernacular Prâkrit writers. It was, therefore, inevitable that learned Sanskrit poets and prose writers should have introduced in their Prâkrit compositions forms of style, such as long compounds, to which they were accustomed in the Sanskrit literature that was valued in their days. Their purely vernacular readers may have understood them with that amount of facility with which educated Marâthî readers understand the Râmavijaya, the Hariviaya, and the Pândavapratâpa of S'rîdhara, but not to the same extent that even the uneducated labourer understands the Abhangas of Tukârâm.

The fourth ground of suspicion is, that Prâkrit continued to be written long after it had ceased to be vernacular. This is undeniable. And in assessing the value of any given Prâkrit work, we have to bear its age in mind as an important consideration. If, to hazard a guess, a Prâkrit work belongs to this side of the sixth or seventh century of the Christian era, its value as a vernacular work is considerably less than if it comes from an earlier date. And the nearer we come to our own times, the more must a Prâkrit composition be supposed to be written in a dead language like Sanskrit, indeed, more dead, because, after they ceased to be understood as vernaculars, the Prâkrits have been less studied and understood than Sanskrit.

The reply to the fifth objection has already been anticipated above. The most complete grammar extant is that of Hemachandra (A.D. 1089-1174). Much had existed in Prâkrit which was not explained by

in their works, Sanskrit words merely deprived of their terminations, the Prakrit works must be regarded as written in genuine vernacular, if written when Pråkrit was vernacular, and in genuine Pråkrit acquired by study, if written after the language had become a dead language. The Gaüdavaho was probably written after the vernaculars of the present day had already commenced their derivation, and were recognised as separate popular dialects, although many, especially educated persons, still understood Prakrit; and the term Prakrit appears to have still applied to all the different dialects which were gradually assuming the shapes which they bear at the present day. Thus the poet says: * 'all languages enter this (Prâkrit) and all languages take their start from this: the waters (i. e., the rivers) enter nowhere than into the sea, and start (as vapour) from nowhere else than from the sea.' Even in the present day most vernacular readers and speakers will understand by Prâkrit the modern vernaculars of India, such as Marathi, Gujerathi, Hindi, &c.

6 THE PERSONAL HISTORY OF VAKPATI

Nothing † is known under this head beyond what the poet has himself told us in the present poem. The first fact that we know is, that he was at the court of Yasovarma, and was his favourite friend, panayilavo, (literally, a particle of a favourite friend), and the head of the poets, or poet laureate (Kai-raya). Then the poet tells us that 'the excellences in his extensive narrative compositions still shine like particles of the liquid nectar of poetry that came out from the ocean Bhavabhûti'. This means

^{* 93. †} See Note II for Jain references to him. ‡ 799, _ ·

that he churned the ocean Bhavabhûti long before this time, and that whatever excellences there are in his voluminous poems are merely like particles of the nectar of poetry which he had obtained when he churned that ocean. It is clear that the word 'still' (ajjaviadyapi) proves that Bhavabhûti was not living when Vâkpati wrote this verse, or, indeed, when he wrote his 'voluminous' works. The modest way in which he mentions the excellences of his poetry by the side of the 'ocean Bhavabhûti,' has to be understood in this sense, that though he succeeded in obtaining much 'nectar of poetry' by churning the ocean, he has only succeeded in transferring a few particles of it into his poems-which, but for the particles, are, owing to their bulk, so much chaff-in the shape of whatever merits these possess. We have next to consider what this churning of 'the ocean Bhavabhûti' means. It is true, there is no word for churning in the original. But how was 'nectar' to come out of the 'ocean,' otherwise than by that process by which the gods succeeded in obtaining their nectar from the great ocean? If Vakpati 'churned' Bhavabhûti, that can only mean that he read his works, as 'churning' cannot properly be understood of the process of learning as a pupil from a teacher. If he did not 'churn' him, that is to say, if we have not to understand the figure in that sense, niggaya (come out) has to be taken to mean that Vâkpati in his younger days, received from Bhavabhûti, his excellences of the art of poetry and that they were as but so many

[&]quot;This epithet furnishes a further argument in favour of my conclusion, that the present poem is but a prelude to a large work, as otherwise 'voluminous' (viyada) could not well apply to a poem of little more than twelve hundred couplets.

I (Gaüdavaho)

'particles of nectar' from an 'ocean of nectar.' This would necessarily mean that Vakpati was a pupil of the other. This is not improbable, seeing how very respectfully he speaks of him. Besides, there is the distinct mention* in the Rajatarangini to the effect that Bhavabhûti was patronised by Yas'ovarma. A further argument still exists to prove that Vakpati was in personal association with the former in his vounger days either as a pupil, or as a young admirer. That argument is in the word 'still' (ajjavi). For if we suppose that in his youth Vakpati simply read. studied, and learned the excellences of poetry from the works of Bhavabhûti, and did not learn them by personal communication, the word 'still' would not be necessary, or, indeed, have any appropriate sense whatever, as the ocean of Bhavabhûti's works might have been churned again. It appears clear to me, therefore, that Vakpati had been in his youth either a pupil or a personal admirer of Bhavabnûti, who was alive then but had died since, i.e., the Gaüdavaho was written after his death

Further, we are told, that Vâkpati was well versed in nyâya (dialectics), lyric poetry, drama, and, the Purâṇas, and also took delight in reading light and serious poets, and that lovers of poetry and elegant literature used to admire his works.

Lastly, we have the statement that, though there is not much merit in Vâkpati, he shines simply because he is allowed by S'rî Kamalâyudha to admire him, that is to say, he is honoured by Kamalâyudha with his friendship; and that he (Vâkpati) was an admirer

^{*} See infrâ, note ‡ on page lxix.

of the works of Bhasa, Jvalanamitra, Kuntideva, of the author of the Raghuvamia, of the work of Subandhu, and of the work of Harichandra.* About Kamalayudha, Jvalanamitra, Kuntideva and Harichandra much is not known. The two couplets, where all the seven names just given occur, are not found in the Jesselmere MS, and of course not commented upon by Haripala, but are taken from the two manuscripts Dc and K, both very good and old. If no doubt is to be thrown upon these two prima facie reliable witnesses, a limit ad quem to the age of these authors, whoever those of them are who are not yet much known, is provided by the passages.

Verses from the present poem are often quoted by Hemachandra in his grammar of the Prâkrit language. Thus, for example, under Sûtra I. 7, are quoted couplet 86, अत्यालोयण &c., and couplet 188, उत्पाद अपज्ञते, &c., under Sûtra I. 8, is quoted couplet 319, विस्तिज्ञन्त-महापद्य &c., under I. 145, is quoted couplet 410, घाराकिल-णानतं; and under sûtra I. 6 is quoted गृहोअरतामरसा, &c., 18.

7 DATE OF YAS'OVARMÂ.

As regards the date of Yas'ovarma, upon which depends that of Vakpati, the sources of information that might be expected to be available to us are chiefly: first, the Rajatarangini of Kalhana, history of the kings of Kashmir; second, tables of the dynasties and genealogies of the kings of Kanauj; and third, facts specially relating to king Yas'ovarma.

There is little available to us from the second and third sources to help us in fixing the date of Yas'ovarma, though it is not unlikely that detached facts under the third source may in future come to be known.

As far as the account of the Rajatarangini is concerned, it may be said that that work incidentally but unmistakably bears first upon the history of Yasovarma, and secondly upon his date. It may not be out of place here to give a summary of the particulars narrated by the Rajatarangini which concern the hero of the Gaüdavaho. They are contained in the account regarding king Lalitaditya of the Karkota or Någa dynasty of Kashmir. Lalitådîtya is described as having held imperial sway over India, and brought several trans-Indian regions bordering upon Kashmir under subjection. He was most powerful and was dreaded by his enemies. He spent nearly all his life in expeditions of conquest. He levied tribute from the eastern kings, by which are probably meant the then rulers of Oude and Northern Behar, and wore the turban of victory in the Antarvedi* or the region between the Ganges and the Jamna. After the subjugation of the eastern kings the very first victory he obtained was a bloodless one over King Yasovarma of Kanauj.† He is described as having in no time dried him up, even as the powerful sun of the harvest season dries up a stream that has been flowing down a hill-side during the previous rains. 'The king of Kanauj showed himself to be one who eminently knew what was the best thing to do, when he gave his back to Lalitâditya, and became his obedient servant. But his allies were more proud than even he was, for the breeze bearing the perfume of the sandal, though only an ally of a flowergarden, is taller than the garden itself.' It appears that the peace was made between Yasovarmâ

^{*} Ráj., IV. 133. † Ibid., IV., 134. ‡ Ibid., 147.

and Lalitâditya against * the wishes of Mitrasarma the latter's minister of peace and war, and that Lalitaditya's soldiers felt dissatisfied that a treaty was made between the two kings before they (the soldiers) had gratified their desire of fighting by long warfare. Mitrasarma appears to have indicated his dissent in the treaty when it was written. Accordingly when the allies of Yasovarma showed fight, Lalitaditya took advantage of the adverse advice of his minister of peace and war as also of the bellicose attitude of his army, and, after the unsuccessful opposition of Yasovarmâ's friends, deposed the king of Kanauj and rewarded his own minister with the fivet great titles. 'Yaśovarmâ, in whose service were the poets! Vâkpati. Bhavabhûti and others, having thus been conquered, became a dependent of Lalitâditya employed in proclaiming his oraises like a court bard. Why say more?

श्रीयशोवर्मणः संधी सांधिविद्याहेको नयं। न यित्रयमनालेखे मित्रशर्मीस्य चक्षमे॥ सोमूत्संधियंशोवर्मलेलितादिस्ययोरिति। लिलेखालेखनिदेशादनधैसं विदन् प्रभोः॥

† Reij. IV., 141.

‡ The original words are: कविवायपतिराजशोभवभू खादिसेवितः । जिता य्यो यशोवमी तहुणस्कृतिवन्दिताम् ॥ which literally means 'poet Yasovarma, in whose service were Vakpatiraja, S'rı Bhavabhûti and others, &c.' But Yasovarma is not stated either by Vakpati or by Kalhana or any one else, as far as I know, to have been a poet. It is highly probable we have to read कविवायपति, &c., instead of कविवायपति, &c. Professor Max Müller makes Râjaśrî (India: what can it teach is? p. 334) a separate poet, but no such poet as Râjaśrî is heard of, and the Gaüduvaho speaks of Vakpati as Vakpatîrâja, and not simply Vakpati. See also Prabhivalacharita, XI. 465, quoted further on. 'S'rī is a very ordinary affix to apply to the name of a poet like Bhavab hûti

^{*} The couplets 138 and 139 appear to to be corrupt. Have we to read as follows? Even then they do not yield a good sense.

The land of Kanaui from the banks of the Yamuna to the banks of the Kalika came under his sway, as if it had been a yard attached to his house. Having thus subjugated Yasovarma, even as the river Ganges goes down the Himalaya his army proceeded to the regions of the Eastern Sea.'* Then we are told that he seized all the elephants in the kingdom of the Gaudas. He went on conquering one kingdom after another of the Southern peninsula, including the 'Seven Konkans,' and the regions to the west, and, returning to the North, he subjugated the people of Bukhara, the Bhauttas and other peoples. Wherever he went he built towns and cities, and erected temples in them dedicated to different deities, giving lands for the maintenance of the temples. To the god Aditya in the city of Lalitapura, which he built and named after himself, he gave Kanauj with territory attached to it.

Lalitâditya was a great and good ruler, or rather a brilliant but generous victor. But Kalhana, with a true historical instinct, rare to find among the class of writers to which he belongs, mentions some acts of folly and injustice of which that king was guilty. Among the latter it is related that while living in Parihâsapura, a city built by himself, he caused the king of the Gaudas to be murdered ‡ in the Trigrâmî. The followers of the Gaudian king were, the author of the Rajatarangini tells us, wonderfully brave, most loyal and ready to give up their lives in avenging the death of their king.

^{*} Rôj., 148. † Ibid., 188.

[‡] It is probable this king of the Gaudian country and his followers were Buddhists, as otherwise it is difficult to understand how the latter destroyed a Brahmanical temple and reduced the idol to atoms.

[§] Raj. IV. 323. The text of the couplet appears corrupt.

They travelled all the way to and entered Kashmir under the pretext of visiting the goddess S'arada, and in a body surrounded the temple of Madhyastha-Deva. a shrine that was a favourite of Lalitaditya. The latter being absent in distant regions, the priests of the besieged temple closed the gates and shut themselves up within. The Gaudians attacked another god called Râmasvâmî and, mistaking it for Parihasa-Hari or Madhvastha-Deva, rooted it out and broke it to pieces which they threw in all directions. They were, however, pursued by the soldiers and mercilessly cut down, glad to die after having taken their revenge. The Gaudian heroes were as brave and impetuous, as if they were Rakshasas, and fell upon the prev, the god Parihasa-Kes'ava or Pari-hasa-Hari, the most favourite god of Lalitaditya. The prey was saved by the sacrifice of the god Ramasvami. * 'The world was deprived of the shrine of Râmasvâmî, it is true, and the temple is still empty and abandoned, but the world is filled with the renown of the heroes of the Gaudian country who sacked it in revenge of their master's death.'

This is all in the history of king Lalitâditya that bears upon that of Yas'ovarmâ. Lalitâditya, according to the Râjataranginî, must have come to the throne in 695 A. D. He is recorded to have reigned thirty-six years, seven months, and eleven days, between 695 and 732 A. D. Accordingly, his conquest of Kanauj and destruction of the sovereignty of Yas'ovarmâ, if that was really achieved, must have occurred in the first ten years or so of the eight century, if not earlier.

Out of the account given in the Rdjatarangini we may

safely accept as true without any doubt these facts: first, that Yas'ovarmâ was a contemporary of king Lalitâditya of Kashmir; second, that he did not, when attacked by the latter in his expedition of conquest, come off successful, and had to become his vassal, if, indeed, he was not entirely deprived of his throne: third, that Vâkpati and Bhavabhûti were poets at his court; and fourth, that Lalitaditya reigned for thirtysix years, seven months and eleven days. I say the defeat, if not the total ruin of Yas'ovarma by Lalitaditya, may be accepted as a fact, because Kalhana shows throughout his part of the Rajatarangini that he is a safe witness as to the main facts of his narratives, not only as a compiler or chronicler of accounts, which he found in the old chronicles that served as materials for his own, but even as a critical and discriminating historian. He often relates, incidents recorded by the previous chroniclers, but does not hesitate to throw doubt on their character, or even reject them as unworthy of credence, when he believes that such is the case. It is possible that the old records which contained the narrative of Lalitâditya's reign and his achievements, may have exaggerated the extent of their greatness. But Kalhana's way of recounting the history of Lalitaditya's doings in the Doab. and the particulars detailed concerning the treaty at first concluded between the two kings, do seem to entitle the account to be accepted as true enough in the main. To these considerations may be added this one-viz, that Vâkpati, who began his Gaiidavaho with the professed intention of narrating the circumstances, under which Yas'ovarmâ slew the king of the Gaudas, not only ends so far as we yet

know, without saving anything about the matter but has also given* clear indications of doubts whether the slaving of the Gaudian king by Yas'ovarma should be narrated at length after all, as if a great calamity had befallen his hero, which discredited his renown, and justified hesitation on the part of our poet, whether he should relate the achievement of his patron over his enemy, when he had himself been reduced or been deprived of his throne by a superior foe. It is somewhat disappointing that Yas'ovarmâ's enemy, the Gaudian king, is not even named by Vakpati; and more so, that Lalitaditya too is described by Kalhana as having caused a king of the Gaudas to be slain. This king too is not named, and might either be the successor of that one whom Yas'ovarma killed or a king of another part of the Gaudian country. It may be mentioned in this connection that a king of the Gaudas is mentioned and named in the narrative which Kalhana's Rajatarangini furnishes of the reign of Javapida, the grandson of Lalitaditya, whom he succeeded twelve years after the end of the latter's reign. Jayapida is said to have married Kalyani, the daughter of Javanta, the king of the Gaudas, and after having conquered the five Gaudian peoples, to have made his father-in-law Jayanta supreme king over them all.

Although, however, the duration of the reign of Lalitaditya as given by Kalhana must undoubtedly be accepted as correct, it is the opinion of some scholars that his date does not seem to rest upon the same firm basis of certainty and accuracy. The date is not, it is quite true, mentioned anywhere by Kalhana,

^{*} See 845; also p. xcviii.

J (Gaüda vaho)

lxxiv

INTRODUCTION.

but has to be obtained by calculation; and although the results of the calculation, which fix the dates of many of the kings named by Kalhana, may be as a matter of fact quite correct as having, to him, rested on independent evidence not available to us, part of the materials of that calculation are not quite so satisfactory in every respect as to put the conclusions to be drawn therefrom beyond all doubt on their uncorroborated authority. The chief materials from which the date is deduced are: first, the date of Kalhana, S'ake 1670-71 or A. D. 1148; second, the date of Gonarda III, who regined 2330 years before S'ake 1070; and third, the names as well as the durations of the reigns of the kings that reigned between those two points of time. Now, though the date of Kalhana, as given by himself, must be perfectly correct, the same cannot be said, it may be urged, of the period that had passed from Gonarda III. to the date of Kalhana, and of the durations of the reigns of the kings that had passed up to the date of Lalitaditya. The names of the kings and the durations of their reigns may be given here, I think, with advantage. They are as follows:--

Kings of the Gonarda dynasty.—GROUP 1.

-	in the distribution of the			
B. C.		Ys.	ms.	ds.
1184	1. Gonarda III. reigned for	35	0	0
1149	2. Bibhîshana I,	53	6	0
1095	3. Indrajit,	35	0	0
1 060	4. Râvaṇa,	30	6	0
1030	5. Bibhîshana II ,,	35	6	0
994	6. Nara I. alias Kinnara ,,	39	9	0
955	7. Siddha,	6 0	0	0
895	8. Utpalâksha	3 0	6	0

В. С.			Ys.	ms.	ds.
864	9. Hiranyaksha reigned	for	37	7	0
827	10. Hiranyakula	,,	60	0	0
767	11. Vasukula	,,	60	0	0
707	12. Mihirakula nick-				
	named Trikoțihâ,				
	$(killer\ of\ three$				
	crores of people)	"	70	()	0
637	13. Baka	,,	63	0	13
574	14. Kshitinanda	,,	30	0	0
544	15. Vasunanda	,,	52	2	0
491	16. Nara II	,,	60	0	0
4 31	17. Aksha	,,	6 0	0	0
371	18. G opâditya	,,	60	0	6
311	19. Gokarņa	,,	57	11	0
253	20. Narendra I. alias				
	Khimkhila	,,	36		$\mathbf{I}0$
217	21. Yudhishthira I no 1	period	rs mei	ntrop	ned.
	† Total Gonardas, GROUI	1 "1	01.4	9	9,,
	, The Vikramādītya dyna	isty.—	GROU	1P 2	•
169	22. Partâpâditya I	,,	32	0	0
137	23. Jalaukas	,,	32	0	0
105	24. Tunjina I	) ,	36	0	0
	('hange af dynasty (''Anyaku	lajo R	Làjû''	).	
69	25. Vijaya	,,	8	0	0
61	26. Jayendra (dynasty				
	ends)	,,	37	0	0
24	27. Sandhimati alias				
	Âryarâja (Jayendra'	s			
	minister)		47	0	0
	Total Vikramådity	as			-
	and others, GROUI	2 ,,	192	0	1

thousand and fourteen years, nine months and nine days. In group 2 there is nothing extraordinary to raise suspicion, except perhaps the absence of months and days. The third group at once arrests attention at No. 35, Ranaditya, who is put down as having reigned for the extraordinary period of 300 years. It is said that Ranâditya married the goddess Kâlî, who was born as a princess in order to become his wife, and that through her connection he was enabled to live so long. It is probable that the period of three hundred years is like those of which Kalhana tells us the detailed* history was lost, and that the name of one king only who reigned in that period being known, the whole period was assigned to him. The round figure of 300 years, even when assigned to a dynasty lost to history, or to anarchy, or to foreign government, or to displaced kings, is of course such as cannot be accepted as accurate without independent evidence, and it is impossible to say what was the exact period of which no history was forthcoming.

The list distinctly improves with the fourth group or with the beginning of the Karkota or Naga dynasty. There is in that group nothing that is suspicious. There the periods of reigns assigned to the kings also become more and more detailed by the addition of months and days, and appear to belong to easy and every-day probabilities by being short.

The remarks I have just made on the defects of the list up to the end of the third group do not, however, justify suspicious as to the general correctness of the periods assigned to the various dynasties or to indivi-

^{*} See Ráj., I., 11.

dual kings, especially after the beginning of group 2. Though we may not feel prepared to accept the correctness of the periods assigned to the kings in the first group, there is no reason to doubt that from Gonarda III. to the revolution which compelled Yudhishthira, I. (No. 21), to quit his capital and go into exile, the period given by Kalhana, viz., 1,014 vears. 9 months and 9 days, is the period that had actually passed. For Kalhana must have given the figure on the authority of the previous chronicles, lists of kings, memoirs and inscriptions which he mentions at the commencement of his Tarangini, and which he must have critically examined.* The period assigned to group 2, as also the reigns given to the six kings thereof, must likewise be considered to have been based upon the author's materials derived from the same sources, similarly examined. Whatever may be said—and much can be said—against the years of the ten kings (28-37) comprised within group 3, we may safely accept as correct the period of 572

[&]quot;That Kalhana did not, in giving the accounts that he has given in his Tarangipi, draw upon his imagination but upon ancient traditions, is shown by the fact that the Si-yu-ku or the Memoirs of Hiomen-Thsung" relates, on the authority of ancient Sanskrit books which he translated, substantially the same story as Kalhana does about two facts in the history of Kashmir, viz.: Ist, the fact, that that country which was once the bed of a vast lake, came to be miraculously reclaimed, that a race of dragons possessed the lake as its presiding spirits, and that even when the lake was turned into the kingdom of Kashmir the dragons (Nâgas) continued to be its guardian spirits; and 2nd, that Mihirakula (No. 12) was a cruel king, who was a great enemy of Buddhism, and who acquired a notoriety for killing people, whether offending or not, men, women and children. See Ráj., I., 25-31; 291-329. M., Stanislas Julien's Mêmoires de Hiomen-Thsang, Vol. II., pp. 169-170; and 190-197.

months, and 1 day, which Kalhana gives to that group. The four reigns of group 4 which preceded the accession of Lalitaditya appear to be free from objection.

There is, therefore, no reason to doubt the correctness of the date of Lalitaditya's accession, A. D. 695. (which is the date, supplied as above, by the Rajatarangint, and not A.D. 696 as has hitherto been supposed), until independent facts are brought forward to show that it must be set aside in favour of another. General Cunningham in his learned, laborious and valuable work, Ancient Geography of India (Buddhist period), * has adopted a correction of thirty-one years, so that the accession of Lalitaditya falls, according to him, in A. D. 727 (he takes 696 A. D. as the accepted date of Lalitâditya's accession) instead of in A.D. 695. My esteemed and honoured fried Professor G. Bühler has accepted this correction on the additional authority of the Jains, who state that Yas'ovarmâ was living in Samvat 800 or A. D. 744. Other orientalists. Professor Max Müller! among them, have acquiesced in the correction on the authority of General Cunningham and Professor G. Bühler. Any one, theretore, who does not feel convinced by the view of the eminent scholars just named, can only venture to differ with them with considerable hesitation. Accordingly I need not apologise for a somewhat lengthy examination of the grounds of the correction, and of the reasons which might be relied upon in favour of the date supplied by the Kashmirian chronology. General Cunningham bases his conclusion in favour of his correction of thirty-one years on the following data, viz.

^{*} Pages 90, 91, 92. ‡ India: what can it teach us ? p. 334, note 1.

- (1) that when Hiouen-Thsang, the Chinese traveller. entered Kashmir in A. D. 631, the younger brother of the king's mother came on to meet him. that according to the Rajatarangini the reigning king in Kashmir in A. D. 631 was Pratapaditva II. but that Pratapaditya's mother had no brother, so that there must be a mistake in the history given by Kalhana; probably Pratapaditya's father Durlabhavardhana alias Prainaditya was the reigning king in A. D. 631; that Hiouen-Thsang passed two years in Kashmir; and that, therefore, Pratapaditya must have come to the throne at least three years after the year 631 A. D.; there is, therefore, a mistake in Kalhana's chronicles amounting to three years at least:
- (2) that according to M. Re'musat * Chandrapida, the son and successor of Pratapaditya, applied to the Chinese emperor for aid against the Arabs; the date of the application is A. D. 713, while, according to the native chronology, Chandrapida reigned "from A. D. 680 to 688," which shows an error of not less than 25 years; and
- (3) that about A. D. 720 the emperor granted the title of king to Chandrapida; Chandrapida must, therefore, have been living as late as the previous year A. D. 719, which makes the error in the Kashmirian chronology amount to exactly 31 years.

[&]quot;Nonveaux Mclunges Asiatiques, I., 197, as referred to by General Cunningham. I regret I have not been able to see the book.

† More correctly speaking, the reign of Chandrapida extended from A. D. 682 to 691. For Hiouen-Thsung on Kashmir, see Note V.

K (Gaüdavaho)

Now as regards the first point, it may be observed that the reigning king in Kashmir in A. D. 631 was not Pratâpâditya, as General Cunningham supposes, but his father Durlabhavardhana or Prajñâditya, and Pratâpâditya, according to calculation, did not come to the throne till towards the close of the year 632 A. D. The inaccuracy, therefore, of three years based upon the supposition that Pratâpâditya, who had no uncle, was the reigning prince in A. D. 631* must, it is clear, be given up as altogether untenable.

As regards the statement that Chandrapida, and Muktapida alias Lalitaditya applied for aid to the emperor of China, and that the date of Chandrapida's application is A. D. 713, whereas Chandrapida, according to Kalhana, must have reigned 'from A. D. 680 to 688,' I find that the reigns of both Chandrapida and Muktapida are given at great length by the Kashmirian historian. But during the reign of neither is any mention made of any trouble by the Mlechchhas, as the Arabs would be called, nor indeed by any foreign enemy or invaders. Kalhana frequently mentions such trouble whenever it has occurred, or even trouble caused by the neighbouring tribes or enemies immediately beyond

^{*} we must here remember that like most of the dates of Hiouen-Thsang this one is "approximately inferred" by general Cunningham. (See Appendix A to his Ancient Geography) and is not given by Hioten-Thsang himself either in the Si-yu-ki (Me'moires de Hiouen-Thsang) or in the Histoire de la vie de Hiouen-Thsang et de ses voyages dans l' Inde. The Chinese pilgrim may have really entered Kashmir in 620 or early in 630 A. D.: or Pratapaditya's accession, though happening during his stay in the country, has not been noticed by him. He seldom concerns himself with the politics of the places he visits, unless they bear upon those religious matters in which he is interested as a very pious, faithful, and rather credulous pilgrim.

the border, but no mention of any foreign invasion. threatened or actual, is made in the account of the two kings. It does not appear, that the memoirs from which he was compiling his account of the two reigns were meagre or of the nature of summaries. Even little incidents, involving the grant of compensation for land taken up for building a temple, is noticed in the reign of Chandrapida. This king, besides, was a devout follower of Brahmansim, and was not a Buddhist, and is not likely to have applied to the emperor of China for assistance against any Arab invasion. Peace, internal and external, is stated to have been the characteristic of Chandrapida's reign. As regards the alleged application by Lalitaditya, that appears even more improbable. The account of his reign is particularly detailed, and so full, both as regards his internal and external policy, that it is not credible that a mention or reference to an invasion of his kingdom by the Arabs could have been omitted. Nor is it likely that any invasion by the Arabs could have taken place or been threatened during his reign, which was one of aggression all round and full of brilliant victories. He is described as having carried his arms of conquest far beyond the borders of Kashmir towards the north and the north-west, and to have died in an expedition of conquest towards Persia. No mention is made of any foreign invasion. Muktapida was even more pronounced in his hostility to the religion of Sakya than Chandraptda, as is clearly proved by his having brought away a statue of Buddha as a trophy from the Gaudian country, and to have made a present of it to a Buddhist servant of his State, on the latter

praying for it, in consideration for the communication of an engineering secret. I do not think it is possible that Lalitaditya could have or even need have applied to the emperor of the Chinese for aid. We have further to remember, that if invasions by the Arabs had taken place or been threatened both during the reigns of Chandrapida, and of Muktapida, the fact, on account of its repeated character, would have become so noted, (the difference between the accession of Chandrapida and that of Muktapida being barely eight years and nine months), that it would certainly have been referred to by the chronicler of the latter's reign, and then repeated by Kalhana in his own narrative. We must, therefore, reject as unfounded or mistaken, the statement that Chandrapida and Muktapida applied to the emperor of China for aid against the Arabs, even if we felt satisfied that M. Re'musat correctly restored the Sanskrit names from his Chinese text, and correctly identified them with those of the Kashmir kings.

I am afraid we cannot treat in a better way the Chinese statement that the title of king was bestowed by the emperor of China on Chandrapida about the year A. D 720. For, among other reasons, it is not enough, when we have to deal with such a list of kings as that given by the Rajatarangin from Vikramaditya, No. 36, to Utpalapida, No. 54, merely to say that there is some mistake amounting to 31 years in the native chronology, but we must show where exactly that mistake lies. For the periods of reigns of the kings comprised in the list just referred to, have been given in considerable detail, presumably after they were verified by Kalhana by the aid of the inscriptions on temples and

other public buildings erected by those kings, most of which were extant in his time, as also by the various chronicles, memoirs, lists and other records, which he mentions at the beginning of his work.

As regards the Jain statement that Yas'ovarmâ was living in Samvat 800 or A. D. 744, it may be observed that, so far as we know, there is nothing to make that statement, even if* it be found to be based upon such reliable testimony as to be accurate, necessarily inconsistent with the earlier date of A. D. 695 being, with the Rajatarangini, assigned to the accession of Lalitâditva. For Yas'ovarmâ may have had a long reign, beginning from some date anterior to A. D. 695 (a supposition not quite necessary to make) and ending by some year after A. D. 744. He may have continued to reign as a vassal of Lalitaditya after his subjugation by that king, and to reign even after the latter's death. But as a matter of fact the statements of the Jains have little or no value at all as bearing upon the date of Yas'ovarma, as I have shown at consider able length in a separate note already referred to.

There is, however, a different way of arriving at the date of Lalitâditya's accession (A. D. 695), which satisfactorily proves that the correction of 31 years, which has been proposed, cannot be accepted. This method is the method of calculating back from the date of the finishing of Kalhana's Râjatarangini to the accession of Lalitâditya, I call this a different method, because

[&]quot;See Note II.—Observe also Professor Max Müller's valuable caution: "It should be borne in mind that all these statements taken "from Jain authorities" are either of very modern or of very doubtful date. "(India: What can it teach us? p. 338).

the dates and reigns of the kings from Lalitâditya up to Jayasimha, the contemporary of Kalhana, rest on a far more sure and certain basis than those of most of the earlier predecessors of Lalitâditya. This will become apparent from the following continuation of the list.

The Karkota dynasty continued.—GROUP 4.

	. , , , , , , , , , , , , , , , , , , ,			
A. D	•	Ys. n	19.	ds.
695	42. Muktapida alias			
	LALITADITYAreigned for	36	7	11
732	43. Kuvalayapıda ,,	1	0	15
733	44. Vajrâditya Vappiyaka			
	alius Lalitâ-			
	ditya II ,,	7	0	0
740	45. Prithivyapida,	.1	1	()
744	46 Sauigrâmâpîda,	7 *	()	()
744	46. Sauigrâmâpîda,,	7 *	()	(

The reading which refers to the duration of Sangramapida's reign appears to be incorrect. The words are: जानी मस्माभिधानाया वृध्य-यात् सप्तवासरान् । मंत्रामापीडनामाथ तमुत्याख्याभवनृप: । where वासरान् is obviously a mistake for बरसराम्. For in the first place, if the reading बामरान् be adhered to the total period of years given at the end of the fourth Turanga becomes just less by 7 years and more by 7 days, being 853 years, 5 months, and 27 days, instead of 260 years, 5 months, and 20 days as given by Kalhana. The difference is at once adjusted, and the correct total gained, by reading वरसरान for वासरान, a very likely mi-reading. Secondly, the probabilities are that Saingramapida did not reign for such a short period as seven days. For that king is stated to have become king by causing his brother and predecessor Prithivyápida to be violently set aside (तमुत्पाट्यामनक्षं:). If he had died after such a short time as seven days' reign, the fact would have been specially noted by the historian. Thirdly, Kalhana says of Samgramapida and his predecessor Prithivyapida, that 'the kingdom, having got these brothers, did not shine, even as the orb of the sun does not shine when 'it gets the Hemanta and S'is'ira seasons' (Mârgas'ırsha to Phâlguna). Raj., IV., 400. If Samgramapida had reigned for seven days only, his reign could not have been compared to the duration of a season along

A. D		Ys.	ms. ds.
751	47. Jayapida, reigned for	31	0 - 0
	48. Jajja (brother-in-law		
	and minister of		
	Jayapida usurping) ,,	3	0 0
785	49. Lalitapida,	12	0 0
797	50. Prithivyapida II. alias		
	Samgramapida II,,	7	0 - 0
804	51. Chippatajayapida		
	alias Brihaspati		
	(son of Lalitapida		
	by a concubine),	12	0 0
816	52. Ajitapida, son of Chip-) E		
•	pata's brother, de-		
	posed, and succeeded		
	by Sa Anguada Laur of Sa	§ 41	0.0
	52. Ajitâpîda, son of Chippata's brother, deposed, and succeeded by 53. Anaigâpida (son of Samgrâmâpida) 54. Utpalâpîda (son of Ajitâpîda)	6 ≿	
	54. Utpalapida (son of	),et	
	Ajitapida)) È		
	Total up to the end of		
	the fourth Taranga	260	5 20
	_		

with that of his brother, who reigned for more than four years. Then, again, of the successor of Samgramapida it is said, 'Samgramapida having died a natural death (sante), Jayapida, the youngest son of Vappiya, succeeded to the kingdom in the natural course of things,' (शान्तेथ संमामापोडे कनीयान् विवासमञ्जः । राजा श्रीमान् जवापीडः प्राप राज्य ततः क्षमत्), a language which would not have been used, if Samgramapida's death had anything strange or notable in it sither in the way of being unnatural or having followed so shortly after his reign began. Lastly, whenever Kalhana records a very short reign as that of a few hours of a few days he generally indicates the same by some such word is kshanika, srapnapropu &c., which he has not done in the present instance.

A. D.	Change of Dynasty	.—Grou	P 5		
857	55. Avantivarmâ son of				
	Sukhavarma son of				
	Upala Brother of				
	the concubine above				
	referred to, from				
	* [Phâly. kr. 1] of				
	31 to Â shâḍha s'.3		Ys.	ms	. ds.
	of 59 reig	gned for	27	4	18
884	56. S'amkaravarmâ, up to				
	Phâlg, kr. 7 of 77	,,	18	7	19
903	57. Gopâlavarmâ	• ,•	^{2}	()	O
	58. Sankata	, ,,	0	0	10
905	59. Sugandhâ, Queen	"	2	0	0
	$Dynasty\ changed$				
	60. Nirjitavarmā alias				
	P an gu (grandson				
	ot S'ûravarınâ). He				
	hardly reigned—not				
	at all, in fact—				
	when he was suc-				
	cerded by his son,				
	10 years old, named				
907	61. Pârtha, up to Paushe	ι			
	[kr. 1] of 97, i. e.,				
	for 19 yrs., 9 ms.				
	23 ds. less by Ayrs.,				
	$0 \ ms., 10 \ ds. \ of$				
	Gopâla, Sarikața				

^{&#}x27;The brackers, which enclose the dates in the list, show that the day and the month, though not given by Kalhana, are those that can be inferred for convenience of calculation from certain limits from and to specified by him, within which certain specified events occurred.

A. D.	Ys.	ms	. ds.
and Sugandhareigned for	15	9	13
923 Nirjitavarmā or Pangu			
again, up to Magha			
[kṛ. 1] of 98,	1	1	0
924 62. Chakravarmâ, up to			
Magha [kr.1] of 9 ,,	11	0	0
935 63. S'ûravarmâ, <i>up to</i>			
Mågha [kr. 1] of 10 ,,	1	0	0
936 Partha again, up to			
Ashadha [kr. 1] of 11 ,,	0	5	0
936 Chakravarma again,			
up to Jyeshtha [s'. 8] of 18	1	11	23
938 64. Unmattavanti, up to			
$\hat{A}sh\hat{a}dha$ [kr , 1]			
of 15,	2	0	7
Total years, GROUP 5, end			
of the 5th Taranga.	83	4	0
Dynasty changed.—GROUP 6.			erenternan filosom.
940 65. (Yas'askara, up to			
Bhad. [kr. 3] of			
24, including			
66. $\forall$ Varnata who reigned a few days			
before Yas'as-			
kara's death, ,,	9	0	0
949 67. Samgramadeva, up to			
Phâlg. $[kr. 10]$ of 24 ,	0	6	8
950 68. Parvagupta, up to			
Ashadha [kr. 13] of 26,	1	4	4
L (Gaüdavaho)			

A. D.	•	Ys.	ms	. ds.
951	69. Kshemagupta, up to			
	Pausha [s', 1] of 34, reigned f	or 8	6	3
960	70. Abhimanyu, up to			
	Kart. [s', 3] of 48	13	10	3
973	71. Nandigupta, up to			
	Mårg. [s' . 12] of 49,	1	1	9
975	72. Tribhuvana, up to			
	$m{Mary}$, [s'.] of 51 ,,	1	11	23
976	73. Bhimagupta	5	0	0
981	74. Diddâ, Queen, up to			
	$Bh\hat{a}d$. [s', 8] ef 79 ,,	22	9	3
	Total years, GROUP 6, end			
	of the 6th Taranga.	64	0	23_
	Dynasty changed GROUP	7.		
I004	75. Samgramaraja, up to			
	$\hat{A}sh\hat{a}dha$ [$kr.1$] of 4 ,,	24	9	8
1029	76. Hariraja, up to Ashadha			
	[s'. 8],	0	0	2 2
1029	77. Ananta, up to Kart. [s'.			
	6] of 39, when he			
	crowned his son			
	Kalas'a,	:35	3	28
1064	78 Kalas'a, up to Mârg.		-	
	[s', 6] of 65 ,	26	1	0
1090	79. Utkarsha and Harsha,		•	`,
	up to Bhad. [s', 5]			
	of 77 ,,	11	8	29
	Total years, GROUP 7, end			-
	of the 7th Taranga ,,	97	11 9	27

A. D.	Dynasty changed.—Groun	Р8.		
1102	80. Uchchala, up to	Ys.	ms.	ds.
	Pausha [s'. 6] of 87			
	reigned fo	or 10	4	1
1113	81. Radda alias S'ankha ,,	0	0	1
1113	82. Salhana, up to Vais'.			
	[s'. 3] of 88, ,,	0	3	26
	Dynasty changed.			
11 I 3	83. (Sussala, up to Phalg.			
	new meon of 3, in-			
	cluding 6 ms., 12 ds. of	15	9	97
	84. (Bhikshachara,	19	Э	æ 1
1129	85. Vijayasimha, still			
	reigning in the 25th			
	year or A. D. 1151,			
	1. e., S'ake 1072 ,.	22	0	0
	Total to end of Sake			
	1072, or A. D. 1151 ,,	48	5	25

Now counting back from the date to which Kalhana carries his narrative, which, for the sake of convenience, we will suppose is the close of the year S'ake 1072, we come to the same date to which we came before, and regarding the reliableness of which as based on Kalhana's materials up to Lalitâditya we have already remarked. Thus:

Ys. ms. ds.

Peri	od fi	rom th	ie acce	oiaa	n of I	alitadit	ya.		
	to	the	end	of	$_{ m the}$	Karko	ta.		
	dyr	asty,	or Ta	rang	ia IV.		161	8	26
Do.	fro	m the	end o	of th	e K	arkotas			
	to t	the en	d of T	$\mathbf{n}_{\mathbf{m}}$	atta v s	nti, or			
	Gro	oup 5					83	4	0

Period from the end of Unmattavanti to the end of Didda, Queen, or	Ys	ms. ds.
Do. from the end of Didda, Queen,	64	0 23
to the end of Utkarsha or	O.#W	- d - 0.00
Oroup 7 Do, from the end of Utkarsha up	97	J1 27
to the date when Jayasimha		
had reigned 22 years or up to the end of Kalhana's narrative,		
end of S'ake 1072, Group 8	48	5 25
Total years up to end of Kalhana's narrative, end of S'ake 1072	455	7 11

At the beginning of his Râjatar angent Kalhana says, that the cycle year of the era used in Kashmir was 24, and that at the time he speaks 1,070 years of the S'aka era had already passed. At the end of his book he says that the cycle year is 25, and that in the latter year Javasimha had from the time of his accession to the throne passed twenty-two years. Jayasimha came to the throne on the new-moon day of Phalguna of the year 3, so that he must have finished his twenty-second year on the new-moon day of Phalg. 25, or just a fortnight before the end of that year. If, therefore, we suppose that Kalhana began his work in the early part of the year 24, he took just two years to finish it. Further, when he says that in the year 24 of the local cycle 1070 years of the S'aka era had passed, we have taken this to mean that he began his work in the very early part of that year, almost on the new year's day; so that we have got to deduct the number of 455 years, 7 months, 11

days from 1072, which gives us 616 years, 4 months, 19 days S'ake, or the 3rd of August 695, A.D., as the calculation date of Lalitâditya's accession.*

^{*} If we count up all the totals of the whole list of 85 kings, we find that at the end of S'ake 1072 the period of 2.333 years, 7 months. and 15 days had passed from the accession of Gonarda III. But at the beginning of the cycle year 24 or end of S'ake 1070, Kalhana tells us that 2.330 years had passed from the accession of Gonarda III. We have shown above that he brought his narrative to an end just at the close of the year 25, so that at the end of that year or Stake 1072 we may say 2,332 years had elapsed. But the total obtained by adding up the reigns of all the kings is 2,333 years, 7 months, and 15 days, or 1 year, 7 months, and 15 days more. How is this difference to be accounted for? I cannot say exactly. Probably the word privas, [914:] in verse 53 of Raj. I., where the author says that '[at the beginning of] the cycle year 24, some 2,330 years had passed,' has to be understood to mean 'some, more or less, by a few months and days'. We must suppose that when Kalhana wrote the above verse, he was not quite sure how many months and days, more or less, than the round figure of 2,330 years, the total of all the kings would come to, and that, leaving it to be gathered from all the totals when he should have finished his work, he secured himself against small inaccuracies by the use of prayas. This must have been the case, because the materials, which he had before him, and into the details of which he was to examine as he would come to describe the period of each king or of each group of kings, showed differences from each other, as to the exact period that had elapsed from the accession of Gonarda III., though we may suppose they did not show very wide divergencies on the subject. If this view is correct, we must presume that the other numbers of years he mentions as having passed from the beginning of the Kali age. or as having been taken by the fifty-two kings whose history was lost, &c., (Raj., I., 48-56), were mentioned subject to such correction. The only other alternative which might explain the difference of 1 year, 7 months, and 15 days is the supposition that in group 3, the numbers of years given to the ten kings may be mistaken to that extent. This supposition becomes probable from the fact, that the total of the ten reigns is not given in words at the end of the third Turanga which contains their history, as is the case with every other

When the date of the king from whom we start. viz., Gonarda III., and the date up to which the narrator brings us, are known, when the period between the two dates is also known, and lastly, when the periods of the reigns of the kings who reigned during that period are given, the date of any king in the list must of course be the same whether counted up from the beginning or back from the end; and I am aware that objection may be taken to the importance I attach to the agreement between the dates obtained above by the methods referred to. But the support I seek is from the fact that the part of the list, over which we go in counting back from the date of Kalhana, is made up of dates and periods obviously so unassailable on account of their details, as also on account of the very detailed and apparently reliable account given of the reigns of the kings, that the result of the counte-back must be accepted as independent and unassailable, unless undeniable facts are brought forward to justify any suspicions of error.

Those that accept the correction of thirty-one years have to show how the mistake of such a period is to be adjusted; that is to say, they have to show where it occurs in the list of kings, and how the list is to be corrected throughout. If it occurs anywhere in that portion of the list which precedes the reign of Lalitaditya, and if they accordingly bring down his accession by thirty-one years, they will have to alter all the dates of the kings subsequent to Lalitaditya even up

group. If this supposition be correct, it is only a collation of different manuscripts of the Râjataranginî and a carefully prepared new edition of that valuable book-a great desideratum—that can be expected to explain the difference. On the Râjataranginî, see Note III.

to Javasimha, the contemporry of Kalhana, I feel sure no one will seriously venture to do this, as no one can assert that all the dates of the kings, from Javasimha back to where the mistake may be supposed to have occurred before the time of Latitaditva, are wrong-including Kalhana's own date. in fact. As for the post-Lalitaditya part of the list. I do not see the likelihood of a mistake of thirty-one years occurring anywhere in it. It is this fact which attaches especial value to the agreement of the date of Latitaditya, obtained by the two ways of counting which I have mentioned above. Differing, therefore, very reluctantly from General Cunningham and my friend Professor G. Bühler, I venture to hold that in all that the former has urged, or in all that may be derived from the statements of the Jains, no such facts as will justify any suspicions of error have been brought forward, and my conclusion, therefore, is that A. D. 695 is the correct date of the accession of Lalitaditya.*

Yas'dvarma must, accordingly, have reigned in the latter part of the seventh and the first part of the eighth

Professor Max Müller says (India: What can it teach us?) that we may for the present be satisfied with 700 A. D. as the date of Lalitaditya's accession. But this satisfaction rests merely on an assurance.

^{*} My friend Professor Ramkrishna Gopal Bhandarkar's statement in his preface to his valuable edition, 1876, of the Melatimedhara in the Bombay Sanskrit Series, p. 9, that Lalitaditya reigned, according to eneral Cunningham, from 693 A. C. to 729 A. C., appears based upon some mistake, unless my friend was referring to some other writing of that scholar than his Ancient Geography of India. The date given at p. 245 of Prinsep's Indian Antiquities. Vol. 11., under the name of General Cunningham, must be considered as obsolete in 1876, as the Ancient Geography had been published in 1871. See also, General Cunningham's Arch. Surv. of India, 1873. Vol, III., p. 135.

century. As we must suppose that he had finished his own expedition of conquest and slain the king of the Gaudas before he was himself overthrown by Lalitâditya, and, as Lalitâditya's victory over him was one of the earliest achievements of that sovereign, it would follow that some considerable portion of his reign must have fallen in the latter part of the seventh century.

This is the date which is obtained through the Rajatarangini. No data are to be had at present from dynastic lists and genealogical tables relating to the kings of Kanauj, nor from any independent facts relating to Yas'ovarma. * We must, therefore, be content at present with the results arrived at from a study of the chronicles of Kashmir.

8 WHEN WAS THE POEM WRITTEN?

As to the question, when the Gaudavaho was written, it appears to me that there are certain facts in the poem which seem to answer it, and to show that it was composed long after the destruction of the king of the Gaudas by Yas'ovarma, if, indeed not after the death of Yas'ovarma himself. I make this latter suggestion as it occurs to me in consequence of the fact, that it is not Yas'ovarma that commands the poet to chronicle the facts of his victory over the Gaudian king, nor is it the poet himself who undertakes the work of his own motion to please his master. The circumstances under which he commences the work have already been set forth before. But we may prominently recall to our memory a few of them here.

[&]quot; In one or two inscriptions Yasovigraha is mentioned, but there are no materials to identify him with Yasovarma. See also Note 11,

When the poet commences to relate his own personal history he tells us: 'Now of that monarch, who placed all the burden of the world upon the firm pillar of his arm, there was an humble favourite named Vappaïrâva (Vâkpati-râja), having the title of Kaviraja.'* Mark the verb in the past tense 'there was.' Does not this indicate that when the poem was written. Yas'ovarınâ was dead? In narrative style the present tense is often used in place of the past, but the reverse is not the practice. Let us proceed, however, to another passage, 'Then he (Vappai) was addressed by certain persons fond of poetry, as they sat conversing together, and as the conversation turned on the stories of good men, and as their eyes sparkled with wonderment,† as follows: we 'wish to hear sung by you at full length the death, as it was formerly accomplished, of the king of the Magadhas by Yas'ovarma.' The adverb, which I have italicized, requires an explanation. For if at the time that the lovers of poetry are addressing Vâkpati, some years had not elapsed sinde the 'death of the king of the Magadhas was accomplished by Yas'ovarma,' the simple past tense (nitthavio, literally, 'made to lie down,' killed) would have been sufficient. The addition of pura. formerly, appears to indicate that a considerable time had passed since that event took place. Indeed, pura is usually used to indicate a past time since which many important events have taken place, or many ages have gone by. In this case the latter supposition is out of the question. If the former must be the case, are we not rather to suppose that besides the defeat and reduction of Yas'ovarma by the king

^{* 797. † 804. ‡ 844.}

of Kashmir, the event of his own death had also occurred? That the latter had happened, and that the former was still somewhat prominent in people's memories, seems hinted at in the following couplets. 'Thereupon,' i. e., on being asked to narrate the history of the Gaudian king's death, 'he (Vâkpati), gently smiling and manifesting goodness, spoke as follows. because the hearts of the pure are ever opposed to a spirit of cavilling.'* If I understand this passage aright, does it not imply that the poet could, having regard to the loss of estimation which Yas'ovarmâ had suffered through his defeat at the hands of the king of Kashmir, have hesitated to comply with the request, if he had not allowed sadbhava, goodness, to get the upper hand of him? Do not, further, the words of the second line show that whatever other people thought, he at all events was free from the spirit of cavilling at the proposal? † Lastly, when the poet promises his interlocutors that he will narrate the story of the death of the king of the Gaudas by the hand of Yas'ovarma, the poets, i.e., his interlocutors, sing a panegyric of Yas'ovarma, t which ends thus: 'In this manner at that moment were uttered by the poets, praises of address of the virtues of the monarch (Yas'ovarmâ), which, though they were really absent, appeared to be present, because they were imagined to have presented themselves there.' This appears to

^{* 845. †} See also 98, where the poet speaks of his heart as 'stopped and pained, 'as he commenced to narrate the story of Yaśovarmâ. What should have 'pained' and 'stopped' it, except the sense of Yaśovarmâ's misfortunes and his death? Then he says, his heart felt happy. This seems to refer to his sense of gladness that he was going to sing the glory of his kind master, though no longer alive.

^{‡ 1194. §1204.}

me almost conclusive that Yas'ovarma had been dead at the time, as otherwise the virtues of a living monarch could not be spoken of as 'absent' by his own subjects, and in all probability, his dependents. Nor is the praise of the poets a praise of the virtues of the monarch personified, but is addressed to the monarch himself. There is an earlier passage also which would seem to tend in the same direction as the later passages just quoted. Having described how the damsels of heaven felt enamoured of Yas'ovarma when they saw him fight bravely in the field of battle. Vâkpati sums up this: 'The young wives of the gods, in whom the passion of love was in this manner excited by the pleasure they felt at the sight of his fighting on the battle-field, are, I believe, still love-sick in their hearts.'* Here again the word 'still' (ajjavi) appears to imply, that it is no longer possible for 'the young wives of the gods' to gratify their eves by witnessing the fighting on the battle-field by Yas'ovarma, that is to say, that Yas'ovarmâ was no longer alive. If it were otherwise, the simple verb—the present tense used in the sense of the past—would have been sufficient. The addition of 'still' would appear to be unnecessary even if it be supposed that Yas'ovarmâ was alive, but was no longer fighting. The fighting referred to in the passage quoted is not that of any particular occasion, but all fighting generally by the monarch. The expression 'still' can, therefore, only refer to a state of circumstances under which any fighting whatever by him had become impossible, i.e., he had been dead.

It seems, therefore, highly probable that since Yas'ovarma slew the king of the eastern country, many years had passed, a number of great events had occurred, including his own defeat by the stronger monarch of Kashmir and his own death, and that Vakpati, in spite of the misfortunes which had overtaken his master and patron, and which had lowered him in the estimation of the world, began his poem 'having a great beginning' to celebrate the great event of that monarch's reign, in consideration of his sense of the many royal favours he had received from him, but that he was either not able to finish that poem, or if he did finish it, it has not yet come to light, or-have we unfortunately even to say, it has not descended to our times?

The above considerations lead us to infer that the Gaidavahe was probably written in the first quarter of the eighth century or between A.D. 700 and A.D. 725. For Yas'ovarmâ must have slain the Gaudian king long before he was himself deprived of his throne by Lalitâditya, which event must have occurred, if it did occur, in the very early part of the eighth century, as it was the first exploit of the Kashmirian king after he came to the throne in A.D. 695.

9 SUMMARY OF FACTS KNOWN BEFORE A. D. 700.

As the Gaüdavaho that is now being placed before the public is one of the very few works of Indian literature, of which the date is fortunately known, and as it fixes the date at least of one other important Sanskrit author, viz., the great dramatist Bhavabhûti, it will, I think, be of interest to summarise here some of those facts and ideas which occur in the poem, and in finding the earliest date of which we have not yet been altogether successful. As the tendency is very common to bring the origin of Indian facts, beliefs, and events rather too near to our own time, it is of some importance to have incontrovertible dates for some of them.

The Paurânic idea that Brahmadeva was born in the lotus that arose from the navel of Vishnu, and that he lives there.

Hari or Vishnu is the only one that survives the periodical destruction of the world.

The following avatâras and gods are mentioned:

The Man-Lion incarnation; the Boar incarnation; Vâmana; the Tortoise; Mohinî; Krishna; Balabhadra, (of S'esha); Madhumatha; S'iva (with the three eyes, the clotted hair, his destruction of Kâma, the story of the Kirâta, his having killed Kâma and having drunk the poison, Kumâra his son being a strict bachelor): Gaurî (with the story of her having killed Mahishâsura and being thus identified with Châmundâ and Kâlt of skull-necklaces); Sarasvatî, the daughter of Brahmâ; Ahivarâha; Ganapati; Lakshmî, as she started forth from the churned ocean; Gangâ on the head of S'iva.

S'esha, the great snake, supports the earth on his head.

Yas'as or glory is white.

The Ganges (Bhagirathi) wanders in the three worlds.

The mountains had formerly wings. They were afterwards chopped away by Indra, by means of his vajra (thunderbolt) which worked like an intelligent ally.

When a king is reduced to submission, the victor

enjoys a bath with his damsels in the bathing ponds $(v\hat{a}pis)$ or oblong wells of the conquered one.

When the periodical destruction of the universe occurs, Hari is the only survivor, and he is then in the form of an infant boy.

Yama rides on a buffalo.

The Apsarases ply the châmaras over Indra.

The treasures of Kubera are guarded by snakes, and do not move except as an omen of divine favour.

The widows—at all events of the Kshatriya race, did not shave their heads, but neglected to dress and adorn their hair with flowers, jewels, &c.

The elephant's forehead produces pearls.

Arjuna (i.e, Sahasrârjuna) had a thousand arms.

The horse was originally produced from the Himâlaya.

It was a custom for kings to undertake expeditions of conquest without any provocation, it seems, against kings with whom they had no friendship, as soon as the monsoons were over and the time to reap the early crops arrived.*

The Vindhya mountains were full of large herds of elephants.

The temple in the Vindhyas dedicated to Kalt or Vindhyavasini devi, was an important one. She was identified with Parvati, and spoken of as Chandi, Narayani, Kalyani, S'amkari, Bhagavati, S'abari, Devi,

^{*} Or, as Bâna says, at the commencement of the year according to the era of Vikrama: धवलस्यूलगुझापिच्छप्रच्छादितकपोलभागभास्वरेण वमन्निविक्तमकालम् अकालेपि विकासिकाशकाननविशदं शरदारम्भम् &c. Harshacharita VI.

Mahishasura-mathani, and Bhairavi. The gateway of her temple contained many bells. The temple was surrounded by swarms of bees. The door was covered over with stains of blood of the sacrifices offered. She had a necklace of human skulls. There were peacocks round her temple. Human sacrifices were offered to the goddess. The flesh of human beings was exposed at night about her temple for sale to those who wished to offer it to her. The temple was adorned by many red banners, probably the offerings of devotees. It was visited by jackals in search of the flesh and blood lying about the steps. The goddess was identified with the lightning, into which the infant daughter of Vasudeva, smashed by Kamsa, turned herself. Devotees shaved their heads and offered the hair to the goddess. The lamps in the inner shrine burned dimly. When a human sacrifice was offered, the women of the Kolis (a race of aborigines), hurried up to obtain a sight of the victim, as he was being slaughtered. Victims were slaughtered daily before the goddess and streams of blood flowed through the temple-yard. The S'abaras who inhabited the Vindhya forests had for their clothing merely a few leaves covering their loins

Forest recluses (munayas) lived in the caves of the Vindhyas surrounded by the arjuna trees with their hanging blossoms, and by kutaja bushes in flower.

The people living in the Vindhyas used to store grain, as is still done in parts of India, in high cylinder-shaped bambu or wicker baskets (kusúla), and to keep dried flesh on the tops thereof, that it might be used by them in the rains. The dust of the stored grain

issuing from tue mouths of the granaries heightened the smell of the flesh, and when the heavy continuous rains confined the people to their homes, the strong smell of the flesh made them joyous.*

The women in the Deccan adorned their hair with the ketaki flower.

Râvana, the king of Lankâ, cut his heads and offered them to S'iva to gain his favour. Vâli seized him and held him, immense as he was, under his armpit and walked about on the shore.

The Pârasîkas (occupying some part of Kathiawad or Sind?) were conquered by Yas'ovarmâ. When the blood ran to their faces, it appeared blue.

The arms of warfare mentioned are, (1) the sword karavâla, asi; (2) the many-edged sword, khadga, (3) the spear, bhalla; (4) the bow and arrow, dhanus and bâṇa; and (5) the disk, chakra.

King Prithu wished to measure the earth enclosed between the eastern and the western seas. He removed the mountains, and pushed them to be near each sea, and then measured the space thus cleared.

Narmadâ, (the presiding deity of the river of that name), once conceived love for the royal sage Kârta-vîrya, but her love was not requited by him.

The myth of the churning of the ocean by the gods, and the jar of nectar, &c., taken out therefrom.

The wilds and deserts of Marudes'a (Mârvâd) contained lions and elephants.

S'rîkantha, of which Thanesar was the capital, was

the district where Janamejaya performed the snake sacrifice to avenge the wrongs of his father.

Duryodhana is called a fool for having wished to bind Krishna, who had bound the whole world with the fetters of Mâyâ.

It was quite proper the Bhima smashed the thigh of Duryodhana.

Ayodhyû, the city of Haris'chandra, ascended with him bodily into Heaven.

The jars of copper, &c., holding treasure and buried under-ground were secured with chains, apparently to prevent them from shifting their ground, as was believed they often did.

It was apparently a custom with victors to take away the harem of their conquered enemies, and make them perform the duties of menials, such as plying the chamara, &c.

The beloved spouse of Sûrya (the sun) could not bear the effulgence of her husband, and went away from him. So Sûrya, in order to reduce his excessive effulgence, planed off his body with a file.

The city of Kanauj was also called Gâdhipura.

The moon was created from the eye of Atri.

Balarâma, the brother of Krishna, was much given to drink and to get intoxicated.

Chânakya was the performer of great and brave and unexpected events.

When a king had brought to a victorious issue an expedition undertaken with a view to subdue his neighbours, he was coronated with victory, i. e., he performed a ceremony in which he was crowned with

N (Gaüdavaho)

"the other half attach themselves to error (Brahmanism). "There are a hundred monasteries, which contain about six "thousand monks, and where they study, at the same time, the "dootrines of the great and small vehicles." There are about "two hundred temples of the gods and several thousands of "heretics (Brahman priests).

"In the age when men enjoyed extraordinary longevity, the ancient capital of the kingdom of Kanyakubja was called "Kusumapura. The king was surnamed Brahmadatta. Thanks to the virtue and wisdom which he had possessed in his former existence, he was endowed this time with great civil and milinary talents, His power caused all Jambudvîpa (India) to tremble, and the renown of his name caused terror among the neighbouring kingdoms. He had a thousand sons full of sagacity and "a hundred daughters of charming beauty."

- "At that time there was a Rishi who lived on the banks of "the Ganges. For many times ten thousand years, he kept "his soul plunged in contemplation; his body resembled a "dried up tree. One day some passing birds which perched " in that place let a fruit of the Nyagrodha tree drop on the " shoulder of the Rishi. After many summers had succeeded "many winters, the fruit produced a large and bushy tree. "At the end of a great number of years the Rishi awoke at "last from his contemplation. He wished to uproot that tree "but he feared lest he should thereby destroy the nests of "the birds. The men of that time exalted his virtue and "surnamed him the Rishi of the great tree (Mahavrikshat "Rishi?) The Rishi directed his eyes towards the banks of "the river (Ganges); afterwards walking in the groves, he "saw the daughters of the king who were marching one after "another and dallying together. The love of the world of

^{*} Two schools of Buddhistic doctrine so called, Mahâyâna and Hînayâna.

[†] It is more probable that 'Mahâkuta' or 'Mahânaga' is the name alluded to by the Chinese traveller and not, as suggested by his French translator, 'Mahâvriksha,' which as a name sounds unlikely.

"desires awoke in him, and sensual appetites inflamed his "heart. Then, pointing with his finger towards the city of "flowers (Kusumapura), he wished to go and wait upon the "king in order to ask for one of his daughters.

"The King, apprised of the Rishi's arrival, himself went forth to receive him, and spoke to him thus in a benevolent tone: "Great Rishi, you have placed your affections outside the "creation; how can you act so lightly?"

"Sire', replied the Rishi, 'after having remained, during a "great number of years, in the bosom of the forests, I came "out of the extacy of contemplation. As I was walking and "throwing my looks everywhere I saw the daughters of Your Majesty, and the fire of love kindled itself in my heart. I "come to you from a long distance for asking you for one of "them.'

"At these words the king showed extreme embarrassment." 'Now,' said he to the Rishi, 'you may return to your abode, "and please return on the day of the nuptials.' The Rishi "obeyed the order of the king and went back into the forest.

"The king asked his daughters one after another, but none of them wished to respond to the wishes of the Rishi.

"The king feared the puissance of the Rishi, and consumed himself with sorrow and grief. The youngest of his daugh. "ters having watched a moment when the king was free spoke to him thus in a calm tone: the king, my father, possuesses a thousand sons, and all the kingdoms are happy to obey his laws; why does he consume himself with sorrow and grief, as if he had something to be afraid of?"

"'I'he Rishi of the great tree,' replied the king, 'has deigned 'to throw his eyes upon you and to ask me for a spouse, but "you have all disdained to respond to his wishes. The Rishi "is very powerful, and he can, it he wishes, call up good luck or bad luck. If he does not obtain the object of his desires, "he will certainly give himself up to rage, and will destroy my

"kingdom, and abolish the secrifices" of my ahoestors, in a manner that my disgrace will reflect upon our first king. "I think seriously of these misfortunes and am truly very "much trembling."

"His young daughter made her excuses to him and spoke "to him thus: 'give up your deep sorrow; we alone are to blame, I desire to sacrifice my sorry person for prolonging the duration of your dynasty.'

"At these words the king was transported with joy, and gave orders that his chariot should be made ready to conduct her to her spouse. When he arrived at the hermitage of the Rishi, he offered him his thanks, and spoke to him: 'Great' Rishi, since you have condescended to lower upon the world your noble affections which used to soar out of the world, I wenture to offer you this young daughter for your spouse.' The Rishi, having looked at her, showed visible displeasure. "Sire,' said he, 'it is in contempt for my old age that you wish to marry me to this ugly girl.'

"'I interrogated my daughters one after another,' returned "the king, 'but they were unwilling to respond to your wishes." There was only this young daughter who expressed the "desire to become your servant."

"The Rishi became enraged and pronounced this imprecation: May the ninety-nine others become hunch-backed this very instant. In consequence of that deformity they will never be able to marry in their life."

"The king having sent to verify the fact, they were already hunch-backed. Since that event the city changed its name and was called Kanyakuhja, that is to say, the city of the hunch-backed daughters.

The abolition of the sacrifices – a system of religion to which the Brahmans were from time immemorial devoted—was a punishment which Buddhists in power, real or imaginary, were most prone to inflict, and which is frequently alluded to in many similar passages in *Hiouen-Thany's* works.

[†] Kalhana appears to allude to a similar legend, though it is not a Buddhist Rishi but Marut (the wind, or wind-god?) that causes the daughters to be hunch-backed. Roj., IV., 134.

"The present king is of the Vaisya* caste; his title is "Harshavardhana; he reigns and possesses all the territory†: "one counts three kings in two generations. The title of "nis father was Prabhákaravardhana‡; his eldest brother was "called Râjavardhana.§ Râjavardhana ascended the throne in "his capacity as the eldest son, and governed in a virtuous "manner. At that time, S'asânka, king of the kingdom of "Karnasuvarna in Eastern India, said every day to his ministers: 'when in the neighbourhood there is an able king, it "is an ill-luck to the kingdom.' Thereupon he attracted "him perfidiously to a place of meeting and killed him.

"The people of $K\hat{a}$ nyakubja having lost their prince, the kingdom became a prey to disorder. Then a minister

*General Cunuingham thinks *Hioven-Thsung* was misled here. *Arch. Surv. of India* Vol. I. The affix '*Vardhana*,' however, shows that the Chinese pilgrim was most probably right. The Karkotakas of Kashmir, descended from a Kâyastha, were Vaisyas, and affixed '*Vardhana*' to their names, as 'Durlabhavardhana,' &c.

† This shows that Hiouen-Thsang is speaking of a time when Harshavardhana had already conquered Kânyakubja, which event did not take place until after some years after the murder of Râjyavardhana. But when he says one counts three kings in two generations, which implies that Prabhâkaravardhana and Râjyavardhana had reigned in Kanyakubja, he apparently shows that he was misinformed. (See further on.) In fact Hiouen-Thsang ignores throughout his narrative the fact, that Prabhâkaravardhana and Râjyavardhana reigned at Thanesar and not at Kânyakubja, and that it was Harshavardhana who reigned at Kânyakubja. In his account of the kingdom of Thanesar he does not mention that any of those kings reigned there. In fact he says nothing about who the king of Thanesar was at the time of his visit to that kingdom.

‡ Parbhâkaravardhana would at first sight appear to be a very unlikely name. But Bâna confirms it (see further on), and though Hiomen-Theory's transliteration is defective, M. Julien's explanation d'augmentation de (rather, la personne qui augmente) celui qui procure l'e'clat' of the Chinese phrase gives its exact import. The name has reference to the fact that its owner was a great worshipper of the sun.

§ This should be Rajyavardhana. (See further on.)

¶ This, too, is based upon the mistaken notion that the kingdom of Kânyakubja belonged to and was ruled by Harshavardhana's father and brother before he succeeded to it.

"named Bâni" who enjoyed much influence spoke thus to his "colleagues: 'the destiny of the kingdom is going to be decided "to-day. The eldest son of our first king is dead; the "brother of that prince is benevolent and humane, and Heaven has endowed him with filial petry and respect. By the impulse of his heart he will love his relations and will have "confidence in his subjects. I would desire to see him inherit "the kingdom. What do you think? Let each one of you "speak his sentiment."

"As all admired his virtue, nobody advised differently. "Then the ministers and the magistrates exhorted him to "mount the throne: 'Royal prince,' said they to him, 'be "pleased to listen to us. Our first king thad accumulated "merits and amassed virtues, and he had reigned with glory. "When Rajavardhana had succeeded him, we thought that he "would go to the term of his career. But by the incapa-"city of his ministers he went to throw himself under the sword " of his enemy; that has been, for the kingdom, an incalculable "dishonour. It is we who are culpable. Public opinion shines "in the songs of the people, and everybody submits himself "sincerely to your brilliant virtue. Reign, therefore, "ously over the country. If you can avenge the injuries of " your family, wash the shame of the kingdom, and illumine "the heritage of your father, what merit will be comparable to " yours? We pray you, do not repulse our wishes."

"'From all time,' replied the prince royal, 'the heritage of a kingdom has been a heavy burden. Before ascending the throne, one ought to reflect maturely. As for myself I possess, in truth, only mediocre virtue; but to-day as my father and my brother are no more, if I refuse the heritage of the crown, shall I be able thereby to do good to the people? "It is just that I should obey public opinion, and that I should

^{*} This is the same as Bhandi, the son of the sister of the king's mother, mentioned by Bâna. In the vernacular the name must have been pronounced Bhāndi (the ñ representing a mere nasalization of the à), from which Bhâni or Bàni is an easy corruption for a Chinaman to make.

[†] That is, the head of the dynasty, the father of Rajyavardhana.

"forget my weakness and incapacity. Now on the banks of the Ganges," there is a statue of Avalokitesvara Bodhisatva.

"As he works many miracles I desire to go and pray to him."

"He repaired soon to the statue, abstained from food, and "offered fervent prayers. The Bodhisatva, touched by the "sincerity of his heart, appeared to him in person and questioned "him thus: 'What do you ask with such pressing entreaties?'

"I have only gathered round me misfortunes,' replied the prince royal; 'I have lost my father, who was good and affectionate, and my eldest brother, model of sweetness and humanity, has been detestably massacred. His death has been for me a double chastisement. I see myself that I have little virtue; nevertheless the inhabitants of the king-dom wish to elevate me to honours, and demand that I should succeed to the throne for illumining the heritage of my father. But as my mind is obtuse and devoid of know-ledge, I venture to pray for your saintly opinion.'

"The Bodhisatva said to him, 'In your former life you lived "in this forest; you were the Bhikshu of the hermitage and "you acquitted yourself of your duties with indefatigable zeal." In consequence of that virtuous conduct, you have become "the son of the king. The sovereign of the kingdom of "Karnasuvarhapura having destroyed the law† of Buddha, "it is necessary that you should succeed to the crown for "reviving the splendour of the kingdom. If you soak yourself "through with affection and compassion, if your soul commiscrates with misfortune, you will before long reign over "the five Indies. If you wish to prolong the duration of your dynasty, it is necessary that you should follow my instructions. "Through my secret protection I will procure for you a brilliant good fortune, and no neighbouring king shall be able

^{*}This proceeds upon the misinformation, on which *Hienen-Thiang* acted, that the dynasty reigned at Kânyakubja even before the accession of Harshavardhana. The fact is that it was not for some years after Harshavardhana became king, that he became supreme ruler at Kânyakubja.

[†] The law or law-of Buddha referred to in this account is the religion or, as we might say, the S'astra of Buddha. The sovereign referred to is S'asanka.

o (Gaüdavaho)

"to resist you. But do not mount the seat of the lion (the "simhasana), and do not take the title of great king (Maharaja)."

"After having received these instructions, he retired. He then accepted the heritage of the kingdom, designated himself by the name of royal prince (Râjakumâra), and took the title of S'ilâditya. Thereupon he gave the following order to his subjects. 'The murder of my brother has not yet been avenged, and the neighbouring kingdoms have not submitted to my laws; I do not see the time when I shall be able to eat my food with tranquillity. Do you all, magistrates, unite your hearts and your arms.'

"Soon afterwards he assembled all the troops of the king-"dom and made the soldiers exercise. He had an army of five "thousand elephants; the cavalry counted twenty thousand "horse, and the infantry fifty thousand men. He marched "from the west to the east for chastising those kings who had "not submitted. The elephants did not leave their trappings. "nor did the men their coats of mail. At last in the middle " of the sixth year he returned home master of the five Indies. "After having aggrandised his territory, he still augmented "his army; the corps of elephants was increased to sixty "thousand, the cavalry to a hundred thousand. At the end of "thirty years," the military operations ceased, and by his wise "administration he spread everywhere union and peace. He ap-"plied himself to economy, cultivated virtue, and practised good "to such an extent as to forget sleep and food. He prohibited. " in the five Indies, the use of meat, enjoining that if any one "killed a living being, he would be condemned to death with-"out the hope of pardon. Near the banks of the Ganges he

^{* 1}t is clear from this that *Hiouen-Thsang* has hitherto been narrating what he heard as having passed considerably more than thirty years before, during which time the Buddhist admirers of the king had obviously invented many miracles, and probably falsified much of his true history. Indeed, as the pilgrim speaks of the religious operations having commenced at the end of thirty years of military operations, and of a religious assembly having been convoked by him every five years, it would appear that at the time he is speaking Harshavardhana had already reigned at least for thirty years,

"caused to be built several thousands of stûpas, which were "each a hundred feet high. In the towns, large and small, of "the five Indies, in the villages, in the cross-ways, and on the "crossings of roads, he caused to be built houses of help "where there were deposited food, beverages and medicines "that they might be given in charity to travellers, and to poor " and indigent people. Those beneficent distributions never "ceased. Everywhere where the faint (Buddha) had left "the trace of his foot he caused Sanghârâmas to rise. Every "five years he convoked an assembly called the great assembly " of deliverance (moksha-mahâ-pariohchhada). He exhausted "the treasures and store-houses of the State for doing good " to all men. He only reserved the arms, which were not fit "to be given away in charity. Each year he called together "the S'ramanas of different kingdoms. On the third and " seventh days he made them the four presents. He decorated "richly the Seat of the Law and caused to be arranged. "in large number, the Seats of the exposition of the Law " (Buddhist texts). He ordered the monks to argue together. "and judged of their strength or of their weakness. He "remunerated the good and chastised the wicked, dismissed " the ignorant and elevated the illustrious.

"If any one distinguished himself by the purity of his virtue. "the king made him sit upon the seat of the lion (Simhasana, "the throne), and himself received, from his mouth, instruction "on the Law. If any one, though practising a pure and irreproachable conduct, was devoid of wisdom and learning, he "took pleasure in giving him tokens of his esteem and respect.

"If a man forgot the rules and the discipline, and exposed his vices on the great day, the prince expelled him from his kingdom and did not wish to see him or to hear of him any longer. When the petty kings of the neighbouring kingdoms, their ministers, and their great officers practised the good without intermission and followed virtue with indefatigable zeal, he conducted them by the hand, made them sit on his throne, and called them his good friends. As for those who

"followed a different practice he disdained to speak to them "in the face. If he had need of consulting anybody on any "subject, he prepared himself for a friendship with him by a "continual exchange of messengers. Sometimes he "visited his domains and examined the practices of the in-"habitants. He had no fixed residence anywhere; in every "place where he stopped he caused a cottage to be constructed "and there he lived. Only in the three months of the rainy-"season, he suspended his tours. Every day, in his palace of "travel" he caused to be prepared exquisite food for nourish-"ing the men of different creeds and knowledge; one thousand "monks and five hundred Brâhmans. He divided each day "into three parts. In the first he occupied himself with pub-"lie affairs and matters of government; in the second he "applied himself to acts of merit and oultivated the practice of "virtue and indefatigable zeal; the whole day was insuffi-" cient for him.

"In the commencement (Hiomen-Thsang) having received "an invitation from king Kumâra,† he had replied to him: 'I "am going from the kingdom of Magadha into the kingdom "of Kâmarûpa.'‡

"At that time, king S'ilâditya was touring about in his "State. As he found himself in the kingdom of Kaju-ghira, "he gave the following order to king Kumâra§: 'it is necessary "that with the foreign monk of the monastery of Nâlanda "you should come promptly to see me.'

"Thereupon the monk, accompanied by Kumîra, came to "the king. After the monk had refreshed himself from his "fatigue, king S'ilâditya spoke to him: 'from what kingdom "do you come? What is the object of your desires?'

^{*}Unless it is a royal tent, the palace of travel appears to have been a house intended for the lodging and boarding of travellers, a dharmasalla or rather annasatra, as we would now call it.

[†] This is Harshavardhana S'ilâditya, who called himself Kumârarâja instead of Mâhâraja. ‡ That is, Assam.

[§] This is king Kumara alias, Bhaskaravarma of Kamarapa or Assam.

"'I come,' replied the traveller, 'from the kingdom of the great "Thang; I request permission to search the Law of Buddha.'

"In what country is the kingdom of the great *Thang*?" asked "the king. 'What distance separates it from here?'

"'It is situated,' replied he, 'to the north-east of this "kingdom, and is several times ten thousand li^* from here." It is the country which Indians called Maháchina.

"'I have heard it said,' returned the king, 'that in the king-"dom of Mahachina there is an emperor called the king of "Chîn. In his youth, he distinguished himself by a marvel-"lous penetration; when he grew up, he showed, in the art of "war, a divine talent. Formerly, under the preceding reign. "the empire was a prey to disorder; it was divided and shaken "in all parts; each ran to arms, and men were plunged in "misery. But the emperor, called, the king of Chin, who " had conceived vast projects in early days, displayed all his "benevolence and his tender compassion. He saved men "from ruin and pacified the interior of the empire. His laws "and his beneficent acts extended themselves far and wide. "The people of other countries and foreign lands embraced his "reforms with love and declared themselves his subjects. The "multitude of the people, whom he generously feeds, sing "pieces of rausic in honour of the victories of the king of Chin. "It is already a long time ago that I heard his praises resound. "Is the euclogy of his brilliant virtues well founded? Is he "the same one who is called the great Thang?"

"'Yes' said he to him, 'China is the name of the kingdom of our first king, and Ta-Thang (the great Thang) is the name of the present dynasty. Formerly, when the sovereign had not yet inherited the throne, they called him the King of Chin; now that he has received supremed power they call him the son of Heaven,—emperor.

"At the end of the preceding dynasty, the people were "without a master; the weapons of war moved about pêle]

^{*} About six & make a mile.

"mele and sacrified men. The king of Chîn, who had re"ceived from Heaven a great soul, exhibited his benevolence
"and his compassion. Thanks to the puissance of his arms
"the wicked were exterminated; the eight regions commenced
"to breathe again, and the ten thousand kingdoms came to
"him to offer tribute. He feeds with bounty all the creatures:
"he reveres the three Precious Ones;" he lightens the imposts
'and diminishes the punishments; the kingdom has super"abundant resources, and the people enjoy unlimited peace.
"It would be difficult to enumerate completely his great views
"and his magnificent reforms'

"'Wonderful!' cried out S'ilâditya; 'the people of that country owe their happiness to the saintly king.'

"At that time king S'ilâditya being on the point of return-"ing to the city of hunch-tacked daughters (Kânyakubja) "convoked the assemblage of the Law.†

"Preceded by a multitude of many hundreds of thousands. "he kept himself to the southern bank of the Ganges. King "Kumara, preceded by a multitude of many tens of thousands, "occupied the northern bank. Then the bands, separated by "the river which flowed between them, advanced together, by "water and by land. The two kings opened the march. The "four corps of army formed an imposing escort. The one set "mounted upon boats, the other upon elephants, advanced to "the sound of drums, of conches, of flutes, and of guitars. At "the end of ninety days, they arrived near the city of hunch-" backed daughters, in the middle of a great forest of trees " and flowers, which was situated to the west of the Ganges. "At that moment, twenty kings of different kingdoms, who "had received in advance the orders of S'iladitya, had each "brought the most distinguished S'ramanas and Brahmanas " of their kingdoms; the magistrates and the warriors had " come to join the grand assemblage.

"The king (S'ilâditya) had built in advance, to the south

^{*} The Three Precious Ones (Triratna) are Buddha, Dharma, and Sangha.

[†] A synod to discuss religious matters.

"of the Ganges, an immense Sangharama. To the east of the "Sangharama he had raised a tower, richly decorated, and "about one hundred feet in height. In the middle, there was "a golden statue of Buddha of the same size as the king. In "the middle of the tower he had set up an altar made of predictions metals, for bathing the statue of Buddha upon.

"Fourteen or fifteen h to the north-east of that place, he constructed, outside, a palace of travel. It was then the second month of spring. From the first day, he had presented the S'ramanas and the Frahmanas with exquisite food. On the twenty-first day, from the palace of travel up to the great monastery, he had caused to be established, upon the two sides of the road, pavilions that exhibited the richest ornaments. Musicians, who were premanently engaged, gave harmonious concerts by turns. The king started in procession, from his palace of travel, a golden statue of Buddha, hollow in the middle and embossed, which was about three feet high. It was carried on a great elephant which was covered with housings of a great price.

"The king (S'ilàditya) under the costume of Indra, carried a "precious parasol and kept to the left of the statue. King "Kumara in the character of king Brahma, held in his hand a "white fly-flat, and kept to the right hand side. Each of them "had for escort a corps of five hundred elephants covered "with coats of mail. In front and in the rear of the statue " of Buddha there were a hundred grand elephants. They "carried musicians who beat the drums and filled the air "with harmonious sounds. King S'ilâditya strewed at each " pace, in honour of the Three Precious Ones, fine pearls, "precious stones of all sorts and flowers of gold and silver "He mounted at first the altar made of precious materials "and washed the statue with perfumed water. The king "took it himself upon his shoulders, and carried it to the top " of the western tower. Then, to honour it, he offered tens, "hundreds, thousands of silk clothes, ornamented with all " sorts of precious stones. At that moment, there were only "twenty S'ramanas who followed the statue; the kings of the different kingdoms served as the escort.

"After the meal was eaten, the king assembled (in a con-"ference) the men of different persuasions (the monks and the "Brâhmans), who discussed the most abstract expressions, and " spoke of the most exalted principles. At the approach of the "evening the king returned from thence into his palace of "travel. Each day they conducted the golden statue in that "manner, and it was accompanied in great pomp as at the first "time. But, when the last day of the assemblage arrived, all " of a sudden the great tower took fire and the double-storied "pavilion, which rose upon the gate of the monastery, became "the prey of the flames. The king then said: 'I exhausted, by "giving away in charity, the wealth of my kingdom. After the " example of our ancient king I built the monastery, and I "wished to distinguish myself by meritorious works; but my "feeble virtue has not found support. In the sight of such "calamities and of such doleful omens, what need have 1 " to live longer?"

"Then he burned perfumes, addressed humble prayers to Buddha, and pronounced this oath; 'Thanks to the good works of my former life, I have become the king of the five Indies. I desire, by the force of my virtue, to extinguish the terrible conflagration. If that vow must remain without "effect, may I die this very moment!"

- At these words, he rushed out of the gate; the fire extin-"guished itself as if it had all been put out at a stroke, and the "flames disappeared. The kings, witnesses of the miracle, "showed an increase of fear and of respect; but he, without "changing his countenance, and with the same tone of voice "as before, questioned the kings in these terms:
- "'That sudden conflagration has reduced to ashes the struc"tures which I had just finished. What do you think of that
  "event?"
- "The kings prostrated themselves at his feet, and replied to him, their eyes bathed in tears:

"'We hoped,' said they, 'the sacred monument, which you had just finished, would last up to future generations. Who would have thought that on the first day it would be reduced to ashes? Add to that that the Brahmans are rejoicing from the bottom of their heart and are congratulating themselves.'

"The king said to them: 'By that which has just happened one can recognise the truth of the words of Buddha. The Brahmans and the men of other persuasions obstinately maintain that everything is eternal. But our great master (Buddha) has taught us the instability of (all things). As for myself I have completed my charities, and I have satisfied the wish of my heart. In seeing that conflagration extinguish itself I have recognised anew the truth of the words of **Zu-lai* (Tathagata). That has been a great honour, and there is no cause for abandoning oneself to tears.'

"In finishing these words, he followed the kings, and as"cended from the eastern side to the top of the great stapa.
"Arrived on the summit he east his looks in all directions;
"then he descended the steps. But all of a sudden a strange
"man ran up to him with a dagger in his hand. The king,
"forcibly pressed, stepped back some steps, and re-ascended
"the staircase; then stooping down, he seized the man to hand
"him over to the magistrates.

"At that moment the magistrates filled with fear and with trouble, could not run to his succour. All the kings demanded that the man should be killed. But king S'ilâditya, without showing the least anger in his countenance prohibited his being put to death. The king himself questioned him in these words:

"'What harm have I done to you that you should have com"mitted such an outrage?'

"'creat king, replied he; 'your beneficence is free from

^{*} This appears clearly to indicate that Harshavardhana had already had a long reign by this time, having successfully carried on military operations for thirty years, built his monasteries, convents, stopas, towers, and sanighârâmas, and held several quinquennial councils, so that he had probably reigned over thirty years,

P (Gaüdavaho)

"partiality, and the men within, and those without owe their happiness to you, but I, stupid that I am, and incapable of forming noble projects, am left to be dragged in consequence of a word of the Brahmans. All of a sudden, I have become an assassin, and I am charged with killing the king.'

"The king said to him: 'Why have the Brahmans formed "that culpable design?'

"'Sire,' he replied, 'after having assembled the princes of all "the kingdoms, you have emptied your treasures and your store-houses in honouring the S'ramanas, and in establishing a statue of Buddha; but the Brahmans, whom you brought from long distances, have not received from your Majesty any mark of attention. They have felt, therefore, a deep shame and charged the senseless man, who is speaking to you, with the duty of committing that infamous outrage.'

"Thereupon the king severely interrogated the heretics and their partisans. There were five hundred Brahmans, all endowed with superior talents, who had come at the invitation of the king. Jealous of the S'ramanas whom the king had loaded with offerings, they had let go an incendiary arrow which had set the precious tower on fire. They hoped that, in the efforts that would be made for extinguishing the fire the crowd would disperse itself in disorder, and they wished to take advantage of that moment for killing the king. Having missed the occasion which they had watched for, they had employed that man, in order that he might attack him in a narrow passage and stab him.

"At that moment the ministers of all the kings demanded the extermination of the Brahmans. The king punished the ring-leaders of the plot, and pardoned their accomplices. He deported five hundred Brahmans beyond the frontiers of India, and returned to the capital.

"To the north-west of the city, there is a Stûpa which was "built by king Aśoka. Formerly, in that place Zu-lai" (Tathâgata) explained the most excellent laws.

"On one side, you see places where the four past Buddhas

"sat and where they walked for taking exercise. There is " yonder a small Stûpa which contains the hairs and nails of Zu-" lai (Tathagata), and another which is called the Stapa of the " exposition of the law. On the south side, and quite close "to the Ganges, there are three Samgharamas, which have "similar walls and different gates. The statues of Buddha "have an imposing beauty; the monks are grave and silent; "they get themselves served" by many thousands of Brahmans. "In a casket adorned with precious stones, which is contained " in a pure house (Vihara), there is a tooth of Buddha an inch "and half (sic) long. It has a marvellous brilliancy and extra-"ordinary colour which changes from morning to evening. "People come up from all sides; the magistrates and the men " of the kingdom meet together and offer their worship to it. " Each day the multitude numbers by hundreds and thou-"sands. The guardians, seeing that the noise and the confu-"sion increased from day to day, have established a heavy tax "and published a proclamation in all places, that whoever "wishes to see the tooth of Buddha, should have to pay a " large piece of gold.

"Nevertheless, the devotees, who come to see and adore the tooth, are always just as numerous, and gladly pay the tax of the piece of gold. On each day of the fast, the tooth is taken out and placed upon an elevated pedestal. Hundreds and thousands of men burn incense and strew flowers with full hands. But, whatever is done, the box of the tooth never disappears under the bits of flowers.

"In front of the monastery there are, to the right and to the "left, two Vihàras, each about a hundred feet high. The "foundations are in stones, and the building is in bricks. The "statues of Buddha which rise in the middle, are ornamented "with a multitude of precious stones. They are sometimes

^{*} This is probably mere bragging. Neither was the king a bigoted tyrant so as to force his Brahman subjects to serve the monks, nor were the Brahmans of the period so slavish and forgetful of self-respect as to engage themselves as servants of the Buddhist priests.

"cast in gold or in silver, cometimes in brass. In front of cash of the two Viharas, there is a small monastery.

"To the south-east and at a little distance from those monasteries, there is a great Vihara, of which the foundations are of stones and the building is of bricks. It is about two hundred feet high. In the centre, there is a statue of Zu-lai (Tathāgata), which is exhibited in a standing posture. It is about thirty feet in height. It is cast in brass, and adorned with precious stones of rare beauty.

"On the stone walls which surround the Vihara, skilful "soulptors bave represented, in the greatest details, all the "acts of Zu-la" (Tathagata), when he led the life of a Bodhi-"sattya.

"To the east and at a little distance from the stone Vihâra, "you see the temple of the god Sun.

"To the south and not far from the monument you see the temple of the god Maheśvara Deva. Those two temples are built with a blue stone of the most beautiful brilliance, and are ornamented with admirable soulptures. They are exactly of the form and dimension of the Vihâra of Buddha. Each of the temples has a thousand servants for washing and sweeping it. The noise of the drum and the chants accompanied by the guitar are heard there day and night without intermission.

"Six or seven li to the south-east of the capital and to the "south of the Ganges, there is a Stûpa, about two hundred "feet high, which was built by king Aśoka. In ancient days, "in that place, Zu-lai (Tathagata) preached during six months "on the non-eternity of the body, on the uselessness of its "mortifications, and on its inherent impurity.

"On one side you see several places where the four past "Buddhas sat, and where they walked to take exercise. There "is further on a small Stûpa which contains the hairs and nails "of Zu-luï (Tathàgata). If a sick man respectfully takes turns "round it with a living faith, he will never fail to recover health and to obtain good luck,

- "To the south-east of the capital, he (*Hiomen-Theang*) travelled "one hundred h and arrived at the city of Navadevakula." It is situated on the eastern bank of the Ganges; its circumference is twenty h. You see there tanks of pure water and groves in blossom which are reflected therein.
- "To the north-west of the city of Navadevakula, and to the east of the Ganges there is a temple of the gods, of which the pavilions and towers of several stories are as remark." able for the beauty of the work as for their extraordinary structure.
- "Five h to the east of the city, there are three monasteries "the walls of which are similar and the gates dissimilar.
- "You count there about five hundred moules. They study "all the principles of the school of the Sarvàstivàdas, who "attach themselves to the small Vehicle.
- "About two hundred paces in front of those monasteries" there is a Stûpa which was built by king Asoka. Although "its base is deep in the earth, it has still a height of one hundred feet. Anciently, in that place, Zu-kuī (Tathāgata) "explained the law during seven days. In the interior of the "monument, there are relics which constantly strew a brilliant "light.
- "On one side, you see several places where the past four Buddhas used to sit and where they walked for taking "exercise.
- "Three or four li to the north of the (three) monasteries, "there is on the bank of the Ganges a Stûpa, about two hundred feet high, which was built by king Aśoka. An"ciently, in that place, Zu-kii (Tathâgata) explained the law "during seven days. At that epoch, there were about five hundred demons who came to find Buddha. After having "heard the exposition of the law and having understood it, "they gave up-the life of demons and were born among the gods.
  - "On one side of the Stûpa, built in the place where the law

- "was expounded, you see several places where the past four Buddhas used to sit and where they walked to take exercise.
- "On one side, there is, beyond, a Stûpa which contains the hairs and nails of Zu-lai (Tathâgata).
- "Leaving the kingdom (of Kânyakubja), he (Hiouen" Thsang) journeyed about six hundred li to the south-east, "crossed the Ganges, and, directing his course towards the "south, he arrived in the kingdom of O-yu-to (Ayodhyâ)." [Translated from M. Stanislas Julien's Mênuires de Hiouen-Thsang, Bk. V.]

The following is a sketch of what the Sanskrit poet Bâna or Bânabhaṭṭa* eays about Harshavardhana in his elaborate work called S'rî-Harsha-charita† or history of king Harsha. Bâna was a contemporary of Harshavardhana, who patronized him as a scholar and poet, and treated him with much respect and honoured him with his confidence.

"There was a powerful king named Fushpabhûti who "reigned at Sthâṇvîsvara i. e., Thanesar, situated in the country "of S'rîkantha." [Sthâṇvîsvara or Thanesar is situated, according to Bâṇa, on the banks of the river Sarasvatî]. "Pushpa-

^{*} General Cunningham appears to be mistaken when he says (Arch, Surv. of India Vol. XVII, p. 127), that Bâṇa was the minister of Harshavardhana. Bâṇa himself does not say that he was made minister, but merely that 'he was respected, loved, trusted, enriched, associated with and given power by the king " (परमहीतेन प्रसादकन्मनो मानस्य, प्रेम्णो, बिहम्भस्य, द्रविणस्य, नर्मणः, प्रभावस्य च परां कोटिम आनीयत नरेन्द्रेणिति).

[†] S'ibbâmalla's text printed in Sainvat 1936 (A. D. 1880), under orders of the Mahârâja of Kashmir. The work deserves an edition, and it is due to students of Sanskrit literature that some scholar should edit it o as to make it readable. I say this after having seen Mr. Jibânanda Bidyâsâgar's Calcutta reprint "edited with modifications," 1876 Mr. Kailâsachandra Datta &'âstrî, M. A's., F. A. Sanskrit Course, 1883, Part I., is a fair attempt at what is wanted.

"bhûti was a great devotee of S'iva, and a pupil of a certain " professor of the mystic doctrines of S'aivism named Bhairava. "chârya, a native of the Deccan. Through "propitiated the goddess Lakshmi, who appeared to him in "person and gave him a blessing that there should be born in "his family great and renowned kings, who would rule over "the whole world. Accordingly, after" some generations of "kings, was born Pratapasila, surnamed Prabhakaravardhana. "a great follower of sun worship," [a fact which was doubtless the origin of his surname—'Augmentor of the sun' i.e. the worship of Prabhâkara, or sun]. "In due time Prabhâkaravar-"dhana's wife Yasovatî gave birth to two sons, named Râjya-" vardhana and Harshavardhana respectively and to a daughter " named Râjyasrî. While the princes were yet very young, their "mother presented them with a companion, eight years old. "named Bhandi,† the son of her brother. By and bye their "father, king Prabhâkaravardhana, presented them with two "companions of their own age, the two sons of the king of "Mâlava, named Kumâragupta and Mâdhavagupta, whom he " had regarded as affectionately as if they had been limbs of his "own person." [It may be added here that Harsha afterwards saved his friend Kumaragupta from the attack of

^{*} So Bana distinctly: अथ तस्मात् पुष्पभृते: राजानः । तेषु च प्वम् उत्पद्यमानेषु क्रमेण उद्पादि हुणहरिणकेसरी. सिन्धराजञ्बरो गर्जरप्रजागरः, गार्धभाराभिपगन्धद्विदपावलः, लाटपाटवपाटज्वरः, मालवलक्ष्मीलतापर्शः. प्रतावशील हाति प्रथितापरनामा, प्रभाकरवर्धनो नाम ॥ Professor Max Müller (India: What can it teach us? p. 289), makes Pushpavardhana the father of Frabhâkaravardhana, gives the latter a brother, gives him a defeat on the day that Grahavarmâ was slain, makes Bhandi defeat the Malava instead of king S'asanka of the Gaudas, considers king Pratapasila as different from Prabhakaravardhana, and gives a violent death to Prabhâkaravardhana after a short reign instead of by fever (so graphically described by Bana) after a long reign and in old age. So far as Professor Max Müller's support of Mr. Fergusson's theory that the era of Vikrama was projected six centuries back from its real commencement is based upon these particulars, the support will perhaps have to be withdrawn. For, though mentioned presumably on the authority of Bana in the Harshacharita. Bana does not give them, as will be seen from the above sketch.

[†] This is, doubtless, the Bani of Hiouen-Thsang.

phant, and put him upon the throne (of his ancestors?)]. "When grown up the princess Râjyaśrî was married to "Grahavarmâ, the eldest son of Avantivarmâ of the royal family "of the Maukharas.

"After some time king Prabhâkaravardhana, having now "become old, sent an expedition to the north under the leader-"ship of his eldest son Raiyavardhana to conquer the Hûnas." "Harshavardhana accompanied his brother up to a certain " distance. Râjyavardhana having proceeded to his desti-" nation, Harsha was hunting in the forests at the foot of the "Himalaya;† when he received sudden news of the serious "illness of his father. He hastened home and reached the "capital in a single day on horse-back." Ho found on reach-"ing home that his father was struck down with a fever which "left little hope of his recovery. Prabhakaravardhana died "at last, and his widowed queen. Yasovati, the mother of the "princes, went | sati with him, both being burned, on the bank " of the Sarasvati §. News of this having been sent to Raiya-" vardhana, he hurried home a wounded victor of the Hunas,

† This is an additional proof that the dynasty reigned at Thanesar

and not at Kanauj.

‡ This would have been impossible, if Kanauj had been their capital or residence. It clearly proves that Prabhâkaravardhana reigned at Thanesar, to which one could ride in a day from the foot of the Himâlaya.

It is remarkable that Yasovati does not burn herself on the funeral pile of her husband, but on a separate pile of her own. It is further noteworthy that her immolation takes place before even the king expires, though he was on the point of death. And yet this immolation is described as what royal custom, observed among virtuous women) required, says Yasovatî. Of course the usual custom is recognised to be that whereby the widow burns herself with the corpse of her husband. Yasovatî wished to avoid becoming a widow.

§ This leaves no doubt whatever that the family were living at

Thanesar and not at Kanauj.

^{*} The Hûnas appear to have been giving much trouble at this time. Prabhâkaravardhana is described as having made himself हुण्डित्पा-देसरी, 'a lion to the Hûnas who were like so many deer.' His first successes appear to have been against them. As he grew old and was, therefore, unable to take the field in person, they were emboldened to renew their incursions, to repulse which he sent his son Râjyavardhana.

" with many a wound dressed with white pieces of cloth. Having "been very much attached to his father, he made up his mind "to retire from this world and to enter a Buddhistic monastery "as a recluse, and asked Harshavardhana, to succeed to the equally attached to his The latter. late father. "and to his brother, also resolved to take the same course, "and refused to become king, givi g among other reasons "this one, that he feared his brother was thinking that his ' father had in his words addressed to him on his death-bed. "shown preference for him (Harsha) over the other. "prepared to retire into the forest. Great was the consternation "of the people, and numerous were the entreaties made to "them to desist from their intentions. Just at that time " news was brought to the brothers by a messenger that "the king of Mâlava* (Mâlavarâja), as soon as he heard " of Prabhakarvardhana's death. had killed Grahavarmâ. "the husband of their sister Râjyaśri and confined her an "enchained prisoner in a prison at Kânyakubja.† The same "messenger also stated that it was further reported that the "king of Mâlava, being desirous of possessing himself of the "State of S'rikantha, too, was preparing himself to lead an "expedition thither, especially as he believed that Prabha-"karavardhana's affairs were now without a leader. Hearing "this, Râjyavardhana determines to go and punish the king " of Malava, and gives up his intention to retire into the He accordingly goes forth with 10,000 "accompanied by his cousin Bhandi. Harshavardhana "proposes to go with him, but is persuaded by his brother to " remain at home.

^{*} It will be remembered that Prabhákai vardhana had, while living, inflicted a mortal blow on the power and renown of the kingdom of the Mâlavas. See note above, page exxvii, where he is called माल्यक इम्बेल्स । १

[†] Does this incarceration of Râjyasrî at Kanauj suggest that her husband was reigning there? and further, also, perhaps, that his family had been strengthened in their possession of that kingdom by the kings of Thanesar against the king of Mâlava who might have claimed supremacy, if not absolute right over it? The Harshucharita is silent as to where the family of Grahavarmâ were living or reigning.

Q (Gaüdavaho)

"After some time a messenger arrives from the camp of "Rajyavardhana and relates that after the latter had easily defeated the elephants of the king of Malava,* he was decoyed by the king of the Gaudas into his own house, alone, "unarmed, and there treacherously put to death.

"On the receipt of this dreadful news, Harsha was enraged, and at once made up his mind to go and destroy the Gaudian king. But his generals Simhanada and Skandagupta advise him to undertake, instead, an expedition against all the kings of India. To this Harsha at once agrees, and, after swearing that he would destroy the king of the Gaudas before many days are gone, sends letters to all the States demanding that they should either submit to him and accept him as their suzerain, or prepare for war.

"Kumara, king of Pragjyotisha or Assam sends his submi-" ssion to him in the shape of a magic umbrella, and only prays "that he should be considered as an ally, and not as a vassal by "Harsha. The latter gladly accepts this offer, received at the "end of his first march, and sends word that he should come to " see him." [This Kumâra alias Bhâskaravarmâ should not be "confounded with Harsha's companion and friend Kumâra-" gupta, prince of Mâlava]. " After Harsha had "continuously for many days, Bhandi, who had accompanied "Râjvavardhana, came to him, and gave him the particulars of "Râjyavardhdna's death, and showed him all the spoil and "booty, that had been seized from the king of Mâlava by "Râivavardhana. Among the objects thus shown "thousands of elephants and horses, many jewels, necklaces "worne by the wives of the Mâlava king, many châmaras. "many of the king's beautiful mistresses, his umbrella of

^{* 80} Bâṇa: हेलानिजितमाल्यानेकमपि * * गौहाधिपेन आतर् यापादितम् अशीपीत्. It is not clearly stated that the Mâlava king was slain or taken prisoner, but from what follows it appears plainly that he was slain. If he had been taken prisoner, the fact would have been mentioned when all the booty and the Mâlava princes, prisoners of war, were exhibited to Harshavardhana by Bhaṇḍi. If he had not been killed, his mistresses and the ornaments worne by his queens on their breasts, could not have been seized.

"royalty, his throne and other signs of royalty, and all the "princes of Mâlava, taken prisoners of war. Being asked "for news of Râjyaśrî. Bhandi, said that after Râjyayardhana "had been put to death, and after Gupta had seized "Kânyakubja," Râjyaśrî had escaped from prison and had with "all her attendants entered the forest of the Vindhya; that " having learned this he (Bhandi) had sent messengers to search "for her, but they had not yet returned. Harsha then said he " would himself go in search of her, and sent Bhandi against "the king of the Gaudas. He accordingly started for the "forest of the Vindhya, and there with the assistance of the "pupils of Divâkaramitra, a Buddhist recluse, and formerly a "friend of Râjyaśrî's late husband, discovered her just as she was "preparing to burn herself alive as a helpless widow, forlorn " of all hope, deprived of all relations and friends, and fearing "to be recaptured by her enemies. When met by Harsha "she related how the Gaudian king had been expelled "(? Gauda-sambhrama) from Kânyakubja, and how she was "liberated from prison by the gentle Gupta, and how she "heard after her liberation of her brother Rajyavardhana's "death, and how she resolved to put an end to her miserable "life. She then requested her brother Harsha to allow her "to take the Buddhistic uniform of monastic life and end "her days in silent meditation. Harsha persuades her, with "the help of Divâkaramitra's advice to return home with "him, and promises that after he had fulfilled his vow of "destroying his enemy, the king of the Gaudas, she might "retire into a convent, and that he would himself join her in "the course. He then returns with her to the banks of the "Ganges, where, at the forest village (vanagrâmaka) named "Yashtigriha, he had left his army encamped. It was here "that the poet made his first acquaintance of the king."

^{*} This would seem to show that the Malava king was in possession of Kanauj after Grahavarma was killed, and until he was himself killed by Rajyavardhana. Otherwise it is difficult to see how that place could have been without a master, so that Gupta should have possessed himself of it immediately on the murder of Rajyavardhana.

Here ends the Harsha-charita, which seems, therefore, to record the history of Harsha up to the time when the poet made his first acquaintance of that sovereign, and says nothing about what was done to the Gaudian king (whom he does not name but whom Hiouen-Thsang calls S'as'anka), nor about the meeting of Kumara, the king of Pragjyotisha, (Assam), nor about the taking of Kanauj, nor about the conquest of all the kings to whom Harsha had sent his demands of submission.

From the above summary it is certain that Prabhâ-karavardhana, Râjyavardhana, and Harshavardhana reigned at Thanesar in the Punjab, and that up to the death of Râjyavardhana the territory of the dynasty was confined to the Punjab, and it is probable that it was after Harshavardhana had reduced the other principalities of India to subjection that Kanauj became their capital. That Harsha then considered that city as his capital there is no doubt, as the Chinese pilgrim seems to mention that fact, though he only lived there during the rains. For Hiouen-Thsang calls Harshavardhana, as also his father and brother, kings of Kânyakubja.

If Harsha was not a declared Buddhist up to the end of Bâṇa's narrative, it is plain that he was very favourably inclined towards that faith, both from the fact of his very respectful treatment of the Buddhists, and from the fact that his sister Râjyas'ri was married into a Buddhistic family. Harsha even according to Bâṇa's account, was Buddhistic in his principles. He must have, therefore, rightly appeared Buddhistic enough to Hiouen-Thsang to treat that distinguished Chinese traveller with such marks of esteem and respect that he should describe him as a devout Buddhist,

From Baṇa's narrative it appears that up to the time that Rajyas'ri's husband was murdered, Kanauj was the capital of the Malava kings, and after the destruction of the Malavaraja by Rajyavardhana, followed immediately by his own death through the treachery of the Gaudian king, the city fell temporarily into the hands of the Gauda, who was, it appears, expelled by a certain nobleman (Kulaputra) named Gupta, and the latter must have remained in possession thereof until it was reduced by Harsha, who then turned it into his capital.

It will have been noted that in the main the two accounts of the Chinese pilgrim and the Sanskrit writer agree with each other, so far as they relate to the same period of time. Bâṇa's account, though full, does not extend beyond a certain event. As to the principal facts, the two writers confirm each other. But for the Chinese account, that of Bâṇa, owing to his dreadful exaggeration, might have been distrusted. But for the account of Bâṇa the Chinese narrative would have remained obscure and unintelligible.

The two narratives given above furnish us with three names of kings who reigned in the first half of the seventh century at Thanesar and Kanauj: 1, Prabhâkaravardhana or Pratâpas'îlâ, 2, Râjyavardhana; and 3, Harshavardhana, also called S'ilâditya. The death of S'ilâditya is placed by General Cunningham in A. D. 648.* According to Hieuen-Thsang, these three kings Were of the Vais'ya caste, whereas according to Bâṇa it is not certain whether they were Vais'yas or Kshatriyas. While 'Vardhana,' their suffix, would argue a Vais'ya descent, and while Bâṇa nowhere distinctly

^{*} Ancient Geography of India, page 570,

says that they were Kshatriyas, they married the princess. Raivas'ri into what must be a Kshatriya family. that of Avantivarma Vakpati savs. Yas'ovarma was a Kshatriya of the lunar race, a statement which we may accept without much doubt, even though coming from such a panegyrist as our poet, especially when we have regard to the suffix 'Varma' which indicates the Kshatriya, and not the Vais'ya caste. Have we not, accordingly, to suppose that between the death of S'ilâditya Harshavardhana (circa A. D. 648) and the accession of Yas'ovarma towards the latter part of the century a revolution occurred, which ended in the downfall of the Vais'ya dynasty of Harshavardhana. and in the establishment of the Kshatriya dynasty of Yas'ovarmâ? Or, secondly, are we to suppose, what is not unlikely, that Yas'ovarmâ, on his mother's side. claimed descent from a Kshatriya family, and assumed (either himself at h's own instance or after some predecessor) the suffix 'Varn â'? In the case of the former supposition, importance is gained by the statement found in Hioven-Thsang's 'Me'moires' that S'tladitya Harshavardhana was advised by his supern tural adviser, the Bodhisatva, to accept the crown of Kânvakubia on condition that he should not call himself Maharaja, and that he should not sit upon the throne (simhasana). For these extraordinary precautions, if taken, would reconcile the people to the rule to which they would otherwise be opposed. The kingdom of Kanauj having been acquired by Harshavardhana in war, a revolution after the death of that king is not improbable. A third supposition is that the Maukharas-the dynasty of Avantivarma to whose son Rajyas'rî was marriedreigned at Kanauj, and that it was there that Graham varma, the husband of that princess, was killed by the king of Malava, reigning at Ujjain, and that after Harsha's death the city and kingdom of Kanauj was restored to some member of the family of his sister's late husband, and that lastly, our hero Yas'ovarma was descended from that king.*

NOTE II.

THE JAINS ON VARPATI AND YAS'OVARMA, AND THE VALUE OF THEIR DATES.†

The Baprabhatti Sûrî-Charita.

This is a short tract purporting to give the life of the Jain scholar, Bappabhatti, in sanskrit intermixed freely with Prakrit quotations. The date of the tract

^{*} After the above was written, I have seen that General Cur ningham already makes the suggestion (*Arch. Surv of India*, vol. XVII. page 127) that Yas'ovarmâ might have descended from the Maukharas.

[†] For a loan of the manuscript: of the Bay publicati-Sû (-Charita, the Prahandha-kośa, and of the Pattávuli I am indebted to Râmchandra Dinâhâth S'astrî, of Ahmedabad, whose long acquaintance with the literature of the Jains is very properly utilized by the Government of Bombay in the work of making their collection of Jain manuscripts. The MS. of the Charita is about two hundred years old; it is wanting in the first three folios, that of the Fattavali is dated A. Vk. 1825 or A. D. 1769. I have had two MSS. of the Prabandha-kos'a, both very beautifully written, correct, and, what is of importance, very-old, one particularly. The latter has in its colophon the following list of kings of the Chauhâns of Ranathambhor:—

¹ Våsudeva (A. Vk. 608).

⁶ Vijayarâja.

² Sâmanta.

⁷ Chandrarûja.

³ Naradeva.

⁸ Govindarâja (defeated Sultan

⁴ Ajayarâja (who founded Ajmir)

Vegvâris).

⁵ Vigraharâja.

⁹ Dullabharaja.

is not known, but it is supposed by Râmachandra S'âstrî to belong to the thirteenth or fourteenth century of the

- 10 Vatsarāja.
- 11 Singharàja (defeated Hejivaddin at Jethan).
- 12 Duryodhana (defeated Nasiruddin).
- 13 Vijayaraja.
- 14 Vappeyivara (discovered a gold-mine at Sâkambarî).
- 15 Dullabharaja.
- 16 Gandurâja (defeated Mahmad Sultan).
- 17 Bâlapa Deva.
- 18 Vijayarâja.
- 19 Châmundarâja (defeated the Sultans).
- 20 Dusala Deva (defeated the king of Gujarat).
- 21 Visala Deva.
- 22 Prithirâja the great (broke the arm of Valugi Shah).
- 23 Allana Deva (defeated Shah-Buddin).

- 24 Anâla Deva.
- 25 Jagaddeva.
- 26 Visala Deva (defeater of the Turushkas).
- 27 Amaragângeya.
- 28 Pethala Deva.
- 29 Someśvara Deva.
- 30 Pṛithiraja, A. Vk. 1236, died A. Vk. 1248.
- 31 Harirâja.
- 32 Râja Deva.
- 33 Bolana Deva (surnamed Bâvariyâ).
- 34 Vîranârâyana Deva (slain in the battle by S'amsuddin Turushka).
- 35 Bahad Deva (conquered Mâ-lava.)
- 36 Jaitrasimha Deva.
- 37 S'rî Hamîra Deva (A. Vk. 1342 died in battle A. Vk. 1358).

The above list differs considerably from that given in Tod's Rôjastân at d also from the one contained in the Hammira-Mahakavya of Nayachandrasûri (Ed. Rao Bahadûr Nilkanth Janârdan Kirtane, 1879). The three lists agree only as to some of the prominent names. The MS, in which my list occurs is between four and five centuries old, though it bears no date. Râjasekhara's own date is given by himself in the following lines which conclude his work:—

श्रीप्रश्वाहनकुले कोटिकनामाने गणे जगिद्धिते । श्रीमध्यमशाखायां हर्षपुरीयाभिषे गच्छे ॥ श्रीमछ(MS. ल)षारिगच्छे श्री अभयस्रिसंताने । श्रीश्री श्रीतिलकस्रिशिध्यः श्रीराजशेखरस्रिन्द्रवादीकृतिरियम् । छ्। शरगगनमनुमिताब्दे १४०५ ज्येष्ठामूर्कायथवलसप्तम्याम् । निष्णसम् इदं शाखं श्रीत्रध्येत्रोः सुखं तन्यात् ॥१॥ Christian era, no grounds being given for the conjecture beyond the belief that works of this kind were generally written about and after the time of Kumarapala and his successors. There is nothing to show that it may not be much later. It is certain that it is the work of some native of Gujarat, and it is also certain that the author is chiefly desirous of recording the miracles of Bappabhatti, by making him convert every renowned king, every famous poet, and every learned scholar of Jainism.

The style shows little learning, and oftentimes less grammer.

King Âma of Kânyakubja was reigning at Gopagiri, and king Dharma at Lakshanavatî on the banks of the Godavarî in the Deccan. Bappabhatti was at first at the court of Âma, which he left in dissatisfaction for that of Dharma. For some years he remained with Dharma as his spiritual guide. King Âma, by practising a deceit, planned by Bappabhatti, upon Dharma, managed to bring him back from Lakshanavatî, that he might remain with him as before as the head of the learned men at his court, and as his spiritual guide at Gopagiri or Gualior. Dharma was extremely sorry to part with his teacher, and considered his loss as a great and irretrievable misfortune.

After Bappabhatti came to Gualior he received a message from Siddhasena-Sûri, his teacher, who was in charge of the Gachchha at Modherakapura, the modern Modhera, in Gujarat, that he, being now old and his end approaching, was practising starvation (anas'ana) with a view to hasten his death, and that he, therefore, requested him to come and administer to

him in his last days. Bappadhatti went to Modhera-kapura and assisted his master to secure his ascension to heaven, where he was welcomed by the Apsarases. Entrusting the Gachchha to Mahâgovinda-Sûri, his fellow-student, he returned to Gualior. There he lived, often subjected to temptations by Âma, who wished to test his virtues, but who found that he was proof against all of them and was possessed of supernatural knowledge.

Some time after, king Dharma sent a messenger to king Âma, who delivered his master's message, to the following effect: "You and we have always been ene-" mies of each other; instead of fighting with deadly " weapons, let us settle our quarrel by a discussion of "learned men. A learned Buddhist scholar, named "Vardhanakunjara, has arrived in our kingdom " you have any learned man to match him, bring him " to us, that he may have discussions with him. If the " Buddhist shall win, you shall surrender your king-"dom to us. If your scholar wins, we shall resign our " kingdom to you." Âma took Bappabhatti-Sûri with him and proceeded towards Lakshanavati. The two parties met at a certain place midway between the two kingdoms. The discussions went on for six months, and there were no signs that they would come to an end soon. The disputants were Vardhanakunjara and Bappabhatti-Suri; Vakpati, a great poet, born in the royal family of the Paramaras, and who was in the service of king Dharma, being present during all the time. King Ama thought the discussions were obstructing his public affairs. So he warned Bappabhatti. The latter propitiated the goddess Sarasvati who revealed the secret to him that as long as his adversary, the Bauddha, held in his mouth a certain pill, called 'uninterrupted speech' (akshayavachana-guṭikā), which she had herself presented to him as the reward of austerities (tapas) practised by him in his seven previous births, he would be invincible. So she suggested that, if he wished to overcome him, all should be made to gargle their mouths, and his adversary among them, the next morning, before proceeding with the disputations.

Bappabhatti sent a message to Vakpati the same night, to remind him that they were old acquaintances at Lakshanavatî, and to remind him of an old promise made by him, that he would one day oblige him; now was the time to fulfil his word, by directing the following morning that all should gargle their mouths before going on with the disputations. Vakpati promised compliance, and did as he promised. In the course of the gargling the Buddhist dropped his pill which was removed by Bappabhatti's pupils, and he was, thereupon, beaten by Bappabhatti. Dharma surrendered his kingdom to Ama, who, at the instance of his victorious teacher, generously made a present of it back to Dharma, and returned to Gopagiri with all his friends. There Bappabhatti-Sûri converted Ama to Jainism.

Meanwhile Vardhanakunjara complained against the treacherous conduct of Vakpati to Dharma, who, however, in consideration of his long services and of his numerous victories won in the battlefield, pardoned his servant, the poet.

Some time after this, Yas'odharmâ, the king of a

neighbouring country, invaded Lakshanavati, defeated Dharma in battle, and took possession of his kingdom. He threw Vakpati into prison. While in prison, Vakpati wrote his great poem (Mahakavya) in Prakrit, called Gaudavadha, and showed it to king Yas'odharma. The latter, who was a good judge of merit, liberated the poet, and begged that he might pardon him. Being thus honourably set free, Vakpati went to Bappabhatti, and became his great friend.

One day Âma asked Bappabhatti whether there existed any one like him, so great in learning and virtue. Bappabhatti named Govindacharva and Nanna-Sûri, his fellow-pupils, who lived at Modherapura. The king proceeded thither in order to see them. He found Nanna-Sûri expounding and illustrating the Sútras of Vâtsyâyana on erotics. He felt disgusted, and returned to Gualior, without even bowing to the scholars, bringing a low opinion of their virtue with him. On learning this, Bappabhatti sent two Sadhus (disciples) to Modherakapura to inform his friends of the fact, and to suggest a remedy. Govindacharya and Nanna-Sûri came under disguise to Gualior, and performed a play before Ama, in which they acted the parts of heroes (Vîras) who were fighting a battle. The king thought that a real battle was raging before him, and he with the other spectators began to tremble through fear. The two actors then revealed themselves as Govindâchârya and Nanna-Sûri, and satisfied the king that their illustrations of Vâtsyavana at Modherakapura were likewise merely an exercise in the art of speaking.

Bappabhatti from time to time prevented king Ama from falling a victim to temptation, and kept him

straight in the path of virtue, of which illustrations are given in the shape of appropriate anecdotes.

Vâkpati was now living at Mathurâ, as a Sannyâsî practising austerities in the temple of Varaha said one day to Bappabhatti, "your powers of per-" suasion and your learning are known to me; you have " made me a s'râvaka. But I shall regard vou as truly " able, if you convert Vâkpati, and make him your dis-"ciple and a S'vetâmbara." Bappabhatti undertook the task, and staked the truth of all his convictions and all his reputation on his success in that undertaking. He went to Mathurâ, and, as Vâkpati was deeply engaged in contemplation, preached the saving tenets of Jainism to him. He then took him to the Mandira built by king Ama, and showed him the image of Pars'vanatha, which he had himself consecrated in it. As soon as Vakpati saw it, he gave up his belief in Brahmanism, and became at once a Jinarshi of the S'vetâmbara sect. Not only this. As he was old, he practised starvation (anas'ana) according to the rules of the Jains, expired and went to Svarga.

King Ama once asked Bappabhatti-Sûri why, knowing the truths of Jainism, his heart was still being drawn now and then towards Brahmansim, as if he had committed some great sin to deserve such a misfortune. Bappabhatti said, the king had practised Brahmanical tapas in his former life, wearing a jata (clotted hair) on his head.

In due course of time Ama had a son born to him. He gave him the name of Dunduka.

Ama besieged a fort called Rajagiri, held by king Samudrasena, but could not destroy the walls there-

of. Bappabhatti, being asked, predicted that Dunduka's son who was to be named Bhoja was to reduce the walls by simply looking at them. Âma retired, and reduced the surrounding country. As soon as Bhoja was born, he was brought in a cradle near the fort, and made to look towards the walls. The fort-walls fell to pieces, and Samudrasena, the king, left the place and took to flight. Âma entered the fort, but there were no cruelties practised by him, for Jain Rajarshis are not cruel.

A certain spirit, who presided over the fortress, predicted that Âma would die at the end of six months. Thereupon, with Bappabhatti, the king started on a pilgrimage.

He wished to visit Girnar, and there offer worship at the feet of Neminatha. He first came to Cambay (Stambhatirtha), and was so weak on account of his vow not to eat anything till he had seen Neminatha, that he despaired of being able to see that image by proceeding to Girnar.

Bappabhatti enabled him to see an image of Neminath at Cambay, which he by a miracle caused to be brought there by the goddess Kushmandt. That image is, still worshipped at Cambay under the name of Ujjayanta.

Ama then visited Vimalagiri (Palitana), and then proceeded to Raivatadri (Girnar).

He found the latter place besieged by the Digambaras, and settled by a stratagem invented by Bappabhatti a quarrel between them and the S'vetâmbaras as to the ownership of the temples on Raivatâdri, in favour of the latter.

He next visited Prabhasa (Patan). Returning to

Gualior, he proceeded to Magadha-Tîrtha, and died there A. Vk. 890 (A. D. 834)

Dunduka succeeded his father Ama, and led an immoral life. An astrologer foretold that Bhoja, his son, would kill him, and then take possession of the kingdom. The maternal uncles of the young prince then removed him to their city of Pâțaliputra, in order to save his life from Dunduka, who wished to kill him, that the prophecy might be falsified.

Dunduka attempted to bring back Bhoja in order that he might destroy him, but in vain. At last he directed Bappabhatti to go and bring him. The latter rather than do so, put an end to his own life by starvation (anas'ana), after he had gone a little on his way to Pâțaliputra on the fatal errand. Bppabhatți-Sûri was born in A. Vk. 800 (A. D. 744). He died in A. Vk. 895 (A. D. 839).

Bhoja succeeded to his father's kingdom in the way predicted by the astrologer.

2
The Prabandha-kos'a.

This is a work in Sanskrit by Rajas'ekhara-S'ûri, pupil of Tilak-S'ûri, who wrote in the year of Vikrama 1405 (A. D. 1349), and gives the prabandhas or lives of twenty-four personages: 10 of Sûris, 4 of poets, 7 of kings, and 3 of lesser kingly persons of the s'râvaka religion (râjângas'râvakas). The 10 prabandhas of Sûris are, 1 Bhadrabâhu and Varâha; 2 Âryanandilakshapaka, 3 Jivadeva-Sûri, 4 Âryaravapuţâchârya, 5 Pâdalipta Prabhu, 6 Vriddhavâdî and Siddhasena, 7 Mallavâdî,8 Haribhadra-Sûri, 9 Bappabhaţţi-Sûri, and

10 Hema-Sûri. The 4 poets are: 1 S'rtharsha, 2 Harihara, 3 Amarachandra, and 4 the Digambara Madanakîrti. The 7 kings are: 1 Sâtavâhana, 2 Vankachûla, 3 Vikramâditya, 4 Nâgârjuna, 5 Udayana, 6 Lakshaṇasena, and 7 Madanavarmâ. The 3 lesser personages are; 1 Ratna, 2 Âbhada, and 3 Vasupâla.

The account given in the Bappabhatti-Suri-prabandha contained in this work is similar to that given in the previous work, except that it is at times fuller. When Jitas'atru was reigning at Pâtalîpura [Pâtâdî?] in Gujarat, there lived in that place Siddhasena, the Jain Acharya. Bappabhatti was his pupil. Bappabhatti's real name was Sûrapâla. He was the son of Bappa, a Kshatriya who resided at Dûmbâudhî in Pânchâla. His mother's name was Bhatti. He was allowed to be made a recluse and a disciple of Siddhasena by his parents, on condition that he should adopt a name which would preserve the memory of his parents. The teacher and pupil lived at Modherakapura. Diksha was given to Bappabhatti in A. Vk. 807 (A. D. 751). While Bappabhatti was being educated by Siddhasena at Modherakapura, a young prince named Ama was educated in the seventy-two arts and sciences* along with

* The names give	n are:	
१ लिखितम्	१० शिक्षा	१९ तुरगारोडणम्
२ गणितम्	११ निरू क्तम्	२० तयो ः शिक्षा
३ गीतम्	१२ कास्यायनम्	२१ म •त्रवादः
४ नृत्यम्	१३ निषण्डः	२२ य न्त्रवादः
५ बाचम्	१४ पत्रच्छेचम्	२३ रसवादः
६ पठित म्	१५ नखरछेचम्	२४ पन्यवादः
७ व्याकरणम्	१६ रत्नपरीक्षा	२५ रसायनम्
८ छन्दः	१७ भागुषाभ्यासः	२६ विशानम् ं
९ ज्योतिषम्	१८ गजारोहणम्	२७ तर्कवादः

him at the same place. He was the son of king Yas'o-varma of Kanyakubja reigning at Gopalagiri-durga (Gwalior), by Yas'odevi, who, not being a favourite of her husband, was abandoned by him. He was born during her banishment and was brought up by Siddhasena After his mother's and his own restoration he was expelled by his father, because he was a spendthrift, and came a second time to Modheraka, and it was during his second stay at that place that he was educated as above.

Yas'ovarmâ was soon taken ill, and was on the point of death, and at the instance of his ministers, he sent for the prince, that he might be crowned king in succession to himself. Some time after Âma began his reign at Gopagiri, he sent for his friend Bappabhatti, who, after he was made a Sûri* by Siddhasena at the special request of Âma even during his own (Siddhasena's) life-time, was made the chief of learned people at the court; of Gopagiri. While Bappabhatti was

२८ सिद्धान्तः	४३ दर्शनसंस्कारः	५८ छेपकर्म
२९ विषवादः	४४ खेचरीकला	५९ चर्मक र्म
३० गारुडम्	४५ अमरीकला	६० यन्त्रकरसक्ती
३१ शाकुनम्	४६ इन्द्रजालम्	६१ वाक्यम्
३२ वैद्यकम्	४७ पातालसिद्धिः	३२ अलैकार:
३३ भाचार्यविद्या	४८ ध्रतशम्बलम्	३३ इसितम
३४ आगमः	४९ गेन्धवादः	६४ सैस्कृतम
३५ प्रासादलक्षणम्	५० वृक्षाचिकित्सा	६५ प्राक्कतम्
३६ सामुद्रकम्	५१ कृत्रिममाणिकर्म	६६ पैशाचिक म्
३७ स्मृतिः	५२ मर्वकरणी	६७ अपभ्रंशः
३८ पुराणम	५३ वस्यकर्भ	६८ कप टम्
३९ इतिहासः	५४ पणकर्म	६९ देशमा णा
४० वेद:	५५ चित्रकर्म	७० घातुकर्म
४१ विधिः	५६ काष्ठघटनम्	७१ प्रयोगापायः
४२ विद्यानुवादः	५७ पाषाणकर्म	७२ केंबकीबिधिः

s (Gaüdavaho)

at Gopagiri, he happened to take offence at something done by the king, and at once left Ama's court; and wandering in the Gaudades'a, the came to Lakshanavatt. King Dharma, who reigned there, received him with honour. The poet Vakpati was in the service of Dharma. He assisted Baprabhatti to get an honourable welcome from Dharma. Soon afterwards Ama regretted and very much missed the absence of Bappabhatti, and, after passing a trick upon Dharma, brought him back to his own court. King Dharma himself went to bring him away. He is described as having put up at a village on the banks of the Godavari before he entered Lakshanavati, and to have passed the night in a temple of Khandadeva (khandadevasya devakule). Khandadeva is, doubtless, Khandoba, a common enough village-god in the Deccan, and devakula is the Marathi word devula, a temple. So there is no doubt, according to the author, that Lakshanavati is situated in the Deccan, though in an earlier part of the Prabandha he speaks as if it lay in the Gaudades'a or Bihar.

After Bappabhatti returned to Gopagiri, he received, as described in the previous notice, the message from Siddhasena, and the incident is narrated here similarly.

In like manner the story of the disputation, which took place half way from the two kingdoms between Bappabhatti and the Buddhist Vardhanakunjara, the

^{*} दिनै: कतिपरेगींडरशान्तविहरन् लक्षणावतीनाम्न्याः पुरो बहिरारामे समवानार्थात् (sio) तत्र पुरि अमें नाम राजा &c. This explains the mistake in the note at p. 253, Indian Antiquary Vol. XI., which places Lakshanavati in Gaudades'a. The Prabhavakacharita on the authority of which the town of Lakshanavati is placed in Gaudades'a was written A. Vk. 1334 (A. D. 1278), by Prabhachandra-Sûri, See below pp. oxlviii fgg.

defeat, accomplished by means of a questionable transaction, of the latter by the former, the forfeiture and restoration of Dharma's kingdom, the complaint against Våkpati and his being pardoned by Dharma in consideration of his merits and previous tervices, are narrated exactly as in the previous work—indeed, mostly in identical words. Âma and Dharma are described as having had between them an old feud or enmity. Våkpati is called *Prabandhakavi*, writer of prabandhas or biographical poems.

The invasion by Yas'odharma, the king of a neighbouring kingdom, of Dharma's territories, the latter's defeat and death in battle, the appropriation by the former of the latter's kingdom, and Vakpati's incarceration follow as in the previous Charita. Vakpati is liberated by Yas'odharma when he shows him his Gaudaradha which he wrote in prison, and is asked to pardon him. He then goes to Gopagiri-durga. He writes his great Prakrit poem called Mahumahaviyayo* and shows it to Ama, who rewards him with one hundred thousand gold pieces. Then, after some anecdotes, follows that of Våkpati having been, when he was living the life of a strict recluse at Mathura, t converted to the faith of Jina by Bappabhatti. The siege of Rajagiri, a fortress held by Samudrasena, the miraculous destruction of it when the sight of Ama's infant grandson Bhoja fell upon it, the prediction by the guardian spirit

^{*} तेन वास्पतिना महा (sio) महविजयाख्यं प्राकृतमहाकाव्यं वदम् । आमाय दक्षितम् । आमो हैमटकूलक्षान् अस्मै व्यशिश्रणत ।

कियती पञ्चसहस्री कियती रुक्षा च कोटिरपि वि.यरी । औदायोजनमनसां ररनवती वसुमती कियती ॥१॥

[†] समयान्तरे वाक्पतिराजो मशुरां ययौ । तत्र श्रीपादिखदण्डी जबी सः।

of the fortress about Âma's death at the end of six months, the pilgrimage to Cambay, Pâlitâna and Girnar, Prabhâsa (Sidhapur-Pâtaṇ), and lastly to the Magadhatīrtha, follow as in the *Charita*, and then the death of the king in* A. Vk. 890 (A. D. 834).

The death of Bappabhatti-Suri follows in A. Vk. 895 (A. D. 839) under the same circumstances as

those related in the Charita.

Bhoja, after he murdered his father Dunduka and took possession of his kingdom. sent for Nanna-Sûri from Modherakapura, and kept him at his court in place of Bappabhatti, Govindacharya remaining at Modheraka at the head of the Gachehha.

The above Prabandha, though fuller at times, and though it gives a few more details and facts, is either the original or an amplification of the Charita, as the two agree not only in their facts but also in their language word for word. As Rajas'ekhara says that he committed to writing the stories as he heard them from his teacher, the inference to be drawn is that the Charita is a detached copy of the Prabandha kos'a.

3

The Prabhavaka-charita.

This is described as having been composed by Prabhachandra-Sûri and revised by Pradyumna-Sûri, and is a collection of stories or memoirs in Sanskrit verse, containing *Charitas* or biographical notices, in twentytwo chapters, of the following Jain celebrities:

1 VAJRA.

3 ÂRYANANDILA.

2 ÂRYARAKSHITA.

4 KÂLIKA.

श्रीविकमकालाद् अष्टशतवर्षेषु नवस्यिकेषु व्यतीतेषु माद्रपदे शुक्रपञ्चम्यां पञ्च परमे क्षिनः स्मरत् राजा भीनामः दिवम् अथाक्षात् ॥

s

5 PADALIPTA.	18 MANADEVA.
6 RUDRADEVA.	19 SIDDHA.
7 S'RAMANASIMHA	20 Viragani.
8 ÂRYARAVAPUTA.	21 VADIVETĀLA alia:
9 MAHENDRA.	S'ânti-sûri.
10 VIJAYASIMHA.	22 MAHENDRA and
11 Jivadeva.	23 DHANAPÂLA.
(12 VRIDDHAVÂDÎ.	24 Surâchârya.
13 SIDDHASENA.	25 ABHAYADEVA.
14 HARIBHADRA.	26 Virachârya.
15 MALLAVADI.	27 DEVA-SÛRI.
16 Варравнатті.	28 HEMACHANDRA.
17 MANATUNGA.	

The story of Bappabhatti in this collection has no title to be considered as an independent witness. It appears to be merely a versified amplification of that which is given by Râjas'ekhara. In many places whole expressions, phrases, and sentences of that writer are unmistakably reproduced in verse. Indeed Prabhâchandra-Sûri seems to tell us in so many words that his account of Bappabhatti is taken from Râjas'ekhara whom, for metrical convenience, he seems to call Râjes'vara Kavi (the poet or author Râjes'vara), is'vara and s'ekhara being synonyms for 'chief':

बग्पभिटः श्रिये श्रीमान् यदृत्तगग(sic)नाङ्गणे । बेलानि स्म गतायातै राजेश्वरकविभेदा * ।। XI. 1.

The story here is almost identical with that of the Bappa bhatti-vharita and of the Prabandha-kos'a, and

^{*} I have summarised this account from the Deccan College Ms. of the *Prabhavika-charita*, No 412 of 1879-80, an exceedingly incorrect and carelessly written recent copy. It reads 30 for 30.

gives the same dates. Bappabhatti was born in A. Vk. 800:

विकमतः श्रत्यद्वयवसुवर्षे भाद्रपदतृतीयायाम् । रविवारे हस्तार्के जन्माभूद् वप्पभक्षिपुरोः ।। X. 6 6.

He was ordained in A. Vk. 807. Thus:

शताष्टके च वर्षाणां गते विकासकालतः सप्ताधिके राधशुक्रतृतीयादिवसे गुरौ ॥ XI. 28. मोढेरके विहृत्यामुं दीक्षित्वा नाम चादधुः स्वाख्यातिकैकादशकाद(१)मद्रकीर्तिरिते श्रुतम् ॥ XI. 29.

Yas'ovarma is described as having descended from and been a bright ornament in the family of Chandragupta (XI. 46).

Bappabhatti became a Sûri in A. Vk. 811, under the same circumstances as are described in the Prabandha-ko,'a:

एकादशाधिके तत्र जाते वर्षशताष्टके । विकमात् सोऽभवत् सूरिः कृष्णचैत्राष्टमीदिने ।।

But according to the *Prabhávaka-cl arsta*, Ama, like his father Yas'ovarmâ, appears to have reigned at Kanauj (XI. 119), and not altogether at Gopagiri, though it is to Gopagiri (XI. 452), that he and Bappa-bhatti return after their victory over the Buddhist Vardhanakunjara.

As in the Prabandha-kos'a, Lakshanavati is placed in the Gaudades'a (XI. 154, 187), which, however, is situated in the Deccan, in the valley of the Godavari, and before entering that town Ama sojourns in a temple of Khandoba standing on the banks of that river (XI. 154, 225, 226, 232).

When, after his defeat by Bappabhatti, Vardhanakunjara complains to Dharma against Vakpati, he calls the latter 'an enjoyer of Dharma's kingdom, ("त्वद्राज्यपरिभोगी." XI. 464).

As in the *Trabandha-kos'a* the composition of the *Mahumahaviyayo* is wrongly placed after that of the *Gaüdavaho*.* After Vâkpati was set at liberty and left the prison at Lakshanâvatî, he came, however, to Kanauj and not to Gopagiri, and there he was liberally patronised by Âma, even more liberally than he had been at the court of Dharma (XI. 471, 472). Âma thought he was fortunate in having Vâkpati at his court,† but there is no allusion to his having ever been at Kanauj before, or to his having been connected with Yas'ovarmâ!

Bappabhatti wrote fifty-two Prabandhas or memoirs, the first of which was called Târâgana prabandha:

द्विपञ्चाशत् प्रबन्धाश्च इतास्तारागणादयः । श्रीबप्पभाद्वेनायोक्तकविसारस्वतोपमाः ।। XI. 649.

Bappabhatti died, aged ninety-five years, in A. Vk. 895:

शरकेन्द्रसिद्धिवर्षे [८९५] नभःश्रुद्धाष्ट्रमीदिनं । स्वक्षतेभेऽजान पश्चत्वम् आमराजगुरीरिह ॥ X1.728.

Bhoja, the grandson of Ama, came to Kanauj, and not to Gopagiri, in order to kill his father Dunduka and take possession of his kingdom (XI. 739).

[&]quot;The passage is corrupt:
गीडनची महुमहि [sio] विजयश्रीत तेन च।
कृता वानपतिराजेन दिशस्त्री कवितानिधि: ॥ XI, 470,
† संमानातिशयो राजा विदये तस्य भूभृता।
गक्तां गेहगतां को हि पूजयेषू अस्तिपि न ॥
मन्यते कृतकृत्यं स्व स्वर्गनायोपि वानपतिम् ।
प्राप्य वानपतिराजं तु नाधिकोश्यकिमस्स्यते [? विषक्तः कोत्र मंस्यते] XI, 464,
465. This makes it certain that Vakpati was generally called Valepati-rája. See supra, p. lxix., note‡.

The story of Bappabbatti in this work occupies 757 stanzas. The author says, however, it is only an abstract of the well-known older work on the subject.*

The author of this work lived long after Hemchandra (A. D. 1089-1174), because in addition to writing a story of the latter's life in his work, he speaks of him as having written long ago (pura, XI. 11) certain works on the lives of some of the menabout whom he writes himself. Hemachandra is one of the authorities from whom he derives the materials of some of his stories. The author also mentions that he learned some of his stories from the writtings of other well-informed old scholars (XI. 15).

4

The Tîrthakalpa.

The following notice occurs about Mathura and Bappabhatti in a work called *Tirthakalpa* by Jinaprabha-Sūri, who lived in the fourteenth century.

The *Tirthakalpa* is a treatise giving a description of the Jain places of pilgrimage, their origin, the names of their founders and of the kings &c. who improved them, dates of repairs, and other particulars.

'Then thirteen hundred years after the Nirvana of

The reader may observe the use of the word আন্তন্ in this passage in the sense of charita or prabandha. See note † page claviii.

† Jinaprabha-Sûri is believed to have written his commentary on the Sâdhupratikramana Sûtra in A. Vk. 1364 (A. D. 1308), and the Sântinâtka-charita in A. Vk. 1317 (A. D. 1261).

[े] इत्यं श्री बप्पमाट्टिप्रमुचिरितम् इदं विश्रुतं विश्वकोके प्राञ्चद् वि[MS. प्राचिद्वि⁰]ख्यातशास्त्राद् अभिगतम् इह यत् कि चिद् उक्तं तद् अस्पम् पूज्येः क्षन्तन्यम् अनानुचितम् अभिहितं यत्तेषा [? यन्मृषा or वन्नवा] तत् प्रसादात् एतत् सर्वाभिगम्यं भवतु जिनमते स्थैयेपात्रं धृवं च ॥ XI. 755.

- 'Mahavira, [A. Vk. 830 or A. D. 774] Bappabhatti 'was born. He, too, improved this place of pilgrim- 'age, and caused Pârs'va Jina to be worshipped.
- * * * 'S'rî Bappabhatti-Sûri, whom king 'Ama of Gopâlagiri treated as his master, to be obey'ed by him implicitly, set up the top-image at Mathura in Vikrama's year 826 (A. D. 770).'
- * * * 'The Akas'a devi (? voice from heaven), 'having known that the world is a slave of temptation 'caused the golden stupa to be concealed and to be 'covered with bricks. Then king Ama at the instance of Bappabhatti caused that again to be furnished with a dome of stones.'*

5

The Gathasahasri of Samayasundara.

This is a collection of one thousand couplets, giving among other matters the dates of men and events, mostly such as are connected with the religion and literature of the Jains. After giving the dates of Trairâs'ika, Bodîana, S'âtas'îla, Vajra, and Haribhadra, the work gives (couplet 101) the date of S'rî-Bappabhatti thus:

'More than thirteen hundred years after [the death of] Mahavira, was born Bappabhatti-Sûri, [who] be-

सेतुओ रिसइं गिरिनारे नेमि भरुअच्छे भुणिसुन्वयं मोहेरं वीरं महुराए सुपासं घडिआ. जुगब्भन्तरे निमित्ता सोरहे दुण्टणं विश्वरित्ता गोवालगिरिन्म जो भुंजेश्वतेण आमरायसेवि-अकमकमलेण सिरिवप्यमट्टस्रिणा अट्टस्यच्छवीसे विक्कमसवस्यरे सिरविन्वं महुराए ठाविस ॥

* • अकासीए देवीप अडलोभपरम्बस जणं नाउं सोणिउं यूभ प्रच्छनं काउं इट्मयं क्यं। तभो वप्पहृद्धिवयणाओ आमराएण उर्वार सिलावलाविकं कारिअं॥ Folio 28 of Mathur 8-kalpa.

T (Gaüdavahø)

[े] तओ बीरनाडे सिद्धिं गए तेरससपिं वरसाणं वष्पभट्टिम्र्रा उप्पण्णा । तेणवि एय तिस्थ उद्धरियं पासजियो पृथाविश्रो ॥

'came the greatest among scholars,'* i e., after A. Vk. 830 or A. D. 774.

6

The Vichara- ara-prakarana.

This is written by Pradyumna-Sûri who flourished in the thirteenth century (he wrote the Samarâditya-charita in A. Vk. 1334 or A. D. 1278).

The following occurs about Bappabhatti-Sûri in the Vschâra-sâra-prakarana.

'There Hari-Sûri, the old poet, was [born] one 'thousand fifty-five years [after the death of Maha-'vira]; Bappabhatti [was born] more than thirteen 'centuries [after the same event].'†

7

A Pattavali by Ravivardhana Gani, A. Vk. 1739 (A. D. 1683).

'In the year of Vikrama 800, on the 3rd day of the bright half of Bhâdrapada, the instructor of king 'Âma, S'rt-Bappabhatti-Sûri (had) his birth. He 'became an enjoyer of heaven (died) in A Vk. 895 '(A. D. 839).'

Attention may be drawn to two points in connection with the works above summarized: first, the sources

^{*} तेरस बाससपिं बीराओ समिहिपिं निन्तुत्ता । सिरिवप्यमहिस्रों विउसाण सिरोमणी जाओ ॥ १०१॥

[†] पणपन्नदससपि हिस्रा आसि तत्थ पुम्बकवी । तरसवरिससपि अहिपिहें वि वप्पमीट्रपह्नु ॥ ३१॥

[‡] विक्रमतः संवत्सरे ८०० वर्षे भाद्रपदशुक्कत्तीयायाम् आमराजप्रतिवोषकः शीवण्यभट्टी-खुरिस्तरम् जन्म । स च विक्रमतः संवत् ८९५ वर्षे स्वर्गमाक् ॥

from which they derived the facts given by them; and second, their age.

The Baprabhatti-Sûri-charita being identical in origin with the Prabandha-kos'a, it is enough to note that Rajas'ekhara, the author of the latter, says: 'I am 'going to collect here twenty-four Prabandhas or 'stories which I heard from my teacher, which are 'long, and which are rich in sentiment;' from which it is clear that he recorded in writing the stories which he had heard narrated orally by his teacher. It is impossible to say what the authority of his teacher was for all the detailed dates and the minute facts given in the several stories, though it is certain that he might have had ancient recorded authority for a few facts, such as the dates of a certain number of events, obtained from inscriptions on images, and the particulars of the lives of certain authors and the names of their works as given at the end of the latter. The bulk of the narratives, however, must have been derived from there loose oral tradition which must have been affected by additions and modifications of various kinds from generation to generation.

No remarks are required to be made on the *Prabhdvaka-charita*, as that work is little better than the *Prabandha-kos'a* turned into verse, so far as the memoir of Bappabhatti is concerned.

The Tirthakalpa, the Gathasahasri and the Pattivali give no authority for the dates they mention, though some of these, we may believe, may have been traditionally handed down with tolerable correctness.

As regards the age of the seven works, none of them is older than the close of the thirteenth century, the

earliest being written more than five hundred years after the alleged date of Bappabhatti-Süri.

It will have been noticed that they do not all agree as to the dates of Bappabhatti. According to the Charita, the Prabandha-kos'a, the Prabhâvaka-charita and the Pattârali, he was born in A. Vk. 800 (A. D. 744). The Tîrthakalpa says that he was born thirteen centuries after Vîra or after A. Vk. 830 (A. D. 774)though it also states that he placed a certain topimage in a temple at Mathura in A. Vk. 826 (A. D. 770). · The date of Bappabhatti's birth given by the Tirthqkalpa, however, agrees with that of the Gâthâsahasrî. and that given by the Vichara-sara-prakarana, both of which record that he was born more than thirteen centuries after Mahavira or after A. Vk. 830 or A. D. 774, (the death of Mahavira is placed in the Gathasahasri 470* years before the beginning of the Vikrama era). Then, we have to remember that the Charita. the Prabandha-kos'a and the Prabhâvaka-charita give Bappabhatti a long life of ninety-five years, full of activity up till within two days of his death.

But the fact which shows the unreliable character of the dates and the whole story of Bappabhatti is that which gives to king Ama an extraordinary reign of much more than eighty years and a life of over one hundred years.

For Bappabhatti was elevated to the dignity of Sûri in A. Vk. 811. This event was brought about on the urgent recommendation of king Âma, as Bappabhatti would not sit on the 'seat of the lion' (simhâsana) because he had not been raised to the rank of Sûri, so

^{*} चडसवसत्तरिवरिस बीराओ विकमी जाओ.

that Ama sent him back to Modheraka with a prayer to Siddhasena, the teacher of Bappabhatti, that he might make him a Súri. Before A. Vk. 811 Amahad reigned for some time already, and he is stated to have died in A. Vk. 890. Then as regards the length of his life, he was brought up by Siddhasena as an infant of six months, long before he gave diksha to. i. e., made a recluse of, Bappabhatti in A. Vk. 807; and at the time when he began his education in the seventy-two arts at Modherakapura with Bappabhatti in, we will say, A. Vk. 807, it was his second stay at that place, and, as he had been expelled by his father Yas'ovarma, king of Kanyakubia, on account of his having turned out a spendthrift and become addicted to vouthful follies, he must have been more than eighteen years old before his expulsion or before, say, A. Vk. 807. This carries us back to A. Vk. 789 at the latest as the date of his birth, which would give him a life of over one hundred and one years at least. The facts about Vakpati, as given in the Charita. the Kos'a Prabandha and the Prabhavaka-charita are even more liable to suspicion as a Jain forgery than all the dates about king Ama.

He belongs to the kingly race of the Paramaras (Powars) and is in the service of king Dharma, king of Lakshanavati. Rajas'ekhara places this city in the Deccan, of which, however, he makes the Gaudades'a a part! Vakpati is an admirer and friend of Bappabhatti when the latter is at the court of Dharma. He is an honoured servant of his master, but he betrays his interests by causing the Buddhist scholar, Vardhanakunjara, to gargle out the pill of invincibility

from his mouth, so as to ensure the success of Bappabhatti, and the forfeiture of the stake of his own master. king Dharma. Then it is not till Yas'odharma, the king of some unnamed neighbouring kingdom, overthrows the kingdom of Lakshanavati and sends Vakpati into prison, that the latter writes his Gaudavadha. As soon as he shows it to Yas'odharma, with whom it has nothing to do, he is set at liberty. He then goes to Gopagiri, and writes his Mahumahaviyayo, which he himself has told us he had written long before he composed the Gaüdavaho. But the most significant statement is that which contains the particulars of his conversion to Jainism. Bappabhatti goes, sees, and conquers the poet into a convert, and that too when the poet had to gain nothing by his change of faith, when he was at the end of his life, and when he was a sannyast. The story is told as if there were no connection between Vakpati and his friend and patron Yas'ovarma, the great king of Kanauj and the father of Âma, although it is that king whom he has eulogised in his poem, and whose achievements he has celebrated. The whole story of the life of Bappahhatti is little better than a fabrication intended to show how easily he converted such great kings as Ama, defeated such learned scholars as Vardhanakuijara, and made even such poets and sannyasis as Vakpati abjure their faith and become Jains when they were on the point of death. There is little or no reliance to be placed on the Jain stories, which, therefore. cannot claim any right to correct the dates of the Rajatarandim. Even if we leave out of consideration the extreme precocity of Bappabhatti, who is elevated to

the rank or Sûri of Acharva at the age of eleven years. and who becomes, on account of his learning, the chosen preceptor of king Âma even before that date, the whole Prabandha has such a look of the miraculous about it, that little evidence can be derived from it for the purpose of correcting any inaccuracies of dates in such a work as the chronicle of Kashmir. All the credit that the Jain stories have a right to claim is, that king Ama was, perhaps, the son of Yas'ovarmâ, and was known to have been one who favoured Bappabhatti, that Dunduka was the son of Ama, and that Bhoja* was the son of Dunduka, and that he also favoured the Jains, that the poet Vakpati was known to them, that his works were read and admired by them, and that he was believed to have lived about, not at, the time of Bappabhatti. The oldest tradition about Bappabhatti's age appears,

Genealogy according to the Jains. YAS'OVARMA. ÂMA DUNDUKA. BHOJA, Genealogy
according to the Benares
copper-plate.
DEVAB'AKTI,
VATSARÂJA.
NÂGABHAȚA.
RÂMABHADRA.
BHOJA DEVA.

[&]quot;There seems to be little doubt that this Bhoja is identical with that of the Devgarh inscription. (General Cunningham's Arch. Surv. of India., Vol. X. 1880, pp. 100 fgg.) dated S'ake 784 or A. D. 862 (Sanvat 918). The latter has been indentified by general Cunningham with the Bhoja of the Gwalior inscriptions, dated Sanvat 933 or A. D. 876. Bappabhatti must have lived years after the date (Sanvat 895) of his death as given by his Jain biographers! It may here be observed in passing that General Cunningham's identification of the Bhoja of the Gwalior and Devgarh inscriptions with the Bhoja of the Benares copper-plate inscription cannot be correct, if the Jain accounts are to be and I think in that particular they should be believed. For the following table will show that the two cannot be the same:—

doubtless, to be that which speaks of him as having been born after thirteen centuries had passed from the death of Mahavira, without specifying the particular date of his birth. Those works which assign him a particular year, month, and day, deserve no credit for their trouble in forging those and other details. The date of his having put up the top-image at Mathura, given in the *Tirthakalpa* would be correct, if it was obtained from an inscription, but the date A. Vk. 809 of his birth, given in the same work is a clumsy fabrication of a detail, which results in the absurdity of making him put up the image four years before he was born.

If it is sometimes useful to speculate on the origin of obvious but strange errors, I may perhaps be permitted to suggest that for the origin of the story of YAS'ODHARMA, the king of a neighbouring kingdom, having first imprisoned Vakpati and then liberated him when he wrote his Gaudavaho and showed it to him, we have probably to look in a misreading of 'Yas'ovarma' the hero of the poem, into 'Yas'odharma' by the ignorant Jain Yatis, who afterwards wrote charitas of Bappabhatti or added to one already existing, the strange incident of Yas'odharma, his killing of king Dharma in battle, and his imprisoning and afterwards liberating the poet. All the MSS, on which our edition is based invariably read Yas'ovarmâ throughout, and so does the Rajatarangini (both the Calcutta and Mons. Troyer's editions) as the name of Våkpati's patron. It is interesting to remember that in the Jain form of the Devanagari characters the letters q-and q are so similar as easily to lead to a confusion of the one for the other.

One cannot help seeing a strange mixture of cor.

rect or nearly correct tradition with a great deal of absurd fiction in the reference to Vakpati, intermixed with the story which the Jains have written about Bappabhatti.

NOTE III.

[THE Rajatarangint AND ITS CHARACTER AS A HISTORY.]

As I have relied chiefly upon the Rajatara gini of Kalhana in establishing that Lalitâditya's accession occurred in 695 A.D., and, consequently in placing Yas'ovarmâ and his eulogist Vâkpati in the latter part of the 7th and the first part of the 8th century, the question naturally arises; how far is Kalhana to be regarded as a trustworthy chronicler of the dates and events of the king of Kashmir? Unfortunately, in India, authors writing about kings as purely human characters, and about purely human events, especially with dates, are rare; and unfortunately, those that write about the two are so justly chargeable with the fault of writing for effect, and with using most extraordinarily exaggerated language, that it should not be a matter for wonder if scholars should at first distrust a solitary writer like Kalhana, when he comes forward and claims to be heard as a chronicler of actual events recorded historically, especially when he writes in verse, and writes, to a certain extent, as a poet. When every one, whom you have known, has told fables or at least has mixed a little truth with manifold falsehood or exaggeration, you would doubt whether you could believe your eyes and ears when, as a singular case, somebody comes forward and claims to be heard as a

U (Gaiidavaho)

historian or as a chronicler of true events. Naturally enough all the presumptions would be against the veracity of the solitary witness. Under other circumstances he would be accorded some considerable credence; but here, in the company of storytellers, he would be required first to prove his veracity and even to demonstrate it throughly before he can get a hearing; and, if that is impossible or difficult to accomplish owing to the nature of the evidence offered, the witness is sure to be told that unless he is corroborated by a perfect stranger he is entitled to no credit what soever.* If he stammers or hesitates in his speech by a natural defect, he is suspetcted to do so because he finds it difficult to be straightforward in his cooked up and false narrative. If his interpreters have not quite correctly understood him, their difficulties are but too convincing a proof of the want of veracity in the witness, because all presumptions are against him.] Further if one person,

^{*} See Professor G Bühler, Journal, Bombay Branch, Royal Asiatic Society, Extra Number, 1877, page 59; also Professor Max Müller's India: What can it teach us? p. 359.

[†] Kalhana's style has a great many peculiarities which appear to have contributed somewhat towards the unfavourable estimate which some scholars have formed of his work. He often uses words and phrases which are unfamiliar to general readers, and his constructions are frequently far from being easy. He is full of vocables which appear to be provincial, and uses ordinary words in very unusual senses.

[‡] Though we are to be thankful for the Calcutta Edition of 1835, it cannot be too much to say over and over again, that it is full of mistakes, and appears, to have been every carelessly and unscrupulously corrected by the Editors, who must have supplied numerous deficiencies from no bitter sources than their imagination or their ingenuity, not very much controlled by any recognised rules of criticism. As for M. Troyer's French Edition, it is little better than the Calcutta

under the circumstances we have here set forth, has refused to believe part of his narrative, everybody else. without seeing him and examining him personally, is but too apt to follow suit, and to say that he cannot believe him. Part of his evidence is hearsay, though hearsay at secondhand only, and the rest, such as consists of what he knows personally. Though he distinguishes between the two kinds, and sets forth the names of those from whom he received his hearsay, and is even careful to say which of his informants he believes and which he does not, and though he tells you which part of his hearsay information is of a doubtful character, you would suspect that, as all presumptions are against him, he will in all likelihood exaggerate or falsify by adding to or cutting down the secondhand statements of his informants, and would say, that, unless those informants are produced before you and examined by you, you would not believe the hearsay evidence of the witness, as even hearsay. Even the dress and appearance of the witness would prejudice you against him. He is rough, you will say, he is unrefined, he appears to hide his feelings and his thoughts, and his inside is not transparent through his countenance; and all this you would put against him as indicative of a desire to deceive you. If at times his answers appear to be very easy to understand and consistent, you would feel inclined to say that that is the result of an endeavour to make falsehood look like truth, because for sooth the nature of that part of his narrative is such that its details cannot be consistent.

Edition, though in some respects considerably worse. See Prof. G. Bühler, Journal, Extra Number, Bombay Branch, Royal Asiatia. Society, 1877, pp. 55 ff.

This is not very far from what has actually happened to the author of the Rajatarangini, the only work hitherto discovered in India having any pretensions to be considered as a history, or at least as a chronicle of human events brought about by human means, and narrated for the most part in human ways.

Kalhana wrote in S'ake 1071-72 or A. D. 1149-51. But the period to which his narrative extends begins, according to him, from 1184 B.C., and comes down to the year A. D. 1151, or a length of over 2333 years. Indeed, he takes cognizance of a previous period of 1266 years which preceded B. C.1184, as one during which some fifty-two princes reigned in Kashmir, but gives no account of them because he found no records about them existing in his time. Indeed, even the names of many of them are unknown. Accordingly all that he does in regard to the pre-historic period of 1266 years is to enumerate as many of the pre-historic fifty-two kings as he can, and perhaps in the order in which they were believed to have reigned. and, after enumerating such public monuments as their names were connected with as their founders or promoters, proceeds at once to his main narrative which begins with king Gonarda III. whom he places in B. C. 1184. As the pre-historic period of 1266 years is a blank on account of "no poets having recorded the deeds of the kings" who reigned during that period, or rather because the records of that period were lost, and as he is enabled to give a narrative of the subsequent period because poets have preserved its history, he pours out his thanks to the ancient members of his fraternity thus:

'Worthy of obeisance is that indefinable virtue of good poets which is superior [in sweetness and immortality] to a stream of nectar, and whereby they preserve their own bodies* of glory as well as those of others.'

'What men, other than poets who resemble Praja-'pati, and who are skilful in producing lovely things, 'can place the past times before the eyes of men?'†

'If a poet can realize with his genius things which everybody cannot comprehend, what other indication is wanted that he has the divine sight?' ‡

" बन्द्यः कोपि सुधास्यन्दास्तन्दी स सुकवेर्गुणः। येन याति यज्ञःकायः स्थैर्यं स्वस्य परस्य च॥

On यदा:काय:, 'body of glory,' 'the body known as glory,' see Gaüdavaho 945. The expression 'body' is used to justify the comparison, implied here and expressed in the next vece, of poets to Brahmadeva or Prajāpati who produces our bodies. सुधारयन्द्रार्क्नाती, literally, 'that attacks and defeats a stream of nectar,' 'is superior to,' &o. It is equivalent to सदारयन्द्राभिभविता.

कोन्यः कालम् अतिकान्तं नेतुं प्रत्यक्षतां क्षमः : कविप्रजापतीस्त्यनत्वा रम्यनिर्माणशालिनः १. ४.

The author does not mean that in being compared to Prajapati, poets, who write about kings and their doings, make history out of nothing, but that they resemble Prajapati in giving beautiful shape to well-known facts, just as the latter creates material bedies with matter already existing in the world.

‡ न पश्येत सर्वसंबंधान् भावान् प्रतिभया यदि । तदन्यद् दिव्यदृष्टित्वे किमिन श्रापकं कवेः १.५.

The author means, that that which bears witness to a poet being gifted with the divine sight is that he should be able to see, not what this or that single man may see, but everything which every man sees. That is, he should be able to see or know overything, and should not have a limited vision, as other people have. Ard if a poet does not see everything, what other proof can he give his divine sight? None. The translation given above is not literal, but gives the sense. The peot should know what all men put together know.

'There is no history of fifty-two kings of Kashmir, beginning with Gonarda 1., who in the Kali-yuga, were contemporaries of the Kurus and of the sons of Kunti,* forsooth, because, in consequence of the evil deeds of those rulers of the earth, there were no poets to produce their bodies of glory'.

'Obeisance to that energy, naturally great, of poets, 'without whose favour even those mighty kings are not remembered, by enjoying the shadow of whose tree-like arms this earth, with its oceanic girdle, used to feel safe from danger from all quarters.

'Even those who sat at ease with their feet on the temples of elephants, who even obtained prosperity, nay those even in whose places once dwelt young damsels fair as moons shining in the day, are not thought of even in dreams by this world, as if they never existed, though they were once the foremost on earth! But why praise thee a hundred times, (a. brother, work of good poets? Suffice it to say, that the world is blind without thee.'

तत्र कौरवकौन्तेयसमकालभवान् कलौ ।
 आ गौनदात् स्मरन्ति सम न द्वापश्चाशतं नृपान् ॥ १.४४

स्मर्क्ति स्म, seil. जनाः, do not remember, have not records of, nothing is known of.

† तस्मिन् काले धुवं तेषां कुकृतः कास्यपीभुजाम् । कर्तारः कीर्तिकायस्य नाभूवन् कविवेषसः ॥ ४५ ॥

घुनम्, 'because, I should suppose,' 'as if on account of.' कारवर्षा is an ordinary name of the earth, so that कारवर्षा ग्रुज्=एश्लोग्ज्, कीर्तिकायस्य किनेश्व: 'makers or creators of the body by glory, in the shape of poets.' Kalhana does not really mean that no poets wrote about the deeds of the fifty-two kings. See infra, note* page clxx.

1 अजतरुवनच्छायां येषां निषेय्य महौजसां जलक्षिरसना मेदिन्यासीह् असावसुतोभया । Of Kalhana's regard for facts and for the impartial chronicler of facts, the following will give an idea:

'That virtuous poet alone is worthy of praise who, free from love or hatred, ever restricts his language to the exposition of facts.'*

What his materials were for the narrative, extending over 2333 years, and what he thought of them, and what value he attached to them, will appear from the following verses in his introduction:

'The oldest extensive works, containing the royal chronicles, have been lost in consequence of the work of Suvrata, who condensed them in his narrative in order that their contents might be easily remembered.

'Suvrata's poem, though it has acquired fame, is 'not easily understood, being difficult, owing to a 'pedantic show of learning.

'Owing to some strange want of attention there is 'not a single part of Kshemendra's 'Chronicle of 'Kings,' that is free from mistakes, though it possesses the merit of poetry.'

स्मृतिम् न ते यान्ति क्ष्मापा विना यदनुम्हं प्रकृतिम् ते कुर्मस्तस्म नमः काविकमणे ॥ वेप्यासिश्रमकुम्भशायितपदा योपि श्रियं लेभिरे येषामप्यवसन् पुरा युवतयो गेहेप्बह्यन्द्रिकाः । तालोकोयम् अवैति लोकतिलकान् स्वमेप्यजातानिव आतः सस्काविकृत्य किं रतुतिशतैर्प्षं जगत् स्वां विना ॥ १. ४५, ४६.

अध्यः स पव गुणवान् रागद्वेषवाद्देष्कृतः । भूतार्थकथने यस्य स्थेयस्थेव सरस्वती ॥१. ७.

This gives as good a definition of an honest chronicler as we could wish for, even in our own age of historical accuracy.

† विस्तीर्णाः प्रथमे ग्रन्थाः रस्त्यै संक्षिपतो वनः । सुव्रतस्य प्रवन्धेन छिन्ना राजकथाश्रयाः ॥ १, ११, या प्रथाम् अगमवीते सापि वास्यप्रकाशने। पाटवं दुष्टवेदुष्यतीत्रा सुव्रतभारती ॥ १, १२, But his claim to be heard he bases upon the two facts, viz., first, that he examined and compared a large number of works on the ancient history of Kashmir, and second, that he used inscriptions of former kings, genealogical tables, and works forming memoirs of famous persons:

'I have examined eleven works of former scholars 'which contain the chronicles* of the kings, as well 'as the doctrine of the sage Nila (i.e. the Nilapurana)

'The edicts issued at the coronation of former kings, inscriptions on ancient objects with which those kings were connected, laudatory scrolls containing genealogical lists, and memoirs of renowned personages having been examined, I have removed all trouble caused by errors.'

केनाप्यनवधानेन कविकर्मणि सत्यपि। अंशोपि नास्ति निदांषः क्षेमेन्द्रस्य नृपावली ॥ १. १३.

दृष्ट्वेद्रवतीया 'hard on account of bad learning'.

* दृग्गोचरं पूर्वसूरिधन्या राजकथाश्रयाः। मम श्वेकादश गता मतं नीलमुनेरपि ॥ १. १४

As to the character of those previous chronicles, see further on, translation of sloka 9.

† इष्टेश्च पूर्वभूभर्तृपतिष्ठावस्तुशासनैः। प्रशस्तिपट्टैः शास्त्रेश्च शान्तोऽशेषभ्रमख्याः ॥ १,१५.॥

पूर्वभूभतृपानिधावस्तुशासनेः i.e., पूर्वभूभतृणा संबन्धिन्यः प्रतिष्ठाः अभिषेकास्तासु तत्ताकालपु कृतानि शासनानि तथेव पूर्वभूभतृणां संबन्धिन तस्त्रामधारकाणि वरतृशासनानि देवाक्यमठादिषु भृत्रधभैशालादिषु असिपरशादिशकेषु च वर्तमानानि तैः। When kings are installed and crowned, edicts are issued for the purpose of announcing the fact, or for remitting certain taxes and imposts, or for stopping certain practices, such as the slaughter of animals for sacrifice or food, or for declaring certain rules of policy which the king crowned will follow, or granting lands and allowances to temples, monastories, or to individuals. These, would be called प्रतिश्वासनानि.

As for the fifty-two kings who reigned before Gonarda III. the author has told us what his sources of information were in the following verses:

Resides these there are others, such as those inscribed on temples and other public buildings erected during their reigns as by them or by private individuals, on copper-plate grants made by them at other times than that of their coronation, on stone, wooden, and metallic pieces of household furniture, such as ornamental plates and salvers. on which the makers or donors, especially if patronized by or connected with the court of the king, have inscriptions engraved containing the name of the king and possibly those of one or two of his ancestors, his date, &c. These are the inscriptions which Kalhana refers to as प्रमानवन्त्रासनाान.

प्रशास्त्रपट्टे: A patta is a piece of cloth to paint a picture upon, also on which the names and deeds of one's ancestors are eulogistically described. As the astrologer (ज्योतिविद्) has his soroll containing events of the past and of the future year, which he reads in every family and in every temple on the new years day (Chaitra : udi 1), so the Charana or Bhata, or court bard, has his so oll of the king's ancestors, in which their names, their great and valorous deeds, their renowned virtues and their victories, are poetically described. The scrolls are sometimes read by the bard to the family circle and their friends on certain household occasions such as the Sraddha. marriages, &c. There are, what the author calls प्रशस्तिपट्टा:, a term which subsequently came to be applied to short poetical or prose works, even when written on paper instead of on scrolls of cloth, and even when they were incorporated in long inscriptions engraved on stone slabs. The latter are also, perhaps, included in the signification here of the term. The practice of court or hereditary or professional bards reading to their masters or patrons the eulogistic accounts of their forefathers contained in their books and written by their (the bards') ancestors from generatian to generation on festive occasions, is still in vogue in western India. These poets are technically called Vahivanchas that is to say, readers of vahis or manuscript books.

মানীয়. This has been supposed to be a difficult expression. Lassen "takes it to mean books on law, Dharmasastras;" while Professor Bühler says: "The S'astrus, the works on the various sciences, or, to use a "short expression, the Manuscripts of Sanskrit books, which in

'Out of the fifty-two kings of whom there is no history on account of the loss of the chronicles, four, viz. those beginning with Gonarda I., have been obtained from the Nilamata (i.e. Nilapurâna).'*

"Kashmir mostly give at the end some information regarding "the author, together with the date." Hiouen-Thsang, when speaking of Buddhistic literature, especially in connection with the synods held by Kanishka and Aśoka, uses the word somewhat freely, as abhidharma-S'ástra &c. pretty much in the way we may use siddhanta, or nibandha. See Hiouen-Thsang, passim. But it is certain that Kalhana uses the term neither in the sense indicated by Lassen, nor that suggested by Professor Bühler, nor that in which it is found used in Hiouen-Thsang. His sense of the term must be as definite as that of S'asana and Prasastipatta, and the word as a name must refer to a particular class of literature, and so it does. It means memoirs of renowned personages, or biographical works. historical sketches of the lives of famous persons, which we usually call charitas. In this definite sense the word is actually used by Jain writers. Thus the Prabhávaka-charita, at the close of the memoir of Vriddhavâdî and Siddhasena, says.

> इत्यं पुराणकविनिर्मितशास्त्रमध्याद् आकर्ण्यं किंचिद् उभयोरनयोश्चारित्रम् । श्रीसिद्धवादिकविवासविसिद्धसेन-वादीन्द्रयोहदितम् अस्तु थिये मुदे च ॥ VIII. 79

See also the last couplet of the *Prabandha-kośa* copied in the footnote at page exxxvi. Also page clii, footnote*.

 द्वापञ्चाशतम् आस्नायभ्रंशाद् यान् नास्मरन् नृपान् । तेभ्यो नीलमताद् दृष्टं गोनदादिचतुष्टयम् ॥ १. १६

It appears from this that in Kalhana's time the tradition was current, that records of the prehistoric fifty-two kings had once existed, but that they had been lost. When in stanza 45 the author says, that no poets had celebrated the doings of those kings, he is not apparently to be understood literally, as is shown by the particle भूत्रम्, 'as if.' In the following lines also the poet repeats that the records had been lost, not that they never existed:

आम्नायभङ्गाविनैष्टनामक्त्यास्ततः परम् । पञ्चविज्ञन्मदीपाठा मन्ना विस्तृतिसागरे । १. ८३. 'Formerly the great Brahman ascetic* Helaraja composed a chronicle of kings, containing twelve thousand couplets: Padmamihira having examined that work gave, in his own book, the eight kings beginning with Lava and preceding As'oka.'

'Further, the five kings among whom As'oka is the first, S'rî-Chhavillâkara has declared, are out of the fifty-two. For here is his s'loka:'†

'The five kings from As'oka to Abhimanyu, who have been mentioned, have been taken by the ancients out of the fifty-two and not out of any other list.'

If so many previous scholars had already written on the subject of the ancient and modern kings of Kash-

वदा द्वादशिमर्थन्यसहस्तैः पाथिवावितः ।
 प्राक् महान्रतिना येन देलाराजद्विजन्मना ॥ १. १७
 तन्मतं पद्मिष्टिरो दृष्ट्वाशोकादिपूर्वगान् ।
 वित्राम्यान् वित्राम्यान् ।

भष्टौ लवादीन् नृपतीन् स्वास्मिन् ग्रन्थे न्यदर्शयत् ॥ १. १८ ॥

On महाव्रतिना हेलाराजद्विजन्मना, see Professor G. Bühler, loc. cit., p. lxix.

† येड्रैप्यशोकारयः पञ्च श्रीच्छविछाकरोऽनवीत् । तान् द्वापञ्चाशतो मध्यात् श्लोकस्तस्य तथा द्ययम् ॥ १९ श्रीशोकात् श्लेमिमन्योये प्रोक्ताः पञ्च महीसुजः । ते द्वापञ्चाशतो मध्यादेव लब्धाः पुरातनैः ॥२७॥

Do these lines not warrant a suspicion that, like some of us Kalhana would have desired to place within the historical period two or three of those kings whom we call historical—Aśoka, Jalaukas·Dâmodara, Kanishka (with Hushka and Jushka), and Abhimanyu—and whom Kalhana also seems to have regarded in the same light, because he places them immediately before the historical period, but that he placed them before the historical period on the authority quoted, of S'rî-Chhavillâkara? If so, it is not Kalhana, but his predecessors who are responsible for assigning to a period before Gonarda III., the king of whom alone we know anything from independent sources.

१ So I would propose to read instead of अज्ञोकाद् आर्थ.°

mir, what, it might be asked, was the object of the author in undertaking the task of writing the Rajatarangmi? The answer which Kalhana gives is, that there was no one continuous and complete chronicle of the whole period from the time of Gonarda III up to his own; that the different works which already existed related to different parts of the period, and so far as they treated of the same kings, they differed in their narratives, that some of them were wrong, others not very intelligible or clear; that people did not care to read all the works to get an idea of the whole period; that he wished to point out the moral of many of the events which filled that period; and that he undert, kes the work of compiling a general history of the whole period, because the subject was lying neglected in every respect and by everylody. Kalhana observes: '[when kings are overbearing] in the prosperity of ' their times and their territories, or [when they are 'grieved] at the adversity of the same, this [Raja-' tarangini which contains soothing narratives which ' are so many medicines, will be useful [as furnishing ' those medicines] to those kings.'*

ध्यं नृपाणाम् उछाते ह्राम वा देशकालयोः । भेषज्यमृतसंवादिकथायुक्तोपयुज्यते ॥२१॥

Literally in the prosperity or adversity of place and time, this [Rájatara ngini], which possesses soothing narratives that are like so many medicines, will be useful to kings.' Construe: देशकाल्योः उद्यासे हासे वा सति इयं राजतरिक्षणो सेवज्यभृतस्वादिकथायुक्ता स्ती नृपाणाम् उपयुज्यते Perhaps सेवाद would have been a better reading in place of सेवाद . By देशकाल्योः उद्यासे हासे वा the poet means the gloriousness of their kingdoms and the prosperity of their administrations.' देशकाली may not

^{*} Here the author proceeds to explain the object or use of writing his book. First, to whom will the book be useful? He answers:

- 'Or" even apart from that [use], what wise man ' does not delight in such a composition, which con-' tains endless transactions of ancient times?'
- Bearingt in mind the life, short, as a momentary ' flash, of created beings, let the predominane in this ' work be observed of the sentiment of discust with ' the flitting and momentary things of this world.'
- 'Therefore, let this Rajatarangini (lit, River of ' Kings), which is beautiful with a vivid spring of rasa ' (sentiment), be imbibed with your ears which are ' like mothers of pearls.'!

The nature of Kalhana's use of the authorities consulted by him, and the merit he claims for himself is set forth modestly in the following verses:

be inaptly paraphrased by राष्ट्रम् , and the whole phrase illustrated by the following verse in the VIIIth Taranga:

मायाप्रयोगान् अन्योन्यम् उद्दिश्य स्पृशतोद्धयाः । क्षांभिक्षांपेऽभजद् राष्ट्रं त्रामोल्लासविलोलताम् ॥२८८॥

* This plaims a large sph re of usefulness for the book, viz., the interest which all readers take in ancient history. The poet's words are संक न्त्रपाक्त वानन्तव्यवदारः सनेतसः।

कर्षेड्शो न संदर्भो यदि वा हृदयंगमः ॥२२॥

† The purport of the couplet is to describe the nature of the prevailing sentiment (रस) that will characterise his poem. The vanity of han an greatness, the flitting nature of all earthly honours and the consequent disgust created by the reading of stories connected with them, form the moral which the poet wishes to point out in his book. The words are:

> क्षगभिक्काने जन्त्नां स्फ्रिति परिचिन्तिते । मुशीभेषेकः शान्तस्य रुप्तस्यात्र विचार्यताम् ॥२३॥ 1 तद् अनन्दरसस्यन्दसुन्दरेयं निपीयताम् । श्रीत्र शक्तिगृटै: स्पष्टसङ्गराजतराङ्गेगी ॥२४॥

On FIERR see Professor G. Bühler, lov. cit., page lxx., note on stanza 24.

INTRODUCTION.

'Although I narrate again the subject-matter of chronicles which others have written, the virtuous ought not to turn their faces from me without hearing my reasons.'*

'What genius can be exhibited when men of modern times compile in their own books accounts given by those who died after composing each the history of those kings whose contemporary he was? Hence in this narrative of past facts—a subject which is neglected in every respect—my endevour is simply to compile.' †

Nor is the mention of inscriptions and scrolls or laudatory genealogical lists in his introduction the only reference to those authorities. He often mentions them in the body of his narrative as authorities for certain statements which he makes. For example, in I. 349. describing the character of king Gopåditya, he

पूर्वते, 'is compiled,' 'is transferred so as to fill the book.' Observe that the author speaks here of the previous chronicles as having been written by contemporary writers, and that he calls himself modern in comparison with them, which shows that, in his opinion at all events, the former chronicles were besides being ancient, works written by authors who narrated contemporary events. दाइचं दिन्द the poet means that no great genius or ability is required for a mere compiler like himself. स्वत्रारखाँको 'that has fallen in every way,' that is 'which has been allowed to drop or lie neglected in every respect.'

पूर्वेर्वद्धं सथावस्तु माय भूयो निवधाति ।
 प्रयाजनम् अनाकण्यं वैमुख्य नोचितं सताम् ॥८॥
 दृष्टं दृष्टं नृपोदन्तं बद्धा प्रमयम् ईयुषाम् ।
 अवीकालभवेर्वाती यत् प्रबन्धेषु पूर्यते ॥९॥
 दाक्ष्यं कियद् इदं ? तसाद् असिन् भूतार्थवर्णने ।
 सर्वप्रकारस्वलिते योजनाय ममोद्यमः ॥१०॥

योजनाय, 'to put together,' 'compile.'

says that he reigned for sixty years,* 'he who did not 'allow the slaughter of animals except for sacrifices, 'and whom the laudatory scrolls of genealogical lists 'describe as having enjoyed fame as the most excellent of kings.'

The whole narrative bristles with the names of towns, cities and villages mentioned as having been built by most of the kings after whom they were named, and of temples, Buddhistic monasteries, stúpas, convents, rest-houses, guest-houses, bridges, palaces and other public works erected by the kings, their wives, mothers, brothers, and their ministers or dependents, most of which were extant in the time of the author. There must have been many records connected with them, which Kalhana doubtless used as materials to check his other materials in fixing the dates of the kings, the durations of their reigns, or their places in the list.

Another remarkable feature of the work is the names of a great many authors and poets who flourished or found patronage in Kashmir, and who are mentioned both in connection with the reigns of the kings who patronized them, and in connection with the works they wrote. It is not disputed, that a large number of the literary productions of those authors existed in the time of Kalhana, though they have disappeared since. Some of them must have furnished the materials for the Rajatarangini, or authority for the dates and other incidents given by its author.

उत्तमो ,कोकपालांऽयम् शतं लक्ष्म प्रशस्तिषु ।
 यः प्राप्तवाण् विना वर्ष चक्षमे न प्रशुक्षवम् ॥३४६॥

INTRODUCTION.

As the first three Tarangas are much discredited on account of some very flagrant improbabilities and even an impossibility—that of the duration of Ranaditya's reign—which they contain, so much so that some scholars seem prepared to throw overboard all the kings in that period about whom no independent evidence is forthcoming, it may be interesting to see how many of the kings mentioned therein are connected with buildings, celebrated writers or authors, &c.

authors. &c. Non-historic period. 1 Gonarda I. ... 2 Damodara 3 Yas'ovati, queen ... 4 Gonarda II ... ... , ... 5-39 Thirty-five kings whose names are not preserved. 40 Lava.....(1) built the city of Lolora (2) granted the agrabara of Levara in Ledari. 41 Kus'es'aya ......(1) granted the agrahara of Kuruhara 42 Khagendra ......(1) granted the agrahara of Sakhagi. (2) made the agrabara of Khunamusha. 43 Surendra .....(I) built the city of Sauraka near the Darada country. (2) built the vihara called Narendrabhavana in that

city.

(3) built the vihars of Sau-

NOTE III-RAJATARANGINI AS HISTORY. Olxxvii

44 Godhara	(1) granted the agrahara of Hastis'ala.
45 Suvarņa	(1) built the canal called Suvarṇamaṇi in the dis- trict of Karâla.
46 Janaka	(1) built the vibâra and agrabâra of Jâlora.
47 S'achinara	(1) made the agrahara of S'amanga (?) and S'as'anara (?)
48 A'soka	(1) spread Buddhism by building series of stûpas in S'ushkaletra, along the Vitastâ and in other places (read গুৰুইসাইন-নারী in 1. 102). (2) built the city of S'rinagara. (3) substituted an enclosure wall of stones in place of the one of lime round Vijayes'a. (4) built the two palaces near Vijayes'a, named As'okes'vara.
49 Jaloka	 (1) made the agraharas of Varavala and others. (2) His queen Is'ana-devi established groups of images of the divine mothers on gates and
- (O-22)	similar other places.
w (Gaüdavaho)	

- (3) he encouraged pilgrimage to Sodara other holy places.
  - (4) consecrated the shrine of Jyeshtharudra in S'rinagara, in rivalry of the shrine of Nandis'a that was situated at a great distance with a tirtha called Sodara attached. and caused another Sodara-tirtha to rise near the new shrine.
  - (5) built a vihara called Krityâs'rama (इत्याश्रमम्, Troyer's edition), and established an image of Krityå-devi.
  - (6) built a stone-wall of enclosure round Nandikshetra.
  - (7) presented a seat of articles of worship, made of precious stones, to Bhûtes'a.
- 50 Damodara
- (1) built the bridge called Gurusetu in the city built by him on the Damodara-sûda.
- Kanishka.
- Hushka, Jushka, and (1) each built a city called Hushkapura, Jushkapu ra, and Kanishkapura,

NOTE III-RAJATARANGINI AS HISTORY. CIXXIX

52 Abhimanyu

1 Gonarda III 2 Bibhishana. 8 Indrajit 4 Ravana

after their respective names. (2) Jushka built a vihâra. (3) Jushka built the city of Jayasvamipura. (4) the three built mathas and chaityas in the country of S'ushkaletra. (1) granted the agrahara called Kantakautsa. (2) dedicated a shrine to S'iva, called after him. (3) built the city of Abhimanyupura. (4) patronized Chandra and other grammarians. (5) introduced the Mahabnashya (of Patanjalı) into Kashmir. (6) Nagarjuna, the Bodhisattva, was his contemporary. (7) restored the worship of snakes, &c., as prescribed in the Nilapurana. Historic period.

(1) established the shrine

of Vates'vara.

introduction.

**				(2) built a matha having four halls, wherein he consecrated the image of Vates'vara, and dedicated the kingdom of Kashmir to the god.
5	Bibhishana I	I.	•••	•••
	Nara or Kin			 burned thousands of vihâras, and resuming their lands, give them to Brahmans. built a city called Kinnarapura on the banks of the Vitastâ, which a Nâga afterwards burnt.
7	Siddha			1,484 41101 (14140 041-11
		•••	•••	***
	Utpalaksha	• • •	•••	(1) 1 11 11
y	Hiraņyāksha	•••	•••	(1) built a city which he called Hiranyapura after himself.
10	Hiranyakula	.	•••	***
	Vasukula			
	Mihirakula		•••	(1) built the shrine of Mi- hires'vara in S'rînagara.
				(2) built a city called Mihirapura in Holâ.
		·	•	(3) granted thousands of agraharas to the low Brahmans from Gandhara.
•			• •	(4) similarly favoured the barbarous Daradas and Bhattas.

note III-rājatarangiņi as history. Olyxxi

	,					course of led Chan-
				drakul		ied Onan-
13	Baka			(1) built Bakes	the a	
						lled by him o a lake.
				(3) built notsa.	the cit	y of Lava-
14	Kshitinanda			•••		•••
15	Vasunanda	•••	• • •	•••	••••	•••
	Nara			•••	•••	•••
17	Aksha			(1) built	[? the	vihâra of]
				Vibhus	s'râma.	
				(2) built	[?the	vibara of]
				Aksha	våla.	
18	Gopåditya			(1) grant	ed the	agrahâras
	4-23846					), Khâgi,
	8/C C44			•		Skanda-
	paryw *			-	-	a,and A di
				(read	सस्रोलख	ागिकाहाडिप्राम-
				स्कन्दपुरानि	भान्	शमाङ्गाडिमुखा-
				धाप्रहारान्		•
				(2) conse	crated	the image
				of Jyes	•	
						agrah âras
				_		lopadri to
				Brahm des'a.	ans fr	om Arya-
	•				liched s	colony of
				` '		s in Vas'-
		,		•		districts,
				CHIPMON	TA COMO	· dancerous,

1			and hård	•	them agra-
19	Gokarņa	****	· ·	ilt the sarnes'va	shrine of
20	Narendra khila.	alias Khi	ples a te Aks (2) H teac ten ests	to Bhûte mple to shayint, is spiritucher, Ugaple of Uablished a , or group	many temes'vara and the goddess al guide or ra, built the gres'a, and a Matrichap of images a mothers.
21	Yudhishth	ira			•••
	Pratapadi		16		
	race of Vik	-		• • •	
	Jalaukas				
	Tunjina	•••	(I) he	and his	queen built
4 °±	Lunjuna	•••	the s'vs to s'(2) the Ka (3) C ma tin (4) a cur	shrine ara and S'iva. hey built tika. handrak atist flour ne. terrible rred, caus	of Tunge- dedicated it the city of a the dra- rished at the famine oc- sed by snow-
	•			_	Vakpushta
, •		net b	· gra	nted th	e two Agra-

note III-rājatarangini as history. Clerkiji

haras of Katimusha and Yamusha.

(6) she established a sattra or annasattra at a place where she afterwards burned berself as a satt, where poor people and fatigued travellers are "still fed." (II. 59).

25 Vijaya

. (1) built a town round Vijayes'vara.

26 Jayendra

- (1) Is'ana was the teacher of his minister Sandhimati.
- 27 Sandhimati ...
- (1) established one thousand S'ivalingas every day, groups of which cut into slabs of stones "are still found." (II.133).
- (2) granted large villages for the maintenance of the Lingas The villages "are not now continued" (II. 136).
- (3) built great palaces, and established great Lingas, great Nandis, and great Tris'ûlas.
- (4) built a temple and dedicated it to Siva, and called it Sandhis'vara. after himself, and another, dedicated to

the same god, calling it Îs'es'vara after his teacher; built temples of Khedâ and Bhimā; and filled the whole country with mathas, idols, Lingas, and palaces.

28 Meghavahana...

- (1) put a stop by proclamation on his coronation day to slaughter of animals (III. 5, badly emended by M. Troyer from सर्वतोऽसारमर्थोदा° into सर्वतो मानसर्थोदा°)
- (2) made the agrahara of Meghavana.
- (3) built Yushtagrama.
- (4) built Meghamatha.
- (5) His queen, Amritaprabha, built a vihâra called Amritabhavana for the residence of Bhikshus, natives of her country.
- (6) from Lo, part of her native country, came Lostanya the teacher of her father. He was induced by her to build a stupa.
- (7) Yûkadevî, another queen, built a yihâra in Nadavana.

NOTE III-RAJATARANGIŅĪ AS HISTORY. CIXXXV

- (8) Indradevi, another queen, built a vihâra called Indrabhuvana and a stûpa having four halls.
- (9) Khadana, Masma and other queens built other viharas, and called them after their respective names.
- (1) built the temple of Pravares'vara, furnished with a group of images of the divine mothers.
- (2) consecrated various temples and laid foundations in the old capital.
- (3) allotted to the shrine of Pravares'a the territory of Trigarta.
- (1) Toramâna struck dinâras in his own name.
- (1) prohibited slaughter of animals throughout the kingdom during his reign.
  - (2) patronized the poet Mentha, the author of Hayagrîvavadha.
  - (3) built and dedicated a temple to Madhusûdana (Vishnu), and called it

29 Pravarasena, alias Tunjina alias S'reshthasena.

30 Hiranya and Toramana.

31 Matrigupta. ...

Mâtriguptasvâmî, the villages granted to which were afterwards (A. D. 814-863) given by Mamma (IV. 702) to the family of his father-in-law.

32 Pravarasena II. .....

- (I) built the temple of Jayasvâmî in his new city.
- (2) built the first bridge of boats across the Vitasta or Jhelum.
- (3) built a city, which he named Pravarasenapura, on the site of the village of S'ârîtaka, and established five goddess es, viz., S'rîsadbhâvas'rî and others. The city stood only on the south of the Vitastâ.
- (4) Jayendra, the maternal uncle of the king, built the Jayendra-vibara and the Brihad-buddhavibara.
- (5) his minister Morâka built the vihâra called Morâkabhavana.
- (6) the shrines of Vardhamana and Vis'vakarma

NOTE III-RÂJATARANGIŅĪ AS HISTORY. CIXXXVII

(consecrated by him?) were the beauties of his city (read कोभनौ for कोमयो in III. 359. M. Troy er's emendation is wild)

(7) the king richly endowed every temple in his city.

- (1) his ministers Sarvaratna, Jaya, and Skan: dhagupta built vihâras and chaityas.
  - (2) Vajrendra, the son of Jayendra, was also his minister, and built the town of Bhavach-chheda.
  - (3) Kumārasena and others also were his ministers.

(1) built a temple called Narendrasvâmt.

- (2) Vajra and Kanaka, the sons of Jayendra, were his ministers.
- (3) built an edifice or library for the custody of manuscripts and called it after himself (निषम् III. 387).
- 35 Ranaditya alias Tunjina (1) built two excellent edifices called after himself and after his queen Ranarambha, to receive two

33 Yudhishthira ......

34 Narendraditya......

- Lingams; but established Hari in one and Hara in the other.
- (2) built the temple of Ranes'vara, dedicated to S'iva. Brahma, a siddha performed the consecration at the instance of the queen (read त्या देखा III. 458), and established an image called Brahmasattama in his honour.
- (3) consecrated the shrines of Ranasvami and Ranarambhadeva (? or Rambhadeva), and built the matha of the Pas'upatas on the top of the Pradyumna mountain.
- (4) built a hospital for the sick.
- (5) consecrated a shrine of the goddess Senamukht.
- (6) consecrated a shrine of Ranapurasvâmî, dedicated to the sun, in the town of Simharotsikâ.
- (7) Amritaprabha, another of his queens, con secrated the god Amri-

NOTE III- RAJATARANGINI AS HISTORY CIXXXIX

- tes'vara to the right side of Ranes'a.
- (8) the same queen, Amritaprabhâ, placed an image of Buddha in the vihâra built by her namesake, the queen of Meghavâhana. (M. Troyer's translation, "Binna, queen of king Meghavâhana," is characteristic of his work).
- 36 Vikramâditya.....
- (1) his ministers were Brahmâ and Galûna.
- (2) the minister Brahmâ built the matha called Brahmamatha.
- (3) Ratnavali, the wife of Galuna, built a vihara.
- (1) conquered Vankâlâ and established therein a colony called Kâlambya for the residence of Kashmirians.
- (2) made the agrahara of Bhedara in the territory of Madava.
- (3) his queen Bimba (read five with M. Troyer) consecrated a shrine of S'iva called Bimbes'vara.

37 Baladitya...

(4) Khankha, S'atrughna and Malava, brothers, who were his ministers, built mathas and temples, and also a bridge.

From the above analysis it will be seen, that out of the seventeen kings, whose names are preserved and who belong to what I call the non-historic period, the names of no less than thirteen were connected with foundations, endowments, grants and other monuments, many of which Kalhana must have seen, and of others of which he must have read accounts then extant. In the historic period treated in the first three Tarangas, out of the thirty-seven kings no less than twenty-three had left numerous monuments, grants and similar evidences of their time, their administration, and their liberality. The writings connected with the latter must have helped Kalhana to fix the order and the dates and the durations of the reigns of a great number of them. Of course it is possible that like Romulus from Rome, some of the kings, especially among the earlier ones, may have been imagined from the monuments, the real origin of these being forgotten. But looking to the nature of the monuments and the probability of copper-plate and other grants having existed, that theory cannot eliminate many of the kings.

One large class of miscellaneous inscriptions to which the author refers, besides those on foundation stones, consecration pillars, &c., is that of short inscriptions on objects of household furniture, coins, arms, copper-plates of grants of lands and allowances and similar things (parvabhūbhartri. vastus'āsanāni).

It is well known that old copper and brass vessels, swords, daggers, and other arms have inscriptions, containing the names of kings and their ancestors. These must, doubtless, have been used for the purpose of setting at rest some doubts which had been raised in his mind by the conflicting accounts found in the books consulted by him.

Besides the historical works written by contemporary chroniclers, which Kalhana mentions and refers to, it is reasonable to suppose that he must have read legendary stories like those of Gunadhya, connected with ancient celebrities and with many of the sacred places in Kashmir, so many of which appear to have been mentioned in the older chronicles of the Kashmirian kings.

Though, however, there is no reason to suppose that Kalhana's materials were not ample, and though the chronicles he used were written by contemporary authors-a fact which deserves the highest consideration—it must not be forgotten that he writes in verse and as a poet, and is liable to the defects which usually attend compositions in verse on a matter-offact subject. Though simple facts can be made the subject of poetry, all facts are not fit to be expressed in poetry, and a writer of verse is often apt to colour his narrative when it is likely to be otherwise dull, by the addition or omission of certain particulars. This has, doubtless, happened in the Rajatarangini as it might have happened in any similar poetical work, or even in a prose work which treated of history from such an ancient date as B.C. 1184.

There appears good reason to believe, however, that

Kalhana's materials, though many of them written by eve-witnesses themselves, were of a highly coloured poetical character and that much of his own poetry is probably due to them. He must have given many incidents just as he found them in older works. We may observe, however, to his credit, that though he gives such incidents, even when of a miraculous nature, he often feels, and does not he sitate to tell us that he feels ashamed in narrating them in such a book as his Râjatara ginî. We may instance the reign of Meghavahana A. D. 24 to 58, that is described as full of righteousness and of tenderness for the life of all creatures. That king prohibited the taking of life in his kingdom, and even led an expedition into Ceylon, in order to put down by force the slaughter of animals for any purpose whatsoever. He succeeded and returned to Kashmir. A Brahman brought to him one day the dead body of his only son, and declared that the goddess Durgâ had killed him with fever, because that she had not been given a victim, though she had asked for one. The king determined to offer himself as a sacrifice to the goddess, in order to induce her to restore the Brahman's son to life. Durga appeared before him, however, in the night and prevented him from sacrificing himself, and at once restored the dead son of the Brahman to life again. 'Relating this and ' similar deeds of the king, though he belongs to modern ' times, deeds which are considered possible among 'ignorant people only, we feel ashmed.'* Again referring to the various accounts of the manner in which

^{*} इस्यावधतनस्यापि चरितं तस्य भूपतेः । पृथानमेषु समाय्यं वर्णयन्तस्रपामद्दे ॥ ३.९४ ॥

NOTE III-RÂJATARANGIŅI AS HISTORY. CXCIII

king Lalitaditya must have met with his death, Kalhana says, 'as one reads that this king performed 'very miraculous deeds, so one reads that his death 'also was very miraculous.' We might also refer to the author's remark on the older accounts of the cruelties of king Mihirakula, whom previous writers had represented as having killed three crores of people because he found so many women failing to prove their chastity. Kalhana remarks: 'this is what is well believed, in the opinion of others. In truth, 'however, it is impossible. Of course the slaughter of 'people by him was very great, even if those cases 'alone were considered where he killed for good 'reasons.'

The Râjatarangini, we must recollect, was written in A. D. 1149-51, and almost touches at its beginning that mythical period, in which the war of the Mahâ-bhârata is believed to have occurred. If Kalhana had begun his narrative from that king, Gonarda I., who was a contemporary of the Pândavas and the Kauravas, his work, at least in its earlier parts, would have deserved no better credit, as a historical chronicle, than the Mahâbhârata or the Puranas. But of a period of 1266 years from the time of the war of the Mahâ-bhârata he says nothing, except that he gives the names of seventeen out of fifty-two kings who are believed to have reigned during that period. Of the rest, he says, even the names are fergotten. Many of

[&]quot; अत्यद्भतानि मृत्यानि भृतान्यस्य यथा किल ।
विपृत्तिरपि भूभर्तुस्तयैवात्यद्भृता भुता ॥ ४.३७० ॥
† कोटित्रयं नरपतिः कुद्धस्तेनागसा ततः ।
सपतिआतृपुत्राणाम् अवधीत कुल्योषिताम् ॥
स्यं चान्यमते स्वातिः प्रधते तथ्यतः युनः ।
अभव्या सनिमित्तापि प्राणिश्विमा गरीबसी ॥ १.३३७,६८ ॥

those named are, doubtless, and some we know to have been, historical personages, such as As'oka, Hushka, Jushka, and Kanishka. Besides naming the seventeen kings of this period, the author narrates such details of some of them as tradition had preserved and as was borne testimony to by some very ancient monuments still extant in his time. But no dates or periods of reigns are given of any of them. His predecessors had recorded the dates and events of the reigns of kings beginning with Gonarda III., and Kalhana has, apparently on the authority of previous historians, commenced his own chronicle proper from the accession of that king. From B. C. 1184 to A. D. 1151 is, however, too long a period for accurate record to have been preserved thereof. Accordingly, while the history of the later parts of the period, say of the part which begins with Durlabhayardhana alsas Prajnaditya, the first of a dynasty called the Nagas, appears to be reliable as to main facts and the durations of reigns of the fortyeight kings who reigned up to the time of Kalhana, the period previous to Durlabhavardhana is-even besides the impossibility of Ranaditya-often marked by statements as to length of reigns and to events, which are not free from suspicion. The periods assigned to the twenty-one kings who reigned from 1184 to 169 B. C., for a period of one thousand and fourteen years, nine months and nine days, are too long to be reliable, giving an average of a little over forty-eight years, to each king. Besides, the numbers of years of reigns are too round to rightly demand credence at our hands as to the accuracy of most of them. Gonarda III may have reigned 1184 B. C., and for

thirty-five years. Both his date and the duration of his reign are probably correct, because all accounts appear to have begun the chronicles of Kashmir from that* king, so that they must have preserved them by an unbroken tradition. Nay, it is even probable that from Gonarda III up to Pratapaditya of the Vikramaditya dynasty, the period given may be quite correct, having been based upon previous contemporary records, inscriptions, and other authorities which Kalhana had before him. But what is also highly probable is that some mistake has occurred as to the number of kings who reigned during that period of one thousand and fourteen odd years. All the kings given are historical, but they could not be all the kings that reigned during that long period. Probably some of those fifty-two kings whose names have been lost and some among those whose names have been preserved, have to be brought on to the list; but besides this being a mere guess, it may be added that, unless undoubted evidence is obtained to justify the breaking up of the list in favour of any of those kings, all we can do is to doubt the accuarcy of the list in its details, and leave it undisturbed for the present.

In the second group (from 22 to 27) six kings reign for one hundred and ninety-two years or a little more than thirty-eight years each on an average. As the average is taken from a very small number of kings, the lengths of reigns may not be very unlikely, but the taint of suspicion still seems to hover over the list. The same remark about suspicion may not be made as

^{*} प्रायस्तुतीयगोनर्दाष्ट् आरभ्य श्ररदां तदा । द्वे सहस्रे गते त्रिशदिषकं च स्नतत्रयम् ॥ १,५३॥

to the nature of the third group of ten kings (28-37); for there nine kings reign over a period of two hundred and seventy-two odd years, or just thirty years each king on an average. But then the group contains one king who is put down for the extraordinary period of three centuries! This period, from A. D. 217 to 517, is obviously one of which no records were forthcoming, and Kalhana's predecessors had only recorded the name of one king during it. The period was perhaps one during which Kashmir was subject to foreign rule, and no king ruled in that country. No records were, therefore, kept, and so none were forthcoming. Otherwise it is difficult to say why Kalhana should have given the period as practically a blank in his narrative. We, accustomed as we are to the care with which he sifts his authorities, and averse as he is to put faith in miracles, can hardly suppose that he arranged artifically the reigns of the list up to the predecessor of Ranaditya, in order to come into harmony with the historical dates of his successors, or that for love of the miraculous he assigned to that king a period of three hundred years. The names in the group are all historical, and there is nothing in the narrative to excite suspicions about the events, which from this part of the chronicle forward begin to be more and more detailed.

But when we come to the fourth group, from 38 to 54, the list seems to improve in every respect. The lengths of reigns are moderate and quite probable; and what is of the utmost importance is, that towards the end of the group, Kalhana begins to give, along with the durations of reigns, the dates in the Laukika era of the Brihaspati cycle of the accession and death of

each king. Not only this, but the dates are often given henceforward of some of the important events in the administration of several of the kings, and this system he continues to the end of his narrative. Without doubt Kalhana's materials became more plentiful, more detailed, and more throughly historical from the beginning of the Karkotaka or Naga dynasty, which came into power in A. D. 596. From this date to A. D. 1151, where the narrative leaves us, the date and general nature of the chronicle seems to be as reliable as can be expected under the circumstances.

Mv humble estimate, accordingly, of the value of the Rajatarangini as a historical chronicle is, that it is fairly reliable upto the end of the Gonarda dynasty, or end of the reign of Baladitya, A. D. 596, and is as accurate as we have a right to expect from the commencement of the Karkotaka dynasty up to the year 1151 A. D., a period of some 555 years. Upto the end of the Gonardas, whatever its defects are, they are patent, and Kalhana has made no endeavours to conceal them by any subtle means as he might easily have done if he had intended to do sc. I do not believe there is any evidence to show, that the date of Gonarda III. is placed too early, but it is likely that some kings have been lost to history even during the time that elapsed between that king and Durlabhavardhana. But it does not appear that Kalhana took, as he is alleged to have done,* any liberty with the lengths of reigns or dates of kings with whose administrations he dealt. Everything he

[&]quot; To me 'only a story' carries more weight than history made " on purpose, such as we know Kalhana's history to have been," Professor Max Müller, India; What van it teach us? page 356.

says, and everything that independent evidence has taught us, shows that his mistakes and defects-confined to the first three groups—are the mistakes and defects of his predecessors, the writers of previous chronicles and summaries. Greater mistakes and defects may be shown undeniably hereafter in those groups, and may perhaps be corrected. But nothing has hitherto been adduced which shows that Kalhana shortened or lengthened the years of a single king simply to suit a system of dates which he had adopted, not because it was correct, but because it was convenient or conventional. I make this statement because he has actually been charged with having done so, and having purposely done so, and, indeed, to have written his Rajatarangini for the purpose of enabling any of his readers also to do the same. As the charge has been preferred by one for whose opinions I have the highest and sincerest respect, it is not without the greatest hesitation and reluctance that I have here ventured to suggest that there are no facts to support the charge. Professor Bühler says* :--

"As regards the use of the contents of the Rajataraigin for the history of Kashmir and of India a
great deal remains to be done for the earlier portion,
up to the beginning of the Karkota dynasty. Kalhana's
chronology of the Gonardiya dynasties is, as Professor
Wilson, Professor Lassen, and General Cunningham
have pointed out, valueless. An author who connects
the history of his country with the imaginary date of

See Bombay Branch, Royal Asiatic Society's Journal, Extra Number, 1877 (Vol. XII.), in which his excellent paper on Kashmir MSS. is given, pp. 58, 59.

"a legendary event, like the coronation of Yudhi"shthira, and boasts that his narrative resembles a
"medicine, and is useful for increasing and diminishing the (statements of previous writers regarding)
kings, place, and time, must always be sharply controlled, and deserves no credit whatever in those
portions of his work where his narrative shows any
suspicious figures or facts."

The translation given at page claxii above of Kalhana's S'loka I., 21, will have shown that his meaning is very different, and he does not boast that his work is useful for lengthening or shortening the periods of the Kashmirian kings or the statements about their times or territories, but only that it will be useful in furnishing a medicine in the shape of much consolatory and instructive matter-events and sayings—to cure any kings who shall hereafter suffer from the disease of the pride and arrogance of presperity, or the disease of grief at the loss of territory or the adversity of their times. If the insolence of success and prosperity should make them overbearing, the end of Nara I. alias Kinnara, of Mihirakula, or of Yudhishthira the Blind, will teach them a lesson. If they are depressed with grief at the loss of territory or by the adversity of their subjects, wisdom, hope and consolation will be afforded by the story of the restoration of the Gonardas in the person of Meghavåhana or of Pravarasena II. (who succeeded to the heritage of his father after Matrigupta), or by the story of Jajja and Jayapida, or by the story of the famine brought on by snow-storms in the time of Tunifna, the son of Jalaukas.* I have shown my transla-

Also see I., 187-90, to which the author might refer for the purpose of showing what rewards await virtuous kings.

tion to several native scholars, and I am assured that no other sense is possible. I lay strees upon the proper meaning of the couplet being understood, not because I wish to prove-what nobcdy can prove-that Kalhana in no case misused his materials but because if the couplet is misinterpreted as proposed, it will throw discredit upon the whole of whatever of the historical there is in the Rajatarangini. Already such an eminent scholar as Prof. Max Müller.* has adopted the translation of my honoured friend Dr. Bühler, and endorsed the view that Kalhana's ideas of history are shown by that couplet, viz., that he could write an elaborate poem of more than eight thousand couplets, in order that scholars might afterwards lengthen or shorten the statements of Kashmirian chroniclers regarding kings, place and time, just as it might please them or as they might find it necessary.

Among the speculations of M. Troyer† about the Râjatarangini one is that Chapters VII. and VIII. are not the production of Kalhana. Dr. Bühler has satisfactorily disposed of the view of M. Troyer, but he admits the correctness of a statemnt made by the latter that Kalhana, who brings his narrative down to the cycle year 25 or S'ake 1072, mentions in the eighth chapter events which took place eight years later, or in the cycle year 33. This fact, if shown to be correct, would go directly to establish two things: first, that Kalhana, though he brought down his narrative to the end of the Laukika or cycle year 25, was really writing his eighth Taranga in the year 33, and second, that he

[&]quot; India: What can it teach us? page 359.

[†] See supra, page. elxii, footnete ‡.

introduced an anachronism into his work by anticipating in the year 25 events which did not take place until eight years after that year. The first of these conclusions would go to show that he did not write the history of Javasimha's reign for the eight years from 26 to 33, which would be unaccountable and inconsistent with Kalhana's language; the second would vitiate the value of his history as a reliable chronicle even of his own time. Professor Bühler meets the charge, which, as I have said, he admits, by saying that Kalhana did not finish his work till the cycle year 33. But this would not remove the fault of anachronism, and that is a fault of the greatest significance, because Kalhana was writing then of his own times. Now there appears available another and less objectionable way of meeting the allegation of M. Troyer. It is this: Kalhana does not mention in his VIIIth book any events which took place in the cycle year 33 or eight years after the year about the history of which he writes towards the close of that Taranga. There is no real foundation for M. Troyer's statement, which I find is based on a mistake made by him, owing to his having misinterpreted the following couplet:

स एवमेकविंशेऽब्दे ज्येष्ठस्य दशमेऽहान । त्रयक्रिंशदुर्षदेश्यः समग्रस्य भूभुजा ॥ VIII., 3280.

'In this manner he, when nearly thirty-three years of age, was taken by the king on the 10th day of the

^{*} M. Troyer's translation is: "II fut accueilli par le roi dans sa vingt "et uniémeannée, le dixmiéme jour du mois Djâichta (maijuin), l'an "trente-trois du pays." The mistake is that the expression अवश्वित्रविद्य : has been translated by "the thirty-third year of the country. " It is needless to prove that this is wrong. Conf. व्यवसमार्थ कर्यव्देशयद्शीयर : Pân. II. 3. 67.

z (Gaüdavaho)

'month of Jyeshtha in the year 21.' This refers to the taking of Bhoja, son of Sulhana, by order of king Jayasimha, an event which Kalhana distinctly says took place in cycle year 21, when Bhoja was nearly thirty-three years old, and not in cycle year 33 or eight years after the date to which he brings down his narrative. I have already shown that the author finished composing his eight Tarangas of the Râjataranginî in Laukika or cycle year 25 or just at the close of S'ake 1072 or in the early part of A. D. 1151, i.e., two years after he began it in the early part of Laukika year 24.

I have already said that the pre-Karkotaka part of the history in the Rajatarangini is not in some parts quite reliable, being marked by a good many inadmissible periods of reigns and by improbable and miraculous events. That does not prove that the whole of the period before A.D. 596 is fabulous or even suspicious. Far from it. The kings appear to be all historical, and the more we approach the commencement of the Karkotakas, the more reliable appear the facts and dates given by Kalhana. And as yet no facts have been so undeniably established in regard to the dates and names of the kings of the early dynasties as to clearly prove the incorrectness of the accounts contained in the Rajatarangini. Even the date of Kanishka, one of the fifty-two kings, whose historical character has been established by coins and inscriptions, is still unsettled, and varies by centuries. The identity of As'oka, also one of the fiftytwo kings, if he be a historical realily in Kashmir. with the Buddhist emperor of that name who reigned at Pataliputra in Magadha, though very probable, is not free from doubts. As yet no inscriptions, coins, chronicles, or independent evidence of any other kind has been found, which has proved beyond doubt that any given part of Kalhana's narrative, though probably containing many faults, is wrong. As yet the unusually long reigns of several of the early kings, the perhaps too great antiquity assigned to some of them, and some flagrant improbabilities, merely raise our suspicions that the early dynasties are not quite correctly given in all their details. Nor has any proof been adduced to show that those faults are the result of Kalhana's handling of the previous contemporary chronicles and other materials which he used, and not of the latter.

Suspicions regarding the duration of the reign or the date of one or more kings in a given list such as that of the first three groups of Kalhana, ought not to vitiate the whole list, when we know that Kalhana used older chronicles by contemporary writers and other materials of an equally reliable character in making out his lists, and when it is highly probable that there were separate records or other evidence bearing upon separate kings. Even though he may have fixed by guess or computation the dates of one or more obscure kings about whom either there was no detailed history or he was uncertain, the rest of the list must be presumed to have been fixed by means of the previous chronicles, inscriptions, coins. &c. Unless we knew that the whole list was fixed by guess or computation, it would not be right to sus pect the whole of the list.

So far as independent evidence has come to light, it has rather gone to prove that Kalhana in his earlier chapters has faithfully handed down the ancient traditions of Kashmir, and that in his later chapters he has given dates which are shown to be correct. Thus, the Chinese pilgrim Hiouen-Thsang translates legends about the desiccation of the lakes of Kashmir and the first colonization of that country, which closely agree with those given by Kalhana. Again, Kalhana states that the Karkotakas had come into power in succession to the Gonardas in A. D. 586, which is confirmed by Hiouen-Thsang who says that when he visited Kashmir (according to General Cunningham circa 631 A. D.) the Ki-li-to, a nickname by which the Karkotakas were known, had already come into power after many centuries of rule by the philo-Buddhistic Gonardas, and that one of them was on the throne, who had not much faith in Buddhism.

As Professor Bühler truly says, "it may seem " scarcely credible that a book which has engaged the " attention of so many Sanskritists, and of some of the " first rank, is, after all the labour expended, not in a " satisfactory condition, and that its explanation "leaves a great deal to desire." To this I would only add that at least until the text of that admittedly valuable work-the only historical compilation of any pretensions that has yet come to light—has been carefully edited and restored to its original purity by competent and patient hands, it will be only reasonable to expect that, after all that some great scholars have written about it, we should suspend our judgment as to its historical value, even in regard to its earlier parts, and though, failing independent evidence, we might hesitate to accept its correctness in some parts and even ignore certain stories as merely mythical, we should not be prepared to reject all it says, even in

its earlier portions, until and unless independent evidence proves that everything contained in it is incorrect. Probably Kalhana himself did not expect or even desire that the same credence should be given to the whole of his narrative in all its details in the first three Tarangas which he expected as of right in favour of the dates and events of the subsequent, and especially the fifth, sixth, seventh, and eighth Tarangas. He clearly indicates now and then, that as we go back towards antiquity the story becomes more and more traditional and then even legendary, and that as you approach modern times it assumes a truly historical character with as correct details as you can expect in a work of the kind based upon materials like those which were available to him.

NOTE IV.

THE DATE OF KUMÂRILA-BHATTA OR KUMÂRILA-SVÂMÎ AND OF S'ANKARÂCHÂRYA.

The date of Bhavabhûti having been fixed by the aid of the Râjataranginî and the Gaüdavaho to be in the latter part of the seventh century. I now have the pleasure to place before the public an important statement, which I have met with in an old manuscript, and which, if not shown to be incorrect, or if not found to be a forgery, goes definitely to settle the date of the great Mimâmsâ writer Kumârila-Bhatta or Kumârila-Svâmî, and thereby, perhaps, contributes to the determination also of the date of the great S'ankarâchârya and of those with whom the latter may be shown to have come incontact, or whom he has mentioned in his writings. The statement referred to occurs in two passages in the colophons of two of the

ten acts of a manuscript* of Bhavabhûtis's Mâlati-Mâdhava. At the end of Act III occur the words: इति श्रीभद्धमारिलशिष्यक्रते मालतीमाधवे तृयीयोऽङ्कः, 'here ends Act III of the Mâlatî-Mâdhava composed by the pupil of S'rî-Bhatta-Kumarila', folio 19, side 1. The colophon at the end of Act VI is as follows: इति श्रीक्रमारिस्स्वामित्रसाद-प्राप्तवाग्वैभवश्रीमदुंवेकाचार्यविरिचते मालतीमाधवे षष्टोऽङ्कः. 'here ends Act VI of the Mâlatî-Mâdhava composed by S'rîmat Umvekacharya, who attained to his learning through the favour of S'ri Kumarila-Svami, folio 31, side 2. That Bhavabhûti is meant as the author is shown by the fact, that at the end of Act X we have the words. इति श्रीमद्भवभृतिविराचिते मालतीमाधवे दशमोऽङ्गः. 'here ends Act X of the Mâlatî-Mâdhava composed by S'rîmat Bhayabhûti', folio 50, side 2. The colophons first mentioned occur in the body of the manuscript, and as parts of the original writing, with matter written before and after them; so that it is not possible to suppose that they may have been interpolated subsequently to the original writing of the MS. The first leaf of the MS. is wanting. No date is given on the last or any other page; but, judging from the appearance of the paper, the MS. can hardly be less than between four and five hundred years old. The paper is very old and looks throughout made dark-brown by age, not by use, as the manuscript does not appear to have been much used for reading, bearing no corrections and no marks of

^{*} I am indebted for this manuscript to my friend Mr. Mahadeva Vyankatesha Lele, B. A., L C. E, of Indore. It contains 50 folios, with thirteen lines to the page, each line containing thirty to thirty-five letters. The paper is very rude and of uneven thickness, full of patches and joints of the manufacturer. The size of the leaves is 9 inches by 4½ inches.

yellow paint. The first four leaves are much worn out and torn here and there, and many others have been eaten through by moths. There is no reason to doubt that the two colophons quoted above preserve and old tradition, how old, and whether based in fact or not, are of course different questions.

What, however, Bhavabhûti says about himself and his family would seem to be not inconsistent with the tradition that Kumarila-Bhatta was one of his teachers. Both at the beginning of the Mâlatî-Mâdhava and of the Viracharita, we are told by him that his ancestors were teachers (वरणगुरवः) of their s'akha of the Veda (Taittiriya), so learned and pure as to be fit to purify by their association those requiring purification (पङ्क्तिपावनाः*), the keepers of the five sacrificial fires (প্রারম:), faithful to their religious vows (খুনসনা:), performers of sacrifices (सोमपाथिन:, lit. 'drinkers of Soma'), and students of theology; and that his grandfather Bhatta Gopala had performed the sacrifice called Vajapeya. This description would favour a supposition that they must have been versed in the Mîmâmsâ; and if so, it is only natural to suppose, that Bhavabhûti learned that s'astra on account of the partiality of his immediate ancestors for the Veda, the vedic rites, and perhaps, also the Mîmâmsâ. For, the Mîmâmsâ S'âstra has always been believed to be necessary for an orthodox exegesis of the Vedas. It is true that, though

अपाङ्कस्यापहता पाङ्किः पाञ्यते यैद्धिजोत्तमैः ।
 तान् निवोधत कास्स्न्येन द्विजाक्त्यान् पाङ्किपावनान् ।।
 अध्याः सर्वेषु वेदेषु सर्वेप्रयचनेषु च ।
 श्रीत्रियान्ययज्ञाश्चेष विद्याः पाङ्किपावनाः ॥ Manu III, 183, 184fgg,

Bhavabhuti tells us what he had learned -the Veda. the Upanishads, the Sankhya, the Yoga, and the Alankara—he does not mention a knowledge of the Mimamsa S'astra among his acquirements. But this omission on his part is very welcome to us, indeed, as rather proving, that the tradition that he was a pupil of Kumârila-Bhatta was not invented by his admirers from his being known to be learned in the Mimânisă, but was independent of any such spurious origin. Nor can it be supposed, that the tradition might have arisen from the famous description of his ancestors given by himself, as there is no mention therein, that they were learned in the Minamsa, their having had any knowledge thereof being merely a matter of supposition which is not even quite necessary, though only reasonable.

If the date of Kumarila-Bhatta may be taken to be fixed by the statements under consideration, he may be placed somewhere about the middle of the seventh century. For, we have already seen, that Vakpati knew and admired Bhavabhûti when he was young, and regarded him as his teacher or leader. If we place Yas'ovarma's reign between A. D. 675 and 710, Vakpati would have lived, we will say, from A. D. 660 to 720. Bhavabhûti, who was patronized by Yas'ovarma, and was older than Vakpati, would then be assigned to, we will say, form A. D. 620 to 685. In that case Kumarila may be placed between, say, A. D. 590 and 650. For, to have been a teacher of

^{*} यद् बेदाध्ययनं तथोपनिषदां सांख्यस्य योगस्य च ज्ञानं तत्भयनेन कि न हि ततः कश्चिद् गुणो भाटके। यत् प्रीढत्वम् उदारता च वचतां बचार्थतो गीरवं तखेद् अस्ति ततस्तदेव गमकं पाण्डिस्यवैदस्थ्ययोः॥ Målat. I. 7.

I may observe that this date agrees with that assigned to Kumarila-Bhatta by Taranatha in his history of Indian Buddhism, and accepted by the late Dr. Burnell in his preface to his edition of the Samavidhana Brahmana, (Preface, page VI. See also Le Bouddhisme, par Vassilief, French Edition, footnote pp. 45-56) Further, if we accept the above approximations they explain why S'ankaracharya, who mentions; S'abara-Svami by name and calls him Acharya', for the great teacher, and who mentions Upavarsha and calls him Bhagavan, the venerable, omits to name Kumarila-Bhatta one of the greatest authorities on the Mimamsa.

If S'ankaracharya lived at the end of the eighth and the beginning of the ninth century, Kumarila-Bhatta,

^{*} In putting down this date it is not necessary to pay any regard to the Jain statements that Yaśovarmâ was living in Sanvat 800 (A. D. 744), as I have already shown that those statements are not reliable.

[†] See further on.

[‡] Colebrooke (Essays Vol. I., footnote to p 298) states that S'a-n karâchârya, though he does not name Kumârila, refers to him in his works. Ransacking all the known works of Elankarâchârya (the S'arîrakabhâshya, the Bhâshya on the ten Upanishuds, and the Gitabhâshya), I have failed to find any passages containing any reference to Kumârila-Bhaţţa personally or to his works.

[§] See the S'arîraka-Bhashya III. 3. 53.

Ibid.

we must suppose, was not thought worthy of being mentioned by name or even referred to. As to the statement made by the author of that S'ankara-dig-vijaya which bears for its author the pseudonym* Anandagiri, that S'ankaracharya met Bhattacharya, the name by which Kumarila-Bhatta is usually quoted, at Ruddhapura near S'riparvata in the south, and that he was told by him, to satisfy his desire for disputation with his brother-in-law Mandanamis'ra, it would be reasonable to suppose that it was an anachronism, the story being invented by his modern biographers or praise-singers for the purpose of completing the dig-vijaya (conquest or deteat of all scholars in all directions) by S'ankaracharya. For the latter's date as accepted by a certain tradition is Kali 3889 or Samvat 844, A. D. 789 t. If, therefore, Kumarila-Bhatta lived in the middle of the seventh century he could not have been interviewed by S'aukaracharya who was born in A. D. 789. Even if the date assigned by the correction of General

^{*} Edited by Nârâyana-Tarkapañchânana, under the superintendence of the Bengal Branch of the Asiatic Society, 1868. To suppose that this work could have been written by Anandagiri is an insult to the memory of S'ankarâchârya and of his distinguished pupil, even if it be assumed that Anandagiri is synonymous with Anandagiri, which appears to be the name given to homself by the author.

[†] See Ârya-vidyá-sudhákara by the late Yajñeśvara S'astrî: pp. 226, 227.

[&]quot;र्शं राचार्यपादुर्भावस्तु विक्रमार्कसमयादतीते पश्चचत्वारिंशदिषकाष्टशतीमिते संवरसरे केरखदशे कालपीयामे.....। तथा च संप्रदायविद आहुः।

[ि]श्विनागेभवह्यव्दे विभवे मासि माधवे । शुक्कै तिथौ दश्चमां तु शंकरायोंदयः स्मृतः ॥ इति ३८८९।...नथा शंकरमन्दारसौरमे मीलकण्ठभट्टा आपि प्यमेवाहुः । प्रास्त तिन्धशरदाम् अतियातवत्याम् प्कादशाधिकशतोनश्वतुः सहस्रवाम् । ३८८९ ।

Cunningham to the accession of Lalitaditya about 727 A. D.) be assumed to be correct, Kumarila-Bhatta, if he was Bhavabhuti's teacher, could not have met S'ankaracharya, as the latter could only have challenged him after some ten or fifteen years at least of the ninth century had passed, granting that he was a prodigy of learning at twenty-five.

The belief, however, that Kumarila-Bhatta slightly preceded S'ankaracharya is very general, and is probably fit to be accepted as well founded. The very fact that the writers of the Dig-vijayas should invent a story that S'ankaracharya included him among his conquests may, perhaps, be taken to point to either the immediate priority or the contemporaneousness of the celebrated Mimamsa writer.

If he was contemporaneous with S'ankarâchârya, the date assigned to the latter by Mr. Kâshinath Trimbak Telang* would be somewhat too early—by more than tifty years Of course as yet nothing has been discovered to establish beyond dispute the necessity of placing the two scholars in the same generation or even in the same century, since the tradition about their being contemporaneous is based upon grounds which need further confirmation. At present all that we can say is, that it is highly probable that they both lived in the middle of the seventh century, Kumârila-Bhațța being the senior of the two, as will be shown further on.

^{*}See his paper attached to his edition of Mudrarúkshasa, Bombay Sanskrit Series, 1884, in which he very ably discusses the question.

The above discussion on the age of Kumarila-Bhatta leads us to the question of the date of S'ankaracharya, because tradition considers the two teachers as contemporaneous. I may observe then that in addition to the passages quoted by Mr. Telang in his able paper already referred to as bearing upon the date of S'ankaracharya, we may collate at least four more, found in the several commentaries of that scholar, that claim consideration in the determination of his date. They all contain names of kings who appear to have been contemporaries of each other and of S'ankaracharya also.

The most important of those passages is in his comment on Brahma-Satra उभयन्यानोहात तात्सद्धः IV. 3, 5, where the question is, what is meant by the phrase तेऽविषम् अभिसंभवन्ति अविषाऽहः। भह आपूर्यमाणपक्षम । आपूर्यमाणपक्षात * ::: षण मासान । which is found in the Chhandogya Upanishad 10, 1, 2, The pasaage literally means, that the dead in going to Brahma-loka first 'go to Archis, from, Archis they go to Ahas, from Ahas to Âpûryamânapaksha &c. Ordinarily Archis means a flame, Ahas means day and Apûryamanapaksha is the light fortnight of the lunar month. What is the sense in which these and similar expressions are to be understood here? S'ankarâchârya says, that the presiding deities of those things are meant. These deities conduct the dead safely one after another each through its own province on to that of the next deity. By way of illustration S'ankarâchârya says : लोकप्रसिद्धेष्वपि आतियात्रि-केषु एवं जातीयक उपदेशी द्ययते । गच्छ त्वम् इती बलदर्माण तती जयसिंहं ततः हुन्नगुप्तम् इति । which may be translated thus: 'in 'case of those also who are known in the world and who · afford safe passage such a direction is heard : go from here ' to Balavarma, from thence to Jayasimha, and from the ce to Krishnagupta. ' Here the illustration being intended to show that the presiding deity of a region may be signified by a word which is the name of that re ion, we have to understand that the three persons Balavarmâ, Jayasimha, and Krishnagupta were the rulers of three different territories. It cannot be supposed

NOTE IV-DATE OF HUMÂRILA & S'ANKARA. CCZHI

that they are merely imaginary persons, because they would in that case fail to illustrate the proposition; Balavarmâ, Jayasimha, and Krishnagupta not being conventional names for guides or for kings who provide safe passage. Nor can it, for the same reason, be said that they may be real but common individuals, because they would be rulers of nothing. They must, therefore, be some three kings who ruled over three different kingdoms through which travellers used, as through other kingdoms, to get an escort, because of the inaccessible nature of the country or of the unsafe condition of the roads. and of which, that governed by Balavarma was nearest to the place where S'ankaracharya was writing. The kingdom of Jayasimha was next to that of Balavarmâ, and farthest was that of Krishnagupta. Besides the order in which the three kings are named. the passage illustrated also requires that the three kingdoms should be removed from the speaker in the order in which they are named. Now one of the works on the life of S'inkarâchárva-the Sankshepa-S'ankara-vijaya, attributed to Mâdhaya -states that he wrote his Bhûshya on the Sûtras and on the Upanishads, and other works at Badri in the Himalaya' If this be a fact, 'Balavarmá' must be the name of a king who reigned at a place not far from Badari. What is this kingdom. and who is this Balavarma? I may suggest the Balavarma mentioned in the inscriptions at Barmavar in the Chumba State in the Punjab, published by General Cunningham, † Unfortunately ihe date of the Balavarmâ has not yet been ascertained, but the writing of the inscriptions will certainly justify us in refer-

[&]quot;Sunkshepa-S'ankara-vijaya, VI. 60-63. Mr. Telang, who has already brought to public notice the fact of S': inkarâchârya having gone to Badarî about this time, makes out that S'ankarâchârya composed his works-the S'arīraka-Bhashya at all events-at Benares merely going to Badarî to write them down quietly. But Mâdhava, whoever he is, is distinct that S'ankarâchârya merely received the prasáda, the grant of power and authority, from S'iva at Benares, and that the composition took place at Badarî after discussion with other sages (अद्वार्शिय:) who were residing there, on various points connected with the Upanishads. At Benares he merely made up his mind to write his commentaries and did nothing more,

[†] Arch. Surv. of India, Vol., XIV., pp. 109 fgg,

ring them to the eighth or ninth century of the Christian era. They are of king Meruvarmâ, whose father was i ivâkaravarmâ. Divâkaravarmâ was the grandson of Balavarmâ; so that between Balavarmâ and Meruvarmâ a period of from one hundred and fifty to two hundred years must have elapsed. We may, therefore, place Balavarmâ about the first quarter or middle of the seventh century. The exact date when Balavarmâ lived cannot of course be fixed without further evidence.

This evidence does not seem to be available at present. But we may refer to a copper-plate edict of a king Balavarınâ, translated by Dr Fiftz-Edward Hall and published at pages 538-542 of the VIth Volume of the Journal of the American (riental Society in 1860. This copper-plate inscription describes Balavarınâ as the son of Pâṇḍuvarınâ, and appears, clearly to make out that his father was the disciple of a Buddhist Arhat named Deveśvarasvāmî, and that he himself was a devout Brahminist*

The inscription records the grant as an agrahâra of the village of Bhujangikâ situated on the banks of the river Veśa to Bhogasvâmî Gautama the Mâdhyandina, Narasvâmî Aupamanyava the Kauthuma-Chhândogya, Vilâsasvâmî S'ândila the Kauthuma-Chhândogya, Bhîmasvâmî Vasishtha. the Kauthuma-Chhândogya, and Rudrasvâmî Gautama the Kâuthuma-Chhândogya.

It is dated Samvat 61, Chaitra Sull 2, Dr. Fiftz-Edward Hall gives no fac-simile of the original, but merely a transcript of it in modern Devaragari characters. He adds that he believes the original is at Benares. He cannot say with assume what the age of the inscription may be. The inveription mentions the neighbouring village or town of Chitrasina. Dr. Hall remarks that neither this place nor Fhujangika nor the river Vesa has been identified. Now it is probable that the Samvat era mentioned in this inscription is the era of Sri-

बृहदर्बद्भगवतो देवासुरिशरासुकुटरस्नप्रभाविष्द्धरितपादपद्मशुग्रनस्य असुतानकपतर-नेकतरप्रस्य देवे वग्स्वामिनः पादम्काद् अवामपञ्चमद्दाशस्यम्बर्धागम्नक्षापाण्डुवर्मदेवपादा-नुस्यातः परममादेश्वरः प्रमनकाण्यः समवासश्चमद्दाश्वर्मद्वासामन्तव्रीवक्षमदेवः ।

NOTL IV-DATE OF KUMABILA & S'ANKABA. CCEV

Harsha-deva which began in 607 A. D. If so the date of the inscription is 668 A. D. A king Balavarmâ who was referred to by S'ankarlchlrya as brave like a lion (see further on), and as giving safe passage to travellers through his kingdom in the year, we will say, 630 A. D., may very well be supposed to be still reigning in A. D. 668, and so old as to make grants to Brahmans for the enhancement of his own merit as well as of that of his father and mother. Indeed, the reference to his bravery in the passage in the S'arîrakarBhî hya would require that he was in the prime of youth at the time when that passage was written, say in 630 A. D., just in the same manner that the language of the grant would favour the supposition that he was in his old age when he made it in A. D. 668.

As to Jayasimha I cannot say who he may be. He might be the ruler of one of the kingdoms in the Madhyadeśa. For that would follow if the Krishnagupta mentioned by S'.nikarâ-chirya is a king that was one of the later Gupta kings of Behar. He can hardly be the Krishnagupta of Fastern Magadha whose name occurs in the inscription at Aphsar in Behar. Though the date of this Krishnagupta is unknown he is the first of a list containing the following names:†—

- 1. Krishnagupta.
- 2. Harshagupta, son of 1
- 3. Jivitagupta, son of 2
- 4. Kumåragupta son of 3
- 5. Dàmodaragupta, son of 4
- 6. Mahasenagupta, son of 5
- 7. Mådhavagupta, son of 6
- 8. Harshadeva.
- 9. Adityasenadeva, son cf 8.

Now from an inscription of Adityasena found at Shahpur ‡ and the date of which is read by Dr. Bhagwanlal Indraji as S.mvat 88 (the Samvat having been shown by General

^{*} An inscription without date of a Kṛi-hṇagupta is mentioned at p. 155 of the *Arch. Surv. of India*, Vol. XIX., as occurring at Isma-ghar near Swat.

[†] See Arch. Surv. of India, Vol., XV. P. 166. General Cunningham omits No. 8, Harshadeva, probably because he is not called Gupta and the passage where his name occurs is confused. I have supplied the name from the list given by Dr. Râjendralâlmitra in his note on the Aphsar inscription at page 267, Vol. XXXV., Part I., of the Journal of the Bengal Branch of the Royal Asiatic Society for 1867, which see.

[†] Arch, Surv. of India, Vol. XV., p. 11.

Cunningham to be that of S'ri-Harsha, beginning with 607 A.D.), the date of Adityasena, would be about 694 A.D. Counting back from Adityasena, it would be necessary for us to assign ten years on an average to each king, or rather to each generation if we would place this Krishnagupta about 620 or 630 A.D. That of course is not possible. General Cunningham reads Adityasena's date in the Shahpur inscription as 55 instead of 88, and assigns twenty-five years to each king, so that, according to him, Krishnagupta is assigned to about 475 A.D. If we adopt Dr. Bhagwanlal's reading, Krishnagupta would be assigned to say about 500 A.D. In either case the date is too early for S'ankaracharya if he lived at the time of the Parnavarma of Hiouen-Thsang.

Whoever, however, is the Krishnagupta named by S'ankara-chârya, it is certain that the date of that Ktishnagupta, and of Jayasimha, and of Balavarmâ, whatever it may be, must now determine the date of S'ankarâchârya.

There is yet another passage in which Balavarnâ is mentioned. It is in S'ankarâchârya's comment upon the Sûtra: तथा आणा: । II. 41, where he says: साद्ये हि साते उपमानं स्थात । यथा लिइ-स्तथा बट्टमार्ते, 'comparison is possible only where there is 'similarity; thus: Falavarmâ is like a lion.' Here too Balavarmâ cannot be any one but a certain individual who was well known at the time to be so brave as to deserve, by all common consent, comparison with a lion. Further it is natural that S'ankarâchârya should have named some one who was most known in the place in which he writes; and this fits in well with the Balavarmâ of Barmâvar or Chambâ in the Panjâb, if other evidence should prove that E'ankarâchârya and that king were contemporaries.

Besides the passage relied upon by Mr. Telang in his paper already referred to on the date of S'ankarâchârya, there are two more in his commentaries in which king Pûrnavarmâ is mentioned, and that in a way which leaves little doubt that he and Pûrnavarmâ were contemporaries of each other. Both these passages occur in S'ankarâchârya's commentary on the

Chhandogya Unanishad. The first occurs in the comment on त्रयो धर्मस्कन्धा यज्ञोऽध्ययनं दानम् इति । प्रथमस्तप एव द्वितीयो बह्मचार्यो-चार्यकुलवासी ततीयो ऽत्यन्तम् आत्मानम् आचार्यकुले ऽवंसादयन् । सर्वे पण्यलोका भवन्ति । ब्रह्मसंस्थां ऽमृतत्वम एति 11.23. where three branches of religion are mentioned, viz., first, sacrifice, study, and giving largesses; second, practising austerities, and third, the student ummarried, living in the family of his teacher, and serving him his whole life. All who practise these attain to Punyaloka. As for him who has dedicated himself to the contemplation of Brahma, he becomes finally immortal so as never to return to this world again. The question is, is the mention which is here made of the Punyaloka and of the Amritatva (final immortality) meant to enjoin those things as the reward of those practices respectively? S'ankarachârya says, no; that mention is merely made in order to recommend the practices. Then he gives an example to illustrate this position : यथा पूर्णवर्मणः सेवा भक्तपरिधानमात्रपत्ना राजदर्मणस्त सेवा राज्यतुत्यफलेति तद्भत् । · Thus: the service of Pûrnavarmâ is merely rewarded with ' food and clothing, but the service of Rajavarma is rewarded almost with a kingdom, where it is not ordered that Pûrnavarma and Rajavarma shall reward their servants with food together with clothing and with a kingdom respectively, but which merely recommends the services of Pûrnavarmâ and Râjavarmâ, and shows the difference between the two.

Here again Pûrnavarmâ and Râjavarmâ can only be kings who were reigning at the time of S'ankarâchârya, though who Râjavarmâ was I have not been able to find out. It does not appear reasonable that S'ankarâchârya should have named as illustrations of the service of two persons one of whom was

[&]quot;If it was allowed to include in speculation, a speculation which did not, however, venture to do more than merely make a suggestion or throw out a hope, it might one day turn out that this Rājavarmā was identical with S'asānka the adversary of I ûrnavarmā. If Pûrnavarmā who is described by Hiouen-Thsang as "full of respect for the sages and esteem for the learned," and who was a staunch Buddhist, had many virtues which S'ankarāchārya extolled, it stands to reason that S'asānka Rājavarmā (Oh! that this were a reality!) who was such a staunch Brahmanist, should appear to S'ankarāchārya as even more liberal than Pūrnavarmā.

more liberal to his dependents than the other, two kings who were not then living, or who were not so recent as to be quite familiar to his readers.

The other passage occurs in S'ankaracharya's comment on the sentence असदेवेदम् अप्र आसीत् III. 19, 1, which means that before the sun was created this ereation was non-existent. S'ankaracharya explains, that the creation was not really nonexistent before the creation of the sun, but in a state which was like non-existent, viz., it did not exist as it exists now, i. e. it had no form, no name. Name and form (nama-rapa) were given to it after the sun was created. That is, it existed, but one might say it did not exist. S'ankarâchârya illustrates this by saying : यथा असदेवेदं राज्ञ: कुलं सर्वगुणसंपन्ने पूर्णदर्मणि राजन्यसर्तोति, 'as this family of the king [Pûrṇavarmâ] ' did not exist when the king Pûrnavarmâ who is endowed ' with all good qualities did not yet exist.' This proves, first, that Pûrnavarmâ was regarded as an excellent king; secondly, that it was he who brought his family to great prominence, it having been very obscure before; and thirdly, that Pûrnavarmâ was living when the commentary on the Chhandogya Upanishad was written. The last inference appears unavoidable because of the expression इदं राज्ञः [पूर्णवर्मणः] कुलम् this family of the king [Pûrnavarmâ], as ' इदम् ' 'this' would otherwise be inexplicable, and also because the illustration would fail to illustrate the commentator's meaning, which requires that the 'sun' of the family should be existent at the time in the same manner that the sun of the universe was existent.

When the passage to which Mr. Telang has drawn attention, as well as the two here quoted are taken together, the conclusion seems irresistible that S'ankarâchârya and Pûrnavarmâ were contemporaries.

If this Pûrnavarmâ is, as is most probable, identical with the king of that name mentioned by *Hiouen-Thsang*, we have then got to consider the date of that king. Mr. Telang, depending upon the fact that *Hiouen-Thsang* did not go to see Pûrnavarmâ, infers that the latter must have ceased to

live before 637-638 A. D., when the Chinese traveller is made out to have virited Magadha, and that, therefore, the Magadha king must have lived somewhere about the end of the sixth cèntury A. D. The first part of the statement, though it happens to be correct as a fact, is not necessary as an inference. The latter portion of the inference appears to be rather wide of the mark. My own conclusion is that Pûrnavarmâ must have been reigning late in the first quarter of the seventh century, nay even much later, as I hope presently to show.

If Hiouen-Thsang, who must have visited Magadha about 637-638 A. D., does not mention that he went to see Pûrnavarmâ, it does not follow from this that he was not living at the time. Hiouen-Thsang, does not, as a rule, go to see all the kings whose territories he visits, nor, even if he sees them, does he mention their names. Thus he received a splendid reception at the hands of the king of Kashmir. where he lived for two years, and where, besides giving him much assistance in his studies and in the work of making copies of manuscripts, the king showed him his personal hospitality and once treated him in his palace to a dinner, at which all the principal Buddhist scholars of the capital were invited to meet him. But he does not give the name of that king. He goes to Karnasuvarnapura, the city where King S'asanka reigned, but does not say who was reigning there at that time. (Vide La vie de Hiouen-Thsang pp. 180 fgg). Again, he visits the king of Mahârâshtra, and gives a very interesting account of the people of that kingdom, and, besides telling us many strange characteristics of the king, his treatment of his defeated generals, his army, &c., he says, that the king was so brave and powerful, that even Harshavardhana S'ilâditya was unable to subdue him; but he does not name the king, (idem, pp. 202, 203). Nor does he mention the name of the king of Ujjain, though he visits that kingdom, and though he names a King Sîlâditya who, according to tradition, had reigned for fifty years at that place, sixty years before his visit. Sometimes, of course, he does mention the name of the king whose kingdom he visits, as of Dhruvapatu, the king of Valabhi, and son-in-law of Harshavardhana of Kanauj. But even if Pûrnavarmâ was not living about 637-638 A. D., it is not necessary to put him so far back as towards the end of the sixth century. He may have reigned from 600 to 635 as well as somewhere towards the end of the sixth century.

What, however, is the conclusion which *Hiouen-Thsang's* own references to Pûrnavarmâ lead us to draw? To answer this question, we may consider not only what he says about Pûrnavarmâ, but also what he says about S'aśânka, the contemporary and adversary of Pûrnavarmâ. Those references prove that though it is quite true that both Pûrnavarmâ and S'aśânka were dead, they had been reigning up till a very short time before the pilgrim's visit to Magadha.

Harshavardhana from the fact that his era commenced in 607 A. D.,* must be supposed to have come to the throne in that year. That, therefore, is the year in which his brother Rajvavardhana was perfidiously murdered by S'asanka. And S'asanka was not punished for this perfidy at least till after six years from the date of Harsha's accession, as is clear when we consider together the accounts given by Hionen-Thsang and Bana. How much longer it took Harsha to punish S'asanka, we are not told in so many words. But Hiouen-Thsang says, that Harshavardhana could not finish his military operations for thirty years. While writing about Magadha, which he visited in 637-638, the Chinese pilgrim speaks of the stone slab which bore tracer of Buddha's foot, and which was near Asoka's palace thus: 'In these recent times, King S'asanka having abolished ' the law of Buddha, immediately repaired to the place where the 'stone was, and wished to efface the sacred traces; but hardly · had the stone begun to be cut with the chisel than it became 'united again, &c.' The expression 'in these recent times' (dans ces dermers temps), shows that the event must have taken

^{*} I take this as established by General Cunningham. See his reports on the Archeological Survey of India, passim.

place not so long as thirty or forty years, but a very short time, before the date when he is speaking. Again, when Harshavardhana sends a pressing request to S'ilabhadra, the head of the Nalanda monastery, to send Hiouen-Thsang to him, and threatens, in case of his failure to do so, to go and destroy the monastery, he says: 'I am burning with a desire to see and 'hear him; it is for this reason that I despatch a fresh messenger 'respectfully; if he does not come, your disciple I the writer ' will know that he is for ever given to vice and misfortune. ' In these recont times even king S'asanka could abolish the Law ' and destroy the tree of intelligence. Do you believe, master, that your disciple [i.e., the writer] has not the power to do 'likewise? &c., &c. (La vie de Hiouen-Thsang, p 235). Here, too, the phrase 'in these recent times' (duns ces derniers temps). appears to show that S'aśanka's destruction and Pûrnavarmâ's restoration of Buddhist institutions, had not taken place many years before, but quite recently. Then, speaking of the incident about the destruction and the replacement of the Bodhi tree at Gayâ, and having described how 'Aśoka by his piety had once resuscitated it, Hiouen-Thsang says: Asoka · surrounded it with a stone-wall ten feet high. That enclosubsists do-day. In these 'sure still recept times King · S'aśânka, who was attached to the heretical doctrine, calum-' niated through base envy the law of Buddha, and destroyed the monasteries. He pulled down the tree of intelligence, 'and dug the ground up to the source of the water without being able to extirpate the deepest roots. Then he sprinkled them with sugarcane juice, 'fire to them and consume them entirely and destroy the 'that he might 'last offshoots. Some months after. that event came to the 'ears of Pûrnavarmâ, the king of Magadha and the last descen-'dant of king Asoka.' He revived it and 'in the fear that it ' might be destroyed again, he surrounded it with a stone-wall ' twenty-four feet high. That is why, this day, the tree of intel-'ligence is protected by a stone-wall which is higher by twenty 'feet than the tree." If Himten-Thsang is to be believed, and

[&]quot; See Les Memorres de Hiouen-Thsang Vol. II., p. 464.

there is no reason why he should not, this passage seems to show that the restoration of the Bodhi tree by Pûrṇavarnā had taken place very recently indeed. As the tree was only four feet high when *Hiouen-Thsang* writes, it could not then be more than two or three years old; and if so, Pûrṇavarnā who planted it or, in the language of the pious Buddhists, resuscitated it, must have been living up till two or three years before the time at which *Hiouen-Thsang* is speaking, i.e. he must have been alive in about 635 A. D.

The expression "who was attached to the heretical doctrine" shows that S'asanka had ceased to live at the time. And this is shown to be a fact by another passage, according to which it appears that he had met with his death not at the hands of Harshavardhana, who had vowed that he would destroy him, but in a somewhat less honourable manner, as the following will show. Speaking of the statue of Buddha, Hiouen-Thsang says that King S'aśanka, having pulled down the tree of intelligence, wished to destroy that statue, but when he saw that benevolent figure, he failed in his courage, and made up his mind to return. He then said to one of his ministers: 'You must remove that statue of Buddha, and put in its 'place one of the god Maheśvara.' The minister thought it sinful to carry out the order and dangerous to disobey it. So he called a man of proved fidelity and caused him to surround the statue with a wall, a lamp being kept near the statue, and to exhibit the image of Maheśvaradeva before the wall. 'that work was finished, he went and informed the king. At ' the receipt of that news, the king was seized with fright. The ' whole of his body was covered with tumours, his skin was torn 'up, and at the end of a few moments he died. * Although many days have passed since, the lamp has not yet 'gone out: the statue is always upright, and the work of the ' god has not shown the slightest damage.' (La vie de Hiouen-Thsang, p. 469). The expression many days does not by itself perhaps decide much either way. It might mean that only a few days, and not years had elapsed, or that some years had passed. But when we interpret it in the light of what

NOTE IV-DATE OF KUMARILA & S'ANKARA. COXXIII

Hiouen-Thsang states regarding the height of the Bodhi tree, it seems fair to suppose that Hiouen-Thsang means by many days a period less than a year or so.

Speaking of Nålanda, and having described a vihåra wholly made of copper that was built by S'lådditya Harshavardhana, he says: 'quite close, towards the east, at a distance of one 'hundred paces, one sees a copper statue of Buddha eighty 'feet high. To cover it, it has become necessary to raise over 'it a pavilion of six storeys: the statue was formerly founded 'by king Pûrṇavarmâ' (La vie de Hivuen-Thsang, p. 161). This passage would go to show, that king Pûrṇavarmâ had consecrated the statue some years before the time the pilgrim writes, and probably also that he was not living at the time.

The expression in these recent times is used of even Harshavardhana while he was of course living and reigning. Thus in reference to the incident about Harshavardhana having made a demand of the tooth of Buddha from the king of Kashmir, it is said: in these recent times (dans are derniers temps) king S'ilâditya, having learned that there was a tooth of Buddha in Kashmir, went himself to the frontier and demanded permission to see and adore it, &c., &c.' (La vie de Hiouen-Thsang, p. 251).

The reference, therefore, to S'asanka and Purnavarma do not require that the latter should be placed earlier than just a very short time, say two or three years, before the year 637 or 638 A. D. But there is a passage which proves that though when Hiouen-Thsang was in Magadha Pûrnavarmâ was no longer living, he must have died just such a short time before as I have indicated above. This passage occurs in the account of the visit of the pilgrim to Jayasena S'astrî at Yashtivana Giri.* Having described how Jayasena, who originally came from Surashtra or Kathyawad, had learned the various and other S'astras from branches of the Buddhistic law Bhadraruchi. Sthitimati, and S'ilabhadra (the celebrated

^{*} Is this the same as the "Vanagrama named Yashtigriha" mentioned by Bana in his Harsha-charita, 11?

head of the Nàlanda monastery), *Hiouen-Thsang* says that Pârnavarmâ, king of Magadha, 'was full of respect for the 'sages and of esteem for the learned. Having been informed 'of the reputation of the S'àstrì (Jayasena), he became very 'glad. He sent messengers to invite him to come to him, 'named him supreme dostor of the kingdom, and assigned for 'his maintenance the revenue of twenty large townships; but 'the S'àstrì declined those brilliant offers.

'After the death of Pûrnavarnû, king S'ilâditya invited him 'likewise to receive the title of supreme doctor of the kingdom and assigned for his maintenance the revenue of eighty large towns of the kingdom of Orissa. The S'âtrî declined as before.' He returned and remained at Yashtivana Giri, teaching many monks. Histen-Thang himself read with him many works during a period of two years.

King S'dâditya could not have offered the revenue of eighty towns of the kingdom of Orissa for several years after 607 or indeed till the year 637 A.D., because it was not till then that he succeeded in making himself supreme ruler of India. At all events Harshavardhana, whose father and brother ruled at Thanesar and do not appear to have had any territory south of the Jumna, and who took six years to make any impression on his neighbours, could not have possessed the kingdom of Orissa at the ear liest till 613 A. D. Till that year at least Pûrnavarmâ may be safely presumed to be reigning. The probabi lity, however, is that he was reigning much later. haps the year 635 A. D., because the S'astri was living and was in the full vizour of his literary activity as a teacher at the time when Hioven-Thsang left India towards the end of the year 643 A. D. If, therefore, this Parnavarma is the contemporary of S'ankarichicya, the latter must have lived in the beginning or middle of the seventh century A. D., and might well be a contemporary of Bina as stated in the S'unkshepa-Sankaravijaya, attributed to Mâdhava (XV. 141),

Unless, however, we are able to fix the date, from indepen-

^{*} La vie de Hiouen-Thsang, pp. 212-214;

dent evidence, of at least one of the other kings named by S'amkaracharya-Balavarma, Jayasimha, Krishnagupta, and Rajavarmà-the identification of the two Pûrnavarmâs must be considered as somewhat hypothetical, resting, as it does, almost upon the single fact that no other Purnavarma than that of Magadha, the adversary of S'aśanka, has yet been brought to light. What would seem further to threaten our faith in the identification is the fact, that while Hiouen-Thsang calls Pûrnavarmâ the 'last descendant' of the family of Aśoka, S'amkarâchârya says, that his family was so obscure before he became king, that it was fit to be described as not existing at all. This could hardly be said of a family of which king Asoka had been one of the members. Of course it is possible to explain this difficulty away by saying, that the immediate ancestors of Pûrnavarmâ, though claiming descent from Aśoka, were so insignificant that S'amkaracharya was right in describing them as almost non-existent.

NOTE V.

WHAT HIOUEN-THSANG SAYS ABOUT KASHMIR. (See pp. lxxxi. fgg.)

In the notice on the kingdom of Kashmir which occurs in the Me'moires de Hiouen-Thsang (Lib. III.) no statement is met with either that the reigning king in Kashmir when Hiouen-Thsang entered it, was Pratâpâditya nor that the king's mother's younger brother came to meet the Chinese traveller; nor is the date of his arrival in the country given therein. It is in the Vie et Voyages de Hiouen-Thsang (by M. Stanislas Julien), pp. 90 fgg., a work different from the 'Me'moires' that the statement is found that the king ordered the younger brother of his mother to go out to receive him with chariots and horses as he arrived at the stone-gate which formed the western entrance into the kingdom. Hiouen-Thsang passed

the first night in the Huse-kia-lo the 'Vihâra' built by the Scythian king Hushka; a mention of a building that protanto goes to prove the reliable character of the facts narrated in the Rojatarangini (i. 169). It is also said that when Hiouen-Thsang approached the capital city the king came to meet him at the head of all his officers and with monks of the city, forming a cortege of more than a thousand persons. The road was covered with parasols and banners, and the whole route was inundated with perfumes and flowers. When the king came into his presence, he loaded him with praise and marks of respect, strewing with his own hand an immense quantity of flowers in his honour. He then made him mount a grand elephant and marched back with him. When they arrived at the capital Hiouen-Thsang was lodged in the Vihâra called 'Javendra-vihâra' which the pilgrim says had been built by a former king. (See Raj. II. 65-84). The next day Hiouen-Thsang was invited by the king to dinner in his palace. who also invited for the same purpose scores of eminent monks of eminent virtue. After the dinner was over the king requested him to open discussions on the difficult points of the (Buddhistic) doctrine.

Having learned that the pilgrim had come from the distant East to study the doctrine of Buddha in its very home, and that he felt the want of books when he endeavoured to study, the king gave him twenty copyists to copy the Sûtras &c., for him; and also other servants to wait upon him—(Vie et voyages de Hiouen-Thsang, pp. 90-92).

It is strange, however, that *Hiouen-Thsang* nowhere mentions the name of the king (probably because he was not a sincere Buddhist), nor the date of his own arrival in Kashmir. Nor does he even distinctly say that the king was of the *Karkota*, i.e., Någa dynasty. As much may, however, be inferred, and perhaps also that *Hiouen-Thsang* refers, though not by name, to the first of the Karkotas, when he says: 'as 'for the *Ki-li-to*, as the monks had several times destroyed 'their family and abolished their sacrifices, they had, from 'century to century, cherished a profound rancour, and had 'conceived a hatred for the law of Buddha. After a long lapse

NOTE V-HIOUEN-THEANG ON KASHMIR. COXXVII

of years, they again seized the royal power. That is why, today, the king of the kingdom has not a great faith [in
Buddhism] and interests himself only in heretics and the
temples of the gods.'* (Les Me'morres de Hiouen-Thsang,
Vol. I., page 180).

It may be remarked that if General Cunningham's correction of thirty-one years be accepted, Durlabhavardhana's reign would extend from 627 to 663 A. D. Hiouen-Thsang, therefore, writing, four or five years after the accession, i.e., in 631-32 of the event which brought the Karkotas or 'Ki-li-to' into power, would certainly have used the perfect tense and said 'have seized again' (ont ressaisi) instead of the acrist 'seized again' (ressaisirent), a tense which accords better with A. D. 596, the date supplied by Rijatarangini as the date of Durlabhavardhana's accession.

Durlabhayardhana was a Kâyastha, an ordinary inhabitant of the valley (See $R\hat{a}j$., III. 491). The race to which the kings of whom he was the first belonged is nicknamed, says Hiouen-Thsang, Ki-li-to, that is to say, 'bought' krîa, as he himself explains the term (acheté). According to his account the term was applied to them in reference to the legend given at length by him, that their ancestors had been brought and imported as household servants when the valley was first colonized. According to him all kings of Kashmir, who were taken by the people from among themselves, were Ki-li-to, because the common people were the descendants of former kings, he says, were those who succeeded slaves. Such Madhyântika, the mythical Arhat king who first peopled Kashmir, those that succeeded Kanishka, and the Karkotas. Much curious speculation has been bestowed on the meaning of the term, and we are told by General Cunningham, and (he says)

^{*}Professor Max Müller's suggestion (India: What can it teach is? p. 317) that Bâlâditya was "the most likely host of Hionen-Thsang in Kâśmîra," loses sight of the fact that Bâlâditya was the last of a dynasty which had already become extinct, and that the fall of that dynasty is mentioned, as also the fact that a king of the Ki-li-to or Karkota race, was on the throne at the time, by Hionen-Thsang himself.

by Prof. Lassen that Ki-li-to is the same as Kritya, a demcn wicked, evil-minded. I think Hiouen-Thsang's meaning bought, hence 'base,' 'mean' is the correct one, as he was distinctly transliterating krita and not $Krity\hat{a}$, and as the latter word is never used as an adjective and is not met with as qualifying a people. In semi-mythical language it would be intelligible if the Buddhists called their opponents 'demons'; but in every-day parlance, such as Hiouen-Thsang found spoken, the lukewarm semi-Buddhistic Karkotas, one of whom received him so hospitably, could scarcely have been called 'demons,' the word being consciously used as bearing that meaning. The same objection does not. I think, apply to 'bought,' It is remarkable that in all the passages where the word Ki-li-to occurs Hiouen-Thsang uses it of the race of kings and not of the people from whom they came; so that he does not call the people 'bought,'

What may be the significance of the term Karkota or Nága as applied to the dynasty begun by Durlabhavardhana? General Cunningham thinks it shows that Durlabhavardhana who was the son-in-law of his predecessor "is said to have "been the son of a Naga, or Dragon; and the dynasty which "he founded is called the Núga or Karkota dynasty. By this "appellation I understand that his family was given to ophiola-"try or serpent-worship," &c. It is most improbable that Karkota or Naga should refer to serpent worship, even though it be admitted that the Karkota kings were serpent-worshippers (which Kalhana does not say they were) but can only refer to their origin. Now although Durlabha was a Kâyastha, we are told that he was in reality begotten in his chaste and pure (susnátá) mother by a Nâga who was named Karkota, and not by a Kâyastha (for it is perfectly certain that we have" to read राज्यायैव हि संजाती राज्ञा नाजायि तेन स: in Raj., III. 492) and that such had been his birth because destiny intended him for the kingdom of Kashmir. That is, the Karkotas were as worthy of

^{*} I see. Mons. Troyer has already mended the passage partly as indicated above.

sovereignty as the Gonardas," whom they succeeded. Now the traditions of Kashmir relate that in the beginning the valley was filled with waters or rivers running down the hills that turned it into a lake; and that it was originally reclaimed from the Nagas or Dragons who possessed it, and that even after the lake had long disappeared the kingdom continued to be under the benevolent protection of the Nagas, i.e., certain benevolent spirits called after that name. The explanation of the tradition is, in my opinion, this: originally the rivers that filled the valley, being of courses that resembled those of snakes, were probably called Nagas or snakes. Kalhana calls one of them. viz., the Vitastâ, nágamukhî and guhonmukhî i. e., having the head of a snake and ready like a snake to enter into a hole. ($R\acute{a}i$ ... I. 29). The presiding deities of those rivers were naturally also snakes or Nagas. As may be expected these live in the middle of the rivers and lakes of the valley (Me'moires de Hiouen-Thsang, p. 168-70; Raj. I., 259-60), and it is natural that the Buddhistic as well as the Brahmanical chronicles should describe Kashmir as having been originally reclaimed from these Nâgas. Long after the valley was peopled it was natural that the Nagas should be spoken of as certain benevolent spirits protecting

^{*} It has been suggested by my honoured friend Professor G. Bühler that in the Rajatarangini the form Gonarda is a misreading for Gonanda due to a mistransliteration from S'arada MSS. into Devanâgarî characters. The Oynand of the Persian translations of the Rajutarangini—made since the time of Akbar-would seem to confirm the correctness of the suggestion (the substitution of Og- for Go- being due to a mistransposition in the Persian transliteration of the s and,). But Gonarda does not for that appear to be wrong. At all events if Gonarda has always been a mistake for Gonanda, the mistake did not first occur when the S'àradâ MSS, of the Rajutarangini were transliterated into Devnagari for the editors or printers of the Calcutta edition, but is a very ancient one. Gonarda occurs in the Mahabharata and other works more frequently than Gonanda. And according to Bhattoii Dikshit the word signifying the name of a country is Gonarda. (Pân. I., 1, 75). There is very little doubt that one of them is a corruption of the other, probably Gonarda being the original. But the corruption need not be due all over to a mistransliteration of consonants. We have at least two other words in which similar corruption, though a little popular, has occurred independently of mistransliteration of consonants. Thus we have Jagurnath for Jagannâth and Harmân for Hanmân (=Hunumân).

Kashmir. It was also natural that these ancient spirits, so benevolent, should become the object of worship, and even that certain pious families, like, perhaps, that of Durlabhavardhana, should have borne the names of some of their species—such as Karkota-just as Ganesa, Vishnu, S'ainkara, &c., are borne in other parts of the country as individual names, or Deva. Bhûta. Pitre, Brahme &c., as names of clans. And when the distinguished dynasty of the ancient Gonardas of imperial fame came to an end with the death of Bâlâditya, and the crown passed into the hands of an ordinary Kâvastha, it was also natural that the chronicles should tell us that Durlabha was in reality begotten in his virtuous mother by a Naga named 'Karkota,' that is, one of those benevolent spirits who concerned themselves with the good of the happy valley, just as Karna had been begotten of the sun in Kunti. As for Hiouen-Thsang's statement that the family of the Karkotakas was called Ki-li-lo, 'bought,' base,' we have got to contrast with it the high character given to it by Kalhana who calls it even purer than that of the Gonardas (sucheh atisucii, Rai, III., 432). I cannot but think that Hiouen-Thsang underrated the family of the Karkotakas because the Buddhists of Kashmir had done so, and the Buddhists were hostile to them because they, as a rule, were not devoufollowers of the law of Buddha.

NOTES ADDED TO THE SECOND EDITION.

I

Among the points of importance treated by S. P. Pandit, after the excellent sun mary of the poem (Intro. pp. XIII-XLI), one is regarding the nature and form of the poem as a whole (pp. XLI-XLIX), Among those scholars who have contributed towards the elucidation of this as also to the many other problems connected with Vâkpatirâja's Gaüdavaho Bühler. It would be remembered that it was Bühler who first discovered the poem, and it was he who handed over the work to Pandit for heing edited. Naturally therefore the learned Doctor took almost a paternal pride in the work when it was issued; and his appreciation of the same is contained in two notices of the Gaüdavaho that appeared in the Vienna Oriental Journal (Vol. I, pp. 324-330, and Vol. II, pp. 328-340.)

In the first of these two notices, Bühler first corrects certain minor inadvertences in Pandit's statements. Thus, Bühler says that the copy of the Jesalmir Ms. of the poem was neither made during his stay at the place and that by an ordinary scribe, nor under his superintendence, as Pandit has stated on p. I of his Critical Notice, but that it was six months before the transcript, made by the best Shastri in Jesalmir, came to his hands. Again with regard to the transcript of the Ms. designated P by Pandit, Bühler points out that this Ms. belonged, not to Hemachandra's library as Pandit states (p ii.

critical notice), but to the Sanghavi Bhandara at (Anhilvad) Pattana.

After adverting to the discrepancy in the number and order of verses and that in the readings, as disclosed by the four Mss. utilised by Pandit, Bühler comes to the rather perplexing question of the exact meaning of the designation of the Commentary as Gaüdavadha-sâratîkâ. Pandit understands this expressing as a commentary on the Sara (substance) of the Gaüdavadha (p vii, critical notice). In fact he did dot regard the poem, even after it was reconstructed on eclectic principles, as the entire poem, but simply a Sara of it, or at best, a prelude to the Gaüdavadha proper that was to follow the existing work (Intro. pp. XLI ff, in particular p. XLVIII). Pandit's arguments to support his opinion are (apart from the question of the commentator's statement that his Commentary is on a Sara of Gaudavaho) first, the fact that the theme announced by the title of the work, viz., an account of the killing of the king of Gaüda is barely alluded to in the existent work and that, secondly vv. 1073, 1074 and 1209 in the present text raise in us the expectation that the poet's greater narrative was to follow, to attend to which-nisameha. vv. 1073 and 1209-they prepare us. Bühler (as against Pandit) says that the words Gaiidavadhasaratika had better be construed as "a short or substance-commentary" on Gaüdavadha. He quotes the instance of Vallabha's com. on the S'is'upâlavadha, which, though explaining the whole of the poem, is named S'is'upâlavadhasâratîkâ, and another of a com. on the Das'akumaracharita, which

under similar circumstances, is called Sârâms'a-Ţîkâ. The nature itself of the com. of Harapâla would seem to justify such a conclusion. "It rarely explains," as Pandit remarks (Cri. Notice, p. V), and in many places is nothing more than a Sanskritised paraphrase of the original Prakrit.

We must not therefore be disposed to attach undue importance to the statement of the commentator regarding the nature of the text. When we come later to Jacobi's views in the matter, we shall have also to decide, I think, that Pandit's supposition that the present poem was to be regarded as a mere prelude to a much more extensive work, was wide of the mark, and that there are also indications left for us to hold, that the poem as we have it, was probably all that ensued from Vakpati's hands. The four Mss. of the work might after all represent different versions of the author's work. It is this view that has been elaborated by Jacobi in his review of Pandit's work, to be referred to below.

Bühler then quotes (ibid. p. 328) instances of passages which are omitted in J (the commentator's version) but which are necessary for the context and are, accordingly, to be found in the other Mss, thus proving the genuineness of the additional verses. Thus referring to vv. 465-471 in the present text, Bühler points out that in Harapâla's version, v. 465 leaves the hero on the banks of the Narmadâ and the next verse in the same version (v. 471 in the present text) would indicate that the hero was in the deserts of Mârwâd. Now it is unlikely that the hero would care to invade such a poor and sparsely

DD (Gaüdavaho)

inhabited province as Marwad unless he was forced to do so. The reason is however furnished in vv. 466-470; these verses which are ignored by the commentator, but are found in the other three Mss. make the hero go to the shore of the ocean (Kathiavad or Dvarka: v 470); and with this additional information, his march through Marwad is at once plain, as his road homeward lay through the latter country. An equally cogent reason for the authenticity of the three Mss as against J. is furnished by the fact that Hemachandra quotes the last pâda of v. 866 in his Prakrit Grammar although with a different reading, this verse being ignored by Harapala. This shows that Hemachandra used a Ms which (in its readings) considerably differed from K. P. and Dc., and yet contained this particular verse.

Bühler, therefore, holds that Pandit has done well in not exclusively following J, and in admitting verses and readings from the other three Mss.

Opinion is likely to be divided regarding the justifiability of each individual addition. Thus Bühler holds that the three verses 798, 800 and 801 should not have been received into the text. Now, in spite of the doubt expressed by Dr. Bühler, it should be remembered that, prima facie, there is nothing suspicious about these verses whatsoever. Verse 798 (wanting in P and of course in J) mentions Kamalâyudha, who, it appears, fraternised our poet Vâkpātirāja; v. 800 (wanting in J. P. and Dc.) mentions Bhâsa, Jvalanamitra, Kuntīdeva Raghukāra, and Subandhu and Harichandra, in whose works

Våkpati had his delight; and v. 801 (wanting in J. and P.) enumerates the characteristics of Våkpati's poetry. Some of these writers are of course not much known; thus Kamalâyudha is known from only two verses attributed to him in Vallabhadeva's Subhâshitâvalî (Nos 3328 and 1840, ed. Peterson. See also p. 15 of Peterson's Intro.); and one of these verses is quoted in Das'arûpâvaloka. A "Vaidya Harichandra" claims one verse (No. 2547) in the same Anthology.

With regard to Harichandra, whose work Vakpati refers to in v. 800, it should be mentioned that there appears to have been more than one Harichandrá. Peterson (Report on Mss for 1883-84, p. 77) discovered among the Digambar Jains a poem called Dharmas'armâbhyudayakâvya, composed by Harichandra, son of Ardradeva, a Kâvastha of the Nomaka family, and Râdhâ (Râthya?). This Harichandra had a younger brother Lakshmana by name. This Kavva has since been edited in the Kavvamålå Series (No. 8). The editors of this Kåvva however say (p. 1 note 1) that they are unable to fix with certainty the date of this Harichandra but draw attention to the fact that Bana in the introductory verses to his Harshacharitra (v. 13; B. S. S. edition, p. 6) mentions a Bhattara Harichandra (who occording to Peterson should be a Jain), and whose work should very probably be a prose composition, Gadyabandha, only the Cal. Ed. of the Harshacharitra, reading qu instead of qu (See the v. ls. in the B. S. S. edition). Kâvya, viz, the Dharmas'armâbhyudaya, cannot therefore be identified with the work referred to by Bana, and consequently these two Harichandras are distinct personalities. Still a third Harichandra has to be taken account of. He is (to quote the editors of the Dharmas'armabhyudaya) "the physician in chief to king Sâhasânka, and a commentator on the Charaka-Samhita, and one of the ancestors of Mahes'vara, the author of the Vis'vaprakas'akos'a". This physician Harichandra is probably the "Vaidya Harichandra" whose verse is quoted in Vallabhadeva's Subhashitavali, No. 2547 (Peterson's ed: see also p. 136). Regarding this Vaidya Harichandra, nothing further seems to be known. Thus Jolly in his treatise on Medicine in the Encyclopaedia of Indo-Aryan Research, p. 11, says "the older commentary (on Charakasamhita) by Harichandra or Hari'schandra, which is referred to by Chakradatta and other older authorities, is apparently lost."

It has further to be noted that Jacobi in an article on Magha and Bharavi (V. O. J. III, p. 138 ff) has drawn attention to the remarkable coincidences in language and thought between certain passages of the Dharmas'armabhyudaya and the Gaüdavaho, and he comes to the conclusion that Harichandra positively borrowed his ideas from, and almost slavishly copied the style of Vakpati, the author of Gaüdavaho, and that therefore, Harichandra, the author of Dharmas'arma, must be younger than Vakpati. This point is further complicated by the additional circumstance that Vakpati himself, refers in v. 800 to the Bandhas of Subandhu and Harichandra which delighted him: सोबन्धवे अ बन्धिम द्वारियन्दे अ आणन्दो।). Though as just now said, the

authenticity of this verse has been challenged by Bühler and though the verse is found in only one of the Mss, still there is no reason why the verse should be altogether rejected as spurious, more particularly, if each Ms. is to be looked upon, as some hold, as an independent epitome of the poem. Indeed, by indirectly corroborating the statement of Bana regarding the existence of a water against testablishes its own genuineness.

For our present purpose therefore the question to be decided is whether the Harichandra of Gaüdavaho v. 800 is identical with the Harichandra, the author of Dharmas'armabhyudaya, or with that Harichandra whose prose composition is referred to by Bâna. In view of the fact that a very striking parallelism exists between the language and ideas of Gaüdavaho and the Dharmas'armabhudaya, and that Vâkpati himself refers to a "Harichandra bandha". one would have been almost tempted to conclude that Harichandra, the author of the Dharmas'arma Kâvya must have preceded Vâkpati Such a supposition however is precluded by a close consideration of the grouping of the authors in v. 800 of our text. The first line evidently mentions poets, and the second line. prose-writers: the Bandha of Harichandra should corres, and to the Bandha of Subandhu and as the latter is in prose, the former also must be in prose. notwithstanding the evidence of the divergent reading of the Calcutta Edition of the Harshacharita referred to above. We must therefore hold that the 🗽 author of the Dharmas'armābhyudaya-kāvya could not have been the Harichandra intended by Vakpati, and that the one referred to by Vakpati is the same as the Harichandra mentioned by Bana. Jacobi therefore is probably right in his view that the Harichandra, the author of the Dharmas'armabhyudaya freely copied, and was later than Vakpati.

With regard to the other authors mentioned by Vâkpati in vv 798 ff., Bhâsa, Raghukâra and Subhandu are well known; and there is nothing improbable in the fact that a poet who drew bits of poetic inspiration from the "ocean of Bhavabhûti," might have also found delight in the works of the other more or less illustrious writers mentioned by him. The same may be said with regard to v. 801 which enumerates the merits of Vâkpati's poetry. Bühler says that Vâkpati, who for a Hindu poet speaks very modestly of himself, could not have written this verse. Sanskrit poets do not however inevitably try to hide their light under a bushel and do not all of them fight shy of expressing a just pride in their own productions. One recalls to mind the self-confident tone of Bhavabhûti, the model, and most probably the master of Vâkpati when he utters (Mâlatîmâ, I. ll. 42 ff, B. S. S. Edition).

> ये नाम केनिदिह नः प्रथयस्यवज्ञाम् जानन्ति ते किमाप तान्त्रति नैष यतनः ।

Kâlidâsa in his own inimitable subtle manner says the same thing almost in a chiding tone (Mâlavikâ. I)

पुराणमित्येव न साबु सर्वम् न चापि काव्यं नवमित्यवदम् ।

Indeed, these two verses (800 and 801 of our text) mutually support each other: if Vakpati did really

study the authors mentioned in the former verse, it is but natural to suppose that he should also have been influenced in forming and expressing the attitude which poets (and therefore he himself personally) should adopt in judging of their work, and that Vâkpati should call his work सारवन्तं च थिरमुज्जलं च छायाचणं च गी-विलसियं. Bühler winds up his first notice of Pandit's work by bestowing on him unstinted praise for the scrupulous care he has evinced all through the very difficult work.

In his second notice of this work (Vienna Oriental Journal, II, pp. 328-340) Bühler begins by saying that one of the striking aspects of our Kavva is that "the author bestows as much care as possible on the accessories, and gives as little as possible on real history." With regard to the question. whether the present poem is to be regarded as merely a prelude to another larger work, he is inclined to agree with Pandit's conclusions. An additional reason adduced by Bühler should carry much weight. Two of the Mss. (Dc. and P) style the work in their colophon Kahâvîdhau; K calls it Gâhâvîdham: J has neither. Bühler now says that Kahavidham is Prakrit for Kathapitham, which is the title of the first or introductory Lambaka of the Sanskrit rendering of Gunadhya's Brihatkatha both by Kshemendra and by Somadeva, and which therefore must have been found in the original Prakrit work of Gunadhya. On this analogy therefore he agrees with Pandit in holding that our present poem too should be the introductory part of another larger poem. As regards the reading Gahavidham found in K., Bühler supposes it to be a mistaken reading for Kahâvidham.

The other scholar who has bestowed special consideration on the text-problem of our work, on the mutual relation of the four available Mss, and on the nature of the poem as a whole, is Dr. Jacobi. His contribution contains many pregnant and shrewd observations and it is contained in a German review (Göttingische Geleherte Anzeigen for 1888, pp. 61-75).

After a few prefatory remarks, Jacobi refers to those peculiarities of the Gaüdavaho which mark it off from the rest of the known Mahakavvas of the Sanskrit and Prakrit literature. It is not divided into chapters though such division is laid down in the works on the Alamkaras'astra (e. g. Kavyadars'a I. 14), but contains only consecutively numbered verses. The poem does not contain anything which its title would lead us to expect therein, viz. how Yas'ovarman, the king of Kanyakubja killed the king of Gauda (or Magadha). This event is only hinted at in a few verses; but neither the name of the Gauda king nor anything else connected with him, is mentioned in our work. And still the poet promises to sing in detail the early exploits of Yas'ovarman. What the poem does now really contain is a description of nature (which every Mahâkâvva. according to the requirements of the Alainkaras'astra should contain), and a portrayal of grotesque events from Indian mythology. Jacobi therefore says that he would agree with Pandit in holding that the work has not come down to us in that form which the poet might have given to it, or at least had

thought of giving to it. But his agreement with Pandit ends here. He would not hold (as Pandit does) that the present work was only a prelude to another work which might be regarded as the Gaüdavaho proper, which unfortunately however, has not either come down to us, or was perhaps never executed.

Jacobi argues that if the existent work is to be looked upon as a prelude to another larger historical work, the former would have to be regarded as a very unique work indeed, without any like of it in the whole range of Indian literature. The preface of a work is generally an organic constituent part there-of, and as such generally shares its division into Sargas, As'vasas &c. The present work however is too great to have formed only one As'vasa; being only a little shorter than, for instance, the Ravanavaho, the most famous Mahakavya of the Prakrit literature before or after Vakpati. If the present 1209 (or 1233) verses of the work were to represent only the preface, what colossal extent we shall have to postulate for the whole poem proper!! If this objection be not regarded as very serious. still there is another difficulty that confronts us. What should have led the poet to put the best part of his work (description of nature &c) in the body of this (presumed) preface? In the case of other poets, we find on the other hand, this item reserved for the main part of their work, and gradually worked up with their subject-matter.

All such difficulties are removed, if we hold (says Jacobi) that the present work was only an epitome EE (Gaüdavaho)

(Auszug) of the original work, from which all that concerned historical incidents was dropped, as being neither of general nor of lasting interest. Thus only did it appear to be possible to preserve at least the gems of Vakpati's poetry. As an epitome of the original poem, the Gaüdavaho must have come to lose its division into As'vasas &c. though the internal division of the subject-matter was preserved. Thus we can still recognise distinctly successive parts of the poem:-(1) the poet's introduction, consisting of the usual Mangala and praise of poetry in general, (2) the work proper, of which even though there are left now only the description of nature and such other secondary matter, still sufficient traces are left to enable us to formulate the general march of events, such as (a) the praise of Yas'ovarman, (b' his triumphant march, and (c) his life of enjoyment after his grand achievement, and (3) as conclusion, the poet's own life. Bilhana's Vikramankadevacharita is composed on similar lines, and this type seems to have been the usual one for historical poems.

This, in short, is Jacobi's view regarding the nature of the poem as a whole, and as he says, it has much plausibility to support it. This hypothesis easily explains why the number of the verses of Gaüdavaho varies in each Ms. J has the least number of them (1102), which are however to be found in the same order in the other three Mss., the latter having in all 133 verses more than J. Pandit himself is not inclined to regard these verses as spurious; and the question therefore is, how we are to explain their

great number (i. e. about one-eighth of the whole). Jacobi says (ibid p. 63): "This or that copyist of the prevalent epitome might have put in, at their appropriate places, such verses from the original poem as might have pleased him or such as he would not find wanting for other reasons". The Mss. K. P. and Dc. go back in the last resort to such "enlarged editions". "Our supposition further explains (says Jacobi) in a natural way, the colophon, and the title of the commentary, Haripâlavirachita-Gaüdavadha-sâra-tîkâ. Haripâla, who besides his father, had many predecessors, probably found in the old Mss. the colophon Gaüdavadhasâra, an epitome of Gaüdavadha, and therefore he called his commentry Gaüdavadha-sâra-tîkâ".

In saying that the present work was to be regarded as prefatory to Gaüdavaho proper, Pandit bases his conclusion on verse 1209 (amongst others) in the present text. This verse however does not form the conclusion of the work, as one more verse in Upajati metre follows (according to the Mss. Dc. and P.). Jacobi rightly points out that this verse has been altogether lost sight of by Pandit. The verse in question is as under-(see Various Readings p. 395)

कइराय रुंछण(स्तव) बन्पइरायस्स गउड(वहम्)। (नामे)ण कहावीढं रहयंनिय तह समत्तं च॥

The bracketed portion is wanting in P, which also reads, a for ξ in analysis. The colorhon of K is in prose, and is what has been admitted by Mr. Pandit in the text. J. has nothing to correspond to either of these. Now, this verse shows that the

present prefatory text was also the real Gaüdavaho, and that the poem therewith came to an end.

Passing over certain minor emendations and conjectures proposed by Jacobi (p. 64) we may agree with him when he says that "so much is certain that after v. 1209 there followed (only) a verse or (few) verses, which brought the poem to its finish, and that therefore it is not at all necessary to hold that after v. 1209, the history proper of Yas'ovarman was to follow".

In support of his opinion that the present text was only a prelude, Pandit relies on v. 1074 (compare, Intro. p. xlvii). The verse:is:—

साहिज्ञइ गउडवहो एस मए संपर्य महारम्भो । णिसुए मुयन्ति दप्यं जम्मि णरिन्दा कहन्दा य॥

Jacobi however points out that साहिज्ञ is not to be derived from V साइ (as has also been done by the commentator) but from V साहइ क्याति (compare, Hemachandra, Prakrit Grammar, IV. 21), and that महारम्मो can as well signify "a mighty exploit." The first line should therefore mean "I shall now sing the Gaüda's death, that heroic or mighty deed", and there is no need to see in the verse in question any allusion to the composition of another Gaüdavadha (Kâvya) of mighty dimensions. The same argument holds good of the word Viyada in v. 1164. (cf. also v. 799).

Jacobi has still a few words to say (p. 72 ff) regarding the readings received by Pandit in his text. The Mss. of our work fall into two groups. The first group consists of only one Ms., designated J by Pandit, which might be called the commentator's

recension. The second group is made up of the remaining three Mss., differing on the whole from J, as also, in many cases, from each other among themselves. Pandit has, in the choice of the readings followed an eclectic principle (p. VI of his cri. Notice), and Jacobi admits that in most cases Pandit's choice is faultless. "Such an eclectic process I do not hold in theory as objectionable, when the Mss. are later copies—as is too often the case in Indian works-and can therefore be arranged only in groups and not in any geneological tree. In classical philology, matters stand quite differently. To apply its method without more safeguards to Indian works, e.g., to receive a reading into the text on the authority of the "best" Ms. would in innumerable cases land us into error." Jacobi evinces a decided partiality for the text and readings of our work as embodied in the commentary of Haripâla, whose readings Pandit has not, as he himself admits, always adopted (Cri. Not. p. VI). This preference for the commentator's readings is based on the fact that he is older than all the Mss., that his father seems to have devoted special attention to the study of Gaudavaho, (Com to v. 788), that probably his family was in possession of good and old Mss. of the work, and that finally, his work probably represents the first and most faithful epitome and text of the poem; and a number of instances are given in support of this. We have now passed in review the opinions of the two scholars, and as I believe the only two scholars, who have treated, besides Pandit, of the text question of our work in great details. Of course

there are other scholars, who have referred to this question, but only incidentally. Thus, e. g., Pischel in his Grammatik der Prakrit Sprachen, speaks (Einleitung. p. 15) of the "many recensions (of Gaüdavaho) which in their number and arrangement of verses differ very much from each other." Vincent A. Smith also (J. R. A. S. for 1908, p. 778) quotes Pandit's opinion that the poem appears to be only the prelude to a missing work. Apart from this, however, the opinions of Pandit, Bühler and Jacobi differ considerably, and it is worth while to indicate here in brief, the position of this particular question.

Pandit's argument is that the present work should only be regarded as a prelude to another larger work no longer available to us, containing a more detailed narration of the killing of the Gauda king. His reasons are: (1) There is very little in our present text to satisfy the expectations raised in us regarding the contents of the poem. The scanty mention of Magaha-naha in v. 354, and of Magahahiva in vv. 414-417 and v. 696 scarcely justifies us in holding that with this indirect and passing allusion to the theme announced in his title, the poet did regard himself as absolved from his promise as contained in the title of the poem. (2) There are, further, indications in our poem, in which the poet himself lets us understand that his larger work was to follow; e. g. vv. 844, 1074, 1184, 1209 etc. (3) Specially noteworthy is the abrupt ending, v. 1209, which also prepares us to listén to "this purifying, newly-composed heart-rejoicing and no mean narrative about Yas'ovarman". (4) The designation of the commentary as Gaüdavadhasâratikâ would lend weight to the same conclusion. As Pandit understands it. the name shows that the commentator regarded that he was annotating a Sara (substance) of Gaüdavaho and not the Gaüdavaho proper, which was still to follow, Bühler generally agrees with these opinions, except in the meaning of the compound Gaüdavadhasåratîkå, which (as we have already seen) he would render as "short annotations Såra-tika [=Såråtmika or Sårabhûtâtîkâ] on the Gaüdavaho. He further adds the important fact that most probably Gunadhya's Prakrit Brihatkatbâ had its first or introductory Lambaka called by the name Kahâvidham, and that this latter designation has been preserved for the present text in at least two out of the four Mss. of our work, a circumstance that goes to support Pandit's contention that our text was merely introductory to a larger work. Lastly as regards the varying number of verses of the text as found in the four Mss., both agree in holding that the verses found over and above Haripala's version, are not all of them spurious or interpolations. This however does not satisfactorily explain their presence in only some of the Mss. and their omission from the rest.

Of this latter point, Jacobi in his review referred to above, offers a very ingenious explanation. He would regard the different Mss. as each presenting a different epitome (Auszug) of the original poem. On this supposition we can easily understand why the number of verses in the different Mss. varies. Each epitome contained more or less yer-

ses, according to the taste—and we might almost say the pleasure, of each copyist. It should be here mentioned that Jacobi regards the recension as presented in Haripala's commentary as the first epitome executed of the original Gaüdavaho. The fact that the killing of Gaüdavaho receives such a scanty treatment in any of the recensions (according to him epitomes,) now available, Jacobi attributes to the purging away of all matter "which treated of historical incidents only, and therefore could neither be of general nor of lasting interest." Jacobi seems to have in mind the general unsettled conditions in which the poem was written. There was therefore the danger of the entire poem of Våkpati being lost, and "thus only (i.e by suppressing the historical allusions in it,) it seemed possible to preserve at least the pearls of Vâkpati's poetry".

Then it is to be noted that Jacobi differs from both Pandit and Bühler, in holding that no additional matter probably followed the present text, and that therefore the present poem should be regarded as all that Vâkpati ever wrote. He takes his stand on a verse (quoted above) found in two of the Mss., according to which it would appear that "Gaüdavaho, otherwise called the Kathapitha (the foundation of the story) has been composed and finished too." This, Jacobi urges, leaves no doubt that the Gaüdavaho had been completed in the form in which we have it. Bühler, (V. O. J., II, p. 331,) suggests the reading Gaüdavahe (locative) for Gaüdavaham. This would mean accordingly, "in Gaüdavaho, the Kathapitha has been &c.

It now remains to be seen how Jacobi's argument fits in with the other considerations urged by Pandit. V. 1074 of our text means according to Pandit that the real Gaüdavaho was about to be composed. But साहिल means as already stated, "is narrated, or told". (See also v. 1184: सो साहिउं पयत्तो चारेअं चाणक चरिअस्स। where साहिउं has been rendered as कथायेतुम, where the text of Haripala also has शासितुम् as against his साहिजइ=साध्यतं under v. 1074). Besides the high authority of Hemachandra in taking the root साह in the sense of "narrate", we have the word साहिर in v. 1206, which the commentator notices as a variant and explains as কথনগতি. This word has descended to Modern Marathi in the form of মা(মা) হাঁৰ in the sense of a reciter of narrative or ballad poetry: there is therefore no reason why the word साहिजाइ in v. 1074 should be understood in the sense of compose (sâdhyate).

Therefore, it may be said that if there are indications in the poem that the narration was to follow, it can be urged that there are also passages which tell us that the narration has been begun, and therefore presumably, been completed. Thus v. 1184 (already referred to) distinctly says that "then he (the poet) having finished the duties to be performed at the close of night and therefore being refreshed, set about narrating (Sâhium payatto chariam) to them (his audience) the life (of Yas'ovarman), of Châṇakya-like conduct". After a Kulaka of twenty verses, describing the state of expectancy created among the quarters of the earth and in the heart of the divine damsels &c., and con-

FF (Gaüdavaho)

taining a further praise of the hero, the poet says vv. 1205-6: "Now on that blessed day, long looked for by the people.-a day that was rendered yellowish on account of the dust arising out of the friction of golden ornaments, and which therefore became golden,- the (whole) world through curiosity became in an instant as though dumb-struck, on account of the poet's encompassing the entire range of learning as he narrated his story " (sahire tammi-Kathanas'ile Vâkpatirâje, com.) This shows that the narration was begun and completed and the contents of the narrations are, in all likelihood, to be found in the verses that have preceded. Finally "this life", imam chariam of v. 1209, is as likely to refer to that to which it forms a conclusion as to the " something " that was to follow.

To conclude, therefore, we may rest content with accepting Jacobi's conclusion that the present poem was all that Vâkpati ever wrote. His second conclusion however that what he wrote suffered epitomisation at different times by different hands may not be so readily agreed to. Though the poem does not hint at it expressly, it looks very probable that the political conditions in which the poem was written are largely responsible for the rather imperfect state in which the poem has been left to us. Perhaps the author could not give the final touches and the final arrangement to his mass of verses. This may be the reason why the verses that refer to the poem as being narrated are left standing where they at present are. - If one of the traditions is to be believed, we shall have to admit that Vakpati thus sang in his work the glories of Yas'ovarman, when the latter had thrown him into prison, as stated by the Yas'astilaka (Peterson, Subhashitavalt, p. 115). We may argue that after his release, the poet might not have found time or even deemed it necessary to carry to end his task, undertaken under such circumstances. Another less reliable tradition as preserved in Rajas'ekhara's Prabandhakos'a, however, does not agree with this. According to this, it would appear that Vakpati belonged to the next generation after Yas'ovarman (R. G. Bhandarkar, Report on Search for Mss during 1883-84, p. 15).

Further, with regard to the contention that if this poem was to form the whole of the Gaüdavaho ever written by Vâkpati, the title of the poem becomes a misnomer as the real killing of the king of Garida receives only indirect and an all too brief mention, it can be urged that Vakpati wrote more as a court-noet than as a historian, his object being to produce a poem containing a fulsome praise of his royal patron, in which incidents, otherwise historically very important indeed, were brought in only as serving his main purpose of lavishing unstinted praise on his master. Bühler is perfectly justified when he draws attention to the peculiar phenomena of our poem in which "the author bestows as much care as possible on the accessories, and gives as little as possible on real history". Pandit says (Intro. p. xliii) that the treatment which the Gaudian king receives in the poem is no better and no fuller than the allusions to some other kings whom Yas'ovarman conquered, e.g. the kings of

Vanga or of the Deccan and others; and that therefore the question why the name of the Gaudian king should have been immortalised in the designation of the poem remains a puzzle. The reason for the selection of the name of the Gauda king in preference to other kings subjugated by Yas'ovarman, to form the designation of a highly-pitched poem, containing mainly the panegyric of Yas'ovarman, the king of Kanouj, may possibly have to be sought for, I would tentatively submit, in the latent ill-will that can historically be proved to have existed between the two kingdoms of Kanouj and Gauda before the time of Yas'ovarman. The treacherous murder of Rajyavardhana, the brother of Emperor Harsha, at the hands of S'as'anka, the king of Central Bengal (the latter being called a Gauda by Bâna) and the consequent attitude of persecution which Harsha, who soon thereafter became the king of Kanoui, adopted towards the Bengal king are matters of history (compare, V. A. Smith, Early History of India, Third Edition, pp. 337-339). At a later period (circa 800 A.D.) Dharmapâla king of Bengal and Bihar deposed Indrayudha, king of Kanouj, and installed in his place Chakrâyudha (ibid. p. 378; cf. also Duff's Chronology of India, p. 75). Of course this does not prove anything directly bearing on the reign of Yas'ovarman; still, it is worth while emphasising this side of the mutual relations between these two powerful kingdoms. Again, religious motives may have had their share in the illwill existing between the two states. Yas'ovarman seems to have been a staunch advocate of the nascent Hinduism, while the kings of Bengal from the

beginning of the eighth century A. D. to the end of the 12th century had been, with the sole exception of Adisûra, zealous adherents of Buddhism (Smith, op. cit. p. 402). That religious feelings might have had a share in the dispute of Yas'ovarman with the unnamed king of Bengal of that time is what has been also suggested by Pandit himself in his Introduction (p. xlvii, footnote). It is not therefore improbable that hereditary political causes, added to religious motives, might have led to a feud between Yas'ovarman and the Gauda king, and this feud, serving to our poet as a theme on which to pivot his patron's glories, might have been sung and alluded to in our present poem, albeit in haphazard and all too brief manner.

* * * * *

The above notes were written some years back, and since then a third scholar-J. Hertel-has considered the question about the general nature and form of Vâkpati's Gaüdavaho, in an article in Asia Major, Vol. 1, Fasc. 1, January 1924, pp. 1-23: "A Note on Bhavabhûti and on Vâkpatirâja." Hertel thinks that v. 799 of the Gaüdavaho shows that "Bhavabhûti was still living and advising Vâkpati when the latter was composing his Gaüdavaho" (p. 10). He agrees with Pandit in holding that Vakpati's present poem is but a prelude to a larger work he contemplated, and draws attention to the fact that "it can scarcely be due to a mere chance that two works of the two most celebrated court poets of Yas'ovarman were not finished" (namely, the Mahâvîracharita of Bhavabhûti, and the Gaüdavaho

of Vakpati). Relying on the concluding words of the colophon of the MS. K, कहराय उंडणस्य वपद्रायस्य गउद्यहे ॥ भाषाविद्यं समतं ॥ he regards the existing poem as but the introduction—the Katapitha—, and holds that its author never executed his intention of writing the real Gaüdavaho. Hertel has also reviewed in details all the objections of Jacobi, (some of which are noted above) who, it will be seen, would regard the present poem as a mere abstract or summary of a larger work in which all historical traces had been deliberately passed over.

Hertel, it seems, has not taken into account the indications mentioned by us above, which are given in the poem itself and which suggest that the narration of the poem did take place, or in other words, that the poet did not evidently intend any other sequel to his existent poem (vv. 1184 and 1206. ff. See above). We may also say that the concluding verses make it evident that the poem is called Gaüdavaho more or less by courtesy only. The poet perhaps began with that idea, but ended by singing the story of his patron's Digvijaya. His Viayâhisea =Vijayâbhisheka is referred to in v. 1208, and his giving away his enemies' wealth "even outside" i. e., without bringing it back with him to his capital, in v. 1207. All this implies that the poet had more in his mind the traditional Digvijaya of a hero, than the killing of the Gauda king by Yas'ovarman. The poet's request to "listen to the narrative" in v. 1209 can be understood as a general one addressed to readers, and need not necessarily be taken with reference to something which the poet thought was to follow.

Then, with regard to the evidence, afforded by the colophons of Mss, we have to bear in mind that the colophons are in their nature, the peculiar product and property of the copyists, and that they are often liable to be added to, abridged or changed or omitted according to the liking of the copyists unless we have evidence otherwise. This is borne out even in the present case. J has no colophon at all. K has it as quoted above, and this would appear to be in prose. P and Dc, have it similarly, in the form of a Gâthâ, though a few letters of the former of these are worn off. The colophon seems to be preserved in its complete and perfect form in Dc, which is an excellent and very old Palm-leaf MS. This reads the colophon as..... गउडवहं । नामेण कहावीढं । रइयं चिय तह समतं च । against गउडवहे गाहाबींह of K which Hertel relies on. According to Dc, therefore, Gaüdavaha, (in the form called) the Kathapithaka, has been composed and finished as well. No real objection can be taken against the (neuter nominative) form ° वहं, which is grammatically correct. (Compare शिशुपालवधम् Neu. Nom. Sing.) We may therefore conclude by saying that the present poem represents all that Vâkpati wrote. and that there is no reason to hold that the poet had an intention of writing more, an intention which he did not execute as Pandit, Bühler and Hertel hold; neither is the present poem merely an abstract or summary of some larger poem no longer available, as Jacobi, and following him, Winternitz (Geschichte d. indischen. Litteratur, Vol. III, p. 84) think.

II

Another important point dealt with by Pandit is about the date of Yas'ovarman, on whose date depend those (as is well known) of Bhavabhûti and Vâkpati. The date of Yas'ovarman again depends on that of the Kashmirian king Lalitaditya Muktapida, an account of whose reign we have in Kalhana's Râjataranginî (IV. 126 ff.) and who inflicted a defeat on Yas'ovarman. But there is a wide difference between the date assigned to him by Pandit on the one hand, and all other scholars on the other. Pandit exhaustively deals with the dates of the successive dynasties of Kashmir and even of each individual king, and arrives at 695 A. D. as the date of Lalitaditya's accession, and 732 A. D. as that of his death. Incidentally Pandit puts in a strenuous plea for the reliability of Kalhana's chronology, and subjects to a detailed and searching criticism the correction of thirty-one years applied to Kalhana's chronology by scholars, mainly relying on Chinese sources. This correction Pandit does not accept, and, hence mainly, the discrepancy. With this correction accepted, Lalitaditya's date becomes 724-760 A.D. It was Jacobi who first suggested a still nearer approach to arrive at the date of Lalitaditya (in his Review of the Gaüdavaho referred to above). Gaüdavaho, verses 827-832, mentions certain portentous events that took place in the world. Among these v. 829 mentions an eclipse of the sun; and this, Jacobi states, was visible according to astronomical calculations at Kanoni 14th of August 733 A.D. Verse 832 according to Pandit's text is:-

इंग तहवा सण-निव्यक्ति भू-लगा-भन्न-भन्नरावने । जांद इसम्मि भुगजेस दाहणा आसि उप्पाया ॥

The reading 4-54 here is on the evidence of one MS only. The other three MSS and the commentator read instead. नि(णि)यय प्य which certainly is better, the meaning being the corner of his (Yas'ovarman's) eye became twisted (भहुरावने) on account of the shaking of his position (नियय-पय-भन्न=निजक-पद-भन्न) that was brought about temporarily or in a moment-(बण-निव्यक्ति). This "shaking of his position" Jacobi takes to be a reference to Lalitaditya's invasion on the domains and subsequent defeat of Yas'ovarman. R. G. Bhandarkar too agrees with Jacobi in thus interpreting the verse (Preface to his edition of the Malati-Madhava, BSS, Second Edition, 1905, p. xv). Pandit's reading, supported as it is by one MS only, would seem to indicate the same meaning. though in a confused manner. A further conclusion may perhaps be drawn from the mention of the king's temporary loss of position, viz., that this invasion of Lalitaditya against the king of Kanauj took place after the latter had returned from his Digvijayavâtrâ, or his expedition against the Gaudian king.

R. G. Bhandarkar with reference to Stein (Translation of Rajatarangint, Intro. p. 89, and note on IV. 134) also mentions (l.c. p. xv) the fact that a king of Central India of the name of I-chafon-mo is mentioned by Chinese authors as having sent an embassy to China in 731 A. D. This I-cha-fon-mo has been 'properly identified' with Yas'ovarman. Generally speaking therefore, the correction of thirty-one years applied to Kalhana's

GG (Gaüdavaho)

chronology by scholars, against which Pandit so vigourously contends, seems to be justified. R.G. Bhandarkar also was once inclined to reject this correction of 31 years (Report on MSS, for 1883-84, p. 15) but has accepted it later in his second edition of the Målati-Mådhava.

The dates of Lalitaditya's reign being thus ascertained be 724 to 760 A. D., Yas'ovarman's reign may generally be said to cover the second quarter of the eighth century. His defeat by the king of Kashmir will have to be placed in 733 A. D., before which Yas'ovarman must have defeated the king of the Gaudas. Yas'ovarman had sent an embassy to China on his own behalf in 731, and was claimed as an ally by Lalitaditya in an embassy which the latter himself sent to China in 736 A. D. This last fact would go to show that though Lalitaditva had defeated Yas'ovarman in 733 A. D., the former did not annex the Kanauj terrifory but kept Yas'ovarman on the throne and formed an alliance with him: in the words of Kalhana, the kingdom of Kanyakubia came under the control (of Lalitaditya) as if it were the yard of his house-कन्यक्रजीवी...अभूत्...गृहप्राङ्ग णवबरो 1. Vincent A. Smith (Early His. of India (1914) p. 378) following Stein, gives 740 or 741 A. D., as the year of Yas'ovarman's dethronement. In his Oxford History of India (1920, p. 182) he speaks of the king being slain in or about 740. Evidently this date does not take into account the more precise approximation to this event, viz., A. D. 733, which is afforded by Jacobi's calculations based on the mention of the Solar eclipse in the Gaudavaho and which is relied upon by R. G. Bhandarkar in arriving at the dates of Våkpati and Bhavabhûti. The same may be said with regard to the date proposed by Lévi and others (V. A. Smith, l, c.) as lying between A. D. 736 and 747.

Hertel in his article referred to above regards (p. 23) 733 A.D., as the date not of Lalitaditya's victory, but that of Yas'ovarman's departure for his Digvijaya. This conclusion, it seems to me, is based on his interpreting v. 832 of the Gaudavaho in a very different manner, though he reads that verse differently from Pandit's text and substitutes णिययपय for भु-लया. His translation is:—" Such terrible portenta then arrived in the worlds, when the king, having by a side-look restrained in a moment his vassals' transgression of their rank, set out (on his Digvijaya), "-This translation, it appears is based on a two-fold misunderstanding. In the first place. Hertel following the commentator understands निजक-पद भन्न as the transgression by Yas'ovarman's vassals of their rank. There is now hardly any necessity for bringing in the varsals in this way. Pandit has put stars on the words निजयपदमक्ते in the commentary only because he had accepted भूल्या as the reading in his text for णिययपय. (Preface, p, VI). And in the second place, Yas'ovarman's Digvijaya is already over. He has returned from his Vıjaya-Yâtrâ already and is described as (ओआरिय-चाव) =अवतारित-चाप in v. 694 and as praised by his bards on his return, and as sporting with his women (vv. 695-749). There is therefore no reason to hold that A. 1).733 represents the year of Yas'ovarman's starting on his Digvijaya,

especially under the shadow of "terrible" portenta, and that therefore his defeat by Lalitâditya must have taken place" some years later than 758 A. D.", as Hertel urges.

III

A brief mention of one or two other points dealt with by Pandit in his learned and exhaustive Introduction may appropriately be made here. Note IV of his Introduction (pp. ccv ff) Pandit makes an "important statement" on the evidence of a Manuscript of the Målati-Mådhava, tending to establish the identity of Bhavabhûti with "Umvekacharya," this "Umvekacharya" being called the pupil of Kumarilabhatta, and more expressly described as one "who had acquired greatness of learning through the favour of the revered Kumârilasvamin " श्रीक्रमारिल्स्वामिश्रसादप्राप्तवावैभव." These statements (occurring in the colophons of two of the ten acts of the Mâlatî-Mâdhava in the particular Manuscript mentioned by Pandit) evidently mean that Bhavabhûti was also known by the name of Umvekacharva, and that this last, alias Bhavabhûti, was the pupil of the famous Mimân saka Kumarilabhatta. This interesting and important piece of evidence was brought forward by Pandit as early as 1888; but for want of other corroborative evidence, it naturally did not win general acceptance. Thus R. G. Bhandarkar in the Introduction to his Second Edition of the Malati-Madhava in the Bombay Sanskrit Series, 1905 p. VIII, was inclined to treat this tradition about Bhavabhûti's being a pupil of Kumarilabhatta as unsupported by what Bhavabhûti has to say about his learning in his preface to the Målati-Mådhava, S. K. Belvalkar in the Introduction, to his translation of the Uttararamacharita in the Har-vard Oriental Series refers to this tradition, but is evidently reluctant to take it as conclusive The indiciduality of Bhavabhûti has of course been long well-defined and recognised as such; that of Univekacharya however, remained long shrouded in mystery. Recently however, the personality of Umvekacharya as a Mimamsa writer is slowly emerging forth out of the indistinctness that en. circled it formerly, and other evidence identifying Bhavabhûti with Umvekâchârya, is also: available. This is largely due to a deeper study of the Mi mâmsâ S'astra, and especially to the labours of Dr. Ganga Natha Jha of Allahabad and Prof. Kupuswami Shastri of Madras.

Dr. Jha published in 1922 as No. 6 of the Princess of Wales Sarasvatî Bhavana Texts, the first part of Mandana Mis'ra's Bhavana Viveka with a "running commentary attributed to one Bhatta Umbeka" (Prefatory Note, p. 1). In the Introduction contained in the second part of the work published in 1928, the same scholar, out of his intimate acquaintance with the Mîmâmsâ literature was able to supply some definite information about Umbeka (pp. 2 ff). This name "is found to be written variously: Ombeka, Aumbeka, Umbaka and so forth. He is said to have written a commentary on Kumârila's S'lokavârtika from which a quotation ....

is made by Pratyaksvarûpa Bhagavan in his commentary on the Chitsukhî." Umbeka is quoted by Chitsukha himself and by Anandapûrņa, and is referred to by Bodhaghana. The Jain writer, Guṇaratna, in his Shaddars'anasamuchchayavritti speaks of Umbeka as knowing the Kârikâs (i. e., the S'lokavârtika of Kumârila?). Prof. Kupuswami-Shastri of Madras points out that Bhattomveka is also quoted in Râmakrishna's commentary on the Tarkapâda of the S'âstradîpikâ (Proceedings, Second Oriental conference, Calcutta, 1923, p. 411.)

It is however to be noted that according to a tradition preserved in the S'amkaradigvijaya. Umbeka was the popular name of Mandanamis'ra (and not of Bhavabhûti).

It is Pratyaksvarûpa Bhagavân, the commentator of Chitsukhî, who lends direct support to the identification of Bhavabhûti with Umbeka. Chitsukha himself (in the passage quoted by Jha, op. cit. p. 4) says that Bhavabhûti who before is a wise man (पुरा आस एवं सन्) does not cease to be a wise man, simply because he has composed some Nataka and Natika &c. Chitsukha next adds उन्हों बेतेड्र वेनेच and then quotes a Nyâya. The commentator Pratyaksvarûpa adds to this: अवस्तिरूचेक: I

The statements therefore in the colophons of the Manuscript, first brought to notice by Pandit to the effect that Umbeka and Bhavabhûti are one and the same person, and that that person was a follower of the famous Mimamsaka Kumarilabhatta, are confirmed by other evidence including the commentator of the Vedantic work Chitsulhi. The words of the

author of this last-named work itself, very likely indicate that Bhavabhati was first an authoritative personage (आस) in some line, (and evidently. Mt-māmsā) but that thereafter he wrote his plays, and that notwithstanding his doing so, he was still regarded as an authority in that special line.

These statements identifying Bhavabhûti with Umbeka have to be taken for what they are worth; there is also the conflicting tradition of Umbeka being the name of another illustrious disciple of Kumarila, viz., Mandana Mis'ra. There is, however, nothing inherently improbable in Umbeka-Bhavabl ûti's having been a famous Mîmâmsaka writer before he turned to write dramatic works. His ancestors are described as बरणगुरवः पश्चामयः, धृतवताः सोमपीयिनः, and withal. बहाबादिनः. There is no reason to hold that Bhavabhûti broke off from one of the traditions of his family. viz. the Kaimamarga, or the way of sacrifical knowledge, which is the essence of the Pûrva Mîmâmsâ. It is true Bhavabhûti does not expressly include Mîmamsa in the S'loka containing his famous "Vachovukti "in the Mâlatî Mâdhava (Act I, यहुंदाध्ययनम् &c lines 46-49, R. G. Bhandarkar's Edition, Bombay, Sans. Series), where he refers to his knowledge of Veda, the Upanishads, Samkhya and Yoga. But we may regard the Mimamsa to be included in the general term Veda, the Mimamsa being the formal systematisation of the sacirfices referred to in the Samhitas, Brahmanas &c. Besides, Bhavabhûti calls himself पदवाक्यप्रमाणज्ञ: and a श्रोत्रियप्रत्र in the Introduction to the Mahaviracharita (p. 4 and 5 Nirnayasagara Edition). अमाणाः is explained by Bhavabhûti's commentator Viraraghava as मीमासामिश:. We may also say that the reason why Bhavabhûti does not feel called upon to specially put in his knowledge of Mimamsa, at the place where he alludes to his knowledge of Veda, Yoga &c. is what he himself says immediately thereafter: तरक्यनेन कि ने हि ततः कथिहुणो नाटने।. We may therefore reasonably conclude that the personal statements of Bhavabhûti in his dramas do not militate against the probability of his being a Mimamsaka of repute.

The tradition of Bhavabhûti having the nickname of Umbeka and that of his being the pupil of Kun arila stand on a different footing. Both of these traditions are attested to by the MS of the Mâlati-Mâdhava above referred to, while the state. ment of the commentator of Chitsukhi, corroborates only the former, and has nothing direct to say about the latter. Prof. Kupuswami Shastri, in his article referred to above, comes to the conclusion, that the way in which Bhattomyeka is referred to by the commentator of the S'astradipika "would appear to leave no alternative except to assume that Umvekabhatta was one of the pupils of Kumârilabhatta" (p. 411), and that Bhavabhûti the poet, alias Bhattomveka, and two other famous Mimamsa writers, viz., Prabbaka a and Mandana " were all Bhattakumarila's pupils" (Ibid, p. 412). In the Proceedings of the Third Oriental Conference, Madras, 1925, the same Professor, in the light of further investigations into the beginnings of the Mimamsa Schools, expresses the opinion that the three writers mentioned above " might have been younger contemporaries of Kumarila, who might

safely be assigned to the beginning of the 8th century A. D. " (p. 481).

We may therefore justifiably hold that the personality of 'Umveka' which was but a mere name when Pandit brought it forward from the hidden recesses of a Manuscript has been rendered definite and distinct, thanks mainly to the two above-named scholars of the Mimamsa Philosophy. We can also regard it as very possible that Umveka was a nickname of Bhavabhûti, unless one was to urge that only those two acts in the colophons of which the name of Umveka occurred, were the work of Umveka, and the rest was the work of Bhavabhûti. If this supposition were to be accepted, the statement of the commentator of Chitsukhî that Bhavabhûti means Umbeka will have to be satisfactorily explained in some other way. Bhavabhûti, in all likelihood, and so far as our present knowledge goes, has therefore to be regarded not only as a great and masterly dramatist but also as a Mimamsaka of repute. a commentator on a work of his contemporary, viz. the Bhavana Viveka of Mandanamis'ra, and as a pupil of Kumarila, his other fellow-students being Mandana and Prabhâkara.

The chronological implications of the identity of Bhavabhûti with Umbeka and of the tradition of his being the pupil of Kumarila do not conflict with the dates generally accepted. The date of Kumarila is "end of the seventh and the first part of the eighth century" (Winternitz, Geschichte III, p. 427, with reference to Pathak, Keith and other

HH (Gaüdavaho)

authorities), and the date of Vakpatiraja and Bhavabhûti, as determined from that of Yas'ovarman and Lalitaditya is the same part of the eighth century as stated above.—Altogether therefore, this period, the first part of the eighth century, seems to be a stirring one, both politically and intellectually.

IV

The last point to be alluded to here is about the other Kavya which our poet Vakpatiraja is known to have written. In verse 79 of Gaüdavaho, the poet says:—

महुमह-वियय-पउत्ता वाया कहणाम मउलउ इसम्मि । पढम-क्रसमाहि तलिलं पच्छा-क्रसमं वण-रुयाण ॥

प्रस्ता is explained by the commentator as पर्यासा. Pandit puts a star over the commentator's word indicating that the explanation is different from the word in the text, but he translates it himself as "which has attained perfection" (Introduction p. liv). The other readings for पत्रता are पहुता and उपता. Perhaps पत्रता is to be understood as अस्ता and the sense seems to be "how can my speech bud forth in this Kâvya (viz the Gaüdavaho), engaged as it is (पत्रता) in the Madhu-Matha-Vijaya? The after-flower of wild plants is more meagre than the first-flower." The second line of the verse immediately preceding would also seem to indicate that we have to understand पत्रता in the sense of प्रता. There the poet says that wealth, even though very little, adds to happiness (literally, looks well, सोहह आपत्रता) if enjoyed, but "the

Goddess Sarasvati, if she be not in her entireness somehow makes the possessor ridioulous "-देवी सरस्तई उण असमगा किंपि विणडेइ 1. The sense evidently of the passage is that the poet is already engaged on one Kavya and therefore he is doubtful if he can well venture on a new one. Be this as it may, it is certain that the poet Vakpatiraja wrote another work called Mahumaha-vijaya. Unfortunately the work is not available, but that the work was once known follows from the fact that the work is referred to, and quotations from that work are to be found in some of the older writers. Thus Pischel (Prakrit Grammatik, Encyclopaedia of Indo-Arvan Research, pp. 11 ff.) has already pointed out that work of Vakpati has been referred to Anandavardhana in his Dhvanvâloka; by Somes'vara in Kâvyâdars'a and by Hemachandra in his Alamkârachûdâmani, and that therefore the two verses which are attributed to our poet in the commentaries of Hala's Saptas'ati but are not to be found in the Gaüdavaho, may be from the Madhumathavijaya. A quotation from this work is to be found in the commentary of Abhinavagupta on Dhvanyaloka (p. 152, line 15, Nîrnayasagar Edition), and two other quotations in the Sarasvatîkanthâbharana. It is therefore certain that besides the Gaüdavaho, Vakpatiraja wrote the other Kavya, but this is at present only known by references to it, and a few quotations therefrom.

Nasik
January 1927 } N. B. Utgikar.

colveil contents of the introduction.

Analytical Contents of the Critical Notice, Introduction &c.

Oritical Notice		i–xii	
Account of the MSS Material		i	
	Account of the Commentary and		
	Commentator	v	
	Recensions of the Text.	vii	
	Additional Verses found in Some MSS	viii	
	System of Orthography	ix	
	Conclusion	хi	
Int	roduction	xiii-ccxxx	
1	Abstract of the Poem	xiii	
2	The Frame-work and the Nature		
	of the Poem	xli	
3	Prakrit Poetry and Prakrit Studies	xlix	
4	Våkpati's Prakrit Poetry: its merits &	ke. lii	
5	The genuineness of the Prakrit Langua	ge lv	
6	The Personal History of Vakpati	lxiv	
7	The Date of Yas'ovarman	lxvii	
	Lalitâditya, Râjatarargint		
	Doubts regarding authenticity of Rajat	J.	
	Kalhana's Chronology	lxxiii	
	Investigation of the Chronology of		
	Râjatarangint	lxxiv	
	Cunningham's proposed correction of		
	Kalhanas chronology	lxxx	
	Chinese Sources	lxxxi	
	Objections to the proposed correction	lxxxii	
	Jain Sources for Yas'ovarman's date	lxxxv	
	Kalhana on Subsequent kings of		
	Kashmir	lxxxvi	
	Pandit's Date of Yagovarman	Xeiv	

CONTRINTS OF THE DITRODUCTION	colsiz
8 The time when the poem was written	xevi
9 Mythological, and other conceptions	
reflected in the Poem.	G
Note I An account of Kanauj	cvii-cxxv
Hiouen-Thsang's description	cvii
Bana's Description	cxvi
Note II The Jain Account of Vakpati and	
Yas'ovarman	cxxv-clxi
The Bappabhatti-Sûri-charita	CXXV
The Prabandhakos'a	cxliii
The Prabhavakacharita	exlviii
The Tirthakalpa	clii
The Gathasahasri	oliii
The Vichârasâraprakarana	cliv
The Pattavali of Ravivardhana	cliv
A Review of the Jain Sources	$oldsymbol{e}$ liv
Note III The Rajatarang ni and Its	
Historical Character	elxi-cev
Estimate of Kalhana, his style and	clxii
veracity, purpose, sources &c	
The kings of Non-historic period	
mentioned by him	clxvi
Historic period	clxxix
Remarks on Kalhana's Account	cxc
Note IV Date of Kumarila, Bhavabhûti,	
and S'amkara	CCV-CCXXV
" Umvekacharya " of the MS of the	
Malati-Madhava	ccvi
Bhavabhûti's Personal Statements	ccvii
Date of Kumarila and S'amkara	coviii
Names of kings mentioned by Sankar	A-
charya in his Brahma-Sutra	•••
and other Bhashyas	coxii

Note V. Hiouen-Thsang's Account of	
Kashmir	coxxv-coxxx
Supplementary Notes to the Second	
****	ccxxxi-cclxvii
I A Note on other views about the	COLLEGE COLKYI
Frame-work and Nature of the	
poem: views of Bühler that the	
present poem not merely a prelude	e ccxxxi
Vakpati's mention of earlier poets	ccxxxiv
Resemblance between Gaüdavaho ar	^{ad}
Dharmas'armabhyudaya	ccxxxvi
Bühler's view about the structure of	
the poem	ccxxix
Is it an Epitome of a larger work?	
Views of Jacobi	cexl
The position Summarised	$\mathbf{c}\mathbf{c}\mathbf{x}\mathbf{l}\mathbf{v}$
Historical Relations between the	
Kanauj and the Gauda-kingdoms	
likely causes of the feud &c.	celii
Hertel's view about the poem	ecliii
П. Dates of Yas'ovarman, Vâkpati, and	1 . 1
Bhavabhûti	celvi-celx
Views of R. G. Bhandarkar and Jaco	bı
Yas'ovarman's sending an	
embassy to China	cclvii
The Solar Eclipse referred to	•
in the poem	cclviii
Lalitaditya's Embassy to China	cclviii
III On Umveka and Bhavabhuti; Avail-	
able information about	
Umveka; the possibility of	
the two being identical	colx-colxvi
Their chronological Relation to Kumari	
IV Information about Madhumathavijaya	
another work of Vakpatiraja.	colxvi-colxvii

1	
CC	XXI

CONTENTS OF THE POEM

Synoptical Contents of the Poem.

Invocation of different Deities, including	
Brahma, Hari, Vamana &c. &c.(in all of	
21 deities)	1-61
On Poets and Poetry (Sanskrit and Prakrit)	
in General	62-98
The Hero's Greatness	99-191
The Hero sets on the conquest of the world	192-269
A description of the Autumn	270-275
The Hero on the banks of the S'ona	276-279
The Hero at the Vindhya Mountain	280-284
The Praise of the Vindhyavasint Deity	285-353
The flight of Magadhanatha	354
A Description of the Summer	355-382
A Description of the Rainy Season	383-413
Rally and defeat of Magadhâdhipa	414-417
The Hero proceeds to the Elâsurabhi country	418
Defeat of Vangaraja	419-421
Submission of Southern kings	422-23
The Hero proceeds to the Southern Sea	424-30
Defeat of the Parasikas	431-39
Conquest of the Two Konkanas	140-459
The Hero on the banks of the Narmada	460-7 0
The Hero in the Marudes'a	471
The Hero at S'rîkantha (Kuru) Des'a	472-94
The Hero at Harischandranagari	495-508
Submission of the kings of the Mahendra	
Mountain	509-510
The Hero proceeds to the North	511-512
Description of the Northern Country	513-658
The hero's return from the Digvijaya	659-694

The panygeric of the hero sung after	
his return	695-737
The Hero diverts himself	73 8-796
The Poet Våkpatiråja gives an account of	
himself and of other poets from	
whom he derived benefit	797-802
The poet is requested by the wise men to	
sing the glories of the Hero	803-805
The Hero praised by the wise men	805-826
Certain evil omens which portended evil	827-832
The Hero's praise by the wise (continued)	833-843
The request of the wise men to the Poet to	
sing how the hero defeated Magadha-	
natha, concluded.	844
The Poet agrees to comply with their reques	st 845-847
More praise by the Poet of the Hero	848-1072
The poem would be ready in a night	1073-1074
A Description of the Evening	1075-1119
The Poet's temerity over his work	1120-1121
Further Description of the evening	1122-1163
A Description of the Morning	1164-1183
The poet is about to narrate the history	1184
A Description of the occasion and the	
gods gather in the heavens	1185-1193
Words of Praise bestowed by various men	
on the Hero.	1194-1204
The assembly in expectation	
is dumb-struck	1205-1206
The Poet's request to the audience to	
listen to "this" his life of the hero	1207-1209

अथ गउडवहे सूचीपत्रम्।

```
१-६१ मङ्गलाचरणम्।
         १-- ५ ब्रह्मदेवस्य ।
         ६ .. हरेः।
         ७-१२ नृसिंहस्य।
       १३-१५ महावराहस्य ।
     १६ .. वामनस्य।
       १७ .. कुर्मस्य ।
       १८-१९ हरेः मोहिनीरूपस्य ।
       २०-२३ कृष्णस्य ।
       २४-२५ बलभद्रस्य।
       २६ .. बलकृष्णयोः ।
       २७-२८ मधुमथः ।
       '२९-४२ शिवस्य।
        83-8६ गौर्याः ।
        ४७ .. सरस्वत्याः।
        ४८ .. चन्द्रस्य।
        ४९-५० सूर्यस्य ।
        ५१ .. अहिवराहस्य ।
        ५२-५४ गणपतेः।
       ५५-५६ लक्ष्म्याः।
```

सूचीपत्रम् ।

५७ .. कामस्य । ५८-६१ गङ्गायाः ।

६२-९८ अथ कविप्रशंसा ।

६२-६३ महाकविलक्षणम्।

६४ सहदयाः।

६५ संस्कृतप्राकृतयोः परस्परोपकारः ।

६६ सुकवयः।

६७ वाक्प्रसाधको गुणै।

६८ लक्ष्मीसरस्वतीतारतम्यम् ।

६९ ''महुमहविअओं '' नाम वाक्पतेः पूर्व कान्यम्।

७३ सुकवीनां स्तुतिमिन्दयोः साम्यम् ।

७५ सामान्यकवयः।

८१ सामान्यानां कविगुणपरीक्षणायोग्यता ।

८२ महाकवीन् स्तोतुं निन्दितुं वा कः समर्थः ।

८३ गुणदोषपरीक्षणे परावलम्बिनः।

८४ आदिकवयो भ्रान्ताः कालदोषात् । आधु-निकास्तु स्वमत्यभावेषि पूर्वकविमार्गान् दृष्ट्वा दुष्करमपि विषयं प्रकामन्ति ।

८५ यद्यपि पूर्वकवीनां मार्गेषु सर्वे गुणाः सन्ति तदपि मुक्तेषु तेषु मार्गेषु सर्वे नवमेव आधुनिककवेः।

८६ सामान्यकविकवीन्द्रयोर्भेदः ।

८७ वाचो महत्त्वम् ।

८८ योग्यश्रोतृजनाभावाद् महाकवीनां मूकस्वन् ।

९२ प्राकृतप्रशंसा ।

९५ अथ गुरूणाम् अल्पदूषणाद् अतीतस्वम् ।

९८ प्रकृतकाव्यविषये वाक्पतेः कातरस्वम् ।

काव्यारम्भः।

९९-१०८ यशोवर्ममाहात्म्यम् ।

१०९-११३ कुलकम्।

यशोवर्मणः समरं दृष्ट्वा सुरस्नीणां मन्मथविकाराः ।

११४-१६० कुलकम्।

येन पर्वतानां पक्षाश्रिछनाः सोपि इन्द्रः यशोवर्मणा सह एकासनम् इच्छति ।

१६१-१६६ कुलकम्।

यशोवर्मनिार्जितशत्रुवापीषु यशोवर्मवारविलासिनीकर्तृका जलक्रीडा ।

१६७-१८१ कुलकम् । प्रलयशिष्यमाणबालकहरिह्मपत्वं यशोवर्मणः इति व्याजेन प्रलयकालवर्णनम् । १८२-१९१ कुलकम्।

शत्रुवधदक्षस्वं यशोवर्मणः इति व्याजेन तस्य शत्रुक्षीणां वैभव्यवर्णनं ससीमुस्तैः ।

- १९२ .. अथ सकलघराविजयार्थ शरिद यशोवर्मणो निर्ग-मनम् ।
- १९३-२०१ कुलकम् । यशोवर्मणः विजययात्राप्रस्थानसमये सुरोचितचेष्टादीनि विजयनिमित्तानि ।
- २०२-२०७ कुलकम् । विजययात्राप्रस्थानसमये पुरसुन्दरीणां यशोवर्मदर्शने संभ्रमः ।
- २०८-२११ यशोवर्मणः प्रयाणसमये कामप्रणियनीभ्यां सकाशादिपि अधिकतरसुन्दरीणां पुरस्त्रीणां मदनावस्था ।
- २१२-२५४ महाकुलकम् ।
  प्रयाणसमये यशोवर्मणः चारणैश्च कविन्द्रैश्च स्तुतिः ।
  सा यथा । पर्वतपक्षच्छेदक इन्द्रोपि त्वां चिन्तयित्वा
  शिर आन्दोलयाति इति व्याजेन पर्वतपक्षच्छेदस्य
  पुनश्च वर्णनम् । (२२४-२३५)
- २५५-२६२ कुलकम् । प्रयाणकाले यशोवर्मणस्तुरंगवर्णनम् ।
- २६३-२६९ कुलकम् । प्रयाणकाले यशोवर्मणो गजानां वर्णनम् ।

२७०-२७६ कुलकम्।

विजययात्रायां शरहतौ समाप्ते प्राप्तां हेमन्त इति व्याजेन हेमन्तवर्णनम् । तस्मिन्नेव ऋतौ यशोवर्मा शोणनदे प्राप्तः ।

२७७-२७९ सेनाभटानां शालिक्षेत्रेषु संचारः ।

२८०-२८४ कुरुकम् । विन्ध्यपर्वतं प्राप्तो यशोवर्मेति प्रसङ्गायातं विन्ध्यस्य वर्णनम् ।

२८५-३३८ कुलकम् । विन्ध्यं प्राप्तेन यशोवर्मणा कृता विन्ध्यवासिन्या देव्याः स्तुतिः ।

३३९-३४७ कुलकम् । तत्र विन्ध्यवासिनीमन्दिरे नरकलेवरदर्शनेन यशोवर्म-विशर्मः ।

३४८-३५४ विन्ध्ये यशोवर्मणः संचारः । तस्य भयेन मगधा-धिपस्य पलायनम् ।

३५५-३६३ श्रीष्मे यशोवर्मणः सैनिकानां वनोद्देशदर्शनेन अ-वस्था।

३६४-३७० श्रीष्मे स्त्रीवर्णनम् ।

३७१-३८२ कुलकम् । प्रीष्मकालानुलाक्षणां सैनिकानां संलापाः ।

- ३८३-४१३ प्रावृड्वर्णनम् । विजयप्रयातस्य यशोवर्मणः प्रावृषि नीराजनविधिः केनापि कृत इति उत्प्रेक्षा ।
- ४१४-४१७ पलायमानस्य मगधाधिपस्य सहायनुषा यशोवर्माणं प्रति निवृत्ताः । तेषां तथा मगधाधिपस्य अर्थाद् गौड-राजस्य वधः ।
- ४१८ .... गौडराजस्य वधादनन्तरं यशोवर्मणः एलासुरमौ जलिध-वेलायुक्ते देशे प्रयाणम् ।
- ४१९-४२१ विशेषकम् । वङ्गराजपराजयः ।
- ४२२-४२३ युगलकम् । दक्षिणिदङ्नरेन्द्रप्रणतस्य यशोवर्मणो मल-यावलिन्बमार्गेण गमनम् ।
- ४२४-४३० रावणं कक्षान्तरे गृहीत्वा यत्र समुद्रोद्देशे वालिना अमितं तत्र यशोवर्मा प्राप्त इति व्याजेन रावण-वर्णनम् ।
- ४३१-४३९ कुलकम् । पारसीकजनपदपतिना सह जयान्तं युद्धम् ।

४४०-४५९ कुलकम् ।

पूर्वापरसमुद्रयोरवस्थितायां मूभ्यां वर्तमानाः पर्वताः
पृथुराजेन अपनीताः सन्तः उभयसमुद्रतीरयोः स्थिताः

किल । तयोरुभयतीरयोः अर्थात् पूर्वापर-

समुद्रकोङ्कणयोरिप यशोवर्मणा करो गृहीतः इति कथनव्याजेन पृथुना कृतस्य पर्वतानिरा-सस्य बर्णनम् ।

४६०-४६५ कुलकम्।

नर्मदानदीं प्रति प्राप्तिः तल च निवासः । तःकथनव्याजेन च नर्मदारूपाया नायिकायाः कार्तवीर्याजुने राजधीं बद्धानुरागतावर्णनम् ।

४६६-४७० उद्घेरुरपद्यमानः अमृतकलशो देवैर्थत्र समुद्रान्ते दृष्टः तत्र यशोवर्मणः स्थितिः ।

४७१ ... यशोवर्मणो मरुदेशे गमनम् ।

४७**२-**४८४ कुलकम् । श्रीकण्ठदेशप्राप्तिवर्णनच्छलेन जनमेजयसर्पसत्रव-र्णनम् ।

४८५-४८६ दुर्योधननिलयनहूदे सस्रीकस्य यशोवर्मणो जलकीडा

४८७-४९१ कुलकम् । दुर्योधनोरुभङ्गस्थाने अर्थात् कुरुक्षेत्रे यशोवर्मणा करुणा-यितम् ।

४९२-४९४ विशेषकम् ।
कर्णयुद्धमूमिगमनं तद्याजेन च कर्णविषयका आलापाः ।

४९५-५०८ यत्र हरिश्चन्द्रनगरी अर्थाद् अयोध्या स्वर्गम् उत्पतिता तत्र यशोवर्मणा एकादिवसे प्रासाद उत्पादितः । तत्क-थनव्याजेन हरिश्चन्द्रनगर्या उत्पतनवर्णनम् ।

५०९-५१० युगलकम् ।

महेन्द्रपर्वतदेशीयै राजभियंशोवर्मणे करो दत्तः ।
५११-५१२ तत उत्तरदिशं प्रति गमनम् ।

५१३-६५८ महाकुलकम् ।

एतस्यां विजययात्रायां ये ये प्रदेशाः यानि यानि सरांसि ये ये वनोद्देशाः यानि यानि अरण्यानि या या नद्यः ये ये पर्वताः ये ये दुमाः यानि यानि च वस्त्वन्तराणि यशोवर्मणः सेनाभटैर्द्रष्टानि तेषां वर्णनम् ।

६५९-६८८ कुरुकम् । अथ यशोवर्मणश्चिरं सेवां कृत्वा स्वस्वगृहाण्यागतैर्वेरिनरे-न्द्रैः स्वस्वगृहाणि कथं दृष्टानि तद्वर्णनम् ।

६८९-६९४ कुलकम् । कृतदिग्विजयस्य निवृत्तस्य यशोवर्मणः सेनाललनानां प्रा-वृषि विलसितानि ।

६९५-७३७ कन्यकुञ्जप्राप्तस्य यशोवर्मणो बन्दिकर्तृकं स्तवनम् ।

भः३८-७४९ कुरुकम् ।

सञ्चरनाभिः सह यशोवर्मकीडावर्णनम् ।

७५०-७७६ कुलकम् । नृपनिकटगततरुणीविलासवर्णनम् ।

७७७-७८७ कुरुकम् । स्नाततरुणीमण्डनवर्णनम् ।

७८८ ७९१ चककम् ।

वसन्तावसाने यशोवर्मणो नगरोपान्तस्थानेषु वसतिः ।

७९२-७९६ कुलकम् । बालालावण्यम् ।

७९७-८०४ अथ प्रस्तुतकाव्यकर्तुर्वाक्पतेश्चरितप्रस्तावनम् ।

७९७ ., वाक्पतिः।

७९८ .. श्रीकमलायुधः।

७९९ .. भवभूतिः।

८०० .. भासः, ज्वलनिमत्रः, कुन्तीदेवः, रघु-कारः, सुबन्धः, हरिचन्द्रः ।

८०१-२ न्यायशास्त्रं छन्दःशास्त्रं पुराणं नानाक-वयश्च बाक्गतिं नन्दयन्ति । अशीद् एतेषु तस्य सम्यक्परिचयः ।

८०३-४ स विदरधमान्यो वाक्पति: एतःकाव्यकरणे प्रेरितः ।

८०५-८४३ महाकुलकम् कुलकपञ्चकान्वितम् । विदग्धजनैर्यदुक्तं तदाह । तद्यथा । ८०५-८१६ अवान्तरकुलकम् । हरेरशो यशोवर्मा ।

स्चीपत्रम् ।

८१७-८२६ द्वितीयम् अन्तःकुरूकम् ।
हिरिवायं न तु हरेरंशः ।
८२७-८३२ तृतीयम् अन्तःकुरूकम् ।
जगदीशस्त्रेन कृष्णस्त्रमेव अस्य ।
८३३-८३७ चतुर्थे शृङ्गाराङ्गम् ।
यशोवर्मणः शृङ्गारनिपुणस्वं गुणाट्यस्त्रीयुक्तस्वं च ।
८३८ . . . . अगणितगुणगणस्वं यशोवर्मणः ।

८३९-८४३ समाप्तिकुलकम् । तस्य बन्दिवैरिवनितानाम् अव-स्था ।

८४४ . . . . एता दशगुण युक्तस्य यशोवर्मण श्वारितं वाक्पितिर्वर्णिय-तुमहेतीति विदग्धानाम् आशयः । तद् यशो-वर्मणश्विरितं गौडराजवधरूपं स्वत्तो वाक्पेतिर्विदग्धाः श्रोतुम् इच्छन्ति ।

८४५-८४७ विशेषकम् । वाक्पतेरुत्तरम् ।

८४८-८५६ कुरुकम् । येन पृथुना दानवभीता पृथ्वी प्रतिष्ठापिता तस्मादपि गुणवत्तरत्वं यशोवर्मण : ।

८५७-१००६ कुलकम् । रागादिदोषद्धिते संसारे यशोवर्मण एक अन्यगुणस्वम् इति व्याजेन संसारस्य असारता दुर्जनस्य अ-गुणस्वं गुणवतश्च विदुषः स्वाधीनसुस्वत्वम् इत्या-दीनि वर्णयति।

२००७-१०१५ यस्य बलं तोलितुं शिबोपि सिंहरूपेण परिणत-स्तस्य यशोवर्मण: पराक्रमः माहारम्यं यदृष्टत्वं स्ववंशे श्रेष्ठत्वं करुणापरस्यं च ।

१०१६-१०३९ कुलकम्।

हर्यवतारो यशावर्मेति कथनव्याजेन पौराणिकस्य हरिकृतस्य समुद्रमन्थनस्य वर्णनम् ।

१०४०-१०४३ चऋकम् । यशावर्मणो राजप्रतापवर्णनम् ।

१०४४-१०४५ युगलकम् । यशोवर्मणः केशवस्वम् ।

१०४६-१०६३ कुलकम्।

पीडिता प्रथिषी युवतिरूपपरिणता सती य-शोवर्माणं शरणं गतेति तस्य भर्मप्रधान-त्वम्।

१०६४-१०६५ यशोवर्भणश्चन्द्रवंशीयत्वम् ।

१०६६-१०६९ चक्रकम्।

यशोवर्मणः सौभाग्यम् ।

२०७०-१०७२ शेषोपि यस्यैतादशस्य यशो वर्णायेतुम् असमर्थः के वयं तस्य यशोवर्मणो गुणवर्णने ।

९०७३-१०७४ तथापि श्रुणुतैतं महाप्रबन्धं गउडवहारूयम् एतस्या सात्र्या अन्ते बक्ष्यमाणम्। १०७५-११२० कुलकम्।

इदानी तु प्रदोषबेला वर्तते इति वक्तुमिच्लुः कविः
प्रदोषस्य वर्णनं करोति । प्रदोषवर्णनानेत तु
काव्यकरणे सामर्थ्यामावं दर्शयक्षिव शयनावलम्बी जातः ।

११२१ . . . . यशोवर्भचरितकथनासामध्ये कारणमाह।

११२२-११३८ प्रदोषसमयोचितकामिचर्चा।

११३९-११६३ प्रदोषे कामिचर्चैव।

११६४-११८३ ततो निशान्ते जातस्य प्रभातकालस्य वर्णनम्।

११८४ .... यशोवर्मचरितकथनम् आरमते कविः प्रभाते ।

११८५-१२०४ कुलकम्।

यशोवर्भचरितकथनारम्भे सर्व मृतजातं िकमिव मूकं किमिव श्रवणपरायणिमवाम्दिति । ११८५-११९३ स्योदयादि । ११९४-१२०४ कवीनां संबोधनाभिनन्दना-

लापाः ।

१२०५-१२०६ वाक्पतिकर्तृकं यद् यशोवर्मचरितस्य वर्णनं तत्स-मये किं जातम् ।

१२०७-१२०९ येन शत्रुलक्ष्म्यः प्रणियभ्यो दत्ताः यस्य च विजयाभिषेके शत्रुक्षीभिश्चामराणि धृतानि तस्य यशोवर्मणः पावनं चरितम् इदं शृणुतेति ।

[अथ कइरायवण्पइरायस्स गउडवहो]

पढमंचिअ धवलकओववीमयम्बुरुह-गोयरं णमह । हरि-जढर-णिग्गधुनिखत्त-णाल-सुत्तंपिव सयंश्वंः॥ १ ॥ सो जयइ किण्णिया-वलय-गब्भ-परिगृद-विअड-वीआम्म । जो वसइ णिहाणीकय-बहु-बम्भण्डेव्व कमलम्मि ॥ २ ॥

।। भों नमः श्रीजिनेन्द्रेभ्यः ॥

।। १ ।। प्रथममेव धवलकृतोपवीतम् अम्बुरुहगोचरं नमत हरि
विरागिमोस्क्षिप्तनालस्त्रमिव स्वयंभुवम् ॥ महापलये जगस्त्रयं हरि
जठरे तिष्ठति सर्गादौ च तता निर्गच्छित । इयांस्तु विशेषो ब्रक्षा

क्टस्था नित्यः अन्ये तु प्रवाहनित्या इति कविकुलालापाः । अतश्च

सर्गादौ वित्यशरीरः शुभ्रतरनित्ययशोपवीतकमलासनः सर्गादाविभ
व्यक्तमात्र एव लक्ष्यते । तदीययशोपवीतं च हरिजठरजलालयादा
क्षिप्यमाणपद्मनालस्त्रत्वेनोपमीयते । सौकुमार्यशुभ्रस्वातिशयात् ॥

९ उपमा चेयं नोस्पेक्षा । इवशब्दयोगात् । उपमा हि तिरोम्तभदोत्ये
क्षाभिधीयते । इवशब्दाच्च भिन्नत्वं स्फुटमन्नावगम्यते ॥ अम्बुरुहगोचरं

कमलविषयं पद्मासनमित्यर्थः ॥

 १। स जयित कर्णिकावलयगर्भपरिगृद्विकट्वीं यो व-सित निधानीकृतबहुत्रझाण्ड इव कमले ॥ पद्मकर्णिकागर्भव्यवस्थिताः ३ पद्माक्षा अण्डाकारस्वात् सूक्ष्मरूपेण ब्रह्माण्डानीव कल्पिताः ॥

1(GAUDAVAHO)

तं पणमहं तिङ्किच्छि-च्छलेण णिवसइ णिवेस-कमलिम । जस्स परमाण-णिवहोव्य भ्रुवण-निम्माण-पिवकणो ॥ ३ ॥ अद्विअमावत्तन्ति सो जयइ जवुज्जयस्स सा जस्स । फलिहक्खावलि-कज्जिम घडइ बम्भण्ड-परिवाडी ॥ ४ ॥ पणमह हेट्ट-द्विय-वियड-संस-विस-कन्द-कन्दलाहिन्तो । पडिभिण्ण-कण्ह-पङ्कं विणिग्गमं णाहि-णिलणस्स ॥ ५ ॥

।। ३ ।। तं प्रणमत तिङ्किच्छिच्छलेण पद्मरजोव्याजेन निवसति निवेशकमले यस्य परमाणुनिवह इव अवनिर्माणप्रतिपन्नः ।। ब्रह्मा-३ धिष्ठाने कमले कालमगणितं रजो ब्रह्मणि विवर्तावसरे दुग्धादिप्रथम-विकारानिव स्मारयति । साहश्यादित्यर्थः । वैशेषिकाभिमतस्य वा ब्रह्मणस्तदभिमतपरमाणुनां च साहश्यमनुस्रत्य वर्णनीयम् ।।

 १। अस्थितम् अनवरतम् आवर्तमाना स जयित जपोद्यतस्य सा यस्य स्फिटिकाक्षाविष्ठकार्ये घटते नित्यस्य ब्रह्मणो विनाशोत्पाद-र माजनब्रह्माण्डपरंपरैव ॥ स्फिटिकाक्षमालाकार्ये व्याप्रियत इत्यर्थः । पद्माक्षमालादिकं तु कतिपयकालस्थायित्वाच नित्यब्रह्मणो जपोपयोगीति तारपर्यार्थः ॥

| ५ | प्रणमत अधः स्थितविकटरोष[बिस]कन्दकन्दलात् प्रति-मिन्नकृष्णपङ्कं सर्गुँद्रमं नाभिनलिनस्य ॥ बुध्ने स्थितस्य बिसकन्दस्य ३कन्दलादङ्कुरात् कृष्णवर्णपङ्कसुपमृद्य पद्मस्य किल संमवः । अयं च संमवतीति संभवः पद्मस्य संबन्धी संभवः पद्माभिव्यङ्ग्यो ब्रह्मा । रोषाहिरेष बिसकन्द इव । शुक्कस्वात् । तस्मादैवाङ्कुरात् । कृष्णो वासु-६देवः पङ्क इव । काल्यर्णस्वात् । तदुपमर्देन संम्तो व्यक्ति प्राप्तः ॥

¹So MH. स्रीन⁰ or स्रोस्र⁰ ? ²MH. संबंधासं⁰

वियद-सास-मण्डलायन्त-सिलल-भरिअम्मि भ्रुवण-बलयम्मि ।
हरिणो हरिण-च्छायं विलास-परिसंहियं जयइ ॥ ६ ॥
असुरोरहि-णिहंसण-विसट्ट-धूमावलम्बि-णह-हीरो ।
रव-रोस-गहिय-घण-मण्डलोव्य णर-केसरी जयइ ॥ ७ ॥
तं णमह समोसारिआ णहग्ग-विहडाविओर-वीहस्स ।
जस्स दइचम्मि अलद्ध-ववसियचेय भ्रुय-दण्डा ॥ ८ ॥
णमह विआरिय-दणुइन्द-रुहिर-प्लविय-गयण-पेरन्तं ।
रिज-बह-समय-पसारिय-संज्झापिव महुमह-मइन्दं ॥ ९ ॥

॥ ६ ॥ विकटशशिमण्डलायमानं च तत् सिळ्ळभृतं च तस्मिन्
भुवनवरुये प्रलयसमये हरेः कृष्णहरिणवर्णच्छायं विलासपरिसांस्थितं
३ कीडावस्थानं जयति ॥

॥ ७ ॥ असुरस्य हिरण्यकशिपोरुरसि यान्यस्थानि तेषां निघर्षणेनोत्थितो यो धूमस्तदवलग्रनखपान्तः रवरोषगृहीतघनमण्डल इव
नरकेसरी जयित ॥ घनरवमाकर्ण्यं कुपितकेसरी घने तलापप्रहारं
ददातीति जातिस्वभावः ॥

।। ८ ।। तं नमत समपस्ता नलाग्रस्पर्शमात्रेण विघटितोरःस्थलपीठत्वाद्यस्य दैत्ये हिरण्यक्रशिपावलब्धव्यवसाया एव भुजदण्डाः ।।
३ नलाग्रस्पर्शमात्रेणैव दानवस्य व्यापादितत्वात् कृतकार्यत्वात्रिवृत्तव्यवसायाः
सन्तो ब्यावृत्ता हरिभुजा इत्यर्थः ।।

॥ ९ ॥ नमत् विदारितदानवेन्द्ररुधिरपछ्ठवितगगनपर्यन्तं रिपु-वधसमयप्रसारितसंध्यमिव मधुमथमृगेन्द्रम् ॥ हिरण्यकशिपुना हि ३ तपोबलेन वरो रुब्धो दिवा रात्री वा शस्त्रेण मूसी स्वर्गे वा मानुषान्मृ- सुकेवि णर-मइन्दत्तणाम्म बुकार-कलुसिय-गलस्स । हरिणो जयइ चिरं विहय-सद-परिघग्घरा वाणी ॥ १०॥ अवहीरिय-दिग्गय-चन्द-हरिण-पल अन्भ-जाल-रसियस्स । असुरेचिय संरम्भा जयन्ति माया-मइन्दस्स ॥ ११॥ रव-रोस-दलिय-घण-णिरवलम्ब-संघडिय-तडि-कडप्पोच्व। णर-हरिणो जयइ कडार-केसरो कन्धरा-बन्धो॥ १२॥

गाद्वा वधा मा भूदिति । तदर्श जात्यन्तरमाश्रित्य नसैरुत्सङ्गे विधाय व्यापादितः संध्यायाम् । तत्र रुधिररञ्जितगगनपर्यन्तःवेन द्वितीया ६ कपटसंध्येव निर्मितेत्येषा करूपना ॥

॥ १० ॥ दानवेन्द्रं हस्वा मुक्तेपि त्यक्तेपि नरमृगेन्द्रस्वे बूङ्का-रेण गर्जितेन कल्लिपतगलस्य हतज्ञक्तिकण्ठस्य हरेर्जयित चिरं विहता अन्यशब्दा यया सा विहतशब्दा सा चासौ परिघर्षरा वाणी ॥ दानवहननसातिशयकोपगर्जितविहितकण्ठवासनया घर्षरापि हरिवाणी शब्दान्तराण्यभिभवतीति तास्पर्यार्थः ।

१। ११ ।। अवधीरिता दिग्गजास्तथा चन्द्रहरिणश्चन्द्रशरीरस्थो मृगस्तथा प्रख्याभ्रजालरितं येन तस्य असुर एव संरम्भा व्यापा-इदनव्यापारा जयन्ति मायामृगेन्द्रस्य ।। अस्य सिंहरवं मायानिर्मितं किमपि लोकोत्तरं महाप्रभावाभिभवैकरिसकामिति ताल्पर्यार्थः ।।

११२।। रवरोषदलितघनत्वेन निरालम्बनःवात् संघटिततिडित्कट [प्र] इव हरिहरेर्नारायणसिंहस्य जयित कडारकेसरः कन्धराबन्धः ।।
 कटपः समृहः । कडाराः कपिलाः । केसराः सटाः ।।

दाढा महा-वराहस्स वयण-मगोण णिगगया जयइ। डयर-द्विअ-णाही-कमल-कन्द-मूलाहिव मुणाली ॥ १३॥ तं णमह जो वराहत्तणिम्म फण-मणि-घडन्त-पिडिबिम्बो। सेस-द्विअंपि वसुहं वहड्व्व पहाव-संकन्तो॥ १४॥ हेट-द्विय-सूर-णिवारणाॲ छत्तं अहो इव वहन्ती। जयइ ससेसा वाराह-सास-दृरुक्त्वआ पुहवी॥ १५॥

।। १३ ।। दंप्ट्रा महावराहस्य वदनमार्गेण निर्गता जयति उदरस्थितनाभिकमलकन्दम्लादिव मृणालिका विसाङ्करः ।।

।। १४।। तं नमत यो वराहत्वे वराहत्वदशायां फणमणिघटमानप्रतिबिम्बः शेषस्थितामपि वसुधां वहतीव प्रभावसंकान्तः ।।
३ हरिस्तावच्छेषप्रष्ठशायीति प्रसिद्धम् । शरीरिणा च शेषप्रष्ठ शयनं
संभवति । कामचारपरिगृहीतं च भगवतः किमपि शरीरम् । तत्र
यदा महावर्षाहशरीरः शेषशयनशायी तदा फणमणिप्रतिबिम्बि६तशरीर एवं संकरूप्यते । यदुत शेषे धारयत्यपि भुषं हिरण्याक्षासुरापहृतामिवान्यदापि वराहरूपेण मायया प्रभावमाहास्म्येन संकान्तो वराहरूपेण स्वयमेव धरणीं धर्तुं समर्थी
९हरिरिति ।।

 १५ ॥ अधःस्थितस्र्रिनवारणाय छत्रमध इव वहन्ती जयित सशेषा वाराहश्वासदूरोर्क्षिप्ता पृथिवी ॥ वाराहश्वासेन दूरतरमुरिक्ष-३ प्तया पृथिव्या बुझीकृतादित्यातपनिवारणाय कुण्डलीमृतः शेष्ट-त्रीकृत इरयुक्षेक्यते ॥

¹MH. ⁰₹₫,

अङ्गाईं विण्हुणो वामणत्तणे विसम-मास-थउडाई ।
मडहोयर-णपहुप्पन्त-भ्रुवण-भिर्आईव जयन्ति ॥ १६ ॥
जयइ धरमुद्धरन्तो भर-णीसारिय-मुहग्ग-चल्लणण ।
णिय-देहेण करेणव पञ्चङ्गुलिणा महा-कुम्मो ॥ १७ ॥
रक्खउ वो रोम-लया माया-माहिलत्तणे महुमहस्स ।
गृदोयर-तामरसाणुसारिणी भमर-मालव्व ॥ १८ ॥
सो जयइ जस्स जुवइत्तणिम्म लामो अरोसरन्ते हिं ।
भ्रुवणेहिंव थण-जहणाण गारवं किंपि णिव्विडियं ॥ १९ ॥

- ११ १। अङ्गानि विष्णोर्वामनस्वे विषममांसस्वेन निम्नोन्नतानि
  अरुपोदरेऽपर्याप्तैरावर्तमानिर्भुवनैर्मृतानिवेत्युत्पेक्ष्यते । अरुपोदराभ्यन्तरेतिसंकटस्वात् स्वैरेणावर्तमानानां भुवनवासिनां जङ्घादिकिमव द्विगुणीभूतमस्रादिकस्येव वैषम्यकारणं वामनशरीरस्येत्यर्थः ।।
- १७ ॥ जयित धरामुद्धरन्भरिनःसारितमुखामचरणेन¹ निज-देहेन करेणेव पञ्चाङ्गुलिना महाकूर्मः ॥ किचिद्दीहङ्गुलिणेति पाठः । तत्र देवीर्घाङ्गुलिनेत्यर्थः ॥
- १८ ।। रक्षतु वो रोमलता मायामहिलात्वे मधुमथनस्य गूढो-दरतामरसानुसारिणी अमरमालेव ।। असुरैरमृतेऽयन्हुते मायामहिला-३शरीरं दिव्यरूपं मगवता निर्मितम् । तत्र नाभेरुस्थिता रोमराजिर्अमर-मालेव गुप्तोदराभ्यन्तरव्यवस्थितपद्मं पद्मनामस्य सूचयर्तावेत्यर्थः ।।
- | १९ | स जयित यस्य युवितत्वे क्षामोदरादपसरिद्धर्भवनैरिव स्तनजधनानां गौरवं किमिष प्रतिपर्ज्ञमापादितम् । भगवतः किल ३ भुवनान्युदरिश्वतानि । आश्रितयुवितभावस्योदरादिततनोरपसृतानि त-त्रावर्तनात् । अपसृत्य च स्तनयोर्जधने च स्थितानीति कृत्वा स्तनयो-र्जधनस्य च गुरुत्वं जातिमित्युत्पेक्ष्यते ।।

सो जयइ जामइल्लायमाण-ग्रुहलालि-वलय-परिआलं। लच्छि-निवेसन्तेष्ठर-वइंव जो वहइ वण-मालं॥२०॥ बालत्तणम्मि हरिणो जयइ जसोआएँ चुम्बियं वयणं। पिडसिद्ध-नाहि-मग्गुद्ध-णिग्गयं पुण्डरीयंव॥२१॥ णह-रेहा राहा-कारणाओं करुणं हरन्तु वो सरसा। वच्छ-त्थलम्मि कोत्थुह-किरणाअन्तीओं कण्हस्स॥२२॥ तं णमह जेण अज्जवि विल्लण-कण्ठस्स राहुणो वलइ। दुक्खमानिच्चरियंचिय अमूल-लहुएहिं सासेहि॥२३॥

।। २० ।। स. जयित यामिकायमानमुखरालिवलयपिशृतां ल-क्मीनिवेशान्तःपुरवृतिमिव यो वहित वनमालां वक्षसा ।। यामः प्रहर-रूतत्र नियुक्ता यामिकाः प्राहरिकास्तद्वन्मुखरा अमरवर्गाः परिवारो यस्यास्तां वनमालां लक्ष्म्या निवेशार्थमन्तःपुरं हरिवक्षस्तत्र वृतिमिव परिवेषमिव । त्रियते येन वृतिर्नानापुष्पपत्रफलविनिर्मिता सम्बनमाला ।।

।। २१ ।। बालत्वे हरेर्जयित यशोदया चुम्बितं वदनं प्रति-षिद्धनाभिमार्गोध्वे¹निर्गतं पुण्डरीकमिव ॥

| २२ | नखरेखा राधाकरणा राधया गोप्या निर्मिताः
 करजप्रहाराः करुणानिमित्तं संसारदुःखं हरन्तु नाशयन्तु सरसा
 अार्द्रा वक्षःस्थले कौस्तुभिकरणायमानाः कृष्णस्य | |

| २३ | | तं नमत येनाद्यापि विलूनकण्ठस्य राहोर्वलित परिभ्रमित दुःसम् । कीदृशम् । अनिचरिअं चिय । अनिविणितम् असूचितमेव । ३शिरोमात्रास्मकस्वेन नामिप्रदेशोस्थितदुःससूचकदीर्घनिःश्वासामावात् ।

¹MH. °मार्गोध्यं नि°.

पणमह बलस्स हुंकार-भय-वंसा घोलमाण-जडणेव्व । मय-दोस-सिढिल-कसणावरिल्ल-संदाणिए चलणे ॥ २४ ॥ अन्तो-संलीण-फणा-सहस्स-रयण-प्पहंपिव वमन्ती । हलिणो मयारुणा विद्दवेड दुरियाईं वो दिही ॥ २५ ॥ अप्पाण-गमिय-वियणत्तणेण भर-दिलय-सेस-कुम्माण । णिरुवालम्भं बल-केसवाण परिवग्गियं जयइ ॥ २६ ॥

तदेवं मूळळहुएहिं सासेहिं मूळळघुकैः श्वासैः । असूचितमित्यन्वयः । मूळकेन ळघुका मूळळघुकास्तैर्नाभिमूळस्य महतो विरहाल्रघुत्वम् ॥

।। २४ ।। प्रणमत बलस्य बलभद्रस्य हुंकारभयवशाद्भूर्णमान-यमुनाविव मददोषगाँलितक्कृष्णोत्तरीयावष्ट्रव्धी चरणौ ।। क्षीबस्यो-३त्तरीयं पादयोविंगालितं विश्राम्यति । तश्च कृष्णवर्णां स्वाद्यमुनास्वे-नोत्पेक्ष्यते । क्षांबश्च कृपित इव हुंकारान् विमुञ्जति । तद्भयपरावृ-त्तपादपतितस्वं च यमुनायाः ।।

|| २५ || अन्तःसंलीनफणासहस्ररःनप्रमामिव वमन्ती हिलेनो मदारुणा विद्रावयतु दुरितानि वो दृष्टिः || शरीराभ्यन्तरप्रगोपित-३फणगणो हरुधरः शेषावतारस्वात् परिकल्प्यते मदारुणस्वाच दृष्टिः फलामणिप्रभेव विभाव्यते ||

१। २६ ।। आस्मगिमतदेवनस्वेन भरदिलतशेषकूर्मयोर्निरुपा-लम्मं बलकेशवयोः परिविल्गितं जयित ।। शेषकूर्मौ बलवासुदेव-श्योरारमभृतौ । तेन ताभ्यां शेषकूर्मौ विदलयद्भयांमात्मन्येव दुःखा-स्मिका वेदना गिमता भविति वल्गद्भयाम् । आस्मपीडा च नोपाल-म्मास्पदम् ।।

¹MH. तदोर. ²MH. वलनो. ³MH. ⁰त्वाच य⁰. ⁴MH. महारुणा. ⁵MH. ⁰कल्पते. ⁶MH. वल्गाभ्याम्.

तं णमह पीय-वसणं जो वहइ सहाव-सामल-च्छायं।
दिअस-गिसा-लय-णिग्गम-विहाय-सबलंपिव सरीरं ॥२७॥
सिरि-थण-णिवेस-मग्गा जयन्ति भिण्णक्तराय-णिव्विदिया।
वच्छिम्म णाहि-णालिणी-दलायमाणा महुमहस्स ॥ २८॥
सो जयइ जस्स णाडाल-लोयणासाक्तिणी भ्रुमय-लेहा।
अज्जवि दीसइ कामस्स दाह-कसणा धणु-लयव्व ॥ २९॥
तं णमह काम-णेहा अज्जवि धारेइ जो जडा-बद्धं॥
तइअ-णयणिग-णिवडण-कय-ववसायंपिव मियद्वं॥ ३०॥

 १। २७ ।। तं हिरं नमत पीतवसनं यो वहित स्वभावश्यामल-च्छायं दिवसस्य निशायाश्च यो लयनिर्गमी तयोर्विभागी ताभ्यां श्रशबलिमव शरीरम् ।।

१। २८ ।। श्रियः स्तनयोर्थे निवेशमार्गाः संस्पर्शप्रदेशास्ते जयन्ति
भिन्नेन प्रस्वेदादिव गलितेनाङ्करागेण निवृत्ता विम्बेन लक्ष्यमाणा
३ वक्षसि नाभिपङ्कजदैलायमाना मधुमथनस्य ।।

1। २९ ।। स जयित यस्य ललाटलोचनासिङ्गिनी भूलेखा अद्यापि हश्यते कामस्य दाहकृष्णा धनुर्लतेव ।। जितस्य प्रहरणं जेता धार-३ यतीत्युपमाबीजमाहुः ।।

- || ३० || तं नमत कामस्रेहादद्यापि धारयति यो जटाबद्धं तृती-यनयनाग्निनिपतनकृतव्यवसायमिव मृगाङ्कम् || चन्द्रमाः कामस्रेहात् ३ तृतीयनयनाग्नौ पतितुमिच्छति । कामस्रेहात् तृतीयनयनाग्निनिपतनकृत-व्यवसायमिति संबन्धः ||

¹ MH. पातुम्.

सो हो सुहाई उवणेउ वियद-तह्श्रिष्ट-पेट्टियं जस्स ।

शिवसह सीसम्मि सास-च्छलेण णिययंपिव णहालं ॥ ३१ ॥
कृद्दिय-बृसुम-र उक्कर-कडार-चाब-च्छलेण सो जयह ।
अहिथाविऊण गिलिओच्व जस्स तह्श्रीच्छणा कामो ॥ ३२ ॥
मउडुच्छ्क-परिन्गह-मियङ्क-जोण्हावभासिणो णम्ह ।
निचाचिय पसु-वहणो परिद्वियं वामण-च्छायं ॥ ३३ ॥
जयह जहा-संजमणं पसु-वहणो जलाई-महण-विरमम्म ।
सिटिलेण सेल-निहसण-किलन्त-वच्छण वासुहणा ॥ ३४ ॥

| ११ | स वः सुखान्युपनयतु विकटतृतीयाक्षिपेरितं यस्य निवसति शिरासि शशिच्छलेन निजक्षिव ळलाटम् ॥ ळलाटक्पा-३ळसाह्याचन्द्रावण्डस्येवमुपमा ॥

| ३२ | अकृष्टवुसुमरजस उत्करवडारचापच्छलेन स जयित अभिधान्य निर्गाण इव यस्य तृतीयेन ६णा कामः । तृतीयनयनाभिना ३ तावत् किल कामो दग्धो ह स्य । स चाकर्णान्ताकृष्टमण्डलांकृतवुसु-मचापस्य वमूत्र । तत्राकृष्यमाणे कुसुमधनुष्युर्द्धानो योसौ कुसु-मरजस उत्करस्तेन कडारं लोहितं मण्डलीमृतः च वेष्टितकाम-६रागरं कुसुमधनु । तच्छलेन तृतीयनयनेनेव कामो धावित्या निगीणं इति कविना कल्पितम् ।।

१ ३३ ।। मुदुटोस्स्यूपिशहमृगाङ्कज्योत्कावभासिनो नमत
 नित्यमेव पग्रुपतेः पिरिस्थितमवस्थानं कीदशं वामना छाया यस्य
 तद्वामनच्छायम् ।। चतुर्दिकप्रसुतिशस्थनद्वालोकसंकोचितत्वाच्छायाया
 वामनच्छायस्वं हरदेहस्य ।।

१ १ ।। जयित जटासंयमनं पशुपतेर्जलियमधनविरमे शि थिलेन शैलानियर्पणक्कान्तवक्षसा वासुकिना ।।

पत्थारोसण-तरिखय-करङ्गुली-मालिय-तम्बर-णहालं। पहिसिद्ध-तइअ-णयणुग्गमंत्र णामिमो हर-किरायं ॥ ३५ ॥ सो जयइ झत्ति-कविलय-विसस्स कष्टम्मि जस्स णिव्बहिया। खण-दिण्णुव्वत्त-कयन्त-पास-णिहसोबमा रेहा ॥ ३६ ॥ तं पणमह जो सीसाउ कहिवं लहासिय-हियं समुव्बहह् । अज्जवि कुसुमीकय-केसविच्छ-वत्तंव तइ आच्छं ॥ ३७ ॥

। ३५ ॥ पार्थ प्रति यो रोषस्तेन तरिलता याः कराङ्कुरुयस्ता-मिर्मिलितस्वात्ताम्नं ललाटं यस्य तं प्रतिषिद्धतृतीयनयनोद्गमिव नमामो ३हरिकरातम् ॥ अङ्कुल्या ललाटं विमर्दता तृती यनेत्रोद्गम इव वारितः अर्जुनो मक्तो मां शंकरस्वेन मा ज्ञासीहाहाँ वास्य तीव्रतमतृतीय-नेत्रान्मा मृदिति धिया ॥

। ३६ ।। स जयित इटिति कवलिति परंग कण्ठे यस्य निर्वृ-ताभिज्यक्ता क्षणदत्तोद्वृत्तकृतान्तपादानिधर्षोपमा रेखा ।। दत्तोद्वृत्तो ३ वेष्टितोद्वेष्टितः ।।

११ ३७ ।। तं प्रणमत यः शीर्षात्कथमि हुसितं अष्टं ततः सियतं समुद्रहति अधापि कुसुमीकृतकेशवाक्षिपत्रमिव तृतीयाक्षि तृतीयलेचनम् ।। केशवे हरमाराधयित भक्तिजिज्ञासया हरेण तृतीयनेत्रं ललाटाः प्रच्यावितम् । ततः केशवेन तृतीयनेत्रशून्यं तल्लाटं हृष्वा निजम् अक्षि पूजार्थं पत्रव्याजेनारोपितमिति प्रसिद्धः । कुसु- ६मैरिब हि पत्रेरपि पूजा प्रसिद्धा ।।

¹ MH. तृतीयोनेº. 2 MH. व्दाहो. 8 MH. केशवो. 4 MH. व्यूच्यंº for व्यून्यं

सीस-च्छायव्य विसप्पद्दामई थाणुणो रेहा ॥ ३८ ॥ देहद्धद्ध-परिद्विय-गोरि-हराराहणेक-हिययंव । स्वष्टत्तणेण पणमह परिद्वियं तिणयण-मियङ्कं ॥ ३९ ॥ तं णमह जस्स ग्रह-घडिय-ससि-अला-मियङ्कं ॥ ३९ ॥ तं णमह जस्स ग्रह-घडिय-ससि-अला-मियङ्कं ॥ ३९ ॥ सीसम्मि सयण्हेणव सुर-सरि-धारा कवालेण ॥ ४० ॥ घोलिर-कडार-तारं णडाल-णयणं पिणाइणो णमह । अञ्जावि स्वयाहुई-कय-जलन्त-वम्भण्ड-पिण्डंव ॥ ४१ ॥

३८ ॥ उपरिस्थितचन्द्रालोकपुञ्जिता जयित कण्ठमूले
 शिरक्छायेव विष०भामयी स्थाणो रेखा ॥

१। ३९ ।। देहार्घार्घपरिष्ठितगौरीहराराधनैकहृदयिमव खण्डत्वेन प्रणमत परिष्ठितं त्रिनयनमृगाङ्कम् ।। हरिशरः स्थितश्चन्द्रः कलामा- त्रस्वात् स्वभावेन खण्डः । तत्र कवेरुत्पेक्षा । देहार्घार्घरूपेण स्थितयो- देवस्योराराधनायेव चन्द्रेण तदनुकारात् खण्डत्वमाश्रितं तथाविधं चन्द्रं प्रणमत ।।

11 ४० ॥ तं नमत यस्य मुख्यिदितशिशैंकलशुक्त्या चिरं पीता शिरिस सतृष्णेनेव सुरसिरद्धारा कपालेन ॥ शिरिस भगवतो दिवो निपितता गङ्गा मूर्धानं गतेति प्रथितम् । तत्रोत्पेक्षा । हरिशर-स्यलंकारत्वेन व्यवस्थितं यत्कपालं तेन कर्तृभूतेन चासौ धारामात्रवर्णाता शशिकलेव शुक्तिस्तया करणभूतयेव । अतो यदीयकपालमात्रस्येदृशं माह्यस्यं तं प्रणमतेत्यर्थः ॥

॥ **४१ ॥ ^¹घूर्णनशीलकपिलता**रं ललाटनयनं पिनाकिनो नमत ।

¹ MH. प्रशंत⁰.

तं णमह कुलंपिव जस्स सुलह-संभावणं परिहरन्तो । अज्जिव बाणमणङ्को णो प्रयइ भआ कुमारिम्म ॥ ४२ ॥ सा जयइ नेउरिल्लेण जीऍ चलणेण ताडिय-क्लन्धो । उब्भिण्ण-रुहिर-कुसुमो जाओ महिसासुरासोओ ॥ ४३ ॥ पढम-हरालिङ्गण-लिज्जियाऍ अज्जाऍ वो सुइं देन्तु । कण्ठ-प्यहावलम्बण-थोअ-स्थामाईं अच्छीई ॥ ४४ ॥

काचित्तु जयतिति पाठः । अद्यापि क्षयाहुर्ताकृतज्वलद्भक्षाण्डापिण्डिमिव ॥ ३ महाप्रलयकाले किल हरललाटलोचनोत्थेन वाह्नुना त्रेलोक्यं दग्धमिति ब्रह्माण्डसमुद्दो ब्रह्माण्डमेव वा पिण्डप्ररूपं ललाटनयनामेराहुतिजाता । अतोद्यापि जाज्वल्यमानत्वाज्ज्वलद्भक्षाण्डिपण्डिमिव स्थितमिति क-६ ल्प्यते ॥

।। ४२।। तं नमत कुँल इव यस्य सुलभसंभावनां पिरहरन् अद्यापि बाणमनङ्गो न मुझति भयात् कुमारे ।। हरसुतः कुमारः किल ब्रह्मचारा । ३तत्र कवेरुत्येक्षा । व्यापारितवाणोहं हरेण दम्धस्ततोन्योपि तस्कुलप्रसूतो मह्हनक्षमस्तेन कुमारोपि मां मा धाक्षादिति भयादिव कुमारे कामेन बाणा न व्यापारिता इत्यर्थः ।।

॥ ४३ ॥ सा जयति [न्यूपुरवता] यस्याश्चरणेन ताडितस्कन्धः उद्गीर्णरुधिरकुसुमे। जातो महिषासुराशोकः ॥ इल्लशब्दः प्राकृते अमत्वर्थीयः ॥

।। ४४ ।। प्रथमहरालिङ्गनलिज्ञताया आर्याया वः सुखं दत्ताम् कण्ठे या प्रभा कालकूटसंबान्धिनी तदवलम्बनेन स्तोकं स्थाम बलं ३ययोस्ते आक्षिणी ।।

¹MH. चलनेन.

भामयं पस्त्रअ-प्रश्नासे विविद्द-कवालिम्म णमह कालीए । मिलिआसेस-णिसा-लक्ख-विसम-बहु-चन्द-खण्डेच्च ॥ ४५ ॥ डिम्बं वो चामुण्डाऍ पिहु-सिरा-दण्ड-मण्डणं हरच । महहोअर-णपहुप्पन्त-वलय-भरियंपिव सरीरं ॥४६॥ सा जयइ चड-मुहासण-तामरस-दलोयरेसु दुल्लिया। कइ-जीहा-णिवहेसु अ जा णिमिय-पयं परिच्ममइ ॥४७॥

11 8५ ॥ आन्तं अमणं प्रलय एव रातिरिव तस्य प्रदेष उपक्रम-स्तिस्मन् विविधकपाले नमत काल्याः कालरात्रेः । प्रलये हि कालरात्रिः इप्रभवतीति वार्ता । अत उत्प्रेक्ष्यते । मिलिताशेषिनशालक्षविषमबहुच-न्द्रखण्ड विष्मुलसूक्ष्मादिभेदिभिन्नािन काल्या अलंकरणभूतािन यािन कपालािन तािन चन्द्रखण्डानीव प्रतिपदािदसंबन्धीिन सर्गे क्रमभावी-इन्यपि प्रलये संघटिताािन ॥

॥ ४६ ॥ भयं वश्चामुण्डायाः संबन्धि पृथुशिरादण्डमण्डनं हरतु अल्पोदरापर्याप्तान्त्रैवलयभृतिमिव शरीरम् ॥ डिम्बं भयम् । शिरा नाड्यः। ३ मडहं अल्पम् । णपहुप्पन्तम् अपर्याप्तम् अवर्तमानम् अमात् । कवित्तु बलयविलयंपिवेति पाठः । अन्त्रवलयविलतिमव शरीरामिति तत्रार्थः । तत्रोदरं देव्या वलयभाण्डत्वे प्रकृत्पितम् ॥

| १७ | सा जयित चतुर्भुखासनतामरसदलोदरेषु दुर्लिलता कवि-जिह्वानिवहेषु च या निहितपदं कृत्वा परिभ्रमित | निवहेसु वेति इक्कित्याठः । तत्र इवशब्दो भिन्नक्रमः । दुर्लिलता हवाकिना [sic] । अत्र गम्यमाना सरस्वती पूर्वार्धे हंसीत्वे कल्पिता ब्रह्मवदनविनिर्गतस्वेन ब्रह्मासनीभूतकमलदलान्तराललीलालम्पटस्वात् । कविजिङ्वानिवहेषु चेति इहतरहंस्याः सकाशाद्यातिरेक उक्तः ।।

¹MH. ⁰लक्षविषमे वहुचन्द्रखंडे एव.

तं णमह जस्स दीसइ बिम्बं विच्छाय-छञ्छण-च्छायं।
गङ्गा-णिगगम-परिगलिय-मज्झ लावण्ण-तुच्छंव।। ४८।।
बेरुलिय-णिहा तं णमह जस्स ते सन्दणं परिवहन्ति।
ताइयस-पटम-पेल्लिय-तम-मइलङ्गा-इव तुरंगा।। ४९।।
जयइ जय-रक्लणे पुञ्जियंव जं फुरइ पयणुअं रविणो।
पलयाम्म जं च पविराल्लियंव बहलाइ गो-जालं।। ५०॥
तं णमह कोल-तुलणे सयल-फणा मणि-पसत्त-पिहिबम्बं।
उच्वहइव जो बहु-सिर-विहत्त-लहुयं धरा-बळ्यं।। ५१॥

 १८ ।। तं चन्द्रं सामर्थ्यगम्यं नमत यस्य दृश्यते बिम्बं [विच्छा-यलाञ्छनच्छायम् ।] विच्छायस्वे निमित्तमुःशिक्षते । गगननदीपरिनिर्ग-३मगरिगालितमध्यलावण्यतया तुच्छिमव ॥

॥ ४९ ॥ वैद्धर्यनिभा हरिदश्वास्तं नमत यस्य ते स्यन्दनं पारव-हन्ति । प्रतिदिवसप्रथमप्रेरिततमोमालेनाङ्गा इव [तुरंगाः ॥] प्रथम-३ मरुणेन प्रेरितं यत्तमस्तेनैव मलिनाङ्गा इत्युत्प्रेक्षा ॥

॥ ५० ॥ जयित जगद्रक्षणे पुञ्जितमिव यस्सुरित प्रतनुकं रवेः प्ररुपे यच प्रविरेष्ठितमिव प्रसारितमिव बहलायते गोजाङं रिम-३ समूहः ॥

॥ ५१॥ [तं नमत] कोलः क्रोडः स्कराकारस्तेन तोलने क्षितिवलयस्य क्रियमाणे सित सकलफणामणिपसक्तप्रतिविम्बमुद्धहतीव ३[यो] बहुशिरोविमक्तलघुकं धरावलयम् ॥ नरसिंहवदहिवराहशरीरं शबल्यमाणे कविना किचदृष्टम् । शेषमनाहत्य वा जलधी मग्ने भ्वलये शेषसहायस्वेन स्करशरीरं भगवता निर्मितमनुसर्तव्यम् ॥

पणमह कालिन्दी-सलिल-दण्ड-घडियंव सुर-सरि-प्पवहं । दन्त-क्खम्भं वीसन्त-वियड-हत्थं गय-मुहस्स ॥ ५२ ॥ तं णमह गय-मुहं वियड-दन्त-कर-दण्ड-कलण-लीलासु । भिलिय-हिमवन्त-विञ्ज्झेच्व कुणइ जो मेरु-पन्भारे ॥ ५३ ॥ गण-वइणो सइ-संगय-गोरी-हर-पेम्म-राय-विलियस्स । दन्तो वाम-मुहद्धन्त-पुञ्जिओ जयइ हासोच्च ॥ ५४ ॥

।। ५२ ॥ ['प्रणमत कालिन्दीसलिलदण्डघटितमिव सुरसरिष्प्रवाहं दन्तस्तम्भं विश्रान्तविकटहस्तं गजमुखस्य ॥]

११ ५३ ॥ तं नमत गजमुखं गणपितं विकटेन दन्तेन करदण्डस्य यानि कलनानि धारणानि ता एव लीलास्तासु विषयम्तासु मिलितहि३ मबिद्धिन्थ्यानिव करोति यो मेरुपाग्भारान्विभवान् अवयवादीन् [sic] ॥
दन्तरानिक्यमहत्त्वाभ्यां हिमवानिव करकृष्णत्वाद्धिन्थ्य इव । गणपितश्ररीरं च सिन्दूररागान्महत्त्वातिशयाच मेरुपाग्भाराननुकरोति । तेनायमर्थः ।
६ यो मेरुपाग्भाराननुकरोति विकटदन्तकरदण्डकलनलीलासु च यो मिलितिहिमबिद्धिन्थ्य इव दश्यते तं गजमुखं नमत ॥ कचित्पाठो मेरुपब्भारो इति । तत्रायमन्वयः । यो मेरुपाग्भारः स विकटदन्तकरदण्डकलनली९लासु मिलितहिमबद्धिन्थ्य इव करोति कार्याणि तं नमतेति ॥

॥ ५४ ॥ गणपतेः सदासंगतगैरिहरप्रेमरागद्यीडितस्य दन्तो वैलि-तमुखार्घान्तपुञ्जितो जयित हास इव ॥ पुञ्जीकृतो हास इवेश्य-इन्वयः । अर्धनारीश्वरत्वेन सदा संगतत्वे कुमारगणपती वाग्धूतं चक्रतुः । यः क्षितिं क्षणेन प्रदक्षिणीकरोति स जयित यस्य च

¹ MH. has no commentary on this verse, which is given in J. P. De. K. 2 MH. नायुतं.

णमह दणुइन्द-णिहणे माया-महु-म्यणं उवेन्तीए । माणिय-तरलत्तण-विब्भमाई भिमयाई लच्छीए ॥ ५५ ॥ हत्थालम्बिय-पद्भय-मियद्भम्रयहीउ निग्गयं जयइ । आसिक्वय-णिय-भाणण सोहग्ग-गुणाएँव सिरीए ॥ ५६ ॥ १ शेसुम-धणु बाण-ग्गह-सो ह-लग्ग-भमरेव्व कामस्स । और्षुंसिय-रइ-पणयंसु-फज्जलक्के करे णमह ॥ ५७ ॥

पराजयस्तेन यथासंभवं मयूरवाहनस्यान्यतरदन्तस्य वा परित्यागः कर्तव्यः । तत्र धीमता कुमारेण मातुः प्रदक्षिणां कृत्वा जितो गण-३ पतिः । ततस्तेनान्यतरदशनपरित्यागे विहितः । वाम[मुह]द्धन्तपुञ्जिओ इति पाठे वाम[मुखा]धीन्तपुञ्जित इत्यर्थः ॥

॥ ५५ ॥ नमत दा वेन्द्रनिधने मायामधुसूदन उपयान्या मानित-तरलक्ष्वविश्रमाणि श्रान्तानि लक्ष्म्याः ॥ लक्ष्म यानरासिंहस्य शोभते । ३ शस्याश्च त्रेलोक्षयकण्यकदै यनिपातनोचितचेष्ठा विश्रान्ताश्च तेषा विश्रमा विलासास्ते तेर्श्वान्तैः संमानिताः सत्कृता इत्यप्रयासोक्तिरियं रिपुनि-पातने ॥

।। ५६ ।। हस्तावलम्बितपङ्कजमृगाङ्कम् उद्योगिर्गतं जयित संभावि-तिनजकाननसौभाग्यगुण या इविश्रियाः ।। एकत्र करे पद्मम् अपरत्र ३ शशाङ्कं निधाय विभीजलिशिविनिर्गतेति विविना कल्पितम् । तत्रास्पे-क्ष्यते । पसिद्धः गैभाग्याभ्यामाभ्यामपि चन्द्रपद्माभ्यां मन्मुखं सुन्दरतमं दृश्यतामिति दर्शनार्थमिव ताभ्यां सह श्रीर्याता ।।

॥ ५७ ॥ कै.नुमधनुर्बाणग्रहणसै।रभलग्रभमराविव कामम्य उत्पुंसितर-तिप्रणयाश्रुकज्जलन॥ङ्कृतौ करी नमत ॥

¹MH. °चितं चे° 2MH. °घिनि MH °भाग्या धस्यापि. 3 (GADDAVAHO)

देउ सुहं वो पसु-वइ-सिराहि गोरी-दिसू रियव्वेहिं। सोवालम्भव्व हिमालअङ्क-परिघोलिरी गङ्गा ॥ ५८ ॥ सा जयइ हर सिरत्थिम्म जीएं सलिलम्म घोलिर-कवालो। अज्जिव पियामहत्तणमणहं चउराणणो वहइ ॥ ५९ ॥ हरि-चलण-णह-प्पहाए विच्छोलियंव पहमयं। हर-सासिणो पायएहिं संबिलिययंव वीययं॥ ६०॥ • गहिय-हिम-च्छाययंव तुहिणाहि-समावडणए। कारण-परिसुहयंव गङ्गाएँ णमह सलिलयं॥ ६१॥

॥ ५८ ॥ ददातु सुखं वः पशुपितिशिरसः गोरीविस्रियव्वेहिं गौर्याः संविधिभः 'खेदकरैर्व्यवहारैः सोपालम्भेव हिमालयोत्सङ्ग-३पिरवूर्णनशीला गङ्गा ॥ हरजटाम्राद्धिमवत उत्सङ्गे गङ्गा पितता घूर्णमाना प्रतीता । सा सपःनीकृतापराधोद्धाटनिमव पितिर चकारेति कविकल्पितम् ॥

११ '२९ ।। सा जयित हरिशरःस्थे यस्याः संबन्धिन सिलिले पूर्णनशीलकपालक्ष्वादद्यापि पितामहत्वनमधं चतुराननो वहित ॥ ३ हरेण ब्रह्मणः पञ्चमं शिरिश्वित्त्वा स्वशिरोगङ्गाम्भसि प्रक्षिप्तमिति पौराणिकाः । पितामहप्रभृतीनां च कपालादिकमस्थि गङ्गायां क्षिप्तं पूर्णमानमास्ते । तेन गङ्गाजलघूर्णमानकपालक्ष्वाचतुराननस्थाद्याप्यनधं ६पितामहत्वम् ॥

१। ६०,६१ ।। हिरिचरणनखप्रभाँभिः प्रक्षालितिमव प्रथमं
 हरशिशनः पादैः संवालितिनिव द्वितायकम् । गृहीतिहिमच्छाय कमिव तृहिनाद्रिसमापतने कारणपरिशुद्धमिव नमत गङ्गायाः

¹ MH. खेदऋते.⁰

[अथ कविप्रशंसा]

इह ते जयन्ति कड्णो जयभिणमो जाण सयस्र-परिणामं। वायासु ठियं दीसइ अमोय घणं व तुच्छं व ॥ ६२ ॥ निय आएचिय वायाऍ अत्तणो गत्वं निदेसन्ता। जे एन्ति पसंसंचिय जयन्ति इह ते महा-कड्णो ॥ ६३॥

सिंहरूम् ।। गङ्गाजलं हि स्वर्गात्पतत् त्रैलोक्याक्रमणप्रवृत्तं हरिचरण-नखमयूखैः प्रथमं संसृष्टं ततो हराशिरःशशिचरणैस्ततो हिममहीधरेण । ६ अत एतै: कारणैरवदातत्वस्य हेतुभिरिव संबन्धानिर्मलं गङ्गाजलं नमतेत्वर्थः ॥

| ६२ | कान्यपतिष्ठार्थं किविप्रशंसामाह | इहोति | इह ते जयन्ति कवयो येषां सकलपरिणामं जगद् वाचि स्थितं दृश्यते आमोदृद्धनं वा तुच्छं वा | । ब्रह्मपरिणामो वा ब्रह्मविवर्तो वा सर्वं जगदित्यौपनिषदाः | तत्र परिणामपक्षे आमोद्धनत्वं सत्यत्वम् । वैशेषिका दिपक्षेप्विप सत्यत्वम् । विवर्तपक्षे तु भेदत्वं तुच्छत्वं शून्यवादिवत् । तत्रोभद्यत्रापि कविरवे प्रजापतिना निर्मितानपि भावात्रिर्मिते । यथोक्तम् ।
अपारे काव्यसंसार इत्यादि यथास्थानं विवेच्यन्त इत्यादि च ।।

|| ६३ || निजयैव वाचात्मनो गौरवं निवेश्चयन्तो ये यन्ति प्राप्नुवन्ति प्रशंसामेव जयन्ति [इह] ते महाकवयः ।| दोग्गश्चिमिवि सोक्खाई ताण विह्वेवि होन्ति दुवलाई । कव्य-परमत्थ-रिसयाई जाण जायन्ति हिययाई ॥ ६४ ॥ उम्मिल्लइ लायण्णं पयय-च्छायाऍ सक्तय-वयाणं । सक्तय-सक्तारुकिरसणेण पययस्सावि पहावो ॥ ६५ ॥ वियमिद्धियंव दीसइ अवियंपि परिद्वियंव पिंडहाइ । जह-संवियं च दीसइ सुकईण इमाओं पर्यइओ ॥ ६६ ॥

| ६४ | दौर्गस्येपि सुखानि तेषां विभवेपि लक्ष्म्यामपि भवन्ति
 दुःखानि काव्यपरमार्थरसिकानि जायन्ते येषां हृदयानि ।|

॥ ६५ ॥ सस्कृतपाकृतमे भिन्नानां पदानां परस्परोपकारं दर्शयति । इन्मिल् ते लावण्यं शकृतच्छायया संस्कृत- ३ पदानाम् । संस्कृतसंस्कारोरकर्षणेन प्राकृतस्थापि प्रभावो भवति ॥ दंष्ट्राग्रद्धर्या प्राग्यो द्राक्स्मामन्वकत्वं स्थामुचिक्षेप । देवध्रुग्भिद्धविकस्तुत्यः सोव्याद्वोजः सर्पारकेतुः इत्यादि संश्कृतं प्राकृते न विधियमाणं दादग्गरि- इत्यादि संश्कृतं प्राकृते न विधियमाणं दादग्गरि- इत्यादिरूपेण सुश्रवं भवति । प्राकृतस्य तु संस्कृतसंस्कारोरकर्णे- नात्मीय एव प्रभावो व्यज्यते । सर्वस्य प्राकृतस्य स्वभावसुन्दरत्वादिति सारार्थः ॥

||६६|| स्थितमस्थितमिव दृश्यते अस्थितमपि परिष्ठितं प्रतिभाति
यथासंस्थितं च दृश्यते । कवीनामेताः पदन्यः सामर्थ्यानि ।! प्रजापति
३ विलक्षणानीत्यर्थः ॥

¹MH. %वसस्था, ° थेMH. %दोद्रसं. for द्वोज, स0 श्रेMH. विशिवमाणं.

विणय-गुणो दण्डाडम्बरो य मण्डन्ति जह णरिन्द-सिरिं। तह टक्कारो महुरत्तणं च वायं पसाहेन्ति ॥ ६७ ॥ सोहेइ सहावेइ य उबहुज्जन्तो सर्वावि लच्छीए। देवी सरस्सई उण असमग्गा किंपि विणडेइ ॥ ६८ ॥ महुमह-वियय-पडत्ता वाया कह णाम मडलड इमम्मि। पढम-कुसुमाहि तालिणं पच्छा-कुसुमं वण-लयाण ॥ ६९ ॥

।। ६७ ॥ विनयगुणः शास्त्रार्थानुसारेण प्रजापालनं दण्डाडम्बरश्च करित्रगादिबलसंपच्च मण्डयतो यथा नरेन्द्रश्रियम् तथा टङ्कारः र ओजोलक्षणो माधुर्यं च प्रसादादिरूपं वाचं प्रसाधयतः ॥

।। ६८ ।। शोभयति सुखयति चोपभुज्यमानो रुवोपि लक्ष्म्याः । देवी सरस्वती पुनरसमत्रा किमपि विडम्बयति ॥ कामप्यनुपाख्येयां रैविडम्बनां मनागपि विकलां वा जनयतीत्यर्थः ॥

।। ६९ ।। मधुमथविजयास्ये मत्काव्ये पर्याप्ता वाक् कथं नाम मुक्लीभवर्त, कालकारूपाव सीक्ष्यं भजताम् इमम्मि अस्मिन्गौडव-३धाख्ये काव्ये । इति ममात्र यत्नशेषः । अत्रार्थान्तरन्यासमाह । यतः प्रथमकुसुमात् तिलनं सूक्ष्मं पश्चाःकुसुमं वनलतानां भवति॥ यथा किल वनलतानां रसभरेण विस्तीर्ण विकसितं विस्तारं प्राप्तं ६ कुसुमं मन्दामोदं च जायते रसमान्द्यात् तद्वस्परिपक्रमतेः कवे-वह्मर्थवेगोःपला^३ वागभ्यस्यतो भवति । यथोक्तम् । अरुपेनारुपेन शब्देन यस्नेन महतो नराः । अर्थीघान्साधयन्तीह सूत्रकारा विशेषत ९इति ॥

^{&#}x27;1MH. ⁰गुणाः 2MH ⁰न्ति.

छिगिहिइ ण वा सुयणे वयणिक्तं दुक्तणेहिं भण्णन्तं । ताणं पुण तं सुयणाववाय-दोसेण संघहइ ॥ ७० ॥ पर-गुण-पिरहार-परंपराऍ तह ते गुणण्णुया जाया । जाया तेहिंचिय जह गुणेहिं गुणिणो परं पिसुणा ॥ ७१ ॥ जं निम्मलावि खिज्जान्ति हन्त विमलेहिं सज्जण-गुणेहिं । तं सिरसं सास-यर-कारणाऍ करि-दन्त-वियणाए ॥ ७२ ॥

[|| ७० || लगिप्यति न वा सुजने वचनीयं दुर्जनैर्भण्यमानम् | तेषां पुनस्तत् सुजनापवाददोषेण संघटते ||]

१। ७१ ॥ परगुणपरिहारपरंपरया तथा तेन केनाप्युत्कृष्टेन प्रकारेण [ते] गुणज्ञा जाता जातास्तैरेव गुणपंथा गुणिनो मृरिगुणाश्च पिशुनाः ॥ गुणसंसर्ग एवं नामोत्कृष्टो येन पिशुनानामप्यु कर्ष करोति । तेपि हि परगुणासहनलम्पटाः परकीयगुणपरिजिहीषया प्रथमं तावत्परगुणस्वरूपमालोचयन्ति । अनालोचितानां परिहर्तुमशक्यत्वात् । अन्वत्तानस्यासातिशयाज्ञुणज्ञानातिशयो भवति ॥ अथवायं तात्पर्यार्थः । गुणिन एवमुच्यन्ते न तावत्परगुणासहनमार्यज्ञनोत्तितम् । योपि तच्छीलत्वात्त प्रतिषिद्धं वर्जयितुं शक्तः ९स एवं प्रबोध्यते फलतः परगुणपरिहारो भविष्यति । यत्र सुजना अपि सातिशयगुणार्जने साभिविवशाः सन्तस्तथा गुणज्ञानातिशयगुक्ताः संपद्यन्ते येन तर्दायमेव प्रन्थादिकं सन्तः सेवन्ते सामान्यगुणं १२ शास्त्रान्तरमुपेक्ष्य ॥

॥ ७२ ॥ सुजनानामपि केषांचिद्यः परगुणोत्कर्षेण 'संदः संसारिक्षमाद्यास्येन तत्र कविरखेदाय निदर्शनमाह ॥ यिक्रमीला

 $^{^1\}mathrm{MH}.$ is wanting in any chhảy
â on couplet 70 which is given by Do. K. J. P.

जाण असमेहिं विहिया जायइ णिन्दा समा सलाहावि । णिन्दावि तेहिं विहिया ण ताण मण्णे किलामेइ ॥ ७३ ॥ णन्दन्तु णियय-गुण-गारविम्म अद्दिह-पर मुह च्छाया । गरुया स-सील-दोलायमाण-पर-दिह-मुह-राया ॥ ७४ ॥ बहुओ सामण्ण-मइत्तणेण ताणं परिग्गहे लोओ । कामं गया पिसिद्धिं सामण्ण कई अडचेय ॥ ७५ ॥

३अपि खिचन्ते हन्त विमलैः सज्जनगुणैस्तत् सद्दशं शशिकरकारणिकया किरिदन्तवेदनया ॥ यथा शशिकराः सर्वाह्नादकारिण उत्तमा अपि दिन्तदन्तवेदनां कुर्वन्ति स्वाभाव्यात् तथा गुणिनामपि केषांचित्परगु- ६णासहनं संसारस्वाभाव्यादिति भावयाद्भिः कविभिः काव्यकृतौ नाना- दरो विधेयस्तद्वरपरीक्षकैरपीरयर्थः । चन्द्रस्येव हि तेषामेव स दोष इति कृपाविषयर्वं तेषामिति यावत् । हन्तेति विस्मये खेदार्थो निपातः ॥

॥ ७३ ॥ दुजंनैः कृता तु निन्दा श्राघावदवधीरणैव तेषाम् तत्रायोग्यस्वेन विपरीतफल्खादित्याह ॥ येषां सुजनानामसमैर्दुर्जनैविहिता
३ सती निन्दा श्राघ्याँ समा जायते तैर्निन्दापि विहिता सती तान्साधून्न
क्रमयतीत्यहं मन्ये ॥

॥ ७४ ॥ नन्दन्तु आनन्दयुक्ता भवन्तु निजकगुणगौरवे अदृष्टप-रमुखच्छाया गुरवो गुणपारभारभाजः स्वशीलदोलायमानपरदृष्टमुख-३च्छापाः ॥ दुर्जनानां परगुणोत्कर्षकृतं मुखप्रसादमपश्यन्तो प स्वदोषप-र्यालोचनकृतं दुर्जनवदनमालिन्यं पश्यन्तो निजगुणगणगरिमाणे सानन्दा भवन्तु दोषकृतां दुर्जनवदनम्लानिमवलोकयन्तः सन्त इस्यर्थः ॥

।। ७५ ।। बहुः सामान्यमातिःवेन तेषां सामान्यकवीनां परि-

¹MH. गिरिस्ति.

हरइ अणूवि पर-गुणो गरुयम्मिवि णिय-गुणे न संतीसी । सीलस्स विवेअस्स य सारिमणं एत्तिअंचेअ ॥ ७६ ॥ इयरेवि फ़ुरान्ति गुणा गुरूण पढमं कउत्तमासङ्गा । अग्गे सेलग्ग गया इन्दु-मऊहा इव महीए ॥ ७७ ॥ णिव्वाडन्ताण सिवं सयलंचिय सिवयरं तहा ताण। निञ्चडइ किंपि जह तेवि अप्पणा विम्हयमुवेन्ति ॥ ७८ ॥

श्राँही लोकः । कामं गताः प्रसिद्धिं सामान्यकवयः अत एव ॥ लोके ₹सामान्यगुणानां परीक्षकाः सामान्यगुणा बहवः सन्ति भूरिविशेषगु-णानां तु तादशा अल्पा इति कृत्वा सामान्यकविकाव्यानि बहुशः प्रसिद्धानि । इतराणि तुल्ये व्वित्यर्थः ॥

।।७६।। हरत्यावर्जयस्यणुरपि पर्गुणः गुरावपि निज्युणे अँसंतोषः शीलस्य विवेयस्य च सारमेतदियदेव ।।

||७७|| इतरस्मित्रपि दुर्जनेपि स्पुरन्ति गुणा गुरूणां कविदराणां संबन्धिनः यतः प्रथमं कृतोत्तमारुङ्गाः । दृष्टान्तमाह । अग्रे प्रथमं 🔰 शैलाग्रगता इन्द्रमयुखा इव मह्यां पृथिव्याम् । सर्वोत्तमेषु प्रख्याता नेतरैरपि न्यकर्तु शक्यन्ते प्रत्युत दुर्जना अपि बहुसाधुजनाश्रितं मार्गमः नुसर्तुमिच्छन्ति । यथोक्तम् । यद्यदाचरति श्रेष्ठस्तत्तदेवेतरो जन इति ॥

॥ ७८ ॥ निवर्तयमानानां शिवं सकलमेव शिवतरं³ तथा तेन प्रकारेण तेषां निर्वाते किमपि लोकोत्तरं यथा तेप्यात्मना विस्मयमु ३ पर्यान्ति ॥ सत्तमानामात्मार्थ एव काव्यारम्भः किमत्र परार्थोद्देश-प्रवृत्तेन।भिधानेनेत्यर्थः ॥

पासाम्म अहंकारी होहिइ कह वा गुणाण विवरुक्ते ।
गन्तं न गुणिगय-मओ गुणत्थिमिच्छन्ति गुण-कामा ॥७९॥
आहिलक्किजण लोयं ठियाण एकत्तणेण गरुयाण ।
वीयावेक्त्वी अवलम्बिजण कं मच्छरो फुरउ ॥ ८०॥
निय-मइ-संदेहोचिय मइ-संदेहावले।यणे जाण ।
होन्ति वियार-हाणं ठिय-रूया ते ण लोयस्स ॥ ८१॥

११ ७९ ११ गव्वं नेति यो नञ् तस्य व्यवहितो यथायोग्यतासं-बन्धः । पार्श्वे संनिधायपि गुणानां वर्तमानः । गुणयुक्तोपीत्यर्थः । ३ अहंकारी नेति संबन्धः । युक्तराब्दस्य चाध्याहारः । कह वा कअ-मिव मविष्यति गुणानां विपरोक्षे अभावे । न कथांचिदपीत्यर्थः । यतो गर्वो नाम गुणिगतो मद उच्यते ततो गुणस्थमेव तं गुणकामा इच्छ-६न्ति । तस्य गुणासंनिधाने दुर्जनेषु कथं संभवः । गुणिनो गर्वयोग्यस्य गर्वो न युक्तो लोकविरुद्धस्वात् कैव गणना दुर्जनानामिस्यर्थः ॥

 ११ दं० ।। अभिलङ्घ्य लोकं स्थितानामेकैंत्वे गुरूणां द्वितीयापेक्षां कमवलम्क्य स्फुरतु मस्सरः ।। समबले मस्सरो युक्तः यस्त्वादित्य-३ वत्परत्रक्षबद्धा अद्वितीयः सर्वोत्तमः कविः कोपि तस्य किमपेक्षो मस्सर इस्यर्थः ।।

।। ८१ ।। निज [मितसंदेह एव] मितसंदेहावलोकने येषां भवन्ति विचारस्थौनास्थितरूपास्ते न लोकस्य ।। विमितिविषये निर्णेतृत्वेन ३ पिरगण्यमानानां येषां स्वमतावेव संदेहः किमस्माकं निर्णेतृत्वयोग्यतास्ति उत नास्तीति ते लोकस्य निर्णेतृत्वपदे न स्थिताः । किं किर्हं । न्युत्पाद्या इत्यर्थः ।।

¹ MH. ⁰मतावेवं.

को णिन्दइ नीययमे गरुययरे को पसंसिउं तरइ । सामण्णंचिय ठाणं थुईण परि-णिन्दियाणं च ॥ ८२ ॥ सोऊण ग्रुणन्ति परं जे ण वियप्पन्ति अप्पणचेय । ते अणरहव्य गव्यस्स उत्तुणा कह न लज्जन्ति ॥ ८३ ॥ काल-गुणा पढम-कईहिं भामियमपरि-गरहेसु मग्गेसु । इहरा मईहिं हीरन्ति दुक्करं केवि काणंपि ॥ ८४ ॥

।। ८२ ।। को निन्दित नीचतमान् । पशुप्रायत्वात् । गुरुतमान्कः प्रशंसितुं तरित शक्रोति । तष्रुणसंभारस्य परिच्छेत्तुमशक्यस्वात् । सा-रमान्यमेव स्थानं स्तुतीनां परिनिन्दितानां च ।। तेन मादृशान्गुरुतमान्को निन्दितुं वा योग्य इत्यर्थः ।।

।। ८३ ।। श्रुखा जानन्ति परं ये न विकल्पयन्त्यात्मनैव ते अनर्हा इव गर्वस्य गर्वेण कथं न लज्जन्ते ।। उत्तुणो गर्वी । ब्युत्पन्नतममितनिर्मितं काव्यं श्रुखेव ये बुध्यन्ते न तु कथंचित्खयं गुणदोषान्वकल्पायितुं क्षमास्ते दर्पकरणे अयोग्याः सन्तो दर्प कुर्वन्तो न लज्जन्त
इति चित्रम् ।।

। ८४ ।। कालगुणास्त्रथमकिविभिर्झान्तमपरिग्रहेषु मार्गेषु । इहरा इदानीं मितिभिर्हियन्ते दुष्करं केपि केषामि ।। कालगुणादिति व्यव- ३ हितान्वयम् । सर्गादिकविभिरलब्धकाव्यमार्गस्वाद्धान्तं व्यामोहोनुमृतः कालदोषात् । इदानींतनैः किविभिः पुनर्दुष्करं प्रक्रम्यते (१) नैव अम्यते दृष्टपूर्वकिविकल्पितमार्गस्वात् अथवा कृतवाग्द्वार इति नयेन । तथा हि ६त इदानींतनाः कवयः केपि केषामि पूर्वकवीनां संवन्धिनीिमर्मितिभिर्हियन्ते संचार्यन्ते ।।

कत्तो णाम नइटं सखं कइ-सेविएसु मग्गेसु ।
सीमन्ते उण मुक्तिम तिम्म सच्चं नवंचं अ ॥ ८५ ॥
अत्थालोयण-तरला इयर-कईणं भमन्ति बुद्धीओ ।
अत्थच्चंय निरारम्भमोन्ति हिययं कइन्दाण ॥ ८६ ॥
आ-संसारं कइ-पुंगवेहिं तिहयह गहिय-सारोवि ।
अज्जिवि अभिण्ण-मुहोव्ब जयइ वाया-परिष्फन्दो ॥ ८७ ॥
किं अण्णमणण्ण-मणेहिं ताव सु-कईहिं सिक्खिया वाया ।
जायं णीसामण्णाण ताण मृयत्तणं जाव ॥ ८८ ॥

शिट्प ।। इदानींतनविधानमनुवादत्वात्तिः व्यर्थमित्याराङ्क्याह । कियन्नाम न दृष्टं कविसेवितेषु मार्गिष्विति सच्चं सत्यम् । किं तु सीमन्तेऽ विपरकाये मुक्ते प्रक्षिप्ते तस्मिन्सर्व नवमेव माति ।। उण पुनःशब्दस्तु-शब्दस्यों ।।

१। अर्थालोकनतरला अपि संयः इतरकवीनां आम्यन्ति
 आन्तियुक्ता भवन्ति बुद्धयः । अर्था एव निरारम्भमप्यायान्ति हृदयं
 कवीन्द्राणाम् । प्रातिभातिशयजनितसंस्कारातिशयाकृष्टाः सन्तः ।।

१। ८७ ।। आसंसारं सर्गादारभ्य महाप्रलयं यावत् कविपुंगैव
 प्रतिदिवसगृहीतसारोप्यद्यापि आभिन्नमुद्र इव अस्फोटितमुद्र इव जयति
 रेवाक्परिस्पन्दः ॥

१ ८८ । किमन्य दुच्यते । किं बहुनोक्तेनेत्यर्थः । एतावतु सारं ब्रूमः । अनन्यमनोभिः सुकविभिस्ताविष्ठिक्षिताभ्यस्ना वाग् जातं
 १ निःसामान्यानां तेषां मूक्त्वं यावत् । अभ्युक्तटोक्ष्वयोगात्तकृतका-व्यस्य श्रोतिर योग्ये असति मूक्त्विमिव महाकवीनां युक्तमित्यर्थः ।।

¹MH. युक्तमबङ्गलादिखर्थः, which is doubtless corrupt.

को व वियारेइ विसेस-वित्यरं ताण जं ठियं लोए।
नामेच्चिय संकन्ता गरूयाण गुणा फुरन्तिव्य ॥ ८९॥
जाण स-रूवावगमेवि गव्विया किंपि होन्ति अण्णेवि।
ते आयासाअ वहान्ति अत्तणो नवर माइप्पं॥ ९०॥
मोइ-पिडबोह-कारित्तणेण तिमिरंव जं पयासोव्य।
तं जयइ विरुद्धंपिव वियप्प-जालं कइन्दाण॥ ९१॥
णवमत्य-दंसणं सांनिवेस-सिसिराओं बन्ध-रिद्धांओ।
अविरलमिणमो आ-सुवण-बन्धमिह णवर पययाम्म॥ ९२॥

।। ८९ ।। वाशब्दोऽसंभावनायाम् । को वा विचारयति विशेष-विस्तरं तेषां यैंः स्थितो लोकं । नाम्न्येव संक्रान्ता गुरूणां गुणाः स्फुर-रन्तीव ॥ महाकवीनां नाममात्रप्रहणे प्रस्यक्षायमाणा नाम्नीव संक्रान्ता गुणा द्रागित्येव निर्विवादं प्रथन्ते अतः कस्तान्विचारयतीत्यर्थः ॥ स्फुरन्तीव प्रस्यक्षा इव भान्तीत्यर्थः॥

 १। ९० ।। येषां संबन्धिनि स्वरूपावगमेपि तदीयकाव्यस्वरूपमात्रा-कर्णनेपि गर्विता भवन्ति किमपि अवर्णनीयरूपेण ।। अन्येपि ते आया-साय वहन्त्यात्मनः केवलं माहात्म्यम् । महाकविकाव्यं प्राप्य तद्विषय-विचारयोग्यस्वाभिमानम् ।।

१ ९१ ।। मोहपितवोधकारित्वेन तिमिरं चैं यत् प्रकाशैश्च तज्जयिति
विरुद्धिमिव विकल्पजालं कवीन्द्राणाम् ।। मन्दमतीनां मोहकारितया
३ तिमिरिमिव प्रकाश इव च व्युत्पन्नानाम् । अत एव विरुद्धिमिव न तु
विरुद्धिमेव विषयभेदात् ।।

॥ ९२ ॥ नवमर्थदर्शनं सांनिवेशिशाशिरा बन्धर्द्धयः अविरल-भेतद् आभुवनबन्धमिह केवलं प्राकृते ॥ शिशिरा मधुराः । इणमो सयलाओं इम वाया विसान्त एत्तो य णेन्ति वायाओ । एन्ति समुद्दंचिय णेान्ति सायराओच्चिय जलाइं ॥ ९३ ॥ हरिस विसेसो वियसावओ य मउलावओ य अच्छीण । इह बहि-हुत्तो अन्तो-मुहो य हिययस्स विष्फुरइं ॥ ९४ ॥ अणुयम्पा वा हासो व होइ अवहीरणव्य गरुयाण । इयरेसु अणाय-गुणन्तरेसु न उणो हियय-दुक्त्वं ॥ ९५ ॥ ज अत्तणो न अहिया सरिसा वा तेहिं किं भणन्तेहिं । जह-तह पराओं इच्छन्ति तहवि गरुयावि बहु-माणं ॥ ९६ ॥

इति देशीपदम् एतादित्यस्यार्थे । आभुवनबन्धम् आसृष्टिकालम् । नवरं केवलम् ।।

।। ९३ ।। सकला एतस्पाकृतं वाचो विशन्तीव । इतश्च प्राकृता-द्विनिर्गच्छन्ति वाचः आगच्छन्ति समुद्रमेव निर्यान्ति सागरादेव जलानि॥ प्राकृतेन हि संस्कृतापभ्रंशपैशाचिकभाषाः प्रासद्धतमेन व्याख्यायन्ते । अथ वा प्रकृतिरेव प्राकृतं शब्दब्रह्म । तस्य विकारा विवर्ता वा संस्कृता-दय इति मन्यते स्म कविः ॥

१। ९४ ।। हर्षविशेषो विकासको मुकुलीकारकश्चाक्ष्णोः इयं अनेन
प्रकारेण । हुत्तमिति देशीपदम् आभिमुख्ये वर्तते । बहिर्मुखः कृत्वा किं
इ अमुर्तैः प्राकृतान्मुखं च हृदयस्य विस्फुरित ।।

।। ९५ ।। अनुकम्पा वा हासो वा भवत्यवधीरणं वा गुरूणाम इतरेष्वज्ञातगुणान्तरेषु न पुनर्हृदयदुःखम् ।।

| ९६ | यद्यपि मया सदृशोन्योधिको वा नास्ति तथापि
 पराभ्यर्थनं नैकान्ततानर्थकमित्याह | य आत्मनो नाभ्याधिकाः

¹MH, एव च.

होन्तुव्व विगय-गव्वा माहप्प-सम्रुत्तुणव्व वियरन्तु । जह-तह णिव्वडिय-गुणा हास-द्वाणं ण लोयस्स ॥ ९७ ॥ भीयंव लाज्जियांपिव थाम्भियामिव किंपि होइ सुढियंब। दामियामिव अप्फुण्णंव पहरिसुच्चंव इह हिययं ॥ ९८ ॥

सदशा वा तैः किं भणाद्भिनं किंचित् । यद्यपि वस्तुवृत्तमेवं तत्तथापि यथातथा परस्मादिच्छन्ति गुरवो बहुमानम् ॥ साधवः सर्वजना-₹ नुरागमिच्छन्तीत्यर्थः ॥

।। ९७ ।। मबन्तु वा विगतगर्वा माहप्पसमुत्तुणव्य वियरन्तु माहारम्याभिमानेन समुरपन्नगर्वा वा विचरन्तु यथातथा निर्वृत्तगुणा **३**हासस्थानं न लोकस्य ॥ सामान्यजनस्य तदीयस्वरूपानि**श्रस्य** हासे महापुरुषाविषये कोधिकार इत्यर्थ: ॥

।। ९८ ।। भीतमिव लिजिजतमिव [स्तम्भितमिव] किमपि भवति सुँखितमिव । सुढियं वेति 'पाठान्तरम् । भूषितामिवं चापूर्णामिव प्रहर्षे. ३ त्रतामिवेह काव्यबन्धे हृदयं कवे: श्रोतुश्च ॥ कवे: काव्यप्रसिद्धचप्रसि²-

द्धिभृताः प्रहर्षलज्जादयः श्रोतुश्च वाधावोधकृताः ॥

1MH. पाठेलर्थः ²MH. ⁰प्रसिद्धाप्रसिद्धि⁰

[अध्दे काञ्चमारभ्यते]

अतिथं णियात्तय-नीसंस-भुवण-दुरियाहिणन्दिय-महिन्दो ।
सिरि-जसवम्मोत्ति दिसा-पिडलग्ग-गुणो मही नाहो ॥ ९९ ॥
घोलइ समुच्छलन्ती जाम्म चलन्ताम्म रेणु-भावेण ।
बसुहा अमुक्क-संस-प्फणव्य धवलयवत्तेसु ॥ १०० ॥
चालियम्म जाम्म वियणा-विहुय-फणा-मण्डलोवि णो मुयई ।
मिह-वेढं बल-भर-खुत्त रयण-संदाणियं सेसो ॥ १०१ ॥
णीसन्दइ जस्स रणाइरेसु कीलालिओ गय-मएण ।
आह्य वम्माणल-दर-विराय-धारोव्य कर-वालो ॥ १०२ ॥

१। ९९ । अथ काव्यमारभ्यते । अस्तीति मङ्गलार्थोपि शब्दः । आस्ति निवर्तिकृतिःशेषभुवनदुरितामिनन्दितमहेन्द्रः श्रीयशोवर्मेति नाम रिद्यातिलग्रगुणी महीनाथः ॥

१०० ।। घूर्णते समुच्छलन्ती यासंमश्चलति सति रेणुभावेन वसुधा अमुक्तरोषफणे [व] धवलातपत्रेष्वारेषु(Sic)लक्ष्यमाणा ।।
 रजोरूपा गगनं गता मही श्वेतच्छलयुता सती अस्यक्तरोषफणेव विमात्तिस्पर्थः ॥

॥ १०१ ॥ चिलते यस्मिन्वेदनाविघूतफणामण्डलोपि नो मुञ्जति महीपीठं बलभरक्रु¹डितररनबद्धं शेषः ॥

॥ १०२ ॥ निष्पन्दते यस्य रणाङ्गैणेषु कीलालितो गजमदेन

¹MH ºक्रडितº for ºक्रुडितº. Throughout MH. the form कांडत is met with for क्रडित.

सेवञ्जाले-मिलिय-णडाल-मण्डला होन्ति इढ-पणामेसु । नृमिय-भिउडी-भङ्गव्य जस्स पडिवक्त-सामन्ता ॥ १०३ ॥ जो ववसायावसरेसु दप्प-दर-दिदृ-दाहिणंस-यडो । दंसण-पसाय-सुहियं कुणइव्य भुय-दियं लच्छि ॥ १०४ ॥ कोउच्यत्त-ठिय-विसम-तार-पहा-भेय-कलुसियाइंव । सामायन्ति णडालाइं जस्स पडिवक्त-बन्दीण ॥ १०५ ॥

आहतवर्मानलेपद्विगलितधार इव करवालः ॥ वर्म कवचः । दर ईपत् । विरायं विगालितम् ॥

१०३ ।। सेवाञ्जालिमिलितललाटमण्डला भवान्ति हटप्रणामेषु
 अनिच्छतां बलात्कारितासु प्रणातिषु प्रच्छादितभुकुटीभङ्गा इव बस्य
 शतिपक्षसामन्ताः ।। भवन्तीति प्रकृतम् ।।

१। १०४ ।। यो यशोवमी व्यवसायावसरेषु दर्भषदृष्टदक्षिणांशतटो दर्शनभेव प्रसादस्त्रेन सुखितां करोतीव सुजस्थितां लक्ष्मीम् ।। रणावसरे ३ हि वीराः स्वबाहुदण्डस्य तटावलोकनं कुर्वन्ति निजवाहुबलस्यान्त-रङ्गत्वात्परपरिभवे । तत्रोत्पेक्षा । स्वबाहुबलेनार्जितां रक्षितां च अतएव निजसुजाश्रितां श्रियं दर्शनेन संमानयतीव ।। सोस्ति नृपतिरिति ६ समन्वयः ।।

।। १०५ ।। कोपोद्धृतास्थितविषमतारकप्रमामेदकळुषितानीव स्या-मायन्ते ललाटानि यस्य प्रतिपक्षबन्दीनाम् ।। प्रतिपक्षा एव वा ब-३न्दिनः स्त्रावका ये संपन्नास्तेषां हटापहृताः स्त्रियो बन्द्यः । तारयप्प-हाभोय इति पाठे तारकप्रभागोगेति संस्क्रिया । बलवन्तं रिपुं पस्य-न्तीनां स्तुवतां वा बन्दिस्वमापनानामपि रिपूणां स्वमावादेष स्क्राटानि

पासाम्म पयावालुङ्क्षियस्स जस-पायवस्सव महलो । अयसो रिऊण दीसइँ छाया-निवहोव्य संकन्तो ॥ १०६ ॥

६ ललाटानि कृष्णीभवान्ते । तत्रेयमिवेनापहृतापह्नुतिः कोपोद्वृत्तकपालनील-लोचनतारकप्रभाभोगेन कृष्णत्वं भजन्त इति ।। पडिवक्लवर्ताणेति पाठे प्रतिपक्षपत्नीनामित्यर्थः ॥

।। १०६ ।। पार्श्वे प्रतापस्पृष्टस्य जर्यैपादपस्येव महत् अयशो रिपूणा दश्यते छायानिवह इव संक्रान्तः ॥ छायानिवह इवेति य ३इवशब्दः स भिन्नक्रमः अशयःशब्दात्परो बोद्धन्यः । अयं समन्वयः। किल सेवकत्वमापादिता ये रिपवस्तेषां तत्पार्श्वे स्थितानां स्वशरीरच्छाया तावस्वभावादेव स्थिता । आदित्यादिप्रकाशयोगात् । तत्रोरपेक्ष्यते । ६ योसौ रिपृणां छायानिवहस्तदयश इव महस्संक्रान्तं सम्यक्क्रान्तं प्रमृत-मित्यर्थः । कस्य यशःपादपस्य । रिपव एव कर्मकरीकृता यशःपादपा इव । जियनी यशोद्योतनात् । जातावेकवचनम् । कस्य संबन्धिनो ९यशःपादपस्य । प्रतापालिङ्गितस्यादित्यस्येव यशोवर्मणः । अथवा अय-मपि योजनाप्रकारः प्रतिभाति । जयिनस्तावदयशोपसरतीस्यत्र किमुच्यते तस्पंनिधौ सेवकीकृतेभ्योपि रिपुभ्योपसृतमयशः । अत्राक्षरयोजनार्थं १२जयपादपस्येवेति इवशब्दश्चशब्दस्यार्थे । निपातानामनेकार्थत्वात् । पार्श्वे यश्छायानिवहो रिपूणां जयपादपस्य च जयिनो महान्द्रश्यते तदयश इव मालिन्यासम्यकान्तं पलाथितं स्यक्ता दृश्यते । उपचारे १५निमित्तमाह । प्रतापालिङ्कितस्य जयिनः पार्श्वे स्थितोसौ यतश्खाया-निवहः अतः एवमुरप्रेक्ष्यते । न तु सर्व इति नातिप्रसङ्गः । अयं चार्थ: । तस्य जायन: संनिधी वर्तमानाः कर्मकरीकृता रिपवो म-

¹ MH. पछायितुं स्यनत्वो दृ०.

^{5 (}Gaüdavaho)

गम्भीर-महारम्भा संभाविय-सायरं परिन्भमइ । भ्रुवणन्तरेसु भाईरहिन्व सा भारही जस्स ॥ १०७ ॥ जस्स य वलन्त-जय-गय-सीयर-धारा-सहस्स-लुलियाओ । संभम-संचारिय-चामराओं धावन्तिव दिसाओ ॥ १०८ ॥ अबि य ॥ ५

सोहइ विणिवेसिय-पसिंढिलङ्गुली-कोडि-कद्वणुत्थलो । पायडिय•भन्तर-वण-निवेस-दर-दन्तुरो अद्दरो ॥ १०९ ॥

लिनच्छाया अयशोनिवहाकान्ताः । तेषु च रिपुषु महदयशः । तत्तस्य जयिनः संनिधौ जयपादपस्योपच्छायानिवहः कल्प्यते । तत्रेवशब्दः स्वस्थानस्थ एव ।।

१। १०७ ।। गम्भीरा चासौ महारम्भा संभावितः आलिङ्गनेन कृतार्थीकृतः सागरो यया सौ भागीरथी । भारत्यपि जितसागरान्तभुवन् स्वात्संभावितसागरा । संभावियसायरामिति पाठे क्रियाविशेषणत्वम् । परिक्रौमत्याज्ञारूपेण बन्दिवदनद्वारेण वाः । भागीरथी तु त्रिपथगत्वादेव । भवनान्तरेषु मागीरथीव सा भारती यस्य ।। अत्रापि सोस्तीति संबन्धः । ६ सेति ते लोचने इतिवत् ।।

| १०८ | यस्य च वलमान जयगजकर विसरसी करधारासह सैर्छ | लिता इव संश्रमसंच।रितचामरा धावन्तीव दिशः | सोस्ति | अगणित | ३ गजकर निकरविसारिवारिधारा प्रकरधावना हिशो धावन्त्य इव प्रथन्ते | शुश्रस्ताच जलधाराश्चामरावयविसरा इवोस्प्रेक्षिताः | दिशश्च चामरधारिण्यः |।

॥ १०९ ॥ इत ऊर्ध्व पश्चभिः कुलकम् । [शोभते] विनिवेशि-

¹ MH. बाक्. ² MH. ⁰निज⁰ for ⁰गज.⁰

सुचिन्ति पेल्लिउच्बेल्ल-केसरा मूल-लुलिय-मयरन्दा।
निहुयं लीला-कुवलय-पिडित्थिया कहिव नीसासा।।११०॥
वाम-करायिहय-सुण्ण-मिलय-विक्तित्वत्त-कुन्तल-सिहाण।
अर्रई-विलास-विसुरावियाण निच्बडइ सोहर्ग्ग।।१११॥
अर्ग्यइ मङ्गल-गहिएक-कुसुम-पेसिय-पसाहणामेलं।
विसुद्द-णयणावहीरिय-दर-वन्दिय-चन्दणं वयणं ॥११२॥

तप्रशिथिलाङ्कुलीकोट्याकर्षणेनोद्वार्तितः अत एव प्रकटिताभ्यन्तरनखदन्तकृतास्मकत्रणनिवेशेनेषद्दन्तुरः संजातदन्त इवाधरः ॥ रणरसरमसादनन्दस्पन्ददर्शनोपन¹तसुरसुन्दरीयशोवर्मरूपशौर्यादिदर्शनसमुल्लसितमदन-पवनजनितविकृतिकथनेनात्र प्रकृतोपयोगः ॥

- ११० ॥ [मुच्यन्ते पेरितोद्गेलितकेशरा] मूललुलितमकरन्दा
   निभृतं गूढं कृत्वा लीलाकुवलयेन कोडोत्पलेन प्रतिष्ठिता गृहीताः
   भूमपि निःश्वासाः सुरसुन्दरीभिः ॥
- १११ ।। वामकराकृष्टशून्यमिलनिविक्षिप्तकुन्तलाशिखानाम् अर-तयो वीरेण प्रकृतेन सह रितशून्या ये विलासा निष्फलास्तै विसुरावियाण ३ विदितानाम् । विहुराइआणेति पाठे विधुरायितानाम् । निर्वर्तते आभे-ज्यते सौभाग्यं सुन्दरता ।।
- | ११२ | अर्घति शोभते मङ्गलार्थगृहीतैककुसुमं च तत् प्रेषितं प्रसृष्टं प्रसाधनं माल्यं च येन तत् विमुखाभ्यां रणदर्शनरणरणकेना३[नाद्रियमाणाभ्यां नयनाभ्याम] वधीरितं मङ्गलार्थितया वैषद्धन्दितं चन्दनं यत्र तद्धदनम् ।।

¹ MH. 0पतन.0 2 MH. ते for तै: 4 MH. वेषद्रन्दर्न.

इय जस्स समर-दंसण-लीका-निम्मविय-वम्मह-वियारा । तियस-तरुणीओं अङ्जवि मण्णे निहुयं किलम्मन्ति ।११३।५ अहवा । ४०

सिहर-णपहुत्त गयणा दिसा-पडिप्फालिय-कडय-विणियत्ता । डज्झन्ति दरुपद्या अलद्ध-गमणन्तरा गिरिणो ॥ ११४ ॥

।। ११३ ।। इति उक्तेन प्रकारेण यस्य यशोवर्मणः समरदर्शन-लीलानिर्मितमन्मथिवकाराश्चिदशतरुण्यो मन्येद्यापि निभृतं गुप्तं कृत्वा ३ क्नाम्यन्ति ।। सोस्तीति महाप्रकरणसमन्वयः ॥ अत्र च कुलकवाक्यपरि-समाप्तिः ॥ अन्योप्यस्योत्कृष्टतरो वक्ष्यमाणो गुणोस्तीति द्योतियतुं निपातनिचयप्रयोगः ॥

अत ऊर्ध्व सप्तचत्वारिंशता गाथाभिः कुरुकम् । गिरिपक्षक्षपणद-क्षोपि सहस्राक्षो यस्य समानासनोपवेशनेन कृतार्थमात्मानं संमन्यते ३ तस्य किमन्यद्वर्णनीयतरमस्तीति सूचियतुम् ॥

।। ११४ ।। शिखरेषु न पर्याप्तं न वृत्तं गगनं येषां ते तथा दिक्पतिफलितकटकावि।निवृत्ता दद्यन्ते ईपदुल्पतिता अल्ब्धगौगनान्तरा शिरयः ।। इन्द्रपहरंगन दद्यमानाः प्रपलायनकामा आतिमहस्त्वेन व्याप्त- सकलगगनादिगन्तरत्वेन पल्यस्थानमलभगाना निवृत्ता यथास्थानस्था दद्यन्त एव न प्रतिविधानं लभन्ते गिरय इत्यर्थः । तथा हि गगनं ६तावत्तदीयदिाखरमात्रप्विप न पर्याप्तं न वृत्तम् । शिखराण्यपि तदी-यानि व्याप्तुं गगनेन न शक्तानि । तत्कथं पलायनस्थानं स्यात् । तस्य तदेकदेश एव निष्ठितस्वात् । इत्यतिशयोक्तः ।। यथा । अरुपं निष्ठिन

I MH. क्वाम्यति.

तं स-गुहा-मुह-निव्वाहिय-धूम-वल्लयावल्लम्बय-नियम्बा । वज्जाणल-धम्मन्ता लोहंव मुयान्ति धराण-हरा ॥ ११५ ॥ लिक्कज्जइ धूमायन्त-पक्ख-णिक्खन्त-सिहि-सिहा-णिवहो । संभम-संचलिय-चलन्त-रयाण-दियसोव्व सुर-सेलो ॥ ११६ ॥

तमाकाशमनालोच्येव वेधसा । इदमेवंविधं भावि भवत्याः स्त्रनजृम्भण-मिति ।। तथा दिगन्ता अपि न तेषां पलायनस्थानानि दिगन्तलमकट-३कत्वेन ततः प्रतिहतानिवृत्तत्वात् । अन्तिरिक्षमि न पलायनस्थानं तेषां न हि तैर्गगनस्यान्तरं मध्यमन्तिरक्षं लब्धं तस्यापि तदन्तरैव ।नाष्ठत-त्वात् । अत एवेषदुत्पतितैरन्तिरक्षं तैर्न लब्धम् ।।

| ११५ | तथाँ नूतनपरावृत्त्यादिविषमदुः खानुभवप्रकारेण द्द्यमानाः खगुहामुखनिर्वृत्तधूमवलयावलान्वितानितम्बा वज्ञानलध्मायमाना

३ लोहमिव मुञ्जन्ति धरणिधराः ।। धूमः अतिकृष्णस्वालोहः खेनोः प्रेक्षितः ।
अथ च पर्वृतविषयनितम्बेष्वाध्मायमानेषु किल लोहस्योत्पत्तिभवति ।
ताम्रह्णप्यादिवरमृत्तिकैव पच्यमाना लोहाभवति । अथवा लोहं लोमं

६ जीवितर्गर्विमव मुञ्जन्तीति योज्यम् । लोभोपि ह्यविद्यस्वात्तामसो मलिनो
धूमसमः ख्यातः सताम् ।।

११६ ।। लक्ष्यते धूमायमानपश्चिनिष्कान्तिशिखानिवहः संभ्रमेण सम्यक्विलिते तिस्मिन्सित विलन्तौ रजिनिदिवसौ यत्र स इव सुर्शेलः ॥ एकस्यां शिलायामादित्यस्योदयः अपरस्यामस्तमय इति प्रसिद्धिः । आदित्यस्योदयास्त्रमयावेवाहार्नेशम् । तेन मेरुसमाश्रितं तत् । अतिश्वाहिनश्चित्रप्तेष्वालाधूमावलीसंचलनेन मेर्वाश्रितत्वेन मेरुसंचलनेन हिर्निश्चित्रप्तेष्वितम् ॥

¹ MH. °समख्यातः 2 MH. चिलता. 3 MH. °िनशं°,

जेसुंचिय कुण्ठिज्जइ रहसुन्भिडण-ग्रुहको महि हरेसु ।
तेसुंचेय णिसिज्जइ पिटरोहन्दोलिरो कुलिसो ॥ ११७ ॥
वेल्लान्त कन्दरोयर-णिव्वादिय-वलन्त-वियड-विहयाओ ।
सहसव्व सेल-सीमन्तिणीओं भय-ग्रुक-गन्भाओ ॥ ११८ ॥
विज्ञवइ वेल्लणोणय-महि- वेढोभय-दिसागय-सग्रुहो ।
ठाण-परिसंठिओचिय पक्ख-च्छेयाणलं सेलो ॥ ११९ ॥

॥ ११७ ॥ येष्वेव कुण्ठांक्रियते रभसेन उिक्निणं आपातपूर्वकं प्रत्यावर्तनं तेन मुखरः सशब्दः सन्महीघरेषु तेष्वेव नितान्तं सर्ज्जांत । ३कुतः । प्रतिरोहान्दोलितत्वात् प्रतिहृतोत्फलितमन्द्वेगपिततान्दोलित-निघृष्टधारत्वात् कुलिशः ॥ पाषाणे हि निघृष्यमाणाः कुठारादिघारास्तै-कृण्यातिशयमासादयन्तीति दृष्टम् । कचित् निसिज्जइ इति पाठः । तत्र ६निशितस्तिक्षणो भवतीत्यर्थः । निसज्जइ इति पाठे तु तैक्ष्ण्यमासाद्य नितान्तं सज्जति छिनत्तीत्यर्था व्याख्यातः ॥

१। ११८ ।। वेछन्ति छण्ठन्ति भूमौ पितताः सत्यः कन्दरोदरेभ्यो निर्वृत्ताः पक्षणो निर्वृत्ताः पक्षणो निर्वृत्ताः पक्षणो विकृताः पक्षणो विकृताः यसां ताः 'सहसेव शैलसीमन्तिन्यः पर्वतकामिन्यो भयविमुक्तगर्भाः ।। अथवाकृतस्वापादिकाः सन्तः कन्दरोदरेभ्यो निर्वृत्ता अमिव्यक्ता अर्थदग्धनिर्गता वलन्तो विकृता महाप्रमाणा विगताः प्रमीता ६ धवा भतीरो यासां ता इति व्याख्येयम् । विह्वा इत्यपि पाठोस्ति काचित ।।

| ११९ | विज्झवइ शमयति प्रेरणावनतमहीपीठोभयदिगागत-समुद्रः खस्थानपरिसांस्थितोपि पक्षच्छेदानलं शैलः ॥

¹ MH. निष्ता:. 2 MH. सहसैव.

तिह्यसं रवि-मण्डल-संचलणुम्हायमाण-कडएण ।

उययाचलेण कुलिसो मिलिओवि चिरेण विण्णाओ ॥१२०॥

डज्झन्ति विसाणल-वाय-विसहरामुक-चन्दण-क्स्वन्था ।

तिअस-विअसाविअंसुअ-सेविअ धूमा मलय-वक्स्वा ॥१२१॥

निसुढिय-पक्स-पडन्ता महीऍ दल्ल-विब्भमेण भज्जान्त ।

तक्स्वण-तरल-पलायन्त विसहरा महिहरुग्याया ॥ १२२ ॥

कहिव धरेइ महि-यलं निष्पक्स-पडन्त-गिरि-णिसुम्भन्तं ।

दाडा-भिण्ण-ससोणिय-मुह-निवहारोसिओ सेसो ॥ १२३ ॥

- ।। १२० ।। प्रतिदिवसं रिवमण्डलसंचलनोप्मायमाणकटकेन उदयाचलेन सह कुलिशो मिलितोपि चिरेण विश्वातः ॥
- १२१ ।। दद्यन्ते विषानले वानाः शुष्का विषधरैरामुक्ताश्चन्दन-स्कन्धा येषु ते तथा त्रिदशैर्विकाशितांशुकैः सेवितो धूमोद्गमः सुगन्धि-इत्वाद्येषां ते मलयपक्षाः ।।
- १। १२२ ।। छिन्नपक्षस्वेन पतन्तो मह्यां दलविभ्रमेण दलसादृश्येन भज्यन्ते तस्थणं तरलं कृत्वा पलायमाना एकमार्गेण विषधरा यत्र ते रमहीधरोद्धाताः पर्वतसंघाताः ॥ छिन्नपक्षस्वेन परिवर्त्तेलाकृतित्वास्कृष्णस्वा-देकमार्गाविच्छिन्नक्रमपलायमानपन्नगत्वाच पलाशपर्णानिचयानिभत्वं गिरि-समुहानाम् ॥
- १२३ ॥ कथमपि घारयते महीतलं निष्पक्षत्वात् [पतिद्विगिरि-श्रिर्] निषुम्यन्तम् आहन्यमानं ताड्यमानं तंष्ट्राश्रित्रसशोाणितमुखनिवहे-३नारोपितः शेषः ॥ एकस्यैव शेषस्य चित्रं घरादिरूपं कविना क्छसम् ॥

दीसइ जलन्त-सेलं ताबोसारिअ-बलन्त-सुर-लीयं।
भूग्रुप्पित्थ-पियामइ-कमलालि-करम्बियं गयणं ॥ १२४ ॥
गब्भालसाओंव पुणो कहिव गुहा-लिहक-पोय-गर्रुहो ।
पावन्ति भया सेलक्षणाओं गणयक्षणुद्देसं॥ १२५ ॥
खण-तरिलय-पक्ख-उडा कडार-विज्जु-च्छडा-सिहालिम्म ।
सलहा इव अत्थायन्ति पवि-पईवाम्म धराणिहरा ॥ १२६ ॥
थोयायन्तिव विरला दीहायान्तिच्व खिवय-वित्थारा ।
तुक्षायन्तिव तणुया पवि-खण्डिय-पेहुणा गिरिणो ॥ १२७ ॥

१२४ ॥ दृश्यते ज्वलच्छैलं तापापसारितवलस्पुरलोकम् घूमो द्यस्तैः पितामहकमलालिभिः कराम्बतं गगनम् ॥

११ १२५ ।। गर्भालसा इव पुनः कथमि गुहालीनपोतगुरवः माम्रुवन्ति भयाच्छेलाङ्गना गगनाङ्गणोद्देशम् ॥ पुनःशब्दः शैलाङ्गनारपदेन संबध्यते । शैलाङ्गनाः कथमि गगनाङ्गणप्रदेशं प्राम्रुवन्ति
गर्भालसा इव यतो गुहालीनमृगशिशुत्वेन गुरुभराः स्त्रीत्वाचातिरिक्तभयाः । शैलवध्वोत्र शैल्ह्पा एव पर्वतपरूचः ॥

१२६ ।। क्षणं तरिलताश्चालिताः पक्षा येस्ते करौलिविद्युच्छटा एव दुर्दशेना विद्युच्छटेव शिखा यस्य तिसन्करालविद्युच्छटाशिखाविति
 ३शलमा इवास्तं गच्छिन्ति नश्यिन्ति पविर्वज्ञः स एव प्रदीपस्तत्र धराणि-धराः ॥ शलमा इवेत्यनेन निःसारतां गिरीणामाह । पविप्रदीप इत्यन्त्रापि पवेदीपत्वरूपेण गिरिनाशने प्रयासाभावं द्योतितवान् ॥

॥ १२७॥ स्तोकायन्तीव विरहास्तर्नूयन्तीव क्षपितविस्तारा-स्तुकायन्तीव तन्कृताः पविखण्डितपक्षाः सन्तो गिस्यः॥ संशातने सिढिल-पसारिय-वक्ता घेष्पन्ति पहाविष्ण कुलिसेण ।
दूरुप्पइय-णिवाडिया दर-पृष्युय-नीसहा गिरिणो ॥ १२८ ॥
कुलिसो ताडेइ धरे धरा मिहं कुलिस-लिष्डिय-पहन्ता ।
निवडन्त-सेल-पहया महीनि सेस-फणा-वलयं ॥ १२९ ॥
निय-धूम-कडुइयाइं गिरि-जालाइ धुय-पक्त-पम्हाइं ।
फुट्टान्ति लोयणाइंव दिसाण मुकोज्झरंसइं ॥ १३०॥
जाया दाह-विणिग्गय-संखायायस-सिला-यड-स्थउडा ।
कुलिस-पिडच्छण-जोग्गा पच्छा कडया मिहहराण ॥ १३१ ॥

ये व्यवस्थिता अपि बहवः प्रातिभातास्ते मध्ये मध्ये हतेषु केषुचि-द्विरिषु विरलीभृताः सन्तः स्तोका इव भवन्ति । एवं छिन्नपक्षस्वेन ३क्षपितविस्तारास्तनवो दीर्घाश्च दृश्यन्ते ॥ निश्चितेपि इवशब्दोयम् एवार्थः । निपातानामनेकार्थस्वात् ॥

१ १ ८ ।। भयशिथिलप्रसारितपक्षा गृह्यन्ते प्रधावनशीलेन किलिशेन के दूरोत्पतितिनपतिता देरोत्प्कुतेन निःसहा गिरयः ॥ इयेन- ३वितिकावृत्तान्तसममेतःकुलिशधराधरविषयम् ॥

१२९ ॥ कुलिशस्ताडयित धरान पर्वतान् । धराः पर्वता अपि
कुलिशखण्डिता निपतन्तो महीं ताडयिन्त । निपतच्छैलप्रहता मधि
३शेषफणावलयम् ॥ इति वज्रप्रहरणमहिमावर्णनमेतत् ।

।। १३१ ।। जाता दाहेन विनिर्गता गलिताः सत्यो वाय्वादिनी

³ MH. दूरोहण्छतनाने:0

दृष्टु-वण-राइ-कलुसा तेचिय सिहरोज्झरा सदुक्लाण । जाया सकज्जला इव बाहोआरा गिरि-वहूण ॥ १३२ ॥ संखाय-पिसण-पसरा पासुत्त-महा-भ्रुयंग-सच्छाया । दीसन्ति सेल-कडएसु दीहरा लोह-नीसन्दा ॥ १३३ ॥ कुलिसाणल-पिङ्गालेओ उप्पयण-तलावसत्त-सासि-बिम्बो । उक्लितामय-कलसो गरुलोव्य गिरी परिच्यमइ ॥ १३४ ॥

संस्थानाः कठिनीभूता या आयस्यो लोहमय्यः शिलास्तासां तटैः स्थपुटा निम्नोन्नताः कुलिशप्रत्येषणयोग्याः पश्चात् पक्षादिदाहोत्तरकालं कटका नितम्बा महीधराणाम् ॥ अन्ये युद्धप्रारम्भे कवचमुपाददते । गिरिकटकैः पुनरायसशिलाभिः कुलिशामिदाहिवगलितविनिर्गतलोहीभूत-निम्नोन्नततटरूपाभिः कवचस्थानाभिः कुलिशपहारनिवारणं पश्चात् कृतन् । भर्येषणमुरसारणम् । निम्नोन्नतविषमावयवरवेनालक्ष्मध्यप्रका-शस्य स्वटस्वटाशब्दप्वंकं निवारणम् ॥

- ।। १३२ ॥ दग्धवनराजिकल्लषास्त² एव शिखरनिर्झराः सदुःखानां जाताः सकज्जला इव बाष्पावतारा गिरिवधूनाम् ॥
- १३३ ॥ संस्त्यानमसृणप्रसराः प्रसुप्तमहाभुजंगसमानच्छायाः ।
   किचेतु भुजंगमच्छायेति पाठः । भुजंगमकान्तय इत्यर्थः । दृश्यन्ते
   शैलकटकेषु दीर्घा लोहनिष्पन्दाः ॥
- ।। १३४ ।। कुलिशानलेन पिङ्गलितः सुवर्णवर्णस्वं प्रापितः उत्प-तनतलावसक्तशाशाबिम्बः उत्क्षिप्तामृतकलशो गरुड इव गिरिर्भ्रमित क्रिकीत्।।

¹ MH. प्रेषण⁰, ² MH. ततएव, ⁸ MH. भुजंगस.⁰

सेल-नियम्बुप्पर्या वन्नाणल-सरिस-विन्जु-पिञ्जरिया।
लुय-मिहहर-पक्स-निहा णहाम्म घोलन्ति घण-निवहा॥१३५॥
दिसिन्ति कुलिस-मिलिया अङ्गारायन्त-कुसुम-फल्ल-किसला।
तियस-मिहुणाणुसोइय-संकेय-लया-हरा गिरिणो ॥ १३६॥
वेयल वेलिराणं परियत्तन्ता गिरीण कडएसु ।
सरिया मग्गा पावन्ति वियड-वण-३ट्टयच्छायं॥ १३७॥
ओअरण-लालसेहिं गिरीसु दीसइ गुहा-विणिन्तेहिं।
पक्स-च्छेओव्व तड-दिएहिं वसुहा वणयरेहिं॥ १३८॥
जलिउप्पर्य-वलन्ता अद्भेहिं णहङ्गणे विसट्टन्ति।
अद्धेहिं मूल-गरुआ महीएँ णिवडन्ति गिरि-वक्स्वा॥ १३९॥

- ।। १३५ ।। शैलानितम्बोरपातिता वज्रानलसहशविद्यात्मि अस्ति। द्रनमहीधरपक्षानिमा नमसि घूर्णन्ते घननिवहाः ॥
- ।। १३६ ।। दृश्यन्ते कुलिशमिलिता अङ्गारायमाणकुसुमफलकिसल-यास्त्रिदशमिथुनानुशोचितसंकेतलतागृहा गिरयः ॥
- ।। १३७ ।। वैकल्यवेल्लनशीलानां परिवर्तमाना गिरीणां कटकेषु सरिन्मार्गाः प्राप्नुवन्ति विकटवणपट्टकच्छायाम् विकटधातलाञ्छिताः _३ गुक्कवस्त्रपट्टिका भजन्त इस्यर्थः ।।
- १३८ ।। अवतरणलालसैर्गिरिशिखरेषु स्थितैर् [दृश्यते] गुहाभ्यो विनिर्गच्छाद्भः पक्षच्छेद इव तथाँस्थितैर्वसुधावनचरैः सिंहाद्विभः ॥ अम्माववतिर्तार्षवो मृगादयः पक्षच्छेदादिदर्शनभीता अवं
  पश्यन्त्येव न तु प्राप्नुवन्ति । गमनोत्साहमार्गाभावादित्यर्थः ॥
  - ।। १३९ ।। ज्विष्ठितोत्पतितवलन्तः अर्धेः प्रान्तभागैर्लघुत्वात्रभे। इने

¹ MH. ⁰वातलाशितशुक्र". ² MH. भूमावातिर्ताषेवा.

उवरि-धूम-निवेसा मूलाक्रग्ग-जलणाण दीसन्ति ।
हेहालाजिक्त्वता छाया-बन्धा इव तरूण ॥ १४० ॥
परिक्रूण-पेहुणस्मिव सुर-गिरिणो अणह-वक्त्व-सङ्काए ।
घडिओ पुणोवि कुलिसो जालासु नियम्ब वियहासु ॥१४१॥
निय-सामत्थेणंचिय ण तहा वेएण निहुर-प्पहरो ।
अण्ण-गिरि-पक्त्व-पहओ जह छिन्दइ महिहरं कुलिसो॥१४२॥
महिहर-बहणुच्छलिया भमन्ति पसरिअ-मणि-पहा-बलया ।
सेलव्व जिल्य-वक्त्वा गयणाम्म समुद-कल्लोला ॥ १४३॥

विकसन्तीव शरारवो भवन्ति । अर्धेर्देहाप्रमूलभागैर्रुममासैर्मूलगुरुत्वा-नमह्मां निपतन्ति गिरिपक्षाः ॥

- ।। १४० ॥ उपरिधूमनिवेशा मूलालग्रज्वलनानां दृश्यन्ते अधीव-स्थितेनालोकेनोत्क्षिप्ताश्र्लायाबन्धा इव तरूणाम् ॥
- ़ ।। १४१ ।। परिव्हनपक्षस्यापि सुरगिरेरनघपक्षराङ्कया घटितः संबद्धः पुनरिप कुलिशो ज्वालासु नितम्बविकटासु ॥ सीवर्णपक्षस्वेन ३ छित्र।क्षस्यापि मेरोनितन्वे ज्वालासु सादृश्याङ्कान्त्या पुनः कुलिशो व्यापारित इत्यर्थः ॥
- १४२ ॥ निजसामध्येंनाँपि चैं न तथा वेगेन निष्ठुरप्रहारो-न्यगिरिपक्षप्रहतो यथा भिनैति महीधरं कुलिशः ॥ वज्रहतपक्षहता अप्यतिशयेन गिरयो भिद्यन्ते पक्षाणामतिमहत्त्वादित्यर्थः ॥
  - ।। १४३ ।। महीधरपतनोच्छालिता अमन्ति प्रमृतमणिप्रभावलयाः

डिप्पिय-तियस-विसाओ णिक्खमइ चिरेण दाह-कय-विवरो । कुविअ-गिरि-पक्ख-संपुट-संपीटिय-णिप्कुरो वज्जो ॥१४४॥ असमप्पमाण-दीहर-मूलोआरे सम्रद-पिटएवि । णह-दूर-दिय-सिहरे णा म्रुयइ मही हरे कुलिसो ॥१४५॥ एको उण धरणि-हरो आहेट-नियम्ब-मूल-सिहरगो । रिठको दूरुच्छिलए जलाहीम्मव जलहि-कल्लोले ॥१४६॥ रहसा रसा-अलोअर-विसाल-कन्दर-दरी-पलोटन्तो । नज्जइ गिरी ण जलहिं जलाहिचिय महि हरं विसइ ॥१४७॥

शैला इव ज्वलितपक्षा गगने समुद्रकल्लोलाः ॥ तेपि पर्वतवस्प्रमृतमणि-प्रमाप्रवाहयोगाज्ज्वलन्त इव भान्तीस्यर्थः ॥

॥ १४४ ॥ अर्पितत्रिदशविषादो निष्कामित चिरेण दाहक्कतविवरः कुपितगिरिपक्षसंपुटसंपीडितनिष्फुरो बज्रः ॥

॥ १४५ ॥ असमाप्यमानदीर्घम्लावतारान्समुद्रपतितानपि नभो-दूरस्थितशिखरात्र मुञ्जति महीधरान्कुलिशः ॥

।। १४६ ।। एकः पुनर्घरणीधरः अदद्यनितम्बम्लशिखराम्रो लीनो दूरोच्छालेते जलधाविव जलधिकल्लोले ॥ जलधिकल्लोलस्य महत्त्वोक्ति-१रियम् ॥

 १४७ ॥ भयारसागरं प्रविविक्षुरिष कश्चिद्गिरिन जलिषं विशत्य-तिमहत्त्वाद्धि समुद्रे स न भज्जित न कुडाति प्रस्युत जलिषेरेव मिं। धरं ३विशति रभसा वेगेन । किं कुर्वन् । रसातलोदरवद्विश्वालासु कन्दरदरीषु प्रस्तृण्टन्वलन् ।)

¹ MH. कडाते.

गिरि-छाछेओआहि-विहुआ संभन्त-दिसेभ-ताहिय-क्सन्धा।
वेवइ वियणा-वेछन्त-मिहहरन्दोलिया वसुहा ॥ १४८ ॥
अप्पत्तावि समुद्दं समुद्द-पिर्रिक्स अञ्च बोल्लन्ति ।
वेय-समुच्छलिय-नियम्ब-सिन्धु-परिण्मिया गिरिणो ॥१४९॥
निवडन्त-सिला-छिन्वअ-परितालिणायन्त-मूल वित्थारो ।
वोच्छिण्ण-मन्थर-सिहो विरलायइ धूम-संघाओ ॥ १५० ॥
उप्पइय-रेणु-निवहा संवेछिय-विअड-कन्दर-च्छेया ।
तेचेय पढण-भिण्णा पत्ता लहुअत्तणं गिरिणो ॥ १५१ ॥
एकत्तो सल्लायन्त-वज्ज-धारा-कणा किलम्मान्त ।
अण्णत्तो कडओसहि-पहाव-हृद-व्वणा गिरिणो ॥ १५२ ॥

- १४८ ॥ गिरिछलितोदिधिविधुता संभ्रान्तिदिग्गजतािदत्तस्कन्धा वेपते वेदनावैक्कॅंग्यमहीधरान्दोलिता वसुधा ॥
- १४९ ॥ अप्राप्ता अपि समुद्रं समुद्रपरिरक्षिता इव गच्छिन्ति ।
   हेतुमाह । पलायनार्थवेगसमुच्छिलितनितन्वासिन्धुसमाच्छादितःवादिनः
   इरयः ॥
  - ।। १५० ॥ निपताच्छि अपिहितपरितिलेनायमानम्लविस्तारो द्युच्छित्रमन्थरिक्षो विरलायते धूमसंघातः ॥
  - ।। १५१ ॥ उत्पत्तितरेणुनिवहस्वात्संवेल्लितविकटकन्दरों च्छेदाच त एव पतिद्धिभिन्नाः प्राप्ता लघुस्वं गिरयः ॥
  - ।। १५२ ॥ एकास्मन्भाग श्रस्यायमानवज्र [धारा] कणस्वारका-म्यन्ति अन्यत्र कटकीषधिपभावरूढनणा गिरयः ॥

कुलिसो न दीसइश्चिय एकम्मिश्चिय गिरिम्पि मुज्झन्तो । एकंव सेल-सिहरं अट्ट कुलिसाम्मि गिरि-जालं ॥ १५३ ॥ पक्त-उड-कूड-पुन्जिय-कप्पन्तर-दिप्पमाण-हव्ववहा । पलयेचिय विज्झाया सम्रद-भर-पूरिया गिरिणो ॥ १५४ ॥ णीसह-विम्रक-कायत्तणेण वोच्छिण-पक्त-लहुयंपि । तंचिय भुयंग-वइणो जायं गरुयंव गिरि-जालं ॥ १५५ ॥ विहडिय-वसुहा दलियदि-मण्डला दुर-विदुय-सम्रदा । थिइ-लालसेण हरिणा णीया पलयंचिय तिलोई ॥ १५६ ॥

१५३ ॥ कुलिशो न दृश्यत एवैकस्मिन्निप गिरी प्रख्याततमे
 ¹प्राप्तपासिद्धौ । एकं शैलिशिखरामिव अट्टइ काथं पाकमनुभवित कुलिशे
 ३गिरिजालम् ॥

५। १५४ ।। पुञ्जीकृतपक्षपुटकूटेषु कर्न्देरप्वीषद्दीप्यमानो हव्यवाहो येषां ते प्रलय ^१एवोपशान्तास्त्यक्तमर्यादाक्रान्तान्तिरतसमुद्रभरपूरिता । ३ गिरयः ।।

।। १५५ ।। पक्षनिमित्तोत्पतनसामर्थ्याभावान्निःसहविमुक्तकायत्वेन *विच्छित्नपक्षत्वाल्लघुकमपि तदेव भुजंगपतेर्जातं गुरुकमिव गिरि-इजालम् ॥

।। १५६ ।। विघटितवसुधा दलिताद्रिमण्डला दूरविद्वतसमुद्रा स्थितिलालसेन हरिणा शकेण नीता प्रलयमेव त्रिलोकी स्वेदजोद्भिजाण्ड-३ जलक्षणलोकत्रयसमाहारः ॥ प्रलयमिवानीत इत्यर्थः ॥

¹ MH. प्राप्तप्रसिद्धे. ³ MH. ⁰मर्यादाकान्ता अन्तरिक्त⁰ः

आध्रयहाश्चय जीयं गिरि-मिहुणं निव्युएहिं अङ्गेहिं।
पज्जलिय-पक्ख-संपुड-संपािब्य-सिसिर-परिरम्भं ॥ १५७ ॥
भय-विहिब्याण जाओ ल्यय-पक्खुदेस-निविह्य-थिराण ।
अह निरवसाण-दुसहो कुम्डुब-विरहो मिह हराण ॥ १५८॥
किष्ण-गिरि-वक्ख-सुडण-विहिह्य-धारत्तणेण सुर वहणो ।
आरुहइ काय-लहुओ पेसण-गरुओ करं कुलिसो ॥ १५९ ॥
इय जेण खुिब्य-वक्खा गिरिणोवि समञ्जसत्तणे ठिवया।
एकासण-सम्माणं सोबि हरी मण्णए जस्स ॥ १६० ॥४७॥

 १५७ ॥ आमुञ्चत्येव जीवं गिरिमिथुनं निर्वृतेरक्कैः प्रज्वालित-पक्षसंपुटसंपादिताशाशिरपिरम्भम् ॥ रातिसुखातिशयव्याप्तं गिरिमिथुनं इवज्रपातेनालक्षितदुःखभेव जीवितं त्यजतीत्यर्थः । काचित् संपीडिअपिर-रम्भिमित पाठः । संपीडितपिरिस्भम् ॥

१५८ ॥ भयेन विघटितानां वियुक्तानां जातो लूनपक्षस्वेन
पतितस्वास्थिराणाम् । जङ्गमस्वमुरसृष्य ैस्थावरस्वं प्राप्तानामिस्यर्थः ।
३अनवन्तरं निरवसानो निरविधदुःसहः कुटुम्बैर्विरहो वियोगो महीधराणाम् ॥

|| १५९ || कठिनगिरिपक्षसूदनविघटितधारखेन सुरपतेरारोहति कायलघुकः प्रेषणगुरुकः करं कुलिशः ॥

 १६० ॥ इति उक्तप्रकारेण येन खण्डितपक्षा गिरयोपि 'सम-ज्जसत्वे धृता एकासनसंमानं सोपि हरिर्मन्यते यस्य ॥ सोक्ति यशो-३वर्मेति कुलकस्य समन्वयः । अनेन सहैकासनस्थित्या कृतकृत्योहिम-तीन्द्रस्याप्यभिलाषो नूनमुत्तमचरितत्वात् । कुलकम् ॥

¹ MH. स्थाबरावे. ² MH. समजासे.

आवि य। ६

चिहुरावीलण-पिंडलग्गॅ-ण्हाण-घुसिणारुणंसुय-सुयन्धो ।
अग्घइ मङ्गल-गिंहएक-कुसुम-दामुज्जलो वेसो ॥ १६१ ॥
दर-चित्त्वय-मइरा-मय-पिवरल-सम्बज्झमाण-सेय-लवं ।
सोहइ मन्थर-णित्थाम-लुलिय-नयणुप्पलं वयणं ॥ १६२ ॥
सहइ जलहासंदाण-विसम-मासालिय-चन्दण-च्छेओ ।
संकन्त-पाडलामोय-सुरहि-सिसिरो थणाहोओ ॥ १६३ ॥
घोलइ महु-रस-विच्छुरिय-मार्लई-मडल-कोमलायम्बा ।
णिद्धोअञ्जण-रमाणिज्ज-पम्ह-मृलुज्जला दिही ॥ १६४ ॥

।। १६१ ।। अपि च । इत ऊर्ध्व षङ्किः कुलकम् । विजितपर-म्मिक्रीडावापीषु निजवाराविलासिनीक्रीडावर्णनार्थ प्रकृतनृपप्रकर्पप्रति-३ पादनपर्यवसानम् । चिहुर्रानचयप्रतिलयसानकुङ्कमारुणांश्रुकसुगन्धः अर्घति मक्करगृहीतैककुसुमदामो ज्ञ्बलो वेषः ।।

।। १६२।। ईषदास्त्रादितमदिरामदप्रविरलसंबध्यमानस्वेदलवं शोभते मन्थरमन्दविल्ललितनयनोत्पलं वदनम् ॥ नित्थामत्वेन मन्थरामिति श्रेयं ३ पूर्वनिपातनियमाभावात् ॥

११ १६३ ।। शोभते जलाईण वाससा यद् आसंदानमवष्टम्भनं तेन विषमं कृत्वा मांसलितो घनीकृतश्चन्दनच्छेदो यत्र स तथा संक्रान्तपाट-३ लामोदसुराभिशिशिर¹: श्राचितरमज्जनवशात् स्तनाभोगः ।।

॥१६४॥ वूर्णते मधुरसविच्छुरितमालतीमुकुलकोमलाताम्रा निश्वी-ताञ्जनरमणीयपक्ष्ममूलोज्ज्वला दृष्टिः॥

¹ MH, ^०सुरिमिशाशिरशुभिरतम्^०, ^३ MH, निषीना^०, 7 Gaudayaho)

विक्सिरिय-चिहुर-मञ्जरि-सिहा-परिक्सालिय-जल-लवालिद्धं । णिव्वाइ मजलिओणाविय-णह-चुडुप्पङ्करं जहणं ॥ १६५ ॥ इय जस्स गिम्ह-दिवसावसाण-निम्माय-मज्जण-रसाहिं । लीला-वावीसु रिज्जण संदियं वार-विलयाहिं ॥ १६६ ॥ ६

विवर-समोसारिअ-विराय-हेम-महिहर-रस-प्पवाहेहिं। पायालोआरिय-पिहु सिहोव्व पडिहाइ हव्व वहो ॥ १६७॥ वण-देवया-पसारिय-कर-अल-संविलय-किसलय-कलावो। डज्झइ धूम-तमन्तरिय-महुयरं तियस-तरु-सण्डो॥ १६८॥

।। १६५ ।। विक्षिप्तिचिहुरमञ्जरीशिखापरिस्खलितजललबस्प्रष्ट निर्वृतमुपरतवेदनं भवति मुकुलितावनतनखक्षताङ्करं जघनम् ॥

।। १६६ ।। इति उक्तप्रकारेण यस्य यशोवर्मणो ग्रीप्मादिवसाव-साननिर्मितमज्जनरसाभिर्शीलावापीषु रिपूणां संवन्धिनीषु संस्थितं वारव-३ धूभिः ॥ सोस्तीति प्रकृतम् । कुलकम् ॥

१। १६७ ।। इदानीं प्रलयशिष्यमाणबालकहरिर्लालासदशलीलखं वर्णायतुं पञ्चदशिमः कुलकमाह । विवरसमपसृताविर्लानहेममही-३ धररसपवाहैः पातालापमृतप्रथाशिख इव प्रतिभाति हव्यवाहः ।। प्रलयसमये प्रलयाग्निविगलितस्य हेमगिरेः पातालरन्धैः प्रविष्ठाः सुवर्णर-सप्रवाहा बह्विज्वाला इव हेमगिरिस्तु विह्निरिव विपरीतगितः कालवि-६ पर्यासादुरमेक्षितः ।।

॥ १६८ ॥ वनदेवताप्रसारितकरतलसंवलितिकशलयकलापे। दश्चते धूमतमोन्तारितमधुकरैं स्त्रिदशर्द्धं मखण्डो नन्दनवनम् ॥ पुष्पप- पन्जलइ धूम-मण्डल-णिह-विवलायन्त-स्वन्स्यण-मयंव । निव्यडिय-फुलिङ्ग-च्छल-संगालिय-गहंव ससि विम्वं ॥१६९॥ भीसण-सरूय-परिसंठियंव जलणाह्यंपि पिंडहाइ । वयाल-मण्डलं सुहल-सुह-गुहा-घोलिराग्गि-सिहं ॥ १५०० ॥ कर-कलिय-खग्ग-लेहा-णिह-पदसुब्भिण्ण-भूम-लेहंव । इज्झइ मिहुणं विज्जा-हराण अविभोय-वीसत्थं ॥ १७१ ॥

चयाय वालभ्यातिरायेन वा रक्षार्थ महाप्रलयेपि मौग्ध्याद्रनदेवतानां
 प्रसारितकरत्वम् ॥

|| १६९ || 'प्रज्वलित धूममण्डलिनभपलायमानलाञ्छनमृगमिव निर्वृत्तस्फुलिङ्गच्छलसंदाँलितप्रहगणिमय शशिबिम्बम् ॥ प्रहगणसंवल-३ नोक्तया सतामापिद न व्यभिचार इत्युक्तम् । मृगलाञ्छनपलायनाभि-धानेन वैचासचरितम् । निभो व्याजः ॥

|| १७० || भीषणस्वरूपपरिसंस्थितमिव ज्वलनाहतमपि प्रतिभाति वेतालमण्डलं मुखरमुखगुहाचूर्णनशीलाग्निशिखम् ।| अग्निना दह्ममानं ३ त्रियमाणमपि चटमटाशब्दयोगान्मुखकुहर्गनःसर्ज्ज्वालावलीकलापत्वाच विभोषिकार्थं कृतकपटरूपमिव भातीत्यर्थः ।|

| १७१ | करकलितखङ्गलेखानिभप्रथमोद्भिष्ठधूमलेखमिव दश्चते मिथुनं विद्याघरयोरवियोगविश्वस्तम् । दश्चमानस्य किल प्रथमं ३ धूमलेखा भवति । विद्याघरयोश्च सुकुमारत्वास्खङ्गलेखा धूमत्वेनोत्प्रेक्षि-तेति केचित् । तेजसन्वेन धूमाभाव इत्यन्ये । अवियोगेन च विश्वासो वेदनाया अगणनम् ।।

¹ MH. प्रज्वलितव्म⁰. ²MH. वासचरितम्.

जम-महिसो कविलिज्ञ जाला-संबेक्षिओ हुय-बहेण ।
बम्भण्ड-पिडण्मिलिओणओव्य णिय-धूम-विच्छ्या ॥ १७२ ॥
अमर रमणी-विहुव्यन्त-चामरुप्यक्क-प्यण-लोल-सिहो ।
भय-वेविरोव्य अल्लियइ कहिव विद्युहाहिवं जलणो ॥ १७३ ॥
फुडिय-घण-वडल-पायड-तिड-च्लिडा-सण्ड-निविडिओ जलइ ।
रिव-विम्ब-बलय-बद्ध-प्पलोव्य जलणो नह-यलिम्म ॥१७४॥
डज्झिन्त सरल-सुंकार-द्र-विक्यित्त-सिहि-सिहा-णिवहा ।
तण्डिय-फणा मण्डल-पिण्डिय-धूमुग्गमा फणिणो ॥ १७५ ॥
उव्यहइ धूम-बलयं सेसो पिट्ट-परिसंठिउटभेयं ।
देह-प्पहा-वियाणं हिरणोव्य णिवेस-संकन्तं ॥१७६ ॥

- १७२ ॥ यममहिषः कवर्लाक्रियते ज्वालासंवेलितो हुतबहेन ब्रह्माण्डपित्स्र्वंलितावनत इच निजधूमसमूहः ॥ यममहिषः कृष्ण-३ त्वान्निजधूमसमूह इव ब्रह्माण्डपिधानप्रतिहतपरावृत्तो दह्यते ॥
  - ।। १७३ ॥ अमररमणीविधूयमानचामरसमूहपवनलोलशिखो मयवे-पनशील इवालीयते कथमपि विबुधाधिपं ज्वलनः ॥
- १७४ ॥ स्फुटितघनपटलखाद् दग्धमेघसंघत्वात् प्रकटिता
  यास्तिडितस्तासां छटासंघैनिं।बिडितो घनीभृतो ज्वलित द्वादशानां
  ३ रविबिन्धानां वलयमेव बद्ध फलं येन स इव ज्वलनः प्रलयाग्निः
  [नभम्तले] ॥
- || १७५ || दह्यन्ते सरलसूरकारदूराविक्षिप्तशिखाशिखानिवहास्ताण्ड-्वितफणामण्डले पिण्डितभूमोद्रमाः फणिनः ॥
- १७६ ॥ उद्घहित धूमवलयं शेषः पृष्ठपिसंस्थितोद्धेदं देहपमा-वितानं हरेरिव निवेशनमुपवेशनं तत्र संक्रान्तम् ॥ शेषपृष्ठप्रमृता ३ धूमवर्तिः पृष्ठोपिविष्टकान्तिलतेव लक्ष्यत इत्यर्थः ॥

जलण-सिहा-संभाविय-सरीर-णिव्वावणा-निमित्तंव । डज्झइ सिस-मण्डल-कलस-दिण्ण-कण्ठ-गगहं मयणो ॥ १७७॥ रक्खा-भ्रुयंगम्रुगिण्ण-विस-जलासार-विरिल्जिङ्भेओ । अहिलेइ णिहि-हाणाइ कहवि जलणो कुवेरस्स ॥ १७८॥ सोहइ वलन्त-वासुइ-पिवेस विहत्त-वियड-पिडवन्धो । दर-सिहिल-हर-जडा-पुझ-पिझरो सिहि-सिहा-निवहो ॥१७९॥ पिडहाइ जलण-जाला-पञ्जर-संजमण-पुञ्जियावयवो । उप्पत्ति-दियस-परिसंठिओव्व तणओ ति-णयणस्स ॥१८०॥

१। १७७ ।। ज्वलनशिखाभिः संभावितं व्यातं यच्छरीरं तस्य निर्वापण निमित्तम् उपशान्त्यर्थमिव दह्यते शशिमण्डलमेव कलश्च- ३ स्तत्र [दत्त] कण्ठग्रहं कृत्वा [मदनः] ॥ मदनस्य किल चन्द्रो दियतः ! अतश्चन्द्रे दद्यमाने नष्टोसौ भवतितराम् । अत उदककलशिमव चन्द्रं परित्राणाय विगृह्य दह्यतेसाविति कविकारिपतम् ॥

।। १७८ ।। रक्षाभुजंगमोद्गीर्णविपजलासारेण विरलोद्भेदः अभिली-यते व्यामोति निधिस्थानानि [कथमपि ज्वलनः] कुवेरस्य संबन्धीनि ॥

।। १७९।।शोभते वलतो दाहभयेन परिवर्तमानस्य वासुकेर्यः परिवेषः। कुण्डलबन्धस्तेन विदत्तोर्जितो विकटो विततः प्रतिबन्धः कार्यविधातो येन ३ स ईपद्विकैटहरजटा [पुझ] पिञ्जरः शिम्विशिखानिवहः।।

१८० ॥प्रतिभाति ज्वलनज्वालाप त्ररसंयमनपुञ्जितावयवः उत्पत्ति दिवसपिरसंस्थित इच तनयिक्षिनयनस्य ॥ तेजोमये हररेतिसि कुमारः संभृत
 इति प्रथितम् ॥

इय पलयाणल-कवालिअ-सुरिम्म बम्भण्ड-कुहर-कुण्डिम्म । लीला कंसारि-सरूब-धारिणो जस्स निव्वडिया । १८१ । १५ भडना । १०

मिण-सबल-कुसुम-मालावबन्ध-पिडबद्ध-विक्भमा पहमं। जाया धूमाहय-वेणु-दण्ड-किवसा किणो वेणी ॥ १८२॥ कि णु हु कला निरन्तर-मियङ्क-पिडवक्ख-गण्ड-लेहं ते। दमणय-सिहाहमहिसाम-धूसरं वयणमेत्ताहे ॥ १८३॥

॥ १८१॥ इति उक्तप्रकारेण प्रलयानलकविलतसुरे ब्रह्माण्डकुण्डकुहरे लीला कंसारिस्वरूपधारिणो यस्य यशोवर्मणो निर्वृत्ता ॥ यस्य सास्ति ॥ ३ कंसारिः कृष्णो बालविलासशाली ॥ स एव शाली स एव यशोवर्मा तदवतारखात् ॥[संभक्ष्य सर्व मूतानि कृत्वा चैकार्णवं जगत्। बालः स्विपिति यश्चेकस्तस्मै मायात्मने नमः] इत्याद्यागमान्महाप्रलये भगवतास्ति ६ कीडाकारि बाल्खम् ॥ कुलकम् ॥

१। १८२ ।। अधुना रिपुवधनवबुद्धवैधव्यसखीशासनवर्णनेन शत्रुवधदक्षत्वं यशोवर्मणा भिणतुं दशिभगीथाभिः कुलकमाह । ३ अत्र कुलकादौ अथवेति निपातसमुदायो वस्वन्तरोपकमद्योतनाय प्रयुक्तः ।। मिणिभिः शबला व्यामिश्रा याः कुसुममालास्तासामवब—न्धनेन प्रतिबद्धा उपजनिता [वि] अमा यस्याः सा तथाभृता या प्रथम-६ मभृत् सा जाता धूमाहतखंण्डदण्डवत्किपशा किणो कस्माद्वेणी संप्रति हे सन्दिर सिस्ति ॥ किणो इति कस्मादेथे देशी निपातः ॥

 १८३॥ किं ैनु खलु कलानिरन्तरमृगाङ्कपितपक्षगण्डलेखं ते दमनकशिखावदिभिश्यामधूसरं वदनिमदानीं वर्तते ॥ किं कस्मात् । ३ खु खलु । दमनकं नाम सुगन्धपित्रका ॥ इचौंहे इदानीम् ॥

¹ MH संभूतानि. The emendation is conjectural. ² MH. उ.

धारा-हय-धरणि-कणावरुद्ध-णव-कन्दली-सिहा-फरुसं ।
महुरमवगाह-सोहं च वहिस विसमारुणं अहरं ॥ १८४ ॥
एयं पवण-पराहीण-सरल-लवली-दलाहिलोलं ते ।
पेच्छामि असंगय-मङ्गलावयंसं सवण-वासं ॥ १८५ ॥
सासय-मियङ्क-मणि-कलस-वेसमवसण्ण-हार-परिभोयं ।
णिरवसर-चन्दण-रसं तंचिय ते सुयणु थण वहं ॥ १८६ ॥
सरस-पडिबोह-लिङ्क्षय-कलम्ब-केसर-पिसङ्गमङ्गसुं ।
लायण्णं चिर-निम्माण-खिन्न-कणय-च्छवि वहह ॥ १८७ ॥

- १८४ ।। जलघरधाराहतधरणिरेणुनिरुद्धनवकन्दलीशिखाव-, त्परुषं स्वभावमधुरमवगाढशोभं च यदभूत्तद्वहासि विषमारुणमधरं ३ संप्रति कस्मात् ।। कचित्स्वाभाविकमरुणत्वं कचित्प्रदेशे म्लानमिति विषमारुणत्वम् ।।
  - ॥ १८५॥ एतस्पवनपराधीनसरसळवळीदळाभिळोळं ते संप-इयाम्यसंगतमञ्ज्ञर्थावतंसं मङ्गळार्थकणोत्पळविहीनं श्रवणपार्श्व क-३र्णपाळीम् ॥ ^{छव}ळी ळताविशेषः॥
- ॥ १८६ ॥ शाश्वतः परिपूर्णां यो मृगाङ्कस्तथा शाश्वतो मणिकल्कशस्तद्वद्वेषो यस्य तत् तथा अवसन्नानां हाराणां परिभोगो यत्र ३ तद्यदभूत् संप्रति निरवसरचन्दनरसं तदेवैतत् हे सुतनु स्तनपर्टकं कस्माज्जातम् ॥
  - १८७ ।) सरसः प्रत्ययो यः प्रतिबेधिस्तेन लङ्घितः आक्रान्तो यः कदम्बनामा कुसुमविशेषस्तत्कसरविष्यिङ्गं गौरम् अङ्गेषु
     ३ लावण्यं यदमूत्तत्संप्रति चिरिनर्माणं चिरषीटतम् अत एव खिन्नमुप-भोगेन मन्दप्रमं संपन्नं कनकं तच्छविं वहते कस्माज्ञातम् ॥

¹ MH. प्रकोध.⁰ 2 MH. वहतं.

उवमासु अपज्जत्तेह-कलह-दन्तावहासमूरु-जुयं।
तंवेय मिलय-विस-दण्ड-विरसमालिक्तमो इण्हिं॥ १८८॥
हा किंणु अणव-कच्चर-भङ्ग-विच्छाय-पाडले तरुणि।
आवहास इमे पिडवोह-कुण्ड-कमल-पिहे चलणे॥ १८९॥
संचरइ चिर-पिरग्गह-लायण्णुत्तिण्ण-वेस-सोहग्गो।
सोचेय पुराणालेक्त्व-धूसरो पिरयणा एस॥ १९०॥
इय अमुणिय-वेहव्वागमाहिं आलोइऊण ता जस्स।
रिउ-सुन्दरीओं रुज्जन्ति णेह-सरिसं पिय-सहीहि।१९१।१०

- १८८ ॥ उपमासु विषयभृतासु 'अपर्याप्तेमकलभदन्तावभासा यस्य तद्पर्याप्तकरिकलभदन्तावभासम् रुयुगं तदेव 'मिलतिविसदण्ड- विद्वरसमालक्षयाम इदानीम् ॥
- १। १८९ ।।हा कष्टं किं नु एतदनवकच्च्रभङ्गस्थानवद्विच्छायखेन पाटलवर्णामे तरुणि आवहसीमौ प्रतिशेधने आत्यन्तिकचिरजरठप्र-३ बोधने कुण्ठमहढं शिथिलं यत्कमलं तद्वत्प्रमा ययोस्तौ मन्दकान्ती ³चरणौ कस्मात् ।।
- १९० ॥ संचरित [चिर] परित्रहेण पुराणवस्त्रादिना लावण्या—
   दुर्त्ताण वेषसौभाग्यं यस्य स तथाविधः स एव 'पुराणालेख्येन चित्रेण
   उत्तथो धूसरः परिजन एपः ॥
- ॥. १९१ ॥ इति उक्तप्रकारेण अविदित्तवैधव्यागमाभिशलोक्य त. यस्य रिपुसुन्दर्यो रुधन्ते स्नेहसँरसं कृत्वा प्रियसखीभि: ॥ सोस्ति ३ यशोवर्मा । कुलकम् ॥

⁴ MH, अवारेभ, 8 MH, मिलन 8 MH, नलनी, 4 MH, प्रदाशके.

अ**ह सी कयाहिसेओ समयम्मि णिमि**छ-मेह-माहप्पे । चिक्रओ सयल-धरा-वलय-विजय-पडिवद्ध-ववसाओ ॥१९२॥ किंव जार्य ।९

निवडइ परोप्परावडण-मुहल-मणि-मञ्जरी-कण-करालो । गयणाहि विबुह-विहुओ सुर-पायव-पल्लबुप्पीलो ॥ १९३ ॥ मङ्गल-लास-किलम्मन्त-सुर-वहू-कण्ड-सीयलो वहइ । अभिण्ण-महुर-मन्दार सुन्दरो सुर-वह-समीरो ॥ १९४ ॥

 १९२ ॥ अथ स कृताभिषेको वैदिकमन्त्रकृतस्नानविशेषः
 कृतप्रास्थानिकहोमःसमये शरस्काले निर्मालितमेघमाहास्ये चलितः सकल-३धरावलयजयाय प्रतिबद्धविकटन्यवसायः ॥

११ १९३ ।। इदानीं अरोचितचेष्टादिस्चितं विजयनिमित्तं नव-निबद्धेन कुळकेनाह ॥ निपतित परस्परापतनमुखरमणिमञ्जरीकणो-रक्तरालो दन्तुरो गगनाद्विबुधविधृतः सुरपादपपल्लबोरपीडः ॥ आपतनं संबन्धः । उत्पीडः समूहः । सुरपादपस्य पारिजातस्यान्येपां च कल्प-पादपानां अर्देविधृननं अहर्षास्प्रप्यष्टिविमुक्तये ॥

।। १९४ ।। यशोवर्मपयाणकपरितृष्टानां सुरवधनां यनमञ्जललास्य तेन क्काम्यन्तीनां [तासां] श्रमस्वेदजललवालंकतानां कण्ठानां शीतलो स्वहति ईपद्भित्रमधुरमन्दारसुन्दरः सुरपथसमीरः ॥ आभिन्न इत्याकार ईष्दर्थः । भेदो विकासः । मधुराः सुगन्धाः । मन्दाराः स्वर्गकुसुम-विशेषतरवः । उद्भिन्नेति कचित्पाठः । तत्रापि ईषद्विकासोर्थः । तत्र ६सौगन्ध्यातिरेकात् ॥

 $^{^{1}}$ MH. स्रोचित. ^{0} ^{3} MH ^{0} विधूमवन्धनप्र ^{0} 8 (Gaüdavaho)

उत्तिमिक्जिन्ति नराहिवस्सं समयं दिसा-गइन्देहिं। असिरस-पसत्थ-मिण-तोरणव्य वियडा कर-क्लम्भा ॥१९५॥ साणन्द-रोहिणी-बाहु-बल्लय-पिडबिद्ध-बीय-पिरवेसो । जाओ पसण्ण-गह-मण्डलावल्लम्बी निसा-नाहो ॥ १९६ ॥ विक्रम-पिरस्भण्णोण्ण-मिलिय-मिण-दाम-मुहल-थण-विम्बो । लास-कय-कंस-तालोव्य चल्ह सुर सुन्द्री सत्थो ॥ १९७ ॥ किरण-किलामिय-परियर-भ्रयंग-विस-जल्ण-धूम-तिामिरोहें । उव्वेक्ष-महामणि-दन्तुरेहिं चलियं णिहाणेहिं॥ १९८ ॥

- १९५ ॥ उत्तम्भ्यन्ते ऊर्ध्व स्थाप्यन्ते नराधिपस्य समकालं कृत्वा दिग्गजेन्द्रैः । भाराक्रान्तत्वात् । न विद्यते सदृशो येषां ते असदृशा ये प्रशस्त्रमणयः इन्द्रनीलास्तन्मयतोरणा इव विकटाः करस्तम्भाः ॥
- १९६ ॥ सानन्दरोहिणीबाहुबल्यप्रतिबद्धद्वितीयपरिवेषो जातः
   प्रसन्तप्रहमण्डलावलम्बी निशानाथः ॥ प्रसन्तेन गुरुसूत्रकेण प्रहवलयेनै-३केन कान्ताकरकटकेन प्रयुक्त इत्यर्थः ॥
- ।। १९७ ।। विश्लमा विलासास्तैर्यः परिरम्भस्तेनान्यान्यं मीलितानि यानि मणिदामानि तेर्मुखराणि सशब्दानि स्तनबिम्बानि यस्य स इलास्यक्कतकंसताल इव चलित सुरसुन्दरीसार्थः ।। स्तनयुगलानां च परस्परसंस्पर्शसमुक्ष्यो मणीनां रवः कांसिकाध्वनिरिव ॥
  - ।। १९८ ।। [किरणक्कान्तपरिचरभुजंगविषज्वलनधूमितिमिरैः उद्गे-क्षित] महामाणिदन्तुरैक्षालेतं निभानैः ॥

वहइ महिन्दो साणन्द-सुन्दरी-विहुय-वास-संविष्ठयं। हरिसावसरिमिवि विसम-वियसियं लोयण-सहस्सं ॥ १९९ ॥ रहसुद्ध-तिअस-करि-दन्त-दण्ड-पिनुलिय-रिव-रह-तुरंगो । तोरण-निबद्ध-जय-पळ्ळवोच्य जाओ णह-वियाणो ॥ २०० ॥ इय से पसत्थ-पत्थाण समय-संभाविकसव-वियासो । जाओ पहरिस-हीरन्त-सुहिय-हियओ तियस-लोओ॥२०१॥९

११ ९९०. ।। वहति महेन्द्रः सानन्दसुन्दरीविधूतवाससंविलतं हर्षावसरेपि विषमविकसितं लोचनसहस्रम् ॥ यद्यपि हर्षवरोन सकरु- २ लोचनाविकासो हेतुवशोपनतस्तथापि विषमं कृत्या विकसन्तीं नेत्रसहस्रीं वहति सहस्राक्षः । किंग्चित्सुविकसितं किंग्चिद्विकसितमिति कस्मात् । सानन्दसुन्दरीविधूतवाससंविलतत्वात् । वासः कर्पूरादिवासितश्चतुः- ६ समादिद्रव्यविशेषः । स हि भहोत्सवेप्वावर्तेषु सुरसुन्दरीभिः प्रकीर्यते नायकव्यक्रादिषु ॥

११ २०० ।। रभसोद्वर्तितत्रिद्रश्च हिर्दिन्तदण्डपिर्तिलितरिवरश्च हुरंग-स्तोरणिनिबद्धजयग्रह्मव इव जातो नभोवितानकः ॥ गगनेभव करकुकम्॥ ३ तत्र धुर्ध्व दण्डचतुष्टयं भवित । इहापि तत्स्थानापत्रं सुरकरिदन्तच-तुष्टयम् । मुख्ये च करकुके पिटिविशेषा आच्छादनानि भवन्ति । तत्स्थानापत्रमिह नभः । करकुकतोरणलमाश्च जयपह्मवा भवन्ति । इतस्थानापत्रमिह नभः । करकुकतोरणलमाश्च जयपह्मवा भवन्ति । इतस्थानापत्रा इह रिवरथलमा हरिदश्चा दिन्तदन्तदण्डोपरिवर्तिनः ॥ नरपतिप्रयाणकेऽत्र महेन्द्रस्य साहायकं किष्पतम् ॥

॥ २०१ ॥ [इति तस्य पशस्त्रप्रशानसमयसंभावितोस्सवविका-

¹ MH. 0समाद्रिद्रव्य⁰. 2 MH. ⁰सवेष्वायवर्तेषु. 8 MH. गगनमिव करिकुलम्

अविय | ६

अप्रमूल-विलय-वामोरू-विल्लरी-लिक्किएयरोरू-लयं । तस-द्विय दर परियत्तियक्क-दिदेक-थण वद्वं ॥ २०२ ॥ विणियत्त-हार-विलयग्ग-मिलिय-मासल-निअम्ब-पेरन्तं । वलणा-मडह-द्विय-मज्झ-कट्टि-ओब्बत्त-रोम-लयं ॥ २०३ ॥

शः जातः ^¹प्रह्षंह्रियमाणसुखितहृदयस्त्रिदशलोकः] । कुलकम् ॥

११ २०२ ।। अधुना प्रदक्षिणाङ्गपरावृश्या राजदर्शनलीलां 'पुरसुन्द-रीणां पद्भोपनियद्धेन कुलकेनाह ॥ आम् ल्वलितवामारुवल्ररीलङ्घिततरो '- ३ रुलतं त्र्यश्रास्थितपरपरिवर्तिताङ्गश्वेन दृष्टैकस्तनपृष्ठं सचिलपरिसंस्थितमय-स्थानम् ॥ पुरसुन्दरीणामित्यभेन्वयः । शोभाकियायां च वाक्य-समाप्तिः । वल्ररीलता इवोरुः । अर्थाद्दक्षिणोरुलता । वामेन ६ लङ्घितः । त्र्यश्रस्थितिस्तिर्यगवस्थानम् । दर ईषत् । एकस्तनपृष्ठं अर्थाद्वामम् ॥

१। २०३ ।। विनिवृत्तहारवलयाप्रमिलितमांसलनितम्बपर्यन्तं तथा
वलनावशेनाकृष्टस्थितं यन्मध्यं तेनाकृष्टा सती उद्भृता उद्गेष्टिता रोमलता
३ यत्र तत् ॥ अतोलितन्वेन मध्यम्य वलिमङ्गाद् रोमलतोद्गेष्टनमित्यर्थः ।
मडहं स्पष्टमाकृष्टम् ॥

¹ MH. is wanting in this part of the commentary though J. P. Do. K. give the text of the verse.

² MH. 飛€.0

³ MH. leaves out त before °रों°.

⁴ MH. सुरसुन्दरीणामन्यपदार्थः

⁵ MH. अतोनितत्वेन.

सहि-स्वन्थ-हिय-दाहिण-पउद्द-विलञ्जोणञाणण-भियङ्कं।
एकेकम-णिविड-कर्रम्बयकुली-मिलिय-कर-किसलं॥ २०४॥
परियत्त-सरल-कुन्तल-णालिङ्ज-दाहिण-त्थणद्धन्तं।
लीला-बन्धुर-सीमन्त-पयड-चूडा-माणि च्छायं॥ २०५॥
ओणिवय-सवण-तविणिज्ज-मञ्जरी-रुद्ध-कुण्डलालोयं।
विलयागयण्ण-ताडङ्क-मिलय-थण-कुङ्कुमा-लेक्स्वं॥ २०६॥
इय वसुहाहिब-दसण-वलन्त-णयणुष्पलावयंसाण।
भवण-सिहरेसु पुर-सुन्दरीण परिसंतियं सहइ। २०७।६

११ २०४ ।। सस्याः स्कन्धे आर्त्मायः स्थितो यो दक्षिणः प्रकोष्ठः कराधारो बाहुपळवस्तत्र विलितः सन् अवनतो विश्रान्त आननमृगाङ्को स्थित तत् एककम अन्योन्यनिविढं कृत्वा करम्बिता निविडत्वमापा दिता अङ्गुलयो ययोस्ते मिलिते करावेव किसल्ये यत्र तत् ॥ सर्वापश्चाद्भागे-वष्टम्भनत्वेन स्थितात्र "ज्ञेया ॥

 १। ई०५ ॥ परिवृत्तेन सरलेन कुन्तलनालेनाञ्जितः स्पृष्टे। दक्षिण-स्तनस्यार्धान्तोवयवो यत्र तत् लीलया बन्धुरितेवनते सीमन्ते सित ३प्रकटा चुडामणिच्छाया यत्र तत् ॥

१। २०६ ।। अवनमिता या श्रवणे कर्ण तपनीयमञ्जरी तया रुद्धः कुण्डलस्यालोको दर्शनं यत्र तत् चिलतागतेनान्येन । वामेन अर्थात् । ३ताडङ्केन कर्णाभरणेन 'मलिता स्तनकुङ्कुमलेखा यत्र तत् ॥ अमिलियपाठे मिलितार्थत्वम् । ताडङ्कः कर्णाभरणम् ।।

।। २०७। । इति वसुधाधिपदर्शनप्रैंवृत्तनयनोत्पलावतंसानां भव-

¹ MH. व्याद्येया. ² MH. मिलिता. 'MH. पाठो.

किंच। ३

अज्जिव जस्स हराणल जालावलि-संभमं भरन्तस्स । कुसुम-किवसे असोएिव झात्ते दिहि समुन्तियह ॥ २०८ ॥ सोवि सिस-बन्धवो जाण दंसणे पणइणीण कोवक्कं । कुणइचिय कुन्द-सिहा-कसाय-गण्ड-स्थलं वयणं ॥ २०९ ॥ दिहे पहुम्मि अवलाण ताण आविद्ध चन्दण-कसाओ । वासेओ अक्केस समन्त-पीण-कण-कञ्बुरो सेओ ॥२१०॥ ३

नशिखरेषु पुरसुन्दरीणां परिसंस्थितं शोभते ॥ पश्चाद्भागव्यवस्थितस्य नृपस्य परावृत्त्या सर्वत्र दर्शनं विवक्षितम् ॥ कुलकम् ॥

।। २०८ ।। अज्जित्रीत्यादिभिस्तिसिभिविशेषकम् ।। अद्यापि यस्य
 हरानलज्वालावलीसंभ्रमं स्मरतः कुसुमकिपशे अशोकेपि झिगिति दृष्टिः
 इसमुद्धिजते ।।

 १। २०९ ।। सोपि शशिबान्धवो यासां पुरस्त्राणां दशैने सत्युरपन्ना-भिलापत्वास्प्रणायिन्यो रतिप्रात्योर्वदनं कोपाङ्कं करोत्येव कुन्दाशिखाकपा-३यगण्डस्थलम् ।।

| २१० | इष्टे तिसन्प्रमी स्त्रीणां तासामाबँद्धचन्दनकषायः उिवतोऽङ्गेषु समन्तारपीनकणत्वेन कर्बुरः स्वेदः ॥ शशिबान्धवः कामः । अप्रायन्यः कामकान्ता रत्यादयः ॥ हरपरिभवसमर्थस्यापि कामस्य यासां दर्शनेन छुब्धस्यावधीरितरत्यादिकस्य अत एव कोपितिनजजा-यस्य क्षोभो भवति ता अपि यं दृष्ट्वा क्षुभ्यन्ति स कामाद्प्यधिकसौ-द्न्देयी यशोवमैति तात्पर्यार्थः । विलया महेला । पीनचन्दनकणकर्बुर-त्वमेव न कर्दमः ॥

दिही सचन्द्रणेसुं आरोविय-रोयणेसु रमणीण । तस्स निसण्णा पुण्णाह-रयय-वत्तेसुव ग्रहेसु ॥ २११ ॥ अविय । ४०

समरेसु खग्ग-धारा-गयाऍ पडिपेछिऊण रिउ-खग्गं । दिहो सिरीऍ तं णील-मणि-कवाडन्तरेणंव ॥ २१२ ॥ जा सुहडासि-णिवासा संकन्तायस-मलव्व सामाइ । सा दोस-रए साणेव्व फुरइ तइ णिम्मला लच्छी ॥ २१३ ॥

।।२११।। दृष्टिः सचन्दनेष्वारोपितरोचनेषु रमणीनां तम्य निषण्णा पुण्याहरजतपात्रिष्विव मुखेषु ।। पुण्यादिनेषु रजतपात्राण्यारोपितगोरो३ चनानि भवन्तीति तुल्वर्वं सुन्दरीवदनैः ।। प्रयाणगतस्य नृपतेर्मइन्हार्थं रजतपात्राणि पैरिरुपनीयन्ते । अतस्तेषु च युगपद वृष्टिनिषण्णेस्ययमप्यभीत्रास्ति ।।

। २१२ ।। समरेष्वित्यादिचत्वारिशता गाधाभिर्महाकुलकम् ।। समरेषु खंद्मधारागतया प्रतिप्रेय रिपुखङ्गं दृष्टः श्रिया त्वं नीलमणिकवा३ टान्तरेणेव ॥ समरे तु इति कचित्पाठः । अत्र तुशब्दस्तवशब्दस्यार्थे
प्रयुज्यते । श्राः शोभा लक्ष्मीश्च । किल सानुरागा स्त्री सांनिहितं प्रेयं
अपसाय दूरवार्तिनमपि प्रियतमं कवाटवातायनान्तरालादिना पश्यति ।
६ सानुरागदृष्ट्या च विजितश्चियं त्वामेव रणे जयलक्ष्मीरवलम्बत इति
दोतितम् । बन्दिनां चैवमादिका ज्ञेया स्तुतिपरंपरा ॥

।। २१३ ।। सँदा सुभटासिनिवासात् सक्रान्तायसमलेव स्या-मायते यौं. दोषरैता दुर्जनिया । लक्ष्म्याः प्रायेणाविवेकिनि जने

¹ MH. तुशस्द:....प्रयुश्जते. ²MH. विजित्रांश्रयुस्त्वा⁰.

तुह जाइ-मच्छरेणव णरिन्द उब्भिउडिणा णडालेण । सयल-णडालाइंचित ठिवयाइँ पणाम-मग्गाम्म ॥ २१४॥ पुरओ पुरओ तुम्हारिसेहिँ वियडेहिँ भूमिवालेहिं । विवरियग्ग-सरूवोव्य एस परिवड्डिओ वंसो ॥ २१५॥ सहइ णरिन्द परिणओ मग्गोप्पिय-दण्ड-पाविय-त्थामो । सिरि-सुन्दरीएँ पासे तुह धम्मो सोवियलोव्य ॥ २१६॥

३ दर्शनात् । साँ के बैंकं स्कुरित त्विय निर्मला लक्ष्मीः ।। सइ सदा । नवरं केवलम् । स्वभावदुष्टाया लक्ष्म्याः सुभटम्बद्भवलाहरणीयत्वात्खद्भ-लोहमलसंक्रमणेनेव मालिन्यं जातिमिति कल्पना । सैवंभूतापि च त्वां ६न विकरोतीति महाप्रभावत्वं भवत इत्युक्तं भवति ॥

११ २१४ ।। तव जातैंमस्सरेणेव हे नरेन्द्र स्वभावोद्धुतभुकुटिना ।
 सुभटानामेवमादिलक्षणकस्वात् । ललाटेन सकलानि रिपुललाटान्येव
 स्थापितानि प्रणाममार्गेषु ।। अप्रकुपितेषि त्विय स्वभावस्थितोर्ध्वभ्र कुटचादिघोराकारदर्शनमात्रेणैव रिपवः प्रणतास्तव संपन्ना इति
 तात्पर्यार्थः ॥

।। २१५ ।। पुरतः पुरतः अग्र अग्र अग्र अवाहशैर्विकटैर्भूमिपालैर्विपरी-३ताप्रस्वरूप इव [एप] परिवार्धतो वंशः ॥ दारुवंशः किल स्थूलमूलो भवति क्रमेण चोपर्युपिर तनुतनुतरादिरूपः । भवाहशैस्तु उन्नतचिरतैर्नृ-पवंशस्य वेपरीत्यमानीतं परिपुष्टाग्रस्वसंपादनात् ॥

१। २१६ ।। शोभते हे नरेन्द्र परिपाकं प्राप्तस्तथा मार्गे सापराध-३ लक्षणेर्पितो दण्डस्तेन प्रापितं स्थाम बॐ यस्य स मार्गार्पितदण्डप्रापि-तस्थामा श्रीसुन्दर्याः पार्श्वे तव धर्मः सोमहल्ल इव कञ्चकीव ।। दीहर-पयाव-मूलं लच्छी पास-हिया जसुग्वायं।
कश्चण-दण्डंपिव भवल-चामरं तुज्झ धारेइ।। २१७।।
विह्वायन्तारि-वहू-समूह-पिडभग्ग-वलय-रासि-णिहा।
तुह जस-कूडुकेरा दिसासु सयलासु दीसन्ति।। २१८।।
भिरामे असिं तु संगर-फुरन्त-मायक्र-मोत्तिय-मऊहं।
धारा-जलुत्त-विसमिव सिरीएं पिय-गेह-णिलणीए।। २१९।।
भीय-पिरत्ताण-मइं पइण्णमिसणो तुहाहिरूदस्स।
मण्णे सङ्का-विहुरे ण वेरि-वग्गेवि अवयासो।। २२०।।

 १। दीर्घपतापो जगद्यापिप्रभावो मूलं दण्डस्थानीयं यस्यं तं लक्ष्मीः[पार्श्व] स्थिता यशःसंघातं काञ्चनदण्डिमव धवलचा-३ मरं घारयते यस्य ।। स त्वं विराजस इति शेषः ।।

।। २१८ ।। विधवायमानारिवधूसमूहप्रतिभग्नधवँकवलयनिभाग्तव यशःकूटोरकरा यशसा राश्याकारा उस्करा विक्षु सक्तलासु दृश्यन्ते ॥

॥ ई १९ ॥ सरामः असि खड्गं तव संबन्धिनं संगरस्फुरन्मातङ्गमौक्तिकसम्हैं धाराजलोप्तिबसिमव श्रियाः प्रियगृहनलिन्याः । प्रियनल३ नीगृहस्वात् ॥ तुशब्दस्तवशब्दस्यार्थे । रिपुकरिशिरोदारणेनोभयधारालग्नानि मौक्तिकानि यशोवर्मणः खड्गे लक्ष्मीनिवासमृते । तत्रोत्मेक्यते । नलिनीगृहनिवसनाप्रियत्वाल्लक्ष्म्यास्तत्र व्यायामोपजातजललवधारे
६ करवाले धाराजलमाश्रित्य नलिनीबीजं मृणालिकालक्षणमिवोप्तमिति कल्पना
कवे: ॥

| २२० || भीतपरित्राणमयी प्रतिज्ञामसेस्तवारूढस्याहं मन्दे शङ्काविधुरे शङ्काव्याकुले वैरिवर्गेपि नावकाशः ॥ तस्यापि भीतस्वेन १ त्रातव्यस्वात् ॥ १ (Gaüdavaho) कोऊहलेण आहव-पलोइया गारवोष्पिय-करेण ।
पट्टींओं परामुद्धा तुमाइ पणयाण वेरीण ॥ २२१ ॥
पिनासिज्जइ जय-वारण कुम्भ-विभेय-क्खमे तुह असिम्मि ।
तिह्यसं मुत्ता-कोस-संचयासाएँव सिरीए ॥ २२२ ॥
सो णित्थिचिय इह जो णिरन्द णेहिइ णढाल-वृद्धं वो ।
अच्छीहिन्तो करुणा-मयाई णणु वारि-विन्दृ्हं ॥ २२३ ॥

11 २२१ ।। कीतृहलेनाहवे विलोकितानि गौरवार्षितकरेण प्रष्ठानि परामृष्टानि त्वया प्रणतानां वैरिणाम् ।। स्मराम इत्यनुषङ्गः । ये दुर्दमा रै वैरिणो नान्येन केनापि कदाचनापि परिभृताः पलायिता वा ते त्वयैव म्माः पलायिता दृष्टपृष्ठाश्च । अतः कौतुकेन अत्यादरेण च तेषां त्वया पृष्ठ परामृष्ट सेवकत्वमापन्नानाम् । मदितिरिक्तसकलिरिपुपरिभवविभवा मवन्त ६ इति भणता प्रोत्साहयतिति वयं स्मराम इति वैतालिकोक्तितात्पर्यम् ॥

॥ २२२ ॥ न्युप्यंत निवासः क्रियते जयवारणकुम्भविभेदक्षमे तवासौ खङ्के पतिदिवसं मुक्ताकोशसंचयाशयेव श्रिया ॥

११ २२३ ॥ स नास्त्येवेह यो हे नरेन्द्र नेष्यित ललाटपट्टं वो युष्माकम् अक्षिभ्यामपसार्य करुणामयान् ननु वारिबिन्दून् ॥ पराजिता३ न्दैन्ययुक्तान् शत्रून्ट्ट्या कृपयोत्पत्रा येऽश्रुजलिबन्दवस्तान्नेत्राभ्यामपसार्य
कोपोत्पादनद्वारेण भयाद्वा ललाटदेशं यो नेष्यित स प्रतिपक्षस्तव नास्त्ये ।
वेस्यर्थः । नन्वित्यसंभावनायाम् ॥

भहवा

उप्पयणायर-संपिण्डिअङ्ग-गिरि-णिवह-गारवोणिभयं। सव्वायर-वोढव्वं जायं सेसस्स मिह-वेढं॥ २२४॥ पक्खन्तराल-परियत्तमाण-रिव-मण्डला णह-यलम्मि। होन्ति अणागय-संगय-कुलिसा इव सेल-संघाया॥ २२५॥ मारुअ-भरन्त-कन्दर-गारव-परिमन्थरं वलग्गान्ते। वेय-वियसन्त-पायव-णूमिय-कडयन्तरा गिरिणो॥ २२६॥

| १२२४ | इदानीं पर्वतपक्षक्षपणदक्षोपि सहस्राक्षस्त्वचरितोरपन्नचमरकारः कम्पत इरयर्थदर्शनदक्षं द्वादशिमगिथाभिरवान्तरकुकक्षमाह | अहवा | अरयरुपं, पूर्वोक्तम् इदं बहुतरं त्वय्यस्ति चरितजातं तदाकर्ण्यतामिति वन्द्यभिपायः ॥ उरपतनादरेण संपिण्डिताङ्कस्य
गिरिनिवहस्य गुरुत्वातिशयेनावनामितं सर्वादरवोढव्यं जातं शेषस्य मही६ पीठं महीक्ष्यम् ॥ म्वावयवान्सर्ववलेन निष्पीङ्य पक्षिण उद्घीयन्त
इति स्वभावः ॥

११ २२५ ॥ पक्षान्तराले पक्षमध्यमागे परिवर्तमानरविमण्डल।
 नमस्तले भवन्त्यनागतसंगतकुलिशा इव शैलसंघाताः ॥ उड्डीनानां
 पक्षान्तरालेषु संक्रान्तो रविकिरणसमृहो गिरीणामेवमुखेक्यते भविष्यक्रिप
 उवक्रकुक्रसंबन्धो वर्तमानीभृत इति ॥

॥ २२६ ॥ मारुतिश्रियमाणकन्दरःबेन यहुरुःषं तहुशाम्मन्थरं कृत्या अवलगन्ति गगनमारोहन्ति वेगविकसः पादपस्थिगितकटकान्तरा
 शिरयः ॥

आरोहिन्त णह-यलं तारुज्जोइय-गुहा-ग्रुहाहोआ।
अण्णोण्ण-पेहुणाणिल-हीरन्त-विसण्ठला सेला॥ २२७॥
ग्रुक-तुसारासारं लीलुड्डीणिम्म तुहिण-सेलिम्म ।
वेवइ अच्छकागय-हिमकाल-किलामिओ लोओ ॥ २२८॥
उप्पयण-रुद्ध-गयणा द्रुग्गम-निच्चडन्त-णह-लहुया।
सुएन्ति मूल-मडहं खमग्ग-वियदंव धरणिहरा॥ २२९॥
द्र-यरं उप्पइया अद्ध-वहस्थामय-णिज्झर-तुसारा।
दीसन्ति वियद-लहुया पणद्ध-काया महा-गिरिणो॥ २३०॥

॥२२०॥ भारोहन्ति नभस्तरुं तारोद्धोतितगुहामुखाभागोः। अन्यो-न्यपक्षानिलिट्ट्यमाणस्वेन विसंष्ठुलाः शैलाः ॥ पेहुणा पक्षाः ॥

१। २८८ ।। मुक्ततुषारासारं कृत्वा लीलयाप्युर्ड्डाने तुहिनशैले वेपते
 कम्पते अच्छक्के अकाण्डे असमय एव आगतो यो हेमन्तस्तेन क्लान्तो
 लोकः ॥ लीणुड्डीणेति पाठे भूमौ निलीयोर्ड्डान इत्यर्थः ॥

॥ २२९ ॥ उत्पतनरुद्धगगना दूरोद्गमेन निर्वर्तमानं व्याज्यमानं प्रकटां मवद्यन्त्रभस्तेन हेतुना लघवः । दूरोङ्खानानां महतामपि लघुत्व- इदर्शनात् । सूचयन्ति मूलमडहं मूलदेशेऽल्पं चैतदाकाशमभ्रे प्रान्ते विकटं विततमिव धरणीधराः ॥ मूर्तद्वव्याभाव आकाशमिति केषांचिह्शे- नम् । मीमांसकादीनां चाकाशद्वव्यं प्रत्यक्षम् । तत्र नयनव्यापारे निक- इद्योशीनेषु गगनमूलमस्यं दूरगतेषु तु तदेष विततीमृतं विततामं निरीक्ष्यत इति तारपर्यार्थः ॥

।। २३० ।। दूरतरमुत्पतिता अर्थपथे अस्तमिता नष्टा निष्ठिताः

जं जं सम्रुप्पयन्ता मुयन्ति सेला णहक्कणुद्देसं ।
तं तं पुक्षिय-बहलो भरेइ मुहलुक्भडो पवणो ॥ २३१ ॥
पासोसरन्त-तल-मग्ग-घडिय-कम-लहुय-मासल-च्छाया ।
उङ्गन्ति पक्ख-वियल्जिअ-दिग्गय-दाणोज्झरा गिरिणो ॥२३२॥
एन्ति गयणोसरन्तेमु कहवि उम्मुह-समीर-हीरन्ता ।
थोउप्पइय-णिविद्या सेलेच विहक्ष-संघाया ॥ २३३ ॥

समाप्तिवगलनिकया । निज्क्षरतुषारासारा येषु ते दृश्यन्ते विकटलघवः ३ प्रनष्टकाया महागिरयः ।। नीरतुषारशून्यकन्दरत्वेन विकटाः कराला उद्घटगृहव दृश्यन्ते । भत एव प्रनष्टकाया इव प्रतिभान्ति । यथाक्रमेण दूरदूरतरदूरतममार्गगामिनः ६ सन्तः स्थूलसूक्ष्मदृष्टिक्रमेण दृश्य विनष्टा इव संपद्यन्त इति तारपर्यार्थः ॥

११ १ । यं यं समुत्पतन्तो मुश्चन्ति शैला नमोङ्गणप्रदेशं
 तं तं पुत्रिजतबहलो विभित्ते पूर्यित मुलरः सशब्द उद्भटश्च प्रचण्डः
 ३ पवनः ॥

२३२ ॥ पार्श्वभ्यापसरन्ती तलमार्गे च घटिता क्रमेण लघ्वी स्यामला छाया येषां त उड्डीयन्ते पक्षविल्वैलितदिग्गजदाननिर्ज्याः ३ गिरयः ॥

 ११ २३३ ।। आगच्छन्ति गगनादपसरस्वागच्छरसु परावृत्य कथ-कथमच्युन्मुखेन समीरणेन हि्यमाणा उर्ध्व नीयमानाः स्तोकोरपति-३ तनिबिष्टाः शैलेषु विहङ्गसंघासाः ।। किल शैलेषु वेगेनायतरस्सु तन्मूर्ति-

¹ MH seems to be corrupt here, reading उपराद.0

ओयरण-विसेसिज्जन्त-राव-अरालोअ-चश्चल-च्छाया । दीसन्ति पविरलाओव वेडद्ध-दला वणालीओ ॥ २३४ ॥ इय जेण णहङ्गण-गोयराण खुडियाओं पक्ल-मालाओ । सेलाण सोवि तं चिन्तिऊण अन्दोलइ महिन्दो ॥ २३५ ॥ अणु-धारं संदृष्टेभ-मोत्तिए तुह असिम्मि सच्चिया । लीला दर-दाविय-हार-मेल-पयडव्य जय-लच्छी ॥ २३६ ॥

प्रतिबद्धा बात उर्ध्व वेगेन गच्छिन्गिरिशिखराश्रयान्पक्षिणोपहृस्योर्ध्व नयति । ते च व्याकुलाः कथमिष क्षेशेन स्वाश्रयं प्राप्नुबन्ताति तात्प-६ र्यार्थः । शैलेष्विति विषयसप्तमी । एन्तिक्रियाकर्मत्वं तु शैलानामेवार्था-द्भविष्यति ॥

॥ २३४ ॥ अपसँरणेन विशेष्यमाणो भिन्नदेशस्वमापाद्यमानो यो खेरालोकस्तेन चञ्चला छाया यासां ता दृश्यन्ते प्रविरला इव वेगेन र्यानसंबन्धिना ऊर्ध्वदला ऊर्ध्वपत्रा वनाल्यो विपिनपङ्क्यः ॥

॥ २३५ ॥ इति उक्तेन प्रकारेण [येन] नभोङ्गणगोचरणां खिण्डताः पक्षमालाः शैलानां सोपि तं यशोवर्माणं चिन्तियस्या आन्दोर लनं दोलाधिरोहमिवानुभवति [महेन्द्रः] ॥ महाप्रभावस्वान्मदीयं पदमाक्रम्यतीति शङ्कते महेन्द्रः । अवान्तरकुलकं द्वादशभिरिह गिरि-गतम् ॥

११ २३६ ।। खड्डभारां रुक्षीकृत्य संरुप्तेभमीकिके दिलतारिकुइत्तरिश्रत्स्थेन तवासी खड्डे सम्बद्धिया सत्या कृता निश्चिता लीक्येवइशितं

 यत् हारमात्रं हारैकदेशः खड्डभारालग्रकतिपयमीक्तिकलक्षणस्तेन प्रकट मिव कृत्वा जयलक्ष्मीः ।। हारैकदेशस्य 'वरनायिकालंकरणचिहस्य दर्श-

¹ MH. ⁰नायका.⁰

अयसेण रिजण करम्बियाओं कित्तीओं तुइ धरिज्जन्ति । कुवलय-दल-संवलिया मालइ-मालाओंव दिसाहि ॥ २३७ ॥ पहिबद्धं नवर तुमे निरन्द-चक्कं पयाव-वियहंपि । गइ-वलयमणुच्छिते धुवेव्व परियत्तइ णरिन्द ॥ २३८ ॥

नेन खड़्न तव जयश्रीर्वसतीति निश्चितिमिति तात्पर्यार्थः । कचिच्छमु-६ वारमिति पाठः । वारंवारं प्रतिक्षणं संदृष्टेभमौक्तिके खडू इस्पर्थः ॥

॥ २३७ ॥ अयशसारिसंबन्धिना करम्बिताः कीर्तयस्तव धार्यन्ते कुवलयदलसंवलिता मालतीमाला इव दिग्मिः ॥ कुवलयं नीलोश्पलम् । ३ मालती सुमन:कुसुमानि । अत्र च दिशो नायिकाश्वेन कल्पिताः ॥

॥ २ १८ ॥ प्रतिबद्धमाभिमुख्येन बद्धमिव नवरं कंवलं तुमे स्वियं नरेन्द्रचक्र राजसमूहश्चाणक्यप्रसिद्धद्वादशारिवर्गलक्षणः प्रतापित- केटे प्रहवलयम् अनुत्थिते प्रुव इव परिवर्तते प्रदक्षिणां करोति हे नरेन्द्र ॥ प्राकृते च लिङ्गल्यस्यय इष्टो बहुशः । कचित्तु प्याववियडंपीति पाठः । तत्र प्रतापिवकटमपीति स्पष्ट एवार्थः । अणुच्छिते इति द् तद्भवम् । तद्भवस्त्रस्ममो देशी त्रिविधः प्राकृतकम इस्युक्तम् । तत्रानुत्थिते अनुत्क्षिप्ते इति वा संस्कृतमस्य मूलम् । राज्ञोनुत्थितस्वमनुदृप्तस्वं स्फीतस्वं विनीतस्वं विवक्षितम् । ध्रुवे तु न विद्यते उत्थित उत्रतो ९ यस्मादन्यः सोनुत्थित इत्यप्यर्थः । राज्यपि चायं ननु युज्यते । अनुन

MH. ºतुक्षिपे. 2MH. धमनुदृक्तत्वं. MH. अनुक्षिपं .

णिरसिम्पि जए विष्कुरइ नवर एको असी तुह्बेय । जो पावइ निय-जस-सोम-मण्डले लञ्चण-च्छायं ॥ २३९ ॥ सविमो अणञ्जुणिममं अमहिन्द्मवासुइं च अप्पाणं । सेवज्जलि-दंसण गुण-कहासु तुह जं ण पज्जतं ॥ २४० ॥ णिवहइ पहण-समुच्छलिय-जलण-कण-जाल-जहिल-धारग्गो । विसुह-गह मण्डलायहिओच्च लग्गो तुह रिजसु ॥ २४१ ॥

स्थिप्तत्वमरिनरेन्द्रस्य अन्येनातुलितत्वम् । प्रवस्य त्वन्येनोन्नमय्य सर्वोप-११र्यनेन स्थापनम् । स्वत एवोन्नतपदेऽवस्थिते ।।

१। २३९ ।। सँमरे करे विस्फुरित केवलमेकोऽसिः स्वृद्धवैव ।
 यः प्रामोति निजयश एव सोमश्चन्द्रः । अतिशौक्कचात् । तन्मण्डले
 रामोति निजयश एव सोमश्चन्द्रः । अतिशौक्कचात् । तन्मण्डले
 राञ्छनच्छायाम् ॥ कलङ्ककान्तिमिति केचित् । निन्दास्तुतेश्चात्र लाञ्छनं चिक्मित्यपरे ।

| २४० | शपामहे आक्रोशामो निन्दामः अनर्जुनम् । असह*स्रवाहुखाद्यापदञ्जलिशतपञ्चक्रसंपादने सामर्थ्यामावात् । अमहेन्द्रम् ।
३ असहस्राक्षःखादानन्दोरफुल्ललोचनसहस्रेण दर्शने शक्र्यभावात् । अवास्रिकं च । बहुश्रवणत्वेन युगपदगणितगुणगणकथाकर्णकीशलाभावात् ।
आत्मानम् आत्मने सेवाञ्जलिदर्शनगुणकथाकर्णनेषु स्विय यसान्त्र पर्या६ सम् ।। तथास्माकमात्मानिमत्यर्थः । यो न पर्याप्तो वहुञ्जल्यादिद्वारसेवासंपादने तसौ शपामहे । आत्मनो इति वा व्याख्या कर्तव्या ।
इणा अप्मित्यर्थः ।।

।। २४१ ।। निपतित लोहमयकवचादिपतनवशसमुच्छिलितज्व-

¹ MH, निज पन यश एन. ² MH. सहस्र°. ³ MH. पणº.

तुह पिंडवन लेसु भया कत्थवि अविलासभावसन्तेसु । आरोवेह ण कायर-गणणाऍव चावमसमसरो ॥ २४२ ॥ सुहडायिट्टय-कोयण्ड-चण्ड-रव-दारुणे रणे तं सि । पिरद्धो भीयाऍव सहसा गाढं जय सिरीए ॥ २४३ ॥ सोहइ समागमेसुं अहिय-पयाव-प्पईव-मालासु । बाबारेन्ती कण्णुप्पलंब खागं तु जय-लच्छी ॥ २४४ ॥

लनकणज्वाँलाजिटलघारामः । उर्वक्ष्यते । विमुखेन प्रतिकूलेन पश्च-मादिकेन भौमादिमहमण्डलेनाकृष्ट इव खडूस्तव रिपुषु ॥

।। २४२ ॥ तव प्रतिपक्षेषु भयाःकाप्यविलासं सदुःखं ऋःवा भावसःसु आरोपयित न कातरगणनेयेव चापम् असमरारो विषमवाणः ३ कामः ॥

!। २४३ ॥ सुभटाकृष्टकोदण्डचण्डरवदारुणे रणे स्वमसि भवसि नृतं परिर्ष्ध आलिक्षितो [भिया] इव सहसा गाढं जयश्रिया ३ विजयलक्ष्म्या ॥

११ २४४ ।। शोमते समागमेष्वहितप्रतापपदीपमालासु व्यापा-रयन्ती कर्णोत्पलमिव खङ्गं तव जयलक्ष्मीः ।। नवनायिका हि प्रौढ-३ तमम् अधिकप्रतापं कान्तं कामायितुं सलज्जत्वात् सति दीपे न शक्तेति दीपोपशमनाय कर्णोत्पलं व्यापारयतीति दृष्टम् । अत्र पक्षेधिकप-तापस्य नायकस्य सभीपे या दीपमालास्तासु कर्णोत्पलव्यापारणम् । ६ जयपक्षे तु अधिकप्रतापा रिपय एव दीपमालाम्तासु खङ्गकर्णोत्पल-वारणम् ।। जं इयरोवहव-विदुआवि मञ्जन्ति तुह रिऊ नाह । बहु-रूपा ता धाराओं णवर तुह मण्डलग्गरूस ॥ २४५ ॥ पणइ-यणत्थं आमुयड कणयमिणमो इह दिया लच्छी । कवयाविद्या असिणो तु णेन्ति णामी सिहि फुलिङ्गा॥२४६॥ कोवेणव कय-कम्पं रहसुद्ध-५रिदियाण् घडियाई । तुह तज्जणीष् कज्जाई चण्ड-भ्रय-दण्ड दूईए ॥ २४७ ॥ आरूडो पासाय क्रमेण तह तं सि उवरि लोयस्म । एको य सो जहा वो अण्डय-बन्धायए मज्ली ॥ २४८ ॥

।। २४५ ।। यदि इतरेण स्वापेक्षयान्येन कृतं यदुपद्रवणं तेन विद्वता अपि मज्जन्ति तत्र रिपवो हे नाथ बहुरूपास्ता धाराः केवलं ३ तत्र मण्डलाग्रस्य ।। मण्डलाग्रं खङ्गः । तस्येव केवलस्य बह्वयो धारा बहुशक्तिका धाराः यतः काश्चिःप्राप्य शत्रून्द्रावयन्ति काश्चिद्रपा- प्येव प्रतापमात्रोत्साहमङ्गान्रियूजनयन्ति ।।

११२४६।। प्रणियजनार्थमामुञ्जित कनकम् इणमो एतत् इह स्थिता स्वक्रेवस्थिता लक्ष्मीः कवचाक्ष्टाः कवचाभिघातोध्थितः असेः खङ्गात्तव ३ निर्यान्ति नामी शिखिम्कुलिङ्गा अभिकणाः ॥ इत्यपहृतिः । खङ्गाभिधातोध्यिता नामी विक्रिकणाः । किं तिर्हि । प्रणियजनार्थं खडुस्थया तव जयश्रिया सुवर्णमेवभेतद् कीर्णामिति समुदायार्थः ।।

 ॥ २४७ ॥ कोपनेव क्वतकमां कृत्वा रमसोध्वेपरिष्ठितया घटितानि कार्याणि तव तर्जन्या चण्डभुजदण्डदूत्या ॥ प्रतापातिशयात्तर्जनीमात्रे-३ णैव शत्रवो वशं गता गता भवन्तीत्यथः ॥

|| २४८ || आरूढ. पार्धाक्रमणेन³ तथा स्वमस्येकश्चेकोपि स

बाहु-सिह्रेसु दीसइ कामिणि संकामिएण मय-तिलओ ।
भू भारुव्वहण-त्रसा परिद्विओ पङ्क लेसोव्व ॥ २४९ ॥
भ्रुपयग्ग-भमिर-लच्ली-चलणालत्तय-णिहो तुति प्फुरइ ।
अवयंसारुण-माण-मञ्जरी-भवो राय-विच्लङ्को ॥ २५० ॥
होन्ति कयत्था पर्णई णह-माला-चलण-रोहणे तुज्झ ।
आयम्त्र-माण-गुढाओव विसिज्जण पणाम-संकन्ता ॥ २५१ ॥

यथा वो युष्माकम् । व्यत्ययेन बहुवचनम् । तवाण्डकबन्धायते अण्ड-३ कबन्ध इवाचरति मौलिर्मुकुटम् ॥ अण्डकबन्धो देवगृहाशिखरे आमल-सारकः । तथा त्वं नीतिशास्त्रचोदितक्रमानुसारेण पार्श्वस्थान्म्मि-पालानभिभ्योत्राति पाप्ता यथा तव मौलिदेवगृहस्य शिखरमिव लोकै-६ भीव्यत इति तारपर्यार्थः ॥

१। १४९ ।। बाहुशिखरे इस्यते कामिनी संक्रामिते भवित्तिलके भूभारोद्धेहनादँ रपरिष्ठितः पङ्कलेश इव ॥ समुचितभोगभुगपि पृथिवीपालनं न मुझिस वराहदेहहरिरूपश्च प्रतिभासीति ताःपर्यम् ॥

११ २५० ॥ अत्रो यदमप्रान्तस्तत्र अमणशीला या लक्ष्मीस्तस्याश्चरणयोर्यदलक्तकं तन्निभस्त्रयि स्फुरित अवतसे लमा ये अरुणमणय३ स्तेषां या मञ्जरीमाला तद्भवस्तत्प्रभवस्ततः प्रतिफलितः । कान्तालिङ्गनवशात् । रागविच्छड्डो रागसमूहः ॥ शौर्यातिशयभाजां अभिने जयशीवस्तीस्युपमानं कविकल्पनया अकुटिमात्रवशीकृतशत्रुखारस्वशृङ्गारपरस्व६ मुचितम् । यथोक्तम् । सुखं हि फल्नर्थस्य तद्मावे वृथा श्रिय इति
कामन्दिकना ॥

॥ २५१ ॥ भवन्ति कृतार्थाः प्रणयिनश्चरणनखमालारोहणे ।

अहीणा रहसागम-परिवित्तय-केसवंसुय-भरव्व । कवय-दलणुग्गयाणल-सिह-च्छला वो असिं लच्छी ॥२५२॥ इय जो थुव्वइ पहरिस-पूर-परिक्खिलअ-विसम-कण्ठेहिं । वन्दीहिं कइन्देहिं अ भूअत्थेहिंचिअ गुणेहिं ॥ २५३ ॥ इय चाडु-चउर-चारण-संचारिअ-चन्द-चारु-चरिएण । नयराओं णर-वरिन्देण णिग्गयं णिग्गय-जसेण ॥ २५४ ॥

वज्रमाणिनिभचरणनलेषु पादपतननिमित्तप्रतिबिम्बलाभे सतीत्यर्थः । ३ तव आताम्रमणिगुहा इव विवराविशेषानिव प्रविश्य प्रभावसंकानता माणिमन्त्रीषधादिप्रमावेन प्रविष्टाः सिद्धाः ॥ विरोधेन तिष्ठतां रिपूणां सर्वनाशं करोति यशोवमी प्रणतानां तु तेपामेव प्रसाददानेनाभ्युदया- ६ तिशयं संपादयतीत्यर्थः ॥

 १ २५२ ॥ आलीना रभसा वेगेन यदागमनं तेन परिवर्तितं केश-वस्य कृष्णस्य संबन्धि 'अंशुक्रवर्रमुख्कृष्टं पीतांश्रुकं' यया सेव कवचदल-३ नोद्गतानलशिखाच्छलाद्वे। युष्माकं संबन्धिनमिसं खड्गं लक्ष्मीः ॥ शौर्या-तिशयोखन्नामिलाषातिशयातिखरिताम्बरमिव आन्त्या परिघाय तव खड्ग-मालीना श्रीरिख्छे प्रेक्षितं वन्युक्तौ कविना ॥

११ २५३ ।। भूतार्थाविनैवेशितगुणैर्यथार्थविनिवेशितगुणैरनेन प्रकारण यः स्तूयते प्रहर्षपूरपिरस्विलतिविषमकण्ठैविनिदिभः कवीन्द्रैश्च ।।
 ३ किं च इतरभृतान्यपि तैरेव गुणैः स्तूयन्ते । तहुणैरभूतगुणा अप्युपमी- यन्त इत्यर्थः ।।

॥२५४॥ द्यमधिकापि किनद्राथा दृश्यते । कुलकिनराकाङ्काका-रिणीति व्याख्यायते ॥ इति चादुचतुरचारणसंचारितचन्द्रचारचरितेन

¹ MH. अंशुक्वरमुत्कृष्टं पीतांशुकं बरमुत्कृष्टं पीतांशुकं यथा.

² MH. See Various Readings. 3MH. वैनेराकांझाका0.

किया 6

जवपचमाणस्स सरीर-चारिणो गब्भ-वसहि-गेहेसु । जाण परिअत्तणणेव आवत्त-गईओं णिव्विदया ॥ २५५ ॥ जे कुङ्कम-त्यलीसुं केसर-भङ्गारुणेहिं दावेन्ति । पइ परिहोअंव महीऍ णव-णहङ्कं खुर-वएहिं ॥ २५६ ॥ जे पोइ-खण-परिद्विअ-संखाय-फोण-पिण्ड-घाडिएहिं । हेसा-रवेहिं पूरिअ-पयाण-सङ्ख्व्व दीसान्ति ॥ २५७ ॥ आयाण-गरगय-च्छवि-विच्छङ्काडम्बरेण मुश्चन्ति । जे वाल-जव-रसंपिव सयराहा पीयमङ्गेहिं ॥ २५८ ॥

३ नगरानरंबरेन्द्रेण निर्गतं निर्गतयशसा प्रमृतयशस्केन ॥ यदेयं तदा नपूर्वा गाथा यदा तु सा तदा नेयमित्याहुः । महाकुलम् ॥

१। २२५ ।। अधुना नरपितवरप्रयाणकालावसरे वरतुरंगान् गाथाष्ट-कोपिनवद्धेन कुलकेन वर्णयित । जवपचमानो नाम सुजात्यश्वानां
 ३ वायुविशेषोईन्तरश्चरणः प्राणो मनोजवः । तस्य शरीरचारिणः 'या गर्भ-वसतयो गर्भशय्यास्ता एव गृहाणि तेषु येषां परिवर्तनेनेव आवर्तनेनेव आवर्तगतयोपि विशुद्धा आवर्ता 'विनिर्मिताः ॥

१। २५६ ।। ये कुङ्कमवर्णासु स्थलीषु केसरभङ्गवदरुणैर्दर्श यन्ति पतिपरिभोगमिव मद्याः पृथिव्या नवर्रताङ्कम् अभिनवरताचिद्धं
 ३ खुर्रपथैः ।।

॥ २५७ ॥ [ये] प्रोथो मुखप्रान्तस्तत्र क्षणप्रंतिष्ठितः संस्त्यानः काठिन्यमापनः फेनपिण्डस्तेन परिघटितैहेंषारवैः पूरितप्रयाणशङ्का ३ इव सहन्तिं शोभन्ते ॥

॥ २५८ ॥ आयानं नामाश्वाभरणविशेषः । तत्र रुमानां मरकतानां

¹ MH. 香,

दिण्णाओं पणालीओं सम-वारि-विणिगगमा धारेनित । परिछिण्ण-मज्झ-रेहा-णिहेण जे जहण-बन्धेण ॥ २५९ ॥ मग्गेसु गुरु-बला वेअ-गाढ-निवडन्त-कोडि-टङ्केहिं । उच्चरिऊणंव लिहान्त जे टयारे खुर-उडेहिं ॥ २६० ॥ जे अज्जवि हिम-सेलन्त-संभवा अणह-सीअ-विअणव्व । गुरु-तेअ प्पसर-रसा ठाणेचिय किंपि कम्पन्ति ॥ २६१ ॥ आरूढ-जोह-निवहा ते तस्स तरिङ्गणो जय-तुरंगा । सूअन्तिव्व पहरिसं जाया पुरओ णरिन्दम्स ॥ २६२ ॥ ५

याश्छवयः कान्तयस्तदाडम्बरेण तद्याजेन मुझन्ति ये वालयवरस-३ मिव सर्यवारा शतवारम् । सयराहा इति पाठे झगित्यस्यार्थे देशी-पदम् । पीतमङ्गेः ॥

।। २५९ ।। दत्ताः परिघटिताः प्रणालिका इव श्रमवारिनिर्ग-माय धारयन्ति परिच्छित्रमध्यरेखानिभेन ये जघनिबि[‡]बेने ॥

 १। २६० ।। मार्गेषु गुरुवर्लंबेगगाढनिपतस्कोटिटङ्केरुचार्थेव लि-खन्ति ये टकारान् खुरपुटैः ।। तक्षलोहकारप्रभृतीनां रूषविशेषोस्ख-३ ननभाण्डं टङ्कः । कोटयः प्रान्ताष्टङ्का इव तैः ।।

११ २६१ ॥ ये अद्यापि हिमशैलान्तसंमवत्वात् अनघशीतवेदना इव गुरुते जः प्रसररसाः स्थानस्थिता एव किमपि कम्पन्ते ॥ तेजस्विनो- अक्षाःस्वभावादेव कम्पमाना आसते । तत्रोत्प्रेक्ष्यते । हिमवःप्रभव- त्वेनेव अनघशीतवेदनाक्रान्ता वेपन्त इति । हिमवत्प्रभवत्वं चाश्वानां कविपरंपरया प्रतीतम् । अप्युजोऽश्व इति श्रुतिरपि ॥

।। २६२ ।। आरूढयोधनिवहास्ते तस्य तरिङ्गणो लावण्यतरङ्गधा-

¹ MM. कोनयस्तदादं बनरेण. ² HH. ये वावलयवरस⁰

अविया ७

उवहाणंपित्र लीला-बलिय-द्विय पिहु-करत्तणा देन्ति । जे वियद-दन्त-पल्लङ्क-क्रय विवेसाएँ लच्छीए ॥ २६३ ॥ दीसन्ति जाण परियत्त-चलण-दिलयारि-सीस-भात्रेण । अज्ञवि कवाल-सयलव्य पास-खुत्ता णह-क्खण्डा ॥ २६४ ॥ असरल-लीला-गइ-वियलियाहिं जे तीहिं दाण-धाराहिं । राय-सिरीएँ रयन्तिव विलास-वेणी-लयं सुरहिं ॥ २६५ ॥ पासल्वियाण जे पडिगयाण खुत्तम्ग दन्त-भावेण । विक्भम-मुणाल-दण्डेहिं रुहिर-सलिलंपिव पियन्ति ॥ २६६ ॥

२ रिणो जयतुरंगाः सूचयन्तीव प्रहर्ष याताः पुरतो नरेन्द्रस्य॥ कुलकम्॥
॥ २६३ ॥ इदानीं गजवर्णनं गाथासप्तकोपनिबद्धेन कुलकेनाह । उपधानमिव अभिषेककलशोदकमिव लीलाविलतिस्थितपृथुकरत्वाद्
३ ददति [ये] विकटदन्ताः पर्यङ्का इव तत्र कृतिनेवशाया लक्ष्म्याः॥ किल
पर्यङ्कविशेषोपविष्टायाः श्रीमहादेव्या नृपवरणाभिषेकः क्रियते अन्तःपुरवधूमध्ये प्राधान्यसिद्धये । तद्वदिह दन्तिदन्तस्थिताया लक्ष्म्याः करिभिः
६ कराण्डूषनीर्विसरद्वारेण अभिषेक इव दीयते ॥

 १। २६४ ।। दृश्यन्ते येषां परिवृत्तचरणद्लितारिशिरस्त्वेन अद्यापि कपालशकलानीव पार्श्वकुडिता नखखण्डाः ।। सुलक्षणगजानां चरणपर्य-३ न्तेप्वतिशुक्का नखा भवन्ति । तत्रैवमुखेक्षा कृता । गजानां चरणद्लित-रिपुनरमस्तकत्वेन विजितानेकसंप्रामत्वं द्योतितम् ।।

॥ २६५ ॥ न विद्यते सदर्शा यम्याः सा असदर्शा सा चासो लीलागतिस्तद्वरोन विगलिताभिर्ये तिसृभिर्दानधाराभिर्मदवारिप्रवाहै राज-३ श्रियो रचयन्तीव विलासवेणीलतां सुर्गि सगन्धम् ॥

।। २६६ ।। पार्श्वकृतानाम् उन्नीतपातिनद्विरदानां ये प्रतिगजानां

^{&#}x27; MII. "पर्रीते िनति शुद्धा.

जे चश्च इन्सामर-पम्हलेहिं सोहन्ति कण्ण-तालेहिं।
उपयण तरल-पम्खव्य तियस-गय-जुज्झ-बुद्धीए।। २६७॥
सुत्त-णिवेसंपिव देन्ति दीहरं दाण-वारि-धाराहिं।
पिंड-वासरं पिंवत्थारिणीएँ जे पित्थिव-सिरीए।। २६८॥
ते तस्स जय-गइन्दा सिय-पिटन्तरिअ-सामल-च्छाया।
सरयावणीय-कलुसा जाया पुरओ जलहर्व्य ।। २६९॥ ७

णवरि य थोअ-त्थोअं अम्घन्ति निसीह-ग्रुहल-कल्छ-हंसा । दर-दूमिआरविन्दा असारमुरायवा दिअसा ॥ २७० ॥

कुडितदन्ताग्रःवेन हेतुना विश्रमकारिभिराश्चर्यभूतैरितस्थूलशुक्ककोमलैर्मृणा-३ लदण्डैर्विशालगुणै रुधिरसलिलमिव पिबन्ति ॥

।। २६७ ॥ ये चञ्चलचामरपक्ष्मलैः शोभन्ते कर्णतालैः । उत्पत्तन-तरलपक्षा इव त्रिदशगजयुद्धबुद्धचा ॥

११ ६८ ॥ सूत्रनिवेशिमव मर्यादामिव इयदूरं त्वयाद्य सरणीयमिति ददित दीर्घ कृत्वा दाननीर्रधाराभिः प्रतिवासरं प्रतिस्तरणशीलाया ये पार्थिवश्रियः ॥ यावती हि परभूमि मत्तदन्तिन आक्रामन्ति तावती राजश्रियो विषय इत्युत्प्रेक्षा ॥

 १। २६९ ॥ ते तस्य यशोवर्मणो जयगजेन्द्राः सितेन पिष्टेन तन्दु-लचुर्णादिना अन्तरितश्यामलच्छायाः शरदपनीतकालुप्या याताः पुरतो ३ जलधारा इव ॥ कुलकम् ॥

॥ २७०॥ अधुना सप्तभिः कुलकं हेमन्तवर्णनार्थम् । अनन्तरं स्त्रोकंस्नोकं कृत्वा अवन्ति शोभन्ते शीनोपजनितशरीरकस्पानिशीथमु-

कासार-विरल-कुमुआ अम्लिअ-विच्छाय-चन्द परिवेसा।
होन्ति वहलावसाया पहाय-सिसिरा णिसा-वन्धा ॥ २७१ ॥
घोलइ अलुद्ध-किरणो तुसार-लव लम्भ-धूसर-च्छाओ ।
रिवणो अलम्बुसा-कुमुम पाडलो विम्ब-परिणाहो ॥ २७२ ॥
अम्बन्ति सिसिर-सिलला आणिडिश्चय-कोश्च-सारस-विरावा ।
खल-चुण्णिय-कलमामोय-वाहिणो गाम-सीमन्ता ॥ २७३ ॥
कं व ण हरन्ति णिबिडावसाय-संभिष्ण-सामल-करीसा ।
गोहण-विणिवेसुद्देस-धूसरारण्ण-पेरन्ता ॥ २०४ ॥

३ खरकल्रहंसाः ईषत्तापितान्यरविन्दानि यत्र ते असारसूर्यातपा दिवसाः ॥

 १। २०१ ।। प्राकृतेषि पूर्वनिपातनियमो नास्ति । तेन विरल-कुमुदकासाराः । कामारः समूहः । अमृदितविच्छायचन्द्रपरिवेषा भ-३ वन्ति बह्छावश्यायाः प्रभातशिशिराः । कचित्पहावसिसिरा₁ इति पाठः । तत्र प्रभावशिशिरा इत्यर्थ । निशावन्धा रात्रिपवन्धाः ।।

[॥ २७२ ॥ घूर्णते अलब्धिकरणस्तुषारस्वसम्भधृसरच्छयो-रवेरलम्बुषाकुंसुमपाटस्रो बिम्बपरिणाहः ॥]

१ २७३ ॥ अर्घान्त शोभन्ते शिशिरसल्लिल अनिकुञ्चितः अवक्रीकृतः ! हेमन्तारम्भमात्रखात् । क्रौञ्चानां सारसानां च विरावा
३ यत्र खलचूर्णितकलमामाद्धुरभयां प्रामसीमन्ताः । गामवरेता इति
पाठे गामपर्यन्ता इत्यर्थः ॥

॥ २७४ ॥ कं वा न हरिनत म्बीकुर्वन्ति कस्य चित्तं निबि

¹MH. पाहान⁰. MH. omits, though the text given in J. P. Dc. K. 11 (Gaüdavaho)

अक्षन्त-करीसुम्हा-सुह-णिक्षम्प-जहणं विणिक्षमः ।

कहिव जडायव-परिभोय-मन्थरं रोहिणी-जूहं ॥ २७५ ॥

इय हेमन्त-समिद्धासु गाम-सीमासु मेइणी-णाहो ।

दिहिं दिन्तो पत्तो कमेण सोणङ्कसुदेसं ॥ २७६ ॥

मिलया पृय-प्फल-कोस-वडण-रज्जन्त-पल्लला तस्स ।

सेणा-भडेहिं णव-सालि-सालिणो गाम-सीमन्ता ॥ २७७ ॥

मत्त-कुररासु दिही सहरी-विष्फुरण-कम्पिय-जलासु ।

वीसमइव वञ्जुलिणीसु ताण आहार-लेहासु ॥ २७८ ॥

डावश्यायसंभिन्नत्वेन श्यामलकरीषा गोधनविनिवेशोद्देशधूसरारण्य-३ पर्यन्ताः । गोधनं गोत्रजः ।।

 ॥ २०५ ॥ आकान्तो यः करीषस्य गोमयस्योष्मा तेन सुख-युक्तानि तत एव निष्कम्पाणि शीतक्कृतकम्पशून्यानि जघनानि यस्य ३ तत् विनिष्क्रामित [कथमि] जडातपपिरभोगेन मन्थरं मन्द्रगमनं रोहिणीयूथं गोमण्डलम् ॥

ः ॥ २७६ ॥ इति हेमन्तसमृद्धेषु [sio] त्रामसीमसु मेदिनीनाथो दृष्टिं ददत् प्राप्तः क्रमेण शोणाख्यनदाङ्कितं प्रदेशम् । कुलकम् ॥

॥ २७७॥ मलिता [मर्दिताः] पूगफलकोशपतनरज्यमानतु-णादिपञ्जनास्तस्य संबन्धिभः सेनाभटैर्नवशालिशालिना प्रामंपर्यन्ताः॥

११ २७८ ।। [मत्तकुरराष्ट्र] दृष्टिः शफरीविस्फुरितकम्पितजलासु विश्राम्यतीव वञ्जलिनीषु तेषां सेनाभटानां जलाधारलेखासु ।।
३ कुरराः पक्षिविशेषाः । वञ्जुलो वेतसः । ^{*}ताणिमिति वृत्तभक्कभया
नमान्तरवम् ।।

¹ MH. adds उदेश: after गोन्नज:. ² MH. रजमान⁰. ³ MH. जलाधाराख्यासु The MSS. J. P. Dc. read the third pada as given in our text, and not नाणमा⁰. As for K. see *Various Readings*.

ताण णिसम्मइ हिययं अणाविलाहार-सिलल-सुहयासु । आ-मञ्जरी-परिग्गह-सुयन्ध-कलमासु सीमासु ॥ २७९ ॥ वहसमाण-जुओवत्तिय-तुरंगम-क्खन्ध-केसरुपङ्को । उम्म्रह-धुरं समारुहइ जत्थ रिवणो रहो कहिव ॥ २८० ॥ बाहि-गयाण जस्स य णित्थिचिय णह-यलंति पिडवित्त । कन्दर-परिद्वियाण य सोचिय णित्थित्त पिडहाइ ॥ २८१ ॥ बहु-कुहराविल-कडयत्तणेण णह-महि-अलन्तर-णिवेसो । गहिऊणव वसुहद्धं जो गयणद्धं च निम्माविओ ॥ २८२ ॥

१। २७९ ।। तेषां सेनाभटानां निशाम्यति निषीदति विश्राम्यति हृदयम् अनाविलाधारतया सुभगसिलेलेषु आसमन्तान्मञ्जरीपरिग्रहेण
 ३ सुगन्धाः कलमाः शालयो येषां तेषु [sic] सीमसु ।।

 १। २८० ।। अधुना सेनानिवासप्रस्तावेन विन्ध्यं वर्णयित पञ्चको-पनिवद्धेन कुलकेन । इसता पश्चाद्धागं पतता युगेनोद्धिर्ततस्तुरङ्गमस्कन्ध-३ केसराणाम् उप्पङ्को समूहो यत्र स उन्मुखधुरं कृस्वा समारोहिति यत्र रवेः संबन्धी रथः कथमपि क्वेशेन ।।

१ २८१ ।। बहिंगतानां यस्य च नास्येव नभस्तलमिति प्रतिपत्तिः कन्दरपिरिष्ठतानां च सोपि* चैं नास्तीति प्रतिमाति ।। तहुहासु
 १ स्थितानां विन्ध्योपि नास्तीति प्रतीतिः प्रतिपत्तृणामपि महत्त्वेन दरी-णाम् । ततस्तु बहिंनिर्गतानां च गुहाकाशापेक्षया सकलमपि नभस्तलं न किंचिदिति प्रतिपत्तिर्भवतौति महत्त्वातिशयोक्तिरियं विन्ध्यस्य ।।

१। २८२ ।। बहुकुहरैराविल्रेखेन व्याकुल्लेन बहुकटकर्खेन
 महीनभस्तलयोरन्तरे मध्ये निवेशः प्र-

¹ MH यूपेनाº.

जेण णहो-गय-सिहरेण कुहर-पसारिय-णहङ्गणेणं च । अण्णोण्णं कीलिय-णिचल्लोव्य णह-महि-यलुच्छङ्गो ॥ २८३ ॥ विञ्ज्झिम्म तिम्म रस-सुरिह-सर्छई-भङ्ग-णिव्वुअ-गयम्मि । रोह-णिरन्तर-ताली-वणम्मि जाओ महि-णाहो ॥ २८४ ॥ अवि य । ५२

वन्दी-कय-महिसासुर-कुल-कण्डम्मोइएहिंव तुमाए। माहवि घण्टा-दामेहिँ मण्डियं तोरण-हारं॥ २८५॥

३ वेशो यस्य स तथा । बहुमहाकुहरःवेनाकाशिमव विन्ध्येन्तर्गतं वित-तमपरिमितकटक वेन पृथिवी चान्तर्गता तत्र माति । अत एव गृही-त्वेव वसुधार्ध यो गगनार्ध च निर्मितः प्रजापितनेति ज्ञायते इति मह-६ त्वातिशयोक्तिरियमि । बहुकुहर्गिलेति क्वचिन्पाठः । तत्र च बहूनि च तानि कुहररूपाणि विलानीत्यर्थः ।।

|| २८३ || येन नभोगतशिखरत्वेन कुहरप्रमृतनभो**ङ्गनत्वेन** च अन्योन्यं कीलितौ^{*} अत एव निश्चलाविव नभोमहीतलोत्सङ्गी^{*} ||

॥ २८४ ॥ जातिवर्णनम् । विन्ध्ये तस्मिन् रससुरभिसल्कभिक्क-निर्वृतगजे प्ररोहनिरन्तरताळ वने यातो महीनाथः ॥ कुलकम् ॥

११.२८५ ।। अधुन। विन्यध्वासिन्याः स्त्रोत्रं राजकर्तृकं कुल-केन द्वापञ्चाशद्वाश्योपनिबद्धेन निदर्शयितुमाह । बन्दीकृतं बङ्का आनीतं ३ यन्महिषासुरकुलं तस्य कण्ठादुन्मोचितैरिव स्वया हे माधवि घण्टा-दामभिर्मण्डितं तोरणद्वारम् । भक्तजननिबद्धासु घण्टास्वेवमुःप्रेक्षा । माधवी गौरी ॥

¹MH. विनतमा ²MH जतो

दिहं साहेज्ञारूढ-तुहिण-गिरी-खण्ड-दिण्ण-पीढं व ।
महिसासुरस्स सीसं तुह चल्रण-णह-प्पहा-भिरयं ॥ २८६ ॥
भगरावलिओ भइरिव तुन्धं भवणाइरिम्म सामोए ।
धुइ-मेतुम्मोइअ-जन्तु-गिअल-माला-आँव लुढान्त ॥ २८७॥
णणु तुम्हं संभरणे रणम्मि विहडान्त वारण-घडाओ ।
दुराउ-चिय वाहण-मइन्द-रव-विहुयाउच्व ॥ २८८ ॥
तुह चण्णि चल्रण-मलाणुवात्तिणो कह णु संजमिज्जन्ति ।
सेरिह-वह-सङ्किय-महिस-हीरमाणेणव जमेण ॥ २८९ ॥

 १। २८६ ।। दृष्टं साहाय्यारूढतुहिनगिरिदत्तखण्डिपण्डैंमिव महि-षासुरस्य शिरस्तव चरणनखप्रभाभिन्नैम् ॥ हिमवता दुहितुः साहायकेन ३ हिमपिण्ड इवाहितो नखप्रभासमूहो महिषासुरशिरिस प्रचितस्तद्वधावसरे दृष्ट इस्यर्थः ॥

|| २८७ || अमरावलयो हे मैरवि तव भवनाजिरे गृहाङ्कणे सामोदे कुंसुमधूपादिगन्धविशेषवति स्तुतिमात्रमोचितजन्तुनिगडमाला १ इव ल्लंडन्ति || स्तुतिमात्रेण विगलिताः संसारबन्धनमाला इव अमरपङ्क्षय उरपेक्षिताः सादृश्यात् ॥

॥ २८८ ॥ ननु तव स्मरणे सित रणे विघटन्ते पलायन्ते वारण-घटा दूरादेव वाहनमृगेनद्रस्वविद्वता इव ॥

१ २८९ ।। तब हे चिण्ड चरणकमलानुवर्तिनो जनाः कथं नु
संयम्यन्ते । न कथंचिद्वध्यन्त इत्यर्थः । सारिमो महिषः । महिषा१ सुरस्य यो वधस्तेन शिक्कतो यो महिषो यमवाहनमूतस्तेन हि्यमाणेनेव यमेन ।। एतदुक्तं भवति । त्वत्पादभक्तास्तावद्विमुच्यन्ते संसार-

उहिण-इरी देवि तुमाइ जणय-भावेण गारवं नीओ । विज्ङक्षायलोवि कन्दर-निवास-लीलाएँ कल्लाणि ॥ २९०॥ सोहिस नारायणि रिणर-णेजराराव-मिलिअ-हंस-जले । भवणाम्म कवालाविल-मसाण-राएणव भमन्ती ॥ २९१॥ अद्धेण सरीरेचेय णवर सिस-सेहरस्स तं वसासि । हियए जण से संकरि तुह-अविहाएण ओयासो ॥ २९२॥

बन्धनात् । अतो यमेन न संयम्यन्ते । तत्रेयमुक्षेक्षा । त्वया महिष-६ रूपोऽसुरो हतस्तद्भयाद्यमबाहनीभूतेन महिषेण नयमानेनापि त्वच-रणकमलभक्तजनसंनिधिमुपसर्तुमशक्नुवता भयेन यमोन्यत्रापहृत्य नीयत इति संयमनेऽसमर्थ इति ॥

 ११ २९० ।। तुहिनगिरिहें देवि स्वया जनकभावेन जन्यजनकसं-बन्धेन गौरवं नीतः । यतो गौर्या अयं पितेति सुताभावेनाराध्यतां प्रा-३ पितः । विन्ध्याचलोपि कन्दरनिवासलीलया हे कल्याणि । गौरवं स्वया नीतः ।।

।। २०१ ।। शोभसे हे नारायणि रणज्ञपुरारावमिलितहंसकुले¹ भवने
गृहेपि कपालाविलक्ष्मशानानुरागेणेव अमन्ती ।। अतिशौक्क्याद्धंसानां
कपालसाहक्यादेवमुख्या । भवनस्थाया अपि भगवत्या बीमत्सरसस्तस्यापि विवक्षितत्वान्नुपुररणस्कारस्चितशृङ्गारेण विरोधः ।।

१। २९२ ।। अर्धेन शरीर एव केवलं शिशोखरस्य त्वं व सासि । हृदये पुनरस्य हे शंकरि नित्यानन्दास्मकसाक्षात्कारिणि तवा- ३ विभागेनावकाशः ।। हरसंबन्धिनो महाप्रभावात् हृदयाविभागेन महाप्रभावत्ववर्णनमेतत् ॥

¹MH. omits रणन् o. ²MH. omits अत्य. ⁸ MH. हरसंबन्धिने महाप्रभावत.

खिल्रो तई रहसुक्लित्त-मणि-तुला-कोडि-कुण्डलाहरणो । सिङ्गो भङ्ग-द्विय-वलय-बन्धोव्व महिसस्स ॥ २९३ ॥ तुह दारं थाम-त्थाम-दिण्ण-रुहिरोवहारमाभाइ । इर-पणय-रोस-विससिय-संज्झा-सयलावइण्णंव ॥ २९४ ॥

॥ २९३ ॥ स्लिलितं पतितमुत्पाटितं त्रोटितं वा त्वया रमसोत्क्षिप्त-मणितुलाकोटिकुण्डलाभरणं गृहं भङ्गपँदस्था।पतवलयबन्धामिवं महि-३ पस्य ।। संङ्गो इति प्राकृते छन्दसीव लिङ्गव्यस्ययस्तेन शृङ्गमिति संस्कारः रभसेत्यादि भङ्गेत्यादि च शृङ्गविशेषणे । स्वया स्विलेतमी-षदुरपाटितं स्वस्थानादच्युतं शृङ्गम् आयासवशपरिच्युतोत्कृष्टमाणिकु-६ ण्डलवलितमूलं सत् एवमुत्प्रेक्ष्यते । भङ्गपदे मूलस्थाने भङ्गश्रेषार्थ ्रम्थापितवल्यवन्धमिव ।। रमसोक्षिप्ततुलाकोटिमणिकुण्डला**भर**णमिति च योजनीयम् । तुलाकोटिः काकतालीयम् । रभसात् महिषासुरमार-९ णार्थप्रयासायासवेगेन यदुत्क्षिप्तमूर्ध्वे क्षिप्तं नीतं मणिकुण्डलं तदेव तुलाकोट्या काकतालीयेन शृङ्गस्याभरणीम्तं पान्तेन विश्रान्तं सत् । अथ वा तुलाकोटचेव तुलामान्तेनेव परिच्छिद्य शृङ्गा-१२भरणीकृतं कुण्डलमिति तात्पर्ययोजना ॥ तत्रभवन्तस्त्वेवं व्याचक्षते । सिंगे³ इति सप्तम्यन्तं तइ³ इति पष्ठचर्थे प्रयुक्तम् । खिलेओ इति व्यस्तमपि समासान्तर्गतत्वेन संबध्यते । सर्वव्यत्ययः पाकृतेभीष्टः । १ ५ त्वद्रभसोरिक्षप्तस्विततुलाकोटिमाणिकुण्डलाभरणं शृङ्गपविष्टमूललग्नं सत् भङ्गस्थानवियुक्तमिवावलोकितम् ॥

| । २९४ | । तव द्वारं स्थानस्थानैंदत्तरुषिरोपहारम् आभाति हर-प्रणयरोषविश्वसिन्संध्याशकलावकीर्णमिव । मत्तोपि तवेयं गौर-

^{&#}x27;HM. भरणजू. 3MH. रमसोत्पादित". 3MH. सिरो इति सप्तम्बंतं सं इति. 'MH. प्राकृतेभीष्टसं. 5 oS MH.

तुह वयण-च्छवि-भिज्जन्त-विअड-तंम-मण्डस्रा सया होन्ति । केहिवि दिज्जन्त-महा-महिसा इव भयवइ पञोसा ॥ २९५ ॥ निद्दा-रूवेण पयं णिमेसि जण-स्रोयणेस तं-चेय । पडिबोहे जेण स-जावयव्व लिक्किजण दिद्वी ॥ २९६ ॥ पलयं वा कालि ण णिम्मवेसि रूअस्स ते अणन्तस्स । सञ्बन्नं कह णु कवाल-मण्डलाहम्बरं घहओ ॥ २९७ ॥

३ बाही अतो मां परित्युज्य अस्याभिकाल प्रणाममपि करोपीति रोष-कारणम् ॥

 ।। २९५ ।। तव वदनच्छविभिद्यमानविकटतमोमण्डलाः सदा भवन्ति कैरपि दीप्यमानमहामहिषा इव हे भगवति प्रदोषाः ।।

॥ २९६ ॥ निद्रारूपेण पदं निमेसि निदधासि जनलोचनेष त्वमेव प्रतिबोधसमये येन कारणेन सयावकेव रक्तत्वाह्रक्ष्यते दृष्टिः ॥ ३ सुप्तप्रबुद्धानां स्वभावनैव' लोहितानि लोचनानि भवन्ति । सोयमाग-मानुगुणोक्ष्णां लोहितभावः प्रबोघे स्वापसमये देवी नयनेषु पदं विद-धाति तेनाभिभूता जनाः स्वपन्तीति तत्रैव प्रत्यक्षसंवादः पादेन विम-६ र्दनास्प्रबोधे नयनेषु लोहितःविमिति ॥

॥ २९७ ॥ वाशब्दश्चेदर्थे । प्रलयं चेत्ं हे कालि न निरमास्यः नाकरिष्यः ततो रूपस्य तवानन्तस्य सर्वाङ्गे कथं [नु] कपालमण्ड-3 लाहम्बरमघटिष्यत । न कशंचिदित्यर्थः ॥

³ J. om. the couplet and gives no chhâyâ on it of course. 3 MH. प्रबोधि.

²MH. स्वभावेनैव.

⁵ MH प्रख्यं चेत्काष्टिका ॥ रात्रिने. 4 MH. पादे.

युक्बास तक्खण-विद्दहन्त-लोह-हिझीर-सामल-गलेहिं।
परिणय-गणभावागय-तिणयण-चिन्धेहिंव णरेहिं॥ २९८॥
णिमिसंपि णेश्र मुख्य आययणोववण-मण्डलं तुज्य।
संण्णिहिश-कुमार-मजर-णेह-रसिएहिंव सिहीहिं॥ २९९॥
पाजजव उवहारायरेसु सइ धूव-धूम-वडलाई।
उव्वमसि वहुल-रयणी-भावेसु णिगन्तरं निमिरं॥ ३००॥
पणय-जण-रक्खणन्तिरय-वेरि-करवाल-पञ्जरेणंव।
हारिन्द-णील-किरणावलम्बणा भासि वच्छेण॥ ३०१॥

11 २९८ 11 स्तूयसे तस्क्षणविघटमानलोहहिङ्गीरश्यामरूगलैः परिणतः प्राप्तो यो गणभावन्तेनागतं त्रिनयनप्रतिभिन्वं येषां तैरिव ३ नरैः ।। हिङ्गीरं शृङ्खन्म् । विघटमानं स्तु।तप्रभावाद्विनश्यत् छ म एव हिङ्जीर बन्धनं येषा ते च श्यामलगलास्तैरित्यपि स्त्रिष्टमत्र । तथा परि-णतः उपनतः सर्भाकारं यो गणभावो विवेकविशेषस्तद्भावः सर्व पुत्रदा-६ रादि क्रेशपयवस्तायीति विगणनं तेनागतम् नतं त्रिनयनप्रतिबिन्धं परमाःमलयलक्षणं येषां तैरिति स्त्रषः ।।

 १। २९९ । निमेषमात्रमि नैव मुच्यते आयतनोपवनमण्डलं तव सं निहितकुमार ग्यूरखहरासिकैरिव शिखिमिः ॥ मण्डलाकारस्वाद्देवीगृहो-३ पवन मण्डलं पग्विर्तुनमित्यर्थः ॥

|| २०० || पीखेबोपहारादरेण सदा धूपधूमपटलानि उद्यमिस बहुलरजनां रूपेण निरगेलं तिमिरम् ||

 ॥ ३०१ ॥ प्रणतजनरक्षणार्थान्तिरितवैरिकरवालपञ्जरेणेव हा-रेन्द्रनीलिकरणावलिबना भासि शोभसे वक्षसा ॥ रक्खणाबि अ-३ वेरीति पाठे रक्षणार्थीपहृतेन्यादिर्थः ॥

¹ MH reads नीतागत°. The emendation is mine,
2 So MH. Have we not to read ⁰रक्लणोनाइअवेरीति?
12 (Gaüḍavaho)

नाहे रयणी रूतेण फुरसि ससहर-विद्यम्बिय-कवाका।
नाहेवि णराहे पसाहणिम तुद्द घडइ गह-चकं ॥ ३०२ ॥
तं कुवर्ल्ड-कुणन्ती ण वा दइचाण खग्ग मालाओ।
णिय-चलण पङ्कयचा-कर्ज्ञं वो कह णु संपड्ड ॥ ३०३ ॥
मालूर-पत्त-माला-कण्टय-कय-मोणिअव्य आहासि।
तं सरस-रत्त-चन्द्रण परिसोण थणन्तरा देवि ॥ ३०४ ॥

॥ ३०२ ॥ यदा रजनीरूपेण स्पुःरसि शशधरविडम्बितकपाल। तदापि नरास्थिपसाधनं नरास्थिपसाधनानिमित्तं तव घटते चेष्टते संब-३ ध्यते प्रहचकम् ॥ तदापीत्यत्रापिशब्दाद्यदापीत्यत्रां अपिशब्दानुमा-नम् । शंकरार्द्धशरीरावस्थायामाश्रितं नरकपालालंकारत्वं रात्रिरूपापि सती न मुञ्जसीत्यर्थः ॥

॥ ३०३ ॥ इहापि वाशब्दश्चेद्धें । खं कुवलयानीव नाक-रिष्यः । न चेत् । दैत्यानां संगन्धिनीः खङ्गमालाः तदा निजचरण-१ पङ्कजः चेनैकार्यं तव कथिमें व सम्यगर्घंटिप्यन । व इति व्यत्ययेन तवे-त्यस्यार्थे । एवं तावत्केचित्स्वमते वर्णयन्ति कुणन्ति।ति करोषीत्य म्यार्थे । त्वं कुवलयवत्करेषि नवाः अभिनवाः सक्ता दैत्यानां खङ्ग-६ माला यसा।त्रिजनरणपङ्कजाचनकार्य तव कथं न सम्यग्घटतें । देत्या अपि कुण्ठीभूतेषु निजास्त्रेषु त्वत्पादसेवामेव शत्रुनिर्जयार्थं संश्र-यन्त इत्यर्थः ॥ १८ ॥

 १। ३०४ ।। बिल्वपत्रमालाकण्टककृतशोणितेवाभासि स्वं सर-स्ररक्तचन्दन पिरे] शोणस्तनान्तरा हे देवि॥ शोणो रक्तगुणः । माल्ररो ३ बिल्वः । अत्र रक्तचन्दनारुणस्तनःन्तरस्वं देव्या बिल्वपत्रमाला-

¹ MH. तदापीतत्रापि⁰. 2 MH. adds after this: " तुश्वन्देस्तिववार्थं " 3 MH. सम्यग्धरती.

संकन्ताउव रोसारुणाच्छ-वलय-प्पहाओं महिसमिम ।
तुह सबरि सोाणअ सिहा तिस्ल-मग्गेसु दीसन्ति ॥ ३०५ ॥
वीर-विइण्ण-विकोसासिधेणु-करवाल-कन्ति कज्जालियं ।
दिअसम्मिवि देवि असङ्क कोसियं गब्भ-भवणं ते ॥ ३०६ ॥
तं अत्थारुण-रवि-मण्डलेण सुण्डोवहार पुरवंव ।
तारा-णिह-कय-बलि-तन्दुलाऍ पूडजासे णिसाए ॥ ३०७ ॥

कण्टकक्कतशोणितत्वेनोत्पेक्षितम् । तत् साम्यालंकारत्वेपि भयानकतां देवी क्रान्पति न मुश्चतीति द्योतियतुम् ॥

११ ३०५ ॥ संक्रान्ता इव रोषारुणाक्षित्रयवलयप्रमा महिषे हे शबिर वनेंचिर शोणितशिखा रुधिरशिखास्त्रिशूलमार्गेषु दृश्यन्ते ॥ महि- ३ षासुरशरीरक्कें डिर्तात्रशूलमार्गत्रयनिर्गतरुधिरधारात्रयं कोषारुणनयनत्रयप्र- भाष्रवाहत्रयरूपेणोत्प्रक्षितम् ॥

॥ ३०६ ॥ वीरवितीणिविकोशासिधेनुकरवालकान्तिकज्जलितं दिव-सेपि हे देवि अशङ्ककौशिकं गर्भभवनं ते तव ॥ असिधेनुः ३ क्षिरिका । कौशिका उल्काः । गर्भभवनं मध्यगृहम् । मध्यगृहमिह् भाण्डागारादि ॥ २१ ॥

११ ३०७ ।। त्वमस्तमयममयारुणेन रिवमण्डलेन मुण्डोपहारपूर्वकिमिव तारा।नमकृत [बाल ं तण्डुल्या पृज्यसे निशा राज्या ॥
३ किल मक्ताः कीलाः केचित् सिद्धिकामास्तण्डुलीकेन पुरुषमुण्डेन च
देवीं पूजयन्तीति श्रूपते । इहापि रात्रौ द्वयं दृश्यते । अस्तसमये
चारुणवर्णो रिवर्वकरा।दाशरःसदृशः ताराश्च तण्डुलनिकरिनमा अत६ स्तरपूर्व रजनी तव पूजामिवाचरतीथ्युःपेक्षा ॥

¹MH. ⁰क्राउत्

तं सहिस सजल-जीमू अ-गोयरा गोरि विज्जु-भाविम् । कंसोप्पिय-वज्झ-सिला-सहव्व गयणे समुप्पइया ॥ ३०८ ॥ हर-फंस सेय-संविलय-जावयास क्र-णह-मणि-च्छाओ । सहइ णय चन्द-लेहा-सुर-सिर-संज्झोव्व ते चलणो ॥३०९॥ सुलहोवहार-रुहिर-प्पवाह-संभावणाएँ लिब्भन्ति । अरुण-पडाया-पडिमा-गब्भाओं सिला इह सिवाहिं ॥३१०॥

। ३०८ ॥ त्वं शोभसे सजल जीमूनगे चरा विद्युद्वावे कंसापितवध्यशिलया सहेव गगनं समुत्पतिता ॥ किल कंसस्य नारदे३ नारूपतम् किल देवकी गर्भातव प्रलयो भविष्यतीति । ततः कंसेनात्मरक्षणार्थं घातका आदिष्टाः । अस्यां वध्यशिलायां देवकी गर्भा
आस्फोट्य निपातनीया इति । तस्य ज्ञात्वा देवकया गोकुल प्रतिनन्दभा६ यीयशोदादुहिता स्वगर्भपरिवर्तनाय समानिता । सा च गैरी वध्यशिलायां घातकैः संयोज्यमाना सती तेषां शिरिसी स्व वरणाभिषातं
कृत्वा स्वकं तेजः पुञ्जरूपं निधाय गगनमुत्पतिता । मा च विद्यद्वृपा
९ सजल जलधरस्था सती एवमु भेकिता । वध्यशिलयेव सह सोत्पतितिति
जलपूर्णीना मेघानां वध्यशिलासाहरयात् ॥

 १। ३०९ ॥ हरस्पर्शरसजातस्वेदसंविक्तियाषकासाङ्गनसमिणि-च्छायः शाभते सहँचन्द्ररेखासुरसिरसंध्य इव ते तव चरणः ॥ चन्द्ररेखासदृशी स्वे ररेखा । यावकरागः संध्याप्रभाषायः । नस्वप्रभाष-वाहो गङ्गा । इता । एता स्तिस्तः सपरन्यः सौभाग्यातिशयेन वशीकृताः सरयश्चरणनिपतिता इव स्वेदादिव्याजेन भान्तीति तारपर्यार्थः ॥

।। ३१० ॥ सुलभोपहाररुधिरपवाहसंभावनया लिह्मन्ते आस्वा-

³ M.H. शिए:,

पूयाहिसेअ-विअलिअ-णहाल-जावय-रसं पिआन्तव्य । रुहिरासन-पारेओसा तुह पुरओ भूय-पिडमाओ ॥ ३११ ॥ पचक्त-भाव-तक्लण-मीलन्ति च्छ-हय-दंसण गुणेहि । तियसेहिंवि तुह निहत्तणिम रूयं ण सच्चवियं ॥ ३१२ ॥

द्यन्ते शिलाः । लिक्खन्ति इति क्वचिस्पाठः विलिख्यन्त इति ३ तत्रार्थः । अरुणपताकाप्रतिमागर्भभूमयस्तैव शिवाभिः । प्रतिमा प्रतिबिम्बम् ॥ २५॥

 ११ ॥ पूजांथंनाभिषकेण विगालितो यो लल'टाद् यावक-रसः वुङ्कमरसस्तं पिवन्तीव रुधिरासबोयमिति परितं प आशा
 श्वासां तास्तव पुरतो भूँमौ प्रतिमा भूमौ मणिमय्यां प्राणिप्रतिबि-म्बानि ॥ भूयपिडमा इति पाठे भूतप्रतिमा इत्यर्थः । भूतानि प्राणिनः ॥

| ३१२ | प्रत्यक्षभावेन यत्तरक्षणमेव तेजस्वितया निर्मालदक्षि चक्षुरिन्द्रिय वनादर्भनात्तेन [कतो] दर्शनगुणो धर्मा येषां

तेस्त्रिदरीरिप तव निद्रासारस्वे रूपं न सत्यिकृतं न प्रत्यक्षिकृतम् ||
यदा त्वद्यं रूपं निद्रायमाणमुद्र'सीनं भवति तदा तावन्न दृश्यते |
विद्यात्मिका हि ब्रह्मणः शाक्तदेवां | विद्य नुविद्धश्च स्वरूपप्रतिभासो
६ द्वैतमते प्रलये च स्वापारूपे ज्ञानप्रकाशाविभावाया विद्याया औदासान्याद्वेवादीनां च तत्रेव लीनत्वारपत्यक्षाकाराभावः | जागरायामिप
देवीतेजोतिशयेन चक्षुषः प्रतिबद्धत्वात्पत्यक्षीकरणमशक्यं देव्या इति
९ कवेः कल्पना || २० ||

¹ MH. om, इतो and reads दर्शन गुणा for दर्शनगुणी, 8 MH. शक्तिदेश,

तकाल-विमुद्द-हर-विष्टुएहिं सासेहिं तावसि तुमाए । पिडवण्णो पाणायाम-णियम बन्धायरो कह णु ॥ ३१३ ॥ काम-डहणाणुनावा हरस्स तुह विक्भमेहिं णिव्वडिया । किट्टिय-णडाल णयणाणलव्व सन्तावि णोसासा ॥ ३१४ ॥ सह सिद्ध सिद्धि-मण्डल-पईव-परिकम्पिणो पञ्जासेमु । तुज्झासव-गन्ध-सुद्दा-सुद्दयन्ति समीरणुग्गारा ॥ ३१५ ॥ तिड-भावम्मि पुरन्ति सवारि-वारिहर-कूड-कोडीए । अकन्त-महा-मिद्दसव्य सोहसे अमिरसायम्बा ॥ ३१६ ॥

॥ ३१३ ॥ तत्कालहरमुँखविधितैर्निःश्वासैहें तापसि ख्या प्रति-पन्नः प्रःप्तः प्राणायामनियमबन्धादरः कथं नु ॥ तक्खणविमुक्केति पाठे ३ तःक्षण एव विमुक्तो यो हरस्तेनेत्यादिरथः । कालीति हरणोक्ता सा अपमानात् वरं परित्यज्य तपोविशेषेण गौरवर्णा मगवती बभूवत्यागमः । कोपाच बिवृद्धश्वासत्वम् ॥

[॥ ३१४ ॥ कामदहनानुतापा हरस्य तत्र विभ्रमैर्निर्वर्तिताः कृष्टललाटनयनानला इव सन्तोपि नोच्छ्वासाः ॥]

११५ ।। सदा सिद्धाँ नित्यपवनधप्रवृत्तासिद्धँमण्डलैः सिद्धसम्हैः सिद्धँमण्डलेषु च निर्मिताः प्रदीपास्तान्परिकन्पयन्ति तच्छीला
३ ये ते प्रदोषेषु तबोत्सँवनिमित्तदत्तकपूरादिगन्धेम सुवाः सुखयन्ति
समीरणोद्गाराः ॥ २९ ॥

॥ ११६ ॥ तडिक्रांवे स्फुरन्ती सवारयो ये वारिघरा मेघा-स्तेषां कृटस्य राशेः कोटौ प्रन्ते स्थिना सती आक्रान्तमह।महिषेव

¹ MH reads तक्खणंकात &c.

² All the MSS. except J. give this couplet.

जण-दिण्ण-केस-कल्ला-लीमस-कल्लेसे कम्पमुप्पेसि । वेयालेहिंव पिट्यिगियाइरा वाउ-दण्डेहिं ॥ ३१७ ॥ गम्भीर-गन्भ-मन्द-प्पद्दाओं तुह देवि दीव-मालाओ । उवहार-मुण्ड-केसन्ययार-मूढाओंव खलन्ति ॥ ३१८ ॥ विसासिज्जन्त-महा पसु ंसण संभम-परोप्पराख्टा । गयणेचिय गन्ध-उदिं कुणन्ति तुह कउल-णारीओ ॥ ३१९॥

३ शोभसे अमर्पेण आताम्रा'। कोडिकोडीए इति पाठे कोटिः संख्या अवस्राः कोटी प्रान्त इति योजनीयम् ॥ ३०॥

। ३१७ ।। जनैर्ता ये केशास्तेषां कलनया स्वीकारेणो ड्डीयनेन लोमशस्वेन कलुषैर्दाहमर्पयसि³ करोषि वैतालैग्वि प्रतिजा-३ गरिताजिरा वार्तदण्डेर्दण्डाकौर्र्वातैः ॥ देवी भक्तशिरांसि⁸ मुण्डयति । अजिरमङ्गम् ॥ ३१ ॥

| ३१८ || गम्भीरगर्भगृहे मन्दप्रमास्तव देवि दीपमाला उप-हारार्थं दत्ता ये मुण्डा वर्करकादिशिरांसि तेषां ये केशा रोमाणि ३ कृष्णानि तैरन्धकारित्वान्म्दा इव स्खलन्ति मन्दप्रशासा भवन्ति ॥ वितते बहलान्धतमसपटलावृते देव्या गर्भगृहे दीपमाला गृहमाहा-स्यादेव स्खलन्त्यः उपहारमुण्डलोममालिन्यमलिनाकृता इवेरयुत्पे-३ क्षिताः ॥

११ ९ ।। विशस्यमानो यो ैमहापशुर्मनुष्यस्तद्दर्शनसंभ्रमेणेव परस्परमारूढा अन्योन्योकालितशर्र रा गगन एव आकाश एव गन्ध- ३ कुटी गन्धद्रव्यगृहं कुर्वन्ति तव कौलनार्यश्चित्रत्यस्तदेवताविशेषाः ।।

¹ MH. वातामा. ² MH. दोहम्. ³ MH. मक्त्या. ⁴ MH. ⁰ब्ले. ⁵ MH. ⁰पशुमनुष्य:

णह-म्रणि-संक्रमणा महह-पणय-जण-स्रञ्ख्णेहिं चलणेहिं। सोहास प्रणमिज्जान्तिच्च अम्ब तं बालिहिल्लेहिं॥ ३२०॥ अह परियरो अणेओवयरण-पहरण सहं कर-सहस्सं। एकस्स वरोरु वरुज्जयस्स ते पाणि-क्रमलस्स ॥ ३२१॥ धय-वड-धारा णिबहेहिं मन्दिरं वो णवारुण।हेहिं। तहियस पसु सिर च्लेय-पीयमासुग्रइ रुहिरंव॥ ३२२॥

स्वभावादन्योन्योत्पाडनरूपेण मिलिताश्चित्रकौरुनार्यो मनुष्यमारणभ-यादियान्योन्यरूपमनुपविष्टा इति कविकल्पना ॥

॥ ३२०॥ नखमणिमंक्रमणेन नखमणिप्रतिबिम्बितःवेन मडहा अरुपपरिमाणा ये प्रणतजनास्तल्लाञ्छनैस्ताचिह्नैश्वरणेः शोभसे प्रणन ३ म्यमानेव हे अम्ब खंबालखिर्ल्यः ॥

।। ३२१ ॥ अहेति देशीपदमेष इत्यस्यार्थे एष इत्यस्य वाप-भंशो विशेषार्थः । एष परिकरः परिच्छदमात्रम् । किं तत् । अनेकोप-३ करणपहरणसहं करसहस्रम् । एकस्य हे वरो वरदानोद्यतस्य ते तव पाणिकमल्ख्या ॥ वरदानोद्यतेनैकेनैव करकमलेन सर्वं साध्यंत । एकोन-सहस्रं तु परिच्छदमात्रामित्यर्थः ॥

११ ३२२ ॥ ध्वजपटा एव धारा इव । दैर्ध्यात् । तासां निवहैर्मन्दिरं गृह तव नवश्वेनारुगामैर्लोहितकान्तिमिः पातिदेवसपशुशि३ रञ्छेत्रपीतम् आमुञ्जते रुघिरमिव ॥ प्रत्यक्षध्वजपटघारा।नवहेन
उपहारपीतं रुघिरघारानिवहमिवोद्वमाते तव गृहमित्यर्थः ॥

¹ MH बाकिखिक्के:. ² MH, इलसार्वेशस्य. ⁸ MH. परिकर पारेकरः.

मेहायन्तं तुह तइय-णयण-सिहि-धूम-मण्डलं सहइ।
वासुइ-जीहाओं लहन्ति तिह-लया-विक्ममंजत्थ ॥ ३२३॥
सीसम्मि कओ महिसस्स देवि मरणाय जोहि संपण्णो।
सोचिय जणस्स जा ओ तुह चलणो मङ्गलः द्वाणं॥ ३२४॥
कोमारम्मि हराराहणाय हिययम्मि मयण-पज्जलिए।
तइ विहिओ सुद्ध-थणुल्लएहिं मालूर-होमोच्च ॥ ३२५॥
अङ्गमवलम्बियालम्ब सरस-नर-वयण-पायदं वहास ।
अज्जवि कंस-प्फोडण-ललन्त-निययदि सिहिलंव ॥ ३२६॥
सूएन्ति वीर-विक्वय-विक्ममिह जामिणी मसाणेसु ।
अवलम्बिय-कुणव-च्लेय-पाडला साहि-साहाओ ॥ ३२७॥

॥ ३२३ ॥ मेघायमानं तव तृतीयनयनशिखि [भूम] मण्डलं शोमते । वासुकिजिह्वा लभनते तिङ्क्षताविश्रमं यत्र ॥ हरार्धदेहाया ३ वर्णनमेतत् ॥

१। शिरिस कृतो मिहिषासुरस्य हे देवि मरणाय यं एवं संपन्नः स एव जनस्य भक्तस्य जातस्तव चरणो मङ्गळस्थानम् ॥
 ३ स्मृतस्य श्रुमहेतुत्वादिचितस्य च ॥

| १ २ ५ | कीमारे हराराधनाय हृदये मद्नुप्रज्विते स्वया विहितो मुग्धपैयोधरैर्माछरहोम इव ॥ माछरं विल्वम् ॥

 ११ ३२६ ॥ अङ्गमालिम्बतैरालम्बनशिलेश्च सरसनरवदनैः प्रकटं सुपरिज्ञातं वहिस धारयसे अद्यापि कंसास्फोटनचैलिककास्थिशिथिल-३ मिव ॥ देव्याः कंसनिपातनिमित्तत्वं वर्णितम् ॥

। १२७ ॥ सूचयन्ति वीरविकयविकमामिह देवीवने यामिनी-

¹⁻MH. °शानं. 3 MH. देवीविने,

^{13 (}Gaudavaho)

सरसिंद-दण्ड-लोहेण चिण्ड अहर-प्पहारुणे तुज्झ । जीहाणिय-दसण-मऊह-मण्डलेखेय-संवल्ड ॥ ३२८॥ पयइ-परिसुक-काया पुरओ संचरइ रेवई तुज्झ । इह सइ संणिहिय-महा-परेय-भय-मुक-मासव्व ॥ ३२९॥ पूर्ज्जासि भिण्ण-धुया-विदृष्ण रुहिरंव पायवेहिषि । परसु-प्पहार-वियल्खिय-कसाय रस सोण-साहेहि ॥ ३३०॥ अण्णोण्ण-कलह-विअल्लिय-केसर-कीलाल-कलिय-दारा । कयवाउणोवि तुह देवि सासणं अणुसरन्तिव्व ॥ ३३१॥

रमशानेषु अवलिम्बतकुणपच्छेदपाटलाः शाखिशाखाः ॥ देवीश्मशाने १ वीराः सिद्धये महामांसविक्रयं कुर्वन्तीति कौलागमादिषु प्रसिद्धम् ॥

 | १२८ | सरसास्थिदण्डलोभेन हे चिण्ड अधरप्रभारुणे तव जिह्वा निजदशनमयुखमण्डल एव संवलित | भयानकरसपोषक-१ मेतत् ।।

 ११ ३२९ ।। हे भैगवित परिशुष्ककाया पुरतः संचरित रेवती चासुण्डा तव इह सदा संनिहितमहाप्रेतभयमुक्तमांसेव ।। महाप्रेत-३ दर्शनजभयादिव दुर्बलेत्यर्थः । पयइपरिसुक्केति पाठे प्रकृत्या स्वभा-वेन कृशशरीरा ।।

 १। ३३० ।। पुज्यसे भिन्नभुजावितीर्णरुधिरिमव कृत्वा पादैपरिप परशुप्रहारपैस्तकषायरसशोणशासिः ।। भिन्नभ्यो विदारितेभ्यो भुजेभ्यः ३ औसमन्तौद्वितीर्णरुधिरं कृत्वेति मङ्गः ।।

११ १ ।। अन्योन्यकलहेन युद्धेन विल्लिलैंतानि अपसृतािन केसराणि लोमानि कीलालं च मज्जारुथिरादिकं तै: कलितं कर्द-

उवहारुष्ट्रिय-मास-मण्डलाडम्बरुव्भडेहिंव।
डिम्बं जावय-पड-मण्डणेहिं खम्भेहिं विविदेसि ॥ ३३२ ॥ कुणवत्तण-सुलहूसास-काय-निव्वडिय-गारवो अप्पा। तहं धारण-क्खमो कीरइव्व णणु वाहण-सवेण ॥ ३३३ ॥ सोहसि ग्रह-ग्रुकासरिस-रुहिर-धाराहिं रयणि-रूएसु। भत्ति-विद्रज्ञन्तारुण-धयव्व तं भवण-माईहिं॥ ३३४ ॥

 मितं द्वारं यैस्ते कृकवाकवोपि नाम विवेकविद्दीनास्तव देवि शास-नमनुसरन्ति ॥ वीराः किङान्योन्योपघातेन देवीमाराधयन्ति । तद्व-स्कृकवाकवोपीत्पर्थः ॥

| ३३२ | उपहारार्थविदारितमांसमण्डलाडम्बरोद्धटैरिव भयं
 यावकरक्तपटमण्डनैः स्तम्भैरिव जैनयसि | इवशब्दोऽप्यर्थे | स्तम्भै ३ रिप जनवसि ||

| र् रे र । कुणपः शवम् । तद्रूपखेपि सुलमोच्छ्वासकायस्वा-न्निर्वृत्तगौरव आस्मा तव धारणक्षमः क्रियत इव ननु निश्चितं कृस्वा र वाहनभूतेन शवेन ।। शववाहना देवीस्यागमः ।।

। ३३४ ॥ शोभसे मुलेभ्यो मुक्ता य आतंँपा ज्वालानिच-यास्त एव कुँसुमधाराः पुष्पप्रकरास्ताभी रजनीरूपेषु भक्तिविकीर्य-३ माणारुणवर्णध्वजेव तंवं भवनमातृभियोगिश्वरीभिः ॥ रजनीरूपा देवी- त्युक्तम् । राज्यश्च बह्वयः । ताभ्यो योगीश्वरीभिश्च रात्रीणां मुले सशब्दज्वालाभिः प्रणामाः क्रियन्त इति प्रसिद्धिः ॥

¹ MH. ⁰प्रकारा⁰. ² MH. ₀ध्वजा इव. ³ MH. ताश्च. Perhaps MH. leaves out some words which followed ताश्च. ⁴ MH. प्राणामाः.

वहुल-पओसा बद्धक्कुरव्व तुह देवि महिस-सिक्के हिं।
पारोहिणोव्व लिम्बर-मऊर-कण्डेहिं रेहन्ति ॥ ३३५ ॥
तुह लोह-दप्पणावाले-संकमणालद्ध-कसण-भावव्व ।
सोहित सबर-जुअला मेयय-काया पणामेसु ॥ ३३६ ॥
रूअंचिय णवर कराल-दारूणं काल-रिस-लीलाए।
हिययं पुण ते करूणा-रसेण सइ वच्छलंचेअ ॥ ३३७ ॥
इय विञ्ज्झ-गुहा-णिलयाऍ तिम्म-दल-सबर-सिह-मग्गाए।
पहुणा सपरियरं भयवईऍ विहिओ णमकारो ॥ ३३८ ॥
अवि य ॥७

इह अज्जवि किं णु पुराण-भाव-कविसीकयिद-बन्धिमा । हियउद्देसे रोसग्गि-पिङ्गिमचेय विष्फुरह ॥ ३३९॥

॥ ३३५ ॥ बहुलप्रदोषा बद्धफर्ला इव [तव] देवि महिषशृङ्गैः प्रारोहिण इव अङ्करवन्त इव लम्बनशीलमयूरकण्ठै रेहन्ति शोभन्ते ॥

 ॥ ३३६ ॥ तव लोहमयदर्पणाव िसंक्रमणलब्धकृष्णभावा इव शोमन्ते शवरिडम्भौ मेचककायाः प्रणामेषु ॥ लोहः कंसः । संक्रमणं ३ प्रतिबिम्बनम् । शबरा व्याधाः । मेचकः कृष्णवर्णः ॥

|| ३३७ || रूपमेव केवलं करालदारुणं कालरात्रिलीलायाः का-लरात्रिरूपायाः | हृदयं पुनः करुणारसेन तर्वं वस्सलं देवि *||

| ३३८ | इति विन्ध्यगुहानिलयायाः पत्रैवसँनशबरसृष्टमार्गायाः प्रभुणा सपरिकरं कृत्वा मगवत्या विहितो नमस्कारः | सृष्टः कथितः | १ परिकरः पुष्पनैवेद्यदिको मन्त्रादिकश्च । तेन सपरिकरमिति तन्त्रेण कर्तृकर्मविषयं क्रियाद्वारेण | कुलकम् ।।

॥ ३३९ ॥ इदानीं देव्यायतनगतकलेवरदर्शनजहृदयनिवेदोद्ग-

तिमिश्चिय संधि-पस्य-कीड-मालाविले णडालम्मि ।
हासाय भिषडि-भङ्गोव्व विलिहिओ अह कयन्तेण ॥ ३४०॥
बुन्भइ ओलिम्भाभाव-कुडिल-विलिएण वयण-विम्बिम्म ।
मयणाहिमलय-विच्छित्ति-विन्भमं संप्र रएण ॥ ३४१॥
हा हा तंचेय करिल्ल-पिययमा-बाहु-सयण-दुल्ललियं।
बवहाणीकय-वम्मीय-मेहलं लुलइ सिर-कमलं॥ ३४२॥

वकरुणापरनरपितः सविमर्शे सप्तकोपनिबद्धेन कुलकेनाह ॥ इहा-३ द्यापि किं नु¹ पुराणमावेन किपशीकृतास्थिबन्धे हृदयोदेशे रोषाग्नि-पिक्किमैव क्रोधविह्नलेहितस्विमव स्फुरित ॥ मृतमिप² जीविदव कोपाद्याविष्टं विगर्हितशरीरकम् । अतोर्थरागद्वेषादिकमाचरतीति ता-६ त्पर्यार्थः ॥

 १ ३ ४० ।। तिसन्तिव संधिप्रदेशप्रस्तकीटमालाभिराविले व्या-कुले लकाटे हासाय भुकाटिमङ्ग इव विलेखित एष कृतान्तेने।ज्ञीवित ३ इव ॥ मृतललाटकीटमाला भुकुटेर्विशेषमाव इत्युपहासार्थः । अहे-त्येष इत्यस्यार्थे ।।

[॥ ३४१ ॥ उद्यते उद्देहिकाभावकुटिलवलितेन वदनविम्बे मदनाधिमलयविक्षिप्तिविभ्रमः संप्रति रजसा ॥]

[॥ ३४२ ॥ हा हा तदेव वंशाङ्करसदशियतमाबाहुशयन-दुर्ललितम् उपधानीकृतवल्मीकमेखलं छलति शिरःकमलम् ॥]

¹ MH. 南 g.

पङ्ग-भरिओयरुब्भिण्णः विरस-तण-जिहिल्ए कवालिम्म । जाओ अहो सिणिद्धो कबरी-बन्धस्स परिणाहो ॥ ३४३ ॥ हा हा कम्पावे इव हरिय-मलालिम्बणी दसण-माला । अज्जिवि विणिहद्वाणे अ-वीडिया-रसमिव वमन्ती ॥ ३४४ ॥ विय-भमर-पक्ल-भावा निव्वाडिय-पत्तणा इव सेवेयं । कामेण इमिम्मिव णूण पेसिया मझरी-बाणा ॥ ३४५ ॥

॥ ३४३ ॥ पङ्केन कर्दमेन भृतोदरे परिपूर्णमध्ये उद्भिनानि जातानि विरसानि विष्ठारसयुक्तानि यानि तृणानि तैर्जेटिले कपाले जातः अहो आश्चर्य स्निग्धः कबरीबन्धस्य परिणौंमः ॥ यो जीवतः कश्चरायास्त्रस्यव तृणरूपेण मृतक [क] पालेऽभिन्यक्ते संस्कार्यवादाल-म्बनेन कविना कल्प्यते । वरं कबरीबन्धातृणनिचयः । अतः केशपा- ६ शसंस्कारादरो मूदानामित्यविद्यावत उपहसित ॥

 ॥ ३४४ ॥ कष्टं कष्टं कम्पयतीव हरितमलावलिन्ननी दश-नमाला अद्यापि विनिघृष्टा या अनेकाः पर्णादिवीटिकास्तासां संब-३ न्धिनं रसिमव वमन्ती ॥ ताम्बूलादिना जीवतः मृतस्य मलविशेषैः रक्ताया दशनास्थिपङ्केर्विशेषाभावेपि वासनाकृतौ भयानुरागावि-स्यर्थः ॥

११ ३४५ ।। स्थितकृष्ण [अमर] पक्षमावा निर्वितितपत्रा इव सवेगं कामेनास्मित्रपि मृतककलेवरेपि नृनं निश्चितं प्रेषिताः प्रस्थापिता ३ मञ्जरीह्रपाः सायकाः ॥ कथमन्यथा संनिहितअमरपक्षतिसद्भावः स्यात् ॥

¹ MH. जीवित:. 2 So MH. Have we to read 'मिन्यक्ते: ? 8 MH निवर्तित o

उद्दिणयरमिन्दु-सहं द्वियाणलं सरयण-प्पहमिमस्स । एकवएचिय जायं अखण्ड-तम-बन्धणं भ्रुयणं ॥ ३४६ ॥ इय तम्मि णर-कलेवर-दंसण-मज्ड्य-मणेण णर-वड्णा । पडिवण्ण विवेय-वियप्प-सरसमणुसोइयं सुइरं ॥ ३४७ ॥ अवि य । २२

बहुसो बहुत्त-विसहर-मणि-प्पहा-रिझयव्य ते जाण । अन्तोचिय णिन्ति णिवेसिय-प्पहा पिञ्च्छ-पब्भारा ॥३४८॥ बरहीण ताण रिसयं पुलिन्द-केयार-पविरल-दुमेसु । णन्देइ तस्स तद्द-णिज्झरेसु गिरि-धूम-कल्लसेसु ॥३४९॥ युग्मम्

 ११ ६ ।। उद्गतदिनकरमि इन्दुयुक्तमि विद्यमानानलमि स-रत्नप्रममि भुवनम् अस्य मृतककलेवरस्य एकपद एव समकाल एव ३ अखण्डतमसा निरन्तरध्वान्तेन निर्भरैमितिशयेन पूरितं जातम् ।। अयमाशयः। दिनकरेन्दुपावकरःनैर्मास्वरद्रव्यप्रारब्धेस्तमःसंदोहो विहन्यते। अस्य तु दीर्धनिद्राप्रपल्लश्वात्तदवस्थमेव संजातिमस्यर्थः ।।

[|| १४७ || इति तस्मिन् नरकलेवरदर्शनमृदुलितमनसा नरप-तिना प्रतिपन्नविवेकविकल्पसरसम् अनुशोचितं सुचिरम्]

[॥ ३४८ ॥ बहुराः उपभुक्तविषघरमणिप्रभारिङ्गता इव ते येषाम् अन्तरेव निर्यान्ति निवेशितप्रभाः पिच्छप्राग्भाराः ॥]

[| | २४९ | | बर्हिणां तेषां रिसतं पुलिन्दकेदारप्रविरलद्भेषु नन्द-यति तस्य तटनिर्झरेषु गिरिधूमकल्लेषु | |]

¹ MH. has no Chhâyâ on this stanza Which, however, is found in J, P, Do, K.

² MH. omits the twenty-two couplets beginning with बहुसी, which are found in Do,K,P,and on which the Chhâyâ given here is my own.

उअउत्त-सर्हाइ-कण्ड-पाडलुचार-केसिरिक्टीओ ।
पेच्छइ मायङ्ग-वण-त्थलीसु सो जूह-पयवीओ ॥ ३५० ॥
कीरइव तस्स ताली-फल-पिण्डामोडणुम्सुइ-करेहि ।
रिउ-सिर-कवलण-जोग्गा-परिग्गहो जय-गइन्देहि ॥ ३५१ ॥
भय-लोल-पुलिन्द-बहू-विरिक्त-गुञ्जावली-कण-कराला ।
जाया से रोसाणल-फुलिङ्ग-भरियव्व-गिरिमग्गा ॥ ३५२ ॥
कण्ण-द्विय-सिहि-पिञ्च्छ-च्छलेण कय-पत्तणा इव सलीलं ।
सुचिन्ति सवर-रभणीहिं णयण-बाणा णरिन्दिम्म ॥ ३५३ ॥
अह से भएण गय-दाण-वडल-कलुसिय-दिसा-अडाहोओ ।
माया-णिम्मविय-तमी-सुहोव्च चिल्ओ मगह-णाहो॥ ३५४ ॥

[|| ३५० || || उपभुक्तशलकीकाण्डपाटलोद्गारकेसरवतीः प्रेक्षते मातङ्गवनस्थलीषु स यूथपदवीः ||]

[॥ ३५१ ॥ क्रियत इव तस्य तालीफलपिण्डामोटनोन्मुखकरैः रिपुशिरःकवलनाभ्यासपरिमहो जयगजेन्द्रैः ॥]

[॥ ३५२ ॥ भयलोलपुलिन्दवधूरयक्तगुङ्गावलीकणकरालाः जाता अस्य रोषानलस्फुलिङ्गभृता इव गिरिमार्गाः ॥]

[॥ ३५३ ॥ कर्णस्थितशिखिपिच्छच्छलेन कृतपत्रणा इब सलीलं मुच्यन्ते शबररमणीभिर्नयनबाणा नरेन्द्रे ॥]

[॥ ३५४ ॥ अथ तस्य भयेन गजदानपटलकळ्छितदिक्तटाभीगः मायानिर्मिततमीमुख इव चिलतो मगधनाथः ॥] किंच जायं।

किंपि विकम्पिय-गिम्हा अवरण्हुकण्ठ-साळस-मऊरा।
हरिय-वण-राइ सुह्या उद्देसा देन्ति उक्कण्ठं ॥ ३५५ ॥
उम्हाइ गिम्ह-विहुरा वहल-बुसासार-लिक्चय-विश्वका ।
मइलिय-तलाय-मूला किलन्त-विरलङ्करा वसुहा ॥३५६ ॥
णव-रोह-च्छेय-सुयन्ध विसम-वसुहा-विलम्बिअ-पवाहा ।
घोलन्ति हिम-रसोयार-सिसिर-सिलला गिरि-णईओ ॥३५७॥
अग्वन्ति णील-वण-राइ-परियक्मिलमाण-सोहग्गा ।
आहिणव-पडळ-परिग्गह गोर-ग्गामा दिसाहोआ ॥ ३५८ ॥
सायं समारुयासार-सेय-सद्दलिय-काणणा होन्ति ।
गिम्हेचिय जलयारम्भ-कोमला महिहर-णियम्बा ॥ ३५९ ॥

[किं च जातम् ॥]

[।। ३५५ ।। किमपि विकम्पितश्रीष्मा अपराह्वोत्कण्ठसालसमयूरा हरितवनर्।जिसुभगा उद्देशा ददत्युत्कण्ठाम् ॥]

[॥ ३५६ ॥ ऊष्मायते श्रीष्मिविधुरा बहुलबुसासारलङ्घितविमुक्ता मलिनीकृततडागम्ला क्लान्तविरलाङ्करा वसुधा ॥]

[॥३५७॥ नवरोहच्छेदसुगन्धविषमवसुधाविलम्बितप्रवाहा धूर्णन्ते हिमरसावतारशिशिरसलिला गिरिनद्यः ॥]

[| | ३५८ | | अर्घन्ति नीलवनराजिपरिकरोन्मील्यमानसीभाग्या अभिनवपटलपरिग्रहगीरग्रामा दिगाभोगाः ॥]

[|| ३५९ || सायं समारुतासारसेकशाद्वलितकानना भवान्ति श्रीष्म एव जलदारम्भकोमला मद्दीधरनितम्बाः ||] 14 (Gaüdavaho) सोत्त-कलुसा णईओ पज्जत्त-कलम्ब-गन्धिणो पवणा । घण-डम्बरं विणा पाउसस्स तारुण्णयं गलइ ॥ ३६० ॥ बोलिन्ति गिम्ह-णिइं पिहया लिङ्गाहसेय-सिसिरेसु । ऊढ-कलम्बज्जुण-पिरमलेसु सुर-मन्दिरन्तेसु ॥ ३६१ ॥ तह तत्त णयर-रच्छा सहन्ति मेहावलम्ब-रिव-बिम्बा । घरणि-परिद्विय-गिम्हा णह-घोलिर-पाउसा दियसा ॥३६२॥ णवरि अ वसुद्दाद्दिव-जय-गइन्द-सीयर-कर्याद्दिसे अव्व । जाया णिआह-परिणाम-धूसरा दिणयर-मऊद्दा ॥ ३६३ ॥

किंच जायं।

अन्तो-घर-चिर-णिग्गमण-णसहियालोय-कूणिया वलइ । णिद्दा-विमद्द-परिलुलिय-सालसायम्बिरा दिही ॥ ३६४ ॥

[|| १६० || स्रोतः कछुषा नद्यः पर्याप्तकदम्बगान्धिनः पवनाः धनहम्बरं विना पर्जन्यस्य तारुण्यं गळति ।|]

[।। ३६१ ।। अतिकामन्ति प्रीष्मनिद्रां पथिका लिङ्गाभिषेकिशिरेषु उदकदम्बार्जुनपरिमलेषु पुरमन्दिरान्तेषु ।।]

[|| ३६२ || तथा तप्तनगररथ्या: शोभन्ते मेघावलम्बरविबिम्बाः धरणीपरिष्ठितप्रीष्मा नभोघूर्णनशीलपर्जन्या दिवसाः ||]

[|| ३६३ || अनन्तरं च वसुधाधिपजयगजेन्द्रसीकरकृताभिषेका इव जाता निदाधपरिणामधूसरा दिनकरमयूखाः ||]

किंच जातम्।

[॥ ३६४ ॥ अन्तर्गृहचिरनिर्गमनासोढा्लोककूणिता वलति निदाविमर्दपरिञ्जलितसालसाताम्रा दृष्टिः ॥] पीलिय-तमाल-पळ्ळव-सयाणिज्ज-रसोळ्ळ-णह-वयं हरइ ।
णव-केसर-माला-सुरहि-मेहलालक्कियं जहणं ॥ ३६५ ॥
तक्खण-विच्छ्ट-मुणाल-वलय-सीयल-पउट्ठ-परिमासा ।
सोहिन्त जलहा मिलिय-चन्दणा बाहु-लइयाओ ॥ ३६६ ॥
णव-कणय-किक्किणी-णिह-चम्पय-कुसुमावणद्ध-मुन्नीरं ।
हरइ परिकोमलुव्यूट-वेस-लडहं परिव्मिमियं ॥ ३६७ ॥
पिय-परिरम्भुम्मूलिय-णह-वय-परिसेस-चन्दण-सुयन्धो ।
अग्यइ दल-सबल-कलम्ब-दाम-हारो थणुच्छको ॥ ३६८ ॥
थोय-सुरा-मय-संभिण्ण-सरस-पाडल कवोल-पहिलगं ।
उम्मिळ्ड केयइ-गब्भ-वत्त ताडक्क-लायण्णं ॥ ३६९ ॥

[॥ ३६५ ॥ पीडिततमालपल्लवशयनीयरसार्द्रनस्वपदं हरति नव-केसरमालासुरभिमेखलालंकृतं जघनम् ॥ हरतीत्यत्र मन इति कर्मपद-३ मध्याहार्यम् ॥]

[। ३६६ ॥ तःक्षणेरिक्षप्तमृणालवलयशीतलप्रकोष्ठपरिमशीः शोभन्ते जलार्दा मर्दितचन्दना बाहुलतिकाः ॥]

[| | ३६७ | नवकनकिक्किणीनिभचम्पककुसुमावनद्धमङ्गीरं हरति परिकोमलोद्दुदवेषमधुरं परिश्रमितम् ||]

[| | १६८ | | वियपरिरम्भोन्म् ितनखपदपरिशेषचन्दनसुगन्धः अर्घति शबलदलकदम्बदामहारः स्तनोत्सङ्गः ||]

[।। ३६९ ।। स्तोकसुरामदसंभिन्नसरसपाटलकपोलपनिलमम् उन्मी-कति केतकीगर्भपत्रताडङ्कलावण्यम् ॥] इय भमइ भवण-सिहरेसु गिम्ह-परिणाम-थोअ-सत्थामो । विरक्ष-जल-विन्दु-णिव्वविय-गण्ड-वासो पिया-सत्थो ॥ ३७०॥ कि च । १०

इह तेय-मेह-संवलण-सिसिर-विच्छाय-कविस-स्वि-विम्बा। अग्यन्ति भग्ग-पवणा अरंणु-परिधूसरा दियहा ॥ ३७१ ॥ उक्कण्ठ-वरहि-चूडा-विडवन्दोल्लण-तरिङ्गओ वहइ। आविरल-जम्बु-फलासार-वडण-म्रहलो इह समीरो ॥३७२ ॥ इह उव्वेल्लइ दर-पीय-सिलल-परिसामलोअरद्धन्ता। पेरन्त-धवल-गय-कण्ण-कब्बुरा मेह-पत्थारी ॥ ३७३ ॥ इह आहिम्रह-मञ्जरिअज्जुणासु अवयाह-क्रुडय-गन्धासु। वास-सुहआसु मुणिणो गमेन्ति दियहे गिरि-अडीसु ॥३७४॥

॥ ३७० ॥ इति भ्रमति भवनशिखरेषु प्राप्मपरिणामेन स्तोकवलो विरलजलबिन्दुनिर्वृतीकृतगण्डपार्श्वः प्रियासार्थः ॥ कुलकम् ॥

॥३०१॥ इत ऊर्ध्व दशाभिः कुलकम् । इहानुभागे तेजोमेघसंवलन-शिशिरविच्छायकपिशरविविम्बाः अर्धान्ति भग्नपवना वृष्टिदानेन ¹िखन्नवा-३ यव अरेणुरेवेपि परिधुसरा दिवसाः ॥

॥ ३७२ ॥ उद्भटकण्ठमयूरविटषचूडान्दे।लनतराङ्गितो वहति आविरल-जम्बुफलासारपतनमुखर इह समीरः ॥

 ३०३ ॥ इहोद्वेष्टमाना [भवति] ईष्प्पातसाळिळ्येन परिश्यामळोद-रैकदेशा पर्यन्तधवळ्येन गजकर्णवत्कर्बुरा मेघसंहतिः ॥

॥ ३७४ ॥ इहाभिमुखमञ्जरीकार्जुनासु अवगादकुटजगन्घासु वर्षासुख-दासु मुनयो गमयन्ति दिवसान् गिरितटीषु ॥ वृहोअय-कय-रव-चुण्ण-कल्लस-पालास-फल-कसम्बाओ । इह सोहिन्त दरोव्युह-सामला रण्ण-भूमीओ ॥ ३७५ ॥ अण्णेसिअव्य-पवणा आसारन्तेस समिहिउम्हाला । एए ते चूय वणाण होन्ति परिणामया दियहा ॥ ३७६ ॥ उम्हाल-कुसूल-सुहुचरन्त-रय-फरुस-मेय-गन्धाई । अ॥सार-जंडे दियह णन्दिन्त कुडुम्बि-गेहाई ॥ ३७७ फल-सार-णिलिणि-गहणा इह दारु-च्छेय-पविरला होन्ति । मूल-हिय-वाय-कलम्ब-कविस-वसुहा वणुहेसा ॥ ३७८ ॥

 १। ३७५ ।। व्यूढोदकाः परिवृत्तजलास्तथा कृतरबाः कृतशब्दा-श्वूणेंन च वालुकादिधूल्या कलुषायितपलाशास्तेषां फलैः कसव्वाओ ३ कर्कशा इह शोभन्ते ईषदुद्रृष्टश्यामला अरण्यमूमयः ।। वर्षो वृष्टम् ।।

4| ३७६ || अन्वेषितव्यपवना आसारान्तेषु समधिकोष्मयुक्ता एते ते चूतवनानां भवन्ति परिणामकाः पाचका दिवसाः ॥

| ३७० | ऊष्मयुक्तकुसूलमुखेभ्य उँद्धरणाक्रियायुक्तं निःसरद्य-द्रजस्तेन परुषस्य मेदसो गन्धा येषु तानि आसारेण जडे शीते दिवसे ३ नन्दयन्ति कुटुम्बिगृहाणि कुटुम्बिनः अर्थात् । मांसादिमक्ष्यविशेष-समृद्धस्वाद्गृहान्तिःसरतां कुटुम्बिनां भोज्यविशेषभोगयोग्यतया प्रीतिमुल्पा-दयन्तीत्यर्थः ।।

|| ३७८ || फलै: शारा: शवला या निलन्यस्तार्भिगहन।
इह दारुच्छेदेन प्रीष्मकृतेन प्रविरला भवन्ति मूलस्थितशुष्ककदः

¹MH. omits ogo. 2 So MH. Have we not to read उचरणo ?

णव-केयइ-वासिय-केस-संजमा दिक्खणाओं णारीओ । इह ता अणायरूजनल-हिलिहि-राया विरायन्ति ॥ ३७९ ॥ इह कोसुमेण चावेण जो जयइ साहुणा विसम-वाणो । लहिऊण पाग-सासण-सरासणं कह ण विष्फुरइ ॥ ३८० ॥ इय उक्कण्डा-पिडवण्ण-हियय-पिरकोमला पबद्दन्ति । संलावा काल-सहाअ-संसिणो कडय-लोयस्स ॥ ३८१ ॥ कण्ड-णिहुयं च गीयं अलद्ध-णिइं च णिज्जण-पसुत्तं । सरसो उक्कण्डा-णिव्भरस्स हिययस्स वीसामा ॥ ३८२ ॥

 म्बस्वेन किपशवसुषा वनोद्देशा वििपनप्रदेशाः । वायं शुष्कम् । बालकअम्बेति पाठे बालकदम्बेत्यर्थः ।।

|| ३७९ || नवकेतकीवासितकेशसंयमा दाक्षिणात्या नार्यः इह ता अनादरेण अपयस्नेन स्वभावेनोज्ज्वलया हरिद्रया रक्ता ३ विराजन्ते ॥

।। [३८० ।। इह कौसुमेन चापेन यो जयित साधुना विषमबाण: लब्ध्वा पाकशासनशरासनं कथं न विस्फुरित ।।]

॥ ३८१ ॥ इति उक्तप्रकारेण उत्कण्ठापृतिपन्नहृदयपरिकोमलाः प्रवैर्यन्ते संलापाः कालस्वमावशंसिनः कटकलोकस्य ॥ कोमलाः शृङ्गारा- । दिविलासोलासरसमाजः । कुलकम् ॥

१। ६८२ ।। कण्ठिनमृतं कण्ठमधुरं च गीतं तथा अलब्धनिद्रस्वे पूर्वे सित पश्चानिर्जनदेशे प्रसुप्तं द्वयमेवोस्कण्ठया कोमैलस्य विरहकृतदुः- ३ सामिदुरस्य इदयस्य सरसो विश्रामः ।। कटकिनवासिनां विरिहणां चेतो निर्वृतावयमुपाय इति प्रसङ्गादुच्यते ।।

¹ MH. प्रयत्नेन.

किंच जायं।

उम्हाअन्त-गिरि-यहं सीमा-णिव्बहिय-कन्दलुक्भेयं।
णिव्वाइ विरल-धारा-बन्धुरिय-रयं धरणि-वेहं ॥ ३८३ ॥
आसार-ताहियाइं वलाय-लुप्पन्त-चल्लिय-सहराइं।
सरिया बहान्त संपइ अपेअ-पण्ड्राइं सलिलाइं ॥ ३८४ ॥
आवण्ड-सलिल-लिङ्घय-वसुआआ मलिण-सेवल-सिहाओ ।
जल-रङ्कु-दुक्त-लिक्त्य-सहरा घोलन्ति सरियाओ ॥ ३८५ ॥
विलुलिय-पिसङ्ग-बल्ली-वियाण-उद्देस-कोमल-फलाण ।
पविरल-रक्त्वाण सिरी वियलइ बालुङ्कि-वाहाण ॥ ३८६ ॥

किंच जातम्।

।। ३८३ ।। ऊष्मायमाणिगिरेतटं सीमिनिर्वृत्तकन्दलोद्भेदं शुष्यिति विरलधाराबन्धुरितरजस्कं धरणीपीठम् । सीमा संधिः । 'निर्वृत्तं संपन्त्रमिन्यक्तम् । निन्नाइ शुष्यिति । बन्धुरितं पिण्डीकृतम् ।।

| ३८४ || आसारताडितानि वलाकालुप्यमानचिलतशफराणि सिरतो वहान्त संप्रत्यधौतैपाण्डूनि सिल्लानि ।। अधौतस्वं जलस्यानि-३ मेलीम्तस्वम् । आसारताडनेन गिर्यादिकर्दमस्वीकारः कालुप्यहेतु-रुक्तः ।।

१। ३८५ ।। आपाण्डुना सिलेलेन लिङ्गितस्वाद्वसुघाया परिम्लाना अत एव मिलनाः शैवालिङ्गास्वा यत्र ता जलरङ्कुदुःसलक्षितशफरा
 ३ पूर्णन्ते सिरतः ॥ जलरङ्कुः ढेङ्कः । शफराः सूक्ष्ममस्याः ॥

 | ३८६ | विल्लिक्तिपशक्कवलीवितानप्रदेशकोमलफलानां प्रवि-रलरक्षाणां श्रीः शोभा विल्सति वालुङ्कीवाटानाम् ॥ वालुङ्की ३ चिर्भिटिका ।।

¹ MH, निवृत्तं ² MH. ⁰वक्तिसढराणि.

न चलइ नवम्बु-धोयंपि पञ्चले विरल-ग्रुह-कऊसासं । भीण-उल्लं सहरन्तर-परिसंगय-पङ्ग-गरुयङ्गं ॥ ३८७ ॥ विअरइ सहल-रेहाअमाण-सुर-धणु-णिवेस-सुह्यम्मि । गयण-त्थल्लम्मि गो-मण्डलंव वलयं वलायाण ॥ ३८८ ॥ दीसइ णिरन्तरुव्भिण्ण-हरिय-हरि-चाव-फन्दल-करालं । प्रिओसुप्पइअ-मऊर-जाल-सबलंव गयणद्वं ॥ ३८९ ॥ पयडाअइ गिम्हाणिल-वेया-मृलुक्तवयाम्म रय-पडले । सहल-परिणीलमहो कमढ-कवालंव महि-वेदं ॥ ३९० ॥

 ॥ ३८७ ॥ न चलित नवाम्बुधौतेषि पल्वले विरलकृतमुखोङ्घासं मीनकुलं शैलौन्तरात्परिसंगतेनागतेन संबद्धेन पङ्केनाङ्कितत्वादविष्ठितः
 शरीरत्वात् ॥

 ॥ ३८८ ॥ विचरति शाद्वललेखायमानसुरधनुर्निवेशसुभगे गगन-स्थले गोमण्डलमिव वलयं वलयाकारत्वाद्वलाकानाम् ॥ वलाकाशब्दोऽ-३ जहलिङ्गो वकवाची ॥

१। ३८९ ॥ दृश्यते निरन्तरोद्भिन्न [हरित] हरिचापकन्दलकरालं परितोषोत्पातितमयूरजालशबलिम गगनतैंलम् ॥ कन्दला इन्द्रचापरेखाः
 ३ कन्दलाकारत्वात् । हरिरिन्दः ॥

 ११ ३९० ॥ प्रकटायते ग्रीष्मानिलवेगम्लोखाते रजःपटले शाद्ध-लपरिनोलमहाँकमठकपाटिमव महीपीठम् ॥ महाकमठो महाकूमी ३ मूमेर्घर्ता तस्य कपाटः कोशः ॥

¹ MH. ⁰शब्दोजहर्शिगोनवाची.

विसहित णिय-विसाणल-पयविज्ञन्तङ्ग- मागाअ-प्पंसं । धारा-दूमिय-फण-मण्डलावि फणिणो णवासारं ॥ ३९० ॥ पाडिसन्त-रयासण्णा—अमाण-गिरि-मण्डला विरायन्ति । कामं सामीकय-गय-उलाओ आसार-लेहाओं ॥ ३९१ ॥ छाया एकासारेवि फुरइ णिद्धोय-रेणु-णीलाण । गिम्हाहय-विरलुद्देस-पिइ-विडवाण उच्छूण ॥ ३९२ ॥ घडिय-फुडियन्तराओं गहिय-विस-द्वाण-पण्डुर—जलाओं । अहिरायन्ति धुयाहण-कसेरु-मूलाओं सरसींशो ॥ ३९३ ॥

!। ३९० ।। विषहन्ते निजविषानलप्रतप्यमानाञ्चमार्गितशीतस्पश
 धारादूनफणमण्डला अपि फणिने। नवासारम् ॥ दूमियं ॥ दुदु उपताप
 ३ उपतप्तं बाधितम् ॥

१ १९ ॥ पारिकौं न्तरजस्तेवनासन्नायमानानि गिरिमण्डलानि
यासां [ता] विराजन्ते कामं पर्याप्तं कृत्वा निरन्तरमज्जनाासिलम्बाविक्रियाच्छ्यामीकृतगजकुलाः कांसारलेखाः ॥ म्ब्रुतिप्रवद्धप्रवहण्जलाधारदीविकारिमकाः कासारलेखा उच्यन्ते ॥

॥३९२॥ छाया कान्तिः । एकासारेपि प्रावृषेण्यप्रथमजलभारेपि स्फुरात शोमते निर्धीतरेणुतया नीलानां प्राध्मवशेनागताः प्राप्ता विरलपदेशपु ३ पिकाः पीतच्छायाः शोषवशाद्विटपा येषां तेषामिक्षूणाम् ॥

।। ३९३ ।। घटितस्फुटितान्तरा गृहीतिबसस्य स्थाने पाण्डुरजला अभिराजन्ते नैवारुणकसेरुमूलाः सरस्यः ॥ पूर्वघटितान्यन्तरालान्यति-३ प्रवन्धात् स्फुटिन्त नविवसजनिवस्थायाः प्रतिबिन्वेनैव तत्प्रदेशे जलस्य पाण्डुरता भाति । कसेरुस्तृणविशेषो जलजः ।।

¹ MH. श्रुतिप्रवदं प्रवहज्जलाधारदीर्घगतास्मिकाः कासार्छेद्या उच्यन्ते | The nendation is conjectural. ² So MH. ! ³MH. ⁰जम्.

⁽¹⁵ Gaüdovao.)

जलयाणिल-रङ्घोलिय-हारियङ्कर-सिसिर-पायव-तलाइं।
सिललाहय-विरसोजम्बराइँ जायाइँ रण्णाइं।। ३९४॥
सिसिर-च्छापसु चिरं उयसिन्धु-तरङ्ग-पुलिण-सुहएसु।
पहिएाँई वीसमिज्जइ विङ्ग-सुहलेसु वच्छेसु।। ३९५॥
णव-वरणय-गारन्तर-हिंसी-वण-मत्त-लावय-कुलाओ।।
जाया भवणग्ग-णियच्छियव्व-सोहाओं सिमाओ ।। ३९६॥
आयव-कढमाण-णवम्बु-सिप्ण-दर-गोर-सालिणो होन्ति।
सीमन्ता कच्छव-पोय-पिह-परिधूसकहेसाः। ३९७॥
मिसणुण्णय-पेरन्तं वावीण जलागमोणयं होइ।
णिद्धोय-कहमाणील-ककहरून्तुरं वरणं॥ ३९८॥

॥ ३९४ ॥ जलदानिलकम्पितहरित।ङ्कुरिशिशरपादपतलानि सलिला-हतत्वेन विरसोदुम्बरफलानि जातान्यरण्यानि ॥

[॥ ६९५ ॥ शिशिरच्छायेषु चिरम् उदिनसन्धुतरङ्गपुलिनसुमगेषु पियकैर्विश्राम्यते विहङ्गमुखरेषु वृक्षेषु ॥]

१९६ ।। नवचैरणकैर्बालतृणविशेषिनिँरन्तराणि यानि हिंसीनां स्ताविशेषाणां वनानि तत्र मत्तानि लावकानां तित्तिरीणां कुलानि यत्र यत्र ते [मंट]जाता भवनाम्रपेक्षितव्यत्वयोग्यौः सीमान उपवनविशेषाः ।।

॥ ३९७ ॥ भातपकथ्यमाननवाम्बुस्वित्रेषद्वीरशालयो भवन्ति समिन्ताः कच्छपपोतकपृष्ठवस्परिधूसरप्रैंदेशाः ॥

|| ३२८ || मसृणोन्नतपर्यन्तं वापीनां संबन्धि जलागमेनावनतं भवति निर्धौतकर्दमस्वनानीलैः कर्करकेरुद्दन्तुरं वरणं तटम् ॥

¹ MH. नताम्बुरिवरलयो for नवाम्बु &c. Probably the passage is corrupt.

वारिच्छेअ-दरावीय सिलल-वासहमाण- कलमाओ । जायाओ सीर-खिण्डय-मृत्थ-सुयन्धाओं भूमीओ ॥ ३९९ ॥ आराम्भिणोव्व संपइ दूरुग्गय-दिणयरावि णज्जिन्ति । दूरुग्गयावि परिलाङ्घिणव्व दियहा णवन्भेहिं ॥ ४०० ॥ कावि सिरी गय-गाहण-परिलिश्विजनन्त-वियह भावाण । ऊससिय-तण गहरा-अमाण-मृगाण कच्छाण ॥ ४०१ ॥

मस्वित्रः वेन पर्यन्तानां मस्रणः तम् । उन्नतप्रदेशजलस्यानीतकदर्म-कूटः वेन चोन्नतः वम् । जलागमनेन च वार्पानां पूर्णत्वादवनतानि ५ तटानि लक्ष्यन्ते ॥

।। ३९९ ।। वारिच्छेदे प्रान्ते ईषर्पातसिललेखेन वोसष्टमाणा ैसुगन्धामोदायमानाः कलमाः शालिविशेषा यासु जाताः सीरेईलैः ३ खण्डितानि यानि मुस्तानि तैः सुगन्धा भूमयः ॥

॥ ४०० ॥ आरिम्भण इव उपक्रमयुक्ता इव संप्रति दूरोद्गतिद-नकरा अपि सन्तो ज्ञायन्ते दूरोद्गतै। अपि बहुशेषा अपि षारिलाईन ३ इव निकटास्तमया इव ज्ञायन्ते नवाभ्रै: ॥ अथवा जलधरपूरिते गगने सित दूरोद्गता अप्युन्नता अपि लिम्बन इव ज्ञायन्ते दिवसा इत्यर्थः ॥

॥ ४०१ ॥ कापि श्राः शोभा गतगोधनत्वे परिटक्ष्यमाणवि-३ कटभावानाम् उच्यक्षिततृणत्वेन गभीरायमाणमार्गाणां कच्छानामुपवना-नाम् ॥

² MH बोसहमाणसुर्गबोमोरायमानाः

समिहिय-संज्ञा-राया विज्णुचरमाण-गिरि-णइ-रवाओ । जाया संताण-पयत्त कीड-विरुयाओं रयणीओ ॥ ४०२ ॥ उग्गन्थ-मइल-वसुहा सहन्ति णिव्वडिय-रग्गय-च्छाया । हुिंश-विसद्द-दूरायमाण-तूराओं णयरीओ ॥ ४०३ ॥ जायाओं सलिल-धारा-विराम-णिव्वडिय-पह-जलुग्गारा । विष्कुजों आलक्खिय-मेह-विहङ्गाओं रयणीओ ॥ ४०४ ॥

|| ४०२ || समिधिकसंध्यारागाः | मेघेषु प्रतिबिन्बितानⁱ रिव-|किरणानां रागातिरेकेण स्फुरणात् | दूँरे।च्चराद्गिरिनदीरवाभोगाः | दूर-३ च्चरमाणागिरि[ण] इरयाउ इति पाठे दूरवर्धमानिगिरिनदीवेगाभागा १त्यर्थः | जाताः संतानप्रवृत्तकीटविभवा रजन्यः || कीटा मण्डुका-वृषः | संताणपञ्जोत्तकीडविरुआओ इति पाठे संतानरूपप्रवृत्तकीट-६ विकृताः ||

| १९०३ | 1 'उद्धंतस्कन्धमहाशकुनैं। सहर्नेते वर्षाकालस्वभाव-परिपोषे समर्था भवन्ति | निर्श्वत्तरागच्छाया विद्युद्धिलिसेतेः । दुर्दि-३ निष्मैर्वदूरायमाण तूर्यशब्दा रजन्यः । महाशकुन उल्लकः। सोन्ध-कारातिशययुक्तासु रजनीष्द्रस्ततरकन्धरो भवतीति कंश्चित् । तत्त्वन तु अल्पशकुना न बाहिरवस्थातुं शक्ता महान्त इव तद्भतप्रीवागर्जि-६ तासारवेगाच्याहताः सन्तो भवन्तीत्यनुभवसिद्धम् । दुर्दिने गर्जितम् । तेनाभिभृतःबास्कृररवे। न श्रयते ।।

॥ ४०४ ॥ जाताः सिलेलधाराविरामनिर्नृ³त्तपथजलोद्गाराः विद्युद्यो-तार्**कक्षितमेष** [वि] भागा रात्रयः ॥ नीरधारासारावसाने सत्यपि **३ विद्युदालोके** भारुतजलोद्गारा नालोक्यन्ते । धारासारेण दृष्टिपसरनि-

¹ The commentator's text as given in J is उद्गन्ध-महासउणा सद्दान्ते निव्व-ाडय रादभ-छ या) दुद्दिण-विमद्द्रायमाण-भूराओं रयणीओं, ² MH ⁰त्तर⁰ for ⁰त्ये⁰ perhaps ⁰त्र्⁰ is intended. Dut what may that mean ? ³ MH. ⁰निव्यत् . ♣ 30 MH. Have we not to read ⁰वसरें ? ⁵ So MH.

कीडाविलक्कुर-सिहा धारा-कद्दमिय-कच्छ-कासारा।
छेत्त-णिसम्मन्त-सराहि-मण्डला होन्ति सीमन्ता ॥ ४०५ ॥
गयणं च मत्त-मेहं धारा-लुलियज्जुणाईं अ वणाई।
निरंहकार-मियक्का हरन्ति णीलाओं अ णिसाओ ॥ ४०६ ॥
जलआगमम्मि मज्जइ जलम्मि सीयन्त-णइ-अड-णिवसं।
महु-मह-तिलम्त्तण-घिडय-सेस-मुकंव महि-वेढं॥ ४०७॥

रोधात् । धाराविरामे तु विद्युदालोकेन स्फुटाः प्रतीयन्ते । ते मेघाश्च-५ विभक्ता इत्यर्थः ॥

॥ ४०५ ॥ कीटाविलाङ्करशिखा धाराकर्दमितकच्छकासाराः क्षेत्रीनषीदच्छरा¹टिमण्डला भवन्ति ²सीमांन्ताः॥ कच्छा उपान्ताः ¡ ३ कासाराः प्रदेशाः । ^३सरा**ड**यः सेधाः ॥

॥ ४ • ६ ॥ गगनं च मत्तमेघम् । धाराछुलितार्जुनानिच वनानि । निरंहकारमुगाङ्का हरन्ति स्वीकुर्वन्ति विरहितानां मदनोद्दीपनेन ३[नीलाश्च निशाः] ॥

|| ४०७ || जलदागमे [मज्जित जले] मैज्जनदीतटिनवेशं कृत्वा मधुमथनप्रोरिततिलेमे घटितशेषमुक्तिमिव महीपीठम् || पृष्ठपूर्ण-३ त्वेन निमम्रतटनदीत्वात् प्लावितापरान्तत्वाच्च पृथिवी ताबदुरपेक्ष्यते । जलधिम ध्यशायिना हरिणा प्रेरितं 'यत्तलं शय्या तेन घटितेन संबद्धेन

¹ MH, ⁰स्तरारि. ⁰ ²MH, सीमंताः ³ MH, सरार्यः ⁴MH very corruptly पावितोपरनत्वाश The emendation is conjectural, ⁵ MH तावदिये बह्यते. The emendation is mine, ⁶MH, ⁰ मध्ये शां⁰. ⁷ MH मत्तलं.

तणइल्ल-तरु-यलाणं असेव्य कलुसुण्ह-पल्लल-जलाण । द्रालोयिचय पाउसम्मि लच्छा वणन्ताणं ॥ ४०८ ॥ ऊसासिय-रण्ण सीमावरोहं-सिहराहिलक्स-तरु-सण्डा । दीसन्ति णिबुड्डा इव वलन्त-धूमोच्छआ गामा ॥ ४०९ ॥ धारा-किल्ण्ण-वत्तं आसुरहि-कसाय-केसरद्धन्तं । परिणमइ बन्धणेचिय परिसिहिलं जूहिया-कुसमं ॥ ४१० ॥ णन्दन्ति णान्दिअ-दुमा आसार-च्छेय-सीयल-समीरा । हिययं थल्छ- मग्ग-बलन्त-गो-हणा रण्ण-पेरन्ता ॥ ४११ ॥

महाभारमसहमानेन शेषेण त्यक्ता सतीव कुडितेति ॥ महुमहतलमेलिअ ६ इति पाठः कचित् । कचित्तु महुमहत्तिलमत्तेणीत । मधुमथतिलमत्वा-द्वटितेन संगद्धन शेषेण त्यक्तेवेति तत्रार्थः ॥

१। ४०८ ॥ तृणवत्तरु [त] लानामसेव्यकलुषोष्णपल्वलजलानां दूरालोक एव प्रावृषि लक्ष्मीः शोभा वनान्तानामुपवनानाम् ॥ इल्लेति
 ३ मस्वर्थीयः । हेतुगर्भे च वनान्तिविशेषणे । हेतुतया दूरादेवो पवनानि सुन्दराणि दृश्यन्ते न तु सेव्यानीत्यर्थः ॥

॥४०९॥ उङ्ग्रसिता 'अरण्यसीमसु ये अवरोहास्तृणादयस्तैः'
शिखरमात्रेण दृश्यमानेनाभिलक्ष्या अनुमेयास्तरुषण्डा येषां ते दृश्यन्ते
३ निक्कुडिता इव मग्ना इव वलता धूमेनास्तृता आच्छादिता ग्रामाः॥
॥ ४१०॥ घाराभिः क्किन्नपत्रम् ईषस्सुरभिकषायकेसराँ प्रांत परिणमति विलीयते बन्धन एव वृन्त एव परिशिथिल यूथिकाकुसुमम्॥
३ क्किन्नस्वास्कषायस्वं केसरभागानाम्। यूथिका जातिः। सुमनः—
शब्दाभिमानां मालती। यूथरूपेण कदम्बगोलकवत्तत्र कुसुमोद्भवात्॥
॥ ४११॥ नन्दन्ति आन्नद्यन्ति नन्दितद्वमाः आसारच्छेदशीतलसमीरा हृद्यं स्थलमाग्वलद्वोधनाः अरण्यपर्यन्ताः॥

¹ MH. ⁰मानानि for बनानि.² MH. उङ्क्ष्मितारण.⁰ 3MH. ⁰स्तेशुक्राशेखर⁰ for ⁰स्तै: शिखर⁰ which is a conjectural emendation, ⁴ So MH. ⁰शब्दाभिषाना र

णिविड-दुम-मण्डलाई णिरन्तरूसासय-सहल-सिहाई।
वचान्त वहल- भावं पुञ्जिज्जन्ताई व वणाई ॥ ४१२ ॥
णविर अ पयाण-समुहस्स पाउसाचिय किणावि णर-वहणा ।
णीराइज्जन्तिव वलिय-विज्जु-वलया दिसाहोया ॥ ४१३ ॥
सोहइ विग्रुह-पयत्तस्स झत्ति मगहाहिवस्स विणियत्तो ।
जक्का-वण्डस्सव सिहि-कणाण णिवहो णिरन्दाण ॥ ४१४ ॥
अग्घइ तत्थ रणारम्भ-भिण्ण-भड सोणि अ-च्छडायम्बं ।
धारायद्विय-पल्हत्थ-विज्जु-वलयंब माहि-वेढं ॥ ४१५ ॥

।। ४१२ ॥ निविडदुममण्डलानि । प्रवृद्धशाखःवात् । निरन्तरोङ्ख-सितशाद्वलशिखानि त्रजन्ति बहलभावं पुञ्जीकियमाणानीव वनानि ॥

| १२३ | अनन्तरं च प्रयाणसंमुखस्य प्रवृष्येव केनापि नरप-तेनीराज्यन्त इव ज्वैलितिविद्युद्धलयत्वादिगाभोगाः | किल नृपितयात्रा-३ रभ्मे प्रास्थानिकं कर्म चोदितं शरिद | यत्र नीराजनसंज्ञके चतुर्दिक्षु नृणकाष्ठादिकं प्रज्वाल्यते | तिददाषि प्रावृषि चतुर्दिक्षु प्रज्विलतत-हिल्लतया केनापि कियमाणमुत्येक्ष्यते | नीराज्यन्ते नीराजनयुक्ता इव ६ कियन्त इत्यर्थः ॥

 ११४ ॥ शोभते विमुखप्रवृत्तस्य पलायितस्य काटिति मग-धाधिपस्य विनिवृत्तः संमुखीमूतो लज्जापरलेकभयपरामशीत्
 उल्कादण्डस्येव शिखिकणानां निवहो नरेन्द्राणाम् ॥ उल्कादण्डो वज्रः ॥

॥ ४१५ ॥ अर्घति शोभते तत्र संप्रामे रणारभ्मे भिन्नभटशो-णितच्छटाताम्रं धाराकृष्टपर्यस्तविद्यद्वलयमिव महीपीठम् ॥ महत्यः तियस-रह-पेछिय-घणो णह-दुन्दुहि-बहल्ल-गाज्जिडगगारो । जाओ पडन्त-मन्दार-णिबिड-धारा णहाहोओ ॥ ४१६ ॥ अहिव वलाअन्तं कवलिऊण मगहाहिवं मही-णाहो । जाओ एला-सुरहिम्मि जलहि-वेला-वणन्तम्मि ॥ ४१७ ॥ रयण-कविलासु सोहइ वेला-पुज्जिय-सिलासु से भिमयं । फल्ल-भक्त-महुर-गन्धासु णालियेरी-वणालीसु ॥ ४१८ ॥

३ शोणितच्छटा वेगवर्षेण मेघेभ्य आकृष्टा रणभूमौ क्षिप्ता विद्युलता इवोत्प्रेक्षिताः ॥

 ११६ ॥ त्रिदशरथपेरितघनो नभोदुन्दुभिनादेनाहतेन रणप-टहेन बहलो गर्जितोद्गारो यत्र स जातः प्रकृतमन्दारनिबिडधारो ३ नभआभोगः ॥ सुभटचरितपरितोषितसुरवरविमुक्तत्वमत्र मन्दारकु-सुमानाम् ॥

॥ ४१७ ॥ अथापि पलायमानं कवलियता मगधाधिपं महीनाथो यातः प्राप्तः एलासुरभौ जलिधवेलावनान्ते ॥ यद्यपि च वंशवी३ येश्रुतादीनि ख्यापियत्वा रिपोरपि । तज्जयान्नायकोरकर्षवर्णनं च
धिनोति नः इत्यलंकारेषु दिष्टम् तथापि प्रथमविजयविषयं तत् ।
अपरिमितविजयभाजस्तु यशोवर्मणः प्रतापिसद्धरिपुवर्णनमेवमप्यु६ स्कर्षमाबहृतीति भद्रम् ॥

॥ ४१८ ॥ रस्नशबकासु शोभते वेलापुञ्जितशिलासु से अस्य राज्ञो आन्तं फलभड्डंभ्मधुरगन्धासु नालिकेरीवनालीषु

¹ MH, फलसंगामधुर⁰, ² MH, adds the word आलय: after ⁰वनालीयु,

किंच। ३

जय-गय-कुम्भष्फालण-फुरन्त-सिन्द्र-रावि ओ जाण ।
दृरुग्गओवि नो ग्रुयइ रयणि-विरम-च्छित्रं सुरो ॥ ४१९ ॥
चलण-णह-च्छवि-विच्छोलियाई काऊण ताण वन्नाण ।
अहिणव-पणाम-वेलक्ख-पण्डराइंपिव ग्रुहाइं ॥ ४२० ॥
चलिओ कुम्भी-फल-दन्तुरासु दिहि वसुंधरा-णाहो ।
रण्ण-त्थलीसु-दन्तो ।णिरूसुआस्रीण-हरिणासु ॥ ४२१ ॥
अवि य । २

बल-भर-पीडा-खुप्पन्त-सेस-सिर-स्यण-मण्डला जस्स । गब्भ-परिसण्ठियारव्य चलइ विहुरोअरं वसुहा ॥ ४२२ ॥

॥ ४१९ ॥ अथ तिसृभिर्वङ्गराजपराजयवर्णनम् । जयगजकु-भ्भास्फालनस्फुरस्मिन्दूररैंञ्जितो येषां दूरोद्गतोषि मध्याह्नस्थोषि नो ३ मुञ्चति रजनीविरमे छविं प्रभातकालकान्ति सूर्यः ॥ 'एतस्यामगाणितम-दगजसम्भेरवं वङ्गानामुक्तम् ।

॥ १२०॥ चरणनख[च्छवि]प्रक्षालितानि कृत्वा तेषामपि गज-'श्रीगणपतीनां 'वङ्गनाम् अभिनवप्रणामवैलक्ष्यपाण्डुराणीव मुखानि ।

॥ ४२१॥ चलितः कूप्माण्डीफलदन्तुरासु दृष्टिं बसुंघरा-नाथः अरण्यस्थलीषु ददन्निरुत्सुकासीनहरिणासु ॥ विशोषकम् ॥

॥ ४२२ ॥ [‡]बलभरपीडाकुडच्छेषाशिरोरत्नमण्डला यस्य गर्भ-परिसंस्थिताङ्कारकेव चलति विधुरोदरं कृत्वा वसुधा । विहु**ओअ**-३ रमिति पाठे विधूतोदरमित्यर्थः । आर अङ्कारको मौमः ।

¹ MH. पठेयामगणित⁰. ² MH. ⁰रिहारि⁰. ³MH. पतीनामङ्गनास्. [‡] MH. ⁰पीढाऋढ⁰.

¹⁶⁽ Gaüdavaho.)

दिक्त्वण-दिसा-णरिन्देण तेण पायाडिय-पेसल्ल-पणामो । जाओ पहेण मलयावलम्बिणा मेइणी-णाहो ॥ ४२३ ॥ किंच । ७

> रहस-च्छेयाअर-कय-कय-गाहुत्ताण-विवल्लियच्छेण । जेण पसायाहिम्रहं म्रहमसम-सरारिणो दिहं ॥ ४२४ ॥ कण्डाहोपुसु कया ससंभमं जस्स वसह इन्धेण । मडालि-मियङ्कामय-सेय-भग्ग-वियणा वणच्छेया ॥ ४२५ ॥ दिहाओं णव-णवाणण-सोहाओं पुणो वराहि संपुण्णा । सायर-वामद्ध-पणामियम्मि माणि-दप्पणे जेण ॥ ४२६ ॥

॥ ४२३ ॥ ¹दक्षिणादेमरेन्द्रेण तेन प्रकटितपेशलप्रणाम: सन् यातः पथा मलयावलम्बिना मेदिनीनाथः ॥ युगलकम् ॥

॥ ४२४ ॥ इत ऊर्ध्व सप्ताभिः कुलकम् । किं चेत्यर्थान्तरप्रस्ता-वनायाम् । रभसच्छेदादरकृतकचप्रहोत्तानिववलिताक्षे ण येन दशाननेन ३ प्रसादाभिमुखं मुखम् असमशरारेर्द्दष्टम् । हराराधनप्रवृत्तेन रावणेन स्वशिर्ष्रछेदेन पूजां चिकीर्षता प्रसन्नमुखो मदनारिपुरवलोकित इति प्रसिद्धिः ।

॥ ४२५ ॥ कण्ठाभोगेषु कृताः ससंभ्रमं कृत्वा यस्य वृषभचि-हेन शंकरेण मौलिःस्थितमृगाङ्कामृतसेकभमवेदना त्रणच्छेदाः । यस्य ३ छिन्नकण्ठत्रणस्य^३ हरेण कृत्या चन्द्रादमृतमादाय सेकं कृत्वा पीडा निवारिता ।

॥ ४२६ ॥ दृष्टा नवसंख्याकानाम् अभिनवानाम् आननालां शोभाः पुनर्भवात् हरप्रसादारसंपक्षाः । क दृष्टाः । सादरेण वामार्धेन गौरीभा-

¹ MH. adds कि च before. ⁰दक्षिण. ² MH. ⁰वलिताक्षण. ⁸ MH. ⁰वन⁰ for ⁰व्रण⁰.

परिउद्दे साण-णिरूसुएण सा जेण चन्द-हासस्स ।
परिसुद्दा णिय-कण्डि-चुण्णुजिङ्किया धारा ॥ ४२७ ॥
मिलेआ पंसुलिअ-करेण जस्स विम्हय-रसा ति-णयणेण ॥
तुलिओआरि अ-केलास-म्ल-पङ्काङ्किया बाहू ॥ ४२८ ॥
सङ्का-मन्थर-संचार-दृषिओ जस्स भवण-कच्छासु ।
संचरइ तिअस-बन्दी-सिसिएहिं णिरम्गलं पवणो ॥ ४२९ ॥
तंपि दस-कन्धरं हरि-सुएण कक्खन्तरम्मि काऊण ।
जिम्म समुद्दुदेसे भिभेषं पत्तो पहु तिम्म ॥ ४३० ॥

गेन प्रणामिते समापित मणिद्पणे येन । असक्रत्खङ्कप्रहारो दशम
 शिरच्छेद न पर्याप्त इति नवै व च्छिन्नानि तान्यव नवानि निर्मितानि
 हरप्रसादेन ।

॥ ४२७ ॥ परितुष्टे शा²तस्वित्तिरुस्सुकेन सा येन चन्द्रहासस्य खङ्कस्य पराँमृष्टा निजकण्ठास्थिचूर्णपुञ्जाङ्का धारा । ³दशमं शिरच्छे-३ तुमनेन शिङ्कितमिति स्पृशनोभिषायः ।

॥ ४२८ ॥ मिलताः कृपया मिर्दताः पांसुलितेन पांसुयुक्तेन करेण । कर्दमाविलिप्तत्वेन पिच्छिलस्वाद्भूर्लि विना मर्दनायोग्यस्वात् । ३ यस्य विस्मयवर्शीत् त्रिनयनेन तुलितावतारितकेलासम्लपङ्काङ्किता बाहवः ।

॥ ४२९ ॥ [रशङ्कामन्थरसंचारदुःखितो यस्य मवनकक्षासु संचरति त्रिदशबन्दिश्वसितैर्निर्गलं पवनः] ।

॥ ४३० ॥ तमपि दशकन्धरं रावण हरिसुतेन वासव । त्रेण वालिना कक्षांन्तरे कृत्वा यस्मिनसमुद्रोहेशे आन्तं प्राप्तः प्रमुस्तस्मिन ॥

¹ MH. नर्वव! 2 MH. शीतस्वाद. 3 VIII. दशमाशेर". 4MH. omits to give any commentary or this Stanza which is found in J. De. K.P.

अविय। ९

रोसारूढो परिपाडलेस मुह-मण्डलेस सहडाण । पहर-समंचिय णिव्वदइ सामलो सोणिउप्पीलो ॥ ४३१ ॥ बल-संखोद्दुक्खंय-रेणु-णिवह-णिहिय-वसुंधरा-पयडो । दीसइ सेस-फणा-माण-राओ इव रुहिर-विच्छड्डा ।। ४३२ ॥ परिणइ-कुण्डालिअ-करावविडणा मडह-गण्ड-विवरेहिं। उद्धं णिबद्ध-वेआ गएहिं मुच्चान्ति मय-धारा ॥ ४३३ ॥ परिरुज्झइ अमरिस-दसण-कृष्टिआहर-णिरुद्ध-वयणेहि । असमाणि अ-पहु-कज्जत्तणेण-जी-अंपिव भडेहिं ॥ ४३४ ॥

॥ ४३१ ॥ अधुना पारसीकसंज्ञकजनपदपातिना सह जयान्तं युद्धं नवकुलकेन प्रस्तुतनरपतेशह । रोषवशादाह्दढः परिपाटलेषु मुखम-३ ण्डलेषु सुभटानां प्रहारसममेव ¹निर्वतते प्रकटीभवति श्यामलः शोणितसंघातः ॥ उप्पीलो संघातः । उपमागर्भ चैतत् । शोणित इव । कोसौ । यो रोषवशादारूढो वर्णविशेषो मुखमण्डलेषु । खन्नच्छायाछ्-६ रितत्वाच स्यामलत्वम् । अथवा मुखमण्डलेषु यः स्वामाविकः श्यामल आकारः स रोपेणारूढः आकान्तः । स शोणितसमूह इव प्रकाशत इत्यर्थः ॥

।। ४३२ ।। बलभैरसंक्षोभितरेणुनिवहनिष्ठितवसुंघरतया हृश्यते शेषफणामणिराग इव रुधिरराशिः ॥

॥ ४३३॥ परिणतिकण्डलितकरावपीडनसंकटगण्डविवरै: ऊर्ध्व निबद्धवेगा गजैर्भुच्यन्ते मद्धाराः ॥

॥ ४३४ ॥ प्रतिरुध्यते अमर्षवशेन दशनैराक्नुष्टो योधरस्तेन निरुद्धवदनै: असमापितैंप्रभकार्यत्वेनेवः जीवित्रभिव भटै: ॥

¹ MH. भिवर्तने. ² MH.ºहा for ºहा.

धावन्ति ससल्ल-भडङ्ग-कवल्रणा अर-दुहावि अ-म्रहीओ । विरसा सिवाओं सोणिय-कणुल्ल-पविरेक्षिअ-रवाओ ॥ ४३५॥ पिंडहाइ वृढ-जोहावि पढम-णिबिडोव्व संगरुदेसो । उस्स्रण-भाव-संसत्त-तुरय-णर-रुण्ड-कय-डिम्बो ॥ ४३६॥ आरक्त-वण-म्रहुग्गिण्ण-भूरि-भङ्ग-दियङ्कुस-क्तण्डं । रहसा विहडिय-भमरंव धुणइ वयणं जय-गइन्दो ॥ ४३७॥ अव-जीव-भाव-गरुयायमाण-पल्हत्थ-काय-णिवहाइं । जायाई दुव्वहाईंव फणिणो ताइंचिय बलाई ॥ ४३८॥

|| ४३५ || धावन्ति सशस्यभटाङ्गकवलनादरदुः स्वितमुखा वि-रसाः शिवाः शोणितकल्लों लिविरोक्षितर्वाः || शोणितकल्लोलस्वेण विरेक्षितोभिभूतो रवो यासां ताः शोणितविरेक्षितरवाः ||

॥ ४३६ ॥ प्रतिभाति व्यूढयोघोपि क्षीणभटोपि प्रथमनिबिड इव संग्राप्तपारम्भानिचित इव संगरोद्देशः उच्छूनभावात्संसक्ता अ-३ न्योन्यं संबद्धा ये तुरगनरास्तेषां रुण्डैः कलेवरै: कृताहिम्बः संपादि-ताटोपः ॥ डिम्ब एकार्पणीभावः ॥

॥ ४३७ ॥ आरक्षत्रणमुखोद्गीर्णभूरिमङ्गगस्थिताङ्कुशलण्डं र-मसा विघटितअमैर इव धुनाति वदनं जयगजेन्द्रः ॥ आरक्षं शि-३ रासि गजस्य मदस्थानं यत्राङ्कशचञ्चुर्निमज्जति। भूविभङ्गेति पाठे श्रूविमङ्गेति योज्यम् । उद्गताङ्कशकाणिकासु सादृश्यादृङ्खीनअमरअमः ॥

।। ४३८ ॥ अपगतजीवमावत्वाद्गुह्रयमाणो गुरुर्भवन् पर्यस्तो वि-वशीमूतः कायानिवहो येषु तानि जातानि दुर्वहानीव फाणिनः शेषस्य तान्येव बलानि ।।

¹MH, विदेखित0. 3MH, अमावास0 3 MH, अन्पर्वणी0. 1 MH, धुम्भवत.

इय से जय-पेरन्तो पुहई-चइणो परिक्खय-पहाणो । तुमुलो महाहवो आसि चिरयरं पारसीएहिं ॥ ४३९ ॥ किंच । १७

> उहओआह-पडिलम्गा घणु-पेल्लिय-कोडि-चलिय-बीयद्धा । णिज्जिन्त जोत्तियं एन्ति तेत्तियंचेय घराणि-हरा ॥ ४४० ॥ एकम्मिचिय सेले पूरिय-भुवण-वलए समोसिरिए । आलोइउं पयत्ता सयलव्व परिद्विया वसुहा ॥ ४४१ ॥ इह-हुत्तं णिवडन्ता णोल्लेन्ति पणोल्लिया घरा-वलय । णज्जइ एत्तो-हुत्तं परओ- हुत्तं व घरणि-हरा ॥ ४४२ ॥

॥ ४३९॥ इति तस्य जयपर्यन्तः पृथिवीपतेः परिक्षयप-धानस्तुमुलो महाहव आसीच्चिरतर पारसीकैः सह ॥ कुलकम् ॥

| १४० | अथ सप्तदशभिः कुलकम् | उभयोदिधप्रतिलग्नाः पूर्वापरतोयनिधिसंबद्धा धनुष्प्रेरितकोटिचिलतिद्धितीयार्धाः । धनुष्को३ टिचिलतिद्धितीयार्धा इत्यर्थः । निर्यान्ति नीयन्ते वा यावत्तः आगच्छन्ति तावत्त एव धरणीधराः ॥ पृथुराजेन सागरद्वयावस्थिता पृथिवी
मानदण्डस्थानीयेन धनुषा परिच्छेत्तुमारब्धा । तत्रातिद्राधीयस्त्वाद्धनुषः
६ पर्वतैरुभयसागरतटवर्तिभिरवकाशेवरुद्धे यावदेकेन प्रान्तेन प्रेयं परतो
गिरयो नीयन्ते तावदपरेण प्रान्तेन धनुषाऽपेर्यमाणेनार्वाग्मवता पृथिवी
व्याप्यत इति दिग्द्वयव्यवस्थितगिरिस्वीकरणनिराकरणव्यप्रत्वास्थि—
९ तिपरिच्छेदो न संपन्न इति कथा ॥

[॥ ४४१ ॥ एकस्मिन्नेव शैले प्रितमुवनवलये समपसृते आ-लोकयितुं प्रवृत्ता सकलेव परिष्ठिता वसुधा ॥]

॥ ४४२ ॥ इह क्षेपयितुः पृथोः संबन्धिन देशे हुत्तं संमुखं

एक्कणंचिय चावग्ग-भिण्ण-लग्गेण पेक्किओ गिरिणा । णिडजइ पुज्जिय-रय-पूरियन्तरो सल-संघाओ ॥ ४४३ ॥ सेलाण चाव-पेक्किय-तड-मेह-पडन्त-विज्जु-वलयाण । पक्ख-च्छेय-द्विय-कुलिस-सल्ल-सयलाइँव गलन्ति ॥ ४४४ ॥ णिज्जन्ति मुहल-मूला चल पायव-णिज्क्षरा खलन्त-सिला । सम-विसम-भूमि-लङ्कण-तरिक्किणो सेल-संघाया ॥ ४४५ ॥

कृत्वा निपतन्तो निष्पपन्तो णोल्लेन्ति प्रेरयन्ति पणोल्लिया प्रणुन्नाः ३ पातिता । सन्तो धनुषा धरावलयम् वलयाकारस्वाद्वलयम् समिपचतु-दिंग्भूमिकटकं विष्टभ्य मज्जन्ति । ततश्च गिर्यवष्टन्धपदेशे मज्जिति सिति भागान्तरमुन्मज्जिति तुलान्तवत् । ततश्च प्रतिपत्त्रा णज्जइं ज्ञायते इंत्तो-६ हुत्तं इहाभिमुखं पतन्त्येते घरणीघराः पुरंओहुत्तं नै पुनः पराभिमुखं पतन्तीति ज्ञायन्ते पराङ्कुखेषु पतस्विष ॥ काचित्तु परओहुत्तं वेति पाठः । तत्रेहाभिमुखं वा पतन्तीति संशयरूपेण ज्ञायते परभूभाग-९ स्याप्युन्मज्जनादित्यर्थः ॥

॥ ४ ई ३ ॥ एकेनैव चापाम्रभिन्नलमेन पेरितो गिरिणा [णिज्जइ नीयते] पुञ्जितरजसा पूरितान्तरः शैलसंघातः ॥ इति धनुषस्तस्य च ३ प्रेरियतुः पृथोर्महाप्रभावत्ववर्णनम् ॥ पंङ्कित्यवस्थिता एकप्रेरणयैव रज्जुकीलकवद्वहवः प्रेर्यन्त इत्यर्थः । चापाटनिद्वयेन वैकस्य रिसंघस्य संमुखं पतनमपरस्य पराङ्खुलम् ॥

॥ ४४४॥ शैलानां चापपेरिततटमेघपताद्विद्युद्वलयानां पक्षच्छेद-स्थितकुलिशशस्यशकलानीव गलन्ति पतन्ति॥

॥ ४४ - ॥ नीयन्ते मुखराणि शब्दायमानानि मूलानि येषां ते

¹ MH, पातेता:, 2 MH, ततश्वपतिपत्रा. 3MH. पुरुड0,

आसा-गएहिं सरहस-चावग्ग-पणोछ्णा-पयत्तन्ता । धाविय-पिंदगय-सङ्काछएहिं भिज्जिन्ति कुल-सेला ॥४४६॥ दीसन्ति गमण-णिविडिअ-सिहर-सिला-भारय-मूल-वित्थारा । स्नुत्त-भणु-मग्ग-णिग्गम-पयत्त-पदमुज्झरा गिरिणो ॥ ४४७॥ पाआल-भिरय-मूला पेल्लिय-णिक्लन्त-धणु-समोलइया । मुच्चित्ति थोय-तुलिया भू-भङ्ग-भएणधरणि हरा ॥ ४४८॥ ने आसि गिरीण पुरा संचय-वियदा महा-णई-पवहा। ओसायाण तेचिय थलीहिं पिज्जिन्ति जल-सोत्ता ॥४४९॥

चेलाः पादपा निर्झराश्च येषां ते समाविषमभूमिलङ्घनेन तरङ्गिताः स्विलिताः शैलसंघाताः ॥ घनुषा नोद्यमानानामेषा वर्णना ॥

।। ४४६ ।। आशागजैः सरभसचापात्रप्रणोदनप्रवर्तमाना धा-वित[प्रति]गजशङ्कावाद्भार्भेद्यन्ते कुलशैलाः प्रधानपर्वताः ॥

 ११ ४४८ ॥ आपातालं मूलैर्भृताः स्थापिताः प्रेरितनिष्कान्तेन*
 द्वितीयपार्श्व निर्गतेन घनुषा समोलइया समुस्क्षिप्ताः मुच्यन्ते त्यज्यन्ते
 इत्तोकतुालिता भूमङ्गभयेन भूम्युत्पाटनसाध्वसेन रज्जुकीलकवरपाता-लतलनिलीनमूलस्वेनाचलानां भूम्युत्पाटनशङ्कया [घरणीघराः] ।।

॥ ४४९ ॥ येभूवत् गिरीणां संबन्धिनः पुरा पूर्वे संचयेन गिरीणां परस्परसंलग्नत्वेन विकटा दुर्गमा महानदीप्रवाहा अपसारितगिरीणां

¹MH. चपला:. ²MH.⁰क्रिहितº. 8MH.ºन्तप्रोतº. ⁴MH.ºिनकान्तेन⁰ ⁵MH.संबंधेन. ⁶MH. पूर्वसिचयेन.

जेसु गिरी अवणीया जेसुं च णिवेसिया णरिन्देण । दोण्णिवि भिण्ण-सरूया जाया अण्णव्व उद्देसा ॥ ४५० ॥ मज्झ-समोसरियम्मि य पेरन्त-परिष्टिए य गिरि-जाले । ओअरइ महिंव णहं आरुहइ महिव्व गयण-यलं ॥ ४५१ ॥ चाव-पणोल्लण-णिविड अ-सेल-भरन्तेकवास-पुज्जइओ । बहु-जलयराव्व दीसइ सोचिय मडह-दिओ जलही ॥४५२॥ पढम-विमूद-च्लाओ ओसारिय-सेल-जाल-णिव्विड ओ । मज्झिम्मव पुज्जइओ धराऍ बहलायवा दियहा ॥ ४५३ ॥

त एव स्थलीभिरुखातगिरिम्भागैः पीयन्ते निजेगिल्यन्ते जलसा वस्त्राः ॥

॥ ४५० ॥ येषु प्रदेशेषु गिरी गिरयोपनीताः । येभ्यः प्रदेशेभ्यः पर्वता अपसारिता इत्यर्थः । येषु च निवेशिता उत्पाटच स्थापिता इद्यर्थः । केन । नरेन्द्रेण प्रजापतिना पृथुना । ते द्वयेऽपि भिन्नस्वरूपा जाता अन्य इवात्यन्तभिन्ना इवोद्देशाः प्रदेशाः ॥

॥ ४५१ ॥ मध्यात्सम्यगपस्रते च [पर्यन्तपरिष्ठिते च] गिरि-जाले अमतरति महीमिव नभः । मध्यमही शून्येव प्रतिभातीत्यर्थः । ३आरोहति महीव गगनम् ॥ महीयमिव भातीत्यर्थः ॥

| १५२ | चापप्रेरितं निपतित[शैल] भ्रियमाणैकपार्श्वेन पुञ्जी-कृत: संकोचितो बहुजलचरो दृश्यते | सर्वजलचराणामेकत्र स्थाने ३संघटनात् । स एव मडहस्थित उदाँधिः ॥

॥ ४५३ ॥ प्रथमं पर्वतोत्पाटनसमये पर्वतैर्व्याप्तगगनत्वाहिनक-रकरप्रवेशाभावे विमूढच्छायः अस्फुटकान्तिर्धूलिपटलेन चलद्गिर-इनिचयेन च आकुलीकृतत्वात् ततोपसारितशैलजालत्वेन विर्वृत्तः प्रकटीमूतः अतश्च मध्ये प्रान्तिस्थितगिरिसंबिन्धाने पुञ्जीकृत इस धरायां समस्तायां बहलातपो दिवसः ॥

¹ MH. ⁰कान्तिभूलि⁰.

²MH. निवृत्तः

उक्खय-गिरि-गहिर-द्वाण-भाव-दूरुण्णयन्तर-क्खण्डं । दीसइ तह-संट्विय-सेल-जाल-विसमंव महि-वेढं ॥ ४५४ ॥ उम्मिल्लन्ति मही-हर-गमणुच्वेल्लिय-धरा-समकन्ता । उल्लन्त-रेणु-मइला सु-इरेण महा-णई-मग्गा ॥ ४५५ ॥ थिइ-लम्भ-निच्चुयाणं कालेण विरूढ-काणण-तणाणं । पक्ख-च्छेयाहिवि महि-हराण चलिएहिं अवरद्धं ॥ ४५६ ॥ पेरन्ती-कअ-उत्तुङ्ग-गरुअ-गिरि-वलय-बद्ध-परिवेसं । मज्झोणयंव दीसइ पासोणमिअंपि महि-वेढं ॥ ४५७ ॥

॥ ४५४ ॥ उत्स्वातगिरित्वाद्गम्भीरस्थानत्वेन दूरोन्नतान्तर्खण्डं संदर्यते तथासंस्थितराळजाळविषमिव महीपृष्ठम् ॥

॥४५५॥ उन्मील्यन्ते प्रकटीभवन्ति महीधरगमनोद्वेष्टितया धरया समाकान्ताः सन्तः आर्दीभवद्रेणुमिलनाः सुचिरेण महानदीमार्गाः ॥

॥ ४५६ ॥ स्थितिलाभेन निष्टतानां कालेन विरूदकाननतृणानां प-क्षच्छेदादिष महीधराणां चलितैरपराद्धम् ॥ छिन्नपक्षैर्यथातथा स्थिति-३रासादिता । समासीनधनुष्कोटिविघटनचलितैः पुनर्नगैर्न कथांचित्प-दबन्धो लब्ध इति वज्रादप्याधिक्यं प्रथुधनुषो वर्णितमनेन । कालेण विरूदकाणण-तलाण इति पाठे विरूदकाननानि तलानि येषामिति ॥

[॥ ४५७ ॥ पर्यन्तीकृतोत्तुङ्गगुरुगिरिवलयबद्धपरिवेषं मध्यावनतमिव दृश्यते पार्श्वावनतमपि महीपृष्ठम् ॥]

ओसारिअ-गिरि-गारव-विणमिअ-पेरन्त-पुञ्जइस्तन्तं । वित्यारित्यं तंचिअ जायं महद्दंव मिह-वेढं ॥ ४५८ ॥ इय पिहुणो धणु-पेछण-णिबिडीकय-सेल-जाल-दुछङ्घा । भू-पेरन्ता जे इर तेसुवि गिहिओ करो पहुणा ॥ ४५९ ॥ भवि य । ६

अरइ-परिसक्कणा राणिर-णेउराराव-संगळन्तीसु । ठिय-परियआसु दिही लग्गइ कल-इंस-मालासु ॥ ४६० ॥ विविणेह-मज्जण-हिय-थोजि॰भज्जन्त-दाण-रायंव । दीसइ सामायन्तं सइ सुह-भक्नेसु लायण्णं ॥ ४६१ ॥

[॥ ४५८ ॥ अपसारितगिरिगौरवविनमितपर्यन्तपुङ्गिकियमाणं विस्तारितं तदेव जातमरूपमिव महीपृष्ठम् ॥]

॥ ४५९ ॥ इति उक्तप्रकारेण प्रथोः संबन्धिना धनुषा यस्प्रेरणं तेन निर्विडीकृतं यत् शैलर्जातं तेन दुर्लङ्घ्या भूमेरन्ता ये किल ३तेष्वपि गृहीतः करो दण्डः प्रभुणा यशोवर्मणा ॥ कुलकम् ॥

॥ ४६० ॥ अधुना नर्मदाख्यनदीनिवासं पेट्कुलकेनाह । अरत्या यरपरिष्वक्कणं तस्माद्रणरणनशीलानां नूपुराणां य आ३रावः ईषच्छब्दस्तत्र 'संगलन्तीषु संघटमानासु स्थिरैपरिचयासु लगैति
दृष्टिः कलहंसमालासु ॥ महानदीनां देवतारूपत्वात्रमेदा नाम
नायिका कार्तवीर्यार्जुने बद्धानुरागा सती राजर्षि तमनुससार । अय३मपि च राजिषस्तां प्रस्यनुपजाताभिलाष इति तदलाभे संजातरणरणका॥

॥ ४६१ ॥ विषिनेभमज्जनस्थितस्तोकोद्भिद्यमानदानरागमिव
 दश्यते विरहजदुःखेन श्यामायमानं सदा स्वाङ्गेषु लावण्यम् ॥
 स्तौन्दर्यातिशयं विरहवेदनाकृतां च श्यामिकां भत्त इत्यर्थः ।

संतावायासोष्पय-चन्दण-पद्ध-प्पएस-पण्डूई । दोन्बल्ल-समुम्मीलिअ-पुलिणाइँव होन्ति अङ्गाई ॥ ४६२ ॥ बहुसो घडन्त-विहडन्त-सइ-सुहासाय-संगम्नुलोले । हियए चेय समप्पन्ति चञ्चला वीइ-वावारा ॥ ४६३ ॥ कुसुम-सयणिज्ञ-मलणा सोरह-घोणन्त-महुअरं हरइ । उद्देस-पहुत्त-जणाहिलक्त्व-सीसंपिव सरीरं ॥ ४६४ ॥

अत्र नर्भदानद्या सह तदिधष्ठायकाया देवताया अभेदाध्यवसाये विविणेभमज्जणाद्रेअ इत्युत्पेक्षा ॥

॥ ४६२ ॥ संतापायासापितचन्दनपङ्कप्रदेशपाण्ड्नि दौर्बल्यस-मुन्मीलितपुलिनानीव भवन्त्यङ्गानि ॥ नदी परिशुष्कोभयपुलिनत्वा-३ च्छुष्ककर्दमतटा सेवमुत्पेक्ष्यते विरहजसंतापदुर्बला संतापनिवृत्त्यर्थ-लागितशुष्कचन्दनपाण्डुरपुलिनेवेति ॥

।। ४६३ ।। वारंवारं संयुज्यमानो वियुज्यमानश्च यः स्मृतिसुखास्वादसंगमः स्मरणेन हृदयप्रस्यक्षाभृतो यः प्रियतमस्तसाद्यः
३ सुखानुभवसंगमस्त्रत्रोल्लोले उत्सुके हृदय एव समाप्यन्ते चञ्चला
वीचिन्यापाराः ॥ बहुशो घटमाने सित सुखास्वादसंगमोल्लोले हृदय
एव समाप्यन्ते चञ्चला वीचिन्यापाराः। सती साध्वी यदा विरहिणी
६ भवति तदा हृदय 'एवाशाकल्पितप्रियसंगमकल्लोलाः समाप्यन्ते न तु
बहिःप्रयोगयोगमिधरोहन्ति नियतनरनियतचित्तत्वात्॥

श्रद्ध ॥ कुसुममयशयनीयमलनसौरभघूर्णमानमधुकरं हर ति हृदयम् । उद्देशपर्याप्तजनाभिलक्ष्यशिरस्कमिव शरीरम् ॥ तत्र
 श्रह नद्यां संनिहितबहुकुसुमविषिनतया कचित्कचित्पदेशे शैत्यमाश्रित्य

¹MH. ⁰हृदयवाशाº.

इय जिम्म पएसे णम्मयाएँ राएसि-वद्ध-भावाए ।
भिमयं संभिरेश कहेण तत्थ विसिश्रं णिरन्देण ॥४६५॥
मुह-विणिमिय-नव-मङ्गल-किसल-कलाव-च्छलेण गन्तूण ।
पिज्जन्तंपिव श्रह-दीह-दीह-जीहा-सहस्सेहिं ॥ ४६६ ॥
अणुणिज्जन्तं रक्ता-पिरश्य-धुश्र-धवल-चामर-णिहेण ।
बन्दीकयामर-जरा-बन्धृहिंव बहु-पणामेहिं ॥ ४६७ ॥
मरण-भएणव चिन्ता-सामाश्रन्तेहिं जीव-जालेहिं ।
अवलम्बिज्जन्तं सोरहायरा महुश्रर-कुलेहिं ॥ ४६८ ॥
हिर-चक्क-विरिक्क-दिश्र-पाणागय-राहु-सीस-वलयंव ।
नियश-च्छाश्रा-मण्डल-निहेण पासे प्यासन्तं ॥ ४६९ ॥

परिश्रमन्ति अमरपङ्क्तयः कामार्क्नान्ताकुसुभशय्याविश्रान्तकुँ।डितग-लर्र्क्कान्तकेशकलापत्वेन कल्पिताः॥

॥ ४६५ ॥ इति यत्र प्रदेशे नर्भदया राजिषबद्धभावया आन्तं नर्भदासहस्रार्जुनयोः संस्मृतकथेन तत्राप्युषितं नरेन्द्रेण ॥ कुलकम् ॥

[॥ ४६६ ॥ मुखविनिर्मितनवमङ्गलिक्सलयकलापच्छलेन गरवा पीयमानिमव अहिदीर्घदीर्घजिह्वासहस्रैः]

[।। ४६७ ॥ अनुनीयमानं रक्षापरिचरध्रतधवलचामरिनभेन बन्दीकृतामरजराबन्ध्रभिरिव बहुपणामैः]

[॥ ४६८ ॥ मरणभयेनेव चिन्ताश्यामायमानैर्जीवजालैः अव-लम्बयमानं सौरभादरात् मधुकरकुलैः]

[॥ ४६९॥ हरिचक्रविरिक्तस्थितप्राणागतराहुर्शाषवलयमिव निजकच्छायामण्डलनिभेन पार्श्वे प्रकाशमानम्]

¹MH. ⁰क्रान्तास्क्रसुमः⁰

²MH, ⁰क्रडित⁰.

³MH.⁰कान्त⁰,

इय अमअ-कुम्भमुन्भिक्तमाणमुअहीओं जिम्म दृहूण । तिअसेहिं विम्हिअं तिम्म साअरन्ते द्वियं पहुणा ॥ ४७० ॥ मुक्का णिसासु दिष्पय-मइन्द-संपाय-विसिसय-गयन्दा । पुश्चिय-सेणा-कल्लसीकयावडा तेण मह-मग्गा ॥ ४७१ ॥

अविय। १३

होन्त-रसा-यळ-भय-पिसुण-कसण-घण-धूमकेउ दण्डेहिं। दोसन्ति भीअ-विवलायमाण-भुअया ओॅव दिसाओ ॥ ४७२ ॥ तक्खण-पसरन्तुष्पाय-तरल-तारा-करम्बिओ फुरइ। भीओरय-सुर-दिज्जन्त-भोय-रयणोव्य णह-मग्गो ॥ ४७३॥

[॥ ४७०] इति अमृतकुम्भम् उद्भिद्यमानम् उद्धेर्थस्मिन् दृष्ट्वा त्रिदशौर्वीस्मितं तस्मिन् सागरान्ते स्थितं प्रभुणा ॥]

[| १७१ | मुक्ता लिङ्घिताः | कदा | निशासु रात्रिषु शीत-लासु | न तु दिवा आतपेन जाज्वल्यमानस्वात् | दिपितमृगेन्द्रसंपा-३तिवशिसतगजेन्द्रा अपि पुङ्जितसेनाकल्लषीकृतावटास्तेन राज्ञा मरु-मार्गाः | विशसिता मारिताः | अवटाः कृपाः | ते पिपसितैः पुङ्जीभूतैरहमहमिकया निपतद्भिराकृष्टामलजलस्वेन 'शिष्टकर्दमस्वा-६रकल्लषीकृताः |]

॥ ४७२ ॥ अपि चेत्यर्थान्तरसंभावनायाम् ॥ अधुना श्रीकण्ठ-संज्ञकजनपददेशपाप्ति राज्ञो वर्णियतुं जनमेजयकृतसर्पसत्त्रं वर्णियतुं ३त्रयोदशभिः कुलकमाह । 'भवद्रसातलभयपिशुनकृष्ण [घन] धूम केतुदण्डैर्दश्यन्ते भीतविपलायमानभुजगा इव दिशः ॥

॥ ४७३ ॥ तत्क्षणं प्रथमारम्भानिष्टसूचकरवेन प्रसरन्त्यो या

¹MH. जत्वेन for जलत्वेनº.

विल-वलय-मृहुव्वेल्लन्त-सरल-भ्रयइन्द-जाल-कलिलाए।
चिलयं संभम-रहमुद्ध-केस-दण्डाऍव महीए॥ ४७४॥
सज्बस-संजाय-जराजरेहिँ णिम्मोअ-पट-मालाओ।
भ्रुअएहिँ वेय-पज्जलण-सिङ्क्किएहिंव मुच्चिन्त ॥ ४७५॥
अडिअ-पडन्त-विसहर-संबलिअ-चलन्त-धूम-जालेण।
एकाहुईकयं-पिव णहम्मि पिडहाइ पायालं॥ ४७६॥
संभम-पुणकत्तारुण-पुरन्त-जीहा-कडण्प-प्लविआ।
दीसन्ति रोस-कवलिअ-हव्ववह-सिहव्व भ्रुअइन्दा॥ ४७७॥

उत्पाततरलतारास्ताभिः करम्बितः संविलतः स्फुरित भीतोरगस्रुर-३दीयमानोस्कोचैरस्न इव नमोमार्गः॥

॥ ४७४ ॥ चिलवलयमुखादुद्वेलत् निःसरत् सरलभुजगेन्द्रजालं तेन कलिलया समाकुलया चलितं संभ्रमरभसोर्ध्वकेशदण्डयेव मह्या॥

१८०५ ।। साध्वससंजातजरातुरैर्निमोंकपदृमाला भुजगाधिरैः
प्रज्वलनशिक्कितेरिव मुच्यन्ते ।। भयातिशयेन हि प्रागेव जरा भवति ।
निर्मोको मुक्तं सर्पचर्म । वृद्धस्य ध्रुवभावा निकटो निर्मोकत्याग इति
प्रज्वलनशिक्कितैरिव दाहभयादिव कविना किल्पतम् ॥

॥ ४७६ ॥ ³अस्थितपतद्विषधरसंविह्नतवरुध्दूमजाहेनैकाहुतीकृ-तिमव नभोपि^{*} प्रतिभाति पातालम् ॥ उत्पतनयोग्यत्विमहाहीनां ३ काविना कल्पितम् । ⁴धूमकेतुश्च धूमत्वेनाहवनीयाग्निधूमः । अस्थि-तमनवरतम् ॥

॥ ४७७ ॥ संभ्रमपुनरुक्तारुणस्फुराजिह्नासम्हपछविता दश्यन्ते रोषकवितहव्यवाहशिखा इव भुजगेन्द्राः ॥ संभ्रमो भयम् । तेन

¹MH, ⁰सरन्. ³MH. दंडा इव. ³ MH. वल्नूम⁰. ⁴MH. केलश्च. It is probable the words भूमकेतुश्च भूमस्वेन are corrupt.

डन्झन्तः विसहरुकर-सुङ्कारन्दोल्लमाण-मुहल्ल-सिहो।
णीससइव विसम-विसाणुभाव-दर-घुम्मिरो जलणो।। ४७८।।
अरुण-विसारि-फणा रयण-राय-पिडअग्गिआओं णिवडिन्त।
गिहयाणुमरण-मण्डण-चिन्धाओंव णाय-णारीओ।। ४७९॥
कुसुमिअ-हरि-अन्दग-कणय-दण्ड पिरम्भ-लालिअङ्कीओ।
वलयिनत णिव्विआरं भुअङ्ग-ललणा सिहि-सिहाओ॥ ४८०॥
लिख्जाइ आहारुद्धुमाय-परिवेल्लिरन्त-वलउक्व।
डन्झन्त-कुडिल-विसहर-समृह-कलिलोअरो जलणो॥ ४८१॥

॥ ४७८ ॥ दह्यमानविषधरोत्कर [फूत्] कारैरान्दोल्यमानमु-खरिशको निःश्वसितीव विषमविषानुभावेषध्दूर्णनर्शालो ज्वलनः ॥

॥ ४७९ ॥ अरुणविसरणशीला ये फणारत्नरागास्तैः प्रतिजा-गरिता व्याप्ता निपतन्ति गृहीतानुमरणमण्डनचिह्ना इव नागनार्यः ॥ ३नार्यो हि भर्तुरनुगमाय रक्तवाससो भवन्ति । रागी रश्मयः ॥

 १८० । कुसुमितहरिचन्दनलतादण्डपरिरम्मेण लिलताङ्ग्यो वलयन्ति आलिङ्गन्ति निर्विकारं कृत्वा भुजङ्गललनाः कर्न्यः शिखि-शिखाः कर्मभृताः ॥ हरिचन्दनम् । परिरम्भ आलिङ्गनम् । लिलं सुकुमारम् । निर्विकारत्वं स्नीत्वेन मुग्धत्वात् ॥

॥ ४८१ ॥ लक्ष्यते आहारोद्ध्मातपरिवेछनशीलान्त्रवलय इव

¹MH. has nothing between this and परिस्म. Probably some words have been left out.

पुरुहू आहुइ-पढमोअरन्त-सुर-चाव-गिन्भणाओव्य । दीसन्ति बहु-विहोरय-मणि-राय-वहाओं जालाओ ॥ ४८२ ॥ वेवइ सरणागय-विस-हरिन्द-फण-बलय-कलिय-चलणगो । कुविय-णरिन्द-विसिज्जिय-सुयाहिरूढोव्व सुर-णाहो ॥ ४८३ ॥ इय जिम्म पिउ-वहा पण्डवेण विहियं पुरा भ्रुयय-सर्च । चिरम्रसिओ सिरि-यण्डोवअण्ड-मगो पहू तिम्म ॥ ४८४ ॥

दश्यमानकुटिलविषधरसमूहसंकुलोदरो ज्वलनः ॥ ह्रयमानानां सर्पा-णामतिबहुलस्वामिति सूचितम् ॥

॥ ४८२ ॥ पुरुह्त इन्द्रः । स एवाहुतिस्तस्याः प्रस्तुतस्वात् प्रथममवतरन्सुरचापस्तेन गर्भिण्यं इव दृश्यन्ते बहुविधोरगमणिराग-३वहाः सत्यो ज्वालाः ॥ किल तक्षककोपेन जनमेजयेन सेन्द्राय तक्षकाय स्वाहेति सेन्द्रतक्षकाहुतिः प्रस्तुता ॥

॥ ४८३ ॥ वेपते शरणागतिवषधरेन्द्रफणावलयकालितचरणामः कुपितो यो नरेन्द्रो जनमेजयस्तेन विसृष्टः प्रेषितो यः पुरोहितोऽर्थात् ३तस्य स्रुचि अधिरूढ इव सुरनाथः ॥ 'सुच्यारूढ इवास्म्यनेनापरा- धेनेति मन्यमानः कम्पित इत्यर्थः ॥

॥ ४८४ ॥ इति यस्मिन्पितृवधाद्धेतोः पाण्डवेन जनमेजयेन विहितं पुरा भुजगसत्त्रं चिरमुषितः श्रीकण्ठोपकण्ठमार्गे प्रभुस्त-३स्मिन् ॥ महापुरुषनिषेवितत्वं तत्र चिरनिवासे हेतुः ॥

¹MH, गर्भिणा. ² MH. श्रव भारूढ रº.

पण्डु-तणएण कर-यस्र-पाविय-कवयश्चलेण अक्तिक्तो । जास्र-हिय-जल-यर-विब्भमेण सो जम्मि कुरु-णाहो ॥ ४८५ ॥ भाविय-भारह-कल्रहं भारह-कल्रहेण सरवरे तम्मि ।

कामं सकामिणीएण सलिल-कीला विरहयाओ ॥ ४८६ ॥

किवा५

माया-माइप्प-गुणेहिं जेण बद्धं जयंपि णीसेसं । तं संजिमेडं माइवमीहन्त णरिन्द मुढोसि ॥ ४८७॥

॥ ४८५ ॥ पाण्डुतनयेन भीमेन करतलप्राप्तकवचाञ्चलेनाक्षिप्तो ^¹जालस्थितजलचरविश्रमेण सो यस्मिन्कुरुनाथः॥

१८६ ।। भावितभारतकलहेन* भृतकलभेन* सरिस तिसम्
 कामं सकामिनीकेन सिललक्षीडा विरचिताः ॥ विश्रमोत्राव्यवसायः ।
 ३ कुरुनाथो दुर्योधनः । भावितं स्मृतम् । *कलभभरणं * हिस्तपोतक-पोषणम् ॥

।। ४८७ ।। यत्र प्रदेशे भीमेन पराधमुद्घोष्य दुर्थोधनस्योरुभङ्गो विहितस्तत्र नृपस्य करुणां वर्णयितुं पश्चिमिः कुलकमाह । माया- ३माहारम्यगुणैयंन बद्धं जगदिप निःशोषं तं संयमितुं बध्दुं माधवं वासुदेवम् इंहम न हे नरेन्द्र दुर्थोधन मूढोऽभि इत्यपराधोद्धाटनम् । माया अविद्या । तस्या गुणा रागादयः । अन्योऽपि चै।रादिर्गुणैर्बध्यत ६इति गुण्छूपणम् ।।

जा जिण्हुणा णराहिव धय-माला गो-ग्गहे परिग्गहिया । दुवय-सुया-सिचय-परम्पराऍ सो आसि पहिविम्बो ॥ ४८८ ॥

मोत्तृणबाहु-सिहरं ठाणे अप्फालिया तए ऊरू। एएसुंचिय जङ्घा-बलाण भीरूण आसङ्घो ॥ ४८९॥

॥ ४८८ ॥ या जिष्णुना जयशीलेनार्जुनेन हे नराधिप सुयोधन ध्वजमाला गोप्रहे परिगृहीता एकािकनािप पराजित्यापहृता ३ वुपदसुतािचन्हपरंपरायाः स आसीत् प्रतिबिम्बोदयः । बद्रीपद्या- श्चिन्हपरंपरा केशिवमोकवस्तापहारादिका तस्प्रतिरूपकं तेतदे- कािकनािप भूयसां पत्तीनामाचरितम् । भवद्भिः पुनरबलायाः सली- ६कारः कृतः । अतः प्रतिबिम्बमात्रमिदं न तु स्वदाचारसमानं मिलन- मित्यर्थः ॥

॥ ४८९ ॥ मुकत्त्वा बाहुशिखरं स्थाने औचित्ये आस्फालिते त्वयोख । यतः एतेप्वेव ऊरुषु जङ्घाबलानां पलाये कशरणानां भीखणां समवाहशानां संभावना आस्था ॥ किल सुभटानां करास्फोटाख्यं प्रसिद्धम् । तद्वदिह ये दुर्योधनेन ऊरू प्रस्फालिते तत्र ......। थामे इति पाठे ऊर्वोरेव स्थाम पलायनवलं संभवतीत्यर्थः ॥

⁵This is doubtless a very corrupt passage. The MH. reads बाने शीत पाठे उन्होंदेव स्थाम जिनायनवर्ज सहतीत्यर्थ:. Even with our emendations it is easy to see that some words which stood after तल have been left out, and that थामे शीत पाठे &c., begins a note on the reading 'थामें' which has become intermixed with the previous note on the meaning of Duryodhana having beaten his thigh, when he invited Draupadî to come and sit upon it.

¹ MH. adds सिता between सुता and चिह्न.

³ So MH.

³MH. ⁰बाचिº.

⁴MH. देककेनापि.

तइया ठिओसि जं किर पलोट्ट-संरम्भ-सेय-विणिवुड्डो । एसा सा तइ सिळल-प्यवेस-जोग्गा कया आसि ॥ ४९०॥

इय ऊरु-रुयं भीमेण जम्मि संभारियावराहेण। गमिओ रिऊ विहायम्मि तम्मि करुणाइयं पहुणा।। ४९१।।

कविलय-किरीडि-चूडा-रयण-कणे इव विसाणल-फुलिक्के । जिम्म ग्रुयन्तो न पुणो कण्णेण सरीकओ भ्रुयओ ॥ ४९२ ॥

॥ ४९० ॥ तदा स्थितोसि यात्किल प्रवृत्तसंरम्भस्वेदे विनिकु-हितः एषा सा त्वया सिललप्रवेशयोग्या कृतासीत् ॥ त्वया किल ३ उदासीनेष्वस्मासु प्रथमसंरम्भसमये समुद्योगिवशेषमुपासता कुपु-रुषेण संरम्भातिशयजस्वेदप्रवाहैरङ्किता स्वतनुरासीत् । तेन चाचिर-तेनेदं सूचितम् । यदुत उद्योगयोगिषु पाण्डवेषु मया पलाय्य जल-१ प्रवेश आश्रयणीय इति ॥

॥ ४९१ ॥ इति भणितप्रकारेण 'ऊरुरुजं भीमेन यस्मिन्संस्मा-रितापराधेन' गिमतः प्रापितो रिपुः सुयोधनो विभागे प्रदेशे तस्मि-३-करुणायितं प्रभुणा यशोवर्मणा ॥ ताद्दक्सहायसंपदोपि दुर्योधनस्य तादृशी आपत् कथं वा आपरपयोधिममोपि भीमेन महाबलपराक्रमेण कोपान्धतमसविल्पप्रविवेकालोकेन न कृपास्पदीकृत इति करुणाबी-६जम् ॥ कुलकम् ॥

॥ ४९२ ॥ अथ तिस्रिभिविशेषकम् । कवितितं यिक्रिशिटनः अर्जुनस्य चूडारस्नं तस्य कणानिव विषानलस्फुलिङ्गान्यस्मिन्नहेशे रमुखन पुनः कर्णेन शरीकृतो भुजगः।

¹So MH. ²MH, is here much confused, and seems to read ⁰णोभगभर्य (for णोरमञ्जभर्य ?).

³MH, संभारिताप⁰!

⁴MH. ⁰ज्ञानारिमन्.

उक्कत्तंपि हु खण-मेत्त-तह-परिद्विय-पसाय-रोमश्चं । जिम्म निय-कित्त-कवयं तेणेय पणामियं हरिणो ॥ ४९३ ॥

तम्मि महारह-राहेअ-रह-रहक्रग्ग-दारिय-धरम्मि । उद्देसे आसि णराहिवाण वियडा कहुङ्कोला ॥ ४९४ ॥

¹खाण्डववनदाहसमये कृतवैरः कण्डपुच्छो नाम सर्पः अर्जुनेन सह युद्धोद्यतस्य कर्णस्य शरीभ्य अर्जुनस्य शिर्श्वेतुं प्रस्तः । तेन ६च सारथीभृतवासुदेवकृतरथप्रयोगविशेषस्यार्जुनस्य शिरस्यप्रभवता शिरश्च्डामणिरेव प्राप्तः सन्कवितः । ततः पुनस्तेन सर्पेण गत्वा कर्णोभ्यर्थितो यदुत भ्य एकवारं मां शरं कृर्विति । कर्णन तु कथ-९महमेकस्यैव द्वितीयं शरं क्षिपामीति दर्पात्र पुनः शरीकृतोसौ ॥

11 ४९३ ।। उरकृत्तमपि खलु क्षणमात्रं तथैव परिष्ठितं विलि म्बितं महतोर्थिनो मम च दातुरस्पकमेतदिति थिया प्रसादवशोरप-श्वरोमार्श्व कृत्वा यस्मिन्यदेशे निजकृत्तिभृतं स्वशरीरधर्मत्वापत्रं कवचं *हसित्वा प्रणामितमर्पितं हरेरिन्द्रम्य । तद्योगादुर्जयं कर्णं बुध्द्वा म्वतनयार्जुनस्नेहादिन्द्रेण ब्राह्मणरूपेण कर्णः कवचं प्राधितम्तेन ६चासावुरकृत्य दत्त इति प्रसिद्धिः ।।

श ९४ ॥ तस्मिन्महारथराधेय [रथ] रथाङ्गाग्रेण दारितधरे उद्देशेभृवन्नराधिपानां विकटा वितताः कथोछोलाः कथाप्रबन्धाः कर्णादिगुणदोषोद्ग्राहणिकात्मकाः । किल भार्गवरामेण कर्णस्य कापो दत्तो भुवि ते रथचकं गमिष्यतीति कथा ॥ विशेषकम् ॥

¹MH. खंडग⁰ for खाण्डवं⁰. ²MH. adds शिरःस्थानं after ⁰माणिरेव.

³MH.has स्थाने यशोवर्भणैकेनैव दिनेन between 'शा and पो' दत्तो,doubtless transferred by the copyis: from the following comment.

आविय। १४

गोउर-मेत्त-विणिग्गय-ससङ्ग-जण-दीसमाण-वोच्छेयं । जायं णीसामण्णं परिहा-वस्रयं णहंचेय ॥ ४९५ ॥

ओयरणा दिह-च्छेय-पयड-णह-मग्ग पहिनियत्तेहिं। बिल-मज्झेिचय भय-पुक्षिएहिं भ्रुयएहिं वीसमियं ॥ ४९६॥

कहित समुष्पयण-वसा तह-लद्ध-च्छेय-विहडियद्धाओ । दीसन्ति अहिणवाओंव विषयरद्धाओं वडहीओ ॥ ४९७ ॥

॥ ४९५ ॥ अपि च । अधुना यत्र हरिश्चन्द्रनगरी स्वमाहारम्येनैव स्वर्गमुत्पतिता तत्र स्थाने यशोवर्मणा एकेनैव दिनेन 'सुरप्रसादं
३महदत्र विनिर्मितमिति वर्णयितुं नगर्युत्पतनसंनिवेशं द्वादशकुरुकेन
वर्णयितुमाह । गोपुरमात्रविनिर्गतसशङ्कजनदृश्यमानव्युच्छेदं निः—
*सामान्यं जातं परिखावलयं नभ एव ॥ परिखा वरनगररक्षार्था
६चतुर्दिका वेदिः । सा च वलयाकारस्वाद्रलयमिव । गगनोत्पतितायां
च नगर्यो गगनमेव 'अनुलङ्कनीयम् अनन्तस्वात् परिखावलयमवलोकितम् ॥

॥ ४९६ ॥ अवतरणाद् दृष्टच्छेदस्वेन अवलोकितम् मिनगरीवि-भागेन हेतुना प्रकटान्निराधारान्तभोमार्गान्तिनृत्तैर्विलमध्य एव *संपि-१ण्डितै: कुण्डलीभ्तैर्भुजगैर्विश्रान्तम् ॥ अवतरन्त्यनेनेत्यवतरणं तस्मान-मोमार्गादधोमुखान्निनृत्तैरित्यन्वयः कार्यः। आधारभूमिखण्डोत्पाटनेनो-रपतितायां नगर्यौ भृतलविलेभ्यो निर्जिगमिषुणां भुजगानां चरितमेतत्॥

॥ ४९७ ॥ कथमपि समुस्पतनवशात्तथा तेन प्रकारेण लब्ध-च्छेदस्वाद्विघटितमर्थे यासां ता दृश्यन्ते अभिनवा इव स्थितेतरार्था

¹ So MH, both as to form and gender. MH. लक्ष्मी .

छिन्न-धरा-यल-पिडवन्ध-खुिडय-सोचुग्गमेहिँ पिडवण्णं । तुच्छत्तणग्रुम्मिल्लन्त-गिहर भावेहिँ अवडेहिं ॥ ४९८ ॥ परिलम्बिज्जइ घोलन्त-सङ्गल-च्छेय-पायडद्धेहिं । मूलम्मि ग्रुहल-घण्टा-लीलाऍ णिहाण-कलसेहिं ॥ ४९९ ॥ उच्वयन्तिव अहिणव-निमेस-वोछेय-णिश्च-पिहुलाई । अविलासाइँव दंसण-रसेवि मिहुणाण अच्छीई ॥ ५०० ॥

३वलभ्यः काकिण्यः ¹प्रासादायतनपुराणि ॥ दूरस्वा**न्नवनिर्मिता** इव भान्तीत्यर्थः ॥

 ॥ ४९८ ॥ छिन्नधरातलमेव प्रित्वन्धः प्रित्वधातीति कृत्वा तेन ['खण्डिताः स्रोतउद्गमा येषां तैः उन्मील्यमानाः प्रकटीभवन्तो ३गभीरभावा येषां तैरवटैः कूपेस्तुच्छस्वं प्रतिपत्रं प्राप्तम् ॥]

|| १९९|| [परिलम्ब्यते घूर्णमान] शृश्चिलाच्छेदप्रकटार्धेर्मूले नगयी

मुस्तरघण्टालीलया निधानकलशैः ॥ शृङ्खला एव च रणरणायमानस्वाद्धण्टाविन कविना कल्पिताः । दूरीकृतिस्वातानि विधानानि नगरीपीठोरपाटनोरपाटितानि शब्दायमानशृङ्खलानि प्रलम्बन्त इत्यर्थः ॥

११ ५०० ।। उद्वेजयन्तीव अभिनवनिमेषव्युच्छेदिनत्यपृथ्नि अ-विलासानीव दर्शनरसेपि मिथुनानामक्षीणि ॥ देवत्वमापन्नानां स्वर्ग ३गतानां नागराणामनिमेषदृष्टित्वम् । निमेषाभावादन्योन्यदर्शनावि-च्छेदेन सविलासत्वे सत्यपि अनारतदृष्टित्वं तरुणानां निर्लज्जस्वमेव बोधयति । लज्जैव भूषणं योषितामित्यविलासानीवेरयुक्तम् ॥

¹MH. प्रसादा.

²MH. omits couplet 499 and mixes up into one the commentary which belongs to the two couplets 498 and 499.My attempt to restore the chhâyâ is given within brackets.

³MH. प्रत्रदार्थे. 4MH. निधनानि.

मारुअ-संचरण-वसा कम-भिज्जन्तिम भूमि-पिडबन्धे।
तिहयस-पल्रहुओचेअ होइ णयरीऍ विणिवेसो।। ५०१ ।
पत्रराण जामिणीसुवि अभिण्ण-णिहालसाण निव्वडइ।
णयरि-पिरसक्कणक्कन्त-दियस-सीमाण पिडवोहो।। ५०२।।
पावन्ति कुलाल-उलाई भूमि-दुलहत्त्रणेण तिहयसं।
कह-कहिव पङ्क-पिण्डं परिरक्खा-परिभियंचेय।। ५०३।।
हेद्वाअव-वसुआइज्जमाण-मूल-कमूससन्त-रसं।
जायमहो-रय-सिदिलं अग्ग-सिणिद्धं धरा-वेढं।। ५०४।।

[॥ ५०१ ॥ मारुतसंचरणवशात् क्रमभिद्यमाने भूमिप्रतिबन्धे प्रतिदिवसप्ररुघुक एव भवति नगर्या विनिवेशः ॥]

॥ ५०२ ॥ पौराणां यामिनीष्विप अभिन्ननिद्रास्वेन अलसानां निर्वर्तते संपद्यते नगरीसंबिन्धना पैरिष्वक्कणेन गमनेन आक्रान्तः श्राप्तो दिवससीमा नित्यदिवसाविधः स्वर्गो थैस्तेषां प्रतिबोधः ॥ स्वर्गे किल सदा दिवसः । आदित्यस्य अनावरणात् अस्ताचलादिना । अतश्च नगर्थोत्पतितया मध्यरात्रे स्वर्गे प्रापितानां पौराणामादित्या- ६लोकं पश्यतां निद्रालसानामेव प्रबोधो जातः ॥

॥ ५०३ ॥ प्राप्तुवन्ति कुलालकुलानि भूमिदुर्लभरवेन प्रति-दिवसं [कथं] कथमपि पङ्कापिण्डं परिरक्षापरिमितमेव । राजाज्ञये-३रयर्थः ॥

॥ ५०४ ॥ अधस्तनातपशोष्यमाणम् लक्षमोच्छ्वसद्रसं जातम् अधोरजःशिथिलम् अमस्तिम्धं अधराष्ट्रष्ठम् ॥ आदित्यस्योपरि स्थित-३त्वानगरीम्पीठम् अधः ग्रुष्कं प्रान्ते तु आर्द्रमित्यर्थः ॥

¹MH. निवतेते. ²MH. परिष्कणेन- 8MH. ⁰पठिम् .

दिन्ब-विडवाहिरामेवि उववणे सरस-मञ्जरि-फल्लिम । लालिज्जिन्तिस्यि पढम-णेह-बन्धेण भू-तरुणो ॥ ५०५ ॥ सामायन्तेवि मही-यल्लिम रयणी-तमाणुबन्धेण । उप्पइय-दिणयरायव-बसेण दियसोस्थिय पुरिम्म ॥ ५०६ ॥ इय जिम्म पएसे पहु-पहाब-पिडवण्ण-परियर-सहाए । उप्पइयं स-तरु-सुरालयाऍ हरियन्द-णयरीए ॥ ५०७ ॥ तिम्म जहागम-पिडवण्ण-वियड-भू-वाल-कित्ति-सरसम्म । सुर-पासाओ पहुणा एकेण दिणेण निम्मविओ ॥ ५०८ ॥

॥ ५०५ ॥ दिन्यविटपामिरामेऽपि उपवने *सुराभिमञ्जरीफले । लाल्यन्त एव प्रथमस्नेहबन्धेन भूतरवः ॥ स्वर्गापवने पारिजातकादिरिद्यतरुसुन्दरतरेऽपि पूर्वपरिचितत्ववशेन क्षितिवृक्षा रक्ष्यन्त एव
नोपेक्ष्यन्ते पैरिः । आश्रितवत्सलत्वादित्यर्थः ॥

[॥ ५०६॥ स्यामायमानेऽपि महीतले रजनीतमोनुबन्धेन उत्पतित्दिनकरातपवशेन दिवस एव पुरे॥]

॥ ५०७ ॥ इति उक्तप्रकारेण यस्मिन्प्रदेशे प्रभुप्रभावप्रतिपन्न-परिकरसहितया उत्पतितं ^{*}सरससुरालयया प्रत्यप्रदेवागारप्रयुक्तया **२हरिक्यन्द्रन**गर्या ।

परिकरो नरकरितुरगादिरनुचरः ॥

॥ ५०८ ॥ तस्मिन्प्रदेशे प्रतिपन्नयथागमविकटभुपालकीर्तिसरसे 'सुरमासादः प्रभुणा एकेन दिनेन निर्मापितः ॥ उत्तमं स्थानं मया ३ दृष्टं कथं नाम शून्यमास्तामिति मत्वा देवप्रतिष्ठा तत्र कृता । प्रभु-शक्तियोगश्चेकदिननिर्माणेन सूचितः । कुलकम् ॥

¹ MH. नास्पन्त.

²MH. ⁰प्रमादः

जस्स कडय-द्वियाओं केसब-केजर-कणय-रेहाओं ।
अज्जिव कुणइ णडाले सिला-णिइट्डबुली लोओं ॥ ५०९ ॥
णीलं सिहर-च्छायं पेच्छन्तो तस्स मन्दर-गिरिस्स ।
पडिवज्जइ तम्मि समिद्ध-जणवओवायणे देओं ॥ ५१० ॥
अहिलेन्तस्स कमेणय जक्खाहिव-लिक्खयं दिसं तस्स ।
जाओ विसेस-दुसहे प्यण्ड-किरणस्सव प्याओं ॥ ५११ ॥
अम्बन्ति सरस-सुर-दारु-भन्न-णीसन्द-सुरहिणो तस्स ।
णिम्नहिय-णव-सुरामोय-सीयला तम्मि उद्देसा ॥ ५१२ ॥

॥ ५०९ ॥ अथ युगलकम् । यस्य कटकस्थिताः केशवकेयूर-कनकरेखा अद्यापि करोति ललाटे शिलानिषृष्टाङ्गुलिलींकः ।

क्षीरोद्धिमथनसमये हि हरिकराकर्षणं मन्दरस्य बभूव । तद्वशा-रकेशवबाहुकेयूरनिधर्षणेन निकषपाषाणवत् कटकशिलासु कनकरे-३खायाः संभवः । तत्र च लोकः अङ्गुलिनिधर्षे कृत्वा वन्दनार्थे ललाटतलं स्पृशति ॥

॥ ५१० ॥ नीलां शिखरच्छायां प्रेक्षमाणस्तस्य महेन्द्रगिरेः प्रतिपद्यते प्राप्नोति ^{*}तस्प्रिमिन्सम्धजनपदानां सस्नेहलोकानासुपायनानि ३कौशलिकानि देवः ॥ नीलमणियोगात्रीलाः शि**खरच्छायाः । स्निम्ध**-जनाः पराजित्य संमुखस्वमापादिता तृपाः । युगलकम् ॥

॥ ५११ ॥ अभिलातः आभिमुख्येन गृह्णतः अभिलीयमानस्य वा क्रमेणैव यक्षाधिपलक्षिताम् उत्तरां दिशं तस्य जातो विशेषदुः-३सहः प्रचण्डिकरणस्येव प्रतापः ॥

॥ ५१२ ॥ अर्घन्ति शोभन्ते सरससुरदारुभद्गनिष्यन्दसुरभ-

किंच जावं। १४६

एस सरो जस्स इमा हरन्ति उन्बुद्ध जल-कलम्बाओ ।
णल-कुझ-ग्रुहल-जल-रङ्गु-संकुला कूल-लेहाओ ॥ ५१३ ॥
अह कमल-काणण-द्विय-सिरि-दंसण-मिलिय-जल-णिहि च्छायं ।
उन्बह्द मिलय-पायाल-पल्ललं सिलल-संघायं ॥ ५१४ ॥
एए विहय-बहुव्वेल्ल-णिलिप-दल-सण्ड-पण्डुरद्धन्ता ।
विरल दल-जज्जरुण्ड-जरह-कमला सरुदेसा ॥ ५१५ ॥
सुरहिमिह गन्धमासिसिर-बाल-मञ्जुगमाण जम्बूण ।
मयरन्दमारविन्दं च इह समीरो पसोरेइ ॥ ५१६ ॥

यस्तस्य संबन्धिरवेन निर्मिथतनवसुरामोदशीतलास्तिस्मिन्दिग्मागे १परेशाः ॥ सुराया निर्मथनं कर्पूरादिवासः ॥

॥ ५१३ ॥ अष्टात्रिंशदिषकेन शतेन महाकुलकम् । एतस्सरो यस्येमा हरन्ति उद्घुद्धजलकदम्बा नडकुक्षमुखरजलरङ्कुसंकुलाः २कूलरेखाः ॥ जले स्थले च कदम्बसंभव इति विशेषणमर्थवत् । जलरङ्कवृष्टिद्दिभाः ॥

।। ५१४ ॥ अथेति निपातस्तथार्थे । तथा कमलकाननास्थित-श्रीदर्शनमिलितजलनिधिच्छायमुद्रहाति पीर्दितपाता [लपल्व] लं ३सलिलसंघातम् ॥

॥ ५१५ ॥ एते विहगवधूभिश्चञ्चकोटिप्रहतिवशादुद्वेलानि परि-वृत्तान्युच्छलितानि निलनीदलपण्डानि तैः पाण्डुरार्धान्ताः पाण्डुर-३पर्यन्ता विश्लदलजर्जरोद्दण्डजरठकमलाः सरुद्देसा सरःपदेशाः ॥ शरदि हि वैपद्मपर्णानां पातो भवतीति विरलादिःवम् ॥

॥ ५१६ ॥ सुरिभिमिह गन्धम् ईषच्छिशिरबालमुकुलोद्गमानां

¹MH. मिक्रतº. ²MH. ºपणीपातो.

इह ते गय-कल-कायम्ब-कण्ड-कन्दिल्ञ-सारसक्कन्दा।
सोहिन्त वलायालीढ-णील-णिउला तहुदेसा ॥ ५१७ ॥
सुसिरोसरिय-सकदम-जड-जल-लव-भिण्ण-भक्क-रस-सारो।
इह सो परिद्लिय-कसाय-गण्डि-गन्धो मुणालाण ॥ ५१८ ॥
अण्णुण्ण-णिग्गमुक्तिकत्त-विसम-दल-संणिवेस-णिबिहाओ।
इह ता संचार-क्वलिय-कुकुहा रण्ण-णिलणीओ ॥ ५१९ ॥

जम्बूनां मकरन्दमारविन्दं चेह समीरः 'प्रसारयति ॥ सुरहिनवग-३न्धमिति पाठान्तरम् । सुरभिनवगन्धमिति तत्रार्थः ॥

॥ ५१७ ॥ व्ह ते मदकलकादम्बकण्ठसंचैलितसारसाकन्दाः शोभन्ते बलाकालीढनीलनिचुलास्तटोद्देशास्तटप्रदेशाः ॥ कादम्बाः ३पक्षिविशेषास्तस्कण्ठशब्देन च शब्दो लक्षितः । निचुलो वेतसः । बलाका बकाः ॥

॥ ५१८॥ सुषिरापसृतसकर्दमजललब्सैंभिन्नभङ्गरससारः इह पस्मिलितकषायो प्रन्थिगन्धो मृणालानां विसानाम् ॥ अत्रोपलभ्यत ३इति शेषः ॥

॥ ५१९ ॥ अन्योन्यनिर्गमनोत्थिप्तविषमदलसंनिवेशनिविषाः इह ताः संचारस्विलतकुकुहा अरण्यनिलन्यः ॥ कुकुहाः पक्षि-विशेषाः । सर्वनामानि सर्वत्र ते लोचने इतिवत् ॥

¹MH. adds गन्धम् after प्रसारयाति.

²MH. is wanting in all this couplet except the first words रह ते मय and the words रह ते मद of the obhâyâ. The text given above is restored from Do. P. K.

मोइ-रसियाँई इह णिव्यद्धित णह-घोछिराण हुरराण । उच्चत्त-मीण-ताद्धिय-घण-णिक्षणि-दलासु सरसीसु ॥ ५२० ॥ इह वायस-सेविअ-कीद्द्र्छ-वसुआय-चिविद्ध-सालूरा । जालिय-कड्किय-सम्बूय-सेवला तीर-पेरन्ता ॥ ५२१ ॥ उच्चेछेइ समीरो कलह-करग्गावसोण-मूलाई । संस्वाय-फेण-फुड-पिच्छिलाई इह नलिणि-वत्ताई ॥ ५२२ ॥ पेरन्त-लूण-कमला थोय-जलुव्यत्त-तुङ्ग-णालाओ । इह रोह-सहलाबद्ध-मदह-बत्ताओं णिल्णीओ ॥ ५२३ ॥

॥ ५२० ॥ मोघरसितानीह नैनर्वर्तन्ते धैनघूणितानां कुरराणा-मुद्धृत्तमीनताडितधननलिनीदलासु सरसीषु ॥ मोघं निष्फलम् । घनं ३निबिडम् । कुररा देङ्काः । घननलिनीदलच्छकत्वेन मस्यान्प्राप्तु-मशक्कवन्त इति मखा रोदनशायरासिताः संपद्यन्ते कुररा इस्यर्थः ॥

॥ ५२१ ॥ इह *वायससंकुलकीटयुक्तग्रुष्किचिपिटमण्ड्रका जा-*लकाकृष्टशम्बूकशैवलास्तीरपर्यन्ताः ॥ इस्रो मत्वर्थीयः । वसुआयं ३ग्रुष्कम् । चिपिटं पिण्डितदुर्बलम् । साद्धरो मण्ड्रकः । शम्बूकाः सू-क्ष्मशङ्खाकृतयः कृमिकलेवरप्राया अस्थिशोषाः शङ्कोडा इति प्रसिद्धाः ।

[॥ ५२२ ॥ उद्वेल्लयति समीरः कलभकरामापशोणम्लानि संस्त्यानफेनस्फुटपिच्छिलानि इह निलनीपत्राणि ॥]

॥ ५२३ ॥ पर्यन्तछनकमलाः स्तोकजलस्वेनोद्वृत्ततुङ्गनाला इह रीधःशाद्वलाबद्धारुपपत्रा नलिन्यः ॥ रोधस्तटम् । बद्धस्वं शेवा-३लेन । मडहं अरुपम् ॥

¹MH. मेव⁰ 2MH. निवर्तन्ते. •MH. दिंबा: • MH. रोषशा.

णिव्यावेन्तिव हिययं एए घण-मास्त्रय-तस्त-वणा गिरिणो ।

ग्रुहरू-विहङ्गा अ सरा सुण्ण-पसण्णाई अ वणाई ॥ ५२४ ॥
सारिआण तरङ्गिय-पङ्ग-वडस्त-पिडवद्ध-वास्त्रया मिसणा ।
एए ते पविरस्त-कास-पह्लवा पुलिण-वित्थारा ॥ ५२५ ॥
इह मत्ताणेय-विहङ्ग-ग्रुहरू-कछोस्त-कस्रयस्त्रपित्था ।
विरस्तं सुअन्ति सरसी-परिसर-परिवेसिणो गामा ॥ ५२६ ॥
एए पूरासुङ्खण-विराय-पङ्गोद्ध-पदम-वित्थारा ।
जाया अहिणव-णिगगम-हरिय-सिहा सहसुदेसा ॥ ५२७ ॥

॥ ५२४ ॥ ³निर्वृतं कुर्वन्तीव हृदयमेते ³घनमार्दिततलवना गिरयः। मुखरिबहङ्गानि च सरांसि शून्यप्रसन्नानि च वनानि॥ घना मेघास्ते⁸ ३निर्वृतं कुर्वन्त इव हृदयं गिरितल एव तिष्ठन्ति। शून्यानि निर्जनानि॥

॥ ५२५ ॥ सरितां तरिङ्गतपङ्कपटलप्रतिबद्धवालुका मसणाः एते ते प्रविरलकाशपल्लवाः पुल्निविस्ताराः ॥

॥ ५२६ ॥ इह मत्तानेकविहंगमुखरकङ्गोलकलकलत्रस्ताः सन्तो विरलं स्वपन्ति परिसर्रंसरसीपिविशिनो महासरःसमीपिविशिनो श्रामाः ॥ परितः सर्वदिकं समन्तारसरन्तिति परिसरास्ताश्च ता महान्ति सरांसि सरस्यः ॥

॥ ५२७ ॥ एते पूरस्पृष्टस्वेन विरतः आच्छादितः ^१पङ्कार्दः प्रथ-मविस्तारो येवां ते तथा जाता अभिनवविनिर्गमहरितशिखाः शाझ-

¹MH. निवृत्तं कुर्वती for निवृतं कुर्वन्तीव. ²MH. ॰मिकन॰. ³MH. भना मेथा:स्ते सरणाई निवृत्तं कुर्वत च इदयदि गिरितल एव &o. The emendation is conjectural. ⁴MH. ॰कास॰. ⁴MH पंकर्या प्रथम॰.

कमल-वण-विणिग्गय-मुहल-कुकुहा सायमिह सुहावेन्ति । थोउम्हाअन्तुम्मस अ-सहला कच्छ-बोच्छेया ॥ ५२८ ॥ सम्बूअ-चुण्ण-सबला इह णिहसण-मसिण-वामलूराओ । विडिमाण पयन्तर-णिन्त-विसम-हरियाओं पयवीओ ॥ ५२९ ॥ तड-णिउल-मञ्जरी-णिम्महन्त-जल-गन्ध-सीयला एए । तणु-सुत्ति-सार-पेरन्त-वालुया सहलुदेसा ॥ ५३० ॥

रेलोदेशाः ॥ आलुङ्खियमिति देशीपदं स्पर्शार्थम् । उल्लियमिति देशी-भातुराद्रीभावे ॥

॥ ५२८ ॥ कमलवनविनिर्गतमुखरकुक्कुहाः सायमिह सुखयन्ति स्तोकोष्मायमाणोद्गतमशकशाद्धलाः कच्छविच्छेदाः ॥ निवासार्थि-३तया कुक्कुहानां पक्षिविशेषाणां कमलवनास्मायं विनिर्गमनम् ॥

॥ प्रे ॥ शम्बूकानां कीटास्थिविशेषाणां चूर्णेन शबला इह निघर्षेण पासुकृतेन मस्रणवरुमाकाः । वामख्रो वरुमीकः ॥ अन्यथा-३ प्यत्र पाछो दृश्यते । संपुत्रचुत्रसबला इह णिहसणमसिणवामद्ध-राओ । विहयाण ध्ययन्तरणिन्तविसमहरियाउ पयवीओ ॥ संपूर्णेन राजसा शबला विहगानां पदान्तरेभ्यः पदिबन्बमध्येभ्यो नियन्तो ६निर्गच्छन्तो विषमं कृष्त्व। हरिता अङ्करा यत्र ता इस्पर्थस्तत्र पाठे ॥

॥ ५३० ॥ ^{*}नड्वरुतलेषु ये निचुला वेतसास्तेषां या मक्जर्यस्ताभि-र्निर्महतः 'आमोदयतो जलस्य गन्धेन शीतलाः सुन्दरा एते तनुशु-३क्तिशैंबलपीठवाळुसंस्थ्यायाः^{*} । शुक्तयो जलपाणिविशेषास्थीनि ।

¹MH. °शह्ला:. ²MH, °बंदन° for °बुन्न°. 8 MH, °त° 4MH.आमीदयते. 2MH. ⁶स्तम्ब्राया: for ⁹संतम्ब्राया:.

सहरी-पसत्त-कुररा अन्तो-सहल-सिहं परिवहन्ति । अहि-गन्ध-कमलमाबद्ध-धम्घरा वारि-लेहाओ ॥ ५३१ ॥ सोहन्ति वाल-सरयम्मि नील-भू-सहला तहचेय । पासायग्ग-सिलन्तर-पढम-किलन्तह्नरा दियहा ॥ ५३२ ॥ एयाओं परूढारुण-फल-भर-बन्धुरिय-भूमि-खण्जूरा । कण्टीओं निव्ववन्तिव अमन्द-करमन्द आमोया ॥ ५३३ ॥

ताभिः शबलवालुकं पीठं यत्र ते शाङ्वलोद्देशाः ॥ कचित्रु पाठः । त-णुसुत्तिसारपेरन्तवालुआ । तनुशुक्तिसारपर्यन्तवालुका इति तत्रार्थः ॥

॥ ५३१ ॥ शफरीभक्षणप्रसक्ताः कुररा यासु ता अन्तर्मध्ये शाङ्वलशिखां परिवहन्ति । अहिगन्धकलैंमं कलमवदिधकगन्धम् ३आवद्धधर्घरा वारिलेखाः ॥ धर्घरं शाङ्वलं शैवालादिजालम् ॥

॥ ५३२ ॥ शोभन्ते बालायां प्रथमायां शरदि नीलभूशाइवला-स्तयेव पार्श्वालमिशिलान्तरप्रथमक्कान्ताङ्करा दिवसाः ॥ आक्कान्त-शिलान्तरपार्श्वलमाङ्करा इत्यर्थः । प्राकृते पूर्वनिपातनियमाभावात् । यान्यादित्यसांमुख्ये वर्तन्ते तेषामेव शिलान्तराणां पार्श्ववर्तिनो नया-ङ्करा म्लायन्ति । न तु च्लायावर्तिनामित्यन्तरमहणम् ॥

॥ ५३३ ॥ एताः 'प्रस्तढारुणफलभरबन्धुरितस्तर्जूराः कण्ठयः पर्वतकण्ठे भवा उपकण्ठशब्दवाच्याः कण्ठिका इति लोके ख्याता १निर्वापयन्तीव निर्वृति जनयन्तीव 'अमन्दकरमन्दकामोदाः॥ पर्ख-ढानि पकानि पकरसयोगाच 'अरुणानि फलानि । करमन्दः फल-वृक्षविरोषः॥

¹ MH. °कलगरंबस्यु°, थ MH. ° करचन्द.

इह सा स-केसरोव्वत्त-कुसुम-कविला करीर-वण-राई।
रेहइ निहस-द्विय-करभ-केसर-च्छेय-जिल्ला ॥ ५३४॥
इह वीसमइव हिययं फुल्लक-समीर-सुरहि-गन्धेसु।
आवाय-घिडय-कमलामाएसु वणन्त-मग्गेसु॥ ५३५॥
बाढं लीढूस-घणत्तणेण गामेइआओं णोचेन्ति।
इह अहुआसेय-विवण्ण-गोमआ २ण्ण-भूमीओ॥ ५३६॥
एए ते वण-सेरिह-परिमलण-पइण्ण-गोमयामोया।
धोऊस-रेणु-परिकविस-वारिणो पल्ललुच्छङ्गा॥ ५३७॥

॥ ५३४ ॥ इह सा सकेसरोद्धृत्तकुसुमकिषठा करीरवनराजिः रेहइ शोभते निहसद्वियकरभकेसरच्छेयजडिलव्य । करभ उष्ट्रपोतकः ₹करीरपळवभक्षकः । तस्य निघर्षेण च्छित्रास्त्वङ्मात्रेण स्थिता ये केसरास्तैः संजातजटेव ॥

॥ ५३५ ॥ इह विश्राम्यतीव हृदयं फुलाकसमीरसुरिभगन्धेषु आपातघटितकमलामोदेषु वनान्तमार्गेषु ॥

॥ ५३६ ॥ इह प्रामसमीपवर्तिन्योऽरण्यसीमौनः अरण्यप्रदेशा
प्रामेयिका प्राम्याः स्त्रियो नोचिन्वन्ति आरण्यकाः शुष्कगोमयपिण्डि३का न गृह्णन्ति यतोऽहुताशेयविवण्णगोमया हुताशनायोग्यविरुद्धवर्णगोमयपिण्डकाः । वह्वयज्वलने कारणमाह । बाढं लीद्धसघनत्वेन बाढमत्यर्थ लीढः प्राप्तो य ऊषः क्षारस्तस्य घनत्वेन प्राचुर्येण शुष्कगो६मयपिण्डानामूषेण वेष्टितत्वाद्वहेरप्रवेश इति नोचिन्वन्ति स्त्रियः ॥

॥ ५३७ ॥ एते ते वनमहिषपरिमर्दनप्रकीर्णगोमयामोदाः अव-श्यायधीतरेणुःवे परिकपिशवारयः पल्वलोत्सङ्गाः ॥ सेरिमो महिषः॥

¹MH. ⁰मलन⁰.

प्याओं वाय-धृसर-करीस-कविस-धरणी-सुअन्धाओ ।
रण्ण-त्थलीओं उच्चुत्थ-गोउला देन्ति उक्कण्ठं ॥ ५३८ ॥
सोहन्ति सरस-सुई-णिगम-हरियायमाण-मूलाओ ।
इह चिण्ण-विसह-बहिय-रूढ-तणा रण्ण-सीमाओ ॥ ५३९ ॥
इह धाउ-लिहिय-देव-त्थलाओं रण्ण-त्थलीओं सुएन्ति ।
आलीयमाण-भासा परिचुत्थं महिस-सत्थाण ॥ ५४० ॥
संतत्थ-विरल-कङ्कन्तरेसु गोमाउणो इह उवेन्ति ।
भय-चिलयण्ण-दिसा-घडिय-वायसं महिस-कङ्कालं ॥ ५४१ ॥

॥ ५३८ ॥ एताः ग्रुष्कघूसरकरीषकिषशघरणीसुगन्धाः अरण्य-स्थल्यः 'उदुषितगोकुलाः प्रोषितगोधना ददस्युस्कण्ठां गोकुलस्मृति-३मुपजनयन्त्यः ॥ वायं ग्रुष्कम् ॥

॥ ५३९ ॥ शोभन्ते सरससूचीनिर्गमहरितायमानमूलाः इह वृपभभक्षित [वर्धित] रूढतृणा अरण्यसीमानः॥ चिन्नं चरितं ३भक्षितम् । चिन्नविसिहेति पाठे चरितविशिखेत्यादिरर्थः॥

॥ ५४० ॥ इह धातुलिखितदेवस्थलःवादरण्यस्थल्यः सूचयन्ति आस्त्रीयमानभासस्वाच पर्युषितं परिवासं महिषसार्थानाम् ॥ भासाः ३पक्षिविशेषा महिषपुरीषोपजीविनः ॥

॥ ५४१ ॥ संत्रस्तविरलस्थितकङ्कान्तरेषु गोमायवः श्वगाला इह वसैन्ति भयचलितान्यदिक्संघटितवायसं महिषकङ्कालं महिषक-३लेवरम् ॥ कङ्का गृधाः । किङ्कालं इति सप्तम्यर्थे द्वितीया । महि-

¹MH. उद्विताº. ²MH. कंकांतरासु. ³MH. ºकंकाल इति,

इह रविणो मय-तण्हा-िणहेण णीहार-पण्डरा होन्ति ।
सरसीसु तुलिय-तरलम्बु-बलण-िवसमा इव मऊहा ॥ ५४२ ॥
कल्लोल-िसिसर-पवणा सलिखहेसे दिसाओं सूपन्ति ।
इह उड्डन्त-विहङ्गम-ध्रयम्बु-कण-चुण्ण-मइलाओ ॥ ५४३ ॥
इह कय-फुकार-पडन्त-वालुया-दृसियग्ग-तोयाओ ।
पिहेपिहें कहवि पिज्जन्ति वाउ-वेपिहें सिरयाओ ॥ ५४४ ॥
उम्हाल-तरु-च्छाया गो-रेणु-विद्यण्ण-मारुय-िणरोहा ।
सायमिह समिह्उण्हा वलन्त-भट्टाणला गामा ॥ ५४५ ॥

षक्लेवराभ्यन्तरे वसन्तीत्यर्थः । संतुष्टविरलमम्मन्तरेष्विति कचि-त्पाठः । सम्यक्त्रुटितत्वेन विरलानि यानि मर्मान्तराणि तेषु । संतु-६द्देत्यपि पाठे संतुष्टास्तृप्ताः सन्त इति योजना ॥

॥ ५४२ ॥ इह रवेर्मृगतृष्णानिभेन नीहारपाण्डुरा भवन्ति सरसीषु तुलिततरलाम्बुवलनविषमा इव मयूखाः॥

॥ ५४३ ॥ कल्लोलशिशिरपवनाः सलिलोद्देशान्दिशश्च शीतलाः सूचयन्ति इह उड्डीयमानविहङ्गमधूताम्बुकणचूर्णमलिना इति दिशां ३विशेषणम् ॥ दिशः पवनाश्च जलप्रदेशान्निकटान्सूचयन्तीत्पर्थः॥

॥ ५४४ ॥ इह कृतफूत्कारपतद्वालकारू पितायतोयाः पथिकैः कथमपि पीयन्ते वायुवेगैः सह सरितः ॥

॥ ५४५ ॥ अप्मयुक्ततरुच्छाया गोरेणुवितीर्णमारुतिनरोधाः सायमिह समधिकोष्णाः वलद्घाष्ट्रानला यामाः ॥

¹MH. सर्सोध्विति तुष्ठित⁰. ² MH. om. नला.

करि-कर-दण्डामोडण-विसाह-सुसन्त-सरल-तरु-जालं।
एयं तं धूसर-विरल-सर्छई-मेहलं रण्णं।। ५४६ ॥
वोलेइ लया-संकलिय-मुहल-कलहं णियत्त-करिणीयं।
इह कुजराण मुह-मेत्त-विलय-जूहाहिवं जहं॥ ५४७॥
इह दिण्ण-भूमि-महा परिल्लणासण्ण-विडावे-साहग्गा।
सुणन्ति महा-तरुणो गइन्द-जूहाण वीसमिश्रं॥ ५४८॥
इह अजवोरु-वराहा अवरोप्पर-सत्तु-सावय-वहाओ।
भमियव्याओं पविरलं रुरु-रिसज्जवईओं भूमीओ॥ ५४९॥
इह मूल-पविरलेसुं संवग्गिय-मुणि-जणावसेसेसु।
संवज्जन्ति विहङ्गा फलेसु नीवार-विडवाण॥ ५५०॥

॥ ५४६ ॥ ['करिकरदण्डामोटनविशाखशुष्यस्सरलतरुजालम्] एतत्तघ्दूसरविरलसल्रकीमेखलमरण्यम् ॥ 'सरलतरवा देवदारवः । ३सल्रकी कदली ॥

॥ ५४७ ॥ वेत्रैलतासंकिलतःवेन मुखरो यः कलभस्तस्माँति-वृत्तकरिणीकम् इह कुञ्जराणां मुखमात्रविलतय्थाधिपं यूथम् ॥ ३करिणी स्नीस्वभावाद्भयानिवर्तते । यूथाधिपस्तु धैर्यादेव हेलया विलतवदनमात्रेण वीक्षत इति स्वभावः ॥

॥ ५४८ ॥ इह दत्तभूमिमर्दाः परिछ्नासन्नविटपिशाखाश्राः सूचयन्ति महातरवो गजेन्द्रयूथानां विश्रान्तम् ॥

॥ ५४९ ॥ इह अजवोरुवराहाः परस्परशत्रुश्चापदवधाः अमणी-याः प्रविग्लं कृत्वा रुरुशृङ्गवत्यो भूमयः ॥

[॥ ५५० ॥ इह मूलप्रविरलेषु संवर्गितमुनिजनावशेषेषु संप-चन्ते विहङ्गाः फलेषु नीबारविटपानाम् ॥]

¹MH. omits chhâyâ of the first half of the couplet.²MH. तरहा.

निबिद्द-लया-जाल-पिणद्ध-सिह्रर-तरुसण्ड-पिट्डिइउप्पयणा।
इह तंसं उड्डेड्रण खं विद्दङ्गा वलगगित ॥ ५५१ ॥
इह केसरिणो विद्दुणन्ति ताडणुड्डीण-छप्पय-कदप्पं।
रहस-दलिएइ-मय-सिलल-गरुइयं केसरुप्पङ्कं ॥ ५५२ ॥
प्रहल-मऊराइँ हरन्ति किंपि इह णव-पलास-कविसाइं।
उच्चाय-पहालुप्पण्ण-पण्ड-भावाईं रण्णाई ॥ ५५३ ॥
विश्वती-जल-कण-सीयल-पलास-परिवेसिणो इह हरन्ति ।
असलिल-मज्झागय-विरल-किंसुआ पहालुच्छङ्गा ॥ ५५४ ॥
तिद्देयसाणिल-णिच्चूढ-रेणु-णिच्चिद्दय-किंदण-पह-दण्डा ।
वाओलीसुवि जाया इह विरल-रयाओं भूमीओ ॥ ५५५ ॥

॥ ५५१ ॥ निविडलताजालपिनद्धशिखरतरुखण्डमतिहतोस्पतना इह तिर्यगुडुीय खं विहङ्गा विलगन्ति ॥

॥ ५५२ ॥ इह केसरिणो विधुन्वन्ति ताडनोड्डीनष्ट्रपदकलापं सरैंसदालितेभमदसलिलगुरुकृतं केसरकलापम् ॥

॥ ५५३ ॥ मुखरमयूराणि हरन्ति किमपीह नवपलाशकिपशानि आशुष्कपल्वलक्ष्वादौपन्नपाण्डुरूपाण्यरण्यानि ॥

॥ ५५४ ॥ 'लहरीजलकणशीतपलाशपरिवेशिनः इह हरन्ति हृदयम् असलिलं यत्पल्वलतंट तन्मध्यगता विरलाः किंशुका यत्र ते ३पल्वलोत्सङ्गाः ॥ 'झिली लहरी । परिवेशिनः समीपवासिनः ॥

॥ ५५५ ॥ प्रतिदिवसानिलिनिर्व्यूढरेणुप्रकटितकठिनपथदण्डाः वातालीप्विप वात्यास्विप सर्तोषु [जाता] इह विरल्रजस्का भूमयः ॥ ३तिद्वियसं प्रतिदिवसम् । निर्व्यूढमपसारितम् । पन्थान एव दण्डास्त-दाक्वतिस्वात् ॥

इह ज्वसरं वराहाण गलिय-जल-बिन्दु-बद्ध-हरियाओ ।
संकन्त-पङ्क-गारव-बन्धुरिय-तणाओं पयवीओ ॥ ५५६ ॥
एयाओं गाढ-फुडणा पुज्जइऊसिय-भू-दल-कवाला ।
संपीड-विरस-दीहरिय-तलिण-पुत्थाओं भूमीओ ॥ ५५७ ॥
इह हि गय-जूह-णिहं सूएइ अमारुए वणन्तिम्म ।
कर-णीसासुग्गाहिय-मिह-रय-किवसो णहुदेसो ॥ ५५८ ॥
उक्किण्ण-रय-भरोणय-तल-जज्जर-भू-विसट-बिल-विसमा ।
थोउज्जडक-विडवा इमाओं ता उन्दर-थलीओ ॥ ५५९ ॥
इह भूइ-दण्ड-सेसावि णियय-दीहत्तणेण णज्जन्ति ।
पासल्ल-भाव-पज्जत्त-हुयवहा पायव-णिवेसा ॥ ५६० ॥

॥ ५५६ ॥ इह उपसरः सरःसमीपे वराहाणां गलितजलि-न्दुबन्धैंहरिताः संक्रान्तपङ्कगौरवबन्धुरिततृणाः पदव्यः ॥ बन्धुरितं **३नम्रीभृ**तम् ॥

॥ ५५७ ॥ एता गाढं कृत्वा यत्स्फुटनं तेन पुक्तितान्युच्छ्वसि-तानि च भू [तल]कपालानि यत्र ताः संपीडनेन विरसानि दीर्घकृतानि ३[तिलनानि] मुस्तानि यत्र ता भूमयः ॥ तिलनं सूक्ष्मम् ॥

॥ ५५८ ॥ इह हि गजयूथनिद्रां सूचयति अमारुते वनान्ते करनिः-श्वासेरुद्वाहितेन उत्क्षिप्तेन महीरजसा किपशो नभउद्देशो गगनप्रदेशः॥

॥ ५५९ ॥ उस्कीर्णरजोभरावनता अत एव तलजर्जरा या भूस्तद्भावेन विशीर्णानि बिलानि तैर्विषमाः स्तोकोज्जटार्कविटपा ३इमास्ता उन्दुरस्थल्यः ॥ उन्दुरा मूषकास्तैश्व्लिम्लस्वादन्तरान्त-रार्कविटपा उज्जटिताः ॥

॥ ५६० ॥ इह भूतिदण्डशेषा अपि निजकदिर्घत्वेन ज्ञायन्ते

इह काला रुग्ग-तरुत्तणेण थलइल्लमन्तरा हरइ । भाएसु उववणाअन्त-बाल-तरु-मण्डलं रण्णं ॥ ५६१ ॥ बङ्घी-वियाण-बहलत्तरोण छाया-णिवेस-सिसिराई । इह अणह-इलिही-सदलाईं गिरि-कच्छ-रण्णाइं ॥ ५६२ ॥ तिहयह-णिहस-संपीय-सयल-सीरा असाओंव सहन्ति । परिकढिण-कसिण-दल-बन्धणाओं इहकच्छ-भूमीओ ॥५६३ ॥ इह दीसइ कणय-सिला-मऊह-पुञ्जाहिरिच्जयं रविणो । **णि**च्छिल्लिय-परिणय-ताल-पिञ्चरं पडिय-पडिबिम्बं ॥ ५६४ ॥

पार्श्वीकृतावस्थानभावेन पर्याप्तहुतवहाः पादपनिवेशाः ॥ हुतवहोऽत्र ३दावाग्निः॥

॥ ५६१ ॥ इह कालवशादुग्णतरुखेन हेतुना स्थलयुक्तं सत् अन्तरान्तरा हरति भागेषु च उपवनायमान [बाल] तरुमण्डलम् अर-३ण्यम् ॥ रुग्णं भग्नम् । इल्लः प्राकृते मस्वर्थीयः ॥

॥ ५६२ ॥ वर्षीवितानबहरुखेन च्छायानिवेशशिशिराणीह अनघहरिद्रापिङ्गैराणि गिरिकच्छारण्यानि ॥

॥ ५६३ ॥ प्रतिदिवसनिघर्षणात्संपीतसकलसीरायसा इव शो-भन्ते परिकठिनकृष्णदलबन्धना इह कच्छभूमयः ॥ सीरं हलं तस्या-३ 'यसः पान्तलग्नः फालो लोहमयः । 'सोऽन्तः किल प्रतिदिनं विलि-रूयमानायां भुवि क्रमेण विगलितः । तत्र स्वभावकृष्णापि भूमिरे-वमुरपेक्ष्यते पीतविगलितफाललोहचूर्णस्वेनेव कृष्णेति ॥

[॥ ५६४ ॥ इह दश्यते कनकशिलामयुखपुङ्जाभिराञ्जतं रवे-श्रिञ्जवपरिणततालपिञ्जरं पतितप्रतिबिम्बम् ॥]

¹MH. om. the visarga. ²MH. सोनंत:.

इह वाजध्दुय-धूली-गरुय-कणावडण-छिहिय रयाओ ।
दीसन्ति विरष्ठ-जल्ल-विन्दु-मुहियाओव्य रत्थाओ ।। ५६५ ॥
इह ता तरु-मूल-किलिण्ण-कुसुम-दल-दारु-सयल-किललाओ ।
आणील-कविस-फरुसा करीस-सिहिलाओं भूमीओ ॥ ५६६ ॥
इह होन्ति मुहल-सिहिणो पुराण-फल-सबल-कुसुमिय-कलम्बा ।
फल-कोस-विज्ञण-पत्तल-पलास-सिसिरा वणुहेसा ॥ ५६७ ॥
एए वण-वारण-गण्ड-निहस-मय-गन्धिणो भयं देन्ति ।
रोसुद्ध-सीह-णह-दिलय-वक्तला पायव-क्त्वन्धा ॥ ५६८ ॥
रय-पुज्ज-रुद्ध-गयणा सहन्ति इह सायमणवसाआओ ।
पच्छद्ध-पसण्ण-मियङ्क-मण्डला गिम्ह-रयणीओ ॥ ५६९ ॥

॥ ५६५ ॥ इह वातोध्दूतधूलीगुरुककणावैषतनच्छिद्रितरजस्काः सत्यो दृश्यन्ते विरलजल[बिन्दु]मुद्रिता इव रथ्याः ॥ प्रशिथिलरजोरा-३शौ गुरो घूलिकणे प्रविष्टे सति जलकणाहतस्विमव भातीत्यर्थः ॥

॥ ५६६ ॥ इहैतास्तरुमूलक्किन्नकुसुमफैलदारुशकलकालिलाः ज्यासा आनीलकापेशपरुषाः करीषवच्छिथिला भूमयः ॥

॥ ५६० ॥ इह भवन्ति मुखरशिखिनः पुराणफलशबलकुसुमितकदम्बाः पुराणफलैरितकान्तवर्षसंजातैः फलैः शबला व्याप्ता
३एकस्मिन्प्रदेशे कुसुमिताश्च द्वितीयप्रदेशे फलकोशद्विगुणपत्रलपलाशशिशिरा वनोद्देशाः ॥

[॥ ५६८ ॥ एते वनवारणगण्डनिघर्षमदगन्धा भयं ददति रोषोध्वीसहनखदलितवल्कलाः पादपस्कन्धाः ॥]

॥ ५६९ ॥ रजःपिक्जैरीिकयैमाणगगनाः शोभन्ते इह साय-

^{&#}x27;MH.º नाशो for ºराशी.

गय-जूहोयरण-विभिष्ण-निर्ह्णाण-णिव्वाहिय-सिर्ह्छ-दण्हाओ । इह ता बसुयाय-परिष्पवन्त-कमलाओं सरसीओ ॥ ५७० ॥ इह पायव-लग्गिहिय-णिलिणि-दल-च्छेय-कविल-कूलाओ । लूयाविल-फुहिय-दलन्तराओं कासार-भूमीओ ॥ ५७१ ॥ इह मारुय-तंसीकय-दाव-सिहा-सिहर-संवलन्ताइं । दिष्पन्ति पढममग्गेण तअणु मूलेण रण्णाइं ॥ ५७२ ॥ अग्धन्ति ता णव-हिय-सिहि-वाय-पिस^ल-वामलूरग्गा । इह हेहुक्वाअ-दुमा थलीओं णव-दाव-गन्धाओ ॥ ५७३ ॥

मनवश्याया अवश्यायरहिता गवादिसंचरणोत्थितमहीरजःप्रशमस्वेन १पश्चार्धप्रसन्नमृगाङ्कमण्डला ग्रीष्मरजन्यः॥

॥ ५७० ॥ गजयूथावतरणविभिन्ननिर्वात्तिसिलेख्याः इह ताः शुष्कपरिप्रवमानकमलाः सरस्यः ॥

॥ ५७१ ॥ इह पादपलमस्थितनलिनीदलच्छेदकपिशम्ँलाः । कलिलकुका इति पाठान्तरम् । छताविलस्फुटितदलान्तराः जलाभावे २स्फुटितमृत्तिकाया दलविवरेषु कौलिका जालकान्कुर्वन्ति । कासार-भूमयो नितम्बप्रदेशाः ॥ वर्षासमयजलस्यापहृतलम्रचिहवर्णनमेतत् ॥

॥ ५७२ ॥ इह मारुतत्र्यश्रीकृतदावशिखाशिखरैः सह संवलमा-नानि संबध्यमानानि दीप्यन्ते प्रथमम् अग्रभागैस्तदनु रमूलैरैरण्यानि॥

॥ ५७३ ॥ अर्घन्ति शोभन्ते ता नवस्थितशिखिशुष्कपिशङ्गव-ल्मीकागाः इहाधस्ताच्छुष्कद्रुमाः स्थल्यो नवदावगन्धाः॥ शिस्ना ३वडिः। वायं वानं शुष्कम्। पै ओवै शोषण इत्यस्य ओदितश्चेति निष्ठा-

¹MH. ⁰जकरवापहर्त⁰. The emendation is mine ²MH. om अरण्यानि,

[•] MH. वाबवानां शुप्तम् .

^{21 (}Gaŭdavaho.)

इह तोअ-लङ्घणुम्मुक-रेणु-दल-सुण्ण-भाव-लहुईओ । तुरिअयरं समिहसरान्ति मारुआ वत्त-वल्लीओ ॥ ५७४ ॥ दीसन्ति तह-परिद्विअ-तण-मण्डल-पण्डरन्तरालाओ । इच्छा-वीसन्त-दवाणलाओं इह रण्ण-भूमीओ ॥ ५७५ ॥ इह पङ्ग-लोलणाविल-पुड-मन्दुम्मिल्ल-लोअणद्धन्तं । सायं विअडयरक्रंव णीइ जुइं वराहाण ॥ ५७६ ॥

नत्वे क्रते वानिमिति रूपम् । तस्य अंशो वायिमिति । एवम् उव्वायिमिति उद्घानप्रकृतिकम् । वामछरो वर्ल्माकः । यद्यपि स्थलीशब्दः कृत्रि-६मायामेव साधुस्तथापि इह उपचारादकृत्रिमास्वपि प्रयुक्तः ॥

॥ ५०४ ॥ इह तोयेन यल्ञङ्घनं वर्षासु प्रक्षालनं तेन मुक्तरेणुदलत्वाच्छून्यमनावृतमवकौंशस्थानं नभोग्रं यासां तास्त्वरिततरं समिन३सरिन्त सम्यगभिसारयन्ति मारुताः कर्तारः पर्णवल्लीः पलाशलताः
कर्मभूताः ॥ कचिदसत्यपि णिचि प्रयोजकव्यापारः प्रतीयते । दशिनहेलैः कृषतीतिवत् । तेनेहापि समिभसरन्तित्युक्ते समिभसारयन्तीति
६गम्यते ॥

॥ ५७५ ॥ दश्यन्ते तथापरिम्थिततृणमण्**र**लपाण्डुरान्तरालाः इच्छाविश्रान्तदवानला [इह] अरण्यभूमयः ॥ तथा परिष्ठितस्वमद-**३**ग्धस्वम् । इच्छाविश्रान्तस्वमप्रयस्नोपरतस्वम् ॥

॥ ५७६ ॥ इह पङ्कलोलनाविलपुटमन्दोन्मीललोचनार्धान्तम् सायं विकटत्तराङ्गमिब निर्याति यूथं बराहाणाम् ॥ विलोचनं मुस्त-इत्राप्त्यर्थं नोदनम् ॥

This is obviously a mistake of the commentator. See Pan. 4-1-42-2MH. नोदमस् What does the word refer to? The word लोजण in the original means 'eye'.

इह रण्ण-गोडलेसुं उण्हाइँवि पन्थिएहिँ पिक्जन्ति ।

कामं गोरस-पारी-णिवेस-पण्डूईं सिललाईं ॥ ५७७ ॥

इह सिलल-कास-सक्कारि-मूल-पिललग्ग-किष्ट्र्य-दलाओ ।

पवणो आयासिय-सारसाओं तरलेइ णिलणीओ ॥ ५७८ ॥

तंसीकय-कण्ठ-समोसरन्त-विहयावलोय-सरसाई ।

इह किंपि पुलिण-परिसिक्कियाई सायं सुहावेन्ति ॥ ५७९ ॥

संगलण-मासलाअन्त-सीयलो विविह-विल्न-कुसुमाण ।

आमोओ इह संचरइ कोवि सु-सुयन्ध-सुरहीण ॥ ५८० ॥

॥ ५७७ ॥ इहारण्यगोकुलेषु उष्णान्यपि पैथिकैः पीयन्ते पर्याप्तं गोरसपारीनिवेशपाण्डूनि [सलिलानि] ॥ पारी दोहनपात्रविशेषः॥

॥ ५७८ ॥ [इह] सिलिलेनानिलाहतेन काशैश्च तृणविशेषैर्मारु-ताभिहतैः शादिति शब्दं याः कुर्वन्ति तच्छीलास्ताश्च ता आकृष्ट-३मूल [प्रति] लग्नदलाः पवनः आयासितसारसास्तरलयति निलिनीः ॥ सारसाः पक्षिविशेषाः ॥

॥ ५७९ ॥ ज्यश्रीकृतकण्ठसमपसरिद्वहगावलोकनसरसानि इह किमपि पुलिनपरिष्वक्कितानि तटगमनानि सायं सुखयन्ति ॥ तटिवहा-३रिषु मानुषेषु पक्षिणो भयास्परिवर्तितश्रीवया पञ्यन्तस्त्वरन्ते पद्भिः॥

११ ५८० ॥ संघँटनेन मांसलीभवन्यनीभवन्नत एव शीतल आह्वादकृत् विविधपैत्रकुसुमानां संबन्धी आमोद इह संचरित कोि असुसुगन्धसुरभीणाम् ॥ सुरिभश्चदस्य सुगन्धपर्यायस्यापि अतिश-यार्थः प्रयोगः । यथा । अहो रमणीया अहो रमणीयेति ॥

¹MH, परिष्विषकतानि.

करह-पओअर-विसमाई इह पहोलिन्ति मालुहाणीण । उच्यत्त-धूसराई दलाई पेरन्त-कविसाई ॥ ५८१ ॥ इह रेहन्ति च्छाया-णिविद्व-पिह्यावलोइयग्गाओ । ककोल-दालि-कवि-सत्थ-संकुला रण्ण-भूमीओ ॥ ५८२ ॥ इह गोर-विरिहणी-गण्ड-वास-धूसर-पिसङ्ग-वद्वाण । भमइ अवरण्ह-महुरो गन्धो करहाड-कुसुमाण ॥ ५८३ ॥ घोलइ उल्लिन्त-सुरा-मूल-कसाय-जरहो कलम्बाण । एस मिलाणारुण-केसराण दर-सीयलो गन्धो ॥ ५८४ ॥ खज्जूर-मञ्जरी-पिञ्जराण इह परिमलो पियङ्गूण । रुढारविन्द-मयरन्द- कण-कसाओ परिन्भमइ ॥ ५८५ ॥

॥ ५८१ ॥ करभपदोदरचद्विषमाणीह प्रघूर्णन्ते माल्लघानीसंज्ञानां लताविशेषाणामुद्रृत्तत्वेन धूसराणि दलानि पर्यन्तकपिशानि ॥

॥ ५८२ ॥ इह शोभन्ते छ।यानिविष्टपथिकावलोकितामाः कङ्को-लदालिवस्किपिलैः किपसार्थैः संकुला अरण्यभूमयः ॥ अत्रानेकपाठाः ३सन्ति । अनयेव दिशा गतार्थाः ॥

॥ ५८३ ॥ इह गौरविरहिणीगण्डपार्श्ववध्दूसरिपश्ड्गपृष्ठानां अमित अपराह्णमधुरो गन्धः [करहाटकुसुमानाम्] । करहाटः कोवि-३दाराख्यस्तरुः ॥

॥ ५८४ ॥ धूर्णते सुरया दोहदार्थं दत्तया आर्दीभवन्ति यानि
मूलानि तैः कषायः श्वाबलः अत एव जरठः प्रगल्भः कदम्बानां
३संबन्धी एष म्लानारुणकेसराणामीषच्छीतलो गन्धः ॥ दर ईषत् ॥

॥ ५८५ ॥ खर्जूरमञ्जरीविध्यञ्जराणां परिपक्रमञ्जरीःवेन इह

⁷ MH. घूर्णते. ² MH. ⁰मवित. ⁸ MH. शेवरू.

मजल-णिविहासु इह मरुवयस्स मुह-पाहलासु वल्लीसु । आससइ सिसिर-लच्छी तारेसु अ कुन्द-कुसुमेसु ॥ ५८६ ॥ इह लोलेइ खण-क्खण-विवण्ण-जव-मझरी-तरङ्गाओ । पवणो संचार-विमूह-मय-विमलिआओं सीमाओ ॥ ५८७ ॥ जरहायन्त-फल्ल्रसास-पविरलायन्त-मझरी-सूया । इह अग्वन्ति जवाणं अग्ग-भवन्तीओं सीमाओ ॥ ५८८ ॥ इह ताओं पुलोस-सुयन्ध-जव-कसायाणणेहिं पिज्जन्ति । फुळ्ळ-करवीर-पाली-समुज्जला रण्ण-वावीओ ॥ ५८९ ॥

परिमलः शियङ्गूनां रूढारविन्दमकरन्दकणकषायः परिश्रमति ॥ २रूढं जरठम् । अरविन्दं पद्मम् । कषायो मिश्रः ॥

॥ ५८६ ॥ [मुकुलनिविडासु] इह मरुवकस्य सुगन्धपत्रिका-विशेषस्य मुखपाटलासु वछीषु आवर्मति शिशिरलक्ष्मीस्तारेषु च ३सुपुष्पितेषु कुन्दकुसुमेषु ॥

॥ १८७ ॥ इह लोलयति कम्पयति क्षणक्षणविवर्णयवमञ्जरी-तरङ्गयुक्ताम्पवनः संचारविमृदमृगविमिदतान्सीझः । सीमशब्दः १पुंस्यपि दष्टः । तदुक्तम् । लिङ्गमसंख्यं लोकप्रमाणस्वादिति ॥

॥ ५८८ ॥ जरठायमानफल्खेनोपचि[त]यवकोशस्वेनोछ्वासयुक्तं-स्वादुन्नतवास्प्रविरलायमानमञ्जरीशका इहार्घन्ते यवानामग्रे भवन्स्यो ३ दृष्टिपथमागच्छन्स्यः सीमानः ॥ शुकाः वैकिसारुकाः ॥

॥ ५८९ ॥ इह ताः ष्ठोषसुगन्धयवकषायाननैः पीयन्ते फुछ-करवीरपालीसमुज्ज्वला अरण्यवाप्यः अटवीपुष्करिण्यः ॥ उज्ज्वला ३रक्ताः । करवीरं कणहीरकमिति लोकभाषया प्रसिद्धम् ॥

¹MH. विमक्तितान्. ²MH. ⁰युत्वा°. ³MH. ⁰क्काः.

इह दाबाणल-धूमाहिओय-पिडबद्ध-मिह-रयाअम्बा।
दिवसिमिवि होन्ति पओस-राय-मङ्ला दिसाहोया॥ ५९०॥
इह विहिडिअ-तन्तु-चुडुप्प-पम्हलाअम्ब-धूसरं पियह।
णारङ्ग-गन्भ-सयलं पहिओ अहरंपिव पियाए॥ ५९१॥
सिसिरिम्म विरल-कुसुमे गाढालिङ्गण-णिहेण अवबाणो।
बाहु-कलहम्मि मिहुणाई वम्महो इह निओएइ॥ ५९२॥
इह तं संचारिय-कञ्चणार-केसर-कसाय-गन्धाण।
उच्छिङ्खलिय-वणाणं सोहग्गं किंपि पवणाण॥ ५९३॥
इह माहवीण कोमल-पलास-दर-कविस-बन्धणाहरणं।
उन्भिज्जइ जरह-कवोय-कण्ड-मङ्लाहणं मज्लं॥ ५९४॥

॥ ५९० ॥ इह दावानलधूमाभियोगप्रतिबद्धमहीरजस्त्वेन आ-ताम्रा दिवसेपि भवन्ति प्रदोष[राग]मलिना दिगाभोगाः ॥ अभियोगः १संबन्धः ॥

॥ ५९१ ॥ [इह] विघटिततन्तुकं यत् औतुष्पं चर्म तेन हेतुना पक्ष्मलं संजातपक्ष्मकिमव तथा आताम्रधूसरं पिवति नारङ्गगर्भशकलं ३पिकः अधरिमव प्रियायाः ॥

[॥ ५९२ ॥ शिशिरे विरलकुसुमे गाढालिङ्गनच्छलेन अप-बाणो गतवाणो बाहुकलहे मिथुनानि मन्मथ इह नियोजयित ॥]

॥ ५९३ ॥ इह तत् संचारितकाञ्चनारकेसरकषायगन्धानाम् उच्छङ्खलीकृतवनानां सौभाग्यं किमपि पवनानाम् ॥

॥ ५९४ ॥ इह माधवीनां कोमलपलाशदलैंकपिश [बन्धन] वर्त-मानामरणम् उद्भिद्यते विकसति जरठकपोतकण्ठमलिनारुणं मुकु-३लम् ॥ इह अहिरायन्ति कमावमुक-परिस्ट-विडव-जास्राइं ।

हरियारुण-पण्ड-कसाय-विसय-वण्णाइँ रण्णाइं ॥ ५९५ ॥
फल-बन्ध-विरल-हरियायमाण-सहयार-मझरि-मुहाण ।
साहु महु-वासराणं अकुण्ठ-कल-यण्ठि-कण्डाण ॥ ५९६ ॥
णब-बाण-कोउह्छेण णूणमेमेअ वम्महो मुयइ ।
सहआर-सरे अविओइणोवि इह ऊसुया जेण ॥ ५९७ ॥
टिविडिकिअ-डिम्भाणं णव-रङ्गय-गञ्च-गरुय-महिलाण ।
णिकम्प-पामराणं भई गामुसव-दिणाण ॥ ५९८ ॥

॥ ५९५ ॥ इहाभिराजन्ते क्रमावमुक्तप्रख्रविटपजालानि हरि-तारुणपाण्डुकषायाणि च तानि विषमपर्णानि च हरितारुणपाण्डुक-३षायविषमपर्णानि [अरण्यानि]॥ वसन्ताधृतुक्रमेण केषांचिद्विटपावस्था-विशेषाणां त्यागः केषांचिदुपादानम् ॥

॥ ५९६ ॥ फलबन्धविरलहरितायम।नसहकारम**खरीकत्वेन** सुँखानां प्रीतिजनकानां साधु चरितं मधुवासराणाम् अकुण्ठकलक-३ण्ठीकण्ठानाम् ॥ कलकण्ठी कोकिला ॥

॥ ५९७ ॥ नवबाणकुत्हलेन नूनमेवमेव न तु विरहिणमेवोहिश्य मन्मथो मुश्चति सहकारशरान् । अवियोगिनोपि इह वसन्ते उत्सुका ३येन यस्मात् ॥

॥ ५९८ ॥ टिविडिक्किआ प्रसाधिता डिम्मा बाला येषु तेषां नवरङ्गेण कौसुम्भवाससा प्रावृतेन यो गर्वस्तेन गुरुकमहेलानां ३निष्कम्पपामराणां भद्रं श्रेयोस्तु प्रामोश्सवदिनानाम् ॥ विरल-हिय-महुयर-कन्बुराओं इह मझरीओं चूआण।
दर-दङ्क-मयण-बाणोवमाओं विढवेसु दीसन्ति ॥ ५९९ ॥
इह सोहन्ति दश्चमिल्ल-किसलयायम्बरन्छ-वत्ताई।
पाविय-पिढवोहाईव सिसिर-पसुत्ताई रण्णाई॥ ६०० ॥
इह हि हिलिहा-हय-दिविद-सामली-गण्ड-मण्डलानीलं।
फल्लमसअल-पिरणामावलम्ब अहिहरइ चूयाण॥ ६०१ ॥
एण-खुर-खण्डियापण्ड-जव्य-कच्चूर-चुण्णसुण्णमइ।
इह अहिणव-सञ्चण-वेणु-रोयणा-रेणु-रसणीयं॥ ६०२ ॥

॥ ५९९ ॥ विरलस्थितमधुकरकर्बुरा इह मझर्यभ्यूतानाम् ईषइग्धमदनबाणोपमा विटपेषु दृश्यन्ते ॥

॥ ६०० ॥ इह वसन्ते शोभन्ते सँगुन्मीलिताः किसलया एव आताम्राण्यक्षिपत्राणि पुटकानि येषु तानि पाप्तप्रतिबोधानीव १शिशिरप्रसुप्तान्यरण्यानि ॥

॥ ६०१ ॥ इह [हि] हरिद्राविच्छुरितद्रविडसुँन्दरीगण्डमण्ड-लबदानीलं यत्फलम् । कीदृशम् । असकलपरिणामावलन्बितम् । ३ अर्धपक्रमित्यर्थः । अभिहरति चूतानां संबन्धि ॥

॥ ६०२ ॥ एणखुरखण्डितापाण्डुजात्यकर्पूरैंचूर्णम् उन्नमित इह अभिनवसत्रणवेणुरोचनारेणुवद्रमणीयम् ॥ एणा हरिणाः ॥ 'अपाण्डु-३जात्यम् 'अपाण्डुजातीयम्' । बाहुल्येन सत्रणस्य वेणोर्मजा रोचना भवति ॥

¹ So MH. distinctly. ²MS, °जातीयव्यं.

दीहर-हेमन्त-णिसा-णिरन्तरूपण्ण-चाव-वावारो ।
जिय-क्रक्लो मा इर माहविम्म क्रुसुमाउहो होउ ॥ ६०३ ॥
पछव-सिहाओं इह णिव्वडिन्त दूरारुणा महु-सुहिम्म ।
साहा-विभेअ-पाविय-णिअ-रस-सोणाओंव तरूण ॥ ६०४ ॥
इह कहिव समासाइय-नव-सहयार-मयरन्द-विन्दुइआ ।
रूण्टन्ता भमरखेय भमर-मालाहिं पिर्ज्ञान्त ॥ ६०५ ॥
प्यालायङ्किअ-परिणाम-पसिढिल्लसिय-वन्धणाहोयं ।
रस-गारवेण फलिमह चूयाण कमोहुरं पढइ ॥ ६०६ ॥
फल-लम्भ-सुइय-डिम्भा सु-दारु-घर-संणिवेस-रमणिङ्जा ।
एए हरन्ति हिययं अजणाइण्णा वण-गगामा ॥ ६०७ ॥

॥ ६०३ ॥ दीघेहेमन्तरात्रिनिरन्तरोत्पत्रचापव्यापारो यः स जि-तलक्ष्यः अमोघवाणो मा किल माधवे वसन्ते कुसुमायुषो मृत्॥

॥ ६०४ ॥ नवपछवशिखा इह निर्वर्तन्ते प्रकटीभवन्ति दूरारुणाः सुष्ठुलोहिता मधुमुखे वसन्ते । उत्प्रेक्ष्यते । किसैलयविभेदपाप्तनि-३ जरसशोणा इव तरूणाम् ॥ विभिन्नाङ्गस्य किल लोहितलिप्तस्वम् अवलोकितम् ॥

॥ ६०५ ॥ इह कथमपि समासादितनवसहकारमकरन्दिन-दु-विलिप्ताः क्रन्दन्तो अमरा एव अमरमालाभिः पीयन्ते ॥ कथमपीति ३अमरबाहुल्येन दुष्पापत्वं मझरीणां द्योतितम् ॥

॥ ६०६ ॥ नालाकृष्टपरिणामप्रशिथिलोच्छ्वसितवन्धवनधुँरितं रसगौरवेण फलमिह चूतानां क्रमेणाधोमुखं पति ॥

॥ ६०७ ॥ फललाभमुदितिहरमाः सुदारुसंचैयसंनिवेशरमणीयाः 22 (Gaüdavaho.) किंपि दुम-जड़जरेसुं हिययं घोसावबद्ध-धूमेसु ।
लग्गइ विरल्ल-द्विय-वायसेसु उव्बत्थ-गामेसु ॥ ६०८ ॥
इह गामागय-धिम्मय-संमिक्जिय-सुण्ण-लिङ्गमुवसेलं ।
दल-गन्धि गहीराणील-कुष्डमुरु-पायवं सण्डं ॥ ६०९ ॥
अवमारूय-मूल-णिमिल्ल-पल्लवाउद्धिणो परिसरेसु ।
इह तरुणो सिंहर-वहम्मि णवर झङ्कारिणो होन्ति ॥ ६१० ॥

पते हरन्ति हृदयं सुँजनाकीणी वनप्रामाः ॥ अजनाकीणी इति पाठे वितरुजना इत्यर्थः ॥

॥ ६०८ ॥ [किमपि] 'उध्द्वस्तःवात् गृहमध्योत्पत्नेर्वृक्षैर्जर्जरेषु
, विदारितगृहभित्तिषु [घोषावबद्धधूमेषु] [हृद्यं] लगति विरलस्थितवा, श्यसेषु 'उध्द्वस्तमामेषु ॥ घोषो गोकुलं तद्धिष्ठितःवेनैव 'अत्युध्द्वस्तःवेपि हृदयहारित्वकारणम् ॥

, ॥ ६०९ ॥ इह प्रामागतधार्मिकसंमार्जितशून्यिकङ्गम् उपशैलं ्<mark>रौलसभीषम् पतितवृक्षादि</mark>दलगन्धयुक्तं गभीरेषत्रीलजलकुण्डम् उरु-**३पादपमुन्नततरुकं ष**ण्डं पादपसमूहो हृद्यं हरति ॥ धार्मिकस्तपस्वी ॥

॥ ६१० ॥ अबाँङ्कारुतेन अधोमुखवायुखेन यित्रमीलितम् लपल-बंखं तेनाकुञ्चिनो मूलप्रदेशेषु निश्चलाः। वायुना अनाहतत्वान्मूलानाम्। वपरिसरेषु सरःसमीपेषु इह तरवः [शिखरपथे केवलं झङ्कारिणो भवन्ति]॥ ते नित्यजलस्निग्धमूमित्वेन अनावृष्ट्यादिना अनुपहता इस्मतिमहान्तः। ततश्च वायुरतिनिविडवनमध्यमलभमानस्तदिभहतः ६ कर्ध्व धावित्वा अधोमुख आगत्य शिखराण्येव कम्पयतीत्यर्थः॥

¹MS. उद्दस्तवात्. ²MS. उद्दस्त⁰. ⁸MS. ⁰द्रसःवेपि. ⁴MH. seems to have omitted part of the commentary between तरवः and ते, ⁵MH. जन्मेवाविश्वाधी⁰.

इह भूरि-भिमर-साहा-सारक्न-विराविणो विरायिनत । आबद्ध-महा-महु-पिण्ड-मण्डला जर-तरु-क्खन्धा ॥ ६११ ॥ परिणाम-सोस-लहुआयमाण-फल-थोय-पाविओसासा । इह जाया पढम-समोणयाओं मालूर-साहाओ ॥ ६१२ ॥ सावय-पयवी-भिण्णावसाय-हरिअन्तरा विरायिनत । एए पहाय-सरसा वण-त्थली-सहलद्धन्ता ॥ ६१३ ॥ परिसिंडय-वेणु-दल-रक्न-पिक्नलं गल्ड गिरि-अड-दरीसु । जलमिणमो मल-हरिय । यमाण-जरहोवल-क्खिकं ॥ ६१४ ॥

॥ ६१**१** ॥ इह मृरिभ्रमरत्वेन शास्त्राभिः सारङ्गविराविणो 'सारङ्गवज्झङ्काररवकारिणो विराजन्ते **संवद्धमहामधुपिण्डमण्ड्रङा** ३³जरतरुस्कन्धाः ॥

॥ ६११ ॥ परिणामेन पाकेन यः शोषस्तेन लघूयमानफ स्वार्वे त्प्राप्तस्तोको च्छ्वासा इह जाताः प्रथमं सम्यगवनता अपक फर्क्सरेण ३ माळ्यस्य शाखाः॥

॥ ६१३ ॥ श्वापदपदवीभिन्नावश्यायस्वेन हरितान्तरा विरा-जन्ते एते प्रभातसरसा वनस्थलीशाद्धलार्धान्ताः ॥

॥ ६१४ ॥ परिशटितवेणुदलानां संयोगेन यो रङ्गो रङ्गनं तेन पिङ्गलं गलति निःसरति गिरितटदरीभ्यः । अत्र पञ्चम्यथें सप्त-३मी । जलमेतत् मलहरितायमानजरठोपलस्खलितम् ॥ दलतीति पाठे खण्डशो गच्छतीत्यर्थः ॥

^{&#}x27;MH. गवज्झात्कार⁰ ior सारङ्गवज्झङ्कार⁰. The emendation is mine, 'MH. जरन्नरु⁰ ³MH, शेपस्तेन ⁴MH. ⁰भरेणालूरस्य.

इह सोत्तागम-विहडिय-सिलासु मुणिणो गुहासु णिवसन्ति ।
कासायमुक्वहन्ता पुराण बोरिट-विच्छायं ॥ ६१५ ॥
इह फलइ दुमवईसुं पणओ भमराण कुसुम-पीआण ।
सिद्ध-पिरगहिय-गुहा-गेहासु णियम्ब-मालासु ॥ ६१६ ॥
इह किष्ट्वय-वियड-सिला-वडण-द्विय-चुण्ण-रासि-पंसुलिया ।
विसम्रुक्जल-मुहल-तडा घडणा-जोग्गोवला गिरिणो ॥ ६१७ ॥
इह परिसक्विज्जइ किष्ण-कक्वरकेर-णिसिय-णह-हीरं ।
कुरुविन्द-कन्दरा-मन्दिरेसु मन्दं मइन्देहिं ॥ ६१८ ॥

॥ ६१५ ॥ [इह] स्रोतसामागमनविघटितशिलासु मुनयो गुहासु ं निवसन्ति काषायं किषायेण रक्तं वस्त्रमुद्धहन्तः ³पुराणबदरास्थिवद्धि-३च्छायम् ॥

॥ ६१६ ॥ इह फलि द्विमवतीषु प्रणयो अमराणां पीतकुसुममकरन्दानां सिद्धपरिगृहीतगुहा [गेहा] सु नितम्बमालासु ॥ प्रणय
३उपनयः । सदा तत्र निवासो अमराणां सफलो भवति सिद्धमाहारम्येन
सर्वदा सर्वेर्तुकुसुमविकासादिति तारपर्यार्थः ॥

॥ ६१७ ॥ इह आकृष्टविकटशिलापतनस्थितचूर्णराशिपांसुलिता विषमोज्जवलमुखरदण्डैनःपैतनयोग्योपला गिरयः ॥ मुहलदण्ड[ब्रह]ण-३ जोग्गोवला इति पाठेथीयम् । कचित्तु मुहलतला घडणाजोग्गोवला इति । प्रतन्ती विश्वस्तटाः । संबन्धयोग्यपाषाणाश्च । पांसुमिश्रत्वेन रचनायो-ग्यत्वात् । आकृष्टत्वं च शिलानां वेगवर्षादिना । विषमोज्ज्बलत्वं तु ६ अन्तरान्तराभिन्यक्तशिलान्तरयुक्तपाषाणतया ॥

॥ ६१८ ॥ इह परिष्वक्रयते कठिनकर्करोत्करनिशितनखपान्त-

^{&#}x27;MH, काषायेन. 2 MH. ⁰बदारास्थि⁰. 3MH. omits ⁰बढ⁰ Is our emendation right? 4MH. ⁰पाषाणश्च. 5MH. क्योत्तराक्षाभिध्यक्ताशिकांतरयुक्तं पाषाण-त्या for त अन्तरा⁰, &c. which is a conjectural emendation.

इह दर-खल्लइअ-तहोवलाओं परिविरल-बाल-मीणाओ। फेण-च्छाया-सारोयराओं रेहन्ति सरियाओ।। ६१९॥ अववकल-णीसह-मूल-बन्धुरायन्त-बाल-धव-कुद्धा। इह बहुलं गाढ-कसाय-सीहुणो गिरि-अह-ग्गामा॥ ६२०॥ इह दियसम्मिवि सिहराबरोह-परिअत्त-रवि-यरुम्मिल्ला। धूमायन्तिव दूरावलोय-महला गिरि-वणन्ता॥ ६२१॥ चलण-णिसण्णुण्णामिय-चिबुअ-यलायामि-तिल्लण-ग्रह-रेहं। सोहइ पसुत्तमिह केसरीण भर-णिग्गय-णहग्गं॥ ६२२॥

त्वात् कुरुविन्दकन्दरामन्दिरेषु मन्दं कृत्वा मृगेन्द्रैः ॥ निशितास्ती-३क्ष्णीकृताः । हीरं प्रान्तम् । कुरुविन्दाः पाषाणमणिविशेषाः ॥

॥ ६१९ ॥ इह ईषरखळतीकृततटोपलाः श्रक्ष्णीकृततटपाषाणाः प्रैविरलबालमीनाः फेनच्छायाशारोदराः शोभन्ते सरितः ॥

॥ ६२० ॥ अपवल्कलाः अपगतशल्का अत एव निःसहमूला अशक्तमूलावष्टम्भा बन्धुरायमाणा जटाप्रथितस्थितमात्रं स्वह्रपमा-३ चरन्ती बालघवकुङ्का यत्र ते इह बहुलं गाढकषायसीधवो गिरित-टप्रामाः ॥ सीधु मद्यम् ॥

॥ ६२१ ॥ इह दिवसेपि *शिखरावरोधपरिवृत्तरविकरोत्पीडौं धूमायन्तीव धूममिवोद्वमन्ति दूरावलोकमलिनच्छाया इव गिरिव-३नान्ताः ॥

॥ ६२२ ॥ चरणनिषण्णोत्रमितचिबुकतलायामितनुकमुखरेखं । शोभते प्रसुप्तम् इह केसरिणां भरनिर्गतनसामम् ॥ चिबुकं मुखमुण्डा । ३तिलनं सूक्ष्मम् ॥

^{&#}x27;MH. ⁰सारोदरा: ³MH. ⁰चरते, The emendation is mine. ³MH, ⁰बाबाध⁰ for ⁰बरोध. ⁴MH. ⁰बासि⁰ for वामि⁰ ⁵So MH.

इह सुइरेण पसम्मइ कण्फाड-परंपरा-पहिक्खिओ । अहिताहिय-कंसुण्गार-झञ्झणा-पहिरवाहोओ ॥ ६२३ ॥ इह दीसइ विमलायन्त-मणि-सिला-सण्ड-संधिउज्जोर्य । परिद्लिय-दाडिमी-कुसुम-दल्ल-सिहायिक्वरं गयणं ॥ ६२४ ॥ इह दूर-हिय-सिहरा वित्थारासण्ण-पायड-नियम्बा । दीसन्ति अग्ग-मइला कमेण मूलुज्जला गिरिणो ॥ ६२५ ॥ इह ताओ खण्डिउच्चाय-पायवालग्ग-विल्ल-कलिलाओ । सब्हिक्तय-कन्दुहेस-विवर-विसमाओ भूमीओ ॥ ६२६ ॥

॥ ६२३ ॥ इह चिरेण प्रशास्यति कपाटपरंपराप्रतिस्खिलितो गुद्दापरंपराप्रतिबिन्बितः सन् 'अभिताडितकांस्योद्वारेण झणझणाय-३मानः प्रतिरविभोगः उत्सववाद्यप्रतिबिन्बाटोपः ॥

[॥ ६२४ ॥ इह दश्यते विमलायमानमणिशिलाषण्डसंध्युद्-चोतं परिदलितदाडिमीकुसुमदलशिखाताम्रं गगनम् ॥]

॥ ६२५ ॥ [इह] दूरोश्थितशिखरस्वाद्विस्तारासन्नप्रकटनितम्ब-त्वादृश्यन्ते अग्रमिलनाः क्रमेण मूलोज्ज्वलां गिरयः ॥ नैकव्याद्वैतं-३ स्याच तलम् उज्वलनं स्फुटमुपलभ्यते । दूरोन्नतत्वास्सीक्ष्म्याच शृङ्गिण श्यामलान्युपलभ्यन्त इत्यर्थः ॥

॥ ६२६ ॥ इह ताः खण्डितशुष्कपादपलमाभिर्विक्षिभिः कल-लिता व्याप्ताः संकुलाः शवरोरखातकन्दोद्देशविवरैविषमाः निम्नोन्नता ३भृमयः ॥ उच्चायं शुष्कम् । कन्दा मूलविशेषाः ॥

 $^{^{1}{}m MH}$. $^{0}{
m H}$ ज्ञति. $^{0}{
m sor}$ सन् अभि. $^{2}{
m MH}$. $^{0}{
m H}$ लोज्ज्वाला ^{0} . $^{3}{
m MH}$. नेकट्यादैतं-स्थाञ्चस्तलमुख्यकनं.

इह वाहेहिं वराहाण बाण-विहयाणमणुसारिज्जनित । अगगग-समुज्जल-रुहिर-विन्दु-मुद्दाओं पयवीओ ॥ ६२७ ॥ मणि-वित्थार-परिदिय-वसुहा-पयडाअमाण-पेरन्तो । लिक्द-दल-णाल-परिजडिल-दीहरुद्दण्ड-पिण्डस्वज्जूरा । प्याओं जलहिणो तह तमाल-णीला वणालीओ ॥ ६२९ ॥ गोसे वियसन्ति मराल-चञ्च-परिचुम्बियाओं सरसीसु । इह कमलिणीओं महुयर-पुलिन्द-विणिवेस-पृक्षीओ ॥ ६३० ॥ एइ इहं जलिणिहमुत्तरेण उय-महिहरे णह-विसारी । सामीरं रयमणुयत्तिज्जण गन्धो वन-ल्याण ॥ ६३१ ॥

॥ ६२७ ॥ इह व्योधेर्वराहाणां 'बाणविहतानामनुस्रियन्ते अग्रा-प्रसंगुज्ज्वलरुधिरविन्दुमुद्राङ्काः पदव्यः ॥ मुद्रा चिह्नम् ॥

॥ ६२८ ॥ मणिविस्तारपरिष्ठितवसुधाप्रकटायमानपर्यन्तः रुक्ष्यते शेष्फणातट इव असौ निर्मलो जलिधः ॥

॥ ६२९ ॥ निबिडदलनालपरिजटिलदीघों इण्डपिण्डस्वर्जूराः एता जलधेस्तटतमालनीला वनाल्यो वनपङ्क्तयः ॥

[॥ ६३० ॥ गोसे प्रभातकाले विकसन्ति मरालचञ्चुपरिचुन्वि-ताः सरसीषु इह कमलिन्यो मधुकरपुलिन्दविनिवेशपलयः ॥]

[॥ ६**३१**॥ एति इह जलनिधिम् उत्तरेण उद्**रम्हीधरे हिम-**वति नभोविसारी सामीरं समीरसंबन्धि रजः अनुवृस्य गन्धो ३वनलतानाम्॥] पाहिलय-भू-रओ णिइसणेण पूर्याण परिमल-कसाओ । किविलिअ-णियंसणो इह जणस्स संज्ञायइ रओहो ॥६३२॥ इह पवण-भिण्ण-ताली-रस-च्छडा-पिच्छिले परिक्खिलया । कहणो महुर-सुयन्धे लिहान्त हत्थे गिरि-यडीसु ॥ ६३३ ॥ रङ्घोलिर-परिणय-ग॰भ-सार-संभिडण-ग्रुहल-फल-कोसा । इह पवणो णचावेइ णालिएरी-वणालीओ ॥ ६३४ ॥ ग्रुहलन्दोलिय-ताडी-पल्लव-संवोल्लिया इह वहन्ति । वन्धण-दळन्त-तणराय-फल-चडकारिणो पवणा ॥ ६३५ ॥ अह केलासो वोलेइ जिम्म हिम-कण-किलामिय-च्छायं । सम्भरिय-मयण-विणिवाय-खेय-विद्वरंव सिस-बिम्बं ॥ ६३६ ॥

॥ ६२२ ॥ पाटलितमूरजस्कः परस्परनिघर्षेण पूगानां परिम-लक्कषायः कपिलीकृतवस्र इह जनस्य संध्यायते रजञोघः ॥

॥ ६३३ ॥ इह पतैनभिन्नतालीरसच्छटापिच्छिलान् परिस्ख-ं लिताः कैपयो मधुरसुगन्धान् लिहन्ति हस्तान्गिरितटीषु ॥

॥ ६३४ ॥ संचालितपरिणतगर्भसारसंभिः नमुखरफलकोशाः इह पवनो नर्तयति नालिकेरीवनालीः ॥ संभेदः आघातः । संभित्र-३मुहलेति पाठे भसंभित्रनमिति देशी आघाते वर्तते ॥

॥ ६३५ ॥ ⁸मुखरान्दोलनशीलसंबेष्ठितताडीपल्लवाः परिवहैन्ति ब-न्धनदलज्ञणराजफलचटस्कारिणः पवनाः ॥ चटस्कारश्चटदिति शब्दः॥

॥ ६३६ ॥ एष कैलासः अतिकामति यस्मिन्हिमकणक्कामितच्छायं स्मृतमदनविनिपातस्रेदविधुरमिव शशिबिम्बम् ॥ हिमहतक्कान्तेति ३पाठान्तरम् ॥

^{&#}x27; MH. कपिजली. ²MH. ⁰पिच्छले. ³MH कपायो. ¹ None of our four MSS, have the reading संभेज⁰ in the text. ⁵So MH. Have we to read सीमजामिति or is it. सीमननमिति ? ⁶MH. मुलला.

इह हर-जटाहिसंजमण-गण्डि-णिविदिय-गलेण वासुइणा।
जण्फुल्ल-फणा-धरिया सुम्बन्ति समीरणुग्गारा ॥ ६३७॥
इह णेह णिसासुवि णिव्वटन्ति आमोय-पेल्लिय-सुयङ्गा।
रणय-च्छवि-संवल्लिया कटएसु महोसही-विदवा ॥ ६३८॥
इह मणि-यटाण दीसइ उच्चित्त्य-बराहे-पिञ्छ-विच्छाओ।
णीहार-पट-परिक्खल्लिय-णिग्गमो किरण-विच्छ्डहो॥ ६३९॥
इह फुरइ पण्डु-भावो वासागम-भङ्ग-गहिय-सिहराण।
अणवरय-विसक्जिय-विज्जु-हहिर-धाराणव घणाण॥ ६४०॥

॥ ६३७ ॥ इह हरजटाभिसंयमनग्रन्थिनिगाँढितगलेन वासुिकना उत्फुल्लफणाधृता मुच्यन्ते [समीर] गण्डूँषाः ॥ गण्ठिनिविडिय इति ३पाठान्तरम् । ग्रन्थिनिविडितेत्यर्थः । धृता धृता द्वेत्यर्थः । समीरो गण्डूष इव ॥

॥ ६३८॥ इह नैव निशास्विष रात्रिष्विष वैनिर्वर्तन्ते विवेकेन प्रकाशन्ते एतानि रत्नान्येता ओषधय इति । दीपप्रायत्वेनातिसादृश्यात्। ३विषविघातकामोद्भेरितभुजङ्गाः रत्नच्छविसंविष्ठताः कटकेषु महै। ष- धिविटपाः ॥ रत्नानामोषधीनां वैविवेको रात्रावापि न जायत इत्यर्थः ॥

॥ ६३९॥ इह मणिमयतटानां दृश्यते उद्वर्तितवर्हिपिच्छ-बद्विच्छायः नीहारभैरपरिस्खलितनिर्गमः किरणसमूहः ॥ नीहारपडेति ३पाठे नीहारो धूमरिका पट इव ॥

॥ ६४० ॥ इह स्फुरति पाण्डुश्वं वर्षागमभद्गगृहीतशिखरा-

¹MH. इत्यर्थ: for इवत्यर्थ:. 3MH. निवर्तन्ते.

^{*}MH. विवेकी रात्रावीप न शायते इत्यर्थः

इह सिद्ध-सुन्दरीणं थणाण णव-णह-वयाण निव्बहर् । आयम्ब-राइ-लिब्छय-विइत्त-भुष-वत्त-लायण्णं ॥ ६४१ ॥ इह सुणि-वराण णिक्कम्प-णिश्रम-पिडवन्ध-संधिआलोशा । झाण-विरमम्मि जायन्ति णवर मलिणा गिरि-गुहाशो ॥६४२॥ इह सुक्क-पञ्चलुम्सुह-पसण्ण-महिसावलोइआ होन्ति । सेछ-सिहरन्तरिक्जन्त-रवि-अरा दियस-परिणामा ॥ ६४३ ॥

णाम् अनवरतिसृष्टिविद्युद्धि [रधा] राणामिव घनानाम् ॥ किल प्रहा-१रिनर्गतरुधिरा योद्धारः पाण्डुवर्णा भवन्ति दुर्ग चाश्रयन्ते 'पलायि-तधाराः सन्तः । घना अपि प्रोषितप्रावृषो 'विगतजललोहिता गृहीत-गिरिशिखरदुर्गा गलितविद्युद्धिषरधाराः । गलन्ती विद्युदेवैषां रुधि-६रधारेव । निर्जलीभृतेषु हि घनेषु प्रायो विद्योतते विद्युत् ॥

॥ ६४१ ॥ इह सिद्धसुन्दरीणां संबन्धिनां स्तनानां नवमस्वपदानां वैनर्वर्तते आताम्रराजिलाङ्कें किनिवित्रभू जीपत्रलावण्यम् ॥

॥ ६४२ ॥ इह मुनिवराणां निष्कम्पं कृत्वा यो नियमेन प्रति-बन्धः सर्वेन्द्रियवृत्तिनिरोधस्तेन नासाग्रस्फुरत्तेजस्त्वात्संधितः प्रसा-३रित आलोको यासु ध्यानविरम एव नवरं केवलं जायन्ते मिलना गिरिगुहाः ^{*}नतु ध्यानावस्थायाम् ॥ असंप्रज्ञातयोगदञ्जायां योगिनां तेजोमयप्रकाशैकरूपस्वं भवतीति योगशास्त्रेषु गीयते ॥

॥ ६४३ ॥ इह मुक्तपल्वलोन्मुखप्रसन्नमहिषावलोकिता भवन्ति शैलशिखरान्तरीयमाणरिबकरा दिवसपरिणामा दिवसावसानानि ॥ ख्राया-णिन्वाविय-सहलाण भदं दिणावसाणाण ।

णयर-विणिअत्त-गोवी-परिगीय-वणन्त-मग्गाण ॥ ६४४ ॥

इह पर्छी-धृमुक्भेय-धृसारिज्ञन्त-कुझ-रमणिज्ञा ।

होन्ति गिरि-यडय-दण्डा णिसागमारम्भ-गम्भीरा ॥ ६४५ ॥

उयअ-च्छविं मुयन्तो पुराण-करि-दन्त-पिङ्गल-मऊहो ।

इह सोहइ सिहरासत्त-मण्डलो जामिणी-णाहो ॥ ६४६ ॥

धाराहिसित्त-णव-कन्दलाण इह ता चलन्ति मालाओ ।

जरद-कलविङ्ग-गल-मण्डलाहिणीला जल-हराण ॥ ६४७ ॥

॥ ६४४ ॥ छायानिर्वापितशाङ्वलानां भद्रमस्तु दिनावसानानां नगरविनिष्टत्तगोपीपरिगीतवनान्तमार्गाणाम् ॥ निर्वापितं सुस्तितम् ॥

॥ ६ ४५ ॥ इह पर्छाधूमोद्भेदधूसरीकियमाणकु अरमणीया भवन्ति गिरिकटका एव दण्डा इव रात्र्यागमारम्भवस्संध्यावद्गम्भीरा इरात्र्यागमे वा गम्भीराः सान्धकारतराः ॥ पर्छा गिरिकुटी । कु जो वनगहनम् ॥

॥ ६४६ ॥ उदयच्छविं विमुँखन् विकिरन् पुराणकरिदन्तविष-ङ्गलमयूखः इह शोभते शिखरासक्तमण्डलो यामिनीनाथः ॥ ३शिखरम् इह उदयगिरेरशीत् ॥

॥ ६४७ ॥ धाराभिषिक्तनवकन्दलानामिह ता वर्लैन्ति माखाः जरठकलविङ्कालमण्डलवद्भिनीला जलधराणाम् ॥ कलविङ्कश्चटकः ॥ इह सो तरु-अल-वसुआय-सिलल-संभिष्ण-केसरामोओ ।
परिणय-किष्ण-सुरा-गन्ध-गाढ-महुरो विणिम्महह ॥ ६४८ ॥
पढमासारे इह तत्त-भू-णिवेसाई वण-कुरक्नेहिं ।
दर-घिडय-सुई पिज्जन्ति अग्ग-सिसिराई तोयाई ॥ ६४९ ॥
इह वेल्लन-दुसुन्झिअ-भिष्ण-वओ-अष्ड-कलल-सीअरिणो ।
वाअन्ति मेह-सीयल-धूलि-लवुत्यिङ्घणो पवणा ॥ ६५० ॥
एए विराय-गोमय-हरियन्तर-बु•बुआ परिवहन्ति ।
सहल-संदाणिअ-सहर-चित्तला पूर-वित्थारा ॥ ६५१ ॥

॥ ६४८ ॥ इह स तरुतल्झुष्कसलिलसंभित्रकेसरामोदः परि-णता या किण्वसुरा तद्गन्धवद्गाढमधुरो विनिर्गच्छति प्रसरित ॥ ३ केसरो बकुलः । किण्वः फलवृक्षविशेषः ॥

। ६४९ ॥ प्रथमासारे आदिवर्षे इह तप्तभानिवेशानि वनकु-रङ्गैरीषत्तंद्वितमुखं कृत्वा पीयन्ते अग्रशिशिराणि [तोयानि]॥ ३ अधस्तु तप्तभूयोगात्तप्तानि॥

॥ ६५० ॥ इह वेल्लद्दुमोज्झितभित्रवयोण्डकललशीकरिणो वान्ति मेघशीतलधूलिलबोरक्षेपणशीलाः पवनाः ॥ वयांसि पक्षिण-३ स्तेषामण्डानि । कैतरकललमकठिनं गर्भद्रव्यम् ॥

॥ ६५१॥ एते विलीनं विद्वतं यद्गोमयं तेन हरितबुद्धदाः पुँवहन्ति शाद्धवलसंदानितशकरिचत्राः पूरविस्तारा वर्षारम्भजलीयाः ।
३ संदानितं बद्धम् । शकरा लघुमरस्याः ॥

^{~ &}lt;sup>1</sup>MH. ⁰सद्घटित⁰ ²MH. वान्ति. ⁹MH. तस्क्रकिलं⁰. ⁴MH. ⁰सत्तानित⁹.

इह धारा-विच्छोलिअ-फलिट-णिग्गय-कसाय-गन्धाण । विरल-भगराण घोलइ लच्छी जम्बू-तरु-यलाण ॥ ६५२ ॥ उक्कन्दलाण घोलइ इह सेरिह-दिलय-केसर-बणाण ॥ गन्धो उन्बुद्ध-कलम्ब-सीयलो सेल-कहयाण ॥ ६५३ ॥ इह सिलल-किल्लिणाअम्ब-विरस-मालूर-सार-सुरहीण ॥ जलअ-समयम्मि रण्णाणिलाण णिव्वडइ सोहग्गं ॥ ६५४ ॥ णब-धारा-पिडबज्झन्त-रेणु-पिरसामला थली-मग्गा ॥ धूसर-इरिण-खुर-च्लेय-कञ्बुरा इह विरायन्ति ॥ ६५५ ॥ अबमेहाओंवि इह महल-चन्दिमा होन्ति सोम्म-पवणाओ ॥ सिललन्ध-गयण-दर-णिव्वडन्त-ताराओं रयणीओ ॥ ६५६ ॥

॥ ६५२ ॥ इह नीरघाराप्रक्षालितफलास्थित्वेन निर्गतकषाय-गन्धानां विरस्त्रभगराणां घूर्णते स्मीर्जम्बूतरुतलानाम् ॥ रुक्ष्मीः ३ शोभा । सा व्याकुरुभिवति ¹फलविस्यकास्त्रात् ॥

॥ ६५३ ॥ उद्गतकन्दलानां भुकुलितकन्दलवद्गनानां सैरिभद-लितकेसरवनानां भिहिषतोदवशभग्नकदम्बवनानां गन्धः उद्बद्धकद-३ म्बस्वेन जलवृष्टिसमनन्तरं पुष्पितकदम्बस्वेन शीतलः सुखदायी शैलकटकानां घूर्णते बहलो अमित ॥ मन्दं क्रस्वेत्यर्थः ॥

॥ ६५४ ॥ इह सलिलक्किनाताम्र [वि] रसविल्वसारसुरभीणां जलदसमये अरण्यानिलानां [‡]निर्वर्तते सौभाग्यं सुन्दरस्वम् ॥

॥ ६५५ ॥ नवधारापतिबद्धरेणुःखेन परिश्यामलाः स्थलीमा-र्गाः धूसरहरिणखुरच्छेदकर्बुरा इह विराजन्ते ॥

॥ ६५६ ॥ अपमेघा अपि इह मिलनचिन्द्रका भवन्ति सौम्यप-वनाः 'सिलिलान्धगंगनत्वेन 'ईपन्निर्वर्तमानतारका रजन्यः ॥

³MH. ॰काळचात्. ³MH. मुकुलितक्दवधनानां. अMH. ॰नोद॰.

*MH. निवर्तते. *MH. सकिलाध्वगगन॰. °MH. ॰किवर्तमान॰.

इह सा उम्झदिय-सिन्दुवार-मयरन्द-बन्ध-सुह्याण । सरय-दियसाण वियसइ रुच्छी उग्गन्ध-कमलाण ॥ ६५७॥ इय सयल-दिसा-अड-विअय-मिलिय-महि मण्डलेहिँ सश्चविया । सेणा-भडेहिँ से सुहय-संणिवेसा वणुदेसा ॥ ६५८॥

अविवा ३६

एए विरत्त-सुरचाव-चिरस-विरलाहिळविखय-च्छाया।
महिस-खुर-च्छेय-विहाविय-प्पहा मणि-यहुदेसा ॥ ६५९॥
इच्छा-परियत्त-लया-वियाण-उद्देस-पीडिय-दुमाण।
छाया सिचय अण्णव्व रण्ण-फरुसा उववणाण॥ ६६०॥

१। ६५७ ॥ इह सा उन्मुद्रितसिन्दुवारमकरन्दबन्धसुभगानां
 [शरिइवसानां] विकसित रुक्ष्मीः शोभा [उद्गन्धकमरुनाम्] ॥
 ३ 'उग्गन्धकरुमाणेति पाठे उन्नतगन्धधान्यविशेषाणामित्यर्थः ॥

 १। ६५८ ॥ इति उक्तप्रकारेण 'सकलदिक्तटविजयमिलितमहीम-ण्डलैः स्वीकृतसकलमण्डलजनैः सस्यीकृता अवलोकिताः सेनाभटैः
 ३ से तस्य नृषस्य संबन्धिभः सुभगसांनिवेशा वनोद्देशाः ॥

॥ ६५९ ॥ एते 'विरक्तः केनाप्युपाधिना मन्दमभो यः सुरचाप-स्तद्घद्विरसा विरला अभिलक्षिता छाया कान्तिर्येषां ते महिषखुरच्छे-३ देप्वेन महिषचरणनिघृष्टत्वेन विभावितप्रभा मणितटोद्देशाः॥

 ॥ ६६० ॥ इच्छापरिवृत्तलतावितानोद्देशपांडितद्वमाणां छाया सैव 'अम्येव अरण्यवत्परुषा उपवनानाम् ॥ [उपवनानां] प्रदेशेषु ये १ पतिता उद्वासिता द्वमास्ते यदच्छया 'पुरुषप्रयत्ननैरपेक्ष्येण संजातानां

¹MH. ⁰क्मडाणेति. ²MH. ⁰विजित⁰ changed to ⁰विजत⁰ ⁸MH. विरक्ताः ⁴MH. रेवअववानेवा⁰ for रेव अन्येव व⁰. ⁵MH. ⁰निरपेश्वेण⁰.

विन्भमवर्षा भिज्जन्तमलय-परिगृह-केसरं जाण ।
ताणंचिय वियलह इह लयाण फल-पेल्लियं द्वसुमं ॥ ६६१ ॥
ओसरिय-सिहर-बन्धा तह-द्विओवत्त-भित्ति-पन्भारा ।
भवणोल्लिश तेचेय विजल-वावी-णिहा जाया ॥ ६६२ ॥
जाया ताओचिय तह- महम्य- मणि-रासि-सबलिय-क्लम्भा ।
भिर-भ्रयङ्ग-फणा-रयण-मेत्त-विहवाओं वीहीओ ॥ ६६३ ॥
इह इर तंआ पुर-संणिवेस-पिहु-पंसु-रासि-परिवेसं ।
वरिसासु पएस-पयास-खुत्त-मणि-विहुमं णयरं ॥ ६६४ ॥

लतानामवतानेन 'पीडिताः संविलताः सन्तो यद्यपि धनच्छाया-संवृत्तास्तथापि ते अनुपस्कृततल्लेन अरण्यतक्रवस्परुषच्छायाः ६ संपन्नाः । प्रपादिस्नेहाभावादिति तास्पर्यार्थः ॥

॥ ६६१ ॥ विश्रमवतीनां ललनानां 'भिद्यमानमेव अस्फुटविक-सितं किकावस्थमेव अलकपरिगूढकेसरम् अभूद् यासां किलकाव-३ स्थमेव संगवबद्धं कृत्वा त्वरया केशकलापयोजितं तन्मध्य एव च विकासमासाद्य केसरशेषमभूत् 'तासामेव विगलति इह लतानां फल-बन्धपेरितं कुसुमम् ॥ उपभोक्तुरभावाल्लतासु 'परिपक्कफलवशपेरितं ६ सत् भूमौ पतित । निष्फलमित्यर्थः ॥

॥ ६६२ ॥ अपस्रतशिखरबन्धास्तथास्थितापवृत्तभित्तिप्राग्भारा भवनोत्सङ्गास्त एव विजलवापीनिभा जाताः ॥

॥ ६६३ ॥ जातास्ता एव ^{*}तथामहार्घमणिराशिशवलितस्तम्भाः अमणशीलभुजङ्गफणारतमात्रविभवा वीथ्यः ॥

॥ ६६४ ॥ इह किल तदा सुवासपुरकाले पुरसंनिवेशपृथुपांसु-

¹MH, पीढा: ²MH, विद्यमान⁰. ³MH, तासामेनं. ⁴MH, ⁰ब्रावपे⁰ The emendation is mine. ⁵MH, ⁰श्रुपबित⁰, ⁶MH, सुबस⁰.

णीरेणु-भाव-णिव्बाहिय-सास्त्र-सुर-सयण-तोरण-बिहङ्का ।
दूरेवि पुर-णिवेसा इह आसण्णव्व दीसन्ति ॥ ६६५ ॥
पविलीण-कुसुल-हाण-फरुस-बुस-पंसु-थउहिउदेसा ।
इह भू-दविणण्णेसण-विइण्ण-विवरा घरोवासा ॥ ६६६ ॥
इह काल-रूढ-सीरागमाई जायाई बहल-हरियाई ।
भू-गुण-विसट्ट- मन्दार-बद्ध-गहणाई छेत्ताई ॥ ६६७ ॥

राशिपरिवेषस्वेन वर्षासु प्रदेशेषु 'प्रवेशेषु [प्रकाशमान] क्रुडितमणि-३ विद्वमं नगरमासीत् ॥

॥ ६६५ ॥ नीरेणुभावेन 'जनविहीनत्वाद्रेणुरहितत्वेन 'निर्शृताः प्रकटीभूताः 'शालानां प्राकाराणां देवसदनानां च तथा तोरणानां संबन्धिनो विडङ्का 'विटङ्का विचित्ररचनाविशेषा यत्र ते दूरेपि पुर-निवेशा इह आसला इव दृश्यन्ते ॥

॥ ६६६ ॥ प्रविकीना जलादिना विगलिता ये कुस्लास्तेषां स्थाने परुषबुसानां कुस्लकारणमृतानां [पांस्नां] च थउडौं कूटा- कारा उद्देशा येषु ते इह भूनिहितद्रविणार्थं वितीर्णानि प्रसारीम्तानि विवराणि यत्र ते शृहावकाशा गृहप्रदेशाः ॥

॥ ६६७ ॥ इह °कालरूढसीरागमनानि समीभूतहलप्रचाराणि जातानि बहलहरिततृणयुक्तानि भूगुणविकसितमन्दार**बद्धगहनानि** ३ क्षेत्राणि ॥ मन्दारो अर्कः ॥

¹So MH. अलिवहीनत्वात. The emendation is conjectural.

³MH. निर्वृत्ताः 4MH सालानां. 6MH. विका for विटङ्का. 6MH. 0वुवानां.

³MH. प्रसारिभूतानि. 8MH. बरावº. 9MH. श्रीराº.

इह कारहीसु कल्लं उण्णान्तव भूसु सावसायासु ।
आरामन्ति विणिम्मिहिय-कमल-गन्धाओं व दिसाओ ॥६६८॥
साहासु बन्ध-परिसेस-रज्जु-वोच्छेय-विरल-जर-दब्भा ।
दोला-मग्गा उवणिग्गमेसु एए तरु-अलाण ॥ ६६९ ॥
अवसण्ण-पुराण-णरिन्द-कित्तण-द्वाण-सोण-चुण्णाओ ।
इह जर-भ्रयङ्ग-संभावियाओं पेरन्त-भूमीओ ॥ ६७० ॥
इह निज्जिय-कुन्दोसीर-सार-सहयार-पाडळ-रसाई ।
कमल-करवीर-बावीसु गिम्ह-तोयाई अम्बन्ति ॥ ६७१ ॥

[॥ ६६८ ॥ इह कारभीषु करभनामसुगन्धिद्रव्यावश्वसेवे-निधनीषु कल्यं प्रातःकालं प्रभातकालं स्योदयम् उण्णन्तिव उन्न-३ यन्तीव प्रतीक्षन्त इव भृषु भूमिषु सावसादासु सरसीस्थानीयानिरुद-कगर्तयुक्तासु आरमन्ति तिष्ठन्ति च विनिर्गतकमलगन्धा इव विविधं निष्पस्तकमलगन्धा इव दिशः ॥

६ उद्भुसनात्पूर्व यत्र सरस्य आसंस्तत्र इदानीं केवलं निरुद्कगर्ता भवन्ति । कमलानां स्थाने करमा भवन्ति । सूर्योदयं प्रतीक्षमाणानां स्त्रीणां स्थाने सून्या दिशश्च भवन्तीत्यर्थः ॥]

॥ ६६९ ॥ शाखासु बद्धैंपरिशेषरज्जुब्युच्छेदाविरलजरद्दर्भाः दोलामार्गा उपनिर्गमेषु एते तरुलैतानाम् ॥

॥ ६७० ॥ अवसन्नपुराणनरेन्द्रकीर्तनस्थानशोणचूर्णाः इह जरद्भजङ्कसंभाविताः पर्यन्तभुमयः शोणं चूर्णभ् इष्टकासंबन्धि ॥

[॥ ६७१ ॥ इह निर्जितकुन्दोशीरसारसहकारपाटलरसानि कमलकरवीरवापीषु श्रीष्मतोयानि अर्घन्ते शोभन्ते ॥] 24 (Gaüḍavaho.) इह वियड-मूल-बन्धा घडिय-सिला-संचया परिसरेसु ।
असमत्त-िणवेसिचय जरं गया सुपुरिसारम्भा ॥ ६७२ ॥
दुग्गम-भाव-दिय-णीलि-घडिय-घण्टेसु तोरणग्गेसु ।
इह अज्जाव उद्देसा संभाविय-भूरि-विश्वव्य ॥ ६७३ ॥
आ-सिहर-परिद्विय-भित्ति-संचया गलिय-दारु-पडिबन्धा ।
इह दूमन्तिव अन्भन्तरायवा भवण-वित्यारा ॥ ६७४ ॥
जण-विणिहदाअस-कञ्जस-हीण-पाहाण-देहली-बन्धा ।
अगरु-दल-लहुय-जर-दार-दारु-सयला इह णिवेसा ॥ ६७५ ॥

॥ ६७२ ॥ इह विकटमूलबन्धा घटितशिलासंचयाः परिसरेषु
चतुर्हट्टचतुप्पथादिषु असमाप्तसांनिवेशा एव जरां गताः सुपुरुषाणां
 रैवेवकुलमठाद्यारम्भाः ॥

॥ ६७३ ॥ ³दुर्गमभावस्थितस्य अत्युत्ततस्य नाले कोटौ घटिता घण्टा येषां तेषु तोरणामेषु सत्सु इह अद्याप्युद्देशाः संभावितमूरि-३ विभवा इव ॥

॥ ६७४ ॥ आशिस्तरपरिष्ठितभित्तिसंचया गलितोपरिगतदारुप्रतिबन्धा इह दुन्वन्तीव उपतापयन्तीव हृदयम् अभ्यन्तरातपा भव३ नविस्ताराः॥

॥ ६७५ ॥ जनैर्विनिघृष्टा अपमृदिता आयसाः पत्रबन्धा येषु
ते अत एव लोहमलसंसर्गादिना कल्लुषा हीनपापाणदेहलीबन्धा
३ द्वारपदेशनिवशा येषु ते अगुँरुदललघुकजरद्द्वारदारुशकला इह
निवेशाः ॥ अगरुद्वारत्वेन अतिसंपद्विद्योतिता ॥

¹MH. देवगमवाद्याº. ³MH. दुर्गप्रº. ³MH. कोटो.

इह विहिहय-पिण्डी-बन्ध-संधि-परिलम्बि-वाल-णिम्मोआ । आयाम-परिहिय-बङ्क-वियड-लिङ्का थलाहोआ ॥ ६७६ ॥ इह चिश्चिणीण घेत्रण कर-यलोलुम्प-पिण्डियं पहिओ । कबलेह जरड-कलविङ्क-पक्ख-पिकिब्बुरं कुंसुमं ॥ ६७७ ॥ दीसन्ति पढम-पीढा णिबिडारुण-लग्ग-पङ्क-लेवाओ । ६७८ ॥ इह विहिहय-भित्ति-च्छेय णिग्गया जक्कारिहाओ ॥ ६७८ ॥ इह लवणुग्गम-परिहीण-भित्ति-वलयत्त्रणेण दीसन्ति । अहिअ-वियडाओं पूरण-सम्रुण्णया क्य-कोसीओ ॥ ६७९ ॥ पीणत्तण-दर-परिणाम-भङ्ग-परिकसण-मणि-कवालाओ । आहोयं अक्किब इह कहेन्ति गहिराओं रत्थाओ ॥ ६८० ॥

॥ ६७६ ॥ इह विघटितभित्तिच्छेदिपण्डीबन्धसंधिपरिलम्बिच्या-लनिमोकाः आयामपरिष्ठितविकटपङ्कलिङ्काः स्थलाभोगाः ॥

[॥ ६७७॥ इह चिश्चिनीनां चिश्चानां गृहीत्वा करतलाव कुम्पन-(१) पिण्डितं पार्थिकः कवलयति जर ठकलि क्कप्रक्षपरिकर्नुरं कुसुमम्॥ ३ पथिकः साधीयसो भक्ष्यस्याभावाच्चिञ्चानां पुष्पं गृहीत्वा तत् करतले कुप्त्वा पिण्डितं कृत्वा च भक्षयतीत्यर्थः॥]

॥ ६७८ ॥ दृश्यन्ते प्रथमपीठान्निबिडारुणलमपङ्गलेखाँः लम-निबिडारुणपङ्गलेखाः । कुत इत्यपेक्षायां प्रथमपीठादिति योजनीयम् ३ प्रधानस्य सापेक्षत्वात् । इह विघटितभित्तिच्छेदनिर्गता जर्जरेष्टकाः ॥

॥ ६७९ ॥ इह लवणोद्गमपरिहीनभित्तिवलयस्वेन दृश्यन्ते अधिक-विकटाः पूरणेन च समुन्नताः कृपानां कोश्यो नाल्यः ॥ पुराणभित्तिषु ३ लबनिकोस्पद्यते तया च भित्तयः क्षीयन्त इति प्रसिद्धमार्यावर्ते सर्वत्र ॥

|| ६८० || पीनस्वेन ईषत्परिणामेन च मनाग्विकारेण तथा

¹MH. ⁰णाभेनेव for ⁰णामेन च.

इह कालेण समीकय-तलाय-सुरमिन्दराओं दीसन्ति । दर-णिण्णुण्णअ-संठाण-मेत्त-विसमाओं भूमीओ ॥६८१॥ घर-गोलय-दारोसिरय-मृल-पिडकद्ध-चुण्ण-रेहाओ । एयाओं पाडलावण्ड-कुप्परा जुण्ण-भित्तीओ ॥ ६८२ ॥ इह गम्भीराअन्तिव अद्दियालोयाई जालय-विहक्ता । छायासुवि दर-पाविय-खम्भ-च्छायाई भवणाई ॥ ६८३ ॥ दियसेवि भूअ-संभावणाएँ उक्कण्टयन्ति अङ्गाई । णीसहाओंवि इह झत्ति घडिय-सहाओं वडहीओ ॥ ६८४ ॥ इह दूमन्तिव फल-पत्त-लोह-पविरिक्क-ताल-खज्जूरा । अवलोह-पलोट-जरारहट-दण्डा घरोवासा ॥ ६८५ ॥

ईषद्भञ्जेन ईषरपरिकृष्टमणिकपालस्वेन च आभोगमिह अद्यापि कथ-३ यन्ति सूचयन्ति नगर्या गम्भीरा रथ्याः ॥

॥ ६८१ ॥ इह कालेन समीक्वततटाकसुरमन्दिरा दृश्यन्ते ईषित्रिम्नोत्रतसंस्थानमात्रविषमा भूमयः ॥

॥ ६८२ ॥ गृहघोलंकप्रचाँरापसृतमूलप्रतिबद्धचूर्णरेखाः एताः 'पाटलापाण्डुकर्परा जीर्णभित्तयः ॥ घरघूलँको मूषकादिः ॥

॥ ६८३ ॥ इह गम्भीरायन्त इव अधिकालोकान्यपि सन्ति । कुतोधिकालोकस्वम् जालकविभङ्गात् भग्नवातायनस्वेन महाछि-३ द्रस्वात् । छायास्वपि ईषस्प्राप्तस्तम्भच्छायानि भवनानि ॥ 'आलोक-च्छुरितायां भित्तिच्छायायां स्तम्भादिच्छायान्तरम् अनुभवसिद्धम् । गाम्भीर्यप्रतितिश्च 'उक्तस्वस्त्पैव ॥

॥ ६८४ ॥ दिवसेपि भ्तसंभावनया उरकण्टकयन्त्यक्कानि निःश-ब्दा अपि इह झगिति घटितशब्दा वलभ्यो भयवशाद्धान्ति ॥ ॥ ६८५ ॥ इह दुन्वन्तीव फलपत्रलोभप्रविरिक्तवौलखर्जूराः

¹MH. पाटलपाण्डु°. थMH. आलोकाखुरितायां. 8MH. ⁰स्वरूपेव,

चिण्होबस्रिक्या विहुआरम्भोहुर-णरिन्द-दीसन्ता । इह अज्जिव सन्ति महा-णिहाण-मग्गा परिसरेसु ॥ ६८६ ॥ अघडन्त-धूम-रय-णिग्गमाओं पल्हत्थ-भवण-विरस्राओ । इह होन्ति गाढ-तिामरा चिरेण रयणीसु रत्थाओ ॥ ६८७ ॥ इह तस्स चिरं सेवागएहिं विहिडय-समिद्धि-बन्धेहिं । णिय णयर-संणिवेसा वेरि-णरिन्देहिं सच्चित्या ॥ ६८८ ॥

किंच जायं। ६

पेच्छह लद्ध-च्छायं इमीऍ पडिवण्ण-दप्पणं वयणं । कमलंव सम्रह-रविविम्ब-चुम्बियं फुरइ णलिणीए ॥ ६८९ ॥

'अपगतलोहपर्यस्तजरदरघट्टदण्डा गृहावकाशाः ॥ लोभप्रविरिक्ताः ३ प्रकर्षेण विशेषेण रिक्ताः शून्या नीरक्षत्वेन फलपत्राभावेन कृतप्रयो-जनशून्यत्वात् ॥

॥ ६८६ ॥ चिक्रमात्रेणोपलक्षिता विधुरारैम्भैर्मन्दोत्साहैर्लज्जया ओहुरैरब्नाङ्क्ष्वैर्नरेन्द्रैस्तरस्वामिभिर्दश्यमाना इह अद्यापि सन्ति महा-३ निधानमार्गाः परिसरेषु प्रदेशेषु ॥

॥ ६८७ ॥ ³अघटमानधूमरजोनिर्गमाः पर्यस्तभवनस्वेन विरला इह भवन्ति गाढितिमिराश्चिरेण रजनीषु रथ्याः॥ उज्जटस्वाद्धमर-३ जसोर्न निर्गमः प्रदीपाधभावेन च रजनीषु गाढितिमिरस्वम्। चिरे-णेति चिरमित्यर्थः॥

॥ ६८८ ॥ इति तस्य गृहीतसेवैर्विघटितसमृद्धिवन्धैर्निजनगर-संनिवेशा वैरिनरेन्द्रैरवलोकिताः ॥ कुलकम् ॥

॥ ६८९ ॥ अथ विजयिनां सेनाभटानां वर्षासु विश्रान्तये

¹MH जरदरहट्ट. ²MH. ºल्ज्जयाबहुरै. ³MH.अवडंतधूम.

⁴MH. ⁰रजसो न. The emendation is mine.

उव्बह्द दइय-गहियाहरोट्ट-क्षिज्जन्त-रोस-पिटरायं ।
पाणोसरन्त-मइरंव फलिह-चसयं इमा वयणं ॥ ६९० ॥
कष्ठोसरिएक-थणावसच-पिय-बाहु-घोलिर-करग्गा ।
सोहद्द इमा पयत्तिय-तुम्बी-बीणा-विणोयव्व ॥ ६९१ ॥
दइय-गहियालयावलि-कलिय-नहालं मुहं इमा वहद्द ।
बहुल-निसा दर-हीरन्त-पटम-कलमिन्दु-बिम्बंव ॥ ६९२ ॥
वयण-णयण-प्पहा-णिज्जियाण णूणं इमीएँ एयाण ।
सम-दुक्खाणव जाओ समागमो चन्द-हरिणाण ॥ ६९३ ॥

नायिकाक्रीडां पञ्चककुलकेनाह ॥ प्रेक्षध्वं लब्घोरसैंहं लब्धच्छायं ३ वा अस्याः प्रतिपन्नदर्पणं वदनं कमलमिव संमुखरविविम्बचुम्बितं स्फुरति नलिन्याः॥

॥ ६९० ॥ उद्घहति दियतगृहीताधरौष्ठस्वेन क्षीयमाणरोषप्रति-रागं पानापसरन्मदिरामिव स्फटिकचषकमेषा वदनम् ॥

॥ ६९१ ॥ ^¹कण्ठापस्रतैकस्तना [व] सक्तप्रियबाहुघूर्णनशीलक-रामा शोभते एषा प्रवर्तिततुम्बीबीणा[वि]नोदेव । ^³मधुररहस्यरव-३ योगात् ॥ तुम्बीबीणा ^³अलाबुबीणा ॥

[॥ ६९२ ॥ दियतगृहीतालकाविलकिलितललाटं मुलम् एषा काचित् वहित बहुलपक्षिनिशा कृष्णपक्षसंबिन्धिनी रात्रिः किंचिद्यथा ३ तथा हियमाणा इसन्ती प्रथमकला यस्य तद् इन्दुबिम्बिमेव ॥]

 ॥ ६९३ ॥ वदननयनप्रमानिर्जितयोः [नूनमस्या एतयोः]सम-दुःखयोर्जातः समागमश्चन्द्रहरिणयोः ॥ निर्जिताभ्यां चन्द्रहरिणाभ्यां ३ समदुःखाभ्यां मन्त्रयिश्वा बलवित 'शत्रावनुप्रवेश आश्रित इत्यर्थः ॥

¹MH. कण्डोप⁰. ²MH. ⁰बर्⁰. ⁸MH. ⁰यलावु⁰. MH. ⁰प्रदेश.

इय ओआरिय-चावम्मि जिम्म पाऊस-विलसियव्वेसु । णिव्वण्णेइ परियणो सेणा-ललणाण लीलाओ ॥ ६९४ ॥ कि च । ४३

जस्स पहार-धुआणण-रिज-गय-गण्डत्यलुच्छल्नताण ।
तियस-परिम्रुक्त-कुसुमेसु घडइ पणओ महु-यराण ॥ ६९५ ॥
तस्स मगहाहिवइणो इमाण रमणीण विहसिज्ज्जोया ।
तह बहल-जस-च्छवि-पेल्लियव्व ण णरिन्द दीसन्ति ॥६९६॥
एयाण फुरिय-सेवा-चामर-पम्ह-पडिमेसु दीसन्ति ।
अन्तो भय-पीयाओव्व बाह-धारा कवोलेसु ॥ ६९७ ॥

॥ ६९४ ॥ इत्यवतारितचापे यस्मिन्यशोवर्मणि प्रावृद्धिवलसि-तन्येषु निर्वर्णयति परिजनः सेनाललनानां लीलाः॥ स विराजते ३ जगतीति शेषः॥ कुलकम्॥

॥ ६ ५ ॥ अथ विजयिनः कन्यकुञ्जप्राप्तस्य [यशोवर्मणो] यशोवर्णनं बन्दिकर्तृकम् अवान्तरयुगलकादियुतेन चतुर्विशतिकु
 लकेनाह् ॥ तत्र जस्सेत्यादि युगलकम् । यस्य प्रहारधुताननिरपुग जगण्डस्थलोच्छलतां त्रिदश [पिर] मुक्तकुसुमेषु घटते संपद्यते
 प्रणयो मधुपानप्रार्थना मधुकराणाम्

॥ ६९६ ॥ तस्य मगधाधिपतेः संबन्धिनीनामेतासां रमणीनां विहसितोद्योतास्तव बहलयश्रश्र्विपेरिता इव नरेन्द्र न दृश्यन्ते ॥

॥ ६९७ ॥ एतासां शत्रुसुन्दरीणां स्फुरिता विसारिताः सेवार्थे ये चामरास्तेषां यानि पक्ष्माणि शुक्कसूक्ष्मवालास्तरप्रतिबिम्बयुक्तेषु ३ सस्सु दृश्यन्ते अन्तर्भयपीता इव बाष्पधाराः कपोलेषु ॥

⁷MH, रमणीयां.

धुय-मय-पङ्क-कणुक्कर-णिहेण जाणं कवोल-कुहराहि । कुम्भ-द्विय-मुत्ता-किरण-पेल्लियं णीइ तिमिरंव ॥ ६९८ ॥ ते तुज्झ जय-गइन्दा णरिन्द विद्वविय-वेरि-वग्गस्स । णवर गिरि-कडय-पडिपेल्लणेण तेयं विणोयन्ति ॥ ६९९ ॥

अह्वा।

टङ्क-मुहाहय-किष्णिटि-मुक-धूम-च्छलेण उच्चमइ । तिह्यस-पहा-परिपीय-तिमिर-पडलंब कर-जालं ॥ ७०० ॥

॥ ६९८ ॥ अथ युगलकम् । ¹धुतमदपङ्ककणोश्करनिभेन येषां कपोलकुम्भकुहरात् कुम्भस्थितमुक्तानिकैरपेरितं निर्याति तिमिरमिव

॥ ६९९ ॥ ते तव जयगजेन्द्रा हे नरेन्द्र विद्रावितवैरिवर्गस्य केवलं गिरिकटकपैरिप्रेरणेन तेजो ^{*}बलं विनोदयन्ति ^{*}प्रतिपक्षान्तरा-३ भावात् ॥

॥ ७०० ॥ अथ पञ्चभिरवान्तरकुलकम् । टङ्कमुखाहतकठिनास्थिमुक्तधूमच्छलेन उद्वमित प्रतिदिवसप्रभापरिपीतितिमिरपटलिमव

र करजालं कर्तृ ॥ टङ्क आयसस्तक्षकप्रहरणिवशेषः । करजालं रिवकरिनकरः । अत्र यस्य दिवसनाथस्येत्यर्वाग्द्रष्टन्यम् । इय सोवीति
बाक्यसमाप्तिगाथायां तच्छब्दात् । अत्राख्यायिका । अवर्चा नाम

द रवेर्वछभा भर्तुस्तेजः सोढुमशक्ता सती ततोपससार दूरम् । ततो
भगवान् भानुस्तदनुरक्तः 'स्वतेजोतिशयिनवारणाय टङ्कमादाय
स्वशरीरं ततक्ष । सायस्थात्र गाथाचतुष्टयेन विणिता ॥

^{&#}x27;MH. धृत'. 2MH. दयं for बर्फ which is my emendation.

^{*}MH. विपक्षांतरभावात. 8 MH. स्वतातिशयº

वोलिन्त णिय-पमाणाणुरूय-पिडवद्ध-वासर-क्लण्डा ।
टक्क-च्छे ओच्छिलिया सरीर-सयलाण संघाया ॥ ७०१ ॥
दीसइ घडणुम्मिल्लन्त-विमल-दसण-प्पहा-पिरिक्ल्विचं ।
तिदयसिन्दु-पवेसावलम्ग-जोण्हंव ग्रुह-विम्बं ॥ ७०२ ॥
वियलिन्त कय-रणकार-टक्क-वोच्छिण्ण-काय-णिव्विडिया ।
दिण्ण-सुहं आसुर-संगर-द्विया पहरण-च्छेया ॥ ७०३ ॥
इय सोवि तिद्व-घडणा-विउणुज्जल-मण्डलो दियस-णाहो ।
तुज्झ पयाष-च्छायं परिष्फुरन्तो ण पूरेइ ॥ ७०४ ॥

॥ ७०१ ॥ अतिकामन्ति पतन्ति विकर्तिताः सन्तो निजप्रमाणा-नुरूपप्रतिबद्धवासरखण्डाः । प्रतिबन्धो वासरखण्डानाम् अनन्ततेजः-३ ¹स्कन्धापादानम् । टङ्कच्छेदेभ्य उच्छलिताः शरीरशकलानां संघाताः॥

॥ ७०२ ॥ दृश्यते घटनेन 'तक्षणेन उन्मीलन्त्यो विकसन्त्यो या विमला दृशनप्रभास्ताभिः अपिरिक्षिप्तं संवलितं प्रतिदिवसेन्दुप्रवेशा३ वलग्रज्योकामिव मुखबिम्बम् ॥ प्रतिदिनं क्रमेण चन्द्रकलाः सूर्यः पिनतीति प्रसिद्धम् ॥

॥ ७०३ ॥ विगलन्ति कृतरणस्कारटङ्कन्युच्छिन्नकायानिष्पैतिता वत्तसुखौ आसुरसंगरस्थिताः प्रहरणच्छेदाः ॥ छिचन्त इति च्छेदाः ३ खण्डाः काण्डादीनां नष्टशस्यानीत्यर्थः ॥

॥ ७०४ ॥ इति सोपि त्वष्टुः प्रजापतेर्घटनया द्विगुणोज्ज्वलम-ण्डलो दिवसनाथः तव प्रतापच्छायां परिस्फुरन् न पूरयति ॥ कामाका-३ न्त्या योतिनिषिद्धं स्वदेहे विकर्तनं चकार स कथं विचार्यमाणस्त्वजु-ल्यतया स्फुरतीत्यर्थः । अवान्तरकुलकम् । आदितः ॥ १० ॥

¹MH. व्यादनम् . ²MH. तत्क्षणेन. ३MH. विश्वं. ⁴MH. व्योत्काामिनः. ³MH. दकामुखा.

^{25 (}Gaüdavaho.)

तुह दूराविज्ञिय-सेहराछि-वलएहिं कीरइ क्णामो । ओहुर-णडाल-वियलन्त-भिडिंड-भेक्नेहिंव परेहिं ॥ ७०५ ॥ सर्च तुमिम्म दिन्ने ण सन्ति तुम्हारिसत्ति पिडहाइ । णवर तुह दंसणंचिय ठवेइ कालस्स माहप्पं ॥ ७०६ ॥ विसमत्तणंपि विहिणो ण तवेइ तुमिम्म णाह सम्भिरए । आसण्ण-पाउसो पल्लवेइ गिम्होवि वण-राइं ॥ ७०७ ॥ जाण णियचेय गुणा किं भण्णउ ताण णिग्गुणा जोवि । तेवि गुणे तुह अवलम्ब ऊण गुणिणोव्च णन्दन्ति ॥ ७०८ ॥

॥ ७०५ ॥ तव दूरावर्जितशेखरालिवलयैः क्रियते प्रणामः अवाङ्मुखललाटविगलद्भुकुटिभङ्गैरिव परैः ॥ प्रणामं कुर्वतां शत्रुणां ३ विगलन्मुकुटकुसुममधुकरावली गलद्भुकुटित्वेन कल्पिता । आवर्जिताः प्रणमिताः । वशीकृतस्य च भयाद्विगलिता मुकुटिः ॥

॥ ७०७ ॥ विषमत्वमिष विधेन तापयति न दुःखयति त्वियि नाथ संस्मृते । आसन्नप्रार्दैषं पछ्ठवयति संजातपछ्ठवां करोति प्रीप्मोपि ३ स्वभावसंतापकोपि वनराजि यतः ॥ इत्यर्थान्तरस्यासः । त्वत्सांनिधौ विगुणोपि विधिर्दैवारूयो नाधर्मकृतां विषदं कर्तुं स[मर्थ] इत्यर्थः ॥

॥ ७०८ ॥ येषां निजा एव गुणाः सन्ति ते तावत् त्वद्वुणैस्तु-प्यन्तीस्यत्र किं भण्यतां तेषाम् । निर्गुणा येपि तेपि गुणांस्तवाव-

¹MH. om. the visarga after ता. ³ So MH. अMH. ति.

संणिज्योगंव सिरीपॅ तुज्य दाहिण-भ्रुयावलम्बाए । अणवरयमणिहियमेस कणय-वरिसं करो म्रुयइ ॥ ७०९ ॥ साहीण-मृह-सहस्सो किं व ण ता वासुई पसंसेइ । जह तरह चिन्तिजमळं गुणे तु एकेण हियएण ॥ ७१० ॥ विहिणा जाण णडालेसु विलिहियं किंपि विसम-परिणामं । ते तुज्य पाय-वहण-च्छलेण वसुहाहिव फुसन्ति ॥ ७११ ॥ अहिसारणिम्म तं रिज-सिरीपॅ णिसियासि-घडिय-पिडिबिम्बो । णीलंसुअ-संवी ओव्व सहिस सहसाहव-णिसीहे ॥ ७१२ ॥

३ लम्ब्य उपजीव्य गुणिन इव नन्दान्ति ॥ चन्द्र इव सर्वोह्नादी स्विम-स्यर्थः ॥

॥ ७०९ ॥ 'सांनिध्येनेव श्रियस्तव दक्षिणभुजावलम्बायाः अन-वरतम् अनिष्ठितं कृत्वा एष कनकवर्षं करो मुख्राति ॥ स्वबाहूपार्जि-३ ताम् अपृष्ठातां श्रियमविरतं गुणिभ्यो वितरसीत्यर्थः ॥

 ॥ ७१० ॥ स्वाधीनमुखसहस्रः किं वा न तावद्वासुिकः प्रशंसती यदि तरित पारं प्राप्तुं समर्थो भवित चिन्तियतुम् अलं ैगुणांस्तव एके
 इदयेन ॥ मनःसहकृतानामेव बास्नेन्द्रियाणां निजकार्यव्यापारात्वागि-निद्रयसहस्रयुतोपि वासुिकिर्निखलांस्तव गुणान् स्तोतुं न शक्त इत्यर्थः ॥

॥ ७११ ॥ विधिना येषां ललाटेषु विलिखितं किमपि विषम-कर्मपरिणामजातं ते तव पादपतनच्छलेन हे बसुधाधिप 'पुंसयन्ति ३ 'उत्पुंसयन्ति अपसारयन्ति ॥

[॥ ७१२ ॥ अभिसारणे अभिसारणकाले त्वं रिपुश्रियाः निशिता-

¹MH. ⁰लंबोप⁰, ³MH, सांनिध्येनैव. ⁸MH. गुणास्त⁰. • **4MH.** पंसीत and उत्पृति.

सामण्णाइँवि णामक्लराइँ ठिवयाईं तइ विवेयिम् । कित्तण-मेत्तेणवि जेण फुरिस तं णवर हिययिम्म ।। ७१३ ॥ तुह धारा-लग्ग-समोसरन्त-किर-मोत्तियत्तणा लग्गो । आढत्तोवल-विरसम्बु-वाह-लीलं विडम्बेइं ॥ ७१४ ॥ अणुराओत्ति परियणो कोय-हुयास-प्षइ-ति पिडिवक्ला । आणा-पयाण मुहासु तुज्झ विन्दन्ति सिन्द्रं ॥ ७१५ ॥

सिंघटितप्रतिबिम्बः नीलांशुकसंवीत इव परिहितनीलवर्णाम्बर इव ३ शोभसे सहसा झटिति आहवनिशीथे संगररूपिण्यां रजन्याम् ॥]

[॥ ७१३ ॥ सामान्यान्यपि नामाक्षराणि यशोवर्मा इत्येतानि
स्थापितानि तव विवेके विवेकेनेव । विवेकं कृत्वेवेत्यर्थः । कीर्तनमा३ त्रेणापि येन यस्मात्कारणात् स्फुरसि आविर्भवसि त्वं केवलं हृद्ये ॥
यद्यपि नामकरणसमये नासीदन्वर्थकनामवित्रेकस्तथापि यस्मात्त्वया
तन्नाम अन्वर्थकं कृतम् अतः कारणात् नामकरणसमय एव कृतः स
६ विवेक इति भातीति यावत् । शञ्वादिभीतानां जनानाम् अस्ति त्राता
यशोवर्मा मा भेषीरिति तव नामानि कीर्तिते सति त्वन्नामकीर्तनरूपं
यशः कवचवदभयकारि भवति । अतः यस्य यशो भीतानां वर्मे९ त्यन्वर्थकं तव यशोवर्मेति नाम । इति भावः ॥]

[॥ ७१४ ॥ तव धारालग्रसमपसरःकरिमौक्तिकःखात् खड्गः आरब्धोपलवर्षाम्बुवाहलीलां विडम्बयति ॥]

[॥ ७१५ ॥ अनुराग इति परिजनः कोपहुताशप्रमेति प्रति-पक्षाः आज्ञापदानां मुद्रासु तव विन्दन्ति लभन्ते सिन्दूरम् ॥

परिजनं प्रति शत्रुजनं प्रति च प्रेषितेषु तवाज्ञापत्रेषु यः सिन्दूरः

वामेयर-भ्रुय-भवणा कह णु सिरी वसं तुज्झ स्मगम्मि ।

ग्रुणियं दीसइ इह संवियाएं से तिम्म पिडिबिम्बो ॥ ७१६ ॥
निव तह लोयस्स गुणा णिय-उक्करिसेण पायद्वा होन्ति ।
तुह संमाणम्घविया वच्चन्ति जहा पहु पिसाद्धं ॥ ७१७ ॥
ण हु पढमंचिय पय-वीढ-घडिय-मजलीहिं कारिओ तंसि ।
भिजडी-भङ्गायासं अवराह-भएणव रिक्किं ॥ ७१८ ॥
तुह पहु सवस्त-सीमन्तिणीण अच्छिन्न-बाह-धाराहि ।
दीसन्ति समूलाओव लोला लम्बालय-लयाओ ॥ ७१९ ॥

स्वभावेनैय ताम्रवर्णः स तव परिजनः अनुरागदिशित्वेन ताम्रवर्ण इति ३ मन्यते तव शत्रुजनस्तु कोपहुताशप्रभया ताम्र इति । इत्यर्थः ॥

[॥, ७१६ ॥ वामेतरभुजभवनात् कथं नु श्रीर्वसतु तव खड्गे। ज्ञातं कशं वसतीति । दश्यते इह भुजे संस्थिताया अस्यास्तस्मिन् ३ खड्गे प्रतिविम्बः ॥]

[॥ ७१७ ॥ नैव तथा लोकस्य गुणा निजोस्कर्षेण प्रकटा भव-न्ति तव संमानार्धीकृतास्त्वस्कृतसंमानेन संभाविताः सन्तो व्रजन्ति ३ गच्छन्ति यथा हे प्रभो प्रसिद्धिम् ॥]

[॥ ७१८ ॥ न खल्ल प्रथमम् एव पद्पीठघाटितमौलिभिः कारि-तस्त्वमसि भ्रुकुटीभङ्गायासम् अपराधमयेनेव रिपुभिः ॥]

[॥ ७१९ ॥ तव हे प्रभो सपत्तसीमन्तिनीनाम् अच्छित्रबाष्प-धाराभिः सततमापादम् अववहन्तीभिर्दश्यन्ते समूला इव भूम्यां ३ लब्धमूला इव लोला लम्बालकलताः ॥

तव शत्रुस्त्रीणां ये लम्बकेशास्ते सततं पादपर्यन्तं धारया पत-द्भिस्तासाम् अश्रुभिर्लब्धमूला लता इव दृश्यन्त इत्यर्थः ॥] जाणं ण पुरिसयारो जुवर्-समा तेसु कह सिरी रमंड ।
विय-भाविस्थमिहला महिलाओं कहंपि कामेन्ति ॥ ७२० ॥
श्रीणा एके तु असिम्मि सरणमण्णे गया तुमंचेय ।
सेसावि रिक्र जलहिं कहिंपि ।केर केवि पडिवण्णा ॥७२१॥
वस्निन अहो उड्डं अइन्ति मूलङ्कुरव्व पुहर्रए ।
वीयाहिव एकत्रो कुलाहि पुरिसा समुख्ण्णा ॥ ७२२ ॥

[॥७२०॥ येषां न पुरुषकारो युवतिसमा तेषु कथं श्री रम-ताम् । नैव रमत इत्यर्थः । स्थितभावं स्थितत्वं स्थितिम् इत्थम् अ-३ खिला महिलाः कथमपि क्रच्छ्रेण कामयन्ते ॥

येषां पुरुषाणां पुरुषस्वं नास्ति तेषां गृहेषु युवतिसमा श्रीने ति-ष्ठति । तादशीं स्थितिं हि । अपुरुषकारोपेतेषु स्थितिमिति यावत् । ६ सर्वाः स्थियाः कथमपि कामयन्ते । नैव का अपि कामयन्त इत्यर्थः । पुरुषकारहीनान् स्वपतीन् विहाय पुरुषकारोपेतांस्त्वादशान् आश्र-यन्तीति भावः ॥]

[॥ ७२१॥ क्षीणा हता एके कतिपयाः शत्रवः तु तव असौ खड्गे । शरणमन्ये गतास्त्वामेव । शेषा अपि रिपवो जलियम् । कु-३ त्रापि किल केपि प्रतिपन्ना गताः ॥]

[॥,७२२ ॥ त्रजन्ति गच्छन्ति अधः ऊर्ध्वम् अयन्ते गच्छन्ति मूलाङ्करा इव मूलानि च अङ्कराश्च क्रमेणेव पृथिन्याः बीजादिव ३ एकतः कुलात् पुरुषाः समुरपन्नाः ॥

एकस्माद्वीजादिव एकस्मादेव कुलादुत्पन्नाः पुरुषाः केचित् अधः-केचिच ऊर्ध्व गच्छन्ति, यथा मूलानि अधः अङ्कराश्च ऊर्ध्व प्रिथिव्याः तरस्र तण-वयणिकं स्ट स्टिंग् तुमाएँ णवर ओ खुसिअं। तीएँवि पहुत्तणं वो पहु-दोस-विवक्तियं दिण्णं॥ ७२३॥ विवरीयंव तइ इमं विवेय-सारम्मि दीसइ निरन्द। भीओ दोसाण तुमं ते उण णहा तुमाहिन्तो॥ ७२४॥ सयस्टेसंचेय दिसा-यहेसु दीसन्ति देव पिंडस्गा। धोयव्व दिसागय-सीयरेहिं विमस्ता गुणा तुन्त्र॥ ७२५॥ स्रुयण-गरुएहिं ते तुह हीरन्ति गुणेहिं तं पुणो ताण। हीरसि गुण-स्रेसेणवि सुअणो सुअणाण अहिओ सि ॥ ७२६॥

६ तथेत्यर्थः । एकस्मादेव बीजादुरपन्नानि मूलानि अङ्कराश्च क्रमेण पृथिज्या अधः ऊर्ध्व च यथा गच्छान्ति तथैव एकत एव कुलादुरपन्नाः केचिरपुरुषा अपकर्ष केचिच उत्कर्ष गच्छन्तीत्यर्थः ॥]

[। ७२३ ॥ तरलखनचनीयं चाश्चस्यरूपं दूषणं लक्ष्म्याः लक्ष्मीसंबन्धि त्वया केवलम् उत्पुतितम् अपगमितम् । तयापि ३ प्रभुत्वं वस्तव प्रभुदोषविवर्जितं दत्तम् ॥]

[॥ ७२४ ॥ विपरीतिमव त्वयि इदं विवेकसारे दृश्यते हे नरेन्द्र । भीतो दोषाणां दोषेभ्यस्त्वम् । ते दोषाः पुनर्नष्टास्त्वत्तः ॥]

[॥७२५ ॥ सकलेप्वेव दिक्तटेषु दृश्यन्ते हे देव प्रतिलगाः धौता इव दिग्गजसीकरैविंमला गुणास्तव ॥]

[॥ ७२६ ॥ भुवनगुरुकैस्ते सुजनास्तव हिर्यन्ते गुणैः । खं पुनस्तेषां सुजनानां हिर्यसे गुणलेशेनापि । अतः सुजनः सुजनानाम् अधिकोसि ॥]

दिअ-सूमिसु दाण-जलुिखाई कालमिम जाई उत्ताई।
ताई तुह णाह रोहन्ति संपर्य विहन-वीयाई॥ ७२७॥
पणईसु गुरु-मणोरह-संपत्ति-सद्भुत्तुणेसु संकन्तो।
मण्णे तुह तेण पहुत्तणेवि न मओ पिडण्कुरह॥ ७२८॥
लहिऊण तुमाहिन्तो देन्तेहिँ इओ तथा नर-वईहिं।
साहाहिंव दाण-दुमो णरिन्द तुह विड्डिओ दूरं॥ ७२९॥
तुह रिज-गय-कुम्भ-क्खुत्त-णिसिय-तोमर-णिहित्त-विवरेहिं।

विरएन्ति सुई मुत्ता-हळेहिँ रमणीओँ हार-लया ॥ ७३० ॥ अवि य।

परिघोल्ड ।सिढिलिय-जाल-सुत्त-संताण-संठिओ हत्थो । पेढाल-थण-इराअङ्कि-कक्सडे वीडय-द्वाणे ॥ ७३१ ॥

[॥ ७२७ द्विजभूमिषु सत्पात्ररूपेषु क्षेत्रेषु दानजलार्द्राणि काले यानि उप्तानि क्षिप्तानि तानि तव हे नाथ रोहन्ति सांप्रतं ३ विभवनीजानि ॥]

[॥ ७२८ ॥ प्रणयिषु अधिषु स्निम्धजनेषु वा गुरुमनोरथसंप-त्तिसंद्रतेषु बृहद्धाञ्छापूरणगर्वितेषु संकान्तः मन्ये तव तेन प्रभुत्वेपि ३ न मदः प्रतिस्फरति ॥

स्वया प्रितमनोरथा अधिजना गर्विता भवन्ति । एतावांस्तवादार्य-महिमा । तदपि न स्वं गर्वितो भवसीत्यर्थः ॥]

[॥ ७२९ ॥ लब्ध्वा धनं स्वत्तो ददद्भिरितस्ततो येभ्यः केभ्योपि नरपतिभिः शास्त्राभिरिव दानद्रुमो हे नरेन्द्र तव विधितो ३ दूरम् आतिशयेन ॥]

[॥ ७३० ॥ तब रिपुगजकुम्भनिममनिशिततोमरनिक्षिप्तविवरैः विरचयन्ति सुसं मुक्ताफलै रमण्यो हारलताः ॥]

[॥ ७३१ ॥ अथ पङ्किरवान्तरकुलकम् । परिघूर्णते स्खलति

वेछहलकुलि-कर-कमल-मुक्किळान्त-जालिया-मलया । क्राच्छि-च्छेया छजान्ति सिढिल-दर-दिद्द-तग्गङ्का ॥ ७३२ ॥ गाढ-कवाडअ-दुक्खुच्चुडन्त-णह-राइ-लञ्छ्णो-लहर । दर-मेहुज्झिय-हरिणङ्क-विम्ब-सोई थणुच्छको ॥ ७३३ ॥ कण्ठ-निरोहुक्वण-वित्थरन्त-णीसास-तुल्चिय-नास-उडं । अग्यइ विसंठुळुक्वेळु-वळुरी-चिहुर-पब्भारो ॥ ७३४ ॥

कठिनत्वात्पीडायेतुं न शक्तोति शिथिछितं विमोचितं यज्जालकस्त्रं ३ किञ्चुकवन्धनार्थं तस्य यत्संधाँनं संधिस्थानं तेन संस्थितः 'प्राप्तसरो हस्तः पीठयुक्तस्तन'भरेणाकृष्टे अपसारिते क्षात एव कर्कशे पीडनैं स्थाने ॥ संस्थितो हस्तः स्वलतीति समन्वयः ॥

॥ ७३२ ॥ वेछहलाभिरङ्गालिभिर्युक्तं यत् करकमलं तेन प्रक
ह[‡]यमानम् अपसार्यमाणं जालिकावलयं कञ्चुकसंधिबन्धस्तस्य वि३ च्छित्तिर्युत्र ते कुक्षिच्छेदाः कुक्षिसंधयः छज्जन्ति विराजन्ते । कीटशाः । सिदिलदरदिष्ठभैङ्गक्षाः ईषदृष्टवलित्रयभङ्गयुक्तशिथिलाङ्गाः ॥

॥ ७३३ ॥ गाढो निविडो यः कपाटक इव पाटकः कञ्चकस्तेन पीडितस्वादुःस्वेनोच्चडन्ता अपसरक्षतका नस्कृतराजयो लाञ्छनं ३ चिह्नं यस्य स लभते ईपन्मेघोजिझतहरिणाङ्काविम्बद्योभां स्तनो-स्सङ्गः ॥ हरिणाङ्को मृगाङ्कः । नस्वराजीनां हरिणिचत्राकारधारिणी-स्वेन हरिणोपमस्वम् ॥

॥ ७३४ ॥ कण्ठस्य निरोधेन गाढे कञ्चके आकृष्यमाणे सति

¹ MH. बंदुक⁰ ² So MH. ⁸ MH. appears corrupt here, reading ⁹मरेणाकुष्टीपनार्रतोऽातककेशे. The emendation is purely conjectural.

⁴ MH. प्रकल्पमान⁹. ⁵ MH. तत्र for तथ्य ⁶ MH. ⁹खंनीश्वडता.

¹ MH. अपसरात्खेटका. The emendation is mine.

^{26 (}Gaüdavaho.)

मंणि-वलयाउल-बाहग्ग-मोयणुष्पण्ण-कर-यलायासं।
रेहइ लज्जा-पिटिरुद्ध-थण-हरं भ्रुय-लया-जुयलं ॥ ७३५ ॥
इय गरुय-वृद्ध्यरुत्तरिय-कश्चुओ कुणइ पहु पश्रेसिम्म ।
सेन्जारहणं तुह लडह-वेस-सुहिओ पिया-सत्थो ॥ ७३६ ॥
इय वन्दि-णान्दिय-जयं गाहि-पुरारूढ-सेण्ण-विष्णासो ।
जाओ सो लडह-विलास-मेत्त-वीसन्त-वावारो ॥ ७३७ ॥

पीडनेगोल्वणा उद्भटा विस्तरन्तो ये निःश्वासास्तैस्तुलितौ नासापुटौ ३ यत्रै सै: [अर्घति] विसंष्ठुलोद्वेद्भवल्लरी चिहुरप्राग्भारः ॥

मदनातुरायास्तादशेनैव प्रेयसा शिरोमार्गेण कश्चुके विमुच्यमाने अवस्थेदशी नायिकाया भवति ॥

॥ ७३५ ॥ मणिवलयाकुलबाइप्रमोचनोत्पन्नकरतलायासं शो-भते लज्जाप्रतिरुद्धस्तनभरं भुजलतायुगलम् ॥

॥ ७३६ ॥ इति उक्तप्रकारेण गुरुकव्यतिकरोत्तारितकञ्चकः करोति हे प्रभो प्रदोषे शय्यारोहणं तव लटभवेषसर्रैलः प्रियासार्थः॥

३ लटभश्चासौ सरलवेषश्च' कुलवधूसार्थो ह्ययम् । वेश्याजन एव च कपटपट्टः वक्रवेषश्च युक्तः ॥ ६ ॥ आदितः ॥ २३ ॥

॥ ७३७ ॥ इति बन्दि [नन्दितजयं गाधिपुरारूढसैन्यविन्यासः जातः स लटभो यो विलास] स्तन्मात्रे विश्रान्तः पर्यवसितो ३ व्यापारो यस्य स तथा ॥ गाहिपुरं कन्यकुब्जनगरम् ॥ २४॥ महाकुलकम् ॥

³ MH. नाशा⁰. ³ MH. विसंत्थुलो⁰. MH. ⁰वल्लरीकश्चि⁰. ⁴ MH. नायिका भवाते, ⁵ MH. ⁰वेष: for ⁰वेषश्च. ⁶ MH. ⁰पढुं नक्तवेषो युक्तः,

अविय। ७

संभाविय-चित्त-वियार-कारणामरिस-तिम्बर-च्छायं। तह-झाण-णिमिल्लंचेय होइ फुरियाहरं वयणं।। ७३८।। उम्मिल्लइ थोय-त्थोय-रोस-रज्जन्त-दारुणावङ्गा। मासलिय-सवण-भ्रयइन्द-रयण-कन्द-प्पहा दिही।। ७३९॥ सामायइ सेय-लयाहिउत्त-विणियत्त-भूइ-लायण्णो। अविहाविय-कण्ठ-च्छवि-वोच्छेओ वच्छ-परिणाहो॥ ७४०॥

॥ ७१८ ॥ अधुना नरपालस्य सल्ललनाभिः सह क्रीडां 'वर्णयति॥ तत्र य एवं कुपितेन हरेण दम्धो मदनः स यासु सुन्दरीषु सतीषु १ पुनः सशरीर इव अप्रतिहतवाणश्च संपन्नः ताभिः सह निदाघोचि-तोपकरणयुक्तो नरपातिः कीडामुपकामतीति वर्णयितुं पट्टूलकमाह ॥

संभावितचित्तविकारकारणामर्पताम्रच्छायं तथाध्याननिर्मालि ६ तंमेव भवति कोपस्फुरिताघरं वदनं हरस्य कामदाहोपक्रमे ॥

॥ ७३९ ॥उन्मीलित [स्तोक] स्तोकरोषरज्य मानदारुणापाङ्गा मांसलितश्रवणभुजगेन्द्ररत्नकन्दप्रभा दृष्टिः ॥

३ कर्णाभरणत्वापन्नवासुकिमणिकान्त्या छोहितया घनीकृतेत्यर्थः ॥

॥ ७४० ॥ श्यामायते खेदलवाभिकुँडितत्वेन विनिवृत्तभूति-लावण्यः अविभावितकण्ठच्छविन्युच्छेदो बक्षःपरिणाहः ॥

३ मृतिर्भसा । "व्युच्छेदो विभागः । स कोपश्यामिकयैकीभृतो न विवेकेन रुक्ष्यते"।।

 $^{^1}$ MH. वर्णियतो. ^{2} MH. ^{0} पतिक्रीडा ^{0} . ^{8} MH. ^{0} ताम्रे. $^{\frac{1}{2}}$ MH. ^{0} निमीलतमेव

⁵ MH. ⁰रजनमान⁰. ⁸ MH. ⁰बुछेदो for ⁰ ब्युच्छेदो. ⁷ MH. ⁰श्वामिकवैभूतो.

⁸ After लक्ष्यते MH. adds कन्दरस्येव प्रभा यह्या: सा कन्दकन्दललोहिता.

विहटइ ह्व्ववह-सिहा-कडप्प-पेछिय-पुडं णडालिम ।
कह-कहि णिविड-भिउडी-विहक्त-संपिण्डियं णयणं ॥७४१॥
इय तिणयण-रोसाणल-विछत्त-देहोवि कुसुम-कोयण्डो ।
आसु णिसण्णो अज्ञावि अउण्ठ-वाणोचिय जयम्म ॥ ७४२ ॥
आसुलिय-वेणि-लेहं भामयं तारं च भ्रुय-लया-जुयलं ।
णेवच्छं जाण विलास-कम्पियच्छाइँ य मुहाइं ॥ ५४३ ॥
ताण रमणीण णय-वाहु-विस-लयामह-कण्ड-पिणाहो ।
उच्वहइ सो विलासी णिआह-णेवच्छ-विच्छार्ते ॥ ७४४ ॥

।। ७४१ ।। विघटते विकियते हञ्यवाहाशिस्वासमूहपेरितपुटं करुाटे कथंकथमपि निबिडभुकुटिविभङ्गसंपिण्डितं नयनम् ॥ ३ कटप्रः समूहः ॥

॥ ७४२ ॥ इय तिणयणेत्याद्यवान्तरयुगलकं कुलकवाक्यस-माप्तौ कृतम् ॥ इति त्रिनयनरोषानलविल्लप्तदेहोपि कुसुमकोदण्डो १ यौंसां निष'ण्णः सन् अद्याप्यकुण्ठबाण एव जये

[॥ ७४३ ॥ आल्लितवेणिलेखं अमितं तारं च भुजलतायुगलं नेपथ्यं यासां विलासकम्पिताक्षाणि च मुखानि]

॥ ७४४ ॥ तासां रमणीनां निजैंबाहुविसलतासँक्तकण्ठपरिणाहः उद्वहति स निलासी निदाघनेपथ्यविच्छित्तम् ॥

बिसलता 'मृणालिका । तद्वच्छीतल्खाद्वाद्वरेव बिसलतेत्युक्तः ।
 अथ कामकृतदाहनिवारणाय सुन्दरीभिर्मृणालिकाः स्तनहृदयादौ

¹ MH. ⁰पुरं. ² MH. ⁰समाप्तिक्रº. ³MH. om. अपि. ⁴ MH. निषिण्णः ⁵ MH. मृणालिकावदच्छीतरू०.

तेण स-पछ्य-भन्नेचूडा-माण-भावमतरुणं ताण ।

ाणज्ज इ कुसुमं आसुरहि-केसरं णय-कल्लम्बाण ॥ ७४५ ॥
आ-मेह-समय-सुह्या संभिण्णोवयण-केअय-सुयन्धा ।
सीयरिणो से हिययं हरान्त रयणी-सुह-समीरा ॥ ७४६ ॥
कुसुयाववोह-महुरा विरलागय-मेह-खण्डिय-मियङ्का ।
अग्यन्ति णिसा असमत्त-गालिय-सलिलागमा तस्स ॥७४७॥
णीसासा खण-विरहे पुरान्ति रमणीण सुरहिणो तस्स ।
काङ्किय-हियय-हिय-कुसुम-बाण-मयरन्द-लेसव्य ॥ ७४८ ॥

योज्यन्ते तत्कार्ये च सम्यग्बाहुरेव समर्थो वृथैव तदुपादानमिति ६ सूचितम् ॥ ६ । कुलकम् ॥

॥ ७४५ ॥ तेन सपल्लवभङ्गं चूडामाणिभावम् 'औारुहं तासां नीयते कुसुमम् आसुराभिकेसरं नवकदम्बानाम् ॥

त्रुडामणिभावमारुहन्तेणेति पाठे उद्यानमारोहता कुसुमं च्रुडाम णिभावं प्राप्यते विलासिनीनामारमनश्चेति योज्यम् ॥

॥ ७४६ ॥ आमेघसमयं वर्षारम्भं यावत् सुभगाः सांभिन्नोपवनके-तर्फीसुगन्धाः शीकरिणः से अस्य हृदयं हरन्ति रजनीमुखसमीराः ॥

॥ ७४७ ॥ वर्षान्तावस्थामाह । कुमुदानाम् अवबोधेन विकासेन
मधुरा वाँिल[तिस्थि]तैः पराङ्कुलगतैर्मधैः लिण्डतः अवच्छादितो
मगुत्रा यासु ताः अर्थन्ति शोभन्ते निशा राज्यः असमाप्तो गलितश्रातीतः सलिलागमो यासु तास्तस्य राज्ञः ॥

॥ ७४८ ॥ निःश्वासाः क्षणमात्रमपि विरहे प्रणयकोपादिकृते

¹ MH. °भंगचूढा°. ² MH. °भावमातक्ह for °भावम् आरुई. 8 MH. अर्धते.

सो दीसइ उहय-दिसा-पहावियाणन्द-बाह-सिललेहिं। ताण परिरम्भ-पसरन्त-भ्रय-लपहिंव अच्छीहिं॥ ७४९॥

अविय। २३

फलिहच्छोयर-दीसन्त-पिट्ट-वेणी-सिहाओवॅ सहान्ते । सहसा वाल्ठ-भङ्ग-तरिङ्गणीहिं जा रोम-लेहाहिँ ॥ ७५० ॥ सिसिमिव णवोइयं विहसिएण अहर-प्पहाणुविद्धेण । सासामोय-मिल्लन्तालि-लञ्चणं जा पयासेन्ति ॥ ७५१ ॥

वियोगे स्फुरन्ति रमणीनां सुरभयस्तस्य आकृष्टहृदयस्थितकुसुमबा-३ णमकरन्दछेशा इव ॥

॥ ७४९ ॥ विप्रलब्धानां स दृश्यते ¹दर्शनायोभयदिनप्रधा-वितानन्दबाष्पसलिलैस्तासां परिरम्भार्थप्रसरद्भुजलतैरिव अक्षिमिः ॥

 ॥ ७५० ॥ अधुना नृपानिकटगततरुणीविलासवर्णनं विंशतिकु-लकमाह । स्फटिकवदच्छ उदरे दृश्यमानाः पृष्ठदेशस्थिता अपि
 श्रतिबिम्बद्वारेण वेणीशिखा यासां ता इव शोभन्ते सहसा विलम-क्रतरङ्किणीभिर्या रोमलेखाभिः

[॥ ७५१ ॥ शशिनमिव नवोदितं विहसितेन अधरप्रभानुविद्धेन श्वासामोदमिलदलिलाञ्छनं याः प्रकाशयन्ति

अधरप्रभायुक्तं यत् हसितं तत् नवोदितचन्द्रवदाभाति स्म आर-क्तशुश्रकान्तिमत्त्वात् । आमोदयुक्तश्वासार्मिलिता येऽलयस्तेषां समू-हश्च तच्चन्द्रलाञ्छनवदाभाति स्म । इति भावः॥]

¹ MH, दर्शनाथोभº.

जा कण्ण-िकसल्ल-कर-यल-िमलन्त-चल-तारयाहिँ दिहीहिँ। कन्दुय-कीलंच स-सेस-बाल-भावा पयासेन्ति ॥ ७५२ ॥ जा लिलय-लया-लीलं वेलम्बान्ति सिय-दन्त-कुसुमाओ । सहसा महुयर-जालायमाण-णीलम्बरावरणा ॥ ७५३ ॥ जाओ सइ-दिण्ण-संणेज्झ-मयण-पूयायरा सरीरेसु । सरस-णह-पद्धारि-मयं रत्तासोयंपिव लिहन्ति ॥ ७५४ ॥ जाओ पसङ्ग-परिग्गहिय-हारि-हरियंसुया पयासोन्त । रम्भा-गन्भत्तणमणह-परियरं ऊरु-दण्डाण ॥ ७५५ ॥

॥ ७५२ ॥ याः कर्णिकसलय एव कर्णावंतसनवपल्लव एव करतलं तेन मिलन्त्यः संबध्यमानाश्चलास्तारका यत्र ताभिर्देष्टिभिः ३ कन्दुकक्रीडामिव [स]शेषबालमावाः प्रकाशयन्ति

ईषदपूर्णषोडशवर्षस्वास्सरोषबालभावस्वम् ॥

॥ ७५३ ॥ या लिलतलतालीलां विडम्बयन्ति सितदन्तकुसुम स्वात् सहसा मधुकरजालायमाननीलाम्बरावरणस्वाच

 विडम्बयन्स्युपहसन्तीत्यादयो दण्डिना बहव उपमाया चोतका दिशताः ॥

॥ ७५४ ॥ याँश्च सदादत्तसांनिध्यमदनपूजादरस्वाच्छरीरेषु सरसनस्वपदमञ्जरीमयं रक्ताशोकिमव लिखन्ति

कामो हि रक्ताशोककुसुमैःपूज्यते । तानि रक्तानि भवन्ति नवनस्वक्षतवत् इत्येवमुत्प्रेक्षितम् ॥

॥ ७५५ ॥ याश्च 'अभिसारिकात्वादिप्रसङ्गात्परिगृहीतमनोहा-

¹ MH. मीलंत:. ² MH. ⁰पूजादलाº. ³ MH. ⁰नखकृत⁰. ⁴MH. ⁰सारिकस्वादिº.

हीलोणय-प्रह-यन्दाण खण्डियाहर-णिहेण थण-बहे । हिययंव जाण पायह-वम्मह-बाण-व्वणं फुरइ ॥ ७५६ ॥ थण-मज्झ-च्छाबि-तारं कृष्णसन्तरमणङ्ग-णासम्मि । उद्धंव लोयणं तिणयणस्त बन्दीक्यं जाहिं ॥ ७५७ ॥ णह-रेहा जाण थणेसु सहइ रोमश्च-खण्डिय-णिवेसा । खण-विरह-भीहणो सीवाणेव्य फुडियस्स हिययस्स ॥ ७५८ ॥

रिहरितांशुकत्वात् प्रकाशयन्ति रम्भागर्भत्वम् अनघपारिकरं परिपूर्ण-३ सामग्रीकम् करुदण्डानाम्

कोमलस्वपरिवर्तुलस्वादिना सादृश्येपि हरितांशुकप्रावरणं विना कदलीदलतुल्यता किंचिन्न्यूनासीत् तस्सद्भावे तु अवैकल्यमिस्यर्थः॥

॥ ७५६॥ लीलावनतमुखचन्द्राणां प्रतिबिम्बितखाण्डिताधरिनभेन मणिनिर्मले स्तनपट्टे हृदयमिव यासां प्रकटमन्मथबाणत्रणं स्फुरति

॥ ७५७ ॥ स्तनमध्ये या छिनः कान्तिः सैन तारका यत्र तत् कुर्पासस्य कञ्चुकस्य अन्तरं मध्यं स्तनसंधिनिच्छिन्नस्थानं विल्लोच-३ नाकारत्वात् अनङ्गनाशे वैरिनिमित्ते सित ऊर्ध्वं तृतीयमिन लालाटनित लोचनं त्रिनयनस्य दण्डीकृतं बद्धा स्थापितं याभिः कामशरीराभिः

॥ ७५८ ॥ नखरेखा यासां स्तनेषु शोभते 'रोमाश्चखण्डितानि-वेशा 'क्षणविरहभीरुणः सूचीव स्फुटितस्य हृदयस्य

रोमाञ्चलाण्डतिनिवेशस्वेन सरलस्वं स्यामस्वं च सूचीसाद्दयाय
 निदार्शतम् । स्फुटितं वस्रं शस्त्रहतं वा शरीरादि किल सूच्या सीव्यत

¹ MH. सैंव तारकी यत्र तं. ² MH. तेह्नो⁰ for त्रिक्लो⁰. ³ MH. ऊर्ढतृतीयभेव. ⁴ MH. ⁰र्देडिय⁰. ⁵ MH. ⁰मीरो:. ⁸ MH. ⁰निवेशस्तेन. ⁷ MH. वस्तं.

चक-जुएणव वम्मह-रहस्स पिय-हुत्त-गामिणो जाओ। थण-मण्डलेन परिरम्भ-लम्भ-वियहेण सोहन्ति॥ ७५९॥ पेच्छान्ते जाओं चलणे चम्पय-कलिओव आरम्रुज्झन्ते। कण्णुप्पल-पहर-भया गहिएव्य पईव-मालाहिं॥ ७६०॥

इति इहापि क्षणविरहमाशङ्कमानस्य हृदयस्य संधानार्थं सूचीव स्थापितेत्युरप्रेक्षार्थः

[॥ ७५९॥ चक्रयुगेनेव मन्मथरथस्य प्रियाभिमुखगामिनो याः स्तनमण्डलेन परिरम्भलम्भविकटेन शोभन्ते

श्रियस्य यदालिङ्गनं तस्य योगेन महत्तरौ यौ स्तनौ तौ प्रिया भिमुखं नेतुर्मदनरथस्य चक्रे इव भातः स्मेत्यर्थः ॥]

॥ ७६० ॥ प्रेक्षन्ते याश्चरणान्² वैचम्पककलिकाँप्रकरमुखमानान् कर्णोरपलप्रहार्भयाद् गृहीतानिव प्रदीपमालाभिः

३ क्रीडानिवेशानामङ्गणे प्रक्षिप्तो यश्चम्पककिलकाप्रकरस्तन्मध्येन क्रीडायां संचरमाणाः सुसदशत्वाद्विम्दतां चरणचम्पककिलकाविषयां पाश्चस्थजनस्य जनयन्ति के चम्पककिलकाप्रकरावयवाः के वां ६ कान्ताचरणा इति । किं च चरणप्रदेशवर्तिन्यश्चम्पककिलकाः दिप-मालासदृश्यो वर्णसानिवेशसाम्यात् । तत्रोत्प्रेक्ष्यते । दीपमाला इव नायिकाचरणान् आश्रित्य मीताः सत्यो भयाभावम् अभ्यर्थयन्त हिते । ९ ता हि नायिकाः सुरतार्थ वियतमरागूर्यमाणा अपह्रियमाणनितन्ब-

¹ MH. °विरदाशंश्यमानस्य. ² MH. बाश्चवरणेन for बाश्वरणान्. ⁸ So MH· distinctly. ⁴ MH. कोडाया सं⁰. ⁵ MH. चा. ⁶MH ⁰सीनश⁰. ¹ MH. ⁰व्ववीयपुर् for स्वर्धयन्त इति . ⁸ So MH.

^{27 (}Gaüdavaho.)

दंसण-णिवीयमीसा-वस-क्राणिय-णयण-पम्ह-भावेण ।
जा पञ्जरियमिव पियं धरोन्त अवसरण-सङ्घाए ॥ ७६१ ॥
अहर-प्पहा-दरारुण-दसण-मऊहोहें थण-बिसारीहिं ।
बम्मह-वण-बन्धोहेंव जाओं सरुहिरेहिं सोहन्ति ॥ ७६२ ॥
दीह-पिहुल्सणेणं हत्थ-दढावेढणेक्क-जोग्गाओ ।
जोण कय-ग्गह-तण्हं देन्ति वल्ला वेणि-मालाओ ॥ ७६३ ॥
अवरद्ध-रमण-पिडमंपि जा ण्हबन्तिन्व गण्ड-वासिम्म ।
अण्ण-लल्लणा-पसङ्गावकल्लासियं वाह-सिल्लेण ॥ ७६४ ॥

बिम्बवस्ना रुज्जया कर्णोत्परुप्रहारेण दीपपार्लीर्नाशयन्ति । तन्मा नो नीनशन्निति दीपमारुाभिः सुन्दरीचरणा आश्रिता हस्युरप्रेक्षितम् ॥

॥ ७६१ ॥ दर्शननिपीतम् ईष्यीरैससंकोचितनयनपक्ष्मस्वेन याः पक्षरितं वैपक्ष्मपुटपञ्जरबद्धमिव प्रिय धारयन्त्यपसरणराङ्कयाः

[॥ ७६२ ॥ अधरप्रभया ईषदरुणदशनमयुष्धैः स्तनविसारिभिः मन्मथत्रणबन्धैरिय याः सरुधिरैः शोभनते

कृति अधरप्रभया मनागारक्ता ये स्तनप्रसारिणः स्तनोपरिपतिताः शुभ्रा दन्तमयूखास्ते मन्मथकृतानाम् आरक्तव्रणानामुपरि बद्धाः शुभ्रा ः बम्रस्रण्डा इवासिविति भावः ॥]

्रा। ७६३ ॥ दीर्घस्वेन बहैलस्वेन च हस्तदृढावेष्टनैकयोग्या यासां इंस्प्रहृतृष्णां ददाति बलाद्वेणिमालाः प्रियभ्यः

॥७६४॥ कृतापराघरमणस्य प्रतिबिम्बम् [अपि] उरपन्नैनर्मरुयतया
-भोग्मैम्तीव गण्डपार्श्वे अन्यललनाप्रसङ्गावकुलपितौ बाष्पसालिलेन

^{&#}x27; MH. ° बरणानुम्प्रितामित्युत्प्रेक्षितं. 2 MH. °पुटं पंजर° 8 MH. °सरणाश्र,

सइ संग्रह-सम्रुज्जल-कोर्डि कणय-रसणं विमोणन्त । पिय-मुद्द-णिहित्त-विअसन्त-लोयणा जाओं समयम्मि ॥७६५॥ जा रोसुक्कम्पिय-कण्ण-कुसुम-रय-पुञ्ज-पूरिय-थणीओ । अबज्जुण्णेन्तिव दर-रूढ-संठिए वम्मद-प्पद्दरे ॥७६६॥ कम्पाओं वहन्ति थण-त्थ-इत्थ-रणिरङ्गुलीय-हाराओ । अझं थामेचिय मुद्दल-मेहला-णेजरं जाओ ॥७६७॥

 अपिशब्दादास्मीयगण्डपार्श्व च प्रक्षालयन्ति । यत्¹ तादृशीं कान्तिसंपदं पलाशभारायमाणां मुधोद्वहन्ति तत् [तां] कान्ति कोपात् प्रक्षालय अपसारयन्तीत्यर्थः ॥

॥ ७६५ ॥ सदा प्रत्यहं संघट्टेन रचनेन समुज्ज्बलकोटिं कनकरसनां विमोचयन्ति प्रियमुखनिक्षिप्तिविहेंसल्लोचना यार्श्वं समये
 ३ नियुतरहस्यावसर एव

अथवा समये सतीति ज्ञेयम् । प्रियमुखनिक्षिप्तविहसछोचनत्वमेव' च समयः । प्रतिदिनं दृष्टव्याप्तिकत्वात् । अतीवलीकनविशेषेण ६ प्रियतमं प्रयुज्य विमोचयन्तीत्यर्थः ॥

।। ७६६ ॥ या रोषोत्किन्पितकर्णकुसुमरजः पुञ्जपूरितस्तन्यः अवचूर्णयन्तीव रोपणिमव ददित ईषद्रुदसंस्थितान् मन्मथप्रहारान्

 ॥ ७६७ ॥ मदनजनितकम्पवशाद्वहन्ति स्तनस्थहस्तरणनशीला-कुलीयकहाराः अङ्गं स्थाँन एव एकस्थानस्थिता एव मुखरमेखला-३ नुपुरं याः

[,] MH. यत्तादृशीकांतिसेवदं पलासमारायमाशासुध्वीद्वर्दति तत्कांतिकीपांत्रीक्षांव्यापसा-रयंतीत्यर्थः. 2 MH. वि. 3 MH. वियतमान्त्र. 4 MH. bas व्यूप्रं च याः.

चित्त-मणि-कण्ण-ऊराहिविद्ध-विविहोवराय-पम्हेर्हि ।

वण्णय-तृष्ठिहेर्हिव लिहिन्त जा रमणमच्छीहि ॥७६८॥

एक-दिसा-पिटलिक्स्य-विमल-दसा चल्लण-णह-मऊहेहि ।

जा लायण्ण-पढीओँव सहिन्त परिमास-मुद्धेओ ॥७६९॥

पिय-हुत्तं जाण विलास-लोल-लीला-फुरन्त-पम्हाइं ।

उद्देन्तिव तरिलय-पक्स-संपुटम्गाइं अच्छीई ॥७७०॥

आसण्ण-पिययमाहर-घडन्त-फुड-दसण-किरण-भावेण।

जा मुह-रसासवंपिव पियन्ति लीला-मुणालेहिं ॥७७१॥

॥ ७६८ ॥ विचित्रमणिनिर्मितकर्णपूराभरणप्रसैतविविधोपराग-युक्तपक्ष्मस्वाद् वर्णकोपरक्ततूलिकायुक्तैरिव लिखन्ति या रमणम् ३ श्रक्षिभिः

अक्षीणि हस्तस्थानीयानि सुन्दरीणाम् । पक्ष्माणि कृचिकास्थानी-यानि । कर्णाभरणस्थनानामणिप्रभारागद्रव्याणि सिन्दूरादीि ॥

। ७६९ ।। एकस्यां दिशि प्रतिलक्षिता दृष्टा विमला दशा यासां ताः। कैर्विमलदशाः। चरणनखमयूखैः। चरणनखमयूखा दशा इवेत्यर्थः।
 ३ या 'लावण्यमयाः पटच' इव शोभन्ते परिमर्शमृद्धचः स्पर्श-कोमलाः

॥ ७७० ॥ प्रियतमैं।भिमुखं यासां विलासैलीलास्फुरत्पक्ष्माणि उड्डीयन्त इव प्रियं पातुं तरलितपँक्ष्मसंपुटाग्राण्यक्षीणि

॥ ७७१ ॥ आसन्निपियतमाधरघटमानस्फुटदशनिकरणस्वेन या सुखरसासविमव पिवन्ति [लीलामृणालेनैं] लीलामृणालेनेव

™MH. ⁰स्थानानामि⁰. ² So MH. ³ MH. पथ. ⁴ MH. या for बासां. ⁵ MH. प्रियपातु for प्रि**यं** पातुं.

वालासु तासु नव-दिहि-राय-हीरन्त-हियय-तरलाइं।
अणुवन्झनाइंव से गुणेहिं सोहन्ति ललियाइं॥ ७७२॥
परिरम्भण-चक्कालियं सामा-थण-मण्डकं उरे तस्स।
पावइ लिला-अल्लय-णिहित्त-णिलणी-दल्ल-च्छायं॥ ७७३॥
सेस-गुण-णिरहिलासा रूवंचिय से पियन्ति तरूणीओ।
को वा अण्णेसइ दमणयस्स दल-सुरहिणो कुसुमं॥ ७७४॥
धाम-कर-पेल्लिओणामय-मेहला-णिविहियंसुए तस्स।
वीसमइ विलासवईण जहण-विम्वे खणं दिही॥ ७७५॥

३ इवशब्दो भिन्नक्रमः । स्फुरद्दशनप्रभादण्डः ¹शौक्कथाहिसदण्ड-त्वेनोस्प्रेक्षितः ॥

।। ७७२ ॥ बालासु तासु विषयभूतासु नवदृष्टिरागहिरयमाणहृदय-तरलानि अनुबध्यमानानीव से अस्य प्रकृतनृपस्य [गुणैः] ३ शोभन्ते ललितानि विलासरूपाणि चरितानि ॥ २० ॥ कुलकम् ॥

॥ ७७३ ॥ परिरम्भेणेन चक्रीकृतं स्याँमं स्तनमण्डलम् उरसि तस्य प्राप्नोति लीलाकल्पकनिक्षिप्तनलिनीदलच्छायाम् ।।

३ कल्पकं हृद्यम् । निलनिपत्रं स्थामलं चक्ताकारं च भवति । तादश-मेव वक्षःस्थलपीडितं स्तनमण्डलम् ॥

।। ७७४ ।। शेषेषु गुणेषु निरिमलाषा रूपमेव सातिशयत्वात्तस्य पिबन्ति ताँ लकैनाः । युक्तं चैतत् । यतः को वा मुढो योन्वेषते ३ दमनकापरनाझो मरुबकस्य सुरिमदल्स्य कुसुमम् ।। दलानि पत्राणि।।

।। ७७५ ।। वामकरप्रेरितावनमितमेखलानिविहितां भुके तस्य विश्रान्यति विलासवतीनां जघनिवम्बे क्षणं दृष्टिः ।।

IMH °ंद्रादंड°. 3MH. °छायम्. 3 MH. मदन°.

इसियं च भामियच्छं मुहं च नव-बउल-पण्डुर-कवोलं । जहणमणिब्भाच्छिय-मेहलं च जीयं विलासाण ॥ ७७६ ॥ अवि य । ५

अणुकुण्डलमा विवइण्णः सरस-कवरीः विलक्षियंसिमा। सीसिम्म कोसुमो फुरइ चारु-चूडाः मिण-णिवेसो ॥ ७७७॥ उप्पुत्तियाहर-पेरन्त-पिक्षर-द्विय-कुकुमं हरइ। णह-विलिहिय-कसणुम्मिलमाण-भ्रमयं ग्रुहम्बुरुहं॥ ७७८॥ परिगण्ड-त्थलमासवण-लम्ब मय-णाहि-पङ्क-लेहम्म। अग्यइ अवङ्ग-मगाम्मि सरसमासोयम्रत्तंसं॥ ७७९॥

।। ७७६ ।। हासितं [च] अमिताक्षं सकटाक्षविक्षेपं मुखं च नव-बकुलपाण्डुरकपोलं जधनम् अनिर्भित्सितमेखळं च जीवितं विला-३ सानाम् ॥

॥७७७॥ अथ स्नाततरुणीमण्डनवर्णनं पञ्चककुलकेन । अनुकुण्डलं कुण्डलसमी । सर्वतो विप्रकीर्णसरसकवरीविलङ्कितांसे । शिरास कौसुमः ३ स्फुरति चारुचूडामणिसंनिवेशः ॥

॥ ७७८ ॥ अन्यत्र उरपुंसितम् अधरपर्यन्ते च पिझरत्वमात्रेण स्थापितं कुङ्कमं यत्र तत् हराति चेतः नखाविलिखिताः कृष्णत्वेन ३ उन्मीलन्त्यो भूलता यत्र तत् सुखमेव अम्बुरुहम् ॥

।। ७७९ ।। परिगण्डस्थलं गण्डस्थलसमीपे आश्रवणविलिम्ब
मृगनाभिपङ्कलेखं अर्घात अपाङ्गमार्गे सरसम् आशोकम् अशोकसंबिन्ध
३ उत्तंसं कर्णोत्पलपतिरूपकम् ।।

¹ MH. क्लिंघतांस. 3 MH. व्यापितकु अ MH. परिगंडत्यलं.

अन्तो-माणि-दाम-च्छवि-विच्छुरियच्छंसुयं सुद्दावेइ । थण-बद्दासुवरि-विक्खित्त-सबल-कुसुम-च्छड।हरणं ॥ ७८० ॥ इय दर-चित्रखय-मइराणुविद्ध-तम्बोल-परिमलो हरइ । अणुमज्जणमाहरणावलम्बणो से पिया-सत्थो ॥ ७८१ ॥

किंच जायं ६।

सोम्माहेसु निसम्मइ दिही राउज्जलेसु रमणीण। सारस-वावी-परिपण्डरेसु से दसण-वासेसु ॥ ७८२ ॥ डा॰भज्जइ जड-भावावरोह-दढ-मयण-संणिवसिम्म । अहरिम्म सरस-बजलाहिवाडला राय-विच्छित्ती ॥ ७८३ ॥

।। ७८० ॥ अन्तःस्थितमणिमयदामच्छविविच्छुरिताच्छांशुकं सुस्तयाति स्तनपृष्ठम् उपरिविक्षिप्तशनलकुसुमच्छटाभरणम् ॥

| ।।७८१।। इति ईषदास्त्रादितमदिरानुविद्धताम्ब्लपिरमलो हरति अनुमज्जनं मज्जनोत्तरकालम् [आभरणावलम्बनः] से अस्य प्रिया-३ सार्थः ॥ कुलकम् ॥

[॥ ७८२ ॥ सौम्या आभा येषां तेषु सौम्याभेषु निशाम्याति रमते दृष्टिः रागोज्ज्वलेषु रमणीनां सारसवापीपरिपाण्डुरेषु अस्य दशन-३ वासःसु ॥

रागेण अलक्तादिकरङ्गेण उज्ज्वलास्तथा च अन्तःस्थितैर्दन्तेर्दन्त तेजोभिः सारसपक्षियुक्तवापीवच्छुभवर्णयुक्ता ये रमणीनाम् ओष्ठास्तेषु ६ तस्य दृष्टी रमत इत्यर्थः ॥]

॥ ७८३ ॥ अथ गाथापञ्चकोपनिबद्धकुलकेन शिशिरप्रभातो-रिथततरुणीचेष्टामाह। पढमं छण-मिगय-वर्ष्यरेसु संचरइ मण्डणुच्छाहो ।
गहिय-हिमावण्डर-मरुअपसु पारत्ति-दामेसु ॥ ७८४ ॥
परिकविस-विन्दु-मालावसेस-मय-णाहि-दन्तुरे फुरइ ।
वयणम्मि मयङ्कारम्भ-पेलवा कुङ्कम-च्छाया ॥ ७८५ ॥
संगलइ मरुयअ-च्छेय-सवल-विणिउत्त-दमणय-दलासु ।
लायण्णं मालिय-दिय-पिसङ्ग-कुन्दासु कवरीसु ॥ ७८६ ॥

उद्भिद्यते जहमावः 'शैत्ययोगस्तस्यावरोहः प्ररूढःवं 'तस्यात्यन्तरवेन हडो मदनकस्य अलक्तकादिरागिवशेषस्य संनिवेशो यसिन् तत्राधरे सरसबकुलकुसुमवदिभिपाटला रागिविच्छित्तः ॥

 १। ७८४ ।। प्रथमं क्षणम् उत्सवः प्रथममेवोत्सवार्थं ये मर्शिताः कुसुमिवशेषास्तेषां न्यतिकरेषु विलम्बेषु सत्सु संचरत्यन्यत्र तत्प्रतिनिधि-३ नयेन मण्डनीत्साहः । कान्यत्र । उगृहीतिहिमापाण्डुरमरुवकेषु पत्रि-कादामद्य ।।

।।७८५।। परिकपिशो विन्दुमालावशेषो यो ^⁵मदर्नैकः कुङ्कमादि-रागस्तेर्नै दन्तुरे^६ विषमे स्फुरति वदने मृगाङ्कस्य य ^¹आरम्भः ३ प्रतिपद्येका कला तद्वस्पेलवा कुङ्कमच्छाया ।। उपभुक्तशेषत्यर्थः ॥

।। ७८६ ॥ संगलति मरुबकच्छेदशबलविन्युप्तदमनकदलासु° लावण्यं मर्दितस्थितिपशङ्गकुन्दासु³ कबरीषु ॥

¹ MH. विशेश रोह: प्ररुद्धतं तस्यानंतत्वन, which appears to be corrupt. The emendation is conjectural. 3 MH. सचरंत्य 0. 8 So MH. Surely De's marginal note प्रायत is the correct rendering? MH. वृहमपांडुर 0. 6 MH. देतुरिवयं 1. 7 MH. adds वास्यानंतस्य after आरम्भ: Hopelessly corrupt! 8 MH. तहतोलवा. 9 MH. वृंवानयुक्त 0, though विन्युप्त प्रायतम् lower down. 10 MH. मालन 0.

इय रचर्णी-अनुगय-पियकु-पिदवण्ण-सेहरो हरइ । सिसिरम्मि मिळय-मणहर-पसाहणो से पिया-सत्थो ॥७८७॥

आविय। ४

फल-णिग्गम-पिरोिक्किय-पिरिसिरिकालग्ग-मञ्जल-चुण्णाइं । चुयाण सणकारेइ मारुओ मज्जरि-सुद्दाइं ॥ ७८८ ॥

३ विन्युतं प्रथितम् । दमनकं सुगन्धपत्रिकाविशेषः । कवर्यो वेण्यः ॥ ॥७८७॥ इति रजनीमङ्गोद्भतप्रतिपक्रियंगुशेखरोपि हरति चित्तं स्वभावसुन्दरस्वात् शिशिरे मर्दितमनोहरप्रसाधनः अस्य ३ प्रियासार्थः ॥

पियं गायति प्रियंगुः शेखर इवं । तिष्ठद्वुप्रभृतित्वास्साधुः ॥५॥ कुरुकम् ॥

॥ ७८८ ॥ अथ चतस्रभिर्वसन्तसंपदमाह । फलनिर्गमपरि*प्रेरितपरिशिथिलेषल्लमसृद्ंकचूर्णानि चूतानां झणस्कारयति मारुतो
३ मक्तरीमुलानि ॥

मउलचुनाई इति पाठे मुकुलचूर्णानीत्यर्थः । मुकुलं कुसुमम् ।
चूर्णं कुसुमरजः । 'झणदित्यव्यक्तशब्दानुकरणम् । तच रसाईफल
६ पञ्जवासु कोमलानिलवेक्षितासु [मझरीषु] न युज्यते । झणस्कारादेः
कठिनद्रव्यकृतस्य नू पुररणितादिषु दर्शनम् । तस्मात् 'सणकारेइ इति
पाठो लक्ष्यते सकारस्य च रेखांश्रंशमात्रेण लेखकदोषे झकारीभूतत्वा '-

¹ MH. शिशिरमक्तिº for शिशिर मदित थ MH. प्र for इव.

[&]quot; MH. व्युत्राहित पाठे. MH. झगागित MH. रसांह्र .

⁶ MH. पहेतास. ⁷ MH. सणकारो for सणकारेद. ⁸ MH. कक्षते.

^{28 (}Gaŭdavaho)

चित्तालिक्यय-मउलुग्गमाण सायं जिवेसिय-जलाण । गन्धमणामोयं सत्तलाण कालो विरक्षेत्र ॥ ७८९ ॥ आवाइ माहवीणं विच्छाय-परिद्विएक-कुसुमासु । णिम्मल्ल-सोरहं मञ्जरीसु फल-गण्ठि-जिल्लासु ॥ ७९० ॥ इय से दिणेसु महु-सिरि-परिणाम-सुहेसु उववण-णिवेसा । णन्दन्ति पणइणी-परियणस्स णयरोवरोहेसु ॥ ७९१ ॥

९ दिति सुगृहीतनामभिरस्मित्पृभदृश्रीमदुपेन्द्रपादैरवाणि । तैरेव च बाल्य एव इयमपरा न्याख्या कृता ।

नूनं पुत्रक मारुतोपि मधुरो रोलम्बमाला मधौ शैशश्वच्चूतलतावितानपवनसस्ता झणस्कारयेत् । प्रेङ्खल्लास्यलताफलद्भिकुसुमपाप्स्यर्थगर्वोद्धता धावद्रावयुतासु तासु च लताभेदोपि भक्तेर्भवेत् ॥

॥ ७८९ ॥ वित्तालक्षितमुकुलोद्गमानां सायं निवाशितसेकजलानां गन्धम् अनामोदं कसप्तलसंज्ञकानां पुष्पविशेषाणां कालः प्रसार-३ यति ॥

मुकुलानि कलिकाः । ताः सूक्ष्मत्वाचित्तावधाने सति ईष्रक्षक्ष्यन्ते ॥ ॥ ७९० ॥ आवायति ईष्रच्छुष्यति माधवीनां विच्छायपरिष्ठितै-ककुसुमासु निर्मलैसौरभ्यं मक्करीषु फल्मन्थिजटिलासु ॥

॥७९१॥ इति उक्तप्रकारेण से अस्य नृपस्य दिनेषु मधुश्रीपरि-

¹ MH. श्रीपड्पेंद्र⁰. ² MH. शश्वृत्त⁰. ³ MH. ⁰पवनस्रता. MH. व. ¹⁸ MH. वित्ता⁰. ⁶ MH. सत्तल्⁰. ⁷ MH. ईषयहाइयंते, ⁸ MH. निर्मेक्तीरंगे.

किंच। ५

पेरन्त-हरिय-कोमल-ख्रज्जूर-दल्लज्जलं कवोलाण ।
णयणन्त-गाल्ठिय-बाह्रजणाण णिव्बद्ध लायण्णं ॥ ७९२ ॥
दर-मज्लण-मज्झोणय-तणु-रेहायन्त-धवल-भावाहं ।
एन्ति णव-सास-अला-हं अन्तो-ताराहं अच्छीहं ॥ ७९३ ॥
थोयमिव खाम-गण्डत्तणेण परिलिक्तिओण्णय-णिवेसो ।
परिवायइ कक्केयण-पराय-कणज्जलो अहरो ॥ ७९४ ॥

णामसुखेषु उपवनानिवेशाः नगरसमीपवनानां संनिवेशास्तेषु वा प्रवेशाः ३ नन्दन्ति प्रणयिनीरूपस्य परिजनस्य प्रणयिनीसमेतस्य वा अपरिज-नस्य संबन्धि हृदयं नगरोपान्तस्थानेषु ॥ ४। चक्रकम् ॥

॥ ७९२ ॥ अथ पञ्चककुलकेन बालालावण्यं विलपति । पर्य-न्तहरितकोमलखर्जूरदलवदु ज्ज्वलं बालाकपोलानां नयनान्तगलितबा-३ प्याझनानां निर्वर्तते लावण्यम् ॥]

७९३ ॥ दर ईषनमुकुलिँतमौँग्ध्येन भौगँध्याल्लायोगादीषदु-मीलितस्वाद्धतोस्तन्रेस्वायमाणघवलमावानि यन्ति प्राप्नुवन्ति नवश्च३ शिकलाभाम् अन्तस्ताराणि निमीलन्वशादुपरितनतटमध्यप्रविष्टताराणि अक्षीणि ॥ नवशशिलेखायां हि शशो न भासते । शशपल्यास्तारा अपि ईषिनिमीलितनयनेषु न भासन्ते ॥

॥ ७९४ ॥ स्त्रोकिमिव क्षामगण्डत्वेन परिलक्षितोन्नतिनेवेशः परि-वायति शुष्यति 'केकतनापरसंज्ञकविंम्बफलकषायवदुज्ज्वलोधरः ॥ ३ कक्केयणः इति माणिविशेषोप्युपलक्ष्यते । अनिर्जितरितपरिश्रमत्वेन

¹ MH. 0सामतस्य. 2MH. चा0 for वा अ0. 35 o MH. 4 MH. ांनवतेत.

⁵ MH. मोग्ध्यालकजा⁰. ⁶ MH. ⁰कलामा अन्त⁰. ⁷ MH. कर्तेनकापर⁰.

⁸ MH कर्नेणय. 9 MH. मणिनिवेशस्याप्युपलक्ष्यते.

दोन्बल्ल-पण्डुराणं उम्हारुणिय-णव-केसर-गुणाण । विरल्प्तणंत्र थोवं उवेइ मुद्धाण यणयाण ॥ ७९५ ॥ इय तस्स पढम-मयणाणुबन्ध-पाँडबद्ध-मुद्ध-भावासु । दिही णिहुय-विल्लासालसासु वीसमइ बालासु ॥ ७९६ ॥ अह तस्स थिर-भुय-क्लम्भ-णिमिय-णिसेस-भुयण-भारस्स । आसि कइ-राय-इन्धो वप्पइ-राओत्ति पणइ-लवो ॥ ७९७ ॥

बालानां म्लानाधरस्वं दौर्बल्ये च उन्नतावयवस्वम् अनुभवसिद्धम् । स्तोकमैपि परिवायतीति संबन्धः । अपिशब्देन इदमाह । यद्यपि कुल-६ महेला अप्रगल्भास्तथाप्यासामप्रागलभ्यमेव सुरतेषु विराजतेतराम् ॥

॥ ७९५ ॥ दौर्बल्यपाण्डुराणाम् ऊष्मारुणितनवकेसरगुणानां विरलस्वमिव दौर्बल्यवशास्तोकमुदैंति [मुग्धानां] स्तनानाम् ॥

॥ ७९६ ॥ इति तस्य मथममदनानुबन्धप्रतिबद्धमुग्धभावासु दृष्टि-निभृतविलासालसासु विश्राम्यति बालासु ॥ निभृतम् उपगूढम् । ३ कुलकम् ॥ ५॥

॥ ७९७ ॥ अथेति अधिपत्यधिकारप्रख्यः प्रस्तुसका्व्यकर्तृगत-चरितपस्तावनार्थो मङ्गलार्थश्च मध्ये । अथ तस्य स्थिरभुजस्तम्भनि-३ मितिनःशेषभुवनभारस्य आसीत् किथराजाचिहः [किविराजसंज्ञो] वाक्प-तिराज इति प्रणयिख्वः भृत्यलेशः ॥ प्रणयिषु वा कैथोन्तर्भावो यस्य स प्रणयिख्यः । निमितं निक्षिप्तम् । डुमिञ् पक्षेपण इति पाठात् ॥

^{&#}x27;MH. वरवतीति. ² MH. ⁰ततरा for ⁰तराम्, MH. add after this as follows:-कांतानुपालपमानानन्तानंधरस्वयमानमककालेकाकरविष्मानेरपमरमणीयरमणीविष्मान्यरत्वयम्भित्तान्यरद्वार्थं देविस्पं which, as a whole, appears corrupt, and difficult to restore. ³ MH विरल्भिन ⁴ MH. आसीत्कविराजसंबाचिद्वी वाक्पति⁰. ⁵ MH. ल्योन्तमानों. De J K P all read पणश्कनों, and not पणिकनों.

अप्या एतिअ-मेत्रेण णवर विरसोवि जस्स पिटहाइ।
सिरि-कमलाउइ-चलणेहिं कहवि जं गाहिय-बहुमाणो ॥७९८॥
भवभूइ-जलहि-णिग्गय-कव्वामय-रस-कणा इव फुरन्ति।
जस्स विसेसा अञ्जवि वियदेसु कहा-णिवेसेसु ॥ ७९९॥
भासिम्म जलणिमत्ते कन्तीदेवे अ जस्स रहुआरे।
सोवन्थवे अ बन्धिम्म हारियन्दे अ आणन्दो॥ ८००॥

[॥ ७९८ ॥ आत्मा एतन्मात्रेण केवलं विरसोपि यस्य प्रतिभाति श्रीकमलायुषचरणैः कथमपि यत् गृहीतबहुमानः ॥

 यस्य वाक्पतेरास्मा । यो वाक्पतिरिति यावत् । विहीनकाव्यादि-रसोपि सन् केवलमेतेन वक्ष्यमाणेन हेतुना प्रतिभाति प्रकर्षेण विज-यते यत् कमलायुधेन नाम कविना गृहीतो वहुमानः सेवा यस्मात् ६ ताहशः सोस्ति । इति भावः ॥]

।। ७९९ ॥ भवभूतिजलाधिनिर्गतकाव्यामृतरसकणा इव स्फुरन्ति यस्य विशेषा अद्यापि विकटेषु कथानिवेशेषु ॥ निवन्धेष्विति कचि-३ स्पाठः।

[॥ ८०० ॥ मासे ज्वलनिमेत्रे कुन्तिदिवे च यस्य रघुकारे सौब-म्बवे च बन्धे हारिचन्द्रे च आनन्दः ॥

भासः ज्वलनित्रः कुन्तीदेवः (१) इति कवयः । रघुकारः कालि-दासः । सौबन्धवो बन्धः सुबन्धुकृतिर्वासवदत्ता नाम प्रवन्धः। हारि-चन्द्रः हरिचन्द्रेण कृतः प्रवन्धः॥] आहेक्स्वयं च सरसं च परिस-लोणं च सारवन्तं च । विरम्भुष्जलं च छाया-घणं च गी-विलिसियं जस्स ॥ ८०१ ॥ आगम-वाया छन्दण्णुया य ते भरह-गोयम-प्पमुहा । णन्दन्ति जमेवं हास-कारिणो सार-कर्रणो य ॥ ८०२ ॥

[।। ८०१ ॥ आलेम्ब्यं च सरसं च स्पर्शलवणं स्पर्शमृदु स्पर्श-कोमलं च सारवच स्थिरम् उज्ज्वलं च छायाघनं च गीविंलसितं ३ यस्य ॥

यस्य वाक्पतेर्गीविलसितं काव्यरचनम् आले इयविदिक्कतदर्शकं रसयुक्तं स्पर्शकोमलं सारयुक्तं मुद्रितमिव मनसि प्रवेशशीलम् उद्गत-६ प्रकाशम् अर्थच्छायाप्रचुरं च भवतीत्यर्थः ॥]

॥ ८०२ ॥ आगमवादा नैयायिकादयः छन्दांसि जयदेवप्रभृतीनि वेदांश्च ये जानते ते तथा ते प्रख्याततमा भरतगो चैरप्रमुखा भरतो । गोचरो येषां ते भरतगो चरा भरतज्ञास्तरप्रमुखाश्च पुराणज्ञा नन्दन्ति यं वाक्पतिराजम एवम् एवमेव । पक्षपातानुरागं विनेत्यर्थः । हास-कारिणो दुष्टकवयः सारकवयश्च । अथ वा एवंहासकारिणो व्यासा-६ दयः । सारकवयश्च वेदान्तवेदिपात अल्कापिलप्रमुखाः ॥ अथ वा आगम-वाया-छन्दण्णुया इति समस्तम् । आगमो वैशेषिकादिवेद्यादिश्च । वाग् व्याकरणम् । छन्दश्च सालंकारकम् । अथ वाग्मह-९ णेनैव अलंकारस्वीकारः केषांचिच्छ ब्दाद व्यतिरेकात् अषेपप्रसादप्रभु-तीनाम् । आगमवाकछन्दांसि जानन्तीरयागमवाकछन्दोज्ञाः ॥

काव्यमात्रे प्रतिपदं 'विभान्तोप्यर्थराञ्चयः। प्रन्थगौरवभीते — - भयत्नेन भूयसा ॥

¹ MH. °पतांजङ°. 2 MH. °छंदण्णु इति 8 MH. °रेकोश्रेष°.
The emendation is purely conjectural. 4 MH. °ण्यर्व राज्ञयः.

कि च।

भरिय-सवण-हियं भूरि-कइ-गुणोवास-किह्नणो जस्स ।
सुभिणयमहो णयन्तिव विम्हय-चिल्एहिं सीसेहिं ॥८०३॥
तो सो गोदी-परिसंग्डिएहिं सप्पुरिस-संकहावसरे ।
भिणओ विम्हय-वियसन्त-णयण-वत्तं वियह्नेहिं ॥ ८०४॥
धारेइ जल्ल-हरोहुर-वसुंधरावन्धवन्धुरं सेसो ।
कहवि विणिजिश्चिय-द्विय-विसद्द-कण्ठं फणा-वल्लयं ॥ ८०५॥

॥ ८०३ ॥ मृतश्रवणस्वेन स्थितं सत् भूरिकविगुणोपौँयाकाङ्किणः श्रोतारो यस्य सुभणितं सूक्तम् अघो नयन्तीव विस्मयचलित-३ शिरोभिः ॥

 ।। ८०४ ।। ततः असंस्थित्कपरितोभृतकर्णत्वाद्धेतोः असौ वाक्पतिः गोष्ठीपरिसंस्थितैः सत्पुरुषसंकथावसरे भणितो विस्मयविक-३ सन्नयनप्तत्रं कृत्वा विदग्धैः ॥

पत्राणीह पक्ष्माणि । तैः काव्यकरणे पार्थनया मेरित इत्यर्थः ॥

१। ८०५ ॥ अथ यशोवर्मणा कथं मगधराजो हत इति वर्णयितुं सप्तैंत्रिंशता गाथाभिर्महाकुलकम् अवान्तरकुलकपञ्चकान्वितम् ॥ तत्र
 १ हरेरंशो यशोवर्मेति प्रथमेनावान्तरकुलकेनाह ।

भारयति जलभरेण उहुरा अधोगता या वसुन्धरा तस्या आवन्धेन संबन्धेन बन्धुरम् आक्रान्तं शेषः कथमपि विनिकुश्चितस्थि-६तविकसितकण्ठं फणावलयम् ॥ जलभरः प्रलयकालभावी विवक्षितः॥

¹ MH, भावन पत्र, ² MH, जलहरेण, ³ MH, तुहरा,

दीसन्ति जय-विणासुञ्जसन्त-घण-धूमकेज-दण्डव्य ।
जल-मञ्जनत-दिसा-गय-खणुद्ध-धरिया कर-क्लम्भा ॥८०६॥
बञ्जसिय-बीइ-बल्लयन्तराल-परियत्तमाण-रिव-विम्बा ।
होन्ति सवाडव-जल्लणव्य गयण-मगोवि मयर-हरा ॥ ८०७ ॥
वियलन्त-विज्जु-बल्लया पल्लयम्बु-वह-णिवहा णिविज्जन्ति ।
तिदियस-पीय-सिल्ला साणुसएणंव सालेलेण ॥ ८०८ ॥
जल-भवण-समालम्बय-स्पणस्स प्रुरारिणो सम्रुद्देण ।
दिज्जइ महा-पईवोव्य बीइ-संबेल्लिओ सूरो ॥ ८०९ ॥
जाआ वण्णासाया अण्णोचिय केवि संवलन्ताण ।
छीर-सुराजव्य-वियार-विसमिया सयल-जलहीण ॥ ८१० ॥

।। ८०६ ॥ दृश्यन्ते जगद्विनाशसूचनाय 'स्फुरद्धनधूमकेतुदण्डा इव जलमज्जदिग्गजक्षणोर्ध्वधृताः करस्तम्भाः ॥

॥ ८०७ ॥ उल्लसितवीचिवलयान्तरालपरिवर्तमानरविविम्बा^{*} भवन्ति सवाडवज्वलना इव गगनमार्गेपि मकरधराः समुद्राः ॥

[॥८०८॥ विगलद्विद्युद्वलयाः प्रलयाम्बुवहनिवहा निपीयन्ते प्रतिदिवसपीतसिललाः सानुशयेनेव सद्वेषेणेव सिललेन ॥ प्रतिदिनं ३ मेधैर्यत् पीतं जलं तत् सानुशयमिव आत्मपानजन्यकोधयुक्तमिव मूखा तान्मेघान् नितरामिषवदित्यर्थः । मेघा अपि सर्वे प्रलयाम्बुना निगीणी इति भावः ॥]

।। ८०९ ॥ जलभवनसमालिम्बतशयनीयस्य मुरारेः समुद्रेण दौप्यते महात्रदीप इव वीचिसंवेक्षितः सूरः ॥

॥ ८१० ॥ जाता वर्णास्तादा अन्य एव केपि संवलतां मिश्री-भवतां क्षीरसुराऽपूर्वविकारविषामिताः सकलजलघीनाम् ॥

¹ MH. स्फ्रस्ति धन0. 2 MH. व्याची0. / 3 MH. दीवते.

भेडजर सिर्गाकरा रहन्त-पुजरूय-मुरूल-सुर-लोओ।
इर्ग-भर्ण-क्रमोसीयमाण-जल-कलयको मेक ॥ ८११॥
चलणन्त-जिब्रहियं संभमेण पलयस्यु-जिन्मरे भ्रुपणे।
आरुद्द्र रयय-जावंव तिणयणो मडलि-ससि-लेहं॥ ८१२॥
जावल-माबो जोआणुवन्ध-संजमिय-सास-पसरस्स।
पव्वालियाणजस्सवि संयभुणो सायर-जलेण॥ ८१३॥

क्षीरसुराग्रहणं घृतजलादिसागरपञ्चकमपि सप्तसमुद्रान्तर्गतम् उप-रूक्षयति । क्षीरसुरयोस्तु उपादानं कुतृहलितया । क्षीरसुरासंनिपा-तस्य लोके अदृष्टस्वेन तद्विकाररसस्य अपूर्वस्वम् ॥

॥ ८११ ॥ मज्जित विश्वसाख्दारुहर्गुङ्जीकृतमुखरसुरुगेकः । कुहरभरणक्रमेणावसीदन् जलकलकलो यत्र स मेरुः ॥

३ कुडाति मेरुकटकादिके साति तदाश्रयः सुरलोकः शिखरेषु पुञ्जी-मवाति को नस्नातेति च कलकलं करोति । कुहरेषु च शून्येषु प्रथ-मजलिजलकलोलप्रवेशसमये महाकलकलो भवति । यथायथानुपूर्यते ६ तथातथा मन्दीभवतीरयनुभवसिद्धम् ॥

॥८१२॥ चरणान्तनिपतितां संश्रमेण भयेन प्रलयाम्बुनिर्भरे भुवने आरोहति पद्भवामाकामति रःनैनावमिव त्रिनयनो मौलिश्चाशिलेखाम्॥

किल चलतो यत् मस्तकाद्द्रागिति पादाग्रे पति तत् अलक्षितं चरणेनाकम्यते । चन्द्रलेला च वकाकृतिनौरिव भवति । यथा शुक्कद्रि-तीयस्याम् । जल्फ्राविते च जगित नावारोहणावसर इस्येवमुस्मेक्षितम् ॥

॥ ८१३ ॥ न आकुलभावी योगानुबन्धसंयमितश्वासप्रसरस्वात्

¹ MH. अपूर्वत्वात. 3 MH. १ व्हडीबहर्त 3 MH. १ पुंजकृत १. 2 MH. १ व्हडिक्ट 3 MH. १ विवित्तं. 6 MH. वंट्रता. 1 MH. १ द्वितितिते.

^{29 (}Gaüdavaho.)

इय पलय-जलफालिय-चलन्त-सुर-सेल-विहल-विबुहिंस । अणहमबलम्बणं ति-हुयणस्स जो जायइ सुरारी ॥ ८१४ ॥ जस्समह-धूम-लेहा रविणा स-मजह-दाबिय-दलेण । अग्ग-घडिएण दीसइ कविसेक-फलव्व ताल-लया ॥ ८१५ ॥ तस्स इर इमो सुव्वइ विग्गह-तुङ्गाहिहाण-पढिवण्णो । सुयणम्मि महासुर-वंस-वेरिणो अंस-णीसन्दो ॥ ८१६ ॥

जलोपप्रवस्य च 'श्वासनिरोधसुंखानुबोधकत्वात् प्राविताननस्यापि ३ स्वयंभुवः सागरजलेन ॥

॥ ८१४ ॥ इय जलैंहि इति द्वाभ्याम् अवास्तरकुलकं समापयति । इति जलैंभिजलास्फालितैंवलस्सुरशैलविबलविबुधे अनधमवलम्बनं ३ त्रिभुवनस्य यो जायते मुरारिः

[॥,८१५॥ यस्य महाधूमलेखा रविणा खमयूखदर्शिततलेन अप्रघटितेन दृश्यते कपिशैकफलेव ताललता

३ मध्याह्मसूर्यस्प्रिकिशरा भूमिमूला यस्य प्रलयकालीना महाधूमलेखा कपिशैकफला महाताललतेन भाति स्मेति भावः ॥]

॥ ८१६ ॥ तस्य किलायं श्रूयते विमहतुक्काभिधानेन लोके प्राति-पन्नः प्रतीतो भुवने महासुर[वंश]वैरिणः 'अशनिष्यन्दः ॥ अन्तःकु-३ लकम् ॥ १२ ॥

³ MH. °सुलेनुवोष°. The emendation is conjectural, ² Do J, K, P. all read °विद्वहरिन as explained by the commentator. ³ MH. °भिषाने लेक. ⁴ MH. लेशनि॰कंद:.

अह वा । १०

ओसरइ समुप्पयणा रहस-घटन्तक्क-पेळ्ळण-विलोलं ।
तक्लण-विहरिय-बम्भण्ड-सयल-जालंब घण-वहलं ॥ ८१७ ॥
विहरू-त-घण-विम्रुका परियत्त-विमाण-विश्वया कहिव ।
णिवटिन्त गलिय-णिय-पिन्छ-विन्भमा तहि-गुण-च्छेया ॥८१८
भिमयं रय-विहुओयहि-समुच्छलन्तेहिं पक्त-सेलेहिं ।
साहेच्ज-संगएहिं महा-विहङ्गेहिंव णहिम्म ॥ ८१९ ॥

॥ ८१७ ॥ अथ वा हरिरेवायं गरुडगमनःवात् न तु तानिष्यन्द इति द्वितीयान्तःकुलकेनाह ।

 अपसरित सम्यगुरपतनात् रभसघटमानांसप्रेरणविलोलं 'तरक्षण-विघटितंत्रक्षाण्डशकलजालिये घनपटलम्'।

गरुडो खण्डजः । अण्डजाश्च अण्डोदरे पक्षसंविष्टे अण्डं स्फोट-६ यित्वा निःसर-तीति भङ्किभणितिरियम् ॥

॥ रे१८॥ विघटमानैर्धनैर्विमुक्ताः परिवृत्तविमानविश्वताः कथ-मपि निपतन्ति गलितनिजपक्षैविश्रमास्तिङ्कतः एव दर्पेण प्रसृतािश्छ-३ न्नगुणाः अत एव वेगपतनवशनिपतितगरुडपक्षलेशविश्रमं जनयन्ति ॥

॥ ४१९ ॥ म्रान्तं रयो वेगस्तेन विघूतो य उदिशक्ततः समु-च्छलद्भिः पक्षशैलैः ⁸साहाय्यसंगतैरिव महाविहंगैर्नभसि ॥

¹ MH. तत्क्षणविलोखवत्क्षण of the train of the commentary from ताहित एव द्पेण up to onjunt seems corrupt. Probably the last words of the châyâ and the beginning of an explanatory note, of which द्पेण &c. is the existing continuation, are lost. MH. बनयाति. MH. सहाद्या &c. is the existing continuation, are lost. MH. बनयाति. MH. सहाद्या .

दीसइ वेजग्घाडिय-सायर-मूल-रयण-प्पहायम्बो ।
पढभोवइयारण-पेष्टिओच्च मग्गो सुवण्णस्स ॥ ८२०॥
सोहन्ति अमरिसुग्गम-विज्ञण-विसाणल-सिहं वियम्मन्ता ।
दर-खण्डिय-सुइ-घोलन्त गरुल-वक्तवच्च सुयइन्दा ॥ ८२१॥
मूल-फणा-मण्डल-तह-णिसण्ण-णिकम्प-धरिय-मिह-वेढं।
सहइ ठियं इयर-फणाहिज्त-गरुलं अणन्तस्स ॥ ८२२॥
विह्डन्ति णह-णिवाया विह्रङ्ग-णाइस्स कुलिस-किष्णावि ।
मन्दर-णिहंस-किण-णिहुरम्मि वच्छिम्म वासुइणो ॥ ८२३॥

॥ ८२० ॥ दृश्यते 'वेगोद्धाटितसागरम् लख्तप्रभाताम्नः प्रथमो-रपैतितारुणपूँरित इव मार्गः [सुपर्णस्य] सुपर्णस्यादित्यस्य ॥

समुद्रतले पाताले नागानां मणिसमृहा उद्घाटिता एवमुपवर्णिताः ॥

॥ ८२१ ॥ शोभन्ते अमर्षेद्रमद्विगुणविषानलिमैषं कृत्वा विजृम्भमाणा ईषत्विण्डिता मुलैर्घूणमाना गरुडपक्षा येषां ते इव भुज३ गेन्द्राः ॥

अमर्षोद्गतिवानलज्वालाः 'कोपखण्डितमुखस्थापितगरुडपक्षखण्ड-स्वेनोत्प्रेक्षिताः ॥

॥ ८२२ ॥ मूलफणामण्डलतथानिषण्णनिष्कम्पधृतमहीपीठं शोभते स्थितम् अवस्थानम् इतरफणाभियुक्तगरुडम् अनन्तस्य शेषस्य ॥

॥ ८२३ ॥ विघटन्ते नखनिपाता विहंगनाथस्य संबन्धिनः कुलि-शकठिना अपि मन्दरनिधर्षकिणनिष्ठुरे वक्षसि वासुकेः ॥

शिय-सुङ्कारोसारिय-णपडन्त विहक्त-णाह-संसग्गा ।
फाणणो विहल-मुह-च्छोह-विडण-रोसं विसुरेन्ति ॥ ८२४ ॥
संअम-चलन्त-दिग्गय-घोलाविय-सास-मुहल-कर-दण्डं ॥
सेसह-भुयय-कुल-णाययंव ओसरइ पायालं ॥ ८२५ ॥
इय एस विहुअ-विसहर-समूह-संभाविज्ञभड-जसेण ।
बुन्भइ विणया-तणएण स-विणयं फण्ड-भावम्मि ॥ ८२६ ॥

॥ ८२४ ॥ निजसूरकारापसारितापतद्विहंगनाथसंसर्गाः फणिनो विफलमुखक्षोभं द्विगुणरोषं कृत्वा विश्रूरयन्ति अश्रूरयन्ति विश्रूरमा-३ त्मानं कुर्वन्ति ॥

तस्करेतिति णिच् । अशूरमात्मानं शोचन्तित्यर्थः ॥ ॥ ८२५ ॥ संभ्रमवैलिद्दिग्गजघूर्णितश्चासमुखरकरदण्डं शेषाष्टम-भुजगकुलनामितौँमिव अपसरित पातालम् ॥

३ अष्टो किल दिग्गजाः । चत्वारो दिश्च विदिश्च च चत्वारः । तत्रै-वमुरप्रेक्ष्यते । नागा इव[‡] दिग्गजाकृष्टकरनिकराः । सप्तान्ये[‡] शेषस्त्व-ष्टमस्तदाधारत्वेन 'वर्तमानः । अयं त्वर्थो रम्यतरः शेषस्थभुजगकुल-६ नामित्तमिवेति । दिग्गजचतुष्टयं शेषत्वेन तत्करास्तु नागकुलत्वेन कल्पिताः कविना ॥

॥ ८२६ ॥ इत्येष विधुतविषधरसमूहसंभावितोद्भटयशसा उह्यते विनतातनयेन सविनयं कृष्वा कृष्णभावे कृष्णस्तपावस्थायाम् ३ ॥ १० ॥ आदितः २२ ॥ अन्तः कुलकं द्वितीयम् ॥

¹ MH ⁰मुखे क्षोभं. ² MH. विश्रूरमश्रूरयंति for अश्रूरयन्ति. ⁸ MH om र. ⁴ MH. पव. ⁵ MH. ⁶निकराकरा: for ⁶निकरा: ⁶ MH. सप्तन्ये. ⁷ MH. वर्तमाना अयं. The whole passage from नागा up to वर्तमान: seems to be corrupt in MH.

अवि य।

संभम-भमन्त-विज्ञाहरासि-केसर-कराम्बयं फुरह । उप्पाउद-हिय-चिहुर-दण्ड-चण्डंब गयण-यलं ॥ ८२७ ॥ उच्बह्ह बिम्ब-घडियं तारा-णियरं ससी विडप्पस्स । निहय-कवलण-खुडिय-हियंव दाडा-कणुकेरं ॥ ८२८ ॥ रोस-धुय-चलण-तेलोक-लच्छि-विच्छूड-णेउर-च्छायं । विवराह-केउ-भिण्णं रिव-विम्बं वियलह नहिम्म ॥ ८२९ ॥

।। ८२७ ॥ अपि च क्रुष्णस्त्रमेव जगदीशस्त्रेन द्रदयित तार्तीये-नान्तःकुरुकेन ॥

३ संभ्रमभ्रमद्विद्याधरासिकेसरकरिवतं स्फुरति उत्पातोर्ध्वस्थितचि-हुरदण्डचण्डमिव नभस्तलम् ॥

संभ्रमो जगज्जयोद्यताद्' यशोवर्मणो भयम् । असिकेसराः सङ्ग-६ रश्मयः । चिहुरदण्डा गगने केशदण्डाकारा उत्पाताः प्रसिद्धाः ॥

॥ ८२८ ॥ उद्वहति विम्बपिटतं तारानिकरं शशी राहोः निर्द-यकवलनखण्डितस्थितिमव दंष्ट्राकणोत्करम् ॥

३ घटितं संबद्धम्³ । विडप्पो राहुः । यदा ताराश्चन्द्रविम्बारूढा दृश्यन्ते तदा जगतो भयं महद्भवतीस्युत्पातीयम् ॥

॥ ८२९ ॥ रोषधूतचरणायाक्षेलोक्यलक्ष्म्याः सकाशाद्धिच्छूदः स्रस्तो यो नूपुरस्तच्छायं विवराद्धेतोः केतुभिन्नं सत् रविविम्बं विव-३ लित विगलति वा [नभिस]॥

केतुभिन्नत्वात्सविवरम् । ततश्च लक्ष्मीचरणनृपुरसादृश्यम् । यस्यां दि।शि कुपितो यशोवर्मा भवति तत्र विनाशस्य सूचका उत्पाता ६ हराविव जगत्प्रलयोद्यते भवन्तीति तात्पर्यार्थः ॥

¹ MH. व्योद्योता⁰, 2 MH. adds उत्कांकतम् after सब्दम्. 8 MH. केराह्निकं,

अत्यक्ष-फुडण-वियलन्त-कलल-कलिलंव बाल-बम्भण्डं। रिव-विम्बं दीसइ किरण-मुक-कीलाल-जम्बार्लः। ८३०॥ तिरियस-मुंह-द्विय-लोह-कवल-कसण-प्पहा-विहिण्णंव। हेसन्ति रहस-निव्वृद-धूम-कलुसं जय-तुरङ्गा॥ ८३१॥ इय तह्या खण-निव्विद्वय-भू-लया-भङ्ग-भङ्गरावक्रे। जाए इमम्मि भ्रयणेसु दारुणा आसि उप्पाया॥ ८३२॥

॥ ८३० ॥ अनवरतस्फुटनविगलस्कलकालिलम् [इव] बाल-ब्रह्माण्डं रविबिम्बं दृश्यते किरणमुक्तकीलालाकुलम् ।

कुललम् अकाठिनीमृतं प्राणिशरीरोपादानकारणं शोणितादि ।
 कालिकं व्याप्तम् । कीलालं रुधिरम् जम्बालं व्याकुलम् ॥

। ८३१ ॥ प्रतिदिवसमुखस्थितलोहकवलकृष्णप्रभाविभिन्नमिव हेषन्ते रभसनिर्व्यूढघूमकळुषं जयतुरंगाः ॥ सध्मं हयहेषणमु-३ त्पातः॥

॥ ८१२ ॥ इति तदा भुवनजयार्थयात्रासमये क्षणमात्रमपि निर्वृत्ते निर्जैकपर्देभङ्गे नृपत्यादिकृतस्वमर्यादातिकमाज्ञाभङ्गादिकेऽपराघे निमित्ते सिति मङ्गुरे सभ्रुकुटिके अपाङ्गे यस्य तिस्मिश्चलिते अस्मिन्यशोवर्मणि भुवनेषु दारुणा आसन् परराष्ट्रेषु उत्पाताः ॥ ६ ॥ आदितः २८ ॥ तृतीयमन्तःकुलकम् ॥

MH. किलितम्. MH. कुल्म् for ⁰ आकुलम्. MH om. ⁰ये.
 MH. निवते. MH. निजपदकमक्ते.

किंच।

सरहस-संचार-तरिक्विओर-तरलाविओ सुहावेह ।
आरसणा-गुण-पहिबद्ध-कुण्डलो कुसुम-पालम्बो ॥ ८३३ ॥
घोलइ पहिलग्ग-पियङ्गु-मुझरी-जाळ-गरुइअद्धन्तो ।
असमझस-ळासायास-पिसिढिलो कुम्तल-कलावो ॥ ८३४ ॥
सहइ थण-वह-संठिय-पिद्वायय-पंसु-पिझर-च्लायं ।
अहिराम-माहबी-मजल-दन्तुरं दमणयाहरणं ॥ ८३५ ॥
पड-वास-पंसु-धूसर-दर-गरुआअन्त-पम्ह-पिसिढिला ।
घोलइ महु-मय-परिणाम-विरल-परिवादला दिद्वी ॥ ८३६ ॥

॥ ८३३ ॥ अथ चतुर्थे शृङ्गाराङ्गम् ॥ सरमससंचारतरिङ्गतोरुतर-िलतः सुखयति 'आरशनागुणप्रतिबद्धकुण्डलः कुसुमप्रालम्बः ॥

।। ८३४ ॥ घूर्णते भितिबद्धैप्रियङ्गमञ्जरीजालगुरूकृतार्धान्तः असमञ्जसलासायासप्रशिथिलः कुन्तलकलापः ॥

- ३ अतिरभसप्रसारितत्वेन त्यक्तागमत्वं लासस्यासामञ्जस्यम् ॥ ॥ ८३५ ॥ शोभते स्तनपृष्ठसंस्थितपिष्टातकपांश्रुपिञ्जरच्छायम् अभिराममाधवीमुकुलदतुरं चर्म्पकाभरणम् ॥
- ३ कचितु दमनकाभरण [म् इति] पाठोस्ति । पिष्टातकश्चतुःसमः । मुकुलं कलिका ॥

॥ ८३६ ॥ पटवासपांसुधूसरेषहुँह्रयमाणपक्ष्मपरिशिथिला घूर्णते मधुमदपरिणामविरलपरिपाटला दृष्टिः॥

इय मयणूसव-वियसन्त-बहल-कीला-रसो सुद्दावेइ । एयस्स पणद्द-भवणेसु णव-विलासो पिया-सत्थो ॥ ८३७॥ अविया

लहु-विसय-भाव-पिंडिसिद्ध-पसर-संभावणा-पिंडविखिट्या । जस्स समत्तावि गुणा चिरमसमत्तव्व दीसन्ति ॥ ८३८ ॥ अह वा

बसुहा-सयण-पहुष्पन्त-रेणु परिभाय-विहुरिय-कवोलं । वयणं हेमन्त-मियङ्क-धूसरं सारवेन्तीहि ॥८३९॥ असमारण-पूलुव्धिज्जवाण-पम्हग्ग-मडहिय णडाले । अलए णीसास-णिवेस-जज्जरे संजमेन्तीहि ॥८४०॥

ा ८३७ ॥ इति मदनोत्सविकसद्धहरूक्रीडारसः सुखयित एतस्य नृपस्य प्रणयिभवनेषु नविकासः प्रियासार्थः ॥ आदितः ३३॥ ३ तुरीयमान्तरकुरुकम् ॥

११ ८३८ ।। लघुविषयभावप्रतिषद्भिप्रसरसंभावनाप्रतिस्खिलता
 यस्य स्माप्ता अपि गुणाश्चिरमसमाप्ता इव दृश्यन्ते ॥ यस्य अगणित३ गुणगणस्य पुरतः संपूर्णगुणा अपि अल्पगुणा इव प्रतिभान्ति भानोरिव चम्द्रादय इत्यर्थः ॥

॥ ८३९॥ अथ वैरिवनितानां बन्दिरवमापादितानामवस्थावर्णनं समाप्तिकुळकम् ॥

३ वधुधाशयनप्रभवद्रेणु परिभोगविधुरितकपोलं वदनं हेमन्तमृगाङ्क-थ धूसरम् उत्पंसन्तीभिः

॥ ४४० ॥ असमारणेन अयोजनेन भूलोद्भियमानपक्षाप्रैररूपी-कृतललाटान् अलकान् निःश्वासनिवेशैर्जर्जरान्कम्पमानान् संयमयन्तीभिः

^{- 1} MH. असमारणानायां of for असमारणेन अयो 0. 2 MH om. मूल 0. 30(Gaüdavaho.)

जह-तह-पुसिअंसु-सणावस्न-पन्थरिय-पम्ह-परिवेसं ।
देन्तीहिं अहिणवाणन्द-वाह-सोम्युम्युहिं दिहिं ॥८४१॥
अविखत्त-चुडुप्पुदेस-समहियायम्बयुव्वहन्तीहिं ।
अझसुरमहरं वेस्रक्त-सुण्ण-दिण्णङ्गुली-किसलं ॥८४२॥
इय एस हियय-निम्माय-वम्महं खण-खलन्त-वियणाहिं ।
रहसुम्युहीहिं दीसइ पडिवक्त-णरिन्द-बन्दीहिं ॥ ८४३॥

- यशोवर्मसौन्दर्यातिशयदर्शनाद् आसां मदने।न्मादः अरुकादि-योजनाःसंरुक्ष्यते ॥
  - ॥ ८४१ ॥ यथातथोरपुंसिताश्रकणावलम्बमन्थरितपक्ष्मपरिवेषां ददतीभिः अभिनवानन्दबाष्पसौम्योन्मुखीं दृष्टिम्
- स्वभर्तृविरहादिक्केशजाश्रुपातस्योत्पुंसनम् राजराजाभिलाषानन्दाभि-नवाश्रुणश्च प्रवृत्तिः ॥
  - ॥ ८४२ ॥ आक्षिप्ताधरखण्डनप्रदेशसमधिकातात्रम् उद्वहन्तीभिः अभौसुरम्¹ अभास्वरम् अधरं वैलक्ष्यशून्यदत्ताङ्गुलिकिसलयम् ।
- ३ आक्षिप्तं दत्ताङ्कुल्यैव । चुडुप्पम् अधरखण्डनम् । तच्च अद्यापि न समीमृतम् अचिरापहृतदयितस्वात् । शून्यं निष्प्रयोजनम् । यसोवर्मः समागमस्य दृष्प्रापस्वात् ॥
- ८४३ ॥ इति एष हृदयनिर्मितमन्मथक्षणस्वलद्वेदनामिर्यशोवमंदर्शनक्षणमात्रे निजभर्तृविरहकृतां वेदनाम् अननुभवन्तिभिः रभसो३ न्मुस्तिभिर्दश्यते प्रतिपक्षनरेन्द्रबन्दिभः हठापहृतपरनारीभिः ॥ ५ ॥
  आदितः ३७ ॥ महाकुलकम् ॥

¹ So MH! See Notes, 2 MH. बुत्तुष्प⁰. 8 MH. ⁰भनंतीति रम⁰.

इय उण्णएण इमिणा जह णिद्धविओ पुरा मगह-णाहो ।
तह सीसन्तं एए तुमाओं णीसेसमिच्छन्ति ॥८४४॥
णह विहासिऊण साणियं सो जम्पइ णिव्वडन्त-सम्भावं ।
कइयव-विग्रहाइंचिय होन्ति विग्रुद्धाण हिययाइ ॥८४५ ॥
धीरेहिँ हियय-णिहिया कहिब गमेज्जन्ति साय-संवेया ।
अङ्गाई पहारेसो उण गरुयाणिव किंपि तरलेइ ॥ ८४६ ॥
कण्डेचिय परिघोलड इणहर्त्तं पहरिसाउल-क्ललिया ।
अपहुष्पन्तिच्च महं वाया पहुणो-पसंसामु ॥ ८४७ ॥

े ।। ८४४।। इति उक्तप्रकारस्वेष उन्नतियुक्तेन एतेन यशावर्मणा विथा निष्ठापिसी निषातिसः पुरा ममधनांथा गौडाधिपतिस्तथा शिष्य-३ माणम् उच्यमानम् एते विद्यमास्स्रत्सकाशान्तिः शेषमिच्छन्ति ॥

भः भः 'इति 'पूर्वप्रकान्सिक्दग्धाम्यर्थमाविषयः प्रकटीकृतः ॥

। ८४५ ।। अह विहसिकणेति तिस्रिभिविशेषकम् ।। अथ

पिक्सियं शनैः स वाक्यंतिर्जिष्ट्रपति निर्वर्तमानसद्भावम् । युक्तं चेतत् ।
३ यतः कैतवविमुखान्येव भवन्ति विशुद्धानां हृदयानि ।।

। ८४६ ॥ धीरैहिंदयनिहिताः कथमपि धौर्यन्ते शोकसंवेगाः अक्नामि प्रहर्षः पुनर्गुरुकाणामपि किमपि तरल्यति ॥

्रा ।। ८४७ ।। कण्ठाएव परिघूर्णते पुनरुक्तं प्रहर्षाकुलस्विता अभिम्बन्तीय मम वाक् प्रमोः प्रशंसासु ॥ ३ ॥

¹ MH, इत्युक्तिप्रकाररूपेला वियुक्तिन for हाते &c. 3 MH. शिष्यमाणकृष्य of for शिष्यमाणम् उष्य . % MH. निकासमाद : 4 MH. पुनरक्त्य .

अविय।

अन्तो-त्रासं वियडायमाण-फण-मण्डलो समुव्वहइ ।
पच्छा-च्छेष्प-च्छल-णिन्त-दीह-देह्सणा सेसो ॥ ८४८ ॥
छीराअन्त-णह-च्छिव-चलण-विणिम्मिय-पओहर-चउको ।
ग्ढ-म्रहो कुम्मोच्चेय लहा आवीण-संठाणं ॥ ८४९ ॥
पढमुत्यङ्गण-घालाविउद्ध-घोणा-उडेण पढिवण्णं ।
उत्तुण्ड-तण्णयत्तणमहरा वेडण्ड-कोलेण ॥ ८५० ॥

[।। ८४८ ।। अन्तावकाशम् अन्तर्वकाशं वा विकटायमानफण-मण्डलः समुद्रहति पश्चाच्छेपच्छलनिर्याद्वीर्घदेहस्वाच्छेषः ॥]

॥ ८४९ ॥ दानवभयारपृथ्वी गोरूपत्वमापन्ना सर्ता भयं त्याज-यित्वा पुनः स्वरूपे येन प्रथुना स्थापिता सोपि यशोवर्मण उपमानं ३ न भवति का गणनान्यत्रेति षट्कुलकेनाह ॥

क्षीरायमाणनखच्छिवचरण [वि] निर्मितपयोधरचतुप्को गूढमुखः कूर्म एव लभते आपीनसंस्थानम् ॥

६ पृथिव्या गोरूपपरिवृत्तौ कूर्म ऊधस्थानःवं प्रतिपन्नस्तचरणाश्च स्तनःवं नखकान्तयः क्षीरघारात्वमित्यर्थः ॥

॥ ८५० ॥ वराहो मुखप्रदेशस्वं प्रतिपन्न इति द्वितयेनाहं ।

¹ MH. उर्हरशानलम् 2 MH. दितीयेनाइ. The two stanzas (दित्य) referred to by the commentator are Nos. 850 and 853, the intervening two being ignored by him. He is obviously wrong in his explanation of 850 and 853, which he takes together. The former clearly means that the Mahâvarâha became the calf (तण्णयो=तणेकः) of the Earth-cow, and the latter that the grass which grew on the surface of the earth seemed like the ends of a mouthful of grass which the Earth-cow had taken in her mouth playfully (जीजाय), not out of necessity, in her momentary change of form (खणपरिजयसदावर्त्य).

देह-परिवाहि-पीहा-हुकार-तरिक्षओ विणिक्खमः । धूमायन्तो पायाल-बहल-तम-संचओच्चेय ॥ ८५१ ॥ पायालोयर-मग्गम्मि भिष्ण-विणिवेस-सिहिल-गालिएण । बुब्भइ सुमेरुणा तरुण-रायणा-सार-सारेच्छं ॥ ८५२ ॥ खण-परिअत्त-सहाबत्तणेण दर-णिग्गयङ्कर-सिहोच्च । वयणुहेसो ठीला-कवलिय-तण-दन्तरो होइ ॥ ८५३ ॥

प्रथमोत्तम्भनौंघूणितोध्वधोणान्तैरेण' प्रतिपत्नै: उद्दैण्डः उद्धतः उन्नैत-३ स्वमैदयोगाद्वेकुण्ठकोडेन'।।

[॥ ८५१ ॥ देहपरिपाटीपीडाहुंकारतरङ्कितो विनिष्कामाति धूमायमानः पातालबहलतमःसंचय एव ॥

३ पाताले वर्तमानो यो बहलतमःसंचयः स पृथिव्या गोरूपत्वे दान-वपीडादर्शकहम्भारवनिष्कान्तधूमत्वं प्राप्त इति भावः॥]

[| ८५२ ॥ पातालोदरमार्गे भिन्नविनिवेशशिथिलगलितेन उद्यते सुमेरुणा तरुणरोचनासारसादृश्यम् ॥

३ भिन्नाधारः सन् शिथिलीभृतः सुमेरुः आधारादधोभृते पाता-लोदरशून्यप्रदेशे गलितः अत एव सूक्ष्माकारः सन् अभिनवगोरो-चनारवं प्राप्त इति भावः ॥

॥ ८५३ ॥ क्षणपरिवृत्तस्वभावत्वेन ईषित्रर्गताङ्करशिख इव वद-नोद्देशो लीलाकवलितवृणदन्तुरो भवति ॥

३ यद्यपि वराहजातेरतिनिम्नं मुखं भवति तथापि पृथिव्युन्नयनदर्प-

^{- &#}x27;MH. ⁰⁴⁹. ² This chhâyâ refers to J's reading (which see in Various Readings), and would seem to form one sentence with that on 853. ⁸ MH. ⁰रिति निम्न.

तक्खण-पीवर-पसरन्त-दुद्ध-धारा-णिहेण मूलिम ।
सकुलांच्य विद्वाविज्जइ भारुव्यहणाअरा सेसी ॥ ८५४ ॥
इय जेण संभमारम्भ-गहिय-गो-भाव-विच्भमुच्भन्ता ।
पुद्दई पुद्दई-वइणा विलिब्छ्या णियय-णामेण ॥ ८५५ ॥
तेणवि इमस्स तुल्लणा ण सहइ सुद्दयन्ति कस्स वा विरसा ।
सच्चरिय-विश्चियाणं सेसाण सिरी-समुल्लासा ॥ ८५६ ॥

मदोद्धतीकृतं तथेवोन्नतगोमुखस्थानस्वं।प्रतिषन्नम् । भूभारगौर्वपरि-मण्डलीकृतशरीरकस्वाधारस्वात् ॥ सम्बद्धाः सङ्गासम्बद्धाः सम्बद्धाः सम्बद्धाः

॥ ८५४ ॥ तस्क्षणंपीवस्त्रसरहुंभ्यंथारानिमेन मूले असकुछ इव विभाव्यते भारोद्धहनादराद्धेतोः शेषः ॥

३ पीवरक्षीरघीराः श्रुक्कांदिसाँ हर्श्यात् नार्गभीगोयन्तै इस्युक्स्या शेषः सक्रुष्टः ॥ वास्ति व

॥ ८५५ ॥ द्वाभ्यां कुलके समाप्यति ।

इति येन संभ्रमस्य अयुस्यारम्भे उपक्रमे गृहीतो गोभावो गोरू-पत्व यया सा चासी विश्रमोद्धान्ता पृथिवी पृथिवीपतिना विला-३ व्छिता चिह्निता निजकनाम्ना

किंच। १५०:

जाण अरुंकार-समो विद्वो मङ्ग्डेइ तेवि वहुन्तो । विच्छएइ मियङ्गं तुसार-वरिसो अणुगुणोवि ॥ ८५७ ॥ माह-सल्लाहाहिं तहा पहुणो पिसुणहिं वेलविज्जन्ति । जह णिव्वडिएसुवि निय-गुणसु ते किपि चिन्तेन्ति ॥ ८५८॥

८५७ ॥ अधुना रागादिदोषह्रोषदूषिते संसारे यशोवर्मण एव अन्यगुणस्विमिति पञ्चविंशत्यधिकशतकुलकेनोच्यते । तत्र वृद्धगर्वमुग्धा भिलपणीयभवविडम्बनां तावदाह ॥

येषां मूढानां कटककेयूराद्यलंकारनिकरसमो विभवः प्रति भाति । अलंकारप्रियशृङ्गारिणो यथा अनवरतम् अलंकारमेव जीवितं ६ मन्यमानाः संचिन्वन्ति तद्वत् अकर्तव्यकोटिकरणेनं विभवमेव कनकादिकं ये पूरयन्तीत्यर्थः । मलिनयति तानिष वर्षमानः । भमा-यम् अनुगुण इति यद् अभिमानविषयीकृतम् अनुगुण्यं तत् अनै-९ कान्तिकमित्याह । विच्छाययति विगतच्छायं करोति मृगाङ्कं तुषार-वर्षः अनुगुणोपि आनुगुण्याभिमानविषयोपि ।।

तथा हि । तुषारवर्षोपि शीतस्पर्शः चन्द्रोपि शीतर्शिमः इति १२विद्यमानेप्यानुगुण्ये अभिमानमात्रकृते दूषकर्षं दृष्टम् ॥

८५८ ॥ मोघाभिः असत्याभिर्निष्फलाभिश्च स्राधाभिस्तथा तेन प्रकारेण प्रभवो धनपतयः पिशुनैर्विडम्ब्यन्ते यथा निर्वृतेष्वपि परि र्णेषु संपन्नेष्वपि निजगुणेषु ते धनश्चराः किमपि अवर्णनीयं धनलु ब्धाश्चिन्तयन्ति साधुपरिष्रहादिकम् ॥

¹MH. जीविनं ² MH. १कोटिकरेंग न. ³ MH. समायमनु.

सुलहं हि गुणाहाणं सगुणाहाराण णणु णरिन्दाण । अण्णेसिज्ञन्ब-मग्गा कत्तोवि गुणा दरिहाण ॥ ८५९ ॥

॥ ८५९ ॥ सुलभं हि गुणाधानं सगुणाधाराणां ननु नरेन्द्राणाम्। अन्वेषितव्यमार्गाः कुतोपि गुणा दरिद्राणाम् ॥ अपिशब्दः पुनरर्थे । ३ निपातानामनेकार्थस्वात् । दरिद्राणां पुनः कृतो गुणाः । अन्वेषणीय-मार्गस्वात् । मार्गः उपायो गुणिपरिचयः । स दरिद्राणामन्वेषणीयो वर्तते न तु सिद्धोस्ति स्वरसतः । गुणिस्वीकारं च सेवया दरिद्राः ६ कुर्युः । सेवापरिक्षीणसामर्थ्याश्च स्पक्तजीविकोपायाः कथमेकः प्रचि-त्तस्वीकार्यान्स्वीकुर्युः । ईश्वराणां पुनर्गुणिगणनिलयस्वारसुलभं गुणा-र्जनम् ॥ कचिद् दरिद्देणेति पाठः । तत्रार्थः । दरिदेण पुनर्गुणमार्गा ९ गुणप्राप्तात्रुपायाः कृतोन्वेष्टव्याः स्वीकर्तव्याः पण्डितपुस्तकप्रभृतयः। प्रसिद्धोपायस्य धनस्य अभावतः जनस्य च पायेणार्थलोभेन प्रवृत्ति-दर्शनात् ॥ यथोक्तं कामन्दिकना । अर्थार्थी जीवलोकोयं ज्वलन्त-१२मुपसपीत । क्षीणक्षीरामनाजीव्यां वत्सस्त्यजति भातरमिति ॥ अय-मत्र तास्पर्यार्थः । विषविषमः संसारः यतो निर्गुणास्तावद्विवेकारमान न्ध्यैकनिममा घोरनरकादिकं तत्र अञ्जते गुणोपायश्च दरि-१५द्राणां दुष्प्रापः । ऐश्वर्यं च धनबाहुल्यम् । तत् धर्मेण भ्यसा न 'भवति । ततश्च सगुणार्जनाजीविकाद्यर्थम् उपायैरुपायवन्तोपि ते रागादिघनपटलावृतैलोचनस्वान्न विद्वद्भास्करसंनिधानेपि गुणालाकं १८लभन्त इति ॥

¹ MH. °वें for °वं:। 2 MH. °व्धेंक°. 8 MH. °वृत्त°.

तं खु सिरीऍ रहस्स जं सुचिरिअ-मगगणेक-हियओवि। अप्पाणमोसरन्तं गुणेहिं लोओ ण लक्तेइ।। ८६०।। ण सहन्ति सील-सारं दोसे विचिणन्ति णिचय विवेआ। दोसिम्म गुणायारे णवरं पहुणो णिसम्मन्ति।। ८६१।। लोएहिं अगहियंचिय सीलमविहव-हियं पसण्णंपि। सोसम्बदेइ तिहंचिय कुसुमंव फलग्ग-पडिलगं।। ८६२।।

॥ ८६० ॥ एतदेव तनोति । तत् खलु श्रियो रहस्यं गुप्तं साम-ध्यमस्ति । तदिति सर्वनाम्ना अनिर्वर्णनीयस्वभुक्तम । ते लोचने इति-३ वत् । हेतुमाह । यत् यस्मात् सुचरितमार्गणैकहृदयोष्यात्मानम अप-सरन्तं गुणेभ्यो लोको न लक्षयति ॥

। ८६१ ॥ न सहन्ते शीलसारं सदाचरितत्वं प्रत्युत [दोषान् विचिक्ष्यन्ति नैव विवेकात्] गुणिनामपि दोषे गुणीपकारे गुणोयमि-३ त्युपक्रोतीत्युपकार इति मिथ्याभिमाने सति केवलं [प्रभवो] निशाम्यन्ति निमज्जन्ति ॥

॥ ८६२ ॥ लोकैरगृहीतमेव शीलम् अविभवस्थितं प्रसन्नमि । शोषसुपैति तस्मिन्नेव कुसुमिव फलाग्रप्रतिलग्नम् ॥ थिग्ं लोकसम्-३ हान्मकं संसारं यत्र प्रसन्नं सफलं च कुसुमिव सच्चरितं नादियते विभवमलच्छन्नैः कुचरितमि च सुचरितत्वेन स्त्यते लोभग्रन्थि-निगडितैरित्यर्थः ॥

¹ MH. लोचन शति⁰. ² MH. ⁰मागेंगिक⁰. ⁸ MH. owing to omissions by the scribe is doubtless corrupt here; and it is impossible to restore the commentator's text. ⁴ MH. मोपि for ⁶में. ⁸ MH. विश्वाक⁰ for बिग् लोक". 31 (Gaudavalio.)

णिश्वं धण-दार-रहस्स-रक्खणे सिक्कणोवि अच्छिरियं।
आसण्ण-णीय-वर्गा जं तहिव णराहिवा होन्ति ॥ ८६३ ॥
पेच्छह विवरीयिममं बहुया महरा मएइ ण हु थोवा।
लच्छी उण थोवा जह मएइ ण तहा इर बहुया ॥ ८६४ ॥
जे णिव्विहिय-गुणावि हु सिर्रि गया तेवि णिग्गुणा होन्ति।
ते उण गुणाण द्रे अगुणिबय ने गया लिच्छ ॥ ८६५ ॥
एके लहुय-सहावा गुणेहिं लिह्डं महन्ति धण-रिद्धि ।
अस्ने विसुद्ध-चिरआ विहवाहि गुणे विमग्गन्ति ॥ ८६६ ॥

॥ ८६३ ॥ निःसं धनदाररहस्यरक्षणाँशङ्किनोपि शङ्कनशीला अपि आश्चर्यम् आसन्ननीचवर्गा यद्यस्मात्तथापि नराधिपा भवन्ति ॥ ।
 र गजस्नानमिवेदं यन्निःसं धनदाररहस्यादिरक्षणाधिकारो धनादिनाश वित्रतीचपरिग्रहश्चेत्यर्थः ॥

॥ ८६४ ॥ प्रेक्षध्वं विपरीतिमिदं वही मिद्रा मदयित न तुँ स्तोका । लक्ष्मीः पुनः स्तोका यथा मदयित न तथा किल प्रमृता ॥

।। ८६५ ।। ये निर्वृत्तगुणा अपि [खलु] श्रियं गताः प्राप्तास्तेपि
गतगुणा भवन्ति । ते पुनर्गुणानां दृरे अगुणा एव सन्तो ये गताः
३ प्राप्ता लक्ष्मीम् ।।

[॥ ८६६ ॥ एके लघुकस्वभावाः नीचात्मानो गुणै: लब्धुं महन्ति इच्छन्ति धनऋद्भिम् । अन्ये विशुद्धचरिता विभवात् गुणान् ३ विमृग्यन्ति ॥]

¹ MH0, 0 ਵੀ 0 for 0 ਵਾ0.

परिवार-दुञ्जणाइं पहु-पिसुणाइंपि होन्ति गेहाइं।
उहय-खलाइं तहचिय कमेण विसमाइं मण्णेत्था ॥ ८६७ ॥
ऐत्तिय-मेत्तेण गुणे णणु पडिवज्जन्ति णिव्विवेआवि ।
जेत्तिय-मेत्तेण पहू गरुयाण परम्मुहा होन्ति ॥ ८६८ ॥
तह अयसिणो गुणेहिं जाया सुयणा जणिम सयलिम ।
दोसायरणंपि ण गारवाय जह संपर्य ताण ॥ ८६९ ॥

॥ ८६७ ॥ परिवारदुर्जनानि साधुप्रभूणि तथा प्रभुपि**ज्ञुनानि** साधु-परिवाराणि [अपि] भवन्ति गृहाणि । उभयखलानि तथैव । एतानि ३ कमेणो [उत्तरोत्तरं] विषमाणि 'मन्येथाः ॥

[।। ८६८ ॥ ^३एतावन्मात्रेण गुणान् ननु प्रतिपद्यन्ते अङ्गीकुर्वन्ति निर्विवेका मुढा अपि यावन्मात्रेण प्रभवो गुरूणां गुरुभ्यः पराङ्कुखा ३ भवन्ति ॥]

॥ ८६९ ॥ तथा तेन प्रकारेण नृपदुर्जनपरिवारःवादिना अयश-स्विनो गुणैर्जाताः सुजना जगति सकले दोषाचरणमपि न गौरवाय ३ यथा सांप्रतं तेषाम् ॥ एतदुक्तं भवति । गुणिनो गुणपण्यवृत्त्या दिव्यस्वमापन्नाः सन्तो यथाव्यवस्थितशास्त्रार्थज्ञानगुणसुपेक्ष्य धनिनां सतो दोषान् आच्छादयन्ति असतोपि च गुणान् आरोपयन्ति । ततश्च ६ धनिभ्यो लाभक्यातिपूजादिगौरवं लभन्त इति धिक संसारम् ॥

¹ MH. क्रमेगोव for क्रमेग [उत्तरात्तर] . º MH. om. the visarga after ंथा. ³ MH. gives the following commentary which somewhat agrees with the text of J. (See Various Readings):—-पतावन्मात्रेण प्रभो [? प्रभवो] गुरूणां पराइमुखा भवन्ति । निविवेका अपि प्रभव इति संबन्धः । सत्वपि गुणपरिश्वानथोग्यत्वे ईश्वराणां विभवमाहात्म्यातव [sic] परगुणकानं गुणिद्देषैकफलमित्यर्थः ॥ ⁴ MH. अयस्थिनो. 5 MH. जा: सुजना, thus omitting ताः, ७ MH. व्हत्या, ¹ MH, द्रेष्यमा ०, ७ MH. पेक्ष ७ MH. संतो,

गृहिया गुणत्तणेणं फलन्ति दोसा फुडं णरिन्देसु । दासिचय गुण-संभावणाएँ जड् ते ण जायन्ति ॥ ८७० ॥ भूदं नणिम अ-सुणिअ गुण-सार-विवेय-वड्अरुन्विग्गा । कि अण्णं सप्पुरिसा गामाउ वर्णं पवत्रजन्ति ॥ ८७१ ॥

॥ ८७० ॥ गृहीता गुणत्वेन फलन्ति दोषाः स्फुटं नरेन्द्रेषु दोषा अपि च गुणसंभावनया यदि तेषां जायन्ते ॥ एतदुक्तं भवति। र नृपाधीनास्विलचेष्टत्वात्संसारस्य नृपम्लक्ष्म । नृपाश्चातिम्दाः पिशुनादिप्रिया गुणद्वेषिणश्च । ते हि दोषेषु गुणबुध्येव पक्षपातं कुर्वन्ति । पिश्रुनादिकं भक्तबुद्ध्या गृह्णन्तस्तस्याभिलिषतत्वम् अदण्ड्यस्यापि च ६ मार्यत्वं क्यामोहादुपकारकत्वगुणबुद्ध्याभिमन्यमानाः फलाभासमिप कल्पनया फलं प्राप्नुवन्ति तथा दोपाणामर्जनमपि उत्पादनाख्यं गुणबुद्ध्येव ते कुर्वन्ति । पिश्रुनादिकं हि उपकारकत्वगुणबुद्ध्या उपाद-९ दते । अतश्च दोषेण्विप गुणबुध्या प्रवर्तमाना गुणानां भद्रकत्वं मन्यन्ते । तात्त्वकगुणांश्च द्विपन्तिति धिक पश्रुभ्योपि पश्रुन् मूपांस्तद्ध्यां च संसारम् । गाथायां चात्र यदिशब्दो यस्मादेवं १२तस्माद्ष्यं प्रकृतसंसारस्य सिद्धमित्यर्थः ॥ जइ ते ण भुणन्तिति कचित्पाठः । तत्रायमर्थः । यदि दोषानेव गुणसंभावनया न जानन्ति ते नरेन्द्राः तदा तेषु नरेन्द्रेषु दोषा गुणस्वेन गृहीताः सन्तः । १५कथम् । स्फुटं कृत्वा । फलन्ति ॥

।। ८७१ ।। मृढे जने 'अज्ञातगुणसारविवेकव्यतिकरोद्विमाः सन्तः

¹ MH. गृह्वंतस्ततश्चाभिरुषितमर्श्यः The emendation is conjectural.

² MH. व. ³ .11 H ⁰मकार⁰, ¹ MH. ⁰वृध्या⁰, ⁵ MH. प्रकृतं सं⁰.

⁶ So MH. Does not the commentator mean मण्णान्त ? ⁷ MH. अज्ञानगुगमागर⁰,

दुक्खेहिँ दोहिँ सुअणा अहिऊरिज्जन्ति दिअसयंश्वेश ।
सुषुरिस-काले य ण जं जं जाया णी अ-काले य ॥ ८७२ ॥
सुमईण सुचरियाण य देन्ता आलोयणं पसक्तं च ।
पहुणो जं नियय-फलं तं ताण फलंति मण्णन्ति ॥ ८७३ ॥
अण्णोवि णाम विहवी सुहाईं लीला-सहाईं णिव्विसइ ।
असमञ्जस-करणेश्वेय णवर णिव्वडइ पहु-भावो ८७४ ॥

किमन्यत् सरपुरुषा 'वनाद्धनान्तरं प्रवजनित ॥ व्यतिकरो भावः। 'पह-३ म्मन्तीति पाठे हम्मतिः कम्बोजेषु प्रसिद्ध इति । स एवार्थः । इदमने-नोक्तं भवति । न चैवम् अविवेकिषु नृषेषु तदनुयायिषु च गुणिजनेषु कर-त्वापित्तमलिनीकृतेषु मोक्षकथा क्षीणेति शङ्कचम् अस्ति गुणिनां मुमु ६ श्लुणामुपायः पापिनः परित्यज्य परिवज्या तैर्घाह्येति ॥

। ८७२ ॥ दुःखाभ्यां द्वाभ्यां सुजना अभिपूर्यन्ते । आहिमूलि-जन्तीति पाठे अभिपीडचन्त इत्यर्थः । दिवसकम् । वीष्सागर्भमेतत् । ३ प्रतिदिवसम् [एव] सत्पुरुषकालैमजननं यत्ते जाता यन्नीचकाले च ॥

॥ ८७२ ॥ सुमर्तानां सुचरितानां च ददतः प्रयच्छन्तः सन्तः अवलोकनं दर्शनं प्रसङ्ग च सरकथावसरं प्रभवो यन्निजकफलं तत् ३ तेषां सुमतिसचरितानां फलमिति मन्यन्ते ॥

॥ ८७४ ॥ "विद्यासंतोषविभवभाजनाः प्रमुविभविनः अतिपाषी-यस्त्वमाह । अन्योपि नाम विभवी विद्यासंतोषविभवयुक्तः सुस्तानि

¹ So MH. 2 MH. परिइम्मंतीति. 3 So MH. 4 MH. शक्कायाम्.

⁵ So MH. ⁶ MH. दिवसकमवीप्सा⁰. ⁷ MH. omits ⁰म⁰.

अन्दोलन्ताण खणं गरुयाण अणायरे पहु-कयम्म ।
हिययं सल-बहुमाणावलोयणे णवर णिव्वाइ ॥ ८७५ ॥
पित्थव-घरेसु गुणिणोवि णाम जइ केवि सावयासव्व ।
जण-सामण्णं तं ताण किंपि अण्णंचिय निमित्तं ॥ ८७६ ॥
वचन्ति वेस-भावं जेहिंचिय सज्जणा णिरन्दाण ।
तेहिंचिय बहुमाणं गुणेहिं किं नाम मग्गन्ति ॥ ८७७ ॥

. ३ लीलासहितानि निर्विशति । असमञ्जसकरणँमेव पापानुष्ठानमेव केव-लम् उर्वेरइ आरोहति प्रभुभावः प्रभुत्वविभवयुक्तः ॥ स्वाम्यविभू-तिमानधनादियुक्त इत्यर्थः । अण्णोवीत्यिपशब्दः अवधारणे निपाता-६ नामनेकार्थत्वात् । अन्य एवेत्यर्थः ॥

१। ८०५ ॥ आन्दोलतां चित्तसेदमनुभवतां क्षणमात्रं गुरूणां गुणगणगौरवभाजाम् अनादरे प्रभुकृते सित हृदयं खलसैंमानस्य
 ३ स्वामिकृतस्य अवलोकने दर्शने केवलं निव्वाइ¹ निर्वृतिं लभते ॥ युक्तः सहशेनुरागो विजातीये च विद्वेषः । श्रन इव श्वहंसयोः । इति बुद्धा चेतोनिर्वृतिर्गुणिनां² भवतीत्यर्थः ॥

॥ ८७६ ॥ पार्थिवगृहेपु गुणिनोपि नाम यदि केपि सावकाशा इव दृश्यन्ते जनसामान्यं [तत्] तेषां किमप्यन्यदेव निमित्तम् पेशु-३ नादि न तु गुणाः ॥ संनिहितघोषिता हि तत्र ते विपर्ययहेतवो वा ॥

॥ ८७७ ॥ त्रजन्ति द्वेष्यभावं येरेव सज्जना नरेन्द्राणां तैरेव⁸ बहुमानं गुणैः कैंथं नाम मृगयन्ते ॥

¹ MH. ºति. ² MH. ºनिवृतिगुणिº. 8 MH. तैरिव.

को व्य ण परम्युहो णिग्गुणाण गुणिणो ण के व द्मेन्ति । जो वा ण गुणी जो वा ण णिग्गुणो सां सुहं जियइ ॥८७८॥ जं सुयणेसु णियत्तइ पहुण पडिवत्ति-णीसहं हिययं। तं सु इमं रयणाहरण-मोयणं गारव-भएण ॥ ८८९ ॥ अविवय-सङ्किणोचेय णिग्गुणा पर-गुणे पसंसन्ति । छद्ध-गुणा उण पहुणो बाढं वामा पर-गुणेसु ॥ ८८० ॥

१ ८७८ ॥ को वा न पराङ्मुखो निर्गुणेषु । गुणिनः कं [वा] न दुन्वन्ति । द्वेषपूर्वमुपतापं कस्य न जनयन्ति । तस्माद्यो वा न गुणी श्यो वा न निर्गुणः स सुखं जीवति ॥ सर्वत्र समदृष्टिः सुखं जीवती-त्यर्थः ॥

| ८७९ | यत् सुजनेषु 'सुजनेभ्यो निवर्तते प्रम्णां प्रतिपत्ति-निःसहं भवाभासजनितगर्वगिलतिविवेकं हृद्यं तत् खल्वेतत् रस्नाभ-३ रणविमोचनं गुरुत्वभयेन ॥ यथा किल रस्नस्बर्णानिभिज्ञो श्राम्यो रत्नाभरणं पाषाणमात्रनिर्विशेषं भारायमाणं मन्यमानो गौरवभयेन त्यजति तथा अविवेकत्वादृणिनमित्यर्थः ॥

॥ ८८० ॥ इदमधिकमाश्चर्य दृश्यते य एते विभवमाजस्ते निर्गुणाः सन्तः कदाचिल्लोकविगर्हाभयात् पण्डितान् प्रशंसन्ति गुणिन- ३ स्त्वीक्षरां गुणिनां न सहन्त इत्याह । अविवेकशङ्किन एव अविवेकत्वप्रवादं लौकिकम् आत्मनः शङ्कमाना निर्गुणाः परगुणान् प्रशंसन्ति । लब्धगुणाः पुनः प्रभवो बाढं वामा अननुकृलाः पर- ६ गुणेषु ॥

¹ МН, सजनेभ्यो. ² МП, कृत्वा⁰, ³ МН, ⁰मानं, ⁴ МН, तथाऽविकत्या. ⁵ МН, ⁰भराणामपि for ⁰भरा, The emendation is mine.

सम्बोशिय स-गुणुकरिस-लालसो वहइ मच्छरुच्छाहं।
ते पिसुणा जे ण सहन्ति णिग्गुणा पर-गुणुग्गारे ॥ ८८१ ॥
सुयणचणेण घेष्पइ थोएणंचिय परो सुचरिएण ।
दुक्त-परिओसियन्त्रो अप्पाणोश्चेय लोयस्स ॥ ८८२ ॥
मोत्तुं गुणावलेतो तीरइ कह णु विणय-ट्रिएहिंपि ।
सुकम्म जम्म सोश्चिय विज्ञणयरं फुरइ हिययम्म ॥ ८८३ ॥

॥ ८८१ ॥ सर्व एव स्वगुणोत्कर्षलालसः सन् वहति मस्सरो-स्साहम् । ते पिशुना ये न सहन्ते निर्गुणाः सन्तः परगुणोद्गारान् ॥

।। ८८२ ॥ सुजनस्वेन गृद्धते स्तोकेनैव परः सुचिरितेन । दुःख पिरतोषियतन्य आस्मैव लोकस्य ॥ आस्मार्थ एवास्मा गुणिनभरो
 ३ यथेष्टं कर्तव्यः । नेश्वरार्थः । निन्दितत्वादित्यर्थः ॥ तथा व्यासः ।

आस्मा संस्कृत्य [संस्कृत्य] परोपकरणीकृत: । अर्थलोभेन पुरुषैर्वेदयास्त्रीभिरिव स्वयमिति ।

तत्तस्मान्निर्भरगुणगणार्जनेन आस्मैव परितोषयितव्यः न स्वीश्वरा-नादरेण गुणोपेक्षा कर्तव्येत्यर्थः॥

॥ ८८३ ॥ मोक्तुं गुणावलेपस्तीर्यते पार्यते कथं नु विनय-स्थितरिष । [मुक्ते] यस्मिन् स एव द्विगुणकं कृत्वा स्फुरति हृदये ॥ ३ अवलेपः अवज्ञा सर्वत्रैव संसारे वर्धतेतरां का संभावनैकदेशे । यथोक्तम् । योगिनो मुमुक्षोरपवर्णपुरद्वारवर्तिनः परिपक्ककषायस्य प्राप्तासंप्रज्ञातयोगविशेषस्य तत्त्वज्ञानाभ्यासादरोपि निवर्तते तस्यापि ६ गौणस्वेन हेयस्वादिति ॥

^{&#}x27; MH. सत्वहति for सन् वहति.

द्भिष्णस्ता हियएण किंपि चिन्तेन्ति जर् ण याणापि। किरियास पुण पयद्दन्ति सञ्ज्ञणा णावरद्धेवि ॥ ८८४ ॥ महिमं दोसाण गुणा दोसाबि हु देन्ति गुण-णिहायस्स । दोसाण जे गुणा ते गुणाण जरू ता नमो ताण ॥ ८८५ ॥

८८४ ॥ दूयमाना हृदयेन किमि चिन्तयन्ति यदि तक जानीमः । इयत्तु जानीमः । चिन्तितद्वेष्ययोग्यक्रियासु पुनर्न प्रवर्तन्ते ३ सज्जना अपराधिपि । सत्जना विरूपकं न चिन्ति वैयन्ति । यदि तु प्रमादारसंसारधर्मतया चिन्तयेयुरि तथापि परुष- भाषणादिक्रियासु संयम्य कोपं न प्रवर्तन्त इस्यर्थः ॥

।। ८८५ ।। महिमानं महत्त्वं दोषाणां गुणाः दोषा अपि चै दद्दित गुणनिघातस्य गुणगणस्य । दोषाणां ये गुणास्ते [गुणानां यदि ३ तत् तिर्हे नमः नमस्कारस्ते]षां गुणानाम् । गुणेभ्य इत्यथों व्यक्ष्ययेन ॥ एतहक्तं भवति । दोषा अपि रागादयो गुणानां वैदिकस्वरादीनाम् उपकारकाः । वीतरागस्ते हि अध्येतृणाम् विनाइयमानस्य वेद्यस्य ६ अन्योन्यनिवारणेन रक्षा न स्यात् । यदाह भट्टः ।

> इति यस्य हि सरंब्धाः सन्ति चिछद्रगवेषिणः । स कथं नाम निर्दोषं न पठेद्वेदमादृतः । इति ।

९ तथा गुणा अपि दोषाणां महत्त्वं संपादयन्ति । गुणानवलोक्यापि मज्बलिततमद्वेषादिकां भवन्ति दुर्जना इति । एवमपि न कथंचित्रु-ुणैदोषाणां साम्यं प्रशस्ततया प्रसिद्धमिति ॥

¹ MH. इयस्तु. ² MH. चितयते. ⁸ MH. प्रवर्तपंत इ⁰. ⁴ MH ज्वकति तसके. The emendation is conjectural. (उच्च 32 (Gaüdavaho.)

सुषणायन्ति खरुावि हु सुयणावि खरूत्तणंव दाबेन्ति।
एसोश्विय सीमन्तो गुणाण द्रं फुरन्ताण ॥ ८८६ ॥
संसेषिकण दोसे अप्पा तीरइ गुण-दिओ कार्च।
निन्वडिय-गुणाण पुणो दोसेसु मई ण संद्वाइ ॥ ८८७ ॥
सुदृवि परिद्वीण-गुणो सुअणो अण्णेहिं होइ सामण्णो ।
सहयारेगलिय-रसेवि भूय-कर्जं ठियंचे अ ॥ ८८८ ॥
करुहो आइम आई णवरं महिलाण द्प्पण-अकाई।
पुरिसाण द्प्पणं चरिय-धारिणो सज्जणचेय ॥ ८८९ ॥

॥ ८८६ ॥ सुजना अपि खलायन्त इव । खला अपि सुजन• बदाचरन्ति । [एष एव सीमन्तो गुणानां दूरं स्फुरताम्] ॥ त प्र । क्षाध्याः परिपूर्णा गुणा इत्यर्थः ॥

॥ ८८७ ॥ संसेन्यापि दोषान् आस्मा तीर्यते शक्यते गुणस्थिती गुणयुक्तः कर्तुम् । निर्शृत्तगुणानां पुनदीवेषु मतिर्न संतिष्ठते ॥ गुणा र बलवन्त इत्यर्थः ॥

१। ८८८ ।। सृष्ट्विष परिहीनगुणः सुजनः अन्यरसुजनैर्गुणिभिरिष भवतुँ सामान्यस्तुल्यः । सहकारे गलितरसेषि भृतकार्य स्थितमेव ।।
 ३ सहकार आम्रजातेरवान्तरिवशेषः ॥ भवत्विति संभावनायां लोट् ।
 , कृचितु भवतिति पाठः ॥

ि ॥ ८८९ ॥ कलघौतादिमयानि केवलं महेलानां दर्पणतस्नानि । पुरुषाणां दर्पणं चरितधारिणः सज्जना एव ॥ तैरेव पुरुषगुणमका-३ शनात् ॥

¹ This chhâyâ refers to J's text See Various Readings. ³ MH.

बयण-बिद्धकंपि खलो अण्णत्तो दारुणत्तणं बहुइ । भारासु मुहुत्तिण्णंपि धरइ फरुसत्तणं दन्भो ॥ ८९० ॥ परिगय-पर गुण-सारचणेण वि-उणं विसुरमाणाण । होइ विवेओस्थिय दुज्जणाण पिसुणत्तण-णिमित्तं ॥ ८९१ ॥ अह मोहो पर-गुण-लहुअयापं जं किर गुणा पयदृन्ति । अप्पाण-गारवंचिय गुणाण गरुयत्तण-णिमित्तं ॥ ८९२ ॥ युन्भन्ते जिम्म गुणुण्णयावि लहुयत्तणंव पावेन्ति । कह णाम णिग्गुणस्थिय तं वहन्ति माहप्पं ॥ ८९३ ॥

।। ८९० ॥ वचनविमुक्तमि खलः अन्यत्र दारुणस्वं वहित्र भारयति । धारासु मुखोत्तीर्णमिप धारयति [परुषस्वं] दर्भः ॥ ३ किचिद्रसइ इति दब्भे इति च पाठः । स्वभावो दुस्यज इस्यर्थः ॥

॥ ८९१ ॥ परिगतपरगुणसारत्वेन हेतुना द्विगुणं विस्रयतां द्विगुणं दुः सम् अनुभवतां भवति विवेक एव दुर्जनानां पिशुनत्वनिमित्तम् ॥

ै।। ८९२ ।। एष मोघो निष्फलप्रयासो व्यामोहो वा गुणार्जने दुर्जनानाम् । कृतः । परगुणलघुताया हेतोः दुर्जनार्जितानां परमल-३ धुरवात् । को मोहः । यत्किल गुणाः प्रवर्त्तन्त इति धीः । [आस्म-गीरवमेव गुणानां गुरुत्वनिमित्तम् ॥] आस्म [गौरव] गुरवो गुणाः म तु गौरवनिमित्तं भारप्रायाः ॥

॥ ८९३ ॥ उद्यमाने यस्मिन् 'यशैंःसमुन्नता अपि लघुरविषयः प्राप्तविन्ति कथं नाम निर्गुणा एव तत् हन्त वहन्ति [माहास्म्यं] ३ माहारम्याभिमानं गर्वम् ॥

¹ MH काचिद्रस्ताति दर्भे इति. 2 MH. गुण्य^{श्}ः , where the word गुण् appears to have crept into the commentary from some marginal note refiging to the reading given by us, 3 MH. तं. 4 MH. एकं;

माहप्ये गुण-कञ्जम्मि अगुण-कञ्जे निबद्ध माहप्या ।
विवरीयं उप्पत्तिं गुणाण इच्छन्ति कावुरिसा ॥ ८९४ ॥
गुण-संभवो मश्रो सुपुरिसाण संकमइ जेय हिययम्मि ।
तेण अणिव्बृष्ट-मयव्व ताण गरूया गुणा होन्ति ॥ ८९५ ॥
ताचेय मच्छर-मस्रं जाव विवेशो पुढं ण विष्फुरइ ।
जिल्हेयं च भयवया हुयवहेण धूमो य विणियसो ॥ ८९६ ॥

॥ ८९४ ॥ माहारम्ये महत्त्वे पूज्यस्वे गुणकार्ये जगित स्थिते सित परंगुणकार्ये निबद्धमाहारम्याः परंषां गुणिना ये गुणास्तेषां यस्कार्य महत्त्वं पूजनीयस्वं तत्र निबद्धमाहारम्या निबद्धादराः । माहारम्यम् विना गुणैः करणमूतैरात्मन इच्छन्तीति यावत् । अतश्च बिपरी-तामुरपार्त्तं गुणानामिच्छन्ति कापुरुषा दुर्जनाः ॥ गुणैर्माहारम्यं क्रियते । ६ ते तु माहारम्याभासेन स्वाभिमानमात्रनिर्भितेन गुणिनम् आत्मानम् अभिमन्यन्त इति तारपर्यार्थः ॥ परगुणकज्जेवि बद्धमाहप्पा इति पाठे स्फुटतरोर्थः । आत्मनो निर्गुणस्वे परेषां ये गुणास्तरकार्येपि माहात्म्ये ९ बद्धगर्वाः अत एव ते कुरिसतपुरुषाः विना कारणेन कार्यस्य स्वात्माने महत्त्वस्यारोपणात् कल्पिते च माहात्म्ये गुणारेपणात् ॥

ं ॥ ८९५ ॥ गुणसंभवो मदः सुपुरुषाणां संक्रामति नैव हृदयें [येनै] यर्रमाद् अनिर्व्यूढमदा एवं तेषां गुरवो गुणा भवन्ति ॥ ३ हवशब्द एवार्थे निपातानामनेकार्थस्वात् ॥

ि ८९६ ॥ ताबदेव मवति मस्सरमलं यावद्विवेको न स्फुटं विस्फुरति । युक्तं चैतत् । यतः ज्वलितं च मगवता हुतवहेन धूमश्च विनिवृत्तः ॥ विवेकोमिरिव । मस्सरो धूम इव ॥

[ं] MH. °कंज° for °कंजि°. 2 MH. किएसेन for करियते च. '8 MH. ख.' in spite of his remark क्षत्रक्द &c. 2 MH. प्रश्निक्द एवाओं. 5 MH. विर्वतिः

तुज्ञावलीयणे होई विम्हओ णीय-दंसणे सङ्घा।
जह पेच्छन्ताण गिरिं जहेय अवहं णियन्ताण ॥ ८९७ ॥
इच्छामि विम्रकःगुणं पिसुणासङ्काएँ काउमप्पाणं ।
विसहर-संखोहुक्तिचच-कुसुम-मास्रंव रयणीए ॥ ८९८ ॥
जणमणिहिभीय-गुण-गारवंपि गुण-गान्वयं णिएऊण ।
स्रयणारूढ-गुणाणिव अप्पा अन्दोस्तइ गुणेसु ॥ ८९९ ॥
गुणिणो विहवाक्दाण विहविणो गुरु-गुणाण ण हु किपि ।
सर्दुअक्षिय अण्णोण्णं गिरीण जे मूल-सिहरेसु ॥ ९०० ॥

।। ८९७ ॥ तुङ्गानैं। दर्शने [भवति] विस्मयो नीचदर्शने शङ्का भयम् । यथा प्रेक्षमाणानां गिरिं विस्मयः यथा चै अवटं पर्यतां ३ शङ्का ॥ इति दृष्टान्तः ॥

।। ८९८ ॥ इच्छामि विमुक्तगुणं पिश्रुनाशङ्कया कर्तुम् आस्मानं विषधरसंक्षोभोव्शिप्तकुसुममालामिव रजनीषु ॥ यथा कश्चिद्विदग्धः ३ सर्पसंकुरु प्रदेशे रात्री सर्पविभ्रमनिवारणाय मालां विमुक्तकुसुमां करोति तद्वत् ॥

 १। ८९९ ।। जनम् अनिभगीतम् 'अप्रख्यातं गुणकृतं गौरवं सस्य तमिष गुणगीवतं दृष्ट्वा भुवनारूढगुणानामिष आत्मा आन्दोलिति
 १ [गुणेषु] सशयमनुमवति एतत्सादृश्यमस्माकमिष कश्चिद्वावयेदिति ।।

॥ ९०० ॥ गुणिनो विभवारुढानां नैव किंचित् । अन्योन्यम् असंकेष एवेषाम् अश्वमहिषवदित्यर्थः । तथा विभविनो गुरुगुणानां

¹ MH. भीतप्रस्पात which is doubtless a blunder for भीतमप्रस्पात.

ण तहा महामुणेसुं माइष्प धरा हवन्ति णर-वहणो ।
साहकारा जह पत्थिवेसु तेबेय दीसन्ति ॥ ९०१ ॥
जह-जह णग्धन्ति गुणा जह-जह दोसा य संपद् फलन्ति ।
अगुणायरेण तह-तह गुण-सुण्णं होहिई जयंपि ॥ ९०२ ॥
किं व णिरेन्देहिं विवेय-सुक-सयकाहिलास-णीसङ्का ।
बिहिणावि धीर-पटिवद्ध-परियश होन्ति सप्पुरिसा ॥९०३॥
योगारम्भेवि विहिन्मि आग्रसगोव्य सण्डणसुवेन्ति ।
स-परिष्फन्देणंचिय णीआ भिन-दारु-सयस्व ॥ ९०४ ॥

३ नैव किंचित् । यत्ते रूघयँन्यस्त्योन्यम् निन्दन्तीत्यर्थः । यथा गिरीणां ये मूलेषु शिखरेषु च व्यवस्थास्तेषां परस्परमसंबन्धः अन्योन्यं च रुष्टुत्वं पश्यन्ति ते ॥

१। ९०१ ।। न तथा महागुणेषु माहात्म्यधरा दर्पधारिणो भवन्ति
 नरपतयः साहंकारा यथा पार्थिनेषु त एव दृश्यन्ते विद्वांसः ।। पार्थि वांस्तृणवन्मन्यन्तेतरामित्यर्थः ॥

१। ९०२ ।। यथायथा नार्धन्ति गुणाः यथायथा दोषाश्च संप्रति
स्फुरन्ति अगुणादरेण गुणादराभावेन तथातथा गुणश्रन्यं मवति
 ३ जगदिपि ।।

॥ ९०३ ॥ किं वा नरेन्द्रैः । कर्मपरतन्त्रस्वात्तेषामपीति ज्ञानन्तः विवेकमुक्तसकलाभिलापनिःसङ्गाँ विधेरपि धैर्यप्रतिबद्धपरिकरा गुरु-३ गुणाँ भवन्ति ॥

॥ ९०४ ॥ स्तोकारम्भेपि स्वरुपप्रतिकूलेपि विधी आयसाम्र 1 MH. distinctly so! 2 MH. om, अप. विण्णाणास्त्रो ओबिय कुर्व्हण विसारयं प्यासेइ। कसणाण मणीणंपिव तेय-र्पुर्ण सियंचेय ॥ ९०५ ॥ हियय-वियहत्तणेणं गरुवाणं ण णिव्यहन्ति बुद्धीओं । घोलन्ति महा-भवणेसु मन्द-किरणाचिय पहुँवा ॥ ९०६ ॥

इव आयसं शस्त्रमयम् अप्रे प्रान्ते यस्य तदायसाग्रं तक्षकसंबन्धि समु-'३ द्रकादिपटनभाण्डं तस्मिन्प्रान्तलमाल्पशस्त्रीपे यथा अमयोजितं दारु-शकलं खण्डनमुपैति तद्वस्खण्डनमुपयन्ति नीचाः स्वपरिस्पन्देनैव स्वचेष्टयैव ॥ यथोक्तम् ।

> स्तोकेन हानिमायाति स्तोकेनैवातिरिच्यते । अहो सुसद्शी चेष्टा तुलान्तस्य खलस्य चेति ॥

॥ ८०५ ॥ विज्ञानालोक एव कुमतीनां [विसारतां] विगतसा-रतां प्रकाशयति । कृष्णानां मणीनामिव तेजःस्फुरणं सितमेव ।। ३ एतदुक्तं भवति । यद्यपि दुर्जनानां दैवयोगाद्गुणयोगः स्यात् तथापि नैसर्गिकंदोषनिकरोत्कालितस्तेषु ज्ञानगुणालोको दोषच्छवि बहेत् नील-मणिगणापतित इव रविकरनिकरो नीलमणिकान्तिम्॥

॥ ९०६ ॥ हृदयस्य विकटस्वेन ज्ञानस्य गार्म्भीयेण अगाधस्वेन गुरूणां वसुगुणभाजां न निर्वर्तन्ते वुद्धयः । हृदयगतं वस्तु न प्रकटी-इं भवतीत्यर्थः । किं तर्हि कुर्वन्ति । घूर्णन्ते महाभवने दिवव गर्भगेहै-िवव मन्दिकरणा इव प्रदीपाः ॥ महान्तोपि मन्दिकरणीभृताः ्रप्रदीपा इ**स्य**र्थः ॥

Ę

^{&#}x27; MH. समुद्र⁰.

⁸ MH, ⁰बांते. ⁵ MH. निवर्तते.

ºMH, सतिमेव. º MH, वर्णते,

⁴ MH सगुण⁰.

अवन्त-विष्एणवि गरुवाण ण णिव्यदन्ति संकप्पां ।
विष्णुज्जोओ बहुल्लोण मोदेद अच्छीदं ॥ ९०७ ॥
जे नेण्यन्ति सर्यचिय स्वच्छि ण हु ते ण गारव-हाणं ।
ते जण केवि सर्यचिअ दास्त्रिदं घेष्प्य जेहिं ॥ ९०८ ॥
एके पावन्ति ण तं अण्णे पुरओव्य तीएँ दीसन्ति ।
इयराण महम्घाणं च अन्तरे णिवसइ पसंसा ॥ ९०९ ॥
मरणमहिणन्द्रगणाण अप्पणचे अ मुक्क-विद्वाण ।
कुणइ कुविओ कयन्तो जइ विवरीयं सुपुरिसाण ॥ ९१० ॥

[॥ ९०७ ॥ अत्यन्तवितेजसापि महत्तमत्तेजसापि गुरूणां न निर्वर्तन्ते संकल्पाः । विद्युद्योतः बहल्रत्वेन मोहयति अक्षाणि ॥]

| १०८ | ये गृह्णन्ति स्वयमेव लक्ष्मीं गुणसौन्दर्यादिना उत्पाध नैव तेनैं कारणेन गौरवस्थानं पूजास्थितिः । अथवा नैव ते गौरव-३ स्थानं न । किं तर्हि । तेपि मवन्ति लोके रेस्तुत्याः । ते पुनः केपि लोकातीतसचिताः स्वयमेव दारिद्यं गृह्यते येः ॥ आत्मीयया संपदा परविषदं निम्नन्ति ये स्वयमथिविहानेन दुर्गतिं स्वीकृत्य ते अति-६ श्राध्या इत्यर्थः ॥ दारिद्यं दौर्गत्यम् ॥

॥ ९०९ ॥ एके हीनसत्त्वाः प्राप्तुवन्ति न तां प्रशंसाम् । अन्ये उर्कटसत्त्वतमाः परंत इव तस्याः प्रशंसाया [दृश्यन्ते]। अगणित-३ गुणस्वेन स्तोतुमशक्या इत्यर्थः । तसादितराणां सत्त्वहीनानां महा-र्घाणां च अन्तरे मध्ये निवसति प्रशंसा ॥

॥ ९१० ॥ मरणम् अभिनन्दताम् आस्मनैवः मुक्तविभवानां क्र-

^{&#}x27; MH. सुक्दाः. 2 So MH!

उनयरणीभूअ-जया ण हु णवर ण पाविश्वा पहु-हाणं। उनयरणंपि ण जाशा गुण-गुरुणो काल-दोसेण ॥ ९११॥ छाया सा इर मण्णे अणन्तरामामिणो कय-ज्यस्स। कलि-काल-भरामिवि किपि जेण विमलं पहिप्कुरह॥ ९१२॥ विसङ्शेय सरहसं जेसुं कि तेहिं लिण्डयासेहिं। णिक्तमइ जेसु परि ओस-णिब्भरो ताई गेहाई॥ ९१३॥ उज्झइ उयार-भावं दिक्वण्णं करुणयं च आसुयइ। काणवि समोसरन्ती छिप्पइ प्रहवीवि पावेहिं॥ ९१४॥

तान्तः किं कुर्यात् । यदि तु [कुपितः सन्] करोति बाढं विपरी-तमेव [करोति] सँरपुरुषाणाम् ॥ पापपरिचयपरिहाराय जीवनमनि ३ च्छतां गुणिदौर्गत्यानिवारणाय स्वयं त्यक्तविभवानां विभवदोषिया बा कृतान्तो विपरीतं करोति धर्मधनपूर्णं जीवनमेव संपादयति । सत्त्वातिशयाकृष्टः सन्नित्यर्थः ॥

। ९११ ॥ उपकरणीमूतं जगधेषां ते न खलु केवलं [न] प्रापिताः प्रभुस्थानं यावत् उपकरणमपि न जाता गुणगुरवः काल-३ दोषेण ॥ कालः कलिः ॥

॥ ९१२ ॥ छाया सा किल मन्ये अनन्तरागामिनः कृतयुगस्य कलिकालभरेपि किमपि येन विमलं पैरिस्फुरति ॥

॥ ९१३ ॥ विशस्येव सरभसं येषु किं तैः न किंचित् खण्डि-ताशैर्हतपरलोकै: । निष्कामित येभ्यैः परितोषेण प्रैहर्षितः फुछितव-३ दनस्तान्येव गृहाणि ।।

॥ ९१४ ॥ उउझत्युपकारभावं दाक्षिण्यं चानुकूल्यं वागादिमा-

¹ MH. बाढ⁰. 2 MH यावतोप⁰ for यावत् उप⁰. 3 MII. मिमलपारि⁰. 33 (Gaudavaho,)

अन्तोश्चिय णिहुयं विह्तिस्त अच्छिन्ति विभ्हिया ताहे। इयर-सुलहंपि जाहे गरूयाण ण किंपि संपद्ध ॥९१५॥ दावेन्ति सन्त्रणाणं इच्छा-गरूयं परिगाहं गरूया। मयण-विणिवेस-दिहं महा-मणीणंव पिडिबिम्बं॥ ९१६॥ साहीण-सन्त्रणावि हु णीय-पसन्ने रमन्ति काजरिसा। सा इर लीला जं काय-धारणं सुलह-रयणाण॥ ९१७॥

धुर्यं कारुण्यं चामुञ्जति । केषांचित्पापिनां सम्यगपसरन्ती स्पृश्यते ३ पृथिव्यपि पापेनै ॥ दाक्षिण्यादिसहितानि पृथिव्यादीनि मृतानि दाक्षिण्यादिविहीनान्यफलप्रदानि भवन्तीस्पर्थः॥

ा ९१५॥ अन्तरेव निभृतं निगृढं विहस्य तिष्ठन्त्युदासीना भवन्ति विस्मितास्तदा इतरसुरुभमपि यदा गुरूणां न किमपि ३ संपद्यते॥

॥ ९१६ ॥ दर्शयन्ति सज्जनानामिच्छागुरुषं परिमहं गुरवो मदनविनिवेशदृष्टो महामणीनामिव प्रतिबँन्धः ॥ अपितबध्यन्तेस्मि-३ त्रिति प्रतिबन्धः । मदनकः सिक्थकः । स यथा संस्रेषकःत्वेन व्यव-स्थितः सन् महान्तमाटोपं मणीनां दर्शयित तद्वद्गुणशीलगुरवो विभ-वानुसारेण अल्पमप्यावर्जनं कुर्वन्तो विनयाद्यतिशयेन महदिव प्रका-६ शयन्तीत्यर्थः ॥

।। ९१७ ॥ रवाधीनसज्जना अपि खलु निचपसङ्गे रमन्ते कापु-रुषाः । सा किल लीला यत् काचधारणं ⁸सुलभरतानाम् ॥ ⁷सूत-३ क्रीडायामिव काचाभरणम्⁸। लीला अभासः । लीलाज्यामोह इत्यर्थः ॥

¹ MH. १देरिहितानि for १दिसहितानि. 2 MH. दशेयति. 8 MH. १वर्धित तस्मि. 4 MH. १पा०. 5 MH. १स्यावर्बनं. 6 MH. सुरम०. 7 MH. दूत०. 8 MH. काचामरणलीलामासेलीलाध्यामोह इस्यर्थः for काचा०.

थाम-त्थाम-णिवेसिय-सिरीण गरुपाण कह णु दालिई।
एका उण किविण-सिरी गया य मूळं च पम्हुसियं।।९१८।।
किविणाण अण्ण-विसए दाण-गुणे अहिसलाहमाणाण।
णिय-चाए उच्छाहो ण णाम कह वा ण लज्जावि।। ९१९।।
परिहोय-सहा ण वहुच्व ताण णव-संगमालसा लच्छा।
इयरा लहिऊण सिरि ण काम-लीला-परा तेण।। ९२०।।
अच्छिनिचिय किविणा ॲछिवन्ता पास-गोअरं लिंछ।
परिहारवहंव पियं महल-च्छायं णियच्छन्ता।। ९२१।।

।। ९१८ ।। स्थानेस्थाने पात्रेपात्रे निवेशितश्रीणां विलब्धलक्ष्मीकाणां गुरूणां कथं नु दारिद्यम् । न कथंचित् । उप्तप्रशस्तबहुफलबिजल्वात् । एको पुनरप्रसवा वन्ध्याप्राया कृपणश्रीः स्वरूपेण गता
च मूलमेव प्रपुंसितम् ॥ चशब्दोवधारणे ।।

| ९१९ | कृपणानाम् अन्यविषयान् दानगुणान् 'अभिश्लाघ-मानानां निजत्यागे उत्साहो न नाम । कथं तावन्न लज्जापि ॥ ३ पित्राद्दिकं मम 'त्यागगुरुत्ववन्नैवेति तत्स्पर्धया स्वयं त्यागं मा कार्षात् परदानस्तुतिं कुर्वतः कथं न लज्जापीत्यर्थः ॥

| ९२० | परिभोगहैता नवैवधूरिव तेषां नवसंगमालसा लक्ष्मी: । इतरा 'लब्ब्बा श्रियं न कामलीलापरास्तेन' कारणेन॥ हता ३ त्रस्ता पलायिता । नवप्रहणेन कृपणेषु काकतालीयोपनतत्वमाह ॥

॥ ५२१ ॥ तिष्ठन्त्येव क्रुपणा अस्प्रशन्तः पार्श्वगोचरां लक्ष्मी

¹ MH. ⁰क्षाच्य⁰. ² MH. ⁰गुरुकाकातीत for ⁰गुरुत्वकातीत which is a conjectural emendation. ³ MH. परदानस्तुति न कुर्वतः कथं न लड़ना⁰. ¹ So MH (!) for इतरे, ⁵ MH. लड़्या. ⁶ MH. परास्त्रेन.

परमत्य-पाविय-गुणा गरुपंपि हु पलहुयंव मण्णन्ति ।
तेण सिरीऍ विरोहो गुणेहिं णिकारणं ण उण ॥ ९२२ ॥
भुमया-भक्ताणचावि सुबुरिसं जं ण तुरियमाल्लियइ ।
तं मण्णे धावन्ती रहसेण सिरी परिक्खलइ ॥ ९२३ ॥
णणु णासमणवलम्बा एइश्विय सावि सुबुरिसाभावे ।
देच्व-वसा तेण सिरीऍ होइ णासंसिओ विरहो ॥ ९२४ ॥

परिहारवतीमिव प्रियां मलिनच्छायां निरीक्षमाणाः ॥ परिहारवती ३ रजस्वला ॥

 १। ९२२ ॥ परमार्थप्राप्तगुणास्तै। मेव' तृँणवल्लघ्वीं मन्यन्ते । तेन्
 श्रियो विरोधो गुणेषु निष्कारणों न पुनः ॥ गुणिनः श्रियमुपे-३ क्षन्ते न तु सा तानित्यर्थः ॥

॥ ९२३ ॥ भूभङ्कमात्रेणाज्ञापितापि सुपुरुषं यत्र खरितमालीयते तम्मन्ये धावन्ती रभसेन श्रीः परिस्खलति ॥

॥ ९२४ ॥ ननु निश्चितं कृत्वा नाशम् अनौंकम्बा अनाश्रया एरवेष प्रामोत्येव सापि सुपुरुषाभावे सति । दैववशात्तेन श्चिये भवति ३ न त्वाशंसितो विरहो वियोगः ॥ यदि हि श्चीः सुपुरुषवियोग-माशंसेत् अभाव एव तस्याः स्यात् आलम्बनाभावात् । न ह्यसत्पुरु-षास्तस्या [आलम्बनं तेषामा] लम्बनाभासत्वात् ॥

¹ MH. ⁰गुणास्तत पव. ² MH. ⁰बाबा⁰. ⁸ MH. ⁰स्वच्चिता:. ⁴ MH. चासस्येव for अनाश्रया प्रत्येव which emendation is purely conjectural.

धम्म-पस्या कह होउ भयर्वर्ड वेस-सज्जणा छच्छी।
ताओ अलाच्छ्योचिय लच्छि-णिहा जा अणजेसु॥ ९२५॥
जा विउला जाओ चिरं जा परिहोउज्जला ओ लच्छीओ।
आयारधराणंचिय ताओ ण उणो अ इयराण॥ ९२६॥
अवणेइ देइ अ गुणे दोसे णूमेइ देइ य पयासं।
दीसइ एस विरुद्धोव्व कोवि लच्छीए विण्णासो ॥ ९२७॥
समरे धारा-गोयरसुवेन्ति जे वहरि-मण्डलम्माण।
ते तम्म वहा खलु णिवसिरीएँ लच्छीएँ छिप्पन्ति ॥९२८॥

॥ ९२५ ॥ धर्मप्रसूता सती कथं भवतु भगवती द्वेष्य ['सज्जना] सज्जनद्वेषिणी लक्ष्मीः । ता अलक्ष्म्य एव लक्ष्मीनिभा या अनार्येषु ॥

॥ ९२६ ॥ या विपुला याश्रै चिरं याः परिभोगोज्ज्वला लक्ष्म्यः आचीरपराणामेव ता न पुनरितराणाम् ॥

। ९२७ ।। अपनयति गुणान् ददाति च दोषान् । दुर्जनिवषये तु गुणान् ददाति दोषान् आच्छादयति । दोषान् ददाति च प्रकाशं ३ प्रकटम् । इति योयं दृश्यते एष विरुद्ध इव कोषि लक्ष्म्या विन्यासः विविध आचारः ॥

॥ ९२८ ॥ समरे घारागोचरमुपयन्ति ये वैरिमण्डलागाणां ते त्रिमन् बलाख्वल्ल निवसनद्गीलया लक्ष्म्या स्पृद्यन्ते ॥ अभ्युपगम-३ वादोयं तेन [न] पूर्वविरोधः ॥

¹ MII. देष्यसङ्जनदेशिकी, thus leaving out the letters ⁰सङ्जना. ² So MH. (for दगरेशाम् !)

अप्फोडणाहिघाय-च्छलेण चिरमेक-भ्रय-कअसङ्ग ।
विणिवारेन्तिव वीयं भ्रुयंपि दप्पेण सप्पुरिसा ॥ ९२९ ॥
अण्णोण्णं लिच्छ-गुणाण णूण पिसुणा गुणाचिय ण लच्छी ।
लच्छी अहिलेई गुणे लच्छि ण उणा गुणा जेण ॥ ९३० ॥
लच्छी-लयाएँ मूलं गुणात्ते एयं परिद्वियंचेय ।
जेण अहो-गमणंचेय ताण परिबङ्ख्येणे तीए ॥ ९३१ ॥
अयसं दाऊण विसंठुलाण सज्झस-विस्र्रियव्वाण ।
पढमांचिय जीएँ पयाईं महमहेचे अ खिल्यांइ ॥ ९३२ ॥

 | ९२९ | करास्फोटनाभिघातच्छलेन चिरम् 'एकभुजकृता-शंसाः सन्तो विनिवारयन्तीव द्वितीयं दर्पेण भुजमपि का गणना-३ न्यत्र संस्पुरुषाः ॥

११९० ॥ अन्योन्यं लक्ष्मीगुणानां केवैंळं पिशुना गुणा एव न
 [लक्ष्मीः]। लक्ष्मीरिमलीयते गुणान् लक्ष्मीं न पुनर्गुणाः येन यस्मात्॥
 ३ प्रायेण गुणिनां लक्ष्मीर्वृत्रयते न तु श्रीमतां गुणाः इति लक्ष्मीं गुणा
 द्विषन्ति न तु लक्ष्मीर्गुणानित्यर्थः ॥

॥ ९३१ ॥ लक्ष्मी एव लता तस्या मूलं गुणा इत्येतत् परिष्ठि-तमेव येन यस्माद् अधोगमनम् [एव] तेषां भवति परिवर्धने सति ३ तस्या लक्ष्म्याः ॥ लतावृद्धौ हि मूलान्यधस्ताद्गच्छन्ति ॥

 ॥ ९३२ ॥ अयशो दत्त्वा विसंष्ठुलानां साध्वसित्र्यित-व्यानां प्रथममेव यया पदानि मधुमथ एव स्वलितानि स्थापितानि ३ हरावेवास्पदं कृतमित्यर्थः ॥

[.] MII. करोस्फोटनाभिº. 2 MH. °क्रतसंभावनारांसा for °क्रतारांसाः.

® MH. º₦亥º.

सा चडुला कह णु गुणुज्जलेसु लच्छी अकूणियं कुण । चिर-यालोसिय-पायाल-तिमिर-संवाहियं दिहिं॥ ९३३॥ जीए समारम्भोचिय लच्छी पढम-द्वियावि विवलाइ। अण्णा तीएचिय पत्थणाएँ कह णाम संघडइ॥ ९३४॥ दुक्लाभावो ण सुहं ताँइवि ण सुहाई जाँइ सोक्लाई। मोत्तृण सुहाई सुहाई जाई ताइंचिय सुहाई॥ ९३५॥

॥ ९३३ ॥ सा चटुला कथं नु गुणोज्ज्वलेषु लक्ष्मीरकृणि-ताम् 'उन्मीलितां करोति । न कथंचित् । चिरकालोपितपातालित-३ मिरसंवाद्वितां दृष्टिम् ॥ गुणिनां श्रियावलोकनं [न भवति ।] तत्पा-तालितिमिरोपहतनयनतायाः [। एवं सस्यपि] तथा पूर्वमेव दृष्टदैत्या-दित्यागेन गुणवत्येव भगवित नारायणे वसितः कृता तेन गुणवत्पक्ष-६ पातोस्य स्फुटः ॥

 १३४ ॥ ³यस्याः समारम्भ एव लक्ष्मीः ³प्रथमिश्वितापि शरीरशोभा विपलायते ³अन्या तयैव प्रार्थनया कथं नाम संघटताँम् ॥ ३ श्रीः शोभा लक्ष्मीश्च । प्रार्थनया च लक्ष्मीमिच्छतां शोभालक्षणायाः श्रियो नाशं दृष्ट्वा उत्तरापि लक्ष्मीलक्षणापि श्रीः पलायत इत्यर्थः ॥

॥ ९३५ ॥ मोक्षावातिसुलप्रशंसाम् इतरिनन्दया आह । दुःखा-भावस्तावन्न सुलमिति स्थितं ब्रह्मसिध्दादौ । तान्यपि न सुखानि ३ यानि दुँ:खानि दुःखमिश्रितानि वैषियकाणि । यथोक्तम् । परिणाम-तापसस्कारदुःखैर्गुणवृत्तिविरोधाच सर्वम् [एव] दुःखं विवेकिनामिति ध्रतञ्जिलिना ।

¹ MH. अनुन्मीलितां. ² MH. ⁰नयतास्तवा for ⁰नयनतावाः [। एव सत्यिषे] तथा. ³ MH. यथा for यश्याः. ⁴ MH. प्रथमोस्थिता अपि for प्रथमस्थितापि. ⁵ MH. अन्या. ⁶ MH. पातं⁰.

सुह-सङ्ग-गारवेश्विय हवन्ति दुक्खाइँ दारुणयराई । आलोजकरिसेश्वियँ च्छाया बहल्लणप्रुवेइ ॥ ९३६ ॥ सुह-सङ्गो सुह-विणिवत्तिएक-चित्ताण अविरयं फुरइ । अङ्गुलि-पिहियाण रवो अञ्बोच्छिण्णोञ्च कण्णाण ॥ ९३७ ॥

६ तस्मान्मुक्त्वा सुखानि वैषयिकाणि सुखानि नित्यानन्दरूपाणि मोक्षलभ्यानि । 'एकत्वेष्यौपाधिको भेदन्यवहारः । उपाधयस्तु मुच्य-माना जीवात्मानः । अथ वा सुखानि मुक्त्वा 'सुखगौरवमाछिद्य ९ यान्ययकोपनतानि तान्येव सुखानि बोद्धन्यानि । यथोक्तम् ।

> अकृत्वा ^वपरसंतापमगत्वा खलनम्रताम् । अविधाय परं दैन्यं यदल्पमपि ^वतद्वादिति ॥

॥ ९३६ ॥ सुलसङ्गगौरवेणैव दुःखानि भवन्ति दारुणतराणि । तथा हि आलोकोत्कर्ष ^१एव च्छाया सैफलत्वमुपैति ॥ यावद्यावरसु-३ ^१खासक्रयतिशयो भवति तावत्तावदरुपेनैव दुःखेन बाधा संविद्यते । गहनो⁷ वैषयिकसुखमोग⁸ इत्यर्थः ॥

१ ९३७ ।। सुलसङ्गः सुखिविनिवर्तितैकिचित्तानाम् अविरतं स्फुरित । अधिकतरिमति च पाठः । अङ्गुलिपिहितानां 'रवोऽब्युर चिछत्र इव कर्णानाम् ।। निवर्तिते 'वैषिपिके सुखे महायाससाध्ये''
निरयं सुखमुदासीनैर्भक्तारमभिरनुम्यते अङ्गुलिपिहितकर्णैरिक नित्यशब्द इत्यर्थः ।।

^{&#}x27; MH. ⁰स्वोपा⁰ for ⁰प्योपा⁰. ³ MH. is corrupt here. It reads: सुख-गर्वाछिह्यययान्यवन्नोपनतानि. The emendation is conjectural, ⁸ MH. ⁰सताने गर्द्धा खल्नन्नताम् for ⁰सतापमगर्द्धा खल्नन्नताम्, ⁴ MH. तद्ददिति, ⁵ MH. ⁰स्तपं-णेत्र च्छा⁰. ⁸ MH. ⁰सुखाश्चन्यति⁰. ⁷ MH. गद्दने. ⁸ MH. ⁰सुखाभग, ⁹ MH. रवोवाच्छित्र. ¹⁰ MH. वैवेयिके. '' MH. ⁰सुमाध्येन for ⁰सासध्ये,

द्भिज्ञन्ताइं सिह्युवेन्ति गरुयाण णियय-दुक्लेहिं।
रस-बन्धेहिं कईणव विइण्ण-करुणाइं हिययाइं।। ९३८ ।।
अण्णण्णाइं उवेन्ता संसार-वहम्मि णिरवसाणम्मि।
मण्णन्ति धीर-हियआ वसइ-द्वाणाइंव कुलाइं।। ९३९ ।।
सिसएहिंचिय लोओ दुक्लं लहुएइ दुक्ल-जणिएहिं।
आयास कएहिं करी आयासं सीअरेहिंव।। ९४० ।।
पहरिस-मिसेण वाहो जं बन्धु-समागमे सम्रुत्तरइ।
वोच्छेय-कायराइं तं णूण गलन्ति हिथयाइं।। ९४१ ।।

॥ ९३८ ॥ दूयमानान्यपि सुखमुपयन्ति विवेकितया गुरूणां निज-कतुःखैराध्यास्मिकादिभिः 'रसबन्धेनेवं कवेर्विर्तार्णकरुणानि हृदयानि॥

१ ९३९ ॥ अन्यान्यानि अन्यानि अन्यानि उपयन्तः प्राप्नुयन्तः संसारपथे निरवसाने मन्यन्ते धीरहृदया वसतिस्थानानीव कुलानि ॥ ३ तत्तरकर्मवरागतेषु ब्राह्मणादिकुलेषु जायमानाः प्रोपितवसतिस्थानानीय कुलानीति मन्यन्ते । न स्वहं कुलजो ममैतरकुलमित्यहंकारममकारप्रहेण युज्यन्त इरयर्थः ॥ संसारे न निमज्जन्तीति यावत् ॥

॥ ९४० ॥ श्वासितेरेव लोकः प्राकृतो दुःखं लघयति दुःखज-नितैः । आयासकृतैः करी आयासं शीकरैरिव ॥ हस्तिमूर्काः पामरा ३ इस्यर्थः ॥

॥ ९४१ ॥ प्रहर्षमिषेण बाष्पो यद बन्धुसमागमे समुचराँति व्युच्छेदो वियोगस्तत्कातराणि सन्ति तन्नूनं गलन्ति हृदयानि ॥

^{&#}x27; MH °वद्धनैक चैंवितर्णि°. 2 MH. अन्योन्यन्यायुप° for अन्यान्यानि अन्यानि अन्यानि उप⁰. 8 MH तत्तकूमवर्शे गतेपु°. 4 MH° नन्यई for न त्वई. 5 MH. om. इवि. 6 MH. किरि: (=⁰करै:) for °क्तै:. 7 MH. गल्लितहृद्यानि. 34 (Gaudavaho,)

मूढ सिडिल्सणं ते सणेइ-बासेण कह णु बदस्स । बाढं गाढयराअइ जो इर मोत्तुं तणन्तस्स ॥ ९४२ ॥ होऊणाबि इन्त णिरन्तराई दूरन्तराई जायन्ति । उम्मोइय-रसणन्ते।वमाई घडियाई लोयस्स ॥ ९४३ ॥ पढमं ण गुणा गुण-हेउणो परं ते तओ सह गुणिई । संपइ ताण गुणक्षेअ नवर हा ते उण ण सन्ति ॥ ९४४ ॥

॥ ९४२ ॥ हे मूढ संसारनिगडनिबद्ध शिथिलत्वं स्वातन्त्र्यं ते तव स्नेहपाशेन कथं नु बद्धस्य । न कथंचित् । बाढं गाडतरायते यत् किल ३ मोक्तुं तृणं नर्स्य । गृह्यत इति शेषः ॥ तेलादिना स्नेहेन युक्तस्तृणा-दिम्रन्थिर्दुः खेन विमुच्यते यथा यथा स्नेहयुक्तपुत्रादिपाश इत्यर्थः ॥

॥ ९४३ ॥ भ्रवापि हन्त निरन्तराणि दूरान्तराणि जायन्ते 'उन्मोचितरशनान्तोपमानि घटितानि लोकस्य ॥ संबन्धजातानीति ३ शेषः ॥

।। ९४४ ।। प्रथमं बाल्योपकमे तावन्न गुणा दृश्यन्ते । नापि गुणहेतवः अध्ययनादयः । परं ते हेतयो दृश्यन्ते । कैततः सह गुणैस्ते ३ हेतवो दृश्यन्ते । संप्रति तेषां गुणा एव दृश्यन्ते व्यतीतशरीराणाम् । नवैरि हा ते उण न सन्ति अनन्तरं कष्टं तेपि न सन्ति भ्यसि काले गते ॥ पुनःशब्दः अपिशब्दस्यार्थे । कैनवरेति पाठे केवलमित्यर्थः । ६ थिक संसाराधमम् इति यावत् ॥

^{&#}x27; MH न for नु. ' MH, जन्मानितरस'. ' MH, ततौ सह. ' MH, ननीरीत.

काल-वसा णासमुवागयस्स सप्पुरिस-जस-सरीरस्स ।
अद्वि-लवायन्ति किहिंपि विरल-विरला गुणुगगारा ॥ ९४५ ॥
थिर-वासणा-सम्बत्था दोसा बन्धाय णीय-चरियाण ।
सप्पुरिसाणं च गुणा मोहाय न जेहिं विरमन्ति ॥ ९४६ ॥
एस विराओ हिययं जं रमइ जहागएसु विह्वेसु ।
णिक्भच्छणं तु लच्छीपॅ णवर थिर-मच्छरो राओ ॥ ९४७ ॥
सोचेय किं ण राओ मोच्चण बहु-च्छलाईं गेहाई ।
पुरिसा रमन्ति बद्धुष्कारेसु जं काणणन्तेसु ॥ ९४८ ॥

ं॥ ९४५ ॥ कालबशेन नाशमुपागतस्य सःपुरुषयशःशरीरस्य अस्थिलबायन्ते कस्मिन्नपि विरलविरला गुणोद्वाराः ॥ यथा नष्टस्य श्रारीरस्य कचिरप्रदेशे अस्थिलवाः स्मारका भवन्ति तथा यशसो गुणलेशा इत्यर्थः ॥

१। १४६ ॥ स्थिरवासनासमुत्था दोषा बन्धाय नीचचिरतानाम । सत्पुरुषाणां च गुणा मोहाय न भवन्ति । किं तिर्हि कुर्वन्ति । कैंगिति ३ विरमन्ति ॥ कैविरसमयसंसारदुः समोक्षं कुर्वन्तीत्यर्थः । अनादिका- छप्रथितत्वेन स्थिरत्वं वासनायाः । दोषा रागादयः । बन्धः संसारः । गुणाः करुणादयः ॥

 १। ९४७ ॥ एव एव विरागो रागाभावः हृदयं यद् रमते यथाः गतेषु अप्रयत्नोपनतेषु विभवेषु । निर्भर्त्सनं तु रुक्ष्म्याः केवलं स्थिरः
 ३ मरसरो रागः ॥

।। ९४८ ।। स एव किं न रागः मुक्त्वा बहुच्छलानि गृहाणि

^{&#}x27; MH. ⁰मुपर्ग⁰. ² MH. भवात. ³ MH. विरसमर्थ संसास्दुःखं मोक्षं. ⁴ MH. ⁰प्रवितस्वेन.

किं व सरूप-वरोश्चिय सेवा-निंदा-वरो व्व अह मग्गो। जं महइ विस्वृत्व-वण गायराण लोओ पुलिन्दाण ॥ ९४९ ॥ सिरयाओ अणेय-विहङ्गमाओं तल-णिम्मलाई य वणाई। मायङ्ग-कलह -मुहला गिरिणो य रई विरल्लिन ॥ ९५० ॥ सीलेण जइवि विमलो कहिव हु मा दुग्गयं जणं च्छिवसु। कालन्तर-विव्वंडियं वसहोश्चय मङ्गलं तिम्म ॥ ९५१ ॥ को तेसु दुग्गयाणं गुगेसु अण्णो कयायरो होइ। अप्याव णाम णिव्वंय विम्रह्मं जेसु दावेइ ॥ ९५२ ॥

पुरुषा रमन्ते गिरिकैन्दरेषु [यत्] काननान्तेषु च हृधेषु रमन्ते' ॥ ३ बद्धोज्झरेष्टिवति पाठे बद्धनिर्झरेष्टिवत्यर्थः ॥

॥ ९४९ ॥ किं वा स्वरूपपर एव अभिधेयमात्रपर्यवसित एव सेवानिन्दापरो वा अथ मार्गः यं शंसैंति विन्ध्यवनगोचराणां ३ लोकः पुलिन्दानाम् ॥ वनवासमात्रं मोक्षोपायः प्राणिवध सद्भगर्वेषु पुलिन्देष्विप भवेत् । किं तर्हि वीतरागश्वम् । तच्च गृहेष्वन्यत्र ३ वास्त्वित्यर्थः ॥

॥ ९५० ॥ सरितः अनेकिविहंगमास्तलिर्निर्मलानि च वनानि मातङ्गकलभमुखरा गिर्यश्च रितं विस्तारयन्ति ॥ अथ वा अरितं विस्तारयन्ति ॥ अथ वा अरितं विस्तारयन्ति [इति] छेदे काका नयम् ॥

|| ९५१ || शीलेन यद्यपि विमलस्तथापि स्वल्ल मा दुर्गतियुक्तं जनं स्प्राक्षीः । कालान्तरनिर्वृत्तं वसत्येव मङ्गुल्यं पापं तिस्मिन् ॥

॥ ९५२ ॥ कस्तेषु दुर्गतानां गुणेषु अन्यः कृतादरो भवति ।

¹ MH. रमंतो. ² MH. बडोड्रारे⁰. ⁸ MH. ⁰मास्थरू⁰ ⁴ MH. om. ⁰पि. ⁵ MH. ⁰निवृत्ते.

इरइ परिहीण-विहवस्स णूण णिय-पणइणीवि अप्पाणं। सन्बङ्ग पसंपुष्णस्स घडइ कि जामिणी ससिणो ॥ ९५३ ॥ हियय कहिंपि णिसम्मसु कित्तियमासा-हुओ किलिम्मिहिस । दीणोवि वरं एकस्स ण उण सयलाएँ पुहवीए ॥ ९५४ ॥ अच्छाउ ता विहलुद्धरण गारवं कत्थ तं अगरुएसु । अप्पाणयस्सवि पियं इयरा काउं ण पारन्ति ॥ ९५५ ॥

आत्मापि नाम निर्वेदिवमुखतां येषु दर्शयति ॥ दुर्गतियुक्तं स्वयमेवा-१ त्मानं विरूपकं मन्यन्ते । कथं तत्रान्यस्य आदरबुद्धिर्भविष्यतीत्यर्थः । अवस्यकर्तव्यनित्यनिभिक्तिकर्मकरणावस्यभर्तव्यभरणसामान्यमालमिष यत्र न निर्वहति तत्र गुणवत्यिप पूर्वजन्मपापचयकल्पनेत्यभि-६ प्रायः ॥

 १। ६५ति नार्पयति परिहीनिवभवस्य नूनं निजप्रणिय-न्यपि ग्ववधूरपि आत्मानम् । तथा हि सर्वाङ्गं कृत्वा अपैरिपूर्णस्य
 ३ घटते शोभते कि यामिनी शशिनः ॥

॥ ९५४ ॥ हे हृदय किस्मिन्नपि अचिन्त्यशक्तिके भगवति ब्रह्मणि निश्चम्यतां विश्वान्तिः क्रियाताम् । कियत् अशाहतः क्रान्तिमनु-३ भवष्यसि।यतो दीनोपि वरम् एकस्य न पुनः सकलायाः पृथिव्याः॥

॥ ९५५ ॥ आस्तां ताबद्धिह्नलेखरणगौरवम् । कुतस्तद् अगु-रूणाम् ॥ आस्मनोपि वहितैमितराः कर्तुं न पारयन्ति ॥ संसारक्ले-३ शपरिहरणाँदिहितमशक्यं तैः कर्तुम् ॥

¹ МН. ⁰बन्म⁰. ² МН, om. the visarga. ³ МН, ⁰हसतकांति⁰. ⁴ So МН.!

गाढ-मय-मूढ-हियया लाईऊण भणं गुणं व जं किंपि।
कह ते भरिहान्त परं अप्पावि हु जाणं पम्हुसइ।। ९५६।।
जह परिययम्मि लोओ तह भुज्जन्तोवि दुकरं कोवि।
पाणि-सिसिराई पाणम्मि अण्णहा होन्ति सलिलाई।। ९५७।।
भूरि-गुणा विरल्खिय एक-गुणोवि हु जणो न सन्बत्थ।
णिहोसाणवि भदं पसंसिमो विरल-दोसंपि।। ९५८।।
सामण्ण-सुन्दरीणं विल्भममावहइ अविण्ओक्षेय।
धूमोक्षिय पज्जालयाहि बहु-मओ सुरहि-दारूण।। ९५९।।

 ११ ९५६ ॥ गाढमदमूदहृद्या लब्ध्वा धनं गुणं वा यं कमैंपि कथं ते स्मरिष्यन्ति परम् आस्मापि खलु येषां प्रविस्मराति ॥ खलो ३ हि विद्याधनादिमदयुक्तं क्षीब इव आस्मानमपि विस्मरति ॥

।। ९५७ ॥ यथा प्रथमपरिचये लोकः उँपभुज्यमानः परिशी-ल्यमानोपि दुष्करं तथैवं । पाणिशिशिशाणि पानेऽन्यथा भवन्ति स-३ लिलानि ॥

॥ ९५८ ॥ भृरिगुणां विरला एव । एकगुणोपि खलु जनो न सर्वत्र । विदोषाणामापि भद्रम् । प्रशंसामः अरूपदोषमपि ॥ ३ गुणोत्र यः कश्चिद्धर्मः परोपकारपर्यवसायी विवक्षितः । भद्रोप्येवम् ॥

१ ९५९ ।। सामान्यसुन्दरीणां वेद्यानां विश्वमं विलासम् आवहित अविनय एव केशाकर्षणादिः । धूम एव प्रज्विलितानां बहुमतो
 भवित सुरिनदारूणाम् अगरुप्रभृतीनाम् ।। सदोषाणां दोषा एवालंकारा दृष्टा इति दुर्जनानां परोपतापित्वमनुगुणिमस्वर्थः ।।

MH. om, बापि. ³ MH. ⁰गुणो. ⁸ MH. निर्दोषाणामपि मध्ये भद्रं प्रशसामः अस्पदोषमपि. ⁴ MH. ⁰दारुणा⁰.

थोबागय-दोसिबय वयहार-वहिम्म होन्ति सप्परिसा।
इहरा णीसामण्णेहिं तेहिं कह संगयं होइ॥ ९६०॥
उक्करिसोचेय ण जाण ताण को वा गुणाण गुण-भावो।
सो वा पर सुचरिय-लङ्घणेण ण गुणत्तणं तहिव॥ ९६१॥
णवरं दोसा तेचेय जे मयस्सवि जणस्स सुव्वन्ति।
णज्जन्ति जियन्तस्सवि जे णवर गुणावि तेचेय॥ ९६२॥
वयहारेचियं छायं णिएह लोयस्स किं व हियएण।
तेजगमो मणीणवि जो वाहिं सो ण भङ्गम्म॥ ९६३॥

॥ ९६० ॥ स्तोकागतदोषा एव व्यवहारपथे भवन्ति सत्पुरुषाः । देहरा इतरथा निःसामान्यैस्तैः सह कथं संगमः समागमो भवतुँ ३ सामान्यजनानामर्थात् ॥ इयराणमसामण्णेहाति तु पाठे क्ष्तराणाम-सामान्यैस्तैः सहेत्यर्थः । अत्रापि अन्यथा इति अर्थाद्गन्यते ॥

॥ ९६१ ॥ उत्कर्ष एव न येषां तेषां [को वा] गुणानां गुणभावः । अर्थं वा परसुचरितलङ्घनेन [न] गुणस्वं कथमैंपि ॥ कहेवित पाठे ३ तथैवेत्यर्थः । उत्कर्षः साधूपकारपर्यवसायिरवम् । चरितस्य लङ्घनं न्यकारः ॥

॥ ९६२ ॥ केवलं दोषास्त एव ये मृतस्यापि जनस्य गृँद्यन्ते । ज्ञायन्ते जीवतोपि ये केवलं गुणा अपि त एव ॥

॥ ९६३ ॥ व्यवहार एव च्छायां पश्यत लोकस्य । किं वा हृदयेन । तेजउद्गमो मणीनां यो वहिः स न भङ्गे सित मध्ये दृश्यते ॥

¹ MH. इतरा. 2 MH, समागमः सगमो भवतु. 3 50 MH.!
4 MH. तहबैपाठे. Should it be तहबीति पाठे ?

सम-गुण-दोसा दोसेक-दंसिणो सन्ति दोस-गुण-वामा।
गुण-दोस-वेइणो णित्थ जे उ गेण्हन्ति गुण-मत्तं ॥ ९६४ ॥
दीसइ सामायन्तोव्व कोवि हियएण णिम्मलो अह य।
हरियंचिय चूय-फलं गयं च परिणाम-परमत्थं ॥ ९६५ ॥
दीसन्त-णिम्मलो जइवि कोवि कज्जे जणो समो तहवि।
पिङ्गंपि केसरं कुदूमस्स राएण सामण्णं ॥ ९६६ ॥

किथ हिअएणेति पाठे किमत्र इदयेन साक्षात्रिरूपितेनेत्यर्थः । यादशं बिह्श्यितं बहिर्दश्यते तादशं न मनसो नैर्मल्यं दुराचारे संसारे इस्यर्थः ।।

॥ ९६४ ॥ सम्दोवैंगुणां: पश्रुप्रायाः दोषैकदिशानः अतिदुर्जनाश्च सन्ति । तथा सन्ति दोषगुणानां वामा अननुकृलाः । सर्वद्वेषिण ३ इत्यर्थः । गुणदोषवेदिनश्च मध्यम्था न सन्ति ये गृह्णन्ति गुणमात्रम् दोषं तु त्यजन्ति राजहंसप्रायाः ॥ राजहंसः किल जलसमिश्चं श्लीरं निष्कृष्य पिबति जलं तु त्यजित ॥

११ ९६५ ॥ दृश्यते श्यामायमान इव कोपि उत्तमप्रकृतिर्द्धयेन निर्मलस्तैथापि । कचित् अथवेति पाठः । हरितमेव चूतफलम् अथ
 ३ च गतं च परिणामपरमार्थ पाकस्वम् ॥ विदुषो लोकसामान्यव्यवहा- रावसरे तदनुसारेण व्यवहरमाणस्य श्यामायमानस्वेपि नास्ति विरस्तिनिसर्थः ॥

॥ ९६६ ॥ दृश्यमानिर्मलो यद्यपि कोपि कार्ये [जनः समः]

¹ MH. का⁰ for को⁰, ² So MH, ³ MH, परिणामं पर⁰. ⁴ MH, पाकतत्वम्, ⁵ MH, व्यवहार⁰,

सचियासयल-गुणंपि सज्जणं सुबुरिसा पसंसन्ति । पिडवन्ध-णूमियदं को वा रयणं वियारेइ ॥ ९६७ ॥ सोहइ अदोस-भावो गुणोव्व जइ होइ मच्छरुत्तिण्णो । विहवेसुंव गुणेसुवि दूमेइ ठिओ अहंकारो ॥ ९६८ ॥ जेण गुणग्धावियाणवि ण गारवं धण लवेण रहियाण । तेण विहवाण णिममो तेणंचिय होड विहवे। ॥ ९६९ ॥

जनमात्रसमस्तथापि । कार्येण न समस्तथापीति कचिरपाठः । कार्यम् अनिर्मलं तस्य लक्ष्यत इत्यर्थः ॥ पि नैं केशरं कुङ्कमस्य ३मूलप्रदेशे तथापि पिष्टं सत् रागेण सामान्य प्रान्तभागे तुल्यम् ॥ अन्यथाप्रतिभासमानानामपि प्रकृत्यनुसारि पदार्थानां कार्यमिरयर्थः ॥

॥ ९६७ ॥ परिदृष्टासकलगुणमि सज्जनं साधुजनं पुरैं वाः प्रशंसित । प्रतिबन्धस्थिगितार्धे को वा रत्नं विदारयित भिनित्त ३ उपहस्ति वा ॥ प्रतिबन्धः प्रतिघातः । नूमिअम् आच्छादितम् ॥

॥ ९६८ ॥ शोभते अदोषभावोपि गुण इव यदि भवति मस्सरो-त्तीर्णः । विभवेष्विव गुणेष्विप दुनोति दूयते ।स्थितः अहंकारः पर-३ धिकारान्महत्त्वाभिमानलक्षणः ॥

 १। ९६९ ॥ येन यस्माद्गुणार्धितानामि न गौरवं धनलैवै रहि-तानाम् तेन तस्माद्धेतोर्विभवौन् पणमामः । तेनैव कारणेन भवतु
 ३विभवैः ॥ कृतं विभवैने किंचिद्धिभवैरिति विभवनिन्दापर्यवसानम् ॥

[,] MH. सद्रोगेण for स्^{त्}रागेण. ² MH. सज्जणं. ³ MH दृयति. ⁴ MH. भवात for ⁰भवान्. 35 (Gaüdavaho)

दिवणोवयार-तुच्छावि सज्जणा एत्तिएण धीरेन्ति । जं ते णिय-गुण-लेसोहें देन्ति काणंपि परिओसं ॥ ९७० ॥ दूमन्ति सज्जणाणं पम्हुसिय-दसाण तोस-काल्लम्म । दाणायर-संभम-दिद्व-पास-सुण्णाई विलियाई ॥ ९७१ ॥ सइ जाढर-चिन्तायङ्कियंव हिययं अहो-मुहं जाण । उद्धर-चित्ता कह णाम होन्तु ते सुण्ण-ववसाया ॥ ९७२ ॥

१। ९७० ॥ द्रविणकृतेनोपकारेण उपचारेण वा तुच्छा अपि
सज्जना एतावता धैर्यमायान्ति यत् ते निजगुणलेशैर्ददिति केषामपि
देकेभ्योपि परितोषम् ॥

॥ ९७१ ॥ दुन्वन्ति खेदयन्ति सज्जनानां विस्मृतदशावसौन-काले परोपकारोल्लासिवस्मृतदशावसानसमये दानादर [संभ्रम] दृष्टपा-३र्श्वश्रून्यानि वैलितानि व्राक्षितानि वा । पाठद्वयदर्शनात् ॥ किल उदारप्रकृतयो दौर्गत्यावस्थायामपि अधिन्युपगते परोपकाररसरभसेन अर्थाभावं विस्मृत्य धनदानबुध्द्या पार्श्वमवलोक्यन्ति । ततो धनश्रन्यं ६तदृष्ट्वा लज्जन्त इत्यर्थः ॥

¹ MH. विलितानि, which is obviously a blunder for बिलतानि. Do has a marginal note on its reading विलियाई, viz, बिलयाई पा. (=बिलयाई पाठान्तरम्)

² MH. omits the portion included within brackets, i. e, nearly the whole commentary on the stanza, ³ MH. अवसनपरोप⁰.

दिण्णं पुरा जहिच्छं तओ अदेन्तेहिं संदियमभावा।
गहिअं च पराहिन्तो तओ अ ओ लोह-पणएण ॥ ९७३ ॥
लोप अमुणिय-सारत्तणेण खण-मेत्तमुव्वियन्ताण।
णियय-विवेअ-द्विया गरुयाण गुणा पयदृन्ति ॥ ९७४ ॥
गेण्हउ विहवं अवणेउ णाम लीलावहे वय-विलासे।
द्रोह कह णु देव्वो गुण-परिउद्दाई हिययाई ॥ ९७५ ॥
अघिष्ठय-परावलम्बा जह-जह गरुयत्तणेण विह्डिन्त ।
तह-तह गरुयाण हवन्ति बद्ध-मूलाओं कित्तीओ ॥ ९७६ ॥

१। ९७३ ।। दत्तं पुरा आदौ यथेच्छम् इच्छानतिक्रमेण विभ-वकाले । ततोपि दैंदता [सं]िस्थितम् अवश्यकर्तव्यकुदुम्बभरणार्थादि ३धनादितिरिक्ताभावकाले अभावाद्दानयोग्यस्य । साढे च परावृत्तम् उपनतानामकृतार्थानां गमनम् ततोपि च देवगस्या कुदुम्बभरणार्था-र्थाभावे लोभार्थाः खलप्रणत्यः सोढा महाजनेन । इति धिक् संसारम् ॥

॥ ९७४ ॥ लोके अज्ञातसारत्वेन क्षणमात्रम् उद्विजमानाना-मपि निजकविवेकस्थापिताः सन्तो गुरूणां गुणाः प्रवर्तन्ते ॥

॥ ९७५ ॥ ['गृह्णातु विभवम् अपनयतु नाम लीलावहान् स्यय-विलासान् । दुनोति कथं नु दैवं गुणपरितुष्टानि हृदयानि ॥]

॥ ९७६ ॥ अघटितपरावलम्बा अनाश्रितपराधीनस्वाः सन्तो ध

¹ MH. ⁰ऋमेणा. ² MH. ⁰थनादिर⁰ for ⁰थनादितिर⁰. ³ MH. य for च. ⁴ MH. ⁰मानागामप. ⁵ MH. omits all commentary on this couplet, though it is found in Do J K P. ⁶ So MH. .

आगम-लम्भे वय-परिणईऍ भन्ने सु धण-विलासाण । थोवमसमञ्जसाइँवि हिययाईँ वहन्ति परिणामं ॥ ९७७ ॥ ण सहन्ति णिय-गुणा इर पुरओ गरुयाण इय विइन्तन्ता । णीयाहिगमे लहुआ गुणाण भावंचिअ हरन्ति ॥ ९७८ ॥ असलाहणे खलुचिय अलिय-पसंसाऍ दुन्नणो विज्ञणं । अपयत्त-गुणे सुयणो दुहावि पिसुणत्तणं लहुइ ॥ ९७९ ॥

१यथायथा गुरुत्वेन विघटनते सर्वसङ्गत्यागं कुर्वनित तथातथा गुरूणां भवन्ति बद्धमूलाः कीर्तयः एकान्तनिवासिनां सताम् ॥

१ ९७७ । आगमलम्भे उपनिषदादिशास्त्रपरिचये वयःपरिणस्या भङ्गे चैं स्तैनविलासानां स्तोकम् असमझसानि हृदयानि घनम३त्तानामिप बहुन्ति माहारैम्यम् ॥ स्तोकं माहारम्यं वहन्तीति संबन्धः ॥

[॥ ९७८ ॥ न शोभन्ते निजगुणाः किल पुरतो गुरूणाम् इति विचिन्तयन्तो नीचाभिगमे लघवो गुणानां भावमेव हरन्ति अपह-श्रान्ति ॥ लघवो गुरूणां पुरतो निजगुणा व्हस्वतरा विभास्यन्तीति भीत्या मूलत एव तांस्त्यजन्ति नींचैश्च सह वर्तन्त इति भावः ॥]

[॥ ९७९ ॥ अश्वाघने श्वाघनानहें पुरुषे । निन्ध इत्यर्थः । खल्वेव निश्चयेनैव अलीकप्रशंसया दुर्जनो द्विगुणम् अपवृत्तगुणे अविद्यमान-१गुणे पुरुषे सुजनो द्विधापि पिशुनत्वं लभते ॥ निन्द्यस्य अलीकप्र-शंसया दुर्जनो यथा द्विगुणं पेशुन्यं प्राप्तोति तथैव गुणहीनस्य धनाव्यदिरलीकप्रशंसया सुजनोपि द्विगुणं पेशुन्यं प्राप्तोतीत्यर्थः ॥

¹ MH. ⁰संत्यागं for ⁰सङ्गत्यागं. 2 MH. om. second तथा.

अप्पाण-निव्यिसेसोत्ति एस मे जंपि भणइ नेहेण।
विष खलो अत्थ-गईएँ ठवइ पिसुणत्तणेचेय ॥ ९८० ॥
उविरमहो य धरन्तेहिँ कव्व-कणउज्जले अलंकारे ।
सीसइ सार-विसेसो विज्जा-विहवाण सवणेहिँ ॥ ९८१ ॥
ण सिरी चला महम्घेसु ते ण तेचेय सावि जं ग्रुयइ ।
ते उण ते तंचिय जइ ग्रुयन्ति इह तीएँ को दोसो ॥ ९८२ ॥
तन्हा अखण्डियचिय विहवे अचुण्णएवि लहिऊण ।
सेलंपि समारुहिऊण किं व गयणस्स आरूढं ॥ ९८३ ॥

[॥ ९८० ॥ आस्मिनिर्विशेषः आस्मिना समः इति एष मे यमिष भणित स्नेहेन तम्पि खलः अर्थगत्या स्थापयित पिश्रुनस्वे एव ॥ यं १कमिप जनम् एष जनो मम प्राणवत् प्रिय इस्युक्तस्या दुर्जनोङ्गीकरोति तं जनं स दुर्जनः अर्थात् आस्मवव् दुर्जनस्वे स्थापयित । अत एव दुर्जनस्य स्मुतिः पीतिर्वा सज्जनानां त्याज्या भवतीत्यर्थः ॥

[॥ ९५१ ॥ उपरि अधश्च धारयद्भिः कान्यकनकोज्ज्वलान् अलं-कारान् शिष्यते कथ्यते सारविशेषः विद्याविभवानां श्रवणैः कर्णैः ॥]

[॥ ९८२ ॥ न श्रीश्राला महार्घेषु । तान् न तानेव सापि यत् मुझिति । ते पुनस्ते तामेव यदि मुझिन्ति इह तस्याः को दोषः ॥]

[॥ ९८३ ॥ तृष्णा अखिण्डतैव विभवान् अत्युन्नतानिष लब्ध्वा । शैलमिष समारुष्ठ किं वा गगनस्यारूढम् ? अत्रोक्तं भवति । ३अत्युन्नतानिष विभवान् लब्ध्वा न कोषि शान्ततृष्णो भवति । तत्रार्था-न्तरन्यासः । यदि येन केनचित् पुरुषेण शैलशिखरमारूढं भवेत् तिहं तेन गगनं समारूढमिति भवति किम् । नैव भवतीत्यर्थः । किं व ६गयणस्स आरूढं इत्यत्र गगनस्य को भाग आरूढः न कोषित्यर्थः ॥] पुर ओ सिरीएँ पिय-पङ्कयाइ कमलायरंपिव रयन्ति ।
मन्ने किविणा पहुणो पणाम-घडियङ्गलि-मिसेण ॥ ९८४ ॥
कुसुम-फ्लोसारिय-पायवेहिँ विणियत्त-सउण-पणएहिँ ।
नं किर ण मयंचिय महिहरेहिँ जल्लाहिँ विसन्तेहिँ ॥ ९८५ ॥
सोवाए सुह-दुक्लागमम्मि आराम्भिणो फलमइन्ति ।
चिन्ता-णह-कण्डू-संभवम्मि विहिणो ण कण्डुयणे ॥ ९८६ ॥

[॥ ९८४ ॥ पुरतः श्रियाः प्रियपङ्कजायाः कमलादरिमव रचयन्ति मन्ये कृपणाः प्रभवः प्रणामघटिताञ्जलिमिषेण ॥ ३कमलानि श्रियाः प्रियाणीति कृत्वा कृपणा घनिनः प्रणामकृता-ञ्जालिब्याजेन तस्याः पुरतः कमलपूजां रचयन्तीति मन्ये इति समन्वयः ॥]

[।। ९८५ ।। कुसुमफलापसारितपादपैः विनिवृत्तराकुनप्रणयैः तत् िकल न मृतमेव महीधरैः जलिंध विराद्धिः ।। अत्रोक्तं भवति । ३फलपुष्पविहीनैः पक्षिविहीनवृक्षकैः पर्वतैर्यसमुद्रे प्रवेशनं न िकं तत् तेषां मृत्युप्रायं भवति । भवत्येवेति । महतां दानसामर्थ्यनाशः पला-यनं च मृत्युवदिति भावः ॥]

[॥ ९८६ ॥ सोपाये सुखदुः स्वागमे आरम्भिणः फलम् अयन्ते गच्छिन्ति चिन्तानस्वकण्ड् संभवे विहिणो विधः सकाशात् दैवात् जना ३न कण्ड्रयने ॥ फलमइन्ति इत्यनुषङ्गः । सुखागमवाञ्छा दुःखापगम-वाञ्छा च उपायताध्ये भवतः । अतः उपायनः स्वकीयस्योपायस्य फलं सुखागमरूपं दुःखापगमरूपं च प्राप्नुवन्ति । दैवावलम्बिनस्तु ६चिन्तया कण्ड्रयनं कृत्वा तादृशं फलं न लभन्त इत्यर्थः ॥]

मोहाहिभवेण सिर्दि चिर-वोलीणं विमग्गमाणाण ।
द्रीभवन्तु आगन्तुयाउ कह मा सिमद्धीओ ।। ९८७ ।।
आयार-पेसलाणवि हुवन्ति एमेय विहि-णिओएण ।
विणियत्तीओश्चिय आर्वा्रओं मन्ने समिहलेति ।। ९८८ ।।
जिम्म अविसण्ण-हिययत्तणेण ते गारवं वलग्गन्ति ।
तं विसममणुष्पेन्तो गरुयाण विही खलो होइ ॥ ९८९ ॥
हिययस्स विणिव्ववणे इह लोएश्चिय समिष्पिय-फलाइ ।
वीयं पर-कोय-फलं ण रण्ण-वसहीइ सिहिहमो ॥ ९९० ॥

[॥ ९८७ ॥ मोहाभिभवेन श्रियं चिरातिकान्तां विमार्गमाणानां दूरीभवन्तु आगन्तुकाः कथं मा समृद्धयः ॥ भवन्त्येवेत्यर्थः ॥]

[॥ ९८८ ॥ आकारपेशलानामपि भवन्ति एवमेव विधिनियो-गेन विनिवृत्तय एव आपदो मन्ये समखिला इति ॥]

[॥ ९८९ ॥ यस्मिन् विषमे दुःखे अविषण्णहृदयखेन ते गौर-वम् अवलगन्ति तद् विषमं दुःखम् अनुःष्रयन् गुरूणां विधिः खलो ३ भवति ॥ प्राप्तेषि दुःखे ये अविषण्णहृदयाः सन्तो गौरवं न त्यजन्ति तेषां गुरूणां दुःखम् अनपनयत् दैवं दुष्टं मन्तव्यम् इत्यर्थः ॥]

[॥ ९९० ॥ हृदयस्य विनिर्वपणे श्रद्धास्यामः इह लोक एव समर्पितफलायां बीजं परलोकफलं न अरण्यवसस्यां श्रद्धास्यामः ॥ ३ परलोकः फलं यस्य तत् सदाचारतपश्चर्यादिरूपं बीजम् इह लोक एव दत्तफलायामरण्यवसस्यां न क्षिपामः अपि तु हृदयस्य विनि-र्वपणे ईश्वराधीनीकरणे क्षिपाम इत्यर्थः । अरण्यवसतिः केवलम् रमइ विद्वी विसेसे थिइ-मेत्तं थोय-वित्थरो महरू ।
मगाइ सरीरमधणो रोई जीएचिय कयत्थो ॥ ९९१ ॥
मृले निविडायन्ता विरल्लगारा तओ पसङ्ग्रेसु ।
कालेण सडिरसाणवि कहाणुबन्धा निमिल्लन्ति ॥ ९९२ ॥
विरसायन्ता वहलत्तणेण हियए खलन्ति परिओहा ।
थोय-विह्वत्तणेणं सुइंभरप्पचिय सुणन्ति ॥ ९९३ ॥
विरसम्मिवि पडिल्लगं ण तरिज्जइ कहिव जं नियत्ते ।
हिययस्स तस्स तरलत्तणम्म मोहो इह जणस्स ॥ ९९४ ॥

६ ऐहिकफलानां शान्तिसुखादिरूपाणां दात्री न तु परलोकार्जनरूपाणां सुखानाम् इति भावः ॥]

[॥ ९९१ ॥ रमते विभवी विशेष । स्थितिमात्रं स्तोकविस्तारः इच्छति । मार्गयति शरीरम् अधनः । रोगी जीव एव कृतार्थः ॥]

[॥ ९९२ ॥ मूले निबिडायमानाः विरलोद्वारास्ततः प्रसङ्गेषु कालेन सरपुरुषाणामपि कथानुबन्धा निमीलन्ति ॥]

[॥ ९९३ ॥ विरसीभवन्तो बहळस्वेन हृदये स्खळिन्त विम-इयन्ति अनुपभुक्ता एव विनष्टा भवन्ति परिओहा (१) परिभोगाः १परिभोग्यवस्तानि । स्तोकविभवत्वेन सुखंभरात्मान एव सुणन्ति (१) श्रुण्वन्ति श्रूयन्ते ॥

एवशब्दो भिन्नकमः । बहुला विभवा जनान् विरसान् कुर्वन्ति अनुपभुक्ता एव सन्तः । अन्पविभवस्वेनैव जनाः सुलिन इति ३१ यन्ते इति भावार्थेन भवितव्यम् ॥

[॥ ९९४ ॥ विरसेपि प्रतिलम्नं न तीर्यते शक्यते कथमपि यत्

हिययम्मि गाढ-घडिएहिं दोवि मण्णे समं ठिविज्जनित । बुद्धीओं उहय-लोयम्मुहीओं जुर्याश्ण थणएहिं ॥ ९९५ ॥ पहरइ कह णु अणक्को कह णु हु विन्धन्ति कोसुमा बाणा । इय कामेश्विय अफुडे फुडाइं तत्तो कह सुहाइं ॥ ९९६ ॥ हिययस्स निहुरत्तणिमणमो किं संठवेहि महिलाण । अत्तो पओहराणं वज्जंविय वसइ एयाण ॥ ९९७ ॥

निवर्तियतुं हृदयं हृदयस्य तस्य तरलस्वे चञ्चलत्वे मोहः इह जनस्य॥ ३ हृदयं चञ्चलं भवतिति या जनस्य बुद्धिः सा मोहास्मिका। विरसा-दि हृदयस्य अनपकर्षणीयत्वात्। इति भावः॥]

[11 ९९५ ॥ हृदये गाढघितैः द्वे अपि मन्ये समं स्थाप्येते बुद्धी उभयलोकोन्मुख्यौ युवतीनां स्तनकैः ॥ इदमुक्तं भवति । ३ उभयलोकोन्मुख्यौ ऐहिकपारित्रकश्रेयः संबन्धिन्यौ बुद्धी युवतीनां स्तनकैस्तांसां हृदये गर्त इव स्थाप्येते ते च स्तनकाः पिधानस्थान-भूता हृद्येयरूपस्य गर्तस्य मुखे तिष्ठन्ति तथा च कृत्वा ते उपिर ६ उदेतुमसमर्थे कुर्वन्तीति । युवितस्तनलम्पटा ऐहिकपारित्रकिनिःश्रेय-सपराङ्मुखा भवन्तीत्यर्थः ॥

[॥ ९९६ ॥ प्रहरित कथं नु अनुङः ? कथं नु खलु विध्यन्ति कौसुमा बाणाः ? इति काम एव अस्फुटे स्फुटानि तस्मात् कथं ३ सुखानि ? अनङ्काः कौसुमैर्बाणैः कामिनः प्रहरतीत्यादिः सर्व एव कविकल्पनालापः । स एव नास्ति अनङ्काः परमार्थतः । अतस्तस्मात् कविसमयेन भाज्यानि सुखान्यपि तथैव अपरमार्थानीति भावः ॥]

[|| ९९७ || हृदयस्य निष्ठुरस्यम् इदं हृदयं किं कथं संस्थापयि-ज्यति आत्मिनि धारियज्यति महिलानाम् ? अतः पयोधराणां वज्रमेव 36 (Gaüdavaho), रमइ य चरिए अफुल्लयम्मि खिन्जइ य नियय-सीलेण । निन्दइ य पर-सहावं सिहइ य लोओ पर-गुणाण ॥ ९९८ ॥ मगग्व दीह-भवला मण्णे चिहुरा जणस्स जायन्ति । बोल्लन्ताण अणुदिणं जहागयं हियय-भावाण ॥ ९९९ ॥ सन्बङ्गं विणिवेसो णईइ पल्लिएहिं णूण दावेइ ॥ आसम्मिमम्म जरा-करङ्क-भावं सरीरिम्म ॥ १००० ॥

३ वसतिः एतासाम् ॥ इदगुक्तं भवति । स्त्रीणां निष्ठुरत्वस्य वसतिः वसितस्थानं तासां कोमलहृदये कथं भवेत् ? नैव भवति । अतः पयो-घरद्वयोपलक्षितस्य किठनत्वस्य वसितर्वज्रम् एव भवति । तासां ६ पयोघराभ्यामधो वज्रं वर्तते न तु कोमलं हृदयम् इति यावत् । कोमलं मन्यमानमपि स्त्रीहृदयं वज्रवत्किठनं भवतीति ॥]

[॥ ९९८ 1। रमते च चरिते आस्मसंबिन्धिन स्वर्काये खिद्यते च निजकशीलेन निन्दित च परस्वभावं स्पृहयति च लोकः परगु-३ णानां परगुणेभ्यः ॥ विरुद्धवर्तनो लोक इत्यर्थः ॥]

[॥ ९९९ ।। मार्गा इव दीर्घधवला मन्ये चिकुरा जनस्य जायन्ते अतिकामताम् अनुदिनं यथागतं हृदयभावानां कामादिचेष्टानां यौव-३ नसहचारिणाम् ॥

कामादिचेष्टाशक्तयो हि यौवनदशायां यथा क्रमेण आगच्छन्ति तथा ता वार्द्धक्ये क्रमेणैव अपगच्छन्ति । तासामागमनगमनैरिव ६ केशा मार्गा इव धवला भवन्तीत्युत्प्रेक्ष्यते ॥

[॥ १००० ॥ सर्वाङ्कं विनिवेशो नत्याः पिलतैर्नूनं दर्शयित आसरम् गस्मिन् जराकरङ्कभावं शरीरे ॥ सन्ब-त्थामोणिययं ओहुरमायिद्धयं विश्व-कयाहि । धरिण-अलाहिश्चहंपिव सरीरिमणमो जरी बहुर ॥ १००१ ॥ अङ्गेसु बिन्दु-णिबिडा णिवडइ परिणाम-जङ्जरिङजन्ती । तिलय-च्छलेण मण्णे कसण-च्छायव्य चिहुराण ॥ १००२ ॥ गन्भुगम-लिङ्घय-जोव्यणाण धरिणीऍ विमण-पिय-दिहं । थणयाण दुद्ध-धारा-णिहेण पिलयंव णिक्समइ ॥ १००३ ॥ सयलं विसम-विरसत्तणेण दुक्खं युहांचिय ण णाम । दुक्खाभावो सोक्खं ण जेण ण हु तेण दुक्खंपि ॥ १००४ ॥

 सर्वाङ्गे वक्रत्वस्य यः प्रवेशो वार्द्धंक्ये जायते स जरायाः करङ्क इवेत्युत्प्रेक्ष्यते । करङ्कः नार्राकेलादिमयं दिविकः भाण्डं कापालिका-दिभिर्मिक्षात्रहणार्थे भृतम् ।।]

॥ १००१ ॥ सर्वस्थामावनतम् अधोमुखम् आकृष्टं विललताभिः धरणितलाभिमुखमिव शरीरमेतत् जरी वहति ॥ स्थाम बलं शरीरै-३ कदेशश्च्या

॥ १००२ ॥ अङ्गेषु विन्दुनिबिडा निपतात परिणामेन जर्ज-रीक्रियमाणा तिलकच्छलेन मन्ये कृष्णच्छायेव चिकुराणाम् ॥ जर-३ या जर्जरीकृता केशकृष्णतैव विगलिता देहविन्दुस्वमापन्नेस्युरमेक्षा ॥

।। १००३ ॥ ^¹गर्भोद्गमलङ्घितयौघनानां ^¹गृहिणी**नैौ** विमनस्क-प्रियदृष्टं स्तनानां दुग्धधारानिभेन पलितमिव निष्कामित ॥ जीर्ण-३ यौवनत्वेन प्रियतमायाः विमनस्करवं प्रियतमस्य ॥

।। १००४ ।। सकलं विरामविरसत्वेन दुःखं सुखं वौषि न नाम । सुखलेशस्य वैषयिकदुःखभरेणानुविद्धत्वात् । कि च दुःखाः

¹ MH, ⁰वमत⁰ for ⁰वनत⁰, ² MH, ⁰छायेवं. ⁸ MH, जराया, ⁴ MH, गुरुगेहरुंघित⁰, ⁵ MH, घरिणीनां,

फुरइ:य फुढो अभावस्स एस भुवण-च्छलेण आयारो। आलोयण-णिव्वहिओव्वणील-भावो णह-यलस्स ॥ १००५॥ इय विरसमिमं संसारमावसन्ताण वो फलमभोल्लं। णिव्वडड पावणाणं गुणाण पहुणो णिसमणेण ॥ १००६॥ भविया

आसा-गय-दाणायन्त-कसण-कण्ठ-पहा-हुओ लहुइ । केसर-कलाव-कराण सोचिय सिढिलो जडा-निवहो ॥ १००७

 भावमातं सुखम् न 'तु वस्त्वन्तरम् एवं येन यस्मात् तेन तस्मान्न न खल्ज दुःखं सर्वमि। किं तार्हि। सर्वमेव दुःखं विवेकिनामिति सं-सारविवेकिभिर्व्यापारमात्रं हेयम् ॥

१००५ ।। स्फुरित च स्फुटम् अभावस्यैष भुवनच्छलेन आकारः । आलोकनेन अविद्यावासनानिर्मितावभासेन निर्वृत्तः कल्पित
 इव नीलभावो नभस्तलस्य ।। सर्व शून्यभिति माध्यमिकाः । तेन संसारमहो न युक्तः ॥

॥ १००६ ॥ इति विरसम् इमं संसारम् आवसतां [वो] युष्माकं फलम् अमैलम् अप्रतिपक्षम् अमलं वा निर्वर्ततां पावनानां गुणानां ३ प्रभोर्यशोवर्मणः संबन्धिनां निशमनेन आकर्णनेन ॥ महाकुलकम् ॥

[॥ १००७ ॥ आशागजदानायमानकृष्णकण्ठप्रभाहतो लभते केसरकलापसादृश्यं स एव शिथिलः जटानिवहः ॥

३ शिवस्य यो जटानिवहः स शिवसिंहस्य केसरतां प्राप्त इति यावत् ॥]

¹ MH. नतु. for न तु ² MH. संसारविविकिच्यापारसर्वे जेयम्, which seems corrupt. The emendation is conjectural, ³ MH. सर्व-पमिति The emendation is conjectural, ⁴ MH. निवर्तता,

वहर मिण-किरण-रिजय-सीस-निवेसिय-फणा-समोसिरओ । ध्रुयइन्दो पिट्ट-पहोल्लि-कद्ध-लङ्गूल-वेलम्बं ॥ १००८ ॥ ताओचिय रहस-विसट्ट-वयण-कुहरोयराओँ पावेन्ति । जालावली-विलासं उत्तंस-कवाल-मालाओ ॥ १००९ ॥ पिटमा-मग्गा सिर-सिस-यलाएँ सच्चिय-णह-ग्रहोइण्णा । तेचिय हत्थेसु णहद्भसत्तणं एन्ति णिन्तूण ॥ १०१० ॥

[॥ १००८ ॥ वहति मणिकिरणरिञ्जतशीर्षनिवेशितफणासमप-सृतो भुजगेन्द्रः पृष्टिप्रभाविकरुद्धलाङ्कुलविडम्बनाम् ॥

स्विशिरोमणिना शिवशिरो रिजतं कृत्वा तत्र फणां निवेदय शिष्टशरीरेण शिवपृष्ठोपिर पादपर्यन्तमपसरन् वासुिकः शिवसिं-हस्य पुच्छतां गत इत्यर्थः । पृष्टिप्रभावितः प्रभावती पृष्टितिः । ६ सा विभक्ता येन तादृशस्य पुच्छस्य विडम्बनामनुकरणमिति यो-ज्यम् ॥]

[॥ १००९ ॥ ता एव रभसविश्विष्टवदनकुहरोदराः प्राप्नुवन्ति जालावलीविलासम् उत्तंसकपालमालाः ॥

अत्यन्तोद्धाटितवदनकुहरा याः शिवशिरःस्थकपालमालास्ता एव
शिवसिंहस्य जालावलीखं प्राप्ताः । जालावस्यः जालस्रपापन्नाः
सिंहाशरिःस्थाः केशा दृष्टप्रसिद्धाः ॥]

।। १०१० ॥ प्रतिमामार्गाः शिरःशशिकलायां सत्यापितनखमुखाबतीर्णाः त एव हस्तयोः नखाङ्करात्वं यन्ति निर्गम्य ॥

¹ Dc, the only MS in which stanzas 1007-1011 occur, wrongly omits of, which we restore by conjecture.

इय तुलिउमहिलसन्तेण जस्स बल-बि॰भमं ति-णयणेण । भेसिय-गोरि-मइन्दं मइन्द-रूबेण परिणमियं ॥ १०११ ॥ खुडिया इमेण समरङ्गणेसु रिज-बारणाण कर-दण्डा । णासा-विश्वक-जीहाह-रुहिर-धारा विसहरव्य ॥ १०१२ ॥ मह-धूम-लया एयस्स सुचिरयाह्य तियस-णाहस्स । सुर-करिणो वहल-मयम्बु-सामला सहइ सरिणव्य ॥१०१३॥ लहुईकयावि गुण-गारवेण गरुयाबि णियय-कुल-उव्वा ।

शिवस्य नखात्राणां थे प्रितमानिवेशाः शिरःशशिकलायां कृतास्त
 एव ततो निर्गम्य शिवसिंहस्य हस्तयोस्तीक्ष्णनख्यं प्राप्ता इति
 भावः ॥]

अप्पाण-गारवेणं पुणोवि गुरुईकया जेण ॥ १०१४ ॥

[॥ १०११ ॥ इति तोलितुम् अभिलवता यस्य बलविश्रमं श्रिन-यनेन भीषितगौरीमृगेन्द्रं मृगेन्द्ररूपेण परिणमितम्]

॥ १०१२ ॥ खण्डिता अमुना यशोवर्मणा समराङ्गणेषु जैय-वारणानां करदण्डा नासाविमुक्तरुधिरौः स्फुँरिज्जैं बिषधरा इव ॥ ३ नासाविमुक्तजिहा[भ]रुधिरधारा इति पाठान्तरम् ॥

॥ १०१३ ॥ मस्तभूमलता एतस्य सुचरिताहृतत्रिदशनाथस्य सुरकरिणः 'ऐरावणस्य बहलमदाम्बुश्यामला शोभते सरणीव' ॥

३ सुचरितं शोभनमाचरितं यज्ञादि । तत्र साक्षादाहृत इन्द्रः ससेन आयातीति दर्शितम् ॥

॥ १०१४ ॥ लघूकृता अपि [*गुणगौरवेण गुरवोपि निजककु-

¹ MH. पराषणस्य.

³ MH, सरणिब्ब.

MH, omits the words shown in brackets,

पहु-धम्म-बन्धणे संठियस्स विवरीय-सासिय-जयस्स । करुणा-णीसास-सहा सहन्ति संरम्भ-भिजडीओ ॥ १०१५॥ अह वा २४

कुम्माहिवेण दीसइ उण्णामिय-सङ्ख-रयण-वल्रण्ण । तियसाण संभग्नुग्गाहिअग्य-वत्तोच्च-सलिल-णिही ॥१०१६॥

लपूर्वे आत्मगौरवेण पुनरिप गुरूकृता येन] ॥ गुरूकृताः पूर्वे ३ स्ववंश्या यशोवर्मणेत्यर्थ: ॥

॥ १०१५ ॥ प्रमुधमेंण यहुष्टानां नीत्यर्थं बन्धनं तत्र [सं]िस्थिते चौरादिवर्गे विपरीतानुशिष्टजगतो विन्धनादिनैरपेक्ष्येण आज्ञामात्र-३ वर्गान्यापितलोकस्य करुणानिःश्वाससद्दाः शोभन्ते संरम्भभृकुटयः॥ ऐकान्तिककारुण्येन न जगत् मार्गे तिष्ठतीति भृकुटियोगेन रसद्वयामु-प्रवेशो वर्णितः॥ पदुधम्मबन्धने संठियस्स वि[वरी]अमासिनो जस्से-६ ति पाठान्तरम्॥ प्रमुधमं एव बन्धनिमव । परायत्तस्वकारिस्वात् । प्रमुखं भयानकरसञ्यतिरेकेण न निर्वहतीति कृत्वा अनभिमतदारुणं रूपं करोस्यत एवाह विपरीतमर्शकारिण इति । मर्शो विमर्शः॥

 १०१६ ॥ अथ हर्यवतारयशोवर्मकर्तृकोदिधमथनं चतुर्विश-तिकुलकेन [आह] । कूर्माधिपेन दृश्यते उन्नामितशङ्खरत्ववलयेन ३ त्रिदशानां संभ्रमोद्गाहितार्घपात्र इव सिल्लिनिधिः ॥ मन्दरधारणा-र्थपातालोद्भवकूर्माधिपयुतः समुद्रः एवम् उत्प्रेक्षितः ॥

¹ MH, बंधनीदिनिरपेक्षेनाज्ञामात्र°. The correction is supplied by the same note quoted in the margin of Dc. ² MH. °मार्ग. ⁸ MH. एका⁰. ⁴ MH. जरान्मागॅतीति. The correction is supplied by the same note quoted in the margin of Dc. ⁵ MH. बद्दधंमनथेने संतियस्स विश्र सासिनो यस्येति ⁶ MH. सब्दोमनथेने संतियस्स विश्र सासिनो यस्येति ⁶ MH. सब्दोमनथेने संतियस्स विश्र सासिनो यस्येति ⁸ MH. सब्दोमनथेने संतियस्स विश्र सासिनो यस्येति ⁸ MH.

उम्मिल्लस्ति चिर-याल-सुक-णीसास सिहिल-देहस्स ।
पट्टी पुणो तरङ्गेहॅं लिङ्घिया कपढ-णाइस्स ॥ १०१७॥
दीसन्ति कुम्म-तुक्थिया घणव्य पुणरुत्त-विष्कुरणा।
उसास-दिह-तिम्बर-कण्ड-च्छेया महा-मीणा॥ १०१८॥
पेच्छन्ति सुर-दश्चा घडिय-धरा-मग्ग-गोर-परिणाहं।
पिहं पेरन्त-सहाव-सामळं कमढ-णाइस्स ॥ १०१९॥
कुम्म-हियस्स दीसइ जलहिम्मि तरङ्ग-भङ्गर-णिवेसा।
ण-पहुत्त-रसा-यल-कुश्चियव्य फिडिमा महि-हरस्स ॥ १०२०॥

॥ १०१७॥ उन्मैंग्रस्थापि चिरकालं मुक्तनिःश्वासिशिथिलदे-इस्य प्रष्ठं पुनस्तरके क्वितं कमठनाथस्य कृर्मपतेः॥ भूभारखेदकृतो ३ निःश्वासः॥

॥ १०१८ ॥ दृश्यन्ते उन्मज्जता कूमेंण तुलिता उन्नमिता घना इव पुनरुक्तविद्यद्विस्फुरणा उच्छ्वासदृष्टताम्रकण्ठच्छेदा महामीनाः॥ ३ पुनरुक्तमभ्यस्तम्॥

१८१९ ॥ प्रेक्षन्ते सुरा दैत्याश्च घटितधरामार्गगौरवपरिणाहं [प्रष्ठं] पर्यन्तस्वभावश्यामलं कमठनाथस्य ॥ आश्रितया भून्या
 यो घृष्टः प्रष्ठप्रदेशः स गौरीमृतः । पार्श्वानि तु स्वभावश्यामलानि
कूर्मस्य ॥

॥ १०२० ॥ कूर्मिस्थतस्य दृश्यते जलघौ तरङ्गभङ्गुरिनवेशा न प्रभवता 'अवर्तमानेनापर्यवसितेन रसातलेन कुञ्चितेव साकुञ्चनेवः

¹ MH. दुश्यंते. 2 MH. आवर्तमानेन. 3 MH. सांका चितेन.

वल्डअ-भ्रयङ्ग-वल्याववीड-पुक्षिय-णमन्त-साहग्गा।
अग्गेहिँ सेल-घिडया मूलेहिँ दलन्ति दुम-णिवहा।। १०२१॥
भ्रययाहिवस्स णिहसा झिज्जन्ति उर्गम्म रूर-हर्ग्तीओ ।
वण-गण्ठि-गयाओ विहङ्ग-णाह-णह-कोडि-कीलाओ॥१०२२॥
फुट्टन्ति पायवाणं रय-वित्थारावबद्ध-पिवेसा।
विणियत्ति-समय-ताडिय-तडाओ पारोह-मालाओ ॥१०२३॥
अदिय-गिरि-वल्ण-गयागयम्बुवोच्छिण्ण-णिवडिय-तडाओ।
पत्ताओ विअड-भावं तलिणाओं वि कहय-सरियाओ १०२४

- प्रतिमा प्रतिबिम्बं महीधरस्य ॥ कछोलकस्य विशेन चन्द्रादिप्राति-बिम्बं भङ्गुरनिवेशं चलं दृष्टम् ॥
  - ॥ १०२१ ॥ वलयीकृतभुजंगवलयावपीडमुँक्तनमच्छाखामाः अग्रैः शैलघटिता मुलैर्दलन्ति दुमनिवहाः ॥
- ॥ १०२२ ॥ भुजगाधिषस्य गिरिनिघषीत् श्रीयन्ते [उरसि] खरखराज्ञंबदं कुर्वन्थः व्रणमन्थिगता विहंगनाथनखकोटिकीलाः ॥ ३ गरुडेन सह युद्धे घातव्रणस्यं वासुकेः ॥
- १०२३ ॥ स्फुटन्ति पादपानां रयविस्तारावबद्धपरिवेषां विनिवृत्तिसमयताडिततटाः प्ररोहमालाः ॥ रयो वेगः भ्रमितमन्द३ रस्य । तन्नेत्रस्वेन च व्यवस्थितेन वासुिकना स्वीक्रियमाणाः प्ररोहाः परिवेषस्वं वलयाकृतस्वमापद्यन्ते । ततः पुनः प्रत्यावर्तमानेन मुक्ता उद्घेष्टनयोगात् गिरितटाः घ्रन्ति ॥
  - ॥ १०२४ ॥ ⁶अस्थितगिरिवलनगताम्बुब्युच्छिन्ननिपतित-

¹ MH, करोन, ² MH. बलं. ³ MH. ⁰घर्षाः for ⁰घर्षात्.

⁴ MII. खरइरा⁰. ⁵ MH. ⁰योगा for ⁰योगात्. ⁶ MH. गतानां तु **धु**िछन्न 37 (Gaüḍavaho)

परिसिद्धिल-वियह-मूला तेच्चेय वहिन्त प्रदम-तणु-धारा । भ्रुयइन्द-णिहस-विहहन्त-विवर-मूला जलुप्पीला ॥ १०२५ ॥ वीसाम-मन्थरायन्त-सेल-वोलिण्ण-दूर-वहणाओ । महहं कमेण वलयं णिज्झर-धाराओं बन्धिन्त ॥ १०२६ ॥ पावन्ति बल्लिय-वित्थय।गिरि-कहय-णिहंसणा तलिण-मूला । वित्थारं दसण-च्लेय-मण्डला दिग्गइन्दाण ॥ १०२७ ॥ णिहस-विरिक्क-दुम-लओ जह-जह सेलिम्म घडइ भ्रुयइन्दो । तह-तह दीहायन्तो पुणोवि वलइज्जइ गिरिम्मि ॥ १०२८ ॥

तटाः प्राप्ता विकटभावं तन्व्यो नितैम्बसरितः ॥ अस्थितमनवरतम् । १ गतागतयुक्तरम्बुभिस्तटविघटने अल्पा अपि महत्यो नस्रो जाताः ॥

॥ १०२५ ॥ प्रैंतिशिथिङविकटमूलास्त एव वहन्ति प्रथमतनु-धाराः भुजगेन्द्रनिघर्षविघटमानैविवरमूला जलोत्पाडाः ॥ उत्पाडः ३ समूहः प्रवाहः ॥

- १०२६ ॥ [विश्राममन्थरायमाणशैलन्युच्छिनदूरपतनाः अरुपं क्रमेण वलयं निर्झरधारा बग्नन्ति] ॥ अमित मन्थाने सित । प्रितिहतोरपितता धारा दूरं पतन्ति । विश्रान्त्यर्थावरोधे तु सित न दूरं गच्छन्ति वलयाकारं च स्वाधारलमं बग्नन्ति ॥
- १०२७ ॥ प्राप्नुवन्ति बिलतिविस्तीर्णगिरिकटकानिधर्षणतनुमूला विस्तारं दशनच्छेंदमण्डला दिग्गजेन्द्राणाम् ॥ मन्दरमहत्त्वमत्र
   तारपर्यार्थः । दिग्गजेन्द्रदशनव्यापादनात् ॥

॥ १०२८ ॥ निघर्षणेन वैविरिक्तास्त्रोटितपतिता 'द्रुमलता येन स

¹ MH. विकटमान⁰. 2 MH. व्हछेदं मंडला. 3 MH. विरक्ता⁰. 4 MH. बूम⁰

णिहस-परिगलिय-वासुइ-णिम्मोय-रयावबद्ध-परिवेसो । कुम्मिम होइ खण-विरइ आलवालोव्ब सलिल-निही।।१०२९।। कम-लद्धालोयं फाण-णिहंस-झिडजन्त-तह-पणद्वासु । णिन्ति अविणिक्खमन्तावि वण-यरा महिहर-दरीसु ।।१०३०।। होन्ति गिरि-वलण-भावा अण्णण्ण-दिसा-घडन्त-कडयाण । सरलंपि पहन्तीणं सिलाण कुडिलव्ब गइ-मग्गा ।। १०३१ ॥

यथायथा शैले घटते संबध्यते भुजगेन्द्रः तथातथा दीर्घायमाणः पुम-३ विंवैल्यते वेष्ट्यते गिरौ ॥ अपसृततरुविटपे मन्दरमन्थने तनुत्वं यथा-यथा उत्पद्यते तथातथा नेत्रत्वमापन्नो वासुिकः अन्यान्यानि वेष्ट-नानि भजत इत्यर्थः ॥

१०२९ ॥ निघर्षपरिगलितवासुिकनिमोक्रियावबद्धपरिवेषः
 कूर्मे मन्दरमूलाधिकपरिमाण मन्दरमूलस्थे भवति क्षणविरचितालः
 वालमिव गिरिमूलम् ॥ निर्मोकः सर्पचर्म ॥

॥ १०३० ॥ 'कमलब्धालोकं कृत्वा 'फणिनिधर्षणक्षीयमाणप्रन-ष्टतटासु सर्ताषु निर्यान्ति अविनिष्कामन्तोपि वनचरा महीधरदरीषु॥

॥ १०११॥ भवन्ति 'गिरिवलनभावाद्धेतोः अन्योर्न्यदिग्घटमान-कटकानां सरलमपि क्रस्वा पतन्तोनां [शिलानां] कुटिला इव गति-३ मार्गाः ॥ वलतो मन्थनमन्दरस्य उत्तरिक्व्यवस्थिताः कटका दक्षि-णया दिशा अन्योन्यं संवध्यन्ते ॥ दक्षिणदिग्गतास्तु उत्तरया [इति] अन्योन्यदिग्घटमानकटकस्वं शिलानाम् । यतश्च प्रदेशाच्छिलाः

¹ MH. ⁰कल्पते for ⁰4ल्पते. The emendation is conjectural. ² MH. मथने. ³ MH. अन्यान्यानि, ⁴ MH. ⁰ल्डाधालोहं. ⁵ MH. ⁰प्रणष्ट⁰. ⁶ MH. ⁰निष्काम तोपि. ⁷ MH. ⁰वलण⁰. ³ MH. मंथम⁰.

उच्छित्रय-सिल्लि-पूरिय-गयण'दिसा-बलय-पिंहिओयासो । खण-तुच्छिम्मि पिंडिरबो णवर समुद्देश्चिय बलगो ॥ १०३२ ॥ बासुइ-णिहसुम्मूलिय-पन्त्त्व-च्छेय-वण-गण्ठि-णिव्बिडिया । णिवडिन्त सेल-कडयाउ बज्ज-धारा-तड-क्खण्डा ॥ १०३३ ॥ पसरान्ति बलन्तोआहि-मण्डलइज्जन्त-कङ्किय-सरीरा । सुंकार-सरलिआवंत्त-पिसिंडिला णवर भ्रुयइन्दा ॥ १०३४ ॥

६ पतन्ति तस्मिन् गच्छति सिति अपादानापेक्षया स्पष्टमपि कृत्वा पतन्त्यः कुटिलमार्गा इव लक्ष्यन्ते ॥

 १०३२ ॥ उच्छिलिसिलिलपूरितगगनिदिग्वलयस्वास्प्रितिहता-वकाशः अणतुच्छे प्रतिरवः केवलं समुद्र एवावलमः ॥ मन्द्रा-३ घातादुच्छिलितेन जलिधजलेन गगने पूरिते सित तत्रानवकाशः [सन्] क्षणमात्ररिक्ते समुद्रे एव प्रतिशन्दः समुह्ललासेत्यर्थः ॥

१०३३ ॥ नेत्रस्वापन्नवासुकेर्निघर्षोन्म्लिता ये पक्षच्छेदव्रणा 'इन्द्रपहारकृताः [तस्संबन्धिभ्यो प्रन्थिभ्यो 'निर्विर्तिताः] पृथग्भृताः
 ३ निपतन्ति शैलकटकात् नष्टशल्यस्वापन्नवज्रधारामिश्रास्तटखण्डाः ॥

॥ १०३४ ॥ प्रसरन्ति वलदुद्धिमण्डलिक्यमाण [क्रुष्ट] शरीराः ⁸स्रःकारसरलिक्वतावर्तस्वेन प्रशिथिलीभृतशरीराः केवलं भुजगेन्द्राः ॥ ३ नवरं केवलम् । एवं नाम महान्तो जलधौ सर्पाः ये^{ग अ}फ्रःकारैर्मन्दरव-लनोत्पन्नानावर्तान् सरलान् कुर्वन्ति⁸ ॥

i MH. गमित्तसमपदानापेक्षया. 2 MH. क्षणातुच्छे. 3 MH. वासुकिर्नि.
MH. प्रमाण of for प्रहार o, which is a conjectural emendation of MH. is apparently mutilated here. The addition is conjectural. of MH क्रिरीरास्तकार o. 1 MH. सपायो for सप् ये. 3 MH. is here mutilated, reading व्यक्तोन्पन्नानाव. Doubtless the copyist left out some words after नव. The correction is conjectural.

तरु-विलय-लया-लच्छि लहिन सेलिम्म कहय-सिर्याओ। उम्मोइय-वासुइ-णिहस-मग्ग-संदाणि अ-जलाओ।। १०३५॥ कहएहिं तहेय महा-सिहरेहिं णहंव पेलियं गिरिणो। अलीणं णवर दिसाहिं णिहस-तणुयिम्म मज्झिम्म ॥१०३६॥ कुम्म-विणिहिष्ठ-मूलो भ्रुययाहिव-णिहस-तणुद्रयाहोओ। कह-कहिव पढम-णिमिओ सुहेण ओसारिओ सेलो॥१०३७॥ घडियं मन्दर-दर-दूमियिम्म संखुहिय-जलहि-तण्णायं। सिसिरोवयार-पङ्कंव कुम्म-वीडिम्म महि-वेढं॥ १०३८॥

॥ १०३५ ॥ विलततँरुलतालक्ष्मी लभन्ते शैले कटकसरितः उन्मोचितवासुकिनिधर्षमार्गसंदानितजलाः ॥ लक्ष्मीः शोभा ॥

॥ १०३६ ॥ कटकैस्तथैव महीशिखरैर्नभः प्रेरितं मन्दरिगरेः समुद्राद्वत्तीर्णस्य [आलीनम् आश्विष्टिमिव केवलं] दिग्भिर्निघर्षतनी मध्ये ॥ कटकशिखरनेत्रनिघर्षस्थानमहत्त्ववर्णनमत्र वात्पर्यार्थः ॥

| १०३७ | कूर्मविनिघृष्टमूलो भुजगाधिपनिघर्षतनूकृताभोगः सन् यः पूर्व कथंकथमपि निमितः समुद्रे क्षिप्तोभृत् स सुखेनापसा-३ रितः उरकालित: [शैलः] | तले कूर्मनिघर्षेण मध्ये च वासुिकनो-रक्षेपणेन लघूकृतस्वात् ॥

॥ १०३८ ॥ घटितं संबद्धं मन्दरेण मनाग्दूमितं खेदितम् [अँपि] संक्षुडधेन समुद्रेण तन्नायम् आर्द्र शिशिरोपचारार्थं पङ्कमिव कर्दम इव

¹ MH. समुद्रादुक्तीणिदिगिमांनं . The emendation and addition are conjecural 2 MH. विज्ञी . 3 MH. क्षित्योतत् for क्षित्योभूत. 4 MH. तन्नायं मार्द्र.

इय कम-णिम्महिया मुक्क-विहुर-स्वीरोअ-सरहसुब्बूहा । लच्छी अज्जवि बच्छ-स्थल-हिया वुन्भइ इमेण ॥ १०३९ ॥ कि च। ४

> दीसइ कर-ताडण-मूढ-रुहिर-संगलिय-सामल-च्छायं। हियय हिय-विरह-हुयास-धूम-मइलंव थण-वहं।। १०४०॥ वयणुव्वहण णिवेसिअ-करुद्ध-णह मणि-मऊह-बोच्छेए। संघन्ति णिरञ्जण-णिम्मलाओयोरंसु-धाराओ॥। १०४१॥

३ संतापनिवृत्तये कमठः कूर्मः विशिव्य तत्र महीपिठम् ॥ महोद्धि-मथनसमये किल कूर्मः सर्वात्मना जलियतेल प्राप्तो मन्दरभरधार-णाय । ततः पुनरपि पृथ्वी तत्र विश्रान्ता क्षुब्धजलियना आर्द्रा ६ विरता एवमुरप्रेक्षिता ॥

॥ १०३९॥ इति क्रमेण निर्माथितमुक्तो विधुरः क्षीणो यः क्षीरोदस्ततः सरभसमुदूढा लक्ष्मीरचापि वक्षःस्थलस्थिता उद्यते ३ एतेन यशोवर्महरिणा ॥ २४ ॥ कुलकम् ॥

॥ १०४० ॥ अथ राजप्रतापवर्णनार्थं चककम् । दृश्यते कर-ताडनक्रैंढरुधिरसंवैंलित [श्यामल] च्छायं हृदयार्धाक्ते विरहामिधूमम-३ लिनमिव स्तनप्रष्ठम् ॥

।। १०४१ ॥ ^१वदनोद्वहननिवेशितकरोध्वनखलक्षणमणिमयूख-व्युच्छेदान् संदघति निरक्षनत्वेन निर्मलाः स्थूलाश्रुधाराः ॥

[ं] MH. विर्नृतिये. ' 2 MH. कमठक्र्मपीठिमव for कमठः कूमः पीठिमव.
8 MH. महापीठ ! 4 MH. कूमैसर्वा 6 MH. शुम्धजलियाद्वेवसुत्प्रेक्षिताः
6 MH. क्षीन्तो. 7 MH. सरससमुदूदा. 8 MH विरोजनिव. 9 MH. निरंजनिवे.

धण-लम्बाल अ माला-णिरोह-खण-मेत्त-पुद्धइंज्जन्ता । उम्हिविय-गण्ड-वासं चक्कलइंज्जन्ति णीसासा ॥ १०४२ ॥ इय लीला-रोसुग्गम विसामय-भुमयम्मि जम्मि वुब्भन्ति । वेरि रमणीहिं वेहच्व-लम्भ विहुराई अङ्गाई ॥ १०४३ ॥ जस्स भुह-मारुयाहय-विसन्त-भुयणन्तरेण उअराओ । पुब्भइ अयण्ड-वम्भण्ड-डम्बरे। पश्च-अण्णेण ॥ १०४४ ॥

॥ १०४२ ॥ [¹घनाः निविद्धाः तैलाभावात् लम्बाश्च शिरसः सकाशाद्धदनभागे लम्बमानाः] । अयोजनात् । [ताभि:] अलक-३ मालाभिनिरोधेन क्षणमात्रं पुङ्जीक्रियमाणाः उप्णीकृतगण्डपार्धे कृत्वा चक्रीक्रियनते निःश्वासाः ॥

॥ १०४३ ॥ इति लीलारोषोद्गमविकैंसितभूके यस्मिन् राज्ञि उद्यन्ते वैरिरमणीभिर्वैधव्यलाभविधुराण्यङ्गानि ॥ ४ ॥ चककम् ॥

 १०४४ ॥ जस्सेति युगलकम् । यस्य मुखमारुतेन शङ्का-ध्मानार्श्वेन आहतं सत् विशत् प्रविशत् भुवनान्तरम् अन्यतमं भुवनं ३ यत्र तत् मुखमारुताहतिवशद्भुवनान्तरम् तेन उदरात् उद्यते च धार्यते च औन्यतमब्रह्माण्डसादृश्यं पाञ्चजन्येन शङ्कोन ॥

भगवतो हि हरेरुदरे त्रयो लोकाः स्थिताः तेन तदाधारत्वेन

¹ MH, is corrupt here, omitting some part and misreading another of the chhâyâ, it has चे योजनात अरुकमालाभित्तिरोधेन. ² MH. ॰ ध्मानोधेन. ॰ So MH! ⁴ MH. उद्योत घार्यते च which can hardly be a mistake for उद्यात इन धार्यत इन which if read by MH, would explain the reading of J, the only MS, that reads तुब्भइन, all others having तुब्भइ अयण्ड0.

सो एस केसवो उवसग्रुद्दग्रद्दाप-दाविया आमे । अह सोहइ सेसम्मिव णिययम्पि जसम्मि विणिसण्णो ॥१०४५ अह वा । १८

> भारुव्बहणा-जोग्गायरेण तारेहिँ णह-मऊहेहिँ । सेस-सिसुहिँव चलणारविन्द-घडिएहिँ सोहन्ति ॥ १०४६॥

अण्डत्रयमपि तत्र स्थितमिति 'कोष्ठचपवनप्रेरितः अन्यतमो लोकः ३ शङ्खाभ्यन्तरे प्रविष्टः 'इति शङ्खः अन्यतमब्रह्माण्डत्वेनोत्प्रेक्षितः अतिमहत्त्वात् ॥

 १०४५ ॥ स एप केशवः । केशवावतारस्वात् । उपसमुद्रं समुद्रसमीपे उदामदर्शितायामे एप शोभते शेष इव निजके यशासि
 विनिषण्णः ॥ यशो जलधिपर्यन्तवैतत्याच्छौक्ल्याच असमुद्रशायिना-रायणशय्यास्वापत्रशेषत्वेनोस्प्रेक्षितम् ॥ युगलकम् ॥

१०४६ ॥ अथ षोडशिभः कुलकम् जनोपतापसमयनिद्शिताधिष्ठातृरूपपृथिवीशरीरद्शितया धर्मप्रधानस्वं ⁸यशोवर्मणो
३ वर्णियतुम् ॥ अथवेति निपातसभुदायः अर्थान्तरप्रस्तावनार्थः ।
भारोद्वहनयोग्यादरेण तारैर्नस्वमयूखैः शेषिशश्रुभिरिव चरणारिवन्दघटितै: शोभमानाम्

किल तरुगिरिसागरसारेस्सहितां भुवं गोलकरूपां शेषो धारयते शरीरिणीं तु नूनं "शेषसुतका: इत्युत्प्रेक्षाबीजम् ॥ १॥

i MH. ⁰प्वनः प्रे⁰. ² MH, seems very corrupt here, reading इसन्य-तमलोकः शङ्कान्यतम⁰ for इति शङ्कः अन्यतम⁰. Our emendation is merely conjectural ⁸ MH. उदाम⁰. ⁴ MH⁰.दांशेतायोमे. ⁵ MH. विनिषिणणः ⁸ MH. ⁰शायिना नारायण⁰, ⁷ MH, ⁰पन्ना शेष⁰, ⁸ MH, ⁰ष्ठातृस्ततपृथिनी-शरीरदर्शितया धर्मप्रधानस्व यशो⁰, ⁸ MH, अथवेति च, ¹⁰ MH, ⁰रूपा शेषो, ii MH, ⁰स्त्तका.

भ्रुयइन्द-फणा-मण्डल-णिवेस-पिडलग-रयण-रायंव । चलण-ज्यमावहर्नित पज्जतालत्त्रय-च्छायं ॥ १०४७ ॥ लीला-घोलाविय-चलण-मुहल-मञ्जीर-रव-मिलन्तेहिं । बुन्भिर्नितं सेस-फणा-वलएहिंव राय-हंसेहिं ॥ १०४८ ॥ कारण-किरि-लन्धुक्लेव-लग्ग-पिरकविल-केसर-च्छायं । बहमाणि किरण-कलाविमिरिण-रसणा-गुणुग्गिण्णं ॥१०४९॥ सेविक्जिन्ति सर्यण-रसणा-पिडणिव्वडन्त-पिडमेण । आहत्त-रोहणुह्लण-वइयरेणांपिव जणेण ॥ १०५० ॥

॥ १०४७ ॥ भुजगेन्द्रफणामण्डलनिवेशनेन प्रतिलग्नरस्नराग-मिव चरणयुगं प्रैवहन्तीं पर्याप्तालक्तकच्छायम्

॥ १०४८ ॥ लीलाघूणितचरणमुखरमङ्गीररवेण मिलद्भिः संघट-मानैः सजातीयभान्त्या उद्यमानां सेव्यमानां तद्वाहनां वा शेषफणा-३ वलयैरिव राजहंसैः

शौक्ष्यात् शेषफणासादृश्यं राजहंसानाम् । चरणसंचारिणीं च दृष्टा वाहनभूता हंसा उपसर्पन्ति भगवतीं भूदेवताम् ॥

१०४९ ॥ कारणम् भूम्युद्धरणम् तेन यः किरिर्वराहस्तस्य स्कन्धेन य उरक्षेपः उरक्षेपणं तेन लग्ना ये परिकिपिशाँः केसराः स्कन्धकेशास्तच्छायं तरसदृशकान्ति वहन्तीं किरणकलापम् 'इरिण-रसनागुणोद्गीर्णम् इरिणं सुवर्णम् ॥

॥ १०५० ॥ 'सेव्यमानां 'सरस्नरसनाप्रतिनिर्वतमानप्रतिमेन आरब्धरोहणोच्छैलनव्यतिकरेणेव जनेन

¹ MH. चल्रन⁰. ² MH. ⁰मजरीमंजरवेण for मओररवेण, ³ MH. तद्वाहनान्थ ⁴ MH. इरण⁰. ⁵ MH. सेव्यमानानां. ं MH. ⁰प्रतिवर्तमान⁰. 38 (Gaŭdavaho)

णाहि-विवरेण कारण-वराह-दाढा-वहेणव सहिन्त । पायाल-तम्रुच्भेयायमाण-रोमावलीएण ॥ १०५१ ॥ अज्जिव अणह-द्विय-राम-रमाण-णिग्गमण-सीर-मग्गंव । उयरमहिराम-विल-वीइ-भङ्ग-विसमं पआसेन्ति ॥ १०५२ ॥ सोहन्ति हाराविल-वलन्त-रोमावली-तरङ्गेण । जउणा-संगय-गङ्गा-सोत्तेणव मज्झ-एसेण ॥ १०५३ ॥ लायण्ण-परिष्फुरमाण-परियणुक्तिवत्त-चामर-चएहिं । अन्तो-पायड-भूकह-मूल-कलावंव दंसिन्ति ॥ १०५४ ॥

प्रतिमा प्रतिबिम्बम् । रोहन्त्यस्मिन् रत्नानीति रोहणं रत्नाकरः । तस्योच्छलने मथने व्यतिकरो व्यापारो यस्य तेनेव । संचालित-३ रत्नाकरेणेवेत्यर्थः

॥ १०५१ ॥ नाभिविवरेण कारणवराहदंष्ट्रापैँदेनेव शोभमानां पातालतमउद्गेदायमानरोमावलीकेन

॥ १०५२ ॥ अद्याप्यनघस्थितरामरमणीनिर्गमनसीरमार्गमिव उदरम् 'अभिरामविलवीचिभङ्गविषमं प्रकाशयन्तीम्

सीता हलविलिखनैर्भुवो जातेति प्रसिद्धः । वलित्रयं ^{*}चोदरे तरुणी धारयत इति स्थितम् । ^{*}तत् हललेखाःवेनोःप्रेक्षितम् ॥

॥ १०५३ ॥ शोभनानां हारावलीषु वलन्तो रोमावलीतरङ्गा 'यत्र तेन गङ्गाँसंगतयमुँनास्रोतसेव मध्यदेशेन

॥ १०५४ ॥ [^{\$}ल वण्यपरिस्फुरत्परिजनोस्क्षिप्तचामरचयैः अन्तःप्रकटम्रुहमूलकला] ंपिमव दर्शयन्तीम्

¹ MH. तस्योचलनेव्यन 10r तस्योच्छलने मथने, which is a purely conjectural reading, ² MH. तेनेव. ³ MH. संचिलत⁰. The emendation is conjectural. ⁴ MH. ⁰वांची⁰, ⁵ MH. चोदारतरुणी for चोदरे तरुणी. ⁶ MH. तद्वछलेखालेन⁰ ⁷ MH. यच. ⁸ MH. omits the portion shown in brackets. ⁹ MH. ⁰पामिव दर्शयंती.

पहु-दंसण-रस-पसिरय-ससेय-रोमञ्च-संचय-निहेण ।
सिल्लाह्य-देसुस्[सियं] वीय-लयंव दंसिन्त ॥ १०५५ ॥
अन्तोविर च परिसंठिएण णह-णिण्णआएव जलेण ।
पिडमा-पिडएण सियंसुएण संविलय थण-विम्बं ॥ १०५६ ॥
कण्ठ-कुसुमेसु बहुसो लीणुड्डीणोहं महुयर-कुलेहिं ।
आयासियक्र-लेहं सवक्ख-सेलेहिंव पुणोवि ॥ १०५० ॥
सुत्ता-पेरन्तत्तण-पाविय-पायार-मण्डल-गुणेहिं ।
दिव्व-पुरेहिंव मिण-कुण्डलेहिं संभावियाहोयं ॥ १०५८ ॥

ं भूमिशरीरे तरुमूलान्यन्तर्गतानि किल भवन्तीस्यौचिस्यास्प्रक्षा ॥

[॥ १०५५ ॥ प्रभुदर्शनरसप्रस्तसस्वेदरोमाश्चसंचयनिभेन साले-लाहतदेशोच्छ्वसितां जलयुक्तप्रदेशे समुद्गतां बीजलतामिव दर्शयन्तीम्

- बीजलता बीजकार्यकारिणी लता इक्षदण्डादिका । इक्षवो हि भूम्यां रोपितेभ्यो लताखण्डेभ्यः प्रजायन्ते न तु बीजेभ्यः इतरवृक्षवत् ॥]
  - ॥ १०५६॥ 'अन्तरुपरि च परिसंस्थितेन 'नमोनिम्नगाया इव जलेन प्रतिबिम्बितेन सितांशुकेन 'संवृतस्तनबिम्बाम्
  - ॥ १०५७ ॥ कण्ठकुसुमेषु बहुशो लीनोड्डानैर्मधुकरकुलैराया-सिताङ्गलेखां सपक्षेः शैलैरिव पुनरपि
- १०५८ ॥ मुक्तापर्यन्तस्वेन प्रापितप्राकारमण्डलार्घान्तैः ।
   मण्डलगुणैरिति कचिरपाठः । दिव्यपुरैरिव मणिकुण्डलैः संभावितः
   आभोगः शरीरं विस्तरश्च स्थावरावस्थायां यस्यास्ताम्

i MH. अंतउपरिष्टितेन for अन्तरुपरि च परिसंस्थितेन. ² MH. ⁰भिन्नगारु for ⁰निम्नगाया, ³ MH. संवृत्तं स्तर्नार्वेवम्.

कुण्डल-सिस-सुरन्तर-णिसण्ण-कवरी-णिसा-विणीलुद्धं । मुह-मण्डलं सुमेर्हव कणय-गोरं पयासेन्ति ॥ १०५९ ॥ सन्वत्तो हार-मऊह-दण्ड-पिडयिगयङ्ग-भावेण । उम्मिल्ल-णिम्मलाणेय-पह-समूह्वं दीसन्ति ॥ १०६० ॥ अवयंस-कुसुप-णीसन्दमाण-र्य-बिन्दु-किलय-मूलेण । गण्ड-त्थलेण दर-गलिय-रेण-भावेणव सहन्ति ॥ १०६१ ॥ माला-वल्ल पहुँ पहण्ण-सुरहि-क्रबरी-लयं महुयराण । वेणी-बन्धेहिंव बहु-णरिन्द-वेहव्व-पिसुणेहिँ ॥ १०६२ ॥

॥ १०५९ ॥ कुण्डले शशिस्राविव तयोरन्तरे मध्ये निषण्णं च तत् कवर्येव निशा रात्रिः तमः तया विशेषण मेनिलार्ध नीलैक-३ भागं मुखमण्डलं सुमेरुमिव कनकगौरं प्रकाशयन्तीम्

मेरुरेव सुमेरः । मेरौ किल वामदक्षिणभागयोः सूर्याचन्द्रमसौ व्यवस्थितौ पश्चिमभागे तु तमः इति मुखेन कुण्डलाभ्यां पश्चात्प्रल-६ म्बमानकवर्या च युक्तेन सादृश्यम् ॥

॥ १०६० ॥ सर्वतो हारमयूखमण्डलप्रतिजागरिताङ्गरवेन उन्मीलितनिर्मलानेकप्रभासमृहमिव ^²दृश्यमानाम्

[॥ १०६१॥ अवतंसकुसुमनिःष्यन्दमानरजोविन्दुकलितमूलेन गण्डस्थलेन ईषद्रलितरेणुभावेनेव शोभमानाम्

अवतंसार्थानि केशेषु धारितानि यानि कुसुमानि तेभ्यः सकाशा-द्वहतां रजसां बिन्दुमिर्लिप्तम् लेन गण्डस्थलेन किचिदार्द्रभृतपांसुमत्त्व-मिव दर्शयन्तीमित्यर्थः ॥]

॥ १०६२ ॥ मालावलयैः प्रकीर्णसुरभिकवरीलतां मधुकराणां संबन्धिभः विणीबन्धैरिव बहुनरेन्द्रवैधव्यपिशुनैः]

² MH. दृश्यमानम्.

इय सुव्वइ एसो इर सरीर-भाव-परिसंठियं वहुसो । पञ्चक्खंचिय देवि पुदृईं पुरुएइ पीढासु ॥ १०६३ ॥

किंच। २

सीसइव जस्स ताराणुसारि-णिग्गय-कलङ्क-वलण्ण । अत्ति-णयणाहि अज्जवि समुन्भवो णियय-विम्बेण ॥१०६४॥ वंसम्मि तस्स रयणी-रमणस्स पुरा परिद्विया पहुणो । जे ताण अह पणामो एसो उण किंपि णिव्वडिओ॥१०६५॥

मालावलयहेंतुभूतैः प्रकीर्णसुरभिकबरीलतामिति संबन्धः । ताश्च मधुकरमाला विमुक्तवेणीसादृश्याद्धह्वो ये नरेन्द्रा मेदिन्या भर्तारो ३ व्यतीतास्तरकृतवैधव्यसूचकरवेन कल्पिताः ॥

 १०६३ ॥ कुलकम् । [दिति श्रयते एप किल शरीरस्वप-रिसंस्थितां बहुशः प्रत्यक्षमेव देवीं पृथिवीं पुलक्षयति पीडासु ॥
 १ पीडा उपतापस्तस्कथनार्थमागतां प्रत्यक्षं भूमिं पश्यतीस्यर्थः] ॥

॥ १०६४ ॥ सीसइ इति युगलकम् । शिष्यत इव कथ्यत इव यस्य तारानुसारैनिर्गतकलङ्कवलयेन अत्रिनयनादद्यापि समुद्भवा ३ निजकाबिम्बेन

॥ १०६५ ॥ वंशे तस्य रजनीरमणस्य पुरा परिष्ठिताः प्रभो-र्यशोवर्मणो ये तेषामेष प्रणामः । स एष तु यशोवर्मा कौपि निर्वृत्तः

¹ The MH. omits all. chhâyâ on this couplet. That given above is conjectural, the last portion commencing with पीडा उप⁰ being, however, from a marginal note copied rfom Do.

³ MH, सींस शीत for सीसह शतं. 3 MH. तरोनु0.

अवि अ। ४

सज्झस-संवेउम्मीलणेवि अलसुम्मुहा सम्रुत्तरह् । दिही पहरिस-विरलायमाण-पम्हन्तरालेसु ॥ १०६६ ॥ तत्तोहुत्त-गयागय-हियय-वहाअन्त-णह-मऊहेण । कर-किसलएण लोलंसुयम्मि थण-मण्डले वसियं ॥ १०६७॥ गाढ-जहण-त्थल-क्ललण-मुहल-मणि-किङ्किणीअमुक्कम्पो । पहिकुसुमन्दोलिअ-फण्ड-दाममङ्गं तरङ्गेइ ॥ १०६८ ॥

३ संपन्नः प्रकटीमृतः ॥ किल अत्रिनेत्राचनद्रो जातः । ततश्च कारणभृतकृष्णनयनतारानुरूप्येण चन्द्रे कलङ्कः । तेनैव च बिम्बकलङ्कोनासौ व्यपदिश्यते शशीति । छायायां शशाब्दपृष्टेः । अहेति
शब्दः एष इत्यस्यार्थे । तेषां तावत् एष लोकसिद्ध एव प्रणामो
निर्वृत्तः चन्द्रवंशसमुद्भृत्त्वादेव । स एष पुनर्यशोवर्मा कोपि सर्वातिशायी संपन्नः । यस्यापरिमितो गुणगणो नारायणावतारस्वाद्धिभज्य
९ गणियतुं न पार्यत इति पुनःशब्दात् अध्याहारेण नेयम् ॥ २ ॥
युगलकम् ॥

॥ १०६६ ॥ नृपसौभाग्यं चक्रकेणाह । साध्वससंवेगोन्मीलनेपि अलसोन्मुखा समुत्तरति । वाल्येनाप्रागलभ्यात् । [दृष्टिः] प्रहर्षवि ३ रलायमानपक्ष्मान्तरालेषु ॥ साध्वसं भयम् । कुतूहलमिति केचित् ॥

॥ १०६७ ॥ तदभिमुखगतागतहृदयपथायमाननखमयूखेन कर-किशलयेन लोलांशुके स्तनमण्डले उषितम् ॥

॥ १०६८ ॥ गाढजघनस्थलस्खलनमुखरमणिकिङ्किणीकम् उत्कम्पः कामजः परिकुसुमान्दोलितकण्ठदाम अङ्गं तरङ्गयति ॥

¹ MH. कारणभूतं कृष्णनयननारानुरूप्येण चंद्रे कर्लकस्तेनैव च विम्ने कर्लकासी.
2 MH. प्रवृते. 8 MH. विभव गणितुं. 4 MH. पुर: शब्दाध्याद्यारण for प्रवःशब्दात् अध्याद्यारण. 5 MH. बाल्येन प्रागल्भ्यात्. 6 MH, यह for शति,

इय णिव्वत्तिय-सेज्जा-परिणयणाण पहिवक्तव-कुमरीण । जायन्ति जस्स पुरओ ससज्झसा वम्मइ-वियारा ॥१०६९॥ केऊर-मरगओग्गिण्ण-किरण-कलिले भ्रुयम्मि अप्पाणं । सा जस्स विणोएइव णलिणि-वणुक्कण्ठिया लच्छी ॥१०७०॥ अहियाराणल-कुण्डम्ब-मण्डलं ताव णं समक्कमइ । तिमिरं कुलमिव तारा-फण-रयण-वहं विसहराण ॥१०७१॥

 १०६९ ॥ इति निर्वर्तितशय्यापरिणयनानां प्रतिपक्षकुमारीणां जायन्ते यस्य पुरतः ससाध्वसा मन्मथविलौसाः

श्रय्यापरिणयो गान्धर्वविवाहः । परिणयनं [परिणयः] ॥ तस्य के वयमिति वक्ष्यमाणेनात्र संबन्धः कर्तव्यः ॥ ४ ॥ चक्रकम् ॥

।। १०७० ।। अथ युगलकम् । केयूरमरकतोद्भिन्नकिरणैः क-लिले व्याप्ते भुजे आस्मानं सा यस्य विनोदयतीव [नालेनीव] नो-३ रकण्ठिता | लक्ष्मीः

कमर्ल्यनिप्रयस्वास्सदृशे भुजे रुक्ष्मीरात्मानं विनोद्यतीव । नित्यनिवासेत्यर्थः ॥

[।। १०७१ ॥ अभिचारानलकुण्डताम्रमण्डलं तावत् एतं यशोवर्माणं समाक्रामति तिमिरं कुलम् इव ताराफणरत्नवहं विषध-३ राणाम्

मण्डलं शत्रुमण्डलम् । ताराफणरत्नवहं तारासदृशफणारत्न-धारि सर्पाणां कुलम् । उक्तं त्वेतत् । तारासमुदायसदृशरत्नशिरः ६ सर्पाणां कुलं प्रति समाकामत् तिमिरं यथा नश्यति तथैव अभिचार-कर्माभिकुण्डेन ताम्रं यशोवर्मशत्रुमण्डलं तं समाक्रामत् नश्यतीति ॥] पुहई-वइणो अम्हे सचिरियावेयणिम्म के तस्स ।
सुव्वइ ण-पहुत्तंचिय तस्सिवि फणिणो मुह-सहस्सं ॥१०७२॥
तहिवि णिसामेह णराहिवस्स भ्रय-दप्प-दप्पणं एयं ।
रयाणि-विरमिम्म णवरं पुरुमिल्ल-णरिन्द-णिहवणं ॥ १०७३॥
साहिज्जइ गउड-वहो एस मए संपयं महारम्भो ।
णिसुए मुयन्ति दप्पं जम्मि णरिन्दा कइन्दा य ॥१०७४॥
एत्ताहे उण रविणो उच्चत्तिय-कमढ-पिङ्गल-च्छाओ ।
परिघोलइ वियलिय-किरण-कन्दलो विम्ब-परिणाहो॥१०७५॥

 १०७२ ॥ पृथ्वीपतेर्वयं सच्चिरितावेदने के । न केचित् । तस्य यस्मिनै प्रभवैत्येव तस्यापि फणिनो जिह्वासहस्रद्धययुक्तं मुख-३ सहस्रम् ॥ शेषोपि यस्य गुणकीर्तने न समर्थस्तस्य यश्नेवर्मणो मानुषमात्रा एकवदनाश्च कथं समर्था वयमित्यर्थः ॥ युगलकम् ॥

 १ १००३ ॥ तथापि निशमयत शृणुत नराधिपस्य भुजदर्प-दर्पणम् एतं वक्ष्यमाणकथाप्रवन्धं रजनीविरमे वैहुपूर्वदेशीयनरे-३ न्द्राणां निष्ठापनं मारणम् ॥

॥ १०७४ ॥ साध्यते गौडवध एष [मया] सांप्रतं महारम्मः निश्चते 'आकर्णिते मुझन्ति दर्प यस्मिन् नरेन्द्राः कवीन्द्राश्च ॥ यशो३ वर्भचरितमाकर्ण्य नरेन्द्रा दर्प मुझन्ति काव्यगुणांश्च श्रुरवा कवीन्द्रा दर्प मुझन्ति । रजनीविरम इति उपोद्धातप्रायम् 'आभाषितम् ॥

॥ १०७५ ॥ ततः प्रदोषवर्णितं ^{*}षट्विंशकुरुकमाह । इदानी-मस्मिन्प्रदोषकाले पुना रवेरुद्वर्तितकमठिषक्क्षरुच्छायः परिघूर्णते विग-३ लितकिरणकन्दलो विम्वपरिणाहः ॥ परिणाह आयामः । ^{*}कमठः

¹ MH. आकर्णते. 2 MH. ⁰भासितम् for ⁰भाषितम्, which is conjectural 3 MH, षर्द्विश⁰. 4 MH. कमढः.

एर छाया-परियत्त-म्रहल-पारावया पसञ्जन्ति ।
गिरि-कुञ्जण्णिह महन्द-णन्दिणो रण्ण-पेरन्ता ॥ १०७६ ॥
महलिङजह दियसाहिब-किरणाइष्णस्य-सेल-गलिएहिं ।
आयस-रस-विसरेहिंव छाया-मग्गेहिं महि-वेढं ॥ १०७० ॥
सरिआण णिरन्तर्-मिलिय-विहय-णिवहोबरोह-मुचन्ता ।
उच्वेल्लान्तिव णिव्वहिय मण्डला पुलिण-वित्यारा ॥१०७८॥

कूर्मः । तस्योद्वर्तितस्य उत्तानस्थापितस्य उदरमीवस्पाण्डुपिझरं भवति । अस्तसमये रविविम्बमपि तावृगेव ॥

| १०७६ | एते 'स्वेच्छापरावृत्तमुखरपारावताः' प्रसीदन्ति
प्रसन्ना भवन्ति 'रविकररजोरचितपाण्डुस्वनिवृत्तां 'गिरिकुङ्जोन्निद्र३ मृगेन्द्रनन्दिनः अरण्यपर्यन्ताः ॥

[॥ १०७७ ॥ मिलनीिक्रयने दिवसाधिपिकरणाकीर्णास्तशैल-गिलतैः आयसरसिवसैरिव छायामार्गेर्महीप्रष्ठम् ॥ अत्रोक्तं भवति । ३ दिनकर्गास्तमये सूर्यिकरणैराकीर्णस्वादस्तशैलाद्गलिता याण्छाया अन्ध-कारास्तासां मार्गेः प्रवाहैः पर्वताद्गलद्भिरयोरसप्रवाहैरिव पृथ्वतिलं पिलनीिक्रयत इति मन्ये । इति ॥]

 १०७८ ॥ सिरतां निरन्तरिमिलितविहगनिवहोपरोधमुच्य-मानाः उद्वेष्ठन्तीव निर्वृत्तमण्डलाः पुलिनविस्ताराः ॥ उपरुणद्धीत्य-१ परोधः । निवहश्चासावुपरोधो अनिवहोपरोधः । उद्वेष्ठनमुद्धेष्टनम् । अनिर्वृत्तमभिव्यक्तम् ॥

¹ MH, So! ² MH. ⁰मुखपारावता:. ³ MH, रविकिरजो. ⁰ ⁴ MH. ⁰निवृत्तः ⁰

⁵ MH. ⁰गिरिकुजराम्निद्ध⁰. ⁶ MH. अपरुगद्धीत्यपरोधः । निवदश्चासावपरोधो निवदोपरोधः, thus exhibiting much uncertainty between उप⁰ and अप!

⁷ MH. निवृत्त⁰.

39 (Gattdavsho)

द्रत्तण-पद्धम-णियत्त-गो-हणा होन्ति णयर-मग्गेसु ।
सालम्ब-दिणयरचे अ धूसरा दिअस परिणामा ॥ १०७९ ॥
थोयमिव वियह-गमणा गरुयायन्त-जहणालसमुवेन्ति ।
धेणु-धवलीओं पण्हुय-पीणापीणा वणन्ताओं ॥ १०८० ॥
संवेल्लिऊण एकं दियसारम्भ-पहिसारियं विञ्ज्ञो ।
विइयं पक्षंव पुणो छाया-वर्ल्यं पसारेइ ॥ १०८१ ॥

॥ १०७९ ॥ दूरस्वेन' प्रथमनिवृत्तगोधना भवन्ति नगरमार्गेषु सालम्ब एव दिनकरे अस्तम् अगतेपि धूसरा दिवसपरिणामाः । ३ गवादिधूलीधूसरितस्वात् ॥

।। १०८० ॥ स्तोकिमिव । स्तोकिमिति वीप्सा श्रेया । विकटग-मनाः । वस्सोस्कण्ठया स्वरितगमनम् अगरभरेण सुनृप्तस्वेन च स्तोक-३ मिव च तत् । अत एवाह । श्रुक्तयमाणजघनेनालसं कृत्वेति । क्षीर-पूर्णोधस्त्वेन च गुरुजघनत्वम् । उपयन्ति प्रामनगरसमीपमुपसपन्ति । धेनुधवस्यः धेनवश्च ता धवल्यः उत्तमगन्यः प्रस्नुतापीनमौला वना-६ नतात् ॥ आपीनम् ऊधः ॥

१०८१ ॥ संवेल्य संवेष्टच संवृत्य एकं विवसारम्भप्रतिसा रितं पक्षं विन्ध्यो द्वितीयपक्षमिव तैत्रण्छायावल्यात्मकं रात्रिरूपं
 प्रसारयति प्रदोषसमये ॥ आदित्यपरिवृत्तिनिबन्धनोयं दिनरजनी-

¹ MH, दूरत्वेन वा प्रथम⁰. If the at is not spurious, its presence indicates the loss of two alternative explanations of the word दूरत्वेन. ² MH. ⁹गमनाक्षीर⁶. ³ MH. गुरुयमाण⁶. ⁴ MH. उपसर्पति. ⁵ MH. प्रस्तुता⁶. ⁶ MH. प्रस्तुता⁶. ⁷ MH, तत्रङ्याग⁶. ततः refers to J's text.

अन्दोलइ दिण-लच्छी पच्छिय-सेल-त्यलाबस्तम्बासु । जरह-सर-गण्डि-रेहारुणासु रवि-किरण-मालासु ।। १०८२ ॥ पच्छ-द्वियायवत्त्रण-सुण्णइय-गबक्त-मगग प्रहिका । जाया समुज्जलालेक्त्व-सुन्दरा मन्दिरद्धन्ता ॥ १०८३ ॥ तंसागय-रवि-यर-णिज्वहन्त-मूलन्तराल-वियहाइं । विरलायन्तिवे छाया-णिगगम-सिहिलाई रण्णाइं ॥ १०८४ ॥

विभागः । प्रदोषसमये च यस्यां दिशि दिवसपक्ष आसीत्तत्र दिव-सपक्षसंकोचेन रात्रिपक्षः प्रसरति ॥

॥ १०८२ ॥ आन्दोलति दोलामधिरोहति 'संनिहितप्राया भवति दिनलक्ष्मीदिवससंपत् । पश्चिमशैजः अस्ताचलः । स एव छँलस्तद्व-३ लम्बासु जरठशरम्रन्थिरेखावदरुणासु रविकिरणमालासु ॥

॥ १०८३ ॥ प्रच्छाँदितातपत्वेन शून्याकृतगवाक्ष[मार्ग] पैतिरि-क्ता जाताः समुज्जवलालेख्यसुन्दरा मन्दिरार्धान्ताः चित्रगृहाभ्यन्तर-३ भागाः ॥ दिवा हि रविकरसंसर्गविवणीभावभयेन वातायनान्याच्छाच स्थाप्यन्ते । अपराह्णे तु गवाक्षावरणं जालकादिकम् अपसार्यते इत्या-वारकशून्यत्वेन तमसः विरिक्ताः शून्या भवन्ति चित्रगृहान्तः प्रदेशाः । ६ आलेख्यं च चिरमुज्ज्वलं प्रथते तदा ॥ पेच्छा आअवक्तणेति पाठे पू-वाभिमुखवातायनगृहेषु पश्चादपराह्णे तिष्ठत्यातप इति दीर्घप्रतिघाति-तापाभावेन चित्रस्योज्ज्वलत्वमिति योजनीयम् ॥

॥ १०८४ ॥ त्र्यश्रागतरविकरत्वेन निर्वेर्तमानानि प्रकटीभवन्ति

¹ So MH. • 1 MH. विरक्ता: 3 This is doubtless corrupt. Does the commentator refer to our reading above? If so, the emendation ought to be पञ्छिद्रियापवर्षक. 4 MH. निवर्तमानानि.

सेलग्ग-सण विहत्ता रिब-वहण-क्रमेण दूरमुच्छिलया । घम्म-च्छेया इव तार अवणं एन्ति मछिन्ता ॥ १०८५ ॥ एन्ति गह-मोत्तियह्ने पओस-सीहाहए दिणेहम्मि । च्हिसिअ-द्विय रुहिराअम्ब-कुम्भ कर्णि रिब-मियङ्का॥१०८६॥ जामवई-मुह-भरिए संज्ञा महराइ दिणयराहारे । आयास-केसरं दन्तुरेन्ति णक्तत्त-कुसुमाइं ॥ १०८७ ॥

यानि मूलान्यन्तरालानि च तैर्विकटानि विस्तीर्णस्वेन दृश्यमानानि ३ विरलायन्त इव छायानिर्गमेन शिथिलानि कोमलानि शीतलान्यर-ण्यानि ॥

॥ १०८५ ॥ शैलाग्रे अस्ताचलशिरिस क्षणमात्रं विभक्ताः रिविपतनक्रमेण दूरमुच्छिलिताः शैलाद् दूरमूर्ध्व शिलता गिता धर्म- विश्वेदा इव आतपांशा इव तारारूपरवं यन्ति प्रामुवन्ति मुकुलीभवन्तः ॥ प्रदोषसमये तारानिकरस्तावच्छनैरभिव्यज्यते । तत्रेयमुरप्रेक्षा । अधो गच्छिति रवौ ऊर्ध्व धावितास्तिरिकरणा इव मुकुलीभृताः संविलिताः ६ सन्तः तारानिकरस्परवमापन्ना इति ॥

 १०८६ ।। एतः प्राप्तुतः ग्रहा एव मौक्तिकानि तद्र्थं प्रदोष एव सिंह्स्तेनाहते दिनमेव इसो हस्ती तस्मिन् इसितः स्थितः पतितः स्थितो
 शो रुधिरेणाताः प्रकुन्भः तस्करिण तस्सादृश्यं रिवमृगाङ्कौ ।।

[॥ १०८७ ॥ यामवतीमुखेन रात्रिमुखगण्डूषेण मरिते संध्याम-

¹ MH. is very corrupt here. It reads: शैलहुलपत्रिगती दूरमूर्ध्व सिक्श-गता for शैलाद दूरमूर्ध्व शिलता गता. The emendation is purely conjectural. ² MH. ⁰च्छेत्रा. ³ MH. संचलिता:. ⁴ MH, inserts, doubtless from the previous line, the words कररूपल्मा [पद्या:] after मौक्तिकानि,

आयव-किलम्त-महिसच्छि-कोण-सोणाममं दिणम्तम्मि । उच्चत्तइ रिवणो भू-कलम्ब-पुढ-पादलं बिम्मं ॥ १०८८ ॥ संज्ञालत्तय-घरियम्मि उअह जलणोवलेम्ब रिव-बिम्बे । णिव्वडइ धूम लेहव्व मासला जामिणि-च्छाया ॥ १०८९ ॥

दिरया दिनकराधारे दिनकररूपालवाले सति आकाशकेसरम् आकाश-३ रूपं बकुलवृक्षं दन्तुरयन्ति नक्षत्रकुसुमानि ॥

बकुलः किल युवत्या मदिरागण्डूषसेकेन प्रफुछतीति उत्प्रेक्षा-बीजमत्र । यामवती युवतिरिव । आकाशो बकुलवृक्ष इव । ६ अस्तं गच्छन् दिनकरः आधार इव आलवालम् इव । संध्या मदि-रेव । नक्षत्राणि पुष्पाणीव ॥]

॥ १०८८ ॥ आतपक्कान्तमहिषाक्षिकोणशोणातपं दिनान्ते अपँ-वर्तते अस्तमेति 'रवेर्भ्कदम्बवत्परिपाँटलं [बिन्बम्]॥ भुवि यत्' ३ कदम्बं पुष्पविशेषस्तदभूकदम्बम् । [कदम्बं] हि किंचिज्जलेपि भव-तीति भूविशेषणम् ॥

॥ १०८९ ॥ संध्येवालक्तकं तत्र कलिते धृते उअह पश्यत ज्वलनोपल इव विहिशक्तियुतसूर्यकान्ताख्यपाषाण इव रविविन्वे विर्वर्तते धूमलेखेव मांसला धना यामिनीच्छाया यामिन्येव छायाख्पा तस्या वा कान्तिः॥ धूमलेखा हि विह्विनिमित्ताश्रितोस्पद्यते इत्येव- मुरप्रेक्षा । संज्ञालयत्तेति पाठे संध्येव लता दाह्यदारु तत्र कलित ६ इति श्रेयम् ॥

¹ MH. om. ⁰परि⁰, ² MH. भुवति यः for भुवि यत्. ³ MH. बन्हि⁰. The emendation is conjectural. ⁴ So MH. ⁵ MH. तंत्र.

जायंव धूम-संचय-कलुसारुण किरण-दन्तुरं रिवणो ।
तिमिरोधयार-ग्रुज्झन्त-विसम-संज्झायवं बिम्बं ॥ १०९० ॥
काली-कय-सरस-गल-च्छेय-महा-महिस-विक्भमो मिल्ह ।
अत्थायम्बर-रिब-विम्ब-चुम्बिओ तिमिर-संघाओ ॥१०९१॥
लहइ ससन्दण-तुरओ तिमिरक्कम्मन्त-पिझर-सरीरो ।
महुमहण-गारवुव्वत्त-पिच्छ-गरुल-च्छवं सूरो ॥ १०९२ ॥

३ [।। १०९० ॥ जातिमव धूमसंचयकछुषारुणिकरणदन्तुरं रवेः तिमिरोपचारमुद्यद्विषमसंध्यातपं विम्बम् ॥

तिमिरस्य उपचारेण उपगमनेन मन्दीभवन् अत एव विषमः अन्धकारेण मिश्रः संध्यातपो यस्य तत् रिविबिम्बं धूमसंचयेन अनच्छैः आरक्तैश्च किरणैर्दन्तुरिमव जातिमिति उत्प्रेक्ष्यते ॥]

१०९१ ॥ काल्या कालरात्रिरूपधारिण्या गौर्या कृतो यः सरसगलच्छेदो [महा] मिहषस्तत्सदृशो मिलित संघटते अस्तसमये
 आताम्रं यद्रविविन्वं [तेन] चुन्वितः स्पृष्टस्तिमिरसंघातः ॥

॥ १०९२ ॥ लभते सस्यन्दनतुरगिस्तिमिराकम्यमाणिपि इरश-रीरः मधुमथनगौरवोद्कृत्तिपिच्छो यो गरुडस्तच्छिवि स्रः आदित्यः ॥ ३ [आदित्यः] स्वतो रक्तः संसृष्टं संध्यातिमिरं कृष्णम् । स्यन्दने रथे ये तुरगास्ते हरिताः । गरुडोपि स्वरूपेण सौवर्णस्वाद्रक्तः तदुपिरस्थो हरिः कृष्णः । हरिभराकान्तगरुडोन्निमतं पिच्छं हरितम् । इति ६ तुल्यता रिवाबिम्बस्य उन्नामितपुच्छेन हरिभराकान्तेन गरुडेन ॥

MH. मीकति-

जाए णिरायवे दिण-यरम्मि गिरि-रेणु-पाढल-मऊहे । घोलइ मिलन्त-तिमिरा कुलीर-कविला दिण-च्छाया॥१०९३॥ णिय-कर-किलिश्च-णीडत्थमत्थ-गिरि-पायवाहि रवि-बिम्बं । णिवडइ संज्झा-कललोळु-विह्रय-णाहण्ड-पिण्डंव ॥ ९१०८ ॥ थोजन्वत्तण-लिक्खय-संज्झारूण-गयण-ताळु-पेरन्तो । कवलेइ पओस-करी विहाण-पिण्डंव रावि-बिम्बं ॥ १०९५ ॥

।। १०९३ ॥ जाते 'निराँशनयने दिनकरे गिरिरेणुभिस्तद्वद्वा पाटलमयूखे धूसरिकरणे घूर्णते मिलितिमिरा कुलीरवस्किपिला दिन-३ च्छाया ॥ मीलईति पाठे निमीलति । विलीयत इत्यर्थः । प्रियतमम्लानी कान्ताम्लानिरत्र द्योतिता । अत एव निराशनयन इस्युपात्तं साधार-णम् । नयनानि रविकिरणा अपि । ते निराशाः दिक्ष्वमसारणात् । ६ विगते च निराशनयने नायके नायिका घूर्णते । कुलीरं कुसुमविशेषः ।

॥ १०९४ ॥ निजकरा एव किलिश्चलतानिचयस्तन्मयं यन्नी-डमालयस्तरस्थम् अस्तगिरिरेव पादपस्तस्माद्रविबिम्बं निपतित ३ संध्या [कललार्द्र] विहगनाथाण्डपिण्डाभैम् ॥

॥ १०९५ ॥ 'स्तोकोद्धर्तनं मनाग्मुखप्रसारणम् करिपक्षे । प्रदो-षपक्षे च असमस्तिकरणापसारणम् । तेन लक्षितं यत् संध्यया 'तद्वद्वा अरुणगगनमेव तदविद्धन्नं [वा] तालुपर्यन्तो यस्य स [कवल-यति] प्रदोषकरी विधानिषण्डिमिव भक्ष्यकवलिय रविविग्वम् ॥

^{&#}x27; MH. निरास⁰. ² MH. निरानयने. ³ MH. स्तोकोहर्तनेन मनाग्मुखप्रसास्णेन करिएक्षे प्रदोषपक्षे च समस्तोहर्तसमस्ताकरणापसरणम् । The correction is based on a note in the margin of Do, which runs thus;-स्तोकोहर्तनं मनाग्मुखप्र - सार्ण करिपक्षे प्रदोषपक्षे चासमस्तिकरणापसारणम्. ⁴ MH, तद्वहारण⁰. ⁵ MH. So.

णह-बहं द्रुष्णय-संज्ञा-परिवेस-परियरं सह । आहणव पहिबन्धायम्ब-विम्ब-वियहावह च्छायं ॥ १०९६ ॥ पुरुषिछ-दिसा-गय-तिमिरमवर-भायावलम्ब-रचि-विम्बं । गरुलमिव गहिय-गय-कुम्ममुश्रह परितम्बिरं गयणं ॥१०९७॥ परुहस्य इतिमिर-महा-वराह-पहिपेछिओ सुमेरुव्व । संज्ञालोओ पहिल्लग केसराअन्त-रचि-किरणो ॥ १०९८॥ विवहण्डाम्मिव रवि-मण्डलम्मि मुक्कम्मि पहममरुणक्के । णह-सिरि-विाणयाइ ससी बुन्भइ वीयण्ड-पिण्डोच्च ॥१०९९॥

[॥ १०९६ ॥ नभःष्टष्ठं दूरोन्नतसंघ्यापरिवेषपरिकरं शोभते अभिनवप्रतिबन्धाताम्रबिम्बविकटावटच्छायम् ॥

३ दूरोन्नतं दूरम् अत्यन्तमुचैः दिङ्क्मण्डलम्लादुद्गता या संध्या स एव परिवेषपरिकरो यस्य तत् नभः पृष्ठं शोभते । किमिव । अमिनवः प्रतिवन्धः अपूर्वः प्राकारो यस्य स तथा च आताम्रिनिम्बः ईषपाभ ६ विम्बं सूर्यस्त्रपं यस्मिन् तादृशः तथैव च विकटो महान् योऽवटः तद्वदित्यर्थः ॥]

॥ १०९७ ॥ पूर्वदिगागतितिमिरम् अपरभागावलम्भौरविबिम्बम् गरुडमिव गृहीतगजकूर्मे पश्यत पिरिताम्रं गगनम् ॥ पूर्व गरुडेन ३ गजकूर्मी मक्षयितुमुपकान्ताविति प्रसिद्धिः तदभिप्रायेणयम् उरप्रेक्षा ॥

॥ १०९८ ॥ पर्यस्यति विशरारुतां भजते तिमिरमेव [महा]-वराहः । मलिनस्वात् । तेन प्रतिप्रेरितः सुमेरुरिव । रक्तस्वात् । ३ संध्यालोकः प्रतिलमकेसरायमाणरिविकिरणः ॥

[॥ १०९९ ॥ विकटाण्ड इव रविमण्डले मुक्ते प्रथमम्

^{&#}x27; MH. परित्रात.

आसार-पसर-सरला ताली-वण-दण्ड-धूसरा होन्ति । गन्धन्व-पुरायारा णिरायवा रवि-धर-णिवेसा ॥ ११०० ॥ रेहावसेस-दिणयर-मऊह-णिव्वडिय-दण्ड-पिडियन्धा । जालाअइ सालोआ अवर-दिसा भ्रुवण-भवणस्स ॥११०१॥ गयण-मिह-वेड-णीलो मज्झे संज्झावसेस-पिडिभिण्णो । घालइ खज्जूर-क्खन्ध-पाडलो तिभिर-संघाओ ॥ ११०२ ॥

अरुणाङ्के नभःश्रीविनतया शशी उद्यते द्वितीयाण्डपिण्ड इव ॥ राँव-३ मण्डल्क्सप आरक्ते विकटेण्डे प्रथमं मुक्ते सित गरुडमात्रा विनतयेव नभःश्रिया चन्द्रो द्वितीयोण्डपिण्ड इवाह्यत इत्यभिप्रायः ॥]

॥ ११०० ॥ आसारो वेगवद्वर्षः । 'तःप्रसरवस्सरलास्तीडाव-नदण्डवद्धसरा [घूसरा]लोकत्वाद्भवान्ति गन्धर्वपुराकाराः । कार्यवि-३ शेषकारित्वाभावात् । निरातपा निरालोका रविकरनिवेशाः ॥

| ११०१ | रेखावशेषदिनकरमयूखनिर्वर्तितदण्डप्रतिबन्धाः जालायसं गवाक्षायते सालोका अपरा दिक् भु[वनमेव भ] वनं तस्य ३ संबन्धिनी ॥ जालके मध्ये अन्तरान्तरा स्तम्भदण्डा भवन्ति आलो-कश्चान्तरान्तरा । तद्वत् तस्यां रविमयूखा एव दण्डा आलोकश्चान्तरान्तरा । तथ्वत् तस्यां रविमयूखा एव दण्डा आलोकश्चान्तरान्तरा तथ्पभारूषः । अथ वा तमो लतादण्डा इव मध्येमध्ये च ६ आलोकः ॥

॥ ११०२ ॥ 'गगनमहीपीठप्रदेशयोनींलो मध्ये संध्यावशेषेण' प्रातिभिन्नो घूर्णते 'मध्ये खर्जूरस्कन्धवरपाटलः पाण्डुरस्तिमिरसंघातः॥

¹ MH, ⁰वत्सला⁰ for ⁰वस्सरला⁰.

³ MH. ⁰विशेष⁰ for ⁰वशेषे⁰.

⁵ MH. ^०तपशेषेण for ^०वशेषेण 40 (Gaudavaho)

² MH. ⁰विशेषाकारि⁰.

⁴ MH. गअणगगन⁰ for गगन⁰

⁶ MH. मध्यख⁰.

दीसइ दिसासु तारा-सहरी-जालाविला तिमिर-लेहा ।
राव-पडण-संभमारम्भ-रहस-चालियव्व कालिन्दी ॥ ११०३ ॥
सायं मिल्रन्ति कम-णिव्वडन्त-तम-मण्डलावउण्णाओ ।
आसण्ण-भाव-पायड-णियय-गइन्दाओंव दिसाओ ॥११०४॥
ऊससिय-सामलारुण-तम-वेल्ली-मूल-लक्तियं कोवि ।
गयण-च्ललरुणयकंचिमन्दु-विम्बं समुद्धरइ ॥ ११०५॥

३ लर्जूरतरुर्म्,रुपल्लवप्रदेशयोः कृष्णो भवति मध्ये च फलमरेण पा-टलः ॥

११०३ ॥ दृश्यते दिश्च तारा एव शफर्यस्तासां जालेन समूहेनाविला व्याप्ता तिमिरलेखा रावें प्रांति यस्पतनं गमनं तद्धों यौसम्यगारंग्भः प्रारम्भस्तद्रभसेन चालितेव प्रत्यावृत्तेव कालिन्दी यमुना ॥ सा किल आदित्यदुहिता । अतस्त्रतः प्रसूता सती पुनरा
दित्यमेव गन्तुं प्रत्यावृत्तेत्यर्थः ॥

॥ ११०४ ॥ सायं मिलान्ति कमनिर्वर्तमानतमोमण्डलादपूर्णाः आसन्नभावप्रकटनिजकगजेन्द्रा इव दिशः ॥

[॥ ११०५ ॥ उच्छ्र्रसितश्यामलारुणतमोवल्लीम् ललक्षितं कोपि । गगनस्थल - - इन्दुबिम्बं समुद्धरित ॥

३ उच्छ्विसिता उद्गता या श्यामलारुणा तमोरूपा वल्ली तस्या मूल-त्वेन कन्दत्वेन लक्षितम् आभासमानम् उद्यन्तम् इन्दुबिम्बं कोपि स-मुद्धरतीति कवेःकल्पनात्र । गयणच्छलरुणयकंचम् इति कोपि पाठ-६ प्रमादः एकमात्रोनत्वात् । तस्मादेव प्रमादात् अर्थोपि दुःसाध्यतमः॥] होन्त-बसुहाहिब-कहा-कोऊहल-काहुयाओव मिलन्त ॥ दियस-बिराम-च्छाब-धूसराओं समयंचिय दिसाओ॥११०६॥ बहल्कण-कुहरूससिय-तम-सिहा-लङ्घणोणउच्छङ्गा । देन्ति यलुहेसाच्चय थोयालोया दरी-सङ्घं ॥ ११०७॥ आलोओ परिघोलड सिसणो लाया-णिवेस-बोच्छिण्णो । मिलणाणुसार-पसरिय-कसण-च्छाब-मग्ग-सबलोच्च ॥ ११०८ दीसह णिसासु तारा-णिहेण फुडिय-विरल-दिय-कबालं । बम्भण्डम्ग-पुढंपिव काळन्तर-जज्जरं गयणं ॥ ११०९॥

 ११०६ ।। अँनन्तरं नरैराधिपकथाकुत्हलाकृष्टा इव मिल-िन्त दिवसाविरामच्छाविधूसराः सममेव तुल्यकालमेव दिशः ॥ अ-३ नन्तरोक्त्या वक्ष्यमाणयशोवर्मकथाश्रवणकुत्हलेनेव एकत्र संघटिता इति यशोवर्मचरितस्य दिग्देवताकर्णनयोग्यतोक्ता ॥

 १ १०० ॥ निविकैत्वेन कुहरादुच्छ्वसितमुष्टिमाद्यतमःशिखाल-द्वनावनतीत्सङ्गा 'नतरूपाः संजाता अतितमोवशात् ददति स्थलोदेशे १ एवोक्नतस्थाने 'एव मन्दप्रकाशाः सन्तो [दरीशङ्कां] विवरभान्तिम् ॥

[॥११०८॥ आलोकः परिघूर्णते शशिनः छायानिवेशन्यु च्छि-तः मिलनानुसारपसृतकृष्णच्छिविमार्गशवल इव ॥ प्रदोषकाले सूर्या-३ तपस्य निःशेषम् अनपगतस्वाद्या छाया तया शशिन आलोको मध्ये-मध्ये मिश्रो भवति तत्रोरप्रेक्ष्यते शशिनः शशरूपमिलनस्य कलङ्कस्य या तस्सदशी कृष्णा प्रतिकृतिः सा तस्य आलोके दृश्यत इति ॥]

॥ ११०९ ॥ दृश्यते निशिं तारानिभेन स्फुटितविरलस्थितक-

¹ MH. °रोक्तवश्य° 2 So MH. 8 So MH. But should we not rather read स्थलोदेश एव उन्नतस्थानान्येव ?

जायाओं कष-पसम्पन्त-धूम-रय-णिग्गमावरोहाओ ।
आरुट-पओसा ओंवि पविरल्ल-तिमिराओंव दिसाओ॥१११०॥
मृद-सासि-दिणयरालोय-मन्झ-पुञ्जिन्जमाण-तम-कसणं ।
संजायग्रहय-धारा-णिम्मल-खग्गोवमं गयणं ॥ ११११ ॥
पेरन्तेसु दराबद्ध-तिमिरमोसुक-कमल-परिसामं ।
आभाइ लावय-वहू-वच्ल-कसाय-प्यहं गयणं ॥ १११२ ॥
गह-निवह-विन्दु-संदोह-समिय-संन्झाणलो सम्रुविखवइ ।
खयय-सुपण्णो गयणम्म अमय-कलसंव सासि-विम्बं॥१११३॥

पालं ब्रह्माण्डाप्रपुटमिव कालान्तरेण चिरकालस्वेन पुराणभावेन ३ ज़र्बरं गगनम् ॥

 १११० ॥ जाताः क्रमेण प्रदोषपुराणत्वानुपूर्व्या प्रशाम्य-द्भारजःकृतो निर्गमानां मार्गाणाम् अवरोधः आवरणं यासु ताः
 अाह्यद्रपदोषा अपि प्रविरलतिमिरा इव दिशः ॥

॥ ११११ ॥ मूढशशिदिनकरास्त्रोकेन मध्ये पुर्झाकियमाणेन तमसा क्रुष्णं संजातम् उभयधारानिर्मस्यक्ष्यक्षेपमं गगनम् ॥ मूढस्वं ३ मन्दस्वम् ॥

[॥ १११२ ॥ पर्यन्तेषु ईषदाबद्धतिमिरम् अवशुष्ककमलपरिश्यामम् आभाति लावकवधूवक्षःकषायप्रमं गगनम् ॥]

[॥१११३ ॥ ब्रह्मिबह्तिन्दुसंदोहशमितसंध्यानलः समुस्कि-पति उद्यसुपर्णः उद्याचलरूपो गरुहो गर्गने अमृतकलशमिव ३ श्रक्तिबन्बम् ॥ संदोहः समृहः ॥] तम-महुयर-जालुष्पयण-पयह-मय-मण्ड लंणिसा-बइणो ।
बिम्बं माइविमव पिण्ड-खण्डमावाडलं उअह ॥ १११४ ॥
उिक्खंपइ गयण-तुला-दण्डेण समूससन्त-कर-केऊ ।
पच्छा-रिव-पिण्ड-भेराणएण कलसोच्च सस-इन्धो ॥१११५॥
संणद्ध-मयण-साहिज्ज-जाय-संरम्भ-पाडलो णीइ ।
पिरवेस-च्छठ-मण्डलिय-चाव-चलओव्ब हरिणङ्को ॥१११६॥
पावइ उयया अम्बो दर-सिडिल-क्खिलय-तालिण-तम-लेहो ।
एहसिय-विणीलंसुय-मत्त-हलहराहं णिसा-णाहो ॥ १११७॥

॥ १११४ ॥ तमोमधुकरजालोत्पतनप्रकटमृगम् वर्षं मण्डलं निशापतिर्विम्वं माधविमव पिण्डलण्डमापाटलं पश्यत ॥ मधुनोयं ३ माधवो माक्षिकसंबन्धी ॥

॥ १११५ ॥ उत्किप्यतं गगनमेव तुलादण्डस्तेन सम्यगुच्छ्व-सन्तः करा एव केतुस्तुलासूत्रं यत्र स पश्चाद्भागे रविपिण्डभरावन-३ तेन करुश इव शशचिहः ॥

[॥ १११६ ॥ 'संनद्धमदनसाहाय्यजातसंरम्भपाटलो निर्याति परिवेषच्छलमण्डलितचापवलय इव हरिणाङ्कः ॥]

१११७ ॥ प्राप्तोति उदयसमयत्वात् आताम्नः ईषच्छिथिलः स्खिलिततनुतमोलेखः हिभितमीषत्पितितं विनीलांशुकं यस्य स चासौ मत्तः क्षिवो हलधरस्तस्यामा कान्ति निशानाथः ॥ पावई तइया इति पाठे प्राप्तोति तदेत्यथः । आताम्र इति प्रथकपदम् ॥

¹ See Various Readings. ² MH has no commentary on this complet, which is found in all De J K P. We doubtless owe the omission to the blundering scribe. ³ MH, प्राप्तीत for पानर,

अविय।

तक्खण-कामि-अणाणिय-महु-चसओयरण-छद्ध-रायंव ।

ग्राचिभञ्ज विम्नं सङ्घ-णाहि-सोणं णिसा वृद्धीए ।

ग्राचिम्म् विरास्त क्रिक्व-कर्त्तणेण पङ्कय-विणास-बुद्धीए ।

ग्राचिम्म् विय-परिलम्बि-बिस-कलावोन्न सस-इन्धो ॥१११९॥

ग्राचिम्म् अप्पा अपहुप्पन्तोन्न पहिन्दणो ॥ ११२०॥

आवेयणम्म् अप्पा अपहुप्पन्तोन्न पहिन्दणो ॥ ११२०॥

जाओचिय कायन्ने उच्छाहेन्ति गरुयाण कित्तीओ ।

ताओचिय अतह-णिवेयणेण अलसेन्ति हिययाइं ॥११२१॥

॥ १११८ ॥ तस्क्षणकामिजनानीतमधुचषकावतरणरूब्धरागमिव उद्भिद्यते बिम्बं शङ्क्षनाभिशोणं निशापतेः॥ तत्क्षणः चन्द्रोदयस-३ मयः॥

॥ १११८ ॥ 'उच्छ्वसिति विलोलकरत्वेन हेतुना पङ्कजिनाश-बुध्या रभसोन्म्लितपरिलम्बनशीलिबसकलाप इव शशचिष्ठः ॥ ३ ससिबिम्बो इति पाठे प्राकृते छन्दोवत् लिङ्गन्यत्यय इष्टः॥

॥ ११२० ॥ इति जल्पित्वा शयनावलम्बिना तेन वाक्पिति-राजेन देवचरितानां यशोवर्मदेवचेष्टितानाम् आवेदने आस्मा अप्रभ-३ वानिव सामर्थ्यरहित इव प्रतिपन्नः ॥ आत्मैव प्राप्तः अन्तर्मुखः सं-

पन्नः । निद्रया प्राप्त इति यावत् ।। ३० ।। कुलकम् ॥
॥ ११२१ ॥ या एव कर्तन्ये विशेषार्थम् उत्साहयन्ति
व्यवसाययान्ते गुरूणां कीर्तयो वर्ण्यमानाः श्रूयमाणाश्च ता एव अत-

¹ MH. उच्छूवसति. ² MH. शशिबिम्बी. ⁸ MH. अप्रमविश्वसामर्थ्यं. a. 80 MH. ⁴ MH. क्तंत्र्येतिविशेषार्थम् which seems corrupt. The emendation is conjectural. ⁵ MH. reads the following between उत्साहयन्ति and व्यवसाययन्ति; viz., ईदृशं क्यं तु नामाहमप्याचरामीत्यड⁰, which seems to be intended to explain उत्साहयन्ति, but which is hopelessly correspt.
⁸ MH. व्यवसायन्ति.

णवरिय के वाबारा पवडिउं पयता ।

कामो वर-कामि-यणं केसर-उन्वेहिं भिन्दइ सरेहि । इयर-जण-बाण-कज्जिम्म कुणइ हेयाईं कुसुमाई ॥ ११२२ ॥ कीऍिव अहिणव-भ्रमया-णडाल-परिसुद्धि-कुद्ध-परिणाइं । अहिय-पिहु-लोयण-जुयं विसेस तारं मुहं सहइ ॥ ११२३ ॥ वीयाभरणा अकयण्ण-मण्डणा अहिहरन्ति रमणीओ । सुण्णाओव कुसुम-फक्कन्तरिम्म सहयार-ब्लीओ ॥ ११२४ ॥

३ थानिवेदनेन सकलप्रतिपादनसामर्थ्याभावेन अलसयन्ति अनुत्साहयु-क्तानि कुर्वन्ति हृदयानि ॥ सिद्धो हि लोके अशक्यकर्तव्येष्वनुत्साह इति युक्तोक्ता वाकपतिराजस्य भ्यात्मप्रतिपाचिर्देवचिरतेषु ॥

॥ ११२२ ॥ अधुना 'प्रदोषसमयोचितकामिचर्चा 'पश्चदशिम-राह । कामो वरमुरकृष्टं वैदग्ध्याद्यलंकृतं कामिजनं केसरनामकुसु-३ मपूर्वकैः केसरादिभिरुत्तमीर्भनित्त स्विक्रयां प्रवर्तयित शरैः । इतरे तु वे जका अविदग्धादयस्तेषां यद्घाणकार्यं तत्र करोति शेषौणि कुसु-मानि मन्दादरेण तान् प्रवर्तयित ॥ केसरं बकुलम् ॥

॥ ११२३ ॥ कस्या अपि अभिनवभूरुलाटपरिशुद्धिरुब्धपरि-णाहम् तथा अधिकपृथुरुोचनयुगं विशेषतारं मुखं शोभते॥ परिणाहः १ पारिमाण्डल्यम् । उद्धर्तनोत्पुंसनादिना च अधिकपरिश्रुद्धिः । विशेष-शुद्धे च वदने लोचनतारकप्रभृतीनां विपुरुत्वेन शतिभासः ॥

॥ १४२४ ॥ वीताभरणाः स्नानादिसमये अकृतान्यमण्डना

¹ So MH. distinctly. Unless आत्मप्रतिपत्ति: be a blunder for आत्माप्र-तिपत्ति: (i, e., hesitation to admit his fitness to sing his master's glory), the phrase आत्मप्रतिपत्ति: must be taken to mean आत्मा अप्रमवन् अयोग्योत्ति वर्णने इति प्रतिपत्ति: अङ्गोकार:. 2 MH. ⁰समयोषित⁰. 3 So MH. Should not the commentator rather say पोडशिभ: if not indeed सत्पदशाभ: ? See his remark on No 1134.

गहिय-विविहङ्गराओ अकयञ्जण-मसुर-मञ्जरी-रयणो।
पावइ असमत्तालेक्ख-विन्भमं कामिणी-सत्थो।। ११२५॥
कोली-कय-कालायरु-धूमुप्पील-च्छलेण पिटहाइ।
रमणाहिसारणे कावि पहरिसालिङ्गिय-तमव्व।। ११२६॥
ऊरु जुयं मस्य-भवङ्गराय-विणिवेस-दर समूसियं।
गुरु-जहणुव्वहण-सहं कयंव थोरं थणवईहिं॥ ११२७॥

अभिहरन्ति रमण्यः श्रून्या इव कुसुमफलयोरन्तरे मध्ये सहकार-१ मञ्जर्यः । वी गतिप्रजनेतिः वीतमपसृतम् ॥

। ११२५ ॥ गृहीतविविधाक्तरागः वैश्वाकृताञ्चनससुरमञ्जरीर-चनः प्राप्तोति असमाप्तालेख्यविश्रमं कामिनीसार्थः ॥ सँसुरं ताम्बूलम्। मजरी कर्णपुरादि । आलेख्यश्चित्रम् ॥

| ११२६ | कोर्डेस्थैतकालागरुघूमोत्पीडच्छलेन प्रतिमाति
रमणाभिसारणे कापि प्रहर्षालिङ्गिततपस्केव | अभिसारिका हि.
अन्धकारगामिनी भवतीति तमःप्रियत्वम् |

या द्विकागमनकालमपारयन्ती सोढुं स्मरज्वरमयार्तिपिपासितेव । निर्याति वद्धभजनाधरपानलोमात् सा कथ्यते कविवरैरभिसारिकेति ॥

[इति] हि अभिसारिकालक्षणम् । कोलीकय इति कचित्पाठः तत्र शरीरधूपनार्थः स्वीकारः कोडीकारः ॥

॥ ११२७॥ ऊरुयुगं मलयमबाङ्गरागविनिवेशेनेषत्समुच्छ्वसितं

¹ So MH. 3 MH. So. 3 MH. 0गुर्0. 4 MH. विनिवेशनेवत्.

लिक्बडजइ सीसे सरसमेव कण्डे पओहरुम्हिवयं। विसमं कुसुमाभरणं सम-काल-कयांपे जुबईण ॥ ११२८ ॥ थण पिडमागय-पिरणील-जालिया-मण्डणं वरो एइ। वम्मह सर-सङ्का-हियय गहिय-कवयंव णव-बहुयं ॥ ११२९ ॥ अविओय-गिमय-दियसं सम-गिहय-पसाहणं पओसाम्म । सोहइ रयावियण्हं सयणागमणूसुयं मिहुणं ॥ ११३० ॥

गुरुजघनोद्वहनसहिमव कृतं स्थूलं स्तनवतीभिः ॥ भूभि भारवर्थीय १ इति स्तनवतीभिरिति । अत एव स्तनादिभरसहनाय चन्दनेन 'स्थूलं कृतिमित्युःप्रेक्षितम् ॥

॥ ११२८ ॥ लक्ष्यते शिरसि सरसमेव कण्ठे पयोधरोष्मायितं सोष्मं ऋतम् । ईषच्छोषितमित्यर्थः । विषमं कुसुमाभरणं समकाल-३ कृतमपि युवतीनाम् ॥

११२९ ॥ स्तनयोः प्रतिमारूपेण प्रतिबिम्बरूपेणागता या प्रतिनीलाकारा जालिका जालिकादि पष्टादिमयं शिरोवस्नं सैव मण्डनं यस्यास्तां वरः एति मन्मथशरशङ्कया हृदयपैंटितकवचामिव [नव] वधूम् ॥

११३०॥ अवियोगगितिदेवसं समगृहीतप्रसाधनं प्रदेषि
 शोभते रैंतिविषये अवितृष्णं वृद्धतर्षम् अत एव शयनागमारसुकं
 मिश्रुनम् ॥

¹ MH. भूरितमत्वच्छीय. 2 MH. स्थलं. 9 MH. बालिकारा.

⁴ MH. वृद्धार्वम्. The emendation is conjectural.

^{41 (}Gaüdavaho)

गिल्डिइम्पज्रह-पिहु-हेम-मेहला-वलय-मालिणी कावि। वम्मह-भयाहिसंधिय-सिहि-पायारव्य पिढहाइ।। ११३१।। ण सिह्डिज़इ कामि-यणेण विरह-वियणा-विसंठुलक्षेण। सासिणो रवि-मण्डल-संपवेस-तत्तंव कर-जालं।। ११३२।। जाय।ई दुलह-दइयाणुराय-रणरणय-मुक्क-थामाण। तणुयायन्त।ईवि कामिणीण गरुयाई अङ्गाई।। ११३३।।

अवि य।

पिंडरोहि-कण्ण-पञ्चव-पणोञ्चणत्थंव तुल्लिय-भ्रुमयग्गा । अग्यइ णिमेस-णियमण-फुरन्त-पम्हाउरा दिट्टी ॥ ११३४ ॥

॥ ११३१ ॥ गिलता ऊर्ध्वमयूखा पृथ्वी या हैममेखला [तदेव बलयं] तन्मालिनी मालायोगिनी कापि मन्मथभयौंभिसंहिताशिखिपा-३ कारेव प्रतिभाति ॥ शिखी विह्नः ॥

११३२ ॥ न सद्यते कामिजनेन 'विरहवेदनाविसंष्ठुलाङ्गेन शिश्तोनो रिवमण्डल[सं]प्रवेशतप्तिमिव करजालम् ॥ विराहिणीनां मदनदीपनत्वेन द्वेप्याः शशिकराः । तत्रेत्थमुत्प्रेक्षा कृता । शशिनः कृष्णपक्षे रिवमण्डलप्रवेशो ज्योतिःशास्त्रे प्रसिद्धः ॥

॥ ११३३ ॥ जातानि दुर्लभदयितानुरागरणरणकमुक्तस्थाम्नां तनू-यमानान्यपि कामिनीनां गुरूण्यङ्गानि ॥ स्थाम बलम् ॥

॥ ११३४ ॥ अथ पञ्चभिः कुलकम् । वैतेत्रकया उपसंहारः । चतस्रभिस्तु सह षोडश पूर्वोदिष्टा भवन्ति ॥ प्रियतमावलोकनप्रतिरौ-

¹ MH. ⁰प्रकारेब. ² MH. ⁰संरथुला⁰. ⁸ MH. तत्रैक्योगे संहारचतसूग्भि⁰. The emendation is purely conjectural. See, however, the commentator's remark on No. 1122.

णमइ णडालंचिय लाज्जिएसु कर-मालय-कण्ठ-कुसुमेसु । उव्वत्त-पम्ह-चुम्बिय-पुडाई ण हु णाम अच्छीई ॥ ११३५ ॥ हत्था घोलइ दंसण-समओसारिय-णिरिङ्गि-विणिवसो । बाणी कयाच्छ-संधाण-गहिय-सबणावयासीव्व ॥ ११३६ ॥ लज्जोणय-वण्णालाक्ष्वएक-दर-वियासियाहरम्ताई । गमणाम्मिव आवज्झन्ति वलिय-मज्झाई दिहाई ॥ ११३७ ॥ इय कामिणीण पिययम-समागम्राम्मल्लमाण-मयणाण । सज्झस-पडिबद्ध-रसाई होन्ति लीलाइयव्वाई ॥ ११३८ ॥

३ धनशीलकर्णपल्लवप्रणोदनार्थमिव तुलितभ्रूमौर्गा अर्घति निमेषन्य-मनस्फुरत्पक्ष्मातुरा दृष्टिः।

॥ ११३५ ॥ नमति ललाटमेव लज्जितेषु 'करमर्दितकण्ठंकु-सुमेषु द्र्शनोद्वृत्तचुम्बितपक्ष्मपुटानि' न खलु नाम अक्षीणि ॥

॥ ११३६ ॥ हस्तो घूर्णते दर्शनसमये अपसारितो निरि [क्किन्विणविसो] शिरोवाससो विनिवेशो येन स वाणीकृतं यदक्षि तंस्य ३ संघानार्थ गृहीतश्रवणावकाश इव गृहीतकर्णप्रदेश इव ॥ शराक-र्षण हि कर्णान्तं क्रियते घानुष्कैः ॥

११३७ ॥ लज्जावनतवदनालक्षितैकेषद्विकसिताधरान्तानि
गमनेपि क्रीडार्थोद्यानिवहरणावसरेपि अवध्यन्ते पार्यन्ते प्रयदर्शनै३ कनिष्ठतया वलितमध्यानि दृष्टानि दर्शनानि चक्षुर्व्यापाराः ॥

॥ ११३८ ॥ इति उक्तप्रकारेण काभिनीनां प्रियतमसमागमो-न्मीलन्मदनानां साध्वसप्रतिबद्धरसानि अप्रागलभ्यप्रतिबद्धशृङ्गारंरस-कार्याणि भवन्ति लीलायितव्यानि ॥ ५ ॥ कुलकम् ॥

² MH. ⁰मल्ति°. ² MH. ⁰चुंबितं पश्म°. ⁸ MH. आवंध्यते.

खलणा वल्लह-हुत्तं विकास-विस-मण्डणाओं बोलेन्ति । णीसङ्कंचिय बन्दी-कइन्दु-किरणाओं विणसासु ॥ ११३९ ॥ सरस-मय-ताम्बमाहय-किसलय-मालायमाण पम्हाइं । रमण-पबेसत्यंपिव पियाण वियसन्ति अच्छीइं ॥ ११४० ॥ अबहीरिय-पिययम हुत्त-गमण-भय-दिण्ण-सङ्खलाइंव ॥ कज्जलिय-बाह-लेहाइं होन्ति कीएवि अच्छीइं ॥ ११४१ ॥

॥ ११३९ ॥ ठलना बल्लभाभिमुखं विलासिबसमण्डनाः संता-पनिष्टस्यर्थकृतमृणालिकाहारादिकाः वोलेन्ति अतिक्रामान्त निःश-३ ङ्कमेव बन्दांकृतेन्दुिकरणा इव निशासु ॥ अभिसारिका एवं गच्छ-नित । 'कामार्तस्वन अशङ्काः । अत 'एव 'बन्दीकृतेन्दुिकरणस्विमव । चन्द्रो हि चौर्यचिरतानां बैसबन्धननिक्षिप्त इव अभयकरः स्तावको ६ वा प्रोत्साहको वैतालिको वेति मतः ॥

 ११४० ॥ सरसम्दताम्रखाहतस्वेन किशलयमालायमानप-क्ष्माणि रमणप्रवेशार्थिमव प्रियाणां विकसन्ति अक्षणि ॥ अक्षिद्वा-१ रेणैव रमणो रमणीहृदयं विशाति । तत्र द्वारापत्रनेत्रे अक्षिपुटकपा-टयोरुद्धाटनं मङ्गलार्थे च द्वारि मदरक्तपक्ष्मकेसरमाला इव विर-च्यन्ते इस्यभित्रायः ॥

११४१ ।। अवधीरियतँव्यः सापराधस्वाद्यः भियँस्तद्भिमुखं यद्गमनं तद्गयेन तद्गमनिवारणाय दत्तशृङ्खलानीय कालितवाष्पले स्वानि कस्या अपि दैश्यन्ते अक्षीणि ।। प्राकृते वचनव्यस्ययो मतः।।

¹ MH. 'सारका. 2 MH. कामातिलेनाशंकरा अचेतन अत एव, &c., which is not easy to fully restore or even emend conjecurally. 3 MH. om. बन्दी. 4 MH. om ेलां 4 MH. व्यानः. 6 The châyâ कस्या अपि इष्यने corresponds with the reading of J. See Various Readings,

योणणिव द्मिङजइ ण लेइ गरुयंपि णाम-मन्तवसं । इय असमञ्जस हियओ होइ सिणहेण जुअइ-जणा ॥११४२॥ वलिउद्ध-कवोल्ल-घडन्त-चन्द-विम्बाण माणइत्तीण । अन्तो दीसइव णिरोह-पुञ्जिओ हास विच्छहो ॥ ११४३॥ सासुवन्वय-रय-लहुइय-समूससन्तुष्पलोणय-मुहम्मि । चसयम्मि कावि परिकेस-माण-गर्छ चिरा पियइ ॥११४४॥

॥ ११४२ ॥ स्तोकेनापि दूयते पीड्यते पराङ्मुखो भवति । न चैतत् तदेकार्धानानां कुलमहिलानां युक्तं कर्तुम् ।

- माणंपि जस्स ढजाइ बहु-महिला-भिक्न-भिरय हिययस्स । अम्हाण य तग्गय-तम्मणाण को माण-वावारो ॥ इति नयन ।
- ६ जेण विणा न चिलज्जइ अणुणिज्जइ सो कयावराहोवि ।
  पत्तेवि गाम-डाहे भण कस्स न वछभो अग्गी ॥
  इत्यादिना च । अतो हेतोर्न ठाति गृह्णाति गुरुकमपि नामम-९ न्तक्खम् अपराधम् इत्यसमञ्जसहृदयो भवाति स्नेहेन युवीतजनः ॥
  मानखण्डनं नाम हृदयस्य असामञ्जस्यम् ॥

१। ११४३ ॥ ऊर्ध्व विल्ता विस्मयेन ये कपोलास्तेषु विट-मानानि चन्द्रविम्बानि यासां मानवर्तानां मानिनीनाम् अन्तः दृश्यत इद्व निरोधपुञ्जितो हाससमूहः ॥ कामिनीनां बहिर्हासाभावात् मुख-मध्यपुञ्जितस्य हासस्य चन्द्रप्रतिविम्बव्याजेनावस्थानकल्पना कवेः । विच्छङ्को समूहः ॥

॥ ११४४ ॥ मानजनिःश्वासोस्वातरजस्कत्वेन लघूकृतं सम्य_

¹ MH. °मतन्त्वं. 3 MH. घघतमानाानं. 3 MH माननाम् for माननीनाम्. 4 MH. भागानुनाम् कि. 4 MH. विष्ठुदुः.

अहिलासा रहत-विणिगणण कामेसु-अडजरङ्गण । सुवल्लय-णालेण मर्डु हियएणव कावि आपियइ ॥ ११४५ ॥ विर-संठिओवि वियल्लइ माणो चिर-वियल्लिओवि संघडइ । विवर्राय-रसं कीलेइ महु-मओ कामिण-यणम्म ॥ ११४६ ॥ अखालिय-सरीर-वयणो सहाव-हियओसरन्त-मय-धीरो । मत्तोति णवर णज्जइ कवोल-राएण जुअइ-जणो ॥११४७॥ अङ्गाइँ पयणुआइंपि किंपि गरुएइ महु-मय-विलासो । हिययाई पुणो लहुएइ माण-गरुयाइँवि पियाण ॥ ११४८ ॥

गुच्छ्वसद् यत् उत्पलं तेनावनिमतमुखं चषके कापि परिशेषेण मानेन ३ गुर्वी चिरात्पिबति मानवशात् उत्पलस्थगितपानत्वाद्वा ॥

॥ ११४५ ॥ अभिलाषात् रमसाविनिर्गतेन कामेषु जर्जराप्रेण कुवलयनालन मधु हृदयेनेव कापि आपिवाति ॥ 'कामस्येषवः कामे-३ पत्रस्तैर्जर्जराङ्क्षेणोति कचित् पाठः ॥

११४६ ॥ चिरसंस्थितोपि विगलति मानः चिरविगलितोपि संघटते । अतो विपरीतरसं कृत्वा क्रीडित मधुमदः कामिनीजने ॥ ३ संगरइ इति पाठे सांभ्रियते पुष्टि भजत इत्यर्थः । एतदेव मदस्य म-द्वं यत् परस्परविरुद्धम् असमञ्जसाविकारकारित्वम् ॥

 ॥ ११४७ ॥ अस्खिलितशरीरवचनः स्वभाविकैयेन स्वभाव-माहारम्येन अपसरन् यो मदस्तेन धीरः अत्यक्तीच ।चरितः मत्त इति ३ केवलं ज्ञायते कपोलरागेण युवतिजनः ॥

॥ ११४८ ॥ अङ्गानि पतनुकान्यपि रागातिशयक्षीणान्यपि

[·] MH. कामस्यं वव:. 2 MH. विगलितमानः चिरगालतोाप. 8 MH. संभर इति for सभर् इति. 4 MH भज इत्यर्थः,

विरह-विकागय-सेसव्य विष्ममा मन्द-हियय-संगिलिया।
म्रह-जीसासा पिय-सगमाम्म सोहन्ति रमणांण ॥ ११४९॥
सरस-जह-राइ-मगोहिं पीण-यण-मण्डलाई तरुणीण।
पिय-संगम-हरिस्सास-रहस फुडियाईव सहन्ति॥ ११५०॥
संभाविय-काम-हरो उप्पेइ रसं असोडम्होवि।
णह-रेहा-फरुस-पओहराण रमणीण परिरम्भो॥ ११५१॥

किमि गुरूणि आलस्ययोगीनि करोति मधुमदाविलासः हृदयानि 9-३ नर्लघयति भग्नमानानि संपादयति मानगुरूण्यपि प्रियाणाम् ॥ सर्वस्य मधुमदेन परिरम्भार्थितातिश्योत्पादात् ॥

 ११४९ ॥ विरहो वियोगः तदवस्थायां ये 'विनिर्गतास्तच्छेषा अपीत्यर्थः । विभ्रमा विभ्रमा इवेति संबन्धः । विलासायन्त इवे-रयर्थः । मन्दहृदयात् वियोगग्लानहृदयात् संकौन्ता अपि मुखनिः-श्वासाः प्रियसंगमसमये शोभन्ते रमणीनाम् ॥

॥ ११५० ॥ सरसनखराजिमार्गैः पानस्तनमण्डलानि तरुणीनां वियसंगमहर्षश्चौसरसँस्फुटितानीव शोभन्ते ॥

॥ ११५१ ॥ संभावितकामभरः । संभारिअपाठे स्मारितका-मभरः । अर्पयति रसम् असौ अमल्लैंमपि अप्रतिपक्षमपि नखरेखापरुष-३ पयोघराणां रमणीनां परिरम्भः ॥ अमल्लमपाति भिन्नक्रमः अपिशब्दः । रसमप्यर्पयति शोभावदित्यर्थः । अवधारणे यथाश्रुति अमल्लमेवेति ॥

^{&#}x27; MH. om. वि°. 2 MH. श्वास' may refer to सास the reading of J., but his °रस' must surely be a mistake for °रभस', which is blundered into °रस' instead of °रहस' in J. 2 MH. रसम्पर्यति, omitting अपि.

गाडा। छैक्कण तण्हा-णिहेण पिडिपीलणंव पिडिवणं।
पढमं की एवि भर-पीडिएण हियएण थणयाण ॥ ११५२॥
पढम-रयारम्भ-रसाणिव तह वच्छ-स्थलोवऊढाई।
जह-पीडिय-जहण-णिरन्तराई जायन्ति अङ्गाई॥ ११५३॥
अचन्त-मएण विल्लासिणीण पिरमिलिय-हियय-सुण्णाई।
बङ्गुन-णीरसाईण समप्पन्तिचिय रयाई॥ ११५४॥
अण्णोण्णाराहण-खण-खलन्त-हिययावहीरिय-सुहाई।
सुहमन्भिहियं रइ-वित्थेरण पावन्ति मिहुणाई॥ ११५५॥

॥ ११५२ ॥ गाढालिङ्गनतृष्णानिभेन प्रतिपीडनिभव प्रतिपत्नं प्रथमं कयापि भरपीडितेन हृदयन स्तनयोः ॥

॥ ११५३ ॥ प्रथमरतारम्भरसानामपि तथा वक्षःस्थलोपगूढानि यथा पीडितजघनत्वेन निरन्तराणि जायन्ते अङ्गानि रातिपरिणामा-३ वसरे ॥

॥ ११५४॥ अत्यन्तमदेन विलासिनीनां परिगलितहृद्यस्वेनं शून्यानि रितेयोग्यविकाररहितानि अत एव [वर्धमाननीरसानि न ३ समाप्यन्त एव र]तानि ॥

॥ ११५५ ॥ अन्योन्याराधनार्थं क्षणमात्रं स्खलखृदयस्वेन अ-र्थान्तरव्यापारितचित्तत्वेन अवधीरितोपनतरितसुखानि सुखम् अभ्य-३ धिकं रतैविस्तरेण प्राप्नुवान्ति मिथुनानि ॥ तदुक्तम् ।

स्त्रियाश्चिरं शिव्रमवेक्ष्य चात्मनी विसर्गमर्थान्तरभावनां भजेदिति ॥

¹ MH. प्रथंसरभारभसान्नेव for प्रथमरतारम्भरसानामापे. ² MH. क्रियंश्विरे.

ताईचिय किंपि रसं टेन्ति पर्छित पेम्प-राष्ट्रिम ।

पिय-दिण्ण-नहाहरणुळ्साई रमणीण रिषयाई ॥ ११५६ ॥
आवयणोरु णिरन्तर-पीडिय-देहाण हरइ मिहुणाण ।
चलणेस्रिव कय-चलणो सन्बङ्गालिङ्गण-विलासो ॥ ११५७ ॥
यण-विम्बेसु वहूणं जोव्वण-लद्ध-परिणाह-वियहेसु ।
सोचिय तह-परिणाहो जाओ विरलोव्य रोमखो ॥ ११५८ ॥
पीडिय-पओहरोगाढ-णह-पउदेस-दर्-सम्ससियं ।
विमलइ करेण रमणस्स कावि वच्छ-त्यकं हसिरी ॥११५९॥

॥ ११५६ ॥ तान्येव कैमपि रसं त्दति प्रहृदेपि प्रेमरागै प्रियदत्ता नला एवाभरणानि तदुल्लासाँनां रमणीनां रतानि ॥ ^७उल्ला-३ माहिं रमणीहिं इति पाठे ^७उल्लासाभी रमणीभिः सहेत्यर्थः ॥

११५७ । आवदनोरु वदनादारम्य उरु यावत् [निरन्तर]पाडितर्वेद्दानां संपुटारुयकरणविशेषभाजां हरित मिथुनानां चरणेष्वि
३ कृतचर्णः सर्वाङ्गालिङ्गनविष्ठासः ॥

 ११५८ ॥ स्तनिबन्बेषु वध्नां यौवनलब्धपरिणाहर्षेम विकटेषु स एव तथापरिणाहः पूर्वदृष्टपरिणाह्युक्तो [जातो] विरष्ठ ३ इव रोमाञ्चः ॥

॥ ११५९ ॥ पीडितपयोधरत्वेनावगाढो यो नखपदोद्देशस्तत्रेष-त्समुच्छ्वसितं वैनिर्मद्यति परामृशति पीडानिवृत्तये करेण द्यितस्य ३ कापि वक्षःस्थलं हसनशीला ॥ लग्ननखक्षतप्रदेशे गाढालिङ्गनमग्र-कठिनस्तनसेदननिवृत्त्यर्थः हस्तस्पर्शः ॥

¹ MH. भाजो. ² MH. निकटेषु ³ MH. विमल्यति, ⁴ MH. गांडालिंगेन मग्नकाठेनस्तनस्वदन⁰ ⁵ MH. हरस्पर्शाः.

^{43 (}Gaudavaho)

बहुसो भग-दिय-रमण-णह-सिहा-चुण्ण-विज्ञण-गरुएण ०॥। आयासिज्जइ थण-मण्डलेण मज्झालसा तरुणी ॥ ११६१॥ तणुअत्तण-णिमिया-प्रजोहरासण्ण-जहण-णिमिय-भुओ। सोहइ तंस-णुवण्णा वलिओरु-लओ पिआ-सत्थो ॥११६ दिययाएँ कोवि णिहा-परिस्सम्चिभण्ण-सेय-विन्दुइयं। परिजम्बइ सुह-णसहिय-पिबोहन्दोलियं वयणं॥ ११६२॥ सम-भाव-पयत्त्रसास-सिदिल-णीसह-परिद्वियावयवो। दर-लिक्वय-दुब्बलोब्व होइ णिहासु जुअइ-यणो ॥११६३॥

॥ ११६० ॥ बहुशो भग्नस्थितानि यानि रमणनखशिखाचू-र्णानि तैद्धिगुणगुरुणा आयास्यते स्तनमण्डलेन क्षाममध्यालसा तरुणी ॥ ३ [तरुणी] इति स्तनकर्कशतापरम् ॥

११६१ ॥ तनुत्वात् भरेण नतोदरत्वात् पयोधरासन्ने जघने
निक्षिप्तभुजः शोभते तिर्यङ्मिषण्णः शञ्यायां विक्ति।रुक्तः प्रिया३, सार्थः ॥ णुर्मैण्णो निषण्णः । सुरतश्रान्तकपार्श्वनिषण्णो विराजन
इत्यर्थः ॥

 ११६२ ॥ दियतायाः कोपि निद्रापरिश्रमोद्भित्रस्वेदिनिदु-चिंतं परिचुम्बति निद्रासुखेन न सोढो यः प्रतिबोधस्तेनान्दोलितं ३ वदनम् ॥

।। ११६३ ॥ श्रममावप्रवृत्तोच्छ्वासशिथिलनिःसहपरिष्ठितावयवः ईष्ठक्षितदौर्वेल्य इव भवति निद्रासु युवतिजनः ॥ श्वांसाध्मातश-१ रोरत्वात् कामकृतं क्षामत्वं मनाग् लक्ष्यते न तु सम्यक् ॥ णवरिअ णरिन्द-विकम-वियड-कहावसर-समुह-सुर-मुका । कुसुम-णिवहां व्य णिवहड् णहाहि तारा-लबुष्पीला ॥११६४॥ जायं तारा-वड्णां वायन्त-मुणाल-पाडल-मऊहं । विम्बं अवाल-जम्बू-फल-भृद्ध-पिसङ्ग-परिवेसं ॥ ११६५॥ ओसारियम्मि पच्छा सिण्हाल्लिय-तिमिर-कस-हत्थम्मि । णिवहन्ति सलिल-विन्दुच्च तार्या रयणि-तक्षणीए॥११६६॥ लहसिय-दिय-मय-विच्छाय-मज्झ-ससि-विम्ब-चुम्बियं सहद् । दहुर-उढंव दर-फुडिय-वियड-पुड-मण्डलं गयणं ॥ ११६०॥

११६४ ॥ अनन्तरं नरेन्द्रविक्रमविकटकथावसर इति कृत्वा सुरवैधूभिविमुक्तः कुसुमिनवह इव निपतित नभसस्ताराल्वानाम्
 उत्पीलः सम्हः ॥ प्रभातसमये किल स्क्ष्मताराः पतन्ति काश्चित् । तिरोधानं वा पतनम् । तच पुष्पवृष्टित्वेनोत्प्रोक्षितं यद्योवर्मणश्चरित-निबद्धवानपतिकथाम्तुतये ॥

॥ ११६५ ॥ जातं तारापतेः शुष्यनमृणालवस्पाटलमयृखं विम्बस् अबालं जरठं यज्जम्बूफलं तद्रङ्गवस्पिशङ्गपरिवेषम् ॥

॥ ११६६ ॥ अपसारिते अरुणोदयेन पूर्वादिदिग्भ्य उत्कालिते पश्चाच्च पश्चिमभागे स्थिते अवश्यायाद्वीकृतितिमरिनिकर एव केश-३ पाँशस्तत्र निपतिन्ति सलिलबिन्दवस्तारका रजनीतरुण्याः ॥ सिण्हा अवश्यायः । उल्लियं आर्टीकृतम् ॥

 ११६० ॥ हसितस्थितं मृगविच्छायमध्यं यच्छाशिनम्ब तेन चुम्बितं शोभते दर्दराख्या वाद्यभाण्डावशेषश्चमीपनद्धस्तस्पुट इव ईषस्पुतिविकटपुटमण्डलं गगनम् ॥ स्पुतितस्य रविदारिततम-स्कस्यम् ॥ अत्थाय-तिष्ठण-तारत्तणेण तंचेय प्रम-परिविर छं।
पच्छा पुद्धिजन्तं पुणोवि वियह गह-अकं॥ ११६८॥
अरुण-विराविय-तणुयायमाण-संज्ञा-रसाणुलित्तंव।
थोय-त्थायमुसालोय-पण्डुरं होइ गयण-यलं॥ ११६९॥
पम्हन्तर-लिक्ख्य-पण्डु-भाव-विसम-प्पहं समुप्पयह।
सिण्हा-ह्य-सामायन्त-मिसण-देहं कवोअ-उलं॥ ११७०॥
आरोहिणा पहाय-क्रमेण परिपिञ्चरत्तणमुवेन्ता।
विहवेसु फल्ज-विसेसा परिणाम-गुणंव गेण्हन्ति॥ ११७१॥

 ११६८ ॥ अस्तागततनुतारत्वेन तदेव प्रथमप्रविरलं प्रविर-लस्थूलतारकत्वेन पश्चात्पुङ्गिकियमाणं राविकरिनकरेण मिश्रीभवत् ३ पुनरिप विकटयित मिकटस्वमाचरित ग्रहचकं वस्तुवृत्त्या ॥

॥ ११६९ ॥ अरुणावराञ्जिततनूयमानसंध्यारसानुलिप्तामिव स्तोकस्तोकम् उषसः प्रभातकालस्य आलोकेन पाण्डुरं गगनतलम् ॥

।। ११७० ।। पक्ष्मान्तरलक्षितपाण्डुभावत्वेन विषमप्रभं समु-रपतित सिण्हा अवश्यायस्तेन प्रष्ठतः श्वेतम् अत एव श्यामा-१ यमानमसृणदेहं कपोतकुलम् ॥ पक्ष्मान्तरेर्द्दश्यमाना विष्कृताः प्र-देशाः पाण्डुरीकृतास्तरपरिवर्तिनः श्यामायमाना इति वेषम्यम् ॥ विहंगकुलमिति कचित् पाठः ॥

॥ ११७१॥ आरोहणशीलेन प्रभातक्रमेण परिपिज्जरस्वसुप यन्तः प्राप्नुवन्तः विटेपेषु फलनिवेशौंः परिणामगुणमिव वहैंन्ति ॥ ﴿ अर्सेणेंकरविद्धस्वन अवकान्यपि पकानीव फलानि लक्ष्यन्त इस्यर्थः॥

¹ MH. °शूबंस्पुन', 2 MH. om. वि. 5 MH. इतम्. The emendafition is conjectural. 4 MH. यस्त्रता:. The emendation is conjectural. MH. पांड्रस्कृतास्त्रपारे', 5 MH. अक्गरकराविद्यतेन'

मिहु [णैहिं रइ]-रसायाम-खेय-खण-लद्ध-महय-णिहेहिं।
पिहेबुन्धिज्जइ कह-कहिव सालसं रयणि-बिरमिम्मा।११७२॥
तम-लोइ-लोदयाणुगय-मुक्क-गास-प्पहो तलिण-मूलो।
गह-पलहि-वीय-निवहो पच्छा पुद्धिज्जइ णिसाए॥ ११७३॥
आआसेइ पईव सलोल-कज्जल-सिहा-दरुव्वते।
सकय-गाइंव पच्चूस-मारुओ वास-गेहेसु॥ ११७४॥

[॥ ११७२ ॥ मिथुनैः रातिरसायामस्त्रेदक्षणलब्धगुरुकानिद्रैः प्र-तिबुध्यते कथंकथमपि सालसं रजनिविरमे ॥ }

[॥ ११७३ ॥ तमोलोहलोठकानुगतमुक्तप्रभातप्रभः विरलमूलः प्रहकार्पासवीजनिवहः एश्चात् पुञ्जीक्रियते निशया ॥

अभातकाले प्रहिनवहो मुक्तप्रभः मन्द्रप्रभः सन् ऋमेण पूर्विद-ग्मागेभ्यो विनश्यन् पश्चिमदिश्येव पुर्जीकृत इव दृश्यते । तत्रोत्प्रे-क्यते । तमोरूपलोहमयलोठकानुगतकार्पासवीजानिवहो यथा कयापि ६ स्थिया पश्चिमभागे पुर्जीकियते तद्विति । लोठकः कार्पासवीजानि-कासनार्थो यन्त्रविशेषः । मुक्कगोसप्पहो प्रभाते मुक्ता प्रभा येन सः । तिलणमूलो पूर्विविशे प्रथमदृश्यमानेन तेजसा नष्टा अधस्तना ९ प्रहा यत्र तादृशः ॥]

॥ ११७४ ॥ 'आयासयति प्रदीपान् सलोलकज्जलशिसेषदुद्धृ-सान् । सकज्जललोलशिस्ता आवर्त्य । आवर्तनमावेष्टनम् । सकच-३ प्रहमिव प्रत्यूषमाकतो रतिवासगृहेषु ॥ तंचेय तिमिर-मिल्रणं जायं अरुण-प्यहा-हयं गयणं ।
सीसयमिव सिन्द्र्रचणेण पहिवण्ण-परिणामं ॥ ११७५ ॥
गेण्हान्त कण्ठ-फरुसाई कहिव रयणी-जल्लाणुभावेण ।
विहया वलग्ग-रय-संणिवेस-गरुयाई वीयाई ॥ ११७६ ॥
रुण्णारुण-णयणाओं विणसा-विसुरन्त-णलिणि-सोएण ।
सोहन्ति जलोल्ल-हिय-चकाय जुयाओं वावीओ ॥११७७॥
सिर्णो समोसरन्ती अत्थाअल-मत्थय-त्थ-विम्बस्स ।
घोल्लइ सहयार-रसग्ग-तिल्लण-परिपण्डुरा जोण्हा ॥ ११७७॥

॥ ११७५ ॥ तदेव तिमिरमिलनं जातम् अरुणप्रभाहतं सत् भगनं सीसामिव सिन्दूर [स्वेन प्रतिपन्नपरिणामं] भवति ॥

।। ११७६ ।। गृह्णन्ति कण्ठपरुषाणि कथमपि रजनीजलानुभा-वेन 'अवश्यायसंगन्धिना विह्गा अवलग्नरजःसनिवेशगुरूणि बीजानि ३ धान्यकणादीनि ।।

 ११७७ ॥ रुदितेन अरुणनयना इव निशि रात्री विसूरयन्ती राविवियोगदुः खमनुभवन्ती या निलनी तच्छोकेन शोभन्ते अवश्याय-३ जलाई स्थितचक्रवाकयुगा वाप्यः ॥ जलाईम् अतिरक्तं चक्रवाकयुग्मं इश्यते । तदेव रोदनारुणं नयनयुगिमव ॥

[॥ ११७८॥ शशिनः समपसरन्ता अस्ताचलमस्तकस्थि म्बस्य चूर्णते सहकाररसाम्रतिलनपरिपाण्डुरा ज्योत्स्ना ॥ रसाम्र ३ रसनाग्रम् । रसनैव रसा । मञ्जरीति यावत् । मञ्जरीरसमयोः साम्यात् । तिलनं विरलम् ॥]

¹ MH, गमम . ' 3 MH', व्यंबक्धेन.

असिंहय-विसुद्ध-सुक्षयावयंस-सप्पुरिस-सुचिरिजमारो ।
विवलायइ कलि-कालोव्व भिण्ण-हियओ तम्रुग्याओ ॥
कोऊहल-मिलिआमर-विमाण-रयण-प्यहा-विभिण्णोव्व ।
जाओ अजट-जवा-कुसुम-पाडको णह-यल-वियाणो ॥११८०॥
परिगलिय-पण्ड-तारा-दलस्स णह-साहिणो विणिक्तमः ।
णव-किसलय-सोहग्गेण पढममरुणुग्गमालोओ ॥ ११८१॥
इट्टा-चुण्णंव किरन्तमुद्धमरुणायवं प्रिप्फुरइ ।
रिवणो गयणासि-णिसाण-चक्क-बलओवमं विम्बं ॥११८२॥
जलहिस्स पुणोवि समागमंव बहलत्त्रणेण स्यन्तं ।
अपुणागमणायव तं तिमिरं उम्मृलिअं रिवणा ॥ ११८३॥

[॥ ११७९ ॥ असोडविशुद्धसुकृतावतंससत्पृरुषसुचरितोद्गारः विवलायइ विपलायते कलिकाल इव भिन्नहृदयः तमउद्धातः ॥]

 ११८० ॥ प्रकृतकथाकर्णनकुतूहलमिलितामरिवमानरत [प-भाविभिन्न] इव जातः अजडं पकं जवाकुसुमं बिन्दुमतीपुष्पं तद्व-१ त्पाटको नभस्तलवितानः ॥

॥ ११८१ ॥ परिगलितपाण्डुतारादलस्य नभःशास्त्रिनो विनि-प्कामित नविकशलयसौभाग्यन प्रथमम् अरुणोद्गमालोकः ॥ दलानि ३ जीर्णपर्णानि । अरुणोद्गमो लोहितनविकशलयसमुद्भवोपि ॥

॥ ११८२ ॥ इष्टकाचूर्णमिव *विकिरत्* अरुणातपं लोहितप्रभं परिस्फुरति खेः संबन्धि गगनमेवासिः खड्गस्तस्योपस्कारार्थं यात्रि-३ शानचक्रवलयं 'तीक्ष्णायसभाण्डं तदुपमं विम्वम् ॥

॥ ११८३॥ 'जलघे: पुनरापि समागमामिव बहलत्वेन सूच-

¹ MH. तीखायकभांड 2 MH. जलिध:.

णवरिय णिव्यत्तिय-रयणि-विरस-कामव्य-णिब्बुओ ताण ।
सो साहितं पयत्तो चरित्रं चाणक-चरिअस्स ॥ ११८४ ॥
णवरिय णिवडिय-तम-छोह-टक्क-परिमुद्धि-क्कक-वियडामु ।
आसा-भित्तिमु परियव-पसरिय-जोग्गामुव वियामु ॥११८५॥
अग्ग-हिष हरिय तुरक्क-पछने मङ्गळाय कलसेव्य ।
तक्खणमुक्तिवने तर्णि-मण्डले वासव-दिसाए ॥ ११८६ ॥

यंत् अपुनरागमनायेव तत् तिमिरम् उन्मालितं रविणा ॥ किल तमिस ३ संमुखे जलिषसमागमो जलधा मज्जनं रवेरमृत् । तेन वैरकारणेन परिपूर्णोदितेन रविणा सम्लमुन्मूलितं तिमिरं पुनरनागमनाय तम्य अनिष्टनिमित्तस्य तमसः ॥

॥ ११८४ ॥ अनन्तरं निर्वित्तितरजनीविरामकर्तव्यः अत एव निर्वृतः सुखितः सन् तेषां पूर्वप्रकान्तपष्टृणां स वाक्पतिराजः शासितुं ३ कथयितुं प्रवृत्तश्चरितं चाणक्यचिरितस्य यशोवर्मणः ॥

॥ ११८५ । अथ गाथाविंशस्या कुलकम् ।

अनन्तरं 'निर्वार्ततः पृथकृतस्तम एव 'लोहटङ्कस्तक्षकारघटनभाण्डं तेन या परिशुद्धिस्तया तुङ्गविकटासु आशा दिशस्ता एव भित्तय-३ स्तासु पार्थिवप्रशस्तियोग्यास्विव स्थिनासु

प्रशस्तियत्र' चरितमुत्तमं लिख्यते ॥

११८६ ॥ अग्रस्थिता हरितवर्णास्तुरगाः पछवा यत्र तत्र
मङ्गलाय कलशे इव तस्क्षणमुस्क्षिप्ते तर्णिमण्डले आदिस्यिकिम्बे
३ वासविदेशा ऐन्द्रा दिशा नायिकया

¹ MH. सूचयतम्. ² So. MH. explaining an impossible reading (िव्य-इस्य⁰)! See Various Readings ³ So. MH. ⁴ MH मशास्तियंत्रचरित⁹. for प्रवस्तियंत्र चरित⁹.

पहु-िकात्त-िणसमण्सुअ-हियय-क्लालिअ-रमणाहिलासासु । अन्दोलिकण सुर-सुन्दरीसु रहसा विणिन्तीसु ११८७ कुसुम-विरसुसुआमर-विलुत्त-मिण-मज्ल-कन्दल-दलासु । विरलायन्तीसु सुरिन्द-मान्दिरुज्जाण-वीहीसु ११८८ अम ओवओय-परिहिट-कण्ठ-महुरीहुयन्त-रसियम्मि । मङ्गल-जीमूअ-उलम्मि गयण-वहे प्रदृम्मि ११८९ चलिअम्मि रहस-विअलिअ-कण्हाइण-णिअलिए सुणि-अणम्मि । कोकहल-पत्थिय-गयण-हरिण-पडिवण्ण-चल्णेव्व ११९०

११८० ।। प्रभुकीर्त्याकर्णनोत्सुकहृदयाश्च ता रमणाभिलाषस्लालिताश्च उभयाकृष्टहृदयत्वेन आन्दोल्य कि यशोवर्मचिरतमाकर्णयामः उत पतिसुरतसुखमनुभवामः इति संशय्य सुरसुन्दरीषु
रभसा आवेशेन विनिर्यन्तीषु निःसरन्तीषु गृहेभ्यः कथाकर्णनाय

अनेन प्रियतमसमागमसुखादिपि यशोवर्मसचिरिताकर्णनं सुखिम-त्युक्तम् ॥

।। ११८८ ।। कुसुमवर्षोत्सुकामरविल्लप्तमणिमयमुकुलकन्दल-दलासु अत एव विरलायन्तीसु विरलस्वमाचरन्तीषु सुरेन्द्रमन्दिरो ३ द्यानवीथीषु

वीथ्यो मार्गाः ॥

॥ ११८९ ॥ अमृतम् उदकम् तदुपयोगेन परिघृष्टकण्ठःवात् मधुरीभवद्रसिते मङ्गळजीम्तकुले गगनपृष्ठापैवृष्टे सित

।। ११९० ॥ चलिते रभसविगलितकृष्णाजिनैर्निगडिते बद्धचरणे [मुनिजने] कौतूहलप्रार्थितगगनहरिणप्रतिपन्नचरण इव

¹ MH. ⁰समय⁰ for ⁰समार्गम⁰. 2 MH. बिरलायन्तीषु, 8 MH. गगमृष्टोपवृष्टे 43 (Gaüdavaho)

विषयादत्त-णराहिब-चरिअ-समायण्णणायरेणंव ।
आम्रक्क-पायवासण-बन्धेसु विद्दंगम-कुलेसु ११९१
लिम्ब-महा-द्रपण-संकमन्त-संमद-णिरवयासेसु ।
भवण-क्खम्भावाले-सिहरमारुहन्तेसुव जणेसु ११९२
धवलिङजन्त-समुण्णय-पहु-जस-पासाय-घडिअ-मञ्चंव ।
कम-लम्बिअ-तिअस-विमाण-मण्डलं णह-यलं जार्य ॥११९३॥

- ₹ गगनहरिणो मृगशिराश्चन्द्रमृगो वा | मुर्नानां च वनवासिनां विश्वासाच्चरणोपगता मृगाभवन्ति ||
- ।। ११९१ ।। विनयारब्धनराधिपचरितसमाकर्णनादरेणेव [आ]-मुक्तो बुभुक्षार्तस्वात् त्यक्तः पादपेप्वासनबन्धो यैस्तेषु विहंगमकुलेषु ३ सत्सु
- ११९२ ॥ लम्बनशीलमहादर्पणसंक्रान्ताः प्रतिबिम्बिताः सं-मर्देन निरवकाशाश्च ये तेषु भवनस्तम्भावालिशिखरमारोहिस्विव ३ जनेषु सत्सु
- ॥ ११९३ ॥ किंच' । घवलीिकयमाणाः समुन्नतमभुयशोरूपाः प्रासादकल्पां घटिता रचिता मञ्जा यत्र तत्रेवं क्रमलां व्हिलतिद्श-३ विमानमण्डले नभस्तले जाते सति

संविष्ठिजनतेति पाठे संविष्यमानेस्यर्थः । कमलिबय इति क-चित्पाठः । कमलिबतेस्यर्थः । त्रिदशविमानसंनिधानं तु यशोवर्मस-३ चरिताकर्णनाय ॥

¹ So MH. Should not these words occur rather at the beginning of the next verse ? MH. प्रसाद⁰. ⁸ MH. तत्त्रेव. ⁴ So MH. क्वलांबिये.

किंचा।

तृह धारा-संदाणिअ-गइन्द-म्रुत्ता-हलो असी जयइ।
गउड-गल-च्छेअ-वलग्ग-संठिएआवली ओव्व ॥ ११९४॥
सम-जाइत्तण-संभाविओवयारेहिं णिअय-चलणेहिं।
पोच्छाहिअव्व चलणे तु एन्ति णिअलाविला रिउणो ॥११९५
कर-सन्दिरेण सोहिस तिहयसं दाण-वारिणा देव।
हिअय-भरिअस्स करुणा-रसम्बुणो णिग्गमेणंव ॥ ११९६॥
णन्दइ तुह विणिअत्तस्स आसम्बुदं दिसाओं जेऊण।
लच्छी पुणोवि पिउणा संपेसण-दिण्ण-विहवव्व ॥ ११९७॥

 ११९४ ॥ अस्मिन्नवसरे यशोवर्मविषयाः कवीनामेवंमृता आलापाः प्रवृत्ता इत्याह । हे राजन् तव संबन्धी धारासंदानितग-३ जेन्द्रमुक्ताफलः असिः खङ्गो जयित गाडगलच्छेदात् अवलमा अद्य यावत् संस्थिता ^१एकावलिः गलाभरणस्त्रपा लता यत्र स इव ॥

 ११९५ ॥ अस्मदीयचरणानां यशोवर्मचरणयोश्च तुल्या च-रणजात् वुत्पात्तः । अतः समजातित्वेन संभावितोपकारैर्निजकचरणैः
 प्रोत्साहिता इव चरणौ तव आयान्ति त्वचरणौ नमस्कुर्वन्ति निग-डाविला निगडैर्वद्धा रिपवः ॥ चलणे तुलन्ति [इति] पाठे तुलन्ति तव चरणौ धारयन्तीत्यर्थः ॥

॥ ११९६ ॥ करस्यन्दनशिलेन शोभसे प्रतिदिवसं दानार्थेन वारिणा हे देव भृतहृदयकरुणारसाम्बुनो निर्भमेगेव ॥

॥ ११९७॥ नन्दति वर्धतेतरां तव [वि]निवृत्तस्य आसमुद्रं दिशो

¹ J. K. P. give these words (though as regards J see note on previous page). Do only omits them, though it reads ⁰मण्डलं ⁰जायं and not ⁰मण्डलं ⁰जायं in the previous verse. ² MH. एकाली. ⁸ MH. तल. ⁴ MH. ⁰स्पन्दन⁰.

कारासु पढममणुहूय-णिअल-मल-मगग-लञ्छणा चलणा।
तर्इ छेइज्जनित विइण्ण-काल-सुत्तव्य सत्तृण ॥ ११९८ ॥
संकन्त-मिह-रओ-धूसराई संपइ तुहं पणामेसु ।
भिउदी मइलण-भीअव्य रिज-णहालाई णारुहइ ॥ ११९९ ॥
गरुअयर-मत्त-वारण-लन्ध-समारुहण-विरलिएणंव ।
ऊरु-जुएण विराअइ सहाव-विअहं गयं तुज्झ ॥ १२०० ॥
घेप्पइ अगुणाहिँ गुणिव्य जेण गुण-गारवेण वो अप्पा ।
तेणेय तंपि मण्णास अप्पाणमणान्जिअ-गुणंव ॥ १२०१ ॥

जित्वा रूक्ष्मीः पुनरिष पित्रा संप्रेषणदत्तिवभवेव ॥ पुनः प्रेषणं नवो-३ ढाया भर्तृगृहात्प्रत्यावृत्ताया भूयो भर्तृगृहविसर्जनम् ॥

॥ ११९८ ॥ कारासु बन्धनगृहेषु प्रथमम् अनुभूतनिग-लमलमार्गलाञ्छनाश्चरणास्त्वया आँच्छेद्यन्ते वितीर्णकालसूत्रा इव १ क्रैंत्वा शत्रुणाम् ॥

॥ ११९९ ॥ भादपतनवशेन संक्रान्तमहीरजस्कतया पाँण्डुराणि मिलनानि संप्रति तव प्रणामेषु भुकुटिः मिलनीकरणभीतेव रिपुल-३ लाटानि नारोहिति ॥ जितसर्वत्वाद्भुकुटिविषयस्तव न कश्चिदिति ताः।

॥ १२०० ॥ गुरुतरराजैवारणस्कन्धौरोहणायँ विरित्तिनेव ऊरुयुगेन विराजते स्वभावविकटं गमनं तव ॥

॥ १२०१ ॥ गृह्यते अगुणिभिर्गुणीव येन गुणगौरवेण वो यु प्रमाक संबन्धिना । प्राकृते वचनव्यस्ययात् तव संबन्धिना । आस्मा ।
 तेनैव स्वमिष मन्यसे आस्मानमनार्जितगुणिमव ॥ तव मण्डले नि गुणा अपि वास्तव्याः सगुणिमव आस्मानं स्वद्भुणैरेव मन्यन्ते स्वद्भुण गौरवं परोपकारपर्यवासितगुणस्व तव बुद्धा । अत एव स्वमिष तेनैव

^{&#}x27; MH. पादंपतन0. 2 MH. विश्वितेनेव. 8 MH. 01ुणीवे.

जाहेचिअ तं चल्लणोणयाण अविरं करं पसारेसि । लच्छी भुअ-द्विया वो ताहेचिय तेसु संकमइ ॥ १२०२ ॥ अक ओवयार-तणुआ अभगा-पसरेसु तुज्झ दीसन्ति । संकन्ता इव अल्पसु केस-इत्था रिच-पियाण ॥ १२०३ ॥

६ गुणगौरवेण निजेन गुणमाहारम्येन अन् जिंतगुणिमव अगुणिमवारमानं मन्यस इत्यर्थः ॥ अपरे अपरथा पठन्रयेताम् ॥ घेष्पइ गुणिहिं अगुणीव्व जेण गुणगारवेण वो अप्पा । तेण तुमंपि न मन्नासे अ- ९ प्पाणमणि जिअगुणंव ॥ अयमर्थः । येन गुणगौरवेण विभवशून्येन गुणिभिरात्मा अगुण इव निष्फलगुणो ज्ञायते तेन त्वमपि नात्मानम् अन्जितगुणं निष्फलप्रायगुणं मन्यसे । दैन्यशून्यगुणत्वात् सविभ-१२वगुणत्वेन । अनिर्जितगुणमिति पाठे अनिर्जितगुणदर्पमिति व्याख्ययम् । पूर्वो वशब्दः एवार्थे येनैव तेनैवेति योज्यः । जनगुणगौरवेण पलालभारायमाणत्वबुध्दोत्यादि व्याख्येयम् ॥

॥ १२०२ ॥ यदैव त्वं चरणावनतानाम् उपरि करं प्रसारयिस दयाञ्जतया करेण शिरिस स्प्रशासि लक्ष्मीर्भुजास्थिता सती वः युष्मा-३ कम् । तवेत्यर्थः । तेषु तदैव संक्रामित ॥ प्रसादसमये दौर्गत्य-मपसारयसीत्यर्थः ॥

॥ १२०३ ॥ मुँक्तोपचारत्वेन त्यक्तस्नानप्रसाधनादित्वेन तनुकाः अभग्नप्रसरेषु कर्तनाभावाचतुर्दिक्षु प्रलम्बमानेषु तव दृश्यन्ते संकान्ता ३ इव अलकेषु केशहस्ताः वालभिक्तका रिपुप्रियाणां संबन्धिन्यः ॥ तदधीनजीवनास्तद्विषयदुः खेन मन्दीभृता इवेत्यर्थः । तव संबन्धिनीनां रिपुप्रियाणां संबन्धिन्यः केशहस्ता अलकेषु [तव] संकान्ता इव दृश्य-६ न्ते । अन्यथा कथं केशभारस्याति।वितत्त्वम् इति योजना कार्या ।।

¹ MH. बाहाब्द: 2 So MH. Does the Commentator mean बालमिका ?

इय ताहे भावागय-पश्चक्खायन्त-णर-वइ-गुणाण । विवरोक्खम्मिवि जाया कईण संबोहणालावा ॥ १२०४ ॥ भवि य ।

अह सुद्धम्मि अ णिहसुत्य-कश्चणाहरण-रय-पिसङ्गम्मि । जायम्मि सुवण्णमएव्व ताम्मि जण-संसिए दिअसे ॥१२०५॥ संकन्तासेस-सरस्सइत्तणेणंव साहिरे तम्मि । जाओ खणेण मृयस्त्रिओव्व कोऊहरूा लोओ ॥१२०६॥

> वीसम्भमगन्तूणंव विसम-महिला-सहाव-दोसेण । बाहिंचिय वेरि-सिरीओं जेण पणईण दिण्णाओ ॥१२०७॥

 १२०४ ॥ इति तदा प्रभातसमये भावागतत्वात् भावनातिश-यपापितत्वात् प्रत्यक्षायमाणनरपितगुणानां विपरोक्षेपि अप्रत्यक्षत्वेपि
 राज्ञि जाताः कवीनां संबोधनालापाः ॥ २० ॥ कुलकम् ॥

॥ १२०५ ॥ १२०६ ॥ अनन्तरं सर्वत्रैवै निघृष्यैमाणका-श्चनाभरणरजःपिशङ्गे जाते सुवर्णमय इव तस्मिन्नौंशंसिते दिवसे

संक्रान्ताशेषसरस्वती स्वेनेव श्रोतृजनमुखारविन्दा तिः सृतसमस्त-वचनेनेव काँथेते कथियेतुं प्रारब्धे तस्मिन् कथियेतुम् उपक्रान्ते नृपसुचरिते । साहिरे तम्मीति पाठे शासनशीले कथनशीले तास्मिन् ६ वाक्पतिराजे सति । जातः क्षणेन मूकीकृत इव कौतूहलाल्लोकः श्रोतृजनः ।।

॥ १२०७ ॥ विश्वन्मम् अगत्वेव विषममहिलास्वभावदाेषेण बाह्य एव वैरिश्रियो येन प्रणयिभ्यो दत्ताः ॥ जस्स विअयाहिसेए विववस्त-देवीहिँ णव-णिओआहिं। पीआई तक्तवणापिअ-चमरन्तिरयाई अंसुई १२०८ तस्स इमं पावणमहिणवं च चित्तं च विम्हय-करं च। सीसइ चरिअमचरमं णराहिवइणो णिसामेह ॥ १२०९॥

> कइ-राय-लञ्छणस्स वप्पइ-रायस्स गउड-वहे गाहाबीढं समत्तं ॥

॥ १२०८ ॥ यस्य विजयाभिषेके विपक्षवर्नद्विभिर्नविनयो-गाभिः। पीतानि रुद्धानि आच्छादितानि तस्क्षणार्पितचमरान्तरितानि ३ कृत्वा चमरैर्व्यवधाय दर्शनभयात् अश्रूणि

॥ १२०९ ॥ तस्यैतःपावनं पवित्रीकरणम् अभिनवम् अन्यत्रादृष्टं च विस्मयकरं [च] अत एव चित्रं च आश्चर्यकारि तथा विचित्रं शि-३ प्यते चरितम् अचरमम् अपाश्चात्यम् अग्रणीत्वेन व्यवस्थितम् । प्रधानमिति यावत् । नराधिपतेः तिज्ञश्चमयत आकर्णयतः ॥

⁴जालान्थरीयभद्दशीमदुपेन्द्रहरिपालविरचितगौडवधसारटीका ⁶परिपूर्णा ॥

चित्रं चेतो मदीयं खलमिखलमुत प्राप्तचैतन्यभावं विश्रान्ति नास्य यस्मात्कचिदिह भुवनेष्यत्र नान्यस्य जन्तोः॥ सौहादं वा ममैवाविरचितसुशिरोनामदत्तावधाने श्रीकान्ते मादशेषु प्रविरतमनासि प्रोत्तमातं च चेतः॥ १॥

¹ MH ⁰व्यवधानदर्शन⁰ for व्यवधाय दर्शन⁰. ² So MH. This chhâyâ refers to J's reading. See Various Readings. ⁸ MH. आकर्णयताम्. ¹ So MH ⁵ MH. inserts here the following lines:—

Appendix A.

Stanzas found in some of the MSS, and not inserted in this Edition

I

	In Dt after Stanza	In h. after Stanza	In Pafter Stanza
 सो जयइ गोव-भावे जो विमल्लिय-गूढ-नाहि नलिणाहि नीसरमाणेहिंचेय परिमलं वहइ सांसिएहिं ॥ 	12	12	12
b. केऊरोरअ-सुङ्कार-संकुले बाण-भुअ-वण-च्छेया ।	33	33	41
सो जयइ सनीसासेव्व वहइ जो अमिरसा बाहू ।। व. उद्धं अन्धय-रिउणो नयणं पज्जिलिय-तारयं नमह । उक्कारिसिय-पिडचकंव चिक्कणो बाण-भङ्गिमि ।	b	b	b

िं सो जयित गोपभावे यो विमिर्दितगूढनाभिनिलनात् निःसरिद्धरेव परिमेलं वहित स्वसितैः ॥ गोपभावे नाभिनिलनं गूढं सदिपि यस्य परिमेलयुक्तश्वसितानां कारणमभृत् स गोपः कृष्णो जयतीत्यर्थः ॥]

[b. केयूरोरगफ्रकारसंकुलौ वाणभुजवनच्छेदात् सो जयित सनिः-श्वासाविव वहति यः अमर्षाद् बाह् ॥ शिवप्रियस्य बाणासुरस्य भुजा विष्णुना छिन्नाः । तेन जातामर्षौ शिवस्य बाह् निःश्वस्त इवेति । वस्तुतस्तु केयूरार्थ धृता उरगा निःश्वसन्तीति तारपर्यम् ॥]

[o. ऊर्ध्वम् अन्धकरिपोर्नयनं प्रज्वालिततारकं नमत उत्कर्षितप्रति-चक्रमिव चिक्रणो बाणभङ्गे ॥ अन्धको नामासुरः किल शिवस्य शत्रुः। बाणासुरं न्नतश्चिक्रणो विष्णोः प्रतिचक्रामिव यस्य नयनं प्रज्वालिततारकं भवति तं शिवं नमतेत्यर्थः ॥]

a, P. वियल्यि. b, P. केयूरांरय ^{0} , P. ^{0} भुयव ^{0} , P. पाइ. for बाहू. 44 (Gaŭdavaho)

	In De after Stanza	In Kafter Stanza	la Palter Stanza
त. जामिय-सिहण्डस्सवि विसहरेण इत्थो पिणाइणो जयइ । स्रम्बि-जडा-भास-फणा-रयण-मऊहेसु घोस्नतो ॥	C	С	3 5
 कुवियाइ चलण-पणओ रहसुिक्खत्त-मंजली हरो जयइ । सीस-हिय-बम्भ-कवाल-फंस-सङ्काइव उमाइ ।। तं पणमह अज्जिव वहइ तिवहया-वीइ-भङ्ग-कुिलाई । जस्स जडा बन्ध-निवेस-विसमियाइंव सिल्लाई ॥ 		d e	$egin{array}{c} d \ e \end{array}$
जस्स जडा बन्ध-निवेस-विसमियाईव सखिलाई ॥			

- [त. यमितशिखण्डस्यापि विषधरेण हस्तः पिनाकिनो जयित ल-न्विजटाभासफणारत्नमयूखेषु घूर्णमानः ॥ शिवस्य शिखण्डे संपेण बद्धे सत्यपि सर्पस्य या लम्बमाना फणा तया जटाया लम्बित्वं भा-सते । तेन भासेन शिखण्डे घूर्णमानो हस्तः सर्पस्य फणामयूखेषु चरतीत्यर्थः ॥]
- [०. कुपितायाश्चरणप्रणतो रभसोत्श्विप्तमौलिईरो जयित शिरः-स्थितब्रह्मकपालस्पर्शशङ्काया इव उमायाः ॥ कुपितया पार्वत्या क्रोधेन उत्श्विप्तमौलिः शिव इति वृत्तम् । शिवमौली स्थितस्य ब्रह्मकपालस्य स्पर्शो मा भृदिति लत्तया प्रहृतं शिर इति उत्प्रेक्षा ॥]
- [t. तं प्रणमत अद्यापि वहति त्रिपथगावीचिभङ्गकुटिलानि यस्य जटाबन्धनिवेशविषमितानीव सलिलानि ॥ गङ्गायाः सालिलानि वी-चिभङ्गकुटिलस्वाद् विषमाणीति स्वभावः । तत्र तस्याः शिवज-टोद्भृतस्वात् जटानिवेशस्य विषमस्वाद् अद्यापि जलानां विषमस्व-मिति उत्प्रेक्षा ॥]

d P. ^{0} नडासाय ^{0} . e. P. कुवियाए. P. उमाइ. f P. ^{0} वीइभंगि ^{0} .

	In Dc after Stanza	In K after Stanza	In Pafter Stanza
g. सुपर्ण-सद्दावेवि गओ जडम्मि कत्तो गुणो समुद्धसद् । रविणोवि जलम्मि ठियं पडिविम्बमहोमुहं फुरइ ।।	75	7 5	75
h. तुच्छा-सुहेण विज्जाएँ मच्छराहम्बरो खल-यणस्स । दुम्खेण सज्जणाणं हियउक्कम्पा समिज्जन्ति ॥	0	0	81
i. सुकइ — — — भेसु जाण परिसंठियाई णामाई। ाणयय-णिबन्धेसु य ताण णणु समत्तं च कायद्धं॥	0	0	h

[g. सुजनस्वभावेषि गतो जडे कुतो गुणः समुछसित । रवेरिष जले स्थितं प्रतिबिन्बम् अधोम्रखं स्फुरित ॥ सुजनस्वभावेषि जडे गुणः सम्यव्यवेन नोत्स्फुरित । यथा जले पतितं सूर्यबिन्बम् ऊर्ध्व-मुखं नोत्स्फुरित किं तु अधोमुखमेवेति अर्थान्तरन्यासः ॥]

[h. तुच्छसुखेन विद्याया मत्सराडम्बरः खलजनस्य । दुःखेन सज्जनानां हृदयोत्कम्पाः शाम्यन्ते ॥ विदुषां मत्सरेण विद्याया आ- हम्बरः विद्याया मत्सराडम्बरः । स खल्ल खल्जने तुच्छज्ञानन अ- र्थात् अल्पया विद्यया शाम्यति तृप्तो भवति । सज्जनानां हृदयक-म्पास्तु । विद्यार्जने उत्कटाः परिश्रमा इति यावत् । संपूर्णया विद्यया विना न शाम्यन्तीत्यर्थः ॥]

[i. सुकवि - - - येषां परिसंस्थितानि नामानि निज-कानिबन्धेषु च तेषां ननु समाप्तं च कायार्थम् ॥]

g P. समुण्णमश for समुखसंब.

	In Dc after Stanza	In K after Stanza	In patter Stanza
गणमइआउ जाणं धरित कव्वेस व्यमाला[ओ] ।	0	0	i
— भावा जीयस्स ते जियन्तिचिय मयावि ॥ ाः किं रतसमारुढ-गुणाण जीवियं लद्ध-पिसुण-भावंच्य ।	0	0	j
तेहिं पसंसिज्जन्तोवि जं गुणी णेअ पत्तिइयइ [sio] ।। ा. सा जयइ मई गुरुआगमण-पहि[sio]वोह-कारणा - ।	0	0	k
पडिवोद्द-संकमा जा सयंव पडिवज्जइ सरूवं ॥ जो अप्पणाणसारं पेच्छइ अन्नस्स सोवि पीहेइ ।	0	0	l
पहिबज्जइ जोवि पराउ सोवि णि आत्तेया ॥ ग. गुणिणा अहमाअ ठियाण णवरताणं च दोचिय विसेसा		0	m
सोवि अहमोचिय कओ मिन्झम-संभावणा जस्स ॥	1	1	1

[j.प्राणमय्यो येषां ध्रियन्ते काव्येषु वर्णमालाः — — भावात् जीवस्य ते जीवन्त्येव मृता अपि ॥]

[k. किं — समारूढगुणानां जीवितं लब्धिपशुनत्विमव तैः प्रशस्यमानोपि यत् गुणी नैव प्रत्येति(?) ॥]

[1. सा जयाते मतिर्गुरुका गमनप्रतिबोधकारणा — प्रतिबोधसं-क्रमाद् या स्वयमिव प्रतिपद्यते स्वरूपम् ॥]

[m य आत्मनः सारं प्रेक्षते अन्यस्य सोपि द्रक्ष्यति प्रतिपद्यते योपि परस्मात् सोपि — — — ॥]

[" गुणिना (श्गुणिनः) अधमाश्च स्थितानां केवलं तेषां च द्वावेव विशेषौ । सोपि अधम एव कृतः मध्यमसंभावना यस्य ॥]

	In De after Stanza	In Kafter Stanza	In p after Stanza
 जड-बुद्धीन पहुष्पइ मइल्लो गुण-निग्ममो न मणुयाण । नीलं न नहं सा णायणस्स तेयस्स विणिवित्ती ॥ जे सुण्णा इव बहुसो किंहिंप दीसन्त-विरल्ल-गुण-सारा । दर-बासिय-पुराआरिहें तेहिं किं वा निबन्धेहिं ॥ 			0 92
 प्रमाया तेश्विय नवर कव्व-िक्तिओं जाण छोयस्स कण्णे विसन्ति हियए वसन्ति पसरन्ति य ग्रहाम्म ॥ दोच्चिय णवरं हियए छग्गन्ति जहा-निवेस-रमणिङ्जा 	p		
रमणीओं बल्लहाणं महा-कईणं च भणिईओ ॥			Y

[° जडबुद्धीनां प्रभवति मिलिनो गुणिनगैमः न मनुजानाम् । नीलं न नभः । सा नायनस्य नयनसंबिन्धनस्तेजसः विनिवृत्तिः ॥ गुणिमनुष्याणां गुणेषु यद् मालिन्यं जडबुद्धयः पश्यन्ति तद् एतेष्। स्वकीयमेव न पुनर्गुणिगुणानाम् । यथा नभसो नीलिमा द्रष्टुर्नेत्रस्य तेजसो विनिवृत्तेः परावृत्तेर्जायते न तु नभःसंबन्धीति भावः ॥]

[१- ये शून्या इव बहुशः कुत्रापि दृश्यमानिवरलगुणसाराः ईषदुषितपुराकारैस्तैः किं वा निबन्धेः ॥ ये निबन्धा बहुशो गुण-हीनाः सन्तः कचिद्धणयुक्ताः सन्ति ते बहुशो निवासहीनानि ईष-निवासयुक्तानि नगराणीव भवन्तीति भावः ॥

[4 निर्मातारः शिक्षितास्त एव केवलम् काव्यकीर्तया येषां लोकस्य कणें विशान्ति हृदये वसन्ति प्रसरन्ति च मुखे ॥ येषां काव्यकीर्तीर्लेकः शृणोति हृदये घारयति मुखेन च प्रसारयति त एव कवय इति भावः॥]

p. P. दरविसयनयरसिरिसेहिं. q. P. निम्माया for णिम्माया. r. P. नवरं for णवरं.

	In De after Stanza	In Kafter Stansa	Me Pafter Stanza
s. वेहच्व-दुक्त्व-विहलाण जस्स रिउ-कामिणीण पम्मुका।	100	[00]	100
कर-तःहण-भीएहिंव होरहिं पओहरूच्छङ्गा ॥ t. कबरी-वन्धा अज्जविकुडिला ते जस्स वेरि-वन्दीण । हढ-कडुण-खुत्तङ्गुलि-निवेस-मगगव्य दीसन्ति ॥	s	8	3
 गहिओ विवलायन्तीऍ पाणिणा तुइ असी रणग्गामि । सहसा वेणी-दण्डोव्व फुरइ पडिवक्ख-लच्छीए ।। 	214	0	214

योग्यस्थानरमणीये स्तः । ते यथा । वल्लभानां रमण्यः महाकवीनां च उक्तयः इति ॥]

[s. वैधव्यदुः स्वविद्वलानां यस्य रिपुकामिनीनां प्रमुक्ताः करता-डनभातैरिव हारैः पयोघरोत्सङ्गाः ॥ यस्य शत्रुस्नीभिः पयोषर-प्रदेशेभ्यो हारा अपसारिताः ॥ हारास्ताडनभियेवं स्वयमेव तेभ्यः प्रदेशेभ्योपसृता इति उत्प्रेक्षा । वैधव्यदुः स्वेन मृतपतयः उरःस्थलं भृशमेव ताडयन्ति गुर्जरराष्ट्रादाविति प्रसिद्धिः ॥]

[t. कबरीबन्धा अद्यापि कुटिलास्ते यस्य वैरिबन्दीनां हठकर्षणकु-हिताङ्गुलिनिवेशमार्गा इव दश्यन्ते ॥ तैलादिसंस्काराभावात् कब-रीबन्धा अद्यापि कुटिला इति स्वभावः । तत्र बलापकर्षणेन जेतृ-कर्तृकेण जयसमये कृतेन अद्यापि तथैव जातकुटिल्त्वा इत्युरमेक्षा । अङ्गुलिनिमज्जनेन खळु कबरीबन्धाः कुटिला भवन्ति ॥]

[प. गृहीतः विपलायमानायाः पाणिना तव असी रंणामे सह-सा वेणीदण्ड इव स्फुरति प्रतिपक्षलक्ष्म्याः ॥ रंणामे तव हस्तेन गृही-तोऽसिः शत्रुलक्ष्म्या वेणीदण्डः लम्बमानकवरीव भासत इति भावः ।

w. खग्ग-लयाए निवसइ फरुसाऍवि तुज्झ राय सिरी ॥	Stanza In K after	Stansa In Patter Stansa
तद्धण-धणंव धरिया लच्छी वच्छ-त्थले महु-महेण।	23	0 220
भाषात्व वर्षेत्र वर्षेत्र व ०० विक्ता वर्ष स्वार ।।	$v \mid_{2}$	23 v
जालामोर्टर मंद्रिय महीर मज्ज्ञ विका जिल्ला ।	27 2	2 7 227

जेता प्रतिपक्षस्य जितस्य पत्नीं कबरीग्रहणेनापकर्षतीति कविषु प्रसिद्धिः ॥)

[ण दारितरिपुगजमदसुरभाविति नित्यं चलापि भ्रमरिव खड्गल-तायां निवसति परुषायामपि तव राजन् श्रीः ॥ श्रीश्चञ्चलेति प्रसिद्धम् । तथापि सा तव खड्गे सुरभौ लतायां भ्रमरीव सदैव तिष्ठति । स खड्गो हि रिपुगजहननेन लतावस्सुरभिर्भवति । गजमदो हि सुरमिरिति भ्रमराश्चाकर्षतीति प्रसिद्धिः ॥]

[ण तद्धनधनिमव धृता लक्ष्मिविक्षःस्थले मधुमथा मिक्षार्थिबा-न्धवेषु न पुनार्वेमक्ता यथा त्वया ॥ त्वं यथा लक्ष्मी वक्षःस्थले धा-रयसि तथा विष्णुरिप धारयति । त्वं पुनस्ताम् अर्थिबान्धवेषु विभज्ञासि न स इति भावः । तद्धणधणंवेति दुर्लभार्थम् । स्यात् अतिप्रियध-नकोश इवेत्यर्थः । प्रतिधनधानिमिति संस्कृतिश्च ॥]

[* उरपतनावाङ्कुखपीडितशरीरमुकुलीभवद्भिवरनिर्व्यूढाः ऊर्ध्वं नि-

v. P. जिनसर for निनसर. x, P. जिनस्तुद्धा for जिनस्तुद्धा.

	Stanza	in K after Stanza	In P after Stanza
 प्रयुण-मराल्ल-जणवया धृमाबद्ध-तिमिरा विरायन्ति । संज्ङ्गा-णियम्ब-णव-पञ्चवव्य रयणीण गो-सग्गा ॥ 	270	0	0
 जाया रिव-यर परिपिछणेण थोउम्ह-पिञ्चर-च्छाया । चिरयाल-द्विय-मिहहर-निरोह-ग्रुक्कव्व-नह-मग्गा ॥ 	0	452	0

बद्धवेगा निर्झरधारा निपतिन्त ॥ शैलानाम् उत्पतने तत्स्थनिर्झर-धाराणां निपतनस्य स्वभाववर्णनम् एतत् ॥]

[अः शकुनमरालजनपदा धूमाबद्धितिमिरा विराजन्ते संध्यानि-ताम्रनवपल्लवा इव रजनीनां गोसर्गाः ॥ उषःकालानां वर्णनमेतत् । शकुनमराला जनपदेषु निर्गताः । तिमिरम् अद्यापि धूमवत् किंचि-त्स्थितमेव । संध्यया नितरां ताम्रा रजनीवृक्षाणां नवपल्लवा इव एते गोसर्गाः ॥]

[अता रविकरपरिपेरणेन स्तोकोष्मपिक्तरच्छायाः चिरकाल-स्थितमहीधरनिरोधमुक्ता इव नभोमार्गाः ॥]

Appendix B.

Stanzas found in some or all of the MSS, other than J and inserted in the Edition.

In the Edition.	In De after stanza	In K after stanza	In P after stanza
295 तह-बयण ⁹ 314 काम-ड ⁹ 341 वृद्धमह 342 हाहा तं 348 बहुसी ब ⁹ 349 बरहीण 350 उअर्डन विशेष 351 कीरहव 352 सय-छो ⁹ 353 कण्ण ⁹ 354 अह से 355 किपि वि ⁹ 356 उम्हाइ 357 जव-रोह ⁹ 358 अम्हास्ति	294 तह दारं 313 तकाल' 340 तिमाचि' 341 वुष्मइ 347 इय तिमम 348 बहुसो ब' 349 बरहीण 350 उअउत्त' 351 कीरइव 352 भय-लो' : 53 कण्ण' 354 अह से 355 किंपि वि' 356 उम्हाइ	294 तह दारं 313 तक्कल' 340 तिमिश्वि' 341 वुष्भइ	325 कोमार ⁶ 342 होहा तं 340 तम्मिश्च ⁶ 347 इय तम्मि 348 बहुसो ब ⁶ 349 बरहीण 350 उअउत्त ⁶ 351 कीरइच 352 भय-छो ⁶ 353 कण्ण ⁷ 354 अह से 555 किंपि वि ⁶ 356 उम्हाइ
359 सायं स ੰ 4 5 (Gauda	358 अग्धन्ति		358 अग्धन्ति

In the Edition.	In De after stanza	In K after stanza	In P after stanza
390 सोत्त-क ⁰	359 सायं स ⁰	•••	359 सायं स ⁰
361 बोलिनित	360 सोत्त-क ⁰	•••	360 सोत्त-क ⁰
362 तह तत्त $^{\circ}$	361 बोलिन्ति	•••	361 बोलिन्ति
3 6 3 णवरि अ	362 तह तत्त⁰	•••	362 तह तत्त $^{\circ}$
364 अन्तो-घ $^{\circ}$	363 णवरि अ	•••	363 णवारे अ
3o5 पीलिय ⁰	364 अन्ता-घ°	•••	364 अन्तो−घ ⁰
366 तक्खण °	365 पीिलेय⁰	•••	365 पीछिय $^{\circ}$
367 णव-क $^{\circ}$	366 तक् खण°		366 तक्खण ⁰
368 पिय-प ⁰	367 णच∙क⁰		367 णच−क ⁰
36 9 थोय-सु ⁰	368 पिय-प ⁰		368 पिय-प⁰
380 इह को ⁰	654 इह सळि ⁰	65 4 इह सलि º	•••
395 सिसिर ⁰	394 जलया⁰	396 णव-व °	394 जलया º
441 एक स्मि	440 उहआं $^{\circ}$	440 उहओ⁰	440 उहआं °
457 पेरन्ती $^{\circ}$	456 थिइ-ल °	456 थि इ-ल °	458 ओसारि °
458 ओसारि $^{\circ}$	457 ਪੈਂਧਜ਼ਨੀ $^{\circ}$	457 पेरन्ती ⁷	456 थिइ-ल⁰
466 मुह-वि $^{\circ}$	465 इय ज'	465 इय ज º	465 इय ज $^{\circ}$
467 अणुणि $^{\circ}$	466 मुह-वि °	466 मुह−वि ⁰	466 मुह−वि ⁰
468 मरण $\cdot$ म $^{\scriptscriptstyle 0}$	467 अणुणि $^{\scriptscriptstyle 0}$	467 अणुणि $^{\circ}$	467 अणुणि $^{ m o}$
469 हारे-च $^{\circ}$	468 मरण-भ	468 मरण-भ	
470 इय अ $^{ m o}$	469 हारे-च º	469 हारे-च °	469 हारे-च ⁰
499 पारेल ⁰	498 ভিন্ন-ঘ⁰	498 ਡਿਸ਼-ਬ ⁰	498 छिन्न-ध ⁰

In the Edition	In De after stanza	In K after stanza	In P after stanza
501 मारुअ °	500 उडवेयन्ति	500 उडवेयन्ति	505 दिव्य-वि°
506 सामाय ⁰	505 दिव्य-वि $^{\circ}$	505 दिख-वि °	501 मारुअ $^{\circ}$
522 उत्यंक्षर	521 इह वा $^{\circ}$	521 इह वा $^{ m o}$	521 इह वा
550 इह मूल º	549 इह अ⁰	•••	668 इह कार $^{\circ}$
564 इह दी $^{\circ}$	563 तिहयह $^{\circ}$	•••	631 पइ इहं
568 पप वण $^{\scriptscriptstyle 0}$	569 रव-पु º	•••	
592 सिसिर $^{\circ}$	591 इह वि $^{\circ}$	591 इह वि °	. •
624 इह दी $^{ m o}$	623 इह सुद्र °	564 इह दी $^{\circ}$	564 इह दी $^{ m o}$
630 गोंसे वि $^{\circ}$	629 णिबिड॰	•••	
631 पद इहं	•.•		629 णिबिड $^{ m o}$
668 इह $^{!}$ कार $^{\circ}$		•••	667 इह का º
371 इह नि⁰	670 अवसण्ण∘	•••	• • •
677 इह चि °	676 इह वि °	• • •	
692 दृश्य $-ग^{\scriptscriptstyle 0}$	691 कण्डोस °	690 उदबहर	
712 आहेसा $^{\circ}$	705 तह दू °	719 तुह पहु	719 तुह पहु
713 सामण्णा $^{\circ}$	712 आहेसा $^{\circ}$	712 अहिसा॰	712 अहिसा $^{ m o}$
714 तुह धा $^{\circ}$	713 सामण्णा	720 जाणम	720 जाणं ण
715 अणुर ।°	714 तह घा °	721 झीणा प $^{\circ}$	721 झीजा प °
716 वामेयर $^\circ$	715 अणुरा⁰	715 अणुरा °	715 अणुरा
717 नावे तह	716 वामेयर °	716 वामेयर °	716 वामेयर $^{\circ}$
718 जहु प⁰	717 निव तह	713 सामण्णा⁰	713 सामण्णा⁰

	<del>~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~</del>		
In the Edition	In Do after stanza	In K after stanza	In P after stanza
719 तह पह	718 ण हु प ⁰	710 साहीण °	711 विहिणा
720 जाणं ज	719 तह पह	718 ण हु प °	718 ण हु प °
721 झीणा प $^{\circ}$	720 जाणं ण	714 तुह भा॰	714 ਗੁह ਬਾ⁰
722 वश्चन्ति	721 झीणा ए º	•••	728 पण्डंस
723 तरलत $^{\circ}$	722 वश्चन्ति	729 स्निहरूण	729 लहिऊण
724 विवरीयं	723 तरलत्त °	723 तरस्र $\mathbf{e}$	723 तरस्रत्त °
725 सयलेसुं	724 विवरीयं	724 विवरीयं	724 विवरीयं
726 भुयण-ग $^{\circ}$	725 सयलेसुं	725 सयलेसुं	725 सयलेसुं
727 ादेअ-भू $^{\circ}$	726 भुयण-ग º	726 भुयण $\cdot$ ग $^{\circ}$	726 भुयण-ग $^{\circ}$
728 पणर्इसु	727 दिअ $\cdot$ भू $^{\circ}$	717 नांव तह	717 निव तह
729 लिहिऊण	728 पणईसु	728 पणईसु	722 वश्चन्ति
730 तुह रि °	729 लहिऊण	727 दिख-भू $^{\circ}$	727 दिख $\cdot$ भू $^{\circ}$
743° आন্তান্ত $^\circ$	742 इय ति $^{ m o}$	742 इय ति $^{\circ}$	742 इय ति $^{\circ}$
751 ससिमिव	750 फालिह ⁰	750 फालेह $^{\circ}$	•••
759 चक-जु °	758 णह-रेहा	758 णह-रेहा	•
762 अहर $^{\circ}$	761 दंसण °	761 दंसण $^{\circ}$	
782 सोम्माहे $^{\circ}$	781 इय दर	•••	••••
798 अप्पा प °	797 अह तस्स	797 अह तस्स	
800 भासिम		799 भचभूइ º	
801 आलेक्सि⁰	804 तो सो	800 भासाम्म	
808 वियस्रन्त⁰	807 इहासिय °	810 जा भा व º	810 जा आ व °

In the Edition	In De after stanza	In K after stanza	In P after stanza	
815 जस्स म ⁰	814 ਵਧ ਪਲ ੰ	•••	•••	
848 अन्तो∙वा⁰	847 कंग्ठोंचि °	847 कण्ठांचि $^{\circ}$	•••	
851 देह-पारे $^{\circ}$	850 पढमुत्थ ः	850 पढमुत्थ °	•••	
852 पायाळा	851 देह-पारे °	851 देह-परि ⁰	•••	
866 एके छ $^{\circ}$	865 जे णि⁰	864 पेव्छह	•••	
907 अधन्त °	906 हियय º		•••	
978 ण सहन्ति	977 आगम °	•••	•••	
979 असळा ⁰	978 ण सहन्ति		•••	
980 अप्पाण °	9 79 असळा ⁰		•••	
981 उवारिम °	980 अप्याण	•••		
982 ण सिरी	981 उवारिम ⁰		••••	
983 तन्हा अ	982 ण सिरी			
984 पुरंशो	983 तन्हा अ °			
985 कुसुम-फ ⁰	984 पुरओ			
986 सावाप	985 कुसुम-फ °	• ••		
987 मोहाहि ⁰	986 सोवाप	•"		
988 आयार ⁰	987 मोहाहि॰			
989 जिम्म अ °	988 आयार °			
990 हिययस्स	989 जाम्म अ $^{\circ}$			
991 रमइ वि $^{\circ}$	990 हिययस्स			
992 मूले नि $^{ m o}$	991 रमइ वि $^{\circ}$		l	

In the Edition	In Dc after stanza	In K after stanza	In P after stanza	
993 विरसा ⁰	992 मुले नि ⁰		•••	
994 विरस $^{\scriptscriptstyle 0}$	993 विरसा º	:	•••	
995 हियय $^{\circ}$	99 4 विरस ⁰	••••	•••	
996 पहरइ	995 हियय	•••	•••	
997 हियय	996 पहरइ	•••	•••	
998 रमइ य	997 हियय॰	•••	••••	
999 मगद्य	998 रमइ य	•••	•••	
1000 सत्वङ्ग	999 मगव्य	•••	•••	
1007 आसा⁰	1006 इय वि $^{\circ}$	•••	•••	
1008 वहर	1007 आसा ^o		•••	
1009 ताओ	1008 वहर	•••	•••	
1010 पडिमा⁰	1009 ताओ	•••		
1011 ਵਧ ਰ ੰ	1010 पांडिमा $^\circ$	•••	•••	
1055 पहु-दं $^{\circ}$	•••	•••	1054 लायण्ण $^{\circ}$	
1061 अवयं $^{\circ}$	1060 सन्वत्तो	1060 सम्बत्तो	1060 सन्त्रतो	
1071 अहिया $^{\circ}$	1070 ਕਤਾ	•••	- • •	
1077 महाले $^{\circ}$	1076 বব জা °	•••	•••	
1087 जामव°	1086 पन्ति	1086 पन्ति	•••	
1090 जायं व	1089 संज् रा ⁰	•••	1088 आयव $^{\circ}$	
1096 जह-व $^{\circ}$	1095 थोउट्य	1095 थोउव्व °	•••	
1099 विय $\mathbf{s}^{\scriptscriptstyle 0}$	1098 पल्हत्या	1098 पल्हत्थर		

In the Edition	In De after stanza	In K after stanza	In P after stanza	
1105 ऊसांस ⁹ 1108 आलं। ⁹ 1112 पेरन्तेसु 1113 गह-नि ⁹ 1172 मिहुणे ⁹ 1173 तम-लं। ⁹ 1178 ससिणो 1179 असहि ⁹	1104 सायं मि ⁰ 1107 बहल ⁰ 1111 मृद-ससि ⁰ 1112 पेरन्तेस 1171 आरो ⁰ 1177 रुण्णा ⁰	 1171 आरो° 1177 रुण्णा° 1178 सांस्रिको	 1171 आरो° 1177 रुण्णा ° 1178 ससिणो	

	•	
	,	
		•

VARIOUS READINGS

The figures refer to the verses in the text of the poem.

- Do begins with ओं नम: सरस्वत्ये; K with ओं नमो जिनराजाय. P has no such invocation.
- 1. К ⁰निमामुरकत्त⁰.
- 3. J तंपि णमह.
- K P कंद्लाहिब्ब.— J पणिभि-ण्ण⁰, P उडिभण्ण⁰ for पिडि-भिण्ण⁰.—De P विणियायं.
- 6. Do हरिणच्छाया⁰.
- 7. K °रोसमाहिय°.
- 8. K °चीढिस्मि for वीढिस्स.—J
- 9. J P वियारिय⁰.—J मुहुमह⁰.
- 10. J नर? .— J बोक्कार and K मुकार for बुकार.
- I2. J $P^{-\delta}$ निरवलंव $^{\circ}$. J हरिहरिणो for णरहरिणो.
- De हेट्टागय⁰, and K हिट्टागअ⁰, for हेट्टिय⁰.—J ⁰वारणअ ; De P ⁰वारणाय.— J अहोवि⁰.—K P पुहर्दे.
- 18. De K भमरपंतिब्ब. P is wanting in the words.
- 19. Do K थणरमणाण for थणजह-णाण.—J णिवडियं.
- 20. De K P तं णमह for सो जयइ.
- 22. J दुरियं for करुणं.—Do क-न्हस्स.
- 23. Do चल्रइ for वल्रइ.—J मूल-ल्रहूपृष्टि for अमूलल्रहुपृहें 46 (Gaŭdavaho)

- which we read with Do and P.
- 24. J ⁰जडणास्व.—K ⁰कसणाव-रेख्ल⁰.
- 26. K P अणुवा⁹ for णिस्वा⁹.
- 27. Do J हिवसº.—K ºविभागº for °विद्यायº.
- 28. J **अ**ण्णांग⁰.—J ⁰पंकथ⁰ for ⁰णांरुणीं⁰.
- 29. K डाह⁰ for दाह⁰,—Dc ⁰क-सिणा for ⁰कसणा.
- 32. К "(зако).
- 33. J हाासेजो for भासिजो.
- 34. P किस्तिन्देहेण, and De K किस्तिन्देहेण, for किस्तिन्दव-च्छेप.
- 35. J **ीनेहा**लं.
- 39. K ⁰हराराहिणिक for ⁰हरारा ' हणेक ⁰.
- 41. J जयह for णमह.—Do खया-हुती^o.
- 43. K नेउरहेंग.—J जीय.—J उ-गिण्ण for उडिभण्ण.
- J ⁰लांजियाइ आजाइ.— J K
   दिंतु for देन्तु.— Dc P
   अच्छीणि for अच्छीइं.
- 45. Do K जयह for णमह.
- $46.~{
  m J}$ चामुंडाइ.— ${
  m Dc}$ खामोअश्णप-दुक्तन्तवरूयवास्त्रेयंपिव. ${
  m K}$ ${
  m ^{o}}$ ज-पहुक्तन्तवरूयवास्त्रेयंपिव.— ${
  m P}$

- वलियंपिव.
- 47. K P विहेसुवि and Do वहेसु व for °वहसु अ.
- पद्वादियस⁰ for तहियस⁰.— **4**9. J Do मिल्रणंगाइवः K म-लिलंगाइव.
- 50. Do K P पुंजियंपि जं.—J प-लियंपि for पलयम्म .-- De P पविराक्षियंपि: K पविरे-लियंपि.
- 51. P "समत्तपहिविवं.—Do K "घ-डन्तपाडीवेंवं.
- 53. J **मिलित**⁰.
- 54. J दन्तो चलियमहद्धंत⁷.
- 55. De °दमणे for °िणहणे.—K उविन्तीए.
- **56.** J °िनयआणण°.—Dc J °णा-इव for ⁰णाएव.
- 57. J ओष्पुसियरइपणयंसु for ओ-प्पंक्षियर**इपणयंस**े. which we read with Do P.
- 58. J हिमाअलंक⁰.
- 60. J ⁰नह⁰.—J ⁰चरण⁰.—J ⁰प्प-हाहिं.—K ⁰प्पहाए.
- 61. K तुहिणेहि⁰.
- 63. De नियआइस्चिय.—J वायाइ. —De निसेवंता.—De इंति and J यंति for एन्ति.
- 64. Do णवर, and K हंति, for होति.-Do दोगच्चाम्मे.-De सुरकाई.
- 65. Do सक्क्यपयाण.—] ⁰छाय(इ. —K ⁰वयाण for ⁰वयाणं.
- 66. J तहिंद्यंव for परिद्वियंव.—J सुकवीण.— । पयवीओ.
- 67. K पसाहीते.

- मंडहो --- तंतव्खय- | 68. J सुहाबेइच for सुहावेइ य.-K P उवभुज्जतो.—Do कं न, K P किं न, for किंपि.
  - 69. J ⁰पहता and P उपता.
  - 71. J परंपराइ.—P गुणुण्णुया.
  - 73. De J निंदा 0
  - मइस्रणेण 75. J ⁰गुणस्रणेण for $-\mathrm{Dc}$ अओचेअ.
  - नियगुणे असं⁰.—Do 76. J गुरु-यभ्मि°.---Dc रामियस्यं for सारमिणं.
  - 77. J कर्जनमा⁰.— De पुद्धमं for पहसं.
  - 78. J णिब्बडेताण. $\mathbf{J}$ P सब्बं-चिय and De सयलंबिय for सयलंचिय.
  - 79. J कह वा होहिइⁿ; De होही fo^r होहिइ.-K P विपरोरके.
  - 80. J गुरुयाण.—Do फुरइ.
  - 81. J वियारद्वाणाद्विय⁹. We read वियारद्वाणं हिय' with De K and P.
  - 82. J सामणंच्चिय द्वाणं ; P सामा-न्नेच्चिय.—K वामं, changed to ठाणं, for ठाणं.
  - 83 J अणहरूब.—K P अणरिहच्च.
  - 84. J भमय⁰.—P महत्, Do मतीप K मईल.-P केइ for केवि.
  - 85. P अंडच्चं, and Do K अंड्रष्टं, for नहदं.—Dc कति⁰, and JP asa, for asso.—Do J l' ⁰ਚੇਰ for ⁰ਚੇਅ.
  - 87. J तिद्दयस'.
  - 88. J °सणाहिं.
  - 89. K P feat for sig.—. 'K गुरुयाण.

- 90. J होति किंपि. -J अप्पणो 108. K चलत⁰ for वलन्त⁰. for असणो
- तिमिरं च धं पयासो यः We with Do K P.
- 92. Do भ्रयण
- 93. J इसो for एसा.—P व्व णिति. J ⁰वि णेन्ति and K य णिति, for य णेन्ति (iìrst half).
- 94. J इय for इह.—J P °हत्तं.
- 95. J हासोच्च होइ.—Dc K हासो-व्व होव्व.— र्र गुरुयाण.
- 96. P सरिसा अहियावा.— गुरु-यावि.
- 97. J होंतुव विगयगच्वा; K हों-विअयगञ्च(.—) तुब्व स-मन्त्र.
- 98. Dc विम्हिअमिव for थाम्भिय-मिव.-J सहियंव for सहियंव. ₩ भारतयामव for दामयाभव.
- 99. Ki ⁰जसवम्मात्ते.
- 100. J[∤] ∪ प्फणेब्व.
- 101. K P णा मुयइ.—Do K महि-वीढं.—К संदाण्णियं.
- 105. J कोउच्चन्तद्वियविसमतारयःप-हाभेयकलुसियाइंच: KP मो-हब्बत्तद्वियविसमतारयपहाभे--यक्रुसियाइंव; Do दरमो-हुब्बत्तद्वियतास्पहुडभेअक्लु-We read by J सियाइंब. corrected according to the scholiast,
- 106. J जय⁹ for जस⁹.—P ⁹पाय-वस्मड for ⁰पायवस्मव.
- 107. Ј ⁰सागरं.--Ј भ्रवणंतराभ्भि. —J भारहे. We with Do KP.

- 109. J पयाडियअडभ°.—De "घट्ट" for oago.
- 110. Dc ⁰पडिन्छिया.
- 111. J वामयरा⁰.—K अरङाविलास-विसूरविआण, thus reading one mâtrâ too short. We with Do J P.
- 112. J सोहइ for अग्वइ.
- 113. **J तियय**े for तियम $^{\circ}$.—Pमण्णे अञ्जवि.
- 114. J ⁰नपहृत्त¹.—J ⁰रायणंतरा.
- 115. J तह for तं, which we read with Do K P.-J वमंति for मुयन्ति.
- 116. K J विनिरिकत्त for विविध्वनत . —Dc ⁰बलंत⁹ for ⁰चलन्त⁰.
- 117. J निस्रज्ञइ for णिसिज्जइ.— De J P रहसब्भिडण for रहस्रहिभइण⁾ which read with K.—J महिहरे-सं.—De K ⁰दोलिओ.
- 118, K ਾਬਲੰ**ਰ**ਾ for ਾਬਲਾਜਾ .— P सहसेच्व.—J हयमक्.— P विद्वाओ and K विह-गाओ for ⁰विहयाओ.
- 119. K ⁰**वीढोभय**े.
- 120. J ⁰ਜ਼ੁਲੇਯ for ⁰ਚਲੇਯ.—Dc K ^⁰संचर्ण्ं .—Do and P जय-आवलेण.
- 121, J ⁰वाण³ for °वाय'.--P ⁰र्चद्णुगान्धा.
- 124. Do K °चलंत⁷.—J धूमोप्पि⁰.
- 125. Do K. गडभालमा इव.—J गमईओ for गमईओ.
- 126. J ⁰कराख⁹ for

- मह⁹ for ⁹पक्ख⁹.
- 127. J तण्यायंतिच्य for दीहाय-न्तिस्व.—P उरकंडिय⁰ for पविखण्डिय⁰.
- 128. J 'परका.—K विप्पंति.—Do दरपप्क्रय⁰, and J द्रप्पुअ⁰, for दरपप्पय⁰ which we read with K.
- 129. J ⁰विहिया for ⁰पहया.
- 130. P मुक्कोञ्चरंस्णि.
- ੰਧਲ⁰ for ⁰ਧਵ⁰.—J ⁰ज-131. J मा। for osimio.
- 132. J **इड** for ⁰द्<u>ड</u> ..... J वाहो-
- 133. J मसण. वारा.
- 134. P गरुडेब्ब.
- 135. J ⁰पंजरिया.—J निहम्म for णहास्मि.
- 137. J ⁰विक्षराणां.—P पाविंति. Do J ⁰पट्टय⁰ for ⁰बट्टय⁰.
- 38. J ° એકોંગે.—J reads simply तद्विपृहिं [=तहद्विपृहिं=तथा श्थितै:] for तह-द्विएहिं; and P has तांडिहिएहिं. We with
- 139. J महीइ. [Dc.
- 140. K हिट्टा ^{0} .—Dc अवरिंधूम ^{0} .
- 142. J भिंद्ह for छिन्दइ.—P ⁰पहारो.—P ⁰सामत्थेणंवि य We with Dc J K.
- 143. P °ਬਫ਼ਗ੍ਰ° for °ਕਫ਼ਗ੍ਰ°.
- 144. K °वरक° for °पक्ख°.
- 145. K °वडिएवि for °पडिएवि. K of for on.
- 147. J ेगहा for ेहरी .- Dc. J K P all read गजाइ and not मज्जह.

- °विज्युच्छ्रला°.—J °प- | 148. P °विह्या for °विहुआ.—De K दिसेह⁰.—K विद्यंत 0.— Do K added for one between the best of th
  - 149. J ⁰पारिरस्कयव्व.—Do वेडिया for परिणुमिया.
  - 150. Dc K ⁰ ਦੀ ਲਗ**ਿਧ**ੇ, and P ⁰सेलकड्डिय⁷, for व्यिअ⁰ .
  - 151. J तेच्चिय पडणाइभण्णाः K ते-चिचयपडुणुडिभण्णा.—J ºकं-दराछेया.
  - 152. J **किलिमांति**.
  - 153. De J K P all read मुझाती and not मुज्झन्ते.—J च for व after एकं.
  - 154. J °कंदरदर° for °कप्पन्तर°.— J पलयस्चिय.—J विज्ञावि-या for विज्ञाया.
  - 155. J विछिन्न© for वोच्छिण्ण©.— J भ्रयंगवयणो.—De गुरुअंव.
  - 156. P थी⁰ for थिइ⁰.
  - 158. J K कडंब⁰.
  - 159. К °**чरक**°.—Ј °**स्रयण**°.
  - 160. P एयासण^o.
  - $161. \ J$ चिहुरावीडल $^{\circ}$.
  - 162. J P ºaरिकयº for °चिक्खिय°. — Ј ⁰नयणो पर्छं⁰.
  - 163. K ચળામોલો.
  - 164. P विच्छिलिय for विच्छुरिय.
  - 165. J निच्चाइ.—P °ओणमियणह-ओणमियण-**चुडप्पंकुरं**; Do हचुद्धप्पंकियं.
  - 167. J °समोभरिअ°.— J °विलाय° for ^{0} विराय ^{0} .— ${}^{\mathbf{P}}$ ^{0} सिह्य्व.
  - ॰संचालिय°.—J •महयरो. 168. J — J °दुम° for °तरु°.

- 169. J misreads प्रजलह for प- 1194. De आभिन्नस्रहि. 33008.-J संवालिय $^{\circ}$.
- साविक्षिओ.—J ⁰पाडिरक-172. K निओ⁰ (=⁰पडिक्खालेओ⁰?). We with Dc K P.
- 173. K ºaaatæa.
- 174. De ⁰ਕਫ਼ਾਹ⁰ for ⁰ਕਫ਼ਾਨ⁰.—J P ⁰निवडिओ; De K too originally. These have corrected it to निविद्धिओ. which we adopt.
- 175. P °मंडव' for °मण्डल'.
- 176. Do K पट्टीपरिद्धिओडमेथं.
- 177. De K °गाहो.
- 179. P ⁰विरल⁰ and J ⁰वियड⁰ for ⁰ ਮਿਫਿਲ .⁰
- 180. Do K शहियह for शहियस.
- 181. De °पेक्षिय' for °कवालेअ°.
- 182. **J बी**णी.
- 183. J िसहब्बअहिसाम : P िस-होभमहियाम⁰.— J तु for **ण**.
- 184. J पहलं and P फरिलं.
- 185. J [№] ааण for ^очаण .--- J ंसरस° for 'सरल'.
- 186. P ⁰परिसायं¹, and 1)c K ⁰प-रिवेसं. for ⁰पारिभाषं .—J ए for a.
- 188. K P एण्डि.— P [अप्रजन्ते]-भक्लभ.0
- 190. D ⁰स्त्रायण्णे⁰.
- 191. P गमाउ, K गमाओ. We with Do J.—Pourna.— ^J ⁰नेहसरसं.
- 192. De J 'वियय' for 'विजय'.-De oपाइवण्ण' for oपाइबद्ध'.
- 193. J ⁰विडमो for ⁰विहुओ.

- 196. P ° बिइय° for ° बीय.
- 197. J ⁰तालाब्व°.—J ⁰अहर°.
- 198. J is wanting in the words beginning with ⁰डामाणि⁰ and ending with the last word of the line, as also in the parts of the commentary shown within brackets.—K विमल for ⁰महा.⁰
- 201. Dc K हिरंतहिययसहिओ.
- 202. K ⁰िददिक.
- 204. J 中華中⁰.
- 205. De P णालंकिय', and K °णालंचिय', for °णालञ्जिअ°,
- 206. Do K ओणिमय⁹.—P ⁹कं-डलुज्जोयं,—J 'मिलिय' for ⁰मालिय⁰
- 207. J °यंसाणं, K °यंसीण.
- 210. J विलयाण for अवलाण.---J आ**व**ःद्व[⊕] for आविद्ध√.—К ⁰वंधुरो for ⁰कब्बुरो.---Dc J P समत्त' for समन्त' Which we read with K.
- 212. K P समरम्मि.—De K ग-याह.---) 'वेक्षिजण, K वि-क्षिजण.---K सिरिए.
- 213. J सइ for जा.—P सा दो-सरया साणेव्व, Do K सा दोसरए साणिच्य and J जा दोसरया सा नवर, for सा दोसरए साणेब्ब.
- 214. J जायमच्छरेणव.
- 215. K °सरूउब्ब.
- 216 J सोमहलो for सोवियलो⁰.

- 217. P जस्स for नुज्य.
- 218. **उ व्यवलक्क्यनिहा** for व्वक्य. रासिणिहा.— उ व्हूडकेरा.
- 219. K °माइंग°.--Do J K P all read °मऊई (= प्मयूखं).
- 221. P K बाहव⁰ for आहव⁰.— K ⁰पुलोइया⁰.—P ⁰पुट्टीओ परमद्दा.—J तुमय for तुमा-इ.—Do K गारवापिय⁰.
- 222. P विभेद and Dc K विहे-अ for विभेद .— J तिह-बह .— Dc J K संचयासाइव.
- 223. J नेही for जोहीइ.—K ते for वो.
- 225. De K P परकंतरखण.º
- 226. J क्तिमिय' for क्लिमिय'.
- 227. Do K गिरिणो for सेला.
- 228. J P लीणुङ्गीणिम्म.—J हमं त⁰ for िहमकाल⁰.
- 232. Do J K P all read °मासरू°, and not °सामरू° with the commentator.—J उद्दिति (=डड्रोन्ति).—J °विलुङ्कि-भ° for °विवाङ्किभ°.
- 233. Do K गयणोयर⁰.
- 234. J ओसरण⁰ for ओसरण⁰.--J वेओड्ड⁰ for वेउद्ध⁰.
- 2,36. J संदिद्वेभ°, K संदहेह°.--We read °पयडन्व with Do K P. J has dropped the इ, so that it is impossible to say whether it reads °इस्त or °इंस्व. The commentator follows °प्-यदंख.
- 237. P वरिज्ञांति, K घरेज्ञांति.

- 238. K नवरि ,---J °वियडिम्म ,---J धुएष्व पश्चिम्पड .
- 239. J समराम्म करे for णिरासिम्म जयु.
- 240. J इणं for इसं.--Pतइ for तुह.
- 241. P °गुइ° for °गह° and धारमो for °धारमोो.--Dc K °यद्वि-उच्च.
- 242. K विडिपरकेसु.--K आरोण्इ.--र्गणगणाइव.
- 243. J भीयाइव.
- 244. J अहित' for आहेय', and वाबारंती for वाबारंन्ती; K वाबारंती.
- 245. J जइ 1or जं.—De वज्जंति for मज्जन्ति.—J °रूआ for °रूया.
- 246. J °अणत्यं आमुअइ.--12c K निति for णोन्ति.
- 247. K जाआई for घडियाई.
- 248. Do K सम्बस्स for लोगस्य.— Do व्य and P अ for य.--K बंघावा.
- 249. J ° भिहराम्म......संकामि गृ तुह्ञजीलण् ॥.... ° व्वहणा– यरपारे°. We with De K P. except that De has ° लेसुख्य.
- 250. J P sel for ga.
- 251. J ंगुहा इव. \\ e with Do K P.--J P पहाव for पणान which we read with Do K.
- 252. K रहलागय'.—J ेवस्थ for ेघरध्व which we read with Do K r.—J ेसिहा'. We with Do K P.

- 253. P कविवरोहिं for कहन्देहि,--P भूयत्थेहिं विय.--- P तुस्वह
  for थुस्वइ.
- 254. This couplet is found in the three MSS. J K P, only K reads it not here but after 269 ("ते सस्य जयगह्रन्दा," &c.). P reads it in the same place as J. De omits it altogether. -P इय वाडु⁰ for इय चाडु⁰.
- 256. J दाविंति.—K ⁰परिभोअंव.— J नवरयंकं खुरबद्देहिं for णवणहक्कं, &o.
- $257. \ K \ P \ \text{qtelegrap} \ \text{for} \ \text{qtelegrap} \ \text{for} \ \text{qtelegrap} \ \text{for} \ \text{qtelegrap} \ \text{for} \ \text{qtelegrap} \ \text{qtelegrap}$
- 258. J संयवारा for स्वराहा.
- 259. J धारंति.—J िनजेण for ेणि हेण and ते for जे.—P जण for जहण'.—K बंधेहिं and J ेबिंबिहें for 'बन्धेण.
- 261. P K थामे^o for **डाणे**^o—P किंपन्ति for **कस्पन्ति**.
- 262. De सूयन्तब्ब ; J सूप्तिब्ब.— K पहरसं.

- 263. P **स्यहाणं**0.
- 264. J °चरण°.
- 265. J असरिस^o for असररू^o, which we read with Do K P.—Do K ^oनिस्क्रियाहिं for ^oवियक्तियाहिं,
- 266. J पास्ते हिं*.—K दंतहावेण.— Do K पिसंति.
- 267. P कम्बुर⁰ for **चळारू....**J पडभलेडिं....P ⁰ताबेडिं....J P ⁰वरक⁰ for ⁰पक्ख⁰....J ⁰श्र.श⁰.
- 268. De °क्ससरंपि कित्या°.—De K रायसञ्च्छीए for पत्थिवसि-रीए.
- 269. P व्यायंदा for व्याह्म्दा.
- 270. J द्रह्मिया^o, doubtless a slip of the copylet for द्र-द्रमिया^o.—J P दियहा.
- 271. P अमङ्क for अमक्ति .
- 275. Do K °रमणं for °जहणं.—
  Do J P विभिन्तमङ्. We
  with K,—Do °पाहित्य°.
- 277. J ⁰पख्रवा for ⁰पछ्रला.
- 278. K वंजुलणीतु.—K तस्स का-सारलेहासु for ताण आहार-लेहासु. We with Do J P.
- 279. K तस्स for ताण.—K ⁰सुहि-यासु,
- 280. J 'हुउचित्तिय' for 'जुओव़-सिय', which we read with Do K.
- 281. J पडियक्ती.
- 282. गयणयळढं for जो गणयदं. —J महिनहचळतर⁰.—Do. K ⁰णिवेसा.—J गहिकणय.

- 283. J **ेनिश्चलव्य.**—J P **ेलुव्छंगा**.
- 285. K ⁰महिभासुर⁰.—Da J तुमाइ.
- 286. K P साहिज्जा°.—J K °गि-शिद्रिणाखंडपिंडंन.—J °च-रणनहप्पहाभिन्नं.
- 287. Do K ° भैरवि.—P भवरमणि तुझ्स for भइरवि तुझं — J श्रुइमो तुम्मोइअ°.
- 290. Do तुमाए.—J K °लीलाइ.
- 291. J रगिय⁰ for रगिर⁰.—J ⁰कुले for ⁰कले.
- 292. J सरीरोचिय नवरं ससिहेहरस्स and wrongly omits से in the next line. Dc K सरी-रचेत्र,—Dc K ओवासो.
- 293. Do P रहसरिकत्त⁰.—P संगो.— J रहसोरिकत्त⁰.—J भंगपय⁰.
- 294. J हाणट्टाण for थामाथाम.
- 296. P ⁰€एण.
- 297. J सम्बंगे.—Do J घडन.
- 298. J P बिंबेहिं and Do चिण्हे-हिं for चिन्धेहिं.—J जणेहिं for णरेहिं.
- 300. J उवहारायरेण, and ⁰रयणी-भावेण.—K सय for सइ.— K ⁰पडलाई.
- 301. P पणियº.—Do K किरणाव-भासिणा.
- 302 P क्वालं.—J P गहयकं.
- 303. J कुवल्रयं करेंती.—J °पंकय-श्वणकन्त्रं.—J संघडड and De संपडड for संपडड.
- 304. P माॡरि⁰.—Do K आभासि.
- 306: J दिवसंमि⁰.
- 307. J ⁰युद्धंव for ⁰पुरवंव.
- 308. J गयणं.

- 309. J °कास° for °फंस°.—J सह° for णय° (=नत).—J °रेहा° for °छेहा°.—J ए for ते.
- 310. J ⁰वयार⁰ for ⁰वहार⁰.—J K ⁰संभावणाइ.
- 311. K पूआभिसेअ⁰.—J पिबंतिब्व.
- 312. J **&a**.
- 313. J तकालविमुकहरवद्धिएहिं.— De K तुमाइ.
- 314. P ⁰डहणाणुयावा.
- 315, K सब for सह.—J सिद्धांसि-द्ध°.—J तुह ऊसव° and K P तुह आसव. We with Dc.
- 316. De K ताडिभावेण.
- 317. J दोहमप्पेसि, and Dc K कं पमोप्पेसि for कम्पमुप्पे-सि, which we read with P.---J वाय^o for वाड^o,
- 318, Do K l' °प्पहात.—Do K P °मूढाउव.
- 319, K विससेजांत⁰.—J **गहणे⁰.** K गयणि⁰.—J कओरू⁰ for कडरू⁰.
- 320. J वास्त्रिखिलेहिं.
- 321. Do K कवपरिवरं for अह प-रियरो. We with J P.—K गरण for व्यरण —K ए-कस्स.—J ए for ते,
- 322. De K ते for al.—J ताइयहº,
- 323. K P ⁰जीहाउ.
- 325. 12 'थणुगममेहिं, and J 'पओ-हरेहि for 'थणुह्नप्हिं.--Do K विहिओ तह.
- 326. K ⁰ਲੂਲੰਰ⁹ for ⁰ਲਲਾਰ⁹.
- 327. J **सूयंति**.
- 328. J ੰਵੰਫ਼ for ੰਵ੍ਹਾਫ਼ .

329. J **भयवइ** for **पयइ**°.—J K **सय** for **सड**.

330. J ⁰पसरिय⁰ for ⁰वियालिय⁰.— P ⁰साहाहिं for ⁰साहेहिं.

331, J **ंविकलिय**ं for **ंविअलिय**ं.

332, J • a जणेसि for विविद्देसि, which we read with De K P.

333. P ⁰**सुलभू**º.

334. J ⁹मुक्कायवकोसुमधाराहिं. We with De K P.—P स्यणि-रूतेषु.—De ⁹मातीहिं for ⁹माईहिं.—J ⁹विइजिंतारुण⁹, K विअजंतारुण⁷.

335. J बद्धप्फलस्य.—De P ºसंगेहिं. —P ºसंबियº for ºस्रिवरº. —P य हरंति for रेहन्ति.

336. J व्हन्कणा .—P सबरिहिंमा and J सबरिहेंमा. We with Do K.

337. J H रूर्व.— J कालकांति⁰.— J तुइ for ते.— J देवि for ⁰वेश.

338. J में 'सिंद्र' for 'सिंद्र'.—J पत्तवसण' for तम्मिद्रु' which we read with Do K P.

339. De किण्ण and J किं तु (=? किं नु) for किं णु.

341. De ओकिंमियमावº.

342. De करीख? for करिछ.

343. P . **ंचरुब्बरिय** for °यरु-**डिस्म्ण**ं.--- J P परिणामो. We with Dc.

344. J **दस**ण⁰.

346. K P दिआणलं.—De K एक-47 (Gaŭdavaho) पए⁰.—J निडमरं for ⁰ब-

347. J ⁰वियप्पस्सम्मु . We with Do K P.

348. Do P वडत्त³.

349. K **ਰਫਿ**° and P **ਰਲ**° for **ਰਫ**'—De **ਾਜ਼ਲਜੇਸ਼**.

350. P उवउत्त⁰.—Do ⁰सल्लती⁰.— K पिच्छड् सो विंउसवणत्थ-लीसु मार्थगपयवीओ.

351. P ताडी⁹ for ताली⁹.—K ⁹कडलण⁹.—P जयगयंदेहिं.

352. K °विरकः°.

353. De **पिच्छ**°.—P सर्वयं for सलीलं.

354. Do Ha^o for 11a'.

355. De अकंपिय' for विकस्पिय'. —P दिंति.

356. K उण्हाइ.

357. De K °प्पवहा for °पवाहा.— P °रसोवार°.

359. K गिन्हिचिय.

360. K प्रजंत⁹.

361. Dc वोलंति.

362. P दियहा.

363, K °गयंद°.—? सीयला for °धूसरा.

364. P °हर° for °घर°.—K °अस-हिया for °णसहिया.

365. K ⁰सयणेज°.—P °लंक्रियं for ⁰लंक्रियं.

366. P **ेपडख्रपरि**गासा for ेपडट्रप-रिमासा.

367. P 'aa' for 'ora'.

368. K °रंभम्मू किय°.

- 370. K जुबहु for पिया.
- 371. K चंब⁰ for तेय⁷.—K दियसा for दियहा.
- 374. J अवगार⁰.—De K दियसे.
- 375. De K सीयला for °सामला.— **J** दरुखुद्व°.
- 376. J माहेयसुम्हाला for समहिष-म्हाला.—De K दियसा.
- 377. J **े मुहुद्धरन्त**े.—J **ेपरुस**े.— De K P **दिअसे**.
- 378. P ^oतायकरंब^o for ^oवायक-लम्ब^o.—De K ^oकलुस^o for ^oकविस^o.—Jaणोहेसा.
- 379. J K ⁰राआ for ⁰र या.
- 380. De कोसुमेहिं बाणोहें जो जई; K कोसुमेहिं जो जयह; P कोसुमेण चाएण जो जई.
- 389. J °कोमलस्स for °णिडभरस्स.
- 384. J ^oसहराई for ^oसहराई, which we read with De K P.—J अधोअ^o fo: अपेअ^o, which is the reading of De K P.
- 385. De P आपंड्र⁷.
- 386. J विलसइ for वियल्ज्ड, which we read with De K P. —K ^oवल्लीवहाण^o.
- 387. J नवंबुधोयंभि.—J सेलंतर⁹ for सहरन्तर⁹.—J ⁹गह्यंकं
- 388. De विचरइ for विअरइ.
- 389. J गयणयर्ल for गयणद्धं, which we read with Do K P.—K हरितुष्णइय⁰ for परिशोहप्पइअ³.
- 390. K निमाणिल .— K रणवडले. — J °कवादंव for °कवातंव,

- which we read with Dc K P.
- 391. J परिसंत⁰.—J कासार⁰ for आसार⁰.
- 392. **J एकासारे.** We **एकासारे**⁰ with De K P.—**J गिम्हागय**े.
- 393. J णवारुण⁰ for धुवारुण⁰.
- 394. J °रंखोलिर°.
- 395. K **उवसिंधु**º.—Kकच्छेसु.
- 396. J णवचरणअनेरंतरहंसी^o for onaaरणयगोरन्तरहिंसी, and भवणगणियदिहुचजोगगओ for भवणगणियाक्ष्रियब्द-सोहाओ, which we read with De K P.
- 398. J पेरंता.—P गमाणयं.— P वयणं for वरणं.—J कहमाबीऌ⁰.
- 399. J तारिच्छे%.—Do K °पवण° for °सिलल°.—P सीमाओ for भूमीओ.
- 400. K दूरमायदिण⁰.—K दूर-मायावि.—P परिछंबिणोब्ब, De परिछम्बिणोब्ब, K परिछ-बिणुब्ब.—De K P दि-बसा.
- 401. J ⁰गभीराअमाण'.
- 402. J दूरबर⁰ for विज्ञणुबर⁰.---J ⁰पदस⁷ for ⁰पयस्त⁷.
- 403. K दुर्माधमह्ख्यसुहा.—P ंवि-मह्° for ंविसहं.—P रय-णीओ for णयरीओ. The version found in J has already been given in foot-notes at page 116, which see.

404. J विहागाओं for विहर्माओं.

405. oanto is what the MSS. read. But we have obviously to read 0H-राडि 84 representing satis, the forms of 7 and we being so alike in the MSS.

406. J **ਯੀਲਾओ ਰਿ** for **ਯੀਲਾओ अ**

407. J मञ्जंत⁰ for सीयन्त⁰.

408. P क्लुसुम्ह and J क्ल्सुण for ⁰कलुसुण्ह⁰.—J दूरालो-यश्चिय. and K दुरालोइ-च्चिय.

409. J ⁰धूमस्छआ.

410. केसरद्धन्तं is the reading of Do J K P.—Do qt-णवड for परिणमइ.—Dc K Pपरिजरहं for परिसिद्धिलं.

हिंथयं.—P वहंत⁰ for वलन्त⁰.

412. J विविद्युभंडलाई.—J ⁰सङ्गल for ⁰सहरू⁰.

413. J P जलिय¹ for aलिय¹.—K + 438. J ¹जीय¹ for ¹जीव¹. °भोआ for °होया.

414. P परियक्तो for विणियक्तो.

415. Do K तस्य for तत्थ.

416. J ⁰गडिजओयारो.—J पयन्त) for **पडन्त**े.—J महाभाओ **रिणविद्वत्कागव** [8ic] for णहाहोओ.

418. Ј फलसंगमहुगगंधासु.

419. J ⁰रांजिओ for ⁰राविओ.

421. J दंतो for देश्तो.

422. J P om. बिहु-अ**विय.—**P वबर for विहरोअरं.

423. Do K दाहिण for दक्किण.

424. Do K is a snrt for is च.—К ⁰छेआदर⁰.--Л प-सायाभि).

425. K वसहत्विधेण.—P च्छेया.

426. J **संप्रका**. P संपन्ना. De संवर्णा. We with K.

427. J परिमद्दा for परिमद्दा.

428. J **विम्हयवसा**º.

430. J **મમામિય** for **મમિ**એ.

431. Do K P **मासलो** for **सामलो**. —∄ ⁰त्रपीद्धो.

432. J बलभरसंखोहिषरेण⁰.

 $433. P \mathbf{qtoq}^{\circ}$.

434. J °इसण⁰ for °दसण⁰.

435. J 'कह्लोलविरोलिय'. K णोळपविरो**ळिय**े.

436, K ° िणवडो ° for ° िणविडो °.

411. De picia.—De P साथं for 437. K P अहमिल्ल.—J 'शंग'. and K °भमा° foc °भक्र°. —De ⁰भमडिय⁹ for विह-डिय[े].—|े जयगर्यहो.

439. P **u(t)(कथ** $^{\circ}$ for **u(t)****ख्य $^{\circ}$.

440. J यंति for एन्ति.

441. K. स्थापेच्य for स्थलच्य.— P समुद्धिया ior परिद्विया.

442. De इहहोस्तनिब्बडन्ता.—J K P णोह्नंति, Dc णोह्निंति.—J इसोहसं.—All the MSS. read ब and none read ब interpreted by the commentator.

443. J ए**के**यंचिय.

444. De P º वरुवाइं for º वरुवाण.

- 445. J P °तरंगिया for तरक्रिणो.
- 447. J °मूलमरिय°.—J P °णिया-य° for °णियाम°.—Do K °पढमां°.
- 449. K P ⁰णइप्पवहा.—K पेऽजंति for पिऽजन्ति.
- 450. P जेसंपि for जेसं च.
- 451. De ⁰समोसरियस्मिवि.—P म-होव गयणयलं,
- 452. J ⁰पुंजाओ for ⁰पुश्चइओ.—J उभ्रही for जलही.
- 453. J धराइ.—De K दियसो, P दिहसो.
- 454. P अरिक्यगिरि⁰.
- 456. **K परूढ** for **विरुद्ध**े.—**K** P
- 457. P सहिवेतुं (sic) for महिवेढं.
- 458. K °विणिनिश्च° for °विणमि-भ°—K वित्थारिजतिचित्र.
- 459. K ⁰ णिबडी कथ³.
- 460. J लगाइ दिही.
- 461, J ਰਿਕਿਯੋਮ ^{0} .—J P ^{0} थोओ ^{0} .— J सथअंगसु, P सुहयंगेसु for सुहभङ्गेसु (=सुखभङ्गेषु).
- 463, K दोबलसमुस्मिलिय⁰.
- 463. P **संगडछोड**े. We with Do J K.
- 464. Do K सहद for हरह.
- 465, J तत्थिव विस्तं विका तत्थ विसेशं
- 466. Do मुहविणिहिय.
- 469. De हारेचकविवक.
- 471. K ⁰गईदा.
- 472. K भुजगाओव.
- 473. J **°दिज्ञांतुक्कोय'** for °दि-ज्यानसभोय**े.**

- 474. J फेसदंडाइब.
- $475. \ J$ भुअयाहिवेहिं for मुअएहिं वेय ^{0} .
- 476. Dc J K P all read जह-स्म, though the commentator appears to have read जहांचे.
- 480. De J K °कणइ° for °कणय°.

  De has a marginal note छता on °कणइ°. We with P.
- 482. De K ° किरण° for ° राय°.
- 484. K विहअं for विहियं.
- 486. ⁰भारह⁰. This is the reading of all the MSS.--De J भावियभारहकल्हेण भरिय-कल्हेण for भावियभारहकल्हें मारहकल्हें ए, which we read with K P. It is the reading of De J that the commentator explains.
- 488. J °विंघ° (the reading followed by the commentator) for °सिचय°, which we read with De K.P.
- 489, K P थामे for डाणे.
- 490. K किरि for किर.--- K वि-णिउड्डो.
- 491. For अरुत्यं (=अरुत्यम्). which we read with P. J reads असर्य, De is doubtful, the word being in that MS. partly

- eaten away by worms, and K ऊरुभयं.
- 493. K **'सिन**' for 'सेन,'—] हसिऊण for तेणेय, which we read with Do K P.
- 495. K गोउरामि π^0 .—-J गੀसामञ्ज जायं.--De फरिहा for परिद्वा .
- 497. K अहिणवाओवि, De अहि-णवाओवि changed अहिणवाओव --- P ठविएयर-द्धाओ.--- वरुहीओ.
- 499, K परिलंबजाइ.
- 500 K हिअअं for अहिणव¹.--K उच्चेवतिव .- 1' अछीणि.
- णयरिं .....र्रे 502, K **नयर** for **ेदियह**े र्राठः ेदियसं .--])७ ⁰सीमाइ for ⁰सीमाण.
- 503. J [†] व्कुलाई for ⁰उलाई.—J ेदुलहतणेण'.—De K तहियहं.
- $504.~\mathrm{D}_{\mathbf{c}}^{\mathbf{c}}$ 'मूरुद्धमूस'. $-\mathrm{K}^{-0}$ वसुआ-विज्जमाण .— । धरावीढं .
- 505. J acate .— J सराहे , and P सरस⁰, for सरस⁰.
- 506. Do णिहासुहाणुबंधेण for रयणी-तमाणुबन्धेणः १ रयणीमुहा-णबंधेण.
- 507. P ag' for ug'.—J सरस" for सतर'.
- 508. Do K कहा⁹ for जहा⁹. which we read with Dc **P.**—J ⁰**भूपाल**¹.—∏ °सरिसम्मि.—K एक्टिगेगेअ for एक्केण दिणेण.
- 510. J लिणिब for समिब , 520. J महर for मुहल .—1)c J

- which we read with Dc K P .-- K देवो .
- 511. K कमेणं for कमेणय. which we read with De J P.
- 513. K seggo and P seggo for **उब्बुद्ध**े.
- 515. K ⁰पहुवेह्न⁰.—]⁾ सरुच्छंगा for सर्हसा.
- 516. Do K greenaite and P स्ररहिमहाणेख् for स्ररहि-मिह गन्ध⁰.—])c ⁰ਸਫ਼⁰ for ⁰ਗਲ⁰.
- . 517. De K %्वंबलिय र् for **कन्द**-ालेअ°.—De सरुदेसा and K तरुदेसा for तडुदेसा.
  - 518. J **°जललवसंभिन्न**े, and P ⁰जडजलसांभिण्ण⁰, for ⁰जड-जलस्वभिण्ण'.--- परिगाल-यकसाओ for सो परिदलि-यकसायें.—К ⁰मुणालाणं.
  - 519. J अण्णोण³.
  - 520. मोह⁰ is what J reads.— J suggestion of the J sugg
  - 521. J **°संकुल** for ⁰सेविअ⁰.—√ जालयकष्टिय⁷, and P जा-**छयमक्स**, and K जालिय-मुक्कस', for जालियका<u>ड</u>ेय'.
  - 523. De ⁰थोव⁰ for ⁰थोय'.—K ⁰जलोब्बन्त⁷.
  - 524 J निब्वायंतिव, De K णिब्वावं-तिव. -- K P घणमिलिय'.
  - 525. De ⁰वालुकसासा for ⁰वालुया मसिणा.—K 1 °कासपंडरा for ⁰कासपश्चवा.—Ĵ ⁰ਪਛਲ⁰ for ⁰ਕਫਲ⁰.

- (the reading adopted by the commentator). सरसीपरिसरपरि -P वालिणो for सरसीपरिसरप-रिवेशिणो.
- 527. K °िणमाय°.
- 528. K ⁰सुहुल°.—K सुहाविंति.—J थाओं0.
- 529. P किडिमाण for विडिमाण. which we read with De J K.
- 530. K °िणचुरु°.
- 531. J सदरी for सहरी'.—De ⁰**qਵੰत**ੇ for **ेपसत्त**े.—K ंसिहा इह for ंसिहं परि ं.— De K उमांच for अहिगन्ध-—J K ⁰कलम⁹ for ⁰क-मल', which we read with De P.-K वारिहाओ for वारिलहाओ .
- **किलंतविरलंकुरा** for 532. Do K **⁰पढमकिलन्तङ्करा.—**Р दि-यसा.
- ⁰फलभरं बंधरिय.---ग 533. J ⁰कंडीओ. We with Do К Р.—J निब्बवेंतिब्ब. We with Dc K P.
- 534. Dc K °कविसा for °कविला. 535. J ⁰पहिंच⁹ for ⁰घडिंच⁹.
- 536. De %विवस्त for %विवणा .— न्चंति, K णोर्ध्चिति.—P अण्-यासेय⁹ for अहुआसेय⁹.— J ⁰सीमाओ for ⁰भूमीओ.

- पारसरस्रीपरिवेसिणो 539. Do K विसिह and Po वसह for °बिसइ°.--Do °भूमीओ for °सीमाओ.
  - 540. P ofter for ota, J परिवर्ध.
  - 541.—Do K संतुद्ध°, P संसुद्ध°(= संतद्व⁰?).—J वसंति for उवेन्ति.—K **ंपश्चिय**े for ⁰घडिय⁰.—Р महिय⁹ for महिस⁰.
  - 543. P **उद्वेत**⁰.
  - 541. De overto and K oferto °क्कार°.—J °रूसिfor यमा⁰ for ⁰द्सियमा⁹.—De J P det for dets.
  - 545. K उण्हालतरुखाया.—K ेरेणु-विअण्णमारुय⁷.—Dc उम्हा, K होंति उण्हा, and P . समहियुम्हा. for समहिउण्हा.
  - 546. De K पविरलसरस⁰ for भूसर-वि≀स्ठः.
  - 547. J वेत्त for वोलेडू.—J ⁰कलहा. J's first half of the couplet does not scan. being too short by two mâtrâs.—De oass for ⁰कलहं.—P reads first half thus: वालड (=वोलंड ?) खया-संकाल-य-कलह-प.हरव--ागियत--क-रिणीयं.—K मुहिमित्तवालयः
- P बहुरूं for बाढं.—P जो- 548. K दिज्जभूविº.—Pc K P ⁰विडव⁹ for ⁰विडवि⁹.—K सुअंति for सूप्नित.—J P वीसामं for बोसमिनं.
- 537. Do K किविस् for किविस. 549. Do अवरोवरपत्त, and K P

अवरोप्परपत्त⁹. for अवरोप्परसत्त्त⁹.—De अमईदाओवि जाया and K अभियव्याओवि जाया for भिमयव्यावो पवि-रलं; P अभियव्याउ पविरलं. —De K P ®संग⁹ for ®सिक्क⁹.

- 550. P ⁰मुणियणेतु **इ**च्छेतु for ⁰मुणि-जणावसेते**तु**.
- 551. J परिहड for पडिहड.
- 552. J सरस^o for रहस^o, which we read with De K P.
  —J K P ^oद्खिएभ^o.—J
  ^oभिय^o for ^oभय^o.
- 553. De K सायमणबसायाई (≂सा-यम् अवश्यायरहितानि as explained by a marginal gloss in K) for णवपजा-सकविसाई.—ो °रूवाई for °भावाई.
- 554. J ह्ही (=स्की) for क्रि-की, which we read with Do (which has जिस्ही) and K P.
- 555. K वाजलीसुवि.
- 556. J oats for ago, which we read with Dc K P.
- 557. J K P distinctly read पुंजह⁰
  not पुंजिओ; De once
  read पुंजिओ which it has
  corrected into पुंजह⁰.—J
  ⁰ब्र्ह्ण for ⁰भृद्रल⁹.—J ⁰दीहरक्यतिरुणामुख्याओ भूमीओ
  for ⁰दिहरिय⁹ &c., which
  we read with De K P.
- 558. J of for of the which

- we read with Dc K P.— J स्एहि.—K करिणीसा
- 559. **J °ਥਲ°** for **°πਲ°.—** J P ਵੰ**दुर**°.
- 561. J P कालोलुगा and De K
  कालोल्गा The emendation from कालो to काला
  is my own, as I have
  nowhere met with a form
  of ablative singular
  ending in ओ of a neur
  in अ, unless, indeed,
  कालो should stand for
  कालड=कालओ=कालत:
- 562. K हालेहा'.—J **ापिंजराइं** for **'सह्लाइं**, which we read with De K P.
- 563. K P तिह्**यस.**
- 566. J °फल° for °दल°.—J°पर-सकविसा for °कविसफरुसा.
- 567. K मुहुल⁰ for मुहल⁰.
- 569. J स्विपंजरंतगरण, De स्विपंजरंतगरण, De स्विपंजरंद जरंघगरणा (with स्वयंजरुद्ध पाठांतरं in the margin) and P स्विपंजरुद्धगरणा. We with K.—K गिम्म-स्वणीओ.
- 570. K ेविहिण्णनिक्षणिं.—J ेप. स्थित्वयंतं for ेपरिप्पवन्तः.
- 571. J °कावेसमूलाओ and P °क-विसक्लाओ for °कवि-छक्लाओ, which we read with Dc K.
- 572. J P परममगोहिं....मूलेहिं.
- 573.—K P 'पाय' for 'वाय'.—K

- 574. Do °लंघणा मुक्कः, K P °लं-धणोग्मुकः.—K °रंणुदरः.— P °सुण्णरूवलहुईओ.—J प-न्तवलीओ.
- 577. J पहिएहिं for पन्थिएहिं, which we read with Dc K P.—K पेजांस for पिजान्त.
- 578. P °उंकारि° for °सकारि °.
- 579. J सुहाविंति.
- 580. J ^oपक्क⁷ for ^oविह्न⁷.—Do को-वि य for कोवि स^o.
- 581. P पलोइंति.
- 582. Dc reads:

इह अहिहरंति छाया-णिविद्वपिहयावलोइयगाओ । दिलयककोसकविस-त्यकविउलाकूलतरुलेहा ॥ P reads: इह अहिहरंति छाया-णुविद्वपिहयावलोइयगाओ । ककोलदालिकविस-त्यकविउलाकुलतरुलेहा ॥

- $584. \ J$ ओश्चित $^{\circ}.-K$ मिणालारुण $^{\circ}.$
- 585. De परिजाडिल° and K P परिजरह° for खज्जूर°.—P °करालो for °कसाओ.
- 586. J K मूल' for मक्ल'.—J मरुअयस्त, P मरुययस्त.—J आवतइ for आससइ, which we read with De P.
- 587. Do K दोलेइ for लेलेइ.—Do पवणो संचारविमूहमउयमिल-यामा सीमाओ, K पवणो ससचार⁰ &o.; P पवणोसस-वारविमूहमयउमिलयाओ सी-माओ.

- 588. P जरदावंघ^o for जरदायंत^o.— Do K अयाभरंतीओ, P अयाहरंतीओ.
- 589. De K पिलांस⁰.--K पेडजीते for पिडजन्ति.
- 590. K °धूमाभिओयº.—De P दियतम्मिº, K दिअसम्मि॰.— J दिसाभोया.
- 591. J °अतुष्प' for °चुडुप्प'.—J गोरंग' for णारक'.
- 593. J °कंचराण° for °कञ्चणार°.
  —De P उज्ञांखरिय°, K उच्छंखरिय', for उच्छक्क्किः
  य'.—K °केसरकलंबगंघाण.
- 594. J ⁰कपोय⁰.—De ⁰फल⁰ for ⁰दर⁰.—De K ⁰बंघणाहोअं for ⁰बन्धणाहरणं.
- 595. De अहराएंति.—J विडवि॰. —De K ©धवस्र© for ©पण्ड©.
- 596. J oggan for oggin, which we read with Dc K P.
- 597, J ⁰वोडह्लेण for ⁰कोडह्लेण. we with Do K P.—J णूण एमेअ, and P णूणमेमेव, for णूणमेमेअ.—K स**हिआर**⁰.
- 598. J नवरंगेन and K नवरमाय⁰ for णवरङ्गय¹. We with De P,—De K P णिङ्गम्म⁰.
- 599. Do K °बंधुराओ for °कब्बु-राओ.—K दरवह°.
- 600. J P समु³ for दह³,—De पा-विस्रबोहाइंपिय for पाविस-पश्चिताहाइंस.
- 601. **K इलंडा⁰.—Do व्**वसिख⁰ for ⁰व्यक्तिं .—Do **लंबसंबाण म**-

- णमाहिहरइ, for ⁰वलम्ब अहि-हरह चयाण, which is the reading of JP.
- 602. Do P 'वंद' and J 'वंद् for which we read ंपण्ड∙. with K.
- 604. K साहाविहेअ⁰.
- 605. P °अहिणवसहयाररेणु for °न-वसहयारमयरन्द⁰.—J कंदंता for **Euz-a**, which we read with Dc K P.
- 606. J °वंधवंध्ररियं for ⁽⁾बन्ध-णाहोयं, which we read with Dc P.
- 607. J सुदारुसंचय⁰ for सुदारुधरसं⁰, which we read with De | 625. De दुरोव्धिय?. P.—J सजणाइका for अ-जणाञ्चण्णा.
- 608. J P उच्चत्थ⁰.
- 609. J गभीरा⁰.
- 610. J प्रश्निवाउंचिणो, K पहनाकुं-चिणो. and P ^⁰पह्नवाकं-जिणो.
- 611. J **संबद्ध** for आबद्ध.
- 612. J. पावेथोयकसासा for ⁰थो-यपाविआसासा.
- 613. De K ⁰समए for ⁰सरसा.
- 614. Do e दरीहिं and P e सरीहिं for दरीसु.
- 617. De परिवेसा for ⁰पंसुलिया; K पंसराधिपरिवेसा ior "चु-ण्णरासिपंसुलिया.
- 618. P **कक्करुपंक** for **केर**े.
- 619. K P रय⁹ for दर⁹. 48 (Gaüdavaho)

- हिहरति, and K °बलंबमंबा- +620. K अपवक्कल°.—De K बाउं for ago.
  - 621. J °रवियरुपीडा.—Dc K P वणहूंता for गिरिवणस्ता.
  - 622. J is corrupt in the first half of this stanza, and reads thus: चलणिस्यु-न्नामियचिव्रअतलाश्रामत्रिण-मुहरेहं. We with Do K P.—K 'नह' for 'मह'.
  - 623. J हि चिरेण for सुद्दरेण.—1 पसंसइ for पसम्मध.—K P पडिप्फलिओ.—K डणकंसुगगारझंझणो.
  - 624. P विमलासंव⁰.— P ⁰सिहा-तंबिरं.

  - 626. K खंडियव्वाय .- De व्हें for 'विक्षि'.—P 'किलयाओ'.
  - 627. De K बाणपह्याº.—J ⁰विह्या ण अंगु⁰ for ⁰विहयाणमणु⁰.
  - 629. K **णिबिडदलमाल**े.—De ेज-उजरहण्ड[ा] for ⁰दीहरुहण्ड¹.
  - 632. P oqtsi for oqtsi.
  - 633. J K P **पडण** for **पवण**. read which we with Do.—J परिक्खलिया. We with Do K P.
  - 634. J रिंखोरिल and P रंखोलिय for रङ्कोलिर⁰. which read with Dc.—P °कोसो.
  - 635. De K ⁰anesi for ⁰anesi⁰, which is the reading of J P.—J पार o ior इह, which we read with Dc P.
  - 639. J **°तडाण** for °यडाण.—K

- P °पिछ° for °पिङ्छ°.—J °भर° for °प्ड°, which we read with Dc P.—K णीहारपडणपडि°
- 641.—K आइंबराइ⁰.—J ^०लंछणवि-चित्त⁰.
- 642. Dc K गुहाहोआ for गिरि-गुहाओ.
- 644. J ⁰मगाणं for ⁰मगाणwhich we read with De P.
- 645. K °धूमडभेय°.—J K P °क-डय°. for °यडय°.—K ज-ख्यागमा°.
- 646, P सिहरासञ्च⁰.
- 647. J K ਕਲਾਂਜ਼ for ਚਲਾਜ਼ਿਜ਼.
- 648. K तहतलं.—J ⁰किण्व⁰ and P ⁰कट्ट⁰ for ⁰किण्ण⁰.—P ⁰गहओ for ⁰महरो.
- 649. K पेज्जंति.
- 650. K °दुमिज्झिअ°, P °दुमोज्झि-य°.—P °क्लिल्ल°. P °लवु-त्थंभिणो, and J °लवुङ् चिणो. We with Dc K.
- 652. K P लच्छी घोल**इ.**—^J °तरु-यराण.
- 653. Do K P okitato for okitæo.
- 654. De ⁰सुरहीणं.
- 655. J ॰पडिबद्ध॰ for ॰पडिबद्ध-न्त॰.— P ॰परिमामलव्यलीम-मा for ॰परिसामला थली-मगा.
- 656. De सिल्लास्थ⁰, for सिल्लिम्ध⁰, which we read with J P.
- 657. De K ीबंदु of for 'बन्ध'.—De 'दियहाण.—K रूच्छी विय-सङ.

- 658. K 'मिछिय' for 'मिछिय'.
- 659. P ⁰विभावियº.
- 660. J अवन for स्वन्यक्तसा for अवन व्य स्वन्यक्तसा.
- 661. J **कुसमं**.
- 663. De वलहीओ and P वेईओ for वीहीओ.
- 664. P त आसि सं° (=तं आसी-सं°?) for तंआ पुरसं°. J drops the तं from तंआ, and cannot, of course, scan the verse.—J पए-सेसुं for पएसपयास°, and cannot scan. We read पएसपयास° with De P.
- 665. J °विडंगा for °विडङ्का.
- 666, P ⁰तुस⁰ for ⁰बुस⁰.—K ⁰वि-अण्ण⁰.
- 667. K खेलाइं for छेलाई.
- 669. J K °बद्ध° for °बन्ध°. -J तरुलयाण.
- 673. J दुग्गहाव for दुग्गमभाव , which we read with Dc K P.—J ेणोले, and P oगाले for oगोले, which we read with Dc K.
- 674. K P दूमेंति—J °परिबंधा for °पडिबन्धा, which we read with De K.—P अडिंभ-तरा.
- 675.—De °काल° for °कलुस°.— J P अगुरु°.—P °जर [दा-रु] सयलमूला इह णिवेसा for °जरदारदारु°, &c.
- 676. K P आयास⁰ for आयाम⁰, which we read with:Do

and J. though the for- | 699. J ेपरिपेक्षणेण? mer may have at first read आयास⁰.

678. De K प्रस्मपीडा, P प्रदमभीडा-—J 'पंकलमा' for 'लमा-प**द्ध**ै.—J ⁰लेहाओ for ⁰लेवाwii, which is the reading of Dc P.

679. J **छवणोग्गा**स.

680. P °कसिण° for °कसण°.—K इह अज्जवि कहिंति.

681. J ⁰तहाय⁰ for ⁰तलाय⁰.—K ⁰ मित्त⁰ for ⁰ मेत्त¹.

682. J ⁹घोलपवारो⁹ for ⁹गोलयदा-रो $^{\circ}$: P घरगोल्लयवारो $^{\circ}$. We with K. I cannot find the couplet in Dc.—P म-**लप**डिबंध⁰.—К पाडलावout .- P sout for sout.

683. De श्विभंगा for °विहङ्गा.

684. J संभावणाइ.—J दिसाओ for वर्वहाओ.

685. J K दमेंति.—])e फलबहलप-न्तपवि $^{\circ}$: P फलपन्नलोकप- $\mathbf{a}^0$: $\mathbf{K}$ फਲबहरूप $\mathbf{a}^0$.

687. णयरेस for रयणीस, which we read with De J P.

689. J लद्भायं. We with De КР.—К ⁰ане на.

690. J °किज्जंत° for °क्षिज्जन्त.— $\mathbf{K}$ ^{o} मइलंब, $\mathbf{P}$ ^{o} मदिरंब.

691. J °वीणाणुणायव्व.

692. Dc. ⁰निडाਲ for ⁰नडाਲ.

694. P **णालीओ** for लीलाओ.

698. J **ंगियर** for **ंकिरण**ं.—K कवालकुहराहिं.

Wew rs Do K P.

701. K P बोलिंति. and Do । निव डाती. for वालन्ति.

702. J P तिह्यसेंद्र⁷.

703. J दिण्णसहा. We with De KP.

704. P सावि for सोवि.—K °घडि-णा.-K P पाबेड for पूरेड.

705. J **°भिउडि**संगेहिं.

707. K वेसत्तणंपि (=कठोरत्वम पि) for विसमत्तर्णपि.—P सञ्चित् for सम्भरिए—P ⁰पाउसे: K ⁰पाउसं. wanting in the lettet which ought to follow ⁰पाउ⁰. reading आसन्नपा उपल्लवेइ.

708. J आलंबिङण.

711. P शिहाले.—™ पायपहण⁰.

712. K णिययासिघाडिय°.

713. P जाण for जेण.

714. P विलंबेडं.

715. K अणुराउत्ति⁹.—K रोस⁹ fo कोय'.

716. K ⁰खरगेवि.

718. K ⁰सीक्षेहिं and P ⁰सउलेहि for ⁰मडलीहिं.

720. K रमइ. We with Do P

721. K तुयं for तुमंº.

722. K seems to omit stanza. Do ৰক্ত for ৰ ইনু which we read with P.

723. K उप्प्राप्तिअं, P उप्क्रांसियं.—K वहुदोस⁰.

727. P °जलोहियाई.—K

- and P मुत्ताइं for उत्ताइं.— P मुद्द for तुद्द.
- 728. De पणतीसु for पणईसु.—K
- 729. P धणवईहिं for नर-वईहिं.
- 730. P °णिहत्त° for °णिहित्त°.—K विस्यन्ति.
- 731. J °सदिलय for °सिंदिलिय.—
  J संघाण for संताण .—J
  °यणभरा .—J पीढण for
  वोदय .—J °भराअष्ट for
  °हराअद्भि , which we read
  with Do P.
- 732. J ⁰पमुक्कालिज्जांत⁰(?⁰पक्कालिज्जांत⁰) for ⁰मुक्कालिज्जन्त⁰, which we read with De P.—J ⁰भंगंगा, for ⁰तगाङ्का, which is the reading of De P.
- 733. P गाहयचादुारिकत्त्व्चुडंतणह⁰.
- 734. J °निरोहुछण°, P °निरोहोञ्चण°. —J °उद्धे for °उदं, which we read with Dc P.
- 736. J ⁰यह्यरोत्तरिय'.—J P ⁰स-रलो for ⁰स्रहिओ.
- 737. J ⁰जओ for ⁰जयं.
- 740. K सेयलवाहि⁰.—K ⁰च्छविवु-च्छेयं, P ⁰च्छविवोच्छेयं.
- 742. J লাগ for লাম্ব্ৰ, which we with De K P.—J K P অৰ্কুত for অৰত্ত⁰.
- 744. J निय⁰ and P णव⁰ for णय⁰.

  —J ⁰सत्त⁰ for ⁰मह⁰ which we read with De K P.—

  K किसल्जभामह⁰.
- 745. J °भावमारुहतेण. We with Do P.—P केसरवलकलबाण.

- 746. J ⁰सुहिया.—J ⁰केयह⁰ and P ⁰केयड⁰ for ⁰कअय⁰.
- 747. K °सुहया for °महुरा.—J वि-रस्राद्विय⁹ for विरस्रागय⁹.— De °सस्रिस्नुमामा.—K अस-यत्त⁹ for असमत्त्व⁹.
- 748. K °लेहच्च for °लेसच्च.
- 749. J K डभय⁰.
- 750. J फलिय°.—J K °पिडि°, P °पट्ट°.—De K °राईहिं for °लेहाहिं.
- 751. K प्रयासंति.
- 752. K P °तारयाए दिद्वीए.—J °लीलंब for °कीलंब.—K पयासंति.
- 753. De K अवस्तंवंति for वेस्र-म्बन्ति, which we read with J P.—P ⁰व पसत्त⁹ for सियदन्त⁹.
- 754. J ⁰सांणिज्ञ• .—K P वहांति for छिहन्ति.
- 755. J °**हरयंसुया.** We with De K P.—J °डंडाण for °दण्डाण.
- 757. J ⁰यारं for ⁰तारं. We with Dc K P.
- 758. K थणंतरेसु for थणेसु सहइ.— J सीयणिश्व for सीवणिन्य— K कुंडिरस्स.
- 759. K °गामिणा.
- 760. J महिएडव and K गहि-यस्त्र for गहिएड्व.—1)c J K P all read ⁰यारमुझंते; and K P has मुहांतो in the margin explaining ⁰मु-झंते.

- 761. J K °रस°, and P °एस° (=°वस°?) for °वस°.
- 763. J P °बहरू° for °िपहुरू°.— K करगाड°.
- 764. J जो गोवेतिन्व and P °पि-जा णवेतिन्व for °पि जा ण्हचन्तिन्व .—J °कन्ज्सिहं.
- 765. K सय for सह.—P विमा-यंति and K विमोअंति for विमोएन्ति.—J ⁰निहत्त⁰ for ⁰णिहित्त⁰.—J ⁰निहत्त°.
- 766. K रोसकंपिय'.—K 'पिंजर'
  for 'प्रिय'.—P अवचुण्णंतिव णहभाव' for अवचुण्णंनितव दररूष्ट'.
- 767. J अंगद्वाणे for अर्क थामे.
- 768. J ासम and K ासंग for विद्या, which we read with De P.
- 769. J °व्हाओ for **°पडीओ.—** J वहंति for सहन्ति.—K °परिस्टरिकअ°.
- 770. J **पियमहुत्तं** जाणं विलास-लीक्षा for **पियहुत्तं जाण** विलासलोललीला ^{0} .—J तर-लियपम्हसं ^{0} .—K P ^{0} लास ^{0} for ^{0} लोल ^{0} .
- 772. J अणुयज्ञांता⁰.—J K P गुणेण for गुणेहिं.
- 773. J साम^o for सामा^o, which we read with Dc K P.— J P ^oयहाय^o.
- 774. P °णरहिलासां,—J रूपं and K P रूपं .—K रमणीओ for तरुणीओ.—P मरुययस्स for दमणयस्स.—J °सुरहिणा.

- 775. J К Р **निवहियंसुए.** We with De.
- 776, K भावियच्छं.—K वर© for नव©.
- 777. K वियइण्ण⁰.
- 778. K जरू for जह.
- 780. Do °वट्टमवरि°.—P °सरय° for °सवस्त्र'; K °सरसकुसु-
- 781. P °मारुमणा° for °माहरणा°.— J °लंबिणी. We with Do K P.
- 783. J K °वरलाहिपाडला; Do °व-रलाववाडला We with P.
- 784. J व्यइहरेसु.—J म्मस्वप्रसु.—K
  परमञ्जा for प्रसं छण्,
  with we read with Dc
  J P.
- 785. J K मियंका⁰.—J ⁰पेछवा.
- 786. P सांगिलइ.—J मलय⁰ and P मिलिय⁰ for मलिय⁰.
- 787. P सहद् for हरह.
- 788. K ^०पडिपिछिय⁰.—P ^०सुहाई for ⁰सुहाई, which we read with Do J K.
- 789. J चिन्ता⁰; P विन्ता⁰.—Do निसोविय⁰ for णिवेसिय⁰ which we read with J K P.—J विरेक्षेड; K विरिक्षेड.
- 790. K णिम्मिछ् for णिम्मछ , which is explained to mean किंचिच्छुष्क in the margin. J णिम्मकसारंभं; P णिस्सङ्कसोरहं.
- 791. J भुहेसु for भ्यहेसु.— K णयरोबरेहेसु.

- 793. J ⁰**मुख्साणं** for मज्झोणय⁰. We with Dc K P.—K ⁰लामं for ⁰लाहं.—K अ-च्छीणि.
- 794. K थोविमव.—J कक्केणयराय-कसाओं ज्ञलो. and P क-क्केयणपरायकलुसुज्जलो ; K कक्केअणरायकसाउज्जलो अ-हरो.—Dc परिलरिकओण-य°.
- 795. K ेंगुणाणं.—J विरलक्तणं च for विरलक्तणंव.—J थोयं.— J **उएह**. We with Dc K P.
- $796. \ \mathbf{P}$ ^{o} माणाणुबंधपांडेवण्णमुद्ध ^{o} .
- 797. K °णिलिय' for °णिभिय'.—J
- 798. **K इतिअ**° fo: पृत्तिअ°.—K °कमलासण[?] for °कमला-उह°.
- 799. P °कहामय'.—J °पबंधसु, and P °निवंधसु, and K °णिबंधसु, for °णिवंससु.
- 801. K आलिक्यं.—K सारवंधं for सारवंदं.—K फरुसु-ज्जलं for थिरमुज्जलं and छायागय for छायाघणं.
- 802. De seems to read ध्याउच्छंद for area with De J P.—De वि ते for य ते.—J भरयगोयरपमुहा.—P भर गोयमुप्रमुहा.—De जम्मिवायासकारिणो, and K जांम इइहासकारिणो for जमेंब हासकारिणो, which we read with
  J P.—De कहणोवि.

- for सङ्गोणय⁰. 803. J ⁰गुणोवाय⁰ for ⁰गुणोवास⁰, Do K P.—K which we read with Do K P.
  - 804. J ⁰गोठी⁰ and P ⁹गाटी⁰ for ⁰गोदी⁰.
  - 805. Dc J जलभरो°.—J °वंधुवंधुरं .
  - 806. P °ठविया for °धरिया.
  - 807. P भगामि for भगोवि.
  - $808.~{
    m K}$ °विज्जुजीआ ${
    m for}$ °विज्जुव- लया.
  - 809. J ⁰सामलं**विय⁰ for ⁰समाल**-स्विय⁰.
  - 810. De खीर⁰ for छीर⁰.—P सल-य¹ for सयल⁰.
  - 811. 1⁹ ⁰तुरण⁹ for ⁹भरण⁹.
  - 812. J સંમવેण.—P पिलयंबु'.—De P भुवणे.—Por रयय^o J reads **रअअ**^o.
  - 813. J P पञ्चालिया⁰. We with Do K.
  - 814. J जलहिं for प्रथम, which is the reading of De K P.—De विउहास्म.—J reads the second half as follows: भुवणस्म अण्ड हमवलंबणं तिहुयणस्स जायइ मुरारी, thus giving thirty instead of twenty-seven mâtrâs. We with De P.
  - 816. J °तुंगाभिहाण°.—J भवणभ्मि and De भुवणभ्मि.—1' सार णीसंदो.
  - 817. De उपपयइ for ओसरइ.—K P ©घढंतमा⁰; J ©घढंतंस⁰. We with De.—J ©जाल-संयर्लव.

- 818. Do 'पिच्छ': K 'पेच्छ'.—J 831. J तिहहस'.—P 'विभिणां च ⁰ਬਫ਼⁷ for ⁰ਬਗ⁰.
- 820. De पढमोइण्णारुण⁰, J पढमो-प्पइयारुण⁰. We with K P.
- 821. J अमरस्र .-- J िमहं for िसहं, which we read with Dc K P.—K ⁰qरकस्त्र.
- 822. P °विसण्ण° for °िणसण्ण°.— K सहइ द्वियं (so).—K ⁰हि-उत्तगरलं changed from ⁰हिउत्तगरुलं. K explains ⁰गरलं by विष.
- 823. De °रायस्स for °णाहस्स.— Dc K °णिहसण° for °णिहंस°.
- 824. In the first half of the couplet : Do ेसमहद्वियवि-हयनाह⁰ and P ⁰अघडंतवि-हंगणाह°, and K ⁰विहडंत-विहंगणाह⁰. In the second: Do विहयच्छोहा विजिणयरो-सं, and K P विहलमुहच्छो-हाविडणरोसा, only K has dhanged oमह to oमह o.— ो विसुरंति.
- 825. J ਾਕਲੰਨਾ for ਾਚਲਾਨਾ, which is the reading of De K P.—Do ⁰मुहलसास⁰.—Do ⁰कुलनाययंव and P ºकुल-(=⁰गंव ?), णाइगंध ⁰कुलणाअअंव, and J ⁰कुल-णामियंव. We with Dc K.
- 827. J 's s' for 'avs'.
- 829. K °तेलुक् , J विवसहि°, and P विवरस्भ⁰, for विवराह⁰.
- 830. J P अच्छक⁰.—K ससि⁰ for ta0.

- 832, P ⁰निव्वहियाणिययपयभंगभं-गरावेगा. К निध्वडियानियय-पयभंगभंगुरावंगे, and J नि-वाङ्केयनिययपयभंगभंगुरावंगे. We with Dc.-Dc J भ्रवणेसु.
- 834. J पश्चिद्ध for पांडेलमा .— K गरुयअद्धंतो.—K ⁰पस-ढिलां.
- 835. P gavangyoi.
- 836. $\mathrm{De.}$ ^{o} पाडिपाडला, K ^{o} पारिपाडला.
- 837. De P वहूº for पियाº.
- 839. De परिहाय°, and K परिघाअ° for पारेभोयº.-De ºमयं-कº for ॰िमयङ्क॰.
- 840. De °विरल° for °मूलु°.—De P संजमतीहिं.
- 841. K °मंद° for °बाह°. P °सो-सुम्मुहं, and J ⁰सोम्मुस्सुहं, and K क्सोम्मुस्मुहं, ⁰सोम्मुम्मुहिं.
- 842. P व्वदुरपुद्स and J व्युदु-पुद्देस⁰. We with De K. —Dc दिण्णसुण्णंगुर्ला॰.
- 843. J ⁰वस्महरकण⁰. We with Dc K P.—K ⁰वियलाहिं. ─K रहसंमुहीःहिं.
- 844. De तुमाइ; K तुमाए.
- 845. K णिहुनं for सणियं.—J जप्पइ.
- **8**46. J धरिज्जंति and De P ग-मिज्जंति for गमेजन्ति. which we read with K.
- 847. P रकंते for कण्डे ,-P पह-रिसोवलरकलिया.

- 848. K °मंडलं.
- 849. De कुम्मोबिय लहइ.—De K °आपीणसंठाणं.—J छोराअ-
- 850. J reads thus: [न्तमह°. पदमुत्यंघणघोला- विउद्धघोणंतरेण परिवन्नो । उद्दंबो [॰ढ ?] उन्नभसण- मया [उ ?] वड्उठकोलेण ॥ P पदमुत्यंभण॰.—P परिवन्नं for परिवण्णं.— भयरा for ॰मइरा.—K वेउंठांठेण.
- 851. K विणिकसङ्.
- 852. De °**रोअणायारसारिन्छं**. We with K.
- 854. P °दुट्ट° for °दुद्ध°.—J सरहो-ध्य for सकुकोध्य, which we read with Dc K P. —Dc भारुध्यहणायरो.
- 855. Jom. वि॰ from विरुक्तिस्र्या and P reads दि॰ for वि॰.
   K पुहईनाहेण रुंस्त्रिया for पुहईवहणा विरुक्तिस्र्या.
- 856. De K ण सहद् मुखणा P मुख-णो and J मुख्य for मुख्या.
- 858. J नय⁰ for निय⁰.—K चिंतंति.
- 859. K संगुणाहाराण.—De K द-रिह्रेण.
- 860. J सिरीइ.—K ॰रसिओवि for ॰हियओवि.
- 861. Do सीलसार.—P विचलंति and Do K विरमंति for विचिणानित.—J गुणायारे for गुणायारे, which we read with Do K P.
- 682. P लोएवि for लोएहिं.—Do सीजमविह्यद्वियं corrected

- into सीलं विह्युद्धिनं.—P सासुमवह.—Do तहांचय.
- 863. J °ररकणा for °रक्ष्यणे.—1)e K अच्छेरं for अच्छरियं.
- 864. De विवरीयमिणं.—De जह थोबा for थोवा जह.—De बहुआवि and K सबहुआवि for इर बहुया.
- 867. De K P उभय⁰ for उहर्य⁰.—

  J ⁰खलाय for ⁰खलाई.—

  K P ⁰पिसुणाई च.—K म
   ण्णित्था.
- 868. J reads this couplet as follows:—
   एत्तियमोत्त्रण पहू
   गरुयान परामुहा होति ।
   छोच [sic ए?] हियगाहियांचिय
   सांखं तेसु द्विय पसम्नंपि॥
   —K जोत्तियमित्तेण.
- 869, J जोया for जाया.—J K जयम्मि for जणम्म.
- 870. J ^०संभावणाइ.—J ताण for तेण, which we read with Do K P.
- 871. De रझाउ and K गामाओ for गामाउ.—De पहम्मंति for प्रजनित.
- 872. K अहिजालिज्जांति (so) for आहिजरिज्जान्ति.—K P दिय-ानसं and De दिअसिअं for दिअसयं, which we read with J.—De सुदुरिस⁰.—De णीअकालिम for ⁰णी-अकाले य.—J reads the second half thus: सुपु-

रिसकालमजणणं जाया ज नीयकाले य

873. K अवलोयणं.—J जाण for ताण, which we read with Do P,

874. De विलासलीलासुहाइं for सुहाइं लीलासहाइं.—P अस-मंजसकरणचेय.—De उवरइ for णिन्वडइ.

875. K णेब्बाइ for णिब्बाइ.

877. J कह for कि.

878. J reads thus: को व न पर-मुद्दो निग्मुणेसु गुणिणो न कं व दूंमीचि (siv)। जो वा न निग्मुणो सो सुद्दं जियद्द, thus omitting जो वा ण गुणी from the beginning of the second haif. K को व ण for का व्व ण, which we read with De P.

879. К эндой.

880. De मांकेअचेय.

881. J स्रगुणोक्करिसº.—J परगुणो-गारे.

882. P चिष्पइ.—J प्यारतोसियचो. —P अत्ताणो for अष्पाणो.

883. K कहु णु.—J हिययस्स for हिययस्मि.

884. De K चिंतांत, J चिंतिंति.—P किरियासुं तु पयत्तांति.

885. J दोसोवि for दोसावि.

886. J reads the first half thus: सुयणात्रि खळायंतिव खळावि सुयणत्तणंव दावेंति।

887. P गुणाहिओ for गुणद्विओ.

889. J सज्जणो**चेय**.

49 (Gaüdavaho)

ज 890. Do कुमइ for बहुइ.—Do इबह् and K P बसइ for घरइ. for K P उस्में for गृहमो.

> 892. P **पयत्तंति.—**P **अप्पण** for अप्पाण⁰.

> 893. De J P all read **बुडमंते** distinctly and not **बुडमंत**.

> 894. De गुणकार्जमि अगुणकारू and J गुणकार्ज परगुणकार्जे for गुणकार्जिम अगुणकार्जे. K violates the metre by reading गुणकांजमि परगुण-कांमि बाह्न⁹. We with 1'.

895. J °संभओ.—]' सुत्ररिमाण कमइ.—J P हियएसु.—J जण (=जेण :) अणिच्ह्रहः. K तेण अणिच्ह्रहः. and De तेण उच्चृहः. for तेण अणि-व्दृहः.

896, J ता हो**इ** मच्छरमला. and K ताचेय मच्छरमला. for ताचेय मच्छरमलं.—J न ताण for कुढंण.

897. J तुंगाण दंसणे for तुङ्गावलो-यणे.—J जहा य for जहेय.

898. J "संकाइ.—J "संखोह".—J "मालस्व. We with De K P.—J K P स्वर्णास.

899. K जणमणगिहीं अ⁰, P जणमण-गहिय⁰, and De J जणमण-हिगींय⁰. We with De J. So we read with De J.

900. De J K P all read रुहुअ-श्चिय. (See commentary).

901. K महागुणार्ज.

902. J दोसावि for दोसा य.—De सुण्णगुणं for गुणसुण्णं.

903. J भीसंगा for णीसङ्का.—J ⁰पडियद्ध'.— मुरुगुणा होंति ior होन्ति सप्पुरिसा.—K 915. De विम्हया. वीर⁰ for धीर⁰.

104. K आयसमोव.—De खंडणम्-एंति. J खंडणमुचिति,—.। भम⁰ for भमि⁰.— 1 1 ⁰सय-लब्व

905. J K कुमईसु. P कुमतीसु.—J पसासेइ.-- P कसिणाण. De and K कसणाणंपि मणीणं. — J स्यं for सियं!

908. J P गिम्हंति and K गिण्हंति for गेण्हन्ति .--) दारिहं and l' दोगचं for दालिहं.—J घषण and K घिषण for श्रेपपत.

909. J K परडब्ब for प्रस्कोब्ब. We with De P.

910, P कुइआ for कुविओ.—P सुवुरिसाण.

911. Ј उवअरणीहुअ⁰.

912. J 'आमिणो for 'गामिणो.—K P परिप्करइ.

913. P **सहरिसं** for **सरहसं.**—J निरकमइ जेहिं for णिक्स्वमइ जेम्.—P परितोसप [ह] सिरो, and J परिओसपहासओं for पारआंसाणिहमरो.

914. J **उचयार** for **उयार**, which we read with Dc KP. — दिकण्णं च करुणं च P दरिकण्णं कारुणं च for क्किवणणं करुणयं चः

दिकण्णं च सह (or च जह?) करुणयं मुअइ.— । पासेण, **—**К Р अणोसरंती for समोसरन्ती.

916. P क्यं for भारतं. K भार-यं.- J K °िदहो महामणीणव पडिबंधोः P ⁹तिद्वं महामणी-णंच पाडिबंधं.

918. P डाणहाण for धामत्थाम .—.) P दारिहं.--। किवण for कि-विण'.

919. । किवणाणमण्णावित्रण् दाणग्-णा सइ सलाह".- । कह आ for कह वा.

920. J परिभोयहया. and K परि-भोअसहा. for परिहोयसहा. —ो **णववहुब्व** (!) for ण वह्**ब्व.**—De K ¹लीलाधरा'. --- **जेण** for **नेण**.

921. ो किवणा.—ो मिल्रणच्छायं.

 $922. \ J$ तणलहुइअंव, and P तणप्र ह्यंव for गरुयंपि हु पलहुयंव. K गुरुअंपि.—। मिरीइ.— ं। गुणेसु.

923. De संबुरिसे and J संपुरिसं for सब्रिसं.-- K वि पुरिसे for ेवि सुवुरिसं.

924. P तेहिं for तेण.

925. K देस^o for वेस^o.

926. J जाय for जाओ.—J परि-भोडज्जलाओ and P परिहो-उद्घुज्जपाओं for परिहोडज्ज-लाओ.---, ⁰पराणं for ⁰ध-राणंं .— 🕽 उणोउ and P उणा उ for उणो अ.—K

भायारघराणंचेअ ताउ ण उणो अ **इयरा**र्ण.

927. Do mike for mike, which we read with J K P.

928. **K** ⁰मुइंति for ⁰मुवेन्ति.—J 1' वेरि⁰ for वहरि ⁰.—De घिप्पं-ति for छिप्पन्ति.

929. J विणवारेंति, De P विणिवा-रंति.—J हप्पेण अवंपि for अवंपि दप्पेण.

930. J णवर for णूण.—J अहिलेइ गुणा लच्छी.

931. J ेल्ल्याइ.—De P जेणाहो $^{\circ}$.

933. J कुणइ.—K चिरकालो⁹.

935. J सुरकाइं for सोक्खाइं.

936. J दुरकाइं हवंति.—J °क्करिस-चिय,—K P बहुलत्तण° and J सफलत्तण° for बहलत्त्तण°.

937. P सुह्रविणयत्त्रयाण, and K सुह्रविणियत्त्रियाण, for सुह्रवि-णिवत्तिएकः .—Dc ेचित्ताण-मंविरयं.—Dc अब्बुच्छिन्नोच्व स्वर्णाण.

938. J व्यंधेणव कड्णो, and P व्यं-धेहिंव कड्णो, for व्यन्धेहिं कईणव.

939. J K बसिंह", and P बिमेहि", for बसह".

940. J **आयासकरेहिं**. We with De _i K.P.

912. J K सिणेह'.—I' ेपासेण for वासेण.—J जं for जो, which we read with Do K P.—K भणन्तस्स, J तणं तस्स, P तणंतस्स, Do तणं तस्स, for तणन्तस्स.—K,

in fact, reads the fourth pâda thus: जोसुं मोसं भणन्तस्स (= योक्तं मोर्सं भणतः).

945. K गुणगारा.

946. K सप्पुरिसाणंपि for सप्पुरि-साणं च.—J झति for जेहिं. which De K P read.

947. K थिरमंथरो.

948. K वद्धोध्झरेसुः

949. J संइ for महइ, which is read by De P, and K reads सहइ.- K सरूव .—De K P विदावराज्य. which we adopt. J reads व्य.

950. J ⁰वहंगमाओ.—K P अनेग⁰ for अणेय⁰.—J विशिक्षेति⁰.

951. P विमलं. We with De J K.

952. K हवइ for होइ.

953. De K न हु for कि. We with J P.

954. J K °केत्तिय°.—P किलम्मि-हिसि.—J सयलाइ पुहईव; K पुहईव.

955. J पारेंति, P वारंति.

957. ्र उबहुज्जंतो य दुकरं तह य for तह भुजन्तोवि दुक्करं कोवि.—De तोयाइं for म-छिलाइं.

958. P परंसिमो लहुयदोसंपि. K ल-हुयदोसेवि.

जं for जो, 1959. J ध्रमिश्वय. We with De K ead with De P.—J पजालियाण for पजालियाह, which we read with De K P.

960. J K P थोया^o.—J **इयरा**ण-

मसामण्णेहिं. We with Do K P.—J संगमो for संगयं.

961. J see at for etal at. which we with Do K P.—P ates, and J see a. for aga.

962. K P नरस्स for जणस्म.—J घेप्पंति for सुट्यन्ति.

963. P **[हयएहिं.—J मणीणं** for **मणीणवि.** which we read with De K P.

964. Do K P दोसिक्टदंसिणो. Do जेय for जे उ, which we with J K P.—J P गिण्हंति.

965. P विवि for कोवि.—J तहवि for अह य, which we read with De K P.—P भूय⁰ for चूय⁰.

966. J पिंगं न for पिङ्गंपि, which we read with Dc K P. — J कोवि कज्जेण ना समो तहवि.

967. P 'सवलगुणमवि for 'सयलगु-णंपि,—J पूरिसा, and Do सुपरिसा. for सुबु रिसा.

969. J ंग्धवियाणव for ग्रेग्धवियाण_ वि.—P श्लेबहिं, and J श्लेबी (='ल्बेहिं?), for श्लेबण.

970. P उत्तिक्ण for एतिक्ण.—J P धीरंति.

971. J °दसावसाण° for °दसाण तोस°.

972. P उद्धरिचता.—K सण्ण⁰ for | सुग्ण⁰.

973. Do जहेच्छं.—J reads दिणां पुरा जहिच्छं तओवि दंतेण सं-दियमभावा। सहिनं च पराहुत्तं तत्ताबि य लाह्पणईओ. We with De K. except that De reads तओ तओ for तओ अ ओ. P thus: गहि-यं च पराउ तओ तओ अला-भावयणाउ. which is doubtless corrupt, unless we read अलाभाउ वयणाउ (=अलाभाद वेदनाः).

974. प्रश्नेत्तमुश्चियंताण, K भित्त :P भुव्वियंतावि.—P पयत्तंति.

975. K P गिण्हन.—De J दिस्ती J ⁰तुद्वाइं.

976. K P विहरंति for विहडन्ति.

977. P भंगय for भङ्गेसु.—J थण for घण, which we read with Dc K P.—J K P थोय for थोव .—J माहप्पं for परिणामं, the reading of Dc K P.

980. De अत्थगतीप्.

1001. P जरा for जरी. which Do J K read.

1002. J ਕਿੰਤ⁰ for ਕਿੰਦ੍ਹਾਂ.—J **णिवि**-ਫ਼ੜ for **णिवड**ੜ.

1003. J जोड्यणेण घारेणीण.

1004. De K सुरकं for सोक्खं.

1005. J K भुयण⁰.

1006. J **फਲ** [=ਲ**?**] ਜਸਲੂੰ. We with De K P.

1010. De सिरसियलासच⁰, omitting ⁰ऍ which we have supplied by conjecture.

1012. P पहणंताणेसुंfor समरङ्गणेसु —J K जश्रवारणाण.—P प-रि⁰ for कर्⁰, which we read with De JK, - Joshene 1031. J seeing.

1013. P °इयस° for °तियस°.

1014. P निय⁰ for गण⁰.—J ⁰वण्वा, P osur and De osicar for ogen, which we read with K.—K ग्रुआवि.—-K गुरुईक्या.

1015. K P ⁰जणस्स for ⁰जयस्स.

1017. J 'आर' for 'याल'.— J पुरो for qui.

1018. J दीसंतु.—P "तुरुया.—K वि-प्फुरुणा.

1020. J अपहुत्त¹.

1021. J **्मांचिय**' for 'पुङ्गिय'.

1022. K **णिसहा**.

1023. № **वित्थारीववद्ध**े.

1024. K गिरिचलण'.—J "गयंतुदो-छिन्न⁰.—√ नियंब⁰ for ीवे-कड्य⁰, which we read with Dc K P.

1025. J **ਪਿਛਿਸ਼ਿਫਿਲ**ਾ. We with De P,—P हवंति for वहन्ति.— P ° निञ्चडिय' for ° विहडन्त $^{\circ}$.

1026. P ⁰aਲणाओ for ⁰aਫणाओ.

1027. P **पार्वेति for पावन्ति.**

1028. J ⁰दुमलतो.—J रलइजाइ for वलइःजइ.

1029, K P **ਾਧਵਿਕੇਲਂ**. We with De J.—KP वालंव गिरिमूलं for ⁰वालोब्व सलिलनिही. We with Do J.

1030. ₽ °सिज्जंत° for न्त[ा].—] "यहद्वासु for "पण-द्रास.---। नेति ior णिन्ति.---J ⁰णिक्स्मंतावि.

रुहिर⁰. We with De K.P. 1032. J °िदसा⁰ for °िदसा⁰.—P ⁰ਰਵਲ⁰ for ⁰ਰਲਧ⁰ .—Dc K "परिहओवासो.—K P विल. गो for बलगो, which De J read.

1033. K **ਰਵਿ**' for **ਰਵ**ਾ.

1034. P ⁰**ਪੁਲਫਿਲਾ.—**J P ਲੇਲ⁰ for णवर.

वहंति for लहन्ति.—P अह सेल⁰ for सेलम्मि.

1037. Dc ⁰विणिहद्व⁰.—J ⁰त्रणुइया-भोओ.-P उत्तारिओ for ओसारिओ.

1038. **J कमड** for **क्रम्म**.

ा 1039. J **ाविह्य** for **ाविह्र**र .

1040. J ਾਰਫ਼ for ਾਸਫ਼ਾ. We with De K P.—J ⁰संवालिय⁰ for ⁰संगलिय⁹.— ब्रिययद्धंते वि-रहमािधूम⁰ for हिययद्विय-विरहहुयासधूम'.

1041. De °वोच्छेआ.—∄ सिधिति |=सिंधिति ?| and P सं-धिति for संधन्ति.

1043. J "वियसिय° for °विसमिय'. which Dc K P read.

1044. बुद्भइ अयंड is the reading of Dc K P.-- J बुडभइव अन्न बंदभंड'.

1045. P सोवंस for सो एस.—P उयfor sa0.—K oquamo for ⁰द्याविया⁰.—√ सेसंपिव for सेसम्मिव.—De K जसम्मि निययामा,—! य निसण्णो for विणिसण्णो.

1046. J चरणाº. J सोहोति.

1047. P °रयणहायंव.

1049. Do %कर⁰ for %करि⁰.— J विभिन्न विभिन

1051. J oaqua for agua, which we read with Dc K P.

1052. K पयासंतिं.

1053. J गंगासंगयजडणा for जड-णासंगयगङ्गा.

1054. K **लाइण्ण**.—Dc **ेच**्ण्.— P **ेकलावं पयासंति**; K दीसंति for दंसिंतिं.

1057. J °क्रमलेसु for °क्सुमेसु.—J सपरक° for सवक्व°.

1058. J ⁰मंडलढ्रेहिं.—K देख⁰ for दिख⁰.

 $1059. \ \mathrm{P}$ पयासेंति; K पयासंतिं.

1060. K ⁰पडिविमाय⁰.

1061. K °रसबिंदुवलयभावेण for °रयबिन्दुकलियमूलेण, which we with De P.—P दर-कलिय° for दरगलिय°.— K °राएणव for °भावेणव.

ा 1062. J विद्वतः for पद्याण.

1064. J अत्तिनयणाओ for अत्तिण-यणाहि.

1066. P अज्ञास^o for सज्ज्ञास^o.—P ^oउम्मिल्लणेवि and De ^oउम्मी-ल्लणम्म ; K ^oओमील्लोवि ; J ^oउम्मील्ल्णावि.

1069. **J पांडियरक**°.—**J** ⁰विलासा for ⁰वियारा.

1070. K °गओगिणण°; J °गओदि-ञ्च° (!); P °गउमिणण°.—P °कलिए for °कलिले.—P °वणुक्कंडियं.

1072. J जिम्म न पहुप्पदृश्चिय 101 सुव्वदृ णपहुत्तंचिय.

1073. J स्यणीविरमाम्म बहुपुरुम्मिछ⁰ and P स्यणीविरमाम्म इमं पुरुमिछ⁰ for स्यणिविरमम्मि- णवरं पुरुमिछ⁰, which we read with De K.

1074. De J साहिष्पइ for साहिज्जइ which K P read.—J गो-डवहो.

1074. De K gor for sor.

1076. J एए छात्रश्यसः . P एए छाप्रियस्त, both corruptly.
The original might have been either छाया or इच्छा, rather the latter as regrds P. We with Dc.
The commentator's स्वेच्छा apparently refers to K's reading which is इच्छा?.

1078. P उम्मिछंतिव for उच्चेछन्तिव. 1080. De थोवामिव.—K ®रूसमर्थ-

- ति.—J reads the second | half thus: घेणुधवर्जाओ | पण्ह्यापीणमाला वणंताओ; | De रेणुधवर्लीओ पण्हुयपीणा घेणू वणंताओ. We with K P, except that K has outputation.
- 1081. K संविक्षित्रण. र्ज व्यक्तिसा-रियं - र्ज तओ विक पुणी.
- 1082. J ਾ**ਜੋਲ-ਡਲਾ**ਾ. We with De K P.
- 1083. .। पच्छाइयायवत्तण⁰ for प-च्छाद्वियायवत्तण⁰.—K ©पइ-रेका.—K ©लिरकसुंद्रा.
- 1084. I corruptly leaves out "वियर", and thus reads तंसागयरनिन्वडंत",---। "म-रलाई for "सिढिलाई.
- 1085. P दूरमुत्थालया.—J P आवे. for इव. which we read with De and the scholist.—De K मउलंता. J मउलेंता.
- 1086. J ⁰मोत्तियत्थं.—₽ दिणेभिम. —К ⁰म**इंका**.
- 1088. P ओवत्तइ; J उवन्तइ.—J °परिवाडलं 101 °पुडपाडलं.
- 1089. J °कलिअम्मि, and K °वरि -यम्मि, for °धरियम्मि. We with De P.
- 1091. Do K कालीकयमहिसासुरसरस-गलच्छेयविब्समो मिलइ. We with J. P.—K. अत्थाइ-बिर^o.
- 1092. 1' तिमिरसमकंत°.—De K °मऊहो for °सरीरो.—J

- °गाखुब्दुक्त°.—J°पिंछ°. We with Do K P.
- 1093. J निरासनयणा रविम्मि for णिरायवे दिणयरम्मि.
- 1094. P "कਲ" for "कर".—J "क-ਲਿਲੀਲ" for "कਲਲੀਲ".—J "ਧਿੰਗਵਾਂ for "ਧਿੰਘਵੇਰ".
- 1097. P पुरविद्ध⁶ for पुरुमिद्ध⁷.
- 1099. K **पिडंब.**
- 1101. K भुअण for भुवण⁰.
- 1102. J ©वीढ⁹ for ©वेढ⁹, which we read with Dc K P.—

  J ©लमां for ©भिण्णो
- 1101. J भाइंदाओ दिसाओ for भाइ-न्दाओव दिसाओ.—K भायं-दाउच दिसाओ. [विय.
- 1106, J नवरि for होन्त',—P समयं
- 1109. **.) निया**ण्.—.) व्यक्तंत्रसापुदः स्मित्र
- IIII. K P "मुभयधारा".
- 1114. J K ^oमहमंडलं. We with De P.—P reads the second half thus: माहवमिव पिं-डमखंडबिंबमावाडलं उयह; K माहवमिव पिंडमखंडवियडमा-पाडलं उयह,—De ^oमापाडलं.
- 1115. De **गयणउला**º.—De K ^०रडजू for ^०केज.
- 1116. P °साहाययाय° for °साहिङ्ज-जाय°: De °साहेज्ज° for °साहिङ्ज°.—P °वाव° for °चाव°.
- 1117. P °हलहरामं.—K बहुइ and °हलहराहों for पावइ and °हलहराहों respectivel).
- 1118. K °कामिजणा°.

- 1119. J क्लाउच्च.—De K मयहंघो | 1142. De थोबेण.—De सणेहेण.—P for संसङ्ख्यो.
- 1121. Dc K अतह निवेसणेण Dc P अल्रसंति, We with J K.
- 1122. J omits the introductory words णवार य &c., which are found in Dc K P.—J इयराण for इयरजण⁰.—.J सेसाइं for हेयाइं.
- 1134. J वीसाभरणा.
- 1125. J °ससुर for °झसुर', which we read with Dc K P. -K ^oअसमत्तालि^o.
- 1126. For कोलीकय' J reads कोड-हिय', - J "गह" for "यह".
- 1129. 1^aਪਤਮਾ^a.—J ^aਪਤਿਯੀਲ^a.—J K ^{o} जालियामंडलंच.— ^{o} ^{o} ^{o} वलवहं for णववहयं. which we read with JKP.
- 1130. Ј ⁰दियह.—] सर्यगहिय .—Ј °विइण्हं; К °वितण्हं.
- 1131. De K पसरियमऋह' for ग-लिउम्म<u>कह[ा].—</u>])ः ⁰कामिणी for 'मालिणी.—K P 'भयाउ for **भयाहि**.
- 1133. K °थामाई for °थामाण.
- 1134. De oquigur.—De अममन्या-P ⁰भ्यमगा. We with J K.—J निवेस for णिसंस
- 1136. J ⁰सवणावयासम्ब.
- 1138. K ⁰पहिरुद्धरयाई.
- 1139. P बोलित. We with Dc J.
- 1141. Do ⁰गमणतंस्रद्ध⁰ for ⁰गमणभ-यदिण्ण⁷.—J ण्लेहाइं कीए-**बि** दिसंति अच्छीइं and P ⁰लेहाहराइं कीएवि अच्छीइं.

- ⁰यणो for ⁰जणो.
- 1143. J °कओल°.
- 1144. P चिरं.
- 1145. J K °जज्जस्मोण. We with Dc P.
- 1146. J वियक्तिय' for वियक्तड.—]' संगिलइ and Do K संगलइ for संघडह .-- K चिरसं-चिओवि .-- De "कामिणिअ-णेसु -P वस्महो for महमओ.
- 1147. ी सहावविह्यों े. We with De K P.
- 1150. । °हरिसना [=स्सा :] सरसक्-डियाइं : De °हरिस्सासहरि-सक्रुडियाई, We with K P. —1)c हसंति for सहन्ति. clearly a clorical mistake?
- 1151. J P *aiHHR.--J P असो-अमुलावि.-J ^{0} परुस ^{0} . $--1^{2}$ परिलंभो.
- 1152. J 1' oareto and De oareto. We with K.—J पारेपीडणं-च De पीलणंच.— बिन येवि.
- 1154. J बहुंत⁰, and P बहुंति, for ब-डुन्त' which we read with De ! K.—De **સમપ્વેંતિ**.
- 1155. P अण्णोण्णराहणखणखळंत, thus reading one matra too short for the metre! — ; रय' for रह'.
- 1156. J कंषि'.—J पेम⁰, K पिस्म⁰.— J P °हरणूह्नसाहिं रमणीहिं.
- 1158. वियहेस is the reading of De J K. In P three let-

ters ending the one that ought to precede ⁰यहेसु are wanting, -- K सुध्यि for सोधिय.—Dc⁰परिमाणो, and P नहपरिणामो, K ⁰परि-णामो, and परिमाणो इति वा पाठः in the margin.

- 1159. J °वओहेस°. De K °वहुदेस° for °पडदेस°.—J विमलेड् करेण रमणस्स कावि &c., &c., one mâtrâtoo many! The commentator seems to follow this version!
- 1161. K तरुणत्तण'.—Do 'निसओ-अर' for 'णिसओयर'.— J 'निसझो, and K 'णुमण्णो, for 'णुकण्णो, which we read with Do P.
- 1162. P **सुसहीयण** (**≔सुस**खीजन ?) for **सुहणसहिय**. We with Do J K.
- 1163. P आह for सम"; and De इय before सम", thus reading two matras too many for the metre. This is strange, when it occurs in such an excellent MS, as Do.—K 'सिडल'.—J 'दोबह्रो'; K 'दोब्बह्रो'.--J ज्वाड
- 1165. J °भंगि° for °भक्क°.
- 1166. Do सेय⁰ for सक्तिल'. We with J.K.P.
- 1167. P दहर⁰.—J ⁰कुणं for ⁰जवं.— P ⁰षवरू⁰ for ⁰वियह⁰.
- 1168. J अत्थागयतक्रिणसारसणेन, 50 (Gaŭdavaho)

- De अत्थायर्तर्रुतारन्तणेण P अत्थायत्राहणतार — ण. We with J K.—K पुणोति णिवडाइ गहस्रकं.
- 1170, De °रय° for °हय°.—J °मस-ण°.—J °विहंग° for °कवा-भ°.
- 1171. J **ंविवेसा** for **ंविसेसा**, which we read with De K P.— J गिन्हांते, P गिण्हांति.
- 1173. K भोसप्पहातिलणत्लो —Da भिसाइ.
- 1174. K सदोलकज्जल⁰.
- 1176. P गण्हंति: K गिण्हंति. We with De J.—J परुसाइं. K करमा॰.
- 1178 K जुण्हा. and P जोम्हा, for जोण्हा, which we with Do.
- 1179. De **aresius** for **aresius**, which we with K.P.
- 1180. P जहर for अजह.
- 1181, K P **विणिक्सइ**. We with Do J.
- 1182. P reads the first half thus:
  इष्टाउण्णंस्य किरंतमुद्धमरुणा
  यवं परिप्कुरह, and De thus:
  इष्टाचुण्णंय खिरंतमुद्धतरुणायवं परिप्कुरह, K इष्टाचुण्णंय
  किरंतमुद्धमरुणाययं परिपुरुरह;
  , । इष्टाचुण्णं पिय विश्विरंतमरुणाययं परिपुरुरह. We with
  K.—Do reads the second
  half thus: णहयस्करवासणिसा णचक्वस्थंय राविविध
- 1183. De omits this couplet. J P read रविणो and no

रविणा, which we adopt 1194. K भाइ for जयह. from K .-- K reads the whole couplet thus: जमहस्स पुणो असमा-गमाय वहलक्तणेण सूअंतं। अप्पुणरागमणायव तं तममुम्मृष्ठियं रविणा ॥ and has size in margin to explain the latter word in जमहस्य. In not 1199. J महीरवपंदुराई. SIE: meant?

- 1184. J °aavn° for °avn°.
- 1185, J **नवरियं** निब्वाडियतमो⁰, which cannot be scanned. We with Do K P .- Do **°परिश्चद्ध**°.—∫ °पसत्तिजो-गा⁰ for ⁰पसत्थिजोग्गा⁰.-P ठावियास for °च ठियास.
- 1186. J कलसेव. We with Do K P.--P मुहगहियतुरंगमहरि -यप्छवे. We with Do J K
- 1188. Do sty, doubtless corruptly,
- 1189. J **ंपरिहट्ट⁰.—J [,]बट्टो मउट्टास्मि** Do °वट्टे पयद्दास्म. Wo with K P.
- 1191. J P कुछेसु and Do K उछेसु. 1192. For ⁰संकमन्त J has ⁰संक मिअ(sic), and K Poसंक्रमेण
- 1193. J भ्रमचेब, and भ्रमंडले नहबले जाए. We read भ्राप्टलं ....जायं with Do K P.--ी कमलंशिभ° for कमल-Fusio, which we read with Do K P.

- তিত্থাবন্তাঞ্চাঙ্ব, (which we read with Do K), J P read संडिएआविलिसओस्व.
- 1196. J तहिपहं.
- 1198, P भागोस लंखणा for भाराम-मालञ्चणा.—। तहुआ छि-मंति; К तद्दं छेइं⁰.---Ј ⁰का-**लसुत्तव** (='कालसुत्तंव ?).
- महोरयभूसराई, for ⁰महिर-ओभूसराइं. We with Do K.-- J तुह प्यणामेसु. We with Do K P.
- 1200. J P °राय° for °मत्त°.—J विरासिएणंच, **'खंधारुहणाय** and P ⁰खंधारुहणपरिवेलि-एणंव for 'खन्धसमारुहणवि-रिहरणंब, which we read with Do K.
- 1201. There is much variety of reading in the first half of this couplet. Thus. Do बेप्पद्द अगुर्णाहिं गुणा-व्य जेण गुणगारवंण यो अप्पा। K बिप्पइ गुणीहिं अगुणो-म्ब जेण गुरुगारवण वा अप्पा । णीहि सगुण-ब्ब जेण गुणगारवेण वो अप्पा ॥ We follow J .-- P तंबि for तंपि.
- 1202. J **डवरिं** for अंबरिं. which we read with De P. Conf. अवरिष्ठ, Dhanapîla's Pâialachchhi.-De ताण for तेस.

- 1203. For **अकओबयार**' J reads मकोवयार⁰.—!' अरुमा' for अभगा .-- अगाप्पसरेस. P's reading is probably a soribe's slip of the pen.
- 1204. P se for sq, which we read with Do J K .- P asyun for कईण.
- 1205. Jomits अवि य and reads अह instead, and has the first half thus: सस्वत्थांचेय नि-हसंतर्कचणाभरणस्यपिसभामि. P also omits अवि य and has the first half thus:-अह सक्वनोश्चिय चणाहरणयपिसंगंमि. with Do K .- - J P आसंति-ए for जणसंमिए.—J श्रियहे.
- 1206. Do तरकण for खणेण.—P मृडिह्मयच्य .

- 1207. J P wrongly omit the anusvâra on ण in व्यान्तर्णa, and thus read one mâtrâ too short.
- 1208. K विजयाहि⁰.— J व्यंदीहिं for े देवीहिं.-- Do K कये for णव`.--√ितरकणो°.
- 1209. J तस्सेमं.—J विम्हययर च चित्तं च. We with Do K P. -At the end of 1209 De reads as follow: कद्वरायलंखणस्यव वप्पद्वरायस्य गउडवहं । नामेण कहावी हं रहयंचिय तह समत्तं च ॥ J altogether omits it. Phas: कइरायलंखण - । वप्पयरायस्य गउड -[—] ण कहाबीडं रइयंचिय तह समर्स च ॥
  - We with K.

अ

अ ८. च.

 $\bigvee$ अइp.(गम्)

अशन्ति ७२२. ९८६

अञ्चण (⁰जिन) ११९०.

अहर् (⁰चिर) १०२. २८७. ३१७. ८५०.

अउचेय (ºत एव) ७५.

अउण्ड (⁰कुण्ठ) ७४२. **अकुण्ठ** ५९६.

अडब्व (ºपूर्व) ८१०.

अंस (sk.) १०४. ७७७.

अंस (⁰श) ८१६.

भंसु (अश्र) ५७. १३०. ८४१. १०४१. १२०८.

अंसुअ (⁰शुक्त,१२१ ७१२.७७५.१०५६. **अंसुव** १६१. ७**५५**. ७८०. १०३७. ্१११७.

अंसुयधर (⁰शुक्षर) २५२.

अक्टभ (कृत) १२०३. अक्टब ११२४. | ११२५.

अकुण्ठ ৪ **अउ**ण्ठ.

अकुणिय (°कृणित) ९३३.

अक्स (⁰र्क) ५३५. ५५**९.**

अक्रन्द् (आक्रन्द) ५१७.

अ**प्स्वर** (⁰क्षर) ७१३.

अखण्ड (bk.) ३४६.

अ**खाण्डिय** (⁰त) ९८३.

अ**खलिय** (⁰स्खलित) ११४७.

अगन्त्ण (⁰गहरा) १२०७.

आगर (⁰गुरु) ६७५.

अगरुअ (0गुरुक) ९५५.

भगहिय (⁰गृह्यते) ८६२.

आगुण (sk.) ८६५. ८९४. ९०२.

अगुणी (sk.) १२०१.

अमा (⁰म) ८, १७. ७७. १४६. २०३. २१५. २२९. २४१. २५०, २६६.

₹९**६.४४**₹.४४६.४८६.**४९४.५**०४

५२२.५४४.५४८.५७२.५७३.५८२.

५८८.६२२.६२५.६४९.६७३.६९१. ७३५.७७०.८१५.८४०.८६२.९०४.

९२८.१०२१.१०८५.११०९.११३४.

. ११७८.**१**१८६.

असामा (ण्याम) ६२७.

अस्मि (विश्व) ३०, १७०, ३३९,

अग्धवस (⁰र्घपात्र) १०१६.

अग्धविय (ⁿबींकृत) ७१७,

अध्यद्भत (⁰बटमान) ६८७.

अघडिय (⁰टित) ९७६.

∨अङ्क

ऑड्र्य ("त) ४५७. ४२८.

आक्स (sk.) ५७. ५८. २०९. २५१.

२**७**६, ७३३. १०९९.

अक्टर (8k.) १६५. ३३५. ३५६. ३९४. ४०५. ५३२. ७२२. ८५३.

अ**ङ्क**स (⁰श) ४३७.

अङ्कसमाण (धरात्व) १०१०.

अङ्ग (sk.) १६.४९.१५७.१८७.२०२.

२**१०.२२४.२५८.२९७.३२६,३८७.** ३**९०.**४३५.४६२,५७६,६८४.७६७

280. 884. 843. 8000. 8002.

2083. 884. 544. 1080. 1084. 2083. 2049 2064. 2282. 2233.

११४५. ११४८. ११५३. ११५७.

अङ्गण (8k.) १२५, १३९, २**३**१,२३५. २८३, १०१२.

अङ्गभाव (sk.) १०६०.

अ**ङ्गराक्ष** (⁰ग) ११२५, **अङ्गराय** २८.

११२७,

∨अङ्गरायु अक्रारायन्त १३६. अक्की (sk.) ३५. १०९,२०४. ५०९. ँ७**३२**. ८४२**. अङ्गाल** ९३७, अक्रुलीय (sk.) ७६७. अचरम (sk.) १२०९. अचल ८. अअल. अ**चन्त** (⁰त्यन्त) ९७७. ११५४. अ**चा** (°र्चा) ३०३. $\bigvee$ अच्छ p. (आस्.) अच्छन्ति ९१५, ९२१. अच्छाउ ९५५. अच्छ (sk.) ७५०. ७८०. अपञ्चल (⁰काण्ड tr.) २२८. अच्छरिय (आश्चर्य) ८६३. अविद्य (⁰क्षि) ३१. ३२. ३७. ४४. ९४. २२३. ३०५. ३१२.४२४.५००. ६००. ७४३. ७४९. ७६८. ७७० ७७६.७९३.९०७.१०८८.११३५. ११३६. ११४०. ११४१. **अच्छिस** (8k.) ७१९. **अच्छिवम्त (**१स्पृशत्) ९२१. अजह (sk.) ११८०. अजण (⁰न) ६०७. अजव (8k.) ५४९. अज्ज (आर्य) ४४. अज्जवि (⁰द्यापि) २३. २९. ३०. ३७. ४१. ४२. ५९. ८७. ११३. २०८. २६१. २६४. ३२६. ३३९. ३४४. ५०९. ६७३. ६८०. ६८६. ७४२. ७९९, १०३९, १०५२, १८६४. अज्ज्ञण (⁰र्जुन) ३६१. ३७४. ४०६. अझसुर (अताम्बूल) ८४२.

्रेअभ् अजिञ्ज २०५. **अञ्जण** (⁰न) ७९२, ११२५. ञु**ञ्जार्छ** (ब्रोस्.) १०३, २४**०.** ९८४.

अञ्चल (sk.) ४८५.

∀গছ p. (কথ্) अष्ट्र १५३. **अह** (⁰ष्ट) ८२५. **अद्रि** (⁰स्थि) ७. .३०२. -३२६. ३२८. ब्रेबे९. ४२७. ६१५. ६५२.७००.९४५. अद्विअ (⁰स्थित) ४. ४७६, अद्विय ६६. १०२४. अठिय ६६. **ੰਅਣ** ੪. ਜਫ अडु (आढय) १०८६. भणक (⁰नक्र) ४२. ७५७. ९९६. **अणज्ञ (**0નાર્ય) ૧૨५. अणज्जिभ (⁰र्नात्रत) १२०१. अणज्ज्ञण ("नर्जुन) २४०. अणण्ण ("नन्य) ८८, अणन्त (⁰नन्त) २९७. ८२२. अणन्तर (वनन्तर) ९१२. अणरह (१नई) ८३. भणल ("नल) १०२. ११५. ११९. १२१. १३४. १३५. १८१. २०८. २५२, ३१४, ३४६, ३५२, ३५०, **४९२.** ५४५. ५७५. ५९०. ७४२. CR ?. ? 002. 222Z. अणव ("नव) १८९. अणवर्य ("नवरत) ६४०, १०९. **अणवलम्ब** (^०नवलम्ब) ९२४. अणवसाक (^०नवस्थाय) ५६°. अ**णह** (⁰नघ) ५**९. १**४१. २६४. ५६२. अ५५. ८१४. १०५२. अणहिगीय (⁰नभिगीत) ८९९. अणागय (⁰नागत) २२५. अ**णामीय** (⁰नामोट) ७८९. अणाय (⁰श्वात) ९५. अणायर (⁰नादर) ३७९. ८७५. अ**णाविस्ट** (^०नाविस्र) २७९. अणिडन्चिय (⁰निकद्भित) २७३. अणिद्विय (^०निष्ठित) ७०९. अणिषभिष्ठय (⁰निर्भात्सत) ७७३. अणिस (⁰निस्) २२७. ३९०. ३९४. ५५५, ६५४,

अतह (⁰तथा) ११२१.

अणिस्तृत (⁰निन्युत) ८९५. अण (sk.) ७६. अ**णुकुण्डल** (⁰नु**क्ण्डल**) ७७७. अणुगुण (⁰नुगुण) ८५७. २३८. ⁰नारेक्षम) अण्**च्छित** (⁰नुस्थित or अणुताब (°नुताप) ३१४. अण्**दिण** (⁰नादेन) ९९९ . अणुषार (°नुधार) २३६. अणुप्पेन्स (0नुस्प्रयन्) ९८९. अणुबन्ध (⁰नुबन्ध) ५०६. 998. ८१३. ९९२. अणुभाव (⁰नुभाव) ४७८. ११७६. अणु**मज्जण** (⁰नुमज्जन) ७८१. अणुमरण (⁰नुमरण) ४७९. अ**ण्यम्पा** (⁰नुकम्पा) ९५. अणुराञ (⁰नुराग) ७१७. **अणुराय** ११३३. अणुद्ध्य (वनुह्रम्) ७०१. अण्यसी (ण्नुवर्ती) २८९. अणुसार (⁰नुसार) ११०८. अणुसारिणी ("नुसारिणी) १८. अणुसारी (⁰नुसारी) १०६४. अणेय अ**णेअ (**0नेक) ३२१. ३४४. 428. 840. 8080. अण्ड (ब्रेंस.) ६५०.१०९४. १०९९. **अण्डकबन्धाय्** अण्डयबन्धायए २४८. अवना (⁰न्य) ८८. ९०. १४२. २०६. ४५०.५४१.६६०.७२१.७६४.८१०. ८७१.८७४.८७६.८८८.९०९.९१९. ९३४. ९५२. ११२४. अस ८६६. अवन्यान्य) ९३९. १०३१. अ**ज्जारतो** (⁰न्यतः) १५२. ८९०. अण्णहा (धन्यथा) ९५७.

अण्णूण्ण (ध्योन्ध) ५१९.

अण्णोसण (ण्नेषण) ६६६.

अतरण (sk.) ७४५.

अफ्जोक्ज (क्योन्य) १९७.२२७.२८३.

ब्रेट्ट, ९००, ९३०, ११५५,

असि (⁰त्रि) १०६४. असो (⁰तः) ९९७. अत्य (⁰र्थ) ८६, ९२, २५१, ९८०, अत्थ (⁰स्त) ३०७. १०७७. १०९१. १०९४. ११६८. ११७८. अत्थक्क (अनवरत tr.) ८३०. **अत्थमिय** (⁰स्तमित) २३०. अद्स् अमी २४६. अह ६२८. ध. एतत्. **अदेन्त** (⁰ददत्) ९७३. अदोसभाव (⁰दोषभाव) ९६८. अष्ट (आर्द्र) १६३, ३६६. अदि (⁰द्रि) ६१. १५६. **अहिंद्व** (⁰दृष्ट) ७४. १४६. आदा (%) ५४. १३९. २०५. **२**३०. २८**२, २९२.३**७३.३८९.४**१०.**४२६. ४४०. ४९७. ४९९. ५१५. ५७६. ६१३. ८३४. ९६७. १०५९. १०८३. अदुद्ध (⁰र्धार्ध) २९. अधण (०४न) ९९१. अनिषारिय (°निर्वणितम् tr.) २३. अन्त (sk.) ५४. २०५. २६१. ३६१, ३७३.३७६.४०८.४१०.४१७.४७०. ५१५. ५३५. ५५८. ५७६. ६१३. ६२१. ६४४. ७९२. ८१२. ८३४. ९४३. ९४८.१०८०.१०८३,१०८८. ११३७. अन्त (अन्त) ४८१.

अस्त (अन्त) ४८१.

अस्तर (धंदा) २१२.२८२. ३०४.३९३.
३९६.४३०.४४३.४५४. ५२९. ५३२.
५४१. ५७१. ६५१. ७५७. ९०९.
९४३. ९५१. १०५९. ११२४.
अस्तरा (धंदा) २२६. ५६१. ६१३.
४०६६. १०८४.
√अस्तर-अस्तरिक (ध्तारीय)
अस्तराह्म ६४३.

अन्तारिअ २६९. अन्तारिय १६८. ३०१. १२०८. **अन्तेडर** (०न्तःपुर) २०. अम्तो (व्यः) २५. ३४८. ३६४. ५३१. दे९७. ७८०. ७९३. ९१५. १०५४. ११४३. अन्तोमुह् (^०न्तर्मुख) ९४. अन्तोवरि (^०न्तरुपरि) १०५६. अन्तोवास (^०न्तावकाश or ^०न्तरव-काश) ८४८. **अन्दोरूण** (अन्दिलिन) ३७२. अन्दोलिर (आन्दोलनजीक) ११७. अ**न्ध** (8k.) ६५६. अन्धयार (⁰कार) ३१८. अस ८. अण्ण. अपज्जन्त (0पर्याप्त) १८८. अपरिमाह (^०ग्रह) ८४. अपहुप्पन्त (^०प्रभवन्) ११२०. अपहण्पन्ती (⁰प्रभवन्ती) ८४७. अप्रणारामण (⁹नरागमन) ११८३. अपेअ (0य) ३८४. अप्पत्त (⁰प्राप्त) १४९. अप्पा (भारमा) ३६. ७८. ८३ ९०. | ९६. २४०. ३३३. ७९८. ८६०. ८८२. ८८७. ८९२. ८९८, ८९९. 420.942.943.94E. 920.993. १०१४. १०७०. ११२०. १२०१. अप्पाण २६. अप्पाणय ९५५.

अप्तुष्ण (⁰पूर्ण tr.) ९८. अप्तुष्ठम (आस्मीय) ९९८. अप्मोडण (आस्मीटन) ९२९. अफुड (⁰रफुट) ९९६. अवला (sk.) २१०. अवाल (sk.) ११६५. अदम (⁰भ) ११. ४००. अदमस्तर (⁰भयन्तर) १०९. ६७४. अदमहिए (⁰भविन) ११५५. अमगा (⁰भम) १२०३. अभाव (sk.) ९२४. ९३५. ५७३. १००४. १००५. अभिण्ण (⁰न्न) ८७, ५०२. अमअ (⁰मृत) ४७०. ११८९. अमध १३४. ४२५. ७९९. १११३. अमन्द (sk.) ५३३. अमर (८४.) १७३. ४६७. 2860. ११८८. [CR?. अमरिस (⁰मर्ष) ३१६. ४३४. ७३८. अमिलिअ (पर्वित) २७१. अमहिन्द (⁰महेन्द्र) २४०. असारुअ (⁰मारुत) ५५८. अमुक (⁰मुक्त) १००. अमुणिअ (अज्ञात) ८७१. अमुणिय १९१. ९७४. अमूल (sk.) २३. अमोल्ल (^०मूल्य) १०९६. ⁰अम्ब (ताम्र) १०७१. अम्बर (sk.) ७५३. अस्वा (sk.) ३२०. अम्ब (sk.) ३८७. ३९७. ५४२.५४३. टेश्न. १०१३. १०२४. ११९६. अस्बुरुह (sk.) १. ७७८. अम्बुवह (sk.) ८०८. अम्बुवाह (sk.) ७१४. अयण्ड (अकाण्ड) १०४४. अयल ८. अभल. अयस (⁰यशः) १०६. २३७. ९३२. अयसी (0यशस्त्री.) ८६९. ⁰अर ह. कर. अरइ (⁰रति) १११. अर्**ण** (⁰रण्य) २७४. ध. रण्ण. अरविन्द् (sk.) २७०. ५८५. १०४६. अरहट्ट (⁰रघट्ट) ६८५. अरि (sk.) १८१. २१८. २६४. ४२४. अरुण (sk.) २५. १६१. १८४. २५०. २५६ ३०५.३०७.३१०.३२२.३२८. ३३४.३९३.४७७.४७९.५३३.५८४.

५९४.५९५.६०४.६७८.७६२.८२०.

१०८२, १०९०, १०९५, १०९९. ११०५. ११६९. ११७५. ११७७. ११८१. ११८२. अरुणिय (°रुणित) ७९५. अरेण (sk.) ३७१, ∨अर्घ अग्धइ ११२, १६१. ३६८. ४१५. ७३४. ७७९. ११३४. अग्धन्ति २७०, २७३, ३५८, ३७१, ५१२. ५७३. ५८८. ६७१. ७४७. अग्वविय ९६९. ∔न. णग्धान्त ९०२. √अथू +प. पत्थिय ११९०. ⁰अਲ s, तल. अ**लअ** (⁰क) ८४०. १०४२. १२०३. अलय ६९२. ७१९. असं (sk.) ৩१०. अलंकार ८५७, ९८१, अलच्छि (⁰लक्ष्मी) ९२५. अलत्तय (अल्तक) १०४७. अलद्धः (⁰लब्ध) ८. ११४. २७२. ३८२. अलम्बुसा (^०लम्बुषा) २७२. अलय है. अलअ . अलस (sk.) १२५.५०२.७९६.९२०. १०६६. १०८०. ११६०. √अलसय अलसोन्त ११२१. अलि (sk.) २०. १२४. ७५१ अस्तिय (अलोक) ९७९. ⁰अछ्रय (⁰कल्पक) ७७३. **अवक्लुसिय** (⁰क्लुपित) ७६४. अवगम (sk.) ९०. **अवङ्ग** (⁰पाङ्ग) ७३९. ७७९. ८३२. अवजीवभाव (⁰पजीवभाव) ४३८. **अवड** (⁰ट) ४७१.४९८.८९७.१०९६. अवबन्ध (sk.) १८२. अववाण (⁰पबाण) ५९२. अवबोह (⁰बोघ) ७४७. 51 (Gaüdavaho)

⁰अवभासी (sk.) ३३. अवसारुय (⁰मारुत or अपमारुत) ६१०. अवसेह (⁰पमेव) ६५६. अवयंस (⁰तंस) १८५. २०७. २५०. १०६१. ११७९. अवयव (sk.) १८०. १**१**६३. अवयाद (⁰गाद) ३७४. अवयास (⁰काश) २२०. ११३६. अवर (⁰पर) १०९७, ११०१. अवरण्ह (^०पराज) ३५५. ५८३. अवराह (⁰पराध) ४९१. ७१८. अवारें (उपिर) १२०२. अवारिख (उत्तरीय) २४. अवरोप्पर (परस्पर) ५४९. अवरोह (sk.) ४०९. ७८३. अवरोह (°रोध) ६२१, १११०. अवलम्ब (sk.) १५०९. ८४१. ९७६. १०८२. अवलम्बण (^०रुम्बण) ४४.७८१.८१४. अवलम्बी (sk.) ७.१९६.३०१.३६२. ४८ ४२३. ६०१. १०९७. ११२०. **अवलेव** (⁰प) ८८३. अवलोय (⁰लोक) ५७९. ६२१. अवलोयण (⁰लोकन) ८१. ८७५.८९७. अवलोह (⁰पलोह) ६८५. अववक्कल (⁰पवल्कल) ६२०. • अववाय (ण्पवाद) ७०. अववीड (⁰पीड) १०२१. अववीरण (⁰पीडन) ४३३. **अवसर** (sk.) १०४. १९९. ८०४. ११६४. अवसरण (^०पसरम) ७६१. **अवसाण** (^०न) १६६. ६४४. अवसाय (^०इयाय) २७१. २७४. ६१३. अवसेस (१शेष) ५५०. ७८५. ११०१. ११०२. अवसोण (^०पशोण) ५२२. अवहास (⁰भास) १८८. अवहीरण (⁰धीरण) ९५.

अवासुइ (^०वि) २४०. अविओई (⁰योगी) ५९७. अविओय (⁰योग) १७१. ११३०. अविणअ (⁰नय) ९५९. अविणिक्खमन्त (⁰निष्कामत्) १०३०. अविवण्ह (⁰तृष्ण) ११३०. अविरय (⁰रत) ९३७. अविरख (sk.)-९२. ३७२. अविसास (sk.) २४२. ५००. अविवेयः(१क) ८८०. अविस्वण्ण (१वण्ण) ९८९. अविहवं (⁰भव) ८६२. अविहाअ (⁰भाग) २९२. अविहाविष (⁰भावित) ७४०. "अ**वेष्स्री** ("अपेक्षी) ८०. अध्योष्टिण्ण (अन्युच्छित्र) ९३७. √अस् अस्थि ९९. सन्ति ६८६. ७०६. ९४४. ९६४. सि २४३. २४८. ४८७. ४९०. ७१८. ७२६. आर्स ४३९.४४९.४८८.४९०.४९४. ७९७. ८३२. सन्त ३१४. +न. णस्थि २२३. २८१. ९६४. अस् (क्षेपणे) +परि. पर्व्हस्थइ १०९८. --पलाट्ट ६८५. ---पल्हत्थ ४१५. ४३८. ६८७. अस्थल (⁰कल) ६०१. अस्यल ९६७. असङ्क (⁰शङ्क) ३०६. असंगय (°त) १८५. असम (हर्ष.) ७३. असममा (१म) ६८. असमअस (म्रे.) ८३४. ८७४. ९७७. **असमत्त** (⁰माप्त) ७४७, ६७२, ८३८, ११२५. असमप्पमाण (॰समाप्यमान) १४५.

असमसर (⁰शर) २४२, ४२४. **असमाणिअ** (⁰संमानित) ४३४. असमारण (अयोजन tr.) ८४०. असंप्रणा (०६वर्ण) ९५३. असयल s. असअल. असरल (sk.) २६५. असरिस (°ट्टरा) १९५. ३३४. असलाहण (⁰श्लाघन) ९७९. असलिल (sk.) ५५४. असहिय (असोढ) ११७९. **असार** (sk.) २७०. असि (sk.) २१३. २१९. २२०, २२२. २३६.२३९.२४६.२५२.७१२.७२१. ८२७. ११८२. ११९४. असिधेण (⁰न्) ३०६. असुर (sk.) ७. ११, ४३. २८५.२८६. असेव्य (⁰व्य) ४०८. असेस (⁰शेष) ४५. १२०६. असोअ (⁰शोक) ४३. २०८. असो_य ७५४. असोउम् (⁰सीकुमार्य) ११५१. अस्ताय अत्थायन्ति १२६. अस्मत् अम्हे १०७२. मप १०७४. महं ८४७. में ९८०. **अह** (⁰थ) १५८. १९२, ३५४, ५१४. ७९७. ८४५. ९४९. ९६५. १२०५. अह ह. अद्भु and पतत्, **अहकार** (8k.) ९६८. अहंकारी (sk.) ७९. **अहर** (⁰धर) १०९. १८४. ३२८. ४३४. ५९१. ६९०. ७३८. ७५१. ७५६. ७६२. ७७१. ७७८. ७८३. ७९४. ८४२. ११३७. अष्ठवि (⁰थापि) ४१७. अहि (sk.) ४६६.

भाहिक (⁰धिक) ६७९. ७२६. अहि ९६. ६८३. ११२३. अहिउस (⁰भिकाडित tr.) ७४०. अहिओय (⁰भिया) ५९०. अ**हिगन्ध** (⁰थि⁰) ५३१. अहिंगम (⁰मि⁰) ९७८. अहिघाय (विभिवात) ९२९. अहिणव (⁰भिनव) ३५८. ४२०. ४९७. ५००. ५२७. ६०२. ८४१. १०९६. ११२३. १२०९. अहिणील (⁰भिनील) ६४७. अहिभव (⁰मि⁰) ९८७. **अहिमलय** (⁰थि⁰) ३४१. अहिमुह (⁰भिमुख) ३७४. ४२४.१००१. आहिय s. आहिआ. अंहिय (⁰हित) २४४. अहियार (⁰भिचार) १०७१. **अहिराम** (%मि%) ५०५. ८३५. १०५२. अहिल (विखल) ७२०. अहिलक्ख (⁰भिलक्ष्य) ४०९. ४६४. अहिलास (⁰भिलाष) ९०३. ११४५. 220. अहिलोक (⁰भिलोल) १८५. **अहिव (⁰िभप)** १७३. १९५.२०७.३६३. X88.829.866.898. 422. 489. ७११.८६३. १०१६. १०२२. १०३७. १०७३. १०७७. ११०६. ११९१. अहिवइ (⁰िभपाति) ६९६. १२०९. **अहिवाडल** (⁰भिपाटल) ७८३. अ**हिसंजमण** (⁰भिसंयमन) ६३७. अहिसाम (⁰भिश्याम) १८३. अहिसारण (⁰भिसारण) ७१२. ११२६. अहिसेअ (⁰भिषेक) १९२, ३११. ३६३. १२०८. अहिसेय ३६१. अहिहाण (⁰भिधान) ८१६. अहुआसेय (°हुताशेय=हुताशना-यांग्य) ५३६. अहो (°मः) १५. ५०४. ७२२. ८०३. ९३१. ९७२. ९८१. अहो (sk.) ३४३. ३९०.

भा

आ (क्षेर.) ७७७.

आआड्डि (⁰कृष्टि) ७३१,

आअस्य (⁰ताम्र) ५९०. ५९१. ६५४. १०८६. १११७. आयस्य १६४. २५१ ३१६. ४१५. ६४१. ८२०. ८४२. १०९६.

आअर (⁰दर) ४२४. ४३५. ८५४. आयर २२४. ३००. ३१३. ४६८. ७५४. ९०२. ९५२. ९७१. ९८४. १०४६. ११९१.

आश्रम (⁰तप) ५०४. **आयव** २७०. २७५. ३९७. ४५३. ५०६. ६७४. १०८८. १०९०. ११८२.

आअस (⁰यस) ५६३. ६७५. आयस १३१. २१३. ९०४. १०७७.

आआम (⁰याम) १०४५. आयाम ६७६,११७२.

आह्यी (°कुम्री) ६१०. आहर (°हुर)-४७५.-११३४.

आउस (⁰कुल) ७३५. ८४७.

आउलभाव (⁰कुलभाव) ८१३.

आउह (⁰युष) ६०३. ७९८.

आमन्तुथ (0क) ९८७.

आगम (sk.) १९१.२५२.३९८.४०७. ५०८. ६१५.६४०. ६४५. ६६७. ७४७. ९८६. आगम (वेद) ८०२. ९७७.

आगमण (१न) ११३०

आगामी (8k.) ९१२.

आहम्बर (8k.) ६७. २५८. २९७. ३२२. आहस्त (^९रब्ध tr. H. P. II, 138.)

७१४. १०५०. ११९१.

आणण (⁰नन) ५६. २०४. ४२६. ५८९. ६९५. ८१३.

आणन्द् (⁰न⁰) ৬४९. ८००. ८४१. आणा (भाजा) ७१५.

आणील (⁰नीं⁰) ३९८. ५६६. ६०९. आगील ६०१.

```
आन्दोल
∨वान्दोऌ
    अन्दोलइ २३५, ८९९, १०८२.
    अन्दोलिअ १०६८, अन्दोलिय १४८.
       ६३५. ११६२.
    अन्दोलन्त ८७५.
    अन्दोलमाण ४७८.
    अन्दोक्तिजण ११८७.
    आपण्ड 8. आवण्ड .
∨भाप
    +परि. पजत्त २४०. ३६०. ५६०.
       १०४७.
                         ११२५.
    +प्र. पावह २३९. ७७३. १११७.
    --पाबन्ति १२५. १३७. ५०३. ९०९.
       १००७, ११५५.
    --पावेन्ति ८९३. १००९.
             १५१. २७६.
    --- वस
                           ४३७.
       १०२४.
    --पाविअ ६१२. ९११. पाविय
       २१६.४८५. ६००. ६०४. ६८३.
       ९२२. १०५८.
    +सम्, समत ८३८.
  आपीण ८. आश्रीण.
  आवन्ध (sk.) ८०५.
  आभरण (sk.) ११२४. ११२८,
  आभ्रवण (<sup>0</sup>न) ९२.
  आमक्षरी (sk.) २७९.
  आमूख (sk.) २०२.
  आमेल (आपीड) ११२.
 आमेह (sk. 0मेघ) ७४६.
 आमोअ (<sup>0</sup>द) ५३५.५८०.६४८. आमो-
    य ६२. १६३. ५१२. ५३३. ५३७.
    ६३८. ७५१.
 आमोडण (ºटन) ३५१. ५४६.
 आमोयवाही (ºदवाही) २७३.
 आय (भागत tr.) ११६८.
 आयम्ब ८, आअम्ब.
 आयम्बर (आताम्र) ३६४. ६००.६२४.
    १०८१.
```

आययण (⁰तन) २९९.

आयर 8 आअर. **आयरण** (⁰चरण) ८६९. **आयव** 8. आअव. आयवस (०तपत्र) १००. **आयवत्तण** (⁰तपत्व) १०८३. आयस s. आअस. आयाण (0यान) २५८. आयाम ह. आआम. आयामी (sk.) ६२२. **आयार** (⁰कार) ८६१. ९८८. १००५. ११००. **आयारधर** (⁰आचारधर) ९२६. आयास (sk.) ९०. ४६२.७१८ ७३५. ८३४. ९४º٠. भायास (आकाश) १०८७. आर (sk.) ४२२. आर**प**ख (⁰क्ष) ४३७. आरम्भ (sk.) ३५९.४१५.६४५. ६७२. ELE. 664. 644. 908. 8068. ११०३. ११५३. आरम्भी (sk.) ४००. ९८६. आराविन्द (sk.) ५१६. आरसणा (°शना) ८३३. आराव (sk.) २९१. ४६०. आराहण (0धन) ३९. ३२५. ११५५. आरुहण (⁰रोहण) ७३६. आरोही (sk.) ११७१. आ**लस्य** (⁰क्तक) २५०. १०८९. **आरुम्बिणी** (⁰नी) ३४४. आलम्बी (sk.) ३२६. भालय (sk.) ५०७. आलवारु (sk.) १०२९. आ**लाव** (⁰प) १२०४. आ**छिङ्गण** (⁰न) ४४. ५९२. ११५२. ७०५. ११५७. **आछी** (sk.) २३४.४१८.६२९.६३४. आलक p. (दहने, H. P. 1V. 207 or स्पर्शने ibid. IV. 181.) आलुङ्किय १०६.

आल्ड्रण (स्पर्श tr.) ५२७. **आरुक्स** (⁰रूब) १९०.१०८३.११२५. आ**लेक्सिय** (?ºहेस्य) ८०१. आस्त्रोअ (⁰क) १४०. २३४. ६४२. ९०५.९३६.१०९८. ११०८. ११८१. आलाय ३८.२०६.३६४.४०८.६८३. १०३०. ११०७. ११११. ११६९. आस्त्रोयण (⁰कन) ८६. ८७३. १००५. **आवइ** (⁰पद) ९८८. आवरण (⁰पतन) १९३. ५६५. आवण्ड (⁰पाण्ड) ३८५. ६८२. आपण्ड ٤٥٩. **आवण्डुर** (⁰पाण्डुर) ७८४. **आवस्त** (⁰र्त) १०३४. **आवयण** (⁰वदन) ११५७. आवरण (६k.) ७५३. आवली (sk.) २८७. ३५२. १००९. १०५३. **आव**स्ति ४. २०८. ३३६. ६९२. ११९२. आवाहल (⁰पाटल) १११४. आवाय (१पात) ५३५. आविल (bk.) २८२.२९१.३४०.४०५. ५७१. ५७६. ११०३, ११९५. आवीण (१दीन) ८४९. आपीण १०८०. आवीलणः (⁰पीडन) १६१. आवेष्ठण (⁰वेष्टन) ७६३. आवेयण (⁰वेदन) १०७२. ११२०. आसंसार (sk.) ८७. आस**ङ्का** (⁰शङ्का) ८९८. आसङ्ग (sk) ७७. आसाङ्गे (sk.) ३०९. आ**साङ्गणी** (⁰नी) २९. आसङ्ख (⁰शंसा) ४८९, ९२९, आसण (⁰न) ४७, १६०, ११९१, आसण्णभाव (प्सन्नभाव) ११०४. आसंदाण (0न) १६३. आसम्ब (sk.) १०००. आसम्राय आसण्णाअमाण ३९१.

आसमुह (⁰द्र) ११९७. आसव (sk.) ३११, ३१५, ७७१. **आस्त्रवणलम्बी** (⁰श्रवणलम्बी) ७७९. आसा (°शा hope) २२२.९१३.९५४. आसा (°शा quarter of the globe) ४४६. १००७. ११८५. आसाय (⁰रवाद) ४६३. ८१०. आसार (sk.) १७८.२२८.३५६.३५९. ३७२. ३७६. ३७७. ३८४. ३९०. ३९१. ३९२. ४११. ६४९. ११००. आसिसिर (⁰शिशिर) ५१६. **आसिहर** (⁰शिखर) ६७४. आसीण (०न) ४२१. **आसुर** (sk.) ७०३. आसरहि (0मि) ४१०. ७४५. आसोय (⁰शोक) ७७९. आहरण (⁰भरण) २५३, ५९४, ७८०, ७८१. ८३५. ८७९. ११५६. १२०५. आहय (sk.) २२१. ७१२. **आहा** (0भा) १८३. ३२२. ७८२.८२९, १०१२. १११७. आ**हाण** (⁰धान) ८५९. १८८७. **आहार** (⁰धार) २७८. २७९. ८५**९**. आहार (sk.) ४८१. आहुइ (⁰ति) ४८२. **आहुई-कय** (⁰तीकृत) ४१. ४७६. आहोअ (0भोग) १६३. २२७. २५४. ३५८. ४१६. ४२५. ६२३. ६७६. १०३७. आहोय ४१३. ५९० ६०६. ६८०. १०६८. ₹

∀इ

पइ ६३१. ९२४. ११२९. पन्ति ६३.८६.९३.२३३.४४०.७९३. १०१०. १०८५. १०८६. ११९५. +उत्. उइय ७५१. +उत्. उवेइ ७९५. ८६२. ९३६. —उवेन्ति ७८. ५४१. ९०४. ९२८. +उप. उवेन्त ९३९. ११७३.

+उषा. उवह्य ८२०.

+परा. प्राचन्त १२२.

---बलाअन्त ४१७.

+वि. बीय ११२४. +विपरा. विक्लाइ ९२४.

----विवलाध**द** ११७९.

---विवलायन्त १६९.

-- विवलायमाण ४७२.

धुच्छा (kk.) ५७५. ६६०. ९ $^{\xi}$ ६ ह्टा (^{0} ष्टका) ६७८. १ $^{\xi}$ ८२. ह्विंह (^{0} दानीम्) १८८.

इत्थं (बk.) ७२०.

इदम्.

इणमी ६२. ९२. ६१४. ९९७. ५०० also under प्तत्. ८१६.

इणं ७६.

इमं ९३. २४०. ७२४. ८६४.८७९. १००६. १२०९.

इमे १८९.

इमा ५१३. ६९०. ६९१. ६९२.

इमाओं ६६. ५५९.

इमेण १०१२.

इमस्स ३४६. ८५६.

इमीए ६८९. ६९३.

से २०१. २९२. ३५२. ३५४, ४१८. ४३९. ६५८. ७१६.७४६.७७२. ७७४. ७८१. ७८२.७८७.७९१. इमाण ६९६.

इमाम्मि ६९. ३४५. ८३२. १०००. इओ (इतः) ७२९.

इह हर. हर. ९२. ९४. ९८. २२३. १४६. ३१०. ३२७. ३२९. ३६०. ३२९. ३६९. ३७१. ३७५. ३७५. ३७५. ३७५. ३७५. ३७५. ३७५. ४२०. ४४२. ५१६. ५१८. ५१९. ५२१. ५२१. ५२१. ५२१. ५२१. ५३४. ५३५. ५३६. ५४४. ५४५. ५४४.

486. 486. 489. 446.448. ५५२. ५५३. ५६४. ५६७. ६५६. ५५८. ५६०. ५६१. ५६३ ५६३. ५६४. ५६५. ५६६. ५६७. ५६९. ५७०. ५७१. ५७२. ५७३. ५७४. ५७५ ५७६. ५७७. ५७८. ५७९. ५८०. ५८१. ५८२. ५८३. ५८५. ५८६. ५८७. ५८८. ५८९. ५९०. ५९१. ५९२. ५९३. ५९४. ५९५. ५९७. ५**९**९ ६००. ६०१. ६०२. ६०४. ६०५.६०६.६०९.६१०. ६११. ६१२. ६१५. ६१६. ६१७. ६१८. ६१९, ६२०, ६२१. ६२२. ६२३, ६२४, ६२५, ६२६, ६२७, ६३०. ६३२. ६३३. ६३४. ६३५. ६३७. ६३८. ६३९. ६४०. ६४१. देश्व. हेश्रव. हेश्वप. हेश्वह. हेश्व. ६४८. ६४९. ६५०. ६५२. ६५३. ६५४. ६५५. ६५६. ६५७.६६१. ६६४. ६६५.६**६**६. ६६७. **६६८.** ६७०.६७१.६७२.६७३.६७४. ६७५.६७६.६७७.६७८.६७९. ६८०.६८१.६८३.६८४.६८५. ६८६.६८७.७१६.९८२.९९०. ९९४. इहं ६३१.

इन्द (⁰न्द्र) २५४. ४१४. इन्द्रणील (इन्द्रनील) ३०१.

इन्दु (6k.) ७७. ६९२. ७०२. ११०५. ११३९.

इन्दुसह (सहेन्दु) ३४६.

⁰इन्ध ४. क**इरायइन्ध.**

इस (air.) १४८. २३६. इय (⁰ति) ११३. १६० १६६. १८१. १९१.२०१.२०७.२३५.२५३. २५४. २७६.३३८.३४७ ३७०. ३८१.४३९. ४५९. ४६५.४७०.४८४.४९१.५०७. ६५८.६८८.६९४. ७०४.७३६.७१७. ७४२. ७८१.७८७.७९१.७९६.८१४.

९७८.९९६.१००६. १०११. १०३९. १०४३, १०६३, १७६९, १९२०, ११३८. ११४२. १२०४. **हचर** (⁰तर) ७७. ८६. ९५. २०२. २४५,**४९७.७**१६**, ८६३,९**०**९.९**१५. ९२०. ९२६. ९५५. ११२२. **डर्** (बिल) ४५९. ६७३. ६६४. ८१६. ८६४. ९१२. ९१७. ९४२. ९७८. इरिण (sk.) १०४९. १०६३. इस (sk.) १५. ४९. ७७. ९८. १२६. **१**३२.१४०.२१९.२२५.२**९**५.३४४. ३४५, ३५३, ४०९, ४३२, ४९२, ५४२. ७५१. ७६१. ७९४. ७९९. १०७१. १०८०, १०८५ १०९७. १११४. ११७५. १२०३. ⁰**पिव** १.९. २५. २७ ३०.३१.४२.४६.९१.९८. २१७, २५८, २६३, २६६, २६८, ४२०, ४३४. ४६४. ४६६. ४७६. ५९१. ७५४. ७७१. ९०५. ९८४. १००१. १०५०. ११०९. ११४०

∀इप

इंच्छिनित ७९.९६. ८४४ ८९४. इच्छामि ८९८. +अन् अणोसइ ७७४.

—अण्णेसिअव्य ३७६. ८५९. +प्र. पेसिय ११२. ३४५.

इसु (⁰षु) ११४५.

इह (°भ) १८८. ४६१. ५५२. १०८६.

इह S. इद्म्.

इहरा (⁰दानीं) ८४.

इहरा (=इअरहा, इतस्था) ९६०.

√ईक्ष

+प. पेच्छा ३५०.

- —पेच्छन्ति ७६०. १०१९.
- -- भेच्छामि १८५.
- -- पेच्छ ६ ६८९. ८६४.
- -- पेन्छन्त ५१०, ८९७,

+प. पेक्टिम ११०. ४४३. ७७५. ८२०. पेल्डिय ३१. ४९. ४१६. ४४º.४४४.४४८.६३८.६६१. ६९६. ६९८. ७४१. १०३६.

+प्रतिप्र. पाडिपोहिअ १०९८. पाडि-पेलिय ७८८. 🕚

---पाडिपेलिकण २१२. **इसा** (%र्वा) ७६१.

रेहन्त ४८७.

उ

⁰**ड** (तु) ९६४.

उभय (⁰दक) ३७५.

उअर (⁰दर) १९. ४६. १४७. ३७३. ४२२.४८१.५८१.१०४४. उसर १३. १६. १८. ४७. ११८. ३४३. ६१९. ७५०.८५२.१००९.१०५२.११६१.

डअह (पस्यत tr.) २०८९. २०९७. 2388.

उअहि (⁰दिषि) १४८. ४४०. ४७०. १०३४. **उयहि** ५६. ८१९.

उउम्बर (⁰दुप्बर) ३९४.

उद्धण्ड (⁰त्कण्ड) ३७२.

उक्कण्डा (⁰त्कण्डा) ३८१, ३८२, ३९४, ५३८.

उक्किक्टिय (ण्ह्याण्डित) १०७०.

उ**क्कन्दल** (^०स्कन्दल) ६५३.

उक्कस्प (⁰रकम्प) १०६८.

उक्कर (⁰श्कर) ३२. ४७८. ६९८.

उक्करिस (⁰स्कर्ष) ७१७, ८८१, **९**३६. 9,88.

उक्करिसण (⁰त्वर्षण) ६५.

उका (⁰ल्का) ४१४.

उकेर (⁰।कर) २१८..६१८..८२८.

उपस्वेय (⁰त्क्षेप) १०४९.

उसान्ध (°द्रन्ध) ४०३, ६५७,

अभाम (°द्रम) ३५, १७५, २२% ४९८

उस्क (sk.) ४५७.

428. 868. 668. C22. SEE. १००३, १०४३, ११८१. **उम्मार** (⁰द्वार) ३१५, ४०४. ४१६. ६**२३.६३७.८८१.९४५.९<b>९२.**११**७९.** उग्घाञ (⁰द्धात) ११७९. उग्घाय १२२, २१७, उच (sk.) ९८. उचार (sk.) ३५०. उच्छ**ङ्खालिय** (⁰च्छुङ्कालित) ५९३. **उच्छक् (**⁰त्स**क्र**) ३३. २८३. ३६८. ५३७. ५५४, ६६२. ७३३. ११०७. उच्छाइ (ºत्साइ) ७८४. ८८१. **९१९.** उच्छु (इक्षु) ३९२. **उज्जह** (⁰ज्जट) ५५९. उजाय (⁰चत) ३२१. उजारु (⁰उज्बल) १६१. १६४. ३७९. ६१७.६२५.७०४.७८२.७९२.७९४. ८०१. ९२६. ९३३. ९८१. उजाण (⁰चान) ११८८. उज्जोभ (°दुबोत) ४०४. उज्जोय ६२४. ६९६. **√**उउझू उज्झह ९१४. **उज्ज्ञिस ६५०. उज्ज्ञिय ७३३.** उज्ज्ञर (sk. निर्झर tr.) १३०. १३२. २३२. ४४७. ९४८. ⁰ਤਫ s. **ਪੁਫ**. **उड्डीण** (⁰न) २२८. ५५२. १०५७. **उ**डुं (ऊर्ध्वम्) ७२२. उण s. युण. उणो s. प्रणो. **उण्णिह** (⁰न्निद्र) १०७६. उण्ह (^{0हण}) ४०८. ५४५, ५७७. √उत्कण्टकयः उक्कण्टयन्ति ६८४. **उत्तंस (**sk.) ७७९. १००९. उत्तम (sk.) ७७.

उत्तर (sk.) ६३१,

उत्ताण (⁰न) ४२४.

उन्नण (गर्वयुक्त tr.) ८३. उत्तृष्ड (sk.) ८५०. ⁰डत्थ (sk.) १२०५. उत्य**ङ्गण (**°तम्भन) ८५०. उत्थादी (⁰त्क्षेपणशकि, tr.) ६५०. उत्थल्ला (परिवर्त्तनम् tr. H. D. I. 93.) १०९. **उह्ण्ड** (sk.) ५१५. ६२९. **उद्दन्तुर** (sk.) ३९८. **उहलण** (⁰न) १०५०. उद्दाम (sk.) १०४५. उहिणयर (⁰ दिनकर) ३४६. **उद्देस** (⁰श) १२५. १५८. २**३**१.२७४. २७६. ३३९. ३५५. ३७८. ३८६. ३९२.३९७.४३०.४३६.४५०.४६४. ४९४.५१२.५१५.५१७.५२७.५३०. ५४३.५५८.५६७.६२६.६५८.६५९. ६६०. ६६६. ६७३. ८४२. ८५३. ११०७. ११५९. उद्ध (ऊर्ध्व) २१. २००. २३४. २४७. ४३३. ४७४. ५६८. ७५७. ८०६. ८२७,८५०, १०४१,११४३,११८२, **उद्धरण** (sk.) ९५५. उद्धर (sk.) ९७२. ∨उद्भेदाय्. उब्भेयायमाण १०५१. उन्दर (⁰न्दुर) ५५९. उपवनाय् उववणाअन्त ५६१. उपद्भ (समूह tr) १७३.२८०. ५५२. उप्पत्ति (⁰त्पत्ति) १८०. ८९४. **उप्पयण** (⁰त्पतन) १३४. २२४. २२९. २६७. ५५१. १११४. **उप्पल** (⁰त्पल) १६२. २०७. २४४. ७६०. ११४४. उप्पाक्ष (⁰स्पात) ८२७. उप्पाय ४७३. ८३२. **डिफारध** (° ३त्रस्त) १२४. ५२६.

उप्पील (⁰त्पीड) १९३. ४३१. १०२५. । ११२६. ११६४. उद्भंड (⁰द्भट) २३१, ३३२, ८२६, **उद्यिमउडी** (ग्रह्कार) २१४. उदिभडण (⁰देद्भेन) ११७. **उहमेश** (१**द्धेद) १७८. उहमेय** १७६. ३८३. ६४५. उभय (sk.) ११९. उम्मकह (⁰न्मयूख) ११३१. उम्मस्थ (^०न्मशक) ५२८. **उम्मिल्ल** (⁰र्न्माल) ५७६. उम्मी**लण (⁰**न्मीलन) १०६६. उम्महिय (व्मद्रित) ६५७. **उम्मह** (⁰न्मुख) २३३. २८०. . ६४३. १०६६. उम्मुही (⁰न्मुखी) ८४१. ८४३. ९९५. उम्हाविय (^०ष्णीकृत) १०४२. उम्हा (⁰ध्मन्) २७५. ७९५. उम्हाल (⁰ष्मयुक्त) ३७६. ३७७. ५४५. **उथ (उद्द**क) ६३१. **उयअ** (⁰दय) ६४६**. उयय.** १११३. १११७. उयर 🕏 उअर. उयासिन्धु (⁰दक्तिसम्धु) ३९५. उयहि । उअहि . उयारभाव (⁰पकारभाव) ९१४. **उर** (⁰रः) ७. ८. ७७३, १०२२. **उरय** (⁰ग) ४७३. ४८२. **उरु** (sk.) ५४९. ६०९. ८३३. $\bigvee$ उछ p. (आर्द्रीभवने) उछन्त (आद्रींभवत्) ४५५. उहिन्त (आर्दीभवत्) ५८४. उक्तिय (आर्द्रीकृत) ११६६. ७२७. उल्ल (आर्द्र) ३६५.४३५. ५२७. १०९४. ११७७. $\bigvee$ उछर p. (उच्छेदे विदारणे वा). . उन्नरिय (विदारित) ३३२. उल्लस (⁰लास) ११५६. **उल्लोख** (sk.) ४६३. ४९४.

52 (Gaüdavaho)

उवअण्ड (⁰पकण्ड) ४८४. उवकार (⁰पचार) ७६०. **उवओय** (⁰पयोग) ११८९. उविणियाम (^०पनिर्गम) ६६९. उवहव (^०पद्रव) २४५. उवमा (पमा) ३६. १८८. ५९९. ९४३. ११११. ११८२. उवयरण (⁰पकरण) ३२१, ९११, उवयरणीभूअ (^०पकरणीभत) ९११. उवयार (⁰पकार) ९७०. ११९५. **उवयार (**⁰पचार) १०३८, १०९०, १२०३. **उचराय** (^०पराग) ७६८. उवरि (⁰पारे) ३८. १४०, २४८. ७८०. ९८१. उवरोह (^०परोध) ७९१. १०७८. **उवल** (⁰पल) ६१४. ६१७. ६१९. ७१४. १०८९. **उत्रवण** (⁰पवन) २९९. ५०५. ६६०. ७४६. ७९१. **उववीय** (^०पवीत) १. उवसमुद्द (^०पसमुद्र) १०४५. **उवसर** (⁰पसरः) ५५६. **उवसेल (^०पशेल**) ६०९. उवहाण (⁰पथान) २६३. उवहाणीकय (^०पथानीकृत) ३४२. उवहार (^०पढार) २९४. ३००. ३०७. ३१०. ३१८. ३३०. उवायण (⁰पायन) ५१०. उठवण (⁰ल्बण) ७३४. उव्यक्तण (⁰द्वर्तन) १०९५. उद्यहण (⁰इइन) २४९. ८५४. १०४१. १०४६. उध्वहणसह (⁰द्रहनसह) ११२७. उच्चाअ (शुष्क) ५७३. उब्बेख्न (⁰द्वेक्चित) १९८. ५१५. ७३४. उसा (१षाः) ११६९. उसीर (⁰शीर) ६७१. उस्सृणभाव (^०च्छूनभाव) ४३६.

उहुंध (⁰भय) ४४०. **उहुंय** ७४९. ८६७. **९९**५. ११११.

उहर s. ओहर.

कह (sk) १८८. २०२. ४८९. ४९१. ७५५.११२७.११५७.११६१.१२००.

∨ जन्माय

उम्हाइ ३५६.

उम्हविय ११२८.

उम्हाअन्त ३८३. ५२८.

उम्हायमाण १२०.

ऊस (⁰ष) ५३६. ५३७.

ऊसव (उस्सव) २०१. ५९८. ८३७.

ऊसास (उच्छास) ३१४. ३३३. ३८७.

५८८. ६१२. १०१८.११५०.११६३. **जसुअ** (उत्सुक) ११८७. ११८८. **जसुय** ५९७. ११३०.

莱

√ऋ (अर्षयु)

उषोइ ११५१.

उप्वेसि ३१७.

उपिअ १२०८. उपिय १४४. २१६. २२१. ३०८. ४६२.

+सम्. समप्पन्ति ४६३. ११५४. ---समध्यिय ९९०.

∨ऋध्

समिद्ध २७६. ५१०

प्

एआवली (⁰कावली) ११९४.

एक (⁰क) ३९, ११२, १४६, १५३, १६०. १६१. २०२. २३९. २४८. ३२१. ३९२. ४४१. ४४३. ४५२. ४७६. ५०८. ६९१. ७१०. ७२१. ७६३. ७६९. ७९०. ८१५. ८६०. ८६६. ९०९. ९१८. ९२९. ९३७. ९५४.९५८.९६४.१०८१.११३७.

एक्सण (⁰करब) ८०.

एकसो (⁰कतः) १५२. ७२२,

एकवए (⁰कपदे) ३४६.

एकेक्स (कैनल See Râvanavaho, vii. 13, xii. 19) २०४.

एण (sk.)∙६०२.

एतत्

¥90

एस १९०. २१५. ५१३.५८४.७०९.

८२६. ८४३. ९२७. ९४७. ९८०.

१००५. १०४५. १०७४.

पसो ८८६. १०६३. १०६५.

एए ३७६. ५१५. ५२४. ५२५. ५२७. ५३०. ५३७. ५६८. ६०७. ६१३.

६५१. ६५९. ८४४. १०७६.

पते ३७६. ६६९.

पसा ४९०.

पयाओ ५३३.५३८.५५७.६२९.६८२. एयं (⁰तत्) १८५. ५४६. ९३१.

१०७३.

इणमो २४६. १००१.

इमिणा ८४४.

इमेण १०३९.

पयाण ६९३, ६९७, ९९७.

पयस्स ८३७. १०१३.

एएसं ४८९.

अ**इ (एष**) ३**२**१.३४०.६३६. ८९२.

१०४५. १०६५. णं १०७१.

एताहे (इदानीम्) १८३. १०७५.

पात्तेअ (पतावत्) ७६. ९७. एत्तिअमेत्त (एतावन्मात्र) ७९८. एत्ति-

यमेत्त ८६८.

ऐसा (इतः) ९३. ४४२.

एमेअ (एवमेव) ५९७. एमेय ९८८,

एय (0व) ४९३. १२०१. एव ११२८. एला (sk.) ४१७.

एवं (sk.) ८०२.

ओ

ओ (sk.) ९७३.

ओअरण (अवतरण) १३८. **ओयरण** २३४.४९६.५७०.१११८.

१३२. 184. ओआर (अवतार) ओयार ३५७. ओच्छअ (अवच्छद) ४०९. ओट्ट (ओष्ठ) ६९०. ओयरण ८. ओअरण. ओयास (अवकाश) २९२. १०३२. ओवास ६६६. ६८५. ८०३. ओलिस्भाभाव (उद्देहिकाभाव tr. H. D. I. 153.) ओस्रम्प (?) ६७७.

ऑस्ट्रेंहि (⁰षि) १५२. ६३८. ओह (ओघ) ६३२. ओहर (अवा<u>ड</u>ख tr. See उहर) ६०६. ६८६. ७०५. ८०५. १००१.

क

あ 8. 南. कट्ट (ण्पि) ६३३. कवि ५८२. कड़ (⁰वि) ४७. ६२. ७५. ८४. ८५. ८६.८७.८०२, ८०३, ९३८, १२०४. कहन्द (⁰वीन्द्र) ८६. ९१. २५३, १०७४. कहयव (केतव) ८४५. **कइरायईन्ध** (⁰विराजचिद्व) ७९७. कडल (कील) ३१९. कंस (कांस्य) १९७. ६२३. कंस (sk.) ३०८. ३२६. कंसारि (sk.) १८१.

ककर (वर्कर) ३९८. ६१८. ककेयण (°र्केतन) ७९४. ककोल (⁰ङ्कोल) ५८२.

कक्खड (⁰केश) ७३१.

कक्खा (⁰क्षा) ४३०. कङ्क (sk.) ५४१.

कड्राल (sk.) ५४१. ⁰क्का (⁰काङी) ८०३.

कचर (कर्नर) १८९, ६०२.

कच्छ (sk.) ४०१. ४०५. ४२९. ५२८. ५६२. ५६३.

क्ष्य (०च्छप) ६९७.

कज्ज (कार्य) ४. २४७. ३०३. ८८८. ८९४. ९६६. ११२२.

कज्जसण (कार्यत्व) ४३४.

कज्जल (sk.) ५७. ११७४.

कज्जालिय (⁰जालित) ३०६. ११४१.

कञ्चण (काञ्चन) २१७. १२०५.

कञ्चणार (काञ्चनार) ५९३.

कञ्चअ (⁰क) ७३६.

कट्टण (0र्षण) १०९.

करडअ (⁰टक) १२०. १३३. १३७. १५२.६३८.१०३६. कड्य ११४. १३१. २२६.३८१.५०९.६५३.६९९. १०२४. १०२७ १०३१. १०३३. 2034.

करुयत्तण (⁰टकःव) २८२.

कडप्प (⁰टप्र=समूह) १२. ४७७. ५५२. ७४१.

कहार (sk) १२. ३२, ४१. १२६. **कहुडुअ** (⁰टुकित) **१**३०. कहिण (⁰ठिन) १५९. ५५५, ६१८.

७००. ८२३. **कण** (sk.) १५२. १८४. १९३. २१०.

२४१.३५२.४१४. ४३५.४९२.५४३. ५५४. ५६५. ५८५. ६३६. ६९८. ७९९. ८२८. ८४१.

कणअ (⁰नक) ७९४. ९८१. क्णय १८७. २४६. ३६७. ४८०. ५०९. ५६४. ७०९. ७६५. १०५९.

कण्टय (१०८क) ३०४.

कण्टी (उपकण्ठम् tr.) ५३३.

कण्ड (sk.) २३. ३६. ३८. ४४. १७७. १९४. २५३. २८५. ३३५. ३८२. ४२५. ४२७. ५१७. ५७९. ५९४. ५९६. ६९१. ७३४. ७४०. ७४४. 204. 286. 2000. 2022.2046. १०६८. ११२८. ११३५. ११७६. 2268.

कण्ड (काण्ड) ३५०.

कण्डुयण (⁰ण्डुयन) ९८६.

कण्ड्र (sk.) ९८६. कण्ण (⁰णं) २४४. २६७. ३५३. ३७३. ४९२. ७५२. ७६०. ७६६. ९३७. ११३४. कण्णकर (०र्णपुर) ७६८. कण्णिया (^०णिंका) २. कण्ड (कृष्ण) ५. २२. कण्हभाव (कृष्णभाव) ८२६. कण्हाइण (कृष्णाजिन) ११९०. काति (कृति) ४९३. कत्तो (कियत्) ८५.इ. also under किम् कत्थ (कृतः) ९५५. कत्थवि (कत्रापि) २८२. ∨कथ् कहेन्ति ६८०. कहम (गर्दम) ३९८. कहामिय (१६भित) ४०५. कन्ति (कान्ति) ३०६. कन्तीदेव (proper noun) ८००. कन्द (sk.) ५. १३. ६२६. ७३९. कन्दर (sk.) ११८.१४७.१५१.२२६. २८१. २९०. ६१८. कन्दल (sk.) ५. ३८३. ३८९. ६४७. १०७५. ११८८. कन्द्रिअ (वन्द्रलित) ५१७. कन्दली (sk.) १८४. कन्द्य (⁰क) ७५२. कन्धरा (sk.) १२.

∨कम्

११५९. ११९६. १२०२. कर (sk. दण्ड) ४५९. कप्पन्तर (°ल्पान्तर) १५४. कष्फाड (0पाट) ६२३. १०१२. कबरी (ak.) ३४३. ७७७. ७८६. १०५९.१०६२. करक्रभाव (sk.) १०००. कब्बर (0र्बुर) २१०. ३७३ ५९९ . ६५५. करण (sk.) ८७४. करणि (अनुकरण tr.) १००७. १०८६. कामेन्ति ७२०. करसण (करत्व) २६३. १११९. कम (कम) २३२. २७६. ५०१. ५११. करभ (sk.) ५३४. ५९५. ६०६. ६२५. ८६७. १०२६. करमन्द (sk.) ५३३. १०३०. १०३९. १०८५. ११०४. करम्बिअ (⁰त) ४७३. करम्बिय १२४. २०४. २३७. ८२७. १११०. ११९३.

कमढ (⁰मठ) ३९०, १०१७, १०१**९**, १०७५. कमल (sk.) २. ३. १३. १२४. १८९. २८९.३२१.३४२.५१४. ५१५.५२३. 422.438.434.400.840.882. ६७१.६८९.७३२.७९८.९८४.१११२ कमलिणी (0नी) ६३०. ∨कम्प

कम्पन्ति २६१. कम्पिय २७८. ७४३. कम्पावेश ३४४. +उत्. उक्तम्पिय ७६६.

+वि. विकाम्पय ३५५.

कस्प (sk.) २४७, ३१७, ७६७. क्य (कृत viz. युग) ९१२.

कय (0च) ४२४.

क्यमाह (व्ययह) ७६३.

कयत्थ (कृतार्थ) ९९१.

कयन्त (कृतान्त) ३६. ३४०. ९१०. कयवाड (कृतवाक्) ३३१.

कर (sk. किरण) ७००. १०९४.१११५. ११३२. ⁰अर २३४. ⁰यर ७२.

कर (sk. इस्त) १७. ३५. ५७. १११. १५९. १६८. १७१.२०४.२२१.३२१. ३५१,४२८,६९१,७०९.७३२.७७५. १०४०. १०४१. १०६७. ११३५.

कर (sk. ज्ञुण्डा) ५३. १९५. ४३३. ५२२, ५४६, ५५८, ८०६, ८२५. करयल (^०रतल) ४८५. ६७७. ७३५. ७५२.

करवाल (sk.) १०२. ३०१, ३०६.

करवीर (sk.) ५८९. ६७१.

करह (⁰भ) ५८१.

करहाड (0ट) ५८३.

कराल (४४.) १९३. ३३७. ३५२. ३८९.

करिणी (sk.) ५४७.

करिल (वंशाङ्करसदृश tr.) ३४२.

करी (sk.) ७२. २००. ५४६. ६४६. 928. S80. 2023. 2054.

करीर (sk.) ५३४.

करीस (⁰ष) २७४, २७५, ५३८,५६६.

करणय (कारुण्य) ९१४.

करुणा (sk.) २२.३३७. ९३८. १०१५. ११९६.

करुणामय (sk.) २२३.

√करुणाय्

करणाइय ४९१.

./कछ

कलिय १७१. ४८३. ६९२.१०६१. +सम् सिकालय ५४७.

कल (sk.) ५१७.

कलक्क (sk.) १०६४.

कलण (⁰न) ५३.

कल्णा (⁰ना) ३१७.

कलम (sk.) २७२. २७९. ३९९.

कलम्ब (⁰दम्ब) १८७.३६०.३६१.३६८. ३७८.५६७.५८४.६५३.७४५.१०८८.

कलयण्डी (⁰लकण्डी) ५९६.

कलयल (⁰लकल) ५२६. ८११.

कलल (sk.) ६५०. १०९४.

कलिय (°र्दभित) ३३१.

कलविद्ध (sk.) ६४७. ६७७.

कलस (⁰रा) १३४,१७७,१८६,४९९, १११३.१११५.११८६.

कलह (sk.) ३३१. ४८६. ५९२.

कलह (°म) १८८.४८६. ५२२.५४७. 940.

क्लहोआइमअ (ºलधौतादिमय) ८८९. कलहंस (sk.) २७०. ४६०.

कला (sk.) १८३, ६९२.

कलाव (⁰प) १६८. ४६६. ८३४. 2000. 2089. 2048. 2229.

कल्डि (४k.) ९१२. ११७९.

कालिआ (⁰का) ७६०.

कालेल (sk.) ४७४. ४८१. ५६६. ६२६. ८३०. १०७०.

कारुस (⁰ष) १३२. २६९. ३१७. ३४९. ३६०. ३७५. ४०८. ६७५. ८३१. 2090.

कळुसिय (विषत) १०, १०५, ३५४. कलुसीकय (⁰र्षाकृत) ४७१.

कलेवर (sk.) ३४७.

कल्ल (? कल्यम्) ६६८.

कल्लाणी (^०ल्याणी) २९०.

कलोल (sk.) १४३.१४६.५२६.५४३. कवय (⁰वच) २४६, २५२,४८५,**४९३**, ११२९.

कवल (sk.) ८३१.

कवलण (⁰न) ३५१. ४३५. ८२८.

/कवलय

क्वलें ६७७. १०९५.

कवलिस १८१. ४७७, कवलिय. ३६. ४९२. ८५३.

क्वलिकण ४१७.

कविल्डा १७२.

कवाड (⁰पाट) २१२.

कवाडअ (ग्पाटक) ७३३.

कवाल (^०पाल) ४०. ४५. ५९. २६४. २९१. २९७. ३०२. ३४३. ३९०. ५५७. ६८०. १००९. ११०९.

कवि ८. कइ (कपि)

कविल (⁰पिल) ४१८.५३४.५७१.१०९३.

कविलिअ (पिलित) ६३२.

कविस (⁰पिश) १८२. २०८. ३७१. 30८.५३८.५५३.५५८.५६६.५८१.

५९४. ८१५.

कवितीकप (⁰पेशीकृत) ३३९. कवोअउल (⁰पोतकुरू) ११७०. कवोच (⁰पोत) ५९४. कवोल (⁰पोरू) ३६९. ६९७. ६९८. ७७६. ७९२. ८३९. ११४३. ११४७. कब्ब (काथ्य) ६४. ७९९. ९८१.

√कस्

+वि. वियसई ६५७.

---बियसन्ति ६३०. ११४०.

—वियसिय १९९. ११२७.

—विभसन्त ७६५. वियसन्त. २२६. ८०४. ८३७.

कसण (कृष्ण) २४. **२९**. ४७२. ७७८. ८३१**.९**०५. १००२.१००७.११०८. ११११.

कसणभाव (कृष्णभाव) ३३६. कसब्ब (⁰कंश tr.) ३७५.

कसाश (⁰षाय) २१०. ५८५. ६३२. **कसाय** २०९. ३३०. ४१०. ५१८. ५८४. ५८९. ५९३. ५९५. ६२०. ६५२. १११२.

कसिण (कृष्ण) ५६३. कसेरु (sk.) ३९३.

कह (कथम्) ६९.७९.८३.२८९.२९७. ३०३.३१३.३८०.७१६.७२०.८८३. ८९३.९१८.९१९.९२५,९३३.९३४. ९४२.९५६.९६०.९७२.९७५.९८७. ९९६.

कहकहिव (⁰थंकथमाप) ५०३. ७४१. १०३७. ११७२.

कहिब (⁰थमपि) ३७. ११०. १२३. १२५. १७३. १७८. २३३. २७५. २८०. ४९७. ५४४. ६०५. ७९८. ८०५. ८१८. ८४६. ९९४. ११७६.

कहा (^०था) २४०. ४६५, ४९४. ७९९. ९९२. ११०६, ११६४.

कहंपि (कथमापे) ७२०.

कार्डरिस (⁰पुरुष) ९१७. **काबुरिस** ८९४.

काणण (⁰नन) ३५९. ४५६. ५१४. ९४८.

काम (sk.) २९. ३०. ३२. ५७. ७९. ३१४. ३४५. ९२०. ९९६. ११२२. ११४५. ११५१.

कामम् (=पयौप्तम्) ७५. ३९१. ४८६. ५७७.

कामिभण (⁰जन) १११८. कामियण ११२२. ११३२.

कामिणी (⁰नी) २४९. ११२५. **११३३.** ११३८.

कामिणीयण (⁰नीजन) ११४६. **काय** (sk.) १५९. २३०. ३२९. ३३३.

३३६. ४३८. ७०३. ९१७. कायत्तण (^०यत्व) १५५.

कायम्ब (वदम्ब) ५१७.

कायर (0तर) २४२. ९४१.

कायस्य (कर्तस्य) ११२१. ११८४.

कारण (sk.) २२. ६१. ७२. ७३८. १०४९. **१०**५१.

कारही (⁰रभी) ६६८.

कारा (sk.) ११९८.

काल (sk.) ८४. २२८. ३८१. ४५६. ५६१. ६६७. ६८१. ७व६. ७२७. ७८९. ८७२. ९११. ९१२. ९४५. ९५१. ९७१. ९९२. ११२८. ११७९.

काल (sk. कृष्ण) ११९८.

कालन्तर (⁰लान्तर) १**१०**९.

कालरात्ति (°लरात्रि) ३३७.

कालायर (°लागर) ११२६. कालिन्दी (sk.) ५२. ११०३.

कार्छा (sk.) ४५. २९७. १०९१.

काश्

मेप्र. पयासे€ ९०५.

-पदासंन्ति ७५१. ७५२. ७५५.

---पयासन्त ४६९.

+प्र. प्रशासेन्ती १०५२. प्रयासेन्ती १०५९.

+बि. विअसाविअ (बिकाशित) १२१.

कास (⁰श) ५२५. ५७८. कासाय (⁰षाय) ६१५.

कासार (sk.) २७१. ४०५. ५७१.

किंसुअ (⁰शुक) ५५४.

किकिणी (sk.) ३६७. १०६८.

किण (sk.) ८२३.

किण्ण (किण्व) ६४८.

कित्तण (कीर्तन) ६७०.

कित्तणमेत्त (कीर्तनमात्र) ७१३.

कित्ति (कीर्ति) २३७. ५०८. ९७६. ११२१. ११८७.

कित्तिय (कियत्) ९५४.

किम्

को ८२. ८९. ५८०. ७७४. ८७८. ५२७. ९५२. ९६५. १६१. ९६५. ११६२. ११६२. ३३ ८४. ७२१. ८१० ८७६. ५०८. ।

का ४० ई. ११२६. ११३१. ११४४. ११४५. ११५९.

किं ८८. ९६. १८३. १८९. ३३९. ७०८. ७१०. ८७१. ८७७. ९०३. ९१३. ९४८. ९४९. ९५३. ९६३. ९८३. ९९७.

कं ८०. २७४. ८७८.

किणा ४१३.

केहिं २९५.

किणो १८२.

कस्स ८५६.

काण ९१४.

कार्ण ८४. ९७०.

कीए ११२३. ११४१. ११५२.

कत्तोवि ८५९.

कहिंपि ७२१.९४५.९५४. किंपि (किमपि) १९.६८.७८.९०. ९८. २६१. ३५५. ५५३. ५७९. ५९३. ६०८. ७११. ८४६. ८५८. ८७६. ८८४. ९००. ९१२. ९१५. ९५६. १०६५. ११४८. ११५६.

किर (किल) ४९८.७२१.४९२. ९८५. किरण (८४.) १९८.२७२.३०१.५११. ६३९.६९८.८३०. ९०६. १००८. १०४९. १०७०. १०७५. १०७७. १०४२. १०९०. १०९८. ११३९.

किरणभाव (sk.) ७७१.

∨िकरणाय

किरणाअन्त २२.

किराय (०त) ३५.

किरि (sk.) १०४९.

किरिया (किया) ८८४.

किरीडी (ग्रीटी) ४९२.

किलिख (sk.) १०९४.

किविण (क्रुपण) ९१८, ९१९, ९२१, ९८४,

किसल (किसल्य) १३६. २०४. ४६६. ७५२. ८४२.

किसलक (⁰सलय) १०६७. **किसलय** १६८. ६००. ११४०. ११८१.

कीड (⁰ट) ३४०. ४**०**२. ४०५. **कीड छ** (⁰टक्युक्त) ५२१.

कीला (कीडा) ४८६. ७५२. ८३७. १०२२.

कोलाल (sk.) **३३१.** ८३०. **कीलालिअ** (कीलालित) १०२.

कीलिय (लित) २८३.

कुक्कह (कुक्स) ५१९. ५२८.

कुर्कुम (sk.) २०६.२५६.७७८.७८५. **९**६६.

कुस्छी (कुक्षि) ७३२.

√कुञ

कुंब्रिय १०२०.

+बिनि. बिणिजिञ्जिय ८०५.

কু3¶ (sk.) ৸!३. ६२०. ६४৸ १०७६. কু3¶ (sk.) ৸४७. **कुडय** (⁰टज) ३७४.

कु**डिल** (°टिल) ३४१. ४८१. १०३१.

कुडुम्ब (⁰डुम्ब) १५८.

कुहुम्बी (⁰टुम्बी) ३७७.

कुणव (⁰णप) ३२७.

कुणवत्तण (०णपत्व) ३३३.

∨ऋण्ट्र

कृष्ठिज्ञ ११७.

कुण्ड (sk.) १८९.

कुण्ड (अ.) १८१. ६०९. १०७१.

कुण्डल (sk.) २०६. २९३. ८३३. १०५८. १०५९.

कुण्डालिक (^०ण्डालित) ४३३.

कुन्तल (sk.) १११. २०५. ८३४.

कुन्द (sk.) २०९, ५८६. ६७१. ७८६.

∨ऋप्

कुविञ ११४. ९१०. कुविय ४८३.

कुप्पर (कर्पर) ६८२.

कुप्पास (कुर्पास) ७५७.

कुबेर (sk.) १७८.

कुमइ (°मति) ९०५.

कुमरी (⁰मारी) १०६९.

कुमार (sk.) ४२. २९९.

कुमुअ (१६) २७१. कुमुय ७४७.

कुम्भ (ak.) २२२. ४१९. ४७०. ६९८. । ७३०. १०८६.

कुम्भी (sk.) ४२१.

कुम्म (कूमें) २६.८४९.१०१६.१०१८. १०२०.१०२९.१०३७.१०३८. १०९७.

क्राङ्ग (8k.) ६४९.

कुरर (धरे.) २७८. ५२०. ५३१.

कुरुणाह (⁰नाथ) ४८५.

कुरुविन्द (sk.) ६१८.

कुल (sk.) ४२.२८५,३९६.४४६.४६८. ७२२.७२५. ९३९. १०५७. १०७१.

११९१.

कु**खरब्व** (⁰लपूर्व) १०२४.

কুজ।ভৰন্ত (⁰য়ুন্ত) ५०३.

कुल्सि (⁰श) ११७.१२०. १२८.**१२९**० १३१. १३४.१३६.१४१.१४२.१४५ १५३,१५९. २२५.४४४.८२३.

कुर्लार (sk.) १०९३.

कुवलई-कुणन्ती (कृवलयीकुर्वती) ३०३.

कुवलय (sk.) ११०. २३७. ११४५.

कुसुम (sk.) ३२.४३.६९.११२.१३६.

१६१,१८२.२०८.२७२.३६७.४१०. ४६४.५३४.५६६.५८०.५८३.५८६.

५९२.६०३.६१६.६२४.६६१.६७७.

दर्भ.७४२.७४५.७४८.७५३.७६६.

७७४.७८०.७९०.८३३.८६२.८९८. ९८५.१०५७.१०६१.१०८७.११२२.

९८५.८**०५७.**८०६८.८०८७.८८५२. ११२४. ११२८. ११३**५.** ११६४.

११८०. ११८८.

कुसुमिअ (^०त) ४८०. कुसुमिय ५६७. कुसुमीकय (^०कृत) ३७.

कुसल (sk.) ३७७. ६६६.

कुहर (sk.) १८१. २८२. २८३. ६९८. ८११. १००९. ११०७.

कुड (⁰ट) १५४. २१८. ३१६.

∨ऋण्

कूणिय ३६४. ७६१.

कूय (⁰प) ६७९.

कूल (sk.) ५१३. ५७१.

1 √क

कुणइ ५३.१**०**४.२**०९**.५०**९.७३**६. ९१०.११२२.

कुणन्ति ३१९.

कुणउ ९३३.

कीरइ ३३३. ३५१. ७०५.

कअ १, ७७. ३२४. ३८७. ९**२९**.

९४०. कय ३०. १४४. १९२.

१९७. २४७. २५१, २६३. ३०४. ३०७. ३५३. ३६३. ३७५. ४२४.

४२५.४३६.४९०.५४४.७०३.

८७५. ९५२. १०९१. ११२७.

११२८. ११५७.

कारिय ७१८.

काउं ८८७. ८९८. ९५५. काऊण ४२०. ४३०. +सम्, सङ्ग्य ६५. +अलम्. अलंकिय ३६५. **∀**कृत् +उत्, उक्त ४९३. ∨कृष् बाहिस २०३.४३४.बाह्य ३२.३१४. कडिय ५२१, ५७८, ६१७, ७४८, . १०३४. ११०६. +भा. आयद्विभ २४१. आय दिय १११. २४३. ---आयद्विष ४१५. —भायाङ्किम ६०६. भायद्भिय 992. 2008. किरन्त ११८२. +भव. अवदण्ण २९४. +आ, आइण्ण ६०७. १०५७. +उत्. डिक्रिणा ५५९. +प्र. पर्णा ५३७. १०६२. +वि. विंद्रजन्त ३३४. +विष. विवश्णा ७७७. $\vee$ हर +वि. विंभप्पन्ति ८३. केअय (°तक) ७४६. केंद्र (व्तु) ८२९, १११५, केकर (व्यूर) ५०९. १०७०. केयई (⁰तर्की) ३६९. ३७९. केयार (°दार) ३४९. केलास (कैलास) ४२८, ६३६, **কল** (⁰হা) ২१७. ২१८. ২৩৭. ४७४. केसर (sk.) १२. ११०. १८७. २५६. २८०. ३३१. ३६५. ४१०. ५३४. ५५२. ५८४. ५९३. ६४८. ६५३. देहें?. ७४५. ७९५. ८३७. ९६६. १००७. १०४९. १०८७. केसरज्ञ्च (0पूर्व) ११२२, **∨केसराय्**

केसराभन्त १०९८. 53 (शिवप्रेक्टको०)

केसरिह्वी (⁰सरवती) ३५०. कैसरी (sk.) ७. ५५२, ६२२, **केसव** (⁰शव) २६, ३७, २५२, ५०९, 9084. **केस**हत्थ (⁰शहस्त) ११६६, १२०३. कोअ ८ कोव, कोउहल्ल (कुत्रूहल) ५९७. को उहरू (भौतूहरू) २२१. ११८०. ११९०. १२०६. कोञ्ज (कीञ्ज) २७३. **कोडि** (⁰टि) १०९. २६०. २९३. ३१६. ४४०. ७६५, १०२२. कोण (sk.) १०८८. कोत्थुह (कौस्तुभ) २२, कोमल (sk.) १६४.३५९.३८६.७९४. ७९२. कोमार (कीमार) ३२५. कोय है. कोव. कोयण्ड (⁰दण्ड) २४३. ७४२. कोल (sk.) ५१, ८५०. कोलीकय (कोडीकृत) ११२६. कोच (⁰प) २०९. २४७. कोअ १०५. कोय ७१५. कोस (⁰श) २२२. २७७. ५६७. ६३४. कोसिय (कोशिक) ३०६. कोसी (⁰शी=नाली) ६७९. कोसुम (कीसुम) ५७. ३८७. ७७७, ९९६. ⁰क्कम (क्रम) २४८,५०४,८११,११७१, ⁰**ধন্মণন্ত** (রেণ্ড) ২৪४, রণ্ড, ও০१, १०३३. ⁰कखन्ध (स्कन्ध) ४३. १२१. १४८. २८०. ५६८, ६११. ११०२. ⁰क्सम (क्षम) २२२. ३३३. **क्स्सम्भ (स्तम्भ) ५२. १९५. ६६३.** ७९७. ८०६. ११९२. े**क्सलण (स्**वलन) १०६८. **ेक्स्म (निमम्न tr.)** ७३०.

/那可

+भा. अकला २७५. ३१६. ५०२.

---अकमन्त १०९२.

+निस्. णिक्खमइ १४४. ९१३. १००३.

-- णिक्खन्त ११६. ४४८.

+विनिस्, विणिक्समः २७५. विणि-नखमः ८५१. ११८१.

+सम् . संकमइ ८९५. १२०२.

-- संकामिअ २४९.

— सैंकन्त १४. ८९. १०६. १६३. १७६.२१३. २५१.३०५.५५६. ७२८. ११९९. १२०३. १२०६.

---संकमन्त ११९२.

+समा. समक्षम १०७१.

---समकल ४५५.

∨क्रीड्

कीलेंड ११४६.

∨ऋम्

किलामेइ ७३. किलम्मन्ति ११३.१५२. किलिम्मिद्दिसि ९५४. किलामिश्र २२८. किलामिय १९८.

क्लाम २२८ । क्लाम २८५ ६३६.

किलन्त ३४. ३५६. ५३२, १०८८. किलम्मन्त १९४.

∨क्किव्

किलिणा ४१०. ५६६. ६५४.

∨कथ्

कढमाण ३९७.

∨क्षप्

खबिय १२७.

∨ाक्षे

झिजन्ति १०२२. झिजन्त ६९०. १०३०. झीण ७२१.

∨क्षिप्

+आ. अविखत्त ४८५. ४८२.

+उत्. उक्खिप्पइ १११५.

— जिम्बन्त १. १३४. १४०. २९३. ५१९. ८९८. १०५४. ११८६.

+िन. णिहित्त ७३०. ७६५. ७७३. +परि. परिक्खित ७०२.

+िन. विकिखत्त १११. १७५. ७८०.

—विच्छू $\mathbf{s}$, छुह.

+समुत् समुक्तिखन १११३.

∨क्षीराय्

छीराभन्त ८४९.

∨ક્ષુમ્

+सम्. संखुहिय १०३८.

ख

ख (sk.) २२९. ५५१.

खाग (⁰द्ग) १७१. २१२. २४१. २४४. ३०३. ७१४. **७**१६. ११११.

खडजूर (ºर्जूर) ५३३. ५८५. ६२९. ६८५. ७९२. ११०२.

ख्ण (क्षण) ३६. १२६. २५७. ७४८. ७५८.७७५.८०६.८३२. ८४३.८५३. ८७५.१०२९.१०३२.१०८५.११५५. ११७२. १२०६.

खणक्खण (क्षणक्षण) ५८७.

खणमेत्त (क्षणमात्र) ४९३.९७४.१०४२.

∨खण्ड्

खण्डिअ ६२६, खण्डिय १२७. १२९. ३९९. ६०२. ७४७. ७५६. ७५८. ८२१. ९१३.

खण्ड (sk.) ४५. २८६. ४३७. १११४. खण्डण (⁰न) ९०४.

खण्डत्तण (⁰ण्डल) ३९,

∀खन्

+उत्. उन्खन १५. उन्खम ३९०. ४३२. ४५४. ६२६. ११४४.

खन्ध (स्वन्ध) २०४. १०४९, १२००,

खरभ (स्तम्भ) ३३२, ६८३.

खय (क्षत) ४१.

खरहरन्ती (खरखराशब्दं कुर्वती)१०२२.

ख्छ (sk.) २७३. ८६७. ८७५. ८८६. ८९०. ९८०. ९८९. **खलत्तण** (⁰लत्व) ८८६. खल (sk.) ९^२८, ९७९. ख्लुडुअ (खल्तीकृत) ६१९. खाम (क्षाम) १९, ७९४. √खिट विज्ञह ९९८. विज्ञन्ति ७२. खिन्न १८७. खीरोअ (क्षीरोद) १०३९. खु (खलु) ८६०. ८७९. ∨खुड़ ख्डिय १६०. २३५. ४९८. ८२८. १०१२. ख़ुत्त (निमम tr.) १०१. २६४. २६६. ४४७. ६६४. $\bigvee$ खुष्प p. (निमजने). ख्पन्त (कडन्) ४२२. खुर (sk.) २५६. २६०. ६०२. ६५५. ६५९. खेय (खेदं) ६३६. ११७२. ग गअ ८. गंध. गइ (⁰ति) २५५. २६५. ९८०. १०३१. । गइन्द् (⁰जेन्द्र) १९५. २६९. ३५१. ३६३. ४३७. ५४८. ६९९. ११०४. ११९४. गयन्द ४७१. गाउड (गीड) ११९४. गउडवह (गौडवंध) १०७४. बाङ्गा (sk.) ४८. ५८. ६१. १०५३. गणणा (⁰ना) २४२. गणभाव (sk.) २९८. गणवइ (⁰पति) ५४.

गण्डि (प्रन्थि) ५१८. ३३७. ७९०.

शपड (sk.) १८३. २०९. ३७०. ४३३.

५६८. ५८३. ६०१. ६९५. ७६४.

१०२२. १०३३. १०८२.

१०६१.

गण्डलण (^०ण्डरव) ७९४. गण्डवास (१ण्डवार्थ) १०४२. गन्ध (sk.) ३१५. ३७४. ३७७. ४१८. 486.486.430.434.403.463. ५८४.५९३.६३१.६४८.६५२.६५३. ६६८. ७८९. गन्धउडी (^०न्धकटी) ३१९. गन्धक्य (^०न्धर्व) ११००. ⁰गन्धी (sk.) ३६०. ५६८. ६०**९**. गडभ (°र्भ) २. ११८. १२५. २५५. ३०६.३१०.३१८.३६९.४२२.५९१. ६३४. १००३. गडभत्तण (^०भेख) ७५५, गाडिभणा (०भिणी) ४८२. √गभीराय् गहीराअमाण ४०१. **∀गम्** गमोन्ति ३७४. गमेज्जन्ति ८४६. गय ७५. ७७. २१२. २८१. २८३. ४०१. ६७२. ७२१. ८६५. ९१८. ९६५. १०२२. १०२४. १०६७. १०९७. १२००. गमिअ ४९१. गमिय २६. ११३०. गन्तूण ४६६. +अनु. अणुगय ११७३. +भा. भागभ ६८८. ९४७. भागय १**१**९. २०६. २**२८**. २९८. ४६९. ४८३. ५५४. ६०९. ७४७. ९६०. ९९९. १०२४. १०६७. १०८४. ११२९. १२०४. +उत्. उग्गअ ४१९. उग्गय २५२. ४००. ७८७. +उपा. उवागय ९४५. +दुर्. दुगाय ९५१. ९५२. +निर्. णिगाय १३. २१. २५४. ६२२. ६५२. ६७८. ७९९. ८५३. १०६४. निगाय ५६. +परि. परिगय ८९१.

+परिसम्, परिसंगय ३८७.

+बि. बिगय ९७.

→बिनिर्, विणिग्गल ११४५. वि-णिसास १३१. ४९५. ५२८. ११४९. →सम्, संगल ८१९. मंगय ५४.

२२५. ९६०. १०५३.

गमण ४४७. ४५५. ९३१. १०८०. ११३७. ११४१.

गमणन्तर ("मनान्तर) ११४. गम्भीर (8k.) १०७. ३१८. ६४५.

√गम्भीराय्

गम्भोरार्भान्त ६८३.

गय (⁰ज) १०२. १०८. २६७. २८४. ६५४. ३७३. ४१९. ५५८. ५७०. ६९५. ७२५. ७३०. ८०३. १००७. १०९७. **गअ** ४३३. ४४६.

गयउस ("जकुल) ३९१.

गथण (भान) ९. ११४. १२४. १२४. १२१. १४३. १९३. २२९. २**३३**. २८२. ३०८. ३१९. ३८८. ३८९. ४०६. ५६९. ६२४. ६५६. ८०७. ९८३. १०३२. १०९५. १०९७. ११०२. ११०५. ११९९. ११११. १११२. १११३. १११५. ११६७. ११७५.

गवणवरू (⁰गनतल) ४५१. ८२७. ११६९.

गवणवह (णनपृष्ठ) ११८९. गवन्द s. गहन्द.

गयमुह (⁰जमुख) ५२.५३.

गरूअ (ग्रुक) १२५. १३९. १५५. ४५७.७२६.११६०.गरूब ७४.७६. ८८.५६०.गरूब ७४.७६. ५६५.५६५.६५८.५५५. ५९८.७३६.८४६.८६८.८७५.८९५. ९०६.९७५.९५.९५९५.९५८.९५८.९५४.११३३.११४४.

११४८. ११७२. ११७६. गरुभयर (गुरुकतर) १२००. गरुवयर. ८२.

 $\bigvee$ गरुअ p. (गुरुकु)

गरुएइ (गुरूकरोति) ११४८.

गरुइअ (गुरुकृत) ८३४. गरुइय ५५२. गरुइ (गुनी) ११४४.

गरुईकय (गुरुकृत) १०१४.

गरुयत्तण (गुरुख) ८९२. ९७६.

गरुल (गरुड) १३४. ८२१. ८२२. १०९२.१०९७.

Vगर्ज्

गःजिञ ४१६.

∨गर्~~द~~्र

गब्बिय ९०. ८५९.

√गल्

गलह ३६०. ६१४.

गलन्ति ४४४. ९४१.

गलिभ ८५२. १०७७. ११३१**. गलिय** ५५६. ६७४. ७४७. ७९२. ८१८. ८८८. १०६१.

+परि. परिर्गालय ४८. १०२९. ११५४. ११८१.

+ति. वियल्ण्ड ३८६. ६६१. ८२९. ११४६.

—वियलम्ति ७०३.

---- विअलिअ ३११, ११९०. विअ-लिय ३३१. वियक्तिअ ११४६, वियक्तिय २३२. २६५. ३३०. १०७५.

वियलकत ७०५. ८०८. ८३०.

+सम्. संगलश ७८६.

---संगक्तिय १६९, १०४०, ११४९,

---संगलक्ती ४६०.

गस्त (8k.) १०. २९८, ६३७, ६४७, १०९१, ११९४.

ग**वक्ल** (⁰बाक्ष) १०८३.

ग**रम (**°वें) ७९. ८३. ९७. ५९८.

गह (मह) १६९. १९६. २३८. २४१. ३०२. १०८६. १११३. ११७३. गहंभक (यहचक) ११६८. गहंग (°न) ३७८. ६६७. गहिर (°भीर) ४५४.६८०. गहीर ६०९. गहिरभाव (गभीरभाव) ४९८. गाह (क्रे.) २४३. २६०. ५५७. ५९२. ६२०. ६४८. ६८७. ७३३. ९५६. ९९५. १०६८. ११५२.

∨गाडतराय्

गादवराअइ ९४२.

गाम (प्राम) २७३. २७६. २७७. ४०९. ५२६.५४५.५९८,६०८.६०९.८७१. गामेहुआ (प्रामेषिका) ५३६. गास्व (गौरव) १९. ६३. ७४. २२१. २२४.२२६.२९०.३३३,४५८.५५६. ६०६.८६९.८७९.८९२.८९९.१०१४. १०९२. १२४. १०९२.

∨गाह

+अन, अवगाढ १८४.ओगाढ ११५९. गाहिपुर (बाधिपुर) ७३७. गिम्ह (प्रीक्ष) १६६. ३५५. ३५६.

गिरि (ति.) ११४. १२३. १२७. १२८. १३०.१३२.१३४.१३६.१३७.१३८.१३८.१४४.१४७.१४८.१४८.१४४.१४७.१४८.१४४.१४४.१४७.१४८.१४४.१४४.१४५.१४४.१४४.१४५.१४५८.३४५.१४७.३४३.३४५.३४५.४५०.४५०.४५१.४५४.४५७.४५८.५१०.५२४.५१४.४५४.४५७.१४५८.५१०.१२४.६२५.६४४.१४८.१००.१०२४.१०२७.१०२४.१०२७.१०२८.१०२४.१०२८.१०२८.१०२८.१०३१.१०६२.१०९३.१०९३.१०९३.१०९४.

गिरिअड (⁰रितट) ६२०. गिरिअडी (⁰रितटी) ३७४. गिरियडी ६३३. गिरियडय (⁰रिकटक) ६४५. गी (गीः) ८०१. गुआ (sk.) ३५२. गुण (sk.) ५६. ६७. ७१.७२ ७४.७६. 99. 99. 68. 69. 90. 99. 280. २५३. ३१२.४८७.६६७.७०८.७१०. ७१७.७२५.७२६.७७२.७७४.७९५. ८०३.८१८.८३३.८३८.८५८.८५९. ८६०.८६१.८६५.८६६.८६८. ८६९. ८७०.८७१.८७७,८८०.८८१.८८३. ८८५.८८६.८८७.८८८.८९१.८९२. ८९**३.८९४.८९**५.८९८.८**९९.९००.** ९०२.**९११.९१९.९२२.९२७.९३**●. **९३१.९३३.९४४.९४५.९४६.९५२.** ९५६.९५८.९६२.९६४.९६७.९६८. ९६९.९७०.९७४.५७५.९७८.९७९. 384.8005.8088.8089.8044. ११७१. १२०१. १२०४.

गुणणणुय (⁰णज्ञ) ७१. गुणस्य ([^]णस्य) ८७०. ९६१. गुणस्य ([^]णस्य) ७९, गुणस्य (⁰णान्तर) ९५. गुणस्य (०४.) ९६१. गुणसेस्य (⁰णमात्र) १६४. गुणिगय (⁰णिगत) ७९. गुणी (⁰णी) ७१. ७०८. ८७६. ८७८.

गुरु (धk.) ७७.२६**०.**२६१.७२८.**९**००. ९**११**. ११२७.

∨गुरुकाय्

गुरुयायमाण ४३८.

∨गुरूय

गर्भाभनत ८३६, गरुयायनत १०८०.

∨गुह्

गूढ (sk.) १८, ८४९, +उप, उवजढ ११५३, +परि, परिगूढ २, ६६१,

गुह्रा (sk.) ११ँ५. १२५. १३८. १७०. २२७.२५१. ३३८.६१५.६१६.६४**२.** √गॄ

गिलिअ ३२.

+उत्, उग्गिण १७८.४३७.१०४९. १०७०.

गेह (sk.) २१९, २५५, ३७७, ६१६. ें ८६७, ९१३, ९४८, ११७४,

∨गै

गीय (१त) ३८२.

+परि. परिगीय ६४४.

गो (sk.) ५०.२७४.३८८,४८८.५४५. ५७७.

गोअर (⁰चर) ९२१. गोयर १. २३५. । ३०८. ९२८. ९४९.

गोउरमेल (०पुरमात्र) ४९५.

गोउल (ºकुल) ५३८. ५७७.

गो**द्वी** (⁰ष्टी) ८०४.

गोभाव (sk.) ८५५.

गोमअ (॰मय) ५३६. ५३७. ६५१.

गोमाड (⁰मायु) ५४१.

गोयम (गीत्म) ८०२.

गोयर s. गोभर.

गोर (गौर) ३५८. ३९६. ३९७. ५८३. १०१९. १०५९. [१०११.

गोरी (गौरी) ३९. ५४. ५८. ३०८.

गोलय (कोलक=कोल) ६८२.

गोवी (°पी) ६४४.

गोस (प्रभातकाल) ६३०. ११७३.

गोहण (⁰धन) ४०१. ४११. १०७९.

⁰साह (मह) ५७. १७७. ४२४. ४८८. ११७४.

⁰माम ३५८, ६०७, ६२०.

∨प्रह

गेण्ड्रान्ति ९०८.९६४.११७१.११७६.

गेण्हड ९७५.

घेष्पइ ८८२. १२०१.

घेषान्ति १२८.

घेषप ९०८.

गहिस ८७. ११२. १६१. ४५९. ७६०. ९७३. गहिय ७. ६१. ३९३.४७९.

₹४०. ६९०. ६९२. ७८४. ७९८.

८५५. ८७०. १०९७. ११२५. ११२९. ११३०. ११३६.

गहिजण २८२.

घेत्रुण ६७७.

+उत्. उग्गाहिस १०१६. उग्गा हिय ५५८.

+परि, परिगाहिय ४८८.६१६.७५५.

घ

धगार (⁰र्घर) ५३१.

∨घर

घडर् ४. ३०२. ६९५. ९५३.१०२८.

घडओ २९७.

घडिअ१४१.२५७.८१५.९९५.१०४६. घडिय ४०. ५२. २३**२.**२४७.३९३.

४०७. ५३५. ५४१.६४९. ६७२. ६७३.६**८**४.७१२.७१८.८२८.९४३.

९८४.१०१९.१०२१.१०३८.११९३. घडन्त १४. ४६३. ७७१. ८१७.

१०३१. ११४३. + उत्. उग्वाहिय ८२०.

∔वि. विद्दह ७४१.

—विद्वडन्ति २८८.८२३.९७६.

—विद्वांडिय १५६. १५८. १५९. ४३७.४९७. ५९१. ६१५. ६७६. ६७८. ६८८. ८१७.

---विहडाविअ ८.

— बिहडन्त २९८. ४६३. ८१८. १०२५.

-|-सम्. संघडइ ७०. ९३४. ११४६.

---संबंडिय १२.

घडण (⁰टन) ६१७. ७०२. ७०४. **घडा** (⁰टा) २८८.

घण (⁰न) ७. १२. ६२. १३५.**१**७४. ३६०.४१६.४७२.५२०.५**२४**.६४०. ८०१. ८०६. ८१७. ८१**८**.१०१८. १**०**४२. चणत्तण (⁰नत्व) ५३६. चण्टा (8k.)२८५. ४९९. ६७३. घस्म (⁰में) १०८५. घर (गृह) ३६४. ६०७. ६६६. ६८२. ६८५. ८७६. ⁰हर १३६. घरिणी (गृहिणी) १००३. घुम्मिर (घूणैनशील) ४७८. घुसिण (घुसण) १६१. ✓ पूर्ण

ेघोणन्त ४६४.

∨घृष्

┼नि. णिहटु ५०९.┼परि. परिहिटु ११८९.┼विनि. विणिहटु ३४४. ६७५.विणिहिटु १०३७.

घे छ. **प्रह्.** घोणाउड (^०णापुट) ८५०.

चोल p (वृर्णते, H. P. IV. 117.)
 घोल इ १००. १६४. २७२. ५८४.
 ६५३. ६५३. ८३४.८३६.१०९३.
 ११५२. ११३६. ११७८.
 घोल नित्र १३५. ३५७. ३८५. ९०६.
 घोला विष्य ८५०. घोला विय ८२५.
 १०४८.

घोलन्त ४९९. ८२१.

घोलमाण २४.

+परि. परिघोल्ड ७३१. ८४७. १०७५.

🕂 प्र. पहोलन्ति ५८१.

चोलिर (वूर्णनशील) ४१. ५९. १७०. ३६२. ५२०. ६९१.

घोस (⁰ष) ६०८.

च

च (sk.) ५०. ६६. ६७. ८२. १८४. २४०.२८२.२८३.३८२.४०६.४५०. ५१६. ७४३. ७७६. ८०१. ८७३. ८९६. ९०९. ९१४. ९१८. ९४६. | ९६५.९७३.१०५६.१२०९. अ४७. २५३. ३६३. ४०६. ४१३. ५२४. ५८६. ८००. ९२६. ९२७. ९७३. ११६४. १२०५. **य** ६७. ६८. ७६. ९३. ९४. १०८. २४८. २७०. २८१. ४५१. ५११. ७४३. ८०२. ८७२. ८७३. ८७३. ९६५. ९२९. ९९८. १००५. १०७४. ११८४. ११८५.

चअ (⁰य) १०५४.

चउक् (⁰तुष्क) ८४९.

चउमुह (⁰तुर्मुख) ४७.

चडर (⁰तुर) २५४.

चडराणण (⁰तुरानन) ५९.

चक्क (⁰क्र) २३**८.** ३०२. ४६९. ७५९. १**१**८२.

चकाय (⁰ऋवाक) ११७७.

 $\sqrt{{ t a {f r}}{f e}}\,p$. (आखादने)

चिवलय १६२. ७८१.

√चक्र. चक्क. चक्कल

चक्क**रु**ज्ञन्ति (चर्काक्रियन्ते) १०४२.

चक्किय (0र्काकृत) ७७३.

चञ्चल (sk.) २३४. २६७. ४६३.

चक्ष (sk.) ६३०.

चडकारी (⁰टत्कारी) ६३७.

चडुल (⁰टुल) ९३३.

चण्ड (sk.) २४३. २४७. ८२७.

चण्डी (sk.) २८९, ३२८.

चन्द् (⁰न्द्र) ११. ३८. ४५. २५४. २७१.३०९.**६९**३.१**१**४३.

चन्दण (⁰न्दन) ११२. १२१. १६३. १८६.२१०.३०४.३६३.३६८.४६०.

चन्दहास (⁰न्द्रहास) ४२७.

चन्दिमा (⁰न्द्रिका) ६५६.

चमर (sk.) १२०८.

चारपय (⁰म्पक) ३६७. ७६०.

∀चर्

चरित्र २५४. ८६६. ९९८. ११८४. ११९१.१२०९. चरिय९४६.११२०, चिण्ण (भक्षित tr.) ५३९.

+उत्. उच्चरन्त ३७७.

--- उडचरमाण ४०२.

—उच्चरिऊण २६०.

+बि. विभरः ३८८.

—वियरम्त् ९७.

--वियारेश्ट ८९.

+सम्. संनरह १९०. ३२९. ४२९. ५८०. ७६४.

---संचारिश २५४. संचारिय. १०८. ५९३.

+सु. सुचरिअ ११७९.

चरिवधारी (चरितधारी) ८८९.

∀ঋপু

चलइ १९७. ३८७. ४२२.

चलन्ति ६४७.

चिलिस १९२.३५४.४२१.४५६.८०३. ११९०. चिलिय १०१. १९८. २८४.४४०.४७४.५४१.११०३.

चलन्त १००, ११६. ८१४. ८२५. +सम्, संचिक्ष्य ११६.

चल (sk.) ४४५. ७५२. ९८२.

चल्ला (१ए०) १७. २४. ४३. ६०,१८९. २५०,२५१.२६४.२८६.२८९.३०३. ३०९.३२४.४२०.४८३. ६२२. ७६०.७६९.७९८.८१२.८२९.८४९. १०४६.१०४७.११९०. ११९५. ११९५. ११९८. ११९५.

चंसअ (⁰षक) १११८, **चसय** ६९०. १**१४४.**

चाअ (त्याग) ९१९.

चाड (⁰ड) २५४.

चाणकं (⁰क्य) ११८४.

चामर (sk.) १०८. १७३. २१७.२६७. ४६७. ६९७. १०५४.

चामुण्डा (sk.) ४६.

चारण (sk.) २५४.

আহ (sk.) ২५४. ৩৩৩.

啊啊 (⁰4) ३२. २४२. ३८०. ३८९.

४४३. ४४४. ४४६. ४५२, ४८२. ६०३. ६५९. ६९४. १११६.

∀िच

+उत्त. उच्चेन्ति ५३६. +वि. बिचिणन्ति ८६१.

⁰चिअ ८. ⁰चेअ.

चित्रिणी (⁰नी) ६७७.

चिण्ह (⁰ह्न) ६८६.

चित्र (sk.) ७३८. ७८९. ९३७. ९७२.

चित्त (⁰त्र) ७६८. १२०९.

चिसल (१ चित्र) ६५१.

∨चिम्त्

चिन्तेन्ति ८५८, ८८४.

चिन्तिउम् ७१०.

चिक्तिजण २३५.

+वि. विदन्तन्ता (विभिन्तयत्) ९७८.

चिन्ता (म्रे.) ४६८. ९८६.

चिन्तायड्डिय (⁰न्ताकृष्ट) ९७२,

चिन्ध (⁰ह) २९८. ४७९.

चिबुधयल (⁰बुक्तल) ६२२.

चिर (sk.) १०.४०.१२०.१४४.१८७. १९०. ३६४. ३९५. ४८४. ६८७.

६८८. ८३८. ९२६. ९२९. ९८७.

११४४. ११४६.

चिरयर (⁰रतर) ४३९.

ाचिरयाल (⁰रकाल) ९३३. १०१७.

चिविड (⁰पिट) ५२१.

चिहुर (⁰कुर) १६१. १६५. ७३४. ८**२७**. ९९**९. १**००२.

∨चुइ

+उत्. उच्चुडम्त ७३३.

चुड्डप्प (क्षत tr.) १६५. ५९१. ८४२. चुण्ण (चूर्ण) ३७५. ४२७. ५२९. ५४३. ६०२. ६१७. ६७०. ६८२. ७८८.

११६०, ११८२.

∨ञुम्ब्

चुम्बिभ १०९१. चुम्बिय २१. ६८९. ११३५. ११६७. +परि. परिजम्बद ११६२. -परिचुम्बिय ६३०.

चुस्र (°त) ५९९. चूच ३७६. ६०१. ६०६. ७८८. ९६५. चूडा (sk.) ३७२. ४९२. चूडामणि (sk.) २०५. ७७७. चूडामणिभाव (sk.) ७४५. √चर्ण

> +अब. अबचुण्णेन्ति ७६६. चुण्णिय २७३.

⁰चंभ (एव) ७६. ८५. ३३७. ८७२. ८८८. चेय ११७. १८८. २९६.३४२. ४४०.४९५.५०३.७२१.७२५.७३८. ८९६. ९०५. ९३१. ११६८. ११७५. ⁰**चोअ**५०१.९१०.९३२.९४४.**१**०७९. °श्चेय ८.८३.८६.१५१.१९०.२३९. २९२.३२८.३३९.४६३.५३२.६०५. ६६२. ७०८. ८४९. ८५१. ८७४. ८८०. ८¢२. ८८९. ९०१. ९१३. ९४८. ९५९. ९६१. ९६२. ९८०. ९८२. १०१५. 0चिअ १.२५३.९०८. ९७८. **विय ११**. २३. ३३. ६३.७१. ७८. ९३. ११७. १४२. १५५. १५६. १८६. २१४. ३३७. ४३१. ४३८. ४४३. ४५८. ४८९. ६६१. ७०६. ७१८. ७७४. ८४५. ८६२. ८७६. ८७७. ८८२. ८९२. ९०४. ९०८. ९२६. ९३२. ९३५. ९४०. ९६५. ९६९. ९८२. ९८५. ९९७. १००४. १०६३. १०७२. ११०६. ११३५. ११३९. ११५६. १२०७. ⁰चिअ. १२०२. **ेश्विय** ६३.८१.८२ ८९.९३, ११९. १३२. १४७. १५३. १५४. १५७.२०९.२२३.२६१. २८१. २८८. **३१९.** ३२४. ३४०. ३४६. ३४८. ३५९. ४०८. ४१०. ४१३. ४४१. ४४९. ४५२. ४९६. ५०५. ५०६. ६६०. ६६३. ६७२. ७४२. ७६७. 54 (Gaüdavaho)

छ

√छज p. (दीप्तौ) H. P. IV. 100. छज्जन्ति ७३२.

छढा (⁰टा) १२६. १७४. ४१५. ६३३. ७८०.

छण (क्षण) ७८४.

छत्त (⁰त्र) १५.

छन्दण्णुय (०न्दोज्ञ) ८०२.

छप्पय (षर्पद) ५५२.

ক্তক (sk.) ३. ३१. ३२. १६९. २५२. ३५३.४६६.७००.७११ ८४८. ९२९. ९४८.१००२.१००५.१११६.११२६.

छलरूणयकंच (?) ११०५

छब्विअ (पिहित) १५०.

छाआ (छाषा) २७२. ३०९. ३९५. ४५३. ४६९. १०७५. छाया ६.२७. ३३. ३८. ४८. ६१. ६५. ७४. १०६. १३७. १४०. २०५. २३२. २३४. २३९.२६९.३९२.४०३. ५१०.५१४. ५४५. ५६२. ५८३. ६८९. ७०४. ७३८. ७७३. ७८५. ८०१. ८२९. ८३५. ९१२. ९२१. ९३६. ९६३. १०४२. १०४७. १०४७. १०४७. १०४७. १०४५. १०८४. १०८५. १०८५. १०८५.

√®₹

छिन्दइ १४२.

छेश्जन्ति ११९८.

छित्र ४९८.

+परि. परिछिणा २५९.

न्युत. बोबिछण्ण १५०.१५५.७०३. १०२४. १०२६. ११०८.

ाष्ट्रीहिय (छिद्रित) ५६५.

√िछप्प or छिव p. (स्पृश्)

छिप्पद ९१४.

छिपन्ति ९२८.

⁰च्छिबंस ९५१.

छीर (क्षीर) ८१०.

√खर्

-|-वि. विष्छुरिय १६४. ७८०.

√खुइ p. (क्षेपणे)

+वि. विष्छूद ३६६. ८२९.

छेआ (°द) १३८. १६३. ३९९. ७०१. ११९४. छेख ११९.१५१.३२२.३२७. ३५७.३७८.४११.४२४.४२५.४४४. ४५६.४९६.४९७.४९९.५३४.५७१. ६५५. ६५९. ६७८. ७०३. ७३२. ७८६. ८१८.१०१८.१०२७.१०३३.

छेस (क्षेत्र) ४०५. ६६७.

छेप्प (शेपः) ८४८.

छोह (क्षोम) ८२४.

ज

ज (यत्)

जो २.१४. २०.२७.३०.३७. ५१. ५३. १०४. २२३.२३९.२५३. २८२. ३२४.३२०.८१४.८७८. ९४२.९६३.

चे ६३.८३.९६.२५६.२५७.२५८. २५९.२६०.२६१.२६३.२६५. २६६.२६७.२६८.४४९.४५९. ७०८.८६५.८८१.८८५.९००. ९०८.९२८.९६२.९६४.१०६५. ७५३. ७६१. ७६४. ७६६.७६८. ७६९. ७७१. ९२५. ९२६.११२१. जाओ ७५४. ७५५. ७५९, ७६०. ७६२. ७६५. ७६७. ९२६.

बाई ७२७.९३५. [९८०. जं (यम्) २३१.८०२.९४९.९५६. बेण २३.१६०.२३५.२८३.२९६. ४२४.४२६.४२७.४८७.५९७. ७१३.८५५.९१२.९३०.९३१. ९६९.१००४.१०१४.१२०१.

जेहिं ८७७.९०८.९४६.

जीप ९३२.

जाहि ७५७.

जस्स ३.४.८. १९. **२९.** ३१.३२. ३६. ४०. ४२. ४८. ४९.१०२. १०३. १०५. १०७. १०८.११३. १६०. १६६. १८१.१९१.२०८. २८१. ४२२.४२५. ४२८.४२९. ५०९.५१३.६९५. ७९८. ७९९. ८००. ८०१. ८०३. ८१५.८३८. १०४१. १०४४. १०६४.१०६९.

जाण ६२.६४.७३.८१.९०.२०९. २५५.२६४.३४८.४१९.६६१. ६९८.७०८.७११.७४३.७५६. ७५८.७६३.७७०.८५७.९५६. ९६१.९७२.

जाणं ७२०.

जीए ४३. ५९. ९३४.

जम्मि १००.१०१.४३०.४६५.४७०. ४८४.४८५. ४९१.४९२.४९३. ५०७. ६३६.६९४.८८३.८९३. ९८९.१०४३.१०७४.

जेसु ४५०. ९१३. ९५२. जेसुं ११७. ४५०. ९१३. जास ७४२. जस्य २८०, ३२३. जभ (जय) २३९. (?जगत्) जय १०८. २००.२२२,२३६.२४३.२४४.२६२. २६९.३५१.३६३.४१९.४३७.४३९. ६९९. ७३७. ७४२. ८३१. अड्ड (यदि) ७१०. ८७०. ८७६, ८८४. ८८५. ९१०. ९६८. ९८२. जहावि (बद्यपि) ९५१. ९६६. जडणा (यमुना) २४. १०५३. जक्ख (यक्ष) ५११. **可管I (8k.) ४८९.** जच (जात्य) ६०२. जजार (जर्जर) ५१५. ५५९. ६०८. ६७८. ८४०. ११०९. ११४५.

√जजार-जजारिज

जज्जरिजन्ती १००२. जह (sk.) २७५. ३७७. ५१८. जबभाव (sk.) ७८३. **जादा** (⁰टा) है ०.३४.१७९.६३७.१००७. जिल्ल (⁰टिके) २४१. ५३४. ७९०. **जाडिलिअ** (^{ब्}टिल) ३४३. जढर (°ठर) १. जाण (⁰न) २९६. ३०१. ३१७. ३२०. ३२४.४६४.४९५.५५०.६३२.६७५. ¿६९.८७१.८७६.८९९.९५१.९५८. ९६२. ९६६. ९९४. ९९९. १०५०. ११२२. ११४२. ११४७. १२१९. **ण्यणत्थ** (जनार्थ) २४६. जणयभाव (⁰नकभाव) २९०. जणवक्ष (⁰नपद) ५१०. **∨**जन्

जायह ७३. ८१४.-जायन्ति ६४.६४२.८७०.९४३.९९९ १०६९. ११५३. जास ४३. १५८. १९६. २००. २०१. ३२४. ३४३. ४१६.५११.

६९३. ७३७.८१०,९११.१०९३. रे१५८. ११८०. १२०६. जाब ७१.८८. १३१. १३२. १५५. १८२. २२४. ३४६. ३५२. ३६३. ३९४. ३९६. ३९९. ४०२.४०४. 832.840.842.894.408. ५२७. ५५५. ६१२. ६६२. ६६३. ८७२. १०८३. १०९०. १११०. १११६. ११३३. ११६५. ११७५. ११९३. १२०४. १२०५.

जाणेश ९४०. +सम्. संजाय ४७५. ११११.

जन्तु (sk.) २८७. जम (यम) १७२. २८९. जम्बारु (sk.) ८३०.

जम्बु (sk.) ३७२. जम्ब (sk.) ५१६. ६५२. ११६५. जय ह. जञ.

जय (जगत्) ५०. ६२. ४८७. ८०६. ९०२. ९११. १०१५.

जर (जरत्) ६११. ६६९. ६७०. ६७५. ६८५.

जरह (°ठ) ५१५.५८४. ५९४.६१४. ६४७. ६७७. १०८२.

√जरहाय

जरढायन्त ५८७.

जरा (sk.) ४६७. ४७५. ६७२. १०००. जरी (8k.) १००१.

जरू (sk.) ९३. १६३. १६५. १७८. २१९. २७८. ३६६. ३७०. ३९३. 39c. 808. 800. 80c. 889. ५१८. ५२३. ५३०. ५५४. ५५६. ५६५. ६१४. ७२७. ७८९. ८०६. ८११. ८१३. ८१४. १०२५.१०३५. १०५६. ११७६. ११७७.

जलभ (जलद) ४०७. ६५४. जलब ३५९. ३९४.

जलक्लम्ब (°दम्ब) ५१३.

जलण (ज्वलन) १४०. १७०. १७३. १७४.१७७.१७८.१८८.१८०.१९८.२४१. ४७८. ४८१. ८०७. १०८९. जलणामित्त (ज्वलनमित्र) ८००. जलणामित्त (ज्वलनमित्र) ८००. जलणामित्त (ज्वलनिष) ५१४. ६३१. जलमवण (०न) ८०९. जलखर (०लन्) ४५२.४८५. जलहर (०४१) २६५.६४७. जलहर (०थर) २६९.६४७. जलहर (०लमर) ८०५. जलहर (०४१) ३४.१४६.१४७.४१७. ४५२.६२८ ६२९.७२१.७९९.८१०. ९८५.१०२०.१०३८.११८३.

∨जल्प्

जम्पइ ८४५. जम्पिकण ११२०.

जव (⁰प) ४.

जब (यव) २५८.५८७.५८८.५८९. जवपचमाण (?सुजात्यश्वानां वायुविशेषः tr.) २५५.

जवा (⁰पा) ११८०.

जस (यशः) १०६. २१७. २१८. २३९. २५४. ६९६. ८२६. ९४५.१०४५. ११९३.

जस्वम्म (वश्ववर्मा) ९९.

जसोआ (यशोदा) २१.

जह (यथा) ६६. ६७. ७१. ७८. ९६. ९७.१४२.५०८.८४१.८४४.८५८. ८६४.८६९. ८९७. ९०१. ९५७. ११५३.

जह जह (यथायथा) ९०२.९७६.१०२८. जहण (^०वन) १९.१६५.२५९.२७५. ३६५.७७५.७७६.१०६८.१०८०. ११२७.११५३.११६१.

जहा (यथा) २४८. ७१७. ९४७. ९९५. जहिच्छं (यथेच्छं) ९७३.

जहेय (ययैव) ८९७.

आइ (⁰ति) २१४.

जा**इत्तण** (⁰तिस्व) ११९५.

√जागृ

+प्रति. पश्चिमाञ्च (प्रतिजागरित.) ४७९. पश्चिमांगय ३१७. १०६०.

$\bigvee$ जामइस्र $\,p.\,$

जामश्र्षायमाण (यामिकायमान) २०० जामचई (यामवती) १०८७.

जामिणी (यामिनी) ३२७.५०२.६४६. ९५३.१०८९.

जाल (sk.) ११. ५०. ९१. १३०. १५३. १५५. ३८९. ४५१. ४५३. ४५४. ४५९. ४६८. ४७४. ४७६. ५४६. ५५१. ५९५. ७००. ८१७. ८३४. ११०३. १११४. ११३२. जाल्य (आनाय) ४८५. ७३१. १००९. जाल्य (⁰लक) ६८३.

जाला (ज्वाला) १४१. १७२. १८०. २०८. २४१. ४८२.

√जालाय्

जालाअइ ११०१. जालायमाण ७५३. जालिय (^१लिक) ५२१. जालिया (^१लिका) ७३२.११२९. जाव (यावत) ८८.८९६. जावय (यावक) २०९.३११.३३२. जाहे (यदा) ३०२.९१५.१२०२.

√जि

जय इ. ४. ६. ७. १०. १२. १३.१५ .. १७. १९. २०. २१. २६. २९. ३२ .. ३४. ३६.३८. ४३. ४७ ५०. ५४. ५६. ५९. ८७. ९१. ३८०.११९४ .. जयन्ति ११. १६. २८. ६२. ६३. जिय ६०३.

जेऊण ११९७. [६७१. +निर्. णिजिय ६९३. निजिय जिण्हु (जिष्णु) ४८८. [४६८. जीअ (⁰व) ९९१. जीय १५७. जीव जीसूअ (⁰त) ३०८. जीसूअडळ (⁰सृतकुळ) ११८९. √जीव् जियह ८७८. जियन्त ९६२. ७७६. जीव्य (^{0} वित) ४३४. जीय (n.)जीहा (जिह्ना) ४७. ३२३. ४६६. ४७७. १०१२. जुभ (युग) २८०. ७५९. १२००. जुय १८८.९२१.१०४७. ११२३. ११२७. ११७७. जुअइयण (युवातिजन) ११६३. जुअई (युवति) ११४२. ११४७. जुयई ९९५. जुबई ७२०. ११२८. जुअल (यूगल) ३३६. जुयल ३३५. ७४३. जुज्झ (युद्ध) २६७. जुण्ण (जीर्ण) ६८२. जुवइसण (युवतित्व) १९. जुह (यूथ) २७५. ३५०. ५४७. ५४८. ५५८. ५७०. ५७६. जुहिया (यूथिका) ४१०. ∨जम्भः ँ+नि. वियम्भन्त ८२१. जोत्तिय (यावत्) ४४०. जोत्तिग्रमेत्त (यावनमात्र) ८६८. जोअं(योग) ८१३. ⁰ज्जोभ (चेत) ९०७. जोगा (योग्य)१३१.३५१.४९०.६१७. ७६३. १०४६. १११५. जोण्हा (ज्योस्ला) ३३. ७०२. ११७८. जोडवण (यीवन) २००३. ११५८. जोह (योष) २६२. ४३६. +भा. आणत्त ९२३. **√**₹ा याणामि ८८४. णज्जइ (शायते) ४४२. ११४७. नजइ णज्जन्ति ४००. ५६०. ९६२. +वि. विणास १२०.

स

शक्कारी (8k.) ६१०. शब्दाणा (imitative word) ६२३. **४ शणत्कारय** शणकारेड ७८८. शासि (झाँटीते) ३६.२०८.४१४.६८४. शसुर (ताम्बूल) ११२५. शाण (ध्यान) ६४२.७३८. **४ शि**ज्ज 8. क्षि. शिख्डी (ल्डरों) ५५४. शीण 8. क्षि.

5

टक्क (sk.) २६०. ७००. ७०१. ७०३. ११८५. टक्कार (ओज: tr.) ६७. टयार (टकार) २६०. [115.] √टिविडिक p. (भूषायाम् , H.P.IV. टिविडिक्कअ (प्रसाधित) ५९८.

ठ

डाण (खान) ८२. ११९. २६१. ४८९. ⁰ट्टाण ८१. ९७. १७८. ३२४. ३९३. ६६६. ६७०. ७३१. ९०८. ९११. ९३९. ⁰ट्टाणभाव (खानभाव) ५५४. **ठियभाव** (खितभाव) ७२०.

3

रुजाइ ५. **दह्** '**रुम्ब** +बि. विडम्बे**र** ७१४. —वे~~रुम्बान्त~~ ७५३. —विडम्बिय ३०२. सम्बर् (8k.) ३६०. १०४४. सहण (दहन) ३१४. सिम्ब (8k.) ४६. ३३२. ४३६. सिम्ब (8k.) ५९८. ६०७. √सी

+उत्. उड्डान्त २३२.

--- उड्डेन्ति ७७०.

-- उड्डब्स् ५४३.

—उड्डेंकण ५५१.

ज

म्मा (न) ७०.७३.८१.८३.९७.१४२. १४७,२२०,२४०,२४२,२४६,२७४, 290.303.387.38X.3C0.8CC. ५३६. ६९६. ७०४. ७०६. ७०७. ७१०. ७१८. ७२०. ८१३. ८५६. ८६०. ८६१. ८६४. ८६९. ८७०. ८७२. ८७८. ८८१. ८८४. ८८७. ८९६. ९००. ९०१. ९०६. ९०७. ९०८. ९०९. ९११. ९१५. ९१९. ९२०. ९२२. ९२३. ९२४. ९२६. ९३०. ९३५. ९४४. ९४८. ९५४. ९५५. ९६१. ९६३. ९६९. ९७८. ९८२. ९८५. ९८६. ९९०. ९९४. १००४. १०२०. १०७२. ११३२. ११३५. ११४२. ११५४. ११९१. ११९९. 🕶 ७६. ७९. ८३. ९५. ५६. १५३.३८७.४९२.७२८.९४६.९५८. णहभद्ध (नदीतट) ४०७.

गाई (नदी) ३५७,३६०. ४०२.१०००. णक्सम् (नक्षत्र) १०८७.

णहास्त्र (कलाट) ३१. ३५. ४१. १०३. १०५. २१४. २२३. ३११. ३१४. ३४०. ५०९. ७०५. ७११. ७४१. ८४०. ११२३. ११३५. ११९९. णाहास्त्र २९. नढास्त्र ६९२.

णणु (ननु) २२३. २८८. ३३३. ८५९. ८६८. ९२४.

ण्णान्दी (⁰नन्दी) १०७६. णपहुत्त (अप्रभवन्=अवर्योप्त)११४. णपहुष्यन्त (अप्रभवन्) १६. ४६. णमकार (नमस्कार) ३३८ णम्मया (नमेदा) ४६५. णय ६. णय.

णयण (नयन) ३०. ३५. ४१. ११२. २०७. ३१४. ३२३. ३५३. ६९३. ७४१. ७६१. ७९२. ८०४. १०६४. ११७७. नयण १६२.

णयर (नगर) ३६२. ६४४. ६६४.६८८. ७९१. १०७९. नयर २५४.

णयरी (नगरी) ४०३. ५०१. ५०२.५०७. णर (नर) ७.१०.१२.२५४.२९८.३०२. ४१४. ४३६. ४९४. ८६३.१०७३. १२०९. नर १९५. ३२६. ७२९. णरबद्द (नरपति) ३४७. ४१३. ९०१.

१२०४. **नरवड्ड** ७२९. णिरिन्द्र (नरेन्द्र) ६७. २१४. २१६. २२३.२३८.२६२.३५३.४२३.४५०. ४६५.४८३.४८७.६७०.६८६.६८८. ६९६. ६९९. ७२९. ८४३. ८५९. ८७०. ८७७. ९०३.१०७३.१०७४. ११६४. नरिन्दु २३८. ७२४.

णस्र (नड) ५१३.

णालिण (र्नालन) ५. णालिणी (नालनी) २

णिकिणी (नास्त्रेनी) २८. २१९. ३७८. ५१५, ५१९, ५२०, ५२३. ५७१. ५७८. ६८९. ७७३. १०७०. ११७७. निक्षणी ५२२. ५७०.

णस (नव=नूतन) ९२.१८४.२५६.२७७. ३२२. ३५७. ३६५. ३६७. ३७९. ३९०. ३९६. ३९७. ४००. ५१२. ५५३. ५७३. ५९७. ५९८. ६४१. ६४७. ६५५. ७४५. ७५१. ७९३. ७९५. ८३७. ९२०. ११२९. ११८१. १२०८. णस ३०९. ७४४. णस ८५. ३८७. ४६६. ६०५. ७७२. ७७६.

णवर (केवलम् tr.) ९२. २४५. २९२. ३३७. ६१०. ६४२. ६९९. ७०६. ७१३. ७२३. ७९८. ८६१. ८७४. ८७५. ८८९. ९११. ९४७. ९६२. १०३२. १०३६. १०६३. ११४७. **गवा** ९०. २३८. २३९. १४४.

णवरक्रय (नवरक्रक=कौसुम्भवासः) ५९८. ह. रमाय.

णवरि (अनन्तरम् tr.) ३६३. ४१३. ११६४. ११८४. ११८५. २७०.

णसहिच (असोढ) ३६४. ११६२.

णह (नख) ७. ८. २२. ६०. १६५. २५१.२५६.२६४.२८६.३०९.३२०. ३६५. ३६८. ४२०. ५६८.६१८.६२८.७६९. ७७८. ८२३. ८४९. ९८६.१०१०. १०२२. १०४१. १०५६.११६०.

णह (नमः) १३५. १३९. १४५. १७४. २००. २२५. २२७. २२९. २३१. २३५. २२५. २३५. २१६. ४५१.४७३. ४७६.४९५.४९६.५२०. ५५८. ६३१. ८१९. ८२९. १०३६. १०५६.१०९९.११६४.११८१. नह १७४. ८२९.

णहयस (नभस्तल) १००५. ११८०.

णहवद्घ (नभःपृष्ठ) १०९६.

णा (न) १४५.

णाहास s. णहास .

णाम (नाम) ६९. ८५. ७१३. ८५५. ८७४. ८७६. ८९३. ९१९. ९३४. ९५२. ९७२. ९७५.१००४.११३५. नाम ८९. ८७७.

णाससन्तक्ख (अपराध) ११४२.

णाय (नाग) ४७९.

णायय (नायक) ८२५.

णारक (नारक) ५९१.

णारी (नारी) ३१९. ३७९. ४७९.

जास (पारा) २२ ३. २०५. ४३३. ६०६. जास्त्र (नार्ल) १. २०५. ५३३. ६०६. ६२९. ११४५. णाहिएरी (नाल्किरी) ६३४. णाहियरी णाद्य (नी:) ८१२. [४१८. णास (नाश) ७५७. ९२४. ९४५. णास (नाश) १०१२. णाह्य (नाथ) २७६. २८४. ३५४. ४१७. ४२१. ४२३. ४८३. ६४६. ७०४. ७०७. ७२७. ८२३. ८२४. ८४४. १०१३. १०१७. १०१९. १०२२. १०९४. १११७. नाह्य ९९. १९६.

णाहि (नामि) ५. १३. २८. १०५१.. १११८. नाहि २१.

णिस (निज) ६०४, णिय १७, ७६, १७२, ३०३, ३२८, ३९०, ४२७, ६८८, ७०१, ७०८, ७१७, ८१८, ८२४, ९१९, ९५३, ९७०, ९७८, १०९४, निय ८१, १३०, १४२, २३९, ४९३, ८५८,

णिश्रम (नियम) ६४२, णियम ३१३, णियमण (नियमन) ११३४,

णिश्रय (निजक) ११९५, णियञ ५६. णियय ३१, ७४,५६०, ८५५,९३८. ९७४, १०१४, १०४५, १०६४. ११०४. नियञ ६३, ४६५, नियय ३२६.८७३. ९९८.

णिक्षस्त्र (निगद्द) २८७. ११९५.११९८.. णिक्षास्त्रेक्ष (निगद्दित) ११९०.

णिआह (निदाघ) ३६३. ७४४.

णिडल (निचुल) ५१७. ५३०. णिखोक्ष (नियोग) ९८८. १२०८.

णिक्कस्प (निष्कस्प) २७५. ५९८. ६४२. ८२२.

णिक्कारण (निष्कारण) ९२२.

णिखास (निर्गम) १. २७, ४८. ४४७. ५१९. ५२७. ५३९. ६३९, ६८७. ७८८. १०८४. १११०. ११९६.

णिसामण (निर्गमन) ३६४. १०५२. णिरगुण (निर्गुण) ७०८. ८६५. ८७८.

८८०, ८८१, ८९३.

णिश्व (नित्य) ५००. ८६३. निश्व ३३. **णिश्वल** (निश्वल) २८३. णिच्छक्तिय (? छिन्न tr.) ५६४. णिज्जण (निर्जन) ३८२. णिज्झर (निर्झर) २३०: ३४९. ४४५. १०२६. णिट्ठवण (निष्ठापन) १०७३. णिहर (निष्ठर) ८२३. निष्ट्र १४२. णिण्ण (निम्न) ६८१. णिण्णञा (निम्नगा) १०५६. णित्थाम (मन्द tr.) १६२. **णिद्दसण** (निद्रात्व) ३१२. णिहा (निद्रा) ३६१. ३६४. ३८२. ५०२.५५८. ११६२. ११६३. ११७२. निद्वा २९६. निहोस (निदोंष) ९५८. णिन्दा (निन्दा) ७३. णिष्कुर (निष्कुर) १४४. णिबिड (निबिड) २७४. ४१२. ४१६. ४३६. ५१९. ६२९. ६७८. ७४१. १००२. णिविड २०४.५८६.निविड ५५१. णिखिडिय (निविडित) ६३७. ७७५. निविडिअ १७४. णिबिडीक्य (निविडीकृत) ४५९. ।णिञ्जङ्क (निक्तुडित) ४०९. णिडमच्छण (निर्भर्त्सन) ९४७. णिडभर (निर्भर) ३८२. ८१२. ९१३. णिमित्त (निमित्त) ८९१.८९२. निमित्त १७७. ८७६. णिमिस (निमिष) २९९. गिमस (निमेष) ११३४. निमेस ५००. णिमें(ते 8. मा. णिम्मल (निर्मल) २१३. ९५०. ९६५. ९६६.१०४१.१०६०.११११. निम्मल ७२. ६२८. ाणिस्मञ्ज (निर्माल्य) ७९०. **√िंग्सह** p. (togo, H.P.1V.161. णिम्मइन्त ५३०.

+वि. विणिम्मइइ ६४८. -विणिम्महिय ६६८. णिम्मोअ (निर्मोक) ४७५.६७६. णिम्मो-य १०२९. णियअ s. णिअय. √िणयच्छ p. (दृश् H.P.IV. 180.) णियस्छियव्य ३९६. णियच्छन्त ९२१. णियम s. णिअम. णियम्ब (नितम्ब) ३५९. ६१६. निभम्ब २०३. नियम्ब ११५. १३५. १४१. १४६. १४९. ६२५. **णियर** (निकर) ८२८. णियंसण (वस्र) ६३२. णिरगगरू (निरर्गल) ४२९. णिरञ्जण (निरञ्जन) १०४१. णिरन्तर (निरन्तर) २८४.३००.३८९. ४१२.६०३.९४३. १०७८.११५३. ११५७. निरन्तर १८३. णिरवयास (निरवकाश) ११९२. णिरवलम्ब (निरवलम्ब) १२. णिरवसर (निरवसर) १८६. **णिरवसाण** (निरवसान) ९३९. **निरव-**साण १५८. णिरसि (निरसि) २३९. णिरहिलास (निर्मिलाष) ७७४. णिरायव (निरातप) १०९३.११००. णिरिक्नि (निरिक्ति) ११३६. णिरुवालम्भ (निरुपालम्भ) २६, णिरूसुअ (निरुत्सुक) ४२१. ४२७. णिरोष्ठ (निरोध) ५४५.१०४२.११४३. निरोह ७३४. णिखय (निखय) ३३८. णिवरण (निपतन) ३०. णिवसिरी (निवसनशीला) ९२८. णिवह (निवह) ३. ४७. ११६.१७५. २२४. ३२२. ४१४. ४३२. ४३८. ८०८.१०२१.१०७८.११६४.निवह

१०६. १२३. १३५. १५१. १७९. २६२. १००७. १११३. ११७३. णिवाय (निपात) ८२३. णिवारण (निवारण) १५. २९०. णिवास (निवास) २१३. निवास णिविस s. णिबिस. णिवेयण (निवेदन) ११२१. णिवेस (निवेश) ३. २८. १७६. २६८. २८२. ३८८. ४०७. ५६०. ५६२. ५७७. ६४९. ६६५. ६७२. ६७५. ৾৩५८. **७७७.** ७९१. ७९४. ७९९. <80.2020.2080.2200.2206.</p> निवेस २०. १०९. १४०. २६३. णिक्वावणा (निर्वापण) १७७. णिविवआर (निविकार) ४८०. णिडिववेअ (निविवेक) ८६८, णिडवेय (निवेंद) ९५२. णिसमण (निशमन) १००६. ११८७. जिसा (निशा) २७. ४५. २७१. ३०७. ४०६ ४७१.६०३.६३८.६४५.७४७. १०५६. ११०९. १११७, ११३९. ११७ई.११७७. निसा १९६. ६९२. णिसाण (निशान) ११८२. णिसावर्द्धं (निशापति) १११४. १११८. **णिसीह** (निशीय) ७१२. निसीह २७०. णिह (निभ) ४९. १६९. १७१. २१८. २५०.२५९.३०७, ३६७.४६७,५४२.

२५०.२५९.३०७, ३६७.४६७,५४२. ५९२, ६६२, ६९८, ७५६, ८५४. १००३,११०९,११५२, निह १३५. ४६९, १०५५, गिहंस (निधर्ष) ८२३, १०३०, गिहंसण (निधर्षण) ७, १०२७. गिहस (निधर्ष) ३६, ५६३, १०२२. १०२५, १०२८, १०२९, १०३३, १०३५, १०३६, १०३७, १२०५. गिहस ५३४, ५६८. 55 (Gaŭdavaho)

णिहसण (निवर्षण) ५२९. ६३२. निहसण ३४. णिहाण (निधान) १९८, ४९९, णिहाणीकय (निधानीकृत) २. णिष्ठाय (निघात) ८८५. णिहि (निथि) १७८. १०१६. निहिं १०२९. √णी णीइ ५७६. ६९८. १११६. णिन्ति ३४८. १०३०. णेन्ति ९३. २४६. णिन्त ५२९. ८४८. णिन्तूण १०१०. +उत्. उण्णन्ति ६६८. +वि. विणिन्त १३८. --- विणिन्ती ११८७. णीअ (नीच) ८७२, ९०४, णीय ८६३. ८९७. ९१७, ९४६. ९७८. नीययम (नीचतम) ८२, णीहत्थ (नीडस्थ) १०९४. णीरस (नीरस) ११५४. णिरेणुभाव (नीरेणुभाव) ६६५. णील (नील) २१२. ३५८. ३९२. ४०६. ५१०. ५१७. ६२९. ७१२. ૭५३, ११०૨**, મીજ** ५३૨, णीलभाव (नलिमाव) १००५. णीली (नीली) ६७३. णीसङ्क (नि:शङ्क) ९०३. ११३९. णीसह (नि:शब्द) ६८४. णीसन्द (निष्यन्द) ५१२.८१६. मीसन्द १६३, णीसह (निःसह) १५५. ६२०, ८७९.

११६३. **गीसह** १२८. णीसामणा (निःसामान्य) ८८. ४९५.

णीसास (निःश्वास) ५५८. ७३४. ७४८.

८४०. १०१५. १०१७.

११४९. नीसास ११०.

९६०.

णीसेस (चि:शेष) ४८७. ७९७. ८४४. नीसेस ९९. णीहार (नीहार) ५४२. ६३९. णु (तु) १८३. १८९. २८९. २९७.

णु (नु) १८३. १८९. २८९. २८७. ३०३. ३१३. ३३९. ७१६. ८८३. ९१८. ९३३. ९४२. ९७५. ९९६. णुवण्ण (निषण्ण tr.) ११६१.

जुवजा (निवन का.) ११५१. जूण (नूनम्) ३४५.५९७.६९३.९३०. ९४१.९५३.१०००.

⁰णेह (स्तेष) ३०. २५९. ५०५. णेह १९१. नेह ९८०. त. also सणेह and सिणेह.

णो (न) ४२. १०१. नो ४१९. ण्हाण (स्नान) १६१.

त

ব (বব)

सा ४.४३.४७.५९,१०७.२१३. ४२७.४९०.५३४.६५७.६६०. ९१२.९१७.९२४.९३३.९८२. १०७०.

ता १९१. २४५. ३७९. ५१**९.५५९.** ५६६. **५**७०. ५७३. ६४७. ७**१०.** ८८५. ११२१.

ताओ ५८९. ६२६. ६६**३.**९२५*.* ९२६.१००९.

तै (तत्) ७०.७२.९१.१५५.१८६. १८८. ३४२.४५८.५४६.५९३. ८६०.८७३.८७६.८७९.८९३. ९२३.९४१.९५५.९८३. ११६८.११७५.११८३.

ताई ४३८.७२७.९१३.९३५.११५६. तं (तम्) ३. ८. १४. २३. २७.३०. ३७. ४८. ४९. ५१. ५१. ५३. ११५. २३१. २३५. ४३०. ४८७. ९८०.

तं (=ताम्) ९०९. ९८२.

तेण ४३३. ४७१. ४९३. ७२८.७४५. ८५६. ८९५. ९२०. ९२२. ९२४. ९६९. १००४. ११२०. १२०१. तेहि ७१.७३.९६.८७७.९१३.९६०. तीए (तया) ७२३. ९३४. तो (तस्मात्) ८०४.

तओं (ततः) ७२९. ९४४. ९७३. ९९२. तत्तो ९९६.

तस्त २११.२६२.२६९.२७७.**३४९.** ३५१. ५११. ५१२. ६८८. ६९६. ७४७. ७४८. ७७३. ७७**५. ७**९६. ७९७. ८**१**६. **९**९४. **१**०६५. १०७२. १२०९.

ताण ६४. ७३. ७८. ८८. ८९. २१०. २७८. २७९. ३४९. ४२०. ७०८. ७२६. ७४४. ७४५. ७४९. ८६९. ८७३. ८७६. ८९५. ९२०. ९३१.९४४.९६१. १०६५,११८४. ताण ७७. ७५. ६६१.

तीय (तस्याः) ९०९. ९३१. ९८२. तम्मि ८५. २८४. ३४०. ३४७.४३०. ४७०. ४८४. ४८६. ४९१. ४९४. ५०८. ५१०. ५१२. ७१६. ९२८. ९५१. १२०५. १२०६. तेसु ४५९. ७२०. ९५२. १२०२. : तेसुं ११७. तासु ७७२. तं (=त्वम्) &c. s. युप्मत्. तअणु (तदनु) ५७२. तद्वा (तृतीय) ३०. ३१. ३२. ३५. ३७. तड्य ३२३. तहया (तदा) ४९०. ८३२. तंभा (तदा) ६६४. तंस (त्र्यश्र) २०२. ५५१. १०८४. ११६१. संसीक्य (ज्यश्रीकृत) ५७२. ५७९. **सकाल** (⁰त्काल) ३१३. तक्खण (⁰रक्षण) १२२. २९८. ३१२. ३६६. ४७३. ८१७. ८५४. १११८. ११८६. १२०८. ७३२. तमाङ्क (स्त्राचिह tr., H. D. V. I.) ताजाणी (Pर्जनी) ३४७. ताहे (स्वर्ष) ७०४. ∨तइ ताडेश १२९. ताडिय ४३.१४८.३८४.५२०.१०२३. +अभि. अहिताबिय ६२३. **तड**⁰ (तट) १३८. ३४९. ४४४. ५१७. ५३०. ६१७. ६१९. ६२९. १०२३.

ताडेंद्र १२९.
ताडिय ४३. १४८. ३८४. ५२०. १०२३.
+श्रमे. अहिताडिय ६२३.
त्त्रक्0 (तट) १३८. ३४९. ४४४. ५१७.
५३०. ६१७. ६१९. ६२९. १०२३.
१०२४.१०३०.१०३३. ०अड ३५४.
६१४. ०यड १०४. १३१. ३८३.
तिडिण (तिडित) १२. १७४.३२३.८१८.
तिडिभाव (तिडिज्ञान) ३१६.
तण (त्रण) ३४३. ४०१. ४५६. ५३९.
५५६. ५७५. ८५३.
तणझ (तनय) १८०. ४८५. ६२६.
तणझ्छ (तुणवत) ४०८.
तणस्य (तृण्हान) ६३५.

तणु (⁰नु) ५३०.७९३.१०२५.[१०३६. तणुअ (तनुक) १२०३. तणुय १२७. तणुअ (तनुक) १२०३. तणुय १२७. तणुअसण (तनुकत) १०३७. तण्डविय (ताण्डवित) १७५. तण्णयसण (तणकत्व) ८५०. तण्णाय (आईम् tr.) १०३८. [९८३. तण्डा (त्रणा) ७६३. ११५२. सम्हा तसो ८. under त. तसोहुस (तदाभमुख tr.) १०६७. तस्य (⁰त्र) ४१५. ४६५. ताह्यस (प्रतिदिवस tr.) ४९. १२०. २२२. ३२२. ५०१. ५०३. ५५५. ७००. ७०२. ८०८. ८३१.११९६.

√तन् तणन्तस्स ९४२.

/तन्य् तण्यायन्त ११६६. तण्यायमाण ११६९. तन्तु (sk.) १९१. तन्दु छ (sk.) ३०७. तन्दा s. तण्हा.

∨तप्

तथे ६ ७०७.
तत्त ३६२. ६४९. ११३२.
+प्र. पयविष्जन्त ३९०.
तम (तमः)४९.१६८.२९५.३४६.५०६.
८५१.१०५१.११७४.११०५.११०७.
११११. १११४. १११७.११०५.११२६.
११७३. ११७९. ११८५.
तमाल (sk.) ३६५.६२९,
तमित्र (ताम्र) ३५४०.
तम्बाल (ताम्बूल) ७८१.
तम्मि (१ वल) ३३८.
तर्म (sk.) ३९५.५८७.१०१७.१०२०,
१८५३.

√तरङ्गय

तरकेंद्र १०६८.

सराङ्गिअ (तराङ्गत) ३७२. ८३३. ८५१. तराङ्गिय ५२५.

तरक्रिणी (sk.) ७५०.

तरङ्गी (sk.) २६२. ४४५.

तराणि (sk.) ११८६.

तरु (sk.) ८६. १२२. २६७. ४७३. ५४२. ७७२.

तरलसण (तरलत्व) ५५. ७२३. ९९४.

∨तरखय

तरलेश ५७८. ८४६.

सरलाविअ (तर्राल्त) ८३३.

तरिखय (तरिलन) ३५. १२६. ७७०.

तर (sk.) १४०. १६८. ४०९. ५०५. ५४५. ५४६. ५५१. ५६१. ५६६.

६०४. ६१०. ६११. १०३५.

तरुअल (तरुतल) ६४८. ६६९. तरुयल ४०८. इ५२.

त्ररुण (8k.) ८५२.

सरुणी (sk.) ११३,१८९.७७४.११५०. ११६०. ११६६.

तरुत्तण (तरुत्व) ५६१.

तल (sk.) १३४. २३२. ३९४. ५२४.

५५९. ९५०. ^०द्वल ५५७. ८१५. **°अल** १६८. २८२. **°यल १**२३.

१७४. २२५. २२७. २८१. २८३.

तलाय (तडाग) ३५६. ६८१.

सिक्टिन (sk.) ६९. ५५७. ६२२. १०२४. १०२७. १११७. ११६८.

११७३. ११७८.

√ति®नाय

+परि. परितक्षिणायन्त १५०,

तिरुम्सण (तिरुम्त) ४०७.

सवाणिज (तपनीय) २०६.

तह (तथा) ६७. ७१. ९६. ९७. २४८. ब्रह्द. ४५४. ४९३. ४९७. ५३३.

५७५. ६६२. ६६३. ७१७. ७३८. ्टरर. ८४१. ८४४. ८<u>६७.:</u>८६९,

९५७. ११५३. ११५८. तहा ७८. १४२. ८५८. ८६४. ९०१.

सहसह (तथातथा) ९०२. ९७६.१०२८. तहिव (तथापि) ९६. ८६३, ९५१.

९६१. ९६६. १०७३.

ताहिं (तस्मिन्=तत्र) ८६२.

तहेय (तथैव) १०३६.

ता (तावत्) ८९६. ९५५.

तारङ्क (ताटङ्क) २०६. ३६९.

ताख्या (ताडन) ५५२. १०४०.

ताडी (8k.) ६३५.

तामरस (sk.) १८. ४७.

तार (sk.) १०५.२२७.५८६.१०४६.

तारअसण (तारकात्व) १०८५.

तारसण (तारत्व) ११६८.

तारया (तारका) ७५२. ११६६.

तारा (sk.) ४१. ३०७. ४७३. ६५६. ७४३. ७५७. ७९३. ८२८. १०६४. १०७१. ११०३. ११०९. ११२३.

११६४. ११८१.

तारावइ (तारापति) ११६५.

तारुण्णय (तारुण्य) ३६०.

ताल (sk.) १९७. २६७. ५६४. ६८५. ताली (sk.) २८४.३५१.६३३.११००.

तालु (sk.) १०९५.

ताव (तावत्) ८८.१०७१.

ताव (ताप) १२४.

तावसी (तापसी) ३१३.

ताहे (तदा) ३०२.९१५.१२०२ १२०४.

⁰ति ध. ⁰।चि .

ति (त्रि) २६५.

तिअस (त्रिदश) १२१. २००. ४२९. ४७०.११९३.तियस ११३. १३६. १४४. १६८. २०१. २६७. ३१२.

४१६.६९५.१०१३.१०१६.

तिक्रिच्छि (पद्मरजः धः.) ३.

तिणयण (त्रिनयन) ३९. १८०. ५९८.

४२८. ७४२. ७५७. ८१२. ३०११. तिमिर (sk.) ९१. १९८.३००,६८७,

६९८.७००.९३३. १०७१. १०९०. 1 १०९१.१७९२.१७९३.१०९७.१०९८. ११०२.११०३. १११०.१११२.११६६. 🛚 🤍 🛪 ११७५. ११८३. तियस 8. तिअस तिलक्ष (⁰क) २४९. तिलय १००२. तिलोई (त्रिलोकी) १५६. तिसुख (त्रिशूल) ३०५. तिह्यण (त्रिभुवन) ८१४. तीर (sk.) ५२१. ব্ৰ (sk.) ९४७. तुङ्ग (sk.) ५२३. ८९७. ११८५. √तुङ्गाय तुङ्गायन्ति १२७. तुच्छ (sk.) ४८. ६२. ९७०. १०३२. तुच्छत्तण (तुच्छत्व) ४९८. **तुमुल** (sk.) ४३९. तुम्बी (sk.) ६९१. तुम्हारिस (युष्मादृश प्रः.) २१५.७०६. तुरम (तुरम) १०९२. तुरय ४३६. तुरंग (को) ४९. २००. २६२. ८३१. ११**व**६. तुरंगम (sk.) २८०. तुरिय (विरित) ९२३. सुरिअयर (त्रिरिततर) ५७४. ∨तुङ् तुलिभ ४२८ तुलिय. ४४८ ५४२. ७३४. १०१८. ११३४. तुलिंडम्. १०११. +परि. परितुलिय २००. मुख्य (तोलन) ५१. सुखणा (⁰ना) ८५६. तुला (sk.) २९३. √तुष् +परि. परिडट्ट ४२७. ९७५. ---परिओसियव्य ८८२. तुसार (तुषार.) २२८.२३०.२७२.८५७. ्**तृहिण** (तुहिन) ६१. २२८.२८६.

तुहिणइरि (तुहिनगिरि) २९०,

तूर (तूर्य) ४०३. तुखिछ (तूलिकायुक्त.) ७६८. तरइ. ८२. ७१०. तरिज्जह. ९९४, तीरह ८८३. ८८७. +अव. ओअरइ ४५१. --- ओइण्ग १०१०. ---ओअरन्त ४८२. ---भोआरिअ 826. ओआरिय १६७. ६९४. +उत्. उत्तिण्ण १९०. ८९०. ९६८. ---- उत्तरिय ७३६. +बि. विश्णा ३०६. ३३०. ५४५. ६६६.**९३**८.१**१**९८. +ममुत्. समुत्तरह ९४१. ११६६. तेअ (तेजः) २६१. ९६३. तेय ३७१. ६९९. ९०५. तंत्रिय (तावत्) ४४०. **तेलोक** (त्रैलोक्य) ८२९. दि७१. तांअ (तोय) ५७४. तोय ५४४. ६४९. **तोमर (sk.) ७३०. ुतोरण** (sk.) १९५.२००.२८५.६६५. Ee3. तोस (तोष) ९७१. े**स्ति** (इति) ९९. २८१. ७०६. ७१५. ७९७. ९३१. ९८०. ९८८. ११४७. ⁰ति २८१. ८७३.

√त्रस्

+मम्. संतस्थ ५४१.

ध

थउड (स्थपुट) १६. ⁰तथउड १३1. थउडिअ (स्थपुटित) ६६६. थण (स्तन) १९. २८. १६३. १८६. १०.७.२०२.२०६.३०४.३६८.६४१. ६९१. ७३१.७३३.७३५.७५६.७५७. ७५८. ७५९. ७७३, ७८०, ७९५,

८३५.१०५६.१०६७ ११२९.११५०. \ रहा ११५८. ११६०. ⁰त्थण २०५. थणअ (स्तनक) ९९५. थणय १००३. ११५२.

थणस्थ (स्तनस्थ) ७६७. थणवर्द्ध (स्तनवती) ११२७. थणवद्ध (स्तनपृष्ठ) १०४०. थणविसारी (स्तनविसारी) ७६२. थण्लुअ (स्तनक=बालस्तन) ३२५. **थल (**स्थल) ४११,६७६.१**१**०७. ^०त्थल २२.२०९.३८८.५४०.६९५.७७९. १०३९. १०६१. १०६८. १०८२. ११५३. ११५९.

थलह्स (स्थलयुक्त) ५६१. थली (सली) ४२१.४४९.५५९.५७३. ६५५. ⁰त्थस्त्री २५६. ३५०. ५३८. ५४०. ६१३.

थाणु (स्थाण्) ३८. थाम (स्थाम) ७६७.११३३.⁰स्थाम ४४. ₹₹. १००१. थामत्थाम (स्थामस्थाम) २९४, ९१८.

थिइ (स्थिति) १५६. ४५६. थिइमेस (स्थितिमात्र) ९९१. थिर (स्थिर) १५८. ७९७. ८०१. ९४६. 989.

थुइ (स्तुति) ८**२**. २८७. थोअ (स्तीक) ४४. २३३. ३७०. ४६१. ५२८. ५५९. ८८२. १०९५ ११४२. थोय ३६९.४४८.५२३.६१२.७९४. ९०४. ९९१. ९९३. १०८०.११०७. थोव ७९५.८६४.९६८,९७७.

थोअत्थोअ (स्तोकस्तोक,) २७०. थोय-त्थोय ७३९, ११६९.

थीर (स्थूल) १०४१. ११२७.

दहचा (दैच) ८. ३०३. १०१९. वृद्द्द (दावित) ६९०. ६९२. ११३३. **दायय** ११६२

+सम्. संदट्ट २३६. दंसण ९२. १०४. ११३. २०७. २०९. २४०.३१२.३१९. ३४७. ५००.५१४. ७०६. ७६१. ८९७. १०५५.११३६. ⁰**दंसी** (⁰दर्शी) ९६४. दक्खिण (दक्षिण) ४२३. दक्षिणा (दाक्षिणात्या) ३७९. द्विखण्ण (दाक्षिण्य) ९१४. द्व (दृढ) ७६३. ७८३. द्गुइन्द् (दनुजेन्द्र) ९ ५५. द्ण्ड (sk.) ८. ४६. ५२, ५३. ६७. १८२.१८८ २००.२१६.२**१७. २**४७. २६६. ३१७. ३२८. ४१४. ४७२. ४७४. ४८०. ५४६. ५५५. ५६०. ५७०. ६४५. ६८५. ७५५. ८०६. ८२५.८२७,१०१२.१०६०.११००. ११०१. १११५. दन्त (sk.) ५२. ५३. ५४. ७२. १८८.

द्दरवड (दर्दुरपुट) ११६७.

२००. २६३. ६४६. ७५३.

दुन्तभाव (sk.) २६६.

दन्त्र (sk.) १०९. १९८. ४२१. ७८५. ८३५. ८५३. १०९०.

igveeदन्तुरय

दन्तुरेन्ति १०८७.

इप्प (डर्ष) १०४. ९२९.१०७३.१०७४. क्ष्पण (दर्पण) ३३६.४२६.६८९.८८९. द्रप्रणअस (दर्पणतस्र) ८८९. [१०७३. द्रुक्भ (दर्भ) ६६९. ८९०. इसणय (दमनक) १८३. ७७४. ७८६. ८३५.

वियय है. द**इ**य.

सर (sk. ईषत्) १०२. १०४. १०९. ११२.११४.१२८.१६२.१७९.२०२. **२६६. २७**०. ३७३.३७५.३**९७**.३९९. ४७८. ५८४. ५९४.५९९.६००.६१९. ६४९. ६५६.६८०.६८१.६८३.६९२. ७३२. ७३३.७६२ .७६६ ,७८१.७९३ ,

८२१, ८३६, ८५३, १०३८, १०६१ १११२. १११७. ११२७. ११३७. ११५९.११६३.११६७.११७४. इरिइ (दरिद्र) ८५९. द्री (sk.) १४७.६१४.१०३०.११०७. ∀दल दलन्ति १०२१. दिक्तिम ५५२. दिलिय १२. २६. १५६.२६४.५६८.६५३. दलन्त ६३५. +परि. परिदल्पि ५१८. ६२४. द्रुष्ठ (sk.) ४७.१२२.१८५.२३४.२३७. ३३८.३६८.५१५.५१९.५२०.५६३. ५६६.५७१.५७४.५७८.५८१.६०९. ६१४. ६२४. ६२९. ६७५. ७७३. ७७४. ७८६. ७९२. ११८१. ११८८. **द्रु** s, तल. इस्रण (दलन) २५२. ∨दलाय् दलायमाण २८. दव (ski) ५७५. द्विड (हेबिड) ६०१. विषा (हिविण) ६६६. ९७०. दसकन्धर (दश⁰) ४३०. द्सण (देशन) ३२८. ३४४. ४३४.

७०२. ७६२. ७७१. १०२७. दसणवास (दशनवासः) ७८२. दसा (दश) ७६९. ९७१.

∨ दह

डड्झ १६८. १७१. १७७. डड्झिन्त ११४. १२१. १७५. दड्डु १३२. ५९९. डड्झन्त ४७८. ४८१. ∔वि. वियङ्क ८०४.

∨दा

देश ९२७. देन्ति २६३.२६८.३५५.५३८.५६८. ७६३.८८५.**९७**०.११०७ ११५६. देख ५८.

देन्द्र ४४. दिण्ण ३६. १७७. २५९. २८६.२९४. ३१७. ५४८.७०३.७२**३.**७५४**.** ८४२. ९७३. ११४१. ११५६. ११९७. १२०७. दिन्ता २७६. देन्तो ४२१. देन्त ७२९. ८७३. देन्ती ८४१. दिजन्त ४७३. see under हीए. दाऊण ९३२. दाडिमी (sk.) ६२४. वाडा (दंष्टा) १३. १२३. ८२८. दाढावह (दंग्शपथ) १०५१. दाण (दान=मद) २३२. २६५. २६८. ३५४. ४६१. (दान=दीयते यत् तत्) ७२७. ७२९. ९१९ ९७१. ११९६.

∨हानाय्

दाणायन्त १००७. दाम (sk.) १६१. १९७. २८५. ३६८. ७८०. ७८४. १०६८, दार (दार) २९४.६७५.६८२. ध. ⁰दार.

दार (द्वार) २९४.६७५.६८२. ४. ण्हार **दार** (४k.) ८६३.

दारु (sk) ३७८. ५१२. ५६६. ६७४. ६७५. ९०४. ९५९. दारुण (sk.) २४३.३३७.७३९.८३२.

दारुणयर (⁰तर ९३६).

दारुणत्तण (दारुणत्व) ८९०,

दालि (sk) ५८२. दालिह (दारिय) ९०८. ९१८.

दाव (sk.) ५७२. ५७३. ५९०.

दाह (sk.) २९. १३१. १४४. दाहिण (दक्षिण) १०४. २०४. २०५.

৬০৭. ব্রিজ (ব্রিন) ৬২৬.

दिवस (दिवस) २७.२७०.३०६.१०७९. १२०५. दियस ११६. १८०. ३६२. ५०२.५०६.६२१.६४३.६५७.६८४. ७०४.१०७७.१०८ १.११०६.११३०. दियह ३७१.३७४.३७६.३७७.४००. ४५३.५३२. दिबस १६६.५९०. दिशसम (दिवसक) ८७२. दिसाइन्द्र (दिगाजेन्द्र) १०२७.

दिगाय (दिगज) ११. २३२. ८२५. दिजह s. दीपू.

विद्वी (इष्टि) २५. १६४. २०८. २११. २७६. २७८. २९६. ३६४. ४२१. ४६०. ७३९. ७५२. ७७२. ७७५. ७८२. ७९६. ८३६. ८४१. ९३३. १०६६. ११३४.

दिण (दिन) ५०८, ५**९८**, ६४४.७९१. १०८२.१०८६.१०८८.**१०९**३.

विणयर (दिनकर) ३६३. ४००. ५०६. १०७९, १०८७. १०९३. ११०१. वियस ८. विकस. [११११.

दियह है. दिअस.

दिवस s. दिअस.

दिव्य (दिव्य) ५०५. १०५८.

दिसा (दिक्) ९९. १०८. ११४. ११९. १३०. १४८. १९५. २१८. २३७. ३५४. ३५८. ४१३. ४२३. ४७२. ५११. ५४१. ५४३. ५९०. ६६८. ७२५. ७४९. ७६९. ८०६. १०३१. १०३२. १०३६. १९०६. १११०. ११०३. ११०४. ११०६. १११०.

दिसाभड (दिशातट=दिनतट) ६५८. **दिसायड** ७२५.

द्गीण (दीन) ९५४.

∀हीप्

दिप्पन्ति ५७२. दिप्जह ८०९. दिप्जन्त २९५.

दिप्पमाण १५४.

∨दीर्<mark>घा</mark>य्

दीहांचन्ति १२७. दीहायन्त १०२८. दीहायन्त १०२८. **दीह** (⁰दीर्व) ४६६. ७६३. ८४८. ९९९. **दीह**त्तम (दीर्वत्व) ५६०.

दीहर (दीष) १३३.१४५.२१७.२६८. ६०३.६२९.

दीहरिय (दीवींकृत) ५५७.

दुकर (दुःकर) ८४. ९५७.

दुन्स्त (दुःख) २३.६४.९५.३८५.६९३. ७३३.८७२.८८२.९३५. ९३६.९३८. ९४०. ९८६. १००४.

दुगामभाव (दुर्गमभाव) ६७३.

दुज्जण (दुर्जन) ८०. ८६७, ८९१. ९७९.

दुहिण (दुदिन) ४०३.

दुद्ध (दुग्ध) ८५४. १००३.

दुन्दुहि (°भि) ४१६.

दुब्बल (दुर्बल) ११६३.

दुम (द्वम) ३४**९.** ४११. ४१२. ५७३. ६०८. ६५०. ६६०. ७२९. १०२१. १०२८.

दुमवई (दुमवती) ६१६.

दुरिय (दुरित) २५. ९९.

दुलह (दुर्लभ) ११३३.

दुलहसण (दुर्लभव) ५०३,

दुल्लङ्घ (दुर्लङ्घ्य) ४५९. **दुवय** (दुषद) ४८८.

दुष्वह (दुर्वह) ४३८.

√दुष्

दूसिय (दृषित) ५४४.

दुसह (दु:सह) १५८. ५११.

दुहा (दिथा) ९७९.

दुंहाविअसुह (दुःखितसुख) ४३५. दुई (दृति) २४७.

√वृम p. (परितापे, H. P. IV. 23)

दूमेश ९६८. ९७५.

दॅमन्ति ६७४. ६८५. ९७१.

द्मेन्ति ८७८.

द्मिश्वद ११४२.

दूमिम २७०.४२९. दूमिय ६८,३९०. 1 2036. द्मिज्जन्त ८८४. ९३८. क्र (sk.) १५. १२८. १४५. १४६. १५६. १७५. २२९. २८८.४००. ४०८. ४१९. ४५४. ६०४ ६२१. ६२५. ६६५. ६०५. ७२९. ८६५. ८८६. ९४३. १०२६. १०८५. १०९६. **दृरवर** (दूरतर) २३०. **त्राय (द्रायक) ४००. दृरसण (द्**रत्व) १०७९. ∨दराय दूरायमाण ४०३. ∨दप् दिप्यि ४७१. ∨हश दीसह २९.६२.४८. ६६.१०६. १२४. १३८.१५३. २४९. ३८९. ४३२. ४५२ ४५४. ४५७ ४६१. ५६४. ६२४.६३९. ७०२. ७१६ ७२४. ७४९.८१५. ८२०. ८३०.८४३. ९१७. ९६५. १०१६. १०२०. १०४०. ११०३. ११०९. ११४३. दीसीन्त १३३. १३६. १४०. २१८. रहे ०. २३४. २५७. २६४. ३०५. ४०९. ४४७. ४७२. ४७७. ४८२. ४९७. ५६५. ५७५. ५९९. ६२५. ६६५. ६७८. ६७९. ६८१. ६९६. ६९७. ७१९. ७२५. ८०६. ८३८. ९०१. ९०९. १०१८. १२०३. दावेह ९५२. १०००. दावेग्ति २५६. ८८६. ९१६. दिट्ट (दृष्ट) ७४, १०४, २०२, २१०. २१२. २८६. ४२४. ४२६. ४९६. ७०६. ७३२. ९१६. ९७१. १००३. १०१८. ११३७. -∤न. नश्टु ('न दृष्ट) ८५. दाविय २३६. ८१५. १०४५.

दीसन्त ६८६. ७५०. ९६६.

56 (Gaüdavaho)

दीसमाण ४९५.

दंमन्ती १०५५. दंसिन्ती १०५४. दीसन्ती १२०३, दहुण ४७०. दारिय ४९४. **∔वि. वियारेइ ९६७.** --बिभारिय ९. दुअ ८, देव. **देव (**sk.) ५४० ७२५. ११२०,११९६. देअ ५१०. हेवया (देवता) १६८. देवी (sk.) ६८. २९०. ३०४. ३०६. ३१८. ३२४. ३३१. ३३५. १०६३. १२०८. देख (दैव) ९२४, ९७५. देस (देश) १०५५. **देह** (sk.) १७.३९. १७६. ७४२.८५१, १०१७. ११५७. ११७n. **देहत्तण** (देहत्व) ८४८. **देहली** (sk.) ६७५. दो ८ द्विः + सम् भंदाणिअ २४, ६५१, १०२५. ११९४. सदाणिय १०१. होराञ्च (दौर्गच) ६४. दोण्णि s. द्वि. होडबहा (टीबेल्य) ४६२. ७९५. होस्रा (sk.) ६६९. ∨दोलाय दोलायमाण ७४. ष्टोस (⁰ष) २४. ७०. २१३ ७२३. ७२४. ८६१. ८६९. ८७०. ८८५. ६८७. ९०२. ९११. ९२७. ९४६. ९५८. ९६०. ९६२. **९६४. ९**८२. १२**०७**. **ेहार** (द्वार) २८५. ३३१. /गृत् +उत्, उज्जोस्य २२७., १

1, 2

VE

+िव. विद्वेख २५. विद्वुच २४५. विद्वुच १५६. २८८.

विद्विय ६९९.

R

दी ९९५. दौणि ४५०. दोहिं ८७२.

ध

भण (⁰न) ९५३. ८६३. ८६६. ९६९. ९७७.

धणु (बनुः) २९. ५७. ३८८. ४४०.

४४७. ४४८. ४५९.

धमा (धर्म) २१६. ९२५. १०१५.

धम्मिय (धार्मिक) ६०९.

धव (ध्वज) दरर, ३३४. ४८८.

धर (sk.) १२९.

धरणिअख (धरणीतल) १००१.

भरणिहर (परणीधर) ११५. १२६. १४६. २२९. ४४०. ४४२. ४४८.

भरणी (ak.) १८४.३६२.३८३.५३८. भरा (ak.) १७.५१. १९२. ४४२. ४५३.४५५. ४९४. ५०४.१०१९.

धरावछ (धरातक) ४९८.

धव (sk.) ६२०.

धवल (8k.) १.१००. २१७. ३७३. ४६**७. ९**९९,

∨धवख—धवकिञ्च

धरिकजन्त ११९३.

धवस्त्रभाव (8k.) ७९३. **धवस्त्री** (8k.) १०८०.

V⊌II

+ अपि. पिंदिय ९३७.

+ नि. णिहिय-८४६.

+ वि. विद्या ३२५. ३८८, विद्यि । ७३. ४८४.

+ विवि. विविदेशि ६३२.

+ सम्, संपन्ति १०४१.

+ सम्. संधिय ११३१.

+ संनि. संण्णिहिअ २९९. संणिदिन.

ि ३२९.

ঘার (⁰ব্র) ५. ४०.

चारण (sk.) ३३३. ९१७.

ेघारलण (व्यारत्व) १५९.

चारा (Blc.) ४०. १०२, १०८, १५२. १८४. २१४. २१९. २४१. २४५. २६५. २६८. ३२२. ३३४. ३८३. ३९०. ४०४. ४०५. ४०६. ४१०. ४१५. ४१६. ४२७. ४३३. ६४०. ६४७. ६५२. ६५५. ६९७. ७१४. ७१९. ८५४. ८९०. ९२८. १०३३. १०४१. ११११. ११९४.

√धाव्

धावन्तिं १०८. ४३५.

धाबिव ४४६.

षों ५३७. घोष ३८७. ७२५.

थावन्सी ९२३.

+ अभि. अहिधाबिकण ३२.

+ निर. णिद्धील १६४. णिद्धीय ३९२. ३९८.

+ प्र. पहाविभ १२८. पहाविय ७४९. धीर (ak.) ८४६.९०३.९३९.११४७.

√धीर, धीरे धौरेन्ति ९७०.

ΡV

મુ**સ ૪૬૭. ૬९५. ખુય** *૧* **ર**૦. **૩**९३.

५४३. ६९८.

+ बि. बिडुणन्ति ५५२.

---विद्वस १४८. ८२६.

ेष्ट्रर (sk.) २८०.

धुव (ध्रुव) २३८.

: **∨**₹

धुलह ४३७.

धुव ८२९.

+ उत्त, बद्धव ५६५.

+ बि. बिहुम १९३. ६८६. ८१९. चिहुम १०२. १९९. + वि. विद्ववन्त १७३.

भूम (sk.) ७.११५.१२१.१२४.१३०. १४०. १५०. १६८. १६९. १७१. 🗸 नद

१७२. १७५. १७६. १८२. १९८. ३००. ३२३. ३४९.४०९. ४७६.

५९०. ६०८. ६४५. ६८७. ७००. < 38.69E.848.8083.8080.

१०८९. १०९०. १११०. ११२६.

धूमकेड (धूमकेतु) ४७२. ८०६.

∀धृमाय्

धुमायन्ति ६२१.

भूमायन्त ११६. ८५१.

भूली (sk.) ५६५. ६५०.

ध्र**व** (⁰प) ३००.

भूसर (sk.) १८३. १९०. २७२. २७४. ३६३. ५३८. ५४६. ५८१. ५८३.

५९१. ६५५. ८३६. ८३९.१०७९. ११००. ११०६. ११९९.

∨धसर, धुसरिज भूसिकास्त ६४५.

\/⊌

धरहो८९०.

धरेइं१२३.

धरेन्सि ७६१.

धारेष ३०. २१७. ८०५.

धारेन्ति २५९.

धरिजान्ति २३७.

भरिय ६३७. ८०६. ८२२, १०८९. धरन्त ९८१.

+ अब. अवहीरिय ११. ११२, ११४१. **११५**५.

घेषु (0नु) १८८०.

धम्मन्त ११५.

+ उत्. उड्माय ४८१,

∨ञ्चंस

उत्. उक्श्य द्०८.

न 8. ण.

+ बि. विणडेश ६८.

नहास है गहास्त्र,

/पन्द

णन्दद ११९७.

णन्देश ३४९.

णन्दन्ति ३७७. ४११. ७०८. ७९१ C03.

णन्दन्त ७४.

णन्दिभ ४११. णन्दिय ७३७.

+ अभि. अहिणन्दिय ९९. ---अहिणन्दमाण ९१०.

∣ ∨नम्

णमह ११३५.

णमह १.८.९.१४.२३.२७.३०

₹₹. ४०. ४१. ४२. ४५. ४८. ४९. ५१. ५३. ५४. ५७. ६१.

णिममो ३५. ९६९.

णमिल ११६१. णमन्स १०२१.

+ अत्यृत. अञ्जूष्णभ ९८३.

+ अब. औणच १७२. २०४. ११०७.

१११५. स्रोणय ११९. ३९८. ४५७. ५५९. ७५६. ७९३.

११३७. ११४४. १२०२.

--आणिमिअ ४५७, ओणिमिय २२४. ७७५. १००१. ओणबिय १६५.

२०६.

∔उत्. उण्णमह ६०२.

--- उण्यक्ष ६८१. ८४४. उष्णय

३९८. ४५४. ७९४. ८९३. १०९६.

—उष्णामिय ६२२. १०१६.

+परि. परिंणमइ ४१०.

-परिणभ २१६. परिणय २९४.

५६४, ६३४, ६४८,

+परि. परिणमिय १०११. +प्र. पणमह ३. ५.२४.३७.३९.५२. -पणमिक्जनित ३२०. ---पण्य २२१. ३०१. ३२०. -पणामिय ४२६. ४९३. -1-बि. बिणमिअ ४५८. -- समब. समोणय ६१२. -|-समुत् . समुण्णय ६७९. ११९३. नमो (नमः) ८८५. नयण 8. णयण. नबर s. णयर. बर ८. णर. नरवह s. णरवह. नरिन्द ह. णारिन्द. निलगी 5. गरिणी. नव 8. णव. नवर B. णवर. नवि (नैन) ७१७. णद्र ७२४. + प्र. पणहु २३०. १०३०. -1-अपि. पिणद्ध ५५१. +अव. अवणस ३६७. **-|सम्. संगद्ध** १११६. नह S. णह. नाम 8. णाम. नारायणी (sk.) २९१. नासउद (नासापुट) ७३४. नाह s. णाह. नाहि ह. णाहि. **√िश्च p.** (इ.स., H. P., IV 180.) णिएइ ९६३. णियन्त ८९७. णिएऊण ८९९. निकारंब 8. णियस्ब. नियम्ब s. णियम्ब,

निषे हे. गिष.

निहर s. गिहर,

निट्टरत्तण (निष्टुरस्य) ९९७, **निहय** (निर्देय) ८२८. निहा 8. णिहा. √िमन्द णिन्डह ८२. निम्दंह ९९८.+परि. परिणिन्दिय ८२. निन्दावर (निन्दापर) ९४९. निष्पक्क (निष्पक्ष) १२३. निविद्ध s. णिविह. **√ानिबिडाय्** निविद्यायन्त १९२. निमित्त s, णिमित्त. निसंख ८. णिसेस. निमाल 8. णिमाल . निम्माण (निर्माण) ३. १८७. निय s. णिय. नियक्ष s. णिअय. निरन्तर s. णिरन्तर. निरवसाण s. णिरवसाण. निरहंकार (sk.) ४०६. निरारम्भ (sk) ८६. निरोह s. णिरोह. निवह है. जिवह. निवास s. णिवास. निबिडिअ S णिबिडिय. निवेस s. णिवेस. निश्विसेस (निविशेष) ९८०. निसा ह. णिसा. निसीष्ट s. णिसीह. निह s. णिह. निहस ह. णिहस. निहसण s. णिहसण. निहि 8. णिहि. \/मी णेहिइ २२३. णयन्ति. ८०३.

णिजाइ ४४३. ७४५.

णिद्यन्ति ४४०. ४४५.

नीस २९०. णींब १५६.

' + अर्नु. सणुणिष्यम्त ४६७.

+ भप. सवणेश ९२७.

-- सवणेख ९७५.

-- सवणीय २६९. ४५०.

+ आ. आणिय १११८.

+ उप. स्वणेख ३१.

नीस्त इ. णील.

नीवार (8k.) ५५०. नीसन्द s. णीसन्द. नीसह s. णीसह. नीसास s. णीसास. नीसेस. s. णीसेस.

√नुद्. णोक्चेन्ति ४४२. + ति. विणोप्द १०७. —विणोयन्ति ६९९. + प्र. पणास्त्रिय ४४२.

√न्स्मृ.
नृमिय ड. ण्म.

√नृत
णञ्चावेद ६३४.
नेउरिस्स (नृपुरवत) ४३.
नेइ. s. गेह.

T

पअ (पद) ५८१.११५९. पय ४७.२९६. ५२९.७१५.७१८.९३२.०वअ२५६.०वस.६५.३६५.३६८.६४१.
पइ (०ति) २५६.
पइंच्णा (प्रतिका) २२०.
पईंच (प्रदीप) १२६.३१५.७६०.९०६.१७४.०प्पंड्च २४४.
पउंदु (प्रकोष्ठ) २०४ ३६६.११८९.
पउंद (पीर) ५०२.
पप्स (प्रदेश) ४६५.५०७.६६४.०५०५.६६४.

पनोस (प्रदोष) ४५.२९५.३१५.३३५. ५९०.७३६.१०८६.१०९५.१११० ११३०. पओहर (पयोधर) ८४९. ९९७. ११२८. ११५१. ११५९. ११६१. पंस (पांस) ६६४. ६६६. ८३५. ८३६. पंसुष्ठिअ (पांसुलित) ४२८, पंसुलिय ६१७. पक्ख (पक्ष) ११६.११९.१२२.१२६. १३०-१३५-१३८-१४२-१४४-१५४. १५५. १५७. १५८. २२५. २३२. २३५.२६७.४४४.४५६.६७७.७७० ८१९.१०३३.१०८१.0वक्ख १२१. १२८.१३९.१४१.१४३.१५९.१६०. ८२१. पक्तभाव (पक्षभाव) ३४५. **प**क्क (sk.) ५.२४९.३४३.३८७.४२८. ४६२. ५०३. ५२५. ५२७. ५५६. ५७६. ६७८. ६९८. ७७९. १०३८. ⁰वङ्क ६७६. पक्क्य (⁰ज) ५६. ३०३. ९८४. १११९. पचक्ख (प्रत्यक्ष) १०६३. पश्चक्तभाव (प्रत्यक्षभाव) ३१२. पच्चूस (प्रत्यूष) ११७४. परछद्ध (पश्चार्ध) ५६९. पच्छा (पश्चात्) ६९. १३१. ८४८. १११५. ११६६. ११६८. ११७३. पच्छ १०८३. पश्छिम (पश्चिम) १०८२. प्रजला (प्रज्वलन) ४७५. पञ्चअण्ण (पाञ्चजन्य) १०४४. पञ्चक्राले (पञ्चाक्रलि) १७. पश्चर (sk.) १८०. ३०१. प्रशास्य (पञ्जरित) ७६१. पट्ट (sk.) ४७५. व्ह २२३. पद्धि (पृष्ठ) १७६. २२१. ३९७. ७५०.

१००८. १०१७. १०१९.

प्रष्ट (पट) ३३२, ६३९, ⁰वस ३२२,

पडण (पतन) १५१. २४१. ११०३.

⁰वडण १४३. २७७, ३७२, ६१७. ७११. १०२६. १०८५. पहल (पटल) ३५८,३९०,७००^{,०}वहल १७४. ३००. ३५४. ५२५. ८१७. परवास (परवास) ८३६. पढाचा (पताका) ३१०. पाडिकसुम (प्रतिकुसुम्) १०६८. पिंडगय (प्रतिगज) २६६. ४४६. पडिच्छण (प्रत्येषण) १३१. पार्विपीलण (प्रतिपीडन) ११५२. पहिपेछण (प्रतिप्रेरण) ६९९. पिकवन्ध (प्रतिबन्ध) १७९.४९८.५०१. ६४२. ६७४. ९६७. ११०१. पिडिबिम्ब (प्रतिबिम्ब) १४. ५१. ४८८. ५६४. ७१२. ७१६. ९१६. परिबोह (मतिबोध) १८७. १८९. २९६. ५०२. ६००. ११६३. परिवोहक।रिस्तण (प्रनिवोधकारित्व) ९१. परिमा (प्रतिमा) ३१०. ३११. ६९७. ७६४. १०१०, १०२०, १०५०. १०५६. ११२९. पार्डरव (प्रतिरव) ६२३. १०३२. पहिराय (प्रतिराग) ६९०. पिडरोह (प्रतिरोध) ११७. पिडरोही (प्रतिरोधा) ११३४. पश्चिवक्ख (प्रतिपक्ष) १०३. १०५. १८३. २४२. ७१५. ८४३. १०६९.

पाडिवासि (प्रतिपत्ति) २८१. ८७९.

\$**₹**¥.4¥¥.१०२**५**,१०**३७**,१०७९.

पिडवासर (प्रतिवासर) २६८.

पडी (पटी) ७६९.

 $\sqrt{q}$ पहम (प्रथम) १. ४४. ४९. ६९, ७७. ८४.१७१.१८२.४३६.४४७.४५३. ४८२. ५०५, ५२७, ५३२, ५७२. ६१२. ६४९. ६७८, ६९२. ७१८. ७८४. ७९६. ८२०. ८५०. ९३२.

चत् १०९९. ११५२. ११५३. ११६८. रे१८१. **११९८. पडमय** ६०. पणभ (मणय) ६१६. ६९५. ९७३. ९८५. पणय ५७. २९४. पणहणी (प्रणियनी) २०९.७९१.९५३. पणई (प्रणयो) २४६. २५१. ७२८. ७९७. ८३७. १२०७. पणाम (प्रणाम) १०३. २१४. २५१. **३३६. ४२०. ४२३. ४६७. ७**०५. ९८४. १०६५. ११९९. पणाली (प्रणाली) २५९. पणोल्लण (प्रणोदन) ४४६. ४५२. पणोख्रणस्थ (प्रणोदनार्थ) ११३४. पण्डव (पाण्डव) ४८४. पण्ड (पाण्डु) ३८४. ४६२. ४८५. ५७७. ६९५. ११८१. पण्डुभाव (पाण्डुभाव) ५५३. ६४०. १०७०. पण्डर (पाण्ड्रर) ३९३. ४२०. ५१५. ५४२. ५७५. ७७६. ७९५. ११६९. परइ ६०६. पडिअ. १४५. १०५६. पडिये ५६४. पडन्त १२२. १२३. १२९. ४१६. ४४४. ४७६. ५४४. पह्नती १०३१. + भा. आविडिय. २४६. + उत्. उपद्रभ २३०. ३८९. उप्पश्य ११४. १२८. १३५. १३९. १५१. २३३. ५०६: ५७०. + नि. णिवडइ २४१. १००२. १०९४. ११६४. निवडह १९३. -- णिवंडिन्ति १३९. ४७९. ८१८. १०३३. ११६६.

+ नि. णिबडिस ४४७. णिबडिय १२८. ४५२. ८१२. १०२४. ११८५.

--- णिबडन्त ४४२, तिबइन्त १२९.

निवंडिय १५८.

१५०. २६०.

+ सम्. संपट्ड ३०३.

+ समुत्, समुप्यय ११७०.

--समुप्पद्ध ३०८.

--समुप्ययन्त २३१.

+ न. णपडम्त ८२४.

पस (पत्र) ३०४. ६८५. ⁰वस ३७. ३६९. ४१०. ५२२. ५२३. ५७४. ६००. ८०४.

पत्त (पात्र) ⁰बत्त. 8. रथय.

पर्सणा (पत्रणा) ३४५. ३५३.

पस्रष्ठ (पत्रयुक्त tr.) ५६७.

पत्थ (पार्थ) ३५.

पत्थणा (प्रार्थना) ९३४.

पत्थाण (प्रस्थान) २०१.

पत्थारी (संहति tr.) ३७३.

पत्थिव (पाधिव) २६८. ८७६. ९०१. ११८५.

+ उत्. उप्पण्ण ५५३. ६०३. ७३५.

+ प्रति. प्रडिबज्ज्ञ ५१०.

---पिकाजन्ति ८६८.

---पिक्षण ३. ३१३. ३४७. ३८१. ४९८६५०७.५०८. ६८९. ७२१. ७८७ ८१६. ८५०. ११२०. ११५२. ११७५. ११९०.

+ सम्. संपडह ९१५.

--संबज्जन्ति ५५०.

--संपण्ण ३२४.

--संपाडिय १५७.

+ समुत्. समुष्णण ७२२.

पन्थिअ (पथिक) ५७७. ह. पहिअ.

पडभार (प्राभार) ५३. ३४८. ६६२.

७३४.

पमाण (प्रमाण) ७०१.

पम्ह (पहम) १३०. १६४. ६९७. ७६८. ७७०. ८३६. ८४०. ८४१. ११३४.

११३५. ११४०. ११७०.

परहभाव (पहमभाव) ७६१.

पर्यस्क (पहमल) २६७. ५९१.

∨पम्हस p. (विस्मरणे, H.P.IV.75)

पम्ह्सङ् ९५६.

पम्हसिय ९१८. ९७१.

पय है, पड़ा

पयइ (प्रकृति) ३२९,

पयई ह. पयवी.

पयड (प्रकट) २०५. २३६.

४३२. ४९६. १११४. B. पायड.

पयणुअ (प्रतनुक) ५०. ११४८.

पयण्ड (प्रचण्ड) ५११.

पयय (प्राकृत) ६५. ९२.

पयवी (पदवी) ३५०.५२९.५५६.६१३.

६२७. पयई ६६.

पयाण (प्रयाण) २५७. ४१३.

·पयाव (प्रताप) १०६. २१७. २३८.

२४४. ७०४. पयाञ ५११.

पयास (पकाश) ९१. ६६४. ९२७.

पर (sk.) ७१ ७४. ७६. ८३. ९६. ७०५. ८८०. ८८१. ८८२. ८९१.

८९२. ९२०. ९४४. ९५६. ९६१. ९७३. ९७६. ९९०. ९९८.

परओ (परतः) ४४२.

परमत्थ (परमार्थ) ६४. ९२२. ९६७.

परमाणु (sk) ३,

परंपरा (sk.) ७१. ४८८. ६२३.

परम्मुह (पराड्मुख) ८६८. ८७८.

परसु (°शु) ३३०.

पराय (⁰ग) ७९४.

पराहीण (भीन) १८५. परिअसण (⁰वर्तन) २५५.

परिभर (परिचर) ४६७. १९८.

परिकास (परिवृत tr.) २०.

परिओस (⁰तोष) ३११. ३८९. ९१३. S00.

परिओह है. परिहाेअ.

परिकारिण (°कठिन) ५६३.

परिकब्बर (⁰कर्बर) ६७७.

परिकम्पी (8k.) ३१५. परिकविल (⁰कपिल) १०४९. परिकविस (ºकपिश) ५३७. ७८५. परिकसण (१कर्षण) ६८०. परिकोमल (sk.) ३६७. ३८१. परिष्**खय** (⁰क्षय) ४३९. परिगण्ड (sk.) ७७९. परिवाह (⁰म्रह्) ३३. ७५. १९०. २७९. इपर. ३५८. ९१६. परिधम्बर (0वर्धर) १०. परिघोलिर ("घूर्णनशील) १५८. परिजडिल (⁰र्जाटल) ६२९. परिणइ (ण्णीत) ४३३. ९७७. परिणयण (०न) १०६९. परिणाम (बेंद्र.) ६२.३६३ ३७०.६०१. ६०६. ६१२. ६४३. ६८०. ७११. ७९१. ८३६. ९६५.९७७. १००२. १०७९. ११७१.११७५. परिणामय (⁰क) ३७६ · परिणाह (sk.) २७२.३४३.७४०.७४४. १०१९. १०७५. ११२३. ११५८. परिणील (⁰नील) ३९०. ११२९. परितास्वर (व्ताम्र) १०९७. परित्ताणमई (⁰त्राणमयी)) २२०. परिभूसर (sk.) ३७१. ३९७. परिपण्डुर (⁰पाण्डुर) ७८२. ११७८. परिपाडल (⁰पाटल) ४३१. परिपिअस्तिण (⁰पिअरत्व) ११७१. **परिफाद** (⁰स्पन्द) ८७. ९०४. [७८१.] परिसन्धर (sk.) २२६. परिमल (sk.) ३६१. ५८५. परिमलण (⁰मर्दन) ५३७. परिमास (°मर्श) ३६६. ७६९. परियञ (⁰चय) ४६०. परियय ९५७० परिवण (0जन) १९०० ६९४० ७१५. ७९१. १०५४. परियर 8. परिअर.

परियर (क्तर) ३२१. ३५८. ५०७.

७५५. ९०३. १०९६.

परिरक्खा (^०रक्षा) ५०३. परिरम्भ (sk.) १५७. १९७. ३६८. ४८०. ७४९. ७५९. ११५१. परिरम्भण (ak.) ७७३., परिस्कृति (sk.) ४००. परिस्तावी (sk.) ६७६. !११९. परिवडुण (⁰वर्धन) ९३१. परिवांडल (ºपाटल) ८३६. परिवाडी (⁰पाटी) ४. ८५१. परिवार (sk.) ८६७. परिविरल (sk.) ६१९. ११६८. परिवेक्षिर (⁰बंहानशील) ४८१. परिवेस (१वेष) १७९. १९६. २७१. ४५७ ६६४. ८४१.१०२३.१०२९. १०९६. १११६. ११६५. परिवेसी (⁰वेशी) ५२६. ५५४। परिस (स्पर्श) ८०१. परिसक्तण (परिध्वक्रण) ४६०. ५०२. **र्पारसर** (sk.) ५२६.६१०.६७२.६८६. परिसाम (°इयाम) १११२. परिसामल (⁰इवामल) ३७३. ६५५. परिसिद्धिल (णिशिथिल) ४१०. ७८८. ८३६. १०२५. **परिसुक** (⁰शुष्क) ३२९. परिसुद्दय (⁰शुद्धक) ६१. **परिसुद्धि** (⁰शुद्धि) ११२३, ११८५. परिभेस (°शेष) ३६८. ६,६९. ११४४. परिसोण (⁰शोण) ३०४०, परिस्तम (^{0श्रम}) ११६२. परिहा (ग्वा) ४९५: परिहार (sk.) ७१. परिहारवर्ड (⁰वती) ९२१. परिहीण (⁰न) ६७९. ८८८. ९५३. परिहोअ (भोग) २५६, ९२६, परिहोय ९२०. परिभोय १८६.२७५.८३९. परिआह (१) ९९३. परोप्पर (परस्पर) १९३. ३१%. प्रका (महाय) ११. ४५. प्रहास

१५४ १५६, १८१, २९७, ८०८, ८१^३, ८१४,

पलही (कार्पास tr.) ११७३.

पलहुअ (प्रलव्धक) ५०१. पलहुब ९२२.

पलास (⁰श) ५५३. ५५४.५६७. ५९४. पिलेस (पलिस) १०००.पिलेस १००३.

√पलाह p. (पर्यस्, H, P. IV. 199)

पलोट्ट (पर्यस्त) ४९०. पलोट्टन्त १४७.

पहाडा (पर्यंडा) २६३.

पहुंख (पत्वल) २७७. ३८७. ४०८. ५१४. ५३७. ५५३. ५५४. ६४३.

पहाच (nk.) १९३.२००.३६५.५२५. ६०४.६१०.६३५ ११३४.११८६

∨पछवय्

पछत्रेश्च ७०७.

पल्लिक ४७७. पल्लिय ९.

पहा (sk) ६३०. ६४५.

पवण (⁰न) १७३. १८५, २३१. ३६०. ३७१.३७६.४२९.५४३.५७८.५८७.

५९३.६३३.६३४.६३५.६५०.६५६. पवह (प्रवह) ४४९. ॰पवह ५२.

पवाह (प्रवाह) ३५७. ^०प्पवाह १६७. ३१०

पवि (sk.) १२६. १२७.

पवितथारिणी (प्रविस्तरणशीला) २६८.

पविरस्त (प्रविरस्त) १६२. २३४. ३४९. ३७८. ३८६. ५२५. ५४९. ५५०. १११०.

पवेस (प्रवेश) ७०२. ^०प्पवेस ४९०. पवेसस्थ (प्रवेशार्थ) ११४०.

∨पस्त्राल p. (प्राक्ते, H. P. 1V. 41.) पन्नालिय (प्राक्ति) ८१३. ∫९७९.

पसंसा (प्रशंसा) ६३. ८४७. ९०९.

पसङ्ग (प्रसङ्ग) ७५५. ७६४ ८७३ ९१७. ९९२.

पसस्थि (प्रशस्ति) ११८५.

पसर (मसर) १३३.८१३.८३८.११००.

११०३. ⁰प्पसर २६१.

57 (Gaüdavabo)

पसाय (प्रसाद) १०४. ४२४. ४५३. पसाहण (प्रसाधन) ११२. ३०२ ७८७. ११३०.

पसिष्ठिल (प्रशिष्ठ) १०९. ६०६. ८३४. १०३४.

पिसिद्धि (प्रसिद्धि) ७५ ७१७.

पसु (पड्डा) ३२२.

पसुवड् ३३. ३४. ५८.

⁰पह[∩] (प₹्या:) ४०४. ४२३. ५५५.<mark>वह</mark> १९४. २३०. ६१०. ९३९. ९६०.

पहर (महार) ४३१,७६०,⁰प्पहर १४२. ७६६.

पहरण (पहरण) ७०३.

पहरणसह (प्रहरणसह) ३२१.

पहरिस (प्रदर्भ) ९८. २०१. २५३. २६२.८४६.८४७,९४१.१०६६. ११२६.

पहा (प्रभा) देवप.७००.१०६०. प्पहा २५.४४.६० १४३.१७६.१८९. २८६.३०५.३१८.३२८.३४६. ३४८.६५९.६९३.७०२.५१५ ७३९.७५१.७६२.८२०.८३१. १००७.१११२.११७० ११७३.

ेप्पहामय (प्रभामय) ३८.

पहाण (प्रधान) ४३९.

पहाय (प्रभात) २७१. ६१३. ११७१.

पहार (प्रहार) ६९५.

पहाव (प्रभाव) १४.६५.५०७.^०रपहाव १५२.

पहिअ (पथिक) ३९५.५४४.५९१ ६७७. पहिच ३६१. ५८२.

पहु (असु) २१०. ३३८, ४३०, ४३४. ४५९,४७०,४८४ ४९१.५०७,५०८, ७१७, ७१९, ७२३, ७३६, ८४७, ८५८, ८६१, ८६७, ८६८, ८७३, ८७५, ८७९, ८८०, ९११, ९८४, १००६, १०१५, १०५५, १०६५, पहुत्त (पर्वाप्त tr.) ४६४. पहुत्त्वण (प्रभुत्व) ७२३. ७२८. पहुत्ताव (प्रभुत्तव) ८७४. पहोस्त्री (प्रभावकी) १००८.

∨91

पियह ५९१, ११४४. [७७४. पिमन्ति ३११. पियन्ति २६६. ७७१. पिज्जन्ति ४४९. ५४४. ५७७. ५८९. ६०५. ६४९.

पीत्र ४०. ६१६, १२०८- पीय २५८. ू ३२२. ३७३ ६९७, ८०८.

पिज्जन्त ४६६.

पाऊण ३००.

ाम्आ. आपियइ ११४५.

--आवीय ३९९.

∔िन. णिविज्जन्ति ८०८.

-- णिवीय ७६१.

+परि. परिपीय ७००.

<del>-| सम्, संपीय</del> ५६३.

पाआस (पातारू) ४४८. पायास १६७. ४७६. ५१४. ८२५. ८५१. ८५२. ९३३. १०५१.

पाउस (प्राष्ट्) ३६०. ३६२. ४०८. ४१३. ७०७. पाऊस ६९४.

पागसासण (पाकशासन) ३८८,

पाडल (पाटल) १६३.१८९.२७२.३२७. ३५०.३६९.५८६.६७१.६८२.१०८८. ११०२. १११६. ११६५. ११८०.

पारुखिय (पाटिखत) ६३२.

पाण (पान) ६९०. ९५७.

पाण (प्राण) ४६९.

पाणाबाम (प्राणायाम) ३१३.

पाणि (sk.) ३२१. ९५७.

पासर (81.) ५९८.

याय (पाद) ७११. पायक ६०.

पायस (प्रक्तट) १७४, ३२६. ४९९. ६२५ ७१७ ७५६.१०५४.११०४.

थायख्य (प्रकटित) १०९ ४२३. मामुब (पादप) १०६.१९३,२२६.३३०. ३९४.४४५.५६०.५६८.५७१.६०९. ६२६.९८५.१०२३.१०९४.११९१.

पायार (प्राकार) १०५८. ११३१..

पायास s. पाआस.

पारसी (पत्रिका tr.) ७८४.

पारसीअ (पारसीक) ४३९.

पारावय (⁰त) १०७६.

पारी (दो वनपात्रावशेष tr.) ५७७.

पारोह (प्ररोड) १०२३.

पारोही (प्राराही) ३३५.

पालम्ब (प्रालम्ब) ८३३.

पालास (पालाश) ३७५.

पास्त्री (sk.) ५८९.

पाव (पाप) ९१४.

पावण (पावन) १००६. १२०९.

पास (पाश्) ३६. ⁰वास ९४२.

पास (पार्श्व) ७९. १८६. २१६. २१७. २३२. २६४. ४५७. ४६९. ५३२.

९२१, ९७१. ⁰वास १८५. ३७०. ४५२. ५८३. ७६४.

पासञ्चभाव (पादर्शकृतावस्थानमाव tr.)

पासिख्य (पादबींकृत) २६६.

पासाअ (प्रासाद) ५०८. पासाय २४८. ११९३.

पाहाण (पाषाण) ६७५.

°पि s. °वि.

पिअ (मिय) ११६१. पिग्न १९१. २१९. ३६८. ३७०. ५९१. ६९१. ७३६.

७६१. ७६५. ७७०. ७८१. ७८७. ८३७. ९२१. ९५५. **९**८४.**१००**३.

११४०. ११४८. ११४९. ११५०.

११५६. १२०३.

विड⁰ (पितृ) ११९७.

पिउवह (पितृवध) ४८४.

पिक्क (sk.) ३९२. ९६६. पिक्क (sk.) ६१४. ६४६. १०७५.

पिङ्गिक्ष (सुत्रगीवर्णस्वं प्रापितः हरः.) १२४

११५३. ११५७. ११५९.

पिक्रिम (sk.) ३३९. पिच्छ (sk.) १०९२. पिष्छल (sk.) ५२२. ६३३. पिन्छ (पिन्छ) ३४८.३५३.६३९.८१८. पिअवर (sk.) १७१. ५६४. ५८५. ७७८. ८३५. १०९२. पिआरिय (^०तं) १३५. पिद्ध (पिष्ट) २६९, पिद्वायय (पिष्टातक) ८३५. पिणाई (पिनाकी) ४१. **∀पिण्ड** पिण्डिय (⁰त) १७५. ६७७. + सम्. संविण्डिश २२४. संविण्डिय ७४१. पिण्ड (ak.) ४१.२५७.३५१. ५०३. ६११.६२९.१०९४.१०९५.१०९९. १११४. १११५. पिण्डी (sk,) ६७६. पिय ह. पिश्र. पियङ्ग (प्रियंङ्ग) ५८५. ७८७. ८३४. पिययमे (श्रियतम) ३४२.७७१.११३८. ११४१ विवहत्तगायी (वियाभिमुखगामी)७५९. पियामह (वितामह) १२४. वियामहत्तण (वितामहत्व) ५९. °पिव ८. इव. पिसङ्ग (पिशङ्ग) १८७. ३८६. ५७३. ५८३. ७८६. ११६५. १२०५. पिसुण (पिश्वन) ७१. ४७२. ८५८. ८६७. ८८१. ८९८. ९३०. १०६२ पिसुणसण (पिशुनल) ८९१. ९७९.

960.

∨पीब

पिहल (पृथुल) ५००.

पिहलत्तण (पृथुक्त) ७६३.

पिह (प्रथु) ४६. १६७. २६३. ४५९.

पीडिअ (⁰त) ११५२. पीडिय ६६०.

६६४. ११२३. ११३१.

पीलिय ३६५. + सम्. संशिडिय. १४४. पीडा (sk.) ४२२. ८५१. १०६३. पीड (0ठ) २८६. ६७८. **विड** ८.७१८ १०३८. ⁰वेख १०१. ११९. २२४. ३८३. ३९०. ४०७. ४१५, ४५४. ४५७. ४५८. ५०४. ८२२. १०३८. १०७७. ११०२. पीण (⁰न) २१०. १०८०. ११५७. पीणीपाण (पीनत्व) ६८०. पीय (ºत) २७. पीवर ८५४. ∨प्रंस p (शुद्धी) + उत्. उष्पंसिय ७७८. -- औष्पुंसिक ७२३. ओप्पुंसिक ५७. पुंगव (sk.) ८७. पुत्र (8k.) १७९. ४२७. ५६४. ५६९. ७६६. ∨पुञ्ज, पुञ्जिज, पुञ्जङ्ज पुञ्जिजइ ११७३. पुअइजन्त ४५८. १०४२. पुजिजन्त ४१२. ११६८. पुञ्जिजमाण ११११. पुजद्रम (पुजीकृत) ४५२. ४५३. पुजइव ५५७. ८११. पुजिन (⁰त) ५४. ४९६. ११४३. पुजिय ३८. ५०. १५४. १८०. २३१.४१८.४४३.४७१.१०२१. पुड (पुट) ५७६. ७४१. १०८८. ११०९. ११३५. १**१६**७. ⁰जड १२६. १५४. २०७. ७३४. पुण (पुन:) ७०. ३३७. ८८४. ⁰उण ६८. ८५.१४६.२९२.७२४.८४६.८६४. ८६५. ८८०, ९०८. ९१८. ९३२. ९४४. ९५४. ९८२. १०६५. १०७५. युणरुस (पुनरुक्त) ४७७. ८४७. १०१८. पुणी १२५. १४१. ४२६..४९२. ७२६ ८८७. १०१४. १०१७. १०२८

पण्डरी १०५७. १०८१. ११४८. ११६८. ११८३. ११९७. उणी ९५. ९२६. ९३०. पुण्डरीय (क्त) २१. पुण्णाह (पुण्याह) २११. पुर (sk.) २०७. ५०६. ६६४. ६६५. १०५८. ११००. पुरुओं (पुरतः) २१५. २६२. २६९. ३११. ३२९. ९०९. ९७८. ९८४. १०६९. पुरव (पूर्व) ३०७. पुरा (ak.) ४४९. ४८४. ८४४. ९७३. १०६५. पुराण (ak.) १९०.५६७.६१५.६४६. ६७०.

पुराणभाव (sk.) ३३९. पुरिस (पुरुष) ७२२. ८८९. ९४८. पुरिसयार (पुरुषकार) ७२०. पुरुमिह्न (पूर्वसंबन्धी) १०७३. १०९७.

पुरुष्टुअ (पुरुहूत) ४८२. **∀पुलप् p.** (पुलक्षय) पुलप्र १०६३.

पुरिण (⁰व) ३९५. ४६२. ५२५. ५७९. १०७८.

पुलिन्द् (sk.) ३४९.३५२.६३०.९४९ पुरुतिस (प्रोष) ५८९.

∨पुस p. (ज़्द्री, H. P. IV. 105) पुसिभ ८४१.

ु**पुहर्ह (पृथि**वी) ७२२.१०६३ **पुहर्वी** १५. 988. 948.

पुरुद्वेषद्व (पृथिवीपति) ४३९ १०७२.

∨पूज्

प्रकासि २०७. ३३०.

पूच (पून) २७७. ६३२. **पूचा** (⁰जा) ३११. ७५४. पूर (sk.) २५३. ५२७. ६५१, पूरण (ak.) ६७९.

ं⁰पूं**रियथणी (**पूरिवस्तनी) ७६६.

+ न्या. वावारेन्सी २४४.

 $\nabla \mathbf{q}$

पुरेह ७०४. पारन्ति ९५५.

पुरिव २५७. पूरिय १५४. ४४१. ४४३. १०३३.

+ अभि, अहिकरिज्जन्ति ८७२.

+ अव. अवडण्ण ११०४.

+ सम्. संपुष्ण ४२६ [VI. 7.) ७३१. पेढाल (पीठयुक्त=विपुल, वर्तुल. H. D.

पेम्म (प्रेम) ५४. ११५६.

पेरन्स (पर्यन्त) ९. २०३, २७४, ३७३. ३९८. ४११. ४३९. ४५१. ४५८. ४५९. ५२१. ५२३. ५३०. ५८१. ६२८. ६७०. ७७८. ७९२. १०१९. १०७६. १०९५. १११२.

पेरन्तनाण (पर्यन्तत्व) १८५८ पेरन्तीक्अ (पर्यन्तीकृत) ४५७.

पेलव (sk.) ७८५.

पेळ्ला (पेरण) ४५९. ८१७.

पेसण (प्रेषण) १५९.

पेसल (पेशल) ४२३. ९८८.

पेहण (पक्ष tr.) १२७. १४१. २२७. पोय (पोत) १२५. ३९७.

पोह (प्रोथ) २५७.

₹q0 s. **q**0

°प्पमुद्द (⁰प्रमुख) ८०२.

ेरकालण (आस्फालन) s. कुरभरका-छण. ४१९.

^०प्कुरण (स्फुरण) ९०५.

∨प्रकटाय्

पयडाअइ ३९०.

पयडाअमाण ६२८.

∨प्रत्यक्षाय्

पश्चक्खायन्त १२०४

+ परि. परिप्पवन्त ५७०.

+ प्र. पच्युब १२८.

Æ

फंस (स्पर्श) ३०९. ^०एफंस ३९०. फण (8k.) ३९०. ४८३. १०७१. फणा. १४. २५. ५१. १००. १०१. १७५. ४३२. ४७९. ६३७. ६६३. ८०५. ८२२.८४८.१००८.१०४७.१०४८. ०एफणा १२९.

फणायह (फणातर) ६२८.

फणी (sk.) १७५.३९०.४३८.८२४. १०३०. १०७२.

फरुस (परुप) १८४.३७७.५६६.६६०. ६६६. ११५१. ११७६.

फरुसत्तण (परुषत्व) ८९०.

∨फल्

फलेंड ६१६.

ंफलन्ति ८७०. ९०२.

+ प्रति. पिंडप्फिलिस १७२. पिंडप्फ-लिय ११४.

फल (ak.) १३६. १७४. ३५१. ३७२. ३७५. ३७८. ३८६. ४१८. ४२१. ५०५. ६६७. ५८८. ५१८. ५८८. ५६७. ५८८. ५६. ६०४. ६०६. ६०७. ६१२. ६३४. ६३५. ६५४. ८६२. ८७३. ९६५. ८६२. ८७३. ११२४. ११६५. ११७१. ०५७. १८६५. ११७१.

फालिह (स्फटिक) ६९०. ७५०. फलिहक्स (स्फटिकाक्ष) ४.

कुकार (फूलार) ५४४.

पुत्र (स्फुट) ५२२. ७७१. ८७०. ८९६. ९९६. १००५.

फुडण (स्फुटन) ५५७. ८३०.

∨3ख

+ওব. উদ্ফেল্ড ६३७. দুমজিক (ন্দ্রুলিক) १६९. २४६. ३५२. ४९२.

फुछ (sk.) ५३५ ५८९.

∨पुत्रत p (द्युदो, в. पुंस) फुलन्ति ७११.

फेण (फेन) ५२२. ६१९, व्य्केण २५७. फोडण (स्फोटन) ३२६.

4

बक्स (बकुल) ७७६. ७८३. बद्धभाव (sk.) ४६५. बन्दी (sk.) १०५. ४२९. ८४३. बन्दीकुस (बन्दीकुत) ११३९. बन्दीकुस

न्युंक्क (क्याहरा) १८२५. **बन्दुंक्** -२८५. ४६७. ७५७.

∀बन्ध

बन्धन्ति १०२६.

बद ३०. १७४. ३३५. ४५७.४८७. ५५६. ६६७. ९४२. ९४८. ९७६.

+भनु. अणुबज्झन्त ७७२. +भव. अवबद्ध ६०८. १०२३. १०२९.

+भा. आवज्झन्ति ११३७. —आवद्ध ५२३. ५३१ ६११. १११**२.**

+िन. णिबद्ध ४३३. निबद्ध २००. ८९४.

+प्रति. पिंडविस १८२. १९२. १९६. २३८. ५२५. ५९०. ६८२. ७०१. ७९६. ८३३. ९०३. ११३८.

-पिंडवज्झन्त ६५५.

+सम्. संबज्झमाण १६२.

बन्ध (sk.) १२. ९२. १४०. २५९. २७१. २९३. ३१३. ३३९. ३४३. ५०५. ५९६. ६५७. ६६२. ६६९. ६७२. ६७५. ६७६. ६८८. ७६२. ८००.९३८.९४६.१०६२.११९१.

बन्धण (बन्धन) ३४६. ४१०. ५६३. ५९४. ६०६. ६३५. १०१५.

बन्धव (बान्धन) २०९,

बन्धु (sk.) ४६७. ९४१. बन्धुर (sk.) २०५. ८०५.

∨बन्धुराय्

बन्धुरायम्त ६२०.

वन्ध्रतिवं (°त) ३८३. ५३३. ५५६. वन्भण्डः (ब्रह्माण्डः) २. ४. ४१. १७२. १८१.८१७.८३०.१०४४.११०९. बरही (वहाँ) ३४९. ६३९.खरही ३७२. बर्छः (sk.) २४.२६.१०१.२६०.४२२. ४३२. ४३८. ४८९. ७६३. ९२८. १०११.

बालि (sk.) ३०७.

बहुक (sk.) २३१. २७१. ३५६.४१६. ४५**३.** ६६७. ६९६. ८३७. ८५१. १०१**३.**

बहरूसण (बहरूत्व) ५६२.९०७.९३६. **९९३.** ११०७. ११८३.

बहरूभाव (sk.) ४१२.

√**ब**हलाय्

बह्लाइ ५०.

बहिहुत्त (बिर्शुख tr.) ९४.

बहु (sk.) २. ४५. ५१. ९६. २४५. २८२. ४५२. ४६७. ७९८. ९४८. ९५९. १०६२.

बहुअ (बहुक) ७५. बहुय ८६४.

बहुत्त ह. भुज्.

बहुमाण (बहुमान) ८७५. ८७७.

बहुय ८. बहुअ.

बहुल (sk.) ३००.३३५.६२०.६९२. बहविह (⁰विध) ४८२.

बहुसो (बहुसः) ३४८. ४६३. १०५७. १०६३. ११६०.

बहुय (प्रभूत) ८६४.

बाह्य (sk.) ५३६. ८८०. ९४२.

बाण (sk.) ४२. ५७. ३४५.३५३. ३८०. ५**९**७. ५९९. ६२७. ७४२. ७४८. ७५६. ९९६.११२२.

बाणीकय (°कृत) ११३६.

बास्र (ak.) २५८. ५१६. ५३२. ५६१. ६१९. ६२०. ८३०.

बालसण (बालस) २१.

बालभाव (sk.) ७५२.

बाह्य (ak.) ७७२. ७९६.

बाह (बाष) १३२.६९७.७१९.७४९. ৬६४.७९२. ८४१. ९४१.११४१. बाहा (sk.) ৩३५.

बाहिं (बहिः) २८१. ९६३. १२०७.

बाहु (sk.) १९६. २४९. ३४२. ३६६. ४२८. ४८९. ५९२. ६९१. ७४४.

बिन्दु (sk.) २२३.३७०.५५६.५६५. ६२७.७८५.१००२.१०६१.**१११३.**

बिन्दुइअ (बिन्दुविलिप्त) ६०५. बिन्दुइय बिन्स (बेक्ष.) ४८. १३४. १६९. १७४.

१९७. २७२. ३४१. ३६२. ३७१. ६३६. ६८९. ६९२. ७०२. ७३३. ७७५.८०७.८२८.८२९.१०५६.

१०६४, १०७५, १०८८, १०८९, १०९०, १०९१, १०९४, १०९५,

२०५६. १०९७. ११०५. १११३.

१११४. १११८. ११४३. ११५८.

११६५. ११६७. ११७८. ११८२. विस्व ८३०.

बिल (8k.) ४७४. ४९६. ५५९. बिल (8k.) ५. २१९. ७४४. १११९. ११३९. बिल १८८. ३९३.

बुकार (बुद्धार) १०.

∀94

+ उत्. उब्बुद्ध ५१३. ६५३.

+ प्रति. पांडबुभिझज्जइ ११७२.

बुद्धि (धोर.) ८६. २६७. ९०६. **९९५.** १११९.

बुब्बुअ (बुद्बुंद) ६५१.

बुस (sk.) ३५६. ६६६.

बार (बदर) ६१५.

भ

સક્ષ (मय) ૪૨. રૂપ૪. ૪૪૮. ૪६૮. ૭१૮.૮૭٩ સચ ૨૪. ११८. १२५. १५८. १५८. १५८. ३२९. ३६९. ५६٤. ५६८. ૪७૨. ૪९६. ५४१. ५६८. ६९७. ૭६०, ११३१. ११४१.

भइरवी (भैरवी) २८७.

भा (8k.) १०३. १८९. २५६. २८४. २**९**३.३४० ४१८.४३७.४४८.४६१. ५१२. ५१८. ६४०. ६८०. ७०५. ७१८. ७४५. ७५०. ७८७. ८३२. ९२३. ९६३. ९७७. १०५२. ११६५.

असर (sk.) ८३२, १८२०.

∨भज्

भजान्ति १२२.

भग ३७१. ४२५. ११६०.

+ प्रति. पडिभग्ग २१८.

+ वि. विद्या ५१. १०८५.

भट्ट (आष्ट) ५४५.

भड (भट) २७७.४१५.४३४.४३५.६५८.

∨भण्

भण १९८०.

भण्णां ७०८.

मणिअ ८०४.

भणन्त ७०. ९६.

भति (मिक्ति) ३३४.

भड़ (भंद्र) ५९८. ६४४. ९५८.

ँ **भमर (**भ्रमर) १८. ५७. २८७. ३४५. ४ई७. ६०५. ६१६. ६५२.

भीन (भ्रमि) ९०४.

भिमर (भ्रमणशील) २५०.६११.६६३. भय ह. भभ.

भयवर्ष्ट (भगवती) २९५. ३३८. ९३५.

भयवया (भगवता) ८९६.

भर (sk.) १७. २६. १०१. १५४. ४२२. ५३३. ५५९ .६२२. ९१२. १११५. ११५२. इर ७३१. ७३५. ११५१.

भरण (sk.) ८११.

भरह (भरत) ८०२.

भव (sk.) २५०. ११२७.

भवण (⁰न) २०७. २८७. २९१. ३०६. ३३४. ३७०. ३९६. ४२९. ६६२. ६७४, ६८३, ६८७, ७१६, ८३७. ११०१, ११९२,

भवभृष्ट (वित) ७९९.

∨भा भासि ३०१.

+ आ आभाइ २९४. १११२.

--- आहासि ३०४.

+ प्रति. पश्चिदाइ ६६. १६७. १७०. १८०. २८१. ४३६. ४७६. ७०६. ७९८. ११२६. ११३१.

भाभ (भाग) ५६१. भाय १०९७.

भाईरही (भागीरथी) १०७.

भाष s. भाअ.

भार (sk.) २४९.७९७. ८५४. १०४६.

भारह (भारत) ४८६.

भारही (भारती) १०७.

भाव (sk.) ९७८. १२०४.

भास (sk.) ८००.

भिउदी (मृक्टि) १०३. ३४०. ७०५. ७१८. ७४१. १०१५. ११९९.

भिति (ak.) ६६२. ६७४. ६७८. ६७९. ६८२. ११८५.

∨भिव

भिन्दइ ११२२.

भिज्जन्ति ४४६.

मिण्ण २८. १२३. १५१. ३३०. ४१५. ४४३. ४५०. ५१८. ६१३. ६३३. ६५०. ८२९. ८५२. ११७९.

भिजन्त २९५. ५०१. ६६१.

+ आ, आभिष्ण १९४.

+ उत्. उन्भिक्जइ ५९४.७८३.१११८.

--- डब्सिण्ण ४३. १७१. ३४३. ३८९. ११६२.

- उच्मिजनत ४६१.

+ उत्. डिभिज्जमाण ४७०. ८४०.

+ प्रति. पश्चिमिण्ण ५. ११०२. (८६१.

+ वि. विभिण्ण ५७०.११८०.विहिण्ण

+ सम्. संभिष्ण २७४. ६४८. ७४६.

∨भी भोग ४७२. ४७३. ७२४. ११९९. भीय ९८. २२०, २४३,

भेसिय १०११.

भीम (sk.) ४९१.

भीर (sk.) ४८९. ७५८.

भीसण (भीषण) १७०.

भुष (मुज) ११६१. १२०२. भुष ८. १०४. २४७. ७०९. ७१६. ७३५. ७४३. ७४९. ७९७. ९२९. १०७०. १०७३.

मुअस (मुगग) ४७५. मुसय ४७२. भुयस ४९२. ४९६. सुयय ४८४. ८२५. १०२२. १०३७.

भुअइन्द (भुजोन्द्र) ४७७. **भुयइन्द** ४७४.७३९.८२१.१००८.१०२५. १०२८.१०३४.१०४७.

भुअङ्ग (मुजेग) ४८०. भुषंग १७८. १९८. ६३८. ६६३. ६७०. १०२१. भुषंगवद्ग (मुजेगपति) १५५. भुषंवत्त (मुजेपत) ६४१.

$\vee$ भुज्

मुज्जन्त ९५७.

+ उप. उभउत्त ३५०.

-- उबहुउजन्त ६८. बहुत्त ३४८.

भुमया (भ्र) २९. २५०. ७७८. ९२३. १०४३. ११२३. ११३४.

भुष s. भुभ.

भुयण s. भुवण.

भुषा (भुजा) ३३०.

भुवण (भुवन) ३. इ. १६. १९. ४४१. १००५.११०१.भुवण ३४६.७२६. ७९७, ८१२. ८१६. ८३२. ८९९. भुवणम्तर (भुवनान्तर) १०७.भुवणम्तर

१०४४.

∨મ્

हों १ ९५. ९८. ३९८. ५०१. ७३८. ८५३. ८८८. ८९१. ८९७. ९२४. ९५२. ९६०. ९६८. ९८९. १०२९. ११४२. ११६३. ११६९. इवन्ति ९०१. ९३६. ९७६. ९८८. २५१. २७१, २९५. ३५९. ३७६. ३७८. ३९७. ४०५. ४६२. ५४२. ५६७. ५९०. ६४३. ६४५. ६५६. ६८७. ७१७. ८०७. ८४५. ८६३. ४६५. ८६७. ८६८. ८९५. ९०३.९५७.१३८. ११४१.

होहिइ ७९, ९०२.

होउ ६०३. ९२५. ९६९.

होन्तु ९७. ९७२.

भाविय ४८६.

होन्त ४७२. ११०६.

भवन्ती ५८८.

होऊंग ९४३. +अनु. अणुहूय ११९८.

+दूर. दूरीभवन्तु ९८७.

-प्र. पहुत्त १०२०. १०७२.

---पहुप्पन्त ८३९.

+वि. विद्याविजनह ८५४.

---विहाविय ६५९.

+सम्. संभावित्र २०१. ८२६, ११९५. संभावित्र १०७. १७७. ६७०. ६७३. ७३८. १०५८. ११५१.

भू (ak.) २४९. ४४८. ४५९. ५०५. ५३२. ५५७. ५५९. ६३२. ६४९. ६६६. ६६७. ६६८. ८३२. १०८८.

भूअ (भृत) ६८४. भूय ३११. ८८८.

भूअत्य (भूतार्थ) २५३.

मूह (मृति) ५६०. ७४०. भूमी (मृमि) ३७५ ३९९. ४४५. ५०१. ५०३. ५३३. ५३६. ५४८. ५४९. ५५५. ५५७. ५६३. ५६६. ५७१. ५७५.५८२.६२६.६७०.६८१.७२७.

भूमिवाल (भूमिपाल) २१५.

भूय ह, भूअ.

[946.]

भूति (sk.) ४३७.६११.६७३.८०३. भूरह (sk.) १०५४.

भूषास (भूपास) ५१८.

ं⁄ सृ म**रेइ** २३**१.** भरिक ६.१६.३४३.१०८७.११९६.

भरिय ४६. २८६. ३५२. ४४७. ४४८. ८०३.

भरन्त २२६. ४५२.

+नि. णिहुय ३८२. ७९६. ९१५. निहुय ११०. ११३.

भेय (भेद) १०५. भोय (भोग) ४२३.

∨भ्रम्

भमइ ३७०. ५८३.

भमन्ति ८६. १४३.

ममियव्य ५४९.

भिमेश ४३०. भिमय ४५. ५५. ८४. ४१८. ४६५. ७४३. ८१९.

भामिय ७७६.

भमन्त ८२७.

भमन्ती ३९१.

-परि. परिकाममा ४७. १०७. १३४. ५८५.

-पर्विमाभय ३६७.

-सम् सभन्त १४८.

Ħ

म for मए, महं अम्हे and मे s. अस्मत्.

सभ (मद) ७९. १०२. ७२८ ८९५. ११४६ ११५४ स्य २४.२५.१६२. २४९. (कस्तूरी) ३६९. ४३३. ५१७. ५५२. ५६८. ६९८. ८३६. ८९५. ९५६. १०१३. ११४०. ११४६. ११४७. ११४८.

मइ (मति) ८१. ८४. ८८७.

मइसण (मतित्व) ७५.

मइन्द (स्रोन्द्र) ९. ११. २८८. ४७१. ६१८. १०११. १०७६.

सङ्ब्द्रसण (मृगेन्द्रत्व) १०.

महरा (मदिरा) १६२, ६९०. ७८१. **८**६४, १०८७.

58 (Gaüdavaho)

महरू (मलिन) ४९.४०३.४५५.५४३. **५९०. ५**९४. ६२१. ६२५. ६५६. ९२१. १०४०.

 $\bigvee$ मइल् p. (मलिनय्)

मइलेइ ८५७.

महलिज महलिजह १०७७.

मश्लिय ३५६.

मइलण (मलिनीकरण) ११९९.

मबह्य (मृदुलित) ३४७.

मउई (मृद्धी) ७६९.

मडढ (मुकुट) ३३.

 $\bigvee$ मउल p. (मुकुलीभवने)

मउलउ ६९.

मडलिन्त १०८५.

मवल (मुकुल) १६४. ४८६. ५१६. ५९४. ७८८. ७८९. ८३५. ११८८.

मडलण (मुक्लीभवन tr) ७९३.

मंडलावअ (मुकुलीकारक tr.) ९४.

मउलि (मौलि) २४८.४२५.७१८.८१२. मउलिअ (मुक्लित) १६५.

मजर (मयूर) २९९.३३५,३५५.३८९.

मजह (मयूख) ७७.२१९.३२८.३६३. ५५२, ५६४. ६४६. ७६२. ७६९. ८१५. १०४१. १०४६. १०६०. १०६७. १०९३. ११०१. ११६५.

मगह (मगभ) ३५४. ४१४. ४१७. ६९६. ८४४.

मया (मार्ग) १३. २१. २८. ८४. ८५.

१३७. २१४. २१६. २३२. २६०. ३०५. ३३८. ३५२. ४०१. ४११

४४७. ४५५. ४७१. ४७३. ४८४.

४९६. ५३५. ६४४. ६५५. ६६९.

६८६.७७९. ८०७. ८२०. ८५२.

८५९. ९४९. ९९९. १०१०. १०१९.

१०३१. १०३५. १०५२. १०७७. १०७९. १०८३. ११०८. ११५०.

११९८.

मगाण (मार्गण) ८६०.

मिगिष (मागित) ३९०.

मङ्गळ (৪k.) ११२. १६१. १८५. १९४.३२४.४४६.११८६. ११८९.

मङ्गुल (पाप tr.) ९५१.

मच्छर (मत्सर) ८०. २१४. ८८१. ८९६. ९४७. ९६८.

मजाण (मज्जन) १६६. ४६१.

मज्य (मध्य) ४८. २०३. २५९. ४५१. ४५३. ४५७. ४९६. ५५४. ७५७. ७९३. १०३६. ११०२. ११११. ११३७. ११६०. ११६७.

मजाएस (मध्यदेश) १०५३.

मञ्ज (sk.) ११९३.

मक्षरी (sk.) १६५. १९३. २०६. २५०.३४५.३७४.५०५ ५३०.५८५. ५८८. ५९६. ५९९. ७८८. ७९०. ८३४. ११२५.

मआरिमय (मक्षरीमय) ७५४.

मञ्जीर (8k.) ३६७, १०४८.

सबह (अल्प tr.) १६. ४६. २०३. २२९. ३२०. ४३३. ४५२. ४५८. ५२३. १०२६.

मडहिय (अल्पीकृत tr.) ८४०.

मण (मनः) ८८. ३४७.

मणहर (मनोहर) ७८७.

मिण (8k.) १४. ५१. १४३. १८२. १८६. १९३. १९५. १९५. १९७. २१२. २५०. ३५०. ३२०. ३२०. ३४८. ४२६. ४३२. ४८३. ६२४. ६२८. ६६३. ६६४. ६८०. ७३५. ७६८. ७८०. ९०५. ९६३. १००८. १०४१. १०५८. १०६८. ११८८. मिणवड (मणितट=मणिमयतट) ६३९. मणीरह (मनोरथ) ७२८.

∨मण्ड्

मण्डन्ति ६७.

मण्डिय २८५.

मण्डण (मण्डन) ४६. ३३२. ४७९. ७८४. ११२४. ११२९. ११३९. #### (Bk.) 0. १०१. १०३. १२०. १५६. १६९. १७०. १७५. १७७. १९६. २९५. २९५. २९५. २९५. २९७. २९९. ३०७. ३१५. ३२३. ३२८. ३३२. ३२८. ३१९. ४६९. ४६१. ४६९. ५६१. ६६१. ६४६. ६४७. ६५८. ७०४. ७५९. ७७३. ८२८. १०२७. १०४७. १०५८. १०५८. १०५८. १०६७. १०६८. १०६८. १०६०. ११४. ११६०. ११६०. ११६०. ११६०.

∨मण्डल, मण्डलङ्जा.

मण्डलङ्जन्त १०३४, मण्डलमा (^०लाघ) २४५.

∨मण्डलाय

मण्डलायन्त ६.

मण्डलिय (मण्डलित) १११६.

मत्थवत्थ (मस्तकस्थ) ११७८.

∨मथ्

+निर्. णिम्महिस ५१२. १०३९.

∨मद्

मष्ड ८६४.

मत्त २७८. ३९६. ४०६. ५२६. १११७. ११४७. १२००. ५४८.

∨मन्

मण्णप १६०.

मण्णन्ति ८७३. ९२२. ९३९.

मण्णिस १२०१.

मण्णेत्था ८६७.

मण्णे ७३. ११३. २२०. ७२८. ९१२. ९२३. ९९५. ९९९. १००२. मन्ने

मध (मत) ९५९. [९८४. ९८८.]

⁰मन्त~~वस्~~व s. णामसन्त~~वस्~~व.

मन्थर (sk.) १५०. १६२. २७५. ४२९.

∨मन्थराय

मन्थरायन्त १०२६. मन्थरिय (मन्थरित) ८४१.

मञ्जन्ति २४५.

मन्द (sk.) ३१८. ५७६. ६१८. ९०६. ११४९. सम्बद्ध (sk.) ५१०. ८२३. १०३८. मन्दार (sk.) १९४. ४१६. ६६७. मन्दिर (sk.) ३२२.३६१.६१८.६८१. १०८३. ११८८. मच (मद) s. मअ. मय (मृग) १६९.५८७.१११४.११६७. मयद्र ह. मियद्र. मयण (मदन) १७७.३२५.३४१.५९९. हइह. ७५४, ७८३, ७९६, ८३७, ९१६. १११६. ११३८. सयणाहिः (मृगनाभि) ७७९. ७८५. मयतण्डा (मृगत्णा) ५४२. मबरम्द (मकरन्द) ११०. ५१६. ५८५. ६०५. ६५७. ७४८. मयरहर (मकरधर) ८०७. मरगभ (⁰कत) १०७०. मरगय २५८. मरण (sk.) ३२४. ४६८. ९१०. मरास्ट (sk.) ६३०. मरु (sk.) ४७१. मह्अअ (१वक) ७८४. मह्युअ ७८६. मरुवंग ५८६. ∖∕मळ मिलिअ (मिदित) ४२८. मिलिय ३५. १८८. २०६. २७७. ३६६. ५१४. ५२४. ७८६. ७८७. ११३५. +वि. विमलः ११५९. —वि. विमलिअ ५८७. ११९८. मल (sk.) २१३. ३४४. ६१४. ८९६. मलज (मलन) ४६४. मलय (sk.) १२१.४२३.६६१.११२७. मल्लिण (⁰न) ३८५.६४२.११०८.१**१**७५ मिलिय (⁰न) १११. मसाण (इमशान) २,९१. ३२७. मसिण (मसण) १३३. ३९५. ५२५. ५२९. ११७०. ∨मस्ज्

मज्जर ४०७. ८११.

मज्जन्त ८०६. **∀**मह महइ ९४९, ९९१. महन्ति ८६६. **मह** (⁰ख) १०१३. महन्व (महार्घ) ६६३. ९०९. ९८२. महण (मथन) ३४. महधूम (महाधूम) ८१५. महल्ल (महत्) १०६. महाकइ (महाकवि) ६३. महाकुम्म (महाकूर्म) १७. महागिरि (8k.) २३०. महागुण (sk.) ९०१. महाणई (°नदी) ४४९. ४५५. महाणिष्ठाण (0निधान) ६८६. महातर (sk.) ५४८. महादप्पण (⁰दर्पण) ११९२. महाप्रदेव (⁰पदीप) ८०९. महापरेख (°श्रेत) ३२९. महापस (°ञ्ज) ३१९. महाभवण (⁰वन) ९०६. महाभूयंग (⁰जंग) १३३. महामणि (sk.) १९८. ९१६. महामहिस (०४) २९५. ३१६. १०९१ महामह (0धु) ६११. महासीण (⁰न) १०१८. महारम्म (sk.) १०७. १०७४. सहारह (⁰थ) ४९४-महावराह (sk.) १३. १०९८. महाविहंग (sk.) ८१९. महासुर (sk.) ८१६. . महाहव (sk.) ४३९. महिन्द (महेन्द्र) ९९. १९९. २३५. महिमा (sk.) ८८५. महियल (महीतल) २८२. महीयल २८३. ५०६. महिल्लण (महिलाल) १८.

महिला (sk.) ५९८.७२०.८८९.९९७. १२०७.

महिस (⁰ष) ४३. १७२. २८५. २८६. २८९. २९३. ३०५. ३२४. ३३५. ५४०. ५४१. ६४३. ६५९. १०८८. १०९१.

महु (⁰धु) १६४. ५९६. ६०४. .७९१. ८३६. १११८. ११४५. ११४६. ११४८.

महुअर (मधुकर) ४६४. ४६८. महुयर १६८. ५९९. ६३०. ६९५. ७५३. १०५७. १०६२. १११४. [९३२. महुमह (मधुमथ) ९. १८. २८. ४०७. महुमहण (मधुमथन) १०९२. महुमहियय्य (मधुमथिकय) ६९. महुर (मधुर) १८४.१९४.४१८.५८३. ६३३. ६४८. ७४७. महुरत्तुण (मधुरत्न) ६७. महुरीहुयन्त्र (मधुराभवत्) ११८९. महुस्यण (मधुस्दन) ५५.

∨मा

+नि. णिमोसे २९६.

महोसही (महौषधि) ६३८.

--ांगिमिय ११६१.

+निर् णिम्मवेसि २९७.

+ परि. परिमिय ५०३.

+ विनिर्. विणिम्मिय ४६६. ८४९. मा (sk.) ६०३. ९५१. ९८७.

माइ (मान्) ३३४.

माण (मान) ९६. ७९८. ११४४.

११४६. ११४८. माणइत्ती(?मानयित्री=मानवती)११४३.

∨मान्

माणिय ५५.

माया (sk.) ११. १८. ५५. ३५४. ४८७.

मारुअ (⁰त) २२६. ५०१. ५०४. ७८८. ११७४.मारुय ५४५.५७२.१०४४.

∨मार्ग

मग्गइ ९९१.

मग्गिय ७८४.

+ वि. विमग्गमाण ९८७.

मालई (मालती) १६४. २३७.

माला (sk.) १८. २०. १८२. २३५. २३७.२४४.२५१.२८७.३०३.३०४. ३१८. ३४०. ३४४. ३६५.४६०. ४७५.४८८. ६०५. ६१६.६४७. ७६०.७६३.७८५. ८९८.१००९. १०२३.१०४२.१०६२.१०८२.

∨मालाय्

मालायमाण ११४०.

मारिणी (मारिनी=मारुवोगिनी) ११३१.

मालुहाणी (⁰धानी) ५८१.

माॡर (ak.) ३०४.३२५.६२१.६५४.

∨मांसलाय्

मासङाअन्त ५८०.

मास (मांस) १६. ३२९. ३३२. मासक (मांसक) २०३. २३२. १०८९. मासक्षिय (मांसल्ति) १६३. ७३९. माइप्प (माहात्म्य) ९०. ९७. १९२.

४८७. ७०६. ८९३. ८९४.

माहप्पधर (माहास्यथर) ९०१.

माह्य (माधव) ४८७. ६०३. १११४. माहबी (माधवी)२८५.५९४.७९०.८३५.

∨(म

+ नि. णिमिस १०३७. णिमिय ४७. ७९७.

मियङ्क (मृगाङ्क) ३०. ३३. ३९. ५६. १८३. १८६. २०४. ४०६. ४२५. ५६९. ७४७. ८३९. ८५७. १०८६. मयङ ७८५.

∨िमिल

मिलइ १०९१.

मिलन्ति ११०४. ११०६.

मिकिंव ४५. १२०. २९१. ११८०.

मिलिय ५३. १०३. १३६. २०३. २०४. ५१४. ६५८. १०७८.

मिलन्त ७५१. ७५२. १०४८. १०९३.

मिस (⁰ष) ९४१. ९८४.

मिहण (⁰थुन) १३६.१५७.१७१.५००.

मीण (⁰न) ५२०. ६१९.

मीणडखं (मीनकुल) ३८७.

∖∕मील

मिलिये १९७.

मीलन्तं ३१२.

+उत् 🕽 डिम्मिल्ड ६५. ३६९. ७३९.

-- इंग्मिडान्ति ४५५.

-- उम्मिल ६००. ६२१. १०१७. १०६०.

--- उम्मिछन्त ४९८. ७०२.

—उम्मिलमाण ३५८. ७७८. ११३८.

+नि. निमिल्लान्त ९९२.

-- णिमिछ १९२. ६१०. ७३८.

+समुत्तः समुग्मीलिअ ४६२.

∨मुक्ल, मुक्किज (H. D. VI. 147) मुक्कलिज्जन्त (स्वैरीकियमाण) ७३२.

∨मुच्

मुयइ ४२. १०१. १४५. ४१९. ५९७. | √मुद् **७**०९, ९६२,

मुयन्ति ११५. २३१. ९८२. १०७४. मुञ्जन्ति २५८.

मुच्च २९९.

मुखन्ति ११०, ३५३, ४३३, ४४८. ४७५. ६३७.

丹東 (⁰帯) १०. く५. ११८. १३०. २२८. ३२९. ३३४. ४०७. ४७१. ६४३. ७००. ८३०. ८८३. ९०३. ९१०. १०१७. **१**०३९. १**०९**९. ११३३. ११६४. ११७३.

मयन्त ४९२. ६४६.

मचन्त १०७८.

मोत्तं ८८३. ९४२.

मोत्तुण ४८९. ९३५. ९४८.

+अव. अवमुक ५९५.

+आ. आमुयद १५७. २४६. ३२२. ९१४.

---आमक रै२१. ११९१.

+उत्. उम्मक ५७४.

--- उम्भोइअ २८५. २८७, उम्मोइय ९४३. १०३५.

+परि. परिमुक्त ६९५.

+वि. विभोएन्ति ७६५.

—विमक्ष १५५. ३५६. ८१८. ८९०. ८९८. १०१२.

∨्रमुण p. (ज्ञाने, H. P. IV. 7)

मणन्ति ८३. मणिय (ज्ञात) ७१६.

मुणाल (मृणाल) २६६. ३६६. ५१८. ७७१. ११६५.

मुणाली (मृणाली) १३.

मुणि (⁰नि) ३७४. ५५०. ६१५. ६४२.

मुणिअण (मुनिजन) ११९०.

मुण्ड (sk.) ३०७, ३१८.

मुला (मुक्ता) २२२. ६९८. १०५८.

मुत्ताहरू (मुक्ताफरू) ७३०. ११९४. मुत्थ (मुस्त) ३९९. ५५७.

मुश्य ६०७,

सुद्दा (सुद्रा) ८७. ६२७. ७१५. सुद्दिय (सुद्रित) ५६५. सुद्ध (सुर्व) ३२५. ७९५. सुद्धभाव (सुर्वभाव) ७९६. सुरारि (8k.) ८०९. ८१४.

∨मुह मोद्देश ९०७.

> मूढ ३१८. ४८७. ८७१. ९४२. ९५६. १०४०. ११११.

मुक्झन्त १५३. १०९०.

+वि. विमूद ५८७.

मुहं (मुख) रे७. ४०. ५४. ७४. ११५.
१२३.१७०.३११.२२७.३३४.३५४.
३७७. ३८७. ४२०. ४२४. ४३१.
४३७. ४६६. ४७४. ५८६. ५९६.
६०४. ६२२. ६४९. ६९२. ७००.
७०२. ७१०. ७४३. ७४६. ७६५.
७०१. ७७६. ७७८. ७८८. ८२१.
८२४. ८३१. ८४९. ८९०. ९७२.
१०१०. ११२३. ११४४. ११४९.

मुहमेस (मुखमात्र) ५४७, मुहयन्द (मुखचन्द्र) ७५६.

सुहरू (मुखर) २०. ११७. १७०. १९३. १९७. २३१. २७०. ३७२. ३९५. ४४५. ४७८. ४९९. ५१३. ५२४. ५२६. ५२८. ५४७. ५५३. ५६७. ६१७. ६३४. ६३५. ७६७. ८११.

मूब ह. सुह् मूबत्तण (मृक्षक) ८८. मृबश्चिक (मृक्षकित) १२०६.

∨मुंख

+ उत्, उम्मूलिअ ११८३. उम्मूलिय ३६८. १०३३. १११९.

मूख (sk.) १३.३८,११०,१३९.१४०. १४५.१४६.१५०.१६४.२१७.२२९. ३५६. ३७८. ३९०. ३९३. ४२८: ४४५.४४७.४४८.४४९.५०४.५२२. ५३९. ५५०. ५६६. ५७२. ५७८. ५८४. ६१०. ६२०. ६२५. ६७२. ६८४. ८२४. ८५४. ९०६. ९९२. १०२५. १०२५. १०२४. १०२४. १०६५. १०८४.

∨स

मथ (मृत) ९६२. ९८५.

∨सृग्

मग्गन्ति ८७७.

+बि. विमग्गन्ति ८६६.

∨मृज्

+सम्. संमज्जिय ६०९.

∨मृश

+आ. भामह ७४४.

+परा. परामृद्घ २२१.

+परि. परिमुट्ट ४२७.

मेइणी (मेदिनी) २७६. ४२३.

∨मेघाय्

मेहायन्त ३२३.

ेमेस (मात्र) २३६.२८७.७३७.९६४.

मेय (मेदः) ३७७.

मेयय (⁰चक) ३३६.

मेरु (sk.) ५३. ८११.

मह (⁰ष) १९२. ३६२. ३७१. ३७३. ४०४. ४०६. ४४४. ६५०. ७३३. ७४७.

मेहला (मेखला) ३४२. ३६५. ५४६. ७६७. ७७५. ७७६. ११३१.

मोसिअ (मौक्तिक) २६६. मोसिय २१९. १०८६.

मोत्तियत्तण (मौत्तिकत्व) ७१४.

मोयण (मोचन) ७३५. ८७९.

मोह (8k.) ९१. ९४६. ९८७. ९९४. मोह (मोव) ५२०. ८५८.

मोह (मोष or मोह) ८९२.

√स्क्रे

मिलाण (म्लान) ५८४.

य

य ह. च. ⁰यह ह. तह. ⁰यणस्थ ह. जणस्थ.

√यम्

+ उत्. उज्जय ४.

+ सम्. संजमिज्जन्ति २८९.

---संजिमिय ८१३.

—संब्रमेन्ती ८४०.

--संबामिउं ४८७.

°यर s. **क**र. °यल s. तल.

√यस

- 🕂 भा. आसासेर ११७४.

—आयासिऽजइ ११६०.

—आयासिय ५७८. १०५७.

∨या

[२६२. २६९.

जास २८४. ४१७. ४२३. ८३२.जाय + छप. उनेन्ती ५५.

∨युज्

+ नि. निओपर ५९२.

+ अभि. अहिंउत्त ८२२.

युप्मत्

तं (त्वम्) २१२, २४३, २४८, २९२, २९६, ३०३, ३०४, ३०७, ३०८, १३२०, ३३४, ७१२, ७१३, ७१८, ७२३, १२०१, १२०२,

तुंमं ७२१. ७२४.

तह २१३. ३२५. ४९०. ७१३. ७२४.

सदं २९३. ११९८.

तप ४८९.

तुमार २२१. २९०.

तुमाप् २८५. ३१३. ७२३.

तुमाओ ८४४.

तुमाहिन्तो ७२४. ७२९.

तु (तर) २१९. २४४. २४६. ७१०. ७२१. ११९५.

तुउझ २१७. २५१. २९९. ३१५. | ३२८.३२९. ६९९. ७०४. ७०९. **७११.** ७१५. ७१६. ७२५. **१२००.** १२**०**३.

तु इसं २८७.

तुम्हं २८८.

चुँद २१४. २१६. २१८. २२०. २२२. २३६. २३७. २३९. २४०. २४१. २४२. २४५. २४७. २८६. २८९. २९२. २९४. २९५. ३०२. ३०५. ३११. ३१२. ३१४. ३१८. ३१९. ३२३. ३२४. ३३१. ३३३. ३३५. ३३६. ६९६. ७०५. ७०६. ७०८. ७१४. ७१७. ७१९. ७२६. ७२७.

ते (तब) १८३. १८५. १८६. २९७. ३०६. ३३७. ९४२.

७२८. ७२९. ७३०. ७३६. ११९४.

बो १८. वेर. २५. ३१. ४४. ४६. ५८. २२३. २४८. २५२. ३०३. ३२२. ७२३. १००६. १२०१. १२०२.

तुमम्मि ७०६. ७०७.

११९७. ११९९.

तुमे २३८.

तुवि २५०.

₹

रञ ८. स्य.

रह (°ति) ५७, ९५०, ११५५, ११७२, र~~क्ख~~ण (रक्षण) ५०, ३०१, ८६३, रक्खा (रक्षा) १७८, ३८६, ४६७,

∀ख

रक्खउ १८.

+परि. परिरक्षिश्र १४९.

रमाय (कौसुम्भवस tr. H. D. VII.

3) ४०३. ह. णवरक्रय.

्राक्षोल p. (दोलने H. P. IV. 48) रक्षोलिय (कम्पित) ३९४.

रङ्गालय (कान्यत) २९४. रङ्गोलिर (संचालित) ६२४.

र्**ड्र** (sk.) ६१४.

°रङ्गय छ, णवरङ्गय.

√रच्

रयन्ति २६५, ९८४. +वि. विरपन्ति ७३०. --- बिरइअ १०२९. विरइय ४८६. रच्छा (रथ्या) s. रत्था. राज्य (sk.) ६६९. /रञ्ज राजिय ३४८. १००८. राविध ४१९. रजन्त २७७. ७३९. +मभि. अहिराक्षिय ५६४. +वि. विरस्त ६५९. --विराविय ११६९. रण (8k.) १०२. २४३. २८८. ४१५. रणकार (रणत्कार) ७०३. रणरणय (°क) ११३३. रागिर (रणमशील) २९१. ४६०. ७६७. रक्का (अर्ण्य) ह. अर्ज्जा. ३७५. ३९४. ४०९.४११.४२१.५१९.५३६.५३८. **439.480.486.443.468.462.** ५७२.५७५.५७७.५८२.५८९.५९५. ६००. ६५४. ६६०. ९९०.१०७६. १०८४. **रस** (⁰क्त) ३०४. ७५४. रत्था (रथ्या) ५६५. ६८०. ६८७. रच्छा ३६२. **∀रभ** +परि. परिरद्ध २४३. स्म रमर ९४७. ९९१. ९९८. रमन्ति ९१७. ९४८. [११५४. रमड ७२०. रअ (रत) २१३. रव ११३०. ११५३. रमिय ११५६. +मा. जारामिनत ६६८. +वि. विरमन्ति ४९६. रमण (sk.) ७६४. ७६८. १०६५. ११२६. ११४०. ११५९. ११६०. ११८७.

रमणिज (रमणीय) १६४. ६०७. ६४५.

रमणी (ak.) '१७३. २११. ३५३. ६९६. ७३०. ७४४. ७४८. ७८२. १०४३. १०५२, ११२४. ११४९. ११५१. ११५६. रमणीय ६०२. रम्भा (sk.) ७५५. रय (रजः) ३७७. ३८३. ३९०. ३९१. xx3. 40x. 444. 446. 449. ५६५. ५६९. ५९०. ६३१. ६८७. ७६६.१०६१.१११०.११४४.११७६. १२०५.राज ३२.३४१.६३२.११९९. **रय** (sk.) ८१९. १०२३. १०**२**९. रय ह. रम्. रयण (रत्नं) २५. १०१. ४१८. ४२२. ४७३. ४७९. ४९२. ६३८. ७३९. ८२०. ८७९. ९१७. ९६७. १०१६. १०४७. ११८०. रयणमेल (रत्नमात्र) ६६३. रथणवह (रस्तपथ) १०७१. रयणा (रचना) ११२५. **रयणी** (रजनी) ११६. ३०२. **३३**४. x02. 808. 889. 40E. 4ES. ६५६. ६८७. ७४६. ७८७. ८९८. १०६५. १०७३. ११६६. ११७२. ११७६. ११८४. **रयणीभाव** (रजनीमाव) ३०८. रयय (रजत) ८१२. र्ययवस (रजतपात्र) २११. रव (sk.) ७. १२. २४३. २५७. २८८. ३७५. ४०२. ४३५. ९३७. १०४८. रवि (sk.) ५०. १२०. १७४. २००. २२५, २३४, २७२, २८०, ३०७. ३६२. ३७१. ५४२. ५६४. ६८९. ८०७. ८१५. ८२९. ८३०.१०७५. १०८२. १०८५. १०८६. १०८८. १०८९, १०९०, १०९१, १०९४.

१०९५. १०९७. १०९८. १०९९.

११०३, १११५, ११३२, ११८२,

११८३.

रैविअर (रविकर) ६४३. रवियर ६२१. | \/राध १०८४. २१००.

रस

रसिय (रसित) ११. ३४९. ५२०. ११८९.

रस (sk.) १६४. १६६. १६७. १८६. २५८. २६१. २८४. ३११. ३३०. ३३७. ३४४. ३५७. ३६५. ४२८. ५००, ५०४. ५१८. ५७७. ६०४. ६०६. ६३३. ६७१. ७७१. ७९९. ८३७. ८८८. ९३८. १०५५. १०७७. ११३८. ११४६. ११५१. ११५३. ११५६. १९६९. ११७२. ११७८. ११९६.

रसणा (रशना) ७६५. ९४३. १०४९. २०५०.

रसायल (⁰तल) १४७. ४७२. १०२०. रसिभ (⁰क) २९९. रसिय ६४.

₹8 (⁰४) २००. २८०. ४१६. ७५९**.**

रहक (रथाक) ४९४.

रहस (रमस) ११७. २००. २४७. २९३. ४२४६ ४७४. ५५२. ८१७. ८३१. ८४३,९२३.१००९.११०३.१११९. ११४१५. ११५०. ११९०.

रहसा (रक्सा) १४७. २५२. ४३७. ११८७.

रहस्स (रइस्य) ८६०. ८६३. रहिय (रहित) ९६९.

रहुआर (रघुकार) ८००.

राअ s. राय.

राडं (राजि) १३२. ३५५. ३५८. ५३४. ६४१. ७०७. ७३३. ११५०.

राएसि (राजिंष) ४६५.

∨राज

+निर्. णीराइज्जन्ति ४१३.

4-कि विरामः १२००.

--- विरायन्ति ३७९. ३९१. ६११. ६१३. ६५५.

59 (Gaüdavaho)

+भप. अवरद्ध ४५६. ७६४. ८८४.

राम (sk.) १०५२.

राय (राजा) २६५.

राय (राग=रङ्ग) ७४. २५०. ३७९. ४०२. ४६१. ४७९. ५९०. ७८३. १०४७. १११८.राभ ४३२. ७८२. ९६६. ११४७.राय (प्रीति) ७७२. ११५६. राभ २९१. ९४७. ९४८.

रायवह (रागवह) ४८२.

रायहंस (राजइंस) १०४८.

रासि (राशि) २१८. ६१७. ६६३. ६६४. राहा (°धा) २२.

राह (sk.) २३. ४६९.

राहेअ (राधेय) ४९४.

रिउ (रिप्र) ९. १०६. १६६. १९१. २१२. २३७. २४१. २४५. ३५१. ४९१. ६९५. ७१२. ७१८. ७२१. ७३०. १०१२. ११९५. ११९९. १२०३.

∨रिच्

+प्रवि. पश्रिक १०८३. पविरिक ६८५.

+वि. विरिक्ष ३५२. ४६९. १०२८. शिद्धि (ऋदि) ९२. ८६६.

V₹

+वि. विरुष (विरुत) ४०२.

∨रुज्

रुगा (रुग्ण) ५६१.

Vरुण्ट

रुण्टन्त ६०५.

₹ण्ड (sk.) ४३६.

√रुद्

रुजनित १९१.

रुण्ण ११७७.

∨रुध्

रुद्ध २०६. २२९ .५६९. १००८.

+अब. अबरुद्ध १८४.

+नि. णिरु ४३४.

+परि. परिरुक्त ४३४.

🕂 प्रति. पडिरुद्ध ७३५.

+बि. विरुद्ध ९२७.

रुष (रुग्) ४९१.

हह (sk.) ५४९.

/रुष्

+आ. आरोसिअ १२३.

√₹₹

रोहन्ति ७२७,

रूढ १५२. ५३९. ५८५. ६६७. ७६६. +अथि. अहिरूढ २२०. ४८३.

+आ. आरुद्द १५९. ४५१. ८१२. ११९९.

--- आरोइन्ति २२७.

— आरूढ २४८. २६२. २८६. ३१९. ४३१. ७३७. ८११. ८९९. ९००. ९८३. १११०.

--आरुहन्त ८११. ११९२.

--आरोवेह २४२.

---आरोविय २११.

+परि. पारक्त परेप.

+प्र. परूढ ५३३. ११५६.

+वि. विरूट ४५६.

+तमा. समारुद्द २८०.

-समारुहिका ९८३.

क्रिंद (क्षिर) ९. ४३. २६६. २९४. ३१०. ३११. ३२२. ३३०. ३३४. ४३२. ६२७. ६४०. १०१२. १०४०. १०८६.

ह्स (रूप) २९७. ३३४. ३३७. **रूप** ८१. २४५. ३१२.**रूव** २९६.३०२. ७७४. १०११.

∀रेखाय

रेद्यायन्त ७९६.

रेहाअमाण ३८८.

રેળુ (કk.) १५१, **३९૨. ૪**३૨. ૪५५. **५३७. ५૪५. ५५५. ५७४. ફ**૦૨. **६५५. ૮**३९. **१**०९३.

रेणुभाव (sk.) १००. १०६१.

रेवई (रेक्तो) ३२९.

√रेह p. (भ्षायाम्, H. P. IV. 100) रेहर ५३४. ७३५.

रेहन्ति ३३५. ५८२. ६१९.

रहा (रेखा) २२. ३६, ३८.२५९.५०९. ६२२.६८२.७५८, १०८२.११०१.

११५१.

रोई (रोगी) ९९१.

रोम (8k.) १८. २०३. ७५०. १०५३. रोमञ्च (रोमाञ्च) ४९३. ७५८. १०५५.

११५८.

रोमावली (sk.) १०५१.

रोयण (रोचन) २११.

रोचणा (रोचना) ६०२. ८५२.

रोस (रोष) ७. १२. २९४. ३०५. ३३९. ३५२. ४३१. ४७७. ५६८. ६९०. ७३९. ७४२. ७६६. ८२४. ८२९.

१०४३.

रोसण (रोषण) ३५.

रोह (sk.) २८४. ३५७.

रोह (रोधः) ५२३.

रोहुण (sk.) २५१. १०५०.

रोहिणी (sk.) १९६. २७५.

ल

लआ (लता) ७४९. १०२८. ११६१.

ल्या १८, २९, ६९, १३६, २०२, २०३, २६५, ३२३, ५४७, ५५१, ६३१, ६६०, ६६१, ७१९, ७३०, ७३५, ७४३, ७४४, ७५३, ८१५,

१०५५. **१०**६२. **छड्या** (लतिका) ३६६. **छपख** (लक्ष) ४५. ६०३.

∨छभ्र

क्रम्बेश्ट ८६०.

लिक्किन्न ११६. ४८१. ६२८. ११२८.

लविखज्बद २९६.

क्रिक्लिय ३८५. ५११. १०९५. ११०५. ११६३_. ११७०.

+आभी. अहिलिविखय ६५९.

+आ. आलिखनो १८८.

—आलिखिल ११३७. आलिखिय ४०४.७८९.

∔उप. जवलिखय ६८६.

+परि. परिलिवेखन ७९४.

—परिक्रिक्खिजन्त ४०१.

+प्रति. पडिलिक्खिय ७६९.

√लग्

लगाइ ४६०. ६०८.

लिगाहिइ ७०.

लग ५७. ४४३. ५७१. ६७८. ७१४. १०४९.

+अब.वलग्गन्ति २२६. ५५१. ९८९.

--अवक्रमा ७०२.

—वलग १०३२. ११७६. ११९४.

🕂 आ. आयरग ५३२.

—आलांग १४०. ६२६. ७८८.

+प्रति. पंडिलग ९९. १६१. ३६९. ४४०. ५७८. ७२५. ८३४. ८६२. ९९४ १०४७. १०९८.

√लघुकाय्

लडुआयमाण ६१२.

स्त्रम्स (सङ्ग्र) १०**०**८.

∨लहें

लिक्कि २०२. लिक्किय १८७. ३५६. ३८५. १००३. १०१७.

+आमे. अहिलक्किजण ८०.

+वि विलक्किय ७७७.

लक्षण (लक्ष्मन) ४४५. ५७४. ९६१. **११०**७.

स्वात (कश्मी) २०. ५५. ६८. १०४. २१३. २१७. २३६. २४४. २४६. २५०. २५२. २६३. ४०८. ५८६. ६५२. ६५७. ७२३. ८२९. ८६४. ८६५. ९०८. ९२०. ९२१. ९२५. ९२६, ९२७. ९२८. ९३०, ९३१. ९३३.९३४.९४७.१०३५.१०३९. १०७०. १०८२. ११९७. १२०२.

∀लज्ज

लज्जनित ८३.

জিজ ধংহ্ব. জিজাৰ ১৮. ৭८. জুলা (sk.) ৩২৭. ৭ং৭. ধংহ্ৰড,

∨लङ्ख

लिंख्य ६४१.

+वि. विलब्छिय ८५५.

लब्छम (लाब्छन) ४८. १६९. २६९. ३२०. ७३३. ७५१. ११९८.

लडह (sk.) ३६७, ७३६, ७३७.

∀लभ्

लहइ ७३३. ८४९. ९७९. १००७. १०९२.

लहन्ति ३२३. १०३५.

लद्ध ४९७. ६८९. ८८०. १०३०.

१११८. ११२३. ११५८. ११७२. लक्षिउं ८६६.

लहिऊण ३८०. ७२९. ९२०. ९५६. ९८३.

+आ. आलद ३३६.

∨लम्ब्

लम्बिअ ११९३.

+अब. अवलिम्बय ११५. ३२६. ३२७.

-अवलम्बिजन्त ४६८.

—अवलम्बिऊण ८०. ७०८.

+आ. आलम्बिय ५६.

+परि. परिलम्बिजइ ४९९.

+वि. विलम्बिअ ३५७.

+समा. समारूम्बिय ८०९.

लम्ब (sk.) ७१९. १०४२. लम्बिर (लम्बनशील) ३३५.

लम्बी (sk.) ११९२.

लम्भ (sk.) २७२. ४५६. ६०७, **७५९.** ९७७. १०४३.

लय (sk.) २७.

स्त्रय (स्रव) ७४०.

लया ह, लभा-

/लळ

कालिजनित ५०५.

लालिय ७५३. ७७२.

ललन्त ३२६.

+दुर्. दुललिय ४७. ३४२.

छछणा (⁰ना) ४८०. ६९४. ७६४. ११३९.

स्त्रच (kk.) ६८. १६२. १६५. २७२. ५१८. ६५०. ७९७. ९६९. ११६४.

स्रवण (sk.) ६७९.

स्वस्री (sk.) १८५.

√⁰छवाय्

⁰लवायन्ति **९**४५.

√छष्

+अभि. अहिलसन्त १०११.

∨लस्

+उत्. उहासिय ८०७.

—उद्घरन्त ८०६.

+वि. विरुसिय ८०१.

---विलासियव्य ६९४.

स्रहु (लघु) ८३८.

स्नहुअ (लघुक) २३. १५९. ९००. ९४०. ९७८. **स्नहुय** ५१. १५५. २२९. २३०. २३२. ६७५. ८६६.

छहुअत्तण (रुघुकत्व) १५१. **छहुयत्तण** ८९३.

छहुअया (लघुकता) ८९२.

लहुड्य (लघूकृत) ११४४.

सहुई (स्वा) ५७४.

लहुई-कय (लघूक्त) १०१४.

√लहुअ (लवय).

लहुपह ११४८.

लहुय s. लहुअ. ∨ला

हेर ११४२.

+अभि, अहिलेन्त ५११.

हायणा (लावण्य) ६५. १८७. १९०. ३६९. ४६१. ६४१. ७४०. ७६९. ७८६, ७९२. १०५४. **लावणा** ४८. लालस (sk.) १३८. १५६. ८८१. लालिअङ्गी (ललिताङ्गी) ४८०.

लावय (लावक) ३९६. १११२.

लास (लाख) १९४. १९७. ८३४.

∨िलख्

लिहन्ति २६०. ७५४. ७६८.

लिहिय ५४०.

+वि. विलिहिश ३४०. विलिहिय ७११. ७७८.

∨िलङ्ग

-|-आ. आलिक्किय ११२६.

लिङ्ग (sk.) ३६१. ६०९. ६७६.

∨िछप्

+अनु. अणुलित्त ११६९.

∨िलह

लिइन्ति ६३३.

लिब्भन्ति ३१०.

लोढ ५३६.

🕂 आ. आलोड ५१७.

—आलिख १६५.

∨ली

হিছম (জীন said to refer to জী. conf. H. P. IV.55.) ং২৭. १४६. জীগ (জীন) १०५७.

+अभि. अहिलेश १७८. ९३०.

⊣-व्या. अक्षिय ₹ १७३. ९२३.

---अलीण २५२. १०३६.

---आलीयमाण ५४०.

+पिन. पिनलीण ६६६. +सम्. संलीण २५.

छीला (sk.) ५३. ११०. ११३. १६६.

१८१. २०५. २२८. २३६. २६३.

२६५. २९०. ३३७. ४९९. ६९४.

७१४. ७५३. ७५६. ७७०. ७७१. ७७३. ८५३. ८७४. ९१७. ९२०.

१०४३. १०४८.

स्रीला**इयस्य** (बीलायितस्य) ११३८. स्रीलायह (ब्रेस.) ९७५.

स्त्रठ √ন্তুহ लुदन्ति २८७, /लुप लपन्त ३८४. +वि. विलुत्त ७४२. ११८८. /কুক্ · लुल्ह ३४२. लोलंड ५८७. लुकिम १४८. लुकिय १०८. ११०. १६२. ४०६. +आ. आलुलिय ७४३. +परि. परिकुलिय ३६४. +वि. विल्लिख ३८६. √ऌ . स्रुण ५२३. लुय १३५. १५८. ---परि. परिलुण १४१. ५४८. ावे. विलग २३. ल्र्या (लता) ५७१. लेक्खा (? लेखा) २०६. लेव (लेप) ६७८. केस (लेश) २४९. ७२६. ७४८. ९७०. **लेहा (**लेखा) २९. १७१. १८३. २७८. क्रे**०९**० **३९१. ५१३. ५३१. ७४३.**

७५०. ७७९. ८१२. ८१५. १०५७ १०८९. ११०३. १११७. ११४१. लोअ (लोक) ७५. ८९. २०१. २२८. ५०९. ८११. ८६०. ८६२. ९४०. 989. **9**40. 908. 990. **9**96. १२०६.स्रोय ८०. ८१.९७. १२४. २४८. ३८१. ७१७. ८८२. ९४३. ९६३. ९९०. ९९५. स्रोभण (होचन) ५७६. स्रोयण २९.

∨लोक ५८२. अबलोइस ६४३. **आ**बलोइय +मा. आलोइउं ४४१. --- आलोइजण १९१.

११२३.

१३०. १९९. २९६. ७५७. ७६५.

-∔-प्र. पलोइअ २२१. लोहय (लोठक) ११७३. स्रोण (स्वण) ८०१. लोमस (लोमश) ३१७. लोय s. लोअ. लोयण ह. लोअण. १०६७. लोल (sk.) १७३. ३५२. ७१९. ७७०. लोलण (लोलन) ५७६. **खोइ** (sk.) ११५. १३३. २९८. ३३६. ८३१. ११७३. ११८५. **छोड** (⁰भ) ३२८ ६८५. ९८३. ल्हिक s. under ली.

⁰वा (इव) १३. १६. १७. १९, २०. २१. ३५.३७.३९.४०.४१.४८.५०.५१. ५२. ५६. ६०. ६१. ६६. ९१. ९८. १०५. १०६.१०८. ११५.१२५. १२७ १३० १४६ १५३ १५५ १६९. १७०. १७१. १७७. २११. २१२. २१४. २२२. २२९. २३४. २३७. २४२. २४३. २४४. २४७. २५१. २५५. २५६. २५९. २६०. २६५. २७८. २८२. २८५. २८६. २८७. २८९. २९१. २९४. २९८. २९९. ३००. ३०१. ३०५. ३०७. ३१७. ३१८. ३२२, ३२६. ३३०. ३३२. ३४४. ३५१. ३८८. ३८९. **३९**0. ४00. ४१२. ४१३. ४१४. ४१५. ४३७. ४३८. ४४४. ४५१. ४५३. ४५४. ४५७. ४५८. ४६१. ४६२. ४६७. ४६८. ४६९. ४७२. ४७४ ४७५. ४७८. ४७९. ४९७. ५००, ५११, ५२४, ५३३, ५३५, ५६३. ५७६. ६००. ६०४. दे२१. ६३६. ६४०. ६६८. ६७४. ६८३. ६८५. ६८९. ६९०. ६९२. ६९३. ६९८. ७००. ७०२. ७०५. ७०९. ७१८. ७१९. ७२२. ७२४. ७२९. ७४९. ७५०. ७५२. ७५६. ७५७.

७५९. ७६२. ७६६. ७६८. ७६९. ७७०. ७७२. ७९५. ८०३. ८०८. ८१२. ८१७. ८१९. ८२५. ८२७. ८२८. ८३०. ८३१. ८६२. ८८६. ८९३. ८९८. ९०४. ९१६. ९२१. ९२२, ९२९, ९३८, ९३९, ९४०. ९६८.९७२.१००३.१०३६.१०३८. १०४०. १०४५. १०४६. १०४७. १०४८. १०५१. १०५२. १०५३. १०५४. १०५५. १०५६. १०५७. १८५८. १०५९. १०६०. १०६१. १०६२. १०६४. १०७०. १०७७. १०७८. १०८१. १०८४. १०९0. **१**098. १094. १099. **१**१०४. १११०. १११३. १११८. ११२४. ११२७. ११२९. ११३२. ११३४ १**१३९.** १**१४१.** ११४३. ११४५. ११५०. ११५२. ११६७. ११६९. ११७१. ११७४. ११८२. ११८३. ११८५. ११९१. ११९२. ११९३. **११९६. १२००.** १२**०**१. १२**०**६. १२०७. ⁰ब्ब २. ३. ७. १२. १४. १८, २४, २९, ३२, ३८, ४५, ५३, ५४. ५७. ५८. ८३. ८७. ८९. ९१. १००. १०२. १०३. १०४. १०६. १०७. ११६. ११८. १२७, १३४. १३८. १४३. १४९. १६७. १७२. १७३. १७४. १७६. १८०. १९५. १९७. २००. २१३. २१५. २१६. २३६. २३८. २४१. २४९. २५२. २५७. २६१. २६२. २६४. २६७. २६९. २८३. २८८, २९३. २९६. ३०४. ३०८. ३०९. ३११. ३१४. ३१६. ३२०. ३२५. ३२९. ३३१. ३३३. ३३४. ३३५. ३३६. ३४०. ३४८. ३५२. ३५४. ३६३. ४००. ४२२. ४३६. ४४१. ४५०. ४५१. ४५२. ४७३. ४७७. ४८१. ४८२. ४५३, ५३४, ५६५, ६३८, ६६०,

हहभ. ६७३. ६९१. ६९६. ६९७. ७०८. ७१२. ७२२. ७२५. ७४८. ७५८. ७६०. ७६४. ८०६. ८०७. ८०९, ८१५. ८२०. ८२१. ८३८. ८४७. ८५३. ८५४. ८७६. ८९५. ९०४. ९०९. ९२०. ९२७. ९३७. 964. 966. 999. 2007. 2004. १०१२. १०१३. १०१६. १०१८. १०२०. १०२९. १०३१. १०८९. १०९८. १०९९. ११०३. ११०८. १११५. १११६. १११९. ११२०० ११२६. ११३१. ११३६. ११४९. ११५८. ११६३. ११६४. ११६६. ११७९. ११८०. ११८६. ११९०. ११९४. ११९५. ११९७. ११९८. ११९९. १२०१. १२०५. १२०६. ⁰व (बा) ६२. ८९. ९५. २७४. ४४२[.] ७१०. ८७८. ९०३. ९४९. ९५६. ९६३. ९८३. ⁰डवा **९**५. ९७ .८७८० [९४९. ⁰वंश s. पञ्ज. बद्ध (वृत्ति) २०. वहभर (न्यतिकर) ८७१. वह्यर ७३६. ७८४. १०५०. बहरी 8. वेरी. वओ (वयः=पक्षी) ६५०. वंस (वंश) २१५. ८१६. १०६५. वक्कल (बल्कल) ५६८. वक्ख ह. पक्ख. वारा (वर्ग) २२०. ६९९. ८६३ ⁰리도 S. 디도. **司事 (sk.)** なそっ. वच्छ (वक्षः) २२. २८. ३४. ३०१. ७४०.८२३.१०३९.१११२.११५३. ११५९.

ৰच्छ (इक्ष) ३९५. বছ্যুক্ত (বন্মেক) ३३७. বজা (বস্থ) ११५. १३५. १४४. १५२. ९९७. १०३३. রজাম (বংঘ) ३०८, /वञ्च विश्वय ८१८. ८५६. वञ्जलिणी (बञ्जलिनी) २७८. ⁰वडू 8. पडू. ⁰वद्भय (पट्टक) १३७. ⁰बद्घ (पृष्ठ) १८६. २०२. ५८३. ७५६. ७८०. ८३५. 0as s. us. ⁰वडण s. पडण. ⁰वहरू हे. पहल. ं**वरही** (वरुमो) ४९७. ६८४. वण (बन) २०. ६९. १३२. १६८. २३४. २८४. ३५०. ३५५. ३५८. ३७६. ३७८. ३९६. ४०६. ४०८. . **४१२.४१७.४१८.५२४.५२८.५३४**. ५३५. ५३७. ५५८. ५६७. ५६८. ५९३. ६०७. ६१३. ६२१. ६२९. ६३४. ६४४. ६४९. ६५३. ६५८. ७०७. ८७१. ९४९. ९५०. १०७०. 20Ko. 2200. वण (वर्ग) १०९. ४३७. ७६२. १०२२. રં તેવેંવે. ⁰ **દવાળા** ૧૫૨. ૭૫૬. वणयर (वनचर) १३८. १०३०. **ंवण्ण (पिर्ण) ५९५.** वर्णा (वर्ण) ८१०. वण्णय (वर्णक) ७६८. ⁰वस (पत्र) s. पस. **़वस (पात्र) ह. पस.** ∨वन्द् बन्दिय ११२. वन्दी (sk.) २५३, ७३७. ∨वप उत्त २१९. ७२७. +निर् निव्ववन्ति ५३३. +विनि. विणिउत्त ७८६. वापाइराक्ष (वानपतिराज) ७९७. ∨वम

वमन्त २५.

वमन्ती ३४४.

+उत्, उव्यमह ७००. --- उब्बमिस ३००. वस्म (वर्म) १०२. वस्मह (मन्मथ) ११३. ५९२. ५९७ ७५६. ७५९. ७६२. ७६६. ८४३. १०६९. ११२९. ११३१. वम्मीय (बल्मीक) ३४२. ⁰वय (पद) s. पअ. वय (व्यय) ९७५. वय (वयः) ९७७. वयण (बदन) १३. २१. ११२. १६२. १८३. २०९. २९५. ३२६. ३४१. ४३४. ४३७. ६८९. ६९०. ६९३. ७३८. ७८५. ८३९. ८५३. १००९. १०४१. ११३७. ११६२. वयण (वचन) ८९०. ११४७. वयाणिज (बचनीय) ७०. ७२३. वर (sk.) २५४. ३२१. ६४२. ११२२. ११२९. वरम् ९५४. चर (sk.) ४२६. वरण (8k.) ३९८. वरणय (? वरणक) ३९६. वरही है. बरही. १०५१. वराह (sk.) ५४९. ५५६. ५७६. ६२७. वराहरूण (बराइत्व) १४. वरिस (वर्ष) ६६४. ७०९. ७१४ .८५७. ११८८. वरोरू (sk.) ३२१. ∀वर्ण +निर्. णिव्वण्णे इ ६९४. ∨वऌ वलइ २३. ३६४. वलयन्ति ४८०. बिलिंग २०४. ३४१. ११४३. ११६१. विक्रिय २०२. २०६. २६३. ४१३. ५४७. १०२७. १०३५. ११३७. वसन्त १०८. ११८. १२४. १३९. १७९. २०७. ४०९. ४११. ४७६. ५४५. १०३४. १०५३.

+वि. विवक्तिय ४२४. +सम्. संवलह ३२८.

—संबल्जि ४७६. संबल्धि.

१६८. १९९. २३७. ३०९. ६३८. १०५६. संबल्धिय ६०.

--संवलन्त ५७२. ८१०.

वलभ (वलय) ४४१. ४८१. ७०५. १०१६. १०४८. १०६२. १०६४. १०६२. १०६४. १०६२. १०६४. १०६. १०१. ११६. १४५. १७६. १७४. १७६. १९२. १९६. २०३. २१८. २३८. २९३. ३०५. ३६६. ३८८. ४१३. ४१५. ४४४. ४५७. ४६९. ४७४. ४८३. ४९५. ७३१. ८०५. ८०७. ८०८. १०२१. १०२६. १०३२. १०८१.

वलह्भ (बलवित) १०२१. वलण (⁰न) ५४२. १०२४. वलणमाव (बलनमाव) १०३१. वलणा (⁰ना) २०३.

∨वलय—वलङ्ज

वलक्ज ६ १०२८. चलयसण (वलवत्व) ६७९. चलाया (वलाका) ३८४. ३८८. ५१७. चलि (sk.) ७५०. १००१. १०५२.

∨वल्ग

+पारे. परिवरिगय २६.

बह्नशे (sk.) २०२. ७३४.

वछह (०भ) ११३९.

वहीं (sk.) ३८६. ५६२. ५७४. ५८०.

५८६. ६२६. ११२४.

ववसाअ (ध्यवसाय) १९२. ववसाय ३०. १०४. ९७२.

ववहार (व्यवहार) ९६०. ९६३.

∨वस

वसंह २. ९५१. ९९७.

वसास २९२.

वसउ ७१६.

उतिअ ४८४. उतिब ९३३.

वसिक्ष (उपित) २१०. ४६५. वसिव १०६७.

वासिय ३७९.

+त्रा. भावसन्त २४२. १००६.

+उत्. उब्बुत्थ ५३८.

+ाने. णिबसइ ३.३१. ९०९.

--- णिवसन्ति ६१५.

-- णिवसिज्जइ २२२.

+परि. परिवृत्य ५४०.

वस (वश) २४. २४९. ४९७. ५०१.

५०६. ७६१. ९२४. ९४५.

वसइ (ºति) ९३९. वसण (ºन) २७.

वसहद्रमधं (वृषभिवह्र) ४२५.

वसहिं (⁰ति) २५५. ९९०.

√वसुआ p. (=उद्घा. H. P. IV. 11.) वसुआम (शुष्क tr.) ३८५. वसुआय

५२१. ६४८. बसुयाय ५७०.

वसुभाइजमाण ५०४.

वसुंधरा (sk.) ४२१. ४३२. ८०५.

बसुहा (⁰षा) १४. १००. १३८. १४८. १५६. २०७. २८२. ३५६. ३५७. ३६३. ३७८. ४०३. ४२२. ४४१.

६२८. ७११. ८३९. ११०६.

∀वह

वर्डेड १४. २०. २७. ५९. १८७. १९४. १९९. ३७२. ६९२. ८८१. ८९०. १००१. १००८.

बहन्ति ९०. ३८४. ६३५. ११६७. ८९३. ९७७. १०२५.

बहसि १८४. ३२६.

बुब्भइ ३४१. ८२६. ८५२. १०३९. १०४४.१०९९.

बुब्मन्ति १०४३.

बोढव २२४.

कढ ३६१.

उज्ज्ञन्त ७६०.

डब्मन्त ८५५.

बुब्मन्त ८९३.

वहन्ती १५.

बुब्मन्ती १७४८.

बह्माणि १०४९.

+ आ, आवहर ९५९,

—आवहसि १८९.

-अवहन्ती १०४७.

+उत्. उब्बह्ह ५१. १७६. ५१४. ६९०. ७४४. ८२८.

--- उथ्वद्दन्त ६१५.

-- उब्बहन्ती ८४२.

--- उब्बुढ ३६७. १०३९,

+ निवि. णिव्युष्ट ५५५. निब्बृट ८३१.

+ परि. परिवहन्ति ४९. ५३१. ६५१.

+ वि. वृद्ध ३७५. ४३६.

+ सम्. संवाहिय ९३३.

+ समुत्. समुब्ब₹₹ ३७. ८४८.

°वह (पथ) s. °पह°.

वह (वध) ९. २८९. ५४९.

∨°वहाअ (°पथाय)

⁰बहाअन्तः १०६७.

ेवहुय (⁰क्शक) ११२९.

वहूं (०५) १३२. १९४. २१८. ३५२. ५१५, ९२० १११२. ११५८.

 $\bigvee$ aı

वाअन्ति ई५०.

वाय. १२१. ३७८. ५३८. ५७३.

वायन्त ११६५.

+ आ. आवाइ ७९०

+ जूत. जून्वाय ५५३. ६२६.

+ ानिर्. णिब्बाइ १६५. ३८३. ८७५.

—णिब्बाबेन्ति ५२४.

—णिव्याविय ६४४.

+परि. परिवाय ७९४.

वा (sk.) ७०,७९,९५,९६,२५७,३०३. ७७४. ८५६. ८७८. ९१९. ९६१. ९६७.

वाक (⁰त) ५६५.

বার (⁰শ্র) ২१७. ५४४.

वाओलि (बाताबन्धि) ५५५.

60 (Gaüdavaho)

वाड (बाट) ३८६.

वाणी (sk.) १०.

वाम (sk.) ५४, १११. २८२. ४२६.

७१६. ७७५. ८८०. ९६४.

वामण (बामन) ३३.

वामणत्तण (वामनत्व) १६.

वामलूर (sk.) ५२९. ५७३.

वाय (=शुष्क) s. वा.

वाय (वाद) ८०२.

वायस (sk.) ५२१. ५४१. ६०८.

वाया (वाचा=वाक्) ६२. ६३. ६७.

६९. ८७. ८८. ९३.८४७.[१२००.

वारण (sk.) २२२.२८८.५६८.१०१२. वारविख्या (गरवध्वः tr) १६६.

वाराष्ट्र (sk.) १५.

वारि (sk.) २२३. २५९ २६८. ३९९. ५३१. ५३७. ११९६.

वारिहर (वारिधर) ३१६.

वाल (व्याल) ६७६.

वालहिल्ल (वार्लाखस्य) ३२०.

वाळक्की (चिभंटिका tr.) ३८६.

वालुया (वालुका) ५२५. ५३०. ५४४.

वावार (न्यापार) ४६३. ६०३. ७३७. वावी (वापी) १६६.३९८.५८९.६६२.

६७१. ७८२. ११७७. ⁰**वास** ह. पास (पाश).

ेवास s. पास (पार्श्व). वास (sk. सुगन्धिद्रव्यविशेष) १९९.

वास (sk =िनवास) ११७४.

वास (वर्षा. s. below, बाससुइअ.) ३७४. ६४०.

वासणा (वासना) ९४६.

वासर (sk.) ५९६. ७०१.

वासव (sk.) ११८६.

वाससुह्ञ (वर्षासुखद; may also mean वाससुभग) ३७४.

बासुङ् (बासुकि) ३४.१७९. ३२३. ६३७.७१०.८२३.१०२९.१०३३. १०३५. वाह (व्याध) ६२७. वाहण (वाहन) २८८. ३३३.

°वि (अपि) १०. ६४. ६५. ६८. ७२. ७३. ७६. ७७. ७८.८४.८७ ९०. **९६. १०१ ,१२०,१२९,१४१, १४५.** १४९. १६०. १९९. २०८. २०९. २२०. २३५. २४५. २९०. २९५. ३०२. ३०६. ३१२. ३१४. ३३१ ३४५. ३९०. ३९२. ४००. ४०१. ४१३. ४१९. ४३६. ४५०. ४५६. ४५९, ५००, ५०२, ५०५, ५०६. ५५५.५६०.५७७.५८०.५९० ५९७. ६२१. ६३८. ६५६. ६६५. ६८३. ७२१. ७२३. ७२६. ७२८. ७४२. ७९८. ८०७. ८०८. ८१०. ८१३. ९२३. ८३८. ८४६. ८५६. ८५७. ८५८. ८६०. ८६३. ८६५. ८६८. ८७४. ८७६. ८८४. ८८५. ८८६ <<<<.><</p><</p><</p><</p></p ९०७. ९०८. ९१२. ९१४. ९१७. ९१९. ९२३. ९२४. ९२७. ९३४. ९३५. ९३८. ९४३. ९५२. ९५३ ९५४. ९५५. ९५६. ९५७. ९५८. ९६२. ९६३. ९६५. ९६६. ९६८. ९६९. ९७०. ९७७. ९७९. ९८२. ९८३. ९८८. ९९२. ९९४. ९९५. १०१४. १०१७. १०२४. १०२८. १०३०. १०५७. १०६६. १०७२. ११०५. १११०. ११२३. ११२६. ११३१. ११३३. ११३७. ११४१. ११४४. ११४५. ११४६. ११४८. ११५१. ११५२. ११५३. ११५६. ११५७. ११५९. ११६२. ११६८. ११८३. ११९७. १२०४. ^०पि १४. ६६.१५५.१७०.२३८.२९९.३३०. ३८७. ४३०. ४५७. ४८७. ४९३. ७८७. ७६४. ८६२. ८६७. ८६९. ८८३. ८९०. ८९९. ९०२. ९११,

९१५. ९२२. ९२९. ९५८. ९६६. १६७. ९७०. ९८०. ९८३. १००४. १०३१. ११२८. ११४२. ११४८. १२०१.

विअड (विकट) २. १५१. २९५. १२००. वियड ५. ६. ३१. ५२. ५३. ११८. १३७. १४१. १७९. १९५. २१५. २१५. २१९. २३०. २३८. २६३. ४४९. ४९४. ५०८. ६७५. ६७२. ६७६. ६७९. ७५९. ७९९. १०२५. १०८०. १०८४. १०६. १०६. ११६८. ११६७. ११८५. वियडयर (विकटतर) ५७६.

वियडसण (विकटता) ९०६.

विभडभाव (विकटमाव) १०२४. विय-डभाव ४०१.

विअणा (वेदना) २६१. वियणा ७२. १०१. १४८. ४२५. ८४३. ११३२. विअय (विजय) ६५८. १२०८. विजय १९२. वियय ६९.

विइस (विचित्र) ६४१. विइय (द्वितीय) १०८१.

विजण (द्विगुण) ४०२. ५६७. ७०४.८२१. ८२४. ८९१. ९७९. ११६०.

विज्ञणयर (दिगुणतर) ८८३.

विडल (विप्ल)९२६.

विएअ(वितेजः)९०७.

√विकटय् विय**डेइ १**१६८.

∀विकटाय

वियडायमाण ८४८. विकोस (विकोश) ३०६.

विक्रम (विक्रम) ३२७. ११६४.

विकय (विक्रय) ३२७.

विक्सिरिय (? "विक्षिप्त" conf. root खिर H. P. IV. 172) १६५.

विगाहतुङ्ग (विग्रहतुङ्ग) ८१६.

विच्छड्ड (समूद) १७२. २५०. २५८. ४३२. ६३९. ११४३.

विच्छाअ (विच्छाय) ६३९. विच्छाय ४८.१८९.२७१.३७१.६१५.७९०. ११६७. **∨विच्छायय्** विच्छापइ ८५७. विच्छिति (विक्षिप्ति) ३४१. विच्छिति (sk.) ७४४. ७८३. विच्छुड s. क्षिप् $\sqrt{\mathbf{a}}$ च्छोल p (कम्पने, $\mathbf{H}$. Γ . $\mathbf{IV}$. 46.) विच्छोलिअ ६५२. विच्छोलिय ६०. ४२०. ∨विज् +उत्. उब्वेयन्ति ५००. ---डिवाग ८७१. --ंडिवयन्त ९७४. विजय 8. विअय. विजल (sk) ६६२. विजा (विद्या) ९८१. विजाहर (ब्रियाधर) १७१. ८२७. विज्ञु (विद्यूष्त्) १२६ १३५.४०४.४१३. ४१५. ४४४. ६४०. ८०८. ९०७. 8086 विज्ञभाव (विवृद्धाव) ३०८. $\sqrt{\mathbf{a}}$ ज्झा p. (बिध्माने). H. P. II. 28. विज्झवइ (शमयति) ११९. विज्ञाय (उपशान्त) १५४. विष्या (विन्ध्य) ५३. २८४. २९०. ३३८. ९४९. १०८१. विडङ्क (sk.) ६६५. विडप्प (राष्ट्र tr.) ८२८. विडव (विटप) ३७२. ३९२. ५०५. ५५०. ५५९. ५९५. ५९९. ६३८. ११७१. **विडवी** (बिटपी) ५४८. [89) ५२९. विडिम (गण्डक tr., H. D. VII. विहस (अजित tr., H. P. IV. 257)

conf. p. root विद्या H.P.

IV. 250) १७९.

विणय (बिनय) ६७. ८८३. ११९१. विणया (विनता) ८२६. १०९९. विणा (विना) ३६०. विणास (विनाश) ८०६. १११९. विणिमाम (विनिर्गम) ५. २५९. विणियसी (?विनिवृत्ति) ९८८. १०२३. विणिवाय (विनिपात) ६३६. विणिवेस (विनिवेश) २७४.५०१.६३०. ८५२.९१६.१०००.११२७.११३६. विणिव्यवण (विनिर्वपण) ९९०. विणील (विनील) १०५९, १११७. विणोय (विनोद) ६९१. विण्णाण (विज्ञान) ९०५. विण्णास (विन्यास) ७३७. ९२७. विण्ह (बिष्णु) १६. वितथर (विस्तर) ८९. ९९१. ११५५. वितथार (विस्तार) १२७. १५०. ४४७. ५२५. ५२७. ६२५. ६२८. ६५१. ६४७. १०२३. १०२७. १०७८. विद्म (विद्यम) ६६४. **∀विधवाय्** विद्वायन्त २१८. विधुरित (sk.) ८३९. ∨विन्द् विन्दान्ति ७१५. विष्कुरण (विस्फुरण) २७८. १०१८. विबुष्ट (विबुध) १७३. १९३. ८१४. विष्ठभम (विभ्रम) ५५, १२२, १८२. १९७. २६६. ३१४. ३२३. ३४१. ४८५. ८१८. ८५५. ९५९. १०११. १०९१. ११२५**.** १**१४९.** विह्नमवह (विश्रमवती) ६६१. विभेश (विभेद) ६०४. विभेय २२२. विमण (विमनस्क) १००३. विमद् (बिमर्द) ३६४. विमल (sk) ७२, ७०२, ७२५, ७६९. ९१२. ९५१. **√विमलाय्** विमलायन्त ६२४.

विमाण (विमान) ७१८.११८०.११९३. विस्ह (⁰ख) ११२. २४१. ३१३, ४१४. विमुख्या (विमुखता) ९५२. (८४५. विमृद्ध (8k.) ४५३. विम्ह्अ (विस्मय) ८९७. विम्ह्य ७८. ४२८. ८०३. ८०४. विम्हयकर (विस्मयकर) १२०९. वियह 8. विअह. वियडायमाण ८. विकटाय्. वियदु (विदग्ध) s. दह. वियणसण (विजनत्व) २६. वियणा ८. विक्षणा. वियप्प (विसस्प) ९१. ३४७. वियय ह. विअय. वियसावअ (विकासक) ९४. वियाण (वितान) १७६. २००. ३८६. ५६२. ६६०. ११८०. वियार (विचार) ८१. वियार (विकार) ११३. ७३८. ८१०. १०६९. वियास (विकाश) २०१. विरम (sk.) ३४. ४१९. ६४२. १०७३. ११७२. ११८४. विरल (sk.) १२७. २७१. ३५६. ३७०. ३८३. ३८७. ३९२. ५१५. ५२६. ५४१. ५४६. ५५४. ५५५. ५६५. ५९२. ५९६. ५९९. ६०८. ६५२. ६५९. ६६९. ६८७. ७४७ ८३६. **९४५.** ९५८. ९९२. ११०९. ११५८. विरलक्तण (विरलख) ७९५. **∨विर**हाय विर्छायह १५०. विरलायन्त १०८४. विरलायमाण १०६६. विरलायन्ती ११८८. विरक्तिअ १७८, १२००. ं 🕂प्र. पविरलायन्त ५८८. **∨विरछ. विरे**छ p. विस्तारे. (H. P.

IV. 136.)

विरहेर ७८९. विरह्मन्ति ९५०. +प. पविरक्षिय ५०. ---पविरेक्षिअ ४३५. विरस (sk.) १८८. ३४३. ३९४. ४३५. ५५७. ६५४. ६५९. ७९८. ८५६. ९९४. १००६. विरसत्तण (विरसत्व) १००४. **∀वि**रसाय् विरसायन्त ९९३. विरह (sk.) १५८. ७४८. ७५८. ९२४. १०४०. ११३२. ११४९. ∨विरा p. (विलयने H. P. 1V. 56.) विराय (विगलित) १०२. १६७. ५२७. ६५१. विराभ (विराग) ९४७. विराम (sk.) ४०४. १००४. ११०६. विराव (sk.) २७३. विरावी (sk) ६११. विरुद्ध (sk.) ९१. विरोह (विरोध) ९२२. विलास (sk.) ६, १११. २६५. ७४३. ७७०. ७७६. ७९६. ८३७. ९७५. ९७७. १००९. ११३९. ११४८. ११५७. विलासमेल (विलासमात्र) ७३७. विलासवई (विलासवती) ७७५. विलासिणी (⁰नी) ११५४. विलासी (sk.) ७४४. विलोल (sk.) ८१७. १११९. विवक्ख (विपक्ष) १२०८. विवणा (विवर्ण) ५३६. ५८७. विवर (sk.) १४४. १६७. ४३३. ६२६. हहह. ७३०. ८२९. १०२५ १०५१. विवरीय (विपरीत) २१५. ७२४. ८६४. ८९४. ९१०. १०१५. ११४६. विवरुक्त (विषराक्ष) ७९. विवराक्त १२०४. विविण (विषिन) ४६१.

200 विविष्ठ (विविष्) ४५.५८०.७६८.११२५. विवेश (0क) ७६. ८६१. ८९१. ८९६. ९७४. विवेच ३४७. ७१३. ७२४. ८७१. ९०३. ∨विश विसद १४७. ९१३. विसन्ति ९३. विमन्त ९८५. १०४४. विसिकण २५१. +नि. निविद्व २३३. ५८२. --- णिवेसिअ १०४१. णिवेसिय ३४८. ४५०. ७८९. ९१८. निवेसिय १००८. —- निवेस=त ६३. ∔िनर. णिब्बिसइ ८७४. ∔विनि. विणिवेसिय १०९. विस (विष) ३६. ३८. १२१. १७८. १९८. ३९०. ४७८. ४९२. ८२१. विस ड. बिस. विसअं(विषय) ९१९. **√विसष्ट** p. (विदारणे, H. P. IV. 175.) विसट्टन्ति १३९. विसर्ह्ण ५५९. ६६७. ८०५. १००९ विसण्डुंल (विसंधुल) २२७. ७३४. ९३२. ११३२. विसद्द (विशब्द) ४०३. विसम (विषम) १६. ४५. १०५. १६३. १८४. १९९. २५३. ३५७. ३८०. ४४५. ४५४. ४७८. ५१९. ५२९. ५४२. ५५९. ५८१. ५९५. ६१७. ६२६. ६८१. ७११. ८६७. ९८९. १०५२. १०९०. ११२८. ११७०. १२०७. विसमसण (विषमत्व) ७०७. विसमिय (विषमित) ८१०. १०४३. विसयभाव (विषयभाव) ८३८. विसर (sk.) १०७७.

विसह (वृषभ) ५३९.

विसहर (विषधर) १२१. १२२. ३४८.

४७६. ४७८. ४८१. ८२६, ८९८. १०१२. १०७१. वसहरिन्द (विषधरेन्द्र) ४८३. विसाभ (विषाद) १४४. विसारवा (विसारता) ९०५. विसारी (sk.) ४७९. ६३१. विसास (विशास) १४७. विसाह (विशाख) ५४६. विसुद्ध (विश्वद्ध) ८४५. ८६६. ११७९. **√विसूर** p. (खेदे, H. P. IV. 131.) विसरेन्ति ८२४. विसुराधिय १११. विस्रन्त ११७७. विसरमाण ८९१. विस्रियव्य ५८. ९३२. विसेस (विशेष) ८९. ९४. ५११. ७९९. ९८१. ९९१. ११२३. ११७१. विहङ्ग (विभङ्ग) ६८३. ७४१. विहङ्ग (8k.) २३३.३९५.४०४.५२४. ५२६. ५५०. ५५१. ८२३. ८२४. १०२२. विहङ्गम (Ak.) ५४३. ९५०. ११९१. विहय (विहग) ११८. ५१५. ५७९. १०७८. १०९४. ११७६. विहल (विहल) ८१४. ९५५. विहरू (विफल) ८२४. विहव (विभव) ६४. ६६३. ६७३. ७२७. ८५७. ८३६. ९००. ९१०. ९४७. ९५३. ९६८. ९६९. ९७५. ९८१. ९८३. ११९७. विष्ठवत्तण (विभवत्व) ९९३. विष्टवी (विभवी) ८७४. ९००. ९९१. विहाण (विधान=भक्ष tr.) १०९५. विहास (विभाग) २७. ४९१. विहि (विधि) ७०७. ७११. ९०३. ९०४. ९८६. ९८८. ९८९. विहुअ (विधुत) ६८६. ८ धू. विहर (विधुर) २२०. ३५६.४२२.६३६. १०३९. १०४३.

वीअं (बीज) २. वीय ७२२. ७२७. ९९०. १०५५. ११७३. ११७६. वीड (वीचि) ४६३.८०७.८०९.१०५२. वीडय (? ब्रोडक) ७३१.

वीडिया (°टिका) ३४४.

0वीड s. पीड.

वीणा (sk.) ६९१.

वीय (द्वितीय) ८०. १९६. ४४०. ९२९. १०९९. वीयय (द्वितीयक) ६०.

वीर (sk.) ३०६. ३२७.

वीसम्भ (विश्रम्भ) १२०७.

वीसाम (विश्राम) ३८२. १०२६.

वीही (⁰थी) ६६३. ११८८.

Vबुडू. बुडू, णिबुडू p. (मज्जने, H. P. IV. 101.)

+विनि. विणिवुड्डो ४९०.

\\ā

+निर्. णिब्बुअ २८४. ११८४. णिब्बुय ४५६. निब्बुअ १५७.

---णिन्वविय ३७०.

विनि. विणिवारेन्ति ९२९.

∨ृष्ट्रज्

+आ. आविज्ञय ७०५.

—वि. विविजय ७२३,

+सम्. संबंशिय ५५०.

∨षृत्

+अनु, अणुयत्तिऊण ६३१.

+अप. अपयन्त ९७९.

--ओवत्त ६६२.

+आ. भावत २५५.

--- आवत्तन्ती ४.

+उत्. उब्बत्तइ १०८८.

--- उन्मत्त ३६. १०५. २०३. ५२०. ५२३. ५३४. ५८१. १०९२. ११३५. ११७४.

-- उन्त्रसिय ६३९. १०७५.

---ओवत्तिय २८०.

+ाने. णियत्तर ८७९.

—णियत्त ५४७, १०७९.

+नि. णियत्तिय ९९.

---नियत्तेर्डं **९**९४.

+निर्. णिष्वडर ४३१. ६५४. ७९२. ८७४. १०८९. निव्यख्य ७८. १११. ५०२. ६४१.

-- णिब्बडन्ति ४२०. ६०४. ६३८. Soc. Sou.

--णिब्बड १००६.

—णिव्वडिअ ४५३. ८५८. १००५. १०६५. निव्बंडिय १९. २८. ३६. ९७. ११८. २५५. ३१४. ३८३. ४०३. ४०४. ५५५. ५७०. ६६५. ७०३. ८६५. ९५१. १०३३. १०७८. ११०१. निच्य-डिय ११५. १६९. १८१. ३३३. ३४५. ८३२. ८८७.

—णिव्वत्तिय १०६९. ११८४.

-- णिव्बडन्त ६५६. ८४५. १०८४. ११०४. निव्वडन्त २२९.

-- णिव्वाडन्त ७८.

--परि. परियत्तइ २३८.

-परिभत्त ६२१. ८५३. परियत्त २०५. २६४. ६६०. ८१८. १०७६.

--परियत्तिय २०२. २५२.

---पयियत्तन्त १३७.

-परियत्तमाण २२५. ८०७.

पवट्टन्ति ३८१.

---पउत्त ६९.

-- पयत्त ४०२. ४१४. ४४१. ४४७. ११६३. ११८४.

-पयत्तिय ६९१.

---पयत्तन्त ४४६.

+प्रतिनि. पिंडानेयत्त ४९६.

+प्रतिनिर्. पिडिणिव्बडन्त १०५०.

+विनि. विणिअत्त ६४४. ११९७. विभियत्त ११४. २०३.

७४०. ८९६. ९८५.

---विणिवत्तिअ, ९३७.

√9ृध्

बह्डिम ३१३. ७२९. बह्डिय ५३९. बह्डुन्त ८५७. ११५४.

+परि. परिवड्डिअ २१५.

√ृष्

+उत्. उन्बुट्ट ३७५.

वे**अ** (वेग) १४२, २३४, २६०, ४३३, ५४४,८२०,वेय १४९,२२६,३९०, ४७५,

⁰वेड् (वेदी) ९६४.

वेडण्ड (वेकुण्ठ) ८५०.

⁰वेष्ठ s. पीछ.

वेणी (sk.) १८२. २६५. ७४३. ७५०. ७६३. १०६२.

वेणु (sk.) १८२. ६०२. ६१४.

∀वेप्

वेव ६ १४८. २२८. ४८३.

वेय ८. वेअ.

वेयल (वैकल्य) १३७.

वेयाक (वेताल) १७०. ३१७.

वेरी (वेरी) २२०. २२१. ३०१, ६८८. ६९९. ८१६. १०४३. १२०७.वहरी १२८.

वेरुकिय (वैदूर्य) ४९.

वेलक्व (वैलक्ष्य) ४२० ८४२.

वेलम्ब (विडम्बना) १००८.

√वेलब p. (वञ्चने, H. P. IV. 93.) बेलविजनित ८५८.

वे**ला** (sk.) ४१७. ४१८.

∀वेछ

बेछन्ति ११८.

बेलन्त १४८. ६५०.

+उत्. उब्बेहाइ ३७३.

--- उब्बेलेश.५२२.

— उब्बं अन्ति १०७८.

--- उध्वेद्य ११०.

—उब्बेहिय ४५५.

—उब्बेहन्त ४७४.

+सम्. संवेिष्ठित्र १७२. ८०९. संवेिष्ठय १५१. ६३५.

— संबोक्षिजण १०८१.

वेक्षण (प्रेरण) ११९.

वेह्नहरू (8k.) ७३२.

वे**छिर** (वेलन्शील) १३७.

वेल्ली (वली) ११०५.

वेविर (वेपनशील) १७३.

वेस (वेष) १६१. १८६. १९०. ३६७

७३६.

वेस (द्वेष or देख) ९२५.

वेसभाव (देप्यभाव) ८७७.

वेहच्य (वैथम्य) १९१. १०४३. १०६२. वोच्छेअ (च्युच्छेद) ७४०. १०४१.

छज्र (**•धु**•छप्) ७४०. १०४१. **वोच्छेय** ४९५. ५००. ५२८. ६६९.

९४१.

 $\bigvee$ वोस्रp. (अतिक्रमणे, $\mathrm{H.P.1V.}257.)$

वोलेइ ५४७. ६३६.

वोरून्ति १४९. ७०१. वोलिन्ति ३६१.

वोर्लेन्त ११३९.

वोलीण (अतिकान्त) ९८७.

वोलन्त ९९९.

 $\bigvee$ वोसट् p. (विकसने, H.P.IV.194.)

वोसट्टमाण ३९९.

∨ध्यध्

विन्धन्ति ९९६.

+अनु. अणुविद्ध ७५१. ७८१.

+अभि. अहिविद्ध ७६८.

🕂गा. भाविद्ध २१०.

∨झ्ये

+सम्. संबीअ ७१२.

∨वन

वचन्ति ४१२. ७१७. ७२२. ८७७.

+प्र. पवज्जन्ति ८७१.

∀वीड्

विलिय ५४. ९७१.

⁰ब्बण s. बण.

হা

∨शंस'

संसिभ १२०५.

+आ. आसंसिअ ९२४.

-- भासिक्व ५६.

+प्र. पसंसेइ. ७१०.

-पसंसन्ति ८८०. ९६७.

---पसंसिमो ९५८.

- -पसत्थ १९५. २०१.

---पसंसिउं ८२.

∨शङ्

साङ्किभ ४७५. सङ्क्रिय २८९.

∨शद

+परि. परिसंखिय ६१४.

∨शप्

सविमो २४०.

∨शम्

समिय १११३.

+नि. णिसम्मइ २७९. निसम्मइ ७८२.

--- णिसम्मन्ति ८६१.

—िंगसम्मसु ९५४.

--- णिसामेइ १०७३. १२०९.

--णिसम्मन्त ४०५.

+प्र. पसम्मइ ६२३.

-पसम्मन्त १११०.

+प्रति. पडिसन्त ३९१.

∨शल्र

+उत्. उच्छिलिभ १४६. उच्छिलिय १४३. ७०१. १०३२. १०८५.

--- उच्छलन्त ६९५.

+समुत्. समुच्छक्यि १४९. २४१.

---समुच्छकन्त ८१९.

--समुब्छलन्तो १००.

∨शल्याय्

सलायन्त १५२.

∨शस्

🕂 वि. विससिय २९४. ४७१.

-विसिमिजन्त ३१९.

∨शास

सीसंइ ९८१. १०६४. १२०९.

सासिय १०१५.

सीसन्त ८४४.

∨िशिष्

+वि. विसेसिजन्त २३४.

∨शिक्ष्

सिक्षिय ८८.

∨ग्रुच्

+अनु. अणुसोइय १३६. ३४७.

∨ग्रुष्

सूसन्त ५४६.

∔अव. ओसुक्त १११२.

∨शो

+िन. णिसिय ६१८. ७१२. ७३०.

—णिसिज्जइ ११७.

∨इयामाय्

सामाइ २१३.

सामायइ ७३९.

सामायन्ति १०५.

सामाञ्चल ४६८. सामायन्त ४६१.

५०६. ९६५. ११७०.

√श्रम्

+ंवि. वीसम**ा २७८. ५३५. ७७५.** ७९६.

99 q.

---वीसमिज्जश ३९५.

—त्रीसमित्र ५४८. वीसमिय. ४९६.

-वीसन्त ५२. ५७५. ७३७.

∨श्रु

सुणन्ति ९९३.

सुब्बर् ८१६. १०६३. १०७२.

सुव्वस्ति ९६२. साऊण ८३.

+नि. णिसुभ १०७४.

∨श्चाच्

+अभि. अहिसलाहमाण ९१९.

∨श्वस्

संसिम ४२९. ९४०.

+आ. आससइ ५८६.

+उत्. जससइ १११९.

— जतिसय ४०१. ४०९. ४१२. ५५७. ६०६. १०५५. ११०५. ११०७.

- ऊससन्त ५०४.

+ानेस्. णीससइ ४७८.

+वि. वीसस्थ १७१.

+समुत्, समूमसिय. ११२७. ११५९.

--समूनसन्त १११५. ११४४.

स

स (स्व) ७४.११५.८१५.८८१.९०४. सङ् (स्मृति) ४६३.

सइ (सदा) ५४. ३००. ३१५. ३२९. ३३७. ४६१. ७५४. ७६५. ९७२.

सडणं (शकुन) ९८५.

संजरिस (सरपुरुष) ९९२. [१११६.

संरम्भ (sk.) ११. ४९०. १०१५.

संखाब (संखाप) ३८१.

संवरूण (०न) ३७१.

संवेश (संवेश) १०६६. संवेथ ८४६.

संसम्म (संक्री) ८२४.

संसार (संसार) ९३९. १००६.

°संसी (°शंसा) ३८१.

सकजल (šk.) १३२.

सकद्म (सकर्दम) ५१८.

सकय (सकच) ११७४.

सकामिणीश (सकामिनीक) ४८६.

सकेंसर (sk) ५२४.

सकुछ (sk.) ८५४.

सकार (स कार) ६५.

सकारी (सत्कारी) ५७८.

सगुण (sk.) ८५९.

संकप्प (संग्रह्म) ९०७.

संक्रमण (संक्रमण) ६२०. ३३६.

संकरी (शंकरों) २९२.

संकहा (संकथा) ८०४.

संकुष्ठ (sk.) ५१३. ५८२.

61 (Gaüdavaho)

संकेय (संवेत) १३६.

संखाह (संक्षोम) ४३२. ८९८.

संगम (Bk.) ९२०. ११४९. ११५०.

संगर (sk.) २१९. ४३६. ७०३. संगरुण (⁰न) ५८०.

संघट्ट (sk.) ७६५.

संघाअ (⁰त) १५०. ४४३. १०९१. ११०२. संघाय २२५. २३३. ४४५. ५१४. ७०१.

सङ्का (शङ्का) १४१. २२०.४२९. ७६१. ८९७. ११०७. ११२९.

सङ्गालुअ (शङ्कावत्) ४४६.

सङ्की (शङ्कां) ८६३. ८८०.

सङ्ख (शङ्क) २५७. १०१६. १११८.

सङ्ख्ला (शृङ्ख्ला) ४९९. ११४१.

सङ्ग (sk.) ४६३. ९३६. ९३७.

सचन्दण (⁰न) २११.

सच (सस ८५. ७०६.

सचरिय (१त) ८५६. १०७२.

सञ्चाविय (सत्यापित) २२६. ३१२.६५८. ६८८. ९६७. १०१०.

सच्छाय (sk.) १३३.

सजल (sk.) ३०८.

सजावय (सयावक) २९६.

स्रज्जण (⁰न) ७२. ८७७. ८८४. ८८९. ९१६. ९१७. ९२५. ९६७. ९७०. ९७१.

सज्ज्ञस (साध्वस) ४७५. ९३२. १०६६. १०६९. ११३८.

संचअ (संचय) ८५१. संचय २२२. ४४९. ६७२. ६७४.१०५५.१०९०

संचरण (४k.) ५०१.

संचलण (⁰न) १२०.

संचार (sk.) ४२९.५⁷९.५८७.८३३.

∨सञ्ज्

+अब. अवसत्त १३४. ६९१.

+आ, आसत्त ६४६.

+प्र. पसत्त ५१. ५३१.

+सम्. संसत्त ४३६.

संजम (संयम) ३७९. संजमण (संयमन) ३४. १८०. संज्ञा (संध्या) ९. २९४. ३०९. ४०२. १०८७. १०८९. १०९०. १०९४. १०९५. १०९६. १०९८. ११०२. १११३. ११६९. स्रिवेच (शनैः) ८४५. सणेह (केह) s. also सिगेह and ेणेह. 982.

संठाण (संस्थान) ८४९. संठाणमेल (संस्थानमात्र) ६८१. संबद्ध (बण्ड) १६८. १७४. ४०९. ५१५.

५५१. ६०९. ६२४. संगिज्ञ (सांनिध्य) ७०९.

सांगिचे स (संनिवेश) ५१९. ६०७. ६५८. ६६४. ६८८. ७८३. ११७६.

संगेज्य (मांनिध्य) ७५४.

सतर (sk.) ५०७.

सत्त (सत्र) ४८४.

सत्तल (sk.) ७८९. सत्त (शत्र) ५४९. ११९८.

सत्य (सार्थ) १९७.३७०.५४०.५८२. ७३६. ७८१. ७८७. ८३७. ११२५. ११६१.

सत्थाम (?बल) ३७०.

∨सद

सीयन्त ४०७.

-1-अव. अवसण्ण १८६. ६७०.

---ओसीयमाण ८११.

मा, आसण्ण ५४८. ६२५. ६६५. ७०७. ७७१. ८६३. ११६१.

ाने. णिसण्ण ६२२. ७४२. ८२२. १०५९. निसण्ण २११.

+ प्र. पसज्जन्ति १०७६.

--पसण्ण १९६. ५२४. ५६९. ६४३. ८६२.

+ बिनि. विणिसण्ण १०४५.

+ समा. समासास्य ६०५.

सदुष्ख (सदुःख) १३२. सह (शब्द) १०. ६०४.

सहस्र (शाद्रल) ३८८. ३९०. ४१२. ५२३. ५२७. ५२८. ५३०. ५३१. ५३२. ५६२. ६१३. ६४४. ६५१.

सहिख्य (शादाकेत) ३५९.

 $\bigvee$ सद्दp. (श्रद्धायाम्, H. P. IV. 9.) सिंहिंगो ९९०.

संताण (⁰न) ४०२. ७३१.

संताव (॰प) ४६२.

संतोस (१४) ७६.

सन्दण (स्यन्दन) ४९.

सान्दिर (स्यम्दनशील) ११९६.

संदेह (sk.) ८१.

संदोह (sk.) १११३. संधाण (संधान) ११३६.

Vसंज्ञाय

संज्झायह ६३२.

संधि (sk.) ३४०. ६२४. ६७६.

संधिअ (⁰त) ६४२.

संनिवेस (0श) ९२.

सपरियर (⁰कर) ३३८.

सपछ्य (sk.) ७४५.

सप्परिस (सस्प्रुष) ८०४. ९०३. ९२९. ९४५. ९४६. ९६०. ११७९.

सबर (शबर) ३३६. ३३८.३५३.६२६. सबरी (शबरी) ३०५.

सबस्र (शबस्र) २७. १८२. ३६८. ३८९ ५२९. ५६७. ७८०. ७८६. ११०८.

सबिक्य (शबिकत) ६६३.

सहभाव (साव) ८४५,

सम (अम) २५९. ११६३.

सम (sk.) ७३. ४३१, ४४५. ६९३ ७२०. ८५७. ९६४. ९६६. ९९५.

११२८. ११३०. ११९५.

सम**अ** (⁰य) ११३६. समय ९. १९२. १९५. २०१. ६५४. ७४६. ७६५, १०२३.

समअस्यण (समजसत्व) १६०.

समन्त (sk.) २१०. समभाव (अमभाव, ११६३. समय ८. समभ. समय (0क) ११०६. समर (sk.) ११३.२१२.९२८.१०१२. समहिल (समधिक) ३७६. ५४५. सम-हिय ४०२. ८४२. समहिल (समखिल) ९८८. समागम (sk.) २४४. ६९३. ९४१. ११३८. ११८३. समायण्णण (समाकर्णन) ११९१. समारम्भ (sk.) ९३४. समारुय (समारुत) ३५९. समारुहण (समारोहण) १२००. समावडण (समापतन) ६१. समिद्धि (समृद्धि) ६८८ ९८७. समीकय (समीकृत) ६८१. समीर (sk.) १९४. २३३. ३७२. ४११. ५१६. ५२२. ५३५. ७४६. समीरण (क्री.) ३१५. ६३७. समुज्जल (समुज्ज्वल) ५८९. ६२७. ७६५. १०८३. समुतुण (बैर्वित) ९७. ७२८. समुद्द (⁰द्र) ९३. ११९. १४३. १४५. १४९. १५४. १५६. ४३०. ८०९. १०३२. समुप्पयण (समुत्रतन) ४९७. ८१७. समुद्रभव (समुद्रव) १०६४. समुङ्खास (sk.) ८५६. समुद्द (संमुख) ४१३. ६८९. ११६४. समूल (sk.) ७१९. समृह (sk.) २१८.४८१.८२६.१०६०. समोलइय (समुस्थिप tr.) ४४८. संपष्ट (संप्रति) ३४१. ३८४. ४००. **९०२. ९**४४. ११९९. संपत्ति (sk.) ७२८. संपय (सांप्रत) ७२७. ८६९. १०७४. संपवेस (⁰प्रवेश) ११३२.

संपाय (०त) ४७१.

संपीद (sk.) ५५७. संयुद्ध (⁰ट) १४४. १५७. ७७०. संपेसण (⁰त्रेषण) ११९७. सम्बुक (शम्बूक) ५२९. सम्बुय ५२१. संबोहण (संबोधन) १२०४. संभम (संभ्रम) १०८. ११६. २०८. ३१९. ४७४. ४७७. ८१२. ८२५. ८२७. ८५५. ९७१. १०१६. ११०३. संभरण (स्मरण) २८८. संभव (sk.) २६१. ८९५. ९८६. संभावणा (संभावना) ४२. ३१०. ६८४. ८३८. ८७०. संभिष्ठण (संभेदन) ६३४. संमद्द (संमर्द) ११९२. संमाण (संमान) १६०.७१७. सयण (सदन) ६६५. ११३०. सयण (शयन) ३४२, ८०९, ८३९, ११२०. सयगिज्ज (शयनीय) ३६५. ४६४. सयण्ह (सतृष्ण) ४०. सयं (स्वयम्) ९०८. सयंभू (स्वयंभू) १. ८१३. सवराहा (शीधम् tr., H. D. VIII. 11.) २५८. सयल (शकल) २९४. ५६६. ५९१. ६७५. ७०१. ८१७. ९०४. सयल (सकल) ५१. ६२. ७८. ९३. १९२. २१४. २१८. २२४. ४४१. ४४४. ५६३. ६५८. ७२५. ८१०. ८६९. ९०३. ९५४. १००४. सया (सदा) २९५. सर (सरः) ५१३. ५१५. ५२४. सर (शर) ५९७.१०८२.११२२.११२९. सरण (शरण) ४८३. ७२१. सरणी (sk.) १०१३. सरय (शरद्) २६९.५३२.६५७. सरयण (सरत्न) ३४६. १०५०. सरल (sk.) १७५. १८५. २०५. ४७४. ५४६. १०३१. ११००.

सरालिअ (सरिलत) १०३४. सरवर (मरोवर) ४८६. सरस (sk.) २२. १८७. ३०४. ३२६. ३२८.३४७.३६९.३८३.५०५.५०८. ५१२. ५३९. ५७९. ६१३. ७५४. ७७७. ७७९. ७८३. ८०१. १०९१. ११२८. ११४०. ११५०. सर्सी (sk.) ३९३. ५२०. ५२६. ५४२. 490. **& 30.** सरस्मद्रसण (सरस्वतीत्व) १२०६. सरस्मई (सरस्वती) ६८. सरहंस (सरमस) ४४६. ८३३.९१३. १०३९. सराडि (शराटि) ४०५. सरासण (शरासन) ३८०. सरिआ (मरित्) ५२५. १०७८. सरिया १३७. ३८४.३८५. ५४४.६१९. ९५०. १०२४. १०३५. सरिस (सदृश) ७२. ९६. १३५. १९१. सरीक्अ (शरीकृत) ४९२. सरीर (शरीर) २७. ४६. १७७. २९२. ४६४. ७०१. ७५४. ९४५. ९९१. १०००. १००१. १०३४. ११९२. ११४७.

सरीरचारी (शरीरचारी) २५५. सरीरभाव (शरीरमाव) १०६३. सर्हाहर (महिंचर) ७६२. सरूब (स्वरूप) १७० ४५०. सरूब ९०.२१५. सरूबवर (स्वरूपपर) ९४९.

सक्त्वधारी (स्वरूपधारी) १८१. सलह (श्रलभ) १२६. सलाहा (श्रलाधा) ७३.८५८. सलिल (श्रंक्ष) ६.५२.५९.२६६,२७३. २७९.३५३.३५७.३७३.३८४. ३८५.३९४.३९९.४०४.४८६. ४९०.५१४.५४३.५५२.५७०. ७७०.५७८.६४८.६५४.६५६.

१०१६. १०२९. १०३२. १०५५. ११६६. सिलिस्स (सिलिस्स) ६१. सलोल (sk.) ११७४. सह्य (शस्य) ४४४. सङ्खई (शहकी) २८४. ३५०. ५४६. साव (शव) ३३३. सवक्ख (सपक्ष) १०५७. सवण (श्रवण) १८५. २०६. ७३९. ८०३. ९८१. ११३६. सवस (सपत्न) ७१९. सवादव (sk.) ८०७. सवारि (sk.) ३१६. सविणय (सविनय) ८२६. सवय (सबेग) ३४५. सब्द (सर्व) ८५. २२४. २९७. ८८१. ९५३. १०००. १००१. ११५७. सद्यण (सत्रग) ६०२. सब्बन्तो (सर्वनः) १०६०. सब्बन्ध (सर्वत्र) ९५८. ससङ्बंध (शशचिह्न) १११५. १११९. ससङ्क (सराङ्क) ४९५. ससन्दर्ण (सस्यन्दन) १०९२. ससंभम (ससंभ्रम) ४२५. ससस्र (सशस्य) ४३५. ससहर (शशथर) ३०२. समिअला (शशिकला) ४०. ७९३. संसियला १०१०. ससी (शशी) ६. ३१. ६०. ७२. १३४. १६९. १७७. २०९. २९२. ६३६. ७५१. ८१२. ८२८. ९५३. १०५९. १०९९. ११०८. ११११. १११३. ११३२. ११६७. ११७८. ससेय (सस्वेद) १०५५. ससेस (सरोष) १५. ७५२. ससोणिय (सशोणित) १२३. $\bigvee$ सह p. (शुभ)

सहह १६३. २०७. २१६. ३४९.

३२३. ७५८. ८२२. ८३५. ८५६.

१८१३. १०९६. ११२३. ११६७.

सहित ३६२. ४०३. ५६३. ५६९. ७५०. ७६९. ९७८. १०१५. ११५०.

सद्दासे ३०८. ७१२. सद्द्वारी १०५१. १०६१.

∀खह

सहिन्त ८६१. ८८१.

सहिजइ ११३२.

+उत्. उच्छाद्देग्ति ११२१.

+प्रोत्. पोच्छादिभ ११९५.

ºसह (सं**हित** sk.) ३०८. ५०७. ८७४.

९२०. १०१५. सह ९४४.

सहआर (⁰कार) ५९७. सहयार ५९६. ६०५.६७१.८८८.११२४.११७८.

सहर (शफर) ३८४. ३८५. ६५१,

सहरन्तर (शफरान्तर) ३८७.

सहरी (शफरी) २७८. ५३१. ११०३.

सहसा (8k.) ११८.२४३.७१२.७५०. ७५३.

सहस्स (⁰स्न) २५.१०८.१९९. ३२१. ४६**६**.७१०.१०७२.

सहाभ (स्वमाव) ३८१. सहाच २७. ८६६.९९८.१०१९.११४७.१२००. १२०७.

सहायत्रण (स्वभावत्व) ८५३,

सही (ºक्षी) १९१. २०४.

हाअर (सागर) ४७०. **सायर** ९३. १०७. ८१३. ८२०.

साण (शान) २१३. ४२७.

साणन्द (सानन्द) १९६. १९९.

साणुसअ (सानुशय) ८०८.

/

साधिजद १०७४.

साहिडं ११८४.

+प्र. पसाइंक्ति-६७.

सामणा (सामान्य) ७५. ८२. ७१३. ८७६.८८८.९५९.९६६.

सामत्थ (सामर्थ्य) १४२.

सामन्स (ak.) १०३.

सामक (स्यामक) २७, २६९, २७४. २९८, ३७५,४३१, १०१३,१०१९. १०४०,११०५.

सामली (श्यामला) ६०१.

सामा (श्यामा) ७७३.

∨सामाय् B. इयामाय्.

सामीकय (श्यामांकत) ३९१.

सामीर (समीरसंबन्धि) ६३१.

सामांभ (१६) २८७.

सायं (sk.) ३५९. ५२८. ५४५. ५६९.

५७६. ५७९. ७७९. ११०४.

सायर s. साभर.

सायर (सादर) ४२६.

सार (शार) ३७८. ५३०. ६१९.

सार (ak.) ७६.८७.५१८.६३४.६५৯ ६७१.७२४. ८०२. ८५२. ८६१. ८७१.९८१.

सारङ्ग (sk.) ६११.

सारत्तण (सारत्व) ८९१. ९७४.

सारवन्त (सारवत्) ८०१.

सारवंन्सी (उत्पुंसन्ती tr.) ८३९.

सारस (sk) २७३. ५१७. ७८८. ७८२. सारेच्छ (साहृइय) ८५२.

साल (शाल) ६६५.

सास्त्रम्ब (sk.) १०७९.

सालस (sk.) ३५५. ३६४. ११७२.

साछि (शाहि) ३९७.

सारिसाली (शानिशानी) २७७.

सालूर (sk.) ५२१.

सालोभ (सालोक) ११०१.

सावय (इबापद) ५४९. ६१३.

सावयास (सावकाश) ८७६.

सावसाय (सावसाद) ६६८.

सास (इशस) १५. २३. ३१३. ७५१. ८१३.८२५.११४४.

सासण (शासन) ३३१.

सासय (शाइवत) १८६.

साहंकार (sk.) ९०१.

साहा (शाखा) ३२७. ३३०. ५४८.

६०४. ६११. ६१२. ६६९. ७२९. १०२१.
१०२१.
साहिज (साहाय्य) १११६.
साहिर (शासनशील) १२०६.
साही (शाखो) ३२७. ११४१.
साहीण (स्वाचीन) ७१०. ९१७.
साहु (साधु) ३८०. ५९६.
साहुज (साहाय्य) २८६. ८१९.
सिङ्ग (शृङ्ग) २९३. ३३५.
सिङ्ग (शृङ्ग) २९३. ३३५.
√सिच्

→आमे. अहिसित्त ६४७.
सिख्य (६६.) ४८८.

सिविख (शिथिक) २४. ३४. १२८. १७९ ३२६. ५०४. ५६६. ७३२. ८५२. १००७. १०१७. १०८४. १११७. ११६३.

सिडिल्ल्सण (शिथिल्टन) ९४२. सिडिलिय (शिथिल्टित) ७३१.

सिणेह (स्तेह) ११४२. s. also जेह. सिण्हा (अवस्थाय tr.) १६६. ११७०.

∨सिध्

सिद्धे ३१५, ६१६ ६४१. +प्रति. पश्चिसिद्ध २१, ३५, ८३८, सिद्धि ३१५.

सिन्दुवार (sk.) ६५७.

सिम्बूर (sk.) ४१९. ७१५.

सिन्दूरताण (सिन्दूरत्व) ११७५.

सिम्धु (sk.) १४९.

सियं (⁰त) २६९. ७५३. ९०५. १०५६. सिरं (शिरः) ५१. ५८. ३२२. ३४२.

३५१. ४२२. १०१०.

सिरत्थ (शिरःस) ५९.

सिरा (शिरा) ४६.

सिरियण्ड (श्रीकण्ड) ४८४.

सिरी (श्रो) २८. ५६. ६७. ९९. २१२. २१६. २१९. २२२. २४३. २६५. २६८. ३८६. ४०१. ५१४. ७०९. ७१२. ७१६. ७२०. ७९१. ७९८. ८५६, ८६०, ८६५, ९१८, ९२०, ९२२, ९२३, ९२४, ९८२, ९८४, ९८७, १०९९, १२०७,

सिका (शिका) १३१.१५०.३०८.३१०. ४१८. ४४५. ४४७. ५८९. ५३२. ५६४. ६१५. ६१७. ६२४. ६७२. १०३१.

सिव (शिब) ७८.

सिवयर (शिवतर) ७८.

सिवा (शिवा) ३१०. ४३५.

सिसिर (शिशिर) ९२. १५७. १६३. २७१. २७३. ३५७. ३६१. ३७१. ३९४. ३९५. ५४३. ५६२. ५६७. ५८६. ५९२. ६००. ६४९. ७८७. ९५७. १०३८.

सिसु (शिशु) १०४६.

 $\bigvee$ (सपृह)

सिहइ ९९८.

सिहर (शिखर) ११४. १३२. १४५. १४६. १५३. २०७. २४९. २८३. ३७०. ४०९. ४४७. ४८९. ५१०. ५५१. ५७२. ६१०. ६२१. ६२५. ६४०. ६४३. ६४६. ६६२. ८११. ९००. १०३६. ११९२.

सिहा (शिखा) १११.११६.१५०.१६५. १६७. १७०. १७३. १७५. १७७. १७९. १८३. १८४. २०९. २५२. ३०५. ३८५. ४०५. ४१२. ४७७. ४७८. ४८०. ५२७. ५३१. ५७२. ६०४. ६२४. ७४१. ७५०. ८२१. ८५३. ११०७. ११६०. ११७४.

सिहाल (शिखावत्) १२६.

सिही (शिबी) ११६. १७५. १७९. २४६. २९९. ३२३. ३५३. ४१४. ४८०. ५६७. ५७३. ११३१.

सीअ (शोत) २६१.

सीअर (सीकर) 2४०. सीयर १०८. ३६३. ७२५.

सीअरी (शीकरां) ६५०. सीवरी ७४६.

सीमन्त (sk.) ८५ २०५.२७३,२७७ | े सुजनाय ३९७. ४०५. ८८६. सीमन्तिणी (0नी) ११८. ७१९. सीमा (sk.) २७६. २७९. ३८३.३९६. ४०९. ५०२. ५३९. ५८७. ५८८. सीयल (शीतल) १९४. ३६६. ४११. ५१२. ५३०. ५५४. ५८०, ५८४. ६५०. ६५३.

सीर (sk.) ३९९.५६३.६६७.१०५२. सील (शील) ७४. ७६. ८६१. ८६२. 942, 996.

सीवणी (सूची tr.) ७५८. सीस (शीर्ष=शिरः) ३१.३७.३८.४०. २८६. ३२४. ४६४. ४६९. ७७७. ८०३. १००८. ११२८.

सीसभाव (शिरस्त्र) २६४. सीन्य (सीस) ११७५. सीह (सिंह) ५६८. १०८६. सीह (शोधु) ६२०. सुअ (क्रुत) ४३०.

सुअण (सुजन) ७२६. ८७२. ८८८. सुर्यण ७०. ८६९. ८७९. ८८६. ९७९.

सुअन्धं (सुगन्ध) ५३८. सुयन्ध १६१. २७९. ३५७. ३६८. ३९९. ५८९. हर्दे ३. ७४६.

सुइर (सुचिर ३४७. ४५५. ६२३. सकड (सकवि) ६६. ८८. सुक्य (सुकृत) ११७९.

∨सुखय

सुइयन्ति ३१५. ८५६. सदावेद ६८. ७८०. ८३३. ८३७. सुद्वाबेन्ति ५२८. ५७९. सुद्दिम २०१. ७३६. सुद्दिय १०४. संकार (स्रकार) १७५. ४७८. ८२४. १०३४. सुचरिक्ष (⁰त) ८६०. ८८२. सुचरिय

८७३, ९६१. १०१३,

सुयणायन्ति ८८६.

सुद्ध (सुधु) ८८८.

∨πĕρ.

सुदिय (श्रान्त tr., H. D. VIII. 36.) ९८.

+नि. निसुदिय (छिन्न) ११२.

सुष्ण (शून्य) १११. ५२४. ६०९. ८४२. ९०२.९७१.९७२.११२४..११५४.

सुण्णाइय (युन्योक्टत) १०८३.

सुण्णभाव (शन्यभाव) ५७४.

सुन्त (सूत्र) १. २६८. ७३१. ११९८.

सुन्ति (श्रुक्ति) ४०. ५३०.

सुदार (sk.) ६०७. सुद्ध (श्रद्ध) १२०५.

सुन्दर (sk.) १९४. १०८३.

सन्दरी (sk.) १९१.१९७.१९९.२०७. **२१६**. ६४**१**. ९५**९**. ११८७.

सुपण्ण (सुपर्ण) १११३.

सपुरिस (सपुरुष) ६७२. ८७२. ८९५. ९१० सुब्रिस ९२३.९२४.९६७.

सुमइ (सुमार्त) ८७३.

समेर (sk.) ८५२. १०५९. १०९८. $\bigvee$ सुम्भ p.

+नि. णिसुम्भन्त १२३.

सुयण s. सुभण.

सुयणत्तण (सुजनत्व) ८८२.

सुयणु (सुतनु) १८६.

सुयन्ध s. सुभन्ध.

सुया (हक्) ४८३.

सुया (सुता) ४८८.

सुर (sk.) ११६. १२४. १४१. १८१.

१९३. १९४. १९७. ३६१. ३८८ ४७३. ४८२. ४८३. ५०७. ५०८.

५१२. ६५९. ६६५. ६८१. ८११. ८१४.१०१३.१०१९.११६४.११८७.

सुरवड्ड (सुरगति) १५९.

सरंसरिं (सुरसरित्) ४०. ५२. ३०९. सरहि (सरामे) १६३.२६५.२८४,३६५. ४१७.५१२.५१६.५३५.५८०.६५४. ७४८.७७४.९५९.१०६२. [८१०. सुरा (sk.) ३६९. ५१२. ५८४. ६४८.

सुरिन्द (सुरेन्द्र) ११८८.

सुलह (⁰म) ४२. ३१०. ३३३. ८५९. ९१५. **९**१७.

सुवण्ण (सुवर्ण) ८२०.

सुवणामक (सुवर्णमय) १२०५.

सुबुरिस B. सुपुरिस.

सुसिर (सुधिर) ५१८.

सुसुयन्ध (सुसुगन्ध) ५८०.

सुह (सुख) ३१. ४४. ५८. २७५. ३१५. ४६१. ४६३. ७०३. ७३०. ७९१. ८७४. ८७८. ९३५. ९३६. ९३७. ९३८.९८६.९९६.१००४.१०३७. ११५५. ११६२.

सुह्रअ ह. वाससुह्रअ.

सुहअ (सुमग) ३९५. सुहय २७९. ३५५. ३८८. ६५७. ६५८. ७४६.

सुहड (सुभट) २१३. २४३. ४३१. सुहंभर (सुखंभर) ९९३.

∨स्

भ्यः पस्य ९२५. पस्य ३४०. सर्ड (स्त्री) ५३९.

∀सृच्

सूएइ ५५८.

स्अन्ति २६२.

स्पन्ति २२९. ३२७.५४०.५४३.५४८.

सूयक्त ११८३.

स्दण (स्दन) १५९.

स्य (श्क) ५८८.

सूर (sk.) १५, २७०, ४१९. ८०९. १०५९, १०९२.

∀₹

+अनु, अणुसरन्ति ३३१.

--अणुसारजनन्ति ६२७.

+प्रप. भोसरइ ८१७. ८२५.

--- भोसरिस ६९१. ओसरियं ५१८. ६६२, ६८२. ८२४. + अप. ओसारिअ १२४.४५८.१०इ७. ओसारिय ४४९. ४५३. ९८५. ११३६. ११६६.

--- ओसरन्त १९. २३२, २३३. ६९०.८६०.११४७.

+निस् णीसारिय १७.

+प्र. पसारेइ ५१६. १०८१.

-पसरान्ति १०३४.

-पसारेसि १२०२.

—पसरित्र १४३. पसरिय २८३. १०५५. ११०८.

-पसारिय ९. १२८. १६८.

---पसरन्त ४७३. ७४९. ८५४.

+मिति. पिंडसारिय १०८१.

+समप. समोसारिअ ८. १६७. ४४१. १००८. समोसारिय ४५१.

—समोसरन्त ५७९. ७१४.

—समोसरन्ती ९१४. ११७८. +समिम, समाइसरन्ति ५७४.

∨सृज्

सिंद्व ३३८.

-|-वि. विसि जिय ४८३. ६४०.

क्षेज्ञा (शय्या) ७३६. १०६९.

सेणा (⁰ना) २७७. ४७१. ६५८. ६९४ सेण्ण (सैन्य) ७३७.

सेअ (स्वेद) २१०० सेख १६२. ३०९. ४९०. ७४०. ११६२.

सेय (सेक) ३५९. ४२५.

सेरिह (सैरिभ) २८९. ५३७. ६५३.

सेल (शैक) ३४.७७.११६.११८.११९. १२४.१२५.१२९.१३३.१३५.१४३.

१५३. २२५. २२७. २२८. २३१. २३३. २३५. २६१. ४४१. ४४३.

४४४. ४४५. ४४६. ४५२. ४५३.

४४४. ४५९. ६४३. ६५३. ८१४.

८१९.९८३.१०२१.१०२६.१०२८. १०३३. १०३५. १०३७. १०५७.

१०७७. १०८२. १०८५.

/सेव सेविस ८५. १२१. ५२१. सेविजन्ती १०५०. -सम्. संसेविङण ८८७. सेवल (शैवाल) ३८५. ५२१. सेवा (sk.) १०३. २४०. ६८८. ६९७. ९४९. संस (शेष) ५. १४. २६. १००. १०१. १२३. १२९. १७६. २२४. ४०७. ४२२. ४३२. ६२८. ८०५. ८२५. ८४८.८५४.१०४५.१०४६.१०४८. सेस (अवशेष) ५६०. ७२१. ७७४. ८५६. ११४९. सेहर (शेखर) २९२. ७०५. ७८७. ∨सो +त्र्यव. वर्वासय ८. सोअ (शोक) ११७७. सोय ८४६. सोक्ख (सोस्य) ६४. ९३५. १००४. सोण (शोण) २७६. ३३०. ६०४. ६७० १०८८. १११८. सोणिअ (शोणित) ३०४. ३०५. ४१५. ४३ रे. सोणिय ४३५. सोत्त (स्रोतः) ३६०. ४४९. ४९८. ६१६. १०५३. सोबन्धर्व (सोबन्धव) ८००. सोम (धैर.) २३९. साम्म (सौम्य) ६५६. ७८२. ८४१. सोय है. सोअ. सोरह (सीरम) ५७.४६४.४६८.७९०. सोवाअ (सोपाय) ९८६. सोवालम्भ (सोपालम्भ) ५८. सोवियल (सौविदल) २१६. सोस (शोष) ६१२. ८६२. **√सोह** p. (श्रीभायाम्. s. सई) सोइइ १०९. १६२. १७९. २४४. ४१४. ४१८. ६२२. ६४६. ६९१. ९६८. १०४५. ११३०. ११६१.

सोहेश ६८.

सोइन्ति २६७. ३३६. ३६६. ३७५. 62 (Gaüdavabo)

५१७. ५३२. ५३९. ६००. ७५९. ७६२. ७७२. ८२१.१०४६. ११४९. 2800. सोहसि २९१. ३२०. ३३४. ११९६. सोइसे ३१६. सोहन्ती १०५३. सोहररा (सीमारय) ५६. १११. १९०. ३५८. ५९३. ६५४. ११८१. सोहा (शोभा) ,१८४ ३९६ ४२६ ७३३ -∨स्खल् खलान्ति ३१८. ९९३. खल्मत ४४५. ८४३. ११५५. खलिअ २९३. ⁰क्खिस ११८७, ⁰क्खिस ५१९ ६१४. ८४७. ९३२. १११७. +परि. परिवखलइ ९२३. -- परिवलिकं २२५३. परिवलिक १६५. ६३३. ६३९. +प्रति. पश्चिवखल्भि ६२३. ८३८. $\bigvee$ स्तम्भ् थम्भिय ९८. + उत्. उत्तिभक्जिन्त १९५. ∨स्त थुन्त्र २५३. थुव्बसि २९८. \/**६**त 🚣 वि. वित्थय १०२७.. —वित्थर∓त ७३४. -वित्थारित्थ ४५८. ∨स्तोकाय थोयायन्ति १२७. ∨स्स्यै ५२२. **√€था** ठवइ ९८०. ठबंह ७०६. ठविज्जन्ति ९९५.

ठिस ९६८. ठिय ६२. ६६. ८०-

८१. ८९.१०५.३४५.४६०.७२०. ८२२. ८८८. ११८५. ⁰द्धिंब १३. १४. ४५२.४६९.४९०.४९७. ६६२. ८८३. ८८७. ⁰ट्टिय ५. १५. ३७. ३८. १०४. १३८. १४५.२०२. २०३. २०४. २१७. २४६. २६३. ३४६. ३५३. ३७८. ४३७. ४४४. ४६१. ४७०. ४८५. ५०९. ५१४. ५३४. ५७१, ५७३. ५९९. ६०८. ६१७. ६२५. ६७३. ६९८. ७०३. ७४८. ७८६. ८०३. ८०५. ८२७. ८२८. ८३१. ८६२. ९३४. १०२०. १०३९. १०४०. १०५२. १०८३. १०८६. ११०९. ११६०. ११६७. ११७७. ११८६. १२०२. ठविय १६०. २१४.७१३. ⁰ट्टविय

्राने. णिट्टिय ४३२.

—णिटुविभ ८४४.

२९३. ७७८. ९७४.

+गिरे. परिट्ठिअ २४९. २५७. ४४१. ४५१. ५७५. ७९०. परिट्ठिय ३३. ३९. ६६. २४७. २८१. ३६२. ४९३. ६२८. ६७४. ६७६. ९३१. १०६५. ११६३.

+परिसम्. परिसठिश ११९. १७६. १८०. ८०४. १०५६. परिसंठिय १७०. २०७. ४२२. १०६३. परिसंद्विय हे.

🕂 पति. पडित्थिय ११०.

+सम्. संट्वाइ ८८७.

-संठवोहे ९९७.

—संठिम ७३१. ७६६. ११४६. ११९४. संठिय ६६. १६६. ७१६. ८३५. १०१५. संद्विय ४५४.९७३.

-समुत. सगुत्थ ९४६.

मा

ण्हव्वन्ति ७६४.

/स्निह्

सिणिइ ३४३. ५०४.

∨ख

प्र. पण्डुय १०८०.

∨स्पन्द

+नि. णीसन्दर १०२.

∨स्फळ्

√आ. अप्पालिय ४८९. ८१४.

∨•कुट्

फुट्टन्ति १३०. १०२३.

फुडिय १७४. ३९३. ५७**१.** ७५८. ११०९. ११५०. ११६७.

∨₹3₹

फुर्रे ५०. २१३. २५०. ३९२. ४७३.

६४०, ६८९, ७५६, ७७७, ७८**५,** ८२७, ८८३, ९३७, १००**५**,

फुरन्ति ७७. ८९. ७४८. ७९९**.**

फुरासि ३०२. ७१३.

फुरउ ८०.

फुरिय ६९७. ७३८.

फुरन्त २१९. ४१९. ४७७. ७७०. ८८६. ११**३**४.

फुरन्ती ३१६.

+परि. परिष्कुरइ ११८२.

--परिष्कुरन्त ७०४.

---परिष्क्ररमाण १०५४.

+पति. पहिष्कुरइ ७२८. ९१२.

+बि. बिष्फुरइ ९४. २३९. ३३९. ३८०. ८९६.

∨िस

+वि. विम्हिस ४७०. विम्हिस ९१५.

Vस्मृ

भरिमो २१९.

भरिहिन्ति ९५६.

भारत २०८.

सम्भरिअ ४६५. ७०७. सम्भरिय ६३६. सम्भारिय ४९१.

∨सन्द्

+निस् णीसन्दमाण १०६१.

√स्वक

परि. परिसक्तिज्जह ६१८.

-परिसक्तिय ५७९.

√स्वप

संअन्ति ५२६.

+प्र. पसुत्त ३८२. ६००. ६२२.

-- पासुत्त १३३.

∨स्विद

सिण्ण ३९७.

ह

हंसउल (इंसकुल) २९१.

हर (हर) १०३.

⁰हण (धन) २७४. हृत्थ (हस्त) ५२. ५६. ६३३. ७३१. ७६३. ७६७. १०१०. ११३६.

∨हन '

इअ (⁰त) ९५४. १००७. हय १८४.

३१२. ६०१. ११७०. ४१७५.

+आई. आइअ १०८६. आइय १०२. १७०. १८२. ३९२. ३९४. ७००. क्षे०४४. १०५५, ११४०.

मप्रा पहुअ १४२. पह्य १२९.

+प्रति, पडिह्नअ ५५१, १०३२,

ावे. विहय १०. ६२७.

हन्त (sk.) ७२. ८९३. ९४३.

इर (sk.) ३५. ३९.४४. ५४. ५९.६०. १७९. २०८. २९४. ३०९. ३१३.

३१४. ३२५. ६३७.

⁰हर s. घर.

⁰हर S. भर.

हरि (Sk.) १. ६. १०. १२. २१. ६०. १६०. १७६. ३८९. ४६९.

हरि (श्न्द्र) १५६. ४३०. ४९३.

हरिअ (⁰त) ६१३. हरिय ३४४. ३५५.

३८९. ३९४. ५२७. ५२९. ५५६. ५९५. ६५१. ६६७. ७५५. ७९२.

9६५. ११८६.

इरिअन्दण (⁰चन्दन) ४८०.

- इरिण (sk.) इ. ११. ४२१. ६५५. ६**९३. ७३३. १**१९०.

हरिणक्र (^०णाङ्क) ११**१**६.

∀हरिताय

हारयायमाण ५३९. ५९६. ६१४.

हरिय ८. हरिअ.

हरियन्द (⁰श्चन्द्र) ५०७.

हरिस (हर्ष) ९४. १९९. ११५०.

हलहर (इलधर) १११७.

हलिहा (हरिद्रा) ६०१.

हलिही (हरिद्रा) ३७९. ५६२.

हली (sk.) २५.

हच्यवह (इध्यवह) १५४. १६७. ४७७. [७४१°

∨हम्

इसिय ७७६.

+वि. विइसिअ ६९६. ७५१.

—विहांसऊण ८४५. ९१५. हिसरी (इंसनशीला) ११५९.

⁰हा (भा) ७९३.

हा (sk.) १८९. ९४४.

हार (sk.) १८६. २०३. २३६. ३०१. ३६८. ७३०.७६७. १०५३.१०६०.

हारियन्द (हारिचन्द्र) ८००.

हारी (sk.) ७५५.

हास (sk.) ५४.९५.९७.३४०. ११४३. हासकारी (sk.) S. commentary.

८०२.

हाहा (sk.) ३४२. ३४४.

हि (sk.) ३२४. ५५८. ६०१. ८५९.

हिंसी (sk.) ३९६. हिअय (हृदय) ११९६. हियअ २०१. २९२. ३३९. ४६३. ७१०. ८६०. ८८४. ९३९. ९६३. ९६५. ९९३. ११४२._११४५. ११४७. ११५२. ११७९. हियय ३९. ६४. ८६. ९४.

९५.९८.२७९.३२५.३३७.३८१. ३८२. ४११. ५२४. ५३५. ६०७.

६०८. ७१३. ७४६. ७४८. ७५६. ७५८. ७७२. ८४३. ८४५. ८४६.

हिआर (sk.) २९८.

हिम (sk.) ६१. २२८. ३५७. ६३६.

हिमवन्त (हिमवान्) ५३.

हिमालअ (हिनालय) ५८.

हिययत्तण (हृदयत्व) ९८९.

हिययभाव (इदयभाव) ९९९.

हीण (⁰न) ६७५.

हीर (प्रान्त) ७. ६१८.

हु (खंड) १८३. ४९३. ७१८. ८६४. ८६५. ८८५. ८८६. ९००. ९०८. ९११. ९१७. ९२२. ९५१. ९५६. ९५८. ९९६. १००४, ११३५.

हंकार (sk,) २४. ८५१.

हुत्त (संमुख) ४४२. ७७०. ११३९. ११४१.

हुयवह (दुतवह) १७२. ५६०. ८९६. **हुयास** (⁰नाश) ७१५. १०४०.

VE

इरइ ७६. ३६५. ३६७. ४६४. ५६१. ७७८. ७८१. ७८७. ९५३. ११५७. **इरन्ति २७४.** ४०६. ५१३. ५५३. ५५३. ५५४. ६०७. ७४६. ९७८.

इरउ ४६.

हरन्तु २२.

हरिन्ति ८४. ७२६.

श्रीरसि ७२६.

ह्योरन्त २०१. २२७. २३३. ६९२. ७७२.

हीरमाण २८९.

+अभि. अहिइरइ ६०१.

--- अहिहरन्ति ११२४.

+उत्. उद्धरन्त १७.

+परि. परिइरन्त ४२.

+प्र. पहरइ ९९६

+समुत्. समुद्धरः ११०६.

हेउ (हेतु) ९४४.

हेट्ठ (अधःस्थित) ५. १५. १४०. ५०४. ५७३. ११३१.

हेम (sk.) ११३१.

हेमन्त (sk) २७६. ६०३. ८३९.

हेममहिहर (ºहीधर) १६७.

हेय (sk.) ११२२.

∨हेष्

हेसन्ति ८३१.

हेसा (⁰षा) २५७.

होम (sk.) ३२५.

